

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
ΑΘΛΗΤΙΚΗ
ΑΓΟΡΑ

Θεωρία & Νομολογία

Μάριος Παπαλουκάς

Δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω
Επίκουρος Καθηγητής Αθλητικού Δικαίου

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ
Θεωρία και Νομολογία

ISBN 978-960-92616-7-8

Αθήνα, 2012
Μάριος Παπαλουκάς
www.sportlaw.gr
www.papaloukas.gr

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

Θεωρία & Νομολογία

Μ. Παπαλουκάς

Δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω

Επίκουρος Καθηγητής Αθλητικού Δικαίου

Περιεχόμενα

Πρόλογος	11
I. Η SUI GENERIS ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ	13
A. Αθλητισμός και Δίκαιο	15
1. Η Ευγενής Καταγωγή του Αθλητισμού και του Αθλητικού Δικαίου	15
2. Ο Αθλητισμός στην Οικονομία της Αγοράς	16
3. Οι Ιδιαιτερότητες της Αθλητικής Έννομης Τάξης	18
B. Αγορά και Ανταγωνισμός	20
1. Η Αγορά	20
2. Ο Ανταγωνισμός	21
Γ. Αθλητικές Επιχειρήσεις	22
1. Τα Είδη των Επιχειρήσεων περί τον Αθλητισμό	22
2. Η εμφάνιση του «Παράδοξου της Αθλητικής Αγοράς»	23
3. Χαρακτηριστικά του «Παράδοξου της Αθλητικής Αγοράς»	25
4. Συμπεράσματα	28
Δ. Αυτονομία του Αθλητισμού	30
1. Το Παγκόσμιο Αθλητικό Μοντέλο	30
2. Το Ευρωπαϊκό Πρότυπο Αθλητισμού	31
3. Η Αυτονομία του Αθλητισμού στην Ευρώπη	32
4. Περιορισμοί στην Αυτονομία του Αθλητισμού	33
5. Συμπεράσματα	34
E. Το Θεσμοθετημένο Αθλητικό Μονοπώλιο	36
1. Το Μονοπώλιο της Αθλητικής Ομοσπονδίας	36
2. Το Μονοπώλιο Διοργάνωσης των Πρωταθλημάτων Διεθνώς	38
3. Το Μονοπώλιο ως Μέσο Προστασίας του Παρεχόμενου Αγαθού	39
4. Ο Αθλητισμός στο Σύγχρονο Περιβάλλον Ελεύθερης Αγοράς	41
5. Η Δημόσια Αποστολή του Αθλητισμού	44
6. Η Πρακτική Ανάγκη Μονοπωλιακής Οργάνωσης στον Αθλητισμό	44

7. Συμπεράσματα	45
II. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΞΑΙΡΕΣΗΣ ΤΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ	47
A. Θεωρία	49
A1. Η Αρχή της Εξαίρεσης και η Αρχή της Αναλογικότητας	51
1. Η Υπόθεση Bosman	51
2. Η Πορεία προς τη Θέσπιση της Αρχής της Εξαίρεσης του Αθλητισμού	52
3. Η Θέσπιση και η Αναγνώριση της Εξαίρεσης	54
4. Από τον Περιορισμό του «Αθλητικού Ενδιαφέροντος» στην Αρχή της Αναλογικότητας	57
5. Η Αρχή της Αναλογικότητας ως Κριτήριο Εξαίρεσης	58
6. Η Αμφισβήτηση και Τελική Επικράτηση της Αρχής της Αναλογικότητας	59
A2. Η Επιβεβαίωση της Αρχής της Εξαίρεσης	61
1. Η Υπόθεση «Olympique Lyonnais» ενώπιον του ΔΕΕ	61
2. Το Εθνικό Νομικό Καθεστώς	62
3. Τα Πραγματικά Περιστατικά της Υπόθεσης	62
4. Η Επικαιροποίηση της Απόφασης Bosman	64
5. Η Αποτίμηση της Εκπαίδευσης του Αθλητή	69
6. Συμπεράσματα	71
B. Νομολογία	73
1. Υπόθεση C-415/93, Jean-Marc Bosman	75
2. Υπόθεση C-51/96 και C-191/97, Christelle Deliège	106
3. Υπόθεση C-176/96, Jyri Lehtonen	123
4. Υπόθεση C-438/00, Deutscher Handballbund v Maros Kolpak	137
5. Υπόθεση T-193/02, L. Piau v Commission & FIFA	152
6. Υπόθεση C-265/03, Igor Simutenkov	183
7. Υπόθεση C-519/04, D. Meca-Medina, I. Majcen	194
8. Υπόθεση C-49/07, MOT.O.E.	211
9. Υπόθεση C-325/08, Olympique Lyonnais	226

III. ΤΑ ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΗΜΑΤΑ	237
A. Θεωρία	239
A1. Δίκαιο και Τυχερά Παιχνίδια	241
1. Τα Τυχερά Παιχνίδια από την Αρχαιότητα Μέχρι Σήμερα	241
2. Κατηγορίες Τυχερών Παιγνιδιών	242
3. Κίνδυνοι για τους Παίκτες	243
4. Η Επίδραση της Τεχνολογίας στα Τυχερά Παιχνίδια	244
5. Οι Στόχοι του Δικαίου του Ανταγωνισμού και η Αγορά Τυχερών Παιγνιδιών	246
6. Τα Μέτρα των Κρατών – Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης	248
7. Συμπέρασμα	249
A2. Μονοπώλια και Ολιγοπώλια Αθλητικού Στοιχήματος	252
1. Η Θέσπιση της Αρχής της Αναλογικότητας στα Τυχερά Παιχνίδια	252
2. Η Εφαρμογή της Αρχής της Αναλογικότητας στα Αθλητικά Στοιχήματα	254
3. Η Εξειδίκευση των Όρων της Αρχής της Αναλογικότητας	255
4. Η Εξειδίκευση των Λοιπών Όρων του Κανόνα	256
5. Κρατικά και Ιδιωτικά Μονοπώλια	258
6. Ο Στόχος της Ελληνικής Νομοθεσίας	261
7. Συμπεράσματα	263
A3. Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο και ο Στοιχηματισμός στην Ελλάδα	265
1. Η Προδικαστική Παραπομπή στο ΔΕΕ	265
2. Η Ελευθερία Εγκατάστασης και Παροχής Υπηρεσιών	265
3. Η Επιλογή Πολιτικής από κάθε Κράτος Μέλος	266
4. Η Αξιολόγηση της Ελληνικής Πολιτικής	267
5. Ο Περιορισμός των Παράνομων Τυχερών Παιγνιδιών	267
6. Ο Περιορισμός Γενικά της Προσφοράς Τυχερών Παιγνιδιών	270
7. Συμπεράσματα	270
B. Νομολογία	273

1. Υπόθεση C-67/98, Zenatti	275
2. Υπόθεση C-243/01, Gambelli	285
3. Υπόθεση C-42/02, Lindman	305
4. Υπόθεση C-338/04, Placanica	312
5. Υπόθεση C-42/07, Liga, Bwin v Santa Casa	333
6. Υπόθεση C-258/08, Ladbrokes	349
7. Υποθέσεις C-316/07 κ.α., Markus Stoss κ.α.	364
8. Υπόθεση C-46/08, Carmen Media	397
9. Αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης C-209/11, Sportingbet PLC	426
10. Αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης C-186/11, Stanleybet Ltd & William Hill Plc	428
IV. ΟΙ ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΔΟΣΕΙΣ	431
A. Θεωρία	433
A1. Αρχή της Αναλογικότητας και Τηλεοπτικά Δικαιώματα	435
1. Η Ιδιοκτησία των Δικαιωμάτων Μετάδοσης Αθλητικών Συναντήσεων	435
2. Οι κανόνες Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης	436
3. Τα Προβλήματα Ανταγωνισμού που έχει Αντιμετωπίσει η Επιτροπή	437
4. Η EBU και το Σύστημα της Eurovision	439
5. Οι Αποφάσεις της Επιτροπής και η Νομολογία του ΔΕΕ	440
6. Εφαρμογή της Αρχής της Αναλογικότητας και στα Τηλεοπτικά Δικαιώματα;	443
A2. Κατακερματισμός της Ευρωπαϊκής Αγοράς Τηλεοπτικών Δικαιωμάτων	446
1. Η Υπόθεση Karen Murphy	446
2. Ιδιαιτερότητα των Αθλητικών Τηλεοπτικών Μεταδόσεων	447
3. Περιορισμός της Ελεύθερης Παροχής Υπηρεσιών	449
4. Η Προστασία των Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας	450
5. Η Ενθάρρυνση της Προσέλευσης του Κοινού στα Γήπεδα	451

6. Κανόνες της Συνθήκης ΛΕΕ που Αφορούν τον Ανταγωνισμό	452
7. Πνευματικά Δικαιώματα του Δημιουργού	453
8. Η Ερμηνεία της Απόφασης Karen Murphy σε Εθνικό Επίπεδο	453
9. Μελλοντικές Εξελίξεις στο Χώρο των Τηλεοπτικών Μεταδόσεων	454
B. Νομολογία	457
1. Υπόθεση T-185/00, Antena 3 de Televisión SA	459
2. Υπόθεση C-318/00, Bacardi-Martini SAS	484
3. Υποθέσεις T-346/02 και T-347/02, Cableuropa SA	495
4. Υπόθεση C-429/02, Bacardi France SAS	554
5. Υπόθεση T-33/01, Infront WM AG	567
6. Υπόθεση T-55/08, UEFA v Commission	611
7. Υπόθεση C-429/08, Karen Murphy	664

Πρόλογος

Η μελέτη της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), δηλαδή των αποφάσεών του σχετικά με ένα θέμα, έχει δύο στόχους. Ο πρώτος είναι η διαπίστωση του κανόνα, δηλαδή του τί ισχύει σήμερα σχετικά με κάθε νομικό πρόβλημα. Ο δεύτερος είναι να επιδιώξει κανείς, μια έστω και παρακινδυνευμένη πρόβλεψη της πορείας, που ενδέχεται να ακολουθήσει η μελλοντική νομολογία του ΔΕΕ, πράγμα που προϋποθέτει, ότι ο μελετητής εκτός από νομικές γνώσεις διαθέτει και μια και εμπειρία σχετικά με θέματα πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Αλλά και η εύρεση του κανόνα δεν είναι πάντα μια τυπική διαδικασία για κάθε νομικό. Η μελέτη της νομολογίας του ΔΕΕ πολλές φορές αποτελεί μια περιπέτεια γεμάτη γρίφους και εκπλήξεις, με αποτέλεσμα ο κανόνας να φαίνεται ως θεωρητική επινόηση του εκάστοτε μελετητή, που προκύπτει μέσα από μια αμφιλεγόμενη πολλές φορές διαδικασία ερμηνείας των αποφάσεων. Η έννοια και η έκταση του κανόνα, σε κάποιες περιπτώσεις, εξαρτάται από τον τρόπο που «επιλέγει» κανείς να ερμηνεύσει κάθε απόφαση. Με τον τρόπο αυτό μελετώντας μια απόφαση, ο ερευνητής άλλοτε επιλέγει να «βλέπει το ποτήρι μισοάδειο», ενώ άλλοτε να «βλέπει το ποτήρι μισογεμάτο» αντλώντας την εξαίρεση από τον κανόνα, χρησιμοποιώντας το επιχείρημα από τη σιωπή του δικαστή (*argumentum e silentio*) ή το επιχείρημα εξ αντιδιαστολής (*argumentum e contrario*).

Ο Randy Pausch στην τελευταία του ομιλία¹ είπε ότι το χειρότερο δεν είναι να κάνεις σφάλματα και να σε διορθώνουν αλλά να κάνεις σφάλματα και κανείς να μη σε διορθώνει, γιατί αυτό δε σημαίνει, ότι έχεις κατακτήσει την τελειότητα αλλά μάλλον, ότι κανείς πλέον δεν πιστεύει, πως μπορείς να διορθωθείς. Με την ελπίδα ότι ο αναγνώστης αυτού του βιβλίου δε θα σχηματίσει τέτοια άποψη, στην ιστοσελίδα www.sportlaw.gr παρέχονται στοιχεία επικοινωνίας για τυχόν επισημάνσεις, σχόλια ή παρατηρήσεις.

Σημειωτέον, ότι όλες οι αναφερόμενες στο παρόν βιβλίο αποφάσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να αναζητηθούν και στο διαδίκτυο στις διευθύνσεις <http://www.curia.europa.eu/> και επίσης <http://eur-lex.europa.eu/>.

---

¹ Βλ. http://www.youtube.com/watch?v=ji5_MqicxSo&feature=related

I. Η SUI GENERIS ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

A. Αθλητισμός και Δίκαιο

1. Η Ευγενής Καταγωγή του Αθλητισμού και του Αθλητικού Δικαίου

Ο αθλητισμός κατά την ελληνική αρχαιότητα δεν ήταν μόνο μια καθημερινή απασχόληση αλλά και αντικείμενο φιλοσοφικού προβληματισμού καθώς θεωρείτο ως εκπαιδευτικό μέσο για την ηθική και πολιτική ανάπτυξη του ανθρώπου.¹ Πέραν όλων αυτών όμως είχε και θρησκευτικό περιεχόμενο, αφού θεωρείτο ως μέσον επικοινωνίας με το Θείο και μέθοδος εξευμενισμού των νεκρών.^{2 3 4}

Στα χρόνια του μεσαίωνα αποτελούσε μια σημαντική μορφή κοινωνικής δραστηριότητας, που θεωρείτο, ότι δεν μπορούσε παρά να αποτελεί προνόμιο της τάξης της αριστοκρατίας και όχι των απλών ανθρώπων.

Η ευγενής καταγωγή του αθλητικού δικαίου προκύπτει όμως και από τη σύγκρισή του με τους άλλους κλάδους του δικαίου. Κάθε διάταξη νόμου δημιουργήθηκε με σκοπό να ρυθμίσει μια κοινωνική συμπεριφορά. Ενώ λοιπόν στους άλλους κλάδους του δικαίου η κοινωνική συμπεριφορά, που ρυθμίζεται έχει να κάνει με πρακτικά ζητήματα προστασίας της κοινωνικής τάξης, ασφάλειας, ενότητας και συνοχής όπως είναι η ρύθμιση της εγκληματικής συμπεριφοράς (κανόνες του ποινικού δικαίου) ή της εμπορικής δραστηριότητας (εμπορικό δίκαιο), το αθλητικό δίκαιο έρχεται να ρυθμίσει μια κοινωνική συμπεριφορά με εκπαιδευτικό, ιδεολογικό και θρησκευτικό υπόβαθρο. Θα μπορούσε να πει κανείς, ότι το ίδιο υπόβαθρο μπορεί να συναντήσει κανείς μόνο στο Συνταγματικό Δίκαιο. Και πάλι όμως το Συνταγματικό δίκαιο είναι κατά πολύ νεώτερο του αθλητικού δικαίου και το παρελθόν του περιλαμβάνει κοινωνικές συγκρούσεις, αφού το ιδεολογικό υπόβαθρο, που αποκρυσταλλώνει κάθε εποχή έχει αποτελέσει αντικείμενο διαμάχης, ενώ πολλές τροποποιήσεις ενός Συντάγματος (ειδικά ενός αυστηρού συντάγματος) μπορεί να συνοδεύονται από αιματηρές αναταραχές.

Αντίθετα ο αθλητισμός και οι κανόνες, που τον ρυθμίζουν έχουν μια καταγωγή ελεύθερη μισαλλοδοξίας, κοινωνικών αναταραχών, βίαιης συμπεριφοράς, οικονομικών συμφερόντων και κερδοσκοπίας, χωρίς να απεμπολούν το εκπαιδευτικό και ιδεολογικό περιεχόμενό της καταγωγής τους.

¹ Βλ. Panagiotopoulos, D. (2011). «Sports Law. Lex Sportiva & Lex Olympica». Ant. N. Sakkoulas Publishers. p. 36-47.

² Βλ. Παναγιωτόπουλος, Δ. «Παραδόσεις Αθλητικού Δικαίου». Εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλα. Αθήνα, 1989.

³ Βλ. Παναγιωτόπουλος, Δ. «Το Δίκαιο των Ολυμπιακών Αγώνων». Εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλα. Αθήνα, 1991.

⁴ Βλ. Μαλάτος, Α. «Παραδόσεις Αθλητικού Δικαίου». Εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλα. Αθήνα, 2005. σελ. 19 επ.

Όχι μόνο στο παρελθόν αλλά και στις μέρες μας η μοναδικότητα του αθλητισμού ως κοινωνικού φαινομένου έγκειται στο γεγονός, ότι εκτελεί τουλάχιστον πέντε λειτουργίες.⁵

- *Μια εκπαιδευτική λειτουργία:* Η ενεργός συμμετοχή στον αθλητισμό οδηγεί στην ισορροπημένη προσωπική ανάπτυξη για όλες τις ηλικιακές ομάδες και ενθαρρύνει τους ανθρώπους να υιοθετήσουν τις ηθικές αξίες της δικαιοσύνης, της ευγενούς άμιλλας, του θεμιτού ανταγωνισμού, του ομαδικού πνεύματος.
- *Μια λειτουργία δημόσιας υγείας:* Η σωματική δραστηριότητα βελτιώνει την υγεία των ανθρώπων.⁶
- *Μια κοινωνική λειτουργία:* Ο αθλητισμός είναι το κατάλληλο εργαλείο για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, της αδιαλλαξίας, του ρατσισμού, της μισαλλοδοξίας, της βίας, της κατάχρησης οινοπνεύματος και ναρκωτικών ουσιών.
- *Μια πολιτιστική λειτουργία:* Ο αθλητισμός δίνει στον κάθε άνθρωπο μια πρόσθετη ευκαιρία να καταγράψει τις ρίζες, να γνωρίσει μια περιοχή καλύτερα, να ενσωματωθεί καλύτερα.
- *Μια ψυχαγωγική λειτουργία:* Η αθλητική δραστηριότητα είναι μια δραστηριότητα, που παρέχει προσωπική και συλλογική ψυχαγωγία και ένας τρόπος καλύτερης αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου.
- *Μια ανθρωπιστική-διεθνή λειτουργία:* Ο αθλητισμός ενώνει τους λαούς, προωθεί τη διεθνή συνεργασία και ειρήνη μέσω της ιδέας του Ολυμπισμού, που εμπνέει το ολυμπιακό κίνημα διεθνώς.⁷

Τα κράτη αναγνωρίζουν συνήθως τη μεγάλη σημασία του αθλητισμού για τους ανθρώπους από την άποψη, ότι καμία άλλη δραστηριότητα δεν μπορεί να επιτελέσει όλες αυτές τις λειτουργίες. Σήμερα ο αθλητισμός έχει χειραφετηθεί εντούτοις ακόμα εκτελεί αυτές τις λειτουργίες, που του έχουν "ανατεθεί" από το κράτος.

2. Ο Αθλητισμός στην Οικονομία της Αγοράς

Το κράτος εξακολουθεί να έχει ενδιαφέρον για την καλή εκτέλεση των λειτουργιών του αθλητισμού αλλά όσον αφορά στα οικονομικά θέματα σε μεγάλο βαθμό ο αθλητισμός πρέπει να χρηματοδοτείται μέσα από ένα ανταγωνιστικό, εμπορικό περιβάλλον, όπου ισχύει ο νόμος της επιβίωσης του ισχυρότερου.

⁵ European Commission, D-G X, Commission Staff Working Paper. "The Development and Prospects for Community Action in the Field of Sport". Brussels, 29.9.1998.

⁶ Βλ. Παπαλουκάς, Μ. «Doping». 1995. Σελ.33-48.

⁷ Βλ. Toohey, K., Veal. A.J., «The Olympic Games: A Social Science Perspective», Cab International, 2007, p. 1-8.

Πρόκειται για τη λεγόμενη «Αγορά». Υπό έναν ιδιόμορφο κρατικό προστατευτισμό, που επιτρέπει μόνο σε έναν και όχι περισσότερους ανταγωνιστές να εισέλθουν σε αυτήν την αγορά, φαίνεται, ότι ο αθλητισμός τα έχει καταφέρει καλά μέχρι σήμερα και έχει βρει τα μέσα όχι μόνο να επιβιώσει αλλά και να ευημερήσει. Με απώτερο στόχο το κέρδος ξεκίνησε η εμπορευματοποίησή του. Κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει τα απέραντα χρηματικά ποσά, που θα διακινούνταν σε αυτήν την αγορά αλλά όταν έγινε προφανές ότι αυτό συνέβη, το κράτος άρχισε να αντιμετωπίζει τον αθλητισμό, όπως ακριβώς κάθε άλλη οικονομική δραστηριότητα. Προκειμένου άλλωστε να είναι εμπορικά πιο αποτελεσματικός ο αθλητισμός είχε αρχίσει να οργανώνεται με τον ίδιο τρόπο, που οργανώνονται και οι κοινές επιχειρήσεις.

Μετά από μικρό χρονικό διάστημα οι δημόσιες λειτουργίες του αθλητισμού ήταν ξεχασμένες και στο μυαλό καθενός, ο αθλητισμός ήταν επίσημα "απλώς μια ακόμη οικονομική δραστηριότητα".⁸ Κατά συνέπεια οι φορολογικοί κανόνες και οι κανονισμοί εταιρικού δικαίου εφαρμόστηκαν και στον αθλητισμό. Ήταν μόνο θέμα χρόνου προτού να πιάσουν οι κρατικές αρχές για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού στον τομέα αυτό.^{9 10} Εντούτοις, ο αθλητισμός μπορεί άραγε να εξακολουθήσει να επιτελεί τις λειτουργίες του, εάν αντιμετωπίζεται αυτόν τον τρόπο; Είναι ο αθλητισμός πραγματικά μια ακόμη οικονομική δραστηριότητα;

Ο αθλητισμός έχει ορισμένα μοναδικά χαρακτηριστικά, τα οποία πρέπει να προστατευθούν, εάν θέλουμε να αποφύγουμε την αλλοτρίωσή του. Η δυσκολία είναι ποιος θα είναι ο νόμος, που μπορεί να εφαρμοστεί στις οικονομικές πτυχές του αθλητισμού λαμβάνοντας υπόψη τη μοναδικότητα, το χαρακτήρα και τις ιδιαιτερότητες του αθλητισμού σε σχέση με τις άλλες μορφές οικονομικής δραστηριότητας. Οι κρατικές αρχές, νομοθέτες, δικαστές, δικηγόροι, αναλυτές αγοράς, πρέπει να αρχίσουν να μελετούν την περιοχή του αθλητισμού ως ειδικό κλάδο από κάθε πτυχή. Όλοι οι νομικοί ή οικονομικοί κανόνες, που ισχύουν για άλλες οικονομικές δραστηριότητες πρέπει να εξεταστούν λεπτομερώς πριν να ισχύσουν στον αθλητισμό. Προκειμένου να ρυθμιστούν οι αθλητικές δραστηριότητες, ορισμένες κοινές νομικές διατάξεις και οικονομικοί κανόνες

⁸ Βλ. Παπαλουκάς, Μ. «Διοίκηση και Αθλητικό Δίκαιο». 1996.Σελ. 69-83.

⁹ Βλ. Παπαλουκάς, Μ. (1997). «Οι Επιπτώσεις του Ευρωπαϊκού Δικαίου περί Αθέμιτου Ανταγωνισμού στον Αθλητισμό». 5th International Association of Sports Law Congress, Ναύπλιο, Ελλάδα, 10-12 Ιουλίου 1997. Βλ. επίσης Παπαλουκάς, Μ. (1997). «Σχολιασμός της υπόθεσης Bosman». Νομικό Βήμα. Τ. 45, 4: 683-687 και Παπαλουκάς, Μ. (1998). «Αθλητικές Επιχειρήσεις και το Ευρωπαϊκό Δίκαιο περί Ανταγωνισμού». Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιρειών. Τομ. 7, 41: 679-685. καθώς επίσης και Παπαλουκάς, Μ. (2000-01). «Το Μέλλον του Αθλητισμού στο Πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Δικαίου Περί Ανταγωνισμού». Athlos. Τ.1-2, (36-37): 6-12.

¹⁰ Study by Coopers and Lybrand for DG X of the European Commission. "The Impact of European Union Activities on Sport". 1995 Edition.

πρέπει κάποιες φορές να τροποποιηθούν και κάποιες άλλες να απορριφθούν ολοκληρωτικά.

3. Οι Ιδιαιτερότητες της Αθλητικής Έννομης Τάξης

Στη νεότερη εποχή η παγκόσμια αθλητική έννομη τάξη διαμορφώθηκε κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα. Με την αναβίωση των ολυμπιακών αγώνων, η αθλητική δραστηριότητα έγινε δημοφιλής στις μάζες. Αυτό οδήγησε στην ανάγκη να θεσπιστούν ορισμένοι γραπτοί κανόνες για να ρυθμιστεί η οργάνωση των αθλητικών δραστηριοτήτων.

Η αθλητική έννομη τάξη αναπτύχθηκε για να ρυθμίσει θέματα, που δε ρυθμίζονταν από την κρατική έννομη τάξη είτε λόγω αδιαφορίας, είτε λόγω άγνοιας της κατάστασης στο χώρο, είτε λόγω της αναγνώρισης από τους κρατικούς παράγοντες της ιδιαιτερότητας του χώρου του αθλητισμού.¹¹ Το αθλητικό δίκαιο περιέχει όλες τις διατάξεις, που εισάγονται από το κράτος ή από τις αθλητικές αρχές, οι οποίες αφορούν στον αθλητισμό και στην αθλητική δραστηριότητα και ρυθμίζει τις σχέσεις, που αναπτύσσονται στο πλαίσιο αυτής της αθλητικής δραστηριότητας.

Σήμερα οι κανόνες της αθλητικής έννομης τάξης έχουν την ιδιαιτερότητα, ότι πολλές από τις διατάξεις της δεν εισάγονται από την εκάστοτε κρατική εξουσία αλλά από νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, τους αθλητικούς φορείς.

Η παγκόσμια αθλητική έννομη τάξη χαρακτηρίζεται από:

- την αυτοδύναμη ίδρυσή της,
- την ανεξαρτησία της από τις άλλες έννομες τάξεις,¹²
- την κατά κανόνα μη υποβολή της στον έλεγχο της κρατικής εξουσίας.

Αν όμως η παγκόσμια αθλητική έννομη τάξη μπορεί να χαρακτηρίζεται ως πρωτογενής, δύσκολα μπορεί να θεωρηθεί το ίδιο και για τις εθνικές αθλητικές έννομες τάξεις.¹³ Σε εθνικό επίπεδο η πολιτεία είναι αυτή, που θα καθορίσει την ισχύ, που θα έχει κάθε κανόνας, ο οποίος προέρχεται από οποιοδήποτε άλλο φορέα εκτός από την κρατική νομοθετική εξουσία. Επομένως η όποια αυτονομία

¹¹ Κατά μια άποψη η αθλητική δραστηριότητα ασκείται «causa ludendi» ήτοι «χάριν παιδιάς» και στερείται σοβαρότητας, οπότε και για το λόγο αυτό το δίκαιο δεν έχει εφαρμογή σε αυτήν, καθώς το δίκαιο δεν απαιτεί την εφαρμογή του στη σφαίρα του μη σοβαρού, βλ. Μαλάτος, Α., «Παραδόσεις Αθλητικού Δικαίου». Εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλα. Αθήνα, 2005, σελ. 47. Αντίθετη άποψη βλ. Παναγιωτόπουλος, Δ., «ΑΘΛΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ Ι», Νομική Βιβλιοθήκη 2005, σελ. 456, βλ. και Παπαλουκάς, Μ. «Η Απαλλαγή του Αθλητή από την Ποινική Ευθύνη για Ατυχήματα κατά την Αθλητική Δράση». Ποινική Δικαιοσύνη, αρ. τεύχους 143, 3/2011, ειδικά σελ. 369.

¹² Βλ. «Αθλητικό Δίκαιο Ι». Δ. Παναγιωτόπουλος. Νομική Βιβλιοθήκη. 2005 και «Αθλητικό Δίκαιο ΙΙ». Δ. Παναγιωτόπουλος. Νομική Βιβλιοθήκη. 2006.

¹³ Βλ. Μαλάτος, Α., «Παραδόσεις Αθλητικού Δικαίου». Εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλα. Αθήνα-Κομοτηνή 2005. Σελ. 57επ. και 91επ.

απολαμβάνει ο αθλητισμός σε εθνικό επίπεδο, οφείλεται στην ανοχή της κρατικής εξουσίας.

Το αθλητικό δίκαιο μπορούμε να πούμε, ότι περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων, που προέρχονται είτε από την κρατική, είτε από την αθλητική έννομη τάξη, διέπουν τον αθλητισμό και γενικά τη φυσική αγωγή και ρυθμίζουν τις σχέσεις που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της αθλητικής δραστηριότητας. Κατά τον τρόπο αυτό ο αθλητικός χώρος ρυθμίζεται είτε ετερόνομα (από την κρατική έννομη τάξη), είτε αυτόνομα (από τη αθλητική έννομη τάξη) χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ούτε, ότι κάθε διάταξη της κρατικής έννομης τάξης, που αφορά στον αθλητισμό εντάσσεται υποχρεωτικά στο χώρο του αθλητικού δικαίου (π.χ. ποινικές διατάξεις που αφορούν στην πρόκληση απλής σωματικής βλάβης από έναν αθλητή σε άλλον κατά τη διάρκεια αγώνων) αλλά ούτε και ότι κάθε διάταξη προερχόμενη από την αθλητική πλευρά πρέπει να εντάσσεται αβασάνιστα στην ύλη του αθλητικού δικαίου. Γεγονός είναι πάντως, ότι ακόμη και οι διατάξεις, που προέρχονται από την κρατική έννομη τάξη και δε φαίνονται εκ πρώτης όψεως να εντάσσονται στην ύλη του αθλητικού δικαίου, από τη στιγμή, που θα τύχουν εφαρμογής στον αθλητικό χώρο αποκτούν μια νέα διάσταση, χάρη στην οποία μπορεί κανείς να πει, ότι καθίστανται κανόνες αθλητικού δικαίου.^{14 15 16}

Καθώς λοιπόν τα διάφορα όργανα του αθλητισμού γεννώνται και λειτουργούν στο εδαφικό πλαίσιο στο οποίο "δρα" η κρατική εξουσία, αναγκαία θα υφίστανται παρεμβάσεις. Συνήθως η παρέμβαση αυτή εκδηλώνεται σε ήπια μορφή με τη συνεργασία των κρατικών φορέων με τους αθλητικούς για τη θέσπιση κάποιου κανόνα. Παρ' όλα αυτά έχει καθιερωθεί η ύπαρξη τομέων αθλητικής δραστηριότητας, οι οποίοι παραδοσιακά ρυθμίζονται αποκλειστικά είτε από το κράτος, είτε από τους αθλητικούς φορείς, καθώς επίσης και η ύπαρξη κάποιων τομέων συνεργασίας κράτους και αθλητικών φορέων. Οι πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι οι ακόλουθες:

- Ο τομέας της φορολογίας των αθλητών και αθλητικών σωματείων ρυθμίζεται αποκλειστικά από την κρατική εξουσία.
- Ο τομέας των ρυθμίσεων σχετικά με τη βαθμολογία των ομάδων και των αθλητών στις αθλητικές συναντήσεις, ανήκει αποκλειστικά στην αρμοδιότητα των αθλητικών φορέων.

¹⁴ Βλ. Παπαλουκάς, Μ. «Η Απαλλαγή του Αθλητή από την Ποινική Ευθύνη για Ατυχήματα κατά την Αθλητική Δράση» Ποινική Δικαιοσύνη, αρ. τεύχους 143, 3/2011, σελ. 367-372.

¹⁵ Βλ. επίσης Πρακτικά Παγκόσμιου Συνεδρίου Διοίκησης Αθλητισμού. Α' Πανελλήνιο Συνέδριο Διοίκησης Αθλητισμού. Σπάρτη 3-5 Ιουνίου 2005. «Η Δικαιολόγηση Σωματικών Βλαβών στα Πλαίσια Διεξαγωγής Αθλητικών Αγώνων». Μ. Μακρή, Π. Μιχαϊλίδου, Π. Μπράμος, Μ. Κατσιμπής.

¹⁶ Βλ. Μαυρομάτης, Αχ. «Αθλητισμός και Ποινικό Δίκαιο. Εισαγωγική – Δογματική Προσέγγιση». Ποινική Δικαιοσύνη. Τ.11/2005. Σελ. 1323-1329.

- Η οργάνωση και λειτουργία των αθλητικών σωματείων, ρυθμίζεται με συνεργασία του κράτους και των αθλητικών φορέων.

Είναι βεβαίως προφανές, ότι στο χώρο, όπου υπάρχει συνεργασία κράτους και αθλητικών φορέων οι αντίστοιχες κρατικές και αθλητικές ρυθμίσεις πολλές φορές συγκρούονται. Τέτοιες συγκρούσεις εμφανίζονται όταν:

- Οι αθλητικές ρυθμίσεις περιέχουν μια εκτίμηση των πραγματικών γεγονότων διαφορετική από αυτή που περιέχουν οι κρατικές ρυθμίσεις για τα ίδια πραγματικά περιστατικά (π.χ. το κτύπημα στο πρόσωπο η κρατική νομοθεσία το θεωρεί παράνομη ενέργεια, ενώ η ίδια πράξη στην πυγμαχία θεωρείται θεμιτή και μάλιστα ενθαρρύνεται).
- Οι αθλητικές και κρατικές ρυθμίσεις εκτιμούν, με τον ίδιο τρόπο τα ίδια πραγματικά περιστατικά αλλά περιλαμβάνουν γι' αυτά διαφορετικές έννομες συνέπειες (π.χ. για τη φαρμακοδιέγερση - doping οι κρατικές ρυθμίσεις προβλέπουν φυλάκιση, ενώ οι αθλητικές αποκλεισμούς).¹⁷
- Οι αθλητικές και κρατικές ρυθμίσεις προβλέπουν την ίδια νομική εκτίμηση, τις ίδιες έννομες συνέπειες, αλλά καθιερώνουν διαφορετικούς τρόπους προστασίας των δικαιωμάτων (π.χ. η καθιέρωση ιδιαίτερων δικαιοδοτικών οργάνων στον αθλητισμό στο πλαίσιο της αθλητικής δικονομίας).

Η κρατική εξουσία εμφανίζεται να ανέχεται κατώτερες μορφές εξουσίας (οι αθλητικοί φορείς) να αναλαμβάνουν δράση σε ένα τομέα (αθλητισμό) και να επιτρέπει οι μορφές αυτές εξουσίας να εμφανίζονται ως εκδοχείς μιας αρμοδιότητας (νομοθετική αρμοδιότητα), την οποία μόνη αυτή έχει, λόγω μιας παραδοσιακής τάσης αυτονόμησης του αθλητισμού, καθώς επίσης και λόγω του γεγονότος, ότι οι αθλητικοί φορείς γνωρίζουν καλύτερα τα προβλήματα του αθλητισμού και τον τρόπο αντιμετώπισής τους. Παρατηρείται λοιπόν, ότι η εφαρμογή της αρχής της επικουρικότητας, η οποία παρατηρείται σε ομοσπονδιακά κρατικά συστήματα οργάνωσης και σημαίνει την τάση περιορισμού της κεντρικής εξουσίας προς όφελος των κατωτέρων μορφών εξουσίας μέσα σε ένα κράτος, βρίσκει την εφαρμογή της στη σχέση κράτους και αθλητικών φορέων.

Από όλα τα παραπάνω προκύπτει, ότι σήμερα έχει διαμορφωθεί μια έννομη τάξη, που κινείται παράλληλα με την κρατική και έχει διεθνώς αναγνωρισθεί ως ανεξάρτητη, εμφανίζοντας ιδιαίτερους κανόνες, δικονομία και χαρακτηριστικά, η οποία μπορεί πλέον να καλείται "αθλητική έννομη τάξη" και αποτελεί αυτοτελή πηγή δικαίου και αυτοτελή κλάδο της νομικής επιστήμης.

B. Αγορά και Ανταγωνισμός

1. Η Αγορά

¹⁷ Βλ. Παπαλουκάς, Μ. «Doping». 1995.

Κάποιες φορές εκφράζεται η άποψη, ότι μια αγορά προϊόντων μπορεί να λειτουργήσει δίκαια χωρίς καμία ρύθμισή της, χωρίς παρεμβάσεις αφήνοντας να λειτουργήσουν μόνο οι κανόνες της προσφοράς και της ζήτησης. Δεν είναι λίγοι αυτοί που έχουν αναφερθεί σε μαγικές, μεταφυσικές δυνάμεις, που κατευθύνουν την αγορά, ώστε να εξηγήσουν πώς κάτι μπορεί να λειτουργήσει από μόνο του τόσο καλά. Ο Ρόναλντ Ρήγκαν αναφερόταν συχνά στο μαγικό χαρακτήρα της αγοράς. Ο Χαρβεϋ Κόξ καθηγητής θεολογίας εμπαιζοντας τους «ζηλωτές» της αγοράς ανέφερε, ότι για αυτούς η αγορά είναι σαν το θεό, παντοδύναμη, πάνσοφη και πανταχού παρούσα.

Η αγορά όμως δεν είναι τέλεια, ούτε μαγική, ούτε φυσικά έχει θείες ιδιότητες ή δυνατότητες και φυσικά δε χαρακτηρίζεται από τίποτα το μεταφυσικό. Είναι ανθρώπινο δημιούργημα με ανθρώπινες ατέλειες και δε λειτουργεί πάντα σωστά. Κατά τον τρόπο αυτό το χέρι, που κατευθύνει την αγορά μπορεί να είναι αόρατο και πρέπει να είναι αλλά δεν είναι μαγικό ή μεταφυσικό. Το χέρι αυτό ρυθμίζει την αγορά με θεσμικά όργανα, κανόνες και διαδικασίες. Όσον αφορά στις αγορές και στα προβλήματα τους η άποψη, ότι για κάθε πρόβλημα υπάρχει και μια λύση είναι όχι μόνο απλοϊκή αλλά και πέρα για πέρα λανθασμένη. Για κάθε πρόβλημα της αγοράς υπάρχουν πολλές λύσεις και η επιλογή μιας από αυτές δε μπορεί παρά να σημαίνει στην καλύτερη περίπτωση έναν καλό συμβιβασμό των υπέρ και των κατά.

Ενώ όμως η αγορά δεν έχει μεταφυσικές ιδιότητες είναι εντούτοις πανταχού παρούσα. Σε κάποιες περιπτώσεις φαίνεται να μην υπάρχει αγορά είτε γιατί αυτό επιδιώκεται από το καθεστώς είτε λόγω της οικονομικής ένδειας των ανθρώπων. Και στις περιπτώσεις αυτές όμως στην πραγματικότητα υπάρχει αγορά (έστω και μαύρη αγορά), η διαφορά είναι, ότι δε λειτουργεί σωστά. Για να λειτουργήσει σωστά μια αγορά θα πρέπει να υπάρχει δυνατότητα κυκλοφορίας των πληροφοριών, να προστατεύεται η ιδιοκτησία, να υπάρχει εμπιστοσύνη στις συναλλαγές και να προστατεύεται ο ανταγωνισμός.¹⁸

2. Ο Ανταγωνισμός

Ο Σάμιουελ Τζόνσον έγραψε, ότι ο ανταγωνισμός σημαίνει να επιδιώκεις να πετύχεις αυτό που προσπαθεί συγχρόνως να πετύχει και κάποιος άλλος. Όλοι γνωρίζουμε τί σημαίνει ανταγωνισμός από τα παιδικά παιχνίδια μας, από τις πρώτες μας αθλητικές αναμετρήσεις.

Ο ανταγωνισμός έχει συχνά υποστεί κριτική καθώς το αποτέλεσμα που έχει είναι κάποιοι άνθρωποι να επιτυγχάνουν και να ευημερούν και κάποιοι άλλοι να αποτυγχάνουν και να εξαθλιώνονται. Ανταγωνισμός υπάρχει παντού όμως ακόμη

¹⁸ Βλ. McMillan, John. «Games, Strategies and Markets». Oxford University Press, 1992.

και στη φύση και μέχρι σήμερα δεν έχει ανακαλυφθεί κανένα σύστημα, που να μπορεί να εξαλείψει τον ανταγωνισμό. Ακόμη και σε σοσιαλιστικά καθεστώτα υπάρχει ανταγωνισμός αλλά διαφορετικού είδους. Αντί να ανταγωνίζεται κανείς για το κέρδος ανταγωνίζεται για μια καλύτερη θέση δημοσίου υπαλλήλου, μια καλύτερη μετάθεση κ.λ.π.

Ενώ αμείλικτος ανταγωνισμός υπάρχει και στον κόσμο των ζώων, ο ανταγωνισμός στις πολιτισμένες ανθρώπινες κοινωνίες πρέπει να διαφέρει στο είδος του. Ο ανταγωνισμός, που έχει τη μορφή της βίας και της καταστροφής μειώνει την παραγωγικότητα και υποβαθμίζει τις υλικές τουλάχιστον συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων, ενώ ο ανταγωνισμός με τη μορφή της συνεχούς βελτίωσης της παραγωγής προϊόντων αναβαθμίζει καταρχήν τις υλικές συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων.

Ο στόχος ενός ευνομούμενου κράτους είναι να υπάρχει σε κάθε αγορά αυτό που καλείται τέλειος ανταγωνισμός, δηλαδή πολλοί ισάξιοι περίπου ανταγωνιζόμενοι επιχειρηματίες. Στις συνθήκες αυτές είναι λίγα αυτά, που θα πρέπει να κάνει ένα κράτος για να ρυθμίσει τον ανταγωνισμό καθώς αυτός θα ρυθμίζεται από μόνος του βάσει των κανόνων της αγοράς. Καθώς όμως συνθήκες τέλειου ανταγωνισμού δεν υπάρχουν πάντα, τα κράτη λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα για να αποφύγουν τη δημιουργία μονοπωλίων στην αγορά. Η επιχείρηση, που μονοπωλεί μια αγορά μπορεί να ρυθμίζει την παραγωγή, να διαστρεβλώνει την ανάγκη της αγοράς δημιουργώντας τεχνητή έλλειψη, να αυξάνει την τιμή κατά το δοκούν και να στραγγίζει τους καταναλωτές και επομένως και την αγορά από ρευστό. Το αποτέλεσμα είναι η μείωση της παραγωγικότητας του συνόλου της αγοράς και η μείωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών με προφανείς ανυπολόγιστες κοινωνικές συνέπειες.

Γ. Αθλητικές Επιχειρήσεις

1. Τα Είδη των Επιχειρήσεων περί τον Αθλητισμό

Εντός της καλούμενης «Αθλητικής Αγοράς» δραστηριοποιούνται οι αθλητικές επιχειρήσεις. Όταν όμως λέμε «αθλητικές επιχειρήσεις», πρέπει να καταλάβουμε ακριβώς ποιο είδος επιχειρήσεων αναφέρουμε. Υπάρχουν μερικές σχετικές με τον αθλητισμό επιχειρήσεις, οι οποίες παράγουν προϊόντα, όπως κάθε άλλη βιομηχανία π.χ. μια βιομηχανία αθλητικών παπουτσιών. Υπάρχουν επίσης επιχειρήσεις, οι οποίες δημιουργούν το αθλητικό προϊόν, το θέαμα που οργανώνεται, υποστηρίζεται και μεταδίδεται τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά από άλλες σχετικές με τον αθλητισμό βιομηχανίες. Αυτές οι επιχειρήσεις, που οργανώνονται σήμερα ως συνηθισμένες επιχειρήσεις εφεξής θα αναφέρονται ως *αθλητικές επιχειρήσεις*.

Τι πωλούν οι επιχειρήσεις αυτές; Πωλούν ένα πολύ ειδικό προϊόν, το αθλητικό θέαμα. Η επιχείρηση, που πωλεί το καλύτερο θέαμα είναι λογικό να κερδίζει περισσότερα χρήματα από τις άλλες. Ακριβώς όπως οι αθλητικές επιχειρήσεις και οι θεατρικές επιχειρήσεις αγωνίζονται να παράγουν το καλύτερο θέαμα προκειμένου να προσελκύσουν περισσότερους πελάτες και να ωφεληθούν από τα εισιτήρια, τη ραδιοφωνική ή τηλεοπτική αναμετάδοση, τις χορηγίες κ.λ.π. Ποιά όμως είναι η επιχείρηση, που παράγει το αθλητικό θέαμα; Ποιος παράγει, πωλεί και εν γένει εκμεταλλεύεται το πρωτάθλημα στο οποίο συμμετέχουν οι ομάδες; Είναι η διοργανώτρια ομοσπονδία ή οι ομάδες;

2. Η εμφάνιση του «Παράδοξου της Αθλητικής Αγοράς»

Ο αθλητισμός έχει αναγνωριστεί πλέον από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως άλλη μια οικονομική δραστηριότητα.¹⁹ Η άποψη αυτή όμως πρέπει να διευκρινιστεί περισσότερο, διότι εάν διατυπώνεται γενικά και αόριστα υπάρχει κίνδυνος να οδηγήσει σε παράλογα αποτελέσματα.

Όταν λοιπόν μιλάμε για αθλητική αγορά, αθλητικές επιχειρήσεις και ανταγωνισμό μεταξύ τους οπωσδήποτε πρέπει να αναφερόμαστε μόνο στις ομοσπονδίες, που πωλούν το θέαμα του πρωταθλήματος (έστω και με μονοπωλιακό καθεστώς). Σε καμία περίπτωση δε θα πρέπει να θεωρούνται επιχειρήσεις ανταγωνιζόμενες σε μια αγορά οι ομάδες, που συμμετέχουν σε ένα πρωτάθλημα, ούτε να θεωρείται, ότι μπορεί να εφαρμοστεί το δίκαιο περί ανταγωνισμού στο μεταξύ τους ανταγωνισμό. Όλες οι αγορές λειτουργούν με βάση ορισμένους κανόνες. Ο σκοπός του εμπόρου, που εισέρχεται σε μια αγορά είναι το κέρδος και ως εκ τούτου σε οποιαδήποτε δραστηριότητα της αγοράς, εφαρμόζεται ο κανόνας της προσφοράς και της ζήτησης. Στον αθλητισμό, όμως, οι εμπλεκόμενοι έχουν διαφορετική νοοτροπία από εκείνη των δραστηριοποιούμενων σε άλλες αγορές παραγόντων.

Στην περίπτωση λοιπόν, που θεωρηθούν οι αθλητικές επιχειρήσεις ανταγωνιζόμενες επιχειρήσεις μέσα σε μια αθλητική αγορά, προκύπτει το «Παράδοξο της Αθλητικής Αγοράς», που δημιουργεί πλήθος θεωρητικών και πρακτικών προβλημάτων, τα οποία και περιγράφονται στις επόμενες παραγράφους.

Οι ιδιοκτήτες μιας ομάδας (ιδιαίτερα στα ομαδικά αθλήματα) επενδύουν τεράστια χρηματικά ποσά για τη στήριξη των ομάδων, χωρίς να περιμένουν αντίστοιχα κέρδη. Μερικές φορές παραμένουν για πολλά χρόνια στο πηδάλιο των εταιρειών αυτών και εμφανίζονται ως ικανοποιημένοι επενδυτές, ακόμη και σε

¹⁹ Βλ. αποφάσεις ΔΕΕ Bosman C-415/1993, Graf C-190/1998, Deliege C-51/1996, C-191/1997, Lehtonen C-176/1996, Piau C-171/2005, Deutscher Handballbund C-438/2000, Meca-Medina C-519/2006.

περιπτώσεις, όπου υπάρχουν ελάχιστα κέρδη ή ακόμα και ζημιές. Πολλοί από αυτούς έχουν διατελέσει επιτυχημένοι επιχειρηματίες δραστηριοποιούμενοι σε εκτός αθλητισμού χώρους. Σε κάθε άλλη περίπτωση δε θα επένδυαν σε μια εταιρεία, χωρίς τη δυνατότητα να ανακτήσουν τουλάχιστον τα αρχικά κεφάλαια που επενδύθηκαν. Επίσης πριν προχωρήσουν σε τόσο μεγάλη επένδυση θα διεξήγαγαν εκτεταμένους ελέγχους ανάλυσης των κινδύνων. Ωστόσο, οι ίδιοι αυτοί επιχειρηματίες είναι πρόθυμοι να αγνοήσουν τις προειδοποιήσεις των οικονομικών συμβούλων για βιώσιμες επενδύσεις και εμφανίζονται ως απερίσκεπτοι, ανυπόμονοι επενδυτές, όταν πρόκειται για την αγορά μιας ομάδας, που υποστηρίζουν. Από την άλλη πλευρά είναι πολύ απρόθυμοι να αγοράσουν μια κερδοφόρα ομάδα, την οποία δεν υποστηρίζουν ως φίλαθλοι.

Επίσης οι παίκτες που συμμετέχουν ως εργαζόμενοι σε ένα αθλητικό σωματείο, αν και είναι επαγγελματίες, οι οποίοι κάνουν αυτή τη δουλειά βιοποριστικά, ορισμένες φορές εμφανίζονται να λαμβάνουν αποφάσεις σύναψης σύμβασης με μια ομάδα, αδιαφορώντας για το ποσό, που προσφέρεται ή τις προοπτικές σταδιοδρομίας τους, όπως θα έκανε κάθε συνετός επαγγελματίας. Συχνά οι παίκτες αρνούνται καλύτερες προσφορές, κάνουν τατουάζ στο σώμα τους το εμπορικό σήμα του εργοδότη τους ή αρνούνται πεισματικά σε αντίθεση με την κοινή λογική μια εξαιρετική προσφορά από έναν συγκεκριμένο εργοδότη. Επίσης, μερικές φορές ακόμη και οι αθλητές εμφανίζονται να αποφεύγουν να παίζουν αγώνες με προηγούμενο εργοδότη τους. Αρκετά συχνά βλέπουμε τον Τύπο να θέτει ερωτήματα κατά πόσο ένας συγκεκριμένος αθλητής-εργαζόμενος θα είναι σε θέση να αποδώσει σε έναν αγώνα εναντίον της πρώην ομάδας του-εργοδότη.

Ανάλογες καταστάσεις προκύπτουν, επίσης, και στην περίπτωση άλλων εργαζομένων της αθλητικής αγοράς, όπως είναι οι προπονητές. Μερικές φορές οι αθλητές νωρίς στην καριέρα συνεργάζονται με έναν προπονητή για την εκπαίδευσή τους (π.χ. στο τένις) και παρόλο, που εξελίσσονται σε επαγγελματίες ή ακόμη και αστέρες διεθνούς φήμης, εντούτοις αρνούνται να αντικαταστήσουν τον προπονητή τους με έναν πιο έμπειρο, όπως αναμένεται από κάθε επαγγελματία. Όλα αυτά ακούγονται λογικά στην αγορά του αθλητικού θεάματος αλλά ακατανόητα, παράλογα σε οποιαδήποτε άλλη αγορά.

Όμως ακόμα και οι καταναλωτές στον τομέα του αθλητισμού, που καλούνται φίλαθλοι, δεν αποφασίζουν να αγοράσουν το καλύτερο προϊόν, όπως συμβαίνει με τους καταναλωτές των άλλων αγορών. Μια ομάδα μπορεί να προσφέρει το χειρότερο θέαμα στο πρωτάθλημα της σεζόν χωρίς αυτό να σημαίνει, ότι οι καταναλωτές-φίλαθλοι θα τους γυρίσουν την πλάτη στην επόμενη σεζόν ή ότι θα αγοράσουν εισιτήρια για τους αγώνες άλλης ομάδας. Αντ' αυτού συχνά αποδεικνύεται, ότι μικρή σημασία έχει αν η ομάδα προσφέρει ένα καλό προϊόν. Οι

καταναλωτές στην αγορά του αθλητικού θεάματος θα αγοράσουν εισιτήρια διαρκείας (όπως και διαφημιστικά) της δικής της ομάδας ή δεν θα αγοράσουν καθόλου. Ακόμη και στις περιπτώσεις στις οποίες μια ομάδα διαπράττει αδίκημα, όπως ντόπινγκ ή αποδεικνύεται, ότι έχει προβεί σε κάποια παράνομη ενέργεια αλλοίωσης αποτελέσματος και έτσι το θέαμα, που προσφέρθηκε στους καταναλωτές-φίλαθλους θα έπρεπε αναμφισβήτητα να θεωρείται απαράδεκτο προϊόν κακής ποιότητας, και πάλι ο καταναλωτής-φίλαθλος δε θα αναζητήσει άλλο παραγωγό τους προϊόντος ούτε θα μποϋκοτάρει την ομάδα, όπως θα έκανε κάθε λογικός καταναλωτής. Στις περισσότερες περιπτώσεις θα συνεχίσει να υποστηρίζει την ομάδα του και μερικές φορές μάλιστα με ακόμη περισσότερο ενθουσιασμό ασκώντας και πολιτική πίεση, ώστε να εξασφαλίσει και την ατιμωρησία των υπευθύνων, που του πώλησαν το ελαττωματικό προϊόν.

Είναι επομένως προφανές, ότι στην αθλητική αγορά όλοι οι παράγοντες της αγοράς, δηλαδή οι εργοδότες, οι εργαζόμενοι και οι καταναλωτές δεν λειτουργούν πάντα με βάση την επαγγελματική ή επιχειρηματική κοινή λογική, όπως σε όλες τις άλλες αγορές. Αντίθετα συχνά εμφανίζονται ως συναισθηματικοί, επίμονοι, εκ γενετής καταναλωτές του προϊόντος μιας συγκεκριμένης επιχείρησης, ανεξάρτητα από την ποιότητά του. Μοιάζουν να μην μπορούν να πεισθούν να αλλάξουν γνώμη ούτε από διαφημιστικές εκστρατείες ούτε από λογικά επιχειρήματα. Παραμένουν φανατικοί καταναλωτές, εργαζόμενοι ή επενδυτές μιας ορισμένης επιχείρησης με θρησκευτική ευλάβεια. Φαίνεται να υπάρχει κάποιο είδος συναισθηματικής σύνδεσης και όχι η φυσιολογική συμπεριφορά των καταναλωτών. Η σχέση τους με την επιχείρηση (ομάδα) θυμίζει περισσότερο ιδεολογική προσκόλληση ή θρησκευτικό φανατισμό παρά σχέση εμπορική.²⁰

3. Χαρακτηριστικά του «Παράδοξου της Αθλητικής Αγοράς»

Στην αθλητική αγορά, όπου κατά κανόνα ισχύει το μονοπώλιο των ομοσπονδιών υπάρχει ένα και μόνο πρωτάθλημα ανά άθλημα. Για να εφαρμοστεί στην αγορά αυτή το δίκαιο του ανταγωνισμού θα πρέπει να θεωρήσει κανείς, ότι οι ανταγωνιζόμενες επιχειρήσεις είναι οι ομάδες ενός πρωταθλήματος, που παράγουν ένα θέαμα, οπότε οι ίδιοι κανόνες του δικαίου του ανταγωνισμού, που εφαρμόζονται στις κοινές επιχειρήσεις θα πρέπει να ισχύσουν και για αυτές.

Εάν εξετάσουμε το θέαμα ως προϊόν των ομάδων, που χαρακτηρίζονται αθλητικές επιχειρήσεις θα διαπιστώσουμε, ότι υπάρχουν πολλές διαφορές από άλλα προϊόντα. Είναι επίσης πολύ ενδιαφέρον να προσπαθήσει κανείς να

²⁰ Βλ. Παπαλουκάς, Μ. «Monopoly: An Inherent Feature of the Sports Market or the Result of Sports Autonomy?» Ανακοινώθηκε στο 17th International Sports Law Congress, που διοργανώθηκε στη Μόσχα 27-30 Σεπτεμβρίου 2011.

διευκρινίσει πώς παράγεται και από ποιόν παράγεται το προϊόν. Εάν εξετάσουμε επίσης την αγορά αθλητικών επιχειρήσεων θα βρούμε ένα απολύτως διαφορετικό είδος αγοράς.

Έτσι λοιπόν όλες οι αγορές πλην της αθλητικής αγοράς εμφανίζουν τα ακόλουθα κοινά σημεία:

1. Η προσπάθεια εξόντωσης του ανταγωνισμού. Όλες οι επιχειρήσεις που αναπτύσσουν δραστηριότητες μέσα σε μια ορισμένη αγορά προσπαθούν να πωλήσουν περισσότερο από τις άλλες επιχειρήσεις, που ανταγωνίζονται στην ίδια αγορά. Συμφέρον της κάθε επιχείρησης είναι να παραμείνει ει δυνατόν ο μόνος βιώσιμος παραγωγός. Στην πραγματικότητα κάθε κράτος εισάγει τους κανόνες ανταγωνισμού προκειμένου να αποφευχθεί αυτή η επίδραση, στέλνοντας κατά συνέπεια ένα μήνυμα σε όλες τις ανταγωνιστικές επιχειρήσεις, ότι υπάρχει ένα όριο σε αυτό, που μπορούν να κάνουν προκειμένου να αποκτήσουν περισσότερους πελάτες και έτσι να αποφύγουν τη δημιουργία μονοπωλίων.

2. Την ανησυχία για την αβέβαιη επιτυχία του αποτελέσματος. Σε μια συνηθισμένη αγορά μια επιχείρηση προτού να εισαγάγει ένα νέο προϊόν στην αγορά υπάρχει μεγάλη αβεβαιότητα για την αποδοχή του από τους καταναλωτές. Αυτή η αβεβαιότητα είναι μια μεγάλη πρόκληση για τις επιχειρήσεις και για το σκοπό αυτό πολλά χρήματα ξοδεύονται στην ανάλυση αγοράς, σε μια προσπάθεια να αποφευχθούν τα χαμηλά ποσοστά πωλήσεων.

Αντίθετα η αθλητική αγορά με την παραπάνω έννοια, παρουσιάζει διαφορετικά χαρακτηριστικά:

1. Η προσπάθεια ενίσχυσης του ανταγωνισμού. Αφενός μεν οι αθλητικές επιχειρήσεις σε καμία περίπτωση δεν επιθυμούν να αποσυρθούν οι ανταγωνιστικές τους επιχειρήσεις από την αγορά. Αντίθετα προσπαθούν να προσελκύσουν περισσότερες ανταγωνιστικές επιχειρήσεις στην αγορά τους καθώς το θέαμα ενός πρωταθλήματος παράγεται από τη συνεργασία πολλών επιχειρήσεων.^{21 22} Μάλιστα, όσο περισσότερες οι επιχειρήσεις-ομάδες τόσο μεγαλύτερη αξία έχει το προϊόν.

Αφετέρου δε οι αθλητικές επιχειρήσεις μπορεί μεν να επιδιώκουν να κερδίσουν περισσότερα χρήματα από τους ανταγωνιστές τους αλλά σε καμία περίπτωση δεν επιθυμούν να υπάρξουν μεγάλες οικονομικές διαφορές μεταξύ αυτών και των ανταγωνιστών τους καθώς όταν συμβαίνει αυτό, το προς πώληση προϊόν, το θέαμα χάνει την αξία του.

2. Την επιδίωξη αύξησης της αβεβαιότητας του αποτελέσματος. Οι αθλητικές επιχειρήσεις από οικονομική άποψη δεν αισθάνονται το άγχος της αβεβαιότητας

²¹ Βλ. Conclusions of Advocate General Lenz in the Case C-415/93 point 227.

²² Βλ. Sloane, P.J. (1980). «Sport In the Market?». The Institute of Economic Affairs. Page 16.

από την επίδραση ενός νέου προϊόντος στους καταναλωτές, ούτε βεβαίως ανησυχούν από την αβεβαιότητα στην έκβαση των προσπαθειών τους. Αντίθετα, η αβεβαιότητα του αποτελέσματος του παραχθέντος θεάματος, προσθέτει στην εμπορική αξία του προϊόντος. Όσο περισσότερες εκπλήξεις στο θέαμα, τόσο υψηλότερη η εμπορική αξία του προϊόντος.²³

Κατά συνέπεια αν οι ομάδες ενός πρωταθλήματος θεωρηθούν επιχειρήσεις ανταγωνιζόμενες σε μία αθλητική αγορά, τότε τα χαρακτηριστικά, τα οποία διαφοροποιούν την αθλητική από οποιαδήποτε άλλη αγορά είναι τα ακόλουθα:

1. Η αγορά αθλητικών επιχειρήσεων είναι η μόνη αγορά, όπου η μοίρα των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων είναι με τέτοιο τρόπο αλληλοεξαρτώμενη, ώστε η ύπαρξη της κάθε επιχείρησης να εξαρτάται από την ύπαρξη των άλλων αλλά και σε μεγάλο βαθμό η οικονομική ευρωστία κάθε επιχείρησης να εξαρτάται από την οικονομική ευρωστία των άλλων.

2. Υπάρχουν μερικοί κανόνες ανταγωνισμού, που καλούνται κανόνες παιδιάς οι οποίοι εισάγονται όχι από το κράτος αλλά από τις αθλητικές αρχές και αφορούν τον τρόπο που παίζεται το παιχνίδι, τα όρια και τους κανόνες του ανταγωνισμού. Αυτοί οι κανόνες ανταγωνισμού είναι επίσης ένα έμφυτο μέρος του προϊόντος. Επομένως πρέπει να εξετασθεί κατά πόσο υπάρχει χώρος για τους πρόσθετους κανόνες ανταγωνισμού.

3. Ο ανταγωνισμός λοιπόν μεταξύ των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων δεν είναι μια πτυχή της αγοράς αλλά ένα έμφυτο μέρος του προϊόντος που παράγεται. Με άλλα λόγια ο ανταγωνισμός δεν προκύπτει μέσα σε ένα σύστημα αγοράς και δε λειτουργεί με τους κανόνες της προσφοράς και της ζήτησης αλλά κατασκευάζεται τεχνητά από τις συμμετέχουσες στην αγορά επιχειρήσεις ανάγεται σε παραγόμενο προϊόν και τελικά αυτό που πωλείται ως θέαμα είναι ο ίδιος ο ανταγωνισμός. Όταν λοιπόν οι κανόνες του δικαίου του ανταγωνισμού επιβάλλονται στις αθλητικές επιχειρήσεις δε ρυθμίζεται η αγορά αλλά αλλοιώνεται το ίδιο το προϊόν.²⁴

Τελικά σύμφωνα με το παράδοξο της αθλητικής αγοράς, αν οι ομάδες ενός πρωταθλήματος θεωρηθούν ανταγωνιζόμενες επιχειρήσεις, η αγορά αθλητικών επιχειρήσεων είναι η μόνη αγορά, όπου η έννοια του προϊόντος επεκτείνεται-διαστρεβλώνεται τόσο, ώστε να συμπεριλάβει όλη την παραγωγή από όλες τις ανταγωνιστικές αθλητικές επιχειρήσεις, όλες τις αθλητικές επιχειρήσεις, όλους τους κανόνες ανταγωνισμού, ολόκληρη την έννοια της αγοράς και μερικές φορές ακόμη και τις αρχές που επιτηρούν την αγορά, έτσι ώστε ο νομοθέτης του δικαίου του ανταγωνισμού δεν είναι σε αυτήν την περίπτωση ρυθμιστής της αγοράς αλλά

²³ Βλ. Van Miert, K. (1997). «Sport et Concurrence: Developments Recents et action de la Commission. Forum Europeen du Sport». Luxembourg, 27.11.1997.

²⁴ Βλ. Papaloukas, M. (2006). «Sports Law and Sports Market». Χορηγία. Sport Management International Journal. Vol. 1(1): 39-45.

μάλλον μετασηματίζεται σε ένα εργαλείο στη γραμμή παραγωγής ή ένα μέρος του προϊόντος!

Για τους λόγους αυτούς μόνον οι ομοσπονδίες θα μπορούσαν να θεωρούνται ως ανταγωνιζόμενες επιχειρήσεις οι οποίες παράγουν το θέαμα, το οποίο τελικά είναι το προϊόν, που πωλείται στον καταναλωτή. Οι μονοπωλιακές αυτές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται σήμερα στην αγορά του θεάματος και εάν επιτρεπόταν να υπάρχουν πολλές ομοσπονδίες και διαφορετικά πρωταθλήματα στο ίδιο άθλημα, τότε κάθε ομοσπονδία θα ανταγωνιζόταν «σκληρά» τις άλλες ομοσπονδίες του ίδιου αθλήματος. Ήδη ανταγωνίζονται ήπια όλες τις άλλες ομοσπονδίες, που παράγουν αθλητικό θέαμα, επίσης ανταγωνίζονται ακόμη πιο ήπια όλες τις επιχειρήσεις του θεάματος (π.χ. θέατρα) και τέλος σε κάποιο βαθμό ανταγωνίζονται όλες τις επιχειρήσεις, που δραστηριοποιούνται στο χώρο της διασκέδασης (καταστήματα διασκέδασεων, μπαρ, κ.λ.π.).²⁵

Όταν όμως οι κανόνες του δικαίου του ανταγωνισμού εφαρμόζονται στις ομοσπονδίες συνήθως επηρεάζονται και οι ομάδες και το μεταξύ τους πρωτάθλημα και ο ανταγωνισμός μεταξύ τους.²⁶ Στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου υπάρχουν πολλές περιπτώσεις (όπως η υπόθεση Bosman, όπως εξειδικεύεται στην υπόθεση Graf, επίσης οι υποθέσεις Deliege, Lehtonen, Piau, Deutscher Handballbund, Wouters, Meca-Medina κ.α.), όπου ως διάδικοι εμφανίζονταν οι ομοσπονδίες αλλά τελικά επηρεάστηκαν οι ομάδες και οι παίκτες τους και σε τελική ανάλυση το παραγόμενο προϊόν, το πρωτάθλημα. Επομένως ακόμη και η λύση της άρσης του μονοπωλίου των ομοσπονδιών δε θα δημιουργούσε μια αγορά αθλητικού θεάματος, που θα λειτουργούσε όπως όλες οι άλλες αγορές. Οι ιδιαιτερότητες του αθλητισμού πάντοτε θα επεμβαίνουν παράγοντας ιδιαίτερες σχέσεις, που απαιτούν ιδιαίτερη μεταχείριση.

4. Συμπεράσματα

Από τα παραπάνω προκύπτει, ότι οι ομάδες ενός πρωταθλήματος δε μπορεί να θεωρηθεί, ότι σχηματίζουν μια αγορά, στην οποία οι επιχειρήσεις αυτές ανταγωνίζονται η μια την άλλη έτσι ώστε να απαιτείται η εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού καθώς η εφαρμογή του στο χώρο αυτό οδηγεί σε παράδοξα αποτελέσματα.

Από την άλλη μεριά είναι σαφές, ότι στον αθλητισμό και στις συμμετέχουσες σε ένα πρωτάθλημα ομάδες υπάρχει το οικονομικό στοιχείο και όταν

²⁵ Όσον αφορά στο θέμα της έννοιας της αγοράς και το σε ποιο βαθμό μπορεί να επεκτείνεται μια αγορά ώστε να περιλαμβάνει διαφορετικές επιχειρήσεις βλ. Whish, Richard. «Competition Law». 4th Edition. Butterworths 2001. σελ.25 επ.

²⁶ Παράδειγμα: η απαγόρευση των μεταγραφικών συστημάτων επηρέασε και το προϊόν που πωλούν οι ομάδες αφού ο κίνδυνος της ενίσχυσης των μεγάλων ομάδων σε βάρος των μικρών επαληθεύθηκε.

αναφερόμαστε σε θέματα οικονομικά, σαφείς και μονόπλευρες λύσεις–πανάκεια δεν υπάρχουν. Στον αθλητισμό υπάρχουν εργαζόμενοι αθλητές και υπάρχουν κέρδη, που διανέμονται, υπάρχει δηλαδή μια οικονομική δραστηριότητα εντός μιας μονοπωλιακά οργανωμένης ομοσπονδίας σε κάθε άθλημα.²⁷

Στα δύο ανωτέρω αντικρουόμενα προβλήματα, αν προσθέσει κανείς και την καταγωγή του αθλητισμού ως μια δραστηριότητα, ευγενούς άμιλλας, ηθικοπλαστικής σημασίας, αμόλυντη από οικονομικές και πολιτικές διεκδικήσεις, που παρήγαγε μια πρωτογενή έννομη τάξη, θα διαπιστώσει, ότι αυτά τα τρία χαρακτηριστικά του αθλητισμού σήμερα αποτελούν το λόγο για τον οποίο ο αθλητισμός πρέπει να αντιμετωπίζεται με ειδικό τρόπο από ένα ειδικό δίκαιο, το αθλητικό δίκαιο.

Όπου απαιτείται ρύθμιση ενός θέματος σίγουρα η ρύθμιση αυτή θα πρέπει να είναι πολύ διαφορετική από τη ρύθμιση, που προβλέπεται για τις κοινές επιχειρήσεις και ίσως και σε διαφορετική νομική βάση. Επομένως σε καμιά περίπτωση δε θα πρέπει να θεωρηθεί, ότι το δίκαιο περί ανταγωνισμού μπορεί αυτούσιο να εφαρμοστεί σε χαμηλότερο επίπεδο από τις ομοσπονδίες του κάθε αθλήματος. Ακόμη και όταν εφαρμόζεται σε επίπεδο ομοσπονδιών, θα πρέπει να εφαρμόζεται με πολλή προσοχή, ώστε να μην επηρεάζονται οι ομάδες και το πρωτάθλημα.

Όταν το κράτος ή η ευρωπαϊκή ένωση νομοθετεί στο χώρο, πρέπει να το κάνει με φειδώ και σεβασμό στις ιδιαιτερότητες του αθλητισμού. Όταν ο δικαστής καλείται να κρίνει υπόθεση με αθλητικό αντικείμενο δεν πρέπει να καταφεύγει στις γενικές διατάξεις αλλά στις ειδικές αθλητικές διατάξεις και ο ερευνητής να μην επιδιώκει να εντάξει το αθλητικό δίκαιο στο αστικό, στο εμπορικό, στο διοικητικό δίκαιο αλλά να το αντιμετωπίζει ως αυτό που είναι, ένα σύστημα κανόνων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ιδιαίτερη προέλευση και ιστορία.

---

²⁷ Βλ. Παπαλουκάς, Μ. (1998). «Αθλητικές Επιχειρήσεις και το Ευρωπαϊκό Δίκαιο περί Ανταγωνισμού» Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιρειών. Τομ. 7, 41: 679-685.

Δ. Αυτονομία του Αθλητισμού

1. Το Παγκόσμιο Αθλητικό Μοντέλο

Σύμφωνα με την άποψη του Pierre de Coubertin, ο αθλητισμός είναι ή θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως θρησκεία, τη λεγόμενη "Religio Athletae". Ο αθλητής όπως ο γλύπτης ενός αγάλματος καλλιεργεί το σώμα του. Σήμερα η ΔΟΕ θεωρεί, ότι τα μέλη της δεν εκπροσωπούν τις αντίστοιχες χώρες τους, αλλά το Ολυμπιακό Κίνημα στη χώρα τους και ως εκ τούτου είναι ανεξάρτητα από τις κυβερνήσεις τους.^{28 29}

Ωστόσο, τα μέλη της ΔΟΕ έχουν εξελιχθεί όχι μόνο ως αυτόνομες πολιτικά αλλά και ως οικονομικά ανεξάρτητες οντότητες. Εφόσον τα μέλη της είναι πολιτικά αυτόνομα, ως εκ τούτου και η ίδια η ΔΟΕ με τη σειρά της είναι πολιτικά ανεξάρτητη. Και δεδομένου, ότι δε χρειάζεται να λαμβάνει επιδότηση είναι επίσης και οικονομικά ανεξάρτητη από οποιαδήποτε κρατική εξουσία. Στη σημερινή εποχή η άποψη της ΔΟΕ περί της αυτονομίας της είναι, ότι αποτελεί μια αναγκαιότητα για το Ολυμπιακό Κίνημα, αφού η αυτονομία εγγυάται τη διατήρηση των αξιών του αθλητισμού, την ακεραιότητα των αγώνων, τα κίνητρα για τη συμμετοχή των εθελοντών, την εκπαίδευση των νέων ανθρώπων και τη συμβολή στην ευημερία όλων, συμβάλλοντας έτσι στην αξιοπιστία και τη νομιμότητά του αθλητικού συστήματος. Σύμφωνα με τη ΔΟΕ, μόνο ένα αυτόνομο κίνημα, δηλαδή αυτο-οργανωμένο και αυτοδιαχειριζόμενο χωρίς καμία παρέμβαση, μπορεί να εγγυηθεί τις θεμελιώδεις αρχές του Ολυμπισμού, όπως αυτές εκφράζονται από τον Pierre de Coubertin.³⁰

Αν και η αυτονομία ως έννοια πάντοτε εννοείτο, ο όρος «αυτονομία» εμφανίστηκε για πρώτη φορά στο κείμενο του Ολυμπιακού Χάρτη του 1949 (άρθρο 25). Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, προκειμένου να αναγνωριστεί μια Εθνική Ολυμπιακή Επιτροπή έπρεπε να είναι ανεξάρτητη και αυτόνομη. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός, ότι η ΔΟΕ χρησιμοποίησε για πρώτη φορά τον όρο, όταν άρχισε συζητήσεις για την αναγνώριση των Εθνικών Ολυμπιακών Επιτροπών των χωρών, που ανήκαν στον κομμουνιστικό σύστημα της Ανατολικής Ευρώπης, είναι προφανές, ότι ο όρος είχε στόχο τη διαφύλαξη του ολυμπιακού κινήματος, κυρίως από κυβερνητικές παρεμβάσεις των κομμουνιστικών καθεστώτων.

²⁸ Panagiotopoulos, D. (2011). «Sports Law. Lex Sportiva & Lex Olympica». Ant. N. Sakkoulas Publishers.

²⁹ Krueger, A., «The Origins of Pierre de Coubertin's Religio Athletae» OLYMPIKA: The International Journal of Olympic Studies, Vol. II, 1993, p. 91-102.

³⁰ Chappelet, J.L. «Autonomy of Sport in Europe», Council of Europe Publishing, April 2010, p. 11-14.

Το 1955 η διάταξη αυτή ενισχύθηκε περαιτέρω με τη δήλωση, ότι Εθνικές Ολυμπιακές Επιτροπές πρέπει να είναι τελείως ανεξάρτητες και αυτόνομες και χωρίς καμία πολιτική, θρησκευτική ή εμπορική επιρροή.

Το 1958 προσετέθη ο όρος, ότι οι Εθνικές Επιτροπές, που παρέλειψαν να συμμορφωθούν με τον κανόνα αυτό θα εκπίπτουν της αναγνώρισής τους και θα χάνουν το δικαίωμα να αποστέλλουν αθλητές ως συμμετέχοντες στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Η προσπάθεια να διατηρηθεί η αυτονομία του κινήματος είναι εμφανής σε όλες τις μεταρρυθμίσεις του Χάρτη μέχρι σήμερα.³¹

Με τον ίδιο τρόπο όπως και η ΔΟΕ αναγνωρίζει την αυτονομία των Διεθνών Αθλητικών Ομοσπονδιών, αυτές με τη σειρά τους αναγνωρίζουν την αυτονομία των αντίστοιχων εθνικών ομοσπονδιών τους.

2. Το Ευρωπαϊκό Πρότυπο Αθλητισμού

Στην ολόκληρη την Ευρωπαϊκή αθλητική κοινωνία υπάρχουν ορισμένες κοινές αξίες, που επικρατούν όσον αφορά στο μοντέλο διακυβέρνησης του αθλητισμού. Ο αθλητισμός θεωρείται ως μια πρακτική, που προέρχεται από την αρχαία Ελλάδα, η οποία και του κληροδότησε την αρχαία ελληνική αξία της δημοκρατίας. Αυτή η αξία αντικατοπτρίζεται στο Ολυμπιακό Κίνημα σήμερα. Το ευρωπαϊκό αθλητικό πρότυπο είναι επομένως ένα δημοκρατικό πρότυπο, που φροντίζει να διασφαλίζει, ότι ο αθλητισμός παραμένει ανοιχτός σε όλους. Αυτό το μοντέλο προβλέπει μια οργάνωση σε σχήμα πυραμίδας, όπου οι σύλλογοι αποτελούν τη βάση της και μεριμνούν για την τοπική συμμετοχή. Το επόμενο επίπεδο περιλαμβάνει τις εθνικές ομοσπονδίες. Η αποστολή τους είναι να οργανώσουν εθνικά πρωταθλήματα και να ενεργούν ως ρυθμιστικοί φορείς για όλα τα θέματα, που αφορούν το άθλημα σε εθνικό επίπεδο. Στην κορυφή της πυραμίδας βρίσκονται οι ευρωπαϊκές ομοσπονδίες, που οργανώνονται στη βάση του ενός μέλους από κάθε χώρα. Καθήκον τους είναι να διοργανώνουν ευρωπαϊκές αθλητικές συναντήσεις και να εκτελούν ρυθμιστικές λειτουργίες σε ευρωπαϊκό επίπεδο.³²

Σε μια πιο λεπτομερή εξέταση τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά του ευρωπαϊκού αθλητικού προτύπου (ειδικά στα ομαδικά αθλήματα) είναι η αλληλεγγύη μεταξύ των ομάδων ενός πρωταθλήματος και το σύστημα ανόδου-υποβιβασμού τους. Αυτά τα χαρακτηριστικά διακρίνουν το Ευρωπαϊκό από το αμερικανικό μοντέλο οργάνωσης του αθλητισμού.³³

³¹ Βλ. Chappelet, J.L. «Autonomy of Sport in Europe», Council of Europe Publishing, April 2010, p. 11-12.

³² The European Sports Model. Consultation Document of DG X.

<http://www.sport-in-europe.com/SIU/HTML/PDFFiles/EuropeanModelofSport.pdf>

³³ Βλ. Arnaut, J.L., «Independent European Sport Review», October 2006,

http://www.sport-in-europe.com/SIU/HTML/PDFFiles/Full_Report_EN.pdf

3. Η Αυτονομία του Αθλητισμού στην Ευρώπη

Στην Ευρώπη, από το τέλος του 19ου αιώνα, χάρη στην εθνική νομοθεσία που εγγυάται την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, οι αθλητικές αρχές απέκτησαν τη μορφή μη κερδοσκοπικών ενώσεων. Υπό τη νομική αυτή μορφή απολάμβαναν σημαντική αυτονομία από τις κυβερνήσεις τους. Για το μεγαλύτερο μέρος του 20ού αιώνα, η πλειοψηφία των ευρωπαϊκών κρατών επιτρέπει σε αθλητικές οργανώσεις να αναπτυχθούν με σχετική ανεξαρτησία από τις κρατικές αρχές.

Ωστόσο, δεδομένου ότι ο αθλητισμός καθίστατο ολοένα και πιο ισχυρός σε κοινωνικο-πολιτιστικό και οικονομικό επίπεδο κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 το Συμβούλιο της Ευρώπης έγινε η πρώτη ευρωπαϊκή (δια) κυβερνητική οργάνωση, που έδειξε ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον με αποτέλεσμα να συνεργαστεί με το αθλητικό κίνημα για την υιοθέτηση το 1976 του Ευρωπαϊκού Χάρτη του Αθλητισμού για Όλους, ο οποίος αντικαταστάθηκε από τον Ευρωπαϊκό Χάρτη του Αθλητισμού το 1992.

Σύμφωνα με τη Διακήρυξη της Νίκαιας,³⁴ ο αθλητισμός έχει μια ιδιαιτερότητα, που τον κάνει να ξεχωρίζει από κάθε άλλο τομέα της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ο αθλητισμός έχει σημαντικές κοινωνικές, εκπαιδευτικές, πολιτιστικές και ανθρωπιστικές λειτουργίες και τα χαρακτηριστικά αυτά πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εφαρμογή του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου. Η Διακήρυξη της Νίκαιας αναγνωρίζει επίσης, ότι η αλληλεγγύη μεταξύ των διαφόρων επιπέδων στον αθλητισμό και ειδικότερα, μεταξύ του επαγγελματικού και ερασιτεχνικού αθλητισμού είναι μια θεμελιώδης πτυχή του. Λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του αθλητισμού, ο ανεξάρτητος χαρακτήρας των αθλητικών φορέων προστατεύεται και αναγνωρίζεται η αυτονομία τους. Η αθλητική ομοσπονδία είναι η βάση του αθλητικού οργανισμού. Η αυτό-ρύθμιση του τομέα του αθλητισμού αντιμετωπίζεται ως μια πτυχή της αρχής της ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι, η οποία αναγνωρίζεται και προστατεύεται ως θεμελιώδες στοιχείο της ελευθερίας του ατόμου στα Συντάγματα όλων των κρατών μελών της ΕΕ και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Η αυτο-οργάνωση και αυτο-ρύθμιση του παγκόσμιου αθλητισμού είναι μια σημαντική πολιτιστική παράδοση της ευρωπαϊκής κοινωνίας των πολιτών, που υφίσταται από τα τέλη του 19ου αιώνα. Οι ιδιωτικοί φορείς είναι επιφορτισμένοι με τη ρυθμιστική αρμοδιότητα στον αθλητισμό για ιστορικούς και πολιτιστικούς λόγους. Αυτό βοήθησε να μειωθεί ο κίνδυνος της πολιτικής επιρροής σε αθλητικά θέματα. Ως

³⁴ Nice Declaration:

http://www.sports.gouv.fr/IMG/pdf/MSS09Internet_4b_Declaration_de_Nice-2-2.pdf

αποτέλεσμα οι διεθνείς αθλητικοί φορείς απολαμβάνουν μια ουσιαστική διακριτική ευχέρεια στην εκτέλεση των καθηκόντων τους.

Ο αθλητισμός είναι ίσως ο μόνος οικονομικός τομέας, όπου ιδιωτικοί φορείς απολαμβάνουν μια τέτοια εξουσία. Ωστόσο, αυτή η εξουσία αυτόνομης ρυθμιστικής δραστηριότητας δεν είναι απεριόριστη. Τόσο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και τα εθνικά δικαστήρια στην Ευρωπαϊκή Ένωση πολλές φορές προσπάθησαν να βρουν τις κατάλληλες λύσεις για υποθέσεις, που αφορούν αθλητικά θέματα. Επίσης, από τη δεκαετία του 1970 το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έχει εφαρμόσει τους κανόνες της Συνθήκης της Ε.Ε. και στον αθλητισμό. Στην υπόθεση Walrave και Koch, στην υπόθεση Dona Mantero αλλά κυρίως στην περίφημη απόφαση Bosman, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αποφάνθηκε, ότι οι αθλητικοί κανονισμοί δεν μπορούν να αποφύγουν την εφαρμογή της Συνθήκης της ΕΕ, ιδίως, όσον αφορά στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών. Ως αποτέλεσμα υπήρξε μια έκρηξη των αθλητικών υποθέσεων, στα χρόνια που ακολούθησαν. Μέχρι σήμερα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει υιοθετήσει μια «κατασταλτική» προσέγγιση στα νομικά θέματα, που προκύπτουν στον αθλητισμό. Επίσης, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο επιλύει τις αθλητικές υποθέσεις ακολουθώντας μια κατά περίπτωση προσέγγιση χωρίς να φροντίζει για την υιοθέτηση σταθερών κανόνων.

Προκειμένου να υπάρξει ασφάλεια δικαίου απαιτείται μια σαφέστερη οριοθέτηση ως προς το ακριβώς σε ποια θέματα οι αθλητικοί φορείς μπορούν να ενεργούν αυτόνομα και να απολαμβάνουν μια ευρεία διακριτική ευχέρεια, χωρίς οι αποφάσεις τους να κινδυνεύουν να ανατραπούν από την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου.³⁵

4. Περιορισμοί στην Αυτονομία του Αθλητισμού

Η ΔΟΕ θεωρεί, ότι η αναγνώριση της ιδιαιτερότητας του αθλητισμού στη Συνθήκη της Λισαβόνας δεν είναι αρκετή αλλά θα έπρεπε να υπάρξει και μια αναφορά στην αυτονομία του αθλητισμού.³⁶

Είναι βέβαιο, ότι οι αθλητικές αρχές προβάλλουν πάντα την αυτονομία τους ως ζήτημα ζωτικής σημασίας. Κάποια στιγμή όμως τα όρια αυτής της αυτονομίας θα πρέπει να πάψουν να είναι ασαφή και να οριοθετούνται. Δια στόματος της ηγεσίας της ΔΟΕ αλλά και της FIFA η κυβερνητική παρέμβαση στον τομέα του αθλητισμού είναι *«ευπρόσδεκτη σε θέματα ασφάλειας, καταπολέμησης των*

³⁵ Βλ. Arnaut, J.L., «Independent European Sport Review», October 2006, p. 30-31: http://www.sport-in-europe.com/SIU/HTML/PDFFiles/Full_Report_EN.pdf

³⁶ Βλ. άποψη του Jacques Rogue's και του Joseph Blatter επί του θέματος: <http://www.fifa.com/aboutfifa/organisation/president/news/newsid=611299/>

ναρκωτικών, σταδίων, διαφθοράς και βίας»,³⁷ καθώς τα θέματα αυτά θα πρέπει να διέπονται από νόμους, που απορρέουν από τις αρμόδιες κρατικές αρχές. Η ΔΟΕ και η FIFA αντιδρούν πάντοτε σθεναρά στο θέμα των παρεμβάσεων³⁸ από τις κυβερνητικές αρχές σε θέματα εκλογών στα αθλητικά όργανα αλλά όχι τόσο σε θέματα διαφθοράς. Ως εκ τούτου αυτονομία στον αθλητισμό θα πρέπει να σημαίνει, ότι τα αθλητικά όργανα έχουν τη δυνατότητα να αυτό-οργανώνονται και να αυτό-διοικούνται. Θα πρέπει να είναι ελεύθερα να διοργανώσουν τις αθλητικές συναντήσεις και να θεσπίζουν όλους τους σχετικούς κανονισμούς για το σκοπό αυτό. Η αρμοδιότητά τους, ωστόσο θα πρέπει να λήγει εκεί όπου αρχίζει η αρμοδιότητα του κράτους. Η κρατική νομοθετική αρμοδιότητα, στις δημοκρατικές χώρες τουλάχιστον, περιγράφεται στις συνταγματικές διατάξεις.

Σε κάθε περίπτωση η αυτό-ρύθμιση των αθλητικών φορέων δεν μπορεί να φτάνει μέχρι του σημείου να παραβιάζει Θεμελιώδεις Συνταγματικές Ελευθερίες. Ωστόσο, σε μια πιο στενή ερμηνεία θα μπορούσε επίσης να ειπωθεί, πως η αθλητική αρμοδιότητα τελειώνει εκεί όπου αρχίζει το δημόσιο συμφέρον.

5. Συμπεράσματα

Το αθλητικό κίνημα σήμερα βρίσκεται σε ένα ειδικό καθεστώς το οποίο συχνά ονομάζεται "αυτονομία". Αυτή η κατάσταση σημαίνει στην πραγματικότητα ότι οι αθλητικές αρχές, τουλάχιστον σε διεθνές επίπεδο:

1. Είναι ανεξάρτητες από οποιαδήποτε πολιτική παρέμβαση
2. Οργανώνουν το άθλημα της αρμοδιότητάς τους.
3. Διαχειρίζονται τις υποθέσεις τους (δηλαδή θέματα, που αφορούν στο άθλημα της αρμοδιότητάς τους).
4. Ρυθμίζουν όλα τα θέματα, που σχετίζονται με το άθλημα, δηλαδή όχι μόνο τους κανόνες του παιχνιδιού αλλά και κανονισμούς, που αφορούν γενικότερα το άθλημα της αρμοδιότητάς τους, εφόσον οι κανονισμοί αυτοί δεν αγγίζουν θέματα δημόσιου ενδιαφέροντος.

Από όλα τα παραπάνω είναι προφανές, ότι το αθλητικό κατεστημένο απολαμβάνει μεν το προνόμιο της αυτο-ρύθμισης αλλά όσον αφορά στην αυτονομία, η εξουσία του περιορίζεται στα θέματα, που δεν υπάρχει έντονο κρατικό ενδιαφέρον ή καθήκον του κράτους να παρεμβαίνει και να ρυθμίζει, όπως σε περιπτώσεις ντόπινγκ ή σε περιπτώσεις απάτης. Αυτό το χαρακτηριστικό σε

³⁷ Αυτή η άποψη έχει εκφραστεί από τον Πρόεδρο της ΔΟΕ Jacques Rogue: <http://www.fifa.com/aboutfifa/organisation/president/news/newsid=611299/>

³⁸ Βλ. την περίπτωση της ομάδας Sion FC που ανέτρεψε στα τακτικά δικαστήρια της Ελβετίας μια ποινή που της επεβλήθη από τα όργανα της FIFA: http://www.isportconnect.com/index.php?option=com_content&view=article&id=7928:fifa-issues-warning-to-fc-sion-over-overtaken-ban&catid=18:governing-bodies&Itemid=13

συνδυασμό με τη σχετικά απεριόριστη εξουσία να διαχειρίζεται τις υποθέσεις του, αποτελεί αυτό που ονομάζεται «αυτό-διακυβέρνηση» του αθλητισμού.

Ωστόσο, ακόμη και από αυτή την περιορισμένη εξουσία να ρυθμίζει, μια νέα έννομη τάξη έχει αναδυθεί, που διαμορφώνεται και εξελίσσεται με μια σχετική αυτονομία από την κρατική έννομη τάξη και έχει αναγνωριστεί ως ανεξάρτητη διεθνώς, έτσι ώστε να μπορεί να ονομαστεί "η αθλητική έννομη τάξη" και να αποτελεί μία αυτοτελή πηγή δικαίου και αυτοτελή κλάδο της νομικής επιστήμης.

Εν κατακλείδι, αν και το αθλητικό οικοδόμημα σε όλο τον κόσμο είναι οργανωμένο ως ένα αυτοδιοίκητο, αυτο-οργανωμένο, πολιτικά αυτόνομο σύστημα, το σύστημα αυτό χρειάζεται ωστόσο, τα αναγκαία κονδύλια, για τη συντήρησή του. Για να συλλέξει τα ποσά που απαιτούνται το αθλητικό κατεστημένο έπρεπε να εισέλθει στην αγορά. Πράγματι δημιούργησε μια ιδιαίτερη αγορά, την αγορά των αθλητικών θεαμάτων. Εξασφαλίζοντας μονοπωλιακό περιβάλλον η κλειστή αυτή αγορά εξασφάλισε αμύθητα ποσά στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια των ετών, που πέρασαν. Τα κράτη παρεμβαίνουν στις αγορές με την εισαγωγή κανόνων ανταγωνισμού, που αντιμάχονται τα μονοπώλια και ολιγοπώλια. Μήπως ο κανόνας της αυτο-διακυβέρνησης περιλαμβάνει επίσης τη δυνατότητα του αθλητισμού να παρακάμπτει τους κρατικούς κανόνες του δικαίου του ανταγωνισμού καθιστώντας έτσι την αθλητική αγορά τη μόνη αυτό-ρυθμιζόμενη αγορά;

Ε. Το Θεσμοθετημένο Αθλητικό Μονοπώλιο

Το αθλητικό κατεστημένο έχει παραδοσιακά επιτύχει μια μεγάλη κατάκτηση. Η νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική εξουσία των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έχει αμφισβητήσει το μονοπώλιο των αθλητικών ομοσπονδιών, παρότι θεωρείται πλέον ο αθλητισμός ως επιχείρηση, έστω και με τις ιδιαιτερότητές του. Διεθνώς έχει επικρατήσει η αναγνώριση της ύπαρξης μιας υπερεθνικής αθλητικής έννομης τάξης, η οποία ως ανεξάρτητη από την εθνική κρατική εξουσία, μπορεί από μόνη της να δικαιολογήσει το μονοπωλιακό αυτό «αθλητικό κεκτημένο».³⁹

Οι επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας απολαμβάνουν από την κρατική εξουσία μιας προνομιακής μεταχείρισης μέσω του απονεμηθέντος μονοπωλίου. Επομένως το αθλητικό κατεστημένο στη χώρα μας μπορεί να αντλήσει και άλλα επιχειρήματα, που προέρχονται από το Σύνταγμα για να διεκδικήσει μια εξαίρεση στην αντιμετώπισή του από τη Νομοθετική και τη Δικαστική εξουσία και επομένως να διατηρήσει τη μονοπωλιακή του οργάνωση ακόμη και σε συνθήκες ελεύθερης αγοράς.

1. Το Μονοπώλιο της Αθλητικής Ομοσπονδίας

Στη χώρα μας η αθλητική ομοσπονδία ρυθμίζεται από τις διατάξεις των άρθρων 78 επ. του Αστικού Κώδικα και επομένως μετά τη δικαστική της αναγνώριση αποκτά νομική προσωπικότητα και αποτελεί ένα σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Επομένως η αθλητική ομοσπονδία είναι η ανώτατη οργάνωση αθλητικών σωματείων ή αθλητικών ενώσεων (νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου), που καλλιεργούν το ίδιο άθλημα ή κλάδο άθλησης με σκοπό την καλλιέργεια και την ανάπτυξή του σε όλη τη χώρα.⁴⁰

Η αθλητική ομοσπονδία απολαμβάνει μιας κρατικής εύνοιας καθώς η ίδια η Πολιτεία με νόμο της έχει εξασφαλίσει μονοπωλιακή θέση σε κάθε μια αθλητική ομοσπονδία.⁴¹ Κατά τον τρόπο αυτό δεν μπορούν να υπάρχουν περισσότερες από μια αθλητικές ομοσπονδίες για το ίδιο άθλημα.⁴² Σύμφωνα με το άρθρο 19 παρ. 2

³⁹ Βλ. Παναγιωτόπουλος, Δ. «ΑΘΛΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ Ι», Νομική Βιβλιοθήκη 2005, σελ. 87-139.

⁴⁰ Βλ. άρθρο 19 του Ν. 2725/1999.

⁴¹ Βλ. Μπρεδήμας, Α., «Η Νομική Φύση της ΔΟΕ και των Διεθνών Αθλητικών Ομοσπονδιών και η Σχέση τους προς τη Διεθνή και Κρατική Έννομη Τάξη» Επιθεώρηση Αθλητικού Δικαίου, Περίοδος Ζ', Τεύχος 2, 2006, σελ 217-229.

⁴² Σχετικά με τη μονοπωλιακή οργάνωση του αθλητισμού σε μία ομοσπονδία ανά άθλημα: βλ. Παπαλουκάς, Μ. «Η Επιρροή του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Νομολογίας του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στη Διοίκηση και Οργάνωση του Αθλητισμού.» Athlos. Τομ.Ε/96-97, 1(21): 8-15, Παπαλουκάς, Μ. «Αθλητικές Επιχειρήσεις και το Ευρωπαϊκό Δίκαιο περί Ανταγωνισμού.» Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιρειών 1998. σελ. 679-685, Papaloukas, M. (2006). «Sports Law and Sports Market». Χορηγία. Sport Management International Journal. Vol. 1(1): 39-45,

του Ν. 2725/2999 «Για κάθε άθλημα ή κλάδο άθλησης επιτρέπεται η σύσταση μιας (1) μόνο ομοσπονδίας για όλη τη χώρα».

Η νομοθετική ρύθμιση της αναγνώρισης μιας μόνο υπερκείμενης ένωσης ή ομοσπονδίας ανά άθλημα ή κλάδο άθλησης, επιβάλλεται από λόγους δημοσίου συμφέροντος προς αποφυγή ίδρυσης πολλών ομοσπονδιών ανά άθλημα ή κλάδο άθλησης, πράγμα το οποίο κατά την επικρατούσα άποψη θα επέφερε σύγχυση, δυσλειτουργία και δυσχέρεια άσκησης από τα αρμόδια κρατικά όργανα ορθής αθλητικής πολιτικής, αφού η υπάρχουσα ομοσπονδία είναι υπεύθυνη για την καλλιέργεια και ανάπτυξη του αθλήματος της αρμοδιότητάς της.

Από τη ρύθμιση αυτή συνεπάγεται, ότι εφόσον σε ένα άθλημα έχει συσταθεί ομοσπονδία, από τα ασκούντα το άθλημα σωματεία-μέλη, δεν επιτρέπεται να συσταθεί νέα ομοσπονδία από άλλα σωματεία, που έχουν ή δεν έχουν υπαχθεί στην πρώτη, με αντικείμενο την καλλιέργεια του ίδιου αθλήματος. Αν παρά ταύτα συσταθεί νέα δεύτερη ομοσπονδία, παρέχεται η δυνατότητα στην προϋφιστάμενη και λειτουργούσα πρώτη ομοσπονδία να ζητήσει ασκώντας τριτανακοπή, κατ' άρθρ. 583, 586 και 773 ΚΠολΔικ, την ακύρωση της δικαστικής απόφασης, που αναγνώρισε τη δεύτερη ομοσπονδία του ίδιου αθλήματος ή κλάδου άθλησης.^{43 44}

Το γεγονός, ότι η μονοπωλιακή θέση της ομοσπονδίας στην αθλητική αγορά προστατεύεται από το νομοθέτη, δε σημαίνει και ότι η ομοσπονδία δεν υπόκειται σε αυστηρό κρατικό έλεγχο. Σύμφωνα με το άρθρο 27 του Ν. 2725/1999 με γενικούς ή ειδικούς κανονισμούς, που ψηφίζει η γενική συνέλευση των μελών κάθε αθλητικής ομοσπονδίας του οικείου αθλήματος ή του οικείου κλάδου άθλησης, τίθενται οι κανόνες, που ισχύουν για όλα τα θέματα που αφορούν στην οργάνωση και στη διεξαγωγή του αθλήματος ή των αθλημάτων, που υπάγονται σε αυτή, καθώς και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια. Για την κατάρτιση των παραπάνω κανονισμών λαμβάνονται υπόψη οι ισχύοντες διεθνείς κανονισμοί. Η τήρηση των κανόνων αυτών είναι υποχρεωτική για τα αθλητικά σωματεία και τις αθλητικές ενώσεις που ανήκουν στην αρμοδιότητα της οικείας ομοσπονδίας. Οι κανονισμοί και οι τροποποιήσεις τους υπόκεινται σε έλεγχο νομιμότητας από τον Υπουργό Πολιτισμού. Επίσης στα άρθρα 119 επ. του Ν. 2725/1999 προβλέπεται και η υποχρέωση των ομοσπονδιών να συστήσουν όργανα επίλυσης διαφορών, των οποίων ο τρόπος λειτουργίας ρυθμίζεται διεξοδικά από το νομοθέτη.

Επίσης η σύνδεση της εθνικής ομοσπονδίας αθλήματος με τη διεθνή ομοσπονδία και τη ΔΟΕ είναι κάτι το οποίο, όχι απλά ανέχεται η ελληνική

Παπαλουκάς, Μ. «Αθλητισμός και Δίκαιο.» 2007. Δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ τη Δευτέρα 2 Ιουλίου 2007.

⁴³ Βλ. Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών απόφαση υπ' αριθμ. 3068/1996.

⁴⁴ Βλ. Αρειος Πάγος απόφαση υπ' αριθμ. 537/2005.

νομοθεσία αλλά την επιδιώκει και την εξασφαλίζει με τις ρυθμίσεις της. Κατά την έννοια αυτή σύμφωνα με το άρθρο 19 παρ. 2 του Ν. 2725/2999 «*Η ομοσπονδία εκπροσωπεί το άθλημα διεθνώς, σύμφωνα με τους ισχύοντες κανονισμούς της οικείας διεθνούς αθλητικής ομοσπονδίας και της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (Δ.Ο.Ε.)*».

2. Το Μονοπώλιο Διοργάνωσης των Πρωταθλημάτων Διεθνώς

Ο αθλητισμός παραδοσιακά οργανώνεται μονοπωλιακά όχι μόνο στη χώρα μας αλλά και διεθνώς. Είναι γεγονός, ότι όταν ένας θεσμός ισχύει για μακρό χρονικό διάστημα παγκόσμια, δύσκολα κανείς διερωτάται, εάν είναι και ο ενδεδειγμένος. Ακόμη κι όταν τεθεί το θέμα, η προοπτική ανατροπής των κεκτημένων δαιμονοποιείται. Έχουμε συνηθίσει να θεωρούμε τόσο αυτονόητη τη μονοπωλιακή οργάνωση του αθλητισμού σε τέτοιο βαθμό, ώστε για πολλά χρόνια κανένας στο νομικό κόσμο αμφισβήτησε αυτή την ιδιαίτερη μεταχείριση.

Τα ομαδικά αθλήματα, επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά, υπό την οργανωμένη μορφή τους, ασκούνται στο πλαίσιο συλλόγων οι οποίοι, σε κάθε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης συγκροτούν εθνικές ενώσεις, καλούμενες εθνικές ομοσπονδίες. Οι εθνικές ομοσπονδίες εξαρτώνται από άλλες δευτερεύουσες ή επικουρικές ομοσπονδίες, οι οποίες έχουν αναλάβει την οργάνωση του αθλήματος σε ορισμένους τομείς ή σε ορισμένες περιφέρειες. Οι ομοσπονδίες διοργανώνουν εθνικά πρωταθλήματα, κατανεμημένα σε κατηγορίες, ανάλογα με την αθλητική αξία των συλλόγων, που συμμετέχουν. Οι εθνικές ομοσπονδίες αποτελούν μέλη της διεθνούς ομοσπονδίας του αθλήματος, η οποία με τη σειρά της διοργανώνει το άθλημα σε παγκόσμιο επίπεδο. Σε κάποιες περιπτώσεις (όπως στο ποδόσφαιρο) η διεθνής ομοσπονδία αποτελείται από ηπειρωτικές συνομοσπονδίες, οι κανονισμοί των οποίων υπόκεινται στην έγκρισή της.

Οι διεθνείς αυτές ομοσπονδίες έχουν την έδρα τους σε μια συγκεκριμένη χώρα (συχνά Ελβετία) και αποκτούν τη νομική μορφή, που επιλέγουν σύμφωνα με το δίκαιο της χώρας αυτής. Η νομική της μορφή δεν έχει όμως καμία σημασία για τον αθλητικό κόσμο, αφού οι αρμοδιότητες της διεθνούς ομοσπονδίας προκύπτουν από το «αθλητικό σύστημα» καθώς οι εθνικές ομοσπονδίες, δεσμεύονται συμβατικά να τηρούν τόσο το καταστατικό όσο και τους κανονισμούς και τις αποφάσεις της διεθνούς ομοσπονδίας. Η νομική της μορφή έχει σημασία μόνο στις συναλλαγές της με τρίτους, εκτός των εθνικών ομοσπονδιών του αθλήματος. Οι εθνικές ομοσπονδίες, δεσμεύονται συμβατικά να τηρούν τόσο το καταστατικό όσο και τους κανονισμούς και τις αποφάσεις της διεθνούς ομοσπονδίας.^{45 46}

⁴⁵ Βλ. Παναγιωτόπουλος, Δ. «ΑΘΛΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ Ι», Νομική Βιβλιοθήκη 2005, σελ. 280-289.

⁴⁶ Βλ. Μαλάτος, Α. «Παραδόσεις Αθλητικού Δικαίου», Εκδόσεις Α.Ν. Σάκουλα, 2005, σελ. 57-73.

Συνήθως κάθε αγώνας, που διοργανώνεται υπό την αιγίδα μιας εθνικής ομοσπονδίας πρέπει να διεξάγεται μεταξύ δύο συλλόγων μελών της εν λόγω ομοσπονδίας ή μελών δευτερευουσών ή επικουρικών ομοσπονδιών ενταγμένων στην εθνική ομοσπονδία. Η ομάδα που παρατάσσει ο κάθε σύλλογος αποτελείται από παίκτες των οποίων η ικανότητα συμμετοχής στο συγκεκριμένο σύλλογο απονέμεται από την εθνική ομοσπονδία. Οι επαγγελματίες παίκτες πρέπει να είναι εγγεγραμμένοι, υπό την ιδιότητά τους αυτή, στην εθνική τους ομοσπονδία και να αναφέρονται ως απασχολούμενοι, ή ως πρώην απασχολούμενοι, σε συγκεκριμένο σύλλογο.

3. Το Μονοπώλιο ως Μέσο Προστασίας του Παρεχόμενου Αγαθού

Τα μονοπώλια θεωρούνται η κατάρα μιας αγοράς. Ο κύριος στόχος του δικαίου του ανταγωνισμού είναι η αποφυγή της δημιουργίας νέων και η κατάργηση των υπαρχόντων μονοπωλίων. Αυτό συμβαίνει, διότι ο κάτοχος μονοπωλίου μπορεί να προβαίνει σε όλες εκείνες τις ενέργειες, που αντιμάχεται το δίκαιο του ανταγωνισμού. Κατά την έννοια αυτή ο κάτοχος μονοπωλίου μπορεί να ορίζει την τιμή του προϊόντος χωρίς να ανησυχεί ότι ο καταναλωτής θα προμηθευτεί το προϊόν φθηνότερα από άλλον επιχειρηματία. Επίσης έχει την πολυτέλεια να κλείνει τα αυτιά του σε παράπονα των καταναλωτών για την ποιότητα του προϊόντος ή σε άλλα παράπονα, που αφορούν στην ανανέωση ή στον εκσυγχρονισμό της παραγωγής.

Ανάλογα με την ανάγκη, που υπάρχει στην αγορά για το προϊόν, αν δηλαδή είναι πρώτης και καθημερινής ανάγκης ή όχι, ο κάτοχος μονοπωλίου μπορεί να αποκτά σημαντική δύναμη ασκώντας ακόμη και πολιτική πίεση. Αν προσθέσει λοιπόν κανείς την πολιτική ισχύ και την άκοπη συγκέντρωση πλούτου στα χέρια του κατόχου μονοπωλίου αντιλαμβάνεται εύκολα πόση μπορεί να είναι η εξουσία, που ασκείται πάνω σε μια κοινωνία από τον κάτοχο ενός μονοπωλίου. Αυτός είναι και ο λόγος, που δε θα πρέπει ένας ιδιώτης να βρίσκεται με τόση εξουσία συγκεντρωμένη στα χέρια του. Μονοπώλια θα πρέπει να γίνονται ανεκτά μόνο υπό τον έλεγχο της Πολιτείας.

Υπάρχουν όμως κάποιες περιπτώσεις, που για την προσφορά ενός αγαθού στο σύνολο των καταναλωτών μιας χώρας, η επένδυση που απαιτείται είναι εξαιρετικά μεγάλη ή και εκ προοιμίου ασύμφορη. Παράδειγμα: η κατασκευή δικτύου ηλεκτρικού ρεύματος, κατασκευή δικτύου υδροδότησης, κατασκευή δικτύου σταθερής τηλεφωνίας, ακτοπλοϊκή σύνδεση όλων των νησιωτικών περιοχών. Οι ιδιώτες θα ενδιαφέρονταν πιθανώς να αναλάβουν μια τέτοια επένδυση μόνο για τις πυκνοκατοικημένες περιοχές και όχι για ολόκληρη τη χώρα. Για την κάλυψη ολόκληρης της χώρας το επιχειρηματικό ρίσκο θα

καθίστατο τόσο σημαντικό, κανείς ιδιώτης δε θα το αναλάμβανε. Στην περίπτωση αυτή ένα κράτος, που δεν επιθυμεί να διαθέσει τους πόρους για τη συγκεκριμένη επένδυση, στην ουσία έχει μόνο δύο επιλογές. Μπορεί να επιλέξει είτε να επιτρέψει στους ιδιώτες την παροχή του αγαθού μόνο στις πυκνοκατοικημένες περιοχές, καταδικάζοντας έτσι τους κατοίκους των αραιοκατοικημένων περιοχών, είτε να επιβάλει στους ιδιώτες την παροχή του αγαθού σε όλη τη χώρα, οπότε λόγω του ασύμφορου της επένδυσης κανείς ιδιώτης δεν ενδιαφέρεται και καταδικάζει το σύνολο των πολιτών του στη στέρηση του εν λόγω αγαθού. Για τις περιπτώσεις αυτές τα κράτη πολλές φορές δελεάζουν τους ιδιώτες με τη χορήγηση μονοπωλίου, ώστε να κάνουν πιο συμφέρουσα την επένδυση. Κατά τον τρόπο αυτό η προσφορά του αγαθού γίνεται καθολικά στη χώρα και τα έσοδα, που θα αποκομίσει ο επιχειρηματίας λόγω του μονοπωλίου είναι τόσο βέβαια και τόσο υψηλά, που μπορούν να δικαιολογήσουν μια τέτοια τεράστια επένδυση.

Δεν είναι όμως μόνο το υψηλό κόστος της επένδυσης αλλά και η ποιότητα του αγαθού, που μπορεί να δικαιολογήσει την παραχώρηση ενός μονοπωλίου. Έτσι υπάρχουν περιπτώσεις, που απαιτείται όχι απλά η παροχή ενός αγαθού αλλά η παροχή του αγαθού αυτού σε συγκεκριμένη υψηλή ποιότητα, η οποία απαιτεί μεγάλο κόστος για να επιτευχθεί. Στις περιπτώσεις αυτές –τουλάχιστον για ένα διάστημα- πάλι μπορεί να διασφαλίζεται μονοπώλιο υπέρ του επιχειρηματία, ώστε ο πάροχος – επιχειρηματίας να έχει τους πόρους για να διασφαλίζει την υψηλή ποιότητα του αγαθού, που απαιτείται.

Τέλος υπάρχουν και περιπτώσεις αγαθών, που εκ φύσεως το κράτος έχει ένα ιδιαίτερο δημόσιο συμφέρον στον έλεγχό τους είτε για λόγους δημόσιας τάξης ή ασφάλειας ή υγείας, είτε για άλλους λόγους προστασίας των καταναλωτών. Στις περιπτώσεις αυτές μπορεί να χορηγείται μονοπώλιο, διότι οι περιορισμοί που επιβάλλονται στον πάροχο επιχειρηματία είναι τόσοι, που χωρίς το αντάλλαγμα του μονοπωλίου, η ενασχόληση με το συγκεκριμένο είδος εμπορίου θα ήταν ασύμφορη.

Η διασφάλιση μονοπωλίου δίνει στον πάροχο τη σιγουριά των εξασφαλισμένων υψηλών κερδών καθώς επίσης και τη βεβαιότητα, ότι θα παραμείνει στο επάγγελμα για πολλά χρόνια χωρίς να απειλείται από τον ανταγωνισμό. Έτσι ο επιχειρηματίας μπορεί να κάνει απερίσπαστος επενδύσεις και να αναπτύξει, να επεκτείνει την επιχείρηση ή να ανεβάσει την ποιότητα. Σε νέα προϊόντα, που ακόμη δεν έχουν ζήτηση από τον καταναλωτή το μονοπώλιο μπορεί επίσης να προσελκύσει επενδυτή και να διασφαλίσει τη βιωσιμότητα της επιχείρησης για τα πρώτα δύσκολα χρόνια μέχρι να καθιερωθεί το προϊόν στο καταναλωτικό κοινό.

Ο αθλητισμός δεν ήταν πάντοτε η χρυσοφόρος επιχείρηση που είναι σήμερα. Δεν υπήρχαν οι χορηγοί των δισεκατομμυρίων ούτε οι παγκόσμιες τηλεοπτικές μεταδόσεις, τα δισεκατομμύρια των τηλεθεατών, τα στάδια των δεκάδων χιλιάδων θέσεων, τα εισιτήρια των εκατοντάδων ευρώ, οι υπέρογκες αμοιβές των παικτών. Την εποχή που ο αθλητισμός ήταν μια ερασιτεχνική δραστηριότητα, όταν οι παίκτες συμμετείχαν για την ψυχαγωγία, οι θεατές κάθονταν πάνω στο έδαφος και όχι σε κερδκίδες και τα γήπεδα καθάριζαν οι ίδιοι οι παίκτες από τα χόρτα πριν τον αγώνα, μια επένδυση στον αθλητισμό δεν έδειχνε και τόσο προσοδοφόρα. Ήταν λογικό να επιλεγεί η παροχή μονοπωλίου στις ομοσπονδίες, ώστε να μπορέσουν να αναπτύξουν το προϊόν απερίσπαστες από κινδύνους ανταγωνισμού.

Μετά από πολλά χρόνια μονοπωλιακής ανάπτυξης του αθλητισμού, μετά από αμύθητα ποσά επιχορήγησής του από τα δημόσια ταμεία, μετά από πολλά χρόνια ανοχής της αθλητικής έννομης τάξης ως μιας αυτόνομης έννομης τάξης που σε πολλά σημεία κινείται εκτός της κρατικής έννομης τάξης, ο αθλητισμός έχει κατορθώσει να σταθεί στα πόδια του και να μπορεί να αυτοχρηματοδοτηθεί. Πλέον αποτελεί μια επιχείρηση κολοσσιαίων διαστάσεων με απεριόριστες δυνατότητες πολιτικής επιρροής και πίεσης.

Η κατάσταση, που έχει διαμορφωθεί στον αθλητισμό δεν είναι πρωτόγνωρη. Υπάρχουν και άλλες επιχειρήσεις, που έχουν απολαύσει των προνομίων της επιδότησης από το δημόσιο ταμείο και της μονοπωλιακής τους περιχαράκωσης. Όλες οι επιχειρήσεις αυτές έφτασαν μέχρι ακόμη και τις αρχές της χιλιετίας μας ως παντοδύναμα μονοπώλια, τα οποία ακόμη κι αν έπαυαν να αποτελούν μονοπώλια κανείς ιδιώτης δε θα μπορούσε να διαθέσει τα ποσά, που απαιτούνται για να τις ανταγωνιστεί. Πρόκειται για τις καλούμενες δημόσιες επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας.

Εφόσον οι επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας μπορούν να εξαιρούνται της απαγόρευσης των μονοπωλίων,⁴⁷ προκύπτει το ερώτημα αν μπορεί να ενταχθεί ο αθλητισμός μέσω της ομοσπονδίας στις επιχειρήσεις, που παρέχουν ένα αγαθό κοινής ωφέλειας. Αποτελεί άραγε ο αθλητισμός ένα αγαθό ζωτικής σημασίας για το κοινωνικό σύνολο;

4. Ο Αθλητισμός στο Σύγχρονο Περιβάλλον Ελεύθερης Αγοράς

4^α. Μονοπωλιακή οργάνωση

⁴⁷ Σχετικά με το πέρασμα από την εποχή της εκτός αγοράς οργάνωσης των κοινωφελών υπηρεσιών στην εποχή μας όπου ο οικονομικός κρατισμός αμφισβητήθηκε και επικράτησε η σύζευξη κοινής ωφέλειας και αγοράς βλ. Δελλής, Γ. Ι., «Κοινή Ωφέλεια και Αγορά», Τόμος Α, Εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλα, 2008.

Οι διατάξεις του δικαίου του ανταγωνισμού αποτελούν το νομικό εργαλείο εκείνο που αντιμετωπίζει τον κίνδυνο δημιουργίας μονοπωλίων, ολιγοπωλίων και δεσπόζουσας θέσης στην αγορά. Συνήθως οι νομικοί ασχολούνται με τις ομάδες που συμμετέχουν σ' ένα πρωτάθλημα και θεωρούν ότι αυτές μπορούν να εξισωθούν με κοινές επιχειρήσεις, ώστε οι κανόνες του δικαίου του ανταγωνισμού να εφαρμοστούν στον μεταξύ των ομάδων ανταγωνισμό. Αυτό όμως δεν είναι σωστό. Οι ομάδες δεν αποτελούν πραγματικά αλληλοανταγωνιζόμενες επιχειρήσεις. Οι ομάδες είναι συμπαραγωγοί του θεάματος ενός πρωταθλήματος, κατά τον ίδιο τρόπο που οι ηθοποιοί μιας θεατρικής παράστασης παράγουν από κοινού το θέαμα. Ενώ όμως οι ηθοποιοί μιας θεατρικής παράστασης έχουν να ανταγωνιστούν άλλες θεατρικές παραστάσεις, οι ομάδες, που παράγουν από κοινού ένα πρωτάθλημα π.χ. το ελληνικό πρωτάθλημα ποδοσφαίρου, δεν έχουν να συναγωνιστούν άλλο πρωτάθλημα ποδοσφαίρου. Συνεπώς ο θεατής δεν έχει να επιλέξει να παρακολουθήσει παρά μόνο ένα ελληνικό ποδοσφαιρικό πρωτάθλημα με αποτέλεσμα όλα τα κέρδη από το ελληνικό ποδοσφαιρικό θέαμα να καταλήγουν στη αποκλειστική διοργανώτρια ομοσπονδία του πρωταθλήματος αυτού, η οποία με τη σειρά της τα διανέμει στις ομάδες. Είναι προφανές, ότι πέρα από μια έντονη ανταγωνιστική διάθεση μεταξύ παικτών και φιλάθλων, μεταξύ των ομάδων, τα συμφέροντα είναι κοινά, όπως είναι και τα κέρδη.⁴⁸

4^b. Κατακερματισμός της Αθλητικής Αγοράς

Το πρόβλημα δεν είναι μόνο η μονοπωλιακή θέση των ομοσπονδιών διεθνώς αλλά και τα καλούμενα “καρτέλ” των ομάδων. Το γεγονός, ότι μια ομάδα ποδοσφαίρου σε μια συγκεκριμένη περιοχή μπορεί να συνεργαστεί μόνο με μια συγκεκριμένη ομοσπονδία. Κατά τον τρόπο αυτό η διεθνής ομοσπονδία που διαχειρίζεται μονοπωλιακά και σε διεθνές επίπεδο το κάθε άθλημα, έχει κατακερματίσει τη διεθνή αγορά σε επιμέρους γεωγραφικά τμήματα και έχει καταστήσει αποκλειστικούς διανομείς της τις επιμέρους μονοπωλιακά οργανωμένες εθνικές ομοσπονδίες του αθλήματος, οι οποίες με τη σειρά τους διοργανώνουν ένα και μόνο πρωτάθλημα στο συγκεκριμένο άθλημα.⁴⁹ Στο μοναδικό αυτό πρωτάθλημα μπορούν να συμμετάσχουν μόνο οι ομάδες, που δέχονται τους όρους και τους κανόνες που θέτει η ομοσπονδία αυτή. Το ίδιο ισχύει και για τους παίκτες που επιθυμούν να κάνουν πρωταθλητισμό. Η μόνη

⁴⁸ Βλ. Papaloukas, M. (2005), «Sports Law and Sports Market.», Sport Management International Journal, Vol. 1, Nr. 1-2, 39-45, <http://www.choregia.org/a2.pdf>

⁴⁹ Βλ. Psarakis, P., Konstantinakos, P. Mountakis, K., Papadopoulos, A., «The Paradox of the Non-Independent National Football Teams», Past Future: Arts, Sport & Science in Ancient Sparta of the third Millenium, ARACNE editrice s.r.l., 1st Edition 2008, p. 99-116

δυνατότητα για πρωταθλητισμό παρέχεται στο πλαίσιο του μοναδικού πρωταθλήματος, που διοργανώνει η μοναδική εθνική ομοσπονδία.

Αυτά θα πρέπει να συνδυαστούν και με το γεγονός, ότι οι εθνικές ομοσπονδίες, μέσω της διεθνούς ομοσπονδίας τους υπογράφουν συμβάσεις, που εμποδίζουν τη μετακίνηση αθλητών από τη μία γεωγραφική περιοχή, που ελέγχει μια εθνική ομοσπονδία, σε άλλη γεωγραφική περιοχή, που ελέγχει άλλη ομοσπονδία, καθώς επίσης και το γεγονός, ότι η είσοδος νέων επιχειρηματιών, που θα διοργάνωναν ένα νέο πρωτάθλημα, ακόμη κι αν αυτό επιτρεπόταν, είναι εξαιρετικά δαπανηρή και ενέχει τεράστιο επιχειρηματικό ρίσκο.

4^γ. Η Ιδιαιτερότητα

Αυτή η ιδιαιτερότητα, που παρουσιάζει ο αθλητισμός έχει δημιουργήσει πολλά προβλήματα στα δικαστήρια, που προσπαθούν να επιλύσουν διαφορές που ανακύπτουν στο χώρο του αθλητισμού και εμπίπτουν στο χώρο του δικαίου του ανταγωνισμού. Ο δικαστής βρίσκεται μπροστά σε ένα μεγάλο δίλημμα. Αφενός μεν είναι πολύ δύσκολο να θεωρήσει κανείς, ότι οι σύγχρονες αθλητικές επιχειρήσεις με τα τεράστια κέρδη, εισηγμένες στο χρηματιστήριο, δεν είναι επιχειρήσεις. Αφετέρου αν κρίνει, ότι είναι επιχειρήσεις τότε το παραδοσιακό μονοπώλιό τους δύσκολα συμβιβάζεται με τις διατάξεις του δικαίου του ανταγωνισμού.

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) όταν επιλήφθηκε σχετικών υποθέσεων θεώρησε τις ομάδες κοινές ανταγωνιζόμενες επιχειρήσεις μέσα στην αθλητική αγορά του θεάματος. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο οι ρυθμίσεις των διεθνών ομοσπονδιών θα μπορούσαν να συνιστούν αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων, με τις οποίες οι σύλλογοι περιορίζουν τον μεταξύ τους ανταγωνισμό για την απόκτηση παικτών.⁵⁰ Επίσης μπορεί να θεωρηθεί, ότι μια διεθνής ομοσπονδία κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά.⁵¹

Ήταν επόμενο να προκύψουν πολλά προβλήματα στον αθλητισμό. Η λύση αναζητήθηκε με την αναγνώριση, ότι οι αθλητικές επιχειρήσεις είναι επιχειρήσεις μεν αλλά έχουν μια ιδιαίτερη φύση, χάριν της οποίας θα πρέπει να αναγνωριστούν ορισμένες εξαιρέσεις από τους κοινούς κανόνες δικαίου που ισχύουν για τις υπόλοιπες επιχειρήσεις. Είναι όμως αναγκαία ή αρκετή η επίκληση της ιδιαίτερης φύσης του αθλητισμού ή μήπως αυτή η ιδιαίτερη φύση του οφείλεται στη δημόσια αποστολή του, δηλαδή στο ότι ο αθλητισμός έχει

⁵⁰ Βλ. Απόφαση ΔΕΕ C-415/93, Bosman, [1995] ECR I-4921, παράγραφο 46, κατά την έννοια αυτή πρώτον, οι αποζημιώσεις μετεγγραφής επενεργούν ανασταλτικά και συνεπάγονται μειώσεις των αποδοχών των επαγγελματιών αθλητών. Δεύτερον, η ρήτρα ιθαγένειας αποκλείει τις υπηρεσίες αλλοδαπών παικτών, πέραν ορισμένου ποσοστού. Τρίτον, επηρεάζεται το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο, ιδίως λόγω του περιορισμού της κινητικότητας των παικτών.

⁵¹ Βλ. Απόφαση ΔΕΕ C-415/93, Bosman, [1995] ECR I-4921, παράγραφοι 3, 4, 5, 46, 47.

αναλάβει από το κράτος να επιτελέσει ένα έργο που αποτελεί κυρίως κρατική αποστολή.

5. Η Δημόσια Αποστολή του Αθλητισμού

Ο αθλητισμός ακόμη κι αν αντιμετωπιστεί ως σύνολο επιχειρήσεων, εντούτοις είναι διεθνώς αναγνωρισμένο, ότι επιτελεί και δημόσια αποστολή που τον καθιστά μοναδικό φαινόμενο καθώς είναι η μόνη δράση, που χωρίς να είναι κρατική, εντούτοις επιτελεί τόσες πολλές διαφορετικές κρατικές λειτουργίες. Τα κράτη αναγνωρίζουν ακόμη και με συνταγματικές διατάξεις τους τη μεγάλη κοινωνική σημασία του αθλητισμού και τη δημόσια αποστολή που επιτελεί. Παρότι ο αθλητισμός έχει εμπορευματοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό, εντούτοις εξακολουθεί να επιτελεί αυτή τη δημόσια αποστολή του.^{52 53}

Πέραν αυτών, από τις συνταγματικές διατάξεις, (μεταξύ άλλων και του άρθρου 23 παρ. 2 του Συντάγματος) συνάγεται, ότι οι επιχειρήσεις που παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες ζωτικής σημασίας για το κοινωνικό σύνολο, ασκούν δημόσια υπηρεσία, διότι ασχέτως του ιδιωτικού τους προσώπου, οι επιχειρήσεις αυτές επιδιώκουν τον δημόσιο σκοπό της διασφάλισης στο κοινωνικό σύνολο εκείνων των ζωτικών αγαθών, χωρίς τα οποία δεν υφίστανται οι ομαλοί όροι για την κατά τα σύγχρονα κριτήρια αξιοπρεπή διαβίωση του ανθρώπου και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και δραστηριότητας του, που εγγυώνται τα άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος.⁵⁴

Επομένως όντως ο αθλητισμός μέσω της ομοσπονδίας μπορεί να θεωρηθεί ότι επιτελεί μια δημόσια αποστολή. Επίσης στις σύγχρονες κοινωνίες, ο αθλητισμός αποτελεί κι ένα βασικό αγαθό, ζωτικής σημασίας για το κοινωνικό σύνολο, το οποίο παρέχει η ομοσπονδία.

6. Η Πρακτική Ανάγκη Μονοπωλιακής Οργάνωσης στον Αθλητισμό

Ασχέτως όμως από τη νομική θεώρηση, που μας οδηγεί στην ανάγκη να αναγνωρίσουμε, ότι το αγαθό που παρέχει η ομοσπονδία στο κοινό είναι ένα αγαθό ζωτικής σημασίας που δικαιολογεί το μονοπώλιο, υπάρχουν και πρακτικοί λόγοι, που δικαιολογούν αυτή την ιδιαίτερη μεταχείριση του αθλητισμού.

Ένα και μοναδικό πρωτάθλημα εξασφαλίζει υψηλότερο επίπεδο στο προϊόν του θεάματος καθώς οι καλύτεροι παίκτες σε κάθε χώρα ανταγωνίζονται στο

⁵² European Commission, D-G X, Commission Staff Working Paper. «The Development and Prospects for Community Action in the Field of Sport». Brussels, 29.9.1998.

⁵³ Για τη δημόσια αποστολή του αθλητισμού βλ. ανωτέρω στο κεφάλαιο που τιτλοφορείται «Η Ευγενής Καταγωγή του Αθλητισμού και του Αθλητικού Δικαίου».

⁵⁴ Βλ. Συμβούλιο της Επικρατείας αρ. απόφασης 158/1992 που εκδόθηκε επ' ευκαιρία της αποκρατικοποίησης των ΔΕΚΟ.

μοναδικό αυτό πρωτάθλημα και έτσι υπάρχει τελικά ένας αδιαμφισβήτητος πρωταθλητής σε κάθε χώρα και ένας αδιαμφισβήτητος παγκόσμιος πρωταθλητής. Αν υπήρχαν πολλά πρωταθλήματα σε κάθε άθλημα κάθε πρωτάθλημα θα ανακήρυσσε διαφορετικό παγκόσμιο πρωταθλητή. Έτσι θα υπήρχε παγκόσμιος πρωταθλητής ποδοσφαίρου της FIFA, επίσης και πολλοί άλλοι παγκόσμιοι πρωταθλητές ποδοσφαίρου των πρωταθλημάτων άλλων διοργανωτών. Με τον τρόπο αυτό ο πρωταθλητής στερείται την αίγλη του, αφού ποτέ δεν είναι βέβαιο, ποιος από όλους τους παγκόσμιους πρωταθλητές είναι τελικά ο καλύτερος και ο θεατής-φίλαθλος απογοητεύεται με ζημία του αθλητικού θεάματος, που δε θα μπορούσε να κρατήσει έντονο το ενδιαφέρον των καταναλωτών. Είναι γνωστό, ότι συχνά οι φίλαθλοι συγκρίνουν τωρινούς μεγάλους παίκτες με παλαιότερους απόμαχους και διερωτώνται ποιος θα κέρδιζε μια μεταξύ τους μονομαχία. Αν δεν υπήρχε το μονοπώλιο των ομοσπονδιών οι φίλαθλοι θα έμεναν με την απορία αυτή για το αποτέλεσμα αγώνων ακόμη και μεταξύ σύγχρονων παικτών, οι οποίοι ποτέ δε θα βρίσκονταν αντίπαλοι στη διάρκεια της καριέρας τους. Βεβαίως ακόμη και σε περιπτώσεις αθλημάτων, που δεν υπάρχει μονοπώλιο, όπως για παράδειγμα το πρωτάθλημα μποξ, το πρωτάθλημα των mixed martial arts (MMA), γίνονται προσπάθειες να ικανοποιούνται οι θεατές με συναντήσεις παικτών από διαφορετικά πρωταθλήματα.⁵⁵ Συνήθως όμως οι περισσότερες προσπάθειες καταλήγουν σε αποτυχία λόγω ασυμφωνίας μεσαζόντων, προσωπικών εμπειριών διοργανωτών κ.α.

7. Συμπεράσματα

Ανεξάρτητα από τους πρακτικούς λόγους, που επιβάλλουν τη μονοπωλιακή οργάνωση του αθλητισμού, κρίσιμο είναι να διαπιστώσει κανείς αν η αδιαμφισβήτητη και αναγνωρισμένη πλέον διεθνώς δημόσια αποστολή του αθλητισμού, που επιτελείται από την αθλητική ομοσπονδία, είναι άραγε αρκετή για να δικαιολογήσει το μονοπωλιακό κατεστημένο. Οι σημαντικότερες ή ίσως και μοναδικές κρατικές λειτουργίες, που επιτελεί η αθλητική ομοσπονδία μπορούν άραγε να δικαιολογήσουν μια εξαίρεση από τους κανόνες της αγοράς;

Ακόμη όμως και αν αυτή η δημόσια αποστολή της αθλητικής ομοσπονδίας δεν αρκεί για να δικαιολογήσει το μονοπώλιο που της έχει παραχωρηθεί, εν τούτοις ο αθλητισμός στη σημερινή εποχή είτε ως επαγγελματικός και ερασιτεχνικός, είτε ως σωματική άθληση είτε ακόμη και ως θέαμα ή καλύτερα ως όλα τα παραπάνω, ανήκει στα αγαθά και υπηρεσίες ζωτικής σημασίας για το κοινωνικό σύνολο. Η ομοσπονδία αποτελεί το φορέα, ο οποίος επιδιώκει το

---

⁵⁵ Βλ. Πρακτικά «Ημερίδα Ακραίων Αθλημάτων», διοργανωθείσα στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τμήμα Οργάνωσης & Διαχείρισης Αθλητισμού, Σάββατο 10/7/2009.

δημόσιο σκοπό της διασφάλισης προς το κοινωνικό σύνολο του αγαθού αυτού, που είναι τόσο ζωτικής σημασίας, ώστε χωρίς αυτό στη δυτική κοινωνία δεν υφίστανται οι ομαλοί όροι για την κατά τα σύγχρονα κριτήρια αξιοπρεπή διαβίωση του ανθρώπου. Επομένως ίσως όσο διεισδύει στην καθημερινότητα του ανθρώπου ο αθλητισμός ως αναψυχή, τρόπος έκφρασης, μέθοδος ευεξίας και διατήρησης υγείας, η αθλητική ομοσπονδία θα μπορεί να διεκδικήσει ακόμη και το χαρακτήρα επιχείρησης κοινής ωφέλειας και να απαιτήσει τη διατήρηση του ισχύοντος μονοπωλιακού καθεστώτος της και επί αυτής της βάσης.

ΙΙ. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΞΑΙΡΕΣΗΣ ΤΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Α. Θεωρία

Α1. Η Αρχή της Εξαίρεσης και η Αρχή της Αναλογικότητας^{1 2}**1. Η Υπόθεση Bosman**

Ο Jean-Marc Bosman ήταν ένας Βέλγος επαγγελματίας ποδοσφαιριστής από το 1985. Τα τρία πρώτα χρόνια ως επαγγελματίας έπαιζε για την ομάδα "Standard Club de Liege". Στις 10 Μαΐου 1988 υπέγραψε σύμβαση με την R.C.L. και μετεγράφη στην ομάδα αυτή έναντι ποσού 3.000.000 βελγικών φράγκων, για δύο χρόνια, με μηνιαίο μισθό 75.000 βελγικά φράγκα. Τον Απρίλιο του 1990 πριν λήξει το συμβόλαιο, η ομάδα του R.C.L. του πρότεινε ανανέωση του συμβολαίου τους με μηνιαίο μισθό 30.000 βελγικά φράγκα. Την πρόταση αυτή θεώρησε εξαιρετικά χαμηλή και αρνήθηκε την προσφορά. Το αποτέλεσμα ήταν να εγγραφεί στην επίσημη λίστα "επιβεβλημένων μεταγραφών". Οποιοσδήποτε σύλλογος ενδιαφερόταν να αποκτήσει τον παίκτη αυτόν θα έπρεπε πλέον, σύμφωνα με το ισχύον σύστημα μεταγραφών της βελγικής ποδοσφαιρικής ομοσπονδίας, να καταβάλει στην ομάδα, από την οποία ο παίκτης θα αποχωρούσε, δηλαδή την R.C.L., ένα ορισμένο ποσό, που προκύπτει βάσει αντικειμενικού συστήματος υπολογισμού, αφού ληφθούν υπόψη το μικτό εισόδημα του παίκτη, σε σχέση με την ηλικία του. Τελικά το ποσό το οποίο η ομάδα, που θα δεχόταν τον παίκτη, όφειλε να καταβάλει στην R.C.L. ανερχόταν σε ύψος 11.743.070 βελγικά φράγκα. Αξίζει να σημειωθεί, ότι η λογική της καταβολής αυτού του ποσού βάσει του μεταγραφικού συστήματος στηρίζεται στο γεγονός, ότι κάθε ομάδα, που χρησιμοποίησε για ένα διάστημα κάποιον παίκτη πρέπει να αποζημιωθεί κατά την αποχώρησή του από την ομάδα της για την εκπαίδευση, την οποία θεωρείται, ότι έλαβε ο παίκτης στην ομάδα αυτή.

Τελικά κανένα βελγικό σωματείο δεν προσέφερε το ποσό αυτό και έτσι ο Jean-Marc Bosman αναζήτησε εργοδότη στο εξωτερικό και πέτυχε τη σύναψη υποσχετικής ενός έτους μεταξύ της πρώην ομάδας του και του σωματείου της Δουνκέρκης της Γαλλίας. Βάσει του συμβολαίου του με την ομάδα της Δουνκέρκης, η ομάδα αυτή είχε το δικαίωμα μονομερούς λύσεως του συμβολαίου, αν ο παίκτης δεν ελάμβανε τη "μπλέ κάρτα" από τη βελγική ομοσπονδία, που θα του εξασφάλιζε την άδεια εξόδου. Η R.C.L. τελικά διαφώνησε με την ομάδα της Δουνκέρκης στην οικονομική διευθέτηση του θέματος και αρνήθηκε να εγκρίνει τη χορήγηση της άδειας εξόδου του παίκτη από τη βελγική ομοσπονδία. Το αποτέλεσμα ήταν ο παίκτης να μην μπορέσει να μεταγραφεί στη γαλλική ομάδα εξαιτίας του συστήματος μεταγραφής, που ίσχυε. Στράφηκε λοιπόν ενώπιον του ΔΕΕ, προσέβαλε το ισχύον σύστημα μεταγραφής με το σκεπτικό ότι αποτελεί

¹ Βλ. Panagiotopoulos, D. (2011). «Sports Law. Lex Sportiva & Lex Olympica». Ant. N. Sakkoulas Publishers. p. 167-210.

² Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Η Αρχή της Εξαίρεσης του Αθλητισμού στη Νομολογία του Δ.Ε.Κ.». Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών. Τεύχος 169. Απρίλιος 2010. σελ. 424-428.

περιορισμό της ελευθερίας μετακίνησης των εργαζομένων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ως γνωστόν δικαιώθηκε.

2. Η Πορεία προς τη Θεσπίση της Αρχής της Εξαίρεσης του Αθλητισμού^{3 4}

5

Η απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) στην υπόθεση Bosman, όσο κι αν για το μεγαλύτερο μέρος του αθλητικού κόσμου θεωρήθηκε ως "κεραυνός εν αιθρία", στην πραγματικότητα κάθε άλλο παρά κάτι τέτοιο θα έπρεπε να αποτελεί. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω των οργάνων της είχε δείξει την πρόθεσή της πολύ πιο νωρίς. Για την ακρίβεια είχε δείξει, ότι ο αθλητισμός δεν θα παρέμενε στο απυρόβλητο.⁶ Όλο το αθλητικό οικοδόμημα με τους αθλητικές προέλευσης κανόνες του, θα έπρεπε να εξετασθεί κατά πόσο συμβαδίζει με τους κανόνες της Εσωτερικής Αγοράς αλλά και τους κανόνες ανταγωνισμού του ευρωπαϊκού δικαίου.⁷ Οι αποφάσεις του ΔΕΕ, που αφορούν στον αθλητισμό, άλλοτε αναφέρονται σε παραβάσεις θεμελειωδών ελευθεριών και άλλοτε σε παραβάσεις κανόνων του ανταγωνισμού. Στο εξής εξετάζονται όμως σαν να επρόκειτο για το ίδιο θέμα μια και είναι προφανής η προσπάθεια του ΔΕΕ να θεσπίσει και για τις δύο περιπτώσεις έναν κοινό κανόνα με κοινές εξαιρέσεις.

Φυσικά το καθοριστικό πλήγμα των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο αθλητικό κατεστημένο, ήταν το γεγονός,ς ότι αποφάσισε να εξομοιώσει τους αθλητικούς φορείς (ομοσπονδίες, ομάδες) με τις κοινές επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων, γεγονός, το οποίο είχε αρχίσει να διαφαίνεται είκοσι χρόνια νωρίτερα από την απόφαση Bosman.⁸ Σε κάθε περίπτωση μετά την έκδοση της

³ Βλ. The White Paper on Sport (http://ec.europa.eu/sport/white-paper/index_en.htm), βλ. Επίσης Report from the EU Sport Forum Organised by the European Commission in Biarritz on 26-27 November 2008 (http://ec.europa.eu/sport/pdf/doc687_en.pdf)

⁴ Βλ. σχετικά με την ιδιαιτερότητα του αθλητισμού: I. Blackshaw, The Specificity of Sport and the EU White Paper on Sport: Some Comments» (http://www.sportslaw.nl/documents/cms_sports_id102_1_WSLRTHE%20SPECIFICITYOFSPORT_ANDTHEEUWHITEPAPERONSPORT.doc)

⁵ Βλ. R. Siekmann, «The EU and Sport: Is Sport Special in EU Law and Policy?». (<http://sportslaw.ru/data/files/siekmann.doc>)

⁶ Βλ. Papaloukas, M., «Sport Law and the European Union» Χορηγία. Sport Management International Journal. Vol. 3(2): 39-49, 2007, βλ. επίσης Παπαλουκάς, Μ., «Οι Αθλητικές Επιχειρήσεις και το Ευρωπαϊκό Δίκαιο περί Ανταγωνισμού», 1998, Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών. Τόμος 7. Τεύχος 41, σελ. 679-685, βλ. επίσης Παπαλουκάς, Μ., «Σχολιασμός της απόφασης Bosman», 1997, Νομικό Βήμα. Τόμος 45. Τεύχος 4, σελ. 683-687 και Papaloukas, M., «Sport: Case Law of the Court of Justice of the E.C.», Papaloukas Editions, 2008, p. 16-34.

⁷ Βλ. Ταγαράς, Χ., «Αθλητισμός και Κοινοτική Έννομη Τάξη», Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου 1:1994.

⁸ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Αθλητισμός και Δίκαιο». 2007. Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ - Δευτέρα 2 Ιουλίου 2007, επίσης Παπαλουκάς, Μ., «Η Αθλητική Έννομη Τάξη και η Αθλητική Αγορά». 2007. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών. Τεύχος 137, Σελ. 569-574.

απόφασης Bosman θα έπρεπε να ήταν αναμενόμενα και τα "δεινά", που αντιμετώπισαν οι αθλητικοί φορείς, τα οποία όμως τελικώς μπορεί κανείς να πει ότι συνέβαλλαν και στον εκσυγχρονισμό του αθλητισμού.

Πολλές φορές λησμονείται, ότι πριν την περίφημη απόφαση Bosman το ΔΕΕ είχε εκδώσει κι άλλες δύο αποφάσεις, που αφορούσαν στον αθλητισμό, το 1974 και το 1976, που προμήνυαν, ότι τα όργανα της Ε.Ε. σκόπευαν να ασχοληθούν εκτενέστερα στο μέλλον με το πρόβλημα της συμμόρφωσης των αθλητικών φορέων στις επιταγές της Ενωμένης Ευρώπης. Τις αποφάσεις αυτές ακολούθησαν ενέργειες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τον ίδιο στόχο.⁹

Η πρώτη απόφαση του ΔΕΕ (Walrave - Koch v. Union Cycliste Internationale)¹⁰ αφορούσε στο κατά πόσον είναι νόμιμη η διάταξη του καταστατικού της Union Cycliste Internationale, η οποία ορίζει, ότι στην ποδηλασία ο pacer, δηλαδή αυτός που καθοδηγεί και δίνει το ρυθμό (συνήθως με μοτοσυκλέτα) στον ποδηλάτη πρέπει να είναι της ίδιας εθνικότητας με τον ποδηλάτη. Έκρινε δηλαδή, ότι ο ποδηλάτης και ο pacer αποτελούν μέλη μιας ομάδας και κατά τον τρόπο αυτό τα μέλη της ομάδας έπρεπε να είναι της ίδιας εθνικότητας. Το ΔΕΕ έκρινε μιν, ότι όσον αφορά στις εθνικές ομάδες οι περιορισμοί αυτοί δεν βλάπτουν, από την άλλη όμως σε ένα σημείο η απόφαση περιείχε σκεπτικό παρεμφερές με αυτό, που περιλαμβάνει δεκαεννέα χρόνια αργότερα η απόφαση Bosman. Επιβεβαίωσε δηλαδή, ότι οι ρυθμίσεις του Ευρωπαϊκού Δικαίου σχετικά με την ελευθερία αναζήτησης εργασίας και παροχής υπηρεσιών στον Ευρωπαϊκό χώρο, καλύπτουν και το χώρο του αθλητισμού.¹¹

Ποιος μπορεί να αρνηθεί σήμερα, ότι η έκδοση και της δεύτερης απόφασης το 1976 (δεκαεπτά χρόνια πριν από την απόφαση Bosman), που αφορούσε στο χώρο του αθλητισμού (Dona v. Mantero)¹² και έκρινε τη νομιμότητα της διάταξης, που απαγόρευε τη χρησιμοποίηση αλλοδαπών ποδοσφαιριστών στην Ιταλία, δεν αποτέλεσε ένα προμήνυμα αυτού που θα ακολουθούσε.

Η πρώτη επίσημη τουλάχιστον αντίδραση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αποτυπώνεται στο ψήφισμά του υπ' αρ. 120/33 της 1.4.1989, που αφορούσε στην ελεύθερη κυκλοφορία των επαγγελματιών ποδοσφαιριστών στην Κοινότητα. Στο ψήφισμα αυτό "καταγγέλλεται" συνολικά η επιβίωση διατάξεων στον αθλητισμό που αφορούν στα λεγόμενα μεταγραφικά συστήματα (βάσει των οποίων για να τελεσθεί μια μεταγραφή ενός παίκτη, πρέπει η ομάδα, που δέχεται τον παίκτη, να

⁹ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Το Αθλητικό Δίκαιο στην Ευρώπη», Εκδόσεις Παπαλουκάς, 2008, σελ. 9-35.

¹⁰ Βλ. Απόφαση 36-74

¹¹ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Το Αθλητικό Δίκαιο στην Ευρώπη», Εκδόσεις Παπαλουκάς, 2008, σελ. 9-35.

¹² Βλ. Απόφαση 13-76

καταβάλει ένα ποσό στην ομάδα, από την οποία αποχωρεί ο παίκτης) καθώς και στους περιορισμούς της Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας προς τις ομάδες σχετικά με τη χρησιμοποίηση αλλοδαπών ποδοσφαιριστών.

Κατόπιν πιέσεων του Κοινοβουλίου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1990 έθεσε σε κίνηση το μηχανισμό των διαπραγματεύσεων με τις εθνικές ομοσπονδίες και την UEFA¹³ σχετικά με τα προβλήματα αυτά. Αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων στο θέμα των περιορισμών χρησιμοποίησης αλλοδαπών παικτών ήταν η περίφημη συμφωνία του 3+2, η οποία έλαβε χαρακτήρα μη δεσμευτικής "Συμφωνίας Κυρίων". Οσον αφορά όμως στο θέμα των μεταγραφικών συστημάτων, δεν έγινε κάποια σημαντική πρόοδος.

Ο κλοιός όμως έσφιγγε και η αντίστροφη μέτρηση για τους κανονισμούς της UEFA άρχισε, όταν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στις αρχές του 1992, αποφάσισε, ότι η Βελγική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία με την προσπάθειά της να υπαγάγει όλα τα σωματεία ποδοσφαίρου κλειστού χώρου στη δικαιοδοσία της εξαναγκάζοντάς τα να αποδεχθούν τους κανονισμούς διεξαγωγής του αθλήματος, που θα επέβαλλε, παραβίαζε τα άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης περί αθέμιτου ανταγωνισμού, και ζήτησε από τη Βελγική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία τη λήψη προσωρινών μέτρων θεραπείας των παραβιάσεων.

3. Η Θέσπιση και η Αναγνώριση της Εξαίρεσης

Η αρχή της εξαίρεσης του αθλητισμού^{14 15} θεσπίστηκε για πρώτη φορά στην περίφημη απόφαση Walrave. Η αρχή αυτή ικανοποιούσε τους αθλητικούς φορείς, αφού τους εξασφάλιζε την αυτονομία, που επιθυμούσαν. Λίγη σημασία δόθηκε τότε στο γεγονός, ότι στην απόφαση αυτή πριν από το σημείο στο οποίο αναφερόταν στην εξαίρεση του αθλητισμού, ξεκαθάριζε καταρχήν, ότι η αθλητική δραστηριότητα εμπίπτει στο κοινοτικό δίκαιο κατά το μέτρο που συνιστά οικονομική δραστηριότητα κατά την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης. Αναρρωτιέται λοιπόν κανείς ποιά μπορεί να είναι το νόημα μιας εξαίρεσης μετά από μια τέτοια δήλωση. Το ΔΕΕ όμως στην απόφασή του αυτή αμέσως μετά αναφέρει, ότι η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω εθνικότητας που περιλαμβάνονται στα άρθρα 7, 48 και 59 της Συνθήκης δεν επηρεάζει τη σύνθεση μιας αθλητικής ομάδας, ειδικότερα την εθνική ομάδα, η σύνθεση της οποίας είναι

¹³ Βλ. Garcia, B. «UEFA and the European Union: From Confrontation to Co-Operation?», Journal of Contemporary European Research, Vol. 3, Issue 3, p.202-223.

¹⁴ Βλ. Rincon, A. «EC Competition and Internal Market Law: On the Existence of a Sporting Exemption and its Withdrawal», Journal of Contemporary European Research, Vol. 3, Issue 3, p.224-237.

¹⁵ Βλ. Vermeersch, A. «All's Fair in Sport and Competition? The Application of EC Competition Rules to Sport », Journal of Contemporary European Research, Vol. 3, Issue 3, p.238-254.

θέμα γνήσιου αθλητικού ενδιαφέροντος και, ως εκ τούτου δεν έχει καμία σχέση με οικονομική δραστηριότητα.

Ο κανόνας, που τέθηκε στην απόφαση αυτή συνίσταται λοιπόν στο ότι, ενώ αφενός το τμήμα του αθλητισμού, που αποτελεί οικονομική δραστηριότητα υπόκειται στους κανόνες του Ευρωπαϊκού Δικαίου περί Εσωτερικής Αγοράς, αφετέρου τα θέματα, που χαρακτηρίζονται ως γνήσιου αθλητικού ενδιαφέροντος δεν έχουν καμία σχέση με οικονομική δραστηριότητα, και επομένως εξαιρούνται. Επομένως στην υπόθεση αυτή η βαρύτητα δε δίνεται στο κατά πόσο μια πρακτική έχει σχέση με την οικονομική δραστηριότητα αλλά στο κατά πόσο αποτελεί θέμα γνήσιου αθλητικού ενδιαφέροντος, αφού εξ ορισμού οι πρακτικές αυτές δεν μπορούν να έχουν σχέση με οικονομική δραστηριότητα.

Η αρχή της εξαίρεσης του αθλητισμού επιβεβαιώθηκε και μάλλον επεκτάθηκε στην απόφαση Dona το 1976. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, κανόνες ή εθνική πρακτική, ακόμη κι αν έχουν εγκριθεί από μια αθλητική οργάνωση, η οποία περιορίζει το δικαίωμα συμμετοχής σε αγώνες ποδοσφαίρου μόνο σε επαγγελματίες ή ημι-επαγγελματίες παίκτες, που είναι υπήκοοι του εν λόγω κράτους μέλους, είναι ασυμβίβαστοι με το άρθρο 7 και, κατά περίπτωση με τα άρθρα 48 έως 51 ή 59 έως 66 της Συνθήκης εκτός αν αυτοί οι κανόνες ή οι πρακτικές αποκλείουν αλλοδαπούς παίκτες από τη συμμετοχή σε ορισμένους αγώνες για λόγους που **δεν έχουν οικονομικό χαρακτήρα, που αφορούν την ιδιαίτερη φύση και πλαίσιο των εν λόγω αγώνων και έτσι είναι αθλητικού ενδιαφέροντος και μόνο.**

Σε αντίθεση όμως με την απόφαση Walrave στην απόφαση Dona το ΔΕΕ θεωρεί ως βασικό κριτήριο το κατά πόσο μια πρακτική στον αθλητισμό έχει οικονομικό χαρακτήρα για να υπαχθεί ή όχι στην εξαίρεση. Όλες οι πρακτικές που δεν έχουν οικονομικό χαρακτήρα, εξ ορισμού είναι υποθέσεις αθλητικού ενδιαφέροντος και μόνον.

Αν εξετάσουμε συνολικά τις δύο αυτές αποφάσεις του ΔΕΕ, θα διαπιστώσουμε, ότι ο κανόνας που είχε θέσει το δικαστήριο σχετικά με τον αθλητισμό είναι ότι υπάρχουν καταρχήν οι πρακτικές, που είναι γνήσιου αθλητικού ενδιαφέροντος και εξαιρούνται αυτομάτως. Αν μια πρακτική δεν εντάσσεται σε αυτή την κατηγορία τότε πρέπει να εξετάζει κανείς κατά πόσο αποτελεί οικονομική δραστηριότητα. Αν αποτελεί οικονομική δραστηριότητα δεν εξαιρείται ενώ αν δεν αποτελεί τότε είναι (μη γνήσιου) αθλητικού ενδιαφέροντος και εξαιρείται.

Βέβαια ο αθλητισμός το 1974 (Walrave) και 1976 (Dona) ήταν πολύ διαφορετικός από τη δεκαετία του 90 (Bosman). Η εμπορευματοποίηση δεν είχε τις διαστάσεις που έλαβε στη δεκαετία του 90, όταν πολύ λίγα αθλητικά θέματα πλέον δεν αποτελούσαν οικονομική δραστηριότητα και πολύ λιγότερα ακόμη δεν είχαν

συνέπειες σε οικονομικό επίπεδο. Δύσκολα βέβαια μπορεί κανείς να ισχυριστεί, ότι ο αθλητισμός και τη δεκαετία του 70 ήταν απόλυτα απαλλαγμένος από οικονομικές επιπτώσεις. Ίσως το ΔΕΕ ήθελε να δώσει λίγο ακόμη χρόνο ακόμη στους αθλητικούς φορείς για να προετοιμαστούν για τις αλλαγές που έρχονταν. Αλλωστε ήδη στην απόφαση Dona το 1976 αναγνωρίζει, ότι στον αθλητισμό υπάρχει μια ιδιαίτερη φύση, που ίσως δικαιολογούσε μια παράταση.¹⁶

Στην απόφαση Bosman το ΔΕΕ φροντίζει να ξεκαθαρίσει εξ αρχής, ότι η προηγούμενη νομολογία του δε μπορεί να αποτελέσει τη βάση για μια συνολική εξαίρεση του αθλητισμού από τους Ευρωπαϊκούς Κανόνες, καθώς αναφέρει στην παράγραφο 76 πως *«Ως προς τη δυσχέρεια διαχωρισμού των οικονομικών και αθλητικών πλευρών του ποδοσφαίρου, το Δικαστήριο έκρινε, στην προαναφερθείσα απόφαση Dona, σκέψεις 14 και 15, ότι οι κοινοτικές διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και των υπηρεσιών δεν αποκλείουν κανονιστικές ρυθμίσεις ή πρακτικές δικαιολογούμενες από μη οικονομικούς λόγους αναγόμενους στον ειδικό χαρακτήρα και στο πλαίσιο ορισμένων συναντήσεων. Υπογράμμισε, όμως, ότι αυτός ο περιορισμός του πεδίου εφαρμογής των εν λόγω διατάξεων δεν πρέπει να υπερβαίνει τον σκοπό για τον οποίο προβλέπεται. Δεν μπορεί επομένως να προβληθεί προκειμένου να αποκλεισθεί ολόκληρος ο αθλητικός τομέας από το πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης.»*

Στην προκειμένη περίπτωση στην υπόθεση Bosman το ΔΕΕ δεν απέρριψε την προηγούμενη νομολογία του αλλά την περιόρισε σημαντικά καθορίζοντας το πλαίσιο της. Αντί να εξετάσει αν η πρακτική αποτελούσε θέμα γνήσιου αθλητικού ενδιαφέροντος, προχώρησε αμέσως στο επόμενο ερώτημα αν δηλαδή η επίδικη πρακτική περιλαμβάνει οικονομική δραστηριότητα. Όσο για το τελευταίο κριτήριο αν δηλαδή η επίδικη πρακτική αποτελεί θέμα αθλητικού ενδιαφέροντος, ώστε να μην αποτελεί οικονομική δραστηριότητα, προφανώς δεν ετίθετο πλέον θέμα αφού είχε κρίνει ήδη, ότι αποτελεί οικονομική δραστηριότητα.

Επομένως μια ερμηνεία της απόφασης μπορεί να είναι, ότι ο κανόνας που έθεσε η απόφαση Bosman είναι, πως αν μια πρακτική αποτελεί οικονομική δραστηριότητα δεν εξαιρείται. Το ΔΕΕ λοιπόν δε χρειαζόταν να αναφερθεί στην απόφαση Dona, αφού σύμφωνα με αυτή μόνο αν η πρακτική δεν αποτελεί οικονομική δραστηριότητα μπορεί να είναι αθλητικού ενδιαφέροντος και άρα να εξαιρείται. Ποιός είναι άραγε ο λόγος, που επιλέγει να αναφερθεί στην απόφαση Dona ενώ θα μπορούσε πολύ απλά να την αγνοήσει;

¹⁶ Βλ. Rincon, A. «EC Competition and Internal Market Law: On the Existence of a Sporting Exemption and its Withdrawal», Journal of Contemporary European Research, Vol. 3, Issue 3, p.224-237.

Η μη αναφορά του ΔΕΕ στον κανόνα, που τέθηκε στην υπόθεση Walrave και η αναφορά από την άλλη στην παράγραφο 76 στον κανόνα, που έθεσε στην υπόθεση Dona σε συνδυασμό με την προσπάθειά του να ανακαλύψει μια δίοδο μέσα από αυτή δεν μπορεί να σημαίνει τίποτε άλλο από το γεγονός, ότι τροποποίησε τον κανόνα της απόφασης Dona, ο οποίος όριζε, πως οι αθλητικού ενδιαφέροντος πρακτικές δε στερούνται πάντοτε οικονομικού χαρακτήρα και για το λόγο αυτό εξαιρούνται αλλά εξαιρούνται επειδή είναι αθλητικού ενδιαφέροντος και μπορούν να εξαιρεθούν ακόμη κι όταν έχουν οικονομικό χαρακτήρα εφόσον δεν υπερβαίνουν το σκοπό για τον οποίο θεσπίστηκαν.

Η ερμηνεία αυτή μπορεί να μην είναι η πιο προφανής. Πράγματι για πολλά χρόνια θεωρείτο ως πιο προφανής η ερμηνεία της απόφασης Bosman με τέτοιο τρόπο ώστε να θεωρείται, ότι ποτέ δεν εξαιρούνται οι οικονομικού χαρακτήρα πρακτικές στον αθλητισμό. Αυτή όμως είναι σίγουρα η μόνη ερμηνεία, η οποία συμβαδίζει και προετοιμάζει το έδαφος για τη νομολογία του ΔΕΕ που έμελλε να ακολουθήσει.

4. Από τον Περιορισμό του «Αθλητικού Ενδιαφέροντος» στην Αρχή της Αναλογικότητας

Στις υποθέσεις Deliege και Lehtonen μπορεί να πει κανείς, ότι εξειδικεύεται η έννοια του αθλητικού ενδιαφέροντος. Το ΔΕΕ αναφέρει δύο περιπτώσεις, όπου ανεξαρτήτως εάν αποτελούν οικονομική δραστηριότητα θεωρούνται, ότι εξαιρούνται. Στην υπόθεση Deliege εξαιρούνται λοιπόν οι αθλητικοί κανόνες, που απορρέουν από μια ανάγκη συμφυή της διοργάνωσης διεθνών αθλητικών αγώνων υψηλού επιπέδου, όχι γιατί δεν έχουν οικονομικό ενδιαφέρον αλλά διότι δε συνιστούν καθεαυτόν περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Αλλά και στην υπόθεση Lehtonen το δικαστήριο δεν αναφέρεται στο κριτήριο της οικονομικής δραστηριότητας και εκτιμά, ότι δε θα αντίκειται στους κανόνες της Εσωτερικής Αγοράς μια διάταξη εφόσον η υιοθέτησή της οφείλεται σε αντικειμενικούς λόγους, που αφορούν αποκλειστικά στον αθλητισμό και δικαιολογούν μια τέτοια διαφορετική ρύθμιση. Με τις υποθέσεις αυτές θεσπίζεται εξαίρεση για τον αθλητισμό από την εφαρμογή των κανόνων της Εσωτερικής Αγοράς.

Αν εξετάσει κανείς τις μέχρι τώρα αναφερθείσες αποφάσεις του ΔΕΕ, διαπιστώνει, ότι οι αθλητικού ενδιαφέροντος πρακτικές δεν εξαιρούνται αυτομάτως αλλά τίθενται συνεχώς προϋποθέσεις για τον περιορισμό της εξαίρεσης. Το ΔΕΕ διακατέχεται προφανώς από το φόβο, που έχει εκφράσει την παράγραφο 76 της απόφασης Bosman, ότι το επιχείρημα του αθλητικού ενδιαφέροντος δε θα πρέπει να αποτελέσει τη δικαιολογία για να εξαιρεθεί ολόκληρος ο αθλητισμός από

το ευρωπαϊκό δίκαιο καθώς υπάρχει ένα σημαντικό κομμάτι του, που αποτελεί οικονομική δραστηριότητα.

Μετά και από τις αποφάσεις αυτές πάντως, μια πρακτική αθλητικού ενδιαφέροντος ανεξαρτήτως αν έχει οικονομικό χαρακτήρα μπορεί να εξαιρείται, όταν δεν υπερβαίνει το σκοπό για τον οποίο θεσπίστηκε (Dona), όταν δεν αποτελεί καθεαυτόν περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών (Deliege) και όταν η υιοθέτησή της οφείλεται σε αντικειμενικούς λόγους, που αφορούν αποκλειστικά στον αθλητισμό και δικαιολογούν μια τέτοια διαφορετική ρύθμιση (Lehtonen).

Είναι προφανές, ότι το ΔΕΕ δεν μπορούσε να συνεχίσει επ' άπειρον να επινοεί διαφορετικές έννοιες σε κάθε απόφαση για να περιορίσει τις υποθέσεις αθλητικού ενδιαφέροντος. Κατά την έννοια αυτή οδηγήθηκε αναγκαστικά προς την αρχή της αναλογικότητας ως τη μόνη λύση για να εμποδίσει τις διάφορες εξαιρέσεις να καταργήσουν τον κανόνα.¹⁷

5. Η Αρχή της Αναλογικότητας ως Κριτήριο Εξαίρεσης

Η αρχή της αναλογικότητας έχει αναγνωριστεί από το ΔΕΕ ως γενική αρχή του Ευρωπαϊκού Δικαίου. Η αρχή αυτή επιβάλλει στα Ευρωπαϊκά Όργανα και στα κράτη μέλη έναν περιορισμό στην άσκηση της κάθε κοινοτικής προέλευσης αρμοδιότητάς τους. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, κάθε μέτρο, που υιοθετείται πρέπει να βρίσκεται σε αναλογία (εύλογη σχέση) με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Το μέτρο αυτό δεν μπορεί να υπερβαίνει τα αναγκαία όρια για την επίτευξη των στόχων. Με άλλα λόγια, πρέπει να υπάρχει αντιστοιχία, αναλογικότητα ανάμεσα στην έκταση της δράσης και στον επιδιωκόμενο στόχο της.¹⁸

Το σκεπτικό για τη θέσπιση εξαίρεσης του αθλητισμού τέθηκε από τις υποθέσεις DLG¹⁹ και Wouters²⁰, οι οποίες δεν ανήκουν στις αθλητικές υποθέσεις του ΔΕΕ με την έννοια, ότι δεν έχουν καμμία αναφορά στον αθλητισμό. Για του λόγου το αληθές η πρώτη αφορά αντιδικία μεταξύ συνεταιριστικών ενώσεων της Δανίας για μια διάταξη του καταστατικού τους, που εμφανιζόταν να αντίκειται στο δίκαιο του ανταγωνισμού και η δεύτερη αφορά διάταξη του καταστατικού δικηγορικού συλλόγου της Ολλανδίας, που εμφανιζόταν να αντίκειται στο δίκαιο του ανταγωνισμού. Παρόλα αυτά αξίζει να γίνει μια αναφορά στις αποφάσεις

¹⁷ Βλ. Rincon, A. «EC Competition and Internal Market Law: On the Existence of a Sporting Exemption and its Withdrawal», Journal of Contemporary European Research, Vol. 3, Issue 3, p.224-237.

¹⁸ Βλ. Emiliou, N. «The Principle of Proportionality in European Law, A Comparative Study», Kluwer Law International, 1996.

¹⁹ Βλ. Απόφαση C-250/92, Gøttrup-Klim e.a. Grovwareforeninger κατά Dansk Landbrugs Grovareselskab AmbA.

²⁰ Βλ. Απόφαση C-309/99, J. C. J. Wouters, J. W. Savelbergh, Price Waterhouse Belastingadviseurs BV κατά Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten.

αυτές, που στη μετά-Bosman εποχή αποτελούν ίσως τις σημαντικότερες αποφάσεις για τον αθλητισμό καθώς σε αυτές βασίστηκαν όλες οι επόμενες αθλητικού περιεχομένου αποφάσεις του ΔΕΕ, που αφορούν στην αρχή της εξαιρέσεως για τον αθλητισμό.

Έτσι στην απόφαση DLG το ΔΕΕ ορίζει, ότι μια διάταξη δε θα θεωρείται αντίθετη στο κοινοτικό δίκαιο, εφόσον περιορίζεται στη ρύθμιση, που είναι αναγκαία για την εύρυθμη λειτουργία του συνεταιρισμού. Στην απόφαση Wouters πάλι το ΔΕΕ στηρίχθηκε στην απόφαση DLG για να κρίνει, ότι μια ρύθμιση δεν θα θεωρείται αντίθετη στο κοινοτικό δίκαιο, εφόσον παρά τα περιοριστικά του ανταγωνισμού αποτελέσματα, που είναι συνυφασμένα με τη ρύθμιση αυτή, είναι αναγκαία για την προσήκουσα άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος, όπως είναι οργανωμένο στο οικείο κράτος μέλος.

Με την έννοια αυτή το ΔΕΕ κρίνει, ότι υπάρχουν κάποια μέτρα, τα οποία παρότι είναι περιοριστικά του ανταγωνισμού, δε θεσπίζονται με στόχο τον περιορισμό του ανταγωνισμού καθεαυτού αλλά με στόχο τη νόμιμη και δικαιωματική για τον φορέα που τη θεσπίζει, ρύθμιση ενός θέματος της αρμοδιότητάς του. Ο στόχος είναι να προστατεύσει κάποια νόμιμα δικαιώματα και μόνο ως παράπλευρη συνέπεια έχει τον περιορισμό του ανταγωνισμού.

Επομένως και οι αθλητικές διατάξεις και πρακτικές, που περιορίζουν τον ανταγωνισμό θα μπορούσαν να εξαιρεθούν από τους ευρωπαϊκούς κανόνες περί ανταγωνισμού, εφόσον δε θεσπίζονται με στόχο τον περιορισμό του ανταγωνισμού αλλά με στόχο τη νόμιμη και δικαιωματική για τον αθλητικό φορέα, που τη θεσπίζει, ρύθμιση ενός θέματος της αρμοδιότητάς του. Έχει δηλαδή μόνο ως παράπλευρη συνέπεια τον περιορισμό του ανταγωνισμού. Αυτό βέβαια προϋποθέτει, ότι το ΔΕΕ θα αναγνώριζε στον αθλητισμό δικαίωμα αυτορρύθμισης, αυτονομίας, ένα χώρο αρμοδιότητάς του, που δικαιούται να ρυθμίζει. Το μόνο, που απέμενε ήταν μια αθλητική υπόθεση για να επικαλεστεί το ΔΕΕ τις δύο αυτές αποφάσεις του και να εφαρμοστεί ευθέως και όχι πλέον πλαγίως η αρχή της αναλογικότητας και στον αθλητισμό.

Η ευκαιρία παρουσιάστηκε με την υπόθεση Piau, που αφορούσε μια αμφισβήτηση των αθλητικών κανόνων σχετικά με τους πράκτορες αθλητών. Το ΔΕΕ άδραξε την ευκαιρία για να αναφερθεί ρητά στις προηγούμενες αποφάσεις του, DLG και Wouters.

6. Η Αμφισβήτηση και Τελική Επικράτηση της Αρχής της Αναλογικότητας

Η απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση Meca-Medina²¹ έχει πολύ μεγαλύτερο ενδιαφέρον καθώς εισήχθη αρχικώς στο Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και αυτό αναγνώρισε μεν την αρχή της εξαίρεσης του αθλητισμού αλλά στήριξε την απόφασή του στις παλαιότερες αποφάσεις του ΔΕΕ επί του θέματος. Επικαλέστηκε δηλαδή τις αποφάσεις Walrave και Dona. Κατά τον τρόπο αυτό αντί να χρησιμοποιήσει την αρχή της αναλογικότητας αναφέρθηκε σε αμιγώς αθλητικούς κανόνες, δηλαδή κανόνες που διέπουν ζητήματα τα οποία αφορούν αποκλειστικώς τον αθλητισμό και, ως τέτοια, είναι ξένα προς την οικονομική δραστηριότητα. Κατόπιν προσέθεσε, ότι το γεγονός πως μια αμιγώς αθλητική κανονιστική ρύθμιση είναι ξένη προς την οικονομική δραστηριότητα, με συνέπεια να μην εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των κανόνων της Εσωτερικής Αγοράς σημαίνει επίσης, ότι είναι ξένη προς τις οικονομικές σχέσεις ανταγωνισμού, με συνέπεια, να μην εμπίπτει ούτε στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ. Το σκεπτικό αυτό μας επαναφέρει στη δεκαετία του '70 και συγκεκριμένα στην απόφαση Walrave κυρίως αφού αναφέρεται σε αμιγώς αθλητικούς κανόνες και κανόνες που εξ ορισμού δεν αποτελούν οικονομική δραστηριότητα.

Η αναταραχή, που θα προκαλούσε η υπόθεση αυτή θα ήταν μεγάλη αν δεν εισαγόταν ενώπιον του ΔΕΕ σε δεύτερο βαθμό για να ανατραπεί τελικώς.²² Ο νομικός και αθλητικός κόσμος ανέμενε πλέον με αγωνία να διαπιστώσει αν θα επικυρωνόταν αυτή η πρωτόβαθμη απόφαση, καθώς κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι το ΔΕΕ θα εγκατέλειπε την αρχή της αναλογικότητας και θα επέστρεφε πολλά χρόνια πίσω στη θεωρία περί ύπαρξης κανόνων αμιγώς αθλητικής φύσης. Το ΔΕΕ αναιρώντας την απόφαση αυτή του Πρωτοδικείου μάλλον έθεσε οριστικά την ταφόπλακα στη θεωρία των αμιγώς αθλητικών κανόνων προς όφελος της αρχής της αναλογικότητας.

²¹ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Η Σημασία της Απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου C-519/04 «Meca-Medina» για τον Αθλητισμό». 2006. Επιθεώρηση Αθλητικού Δικαίου. Περίοδος Ζ', Τεύχος 3, Σελ.431-443.

²² Βλ. Papaloukas, M., «Sport: Case Law of the Court of Justice of the E.C.», Papaloukas Editions, 2008, p. 299-308, επίσης Παπαλουκάς, Μ., «Το Αθλητικό Δίκαιο στην Ευρώπη», Εκδόσεις Παπαλουκάς, 2008, σελ. 72-74.

Α2. Η Επιβεβαίωση της Αρχής της Εξαίρεσης²³

1. Η Υπόθεση «Olympique Lyonnais» ενώπιον του ΔΕΕ

Το Μάρτιο του 2101 το ΔΕΕ εξέδωσε μια απόφαση, που έχει καταστεί γνωστή ως «Olympique Lyonnais».²⁴ Η υπόθεση αφορά στα θέματα της έννοιας, της σημασίας και της νομιμότητας του ποσού, που δικαιούται μια ομάδα, από την οποία αποχωρεί ένας ποδοσφαιριστής για να μεταγραφεί σε μια άλλη ομάδα και παρέχεται ως αποζημίωση για την εκπαίδευση, που έχει λάβει ο αποχωρών ποδοσφαιριστής. Ήδη από τη 16^η Ιουλίου 2009 η Γενική Εισαγγελέας κ. Sharpston είχε εκδόσει την εισήγησή της επί του θέματος. Στην εισήγησή της αυτή βασίζεται στην απόφαση Kraus²⁵ σύμφωνα με την οποία απαγορεύεται «...οιοδήποτε εθνικό μέτρο, ενδέχεται να παρακωλύσει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστική την άσκηση, από τους υπηκόους των κρατών μελών της Κοινότητας, των θεμελιωδών ελευθεριών που εξασφαλίζονται από τη Συνθήκη. Το ζήτημα έχει άλλως μόνο στην περίπτωση κατά την οποία το εν λόγω μέτρο επιδιώκει θεμιτό σκοπό συμβιβαζόμενο με τη Συνθήκη και δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος.²⁶ Ακόμα όμως και στην περίπτωση αυτή θα πρέπει η εφαρμογή της οικείας εθνικής ρυθμίσεως να είναι κατάλληλη για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και να μην είναι δεσμευτική πέραν του βαθμού που αυτό είναι αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού.²⁷».

Η υπόθεση κρίθηκε ενώπιον του ΔΕΕ στις 17 Ιουλίου 2008 κατόπιν αίτησης έκδοσης προδικαστικής απόφασης, που υποβλήθηκε από το γαλλικό ανώτατο δικαστήριο (Cour de cassation) στο πλαίσιο μιας διαφοράς μεταξύ αφενός μεν της ποδοσφαιρικής ομάδας Olympique Lyonnais SASP αφετέρου δε του Ο. Bernard, επαγγελματία ποδοσφαιριστή και της Newcastle UFC, συλλόγου αγγλικού δικαίου. Η διαφορά αφορούσε την εκ μέρους του δεύτερου και της τρίτης καταβολή αποζημίωσης στην ομάδα Olympique Lyonnais με την αιτιολογία, ότι ο ποδοσφαιριστής δεν υπέγραψε το πρώτο επαγγελματικό του συμβόλαιο με αυτήν, όπως όφειλε σύμφωνα με το άρθρο 23 του Χάρτη Επαγγελματικού Ποδοσφαίρου της Γαλλικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας για την αγωνιστική περίοδο 1997-1998. Η ανάλυση που αναφέρεται παρακάτω περιλαμβάνει περίληψη και σχολιασμό της υπόθεσης αυτής καθώς παρουσιάζει τις σύγχρονες εξελίξεις στη νομολογία του ΔΕΕ όσον αφορά στο θέμα της δέσμευσης των ποδοσφαιριστών, που έχουν εκπαιδευθεί σε ένα σύλλογο ως αθλητές «ελπίδες» κατά την πρώτη τους

²³ Βλ. Papaloukas, M., «The Sporting Exemption in European Case Law (The Olympique Lyonnais Case)». Sport Management International Journal. Vol. 6(2): 19-27, 2010. <http://www.choregia.org/>

²⁴ Βλ. Υπόθεση C-332/08.

²⁵ Βλ. C-19/92, Kraus, [1993] ECR I-1663, παράγραφος 32.

²⁶ Βλ. 71/76, Thieffry, [1977] ECR 765, παράγραφοι 12 και 15.

²⁷ Βλ. C-106/91, Ramrath, [1992] ECR I-3351, παράγραφοι 29 και 39.

μεταγραφή και τη συμβολή της απόφασης αυτής στην επιβεβαίωση της αρχής της εξαίρεσης του αθλητισμού.

2. Το Εθνικό Νομικό Καθεστώς

Η απασχόληση των ποδοσφαιριστών ρυθμιζόταν στη Γαλλία, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, από τον Χάρτη Επαγγελματικού Ποδοσφαίρου της Γαλλικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας, ο οποίος επέιχε θέση συλλογικής συμβάσεως. Σε συγκεκριμένο σημείο του Χάρτη γινόταν αναφορά στην κατηγορία των «ελπίδων», δηλαδή των ποδοσφαιριστών ηλικίας μεταξύ 16 και 22 ετών, οι οποίοι εργάζονταν βάσει σύμβασης ορισμένου χρόνου ως καταρτιζόμενοι ποδοσφαιριστές από επαγγελματικό σωματείο. Βάσει του Χάρτη αυτού, ο ποδοσφαιριστής της κατηγορίας των ελπίδων ήταν υποχρεωμένος, σε περίπτωση κατά την οποία του το επέβαλλε ο σύλλογος που τον είχε καταρτίσει, κατά το πέρας της κατάρτισής του, να υπογράψει την πρώτη σύμβασή του ως επαγγελματία ποδοσφαιριστή με τον σύλλογο αυτόν.

Ο Χάρτης δεν ρύθμιζε όμως και το ζήτημα της αποζημίωσης του συλλόγου σε περίπτωση κατά την οποία ένας ποδοσφαιριστής, κατά το πέρας της κατάρτισής του, δεν δεχόταν να υπογράψει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με τον σύλλογο αυτόν. Ο σύλλογος, που κατήρτισε τον ποδοσφαιριστή είχε σε κάθε περίπτωση τη δυνατότητα να ασκήσει αγωγή κατά του υπαγόμενου στην κατηγορία των ελπίδων ποδοσφαιριστή, βάσει του γαλλικού δικαίου, με το επιχείρημα, ότι δεν τηρήθηκαν οι συμβατικές δεσμεύσεις που απορρέουν από το Χάρτη, προκειμένου να υποχρεωθεί ο ποδοσφαιριστής αυτός να καταβάλει στον σύλλογο αποζημίωση. Το σχετικό άρθρο του γαλλικού δικαίου, όπως ίσχυε κατά το χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης, όριζε ότι εκτός αν συμφωνήσουν κάτι διαφορετικό τα συμβαλλόμενα μέρη, η σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου μπορεί να λυθεί πρόωρα μόνο σε περίπτωση σοβαρού πταίσματος ή ανωτέρας βίας. Εφόσον ο μισθωτός παραβεί τις διατάξεις αυτές, ο εργοδότης έχει δικαίωμα αποζημίωσης προς αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη.²⁸

3. Τα Πραγματικά Περιστατικά της Υπόθεσης

Το 1997 ο ποδοσφαιριστής σύναψε με την Olympique Lyonnais σύμβαση τριετούς διάρκειας ποδοσφαιριστή υπαγόμενου στην κατηγορία των ελπίδων. Πριν λήξει η σύμβαση αυτή, η Olympique Lyonnais πρότεινε στον ποδοσφαιριστή να υπογράψει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή, διάρκειας ενός έτους. Αυτός αρνήθηκε να υπογράψει τη σύμβαση αυτή και σύναψε σύμβαση επαγγελματία

²⁸ Βλ. παραγράφους 3-6 της απόφασης με αριθμό C-325/08 του ΔΕΕ.

ποδοσφαιριστή με τη Newcastle UFC. Η Olympique Lyonnais, όταν πληροφορήθηκε τη σύναψη της σύμβασης αυτής, άσκησε αγωγή στον παίκτη ενώπιον των γαλλικών δικαστηρίων με αίτημα να υποχρεωθούν αλληλεγγύως αυτός αλλά και η Newcastle UFC να της καταβάλουν αποζημίωση. Το ποσό που ζητούσε η ενάγουσα ανερχόταν στο ισόποσο των ετήσιων αποδοχών, που θα λάμβανε ο ποδοσφαιριστής αν είχε υπογράψει τη σύμβαση, που πρότεινε η Olympique Lyonnais.²⁹

Το πρωτοβάθμιο γαλλικό δικαστήριο έκρινε, ότι ο παίκτης έλυσε μονομερώς τη σύμβασή του και τον υποχρέωσε αλληλεγγύως με τη Newcastle UFC να καταβάλει στην Olympique Lyonnais αποζημίωση. Το εφετείο ακύρωσε την απόφαση αυτή καθώς έκρινε, ότι η υποχρέωση του ποδοσφαιριστή, ο οποίος ολοκληρώνει την κατάρτισή του να υπογράψει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με τον σύλλογο κατάρτισής του συνεπάγεται επίσης τη συνακόλουθη απαγόρευση να συνάψει ο ποδοσφαιριστής αυτός τέτοια σύμβαση με σύλλογο άλλου κράτους μέλους, γεγονός, που συνιστά παράβαση του σχετικού άρθρου της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων. Κατόπιν η Olympique Lyonnais άσκησε αναίρεση κατά της απόφασης του εφετείου. Το ανώτατο γαλλικό δικαστήριο έκρινε ότι, μολοντί η σχετική διάταξη του Χάρτη Επαγγελματικού Ποδοσφαίρου της Γαλλικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας δεν απαγορεύει τυπικώς σε νέο ποδοσφαιριστή να συνάψει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με σύλλογο άλλου κράτους μέλους, εντούτοις έχει ως αποτέλεσμα στην πράξη να τον εμποδίζει ή να τον αποθαρρύνει να υπογράψει τέτοια σύμβαση, αφού η παράβαση της διάταξης αυτής ενδέχεται να τον υποχρεώσει στην καταβολή αποζημιώσεως. Επισήμανε επίσης, ότι η διαφορά της κύριας δίκης εγείρει ζήτημα ερμηνείας του σχετικού άρθρου της Συνθήκης, ως προς το αν ο περιορισμός αυτός μπορεί να δικαιολογηθεί από τον σκοπό να ενθαρρυνθεί η πρόσληψη και κατάρτιση νέων επαγγελματιών ποδοσφαιριστών, όπως προκύπτει από την απόφαση Bosman.^{30 31} Κατόπιν αυτού το ανώτατο γαλλικό δικαστήριο (Cour de cassation) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο ΔΕΕ ως προδικαστικά ερωτήματα καταρχήν το κατά πόσο συνιστά περιορισμό κατά την έννοια του σχετικού άρθρου περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, μια ρύθμιση, βάσει της οποίας ποδοσφαιριστής υπαγόμενος στην κατηγορία των ελπίδων μπορεί να υποχρεωθεί στην καταβολή αποζημίωσης σε περίπτωση κατά την οποία κατά το πέρασ της περιόδου κατάρτισής του δεν υπογράψει σύμβαση επαγγελματία

²⁹ Βλ. παραγράφους 7-11 της απόφασης με αριθμό C-325/08 του ΔΕΕ.

³⁰ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921.

³¹ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Σχολιασμός της απόφασης Bosman», 1997, Νομικό Βήμα. Τόμος 45. Τεύχος 4, σελ. 683-687.

ποδοσφαιριστή με τον σύλλογο κατάρτισής του αλλά με σύλλογο άλλου κράτους μέλους και κατά δεύτερον αν ενδεχομένως ο περιορισμός αυτός μπορεί να δικαιολογηθεί από την ανάγκη ενθάρρυνσης της πρόσληψης και κατάρτισης νέων ποδοσφαιριστών.^{32 33}

4. Η Επικαιροποίηση της Απόφασης Bosman

4α. Η Αρχή της Ελεύθερης Κυκλοφορίας Εργαζομένων

Στην απόφαση Bosman³⁴ ήδη το ΔΕΕ είχε κρίνει, ότι η αθλητική δραστηριότητα εμπίπτει στο κοινοτικό δίκαιο κατά το μέτρο, που συνιστά οικονομική δραστηριότητα υπό την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης και είχε στηριχθεί στην προγενέστερη νομολογία του.³⁵ Το Δικαστήριο είχε κρίνει, ότι αυτό ισχύει για τη δραστηριότητα των επαγγελματιών ή ημιεπαγγελματιών ποδοσφαιριστών, οι οποίοι ασκούν μισθωτή δραστηριότητα ή αμείβονται για την παροχή υπηρεσιών.³⁶ Οι ίδιες απόψεις υιοθετήθηκαν και σε μεταγενέστερη νομολογία.³⁷ Ως εκ τούτου, σε περίπτωση, όπου η αθλητική δραστηριότητα συνιστά μισθωτή δραστηριότητα ή παροχή υπηρεσιών έναντι αμοιβής, όπως είναι η περίπτωση των ημιεπαγγελματιών ή επαγγελματιών αθλητών, εμπίπτει ειδικότερα στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων. Επομένως και η μισθωτή δραστηριότητα του ποδοσφαιριστή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων.

Όμως, κατά πάγια νομολογία του ΔΕΕ, το άρθρο περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων δε διέπει μόνον τις πράξεις των δημοσίων αρχών αλλά και τους πάσης φύσεως κανόνες που σκοπούν στη συλλογική ρύθμιση της μισθωτής εργασίας.³⁸ Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η κατάργηση, μεταξύ των κρατών μελών, των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων θα μπορούσε να καταστρατηγηθεί αν εξουδετερωνόταν η κατάργηση των φραγμών κρατικής προέλευσης από εμπόδια προερχόμενα από την άσκηση της νομικής αυτονομίας ενώσεων ή οργανισμών μη διεπομένων από το δημόσιο δίκαιο. Αλλωστε, οι όροι

³² Βλ. παραγράφους 12-16 της απόφασης με αριθμό C-325/08 του ΔΕΕ.

³³ Βλ. Παναγιωτόπουλος, Δ., «ΑΘΛΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ Ι», Νομική Βιβλιοθήκη 2005, σελ. 128επ.

³⁴ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, παράγραφος 73.

³⁵ Βλ. απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1974, 36/74, Walrave, Συλλογή τόμος 1974, σ. 563, παράγραφος 4.

³⁶ Βλ. απόφαση της 14ης Ιουλίου 1976, 13/76, Dona, Συλλογή τόμος 1976, σ. 507, παράγραφος 12.

³⁷ Βλ. απόφαση της 18ης Ιουλίου 2006, C-519/04 P, Meca-Medina και Majcen κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. I-6991, παράγραφος 22, απόφαση της 11ης Απριλίου 2000, C-51/96 και C-191/97, Deliège, Συλλογή 2000, σ. I-2549, παράγραφος 41, και απόφαση της 13ης Απριλίου 2000, C-176/96, Lehtonen και Castors Braine, Συλλογή 2000, σ. I-2681, παράγραφος 32.

³⁸ Βλ. απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1974, 36/74, Walrave, Συλλογή τόμος 1974, σ. 563.

εργασίας στα διάφορα κράτη μέλη ρυθμίζονται άλλοτε νομοθετικά ή κανονιστικά και άλλοτε με συμβάσεις και άλλες πράξεις συναπτόμενες ή εκδιδόμενες από ιδιώτες. Επομένως εάν το αντικείμενο του σχετικού άρθρου της Συνθήκης περιοριζόταν στις πράξεις της δημόσιας αρχής, θα προέκυπταν ανισότητες κατά την εφαρμογή του.³⁹ Ο κίνδυνος αυτός είναι προφανέστερος σε περιπτώσεις όπως η συγκεκριμένη κατά την οποία, οι κανόνες περί μετεγγραφής θεσπίστηκαν από μη κρατικούς φορείς ή σύμφωνα με μεθόδους που διαφέρουν αναλόγως του κράτους μέλους.⁴⁰

Όσον αφορά το ζήτημα αν εθνική ρύθμιση, συνιστά περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, σύμφωνα με πάγια νομολογία του ΔΕΕ⁴¹ το σύνολο των διατάξεων της Συνθήκης ΛΕΕ, που αφορούν στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, σκοπεύει να καταστήσει ευχερέστερη στους υπηκόους των κρατών μελών την άσκηση πάσης φύσεως επαγγελματικών δραστηριοτήτων στο έδαφος της Ενώσεως και απαγορεύει μέτρα τα οποία θα μπορούσαν να αποδειχθούν δυσμενή για τους υπηκόους αυτούς σε περίπτωση κατά την οποία επιθυμούν να ασκήσουν οικονομική δραστηριότητα εντός άλλου κράτους μέλους. Επομένως εθνικές διατάξεις, οι οποίες εμποδίζουν ή αποτρέπουν εργαζόμενο υπήκοο κράτους μέλους από το να εγκαταλείψει το κράτος καταγωγής του προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμά του περί ελεύθερης κυκλοφορίας, συνιστούν περιορισμούς της ελευθερίας αυτής ακόμη και αν εφαρμόζονται αδιακρίτως της ιθαγενείας των εργαζομένων.⁴²

Κατόπιν όλων των ανωτέρω το ΔΕΕ έκρινε, ότι η ρύθμιση αυτή αποτελεί περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, η οποία διασφαλίζεται εντός της Ένωσης βάσει του άρθρου περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων και απέμενε να κρίνει κατά πόσο μπορεί να δικαιολογηθεί ο περιορισμός αυτός, όπως είχε μάλιστα υποστηρίξει και η Olympique Lyonnais.⁴³

4β. Η Εξαίρεση της Αρχής της Ελεύθερης Κυκλοφορίας Εργαζομένων

³⁹ Βλ. απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1974, 36/74, Walrave, Συλλογή τόμος 1974, σ. 563, παράγραφοι 17-19.

⁴⁰ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, παράγραφοι 82-84.

⁴¹ Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουλίου 1988, 154/87 και 155/87, Wolf κ.λπ., Συλλογή 1988, σ. 3897, παράγραφος 13, επίσης απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, σκέψη 94, Terhoeve, παράγραφος 37, απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 2000, C-190/98, Graf, Συλλογή 2000, σ. I-493, παράγραφος 21, απόφαση της 17ης Μαρτίου 2005, C-109/04 Kranemann, Συλλογή 2005, σ. I-2421, παράγραφος 25, και απόφαση της 11ης Ιανουαρίου 2007, C-208/05, ITC, Συλλογή 2007, σ. I-181, παράγραφος 31.

⁴² Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Αθλητισμός και Δίκαιο». 2007. Εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ - Δευτέρα 2 Ιουλίου 2007.

⁴³ Βλ. παραγράφους 27-34 της απόφασης με αριθμό C-325/08 του ΔΕΕ.

Μια εθνική ρύθμιση βάσει της οποίας ποδοσφαιριστής υπαγόμενος στην κατηγορία των ελπίδων κατά το πέρας της περιόδου κατάρτισης του είναι υποχρεωμένος, εκτός κι αν καταβάλει αποζημίωση, να συνάψει την πρώτη σύμβασή του ως επαγγελματίας ποδοσφαιριστής με τον σύλλογο στον οποίο καταρτίσθηκε, μπορεί να αποτρέψει τον ποδοσφαιριστή αυτόν από την άσκηση του δικαιώματός του περί ελεύθερης κυκλοφορίας. Παρότι βεβαίως η ρύθμιση αυτή δεν εμποδίζει τυπικά τον ποδοσφαιριστή αυτόν να υπογράψει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με σύλλογο άλλου κράτους μέλους, στην πραγματικότητα καθιστά λιγότερο ελκυστική την άσκηση του δικαιώματος αυτού και για το λόγο αυτό απαγορεύεται.⁴⁴ Ήδη από τη 16^η Ιουλίου 2009 η Γενική Εισαγγελέας κ. Sharpston εξέδωσε την εισήγησή της επί του θέματος. Η εισήγησή της αυτή βασιζόταν στην απόφαση Kraus⁴⁵ σύμφωνα με την οποία απαγορεύεται «...οιοδήποτε εθνικό μέτρο, ενδέχεται να παρακωλύσει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστική την άσκηση, από τους υπηκόους των κρατών μελών της Κοινότητας, των θεμελιωδών ελευθεριών που εξασφαλίζονται από τη Συνθήκη. Το ζήτημα έχει άλλως μόνο στην περίπτωση κατά την οποία το εν λόγω μέτρο επιδιώκει θεμιτό σκοπό συμβιβαζόμενο με τη Συνθήκη και δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος.⁴⁶ Ακόμα όμως και στην περίπτωση αυτή θα πρέπει η εφαρμογή της οικείας εθνικής ρυθμίσεως να είναι κατάλληλη για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και να μην είναι δεσμευτική πέραν του βαθμού που αυτό είναι αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού.»^{47 48}

Όσον αφορά στον επαγγελματικό αθλητισμό, το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι, λαμβανομένης υπόψη της ιδιαίτερης κοινωνικής σημασίας του αθλητισμού και ειδικότερα του ποδοσφαίρου εντός της Ένωσης, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η ενθάρρυνση της πρόσληψης και κατάρτισης νέων ποδοσφαιριστών αποτελεί θεμιτώς επιδιωκόμενο σκοπό.⁴⁹

Προκειμένου να εξακριβωθεί, ότι ένα σύστημα, που περιορίζει το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας των ποδοσφαιριστών είναι κατάλληλο να διασφαλίσει την επίτευξη του ανωτέρω σκοπού και ότι δεν υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την

⁴⁴ Βλ. παραγράφους 35-37 της απόφασης με αριθμό C-325/08 του ΔΕΕ.

⁴⁵ Βλ. C-19/92, Kraus, [1993] ECR I-1663, παράγραφος 32.

⁴⁶ Βλ. 71/76, Thieffry, [1977] ECR 765, παράγραφοι 12 και 15.

⁴⁷ Βλ. C-106/91, Ramrath, [1992] ECR I-3351, παράγραφοι 29 και 39.

⁴⁸ Βλ. επίσης απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, παράγραφος 104, απόφαση της 17ης Μαρτίου 2005, C-109/04 Kranemann, Συλλογή 2005, σ. I-2421, παράγραφος 33, και απόφαση της 11ης Ιανουαρίου 2007, C-208/05, ITC, Συλλογή 2007, σ. I-181, παράγραφος 37.

⁴⁹ Βλ. απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, παράγραφος 106.

επίτευξή του πρέπει να ληφθούν υπόψη οι ιδιαιτερότητες⁵⁰ του αθλητισμού εν γένει⁵¹ και του ποδοσφαίρου ειδικότερα, όπως και η κοινωνική και εκπαιδευτική λειτουργία τους, στοιχεία τα οποία αναφέρονται και στο άρθρο 165, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.⁵²

Η προοπτική είσπραξης αποζημιώσεων κατάρτισης μπορεί να ενθαρρύνει τους ποδοσφαιρικούς συλλόγους να αναζητούν ταλέντα και να καταρτίζουν νέους ποδοσφαιριστές.⁵³ Όμως τα οφέλη από τις επενδύσεις στις οποίες προβαίνουν προς το σκοπό αυτό οι σύλλογοι, που καταρτίζουν ποδοσφαιριστές είναι από τη φύση τους αβέβαια, δεδομένου, ότι οι σύλλογοι αυτοί υποβάλλονται σε έξοδα για το σύνολο των νέων ποδοσφαιριστών, που προσλαμβάνουν και καταρτίζουν, ενδεχομένως, επί αρκετά έτη, ενώ μόνο μερικοί από αυτούς τους ποδοσφαιριστές, μετά την ολοκλήρωση της κατάρτισής τους, θα ακολουθήσουν επαγγελματική σταδιοδρομία, είτε στον σύλλογο κατάρτισής τους είτε σε άλλο.⁵⁴ Επίσης, τα έξοδα για την κατάρτιση νέων ποδοσφαιριστών μόνο εν μέρει αντισταθμίζονται, κατά κανόνα, από τα οφέλη, που μπορεί να αποκομίσει ο σύλλογος καταρτίσεως από τους ποδοσφαιριστές αυτούς κατά το χρονικό διάστημα της κατάρτισής τους. Για τους λόγους αυτούς, οι σύλλογοι, που καταρτίζουν ποδοσφαιριστές μπορεί να αποθαρρύνονταν να επενδύσουν στην κατάρτιση νέων ποδοσφαιριστών αν τους στερήσουν τη δυνατότητα ανάκτησης των δαπανών τις οποίες υπέστησαν για το σκοπό αυτόν, όπως συμβαίνει στην περίπτωση κατά την οποία ποδοσφαιριστής συνάψει, κατά το πέρας της καταρτίσεώς του, σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με άλλο σύλλογο. Αυτό ισχύει, ιδίως, στην περίπτωση των μικρών συλλόγων που καταρτίζουν ποδοσφαιριστές και των οποίων οι επενδύσεις σε τοπικό επίπεδο για την πρόσληψη και κατάρτιση νέων ποδοσφαιριστών έχουν ιδιαίτερη σημασία για την εκπλήρωση της κοινωνικής και εκπαιδευτικής αποστολής του αθλητισμού.⁵⁵

Όπως αποφάνθηκε το Δικαστήριο με την απόφαση Bosman⁵⁶ «...λόγω της αδυναμίας ακριβούς προβλέψεως του αθλητικού μέλλοντος των νέων παικτών και

⁵⁰ Βλ. Papaloukas, M., «The Sporting Exemption Principle in the European Court of Justice's Case Law». *International Sports Law Journal*. 2009, Τεύχος 3-4, σελ. 7-10.

⁵¹ Βλ. Παναγιωτόπουλος, Δ., «ΑΘΛΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ Ι», Νομική Βιβλιοθήκη 2005, σελ. 128επ

⁵² Βλ. Papaloukas, M., «Sports Law and Sports Market». Χορηγία. *Sport Management International Journal*. Vol. 1(1): 39-45, 2005. (<http://www.choregia.org/a2.pdf>), επίσης Παπαλουκάς, Μ., «Η Αθλητική Έννομη Τάξη και η Αθλητική Αγορά». 2007. *Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών*. Τεύχος 137, Σελ. 569-574.

⁵³ Βλ. απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, παράγραφος 108.

⁵⁴ Βλ. απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, παράγραφος 109.

⁵⁵ Βλ. παραγράφους 30-44 της απόφασης με αριθμό C-325/08 του ΔΕΕ.

⁵⁶ Βλ. Papaloukas, M., «Sport: Case Law of the Court of Justice of the E.C.», Papaloukas Editions, 2008, σελ. 36. (http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1311952)

του μικρού αριθμού των παικτών αυτών που εξελίσσονται σε επαγγελματίες, οι αποζημιώσεις αυτές έχουν το χαρακτηριστικό του ενδεχόμενου και του αβέβαιου και είναι, εν πάση περιπτώσει, ανεξάρτητες από τις πραγματικές δαπάνες στις οποίες υποβάλλονται οι σύλλογοι για την κατάρτιση τόσο των μελλοντικών επαγγελματιών παικτών όσο και εκείνων που ουδέποτε θα γίνουν επαγγελματίες. Συνεπώς, η προοπτική εισπράξεως τέτοιων αποζημιώσεων δεν μπορεί να αποτελέσει καθοριστικό στοιχείο για την ενθάρρυνση της προσλήψεως και καταρτίσεως νέων παικτών ούτε πρόσφορο μέσο χρηματοδοτήσεως αυτών των δραστηριοτήτων, ιδίως στην περίπτωση των μικρών συλλόγων.»⁵⁷

Είναι λοιπόν αδύνατο να προβλεφθεί με βεβαιότητα η εξέλιξη της αθλητικής σταδιοδρομίας των νεαρών ποδοσφαιριστών. Μόνον ένας περιορισμένος αριθμός από αυτούς θα αγωνισθεί σε επαγγελματικό επίπεδο, οπότε δεν υπάρχει εγγύηση για το ότι ένας καταρτιζόμενος θα αποτελέσει πράγματι πολύτιμο στοιχείο για τον σύλλογο κατάρτισής του ή για οποιονδήποτε άλλο σύλλογο. Συνεπώς, ενώ αφενός εθνικές ρυθμίσεις όπως η επίμαχη δεν έχουν καθοριστική σημασία για να ενθαρρυνθεί η πρόσληψη και κατάρτιση νεαρών παικτών από τους συλλόγους, εντούτοις αφετέρου διασφαλίζουν, ότι οι σύλλογοι δεν θα αποθαρρυνθούν να προσλαμβάνουν και να καταρτίζουν νεαρούς ποδοσφαιριστές λόγω του ενδεχομένου η επένδυσή τους να ωφελήσει άλλο σύλλογο, χωρίς αυτοί να λάβουν κανένα αντάλλαγμα. Με την έννοια αυτή ρυθμίσεις με αυτό το αποτέλεσμα δικαιολογούνται από το γενικό συμφέρον.

Εκτός αυτού, το επαγγελματικό ποδόσφαιρο δεν αποτελεί απλώς οικονομική δραστηριότητα, αλλά έχει και ιδιαίτερη κοινωνική σημασία εντός της Κοινότητας. Καθόσον γίνεται, εν γένει, δεκτό ότι το επαγγελματικό ποδόσφαιρο συνδέεται με τον ερασιτεχνικό αθλητισμό και έχει κοινές με τον δεύτερο πολλές από τις αξίες του, υπάρχει ευρεία συναίνεση ως προς το ότι η πρόσληψη και κατάρτιση νεαρών ποδοσφαιριστών πρέπει να ενθαρρύνεται και όχι να αποθαρρύνεται. Ειδικότερα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που συνεδρίασε στη Νίκαια το 2000 αναγνώρισε ότι «η Κοινότητα [...] πρέπει να λαμβάνει υπόψη [...] την κοινωνική, εκπαιδευτική και πολιτιστική αποστολή του αθλητισμού, στις οποίες στηρίζεται η ιδιαιτερότητά του, έτσι ώστε να τηρούνται και να προωθούνται η δεοντολογία και οι διάφορες μορφές αλληλεγγύης που είναι απαραίτητες για να διαφυλάσσεται ο κοινωνικός του ρόλος».^{58 59} Επιπλέον, η Λευκή Βίβλος της Επιτροπής για τον αθλητισμό⁶⁰ και το

⁵⁷ Βλ. απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, παράγραφος 109.

⁵⁸ Βλ. Παράρτημα IV των Συμπερασμάτων της Προεδρίας της Συνόδου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Νίκαια (7, 8 και 9 Δεκεμβρίου 2000).

⁵⁹ Βλ. Papaloukas, M., «The Sporting Exemption Principle in the European Court of Justice's Case Law». International Sports Law Journal. 2009, Τεύχος 3-4, σελ. 7-10.

⁶⁰ Βλ. COM(2007) 391 τελικό.

σχετικό ψήφισμα του Κοινοβουλίου⁶¹ τονίζουν την ιδιαίτερη σημασία της κατάρτισης.⁶²

Οι εθνικές ρυθμίσεις επομένως, που προβλέπουν την καταβολή αποζημίωσης κατάρτισης δύνανται καταρχήν να δικαιολογηθούν από τον σκοπό τους, που συνίσταται στην ενθάρρυνση της πρόσληψης και της κατάρτισης νέων ποδοσφαιριστών. Όμως μια τέτοια ρύθμιση πρέπει να είναι πράγματι κατάλληλη για την επίτευξη του σκοπού αυτού και αναλογική προς αυτόν, λαμβανομένων υπόψη των εξόδων, στα οποία υποβλήθηκαν οι σύλλογοι για την κατάρτιση τόσο των ποδοσφαιριστών, που θα ακολουθήσουν στο μέλλον επαγγελματική σταδιοδρομία όσο και αυτών, που δεν θα γίνουν ποτέ επαγγελματίες.⁶³

Συμπερασματικά, εθνική ρύθμιση που προβλέπει, ότι πρέπει να καταβάλει αποζημίωση κατάρτισης ο ποδοσφαιριστής της κατηγορίας ελπίδων κατά το πέρας της περιόδου κατάρτισης, εφόσον υπέγραψε σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή όχι με το σύλλογο, που τον εκπαίδευσε αλλά με σύλλογο άλλου κράτους μέλους, θα θεωρείται, ότι δεν αντίκειται στο άρθρο 45 ΣΛΕΕ (καθώς η εθνική αυτή ρύθμιση έχει ως σκοπό της την ενθάρρυνση της πρόσληψης και κατάρτισης νέων ποδοσφαιριστών και διασφαλίζει την καταβολή αποζημίωσης στο σύλλογο που τον εκπαίδευσε) υπό την προϋπόθεση, ότι η ρύθμιση αυτή είναι κατάλληλη για να διασφαλίσει την επίτευξη του σκοπού αυτού και δεν υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξή του.⁶⁴

5. Η Αποτίμηση της Εκπαίδευσης του Αθλητή⁶⁵

Στην παρούσα υπόθεση η συγκεκριμένη εθνική ρύθμιση δεν προέβλεπε, ότι στο σύλλογο που κατάρτισε τον ποδοσφαιριστή θα καταβαλλόταν αποζημίωση κατάρτισης αλλά αποζημίωση λόγω αθέτησης των συμβατικών δεσμεύσεων του ποδοσφαιριστή, την οποία όφειλε ο ενδιαφερόμενος ποδοσφαιριστής και της οποίας το ύψος ήταν ανεξάρτητο των πραγματικών δαπανών του συλλόγου για την κατάρτισή του.⁶⁶

⁶¹ Βλ. Ψήφισμα χωρίς νομοθετικό χαρακτήρα της 8ης Μαΐου 2008 [έγγραφο αριθ. P6_TA (2008) 0198].

⁶² Βλ. παραγράφους 46 και 47 της Εισήγησης από 16^{ης} Ιουλίου 2009 της Γενικής Εισαγγελέως κ. Sharpston στην απόφαση με αριθμό C-325/08 του ΔΕΕ.

⁶³ Βλ. απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, παράγραφος 109.

⁶⁴ Βλ. παραγράφους 45-50 της απόφασης με αριθμό C-325/08 του ΔΕΕ.

⁶⁵ Βλ. παραγράφους 55-58 από τις προτάσεις της γενικής εισαγγελέως Eleanor Sharpston στην υπόθεση C-325/2008, Olympique Lyonnais.

⁶⁶ Συγκεκριμένα, όπως επεσήμανε η Γαλλική Κυβέρνηση, βάσει του γαλλικού εργατικού κώδικα, η αποζημίωση αυτή δεν υπολογιζόταν βάσει των δαπανών του συλλόγου για την κατάρτιση του ποδοσφαιριστή, αλλά βάσει της συνολικής ζημίας που είχε υποστεί ο σύλλογος αυτός. Επίσης, όπως επεσήμανε η Newcastle UFC, το ύψος της ζημίας αυτής προσδιοριζόταν βάσει κριτηρίων τα οποία δεν ήταν καθορισμένα εκ των προτέρων.

Ενας τέτοιος υπολογισμός της αποζημίωσης υπερβαίνει άραγε το αναγκαίο μέτρο για την ενθάρρυνση της προσλήψεως και κατάρτισης νέων ποδοσφαιριστών, καθώς και για τη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων αυτών; Ποιός θα πρέπει άραγε να καταβάλει την αποζημίωση αυτή, ο παίκτης ή ο νέος εργοδότης; Επίσης πώς θα υπολογιστεί το ύψος της, βάσει των διαφυγόντων κερδών της ομάδας που τον εκπαίδευσε, του ποσού της αμοιβής που πρότεινε στον παίκτη η ομάδα που τον εκπαίδευσε ή βάσει των ποσών που πράγματι δαπάνησε η ομάδα για να τον εκπαιδεύσει;

Καταρχήν οι ικανότητες και γνώσεις που συνιστούν την εκπαίδευση κάθε εργαζόμενου και τον καθορίζουν την αξία του στην αγορά εργασίας συνήθως αποκτώνται με δαπάνες του ενδιαφερομένου ή με δημόσιες δαπάνες. Σε ορισμένες περιπτώσεις η εκπαίδευση αυτή αποκτάται με έξοδα του εργοδότη ο οποίος τον κατάρτιζει με αντάλλαγμα τις υπηρεσίες του. Κατά το πέρας της περιόδου κατάρτισης, η σύγκριση μεταξύ των εξόδων κατάρτισεως και των υπηρεσιών που παρασχέθηκαν θα κρίνει αν το κόστος της κατάρτισεως που υπέστη ο εργοδότης έχει πλήρως εξοφληθεί ή όχι. Αν οι παρασχεθείσες υπηρεσίες του εργαζόμενου δεν ανταποκρίνονται στις δαπάνες του εργοδότη για την κατάρτισή του, τότε είναι εύλογο να ζητηθεί από τον καταρτιζόμενο να «καλύψει» τις δαπάνες του εργοδότη είτε παρέχοντας επιπλέον υπηρεσίες ως εργαζόμενος είτε (σε περίπτωση κατά την οποία δεν επιθυμεί κάτι τέτοιο) καταβάλλοντας την αντίστοιχη αποζημίωση. Μολονότι η υποχρέωση καταβολής αποζημιώσεως δύναται να αποθαρρύνει έναν εργαζόμενο να δεχθεί πρόταση συνάψεως συμβάσεως με νέο εργοδότη, είτε εντός του ιδίου είτε εντός διαφορετικού κράτους μέλους, δεν υφίσταται ιδιαίτερος λόγος να επιβαρυνθεί ο εργοδότης προς όφελος του εργαζόμενου αυτού. Ούτε δικαιολογείται το πλεονέκτημα που θα αποκτήσει ο εργαζόμενος αυτός στην κατάληψη θέσεως σε σχέση με όλους τους άλλους υποψήφιους, οι οποίοι κατάρτισθηκαν με δικές τους δαπάνες.

Ειδικά για το χώρο του ποδοσφαίρου, είναι γεγονός, ότι οι ποδοσφαιριστές καταρτιζονται συνήθως με έξοδα του συλλόγου. Επίσης είναι δεδομένο ότι υφίσταται ανάγκη να ενθαρρύνεται η πρόσληψη και κατάρτιση νεαρών επαγγελματιών ποδοσφαιριστών και η ανάγκη αυτή μπορεί να δικαιολογήσει την υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης κατάρτισης σε περίπτωση κατά την οποία δεν τηρείται η υποχρέωση παραμονής στον σύλλογο κατάρτισης για καθορισμένο (και όχι υπερβολικά μεγάλο) χρονικό διάστημα μετά το πέρας της κατάρτισης.

Επίσης, όπως προαναφέρθηκε, από ένα σύνολο πολλών παικτών που θα εκπαιδεύσει μια ομάδα, πολύ λίγοι στατιστικά είναι αυτοί που θα διαπρέψουν και θα αποδώσουν μεγάλα οφέλη στον κατάρτισαντα εργοδότη. Βεβαίως τα οφέλη που θα έχει μια ομάδα από κάθε έναν διαπρέψαντα αθλητή θα είναι πολλαπλάσια από

αυτά, που έχει καταβάλει για την εκπαίδευσή αυτού και πολλών άλλων που δεν κατόρθωσαν να εξελιχθούν σε σημαντικούς αθλητές. Δεν μπορεί όμως το οικονομικό κόστος του επιχειρηματικού αυτού κινδύνου, που επέλεξε να αναλάβει μια ομάδα επενδύοντας σε παίκτες στα «φυτώριά» της να το μεταθέσει στον αποχωρώντα παίκτη ή στην ομάδα στην οποία θα μεταγραφεί ο παίκτης αυτός.⁶⁷

Επομένως η υποχρέωση καταβολής αποζημιώσεως δικαιολογείται μόνον εφόσον το καταβλητέο ποσό υπολογίζεται βάσει των εξόδων στα οποία πραγματικά υποβλήθηκε ο σύλλογος κατάρτισης καθώς αυτά είναι τα ποσά, που αντίστοιχα εξοικονόμησε ο παίκτης αλλά και ο σύλλογος στον οποίο μετακινήθηκε ο παίκτης. Για το λόγο αυτό και το ΔΕΕ έκρινε, ότι υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του σκοπού της ενθάρρυνσης της πρόσληψης και κατάρτισης νέων ποδοσφαιριστών, ο υπολογισμός της αποζημίωσης του αθλητή όχι με βάση τις πραγματικές δαπάνες κατάρτισής του αθλητή.⁶⁸

6. Συμπεράσματα⁶⁹

Η παρούσα υπόθεση πρέπει να εξεταστεί σε συνδυασμό με την απόφαση Bosman. Στην απόφαση αυτή το ΔΕΕ δεν απέρριψε τις προηγούμενες αποφάσεις Walrave και Dona⁷⁰ αλλά περιόρισε το πεδίο εφαρμογής τους σημαντικά. Όπως προαναφέρθηκε, το ΔΕΕ δεν αναλώθηκε στο να εξετάσει αν μια πρακτική είναι θέμα γνήσιου αθλητικού ενδιαφέροντος - το οποίο αυτομάτως θα σήμαινε σύμφωνα με τις προηγούμενες αποφάσεις του, ότι δεν υπάρχει καμία οικονομική δραστηριότητα - αλλά προχώρησε στην επόμενη ερώτηση, δηλαδή αν η προσβαλλομένη πράξη αφορούσε οικονομική δραστηριότητα και έκρινε, ότι η εν λόγω πρακτική ήταν στην πραγματικότητα μια οικονομική δραστηριότητα. Το συμπέρασμα, που συνάγεται από την όλη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου μέχρι σήμερα είναι ότι το κριτήριο της αναλογικότητας,⁷¹ που εμμέσως αναφέρεται στην απόφαση Bosman και σαφώς στις μεταγενέστερες αποφάσεις, είναι αυτό που θα κρίνει τότε μια πρακτική που ακολουθείται στον αθλητισμό μπορεί να εξαιρείται από τις διατάξεις της Συνθήκης.

⁶⁷ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Οι Αθλητικές Επιχειρήσεις και το Ευρωπαϊκό Δίκαιο περί Ανταγωνισμού», 1998, Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών. Τόμος 7. Τεύχος 41, σελ. 679-685.

⁶⁸ Παραδείγματος χάριν δεν επιτρέπεται ο υπολογισμός βάσει των διαφυγόντων κερδών ή βάσει της αμοιβής που είχε προτείνει η ομάδα που τον κατάρτισε.

⁶⁹ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Η Απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης C-325/08 «Olympique Lyonnais» και η Σημασία της για τον Αθλητισμό». 2010. Επιθεώρηση Δημοσίου Δικαίου. Τομος 54. Τεύχος 4. Σελ. 844-857.

⁷⁰ Βλ. Papaloukas, M., «Sport Law and the European Union» Choregia. Sport Management International Journal. Vol. 3(2): 39-49, 2007. (<http://www.choregia.org/24.pdf>)

⁷¹ Για μια ανάλυση της αρχής αυτής στον αθλητισμό βλ. Papaloukas, M., «Betting on Sports Events», 15th World IASL Congress on Sports Law, Warsaw - Poland 19-21 November 2009. (http://works.bepress.com/sports_law/18/)

Η απόφαση *Olympique Lyonnais* θα ήταν καλύτερα αν είχε εκδοθεί στη δεκαετία του ενενήντα, εποχή κατά την οποία άλλωστε ανέκυψε και το ζήτημα που κρίθηκε. Στην περίπτωση αυτή η απόφαση θα ήταν τουλάχιστον το ίδιο σημαντική με την απόφαση *Bosman*, δεδομένου, ότι θα αναγνωρίζε την εξαίρεση του αθλητισμού. Αντ' αυτού η αθλητική κοινότητα έπρεπε να περιμένει την κρίση πολυάριθμων αποφάσεων μέχρι την απόφαση *Meca Medina* για να επιβεβαιωθεί η ισχύς του κανόνα της εξαίρεσης του αθλητισμού υπό τους όρους πάντα της αρχής της αναλογικότητας. Σήμερα που πλέον έχει αναγνωριστεί η ιδιαιτερότητα του αθλητισμού, η νομική σημασία της παρούσας απόφασης περιορίζεται σε μια απλή επιβεβαίωση της αρχής της εξαίρεσης του αθλητισμού.⁷²

Όσον αφορά όμως στο θέμα της αποδέσμευσης των νέων ποδοσφαιριστών, η σημασία της είναι τεράστια. Οι νέοι ποδοσφαιριστές μπορούν να υπογράψουν το πρώτο τους επαγγελματικό συμβόλαιο με όποια ομάδα επιθυμούν, εφόσον είναι διατεθειμένοι να καταβάλουν ως αποζημίωση στην ομάδα που τους κατάρτισε το ποσό που πράγματι δαπάνησε για την κατάρτισή τους. Εφόσον το ΔΕΕ έκρινε ότι απαγορεύεται η αποζημίωση να υπολογίζεται βάσει διαφυγόντων κερδών της ομάδας που τους κατάρτισε⁷³ όπως επίσης και βάσει του ποσού του συμβολαίου που θα υπέγραφε ο παίκτης με την ομάδα κατάρτισης, πλέον το ποσό της αποζημίωσης που πρέπει να καταβάλει ο νέος παίκτης για να αποδεσμευθεί από την ομάδα που τον κατάρτισε και να υπογράψει επαγγελματικό συμβόλαιο φαίνεται απόλυτα εύλογο, αφού θα υπολογίζεται με βάση τις πραγματικές δαπάνες, που έχει υποστεί η ομάδα για την κατάρτισή του.

---

⁷² Βλ. Papaloukas, M., «Sport: Case Law of the Court of Justice of the E.C.», Papaloukas Editions, 2008, σελ. 299. (http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1311952), επίσης Παπαλουκάς, Μ., «Η Σημασία της Απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου C-519/04 «Meca-Medina» για τον Αθλητισμό». 2006. Επιθεώρηση Αθλητικού Δικαίου. Περίοδος Ζ', Τεύχος 3, Σελ.431-443., ακόμη βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Η Επιρροή του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Νομολογίας του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στη Διοίκηση και Οργάνωση του Αθλητισμού», 1997, ATHLOS. Τόμος Ε/96-97. Τεύχος 1(21), σελ. 8-15 και Papaloukas, M., «The Sporting Exemption Principle in the European Court of Justice's Case Law». International Sports Law Journal. 2009, Τεύχος 3-4, σελ. 7-10.

⁷³ Δηλαδή των ποσών που θα ωφελείτο η ομάδα εάν παρέμενε ο παίκτης.

Β. Νομολογία

«Αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης - Κανόνες ανταγωνισμού εφαρμοστέοι επί των επιχειρήσεων - Επαγγελματίες ποδοσφαιριστές - Αθλητικοί κανόνες περί μετεγγραφής παικτών που υποχρεώνουν τον νέο σύλλογο να καταβάλει αποζημίωση στον προηγούμενο - Περιορισμός του αριθμού των παικτών με ιθαγένεια άλλων κρατών μελών που μπορούν να λάβουν μέρος σε αγώνα»

1. Υπόθεση C-415/93,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του cour d'appel της Λιέγης (Βέλγιο) προς το Δικαστήριο, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο των διαφορών που εκκρεμούν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Union royale belge des sociétés de football association ASBL

και

Jean-Marc Bosman,

μεταξύ

Royal club liégeois SA

και

Jean-Marc Bosman, SA

d'economie mixte sportive de l'union sportive du littoral de Dunkerque,

Union royale belge des sociétés de football association ASBL,

Union des associations européennes de football (UEFA)

και μεταξύ

Union des associations européennes de football (UEFA)

και

Jean-Marc Bosman,

η έκδοση προδικαστικής απόφασης ως προς την ερμηνεία των άρθρων 48, 85 και 86 της Συνθήκης ΕΟΚ,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

εκδίδει την ακόλουθη Απόφαση

1 Με απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 1993, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 6 Οκτωβρίου 1993, το cour d'appel της Λιέγης υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία των άρθρων 48, 85 και 86 της ίδιας Συνθήκης.

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφορών μεταξύ, πρώτον, της Union royale belge des sociétés de football association ASBL (στο εξής: URBSFA) και του Bosman, δεύτερον, της Royal club ligeois SA (στο εξής: RCL) και του Bosman, της SA d'economie mixte sportive de l'union sportive du littoral de Dunkerque (στο εξής: σύλλογος της Δουνκέρκης), της URBSFA και της Union des associations europeennes de football (UEFA) (στο εξής: UEFA) και, τρίτον, της UEFA και του Bosman.

Οι κανόνες οργανώσεως του ποδοσφαίρου

3 Το άθλημα του διασυλλογικού ποδοσφαίρου, το αποκαλούμενο κοινώς «ποδόσφαιρο», επαγγελματικό ή ερασιτεχνικό, ασκείται, υπό την οργανωμένη μορφή του, στο πλαίσιο συλλόγων οι οποίοι, σε κάθε κράτος μέλος, συγκροτούν εθνικές ενώσεις, καλούμενες επίσης ομοσπονδίες. Μόνο στο Ηνωμένο Βασίλειο υπάρχουν περισσότερες της μιας εθνικές ομοσπονδίες, συγκεκριμένα τέσσερις, υπεύθυνες αντιστοίχως για την Αγγλία, την Ουαλλία, τη Σκωτία και τη Βόρεια Ιρλανδία. Η URBSFA είναι η βελγική εθνική ομοσπονδία. Οι εθνικές ομοσπονδίες εξαρτώνται από άλλες δευτερεύουσες ή επικουρικές ομοσπονδίες, οι οποίες έχουν αναλάβει την οργάνωση του ποδοσφαιρικού αθλήματος σε ορισμένους τομείς ή σε ορισμένες περιφέρειες. Οι ομοσπονδίες διοργανώνουν εθνικά πρωταθλήματα, κατανομημένα σε κατηγορίες, ανάλογα με την αθλητική αξία των συλλόγων που συμμετέχουν.

4 Οι εθνικές ομοσπονδίες αποτελούν μέλη της Federation internationale de football association (στο εξής: FIFA), ένωση του ελβετικού δικαίου, η οποία διοργανώνει το ποδόσφαιρο σε παγκόσμιο επίπεδο. Η FIFA χωρίζεται σε ηπειρωτικές συνομοσπονδίες, οι κανονισμοί των οποίων υπόκεινται στην έγκρισή της. Η αρμόδια για την Ευρώπη συνομοσπονδία είναι η UEFA, η οποία επίσης έχει τη μορφή ενώσεως του ελβετικού δικαίου. Μέλη της είναι οι ομοσπονδίες πενήντα περίπου χωρών, μεταξύ των οποίων οι εθνικές ομοσπονδίες των κρατών μελών, οι οποίες, σύμφωνα με το καταστατικό της UEFA, έχουν δεσμευθεί να τηρούν τόσο το καταστατικό όσο και τους κανονισμούς και τις αποφάσεις της UEFA.

5 Κάθε ποδοσφαιρικός αγώνας που διοργανώνεται υπό την αιγίδα μιας εθνικής ομοσπονδίας πρέπει να διεξάγεται μεταξύ δύο συλλόγων μελών της εν λόγω

ομοσπονδίας ή μελών δευτερευουσών ή επικουρικών ομοσπονδιών ενταγμένων στην εθνική ομοσπονδία. Η ομάδα που παρατάσσει ο κάθε σύλλογος αποτελείται από παίκτες των οποίων η ικανότητα συμμετοχής στον συγκεκριμένο σύλλογο έχει αναγνωρισθεί από την εθνική ομοσπονδία. Ολοι οι επαγγελματίες παίκτες πρέπει να είναι εγγεγραμμένοι, υπό την ιδιότητά τους αυτή, στην εθνική τους ομοσπονδία και να αναφέρονται ως απασχολούμενοι, ή ως πρώην απασχολούμενοι, σε συγκεκριμένο σύλλογο.

Οι κανόνες μετεγγραφής

6 Κατά τον ομοσπονδιακό κανονισμό της URBSFA του 1983, εφαρμοστέου κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, διακρίνονται τρία είδη σχέσεων: η υπαγωγή, που συνδέει τον παίκτη με την εθνική ομοσπονδία, η τοποθέτηση, που συνδέει τον παίκτη με ένα σύλλογο, και η αναγνώριση ικανότητας συμμετοχής, που αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τη συμμετοχή του παίκτη στους επίσημους αγώνες. Ως μετεγγραφή ορίζεται η πράξη με την οποία ο τοποθετημένος σε σύλλογο παίκτης αλλάζει σύλλογο. Στην περίπτωση της προσωρινής μετεγγραφής, ο παίκτης παραμένει τοποθετημένος στο σύλλογό του, αλλά του αναγνωρίζεται ικανότητα συμμετοχής σε άλλο σύλλογο.

7 Δυνάμει του ιδίου κανονισμού, όλα τα συμβόλαια των επαγγελματιών παικτών, η διάρκεια των οποίων κυμαίνεται από ένα έως πέντε έτη, λήγουν στις 30 Ιουνίου. Πριν από τη λήξη του συμβολαίου, το βραδύτερο στις 26 Απριλίου, ο σύλλογος πρέπει να προτείνει νέο συμβόλαιο στον παίκτη ο οποίος, σε εναντία περίπτωση, θεωρείται ερασιτέχνης, ως προς την μετεγγραφή, υπαγόμενος κατά συνέπεια σε άλλες διατάξεις του κανονισμού. Ο παίκτης έχει την ευχέρεια να αποδεχθεί ή να απορρίψει αυτή την πρόταση.

8 Σε περίπτωση απορρίψεως, ο παίκτης εγγράφεται σε πίνακα παικτών για τους οποίους μπορεί να πραγματοποιηθεί, μεταξύ 1ης και 31ης Μαου, «αναγκαστική» μετεγγραφή, δηλαδή μετεγγραφή χωρίς τη συμφωνία του συλλόγου στον οποίο είναι τοποθετημένος ο παίκτης, αλλά έναντι καταβολής στον σύλλογο αυτόν, εκ μέρους του νέου συλλόγου, της καλουμένης «αποζημιώσεως καταρτίσεως», η οποία υπολογίζεται κατόπιν πολλαπλασιασμού του ετησίου ακαθαρίστου εισοδήματος του παίκτη επί συντελεστές κυμαινόμενους μεταξύ 14 και 2, αναλόγως της ηλικίας του.

9 Την 1η Ιουνίου αρχίζει η περίοδος των καλουμένων «ελευθέρων» μετεγγραφών, οι οποίες πραγματοποιούνται με τη συμφωνία των δύο συλλόγων και του παίκτη, ιδίως ως προς το ποσό της αποζημιώσεως μετεγγραφής που ο νέος σύλλογος υποχρεούται

να καταβάλει στον προηγούμενο, επ'απειλή κυρώσεων που μπορούν να φθάσουν μέχρι τη διαγραφή του πρώτου συλλόγου λόγω οφειλών.

10 Αν δεν πραγματοποιηθεί μετεγγραφή, ο σύλλογος στον οποίο είναι τοποθετημένος ο παίκτης οφείλει να προτείνει σ'αυτόν νέο συμβόλαιο μιας περιόδου με όρους ίδιους με εκείνους που του είχε προτείνει πριν από τις 26 Απριλίου. Αν ο παίκτης αρνηθεί, ο σύλλογος δικαιούται, πριν από την 1η Αυγούστου, να προχωρήσει στην αναστολή του παίκτη, ελλείψει της οποίας αυτός επαναχαρακτηρίζεται ερασιτέχνης. Ο παίκτης ο οποίος εμμένει στην άρνησή του να υπογράψει τα συμβόλαια που του προτείνει ο σύλλογός του μπορεί να μετεγγραφεί ως ερασιτέχνης, χωρίς τη συμφωνία του συλλόγου του, μετά από δύο περιόδους αποχής του από το άθλημα.

11 Οι κανονισμοί της UEFA και της FIFA δεν εφαρμόζονται απευθείας επί των παικτών, αλλά περιλαμβάνονται στους κανονισμούς των εθνικών ομοσπονδιών, οι οποίες έχουν την αποκλειστική εξουσία να τους εφαρμόζουν και να ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ των συλλόγων και των παικτών.

12 Η UEFA, η URBSFA και η RCL ισχυρίστηκαν ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου ότι οι εφαρμοστέες διατάξεις, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών, επί των μετεγγραφών μεταξύ συλλόγων των διαφόρων κρατών μελών ή μεταξύ συλλόγων που ανήκουν σε διαφορετικές εθνικές ομοσπονδίες εντός του ίδιου κράτους μέλους περιλαμβάνονταν σε έγγραφο με τον τίτλο «αρχές συνεργασίας μεταξύ των ομοσπονδιών μελών της UEFA και των συλλόγων τους», το οποίο ενέκρινε η εκτελεστική επιτροπή της UEFA στις 24 Μαου 1990 και το οποίο τέθηκε σε ισχύ από 1ης Ιουλίου 1990.

13 Το έγγραφο αυτό προβλέπει ότι, κατά τη λήξη της ισχύος του συμβολαίου, ο παίκτης έχει τη δυνατότητα να υπογράψει νέο συμβόλαιο με τον σύλλογο της επιλογής του. Ο σύλλογος αυτός οφείλει να ενημερώσει αμέσως τον προηγούμενο σύλλογο ο οποίος, με τη σειρά του, ενημερώνει την εθνική ομοσπονδία, η οποία υποχρεούται να εκδώσει το διεθνές πιστοποιητικό μετεγγραφής. Πάντως, ο προηγούμενος σύλλογος δικαιούται να λάβει από τον νέο σύλλογο αποζημίωση προωθήσεως ή καταρτίσεως, το ύψος της οποίας καθορίζεται, σε περίπτωση διαφωνίας, από επιτροπή της UEFA βάσει πίνακα συντελεστών, κυμαινομένων από 12 έως 1, αναλόγως της ηλικίας του παίκτη, πολλαπλασιαζομένων επί το ακαθάριστο εισόδημα που πραγματοποίησε ο παίκτης κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους, με ανώτατο όριο τα 5 000 000 ελβετικά φράγκα (SFR).

14 Στο έγγραφο διευκρινίζεται ότι οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ των δύο συλλόγων αναφορικά με την καταβολή της αποζημιώσεως προωθήσεως ή καταρτίσεως δεν επηρεάζουν τη δραστηριότητα του παίκτη, ο οποίος μπορεί ελεύθερα να αγωνίζεται

με τον νέο του σύλλογο. Ωστόσο, αν ο νέος σύλλογος δεν καταβάλει αμέσως την εν λόγω αποζημίωση στον προηγούμενο σύλλογο, επιλαμβάνεται σχετικώς η επιτροπή ελέγχου και πειθαρχίας της UEFA, η οποία ανακοινώνει την απόφασή της στην οικεία εθνική ομοσπονδία που μπορεί επίσης να επιβάλει κυρώσεις στον αθετήσαντα τις υποχρεώσεις του σύλλογο.

15 Το αιτούν δικαστήριο φρονεί ότι στην περίπτωση των διαφορών της κύριας δίκης η URBSFA και η RCL δεν εφάρμοσαν τον κανονισμό της UEFA, αλλά της FIFA.

16 Κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών, ο κανονισμός της FIFA προέβλεπε, μεταξύ άλλων, ότι ο επαγγελματίας παίκτης δεν μπορούσε να αποχωρήσει από την εθνική ομοσπονδία στην οποία ανήκε καθόσο διάστημα δεσμευόταν από το συμβόλαιό του και τους κανονισμούς του συλλόγου του και της εθνικής του ομοσπονδίας, ανεξαρτήτως του βαθμού αυστηρότητας αυτών. Η διεθνής μετεγγραφή εξηρτάτο από τη χορήγηση, εκ μέρους της προηγούμενης εθνικής ομοσπονδίας, πιστοποιητικού μετεγγραφής με το οποίο αυτή αναγνώριζε ότι είχαν τακτοποιηθεί όλες οι οικονομικές υποχρεώσεις, περιλαμβανομένης της τυχόν καταβολής αποζημίωσης μετεγγραφής.

17 Μετά τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης, η UEFA άρχισε διαπραγματεύσεις με την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Ειδικότερα, τον Απρίλιο του 1991 δεσμεύτηκε να περιλαμβάνει σε όλα τα συμβόλαια επαγγελματιών παικτών ρήτρα επιτρέπουσα σ'αυτούς, κατά τη λήξη του συμβολαίου, να συνάπτουν νέο συμβόλαιο με σύλλογο της επιλογής τους και να αγωνίζονται ευθύς αμέσως με τον σύλλογο αυτό. Σχετικές διατάξεις περιελήφθησαν στις «αρχές διέπουσες τη συνεργασία μεταξύ ομοσπονδιών μελών της UEFA και των συλλόγων τους», που εγκρίθηκαν τον Δεκέμβριο του 1991 και τέθηκαν σε ισχύ από 1ης Ιουλίου 1992.

18 Τον Απρίλιο του 1991 η FIFA θέσπισε επίσης νέο κανονισμό περί της καταστάσεως και των μετεγγραφών των ποδοσφαιριστών. Ο κανονισμός αυτός, όπως τροποποιήθηκε τον Δεκέμβριο του 1991 και τον Δεκέμβριο του 1993, προβλέπει ότι ένας παίκτης μπορεί να υπογράψει συμβόλαιο με νέο σύλλογο όταν το συμβόλαιο με τον σύλλογό του λήξει, καταγγελθεί ή πρόκειται να λήξει εντός των έξι προσεχών μηνών.

19 Εξάλλου, θεσπίστηκαν ειδικοί κανόνες για τους «μη ερασιτέχνες» παίκτες, οι οποίοι ορίζονταν ως παίκτες που εισέπραξαν για συμμετοχή τους στο ποδόσφαιρο ή σε οποιαδήποτε συναφή με αυτό δραστηριότητα αποζημίωση υψηλότερη από τα έξοδα που συνεπάγεται η άσκηση αυτής της δραστηριότητας, εκτός αν επανήλθαν στο καθεστώς του ερασιτέχνη.

20 Σε περίπτωση μετεγγραφής μη ερασιτέχνη παίκτη ή παίκτη ο οποίος πρόκειται να καταστεί μη ερασιτέχνης εντός τριών ετών από της μετεγγραφής του, ο

προηγούμενος σύλλογος δικαιούται αποζημιώσεως προωθήσεως ή καταρτίσεως, το ύψος της οποίας συμφωνείται μεταξύ των δύο συλλόγων. Σε περίπτωση διαφωνίας, η διαφορά φέρεται ενώπιον της FIFA ή της οικείας ομοσπονδίας.

21 Οι κανόνες αυτοί συμπληρώθηκαν με κανονισμό της UEFA που φέρει τον τίτλο «περί καθορισμού της αποζημιώσεως μετεγγραφής» και ο οποίος, θεσπισθείς τον Ιούνιο του 1993 και τεθείς σε ισχύ από 1ης Αυγούστου 1993, αντικατέστησε τις «αρχές διέπουσες τη συνεργασία μεταξύ των ομοσπονδιών μελών της UEFA και των συλλόγων τους» του 1991. Ο νέος αυτός κανονισμός διατηρεί την αρχή ότι οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ των δύο συλλόγων δεν επηρεάζουν την αθλητική δραστηριότητα του παίκτη, ο οποίος είναι ελεύθερος να αγωνίζεται με τον σύλλογο με τον οποίο υπέγραψε νέο συμβόλαιο. Προβλέπει, επίσης, ότι σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ των ενδιαφερομένων συλλόγων απόκειται στην αρμόδια επιτροπή της UEFA να καθορίσει το ύψος της αποζημιώσεως, καταρτίσεως ή προωθήσεως η οποία, για τους μη ερασιτέχνες παίκτες, υπολογίζεται βάσει του ακαθαρίστου εισοδήματος που πραγματοποίησε ο παίκτης κατά τους δώδεκα τελευταίους μήνες ή βάσει του σταθερού ετησίου εισοδήματος που εγγυάται το νέο συμβόλαιο, αυξημένου κατά 20 % για τους παίκτες που αγωνίστηκαν τουλάχιστον δύο φορές στην πρώτη αντιπροσωπευτική εθνική ομάδα της χώρας τους, το οποίο πολλαπλασιάζεται επί συντελεστή κυμαινόμενο μεταξύ 12 και 0, αναλόγως της ηλικίας.

22 Από τα έγγραφα που κατέθεσε η UEFA στο Δικαστήριο προκύπτει ότι ισχύουσες σε άλλα κράτη μέλη κανονιστικές ρυθμίσεις περιέχουν ομοίως διατάξεις που υποχρεώνουν τον νέο σύλλογο, σε περίπτωση μετεγγραφής παίκτη μεταξύ δύο συλλόγων της ίδιας εθνικής ομοσπονδίας, να καταβάλει στον προηγούμενο, υπό τους όρους που καθορίζουν, αποζημίωση μετεγγραφής, καταρτίσεως ή προωθήσεως.

23 Στην Ισπανία και στη Γαλλία η αποζημίωση καταβάλλεται μόνον όταν ο μετεγγραφόμενος παίκτης είναι ηλικίας μικρότερης των 25 ετών ή όταν, αντιστοίχως, ο παίκτης είχε υπογράψει με τον προηγούμενο σύλλογο το πρώτο του επαγγελματικό συμβόλαιο. Στην Ελλάδα, μολονότι ο νέος σύλλογος δεν υποχρεούται ρητώς να καταβάλει αποζημίωση, το συμβόλαιο μεταξύ του συλλόγου και του παίκτη μπορεί να εξαρτά την αποχώρηση του παίκτη από την καταβολή ορισμένου ποσού το οποίο, σύμφωνα με τα στοιχεία της UEFA, καταβάλλεται συνήθως από τον νέο σύλλογο.

24 Οι εφαρμοστέοι προς τούτο κανόνες προκύπτουν, κατά περίπτωση, από την εθνική νομοθεσία, τους κανονισμούς εθνικών ποδοσφαιρικών ομοσπονδιών ή ακόμα από συλλογικές συμβάσεις.

Η ρήτρα ιθαγένειας

25 Από τη δεκαετία του εξήντα πολλές εθνικές ποδοσφαιρικές ομοσπονδίες θέσπισαν κανόνες περιορίζοντας τη δυνατότητα προσλήψεως ή χρησιμοποίησεως στους αγώνες παικτών αλλοδαπής ιθαγένειας (στο εξής: ρήτρα ιθαγένειας). Για την εφαρμογή αυτής της ρήτρας η ιθαγένεια καθορίζεται σε σχέση με τη δυνατότητα αναγνώρισεως της ικανότητας του παίκτη να αγωνίζεται με την εθνική ή αντιπροσωπευτική ομάδα μιας χώρας.

26 Το 1978, η UEFA δεσμεύτηκε έναντι του Davignon, μέλους της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, αφενός, να καταργήσει τους περιορισμούς του αριθμού συμβολαίων που συνάπτει κάθε σύλλογος με παίκτες άλλων κρατών μελών και, αφετέρου, να καθορίσει σε δύο τον αριθμό των παικτών που μπορούν να μετέχουν σε κάθε αγώνα, υπό την επιφύλαξη ότι το όριο αυτό δεν θα ισχύει έναντι παικτών εγκατεστημένων πλέον των πέντε ετών στο συγκεκριμένο κράτος μέλος.

27 Το 1991, κατόπιν νέων συνομιλιών με τον Bangemann, αντιπρόεδρο της Επιτροπής, η UEFA θέσπισε τον κανόνα «3 + 2», κατά τον οποίο οι εθνικές ομοσπονδίες μπορούν να περιορίζουν σε τρεις τον αριθμό των αλλοδαπών παικτών που μπορεί να παρατάσσει ένας σύλλογος σε αγώνα της πρώτης κατηγορίας του εθνικού τους πρωταθλήματος, συν δύο παίκτες οι οποίοι αγωνίστηκαν στη χώρα της αντίστοιχης εθνικής ομοσπονδίας επί πέντε έτη αδιαλείπτως, εκ των οποίων τρία έτη στην κατηγορία των εφήβων. Ο περιορισμός αυτός ισχύει επίσης για τους αγώνες που διοργανώνει η UEFA μεταξύ των ομάδων των συλλόγων.

Τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης

28 Ο Bosman, επαγγελματίας ποδοσφαιριστής βελγικής ιθαγένειας, αγωνίστηκε, από το 1988, με τον RCL, βελγικό σύλλογο πρώτης κατηγορίας, βάσει συμβολαίου το οποίο έληγε στις 30 Ιουνίου 1990 και το οποίο του διασφάλιζε μέσο μηνιαίο μισθό 120 000 βελγικών φράγκων (BFR), περιλαμβανομένων των πριμοδοτήσεων.

29 Στις 21 Απριλίου 1990, ο RCL πρότεινε στον Bosman νέο συμβόλαιο μιας περιόδου, το οποίο μείωνε τη μηνιαία αμοιβή του σε 30 000 BFR, δηλαδή στο ελάχιστο όριο που προέβλεπε ο ομοσπονδιακός κανονισμός της URBSFA. Επειδή αρνήθηκε να το υπογράψει, ο Bosman περιελήφθη στον πίνακα μετεγγραφών. Η αξία της αποζημιώσεως καταρτίσεως για την περίπτωση του καθορίστηκε, δυνάμει του ανωτέρω κανονισμού, σε 11 743 000 BFR.

30 Επειδή κανένας σύλλογος δεν ενδιαφέρθηκε για αναγκαστική μετεγγραφή, ο Bosman υπέγραψε συμβόλαιο με τον γαλλικό σύλλογο της Δουνκέρκης, δεύτερης κατηγορίας, βάσει του οποίου προσελήφθη με μηνιαίο μισθό 100 000 BFR και πριμοδότηση προσλήψεως 900 000 BFR περίπου.

31 Στις 27 Ιουλίου 1990, συνήφθη, επίσης, σύμβαση μεταξύ του RCL και της ομάδας της Δουνκέρκης προβλέπουσα την προσωρινή μετεγγραφή του Bosman, για περίοδο ενός έτους, έναντι καταβολής από την ομάδα της Δουνκέρκης στον RCL αποζημιώσεως 1 200 000 BFR, καταβλητέα ευθύς μετά την παραλαβή από τη Federation francaise de football (γαλλική ποδοσφαιρική ομοσπονδία, στο εξής: FFF) του πιστοποιητικού μετεγγραφής της URBSFA. Εξάλλου, η σύμβαση αυτή παρείχε στον σύλλογο της Δουνκέρκης δικαίωμα αμετάκλητης επιλογής της οριστικής μετεγγραφής του παίκτη έναντι ποσού 4 800 000 BFR.

32 Πάντως, και οι δύο συμβάσεις, μεταξύ του συλλόγου της Δουνκέρκης και του RCL, αφενός, και μεταξύ του συλλόγου της Δουνκέρκης και του Bosman, αφετέρου, περιείχαν διαλυτική αίρεση, κατά την οποία το πιστοποιητικό μετεγγραφής έπρεπε να αποσταλεί από την URBSFA στην FFF πριν από τον πρώτο αγώνα της περιόδου, ο οποίος επρόκειτο να διεξαχθεί στις 2 Αυγούστου 1990.

33 Λόγω αμφιβολιών του ως προς την φερεγγυότητα του συλλόγου της Δουνκέρκης, ο RCL δεν ζήτησε από την URBSFA να αποστείλει το πιστοποιητικό αυτό στην FFF. Κατά συνέπεια, οι δύο συμβάσεις παρέμειναν ανενεργές. Στις 31 Ιουλίου 1990, ο RCL έθεσε τον Bosman υπό αναστολή, απαγορεύοντάς του να αγωνιστεί καθ'όλη τη διάρκεια της περιόδου.

34 Στις 8 Αυγούστου 1990, ο Bosman άσκησε ενώπιον του tribunal de premiere instance της Λιέγης αγωγή κατά του RCL. Παράλληλα με την κύρια αγωγή υπέβαλε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων ζητώντας, πρώτον, να υποχρεωθούν ο RCL και η URBSFA να του καταβάλλουν μηνιαίως, ως προκαταβολή, 100 000 BFR, μέχρι να εξεύρει νέο εργοδότη, δεύτερον, να απαγορευθεί στους εναγομένους να εμποδίζουν την προσλήψή του, ιδίως μέσω της εισπράξεως χρηματικού ποσού, και, τρίτον, να υποβληθεί προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο.

35 Με διάταξη της 9ης Νοεμβρίου 1990, ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων υποχρέωσε τον RCL και την URBSFA να καταβάλλουν στον Bosman, ως προκαταβολή, 30 000 FB μηνιαίως και τους διέταξε να μη παρακωλύουν την πρόσληψη του Bosman. Εξάλλου, υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα (υπόθεση C-340/90), περί της ερμηνείας του άρθρου 48 της Συνθήκης σε σχέση με την κανονιστική ρύθμιση περί μετεγγραφών επαγγελματιών ποδοσφαιριστών (στο εξής: κανόνες περί μετεγγραφής).

36 Εν τω μεταξύ, ο Bosman προσελήφθη, τον Οκτώβριο του 1990, από τον γαλλικό σύλλογο δεύτερης κατηγορίας Saint-Quentin υπό τη διαλυτική αίρεση της ευδοκιμήσεως της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων. Το συμβόλαιό του όμως καταγγέλθηκε κατά τη λήξη της πρώτης περιόδου. Τον Φεβρουάριο του 1992, ο Bosman υπέγραψε νέο συμβόλαιο με τον γαλλικό σύλλογο Saint-Denis της Reunion, το οποίο επίσης καταγγέλθηκε. Μετά από άλλες αναζητήσεις στο Βέλγιο και τη Γαλλία, ο Bosman προσελήφθη τελικώς από τον Olympic του Charleroi, βελγικό σύλλογο τρίτης κατηγορίας.

37 Κατά το αιτούν δικαστήριο, από σοβαρές και συγκλίνουσες ενδείξεις συνάγεται ότι, παρά το καθεστώς «ελευθερίας» που του εξασφάλισε η διάταξη ασφαλιστικών μέτρων, ο Bosman υπήρξε θύμα αποκλεισμού εκ μέρους όλων των ευρωπαϊκών συλλόγων που θα μπορούσαν να τον προσλάβουν.

38 Στις 28 Μαου 1991, το cour d'appel της Λιέγης μεταρρύθμισε τη διάταξη των ασφαλιστικών μέτρων του tribunal de premiere instance της Λιέγης, κατά το τμήμα της υποβολής στο Δικαστήριο προδικαστικού ερωτήματος. Ωστόσο, επικύρωσε την επιβολή της υποχρεώσεως στον RCL να καταβάλλει μηνιαία προκαταβολή στον Bosman και διέταξε τον RCL και την URBSFA να θέσουν τον Bosman στη διάθεση όποιου συλλόγου θα ήθελε να χρησιμοποιήσει τις υπηρεσίες του, χωρίς την αξίωση καταβολής αποζημιώσεως από τον σύλλογο αυτό. Με διάταξη της 19ης Ιουνίου 1991, το Δικαστήριο διέγραψε την υπόθεση C-340/90.

39 Στο πλαίσιο της αγωγής ενώπιον του tribunal de premiere instance της Λιέγης, η URBSFA, η οποία δεν ήταν εναγόμενη, ενώ αντιθέτως ήταν καθής στη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, παρενέβη εκουσίως στις 3 Ιουνίου 1991. Στις 20 Αυγούστου 1991, ο Bosman προσεπικάλεσε την UEFA στην υπόθεση της αγωγής του κατά του RCL και της URBSFA και άσκησε ευθεία κατ'αυτής αγωγή στηριζόμενη στην ευθύνη της για την κατάρτιση των βλαπτικών γι'αυτόν κανονισμών. Στις 5 Δεκεμβρίου 1991, ο RCL προσεπικάλεσε στη δίκη τον σύλλογο της Δουνκέρκης προς διασφάλιση από οποιαδήποτε εις βάρος του δικαστική ήττα. Στις 15 Οκτωβρίου 1991 και στις 27 Δεκεμβρίου 1991, αντιστοίχως, το γαλλικό επαγγελματικό συνδικάτο Union nationale de footballeurs professionnels (στο εξής: UNFP) και η ένωση ολλανδικού δικαίου Vereniging van contractspelers (στο εξής: VVCS) παρενέβησαν εκουσίως στη δίκη.

40 Με νέο δικόγραφο που κατέθεσε στις 9 Απριλίου 1992, ο Bosman τροποποίησε το αρχικό αίτημα κατά της RCL, άσκησε νέα προληπτική αγωγή κατά της URBSFA και ανέπτυξε το αίτημά του κατά της UEFA. Στο πλαίσιο αυτών των διαφορών ζήτησε να αναγνωρισθούν ως μη εφαρμοστέοι έναντι αυτού οι κανόνες περί μετεγγραφής και η ρήτρα ιθαγένειας και να υποχρεωθούν ο RCL, η URBSFA και η

UEFA να του καταβάλουν, λόγω της υπαίτιας συμπεριφοράς τους στο ζήτημα της ματαιώσεως της μετεγγραφής του στον σύλλογο της Δουνκέρκης, αφενός μεν, το ποσό των των 11 368 350 BFR, που αντιπροσωπεύει τη ζημία του Bosman από 1ης Αυγούστου 1990 έως το τέλος της σταδιοδρομίας του και, αφετέρου, το ποσό των 11 743 000 BFR, το οποίο αντιπροσωπεύει το διαφυγόν κέρδος του, από της ενάρξεως της σταδιοδρομίας του, λόγω της εφαρμογής των κανόνων περί μετεγγραφής. Εξάλλου, ζήτησε την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο.

41 Με απόφαση της 11ης Ιουνίου 1992, το tribunal de premiere instance της Λιέγης έκρινε εαυτό αρμόδιο να εξετάσει τις υποθέσεις επί της ουσίας. Έκρινε, επίσης, παραδεκτά τα στρεφόμενα κατά του RCL, της URBSFA και της UEFA αιτήματα του Bosman, που συνίσταντο στην αναγνώριση του ανεφαρμόστου των κανόνων περί μετεγγραφής και της ρήτρας ιθαγένειας και στον κολασμό της συμπεριφοράς των τριών αυτών φορέων. Αντιθέτως, το tribunal απέρριψε το αίτημα προσεπικλήσεως και εγγυήσεως του RCL κατά του συλλόγου της Δουνκέρκης, επειδή δεν αποδείχθηκε πταίσμα του τελευταίου σχετικό με την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του. Τέλος, διαπιστώνοντας ότι η εξέταση των στρεφομένων κατά της UEFA και της URBSFA ισχυρισμών του Bosman συνεπαγόταν την εξέταση του συμβιβαστού με τη Συνθήκη των κανόνων περί μετεγγραφής, υπέβαλε στο Δικαστήριο ερώτημα σχετικό με την ερμηνεία των άρθρων 48, 85 και 86 της Συνθήκης (υπόθεση C-269/92).

42 Η URBSFA, ο RCL και η UEFA άσκησαν έφεση κατά της αποφάσεως αυτής. Επειδή οι εφέσεις αυτές έχουν ανασταλτικό αποτέλεσμα, η ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία ανεστάλη. Με διάταξη της 8ης Δεκεμβρίου 1993, η υπόθεση C-269/92 διεγράφη τελικώς από το Πρωτόκολλο του Δικαστηρίου κατόπιν της νέας αποφάσεως του cour d'appel της Λιέγης στην οποία οφείλεται η παρούσα διαδικασία.

43 Δεν ασκήθηκε έφεση κατά της UNFP και της VVCS, οι οποίες δεν παρενέβησαν εκ νέου στην κατ'έφεση δίκη.

44 Στην απόφασή περί παραπομπής, το cour d'appel της Λιέγης επιβεβαίωσε την εφεσιβληθείσα απόφαση κατά το τμήμα που έκρινε το tribunal de premiere instance της Λιέγης αρμόδιο και τις αγωγές παραδεκτές, όπως επίσης και κατά το τμήμα που έκρινε ότι η εξέταση των αξιώσεων του Bosman κατά της UEFA και της URBSFA συνεπαγόταν την εξέταση της νομιμότητας των κανόνων περί μετεγγραφής. Επίσης, έκρινε αναγκαίο να εξετάσει τη νομιμότητα της ρήτρας ιθαγένειας, δεδομένου ότι το σχετικό αίτημα του Bosman στηρίζεται στο άρθρο 18 του βελγικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, το οποίο επιτρέπει την έγερση αγωγών «προς πρόληψη της προσβολής δικαιώματος σοβαρώς απειλουμένου». Πράγματι, ο Bosman

επικαλέστηκε διάφορα αντικειμενικά στοιχεία από τα οποία συνάγεται ότι η απειλούμενη ζημία, δηλαδή η παρακώλυση της σταδιοδρομίας του από τη ρήτρα ιθαγένειας, θα επέλθει πράγματι.

45 Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 48 της Συνθήκης μπορεί να απαγορεύει, όπως το άρθρο 30, όχι μόνο τις δυσμενείς διακρίσεις, αλλά και τα μη εισάγοντα διακρίσεις κωλύματα που παρεμβάλλονται στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, εφόσον αυτά δεν δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους.

46 Ως προς το άρθρο 85 της Συνθήκης, έκρινε ότι οι ρυθμίσεις της FIFA, της UEFA και της URBSFA θα μπορούσαν να συνιστούν αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων, με τις οποίες οι σύλλογοι περιορίζουν τον μεταξύ τους ανταγωνισμό για την απόκτηση παικτών. Πρώτον, οι αποζημιώσεις μετεγγραφής επενεργούν ανασταλτικά και συνεπάγονται μειώσεις των αποδοχών των επαγγελματιών αθλητών. Δεύτερον, η ρήτρα ιθαγένειας αποκλείει τις υπηρεσίες αλλοδαπών παικτών, πέραν ορισμένου ποσοστού. Τρίτον, επηρεάζεται το μεταξύ κρατών μελών εμπόριο, ιδίως λόγω του περιορισμού της κινητικότητας των παικτών.

47 Εξάλλου, το cour d'appel εξετάζει το ενδεχόμενο να κατέχει δεσπόζουσα θέση η URBSFA ή να κατέχουν συλλογικώς οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι δεσπόζουσα θέση, κατά την έννοια του άρθρου 86 της Συνθήκης, ενώ οι περιορισμοί του ανταγωνισμού που διαπιστώθηκαν στο πλαίσιο του άρθρου 85 μπορούν να συνιστούν κατάχρηση απαγορευόμενη από το άρθρο 86.

48 Το cour d'appel απέρριψε το αίτημα να ερωτηθεί το Δικαστήριο αν η απάντηση στο σχετικό με τις μετεγγραφές ερώτημα θα ήταν διαφορετική στην περίπτωση που οι ισχύουσες ρυθμίσεις επέτρεπαν στον παίκτη να αγωνίζεται ελεύθερα με τον νέο του σύλλογο ακόμα και αν αυτός δεν κατέβαλε την αποζημίωση μετεγγραφής στον προηγούμενο σύλλογο. Υπογράμμισε σχετικώς ότι, λόγω των αυστηρών κυρώσεων που απειλούν τους συλλόγους που δεν καταβάλλουν την αποζημίωση μετεγγραφής, η δυνατότητα του παίκτη να αγωνίζεται με τον νέο του σύλλογο εξακολουθεί να εξαρτάται από τις μεταξύ των συλλόγων οικονομικές σχέσεις.

49 Κατόπιν των ανωτέρω, το cour d'appel της Λιέγης αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να ζητήσει από το Δικαστήριο να αποφανθεί προδικαστικώς επί των εξής ερωτημάτων:

«Έχουν τα άρθρα 48, 85 και 86 της Συνθήκης της Ρώμης της 25ης Μαρτίου 1957 την έννοια ότι απαγορεύουν:

- ένας ποδοσφαιρικός σύλλογος να μπορεί να απαιτεί και να εισπράττει χρηματικό ποσό επ'ευκαιρία της προσλήψεως παίκτη του, του οποίου έληξε η ισχύς του συμβολαίου, από νέο εργοδότη σύλλογο·

- οι εθνικές και διεθνείς αθλητικές ενώσεις ή ομοσπονδίες να μπορούν να προβλέπουν στις αντίστοιχες κανονιστικές τους ρυθμίσεις διατάξεις περιορίζουσες την πρόσβαση των αλλοδαπών παικτών, υπηκόων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, στους αγώνες που διοργανώνουν;»

50 Στις 3 Ιουνίου 1994, η URBSFA άσκησε αναίρεση κατά της αποφάσεως του cour d'appel και ζήτησε να ισχύσει η απόφαση και έναντι του RCL, της UEFA και του συλλόγου της Δουνκέρκης. Με έγγραφο της 6ης Οκτωβρίου 1994, ο procureur general του Cour de cassation του Βελγίου πληροφόρησε το Δικαστήριο ότι στην παρούσα υπόθεση η αναίρεση δεν έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα.

51 Με απόφαση της 30ής Μαρτίου 1995, το Cour de cassation απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως και αποφάνθηκε ότι η απόρριψη αυτή καθιστά άνευ αντικειμένου το αίτημα περί της ισχύος της αποφάσεως. Το Cour de cassation διαβίβασε αντίγραφο της εν λόγω αποφάσεως στο Δικαστήριο.

Επί της αιτήσεως διεξαγωγής αποδείξεων

52 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 16 Νοεμβρίου 1995, η UEFA ζήτησε από το Δικαστήριο να διατάξει τη διεξαγωγή αποδείξεων, δυνάμει του άρθρου 60 του Κανονισμού Διαδικασίας, προκειμένου να σχηματίσει πλήρη αντίληψη ως προς τη σημασία των αποζημιώσεων μετεγγραφής για τη χρηματοδότηση των μικρομεσαίων ποδοσφαιρικών συλλόγων, ως προς τους μηχανισμούς που διέπουν την κατανομή των εισοδημάτων στο πλαίσιο της υφιστάμενης διαρθρώσεως του ποδοσφαίρου, καθώς και ως προς την ύπαρξη ή την έλλειψη εναλλακτικών μηχανισμών σε περίπτωση καταργήσεως του συστήματος των αποζημιώσεων μετεγγραφής.

53 Αφού άκουσε και πάλι τον γενικό εισαγγελέα, το Δικαστήριο έκρινε ότι το αίτημα αυτό πρέπει να απορριφθεί. Πράγματι, υποβλήθηκε σε χρόνο κατά τον οποίο η προφορική διαδικασία είχε περατωθεί, κατά το άρθρο 59, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας. Οπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. απόφαση της 16ης Ιουνίου 1971, 77/70, Prelle κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1969-1971, σ. 873, σκέψη 7), το αίτημα αυτό θα μπορούσε να γίνει δεκτό μόνον εφόσον αφορά πραγματικά περιστατικά που θα μπορούσαν να ασκήσουν κρίσιμη επιρροή και εφόσον ο ενδιαφερόμενος το είχε προβάλει πριν από την περάτωση της προφορικής διαδικασίας.

54 Εν προκειμένω, αρκεί να τονισθεί ότι η UEFA είχε τη δυνατότητα να διατυπώσει το αίτημα αυτό πριν από την περάτωση της προφορικής διαδικασίας. Εξάλλου, το αν η διατήρηση της οικονομικής και αθλητικής ισορροπίας και ιδίως η διασφάλιση της

χρηματοδοτήσεως των μικρών συλλόγων μπορεί να επιτευχθεί με άλλα μέσα, όπως η αναδιανομή μέρους των εσόδων του ποδοσφαίρου, αναλύεται ιδίως στις γραπτές παρατηρήσεις του Bosman.

Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα

55 Η URBSFA, η UEFA, ορισμένες από τις κυβερνήσεις που κατέθεσαν παρατηρήσεις και, στο πλαίσιο της έγγραφης διαδικασίας, η Επιτροπή αμφισβήτησαν, για διάφορους λόγους, την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να απαντήσει σε όλα ή σε ορισμένα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο.

56 Πρώτον, η UEFA και η URBSFA υποστήριξαν ότι οι υποθέσεις της κύριας δίκης αποτελούν δικονομικά κατασκευάσματα που αποσκοπούν να εκμαιεύσουν από το Δικαστήριο προδικαστική απάντηση επί ερωτημάτων που δεν ανταποκρίνονται σε καμία πραγματική ανάγκη για την επίλυση των διαφορών. Πράγματι, στην περίπτωση της ματαιώσεως της μετεγγραφής του Bosman στη Δουνκέρκη δεν εφαρμόστηκε ο κανονισμός της UEFA, αν δε είχε εφαρμοστεί, η μετεγγραφή αυτή δεν θα εξαρτιόταν από την καταβολή αποζημιώσεως μετεγγραφής και, επομένως, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Επομένως, η ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου που ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο των διαφορών της κύριας δίκης και, κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να απαντήσει στα υποβληθέντα ερωτήματα.

57 Δεύτερον, η URBSFA, η UEFA, η Δανική, η Γαλλική και η Ιταλική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή, υποστήριξαν με τις γραπτές τους παρατηρήσεις ότι τα σχετικά με τη ρήτρα ιθαγένειας ερωτήματα δεν έχουν σχέση με τις διαφορές, οι οποίες αφορούν αποκλειστικώς τους σχετικούς με τις μετεγγραφές κανόνες. Πράγματι, τα εμπόδια που υποστηρίζεται ότι παρεμβάλλει η ρήτρα αυτή στην εξέλιξη της σταδιοδρομίας του Bosman είναι καθαρώς υποθετικά και δεν δικαιολογούν σχετική ερμηνεία της Συνθήκης εκ μέρους του Δικαστηρίου.

58 Τρίτον, η URBSFA και η UEFA τόνισαν κατά την προφορική διαδικασία ότι, κατά την απόφαση του Cour de cassation του Βελγίου της 30ής Μαρτίου 1995, το cour d'appel της Λιέγης έκρινε απαράδεκτα τα αιτήματα του Bosman περί αναγνώρισεως του ανεφαρμόστου έναντι αυτού της ρήτρας ιθαγένειας που προβλέπει ο κανονισμός της URBSFA. Συνεπώς, οι διαφορές της κύριας δίκης δεν αφορούν την εφαρμογή της ρήτρας ιθαγένειας και το Δικαστήριο δεν υποχρεούται να απαντήσει στα σχετικά ερωτήματα. Η Γαλλική Κυβέρνηση συντάχθηκε με το

αίτημα αυτό, υπό την προϋπόθεση πάντως ότι θα ελεγχθεί το εύρος της αποφάσεως του Cour de cassation.

59 Επιβάλλεται σχετικώς να τονισθεί ότι, στο πλαίσιο της προβλεπόμενης από το άρθρο 177 της Συνθήκης συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, απόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, που έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της μέλλουσας να εκδοθεί δικαστικής αποφάσεως, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιομορφίες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα μιας προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, το Δικαστήριο υποχρεούται, καταρχήν, να απαντήσει (βλ. ιδίως απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 1995, C-125/94, Aprile, που δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψεις 16 και 17).

60 Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι σ'αυτό εναπόκειται, εξετάζοντας τη δική του αρμοδιότητα, να ερευνήσει τις συνθήκες υπό τις οποίες απευθύνθηκε προς αυτό το εθνικό δικαστήριο. Πράγματι, το πνεύμα συνεργασίας που πρέπει να διέπει τη λειτουργία της προδικαστικής παραπομπής συνεπάγεται ότι το εθνικό δικαστήριο λαμβάνει υπόψη την αποστολή που έχει ανατεθεί στο Δικαστήριο και η οποία συνίσταται στη συμβολή του στην απονομή της δικαιοσύνης στα κράτη μέλη και όχι στη διατύπωση συμβουλευτικών γνώμων για ζητήματα γενικά ή υποθετικά (βλ., ιδίως, απόφαση της 16ης Ιουλίου 1992, C-83/91, Meilicke, Συλλογή 1992, σ. I-4871, σκέψη 25).

61 Λαμβάνοντας ακριβώς υπόψη αυτή την αποστολή, το Δικαστήριο έκρινε ότι αδυνατεί να απαντήσει σε προδικαστικό ερώτημα υποβληθέν από εθνικό δικαστήριο όταν προδήλως προκύπτει ότι η ερμηνεία ή η εκτίμηση του κύρους ενός κοινοτικού κανόνα που ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης (βλ., ιδίως, απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 1995, C-143/94, Furlanis costruzioni generali, που δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 12) ή ακόμα όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως και το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν (βλ., ιδίως, απόφαση Meilicke, προαναφερθείσα, σκέψη 32).

62 Στην παρούσα υπόθεση, παρατηρείται, καταρχάς, ότι οι διαφορές της κύριας δίκης, θεωρούμενες στο σύνολό τους, δεν έχουν υποθετικό χαρακτήρα και ότι το εθνικό δικαστήριο εξέθεσε επακριβώς το πραγματικό και κανονιστικό τους πλαίσιο, καθώς και τους λόγους για τους οποίους έκρινε ότι του είναι αναγκαία απόφαση επί των υποβληθέντων ερωτημάτων προκειμένου να εκδώσει τη δική του απόφαση.

63 Τέλος, ακόμα και αν, όπως υποστηρίζουν η URBSFA και η UEFA, ο κανονισμός της τελευταίας δεν εφαρμόστηκε στην περίπτωση της ματαιωθείσας μετεγγραφής του Bosman στον σύλλογο της Δουνκέρκης, ωστόσο, οι προληπτικές αγωγές του Bosman κατά της URBSFA και της UEFA (βλ. ανωτέρω σκέψη 40) αναφέρονται στον εν λόγω κανονισμό, θα ήταν δε χρήσιμη για το αιτούν δικαστήριο μια εκ μέρους του Δικαστηρίου ερμηνεία ως προς το συμβιβαστό με το κοινοτικό δίκαιο του συστήματος μετεγγραφών που θεσπίζει ο κανονισμός της UEFA.

64 Οσον αφορά ειδικότερα τη ρήτρα ιθαγένειας, τα αιτήματα που προβλήθηκαν σχετικώς στο πλαίσιο των κυρίων δικών κρίθηκαν παραδεκτά βάσει εθνικής δικονομικής διατάξεως η οποία προβλέπει την άσκηση αγωγής, έστω αναγνωριστικής, προς πρόληψη προσβολής δικαιώματος σοβαρώς απειλουμένου. Όπως προκύπτει από την απόφασή του, το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι η ρήτρα ιθαγένειας μπορεί πράγματι να παρακωλύσει την εξέλιξη της σταδιοδρομίας του Bosman περιορίζοντας τις πιθανότητες απασχολήσεώς του ή συμμετοχής του σε αγώνα με ομάδα συλλόγου άλλου κράτους μέλους. Το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι τα αιτήματα του Bosman περί αναγνώρισεως της μη εφαρμογής έναντι αυτού της εν λόγω ρήτρας ιθαγένειας ανταποκρίνονται στις προϋποθέσεις αυτής της διατάξεως.

65 Δεν απόκειται στο Δικαστήριο, στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας, να αμφισβητήσει την κρίση αυτή. Καίτοι αληθεύει ότι οι αγωγές της κύριας δίκης έχουν αναγνωριστικό χαρακτήρα και ότι, αποσκοπούσες στην πρόληψη προσβολής απειλουμένου δικαιώματος, στηρίζονται αναγκαστικά επί φύσει αβεβαίων προβλέψεων, ωστόσο, την άσκησή τους επιτρέπει το εθνικό δίκαιο, όπως το ερμηνεύει το αιτούν δικαστήριο. Συνεπώς, τα υποβληθέντα από το εν λόγω δικαστήριο ερωτήματα ανταποκρίνονται σε αντικειμενική ανάγκη για την επίλυση διαφορών των οποίων έχει νομοτύπως επιληφθεί.

66 Τέλος, από την απόφαση του Cour de cassation της 30ής Μαρτίου 1995 δεν προκύπτει ότι η ρήτρα ιθαγένειας δεν αφορά τις διαφορές της κύριας δίκης. Απλώς, το Cour de cassation έκρινε ότι η αναίρεση που άσκησε η URBSFA κατά της αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου στηριζόταν σε πεπλανημένη ερμηνεία της. Πράγματι, στην αίτησή της αναίρέσεως η URBSFA υποστήριξε ότι το εν λόγω δικαστήριο είχε κρίνει παραδεκτό το αίτημα του Bosman να αναγνωριστεί ως μη έχουσα εφαρμογή έναντι αυτού η ρήτρα ιθαγένειας που προβλέπουν οι κανονισμοί της. Από την απόφαση όμως του Cour de cassation προκύπτει ότι, κατά το cour d'appel, σκοπός του αιτήματος του Bosman ήταν να αποτρέψει τα εμπόδια που θα μπορούσε να παρεμβάλει στη σταδιοδρομία του όχι η εφαρμογή της ρήτρας ιθαγένειας που προβλέπει ο κανονισμός της URBSFA, η οποία αφορά τους παίκτες μη βελγικής ιθαγένειας, αλλά της ανάλογης ρήτρας που προβλέπουν οι κανονισμοί

της UEFA και των άλλων εθνικών ομοσπονδιών μελών αυτής της συνομοσπονδίας που θα μπορούσαν να τον αφορούν ως παίκτη βελγικής ιθαγένειας.

67 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να απαντήσει επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε το cour d'appel της Λιέγης.

Επί της ερμηνείας του άρθρου 48 της Συνθήκης σε σχέση με τους κανόνες περί μετεγγραφών

68 Το πρώτο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου αφορά, κατ'ουσίαν, το αν το άρθρο 48 της Συνθήκης απαγορεύει την εφαρμογή κανόνων που έχουν θεσπίσει οι αθλητικές ομοσπονδίες και οι οποίοι προβλέπουν ότι επαγγελματίας ποδοσφαιριστής που έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους δεν μπορεί, κατά τη λήξη της ισχύος του συμβολαίου του με ένα σύλλογο, να απασχοληθεί σε σύλλογο άλλου κράτους μέλους αν αυτός δεν καταβάλει στον προηγούμενο σύλλογο αποζημίωση μετεγγραφής, καταρτίσεως ή προωθήσεως.

Επί της εφαρμογής του άρθρου 48 επί των κανόνων που έχουν θεσπίσει οι αθλητικές ομοσπονδίες

69 Επιβάλλεται εκ προοιμίου να εξετασθούν ορισμένα επιχειρήματα που διατυπώθηκαν σχετικά με την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως επί των κανόνων που έχουν θεσπίσει οι αθλητικές ομοσπονδίες.

70 Η URBSFA υποστήριξε ότι μόνον οι μεγάλοι ευρωπαϊκοί σύλλογοι μπορούν να θεωρηθούν ως επιχειρήσεις, ενώ σύλλογοι όπως ο RCL ασκούν αμελητέα μόνον οικονομική δραστηριότητα. Εξάλλου, το σχετικό με τους κανόνες μετεγγραφής ερώτημα του εθνικού δικαστηρίου δεν αφορά τις σχέσεις εργασίας μεταξύ των παικτών και των συλλόγων, αλλά τις μεταξύ συλλόγων οικονομικές σχέσεις, καθώς και τις συνέπειες της ελευθερίας υπαγωγής σε μια αθλητική ομοσπονδία. Συνεπώς, το άρθρο 48 της Συνθήκης δεν έχει εφαρμογή σε περίπτωση όπως αυτή της κυρίας δίκης.

71 Η UEFA υποστήριξε ιδίως ότι τα κοινοτικά όργανα ανέκαθεν σεβάστηκαν την αυτονομία του αθλητικού κινήματος, ότι είναι εξαιρετικά δυσχερής η διάκριση μεταξύ των οικονομικών και αθλητικών πλευρών του ποδοσφαίρου και ότι μια απόφαση του Δικαστηρίου σχετική με την κατάσταση των επαγγελματιών αθλητών θα μπορούσε να ανατρέψει την οργάνωση του ποδοσφαίρου στο σύνολό του. Συνεπώς, ακόμα και αν έπρεπε να εφαρμοστεί το άρθρο 48 της Συνθήκης επί των

επαγγελματιών παικτών, θα έπρεπε να επιδειχθεί ελαστικότητα ενόψει της ιδιομορφίας του αθλήματος.

72 Η Γερμανική Κυβέρνηση υποστήριξε, αρχικώς, ότι στις περισσότερες περιπτώσεις ένα άθλημα όπως το ποδόσφαιρο δεν έχει τον χαρακτήρα οικονομικής δραστηριότητας. Στη συνέχεια, υποστήριξε ότι γενικώς ο αθλητισμός έχει χαρακτηριστικά ανάλογα της πολιτιστικής δραστηριότητας και υπενθύμισε ότι, δυνάμει του άρθρου 128, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΚ, η Κοινότητα σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολιτιστική πολυμορφία των κρατών μελών. Τέλος, επικαλείται την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και την αυτοτέλεια που αναγνωρίζει η εθνική νομοθεσία στις αθλητικές ομοσπονδίες, υπογραμμίζοντας ότι δυνάμει της αρχής της επικουρικότητας, θεωρουμένης ως γενικής αρχής, η παρέμβαση των κρατικών οργάνων και, ιδίως, της Κοινότητας στον τομέα αυτόν πρέπει να περιορίζεται στο απολύτως αναγκαίο.

73 Απαντώντας στα επιχειρήματα αυτά πρέπει να υπενθυμιστεί ότι, ενόψει των σκοπών της Κοινότητας, η άσκηση του αθλητισμού εμπίπτει στο κοινοτικό δίκαιο κατά το μέτρο που συνιστά οικονομική δραστηριότητα υπό την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης (βλ. απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1974, 36/74, Walgrave, Συλλογή τόμος 1974, σ. 563, σκέψη 4). Αυτό ισχύει για τη δραστηριότητα των επαγγελματιών ή ημιεπαγγελματιών ποδοσφαιριστών οι οποίοι ασκούν μισθωτή δραστηριότητα ή αμείβονται για την παροχή υπηρεσιών (βλ. απόφαση της 14ης Ιουλίου 1976, 13/76, Dona, Συλλογή τόμος 1976, σ. 507, σκέψη 12).

74 Πρέπει επίσης να τονισθεί ότι, εν πάση περιπτώσει, για την εφαρμογή των κοινοτικών διατάξεων περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων δεν απαιτείται να έχει ο εργοδότης την ιδιότητα επιχειρήσεως, καθόσον το μόνο απαιτούμενο στοιχείο είναι η ύπαρξη σχέσεως εργασίας ή η πρόθεση συστάσεως μιας τέτοιας σχέσεως.

75 Την εφαρμογή του άρθρου 48 της Συνθήκης δεν αποκλείει επίσης το ότι οι κανόνες περί μετεγγραφών ρυθμίζουν μάλλον τις μεταξύ συλλόγων οικονομικές σχέσεις παρά τις σχέσεις εργασίας μεταξύ συλλόγων και παικτών. Πράγματι, το γεγονός ότι οι εργοδότες σύλλογοι υποχρεούνται να καταβάλλουν αποζημίωση κατά την πρόσληψη παίκτη από άλλο σύλλογο επηρεάζει τις δυνατότητες των παικτών να εξεύρουν απασχόληση καθώς και τους όρους υπό τους οποίους τους προσφέρεται η απασχόληση αυτή.

76 Ως προς τη δυσχέρεια διαχωρισμού των οικονομικών και αθλητικών πλευρών του ποδοσφαίρου, το Δικαστήριο έκρινε, στην προαναφερθείσα απόφαση Dona, σκέψεις 14 και 15, ότι οι κοινοτικές διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και των υπηρεσιών δεν αποκλείουν κανονιστικές ρυθμίσεις ή πρακτικές

δικαιολογούμενες από μη οικονομικούς λόγους αναγόμενους στον ειδικό χαρακτήρα και στο πλαίσιο ορισμένων συναντήσεων. Υπογράμμισε, όμως, ότι αυτός ο περιορισμός του πεδίου εφαρμογής των εν λόγω διατάξεων δεν πρέπει να υπερβαίνει τον σκοπό για τον οποίο προβλέπεται. Δεν μπορεί επομένως να προβληθεί προκειμένου να αποκλεισθεί ολόκληρος ο αθλητικός τομέας από το πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης.

77 Οσον αφορά τις τυχόν συνέπειες της παρούσας αποφάσεως επί της συνολικής οργανώσεως του ποδοσφαίρου, αποτελεί πάγια νομολογία ότι, καίτοι οι πρακτικές συνέπειες κάθε δικαστικής αποφάσεως πρέπει να σταθμίζονται με προσοχή, δεν μπορεί, ωστόσο, μια τέτοια μέριμνα να καταλήγει στον περιορισμό της αντικειμενικότητας του δικαίου και στη διακύβευση της μελλοντικής του εφαρμογής λόγω των επιπτώσεων που μπορεί να συνεπάγεται μια δικαστική απόφαση. Οι επιπτώσεις αυτές θα μπορούσαν ίσως να ληφθούν υπόψη προκειμένου να κριθεί αν συντρέχει λόγος, κατ'εξαιρεση, περιορισμού των διαχρονικών αποτελεσμάτων μιας αποφάσεως (βλ., ιδίως, απόφαση της 16ης Ιουλίου 1992, C-163/90, Legros κ.λπ., Συλλογή 1992, σ. I-4625, σκέψη 30).

78 Δεν μπορεί, επίσης, να γίνει δεκτό το επιχείρημα περί αναλογιών μεταξύ αθλητισμού και πολιτισμού, εφόσον το ερώτημα του εθνικού δικαστηρίου δεν αναφέρεται στους όρους ασκήσεως περιορισμένης εκτάσεως κοινοτικών αρμοδιοτήτων, όπως εκείνων που απορρέουν από το άρθρο 128, παράγραφος 1, αλλά επί του εύρους της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, την οποία εγγυάται το άρθρο 48 και η οποία αποτελεί θεμελιώδη ελευθερία στο σύστημα των Κοινοτήτων (βλ., ιδίως, απόφαση της 31ης Μαρτίου 1993, C-19/92, Kraus, Συλλογή 1993, σ. I-1663, σκέψη 16).

79 Οσον αφορά τα επιχειρήματα περί ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι, πρέπει να αναγνωρισθεί ότι η αρχή αυτή, την οποία καθιερώνει το άρθρο 11 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών και η οποία απορρέει από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, αποτελεί μέρος των θεμελιωδών δικαιωμάτων τα οποία, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, επιβεβαιωθείσα εξάλλου από το προοίμιο της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξεως και από το άρθρο ΣΤ, παράγραφος 2, της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, προστατεύονται στο πλαίσιο της κοινοτικής έννομης τάξης.

80 Πάντως, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι οι κανόνες που θεσπίζουν οι αθλητικές ομοσπονδίες και στους οποίους αναφέρεται το εθνικό δικαστήριο είναι αναγκαίοι για τη διασφάλιση της ασκήσεως αυτής της ελευθερίας εκ μέρους των εν λόγω ομοσπονδιών, των συλλόγων ή των παικτών ή ότι συνιστούν αναπόφευκτη συνέπεια.

81 Τέλος, η αρχή της επικουρικότητας, όπως την ερμηνεύει η Γερμανική Κυβέρνηση, ότι δηλαδή η παρέμβαση των δημοσίων αρχών και ιδίως των κοινοτικών αρχών στον τομέα αυτόν πρέπει να περιορίζεται στο απολύτως αναγκαίο, δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα η αυτονομία θεσπίσεως αθλητικών κανόνων που έχουν ιδιωτικοί φορείς να περιορίζει την άσκηση δικαιωμάτων που παρέχει η Συνθήκη στους ιδιώτες.

82 Μετά την απόρριψη των αντιρρήσεων για την εφαρμογή του άρθρου 48 της Συνθήκης επί αθλητικών δραστηριοτήτων όπως αυτές που αναπτύσσουν οι επαγγελματίες ποδοσφαιριστές, επιβάλλεται να τονισθεί ότι, όπως υπογράμμισε το Δικαστήριο στην προαναφερθείσα απόφαση Walrave, σκέψη 17, το άρθρο αυτό δεν διέπει μόνον τη δράση των δημοσίων αρχών, αλλά εκτείνεται και σε άλλης φύσεως κανόνες που ρυθμίζουν συλλογικώς τη μισθωτή εργασία.

83 Πράγματι, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η κατάργηση, μεταξύ των κρατών μελών, των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων θα μπορούσε να διακυβευθεί αν εξουδετερωνόταν η κατάργηση των φραγμών κρατικής προελεύσεως από εμπόδια προερχόμενα από την άσκηση της νομικής αυτονομίας ενώσεων ή οργανισμών μη διεπομένων από το δημόσιο δίκαιο (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Walrave, σκέψη 18).

84 Εξάλλου, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι οι όροι εργασίας στα διάφορα κράτη μέλη ρυθμίζονται άλλοτε νομοθετικά ή κανονιστικά και άλλοτε με συμβάσεις και άλλες πράξεις συναπτόμενες ή εκδιδόμενες από ιδιώτες. Συνεπώς, αν το αντικείμενο του άρθρου 48 της Συνθήκης περιοριζόταν στις πράξεις της δημόσιας αρχής, θα προέκυπταν ανισότητες κατά την εφαρμογή του (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Walrave, σκέψη 19). Ο κίνδυνος αυτός είναι προφανέστερος σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης κατά την οποία, όπως τονίστηκε στη σκέψη 24 της παρούσας αποφάσεως, οι κανόνες περί μετεγγραφής θεσπίστηκαν από φορείς ή σύμφωνα με τεχνικές που διαφέρουν αναλόγως του κράτους μέλους.

85 Η UEFA αντιτείνει ότι αποτέλεσμα αυτής της ερμηνείας θα ήταν να καταστεί το άρθρο 48 της Συνθήκης περισσότερο δεσμευτικό για τους ιδιώτες απ'ό,τι για τα κράτη μέλη, καθόσον μόνον αυτά μπορούν να επικαλούνται τους περιορισμούς που δικαιολογούνται από λόγους δημόσιας τάξεως, δημόσιας ασφάλειας και δημόσιας υγείας.

86 Το επιχείρημα αυτό δεν ευσταθεί. Πράγματι, τίποτα δεν αποκλείει να επικαλούνται οι ιδιώτες τις δικαιολογίες της δημόσιας τάξεως, της δημόσιας ασφάλειας και της δημόσιας υγείας. Η δημόσια ή ιδιωτική φύση της οικείας ρυθμίσεως ουδόλως επηρεάζει το εύρος ή το περιεχόμενο των δικαιολογητικών αυτών λόγων.

87 Συνεπώς, συνάγεται το συμπέρασμα ότι το άρθρο 48 της Συνθήκης εφαρμόζεται επί κανόνων που θεσπίζουν αθλητικές ομοσπονδίες όπως η URBSFA, η FIFA ή η UEFA, οι οποίες καθορίζουν τους όρους ασκήσεως μιας μισθωτής δραστηριότητας εκ μέρους των επαγγελματιών αθλητών.

Επί του ζητήματος αν η κατάσταση στην οποία αναφέρεται το εθνικό δικαστήριο έχει καθαρώς εσωτερικό χαρακτήρα

88 Η UEFA φρονεί ότι οι εκκρεμείς ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου διαφορές αφορούν μια καθαρώς εσωτερική κατάσταση στο Βελγικό Κράτος, η οποία διαφεύγει της εφαρμογής του άρθρου 48 της Συνθήκης. Πράγματι, αφορούν Βέλγο παίκτη, η μετεγγραφή του οποίου ματαιώθηκε λόγω της συμπεριφοράς ενός βελγικού συλλόγου και μιας βελγικής ομοσπονδίας.

89 Βεβαίως, όπως προκύπτει από πάγια νομολογία (βλ., ιδίως, αποφάσεις της 28ης Μαρτίου 1979, 175/78, Saunders, Συλλογή τόμος 1979/I, σ. 637, σκέψη 11· της 28ης Ιουνίου 1984, 180/83, Moser, Συλλογή 1984, σ. 2539, σκέψη 15· της 28ης Ιανουαρίου 1992, C-332/90, Steen, Συλλογή 1992, σ. I-341, σκέψη 9, και Kraus, προαναφερθείσα, σκέψη 15), οι διατάξεις της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων και, ιδίως, το άρθρο 48, δεν μπορούν να εφαρμοσθούν επί καθαρώς εσωτερικών καταστάσεων ενός κράτους μέλους, δηλαδή ελλείψει κάθε στοιχείου συνδέσεως με κάποια από τις καταστάσεις στις οποίες αναφέρεται το κοινοτικό δίκαιο.

90 Ωστόσο, από τις διαπιστώσεις των πραγματικών περιστατικών στις οποίες προέβη το αιτούν δικαστήριο προκύπτει ότι ο Bosman συνήψε σύμβαση εργασίας με σύλλογο άλλου κράτους μέλους με αντικείμενο την άσκηση μισθωτής δραστηριότητας στο έδαφος του εν λόγω κράτους. Όπως ορθώς υπογράμμισε ο ενδιαφερόμενος, με την πράξη του αυτή ανταποκρίθηκε σε πραγματική προσφορά εργασίας, κατά την έννοια του άρθρου 48, παράγραφος 3, στοιχείο αα.

91 Εφόσον η κατάσταση την οποία αφορούν οι υποθέσεις της κύριας δίκης δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν ως καθαρώς εσωτερικές, το επιχείρημα της UEFA πρέπει να απορριφθεί.

Επί της υπάρξεως εμποδίου στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων

92 Πρέπει επομένως να εξετασθεί αν οι κανόνες περί μετεγγραφής συνιστούν εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, απαγορευόμενο από το άρθρο 48 της Συνθήκης.

93 Όπως επανειλημμένως έχει αποφανθεί το Δικαστήριο, η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνιστά μια από τις θεμελιώδεις αρχές της Κοινότητας, οι δε διατάξεις της Συνθήκης που διασφαλίζουν την ελευθερία αυτή αναπτύσσουν άμεσο αποτέλεσμα από της λήξεως της μεταβατικής περιόδου.

94 Το Δικαστήριο έχει επίσης αποφανθεί ότι το σύνολο των διατάξεων της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων αποσκοπεί στη διευκόλυνση της ασκήσεως, εκ μέρους των κοινοτικών υπηκόων, επαγγελματικών δραστηριοτήτων οποιασδήποτε φύσεως εντός του εδάφους της Κοινότητας και αποκλείουν μέτρα που θα μπορούσαν να αποβούν δυσμενή για τους εν λόγω υπηκόους που επιθυμούν να ασκήσουν οικονομική δραστηριότητα στο έδαφος άλλου κράτους μέλους (βλ. αποφάσεις της 7ης Ιουλίου 1988, 143/87, Stanton, Συλλογή 1988, σ. 3877, σκέψη 13, και της 7ης Ιουλίου 1992, C-370/90, Singh, Συλλογή 1992, σ. I-4265, σκέψη 16).

95 Στο πλαίσιο αυτό, οι υπήκοοι των κρατών μελών έχουν, ιδίως, το δικαίωμα, το οποίο αρύονται απευθείας από τη Συνθήκη, να εγκαταλείπουν τη χώρα καταγωγής τους και να μεταβαίνουν στο έδαφος άλλου κράτους μέλους προκειμένου να διαμείνουν σ'αυτό και να ασκήσουν εκεί οικονομική δραστηριότητα (βλ., ιδίως, αποφάσεις της 5ης Φεβρουαρίου 1991, C-363/89, Roux, Συλλογή 1991, σ. I-273, σκέψη 9, και Singh, προαναφερθείσα, σκέψη 17).

96 Επομένως, διατάξεις οι οποίες εμποδίζουν ή αποθαρρύνουν υπήκοο κράτους μέλους να εγκαταλείψει τη χώρα καταγωγής του προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμά του για ελεύθερη κυκλοφορία συνιστούν εμπόδια στην άσκηση αυτής της ελευθερίας έστω και αν εφαρμόζονται ανεξαρτήτως της ιθαγένειας των οικείων εργαζομένων (βλ., επίσης, απόφαση της 7ης Μαρτίου 1991, C-10/90, Masgio, Συλλογή 1991, σ. I-1119, σκέψεις 18 και 19).

97 Εξάλλου, με την απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988, 81/87, Daily Mail and General Trust (Συλλογή 1988, σ. 5483, σκέψη 16), το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι οι διατάξεις της Συνθήκης περί ελευθερίας εγκαταστάσεως αποβλέπουν μεν κυρίως στη διασφάλιση της ίσης με τους ημεδαπούς μεταχειρίσεως στο κράτος μέλος υποδοχής, αλλά επίσης δεν επιτρέπουν στο κράτος καταγωγής να παρακωλύει την εγκατάσταση σε άλλο κράτος μέλος ενός από τους υπηκόους του ή μιας εταιρίας που έχει συσταθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία του και καλύπτεται από τον ορισμό του άρθρου 58. Τα δικαιώματα που εγγυώνται τα άρθρα 52 επ. θα καθίσταντο κενά περιεχομένου αν το κράτος καταγωγής μπορούσε να απαγορεύει στις επιχειρήσεις να αποχωρούν από το εδαφός του προκειμένου να εγκατασταθούν σε άλλο κράτος

μέλος. Οι ίδιες σκέψεις ισχύουν, ως προς το άρθρο 48 της Συνθήκης, σχετικά με κανόνες που εμποδίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία υπηκόων κράτους μέλους που επιθυμούν να εργασθούν ως μισθωτοί σε άλλο κράτος μέλος.

98 Βεβαίως, οι επίμαχοι στις κύριες δίκες κανόνες περί μετεγγραφής εφαρμόζονται και επί μετεγγραφών παικτών μεταξύ συλλόγων που ανήκουν σε διαφορετικές εθνικές ομοσπονδίες εντός του αυτού κράτους μέλους, ανάλογοι δε κανόνες ρυθμίζουν τις μετεγγραφές μεταξύ συλλόγων που ανήκουν στην ίδια εθνική ομοσπονδία.

99 Ωστόσο, όπως παρατηρεί ο Bosman, η Δανική Κυβέρνηση και ο γενικός εισαγγελέας στις παραγράφους 209 και 210 των προτάσεών του, οι κανόνες αυτοί μπορούν να περιορίσουν την ελεύθερη κυκλοφορία παικτών που επιθυμούν να ασκήσουν τη δραστηριότητά τους σε άλλο κράτος μέλος παρακωλύοντάς τους ή αποθαρρύνοντάς τους να εγκαταλείψουν τον σύλλογο στον οποίο ανήκουν, έστω και μετά τη λήξη της ισχύος των συμβάσεων εργασίας που τους συνδέουν με τους συλλόγους αυτούς.

100 Πράγματι, ορίζοντας ότι ο επαγγελματίας ποδοσφαιριστής δεν μπορεί να ασκήσει τη δραστηριότητά του αγωνιζόμενος με νέο σύλλογο εγκατεστημένο σε άλλο κράτος μέλος αν ο σύλλογος αυτός δεν κατέβαλε στον προηγούμενο αποζημίωση μετεγγραφής, το ύψος της οποίας συμφωνήθηκε μεταξύ των δύο συλλόγων ή καθορίστηκε σύμφωνα με τους κανόνες των αθλητικών ομοσπονδιών, οι κανόνες αυτοί συνιστούν εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων

101 Όπως ορθώς υπογράμμισε το εθνικό δικαστήριο, η διαπίστωση αυτή δεν μεταβάλλεται από το γεγονός ότι οι κανόνες περί μετεγγραφών που θέσπισε η UEFA το 1990 προβλέπουν ότι οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ των δύο συλλόγων δεν επηρεάζουν τη δραστηριότητα του παίκτη, ο οποίος μπορεί ελεύθερα να αγωνίζεται με τον νέο του σύλλογο. Πράγματι, ο νέος σύλλογος εξακολουθεί να φέρει την υποχρέωση καταβολής της εν λόγω αποζημίωσης, επ'απειλή επιβολής κυρώσεων που μπορούν να φθάσουν μέχρι τη διαγραφή του για οφειλές, πράγμα που τον εμποδίζει το ίδιο αποτελεσματικά να προσλάβει παίκτη από σύλλογο άλλου κράτους μέλους χωρίς να καταβάλει το ποσό της εν λόγω αποζημίωσης.

102 Το συμπέρασμα αυτό δεν ανατρέπεται, εξάλλου, από τη νομολογία του Δικαστηρίου, την οποία επικαλέστηκαν η URBSFA και η UEFA, κατά την οποία αποκλείεται η εφαρμογή του άρθρου 30 της Συνθήκης επί μέτρων που περιορίζουν ή απαγορεύουν ορισμένες μεθόδους πώλησεως, εφόσον αυτά εφαρμόζονται επί όλων των ενδιαφερομένων επιχειρηματιών που ασκούν τη δραστηριότητά τους εντός του εθνικού εδάφους και εφόσον επηρεάζουν ομοίως, τόσο από νομικής όσο και από πραγματικής απόψεως, την εμπορία των εγχωρίων προϋόντων και των προϋόντων

των προερχομένων από άλλα κράτη μέλη (βλ. απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 1993, C-267/91 και C-268/91, Keck και Mithouard, Συλλογή 1993, σ. I-6097, σκέψη 16).

103 Πράγματι, αρκεί να υπογραμμισθεί ότι, καίτοι οι επίμαχοι στην υπόθεση της κύριας δίκης κανόνες έχουν επίσης εφαρμογή επί μετεγγραφών μεταξύ συλλόγων που ανήκουν σε διαφορετικές εθνικές ομοσπονδίες εντός του αυτού κράτους μέλους και είναι ανάλογοι εκείνων που ρυθμίζουν τις μετεγγραφές μεταξύ συλλόγων που ανήκουν στην ίδια εθνική ομοσπονδία, ωστόσο ρυθμίζουν άμεσα την πρόσβαση των παικτών στην αγορά εργασίας άλλων κρατών μελών και μπορούν, επομένως, να παρακωλύσουν την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων. Κατά συνέπεια, δεν μπορούν να εξομοιωθούν προς ρυθμίσεις σχετικές με τις μεθόδους πώλησεως εμπορευμάτων, τις οποίες η απόφαση Keck και Mithouard έκρινε ως εκφεύγουσες του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 30 της Συνθήκης (βλ. επίσης, ως προς την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, απόφαση της 10ης Μαου 1995, C-384/93, Alpine Investments, Συλλογή 1995, σ. I-1141, σκέψεις 36 έως 38).

104 Κατά συνέπεια, οι κανόνες περί μετεγγραφών συνιστούν εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, κατ'αρχήν απαγορευόμενα από το άρθρο 48 της Συνθήκης. Τα πράγματα θα είχαν άλλως αν οι κανόνες αυτοί απέβλεπαν στην επίτευξη θεμιτού σκοπού συμφώνου με τη Συνθήκη και δικαιολογούμενου από αποχρώντες λόγους γενικού συμφέροντος. Επιπλέον, σε μια τέτοια περίπτωση, θα έπρεπε η εφαρμογή των κανόνων αυτών να είναι ικανή για τη διασφάλιση της επιτεύξεως του συγκεκριμένου σκοπού και να μη βαίνει πέραν εκείνου που είναι αναγκαίο για την επίτευξη αυτού του σκοπού (βλ., ιδίως, προαναφερθείσα απόφαση Kraus, σκέψη 32, και απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1995, C-55/94, Gebhard, που δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 37).

Επί της υπάρξεως δικαιολογητικών λόγων

105 Κατ'αρχάς, η URBSFA, η UEFA, καθώς και η Γαλλική και η Ιταλική Κυβέρνηση, υποστήριξαν ότι τους κανόνες περί μετεγγραφών δικαιολογεί η μέριμνα διατηρήσεως οικονομικής και αθλητικής ισορροπίας μεταξύ των συλλόγων και η ενθάρρυνση της αναζητήσεως ταλέντων και καταρτίσεως νέων παικτών.

106 Ενόψει της σημαντικής κοινωνικής σημασίας της αθλητικής δραστηριότητας και, ειδικότερα, του ποδοσφαίρου στην Κοινότητα, επιβάλλεται να αναγνωρισθεί ότι οι σκοποί της διατηρήσεως ισορροπίας μεταξύ των συλλόγων, διά της εξασφάλισεως των ίσων ευκαιριών και του απρόβλεπτου των αποτελεσμάτων, και της ενθαρρύνσεως της προσλήψεως και καταρτίσεως νέων παικτών είναι θεμιτοί.

107 Ως προς τον πρώτο από τους σκοπούς αυτούς, ορθώς υπογράμμισε ο Bosman ότι η εφαρμογή των κανόνων περί μετεγγραφής δεν συνιστά πρόσφορο μέσο για τη διασφάλιση της οικονομικής και αθλητικής ισορροπίας στον κόσμο του ποδοσφαίρου. Οι κανόνες αυτοί δεν εμποδίζουν τους πλουσιότερους συλλόγους να εξασφαλίζουν τις υπηρεσίες των καλύτερων παικτών, όπως δεν αποκλείουν τα διαθέσιμα οικονομικά μέσα να αποτελούν αποφασιστικό στοιχείο στην αθλητική άμιλλα και δεν αποτρέπουν τη σοβαρή διατάραξη της ισορροπίας μεταξύ των συλλόγων.

108 Ως προς τον δεύτερο σκοπό, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η προοπτική εισπράξεως αποζημιώσεων μετεγγραφής, προωθήσεως ή καταρτίσεως αποτελεί πράγματι κίνητρο για τους αθλητικούς συλλόγους να αναζητούν ταλέντα και να αναλαμβάνουν την κατάρτιση νέων παικτών.

109 Ωστόσο, λόγω της αδυναμίας ακριβούς προβλέψεως του αθλητικού μέλλοντος των νέων παικτών και του μικρού αριθμού των παικτών αυτών που εξελίσσονται σε επαγγελματίες, οι αποζημιώσεις αυτές έχουν το χαρακτηριστικό του ενδεχόμενου και του αβέβαιου και είναι, εν πάση περιπτώσει, ανεξάρτητες από τις πραγματικές δαπάνες στις οποίες υποβάλλονται οι σύλλογοι για την κατάρτιση τόσο των μελλοντικών επαγγελματιών παικτών όσο και εκείνων που ουδέποτε θα γίνουν επαγγελματίες. Συνεπώς, η προοπτική εισπράξεως τέτοιων αποζημιώσεων δεν μπορεί να αποτελέσει καθοριστικό στοιχείο για την ενθάρρυνση της προσλήψεως και καταρτίσεως νέων παικτών ούτε πρόσφορο μέσο χρηματοδοτήσεως αυτών των δραστηριοτήτων, ιδίως στην περίπτωση των μικρών συλλόγων.

110 Εξάλλου, όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας στις παραγράφους 226 επ. των προτάσεών του, οι ίδιοι στόχοι μπορούν να επιτευχθούν το ίδιο αποτελεσματικά με άλλα μέσα μη παρακωλύοντα την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων.

111 Υποστηρίχθηκε, επίσης, ότι οι κανόνες περί μετεγγραφών είναι αναγκαίοι για τη διασφάλιση της παγκόσμιας οργανώσεως του ποδοσφαίρου.

112 Επιβάλλεται σχετικώς να τονισθεί ότι η παρούσα υπόθεση αφορά την εφαρμογή των κανόνων αυτών εντός της Κοινότητας και δεν αφορά τις σχέσεις μεταξύ των εθνικών ομοσπονδιών των κρατών μελών και των ομοσπονδιών τρίτων χωρών. Εξάλλου, η εφαρμογή διαφορετικών κανόνων στις μετεγγραφές μεταξύ συλλόγων που ανήκουν σε εθνικές ομοσπονδίες της Κοινότητας και στις μετεγγραφές μεταξύ των συλλόγων αυτών και συλλόγων που ανήκουν σε εθνικές ομοσπονδίες τρίτων χωρών δεν συνεπάγεται ιδιαίτερες δυσχέρειες. Πράγματι, όπως τονίστηκε ανωτέρω, στις σκέψεις 22 και 23, οι κανόνες που ρυθμίζουν μέχρι σήμερα τις μετεγγραφές εντός των εθνικών ομοσπονδιών ορισμένων κρατών μελών διαφέρουν από εκείνους που εφαρμόζονται σε διεθνές επίπεδο.

113 Τέλος, ο ισχυρισμός κατά τον οποίο οι κανόνες αυτοί είναι αναγκαίοι προς αντιστάθμιση των δαπανών στις οποίες υποβλήθηκαν οι σύλλογοι για την καταβολή αποζημιώσεων κατά την πρόσληψη των παικτών τους δεν μπορεί να γίνει δεκτός, εφόσον τείνει προς δικαιολόγηση των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων με μοναδικό επιχείρημα ότι τα προσκόμματα αυτά υπήρξαν και στο παρελθόν. Παρόμοιες σκέψεις θα μπορούσαν ενδεχομένως να ληφθούν υπόψη μόνο για την κατ'εξάιρεση δικαιολόγηση του περιορισμού των διαχρονικών αποτελεσμάτων της παρούσας αποφάσεως.

114 Συνεπώς, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 48 της Συνθήκης αποκλείει την εφαρμογή κανόνων θεσπιζομένων από αθλητικές ομοσπονδίες κατά τους οποίους επαγγελματίας ποδοσφαιριστής υπήκοος κράτους μέλους δεν μπορεί, κατά τη λήξη της ισχύος του συμβολαίου του με ένα σύλλογο, να απασχοληθεί σε σύλλογο άλλου κράτους μέλους αν ο νέος σύλλογος δεν καταβάλει στον προηγούμενο σύλλογο αποζημίωση μετεγγραφής, καταρτίσεως ή προωθήσεως.

Επί της ερμηνείας του άρθρου 48 της Συνθήκης σε σχέση με τη ρήτρα ιθαγένειας

115 Το δεύτερο ερώτημα του εθνικού δικαστηρίου αφορά κυρίως αν το άρθρο 48 της Συνθήκης αποκλείει την εφαρμογή κανόνων θεσπιζομένων από αθλητικές ομοσπονδίες κατά τους οποίους, στους αγώνες που διοργανώνουν, οι σύλλογοι ποδοσφαίρου μπορούν να παρατάσσουν περιορισμένο μόνον αριθμό επαγγελματιών ποδοσφαιριστών υπηκόων άλλων κρατών μελών.

Επί της υπάρξεως εμποδίου στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων

116 Όπως έκρινε το Δικαστήριο ανωτέρω, στη σκέψη 87, το άρθρο 48 της Συνθήκης εφαρμόζεται επί ρυθμίσεων θεσπιζομένων από αθλητικές ομοσπονδίες που καθορίζουν τους όρους ασκήσεως μιας μισθωτής δραστηριότητας από επαγγελματίες αθλητές. Κατά συνέπεια, πρέπει να εξετασθεί αν η ρήτρα ιθαγένειας συνιστά εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, απαγορευόμενο από το άρθρο 48.

117 Το άρθρο 48, παράγραφος 2, ορίζει ρητώς ότι η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνεπάγεται την κατάργηση κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγενείας μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας.

118 Η διάταξη αυτή τέθηκε σε εφαρμογή με το άρθρο 4 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33), δυνάμει του οποίου οι νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις των κρατών μελών που περιορίζουν, κατ'αριθμό ή ποσοστιαία, την απασχόληση των αλλοδαπών, κατ'επιχείρηση, κατά κλάδο δραστηριότητας, κατά περιφέρεια ή σε εθνικό επίπεδο, δεν εφαρμόζονται στους υπηκόους των άλλων κρατών μελών.

119 Η ίδια αρχή δεν επιτρέπει ρήτρες περιεχόμενες σε κανονισμούς αθλητικών ομοσπονδιών να περιορίζουν το δικαίωμα υπηκόων άλλων κρατών μελών να μετέχουν, ως επαγγελματίες ποδοσφαιριστές, σε ποδοσφαιρικές συναντήσεις (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Dona, σκέψη 19).

120 Συναφώς, το γεγονός ότι η ρήτρα αυτή δεν αφορά την απασχόληση των εν λόγω παικτών, η οποία δεν περιορίζεται, αλλά τη δυνατότητα των συλλόγων τους να τους παρατάσσουν σε επίσημο αγώνα, δεν έχει σημασία. Εφόσον η συμμετοχή στις συναντήσεις αυτές αποτελεί το κύριο αντικείμενο της δραστηριότητας ενός επαγγελματία παίκτη, είναι προφανές ότι οποιοσδήποτε κανόνας την περιορίζει μειώνει επίσης την πιθανότητα απασχολήσεως του ενδιαφερομένου παίκτη.

Επί της υπάρξεως δικαιολογητικών λόγων

121 Εφόσον αποδείχθηκε η ύπαρξη εμποδίου, πρέπει να εξετασθεί αν αυτό δικαιολογείται βάσει του άρθρου 48 της Συνθήκης.

122 Η URBSFA, η UEFA και η Γερμανική, η Γαλλική και η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζουν ότι η ρήτρα ιθαγένειας δικαιολογείται για λόγους μη οικονομικούς, που αφορούν αποκλειστικώς το άθλημα.

123 Πράγματι, αποσκοπούν, πρώτον, στη διατήρηση του παραδοσιακού δεσμού μεταξύ του κάθε συλλόγου και της χώρας του, στοιχείο που έχει μεγάλη σημασία για την ταύτιση του κοινού με την ομάδα που υποστηρίζει και προκειμένου να εξασφαλίζεται ότι οι μετέχοντες σε διεθνείς διοργανώσεις σύλλογοι αντιπροσωπεύουν πράγματι τη χώρα τους.

124 Δεύτερον, η ρήτρα αυτή είναι αναγκαία για τη δημιουργία επαρκούς αποθέματος ημεδαπών παικτών ώστε να μπορούν οι εθνικές ομάδες να παρατάσσουν παίκτες υψηλού επιπέδου σε όλες τις θέσεις της ομάδας.

125 Τρίτον, συμβάλλει στη διατήρηση της αθλητικής ισορροπίας μεταξύ των συλλόγων μη επιτρέποντας στους πλουσιότερους να εξασφαλίζουν τις υπηρεσίες των καλύτερων παικτών.

126 Τέλος, η UEFA υποστηρίζει ότι ο κανόνας «3 + 2» καταρτίστηκε από κοινού με την Επιτροπή και ότι θα αναθεωρείται κατά τακτά διαστήματα αναλόγως της εξελίξεως της κοινοτικής πολιτικής.

127 Επιβάλλεται συναφώς να τονισθεί ότι στην προαναφερθείσα απόφαση Dona, σκέψεις 14 και 15, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι οι διατάξεις της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων δεν αντιτίθενται σε ρυθμίσεις ή πρακτικές δυνάμει των οποίων αποκλείονται οι αλλοδαποί παίκτες από ορισμένες συναντήσεις για λόγους μη οικονομικής φύσεως που αφορούν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και το ειδικό πλαίσιο των συναντήσεων αυτών, που ενδιαφέρουν επομένως αποκλειστικά το άθλημα αυτό καθ'εαυτό, όπως συμβαίνει λ.χ. με τις συναντήσεις μεταξύ εθνικών ομάδων διαφόρων χωρών. Υπογράμμισε, πάντως, ότι αυτός ο περιορισμός του πεδίου εφαρμογής των συγκεκριμένων διατάξεων δεν πρέπει να υπερβαίνει τον σκοπό για τον οποίο προβλέπεται.

128 Στην παρούσα υπόθεση, η ρήτρα ιθαγένειας δεν αφορά ειδικές συναντήσεις, στις οποίες αντιπαρατίθενται αντιπροσωπευτικές των χωρών τους ομάδες, αλλά εφαρμόζεται σε όλες τις επίσημες συναντήσεις μεταξύ συλλόγων και, επομένως, στο κύριο μέρος της δραστηριότητας των επαγγελματιών παικτών.

129 Συνεπώς, η ρήτρα ιθαγένειας δεν μπορεί να θεωρηθεί σύμφωνη με το άρθρο 48 της Συνθήκης, διότι άλλως η διάταξη αυτή θα έχανε την πρακτική της αποτελεσματικότητα και θα εξουδετερωνόταν το θεμελιώδες δικαίωμα της ελεύθερης προσβάσεως σε απασχόληση το οποίο παρέχεται ατομικώς σε κάθε εργαζόμενο της Κοινότητας (βλ., ως προς το τελευταίο αυτό σημείο, την απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 1987, 222/86, Haylens, Συλλογή 1987, σ. 4097, σκέψη 14).

130 Κανένα από τα επιχειρήματα που προέβαλαν οι αθλητικές ομοσπονδίες και οι κυβερνήσεις που κατέθεσαν παρατηρήσεις δεν μπορεί να ανατρέψει το συμπέρασμα αυτό.

131 Πρώτον, πρέπει να τονισθεί ότι ο σύνδεσμος μεταξύ ενός ποδοσφαιρικού συλλόγου και του κράτους μέλους εντός του οποίου είναι εγκατεστημένος δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αναπόσπαστο στοιχείο της αθλητικής δραστηριότητας, ούτε και ο σύνδεσμος που ενώνει τον σύλλογο αυτόν με τη συνοικία του, την πόλη του ή την περιοχή του ή, στην περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου, με το έδαφος που καλύπτει κάθε μία από τις τέσσερις ομοσπονδίες. Όταν μάλιστα στα εθνικά πρωταθλήματα αντιπαρατίθενται σύλλογοι διαφόρων περιοχών, διαφόρων πόλεων ή διαφόρων συνοικιών, χωρίς κανένα κανόνα να περιορίζει, για τις συναντήσεις αυτές, το δικαίωμα των συλλόγων να παρατάσσουν παίκτες προερχομένους από άλλες περιοχές, άλλες πόλεις ή άλλες συνοικίες.

132 Εξάλλου, στις διεθνείς διοργανώσεις μετέχουν σύλλογοι που έχουν επιτύχει στις χώρες τους ορισμένες αθλητικές επιδόσεις, χωρίς η ιθαγένεια των παικτών τους να έχει ιδιαίτερη σημασία.

133 Δεύτερον, πρέπει να τονισθεί ότι, καίτοι οι εθνικές ομάδες πρέπει να αποτελούνται από παίκτες που έχουν την ιθαγένεια της οικείας χώρας, οι παίκτες αυτοί δεν πρέπει οπωσδήποτε να έχουν χαρακτηριστεί ικανοί να μετέχουν στους συλλόγους της χώρας αυτής. Εξάλλου, δυνάμει των κανονισμών των αθλητικών ομοσπονδιών, οι σύλλογοι που απασχολούν αλλοδαπούς παίκτες υποχρεούνται να τους επιτρέπουν να μετέχουν σε ορισμένες συναντήσεις με την εθνική ομάδα της χώρας τους.

134 Εξάλλου, καίτοι η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, ανοίγοντας την αγορά εργασίας ενός κράτους μέλους στους υπηκόους των άλλων κρατών μελών, έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της πιθανότητας των ημεδαπών να εξεύρουν απασχόληση στο έδαφος του κράτους στο οποίο ανήκουν, δημιουργεί, σε αντιστάθμισμα, νέες προοπτικές απασχολήσεως των εν λόγω εργαζομένων σε άλλα κράτη μέλη. Οι ίδιες σκέψεις ισχύουν προφανώς και για τους επαγγελματίες ποδοσφαιριστές.

135 Τρίτον, ως προς τη διατήρηση της αθλητικής ισορροπίας, επιβάλλεται να τονισθεί ότι η ρήτρα ιθαγένειας, η οποία δεν επιτρέπει στις πλουσιότερες ομάδες να προσλαμβάνουν τους καλύτερους αλλοδαπούς παίκτες, δεν είναι πρόσφορη για την επίτευξη αυτού του σκοπού, εφόσον δεν υπάρχει κανόνας που να περιορίζει τη δυνατότητα των εν λόγω συλλόγων να προσλαμβάνουν τους καλύτερους ημεδαπούς παίκτες, διακυβεύοντας εξίσου αυτή την ισορροπία.

136 Τέλος, αναφορικά με το επιχείρημα της συμπράξεως της Επιτροπής στην κατάρτιση του κανόνα «3 + 2», πρέπει να τονισθεί ότι, πέραν των περιπτώσεων που της έχουν ρητώς παρασχεθεί αντίστοιχες αρμοδιότητες, η Επιτροπή δεν μπορεί να παρέχει εγγυήσεις ως προς τη συμφωνία συγκεκριμένης συμπεριφοράς με τη Συνθήκη (βλ., επίσης, απόφαση της 27ης Μαου 1981, 142/80 και 143/80, Essevi και Salengo, Συλλογή 1981, σ. 1413, σκέψη 16). Σε καμία περίπτωση δεν έχει την εξουσία να επιτρέπει συμπεριφορές αντίθετες προς τη Συνθήκη.

137 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι το άρθρο 48 της Συνθήκης αποκλείει την εφαρμογή κανόνων θεσπιζομένων από τις αθλητικές ομοσπονδίες κατά τους οποίους, στους αγώνες που διοργανώνουν, οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι μπορούν να παρατάσσουν περιορισμένο αριθμό επαγγελματιών παικτών υπηκόων άλλων κρατών μελών.

Επί της ερμηνείας των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης

138 Δεδομένου ότι οι δύο τύποι κανόνων στους οποίους αναφέρονται τα προδικαστικά ερωτήματα είναι αντίθετοι προς το άρθρο 48, παρέλκει η ερμηνεία των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης.

Επί των διαχρονικών αποτελεσμάτων της παρούσας αποφάσεως

139 Με τις γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις τους η UEFA και η URBSFA επέστησαν την προσοχή του Δικαστηρίου στις σοβαρές συνέπειες που θα μπορούσε να έχει η απόφασή του επί της οργανώσεως του ποδοσφαίρου γενικώς, στην περίπτωση που θα έκρινε ότι οι σχετικοί με τις μετεγγραφές και τη ρήτρα ιθαγένειας κανόνες είναι ασυμβίβαστοι με τη Συνθήκη.

140 Ο Bosman, μολονότι παρατήρησε ότι δεν επιβάλλεται μια τέτοια λύση, αναφέρθηκε ωστόσο στο ενδεχόμενο να περιορίσει το Δικαστήριο τα διαχρονικά αποτελέσματα της αποφάσεώς του ως προς τους κανόνες περί μετεγγραφής.

141 Κατά πάγια νομολογία, η ερμηνεία που δίνει το Δικαστήριο σε κανόνα του κοινοτικού δικαίου, κατά την άσκηση της αρμοδιότητας που του παρέχει το άρθρο 177 της Συνθήκης, διαφωτίζει και διευκρινίζει, εφόσον παρίσταται ανάγκη, την έννοια και το περιεχόμενο του κανόνα αυτού, όπως πρέπει ή θα έπρεπε να νοείται και να εφαρμόζεται αφότου τέθηκε σε ισχύ. Επομένως, ο κανόνας που έχει κατ'αυτόν τον τρόπο ερμηνευθεί μπορεί και πρέπει να εφαρμόζεται από τα δικαστήρια ακόμα και επί εννόμων σχέσεων που γεννήθηκαν και συστάθηκαν πριν από την έκδοση της αποφάσεως επί της αιτήσεως ερμηνείας, εφόσον, εξάλλου, συντρέχουν οι προϋποθέσεις που επιτρέπουν να έλθει ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων η σχετική με την εφαρμογή του εν λόγω κανόνα διαφορά (βλ., ιδίως, απόφαση της 2ας Φεβρουαρίου 1988, 24/86, Blaizot, Συλλογή 1988, σ. 379, σκέψη 27).

142 Το Δικαστήριο μόνον κατ'εξάιρεση μπορεί, κατ'εφαρμογήν της γενικής αρχής της ασφάλειας δικαίου, που αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της κοινοτικής έννομης τάξης, να αποφασίσει τον περιορισμό της δυνατότητας επικλήσεως από κάθε ενδιαφερόμενο της ερμηνευθείσας διατάξεως προκειμένου να τεθούν υπό αμφισβήτηση έννομες σχέσεις που έχουν καλόπιστα συσταθεί. Παρόμοιο περιορισμό μπορεί να επιτρέψει μόνο το Δικαστήριο με την απόφαση με την οποία αποφαίνεται επί της αιτηθείσας ερμηνείας (βλ. ιδίως προαναφερθείσες αποφάσεις Blaizot, σκέψη 28, και Legros κ.λπ., σκέψη 30).

143 Στην παρούσα υπόθεση, οι ιδιομορφίες των θεσπιζομένων από τις αθλητικές ομοσπονδίες κανόνων για τις μετεγγραφές παικτών μεταξύ συλλόγων διαφόρων κρατών μελών, καθώς και η εφαρμογή των ίδιων ή αναλόγων κανόνων τόσο επί των μετεγγραφών μεταξύ συλλόγων που ανήκουν στην ίδια εθνική ομοσπονδία όσο και επί των μετεγγραφών μεταξύ συλλόγων που ανήκουν σε διαφορετικές εθνικές ομοσπονδίες στο πλαίσιο του ίδιου κράτους μέλους, μπορούσαν να δημιουργήσουν αβεβαιότητα ως προς το κατά πόσον οι κανόνες αυτοί συμβιβάζονται με το κοινοτικό δίκαιο.

144 Συνεπώς, επιτακτικοί λόγοι ασφάλειας δικαίου επιβάλλουν να μη θιγούν έννομες καταστάσεις που έχουν εξαντλήσει τις συνέπειές τους στο παρελθόν. Ωστόσο, πρέπει να εξαιρεθούν όσοι εγκαίρως ανέλαβαν πρωτοβουλία προς διασφάλιση των δικαιωμάτων τους. Τέλος, πρέπει να διευκρινισθεί ότι ο περιορισμός των συνεπειών της παρούσας ερμηνείας ισχύει μόνο για τις αποζημιώσεις μετεγγραφής, καταρτίσεως ή προωθήσεως οι οποίες, κατά την ημερομηνία εκδόσεως της παρούσας αποφάσεως, έχουν ήδη καταβληθεί ή οφείλονται προς εκπλήρωση υποχρεώσεως γεννηθείσας πριν από την ημερομηνία αυτή.

145 Συνεπώς, η δέουσα απόφαση συνίσταται στο ότι το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 48 της Συνθήκης δεν μπορεί να προβληθεί προς στήριξη αιτημάτων σχετικών με αποζημίωση μετεγγραφής, καταρτίσεως ή προωθήσεως, η οποία έχει ήδη καταβληθεί ή πρέπει να καταβληθεί, κατά την ημερομηνία εκδόσεως της παρούσας αποφάσεως, προς εκπλήρωση υποχρεώσεως γεννηθείσας πριν από την ημερομηνία αυτή, εξαιρουμένων των προσώπων εκείνων τα οποία, πριν από την ημερομηνία αυτή, προσέφυγαν στη δικαιοσύνη ή άσκησαν ισοδύναμη, κατά την εφαρμοστέα εθνική νομοθεσία, ένσταση.

146 Αντιθέτως, δεν μπορεί να επιτραπεί ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της παρούσας αποφάσεως ως προς τη ρήτρα ιθαγένειας. Πράγματι, ενόψει των προαναφερθεισών αποφάσεων Walrave και Dona, οι πολίτες δεν μπορούσαν ευλόγως να θεωρούν ότι οι απορρέουσες από τη ρήτρα αυτή διακρίσεις συμβιβάζονταν με το άρθρο 48 της Συνθήκης.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

**κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε το cour d'appel της Λιέγης
με απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 1993**

αποφαίνεται:

1) Το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΟΚ αποκλείει την εφαρμογή κανόνων θεσπιζομένων από αθλητικές ομοσπονδίες κατά τους οποίους επαγγελματίας ποδοσφαιριστής υπήκοος κράτους μέλους δεν μπορεί, κατά τη λήξη της ισχύος του συμβολαίου του με ένα σύλλογο, να απασχοληθεί σε σύλλογο άλλου κράτους μέλους αν ο νέος σύλλογος δεν καταβάλει στον προηγούμενο σύλλογο αποζημίωση μετεγγραφής, καταρτίσεως ή προωθήσεως.

2) Το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΟΚ αποκλείει την εφαρμογή κανόνων θεσπιζομένων από τις αθλητικές ομοσπονδίες κατά τους οποίους, στους αγώνες που διοργανώνουν, οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι μπορούν να παρατάσσουν περιορισμένο αριθμό επαγγελματιών παικτών υπηκόων άλλων κρατών μελών.

3) Το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΟΚ δεν μπορεί να προβληθεί προς στήριξη αιτημάτων σχετικών με αποζημίωση μετεγγραφής, καταρτίσεως ή προωθήσεως, η οποία έχει ήδη καταβληθεί ή πρέπει να καταβληθεί, κατά την ημερομηνία εκδόσεως της παρούσας αποφάσεως, προς εκπλήρωση υποχρεώσεως γεννηθείσας πριν από την ημερομηνία αυτή, εξαιρουμένων των προσώπων εκείνων τα οποία, πριν από την ημερομηνία αυτή, προσέφυγαν στη δικαιοσύνη ή άσκησαν ισοδύναμη, κατά την εφαρμοστέα εθνική νομοθεσία, ένσταση.

«Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών - Κανόνες ανταγωνισμού που εφαρμόζονται στις επιχειρήσεις - Αθλητές τζούντο - Αθλητικές κανονιστικές ρυθμίσεις προβλέπουσες εθνικές ποσοτώσεις και διαδικασίες επιλογής από τις εθνικές ομοσπονδίες για τη συμμετοχή σε διεθνή τουρνουά»

2. Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-51/96 και C-191/97,

που έχουν ως αντικείμενο αιτήσεις του Tribunal de première instance de Namur (Βέλγιο) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ), με τις οποίες ζητείται, στο πλαίσιο των διαφορών που εκκρεμούν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Christelle Delière

και

Ligue francophone de judo et disciplines associées ASBL,

Ligue belge de judo ASBL,

Union européenne de judo (C-51/96)

και μεταξύ

Christelle Delière

και

Ligue francophone de judo et disciplines associées ASBL,

Ligue belge de judo ASBL,

François Pacquée (C-191/97),

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 49 ΕΚ), και των άρθρων 60, 66, 85 και 86 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρων 50 ΕΚ, 55 ΕΚ, 81 ΕΚ και 82 ΕΚ),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

εκδίδει την ακόλουθη Απόφαση

1. Με διάταξη της 16ης Φεβρουαρίου 1996 (C-51/96), η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 21 Φεβρουαρίου 1996, και με απόφαση της 14ης Μαΐου 1997 (C-191/97), η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 20 Μαΐου 1997, το Tribunal de première instance de Namur, δικάζον, αντίστοιχα, στο πλαίσιο αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων και αγωγής επί της ουσίας, υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ), δύο προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρου 49 ΕΚ), και των άρθρων 60, 66, 85 και 86 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρων 50 ΕΚ, 55 ΕΚ, 81 ΕΚ και 82 ΕΚ).

2. Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφορών μεταξύ, αφενός, της C. Delière και, αφετέρου, της Ligue francophone de judo et disciplines associées ASBL (στο εξής: LFJ), της Ligue belge de judo ASBL (στο εξής: LBJ) και του προέδρου της τελευταίας, François Pacquée, σχετικά με την άρνηση των δευτέρων να επιλέξουν την C. Delière για να συμμετάσχει σε διεθνές τουρνουά τζούντο στο Παρίσι, στην κατηγορία των κάτω των 52 κιλών.

Οι κανόνες οργανώσεως και επιλογής στο τζούντο

3. Η άσκηση του τζούντο, ατομικού αθλήματος πολεμικής τέχνης, οργανώνεται σε παγκόσμια κλίμακα από τη Διεθνή Ομοσπονδία Τζούντο (Fédération internationale de judo, στο εξής: FIJ). Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, υφίσταται μια ομοσπονδία καλούμενη Ευρωπαϊκή Ένωση Τζούντο (Union européenne de judo, στο εξής: UEJ), μέλη της οποίας είναι οι διάφορες εθνικές ομοσπονδίες. Η βελγική ομοσπονδία είναι η LBJ, η οποία ασχολείται κυρίως με διεθνείς αγώνες και επιλέγει τους αθλητές που θα συμμετάσχουν στα διεθνή τουρνουά. Η LBJ απαρτίζεται από δύο περιφερειακές αθλητικές ενώσεις, τη Vlaamse Judofederatie (στο εξής: VJF) και την LFJ. Μέλη της LBJ είναι οι δύο περιφερειακές αθλητικές ενώσεις, καθώς και τα αθλητικά σωματεία μέλη των ενώσεων αυτών. Οι αθλητές τζούντο είναι μέλη σωματείου, το οποίο, με τη σειρά του, είναι μέλος της περιφερειακής αθλητικής ενώσεως, η οποία χορηγεί στα μέλη της την απαραίτητη άδεια για τη συμμετοχή στα μαθήματα ή στους αγώνες. Ο κάτοχος άδειας υποχρεούται να τηρεί όλες τις υποχρεώσεις που επιβάλλονται από το καταστατικό και τους κανονισμούς της περιφερειακής αθλητικής ενώσεως.

4. Εκ παραδόσεως, οι αθλητές κατατάσσονται αναλόγως του φύλου τους και επτά κατηγοριών βάρους, δηλαδή υπάρχουν συνολικώς δεκατέσσερις διαφορετικές αγωνιστικές κατηγορίες. Η διευθύνουσα επιτροπή της UEJ, κατά τη σύνοδο επί τεχνικών και αθλητικών θεμάτων την οποία πραγματοποίησε στο Αμστερνταμ στις

5 Φεβρουαρίου 1994 καθώς και στο τακτικό συνέδριό της που πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία στις 9 Απριλίου 1994, θέσπισε κανόνες σχετικά με τη συμμετοχή στα ευρωπαϊκά τουρνουά τα λεγόμενα Α΄ κατηγορίας. Τα εν λόγω τουρνουά, όπως και το πανευρωπαϊκό πρωτάθλημα του Μαΐου 1996, επέτρεπαν στους αθλητές να συγκεντρώσουν μόρια για την κατάταξή τους στους ευρωπαϊκούς πίνακες προκρίσεως για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1996 στην Ατλάντα. Προβλεπόταν ότι μόνον οι εθνικές ομοσπονδίες μπορούσαν να εγγράψουν τους αθλητές τους και ότι, για κάθε ευρωπαϊκή ομοσπονδία, μπορούσαν να εγγραφούν στους εν λόγω πίνακες επτά αθλητές τζούντο από κάθε φύλο, ήτοι, καταρχήν, ένας αθλητής ανά κατηγορία. Ωστόσο, αν δεν προκρινόταν κανένας αθλητής σε ορισμένη κατηγορία, ήταν δυνατόν να εγγραφούν δύο αθλητές τζούντο σε άλλη κατηγορία, χωρίς να επιτρέπεται η υπέρβαση του ανωτάτου ορίου των επτά ανδρών και επτά γυναικών. Όπως εξέθεσε η LFJ κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, η ιθαγένεια του αθλητή δεν ασκούσε καμία επίδραση εν προκειμένω, καθόσον λαμβανόταν υπόψη μόνον η ιδιότητα του εγγεγραμμένου στην εθνική ομοσπονδία.

5. Σύμφωνα με τα κριτήρια επιλογής για τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα, που θέσπισε η FIJ στις 19 Οκτωβρίου 1993 στη Μαδρίτη, προκρίνονταν για τους εν λόγω αγώνες, σε κάθε κατηγορία, οι οκτώ πρώτοι του τελευταίου παγκοσμίου πρωταθλήματος, καθώς και ορισμένος αριθμός αθλητών από κάθε ήπειρο (για την Ευρώπη, εννέα άνδρες και πέντε γυναίκες σε κάθε κατηγορία), οι οποίοι θα καθορίζονταν με βάση τις επιδόσεις κάθε αθλητή τζούντο σε ορισμένα τουρνουά κατά την προ των Ολυμπιακών Αγώνων περίοδο. Προς τούτο, η UEJ διευκρίνισε, κατά τη σύνοδο του Αμστερνταμ και το συνέδριο της Λευκωσίας που μνημονεύθηκαν ανωτέρω, ότι θα λαμβάνονταν υπόψη οι τρεις καλύτερες επιδόσεις σε τουρνουά Α΄ κατηγορίας και στα πανευρωπαϊκά πρωταθλήματα ενηλίκων, κατά το χρονικό διάστημα από το παγκόσμιο πρωτάθλημα του 1995 έως το πανευρωπαϊκό πρωτάθλημα του 1996. Όρισε επίσης ότι η πρόκριση θα αφορούσε τις ομοσπονδίες και όχι ατομικώς τους αθλητές τζούντο.

Οι διαφορές των κυρίων δικών και τα προδικαστικά ερωτήματα

6. Η C. Delière ασκεί το άθλημα του τζούντο από το 1983 και, ήδη από το 1987, έχει επιτύχει εξαιρετικά αποτελέσματα στην κατηγορία των κάτω των 52 κιλών, μεταξύ των οποίων διάφοροι τίτλοι πρωταθλήτριας Βελγίου, ένας τίτλος πρωταθλήτριας Ευρώπης και ένας τίτλος παγκόσμιας πρωταθλήτριας στους κάτω των 19 ετών αθλητές, καθώς και νίκες και σημαντικές διακρίσεις σε διεθνή τουρνουά. Μεταξύ των διαδίκων των κυρίων δικών υφίσταται διαφωνία ως προς το καθεστώς της C. Delière, καθόσον η τελευταία διατείνεται ότι ασκεί το άθλημα

του τζούντο επαγγελματικά ή ημιεπαγγελματικά, ενώ η LBJ και η LFJ υποστηρίζουν ότι το τζούντο είναι άθλημα το οποίο, στην Ευρώπη και, ειδικότερα, στο Βέλγιο, ασκείται ερασιτεχνικώς.

7. Η C. Delière υποστηρίζει ότι, ήδη από το 1992, οι υπεύθυνοι της LFJ και της LBJ εμποδίζουν κατά καταχρηστικό τρόπο την εξέλιξη της σταδιοδρομίας της. Παραπονείται, μεταξύ άλλων, ότι δεν της επετράπη να συμμετάσχει στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Βαρκελώνης το 1992 και ότι δεν επελέγη για το παγκόσμιο πρωτάθλημα του 1993 ούτε για το πανευρωπαϊκό πρωτάθλημα του 1994. Τον Μάρτιο του 1995, ανακοινώθηκε στην C. Delière ότι δεν είχε προεπιλεγεί για τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα. Τον Απρίλιο του 1995, ενώ προετοιμαζόταν για να συμμετάσχει στο πανευρωπαϊκό πρωτάθλημα που θα διεξαγόταν τον Μάιο, αποκλείστηκε από τη βελγική εθνική ομάδα προς όφελος άλλης αθλήτριας εγγεγραμμένης στη VJF. Τον Δεκέμβριο του 1995, δεν της επετράπη να συμμετάσχει σε διεθνές τουρνουά Α΄ κατηγορίας στη Βασιλεία.

8. Η LFJ ισχυρίζεται ότι η C. Delière επανειλημμένως έχει έλθει σε σύγκρουση με τους προπονητές, τους υπεύθυνους επιλογής αθλητών και τους διευθύνοντες της LFJ και της LBJ και ότι είναι απείθαρχη, της έχει δε επιβληθεί, μεταξύ άλλων, η πειθαρχική ποινή του προσωρινού αποκλεισμού της από κάθε δραστηριότητα σε επίπεδο ομοσπονδίας. Επιπλέον, αντιμετωπίζει και αθλητικής φύσεως δυσκολίες, καθόσον το Βέλγιο διαθέτει τουλάχιστον τέσσερις αθλήτριες τζούντο υψηλού επιπέδου στην κατηγορία των κάτω των 52 κιλών. Η LBJ αναφέρει ότι οι αποφάσεις σχετικά με την επιλογή των αθλητών για τη συμμετοχή στα διάφορα τουρνουά και πρωταθλήματα λαμβάνονται από την εθνική αθλητική επιτροπή, όργανο συγκροτούμενο, κατ' ίση εκπροσώπηση, από μέλη της VJF και της LFJ.

9. Τα πραγματικά περιστατικά που αποτέλεσαν την αφορμή των υποθέσεων των κυρίων δικών αφορούν τη συμμετοχή στο διεθνές τουρνουά Α΄ κατηγορίας που διεξήχθη στο Παρίσι στις 10 και 11 Φεβρουαρίου 1996. Επειδή η LBJ επέλεξε δύο άλλες αθλήτριες οι οποίες, κατά την C. Delière, είχαν λιγότερο καλές επιδόσεις από τις δικές της, η C. Delière υπέβαλε, στις 26 Ιανουαρίου 1996, αίτηση ασφαλιστικών μέτρων ενώπιον του Tribunal de première instance de Namur.

Η υπόθεση C-51/96

10. Η C. Delière ζήτησε από το Tribunal de première instance de Namur να υποχρεώσει, με ασφαλιστικά μέτρα, την LFJ και την LBJ να προβούν σε κάθε πρόσφορη ενέργεια προκειμένου να διασφαλίσουν τη συμμετοχή της στο τουρνουά του Παρισιού, καθώς και να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο σχετικά με τον παράνομο χαρακτήρα των κανόνων που έχει θεσπίσει η UEJ όσον

αφορά τον ανώτατο αριθμό αθλητών ανά εθνική ομοσπονδία και όσον αφορά την υποχρέωση λήψεως αδείας από την ομοσπονδία για τη συμμετοχή σε ατομικά τουρνουά Α΄ κατηγορίας από πλευράς των άρθρων 59, 60, 66, 85 και 86 της Συνθήκης. Με προσεπίκληση δικονομικού εγγυητή της 9ης Φεβρουαρίου 1996, η C. Deliège στράφηκε κατά της UEJ και ζήτησε από τον αρμόδιο επί της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων δικαστή να υποχρεώσει όλους τους διοργανωτές τουρνουά Α΄ κατηγορίας να δεχθούν προσωρινώς τη συμμετοχή της, ανεξαρτήτως του αν είχε ή όχι επιλεγεί από την εθνική ομοσπονδία.

11. Με διάταξη της 6ης Φεβρουαρίου 1996, ο αρμόδιος επί της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων δικαστής του Tribunal de première instance de Namur απέρριψε το αίτημα της C. Deliège περί συμμετοχής της στο τουρνουά του Παρισιού, αλλά απαγόρευσε στην LBJ και στην LFJ να λάβουν οποιαδήποτε απόφαση που θα συνεπαγόταν τη μη επιλογή της αιτούσας σε μελλοντικούς αγώνες, έως ότου ακούσει εκ νέου τους διαδίκους σχετικά με άλλες πτυχές της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων.

12. Με διάταξη της 16ης Φεβρουαρίου 1996, ο ίδιος δικαστής απέρριψε καταρχάς ως απαράδεκτη την ασκηθείσα κατά της UEJ προσεπίκληση.

13. Στη συνέχεια, το αιτούν δικαστήριο ανέφερε ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, η άσκηση αθλήματος εμπίπτει στο κοινοτικό δίκαιο κατά το μέτρο που συνιστά οικονομική δραστηριότητα κατά την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 2 ΕΚ). Λόγω της πρόσφατης εξελίξεως της αθλητικής πρακτικής, έχει αμβλυνθεί η διάκριση μεταξύ ερασιτεχνών και επαγγελματιών αθλητών. Οι αθλητές υψηλών επιδόσεων, πέραν του ότι μπορεί να λαμβάνουν υποτροφίες ή άλλες ενισχύσεις, είναι δυνατόν να πραγματοποιούν υψηλότερα εισοδήματα λόγω της φήμης της οποίας απολαμβάνουν, οπότε η δραστηριότητα την οποία ασκούν είναι οικονομικής φύσεως.

14. Σύμφωνα με το αιτούν δικαστήριο, η C. Deliège διατείνεται, με εκ πρώτης όψεως βάσιμα επιχειρήματα, ότι πρέπει να θεωρηθεί ως παρέχουσα υπηρεσίες κατά την έννοια των άρθρων 59, 60 και 66 της Συνθήκης. Η συστηματική επιβολή εθνικής ποσοστώσεως και συστήματος επιλογής σε εθνικό επίπεδο φαίνεται να συνιστά εμπόδιο στην ελεύθερη άσκηση δραστηριότητας οικονομικής φύσεως. Εξάλλου, κατά το αιτούν δικαστήριο, δεν μπορεί ευλόγως να υποστηριχθεί ότι η πρόσβαση στους αγώνες την οποία διεκδικεί η C. Deliège θα είχε ως συνέπεια να μπορεί ο οποιοσδήποτε να συμμετάσχει σε οποιοδήποτε τουρνουά, καθόσον η συμμετοχή θα μπορούσε να επιτρέπεται σε όλους τους αθλητές που ανταποκρίνονται σε ορισμένα αντικειμενικά κριτήρια επιδόσεων, όπως καταδεικνύεται από την πρακτική που εφαρμόζεται σε άλλα συγκρίσιμα αθλήματα.

15. Έτσι, ενόψει, ιδίως, του ότι επρόκειτο σύντομα να διεξαχθούν οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Ατλάντα καθώς και της σχετικά σύντομης διάρκειας της σταδιοδρομίας των αθλητών υψηλού επιπέδου, το εθνικό δικαστήριο θεώρησε ότι το αίτημα της C. Deliège περί υποβολής προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο ήταν «προδήλως λυσιτελής». Έκρινε ότι το γεγονός ότι δεν είχε κινηθεί διαδικασία επί της ουσίας δεν συνιστούσε εμπόδιο για την υποβολή ενός τέτοιου ερωτήματος. Το ερώτημα αυτό θα μπορούσε να εκληφθεί ως στοιχείο επιλύσεως της διαφοράς που αποτελεί το αντικείμενο της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων ή ως αποδεικτικό στοιχείο ικανό να επιταχύνει την επί της ουσίας διαδικασία την οποία φαίνεται ότι είχε την πρόθεση να κινήσει η αιτούσα.

16. Κατά συνέπεια, ο αρμόδιος επί της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων δικαστής του Tribunal de première instance de Namur υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Αντιβαίνει ή όχι στη Συνθήκη της Ρώμης και, ειδικότερα, στα άρθρα 59 έως 66 καθώς και στα άρθρα 85 και 86 ένας κανονισμός ο οποίος επιβάλλει στους επαγγελματίες ή ημιεπαγγελματίες αθλητές ή στους προτιθέμενους να αποκτήσουν μία από τις ιδιότητες αυτές την υποχρέωση να λαμβάνουν άδεια ή να επιλέγονται από την οικεία εθνική ομοσπονδία προκειμένου να συμμετέχουν σε διεθνείς αγώνες και ο οποίος προβλέπει εθνικές ποσοτώσεις συμμετοχής σε παρόμοιους αγώνες;»

17. Τέλος, όσον αφορά τη διαμόρφωση προσωρινής καταστάσεως, το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι τα αιτήματα της C. Deliège κατά της LBJ και της LFJ δεν μπορούσαν να γίνουν δεκτά. Θεώρησε, ωστόσο, ότι έπρεπε να προστατευθεί η αιτούσα από την πρόκληση πιθανής σοβαρής ζημίας, με τη διαμόρφωση προσωρινής καταστάσεως μη θίγουσας τα συμφέροντα των λοιπών αθλητών.

18. Ως εκ τούτου, εν αναμονή της εκβάσεως της δίκης επί της ουσίας, το αιτούν δικαστήριο απαγόρευσε στην LBJ και στην LFJ να προβούν σε οποιαδήποτε ενέργεια που θα είχε ως αντικείμενο να περιορίσει ή να απαγορεύσει την ελεύθερη άσκηση, εκ μέρους της αιτούσας, της δραστηριότητάς της ως αθλήτριας τζούντο, ιδίως σε εθνικούς ή διεθνείς αγώνες, και η οποία δεν θα ήταν αντικειμενικά δικαιολογημένη είτε ενόψει των φυσικών ικανοτήτων της ή της συμπεριφοράς της, είτε ενόψει της συγκριτικής αξιολογήσεως των επιδόσεών της σε σχέση προς τις επιδόσεις άλλων συναγωνιζομένων αθλητών. Το μέτρο αυτό θα έπαυε να παράγει αποτελέσματα ένα μήνα μετά την έκδοση της διατάξεως, εάν η C. Deliège δεν ασκούσε αγωγή επί της ουσίας.

Η υπόθεση C-191/97

19. Με δικόγραφο επιδοθέντα στις 27 Φεβρουαρίου και 1η Μαρτίου 1996, η C. Delière άσκησε αγωγή επί της ουσίας κατά των LFJ, LBJ και F. Pacquée ενώπιον του Tribunal de première instance de Namur. Με την αγωγή αυτή ζήτησε από το εν λόγω δικαστήριο, πρώτον, να κρίνει ότι το σύστημα επιλογής των αθλητών τζούντο για τα διεθνή τουρνουά, όπως αυτό καθορίζεται από τους κανονισμούς των δύο προμηθευτών ομοσπονδιών, είναι παράνομο καθόσον απονέμει στις ομοσπονδίες αυτές εξουσία ικανή να παρακωλύσει την άσκηση του δικαιώματος των αθλητών τζούντο στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών καθώς και να περιορίσει την επαγγελματική ελευθερία των εν λόγω αθλητών, δεύτερον, να υποβάλει στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων προδικαστικό ερώτημα, τρίτον, να διαμορφώσει προσωρινή κατάσταση σε περίπτωση υποβολής τέτοιου ερωτήματος και, τέλος, να υποχρεώσει τις LFJ και LBJ να της καταβάλουν αποζημίωση ύψους 30 εκατομμυρίων βελγικών φράγκων (BEF).

20. Με την απόφασή του, το αιτούν δικαστήριο θεώρησε ότι υπήρχε προφανής κίνδυνος να κρίνει το Δικαστήριο απαράδεκτο το ερώτημα που υποβλήθηκε στην υπόθεση C-51/96, για τον λόγο ότι ο αρμόδιος επί των ασφαλιστικών μέτρων δικαστής είχε καταστήσει τελείως κενή περιεχομένου την προδικαστική παραπομπή. Έκρινε, ως εκ τούτου, ότι δεν χρειαζόταν να αναμείνει την απόφαση του Δικαστηρίου στην πρώτη αυτή υπόθεση και, δεδομένου ότι η απάντηση στο ζήτημα που ετίθετο στην υπόθεση της οποίας είχε επιληφθεί ήταν αβέβαιη, όφειλε να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο.

21. Όσον αφορά το αίτημα της C. Delière περί ρυθμίσεως προσωρινής καταστάσεως, θεώρησε πολύ δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να ρυθμίσει στην πράξη μια τέτοια κατάσταση που να λαμβάνει υπόψη το συμφέρον όλων των διαδίκων, καθόσον η ενδιαφερομένη δεν είχε προτείνει συναφώς κανένα συγκεκριμένο μέτρο.

22. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunal de première instance de Namur ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Αντιβαίνει ή όχι στη Συνθήκη της Ρώμης και, ειδικότερα, στα άρθρα 59, 85 και 86 της Συνθήκης αυτής το γεγονός ότι επιβάλλεται στους επαγγελματίες ή ημιεπαγγελματίες αθλητές ή στους προτιθέμενους να ασκήσουν επαγγελματική ή ημιεπαγγελματική αθλητική δραστηριότητα η υποχρέωση να λαμβάνουν άδεια από την οικεία ομοσπονδία προκειμένου να μετέχουν σε διεθνείς αγώνες στους οποίους δεν αγωνίζονται εθνικές ομάδες;»

Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα και επί του παραδεκτού των ερωτημάτων αυτών

23. Η LFJ, η LBJ, ο F. Pacquée, η Βελγική, η Ελληνική και η Ιταλική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή αμφισβήτησαν, για διάφορους λόγους, την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να απαντήσει στο ερώτημα που υποβλήθηκε στην υπόθεση C-51/96 καθώς και το παραδεκτό, εν όλω ή εν μέρει, του ερωτήματος αυτού.

24. Καταρχάς, κατά τους ανωτέρω, το αιτούν δικαστήριο έχει αποφανθεί επί όλων των αιτημάτων της αιτούσας και έχει επιλύσει τη διαφορά. Εφόσον η διαδικασία στην κύρια δίκη είχε περατωθεί κατά την ημερομηνία κατά την οποία το Δικαστήριο επελήφθη της αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, η απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα δεν παρουσιάζει πλέον ενδιαφέρον για το αιτούν δικαστήριο. Υπό τις περιστάσεις αυτές, από τις αποφάσεις της 21ης Απριλίου 1988, 338/85, Fratelli Pardini (Συλλογή 1988, σ. 2041), και της 4ης Οκτωβρίου 1991, C-159/90, Society for the Protection of Unborn Children Ireland (Συλλογή 1991, σ. I-4685), προκύπτει ότι το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να απαντήσει στο ερώτημα αυτό.

25. Εξάλλου, το ερώτημα έχει υποθετικό χαρακτήρα και αφορά ένα ζήτημα την ερασιτεχνική άσκηση αθλήματος που δεν εμπίπτει στο κοινοτικό δίκαιο.

26. Τέλος, υποστηρίζεται ότι το εθνικό δικαστήριο παρέλειψε να καθορίσει το πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσεται το ερώτημα, επιταγή η οποία ισχύει όλως ιδιαιτέρως στον τομέα του ανταγωνισμού, ο οποίος χαρακτηρίζεται από περίπλοκες πραγματικές και νομικές καταστάσεις (απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 1993, C-320/90 έως C-322/90, Telemardicabruzzo κ.λπ., Συλλογή 1993, σ. I-393).

27. Η LFJ, η LBJ, ο F. Pacquée, η Ελληνική Κυβέρνηση και η Επιτροπή αμφισβητούν και την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να απαντήσει εν όλω ή εν μέρει στο προδικαστικό ερώτημα που υποβλήθηκε στην υπόθεση C-191/97 και το παραδεκτό του ερωτήματος αυτού. Υποστηρίζουν, μεταξύ άλλων, ότι το αιτούν δικαστήριο δεν παρέσχε επαρκή στοιχεία όσον αφορά τόσο το πραγματικό όσο και το κανονιστικό πλαίσιο, ότι το ερώτημα αφορά ζήτημα ξένο προς το κοινοτικό δίκαιο, ότι θίγονται τα δικαιώματα άμυνας της UEJ και της FIJ, καθώς και ότι το υποβληθέν ερώτημα έχει υποθετικό χαρακτήρα στο μέτρο που αναφέρεται σε αθλητικές συναντήσεις διαφορετικές από αυτές στις οποίες αγωνίζονται εθνικές ομάδες.

28. Πρέπει, πρώτον, να παρατηρηθεί ότι το κατά πόσον τα ερωτήματα που υπέβαλε το εθνικό δικαστήριο αφορούν ζήτημα ξένο προς το κοινοτικό δίκαιο, είτε διότι η ερασιτεχνική άσκηση αθλήματος δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης είτε διότι στις αθλητικές συναντήσεις στις οποίες αναφέρεται το εν λόγω δικαστήριο αγωνίζονται εθνικές ομάδες, αποτελεί ζήτημα απτόμενο της ουσίας των υποβληθέντων ερωτημάτων και όχι του παραδεκτού τους.

29. Δεύτερον, όσον αφορά την προβαλλόμενη προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας της FIJ και της UEJ, δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να εξακριβώσει αν η απόφαση περί παραπομπής έχει εκδοθεί σύμφωνα με τους οργανωτικούς και δικονομικούς κανόνες του εθνικού δικαίου (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 11ης Ιουλίου 1996, C-39/94, SFEI κ.λπ., Συλλογή 1996, σ. I-3547, σκέψη 24, και της 5ης Ιουνίου 1997, C-105/94, Celestini, Συλλογή 1997, σ. I-2971, σκέψη 20). Συνεπώς, το Δικαστήριο δεν χρειάζεται να αποφανθεί ως προς το αν η FIJ και η UEJ έπρεπε να προσεπικληθούν στις κύριες δίκες.

30. Τρίτον, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, η ανάγκη να δοθεί ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου που να είναι χρήσιμη για το εθνικό δικαστήριο απαιτεί να καθορίζει το εθνικό δικαστήριο το πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσονται τα ερωτήματα που υποβάλλει ή, τουλάχιστον, να εξηγεί τις πραγματικές καταστάσεις επί των οποίων στηρίζονται τα ερωτήματα αυτά. Οι επιταγές αυτές ισχύουν όλως ιδιαίτέρως σε ορισμένους τομείς, όπως ο τομέας του ανταγωνισμού, που χαρακτηρίζονται από περίπλοκες πραγματικές και νομικές καταστάσεις (βλ., μεταξύ άλλων, προμνησθείσα απόφαση Telemarsicabruzzo κ.λπ., σκέψεις 6 και 7, και αποφάσεις της 21ης Σεπτεμβρίου 1999, C-67/96, Albany, η οποία δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 39, και C-115/97 έως C-117/97, Brentjens', η οποία δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 38).

31. Οι πληροφορίες που παρέχονται με τις αποφάσεις περί παραπομπής πρέπει όχι μόνον να καθιστούν δυνατό στο Δικαστήριο να δίδει χρήσιμες απαντήσεις, αλλά και να παρέχουν στις κυβερνήσεις των κρατών μελών, καθώς και στα λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη, τη δυνατότητα να υποβάλουν παρατηρήσεις σύμφωνα με το άρθρο 20 του Οργανισμού ΕΚ του Δικαστηρίου. Στο Δικαστήριο απόκειται να μεριμνά για τη διασφάλιση της δυνατότητας αυτής, λαμβανομένου υπόψη ότι, δυνάμει της προαναφερθείσας διατάξεως, μόνον οι αποφάσεις περί παραπομπής κοινοποιούνται στα ενδιαφερόμενα μέρη (βλ., μεταξύ άλλων, διάταξη της 23ης Μαρτίου 1995, C-458/93, Saddik, Συλλογή 1995, σ. I-551, σκέψη 13, και προμνησθείσες αποφάσεις Albany, σκέψη 40, και Brentjens', σκέψη 39).

32. Όσον αφορά την υπόθεση C-191/97, η οποία πρέπει να εξεταστεί πρώτη, αφενός, από τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν οι διάδικοι της κύριας δίκης, οι κυβερνήσεις των κρατών μελών, η Νορβηγική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη του Οργανισμού ΕΚ του Δικαστηρίου, προκύπτει ότι οι πληροφορίες που περιέχονται στην απόφαση περί παραπομπής τούς επέτρεψαν να λάβουν λυσιτελώς θέση επί του ερωτήματος που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο, στο μέτρο που το ερώτημα αυτό αφορά τους κανόνες της Συνθήκης περί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

33. Περαιτέρω, ακόμα και αν η Ελληνική, η Ισπανική και η Ιταλική Κυβέρνηση θεώρησαν ότι οι πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το αιτούν δικαστήριο δεν τους παρείχαν τη δυνατότητα να λάβουν θέση επί του κατά πόσον η ενάγουσα της κύριας δίκης ασκεί οικονομική δραστηριότητα υπό την έννοια της Συνθήκης, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι οι κυβερνήσεις αυτές και τα λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη μπόρεσαν να υποβάλουν παρατηρήσεις βάσει των πραγματικών στοιχείων που εξέθεσε το εν λόγω δικαστήριο.

34. Εξάλλου, οι πληροφορίες που περιέχει η απόφαση περί παραπομπής συμπληρώθηκαν από τα στοιχεία της δικογραφίας που διαβίβασε το εθνικό δικαστήριο και τις γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο. Όλα αυτά τα στοιχεία, τα οποία περιέχει η έκθεση ακροατηρίου, γνωστοποιήθηκαν στις κυβερνήσεις των κρατών μελών και στα λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη ενόψει της επ' ακροατηρίου συζήτησεως, κατά τη διάρκεια της οποίας οι ενδιαφερόμενοι μπόρεσαν, εφόσον χρειάστηκε, να συμπληρώσουν τις παρατηρήσεις τους (βλ., επίσης, υπό το πνεύμα αυτό, προμνησθείσες αποφάσεις Albany, σκέψη 43, και Brentjens', σκέψη 42).

35. Αφετέρου, οι πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το αιτούν δικαστήριο, συμπληρωθείσες εφόσον χρειάστηκε από τα προαναφερθέντα στοιχεία, παρέχουν στο Δικαστήριο επαρκή γνώση του πραγματικού και κανονιστικού πλαισίου της διαφοράς στην κύρια δίκη ώστε να μπορεί να ερμηνεύσει τους κανόνες της Συνθήκης περί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών σε σχέση με την κατάσταση που αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς αυτής.

36. Αντιθέτως, στον βαθμό που το υποβληθέν ερώτημα αφορά τους κανόνες ανταγωνισμού που εφαρμόζονται στις επιχειρήσεις, το Δικαστήριο δεν θεωρεί ότι διαφωτίστηκε επαρκώς ώστε να παράσχει ενδείξεις ως προς τον ορισμό της ή των αγορών που αφορά η διαφορά της κύριας δίκης. Από την απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτει επίσης σαφώς η φύση και ο αριθμός των επιχειρήσεων που ασκούν τη δραστηριότητά τους σ' αυτήν ή σ' αυτές τις αγορές. Επιπλέον, οι πληροφορίες που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο δεν επιτρέπουν στο Δικαστήριο να αποφανθεί λυσιτελώς ως προς την ύπαρξη και την έκταση του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών ή ως προς την πιθανότητα να θιγεί το εμπόριο αυτό από τους κανόνες επιλογής των αθλητών τζούντο.

37. Επιβάλλεται, συνεπώς, η διαπίστωση ότι η απόφαση περί παραπομπής δεν περιέχει επαρκή στοιχεία ώστε να ανταποκρίνεται στις επιταγές που υπομνήσθηκαν στις σκέψεις 30 και 31 της παρούσας αποφάσεως όσον αφορά τους κανόνες του ανταγωνισμού.

38. Όσον αφορά το ερώτημα που υποβλήθηκε στο πλαίσιο της υποθέσεως C-51/96, η διάταξη περί παραπομπής δεν περιέχει επίσης επαρκή στοιχεία ώστε να επιτρέψει

στο Δικαστήριο να αποφανθεί λυσιτελώς ως προς την ερμηνεία των κανόνων του ανταγωνισμού που εφαρμόζονται στις επιχειρήσεις. Αντιθέτως, οι πληροφορίες που παρασχέθηκαν με τη διάταξη αυτή, συμπληρωθείσες, εφόσον χρειάστηκε, από τα στοιχεία που περιέχονται στις γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν σύμφωνα με το άρθρο 20 του Οργανισμού ΕΚ του Δικαστηρίου και τα οποία περιελήφθησαν στην έκθεση ακροατηρίου, καθώς και οι ενδείξεις που συνάγονται από την απόφαση περί παραπομπής στην υπόθεση C-191/97, επέτρεψαν στα μεν ενδιαφερόμενα μέρη να λάβουν θέση επί της ερμηνείας των κανόνων περί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, στο δε Δικαστήριο να λάβει επαρκή γνώση του πραγματικού και κανονιστικού πλαισίου ώστε να μπορέσει να εκδώσει συναφώς λυσιτελή απόφαση.

39. Παρά την ελαφρώς διαφορετική διατύπωσή τους, τα ερωτήματα που υποβλήθηκαν στις δύο υποθέσεις των κυρίων δικών ταυτίζονται κατ' ουσίαν και, υπό τις συνθήκες αυτές, δεν χρειάζεται να εξεταστούν περαιτέρω τα επιχειρήματα με τα οποία αμφισβητήθηκε ειδικά το παραδεκτό του ερωτήματος στην υπόθεση C-51/96.

40. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι το Δικαστήριο πρέπει να απαντήσει στα υποβληθέντα ερωτήματα στο μέτρο που αυτά αφορούν την ερμηνεία των κανόνων της Συνθήκης περί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Αντιθέτως, τα εν λόγω ερωτήματα είναι απαράδεκτα στο μέτρο που αφορούν την ερμηνεία των κανόνων του ανταγωνισμού που εφαρμόζονται στις επιχειρήσεις.

Επί της ερμηνείας του άρθρου 59 της Συνθήκης

41. Προκαταρκτικώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, ενόψει των σκοπών της Κοινότητας, η άσκηση του αθλητισμού εμπίπτει στο κοινοτικό δίκαιο στο μέτρο που συνιστά οικονομική δραστηριότητα υπό την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης (βλ. αποφάσεις της 12ης Δεκεμβρίου 1974, 36/74, Walrave και Koch, Συλλογή τόμος 1974, σ. 563, σκέψη 4, και της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, σκέψη 73). Το Δικαστήριο έχει, εξάλλου, αναγνωρίσει ότι η αθλητική δραστηριότητα έχει ιδιαίτερη κοινωνική σημασία στην Κοινότητα (βλ. προμνησθείσα απόφαση Bosman, σκέψη 106).

42. Η νομολογία αυτή ενισχύεται, εξάλλου, και από τη δήλωση αριθ. 29 για τον αθλητισμό, η οποία επισυνάπτεται στην τελική πράξη της συνδιασκέψεως κατά την οποία ψηφίστηκε το κείμενο της Συνθήκης του Αμστερνταμ, δήλωση η οποία τονίζει την κοινωνική σημασία του αθλητισμού και καλεί ιδίως τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ενώσεως να λαμβάνουν ιδιαιτέρως υπόψη τις ιδιομορφίες του ερασιτεχνικού αθλητισμού. Ειδικότερα, η δήλωση αυτή είναι συνεπής προς την ως

άνω νομολογία στο μέτρο που αφορά τις καταστάσεις στις οποίες η άσκηση του αθλητισμού συνιστά οικονομική δραστηριότητα.

43. Επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι οι διατάξεις της Συνθήκης περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων δεν αντιτίθενται σε ρυθμίσεις ή πρακτικές δυνάμει των οποίων αποκλείονται οι αλλοδαποί παίκτες από ορισμένες συναντήσεις για λόγους μη οικονομικής φύσεως που αφορούν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και το ειδικό πλαίσιο των συναντήσεων αυτών και που ενδιαφέρουν, επομένως, αποκλειστικά αυτό καθαυτό το άθλημα, όπως συμβαίνει με τους αγώνες μεταξύ εθνικών ομάδων διαφόρων χωρών. Το Δικαστήριο ανέφερε, πάντως, ότι αυτός ο περιορισμός του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης πρέπει να περιορίζεται στηνεπίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού του και δεν μπορεί να γίνεται επίκλησή του προκειμένου να αποκλεισθεί μια ολόκληρη αθλητική δραστηριότητα από το πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης (αποφαση της 14ης Ιουλίου 1976, 13/76, Donà, Συλλογή τόμος 1976, σ. 507, σκέψεις 14 και 15, και προμνησθείσα απόφαση Bosman, σκέψεις 76 και 127).

44. Όμως, οι κανόνες επιλογής που αμφισβητούνται στο πλαίσιο των κυρίων δικών δεν αφορούν συναντήσεις στις οποίες αγωνίζονται εθνικές ομάδες διαφόρων χωρών, απαρτιζόμενες μόνον από υπηκόους του κράτους στο οποίο ανήκει η ομοσπονδία η οποία τους έχει επιλέξει, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες ή ορισμένα παγκόσμια ή ευρωπαϊκά πρωταθλήματα, αλλά προβλέπουν ότι, σε ορισμένες άλλες υψηλού επιπέδου διεθνείς συναντήσεις, μπορούν να συμμετάσχουν, κατά εθνικές ομοσπονδίες, μόνον αθλητές που είναι εγγεγραμμένοι σε κάποια ομοσπονδία, ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς τους. Το γεγονός και μόνον ότι τα αποτελέσματα που επιτυγχάνουν οι αθλητές στους αγώνες αυτούς λαμβάνονται υπόψη προς καθορισμό των χωρών οι οποίες θα μπορούν να αποστείλουν εκπροσώπους τους στους Ολυμπιακούς Αγώνες δεν δικαιολογεί την εξομοίωση των συναντήσεων αυτών προς συναντήσεις μεταξύ εθνικών ομάδων, οι οποίες μπορούν να εξαιρεθούν από το πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου.

45. Η LFJ υποστήριξε, μεταξύ άλλων, ότι οι αθλητικές ενώσεις και ομοσπονδίες έχουν δικαίωμα να καθορίζουν ελεύθερα τις προϋποθέσεις προσβάσεως σε αγώνες που αφορούν μόνον ερασιτέχνες αθλητές.

46. Συναφώς, πρέπει να παρατηρηθεί ότι το γεγονός απλώς και μόνον ότι μια αθλητική ένωση ή ομοσπονδία χαρακτηρίζει μονομερώς ως ερασιτέχνες τους αθλητές που είναι μέλη της δεν είναι ικανό να αποκλείσει το ενδεχόμενο να ασκούν οι αθλητές αυτοί οικονομικές δραστηριότητες υπό την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης.

47. Όσον αφορά τη φύση των επιδίκων κανόνων, από τις προμνησθείσες αποφάσεις Walrave και Koch (σκέψεις 17 και 18) και Bosman (σκέψεις 82 και 83)

προκύπτει ότι οι κοινοτικές διατάξεις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και των υπηρεσιών δεν διέπουν μόνον τη δράση των δημοσίων αρχών, αλλά καλύπτουν και τους άλλης φύσεως κανόνες που ρυθμίζουν, κατά συλλογικό τρόπο, την έμμισθη εργασία και τις παροχές υπηρεσιών. Πράγματι, η κατάργηση, μεταξύ των κρατών μελών, των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων και στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών θα μπορούσε να διακυβευθεί αν εξουδετερονόταν η κατάργηση των φραγμών κρατικής προελεύσεως από εμπόδια πηγάζοντα από την άσκηση της νομικής αυτονομίας ενώσεων ή οργανισμών μη διεπομένων από το δημόσιο δίκαιο.

48. Συνεπώς, η Συνθήκη, ιδίως δε τα άρθρα 59, 60 και 66, μπορούν να τύχουν εφαρμογής στις αθλητικές δραστηριότητες και στις ρυθμίσεις που θεσπίζονται από τις αθλητικές ενώσεις, όπως αυτές τις οποίες αφορούν οι υποθέσεις των κυρίων δικών.

49. Ενόψει των ανωτέρω, καθώς και των συζητήσεων που διεξήχθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου, επιβάλλεται να εξεταστεί κατά πόσον μια δραστηριότητα όπως αυτή την οποία ασκεί η C. Deliège μπορεί να αποτελέσει οικονομική δραστηριότητα υπό την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης και, ειδικότερα, παροχή υπηρεσιών υπό την έννοια του άρθρου 59 της Συνθήκης.

50. Στο πλαίσιο της δικαστικής συνεργασίας που εγκαθιδρύθηκε με τη διαδικασία εκδόσεως προδικαστικών αποφάσεων μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, εναπόκειται στα μεν εθνικά δικαστήρια να διαπιστώνουν και να εκτιμούν τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 3ης Ιουνίου 1986, 139/85, Kempf, Συλλογή 1986, σ. 1741, σκέψη 12), στο δε Δικαστήριο να παρέχει στα εθνικά δικαστήρια τα στοιχεία ερμηνείας που τους είναι απαραίτητα για την επίλυση της διαφοράς (απόφαση της 22ας Μαΐου 1990, C-332/88, Alimenta, Συλλογή 1990, σ. I-2077, σκέψη 9).

51. Συναφώς, πρέπει να παρατηρηθεί, καταρχάς, ότι η απόφαση περί παραπομπής στην υπόθεση C-191/97 μνημονεύει, μεταξύ άλλων, τις υποτροφίες που χορηγούνται αναλόγως των προηγούμενων αθλητικών επιδόσεων και τις συμβάσεις χορηγίας που συνδέονται με τις επιδόσεις του αθλητή. Εξάλλου, η C. Deliège υποστήριξε ενώπιον του Δικαστηρίου, προσκομίζοντας διάφορα έγγραφα προς στήριξη των ισχυρισμών της, ότι είχε λάβει, χάρη στις αθλητικές επιδόσεις της, υποτροφίες από την Communauté française de Belgique (Γαλλόφωνη Αυτόνομη Περιφέρεια του Βελγίου) και από τη Βελγική Ολυμπιακή και Διομοσπονδιακή Επιτροπή, καθώς και χορηγίες από έναν τραπεζικό οργανισμό και μία αυτοκινητοβιομηχανία.

52. Όσον αφορά, στη συνέχεια, τις έννοιες της οικονομικής δραστηριότητας και της παροχής υπηρεσιών κατά τα άρθρα, αντιστοίχως, 2 και 59 της Συνθήκης,

πρέπει να παρατηρηθεί ότι οι έννοιες αυτές ορίζουν το πεδίο εφαρμογής μιας από τις θεμελιώδεις ελευθερίες που εξασφαλίζει η Συνθήκη και για τον λόγο αυτόν δεν μπορούν να ερμηνεύονται συσταλτικώς (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, απόφαση της 23ης Μαρτίου 1982, 53/81, Levin, Συλλογή 1982, σ. 1035, σκέψη 13).

53. Όσον αφορά ειδικότερα την πρώτη από τις έννοιες αυτές, από πάγια νομολογία (προμνησθείσα απόφαση Donà, σκέψη 12, και απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 1988, 196/87, Steymann, Συλλογή 1988, σ. 6159, σκέψη 10), προκύπτει ότι η παροχή έμμισθης εργασίας ή η παροχή αμειβομένων υπηρεσιών πρέπει να θεωρούνται ως οικονομική δραστηριότητα υπό την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης.

54. Εντούτοις, όπως έκρινε το Δικαστήριο με τις προμνησθείσες αποφάσεις Levin (σκέψη 17) και Steymann (σκέψη 13), οι ασκούμενες δραστηριότητες πρέπει να είναι πραγματικές και γνήσιες και όχι φύσεως τέτοιας ώστε να εμφανίζονται ως καθαρώς περιθωριακές και επουσιώδεις.

55. Όσον αφορά την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, από το άρθρο 60, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης προκύπτει ότι, κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, ως υπηρεσίες νοούνται οι παροχές που κατά κανόνα προσφέρονται αντί αμοιβής, εφόσον δεν διέπονται από τις διατάξεις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, των κεφαλαίων και των προσώπων.

56. Συναφώς, πρέπει να παρατηρηθεί ότι οι αθλητικές δραστηριότητες και, ειδικότερα, η συμμετοχή ενός αθλητή υψηλού επιπέδου σε διεθνείς αγώνες είναι δυνατόν να ενέχουν παροχή διαφόρων χωριστών μεν, αλλά στενά συνδεδεμένων μεταξύ τους υπηρεσιών, οι οποίες μπορεί να εμπίπτουν στο άρθρο 59 της Συνθήκης, έστω και αν ορισμένες από τις υπηρεσίες αυτές δεν αμείβονται από τους αποδέκτες τους (βλ. απόφαση της 26ης Απριλίου 1988, 352/85, Bond van Adverteerders κ.λπ., Συλλογή 1988, σ. 2085, σκέψη 16).

57. Παραδείγματος χάριν, ο διοργανωτής ενός τέτοιου αγώνα προσφέρει στον αθλητή τη δυνατότητα να ασκήσει την αθλητική δραστηριότητά του αναμετρώμενος με άλλους αγωνιζομένους, αντιστοίχως δε, οι αθλητές, με τη συμμετοχή τους στους αγώνες, παρέχουν στον διοργανωτή τη δυνατότητα παραγωγής ενός αθλητικού θεάματος το οποίο το μεν κοινό μπορεί να παρακολουθήσει επί τόπου οι δε τηλεοπτικοί σταθμοί να το αναμεταδώσουν και το οποίο μπορεί να προσελκύσει το ενδιαφέρον των διαφημιστών και των χορηγών. Επιπλέον, ο αθλητής παρέχει στους δικούς τους χορηγούς διαφημιστική υπηρεσία μέσω αυτής καθαυτήν της αθλητικής δραστηριότητας.

58. Τέλος, όσον αφορά τις αντιρρήσεις που διατυπώθηκαν με τις παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου και σύμφωνα με τις οποίες, αφενός, οι υποθέσεις των κυρίων δικών αφορούν καθαρώς εσωτερική κατάσταση και, αφετέρου, ορισμένες διεθνείς αθλητικές εκδηλώσεις δεν εμπίπτουν στο εδαφικό

πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης, πρέπει να υπομνησθεί ότι οι διατάξεις της Συνθήκης περί της ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών δεν εφαρμόζονται σε δραστηριότητες των οποίων όλα τα συναφή στοιχεία έχουν σχέση με ένα και μόνον κράτος μέλος (βλ., ως πλέον πρόσφατες, τις αποφάσεις της 9ης Σεπτεμβρίου 1999, C-108/98, R.I.SAN., η οποία δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 23, και της 21ης Οκτωβρίου 1999, C-97/98, Jägerskiöld, η οποία δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 42). Ωστόσο, στοιχείο αλλοδαπότητας μπορεί να απορρέει, μεταξύ άλλων, από το ότι ο αθλητής συμμετέχει σε αγώνες εντός κράτους μέλους άλλου από εκείνο στο οποίο είναι εγκατεστημένος.

59. Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να εκτιμήσει, βάσει αυτών των στοιχείων ερμηνείας, κατά πόσον οι αθλητικές δραστηριότητες της C. Delière και, ιδίως, η συμμετοχή της σε διεθνή τουρνουά συνιστούν οικονομική δραστηριότητα υπό την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης και, ειδικότερα, παροχή υπηρεσιών υπό την έννοια του άρθρου 59 της Συνθήκης.

60. Αν υποτεθεί ότι η δραστηριότητα της C. Delière μπορεί να χαρακτηριστεί ως παροχή υπηρεσιών, θα πρέπει να εξεταστεί αν οι επίδικοι στις κύριες δίκες κανόνες επιλογής συνιστούν περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, υπό την έννοια του άρθρου 59 της Συνθήκης.

61. Συναφώς, πρέπει να παρατηρηθεί ότι, αντίθετα προς τους κανόνες που είχαν εφαρμογή στην υπόθεση Bosman, οι επίδικοι στις κύριες δίκες κανόνες επιλογής δεν καθορίζουν τις προϋποθέσεις προσβάσεως των επαγγελματιών αθλητών στην αγορά εργασίας και δεν περιέχουν ρήτρες ιθαγένειας περιορίζουσες τον αριθμό των υπηκόων άλλων κρατών μελών οι οποίοι μπορούν να συμμετάσχουν σε συγκεκριμένο αγώνα.

62. Η C. Delière, Βελγίδα υπήκοος, δεν ισχυρίζεται, εξάλλου, ότι η επιλογή στην οποία προέβη η LBJ, που δεν την επέλεξε για να συμμετάσχει στο τουρνουά, έγινε με βάση την ιθαγένειά της.

63. Επιπλέον, όπως αναφέρεται στη σκέψη 44 της παρούσας αποφάσεως, τέτοιοι κανόνες επιλογής δεν αφορούν τουρνουά στα οποία αγωνίζονται εθνικές ομάδες, αλλά τουρνουά στα οποία οι αθλητές, εφόσον επιλεγούν, αγωνίζονται για ίδιο λογαριασμό.

64. Στο πλαίσιο αυτό, αρκεί η διαπίστωση ότι, καίτοι οι κανόνες επιλογής όπως οι επίδικοι στις κύριες δίκες έχουν αναπόφευκτα ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του αριθμού των συμμετεχόντων σε ένα τουρνουά, ο περιορισμός αυτός είναι συμφυής με τη διεξαγωγή διεθνούς αθλητικού αγώνα υψηλού επιπέδου, η οποία προϋποθέτει αναγκαστικά τη θέσπιση ορισμένων κανόνων ή ορισμένων κριτηρίων επιλογής. Συνεπώς, οι κανόνες αυτοί δεν μπορούν, αυτοί καθαυτούς, να θεωρηθούν

ως συνιστώντες περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, απαγορευόμενο από το άρθρο 59 της Συνθήκης.

65. Κατά τα λοιπά, η πρόκριση, στο πλαίσιο της διεξαγωγής διεθνούς αθλητικού τουρνουά, ενός συστήματος επιλογής των συμμετεχόντων έναντι άλλου συστήματος πρέπει να στηρίζεται σε μεγάλο αριθμό κριτηρίων ασχέτων προς την ατομική κατάσταση κάποιου αθλητή, όπως η φύση, η οργάνωση και η χρηματοδότηση του συγκεκριμένου αθλήματος.

66. Από το γεγονός και μόνον ότι ένα σύστημα επιλογής μπορεί να αποδειχθεί ευνοϊκότερο για μια κατηγορία αθλητών σε σχέση προς άλλη δεν μπορεί να συναχθεί ότι η θέσπιση ενός τέτοιου συστήματος συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

67. Ως εκ τούτου, εναπόκειται φυσικά στους ενδιαφερόμενους φορείς, όπως οι διοργανωτές των τουρνουά, οι αθλητικές ομοσπονδίες ή ακόμα οι ενώσεις επαγγελματιών αθλητών, να θεσπίζουν τους κατάλληλους κανόνες και να προβαίνουν στην επιλογή των αθλητών με βάση τους κανόνες αυτούς.

68. Συναφώς, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η ανάθεση μιας τέτοιας αποστολής στις εθνικές ομοσπονδίες, οι οποίες διαθέτουν κανονικά τις απαραίτητες γνώσεις και πείρα, αντικατοπτρίζει το σύστημα οργάνωσης που απαντά στα περισσότερα αθλήματα, το οποίο βασίζεται καταρχήν στην ύπαρξη μιας ομοσπονδίας σε κάθε χώρα. Εξάλλου, πρέπει να παρατηρηθεί ότι οι επίδικοι στις κύριες δίκες κανόνες επιλογής εφαρμόζονται τόσο στους αγώνες που διοργανώνονται στο εσωτερικό της Κοινότητας όσο και στα τουρνουά που διεξάγονται εκτός Κοινότητας και αφορούν τόσο υπηκόους των κρατών μελών όσο και υπηκόους τρίτων χωρών.

69. Συνεπώς, στα υποβληθέντα ερωτήματα προσήκει η απάντηση ότι κανόνας ο οποίος επιβάλλει στους επαγγελματίες ή ημιεπαγγελματίες αθλητές ή στους προτιθέμενους να ασκήσουν επαγγελματική ή ημιεπαγγελματική αθλητική δραστηριότητα την υποχρέωση να λαμβάνουν άδεια ή να επιλέγονται από την ομοσπονδία τους προκειμένου να μετάσχουν σε διεθνείς αθλητικούς αγώνες υψηλού επιπέδου στους οποίους δεν αγωνίζονται εθνικές ομάδες, εφόσον ο κανόνας αυτός απορρέει από ανάγκη συμφυή της διοργάνωσης τέτοιων αγώνων, δεν συνιστά, αυτός καθ'αυτόν, περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών απαγορευόμενο από το άρθρο 59 της Συνθήκης.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

**κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε, με διάταξη της 16ης
Φεβρουαρίου 1996 και με απόφαση της 14ης Μαΐου 1997, το Tribunal de
première instance de Namur,**

αποφαίνεται:

Κανόνας ο οποίος επιβάλλει στους επαγγελματίες ή ημιεπαγγελματίες αθλητές ή στους προτιθέμενους να ασκήσουν επαγγελματική ή ημιεπαγγελματική αθλητική δραστηριότητα την υποχρέωση να λαμβάνουν άδεια ή να επιλέγονται από την ομοσπονδία τους προκειμένου να μετάσχουν σε διεθνείς αθλητικούς αγώνες υψηλού επιπέδου στους οποίους δεν αγωνίζονται εθνικές ομάδες, εφόσον ο κανόνας αυτός απορρέει από ανάγκη συμφυή της διοργανώσεως τέτοιων αγώνων, δεν συνιστά, αυτός καθαυτός, περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών απαγορευόμενο από το άρθρο 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρο 49 ΕΚ).

«Ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων - Κανόνες ανταγωνισμού εφαρμοστέοι επί των επιχειρήσεων - Επαγγελματίες καλαθοσφαιριστές - Αθλητικοί κανόνες που διέπουν τη μετεγγραφή παικτών προερχομένων από άλλα κράτη μέλη»

3. Υπόθεση C-176/96,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Tribunal de première instance de Bruxelles (Βέλγιο) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ), με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Jyri Lehtonen,

Castors Canada Dry Namur-Braine ASBL

και

Fédération royale belge des sociétés de basket-ball ASBL (FRBSB),

παρεμβαίνουσα:

Ligue belge - Belgische Liga ASBL,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία των άρθρων 6, 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρων 12 ΕΚ και 39 ΕΚ), 85 και 86 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

εκδίδει την ακόλουθη Απόφαση

1. Με διάταξη της 23ης Απριλίου 1996, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 22 Μαΐου 1996, το Tribunal de première instance de Bruxelles, αποφαινόμενο κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, υπέβαλε, βάσει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ), προδικαστικό ερώτημα ως προς την ερμηνεία των άρθρων 6, 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρων 12 ΕΚ και 39 ΕΚ), 85 και 86 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ).

2. Το ερώτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο δίκης μεταξύ του Lehtonen και της Castors Canada Dry Namur-Braine ASBL (στο εξής: Castors Braine), αφενός, και της Fédération royale belge des sociétés de basket-ball ASBL (βελγική ομοσπονδία καλαθοσφαίρισεως, στο εξής: FRBSB) καθώς και της Ligue belge - Belgische Liga ASBL (στο εξής: BLB), αφετέρου, σχετικά με το δικαίωμα της Castors Braine να χρησιμοποιεί τον J. Lehtonen σε αγώνες του βελγικού εθνικού πρωταθλήματος καλαθοσφαίρισεως πρώτης κατηγορίας.

Οι κανόνες που διέπουν την οργάνωση της καλαθοσφαίρισεως και τις περιόδους μετεγγραφών

3. Η καλαθοσφαίριση οργανώνεται σε παγκόσμια κλίμακα από τη Fédération internationale de basket-ball (στο εξής: Fiba). Η βελγική ομοσπονδία είναι η FRBSB που ελέγχει την καλαθοσφαίριση και στο ερασιτεχνικό και στο επαγγελματικό επίπεδο. Η BLB, που την 1η Ιανουαρίου 1996 περιελάμβανε 11 από τους δώδεκα συλλόγους καλαθοσφαίρισεως που μετέχουν στο βελγικό εθνικό πρωτάθλημα πρώτης κατηγορίας, έχει ως στόχο την προώθηση της καλαθοσφαίρισεως στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο και την εκπροσώπηση της βελγικής καλαθοσφαίρισης υψηλής ποιότητας στο εθνικό επίπεδο, ιδίως στους κόλπους της FRBSB.

4. Στο Βέλγιο, το εθνικό πρωτάθλημα καλαθοσφαίρισεως ανδρών πρώτης κατηγορίας χωρίζεται σε δύο φάσεις: στην πρώτη, στην οποία μετέχουν όλοι οι σύλλογοι, και στη δεύτερη, στην οποία μετέχουν μόνο οι σύλλογοι που πέτυχαν την καλύτερη κατάταξη (αγώνες για την απόκτηση του εθνικού τίτλου, στο εξής: αγώνες play-off) και οι σύλλογοι που κατατάχθηκαν στις τελευταίες θέσεις (αγώνες για την ανάδειξη των συλλόγων που διατηρούν το δικαίωμα συμμετοχής στο πρωτάθλημα πρώτης κατηγορίας, στο εξής: αγώνες play-out).

5. Ο κανονισμός της Fiba που διέπει τις διεθνείς μετεγγραφές παικτών εφαρμόζεται στο σύνολό του σε όλες τις εθνικές ομοσπονδίες (άρθρο 1, στοιχείο b). Για τις εθνικές μετεγγραφές, οι εθνικές ομοσπονδίες καλούνται να εμπνευστούν από αυτόν τον διεθνή κανονισμό και να καταρτίσουν τους δικούς τους κανονισμούς περί μετεγγραφών των παικτών, στο πνεύμα του κανονισμού της Fiba (άρθρο 1, στοιχείο c). Ο κανονισμός αυτός ορίζει τον αλλοδαπό παίκτη ως αυτόν που δεν έχει την ιθαγένεια του κράτους της εθνικής ομοσπονδίας που του χορήγησε την άδειά του (άρθρο 2, στοιχείο a). Η άδεια είναι η αναγκαία έγκριση που δίνει η εθνική ομοσπονδία στον παίκτη για να έχει αυτός τη δυνατότητα να παίζει καλαθοσφαίριση σε κάποιο σύλλογο, μέλος της ομοσπονδίας αυτής.

6. Το άρθρο 3, στοιχείο c, του εν λόγω κανονισμού προβλέπει, γενικώς, ότι για τα εθνικά πρωταθλήματα, οι σύλλογοι δεν μπορούν μετά τη λήξη της περιόδου που καθορίζεται για την οικεία ζώνη, όπως οριοθετείται από τη Fiba, να περιλάβουν στην ομάδα τους παίκτες που έχουν ήδη παίξει σε άλλη χώρα της ίδιας ζώνης κατά την ίδια περίοδο. Για την ευρωπαϊκή ζώνη η καταληκτική ημερομηνία της περιόδου εγγραφής αλλοδαπών παικτών καθορίστηκε στις 28 Φεβρουαρίου. Μετά τηνημερομηνία αυτή η μετεγγραφή παικτών από άλλες ζώνες εξακολουθεί να είναι δυνατή.

7. Κατά το άρθρο 4, στοιχείο a, του ίδιου κανονισμού, οσάκις υποβάλλεται σε μια εθνική ομοσπονδία αίτηση χορηγήσεως άδειας για παίκτη που έχει ήδη λάβει άδεια σε ομοσπονδία άλλης χώρας, η πρώτη ομοσπονδία οφείλει, πριν του χορηγήσει άδεια, να λάβει έγγραφο εξόδου από τη δεύτερη.

8. Κατά τον κανονισμό της FRBSB, πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ, πρώτον, της υπαγωγής σε ομοσπονδία, που συνδέει τον παίκτη με την εθνική ομοσπονδία, δεύτερον, της υπαγωγής σε σύλλογο που εκφράζει τον δεσμό του παίκτη με συγκεκριμένο σύλλογο και, τρίτον, της προκρίσεως που είναι η αναγκαία προϋπόθεση για να μπορεί ένας παίκτης να μετέχει σε επίσημες διοργανώσεις. Η μετεγγραφή ορίζεται ως η πράξη με την οποία ένας παίκτης υπαγόμενος σε ορισμένη ομοσπονδία μεταβαίνει σε διαφορετικό σύλλογο.

9. Τα άρθρα 140 επ. του εν λόγω κανονισμού αφορούν τις μεταξύ βελγικών συλλόγων μετεγγραφές παικτών υπαγομένων στη FRBSB, που μπορούν να γίνονται κάθε χρόνο εντός συγκεκριμένης περιόδου, η οποία ήταν, το 1995, από τις 15 Απριλίου μέχρι τις 15 Μαΐου και, το 1996, από την 1η μέχρι τις 31 Μαΐου του χρόνου που προηγείται του πρωταθλήματος στο οποίο μετέχει ο οικείος σύλλογος. Κανένας παίκτης δεν μπορεί να εγγραφεί σε πλείονες του ενός βελγικούς συλλόγους κατά την ίδια περίοδο.

10. Το άρθρο 244 του ίδιου κανονισμού, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, πρόβλεπε:

«Απαγορεύεται η χρησιμοποίηση σε αγώνες παικτών που δεν έχουν εγγραφεί στον σύλλογο ή που τελούν υπό αναστολή. Η απαγόρευση ισχύει και για τους φιλικούς αγώνες και τα τουρνουά.

(...)

Οι παραβάσεις τιμωρούνται με πρόστιμο (...).

Οι αλλοδαποί ή επαγγελματίες παίκτες (παίκτριες) (νόμος της 24ης Φεβρουαρίου 1978) που εγγράφονται στην ομοσπονδία μετά τις 31 Μαρτίου της τρέχουσας περιόδου δεν προκρίνονται να παίζουν σε αγώνες πρωταθλήματος, κυπέλλου και play-off της τρέχουσας περιόδου.»

11. Το άρθρο 245, σημείο 4, όριζε:

«Οι αλλοδαποί παίκτες ή παίκτριες, περιλαμβανομένων και των υπηκόων ΕΕ δεν προκρίνονται παρά μόνο αν έχουν συμπληρώσει τις διατυπώσεις σχετικά με την υπαγωγή σε ομοσπονδία, την υπαγωγή σε σύλλογο και την πρόκριση. Επιπλέον, πρέπει να πληρούν τους όρους του κανονισμού της Fiba για να λάβουν άδεια (...).»

Η διαφορά στην κύρια δίκη

12. Ο J. Lehtonen είναι καλαθοσφαιριστής φινλανδικής ιθαγένειας. Κατά την περίοδο 1995/1996 αγωνίστηκε σε ομάδα που μετείχε στο φινλανδικό πρωτάθλημα και, όταν αυτό περατώθηκε, προσελήφθη από την Castors Braine, σύλλογο υπαγόμενο στη FRBSB, προκειμένου να μετάσχει στην τελική φάση του βελγικού πρωταθλήματος 1995/1996. Προς τούτο, τα μέρη συνήψαν στις 3 Απριλίου 1996 σύμβαση αμοιβομένης αθλητικής εργασίας δυνάμει της οποίας ο J. Lehtonen θα ελάμβανε 50 000 βελγικά φράγκα (BEF) καθαρά μηνιαίως για αμοιβή και 15 000 BEF επιπλέον για κάθε νίκη του συλλόγου. Η πρόσληψη αυτή καταχωρίστηκε στη FRBSB στις 30 Μαρτίου 1996 ενώ το έγγραφο εξόδου του παίκτη χορηγήθηκε στις 29 Μαρτίου 1996 από την αρχική ομοσπονδία. Στις 5 Απριλίου 1996 η FRBSB πληροφόρησε την Castors Braine ότι, αν η Fiba δεν χορηγήσει την άδεια, ο σύλλογος κινδυνεύει να υποστεί κυρώσεις και, αν χρησιμοποιήσει τον Lehtonen, θα το πράξει ίδια ευθύνη.

13. Παρά την προειδοποίηση αυτή, η Castors Braine χρησιμοποίησε τον J. Lehtonen στον αγώνα της 6ης Απριλίου 1996 κατά του συλλόγου Belgacom Quaregnon. Ο αγώνας έληξε με νίκη της Castors Braine. Στις 11 Απριλίου 1996 κατόπιν ενστάσεως που υπέβαλε ο σύλλογος Belgacom Quaregnon, το τμήμα «αγωνιστικών διοργανώσεων» της FRBSB επέβαλε στην Castors Braine κύρωση υπό μορφή πλασματικού αποτελέσματος 0-20 για τον αγώνα στον οποίο χρησιμοποιήθηκε ο J. Lehtonen κατά παράβαση των διατάξεων του κανονισμού της Fiba που διέπει τις μετεγγραφές παικτών εντός της ευρωπαϊκής ζώνης. Για τον επόμενο αγώνα της κατά του συλλόγου Pepinster, η Castors Braine ενέγραψε τον J. Lehtonen στο φύλλο αγώνα αλλά τελικά δεν τον χρησιμοποίησε. Και πάλι της επεβλήθη παρόμοια κύρωση. Διατρέχοντας τον κίνδυνο να υποστεί νέες κυρώσεις πλασματικού αποτελέσματος κάθε φορά που θα ενέγραφε τον J. Lehtonen στο φύλλο αγώνα και μάλιστα να υποβιβαστεί στην κατώτερη κατηγορία σε περίπτωση τρίτης παράβασης, η Castors Braine έπαψε να χρησιμοποιεί τον J. Lehtonen για τους αγώνες play-off.

14. Στις 16 Απριλίου 1996 ο Lehtonen και η Castors Braine υπέβαλαν ενώπιον του Tribunal de première instance de Bruxelles αίτηση ασφαλιστικών μέτρων κατά της

FRBSB. Ζήτησαν, κατά τα ουσιώδη, να διαταχθεί η FRBSB να άρει την κύρωση που επέβαλε στην Castors Braine για τον αγώνα της 6ης Απριλίου 1996 κατά της ομάδας Belgacom Quaregnon και να της απαγορευθεί να της επιβάλει οποιαδήποτε κύρωση που δεν θα της επιτρέπει να χρησιμοποιήσει τον Lehtonen στο βελγικό πρωτάθλημα 1995/1996, με την απειλή προστίμου 100 000 BEF ανά ημέρα καθυστερήσεως στην εκτέλεση της διατάξεως.

15. Με συμφωνία της 17ης Απριλίου 1996, οι διάδικοι της κύριας δίκης αποφάσισαν να καταθέσουν «από κοινού συμφωνηθείσες προτάσεις» με τις οποίες θα ζητούσαν την υποβολή αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως προς το Δικαστήριο τωνΕΚ μέχρι την έκδοση της οποίας η αντιδικία δεν θα εξελισσόταν περαιτέρω. Υπό τις συνθήκες αυτές, θα ζητούσαν να διατηρηθούν οι κυρώσεις πλασματικού αποτελέσματος, να ανασταλούν τα πρόστιμα που επιβλήθηκαν στην Castors Braine, η οποία δεν θα χρησιμοποιούσε τον J. Lehtonen σε αγώνες play-off, επιφυλασσομένων, κατά τα λοιπά, των δικαιωμάτων των διαδίκων.

16. Κατά τη συνεδρίαση της 19ης Απριλίου 1996, η BLB άσκησε εκούσια παρέμβαση υπέρ της FRBSB και οι διάδικοι κατέθεσαν τις από κοινού συμφωνηθείσες προτάσεις τους.

Το προδικαστικό ερώτημα

17. Το Tribunal de première instance de Bruxelles, δικάζον κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, έκρινε καταρχάς ότι τίποτα δεν εμποδίζει την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο. Εν συνεχεία έκρινε ότι κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων συνέτρεχε αναμφισβήτητα το στοιχείο του επείγοντος, δεδομένου ότι η Castors Braine επιθυμούσε να χρησιμοποιήσει τον J. Lehtonen στους προσεχείς αγώνες πρωταθλήματος. Τέλος, κατέγραψε τη συμφωνία στην οποία κατέληξαν οι διάδικοι προκειμένου να καταστεί δυνατή η υποβολή της υποθέσεως στο Δικαστήριο, βάσει της οποίας η Castors Braine δεν θα χρησιμοποιούσε τον J. Lehtonen καθ' όλη τη διάρκεια του τρέχοντος πρωταθλήματος ενώ η FRBSB δεσμεύτηκε να αναστείλει κάθε κύρωση.

18. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunal de première instance de Bruxelles, αφού δέχτηκε την αίτηση εκουσίας παρεμβάσεως της BLB ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Αντιβαίνουν ή όχι στη Συνθήκη της Ρώμης (και ιδίως στα άρθρα 6, 48, 85 και 86) οι κανονιστικές διατάξεις αθλητικής ομοσπονδίας οι οποίες απαγορεύουν στους αθλητικούς συλλόγους να παρατάσσουν σε αγώνα για πρώτη φορά έναν παίκτη ο οποίος έχει προσληφθεί μετά από μια ορισμένη ημερομηνία, όταν πρόκειται για

επαγγελματία παίκτη υπήκοο κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, παρά τους αθλητικής φύσεως λόγους που προβάλλουν οι ομοσπονδίες προς δικαιολόγηση των διατάξεων αυτών, ήτοι την ανάγκη αποφυγής της νοθεύσεως των αγώνων;»

Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα και επί του παραδεκτού του ερωτήματος

19. Πρέπει να υπομνηστεί προκαταρκτικώς ότι, όπως έκρινε το Δικαστήριο με τις αποφάσεις της 21ης Απριλίου 1988, 338/85, Fratelli Pardini (Συλλογή 1988, σ. 2041, σκέψη 11), και της 4ης Οκτωβρίου 1991, C-159/90, Society for the Protection of Unborn Children Ireland (Συλλογή 1991, σ. I-4685, σκέψη 12), τα εθνικά δικαστήρια τότε μόνο μπορούν να υποβάλουν αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο, κατά το άρθρο 177 της Συνθήκης, όταν έχουν επιληφθεί υποθέσεως στο πλαίσιο της οποίας καλούνται να εκδώσουν απόφαση που θα λαμβάνει υπόψη τηνπροδικαστική απόφαση. Αντιθέτως, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να εκδικάζει αιτήσεις για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως όταν η δίκη ενώπιον του παραπέμποντος δικαστή έχει περατωθεί κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως.

20. Όσον αφορά την παρούσα διαδικασία, διαπιστώνεται ότι το αιτούν δικαστήριο αφού κατέγραψε τη συμφωνία μεταξύ των διαδίκων, αποφάσισε να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο επιφυλασσόμενο να εκδώσει απόφαση επί των λοιπών ζητημάτων. Συνεπώς, το εθνικό δικαστήριο καλείται να αποφανθεί περαιτέρω επί της νομιμότητας, από τη σκοπιά του κοινοτικού δικαίου, των κυρώσεων που επιβλήθηκαν στην Castors Braine και επί των ενδεχομένων επιπτώσεών τους. Προς τούτο θα κληθεί να εκδώσει απόφαση με την οποία θα λάβει κατ' ανάγκη υπόψη την απόφαση του Δικαστηρίου. Κατά συνέπεια δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι το εν λόγω δικαστήριο, αποφαινόμενο κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, δεν νομιμοποιείται να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο και ότι το τελευταίο δεν είναι αρμόδιο να δώσει απάντηση.

21. Η Ιταλική Κυβέρνηση και η Επιτροπή αμφισβήτησαν το παραδεκτό του προδικαστικού ερωτήματος με τον ισχυρισμό ότι η διάταξη περί παραπομπής δεν εκθέτει επαρκώς το κανονιστικό και πραγματικό πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης.

22. Κατά πάγια νομολογία, η ανάγκη να δοθεί ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου που να είναι χρήσιμη για το εθνικό δικαστήριο απαιτεί όπως το εθνικό δικαστήριο καθορίζει το πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσονται τα

ερωτήματα που υποβάλλει ή, τουλάχιστον, εξηγεί τις πραγματικές καταστάσεις επί των οποίων στηρίζονται τα ερωτήματα αυτά. Οι επιταγές αυτές ισχύουν όλως ιδιαιτέρως σε ορισμένους τομείς, όπως ο τομέας του ανταγωνισμού, που χαρακτηρίζονται από περίπλοκες πραγματικές και νομικές καταστάσεις (βλ., ιδίως, τις αποφάσεις της 26ης Ιανουαρίου 1993, C-320/90 έως C-322/90, Telemarsicabruzzo κ.λπ., Συλλογή 1993, σ. I-393, σκέψεις 6 και 7 της 21ης Σεπτεμβρίου 1999, C-67/96, Albany, που δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 39, και C-115/97 έως C-117/97, Brentjens', που δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 38).

23. Τα πληροφοριακά στοιχεία που παρέχονται με τις αποφάσεις περί παραπομπής δεν χρησιμεύουν μόνον στο να καθιστούν δυνατό στο Δικαστήριο να δίδει χρήσιμες απαντήσεις, αλλά και στο να παρέχουν τη δυνατότητα στις κυβερνήσεις των κρατών μελών και στους λοιπούς ενδιαφερομένους διαδίκους να υποβάλλουν παρατηρήσεις σύμφωνα με το άρθρο 20 του Οργανισμού ΕΚ του Δικαστηρίου. Στο Δικαστήριο εναπόκειται να μεριμνά για τη διασφάλιση της δυνατότητας αυτής, λαμβανομένου υπόψη ότι, βάσει της προπαρατεθείσας διατάξεως, μόνες οι αποφάσεις περί παραπομπής κοινοποιούνται στους ενδιαφερομένους διαδίκους (βλ. ιδίως διάταξη της 23ης Μαρτίου 1995, C-458/93, Saddik, Συλλογή 1995, σ. I-511, σκέψη 13· προπαρατεθείσες αποφάσεις Albany, σκέψη 40, και Brentjens', σκέψη 39).

24. Στην υπόθεση της κύριας δίκης αφενός και όπως προκύπτει από τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν οι διάδικοι, οι κυβερνήσεις των κρατών μελών και η Επιτροπή σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη του Οργανισμού ΕΚ του Δικαστηρίου, τα πληροφοριακά στοιχεία που περιέχονται στη διάταξη περί παραπομπής τους έδωσαν τη δυνατότητα να διαμορφώσουν επωφελώς άποψη επί του ερωτήματος που υπεβλήθη στο Δικαστήριο, στο μέτρο που αυτό αφορά τους περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων κανόνες της Συνθήκης.

25. Επιπλέον, καίτοι η Ιταλική Κυβέρνηση θεώρησε ότι οι πληροφορίες που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο δεν της έδωσαν τη δυνατότητα να λάβει θέση ως προς το ζήτημα αν, στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο J. Lehtonen πρέπει να θεωρηθεί ως εργαζόμενος κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης, πρέπει να σημειωθεί ότι και αυτή η κυβέρνηση και οι λοιποί ενδιαφερόμενοι διάδικοι μπόρεσαν να καταθέσουν παρατηρήσεις βάσει των πραγματικών περιστατικών όπως τα εκθέτει το εν λόγω δικαστήριο.

26. Εξάλλου τα στοιχεία που περιέχονται στην απόφαση περί παραπομπής συμπληρώθηκαν με τα στοιχεία που περιέχει η διαβιβασθείσα από το εθνικό δικαστήριο δικογραφία και οι γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου. Όλα τα στοιχεία αυτά, τα οποία περιέχονται στην έκθεση

ακροατηρίου, γνωστοποιήθηκαν στις κυβερνήσεις των κρατών μελών και στα λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη ενόψει της επ' ακροατηρίου συζητήσεως, κατά την οποία μπόρεσαν, εφόσον χρειάστηκε, να συμπληρώσουν τις παρατηρήσεις τους (βλ. επίσης, κατ' αυτή την έννοια, τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Albany, σκέψη 43, και Brentjens, σκέψη 42).

27. Αφετέρου, οι πληροφορίες που παρέσχε το εθνικό δικαστήριο και οι οποίες συμπληρώθηκαν κατά το αναγκαίο μέτρο με τα προαναφερθέντα στοιχεία παρέχουν στο Δικαστήριο επαρκή εικόνα του πραγματικού και κανονιστικού πλαισίου της διαφοράς της κύριας δίκης ώστε να είναι σε θέση να ερμηνεύσει τους κανόνες της Συνθήκης που αφορούν την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας και την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων σε σχέση με την περίπτωση που αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας διαφοράς.

28. Αντιθέτως, κατά το μέτρο που το προδικαστικό ερώτημα αφορά τους κανόνες περί ανταγωνισμού που διέπουν τις επιχειρήσεις, το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν είναι επαρκώς πληροφορημένο για να δώσει κατευθύνσεις ως προς τον προσδιορισμό της αγοράς ή των αγορών που αφορά η κύρια υπόθεση. Από την απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτει εξάλλου σαφώς η φύση και ο αριθμός των επιχειρήσεων που ασκούν δραστηριότητα σ' αυτήν την αγορά ή σ' αυτές τις αγορές. Επιπλέον, τα στοιχεία που παρέχει το αιτούν δικαστήριο δεν δίνουν τη δυνατότητα στο Δικαστήριο να αποφανθεί επωφελώς ως προς την ύπαρξη και τη σημασία του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών ή ως προς την πιθανότητα να επηρεαστεί αυτό το εμπόριο από τους κανόνες που διέπουν τη μετεγγραφή των παικτών.

29. Επομένως, διαπιστώνεται ότι η απόφαση περί παραπομπής δεν παρέχει στοιχεία επαρκή ώστε να καλύπτονται οι μνημονευόμενες στις σκέψεις 22 και 23 της παρούσας απόφασης απαιτήσεις, όσον αφορά τους περί ανταγωνισμού κανόνες.

30. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι το Δικαστήριο πρέπει να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα κατά το μέτρο που αφορά την ερμηνεία των κανόνων της Συνθήκης περί της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας και της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων. Αντιθέτως το προδικαστικό ερώτημα είναι απαράδεκτο κατά το μέτρο που αφορά την ερμηνεία των περί ανταγωνισμού κανόνων που εφαρμόζονται στις επιχειρήσεις.

Επί της ουσίας

31. Υπό το φως των προεκτεθέντων, το προδικαστικό ερώτημα πρέπει να εξεταστεί κατά την έννοια ότι ερωτάται, κατά τα ουσιώδη, αν τα άρθρα 6 και 48 της Συνθήκης εμποδίζουν την εφαρμογή θεσπιζομένων από αθλητικούς συλλόγους σε κράτος μέλος κανόνων που απαγορεύουν σε ομάδα καλαθοσφαιρίσεως να

χρησιμοποιεί, σε αγώνες του εθνικού πρωταθλήματος, παίκτες προερχόμενους από άλλα κράτη μέλη, οσάκις η μετεγγραφή έγινε μετά από ορισμένη ημερομηνία.

Όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης

32. Πρέπει να σημειωθεί προκαρκτικώς ότι, εν όψει των σκοπών της Κοινότητας, η άσκηση του αθλητισμού εμπίπτει στο κοινοτικό δίκαιο κατά το μέτρο που συνιστά οικονομική δραστηριότητα κατά την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρου 2 ΕΚ) (βλ. αποφάσεις της 12ης Δεκεμβρίου 1974, 36/74, Walrave και Koch, Συλλογή τόμος 1974, σ. 563, σκέψη 4, και της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, σκέψη 73). Το Δικαστήριο έχει κρίνει εξάλλου ότι η αθλητική δραστηριότητα έχει μεγάλη κοινωνική σημασία στην Κοινότητα (βλ. απόφαση Bosman, όπ.π., σκέψη 106).

33. Η νομολογία αυτή επιρρωννύεται εξάλλου από τη δήλωση αριθ. 29 για τον αθλητισμό που προσαρτήθηκε στην τελική πράξη της διασκέψεως που κατήρτισε το κείμενο της Συνθήκης του Αμστερνταμ, η οποία υπογραμμίζει την κοινωνική σημασία του αθλητισμού και καλεί τους οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης να δίνουν ιδιαίτερη σημασία στις ιδιομορφίες του ερασιτεχνικού αθλητισμού. Ειδικότερα η δήλωση αυτή συνάδει προς την εν λόγω νομολογία καθόσον αφορά τις περιπτώσεις όπου η άσκηση αθλητισμού συνιστά οικονομική δραστηριότητα.

34. Υπενθυμίζεται ότι οι διατάξεις της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων δεν αντιτίθενται σε ρυθμίσεις ή πρακτικές δυνάμει των οποίων αποκλείονται οι αλλοδαποί παίκτες από ορισμένες συναντήσεις για λόγους μη οικονομικής φύσεως που αφορούν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και το ειδικό πλαίσιο των συναντήσεων αυτών, και ενδιαφέρουν επομένως αποκλειστικά το άθλημα αυτό καθ' εαυτό, όπως συμβαίνει π.χ. με τις συναντήσεις μεταξύ εθνικών ομάδων διαφόρων χωρών. Υπογράμμισε, πάντως, ότι αυτός ο περιορισμός του πεδίου εφαρμογής των συγκεκριμένων διατάξεων δεν πρέπει να υπερβαίνει τον σκοπό για τον οποίο προβλέπεται και δεν μπορεί να προβληθεί προκειμένου να αποκλειστεί ολόκληρος ο αθλητικός τομέας (αποφάσεις της 14ης Ιουλίου 1976, 13/76, Donà, Συλλογή τόμος 1976, σ. 507, σκέψεις 14 και 15, και Bosman, όπ.π., σκέψεις 76 και 127).

35. Όσον αφορά τη φύση των επιδίκων στην κύρια δίκη κανόνων, από τις προαναφερθείσες αποφάσεις Walrave και Koch, σκέψεις 17 και 18, και Bosman, σκέψεις 82 και 83, προκύπτει ότι οι κοινοτικές διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών δεν διέπουν μόνο τη δράση των δημοσίων αρχών αλλά εκτείνονται και σε άλλης φύσεως κανόνες που σκοπούν να ρυθμίσουν συλλογικώς τη μισθωτή εργασία και την παροχή υπηρεσιών. Πράγματι, η κατάργηση μεταξύ των κρατών μελών των εμποδίων στην

ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων και στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών θα μπορούσε να διακυβευθεί αν εξουδετερωνόταν η κατάργηση των φραγμών κρατικής προελεύσεως από εμπόδια προερχόμενα από την άσκηση της νομικής αυτονομίας ενώσεων ή οργανισμών μη διεπομένων από το δημόσιο δίκαιο.

36. Υπό τις συνθήκες αυτές κρίνεται ότι η Συνθήκη και συγκεκριμένα τα άρθρα 6 και 48 μπορούν να εφαρμοστούν σε αθλητικές δραστηριότητες και σε κανόνες που θεσπίζονται από αθλητικές οργανώσεις όπως οι επίδικοι εν προκειμένω.

Ως προς την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας

37. Πρέπει να σημειωθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, το άρθρο 6 της Συνθήκης, το οποίο καθιερώνει τη γενική αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας, μπορεί να εφαρμοστεί αυτοτελώς μόνο σε καταστάσεις διεπόμενες από το κοινοτικό δίκαιο, για τις οποίες η Συνθήκη δεν προβλέπει ειδική απαγόρευση των διακρίσεων (βλ. απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1991, C-179/90, *Merci convenzionali porto di Genova*, Συλλογή 1991, σ. I-5889, σκέψη 11, και της 14ης Ιουλίου 1994, C-379/92, *Peralta*, Συλλογή 1994, σ. I-3453, σκέψη 18).

38. Ακριβώς όμως στην περίπτωση των μισθωτών εργαζομένων η αρχή αυτή τίθεται σε εφαρμογή και εξειδικεύεται από το άρθρο 48 της Συνθήκης.

Ως προς την ύπαρξη οικονομικής δραστηριότητας και ως προς την ιδιότητα του J. Lehtonen ως εργαζομένου

39. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων καθώς και της συζητήσεως που διεξήχθη ενώπιον του Δικαστηρίου, πρέπει να εξεταστεί αν ένας καλαθοσφαιριστής όπως ο J. Lehtonen μπορεί να ασκήσει οικονομική δραστηριότητα κατά την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης και, ειδικότερα, αν μπορεί να θεωρηθεί ως εργαζόμενος κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης.

40. Στο πλαίσιο της συνεργασίας που θεσπίστηκε με τη διαδικασία εκδόσεως προδικαστικών αποφάσεων μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια να διαπιστώνουν και να εκτιμούν τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 3ης Ιουνίου 1986, 139/85, *Kempf*, Συλλογή 1986, σ. 1741, σκέψη 12) και στο Δικαστήριο να παρέχει στο εθνικό δικαστήριο τα στοιχεία ερμηνείας που του είναι αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς (απόφαση της 22ας Μαΐου 1990, *Alimenta*, C-332/88, Συλλογή 1990, σ. 2077, σκέψη 9).

41. Συναφώς, επισημαίνεται καταρχάς ότι η διάταξη περί παραπομπής χαρακτηρίζει τον J. Lehtonen ως επαγγελματία καλαθοσφαιριστή. Ο J. Lehtonen

και η Castors Braine κατέθεσαν ενώπιον του Δικαστηρίου τη σύμβαση αμειβομένης αθλητικής εργασίας που μνημονεύεται στη σκέψη 12 της παρούσας απόφασης, η οποία προέβλεπε την καταβολή σταθερού μηνιαίου μισθού και πριμοδοτήσεων.

42. Όσον αφορά, εν συνεχεία, τις έννοιες της οικονομικής δραστηριότητας και του εργαζομένου κατά τα άρθρα 2 και 48 της Συνθήκης αντιστοίχως, πρέπει να σημειωθεί ότι οριοθετούν το πεδίο εφαρμογής μιας από τις θεμελιώδεις ελευθερίες που κατοχυρώνει η Συνθήκη και για τον λόγο αυτό δεν μπορούν να ερμηνευθούν συσταλτικώς (βλ. κατ' αυτήν την έννοια απόφαση της 23ης Μαρτίου 1982, Levin, 53/81, Συλλογή 1982, σ. 1035, σκέψη 13).

43. Όσον αφορά ειδικότερα την πρώτη των εννοιών αυτών, από πάγια νομολογία (αποφάσεις Donà, ό.π., σκέψη 12, και της 5ης Οκτωβρίου 1988, 196/87, Steymann, Συλλογή 1988, σ. 6159, σκέψη 10) προκύπτει ότι ως οικονομική δραστηριότητα κατά την έννοια του άρθρου 2 της Συνθήκης πρέπει να θεωρείται η εκτέλεση μισθωτής εργασίας ή η παροχή υπηρεσιών έναντι αμοιβής.

44. Ωστόσο, όπως έκρινε το Δικαστήριο με τις προαναφερθείσες αποφάσεις Levin, σκέψη 17, και Steymann, σκέψη 13, οι ασκούμενες δραστηριότητες πρέπει να είναι πραγματικές και αποτελεσματικές και όχι τέτοιας φύσεως ώστε να εμφανίζονται ως καθαρά περιθωριακές και επουσιώδεις.

45. Όσον αφορά την έννοια του εργαζομένου, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, δεν επιδέχεται ερμηνεία ποικίλλουσα αναλόγως του εθνικού δικαίου αλλά έχει κοινοτικό περιεχόμενο. Η έννοια αυτή πρέπει να ορίζεται σύμφωνα με αντικειμενικά κριτήρια που χαρακτηρίζουν τη σχέση εργασίας ανάλογα με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ενδιαφερομένων προσώπων. Ακριβώς όμως, το κύριο χαρακτηριστικό της σχέσεως εργασίας είναι το γεγονός ότι ένα πρόσωπο παρέχει, κατά τη διάρκεια ορισμένου χρόνου, προς ένα άλλο πρόσωπο και υπό τη διεύθυνσή του, υπηρεσίες έναντι των οποίων λαμβάνει αμοιβή (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 3ης Ιουλίου 1986, 66/85, Lawrie-Blum, Συλλογή 1986, σ. 2121, σκέψεις 16 και 17).

46. Ακριβώς όμως, από τις διαπιστώσεις των πραγματικών περιστατικών του αιτούντος δικαστηρίου καθώς και από τα έγγραφα που προσκομίστηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου προκύπτει ότι ο J. Lehtonen συνήψε σύμβαση εργασίας με σύλλογο άλλου κράτους μέλους προκειμένου να ασκήσει μισθωτή δραστηριότητα στο έδαφος του κράτους αυτού. Όπως ορθώς επισήμανε ο αιτών της κύριας δίκης, κατ' αυτόν τον τρόπο ανταποκρίθηκε σε πραγματική προσφορά εργασίας, κατά την έννοια του άρθρου 48, παράγραφος 3, στοιχείο α', της Συνθήκης.

Ως προς την ύπαρξη εμποδίου στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων

47. Εφόσον ένας καλαθοσφαιριστής, όπως ο J. Lehtonen, πρέπει να θεωρηθεί εργαζόμενος κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης, πρέπει να εξετασθεί αν οι κανόνες για τις περιόδους μετεγγραφών που μνημονεύονται στις σκέψεις 6 και 9 έως 11 της παρούσας απόφασης συνιστούν εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων που η διάταξη αυτή απαγορεύει.

48. Συναφώς, είναι γεγονός ότι για τους παίκτες που προέρχονται από άλλη βελγική ομάδα καλαθοσφαιρίσεως ισχύουν αυστηρότερες προθεσμίες μετεγγραφής.

49. Ωστόσο, οι κανόνες αυτοί μπορούν να περιορίσουν την ελεύθερη κυκλοφορία των παικτών που επιθυμούν να ασκήσουν τη δραστηριότητά τους σε άλλο κράτος μέλος εμποδίζοντας τις βελγικές ομάδες να χρησιμοποιούν σε αγώνες πρωταθλήματος καλαθοσφαιριστές προερχομένους από άλλα κράτη μέλη οσάκις προσλαμβάνονται μετά από ορισμένη ημερομηνία. Κατά συνέπεια οι εν λόγω κανόνες συνιστούν εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων (βλ. κατ' αυτήν την έννοια, απόφαση Bosman, όπ.π., σκέψεις 99 και 100).

50. Το γεγονός ότι οι εν λόγω κανόνες δεν αφορούν την απασχόληση των εν λόγω παικτών, η οποία δεν περιορίζεται, αλλά τη δυνατότητα των συλλόγων τους να τους παρατάσσουν σε επίσημο αγώνα, δεν έχει σημασία. Εφόσον η συμμετοχή στις συναντήσεις αυτές αποτελεί το κύριο αντικείμενο της δραστηριότητας ενός επαγγελματία παίκτη, είναι προφανές ότι οποιοσδήποτε κανόνας την περιορίζει μειώνει επίσης την πιθανότητα απασχολήσεως του ενδιαφερομένου παίκτη (βλ. απόφαση Bosman, όπ.π., σκέψη 120).

Ως προς την ύπαρξη δικαιολογητικών λόγων

51. Εφόσον αποδείχθηκε κατά τα ανωτέρω η ύπαρξη εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, πρέπει να εξεταστεί αν αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί αντικειμενικά.

52. Η FRBSB και η BLB καθώς και οι κυβερνήσεις που κατέθεσαν παρατηρήσεις ενώπιον του Δικαστηρίου υποστηρίζουν ότι οι κανόνες περί περιόδων μετεγγραφών δικαιολογούνται από μη οικονομικούς λόγους που ανάγονται αποκλειστικά και μόνο στον αθλητισμό.

53. Συναφώς, πρέπει να αναγνωριστεί ότι ο καθορισμός προθεσμίας για τις μετεγγραφές παικτών μπορεί να εξυπηρετεί τον στόχο της εξασφάλισης της ομαλής διεξαγωγής των αθλητικών αναμετρήσεων.

54. Πράγματι, οι εκπρόθεσμες μετεγγραφές είναι ικανές να μεταβάλουν αισθητά την αθλητική αξία της μιας ή της άλλης ομάδας κατά τη διάρκεια του πρωταθλήματος και κατ' αυτόν τον τρόπο θίγουν την ικανότητα συγκρίσεως των αποτελεσμάτων μεταξύ των διαφόρων ομάδων που μετέχουν στο οικείο

πρωτάθλημα και κατά συνέπεια την ομαλή εξέλιξη του πρωταθλήματος στο σύνολό του.

55. Ο κίνδυνος αυτός είναι ιδιαίτερα προφανής σε μία αθλητική αναμέτρηση που διεξάγεται σύμφωνα με τους κανόνες που διέπουν το βελγικό πρωτάθλημα καλαθοσφαιρίσεως πρώτης κατηγορίας. Συγκεκριμένα, οι ομάδες που προκρίνονται να μετάσχουν σε αγώνες play-off ή play-out θα μπορούσαν να πραγματοποιήσουν εκτός περιόδου μετεγγραφές προκειμένου να ενισχύσουν τη σύνθεσή τους εν όψει της τελικής φάσεως του πρωταθλήματος και μάλιστα σε ένα και μόνο αποφασιστικό αγώνα.

56. Ωστόσο, τα μέτρα που λαμβάνουν οι αθλητικές ομοσπονδίες για να εξασφαλίσουν την ομαλή διεξαγωγή των αγώνων δεν πρέπει να υπερβαίνουν το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου (βλ. απόφαση Bosman, όπ.π., σκέψη 104).

57. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, από τους κανόνες που διέπουν τις περιόδους μετεγγραφών προκύπτει ότι για τους παίκτες που προέρχονται από ομοσπονδία μη ανήκουσα στην ευρωπαϊκή ζώνη η περίοδος αυτή λήγει στις 31 Μαρτίου και όχι στις 28 Φεβρουαρίου που ισχύει μόνο για τους παίκτες τους προερχόμενους από ομοσπονδία της ευρωπαϊκής ζώνης, η οποία περιλαμβάνει τις ομοσπονδίες των κρατών μελών.

58. Εκ πρώτης όψεως, μια τέτοια ρύθμιση πρέπει να θεωρηθεί ότι υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου. Συγκεκριμένα από τα στοιχεία που κατατέθηκαν στη δικογραφία δεν προκύπτει ότι η μετεγγραφή μεταξύ της 28ης Φεβρουαρίου και της 31ης Μαρτίου ενός παίκτη προερχομένου από ομοσπονδία της ευρωπαϊκής ζώνης εμφανίζει περισσότερους κινδύνους για την ομαλή διεξαγωγή του πρωταθλήματος από τη μετεγγραφή, κατά την ίδια περίοδο, ενός παίκτη προερχομένου από ομοσπονδία μη ανήκουσα στην εν λόγω ζώνη.

59. Ωστόσο, στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να εξετάσει κατά πόσον υπάρχουν λόγοι αντικειμενικοί αφορώντες αποκλειστικά και μόνο τον αθλητισμό ή αναγόμενοι στις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ της περιπτώσεως των παικτών που προέρχονται από ομοσπονδία της ευρωπαϊκής ζώνης και των παικτών που προέρχονται από ομοσπονδία μη ανήκουσα στη ζώνη αυτή, που δικαιολογούν τέτοια διαφορετική μεταχείριση.

60. Βάσει όλων των προεκτεθέντων, στο προδικαστικό ερώτημα όπως αναδιατυπώθηκε αρμόζει η απάντηση ότι το άρθρο 48 της Συνθήκης αντιτίθεται στην εφαρμογή κανόνων που θεσπίζονται σε κράτος μέλος από αθλητικές ενώσεις και απαγορεύουν σε ομάδα καλαθοσφαιρίσεως να χρησιμοποιεί σε αγώνες του εθνικού πρωταθλήματος παίκτες προερχομένους από άλλα κράτη μέλη οι οποίοι μετεγγράφηκαν μετά από ορισμένη ημερομηνία, οσάκις η ημερομηνία αυτή είναι

προγενέστερη αυτής που εφαρμόζεται στις μετεγγραφές παικτών προελεύσεως ορισμένων τρίτων χωρών, εκτός αν υπάρχουν αντικειμενικοί λόγοι, αφορώντες αποκλειστικά τον αθλητισμό ή αναγόμενοι σε διαφορές μεταξύ της περιπτώσεως των παικτών που προέρχονται από ομοσπονδία ανήκουσα στην ευρωπαϊκή ζώνη και των παικτών που προέρχονται από ομοσπονδία μη ανήκουσα στη ζώνη αυτή, που δικαιολογούν τέτοια διαφορετική μεταχείριση.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα)

κρίνοντας επί του ερωτήματος που του υπέβαλε με διάταξη της 23ης Απριλίου 1996 το Tribunal de première instance de Bruxelles,

αποφαίνεται:

Το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρο 39 ΕΚ) αντιτίθεται στην εφαρμογή κανόνων που θεσπίζονται σε κράτος μέλος από αθλητικές ενώσεις και απαγορεύουν σε ομάδα καλαθοσφαιρίσεως να χρησιμοποιεί σε αγώνες του εθνικού πρωταθλήματος παίκτες προερχομένους από άλλα κράτη μέλη, οι οποίοι μετεγγράφηκαν μετά από ορισμένη ημερομηνία, οσάκις η ημερομηνία αυτή είναι προγενέστερη αυτής που εφαρμόζεται στις μετεγγραφές παικτών προελεύσεως ορισμένων τρίτων χωρών, εκτός αν υπάρχουν αντικειμενικοί λόγοι, αφορώντες αποκλειστικά τον αθλητισμό ή αναγόμενοι σε διαφορές μεταξύ της περιπτώσεως των παικτών που προέρχονται από ομοσπονδία ανήκουσα στην ευρωπαϊκή ζώνη και των παικτών που προέρχονται από ομοσπονδία μη ανήκουσα στη ζώνη αυτή, που δικαιολογούν τέτοια διαφορετική μεταχείριση.

«Εξωτερικές σχέσεις - Συμφωνία Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας - Άρθρο 38, παράγραφος 1 - Ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων - Αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων - Χειροσφαίριση - Περιορισμός του αριθμού των υπηκόων τρίτων χωρών επαγγελματιών παικτών που μπορούν να παρατάσσονται ανά ομάδα στο πρωτάθλημα αθλητικής ομοσπονδίας»

4. Υπόθεση C-438/00,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Oberlandesgericht Hamm (Γερμανία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Deutscher Handballbund eV

και

Maros Kolpak,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 38, παράγραφος 1, της ευρωπαϊκής συμφωνίας για την εγκαθίδρυση συνδέσεως μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Σλοβακικής Δημοκρατίας, αφετέρου, εγκριθείσας εξ ονόματος των Κοινοτήτων με την απόφαση 94/909/ΕΚΑΧ, ΕΚ, Ευρατόμ του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 19ης Δεκεμβρίου 1994,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1. Με διάταξη της 15ης Νοεμβρίου 2000, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 28 Νοεμβρίου 2000, το Oberlandesgericht Hamm υπέβαλε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, προδικαστικό ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 38, παράγραφος 1, της ευρωπαϊκής συμφωνίας για την εγκαθίδρυση συνδέσεως μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Σλοβακικής Δημοκρατίας, αφετέρου, υπογραφείσας στις Βρυξέλλες στις 4 Οκτωβρίου 1993 και εγκριθείσας εξ ονόματος των Κοινοτήτων με την απόφαση 94/909/ΕΚΑΧ, ΕΚ, Ευρατόμ του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 19ης

Δεκεμβρίου 1994 (ΕΕ L 359, σ. 1, στο εξής: Συμφωνία Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας).

2. Το ερώτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Deutscher Handballbund eV (γερμανικής ομοσπονδίας χειροσφαιρίσεως, στο εξής: DHB) και του Μ. Κολρακ, με αντικείμενο την έκδοση αδείας επαγγελματία παίκτη.

Η Συμφωνία Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας

3. Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 2, αυτής, η Συμφωνία Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας έχει μεταξύ άλλων ως στόχο να παράσχει κατάλληλο πλαίσιο για τον πολιτικό διάλογο των μερών, ο οποίος θα επιτρέψει την ανάπτυξη στενότερων πολιτικών σχέσεων μεταξύ τους, θα προωθήσει τις συναλλαγές και τις αρμονικές οικονομικές σχέσεις μεταξύ των μερών, ευνοώντας έτσι τη δυναμική οικονομική ανάπτυξη και ευημερία της Σλοβακικής Δημοκρατίας, και θα παράσχει κατάλληλο πλαίσιο για τη βαθμιαία ενσωμάτωση της Σλοβακικής Δημοκρατίας στην Κοινότητα, ενώ ο έσχατος στόχος της χώρας αυτής είναι, σύμφωνα με την τελευταία αιτιολογική σκέψη της Συμφωνίας, να καταστεί μέλος των Κοινοτήτων.

4. Ενόψει της υποθέσεως στην κύρια δίκη, οι συναφείς διατάξεις της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας απαντούν στον τίτλο IV αυτής, τιτλοφορούμενο «Κυκλοφορία των εργαζομένων, δικαίωμα εγκαταστάσεως και υπηρεσίες».

5. Το άρθρο 38 της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας, το οποίο περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο I, τιτλοφορούμενο «Κυκλοφορία των εργαζομένων», του τίτλου IV, ορίζει στην παράγραφο 1:

«Υπό την επιφύλαξη των όρων και προϋποθέσεων που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος:

- δεν επιβάλλεται καμία διάκριση λόγω ιθαγενείας στη μεταχείριση των εργαζομένων υπηκοότητας Σλοβακικής Δημοκρατίας, οι οποίοι απασχολούνται νομίμως στο έδαφος κράτους μέλους, όσον αφορά τους όρους εργασίας, τις αποδοχές ή τις απολύσεις, σε σύγκριση με τους υπηκόους του οικείου κράτους μέλους,

- οι νομίμως κατοικούντες σύζυγοι και τα τέκνα εργαζομένων που απασχολούνται νομίμως στο έδαφος κράτους μέλους, με εξαίρεση τους εποχιακά εργαζομένους ή τους εργαζομένους που απασχολούνται βάσει διμερών συμφωνιών, κατά την έννοια του άρθρου 42, εκτός αν άλλως ορίζεται στις συμφωνίες αυτές, έχουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας του εν λόγω κράτους μέλους, κατά την περίοδο εγκεκριμένης επαγγελματικής απασχολήσεως του εργαζομένου.»

6. Το άρθρο 42 της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας, το οποίο περιλαμβάνεται στο ίδιο κεφάλαιο, προβλέπει:

«1. [Λαμβάνοντας υπόψη την κατάσταση που επικρατεί] στην αγορά εργασίας των κρατών μελών, και υπό την επιφύλαξη της εφαρμογής της νομοθεσίας και της τηρήσεως των κανόνων που ισχύουν στα εν λόγω κράτη μέλη στον τομέα της κινητικότητας των εργαζομένων:

- οι δυνατότητες προσβάσεως στην απασχόληση που χορηγούν τα κράτη μέλη στους εργαζομένους υπηκοότητας Σλοβακικής Δημοκρατίας, στα πλαίσια διμερών συμφωνιών, πρέπει να διατηρούνται και, ει δυνατόν, να βελτιώνονται,
- τα άλλα κράτη μέλη εξετάζουν τη δυνατότητα συνάψεως [παρεμφερών] συμφωνιών.

2. Το συμβούλιο συνδέσεως εξετάζει τη χορήγηση άλλων βελτιώσεων, συμπεριλαμβανομένων των δυνατοτήτων προσβάσεως στην επαγγελματική εκπαίδευση, σύμφωνα με τους κανόνες και τις διαδικασίες που ισχύουν στα κράτη μέλη, και λαμβάνοντας υπόψη την κατάσταση που επικρατεί στην αγορά εργασίας των κρατών μελών και της Κοινότητας.»

7. Το άρθρο 59 της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας, το οποίο περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο IV, τιτλοφορούμενο «Γενικές διατάξεις», του τίτλου IV, ορίζει στην παράγραφο 1:

«Για τους σκοπούς του τίτλου IV της παρούσας συμφωνίας, καμία διάταξη της συμφωνίας δεν παρεμποδίζει τα μέρη να εφαρμόζουν τη νομοθεσία και τις ρυθμίσεις τους όσον αφορά την είσοδο και την παραμονή, την εργασία, τους όρους εργασίας, την εγκατάσταση φυσικών προσώπων και την παροχή υπηρεσιών, υπό τον όρο ότι, κατά την εφαρμογή της εν λόγω νομοθεσίας και των ρυθμίσεων, δεν εξουδετερώνονται ούτε περιορίζονται τα οφέλη που απορρέουν για κάθε μέρος από τους όρους ειδικής διατάξεως της παρούσας Συμφωνίας [...]».

Η εθνική κανονιστική ρύθμιση

8. Η DHB θέσπισε τον Spielordnung (ομοσπονδιακό κανονισμό περί διεξαγωγής των αγώνων, στο εξής: SpO), το άρθρο 15 του οποίου όριζε, σύμφωνα με την εκδοχή που ίσχυε κατά την ημερομηνία της διατάξεως περί παραπομπής:

«1. Μετά τον αύξοντα αριθμό του δελτίου αγώνων αναγράφεται η ένδειξη Α

- a) για τους παίκτες που δεν έχουν την ιθαγένεια κράτους μέλους,
- b) για τους παίκτες που δεν έχουν την ιθαγένεια συνδεδεμένου τρίτου κράτους, οι υπήκοοι του οποίου εξομοιώνονται με τους υπηκόους των κρατών μελών όσον αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων κατά το άρθρο 48, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΚ,

c) [...]

2. Για στις ομάδες που αποτελούν μέλη της Bundesliga [εθνικής ομοσπονδίας] και των Regionalligen [περιφερειακών ομίλων] επιτρέπεται η συμμετοχή, ανά αγώνα πρωταθλήματος ή κυπέλου, δύο κατ' ανώτατο όριο παικτών των οποίων τα δελτία φέρουν την ένδειξη A

[...]

5. Αφαιρείται από το δελτίο αγώνων η ένδειξη A από 1ης Ιουλίου του έτους κατά το οποίο η χώρα προελεύσεως του παίκτη καθίσταται συνδεδεμένη χώρα, κατά την έννοια της παραγράφου 1, στοιχείο b, κατά την ως άνω ημερομηνία. Η DHB δημοσιεύει και ενημερώνει διαρκώς τον κατάλογο των συνδεδεμένων κρατών στα οποία αναφέρονται οι παρούσες διατάξεις».

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

9. Ο M. Kolpak, σλοβακικής ιθαγενείας, συνήψε τον Μάρτιο 1997 σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου, η οποία έληγε στις 30 Ιουνίου 2000, ακολούθως δε, τον Φεβρουάριο 2000, νέα σύμβαση ορισμένου χρόνου η οποία έληγε στις 30 Ιουνίου 2003, προκειμένου να απασχοληθεί ως τερματοφύλακας στον όμιλο χειροσφαιρίσεως της δεύτερης κατηγορίας του ομίλου TSV Östringen eV. Εισπράττει μηνιαίες αποδοχές. Μένει στη Γερμανία και είναι κάτοχος έγκυρης αδείας διαμονής.

10. Η DHB, η οποία οργανώνει αγώνες πρωταθλήματος και κυπέλου σε ομοσπονδιακό επίπεδο, του χορήγησε, σύμφωνα με το άρθρο 15 του SpO, δελτίο παίκτη με την ένδειξη «Α» λόγω της σλοβακικής ιθαγενείας του.

11. Ο M. Kolpak, ο οποίος είχε ζητήσει να του χορηγηθεί δελτίο παίκτη χωρίς να συνοδεύεται από την αφορώσα τους υπηκόους των τρίτων χωρών ένδειξη, άσκησε ενώπιον του Landgericht Dortmund (Γερμανία) αγωγή αμφισβητώντας την ως άνω απόφαση της DHB. Ισχυρίστηκε ότι η Σλοβακική Δημοκρατία καταλέγεται μεταξύ των τρίτων χωρών, οι υπήκοοι των οποίων νομιμοποιούνται να μετέχουν χωρίς κανένα περιορισμό στους αγώνες, υπό τις αυτές προϋποθέσεις που ισχύουν για τους Γερμανούς και κοινοτικούς παίκτες, δυνάμει της απαγορεύσεως των διακρίσεων που απορρέει από τις συνδυασμένες διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ και της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας.

12. Το Landesgericht υποχρέωσε την DHB να χορηγήσει στον M. Kolpak δελτίο παίκτη χωρίς την ένδειξη «Α», με το σκεπτικό ότι, σύμφωνα με το άρθρο 15 του SpO, ο ενάγων δεν έπρεπε να τύχει της ίδιας μεταχειρίσεως με εκείνη ενός παίκτη που έχει την ιθαγένεια τρίτης χώρας. Η DHB άσκησε κατά της ανωτέρω αποφάσεως έφεση ενώπιον του Oberlandesgericht Hamm.

13. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η αναφορά της SpO στο άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρο 39 ΕΚ), διά του άρθρου 15, παράγραφος 1, στοιχείο b, αυτής, έχει την έννοια ότι η ως άνω διάταξη εφαρμόζεται αποκλειστικά στους παίκτες που απολαύουν πλήρους ισότητας μεταχειρίσεως σε σχέση με τους κοινοτικούς υπηκόους από απόψεως ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων. Σύμφωνα με την ερμηνεία αυτή, ο M. Kolpak δεν έχει δικαίωμα λήψεως αδείας χωρίς τους απορρέοντες από την προσθήκη της ενδείξεως «Α» περιορισμούς, δεδομένου ότι παρόμοια ισότητα μεταχειρίσεως γενικού χαρακτήρα δεν περιλαμβάνεται στις συναφθείσες με τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης και της μεσογειακής λεκάνης συμφωνίες συνδέσεως, όπως είναι μεταξύ άλλων η συναφθείσα με τη Σλοβακική Δημοκρατία.

14. Κατόπιν αυτού, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν αντίκειται στο άρθρο 38 της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας το άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο b, της SpO. Αν συνέβαινε αυτό και αν η πρώτη διάταξη είχε άμεσο αποτέλεσμα έναντι των ιδιωτών, ο M. Kolpak θα μπορούσε να αξιώσει τη χορήγηση αδείας άνευ περιορισμών.

15. Συγκεκριμένα, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η DHB, αρνούμενη να χορηγήσει στον M. Kolpak, λόγω της ιθαγενείας του, άδεια άνευ περιορισμών, παραβιάζει τη διαλαμβανόμενη στο άρθρο 38 της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας απαγόρευση.

16. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει, αφενός, ότι η διεπόμενη από το άρθρο 15 της SpO σύμβαση του M. Kolpak αποτελεί σύμβαση εργασίας δεδομένου ότι ο συγκεκριμένος παίκτης αναλαμβάνει τη δέσμευση, έναντι μηνιαίας πάγιας αντιμισθίας, να παρέχει ως μισθωτός αθλητικές υπηρεσίες στο πλαίσιο της προπονήσεως και των αγώνων που οργανώνει ο σύλλογός του, οπότε πρόκειται για την κύρια επαγγελματική δραστηριότητά του.

17. Εκτιμά, αφετέρου, ότι οι συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 15, παράγραφος 1, στοιχείο b, και 2, της SpO οδηγούν σε άνιση μεταχείριση ως προς τους όρους εργασίας. Συγκεκριμένα, ο M. Kolpak απασχολείται νομίμως στο έδαφος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας όπου διαμένει, είναι κάτοχος έγκυρηςαδείας διαμονής, δεν υπέχει, σύμφωνα με τη γερμανική νομοθεσία, την υποχρέωση λήψεως αδείας εργασίας, στη δε περίπτωση του δεν συντρέχει έστω και έμμεσο κώλυμα προσλήψεώς του, πλην όμως δεν τυγχάνει, λόγω των ανωτέρω διατάξεων, της ίδιας δυνατότητας που παρέχεται σε άλλα πρόσωπα να συμμετέχει σε επίσημους αγώνες στο πλαίσιο της επαγγελματικής δραστηριότητάς του.

18. Έτσι, κατά το αιτούν δικαστήριο, τυγχάνει εφαρμογής η υπαγορευόμενη από το άρθρο 38 της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας απαγόρευση των διακρίσεων, υπό την επιφύλαξη που περιέχει η ίδια διάταξη, στο μέτρο που δεν

προσκρούει σ' αυτό η περιλαμβανόμενη στην ίδια διάταξη επιφύλαξη σχετικά με τους όρους και τις λεπτομέρειες που ισχύουν στα διάφορα κράτη μέλη. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι συνιστούν τέτοιους όρους και λεπτομέρειες μόνον οι γενικής φύσεως νομικοί κανόνες και όχι εκείνοι που συνεπάγονται την εφαρμογή διαφορετικών, ανάλογα με την εθνικότητα του εργαζομένου, όρων εργασίας. Επίσης, κλίνει υπέρ της απόψεως ότι οι κανόνες που επεξεργάστηκε η DHB στο πλαίσιο της αναγνωριζόμενης υπέρ των ενώσεων αυτονομίας δεν εμπίπτουν στους ως άνω όρους και προϋποθέσεις. Σε αντίθετη περίπτωση, θα στερούνταν αντικειμένου η περιλαμβανόμενη στη Συμφωνία Συνδέσεως απαγόρευση των διακρίσεων.

19. Επίσης, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι, όπως το άρθρο 48 της Συνθήκης, το άρθρο 38 της Συμφωνίας Συνδέσεως αποτελεί διάταξη τυγχάνουσα απευθείας εφαρμογής στον βαθμό που, ενόψει του γράμματος, του αντικειμένου και της φύσεως της Συμφωνίας, περιέχει σαφή και συγκεκριμένη υποχρέωση, η εκπλήρωση ή τα αποτελέσματα της οποίας δεν εξαρτώνται από οποιαδήποτε μεταγενέστερη πράξη. Σύμφωνα με το αιτούν δικαστήριο, το άρθρο 38 της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας επάγεται επίσης τριτενέργεια, εφόσον δεν εφαρμόζεται αποκλειστικά επί μέτρων που λαμβάνουν οι αρχές αλλ' εκτείνεται και σε κανονιστικές πράξεις περί συλλογιστικής ρυθμίσεως της εξηρημένης εργασίας.

20. Εξ αυτού, το αιτούν δικαστήριο συνάγει ότι βρίσκεται ενώπιον παραβιάσεως της απορρέουσας από το άρθρο 38 της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας απαγορεύσεως των διακρίσεων, η οποία θα έπρεπε να έχει ως αποτέλεσμα τη μη εφαρμογή του άρθρου 15, παράγραφος 1, στοιχείο b, της SpO στην περίπτωση του M. Kolpak.

21. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Oberlandesgericht Hamm ανέστειλε τη διαδικασία προκειμένου να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Απαγορεύει το άρθρο 38, παράγραφος 1, της ευρωπαϊκής συμφωνίας για την εγκαθίδρυση συνδέσεως μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Σλοβακικής Δημοκρατίας, αφετέρου - τελική πράξη - την εκ μέρους αθλητικής ομοσπονδίας εφαρμογή επί επαγγελματία αθλητή σλοβακικής ιθαγενείας κανόνα θεσπισθέντα από την ίδια, σύμφωνα με τον οποίο επιτρέπεται στους αθλητικούς συλλόγους να παρατάσσουν, κατά τους αγώνες πρωταθλήματος και κυπέλου, περιορισμένο μόνον αριθμό παικτών προερχομένων από τρίτες χώρες, μη μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

22. Με το προδικαστικό ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν το άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας έχει την έννοια ότι προσκρούει σ' αυτό η εφαρμογή επί επαγγελματία αθλητή σλοβακικής ιθαγενείας, ο οποίος απασχολείται νομοτύπως από εγκατεστημένο σε κράτος μέλος σύλλογο, κανόνα θεσπισθέντος από αθλητική ομοσπονδία του ίδιου κράτους, σύμφωνα με τον οποίο δεν επιτρέπεται στους συλλόγους να παρατάσσουν, κατά τους αγώνες πρωταθλήματος και κυπέλου, παρά περιορισμένο αριθμό παικτών προερχομένων από τρίτες χώρες οι οποίες δεν είναι μέρη της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (στο εξής: ΕΟΧ).
23. Για να δοθεί απάντηση στο ούτως αναδιατυπωμένο ερώτημα, επιβάλλεται, κατ' αρχάς, να εξεταστεί αν είναι εφικτή η ενώπιον εθνικού δικαστηρίου επίκληση από ιδιώτη του άρθρου 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας και, ακολούθως, σε καταφατική περίπτωση, αν είναι εφικτή η επίκληση της ανωτέρω διατάξεως έναντι κανόνα θεσπισθέντος από εθνική αθλητική ομοσπονδία, όπως η DHB. Τέλος, επιβάλλεται να προσδιοριστεί το περιεχόμενο της εξαγγελλλόμενης από την εν λόγω διάταξη αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων.

Επί του άμεσου αποτελέσματος του άρθρου 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας

24. Προκαταρκτικώς, επιβάλλεται η διευκρίνιση ότι, με τη σκέψη 30 της αποφάσεως της 29ης Ιανουαρίου 2002, C-162/00, Rokrzertowicz-Meyer (Συλλογή 2002, σ. I-1049), το Δικαστήριο αναγνώρισε ήδη άμεσο αποτέλεσμα στο άρθρο 37, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της ευρωπαϊκής συμφωνίας για την εγκαθίδρυση συνδέσεως μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Δημοκρατίας της Πολωνίας, υπογραφείσας στις Βρυξέλλες στις 16 Δεκεμβρίου 1991 και εγκριθείσας εξ ονόματος των Κοινοτήτων με την απόφαση 93/743/Ευρατόμ, ΕΚΑΧ, ΕΚ του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 13ης Δεκεμβρίου 1993 (ΕΕ L 348, σ. 1, στο εξής: Συμφωνία Συνδέσεως Κοινοτήτων-Πολωνίας).
25. Πρώτον, η διατύπωση του άρθρου 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας και εκείνη του άρθρου 37, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Πολωνίας είναι ταυτόσημες.
26. Δεύτερον, η Συμφωνία Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας δεν διακρίνεται από τη Συμφωνία Συνδέσεως Κοινοτήτων-Πολωνίας ως προς τους στόχους και τη

συγκυρία υπό την οποία συνήφθησαν αμφότερες. Πράγματι, ο στόχος τόσο της μεν όσο και της δε είναι, μεταξύ άλλων, σύμφωνα με την τελευταία αιτιολογική σκέψη και το άρθρο 1, παράγραφος 2, αυτών, η εγκαθίδρυση συνδέσεως με προορισμό την προώθηση της αναπτύξεως των συναλλαγών και των αρμονικών οικονομικών σχέσεων μεταξύ των συμβαλλομένων προκειμένου να ευνοηθεί η δυναμική ανάπτυξη και η ευημερία, στη μεν πρώτη περίπτωση της Δημοκρατίας της Πολωνίας, στη δε δεύτερη περίπτωση της Δημοκρατίας της Σλοβακίας, για τη διευκόλυνση της προσχωρήσεως των εν λόγω χωρών στις Κοινότητες.

27. Υπό τις συνθήκες αυτές, όπως ακριβώς το άρθρο 58, παράγραφος 1, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Πολωνίας δεν αντιτάσσεται στο άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 37, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Rokrzeptowicz-Meyer, σκέψη 28), το άρθρο 59, παράγραφος 1, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας δεν μπορεί να αντιτάσσεται στο άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της ίδιας Συμφωνίας, ενόψει της ομοιότητας των επιδίκων διατάξεων.

28. Εξάλλου, όπως ακριβώς και για το άρθρο 37, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Πολωνίας, η εφαρμογή του άρθρου 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας δεν εξαρτάται από τη λήψη, εκ μέρους του Συμβουλίου Συνδέσεως που εγκαθιδρύει η εν λόγω συμφωνία, συμπληρωματικών μέτρων με σκοπό τον καθορισμό των λεπτομερειών εφαρμογής (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Rokrzeptowicz-Meyer, σκέψη 29).

29. Τέλος, όπως ακριβώς και με το άρθρο 37, παράγραφος 1, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Πολωνίας, οι όροι «[υπό την επιφύλαξη των όρων και προϋποθέσεων που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος», που απαντούν στο άρθρο 38, παράγραφος 1, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας, δεν μπορούν να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι επιτρέπουν στα κράτη μέλη να εξαρτούν από προϋποθέσεις ή να περιορίζουν κατά το δοκούν την εφαρμογή της εξαγγελόμενης με την ανωτέρω διάταξη αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων, εφόσον παρόμοια ερμηνεία θα είχε ως αποτέλεσμα να καταστεί κενή περιεχομένου η ως άνω διάταξη και υπό την έννοια αυτή να αναιρεθεί πλήρως η πρακτική αποτελεσματικότητά της (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Rokrzeptowicz-Meyer, σκέψεις 20 έως 24).

30. Υπό τις περιστάσεις αυτές, επιβάλλεται να αναγνωριστεί ότι το άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας επάγεται άμεσο αποτέλεσμα, οπότε οι Σλοβάκοι υπήκοοι που κάνουν χρήση του έχουν το δικαίωμα να το επικαλούνται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων του κράτους μέλους υποδοχής.

Επί της εφαρμογής του άρθρου 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας έναντι κανόνα θεσπισθέντος από αθλητική ομοσπονδία

31. Προκαταρκτικώς, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι, όσον αφορά το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης, όπως προκύπτει από τη σκέψη 87 της αποφάσεως της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman (Συλλογή 1995, σ. I-4921), η εξαγγελόμενη με την εν λόγω διάταξη απαγόρευση των διακρίσεων εφαρμόζεται επί κανόνων που θεσπίζουν αθλητικές ομοσπονδίες οι οποίες καθορίζουν τους όρους ασκήσεως μισθωτής δραστηριότητας εκ μέρους επαγγελματιών αθλητών.

32. Συναφώς, το Δικαστήριο παρατήρησε, στη σκέψη 84 της προαναφερθείσας αποφάσεως Bosman, ότι οι όροι εργασίας στα διάφορα κράτη μέλη ρυθμίζονται άλλοτε νομοθετικώς ή κανονιστικώς και άλλοτε μέσω συμβάσεων και άλλων πράξεων συναπτομένων ή εκδιδομένων από ιδιώτες και ότι, ως εκ τούτου, αν το αντικείμενο του άρθρου 48 της Συνθήκης περιοριζόταν στις πράξεις της δημόσιας αρχής, θα προέκυπταν ανισότητες κατά την εφαρμογή του.

33. Όσον αφορά το άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας, προκειμένου να κριθεί αν η εν λόγω διάταξη εφαρμόζεται έναντι κανόνα θεσπισθέντος από αθλητική ομοσπονδία όπως η DHB, πρέπει να εξεταστεί αν η δοθείσα από το Δικαστήριο επ' ευκαιρία του άρθρου 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ερμηνεία μπορεί να δοθεί εν προκειμένω και στην εν λόγω διάταξη της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας.

34. Συναφώς, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε, με τις σκέψεις 39 και 40 της προαναφερθείσας αποφάσεως Pókrzeptowicz-Meyer, ότι, όσον αφορά το άρθρο 37, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Πολωνίας, μολονότι η οικεία διάταξη δεν εξαγγέλλει οποιαδήποτε αρχή περί ελεύθερης κυκλοφορίας των Πολωνών εργαζομένων εντός της Κοινότητας, ενώ το άρθρο 48 της Συνθήκης καθιερώνει, υπέρ των κοινοτικών υπηκόων, την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, όπως προκύπτει από τη σύγκριση των στόχων και της αλληλουχίας της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Πολωνίας, αφενός, και εκείνων της Συνθήκης ΕΚ, αφετέρου, ουδεμία δικαιολογία συντρέχει ώστε να προσδοθεί στο άρθρο 37, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της εν λόγω Συμφωνίας διαφορετικό περιεχόμενο από εκείνο που προσέδωσε το Δικαστήριο σε σχέση με το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης.

35. Στην αλληλουχία αυτή, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε, με τη σκέψη 41 της προαναφερθείσας αποφάσεως Pókrzeptowicz-Meyer, ότι το άρθρο 37, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-

Πολωνίας θεσπίζει, υπέρ των εργαζομένων πολωνικής ιθαγενείας, εφόσον απασχολούνται νομίμως στο έδαφος κράτους μέλους, το δικαίωμα για ίση μεταχείριση όσον αφορά τους όρους εργασίας, το περιεχόμενο του οποίου είναι το ίδιο με εκείνο που αναγνωρίστηκε υπό παρεμφερείς όρους υπέρ των κοινοτικών υπηκόων με το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης.

36. Όπως προκύπτει από τις προηγούμενες σκέψεις, καθώς και από τις σκέψεις 25 έως 30 της παρούσας αποφάσεως, η ερμηνεία του άρθρου 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης που προσέδωσε το Δικαστήριο διά της προπαρατεθείσας αποφάσεως *Bosman* και που επαναλαμβάνεται στις σκέψεις 31 και 32 της παρούσας αποφάσεως μπορεί να μεταφερθεί και στο άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας.

37. Υπό τις περιστάσεις αυτές, επιβάλλεται το συμπέρασμα ότι το άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας εφαρμόζεται έναντι κανόνα θεσπισθέντος από αθλητική ομοσπονδία όπως η DHB, η οποία προσδιορίζει τους όρους ασκήσεως μισθωτής δραστηριότητας εκ μέρους επαγγελματιών αθλητών.

Επί του περιεχομένου της εξαγγελόμενης στο άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων

38. Κατά την DHB, καθώς και κατά την Ελληνική, Ισπανική και Ιταλική Κυβέρνηση, το περιεχόμενο της προβλεπόμενης στο άρθρο 38 της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας ρήτρας περί απαγορεύσεως των διακρίσεων δεν μπορεί να έχει ως σκοπό την απόλυτη ισότητα των εργαζομένων, υπηκόων της Σλοβακικής Δημοκρατίας, και των εργαζομένων, υπηκόων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η προβλεπόμενη στο άρθρο 48 της Συνθήκης ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, όπως εφαρμόζεται στον τομέα των αθλοπαιδιών σύμφωνα με την προαναφερθείσα απόφαση *Bosman*, δεν μπορεί παρά να περιλαμβάνει μόνον τους κοινοτικούς υπηκόους ή εκείνους κράτους μέλους του ΕΟΧ.

39. Επιπλέον, όλοι οι διάδικοι που υπέβαλαν παρατηρήσεις ενώπιον του Δικαστηρίου συμφωνούν επί του γεγονότος ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας δεν εφαρμόζεται παρά μόνον υπέρ των εργαζομένων σλοβακικής ιθαγενείας που απασχολούνται ήδη νομίμως στο έδαφος κράτους μέλους και μόνον όσον αφορά τους όρους εργασίας, αμοιβής ή απολύσεως.

40. Επί του σημείου αυτού, η DHB, καθώς και η Ελληνική, η Ισπανική και η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζουν ότι ο προβλεπόμενος στο άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο β', και παράγραφος 2, της SpO κανόνας αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση των Σλοβάκων υπηκόων. Επομένως, η εφαρμογή του κανόνα αυτού δεν μπορεί να προσκρούει στο άρθρο 38, παράγραφος 1, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας.

41. Ο M. Kolpak, η Γερμανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή ισχυρίζονται, αντιθέτως, ότι τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης εμπίπτουν στον τομέα του άρθρου 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας, δεδομένου ότι ο M. Kolpak δεν επιδιώκει να ενταχθεί στη γερμανική αγορά εργασίας, αλλά ασκεί ήδη νομίμως δραστηριότητα στη Γερμανία, με βάση το εσωτερικό δίκαιο, και υφίσταται, στο πλαίσιο αυτό, δυσμενή διάκριση αφορώσα τους όρους εργασίας λόγω της SpO.

42. Συναφώς, επιβάλλεται προκαταρκτικώς η διαπίστωση ότι, όπως προκύπτει από τη διατύπωση του άρθρου 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας, η προβλεπόμενη από την οικεία διάταξη απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας, αφενός, εφαρμόζεται μόνον υπέρ των εργαζομένων σλοβακικής ιθαγενείας που απασχολούνται ήδη νομίμως στο έδαφος κράτους μέλους και, αφετέρου, εφαρμόζεται μόνον όσον αφορά τους όρους εργασίας, αμοιβής ή απολύσεως. Επομένως, σε αντίθεση με το άρθρο 48 της Συνθήκης, η διάταξη αυτή δεν εκτείνεται στους αφορώντες στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας εθνικούς κανόνες.

43. Όπως προκύπτει από τη διάταξη περί παραπομπής, ο M. Kolpak ασκεί νομοτύπως μισθωτή δραστηριότητα ως τερματοφύλακας δυνάμει συμβάσεως εργασίας που υπέγραψε με γερμανικό σύλλογο δεύτερης κατηγορίας, είναι κάτοχος έγκυρου τίτλου διαμονής και, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, δεν χρειάζεται άδεια εργασίας για να ασκήσει το επάγγελμά του. Έτσι, είχε ήδη προφανώς νόμιμη πρόσβαση στην αγορά εργασίας της Γερμανίας.

44. Στην αλληλουχία αυτή, όσον αφορά ειδικότερα το ζήτημα αν κανόνας όπως ο προβλεπόμενος στο άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο b, και παράγραφος 2, της SpO συνιστά όρο εργασίας, προέχει η υπόμνηση ότι, στα πλαίσια της προαναφερθείσας αποφάσεως Bosman, η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε, μεταξύ άλλων, παρεμφερείς κανόνες ή ρήτρες εθνικότητας που είχε θεσπίσει η ένωση ευρωπαϊκών ομοσπονδιών ποδοσφαίρου (UEFA).

45. Όπως προκύπτει από τη σκέψη 120 της προαναφερθείσας αποφάσεως Bosman, αφενός, οι ρήτρες αυτές δεν αφορούν την απασχόληση επαγγελματιών παικτών, η οποία δεν είναι περιορισμένη, αλλά τη δυνατότητα των συλλόγων τους να τους

παρατάσσουν σε επίσημο αγώνα, αφετέρου, ότι η συμμετοχή στις συναντήσεις αυτές αποτελεί το κύριο αντικείμενο της δραστηριότητάς τους.

46. Όπως προκύπτει από τις προεκτεθείσες σκέψεις, αθλητικός κανόνας όπως ο επίδικος, στα πλαίσια της κύριας δίκης, αφορά τους όρους εργασίας κατά την έννοια του άρθρου 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας, στον βαθμό που έχει άμεση επίπτωση στη συμμετοχή, κατά τις συναντήσεις πρωταθλήματος και κυπέλου, Σλοβάκου επαγγελματία παίκτη, ο οποίος απασχολείται ήδη νομίμως σύμφωνα με τις εθνικές διατάξεις του κράτους μέλους υποδοχής.

47. Υπό τις περιστάσεις αυτές, για να προσδιοριστεί αν το άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας απαγορεύει την εφαρμογή παρόμοιου κανόνα με τον προβλεπόμενο στο άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο b, και παράγραφος 2, της SpO, μένει να αποδειχθεί αν ο κανόνας αυτός επάγεται δυσμενή διάκριση απαγορευόμενη από την οικεία διάταξη της Συμφωνίας.

48. Συναφώς, επιβάλλεται προκαταρκτικώς η διαπίστωση ότι, όσον αφορά το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης, όπως προκύπτει από τη σκέψη 137 της προαναφερθείσας αποφάσεως Bosman, η διάταξη αυτή αποκλείει την εφαρμογή κανόνων θεσπιζομένων από τις αθλητικές ομοσπονδίες, σύμφωνα με τους οποίους, στα πλαίσια των αγώνων που διοργανώνουν, οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι μπορούν να παρατάσσουν περιορισμένο μόνον αριθμό επαγγελματιών παικτών, υπηκόων άλλων κρατών μελών.

49. Ως προς την ερμηνεία του άρθρου 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 25 έως 30, 34, 35 και 44 της παρούσας αποφάσεως, αφενός, η διάταξη αυτή εγκαθιδρύει, υπέρ των εργαζομένων σλοβακικής ιθαγενείας, εφόσον απασχολούνται νομίμως στο έδαφος κράτους μέλους, δικαίωμα περί ίσης μεταχειρίσεως ως προς τους όρους εργασίας, το οποίο έχει το ίδιο περιεχόμενο με το αναγνωριζόμενο υπό παρεμφερείς όρους υπέρ των υπηκόων κρατών μελών με το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης, αφετέρου, ο εμπλεκόμενος στην υπόθεση της κύριας δίκης κανόνας είναι παρεμφερής προς τις ρήτρες εθνικότητας που είχαν αποτελέσει αντικείμενο της προαναφερθείσας αποφάσεως Bosman.

50. Υπό τις περιστάσεις αυτές, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η ερμηνεία του άρθρου 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης που προσέδωσε το Δικαστήριο με την προαναφερθείσα απόφαση Bosman και επαναλαμβάνεται στη σκέψη 48 της παρούσας αποφάσεως μπορεί να μεταφερθεί στο άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας.

51. Έτσι, το άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας αποκλείει την εφαρμογή επί του M. Kolpak κανόνα όπως ο προβλεπόμενος στο άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο b, και παράγραφος 2, της SpO, στον βαθμό που έχει ως συνέπεια ότι ο M. Kolpak, ως Σλοβάκος υπήκοος, μολονότι απασχολούμενος νομοτύπως σε κράτος μέλος, δεν διαθέτει, κατ' αρχήν, παρά περιορισμένη δυνατότητα, έναντι των παικτών, υπηκόων κρατών μελών ή υπηκόων κρατών μελών του ΕΟΧ, να συμμετέχει σε ορισμένες συναντήσεις, ήτοι τις συναντήσεις πρωταθλήματος και κυπέλου της Bundesliga και των Regionalligen, οι οποίες συνιστούν, εξάλλου, το βασικό αντικείμενο της δραστηριότητάς του υπό την ιδιότητα του επαγγελματία παίκτη.

52. Η ως άνω ερμηνεία δεν αναιρείται από την επιχειρηματολογία της DHB ότι ο προβλεπόμενος στο άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο b, και παράγραφος 2, της SpO κανόνας δικαιολογείται εκ λόγων αποκλειστικώς αθλητικών, δεδομένου ότι ο σκοπός του είναι η διαφύλαξη της καταρτίσεως που οργανώνεται υπέρ των νέων παικτών γερμανικής ιθαγενείας και η προώθηση της γερμανικής εθνικής ομάδας.

53. Ασφαλώς, το Δικαστήριο υπενθύμισε, στη σκέψη 127 της προαναφερθείσας αποφάσεως Bosman, ότι, με την απόφαση της 14ης Ιουλίου 1976, 13/76, Donà (Συλλογή τόμος 1976, σ. 507, σκέψεις 14 και 15), είχε αναγνωρίσει ότι οι διατάξεις της Συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων δεν αποκλείουν κανονιστικές ρυθμίσεις ή πρακτικές αποκλειούσες στους αλλοδαπούς παίκτες από ορισμένες συναντήσεις για μη οικονομικούς λόγους, οφειλόμενους στον ιδιαίτερο χαρακτήρα και το ειδικό πλαίσιο των συναντήσεων αυτών και ενδιαφέροντες, συνεπώς, αποκλειστικά το ίδιο το άθλημα, όπως συμβαίνει με τους αγώνες μεταξύ εθνικών ομάδων διαφόρων χωρών.

54. Εντούτοις, το Δικαστήριο διαπίστωσε, στη σκέψη 128 της προαναφερθείσας αποφάσεως Bosman ότι οι ρήτρες ιθαγενείας δεν αφορούσαν ειδικές συναντήσεις, όπου αντιπαρατίθενται αντιπροσωπευτικές των χωρών τους ομάδες, αλλ' εφαρμόζονταν στο σύνολο των επίσημων συναντήσεων μεταξύ συλλόγων και, επομένως, στο κύριο μέρος της ασκούμενης από τους επαγγελματίες παίκτες δραστηριότητας.

55. Στην αλληλουχία αυτή, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι ο σύνδεσμος μεταξύ ενός ποδοσφαιρικού συλλόγου και του κράτους μέλους εντός του οποίου είναι εγκατεστημένος δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αναπόσπαστο στοιχείο της αθλητικής δραστηριότητας, το ίδιο όπως και ο σύνδεσμος που ενώνει τον σύλλογο αυτό με τη συνοικία του, την πόλη ή την περιφέρειά του. Όταν μάλιστα, στα πλαίσια των εθνικών πρωταθλημάτων, αντιπαρατίθενται σύλλογοι διαφόρων περιφερειών, πόλεων ή συνοικιών, ουδείς κανόνας περιορίζει, για τις εν λόγω συναντήσεις, το δικαίωμα των συλλόγων να παρατάσσουν παίκτες προερχόμενους από άλλες

περιφέρειες, πόλεις ή συνοικίες. Εξάλλου, στις διεθνείς διοργανώσεις η συμμετοχή επιφυλάσσεται υπέρ των συλλόγων που έχουν επιτύχει στις αντίστοιχες χώρες τους ορισμένες επιδόσεις, χωρίς η ιθαγένεια των παικτών τους να έχει ιδιαίτερη σημασία (προαναφερθείσα απόφαση Bosman, σκέψεις 31 και 32).

56. Ενόψει της νομολογίας αυτής, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η δυσμενής διάκριση που συνεπάγεται, στα πλαίσια της παρούσας υποθέσεως, το άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο b, και παράγραφος 2, της SpO δεν μπορεί να θεωρηθεί ως δικαιολογημένη εκ λόγων αποκλειστικά αθλητικών, στον βαθμό που προκύπτει από τους εν λόγω κανόνες ότι, στα πλαίσια των αγώνων που διοργανώνει η DHB, οι σύλλογοι είναι ελεύθεροι να παρατάσσουν απεριόριστο αριθμό υπηκόων των κρατών μελών του EOX.

57. Άλλωστε, με τις υποβληθείσες ενώπιον του Δικαστηρίου παρατηρήσεις δεν έγινε επίκληση οποιουδήποτε άλλου επιχειρήματος ικανού να δικαιολογήσει αντικειμενικά τη διαφορετική μεταχείριση μεταξύ επαγγελματιών παικτών, υπηκόων κράτους μέλους ή κράτους μέλους του EOX, και επαγγελματιών παικτών, σλοβακικής ιθαγενείας, απορρέουσα από το άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο b, και παράγραφος 2, του SpO και επηρεάζουσα τους όρους εργασίας των τελευταίων.

58. Όπως προκύπτει από τις προηγηθείσες σκέψεις, επιβάλλεται η απάντηση επί του προδικαστικού ερωτήματος ότι το άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας Συνδέσεως Κοινοτήτων-Σλοβακίας έχει την έννοια ότι αποκλείει την εφαρμογή επί επαγγελματία αθλητή σλοβακικής ιθαγενείας, ο οποίος απασχολείται νομοτύπως από σύλλογο εγκατεστημένο σε κράτος μέλος κανόνα θεσπισθέντα από αθλητική ομοσπονδία του ιδίου κράτους, σύμφωνα με τον οποίο επιτρέπεται στους συλλόγους να παρατάσσουν, στα πλαίσια των αγώνων πρωταθλήματος ή κυπέλου, περιορισμένο αριθμό παικτών προερχομένων από τρίτες χώρες οι οποίες δεν είναι μέρη της Συμφωνίας EOX.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

**κρίνοντας επί του ερωτήματος που του υπέβαλε με διάταξη της 15ης
Νοεμβρίου 2000 το Oberlandesgerichts Hamm (Γερμανία),
αποφαινεται:**

Το άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της ευρωπαϊκής συμφωνίας για την εγκαθίδρυση συνδέσεως μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των

κρατών μελών τους, αφενός, και της Σλοβακικής Δημοκρατίας, αφετέρου, υπογραφείσας στις Βρυξέλλες στις 4 Οκτωβρίου 1993 και εγκριθείσας εξ ονόματος των Κοινοτήτων με την απόφαση 94/909/ΕΚΑΧ, ΕΚ, Ευρατόμ του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 19ης Δεκεμβρίου 1994, έχει την έννοια ότι αποκλείει την εφαρμογή επί επαγγελματία αθλητή σλοβακικής ιθαγενείας, ο οποίος απασχολείται νομοτύπως από σύλλογο εγκατεστημένο σε κράτος μέλος κανόνα θεσπισθέντα από αθλητική ομοσπονδία του ιδίου κράτους, σύμφωνα με τον οποίο επιτρέπεται στους συλλόγους να παρατάσσουν, στα πλαίσια των αγώνων πρωταθλήματος ή κυπέλου, περιορισμένο αριθμό παικτών προερχομένων από τρίτες χώρες οι οποίες δεν είναι μέρη της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο.

«Κανονισμός της διεθνούς ποδοσφαιρικής ομοσπονδίας (FIFA) όσον αφορά τη δραστηριότητα του πράκτορα ποδοσφαιριστών – Απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων – Άρθρα 49 ΕΚ, 81 ΕΚ και 82 ΕΚ – Καταγγελία – Έλλειψη κοινοτικού συμφέροντος»

**5. Υπόθεση T-193/02,
Laurent Piau, κάτοικος Nantes (Γαλλία), προσφεύγων,**

Κατά

Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, καθής,

υποστηριζομένης από τη

**Διεθνή ομοσπονδία ποδοσφαιρικών σωματείων (FIFA), με έδρα τη Ζυρίχη
(Ελβετία), παρεμβαίνουσα,**

με αντικείμενο την ακύρωση της αποφάσεως της Επιτροπής της 15ης Απριλίου 2002, με την οποία απορρίφθηκε η καταγγελία που κατέθεσε ο προσφεύγων σχετικά με τον κανονισμό της διεθνούς ποδοσφαιρικής ομοσπονδίας (FIFA) όσον αφορά τη δραστηριότητα του πράκτορα ποδοσφαιριστών,

**ΤΟ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ (τέταρτο
τμήμα),**

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

Ιστορικό της διαφοράς

1 Η διεθνής ομοσπονδία ποδοσφαιρικών σωματείων (FIFA) είναι ένωση ελβετικού δικαίου, ιδρυθείσα στις 21 Μαΐου 1904. Σύμφωνα με τα καταστατικά της, όπως τέθηκαν σε ισχύ στις 7 Οκτωβρίου 2001, έχει για μέλη της εθνικές ενώσεις (άρθρο 1), οι οποίες περιλαμβάνουν τους αναγνωρισμένους ερασιτεχνικούς ή επαγγελματικούς ποδοσφαιρικούς ομίλους, οι δε επαγγελματικοί ποδοσφαιρικοί όμιλοι αποτελούνται από συγκεκριμένες ενώσεις, αποκαλούμενες «επαγγελματικές ποδοσφαιρικές ενώσεις». Οι εθνικές ενώσεις μπορούν επίσης να

οργανωθούν σε συνομοσπονδίες (άρθρο 9). Οι ποδοσφαιριστές των εθνικών ενώσεων που ανήκουν στη FIFA είναι ερασιτέχνες ή μη ερασιτέχνες (άρθρο 61).

2 Σύμφωνα με τα καταστατικά της, η FIFA έχει σκοπό την προώθηση του ποδοσφαίρου, την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των εθνικών ενώσεων, των συνομοσπονδιών, των ομίλων και των ποδοσφαιριστών καθώς και τη θέσπιση και τον έλεγχο των κανονισμών και μεθόδων που αφορούν τους κανόνες διεξαγωγής του παιχνιδιού και την πρακτική του ποδοσφαίρου (άρθρο 2).

3 Τα καταστατικά, κανονισμοί και αποφάσεις της FIFA είναι υποχρεωτικά για τα μέλη της (άρθρο 4). Η FIFA διαθέτει αναγνωρισμένα νομοθετικά, εκτελεστικά και διοικητικά όργανα, ήτοι, αντιστοίχως, τη συνέλευση, την εκτελεστική επιτροπή και τη γενική γραμματεία, καθώς και μόνιμες και ad hoc επιτροπές (άρθρο 10). Η πειθαρχική επιτροπή και η επιτροπή προσφυγών (άρθρο 43) αποτελούν τα αποκαλούμενα δικαιοδοτικά όργανα της FIFA. Το δικαστήριο διαιτησίας σε θέματα ποδοσφαίρου, το οποίο αρχικώς δημιουργήθηκε ως μοναδικό υποχρεωτικό όργανο διακανονισμού των διαφορών που υπερβαίνουν καθορισμένο από το συνέδριο ποσόν (άρθρο 63), δεν τέθηκε σε λειτουργία. Σύμφωνα με συμφωνία που επήλθε μεταξύ της FIFA και του διεθνούς συμβουλίου διαιτησίας σε θέματα αθλητισμού, οι αρμοδιότητες του δικαστηρίου διαιτησίας σε θέματα ποδοσφαίρου ασκούνται από το δικαστήριο διαιτησίας σε θέματα αθλητισμού, όργανο θεσπισθέν από τη διεθνή ολυμπιακή επιτροπή με έδρα στη Λωζάννη (Ελβετία), το οποίο αποφαινεται βάσει της κανονιστικής ρυθμίσεως της FIFA, του κώδικα διαιτησίας σε θέματα αθλητισμού και, συμπληρωματικώς, του ελβετικού δικαίου. Οι αποφάσεις του μπορούν να αποτελέσουν το αντικείμενο προσφυγής ακυρώσεως ενώπιον του ομοσπονδιακού ελβετικού δικαστηρίου.

4 Ο κανονισμός εφαρμογής των καταστατικών προβλέπει ότι οι πράκτορες ποδοσφαιριστών πρέπει να κατέχουν άδεια πρακτορείας χορηγούμενη από τη FIFA (άρθρο 16) και εξουσιοδοτεί την εκτελεστική επιτροπή να θεσπίζει δεσμευτικές κανονιστικές ρυθμίσεις του επαγγέλματος (άρθρο 17).

5 Η FIFA εξέδωσε, στις 20 Μαΐου 1994, κανονισμό που διέπει τη δραστηριότητα των πρακτόρων ποδοσφαιριστών, όπως τροποποιήθηκε στις 11 Δεκεμβρίου 1995 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1996 (στο εξής: αρχικός κανονισμός).

6 Ο αρχικός κανονισμός εξαρτά την άσκηση του εν λόγω επαγγέλματος από την κατοχή αδειάς, χορηγούμενης από την αρμόδια εθνική ένωση, και επιφυλάσσει την εν λόγω δραστηριότητα στα φυσικά πρόσωπα (άρθρα 1 και 2). Η προηγούμενη της αποκτήσεως της αδειάς διαδικασία προβλέπει συνέντευξη με σκοπό να εξακριβωθούν, ειδικότερα οι νομικές και αθλητικές γνώσεις του υποψηφίου (άρθρα 6, 7 και 8). Στον εν λόγω υποψήφιο επιβάλλεται επίσης η τήρηση

ορισμένων ασυμβιβάστων και προϋποθέσεων ήθους, όπως το να μην υπάρχει καταδίκη για εγκληματικές παραβάσεις στο ποινικό του μητρώο (άρθρα 2, 3 και 4). Περαιτέρω, πρέπει να καταβάλει τραπεζική εγγύηση 200 000 ελβετικών φράγκων CHF) (άρθρο 9). Οι σχέσεις μεταξύ του πράκτορα και του ποδοσφαιριστή διέπονται υποχρεωτικά από σύμβαση μέγιστης διάρκειας δύο ετών, ανανεώσιμης (άρθρο 12).

7 Σε περίπτωση παραβάσεως του κανονισμού, προβλέπονται κυρώσεις επιβαλλόμενες στους πράκτορες, ποδοσφαιριστές και ομίλους. Οι πράκτορες μπορεί να αποτελέσουν το αντικείμενο αυστηρής επιπλήξεως, μομφής ή προειδοποίησεως, προστίμου, μη συγκεκριμένου ποσού, και ανακλήσεως της αδείας τους (άρθρο 14). Στους ποδοσφαιριστές και τους ομίλους μπορεί να επιβληθούν πρόστιμα ανερχόμενα, αντιστοίχως, μέχρι 50 000 και 100 000 CHF. Οι ποδοσφαιριστές μπορεί επίσης να αποτελέσουν το αντικείμενο πειθαρχικών μέτρων προσωρινού αποκλεισμού (δώδεκα μηνών κατ' ανώτατο όριο). Κατά των ομίλων, μπορεί επίσης να ληφθούν μέτρα αποκλεισμού ή απαγορεύσεως να προβούν σε μεταγραφές (άρθρα 16 και 18). Μια «επιτροπή ιδιότητας του ποδοσφαιριστή» έχει καθοριστεί ως όργανο εποπτείας και αποφάσεων της FIFA (άρθρο 20).

8 Ο L. Piau κατέθεσε, στις 23 Μαρτίου 1998, καταγγελία ενώπιον της Επιτροπής, με την οποία αμφισβητούσε τον προαναφερθέντα αρχικό κανονισμό. Κατά πρώτον, ο L. Piau προσήπτε στον κανονισμό αυτό ότι αντίκειται στα «άρθρα [49] και επόμενα της συνθήκης [ΕΚ] όσον αφορά τον ελεύθερο ανταγωνισμό των παροχών υπηρεσιών» λόγω, αφενός, των περιορισμών που έχουν τεθεί στην πρόσβαση στο επάγγελμα από αδιαφανείς μεθόδους διεξαγωγής των εξετάσεων και από την απαίτηση καταβολής εγγυήσεως και, αφετέρου, από τον προβλεπόμενο έλεγχο και την επιβολή κυρώσεων. Κατά δεύτερον, ο L. Piau φρονεί ότι ο κανονισμός δύναται να επιφέρει δυσμενή διάκριση μεταξύ των υπηκόων των κρατών μελών. Τρίτον, ο L. Piau προβάλλει το γεγονός ότι στον κανονισμό δεν περιλαμβάνονται ένδικα μέσα προσφυγής ή εφέσεως κατά των αποφάσεων και των εφαρμοστέων κυρώσεων.

9 Στο παρελθόν, η Επιτροπή είχε επιληφθεί, στις 20 Φεβρουαρίου 1996, καταγγελίας της Multiplayers International Denmark, με την οποία αμφισβητούνταν το συμβατό του ιδίου κανονισμού με τα άρθρα 81 ΕΚ και 82 ΕΚ. Εξάλλου, στην Επιτροπή είχαν γνωστοποιηθεί καταγγελίες, κατατεθείσες ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου από Γερμανό και Γάλλο υπήκοο, κριθείσες παραδεκτές από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στις 29 Οκτωβρίου 1996 και 9 Μαρτίου 1998 αντιστοίχως, που αφορούσαν επίσης την εν λόγω κανονιστική ρύθμιση.

10 Η Επιτροπή κίνησε διαδικασία στο πλαίσιο του κανονισμού 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτου κανονισμού εφαρμογής των άρθρων [81] και [82] της συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25), και κοινοποίησε στη FIFA ανακοίνωση αιτιάσεων στις 19 Οκτωβρίου 1999. Η ανακοίνωση αιτιάσεων ανέφερε ότι ο [αρχικός] κανονισμός αποτελεί απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων υπό την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ και αμφισβητούσε αν συμβιβάζονται με τις διατάξεις της οι περιορισμοί που περιλαμβάνονται στον εν λόγω κανονισμό όσον αφορά τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της αδείας, την απαγόρευση χορήγησής της σε νομικά πρόσωπα, την απαγόρευση προς τους ομίλους και τους ποδοσφαιριστές να προσφεύγουν σε μη εγκεκριμένους πράκτορες, την απαίτηση καταβολής τραπεζικής εγγυήσεως και την επιβολή κυρώσεων.

11 Στην από 4 Ιανουαρίου 2000 απάντησή της στην ανακοίνωση αιτιάσεων, η FIFA αμφισβήτησε το γεγονός ότι ο προαναφερθείς κανονισμός μπορεί να χαρακτηριστεί ως απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων. Η FIFA δικαιολόγησε τους περιορισμούς που περιλαμβάνει ο κανονισμός αυτός επικαλούμενη λόγους διασφάλισης του ήθους και της ποιότητας στο επάγγελμα και υποστηρίζει ότι ο κανονισμός μπορεί να τύχει εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ.

12 Στις 24 Φεβρουαρίου 2000, έγινε ακρόαση στα γραφεία της Επιτροπής, στην οποία μετείχαν οι εκπρόσωποι του L. Ρiau και της FIFA, καθώς και οι εκπρόσωποι της διεθνούς συνδικαλιστικής οργανώσεως των επαγγελματιών ποδοσφαιριστών, η FIFPro, η οποία εξέφρασε το ενδιαφέρον των ποδοσφαιριστών για την κανονιστική ρύθμιση της δραστηριότητας των πρακτόρων.

13 Κατόπιν της κινηθείσας από την Επιτροπή διοικητικής διαδικασίας, η FIFA εξέδωσε, στις 10 Δεκεμβρίου 2000, νέο κανονισμό όσον αφορά τη δραστηριότητα των πρακτόρων ποδοσφαιριστών, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Μαρτίου 2001 και η οποία τροποποιήθηκε εκ νέου στις 3 Απριλίου 2002.

14 Ο νέος κανονισμός της FIFA (στο εξής: τροποποιημένος κανονισμός) εξακολουθεί να περιλαμβάνει την υποχρέωση, για την άσκηση του επαγγέλματος του πράκτορα ποδοσφαιριστών, που επιφυλάσσεται πάντοτε σε φυσικά πρόσωπα, κατοχής αδείας χορηγούμενης από την αρμόδια εθνική ένωση για αόριστη διάρκεια (άρθρα 1, 2 και 10). Ο υποψήφιος, ο οποίος πρέπει να πληροί την απαίτηση «άψογης φήμης» (άρθρο 2), υποβάλλεται σε γραπτή εξέταση (άρθρα 4 και 5). Η εξέταση αυτή συνίσταται σε ερωτηματολόγιο πολλαπλών επιλογών που σκοπεύει να εξακριβώσει τις νομικές και αθλητικές γνώσεις του υποψηφίου (παράρτημα Α). Ο πράκτορας πρέπει επίσης να συνάψει ασφάλιση αστικής ευθύνης καλύπτουσα τις επαγγελματικές του πράξεις, ή, ελλείψει αυτού, να καταθέσει τραπεζική εγγύηση 100 000 CHF (άρθρα 6 και 7).

15 Οι σχέσεις μεταξύ του πράκτορα και του ποδοσφαιριστή πρέπει να αποτελέσουν το αντικείμενο γραπτής συμβάσεως μέγιστης διάρκειας δύο ετών, ανανεώσιμης. Η σύμβαση πρέπει να ορίζει την αμοιβή του πράκτορα, η οποία υπολογίζεται ανάλογα με τον ακαθάριστο βασικό μισθό του ποδοσφαιριστή και καθορίζεται, ελλείψει συμφωνίας των μερών, στα 5 % του εν λόγω μισθού. Αντίγραφο της συμβάσεως απευθύνεται στην εθνική ένωση, τα αρχεία των συμβάσεων της οποίας τίθενται στη διάθεση της FIFA (άρθρο 12). Οι εγκεκριμένοι πράκτορες ποδοσφαιριστών υποχρεούνται ακόμη, μεταξύ άλλων, να τηρούν τα καταστατικά και τους κανονισμούς της FIFA και να μην απολύουν ποδοσφαιριστή με ισχύουσα σύμβαση με όμιλο (άρθρο 14).

16 Θεσπίζεται καθεστώς επιβολής κυρώσεων έναντι των ομίλων, των παικτών και των πρακτόρων. Σε περίπτωση μη τηρήσεως των προαναφερθέντων κανόνων, μπορεί να επιβληθεί σε όλους αυστηρή επίπληξη, μομφή ή προειδοποίηση, καθώς και πρόστιμα (άρθρα 15, 17 και 19). Στους πράκτορες ποδοσφαιριστών μπορεί να επιβληθεί προσωρινός αποκλεισμός ή ανάκληση της αδείας τους (άρθρο 15). Οι παίκτες μπορεί να αποκλειστούν για μέγιστη διάρκεια δώδεκα μηνών (άρθρο 17). Στους ομίλους επίσης μπορεί να επιβληθούν μέτρα αποκλεισμού και απαγορεύσεως να προβούν σε μεταγραφές, τουλάχιστον για τρεις μήνες (άρθρο 19). Στους πράκτορες ποδοσφαιριστών, στους ποδοσφαιριστές και στους ομίλους μπορεί να επιβληθούν πρόστιμα. Όσον αφορά τους πράκτορες ποδοσφαιριστών, το ποσό του προστίμου δεν είναι καθορισμένο, όπως δεν ήταν και στον αρχικό κανονισμό, ενώ, για τους ποδοσφαιριστές και τους ομίλους, προβλέπονται στο εξής ελάχιστα ποσά, αντιστοίχως 10 000 CHF και 20 000 CHF (άρθρα 15, 17 και 19). Όλες οι εν λόγω κυρώσεις είναι σωρευτικές (άρθρα 15, 17 και 19). Η επίλυση των διαφορών εμπίπτει στην αρμόδια εθνική ένωση ή στην «επιτροπή ιδιότητας του ποδοσφαιριστή» (άρθρο 22). Μεταβατικά μέτρα επιτρέπουν την επικύρωση των αδειών που έχουν χορηγηθεί υπό το καθεστώς των παλαιών διατάξεων (άρθρο 23). Στον τροποποιημένο κανονισμό επισυνάπτεται επίσης κώδικας δεοντολογίας και τυποποιημένη σύμβαση διαμεσολαβήσεως (αντιστοίχως, παραρτήματα Β και C).

17 Οι επελθούσες στις 3 Απριλίου 2002 τροποποιήσεις διευκρινίζουν ότι οι υπήκοοι της Ευρωπαϊκής Ενώσεως ή του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) απευθύνουν την αίτησή τους για χορήγηση άδειας στην εθνική ένωση της χώρας τους ή της κατοικίας τους χωρίς προϋπόθεση συγκεκριμένης διάρκειας διαμονής και μπορούν να συνάψουν το απαιτούμενο ασφαλιστήριο συμβόλαιο σε οποιαδήποτε χώρα της Ευρωπαϊκής Ενώσεως ή του ΕΟΧ.

18 Στις 9 και 10 Ιουλίου 2001, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έκλεισε τους φακέλους των υποθέσεων που εκκρεμούσαν κατόπιν των καταγγελιών, που παρατέθηκαν στη σκέψη 9 ανωτέρω.

19 Η Επιτροπή απηύθυνε στον L. Ρiau στις 3 Αυγούστου 2001, έγγραφο βάσει του άρθρου 6 του κανονισμού (ΕΚ) 2842/98 της Επιτροπής, της 22ας Δεκεμβρίου 1998, σχετικά με τις ακροάσεις στο πλαίσιο ορισμένων διαδικασιών κατ' εφαρμογήν των άρθρων [81] και [82] της συνθήκης ΕΚ (ΕΕ L 354, σ. 18). Στο εν λόγω έγγραφο, η Επιτροπή ανέφερε ότι η παρέμβασή της ενώπιον της FIFA κατέληξε στην κατάργηση των κύριων περιοριστικών πτυχών του κανονισμού όσον αφορά τη δραστηριότητα του πράκτορα ποδοσφαιριστών και δεν υπήρχε πλέον κοινοτικό συμφέρον για τη συνέχιση της διαδικασίας.

20 Η Επιτροπή απηύθυνε παρεμφερές έγγραφο στη Multiplayers International Denmark, στις 12 Νοεμβρίου 2001, στο οποίο δεν απάντησε η εν λόγω καταγγέλλουσα.

21 Σε απάντηση στο από 3 Αυγούστου 2000 έγγραφο, προαναφερθέν στη σκέψη 19 ανωτέρω, ο L. Ρiau ανέφερε στην Επιτροπή, στις 28 Σεπτεμβρίου 2001, ότι η καταγγελία του εξακολουθούσε να ισχύει. Ο L. Ρiau ισχυριζόταν ότι οι παραβάσεις του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ συνεχίζονταν στον τροποποιημένο κανονισμό όσον αφορά την εξέταση και την επαγγελματική ασφάλιση και ότι είχαν προστεθεί νέοι περιορισμοί υπό μορφή δεοντολογικών κανόνων της τυποποιημένης συμβάσεως και όσον αφορά τον καθορισμό της αμοιβής. Οι εν λόγω περιορισμοί δεν μπορούν, σύμφωνα με τον καταγγέλλοντα, να αποτελέσουν αντικείμενο εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ. Εξάλλου, ο L. Ρiau ανέφερε ότι η Επιτροπή δεν είχε εξετάσει την επίδικη κανονιστική ρύθμιση από απόψεως των διατάξεων του άρθρου 82 ΕΚ.

22 Με την από 15 Απριλίου 2002 απόφαση (στο εξής: προσβαλλομένη απόφαση), η Επιτροπή απέρριψε την καταγγελία του L. Ρiau. Στην εν λόγω απόφαση, η Επιτροπή αναφέρει ότι δεν υφίσταται επαρκές κοινοτικό συμφέρον για την εξακολούθηση της διαδικασίας καθόσον οι πιο σημαντικές περιοριστικές διατάξεις που αποτελούσαν το αντικείμενο της καταγγελίας καταργήθηκαν –ο μιν υποχρεωτικός χαρακτήρας της άδειας μπορεί να δικαιολογηθεί–, οι δε περιορισμοί που παραμένουν μπορεί να τύχουν εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ και το άρθρο 82 ΕΚ δεν τυγχάνει εν προκειμένω εφαρμογής.

Διαδικασία και αιτήματα των διαδίκων

23 Με δικόγραφο που κατέθεσε στις 14 Ιουνίου 2002, ο L. Ρiau άσκησε την παρούσα προσφυγή.

24 Στις 5 Νοεμβρίου 2002, η FIFA ζήτησε να παρέμβει προς στήριξη των αιτημάτων της Επιτροπής. Με διάταξη του προέδρου του πρώτου τμήματος του Πρωτοδικείου της 5ης Δεκεμβρίου 2002 έγινε δεκτή η αίτηση παρεμβάσεως.

25 Με την από 2 Ιουλίου 2003 απόφαση του Πρωτοδικείου, ο εισηγητής δικαστής τοποθετήθηκε, από την 1η Οκτωβρίου 2003, στο τέταρτο τμήμα, στο οποίο ανατέθηκε, κατά συνέπεια, η υπόθεση.

26 Με κοινοποιηθέν στις 11 Μαρτίου 2004 μέτρο οργανώσεως της διαδικασίας, το Πρωτοδικείο ρώτησε την Επιτροπή και τη FIFA για την ασφάλιση αστικής ευθύνης, καλύπτοντας τις επαγγελματικές πράξεις των πρακτόρων ποδοσφαιριστών, την αμοιβή τους και τα προβλεπόμενα στον τροποποιημένο κανονισμό ένδικα μέσα, και τον L. Ρίαι για τα διαβήματά του προκειμένου να ασκήσει τη δραστηριότητα του πράκτορα ποδοσφαιριστών.

27 Η FIFA, η Επιτροπή και ο L. Ρίαι απάντησαν στα ερωτήματα του Πρωτοδικείου με έγγραφα που παρελήφθησαν, αντιστοίχως, την 1η, στις 2 και στις 5 Απριλίου 2004.

28 Οι διάδικοι αγόρευσαν και απάντησαν στα ερωτήματα του Πρωτοδικείου κατά τη συνεδρίαση της 22ας Απριλίου 2004.

29 Ο προσφεύγων ζητεί από το Πρωτοδικείο:

- να ακυρώσει την προσβαλλομένη απόφαση·
- να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.

30 Η Επιτροπή ζητεί από το Πρωτοδικείο:

- να απορρίψει την προσφυγή·
- να καταδικάσει τον προσφεύγοντα στα δικαστικά έξοδα.

31 Η FIFA ζητεί από το Πρωτοδικείο:

- να κρίνει την προσφυγή απαράδεκτη και εν πάση περιπτώσει αβάσιμη·
- να καταδικάσει τον προσφεύγοντα στα δικαστικά έξοδα.

Επί του παραδεκτού

Επιχειρήματα των διαδίκων

32 Η FIFA αμφισβητεί το παραδεκτό της προσφυγής. Υποστηρίζει ότι ο προσφεύγων δεν έχει έννομο συμφέρον, εφόσον, αφενός, ουδέποτε προέβη σε επίσημο διάβημα για να ασκήσει το επάγγελμα του πράκτορα ποδοσφαιριστών, αφετέρου, ο γαλλικός νόμος, εφαρμοστέος στην περίπτωση του, είναι αυστηρότερος από την κανονιστική ρύθμιση της FIFA.

33 Η Επιτροπή επισημαίνει ότι δεν προέβαλε ένσταση απαραδέκτου της προσφυγής, διότι έκρινε ότι ο L. Ρίαι είχε δεσμούς με τον κόσμο του ποδοσφαίρου και επιθυμούσε να ασκήσει το επάγγελμα του πράκτορα ποδοσφαιριστών.

34 Ο L. Ρίαι υποστηρίζει ότι η προσφυγή του, στρεφόμενη κατά της αποφάσεως της Επιτροπής με την οποία απορρίφθηκε η καταγγελία του, είναι

παραδεκτή. Ο L. Ρiau υποστηρίζει ότι επιθυμούσε να ασκήσει το επάγγελμα του πράκτορα ποδοσφαιριστών από το 1997 και ότι υπάρχουν αντιφάσεις μεταξύ των κανονισμών της FIFA και της γαλλικής νομοθεσίας.

Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

35 Η Επιτροπή δεν προέβαλε ένσταση απαραδέκτου. Πάντως, η αίτηση παρεμβάσεως μπορεί να έχει ως αντικείμενο μόνον την υποστήριξη των αιτημάτων του ενός των διαδίκων (άρθρο 40, τελευταίο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου, εφαρμοστέο στο Πρωτοδικείο δυνάμει του άρθρου 53 του εν λόγω Οργανισμού).

36 Επομένως, η FIFA δεν μπορεί παραδεκτώς να προβάλει ένσταση απαραδέκτου, την οποία δεν έχει προβάλει ο διάδικος υπέρ του οποίου έχει παρέμβει. Συνεπώς, το Πρωτοδικείο δεν υποχρεούται να εξετάσει τα συναφώς προβαλλόμενα επιχειρήματα (απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Μαρτίου 1993, C-313/90, CIRFS κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1993, σ. I-1125, σκέψη 22).

37 Ωστόσο, δυνάμει του άρθρου 113 του Κανονισμού Διαδικασίας του Πρωτοδικείου, το Πρωτοδικείο μπορεί οποτεδήποτε να εξετάσει αυτεπαγγέλτως το παραδεκτό για λόγους δημοσίας τάξεως, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που προβάλλουν οι παρεμβαίνοντες (απόφαση του Πρωτοδικείου, T-239/94, EISA κατά Επιτροπής, Συλλογή σ. II-1839, σκέψη 26).

38 Συνομολογείται ότι ο L. Ρiau είναι αποδέκτης αποφάσεως της Επιτροπής που κλείνει οριστικώς διαδικασία κινηθείσα βάσει του κανονισμού 17 και έχει νομοτύπως ασκήσει προσφυγή κατά της αποφάσεως αυτής. Η άρνηση εξακολουθήσεως της εν λόγω διαδικασίας και η απόρριψη καταγγελίας βλάπτουν τον καταγγέλλοντα ο οποίος, κατά πάγια νομολογία, πρέπει να διαθέτει ένδικο μέσο για να προστατεύσει τα έννομα συμφέροντά του (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 25ης Οκτωβρίου 1977, 26/76, Metro κατά Επιτροπής, Συλλογή 1977, σ. 1875, σκέψη 13, και του Πρωτοδικείου της 18ης Μαΐου 1994, T-37/92, BEUC και NCC κατά Επιτροπής, Συλλογή 1994, σ. II-285, σκέψη 36). Το Δικαστήριο είχε επίσης κρίνει ότι τρίτη επιχείρηση, στην οποία η Επιτροπή είχε αναγνωρίσει έννομο συμφέρον να υποβάλει παρατηρήσεις στο πλαίσιο διαδικασίας εφαρμογής του κανονισμού 17, μπορεί παραδεκτώς να ασκήσει προσφυγή (απόφαση Metro κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα, σκέψεις 6, 7 και 11 έως 13).

Επί της ουσίας

1. Όσον αφορά την εξέταση της καταγγελίας

Επιχειρήματα των διαδίκων

39 Πρώτον, ο L. Ρiau υποστηρίζει ότι η Επιτροπή δεν τήρησε τις υποχρεώσεις που υπέχει κατά την εξέταση καταγγελίας κατατεθείσας δυνάμει του άρθρου 3 του κανονισμού 17. Πράγματι, ενώ η FIFA δεν της είχε κοινοποιήσει τον αρχικό κανονισμό, η Επιτροπή δεν έλαβε θέση ως προς την προσαφθείσα παράβαση και υπέθεσε ότι ο εν λόγω κανονισμός μπορεί να τύχει εξαιρέσεως. Η συμπεριφορά της αντίκειται στην καλή πίστη που πρέπει να διέπει τις σχέσεις των πολιτών και της Κοινότητας καθώς και στην αρχή της ασφαλείας δικαίου.

40 Δεύτερον, ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι η Επιτροπή δεν στοιχειοθέτησε και ούτε αιτιολόγησε την προσβαλλομένη απόφαση από απόψεως του άρθρου 82 ΕΚ, ενώ η καταγγελία του αφορούσε επίσης το άρθρο αυτό, όπως προκύπτει, μεταξύ άλλων, από τα έγγραφα της 31ης Ιανουαρίου και 30ής Μαρτίου 2001 που αντήλλαξε ο προσφεύγων με την Επιτροπή. Πάντως, η έρευνα δεν αφορούσε το άρθρο 82 ΕΚ το οποίο δεν αναφερόταν στην ανακοίνωση αιτιάσεων. Έτσι, η Επιτροπή καταχράστηκε τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη του L. Ρiau μη εξετάζοντας συναφώς την καταγγελία του.

41 Πρώτον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η έλλειψη κοινοποίησεως δεν σημαίνει ότι το μη κοινοποιηθέν μέτρο δεν είναι σύννομο από απόψεως κοινοτικού δικαίου.

42 Δεύτερον, η καθής υποστηρίζει ότι δεν υποχρεούνται να στοιχειοθετήσει ή να αιτιολογήσει την απόφασή της από απόψεως του άρθρου 82 ΕΚ, το οποίο δεν αναφερόταν στην καταγγελία αλλά προβλήθηκε εκπροθέσμως (28 Σεπτεμβρίου 2001) από τον προσφεύγοντα, ενώ από κανένα άλλο στοιχείο δεν προέκυπτε παράβαση της διατάξεως αυτής.

43 Η FIFA υποστηρίζει ότι δεν χρειαζόταν η προσβαλλομένη απόφαση να είναι αιτιολογημένη από απόψεως του άρθρου 82 ΕΚ, το οποίο δεν αφορούσε την καταγγελία και προβλήθηκε εκπροθέσμως από τον προσφεύγοντα. Εν πάση περιπτώσει, η Επιτροπή, η οποία μπορούσε να απορρίψει την καταγγελία για τον λόγο και μόνον ελλείψεως κοινοτικού συμφέροντος, αιτιολόγησε επαρκώς την προσβαλλομένη απόφαση από απόψεως του άρθρου 82 ΕΚ.

Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

44 Όσον αφορά, πρώτον, την εξέταση της καταγγελίας στο πλαίσιο του κανονισμού 17, υπενθυμίζεται ότι η Επιτροπή διαθέτει στον τομέα αυτό ευρεία εξουσία εκτιμήσεως (βλ., συναφώς, απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Μαρτίου

1999, C-119/97 P, Ufex κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1999, σ. I-1341, σκέψεις 88 και 89).

45 Εν προκειμένω, ο L. Piau κατέθεσε στις 23 Μαρτίου 1998, καταγγελία όσον αφορά τον κανονισμό της FIFA σχετικά με τη δραστηριότητα του πράκτορα ποδοσφαιριστών, συνταχθείσα συνοπτικώς, η οποία αφορούσε τα «άρθρα [49] επ. της Συνθήκης [ΕΚ] σχετικά με τον ελεύθερο ανταγωνισμό των παροχών υπηρεσιών» χωρίς να αναφέρεται, κατά τα λοιπά, στον κανονισμό 17. Η Επιτροπή, η οποία είχε επιληφθεί άλλης καταγγελίας για τον ίδιο κανονισμό (βλ. σκέψη 9 ανωτέρω), έκρινε ότι τα προβαλλόμενα γεγονότα έθεταν ορισμένα ζητήματα του δικαίου του ανταγωνισμού και θεώρησε την καταγγελία του L. Piau ως κατατεθείσα βάσει του άρθρου 3 του κανονισμού 17.

46 Στη συνέχεια, η Επιτροπή διεξήγαγε τη διοικητική διαδικασία περί παραβάσεως που προβλέπεται σε θέματα ανταγωνισμού, πραγματοποιώντας έρευνα, απευθύνοντας, στις 19 Οκτωβρίου 1999, ανακοίνωση αιτιάσεων στη FIFA και προβαίνοντας, στις 24 Φεβρουαρίου 2000, στην ακρόαση των ενδιαφερομένων μερών. Συνομολογείται ότι η διαδικασία αυτή οδήγησε, οριστικώς, τη FIFA να εκδώσει, στις 10 Δεκεμβρίου 2000, τροποποιημένο κανονισμό σχετικά με τη δραστηριότητα του πράκτορα ποδοσφαιριστών. Η Επιτροπή, ικανοποιηθείσα από τις τροποποιήσεις που επέφερε η FIFA στον επίδικο κανονισμό, θεώρησε συνεπώς ότι δεν χρειάζεται να συνεχιστεί η διαδικασία, γεγονός το οποίο γνωστοποίησε στον L. Piau απευθύνοντάς του, στις 3 Αυγούστου 2001, έγγραφο βάσει του άρθρου 2842/98, και, κατόπιν, απορρίπτοντας την καταγγελία του στις 15 Απριλίου 2002.

47 Έτσι, η Επιτροπή άσκησε νομοτύπως, από διαδικαστικής απόψεως, την εξουσία που της χορηγεί ο κανονισμός 17, ο οποίος ετύγχανε συνεπώς εφαρμογής, για την εξέταση καταγγελίας σε θέματα ανταγωνισμού, λαμβανομένου υπόψη του περιθωρίου εκτιμήσεως που διαθέτει στον τομέα αυτόν. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή δεν παρέβη τις υποχρεώσεις της συναφώς. Το γεγονός ότι ο αρχικός κανονισμός δεν είχε κοινοποιηθεί στην Επιτροπή, δεν επηρεάζει το νομότυπο της διαδικασίας, η δε έλλειψη κοινοποίησεως έχει ως μόνο αποτέλεσμα ότι στέρησε την Επιτροπή της δυνατότητας να λάβει απόφαση όσον αφορά, συγκεκριμένα, ενδεχόμενη εξαίρεση του κανονισμού κατ' εφαρμογήν του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ, εφόσον δεν είχε επιληφθεί συναφούς αιτήματος εκ μέρους της FIFA. Τέλος, ο προσφεύγων δεν προσκόμισε κανένα στοιχείο με σκοπό να αποδείξει ότι η Επιτροπή, κατά την εξέταση της καταγγελίας του, δεν ενήργησε καλοπίστως ή παραβίασε την αρχή της ασφαλείας δικαίου.

48 Δεύτερον, όσον αφορά την εξέταση της καταγγελίας και την αιτιολόγηση της προσβαλλομένης αποφάσεως από απόψεως του άρθρου 82 ΕΚ, από τον φάκελο

της υποθέσεως προκύπτει ότι η κατατεθείσα στις 23 Μαρτίου 1998 καταγγελία δεν ανέφερε το άρθρο 82 ΕΚ. Εντούτοις, ο L. Ρiau, στο από 28 Σεπτεμβρίου 2001 έγγραφό του, επισημαίνοντας, σε απάντηση στην κοινοποίηση της Επιτροπής βάσει του άρθρου 6 του κανονισμού 2842/98, ότι εξακολουθούσε να ισχύει η καταγγελία του (βλ. σκέψη 21 ανωτέρω), επικαλούνταν τη διάταξη αυτή. Ο καταγγέλλων εξέθετε συναφώς ότι, σύμφωνα με την άποψή του, η υπόθεση δεν είχε εξεταστεί από απόψεως του άρθρου 82 ΕΚ ενώ η FIFA βρισκόταν σε κατάσταση καταχρήσεως δεσπόζουσας θέσης και η Επιτροπή, σε έγγραφο της 30ής Μαρτίου 2001, είχε αναφέρει ότι η καταγγελία του αφορούσε κυρίως τα άρθρα 81 ΕΚ και 82 ΕΚ.

49 Ο προσφεύγων δεν μπορεί να επικαλεστεί την προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης επ' ευκαιρία των στοιχείων που περιλαμβάνονται στις αιτήσεις για παροχή πληροφοριών που απηύθυνε η Επιτροπή στη FIFA, στις 11 Νοεμβρίου 1998 και στις 19 Ιουλίου 1999, οι οποίες αναφέρονταν στο ενδεχόμενο υπάρξεως παραβάσεων των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ. Τα εν λόγω στοιχεία δεν μπορούν να εξομοιωθούν με συγκεκριμένες διασφαλίσεις που δημιούργησαν στον προσφεύγοντα βάσιμες ελπίδες (βλ. παραδείγματος χάρη, απόφαση του Πρωτοδικείου της 8ης Νοεμβρίου 2000, T-485/93, T-491/93, T-494/93 και T-61/98, Dreyfus κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. ΙΙ-3659, σκέψη 85). Εξάλλου, στη συνέχεια, η Επιτροπή, στην κοινοποίηση αιτιάσεων της 19ης Οκτωβρίου 1999, δεν διαπίστωσε παραβάσεις από απόψεως του άρθρου 82 ΕΚ, αλλά μόνον από απόψεως του άρθρου 81 ΕΚ.

50 Η Επιτροπή δεν μπορεί να προβάλει ότι η καθυστερημένη μνεία εκ μέρους του προσφεύγοντος του άρθρου 82 ΕΚ κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας την απαλλάσσει από την εξέταση και αιτιολόγηση της προσβαλλομένης αποφάσεως συναφώς. Πράγματι, ενόσω η διοικητική διαδικασία δεν είχε τελειώσει και δεν είχε ληφθεί απόφαση επί της καταγγελίας του L. Ρiau, η Επιτροπή μπορούσε ακόμη να πραγματοποιήσει νέες έρευνες αν είχαν προβληθεί νέες αιτιάσεις, η εκτίμηση της λυσιτέλειας των οποίων εναπόκειται στην Επιτροπή.

51 Αντιθέτως, καθόσον η Επιτροπή, αφού εξέτασε τα πραγματικά και νομικά στοιχεία σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 82 ΕΚ, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η διερεύνηση της καταγγελίας συναφώς θα ήταν αδικαιολόγητη ή περιττή, δεν υποχρεούνταν να ακολουθήσει την εξέταση συναφώς (απόφαση του Πρωτοδικείου της 24ης Ιανουαρίου 1995, T-74/92, Ladbroke κατά Επιτροπής, Συλλογή 1995, σ. ΙΙ-115, σκέψη 60).

52 Όσον αφορά την αιτιολόγηση της αποφάσεως από απόψεως του άρθρου 82 ΕΚ, η προσβαλλομένη απόφαση αναφέρει ότι τα σχόλια του L. Ρiau ως προς τη διάταξη αυτή «είναι ασαφή όσον αφορά την αγορά όπου η FIFA έχει δεσπόζουσα

θέση και την προβαλλομένη κατάχρηση». Η απόφαση εκθέτει ότι η FIFA δεν δρα στην αγορά παροχής συμβουλών [στους ποδοσφαιριστές], στην οποία δρουν οι πράκτορες ποδοσφαιριστών, και καταλήγει ότι «το άρθρο 82 ΕΚ δεν τυγχάνει εφαρμογής στην προκειμένη περίπτωση όπως προβάλλει ο καταγγέλλων». Υπό τις περιστάσεις της προκειμένης υποθέσεως, τα στοιχεία αυτά πληρούν την υποχρέωση αιτιολογίας που έχει η Επιτροπή (προαναφερθείσα απόφαση Ladbroke κατά Επιτροπής, σκέψη 60).

53 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι ο L. Piau δεν υποστηρίζει βασίμως ότι η Επιτροπή παρέβη τις υποχρεώσεις που της επιβάλλονται κατά την εξέταση της καταγγελίας που είχε υποβάλει ο L. Piau. Κατά συνέπεια, οι λόγοι ακυρώσεως που προέβαλε συναφώς ο προσφεύγων πρέπει να απορριφθούν.

2. Όσον αφορά το κοινοτικό συμφέρον

Επιχειρήματα των διαδίκων

54 Ο L. Piau ισχυρίζεται ότι η καταγγελία του παρουσιάζει κοινοτικό συμφέρον. Πράγματι, η αγορά είναι «διασυνοριακής φύσεως», δεν καταργήθηκαν οι πλέον σημαντικοί περιορισμοί του αρχικού κανονισμού και ο τροποποιημένος κανονισμός δεν μπορεί να αποτελέσει το αντικείμενο εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ. Τα αντίθετα προς τον ανταγωνισμό αποτελέσματα παραμένουν, διότι πράκτορες που έχουν λάβει άδεια υπό τον αρχικό κανονισμό διατηρούν τα μερίδια αγοράς που έχουν αποκτήσει. Εξάλλου, το άρθρο 82 ΕΚ τυγχάνει εφαρμογής. Τέλος, ο L. Piau δεν μπορεί να τύχει πρόσφορης προστασίας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.

55 Πρώτον, ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι η Επιτροπή εκτίμησε εσφαλμένα τον κανονισμό της FIFA όσον αφορά τη δραστηριότητα των πρακτόρων ποδοσφαιριστών. Η υποχρέωση, σε συνδυασμό με την επιβολή κυρώσεων σε περίπτωση παραβάσεώς της, να τηρούνται οι κανονισμοί της FIFA αποτελεί εμπόδιο στον «ελεύθερο ανταγωνισμό των παροχών υπηρεσιών» και στην ελευθερία εγκαταστάσεως και στερεί την πρόσβαση στην αγορά σε κάθε πράκτορα ποδοσφαιριστών ο οποίος δεν έχει λάβει άδεια. Η διάταξη του τροποποιημένου κανονισμού σχετικά με την αμοιβή του πράκτορα ποδοσφαιριστών αναλύεται σε καθορισμένη επιβεβλημένη τιμή που περιορίζει τον ανταγωνισμό. Η επιβολή τυποποιημένης συμβάσεως παραβιάζει την ελευθερία των συμβάσεων, και η υποχρέωση που επιβάλλεται σε εθνική ένωση να αποστέλλει αντίγραφο της συμβάσεως στη FIFA δεν διασφαλίζει την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Ο συνημμένος στον εν λόγω κανονισμό κώδικας δεοντολογίας επιτρέπει τις

αυθαιρεσίες. Ο τροποποιημένος κανονισμός δεν συνάδει με τη γαλλική νομοθεσία περί του επαγγέλματος: η γαλλική ποδοσφαιρική ομοσπονδία έχει εντούτοις αναγνωρίσει την υπεροχή του κανονισμού αυτού και έχει χορηγήσει άδειες κατά παράβαση της εθνικής νομοθεσίας. Ο τροποποιημένος κανονισμός απαγορεύει επίσης την προσφυγή ενώπιον δικαστηρίων του κοινού δικαίου.

56 Δεύτερον, ο L. Piau ισχυρίζεται ότι ο τροποποιημένος κανονισμός δεν μπορεί να τύχει εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ, εφόσον δεν πληρούνται καμία από τις προϋποθέσεις της διατάξεως αυτής. Οι περιορισμοί δεν είναι ούτε αναγκαίοι, ούτε προσαρμοσμένοι, ούτε ανάλογοι. Αντιθέτως, ο εν λόγω κανονισμός καταργεί κάθε ανταγωνισμό, εφόσον μόνον η FIFA μπορεί να χορηγήσει άδεια. Ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι, πέραν του προβαλλομένου σκοπού προστασίας των ποδοσφαιριστών και προσδόσεως ήθους στο επάγγελμα του πράκτορα ποδοσφαιριστών, η αληθής βούληση της FIFA είναι ο πλήρης έλεγχος του επαγγέλματος του πράκτορα ποδοσφαιριστών κατά παράβαση του δικαιώματος της επαγγελματικής ελευθερίας και της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων. Ο L. Piau ισχυρίζεται επίσης ότι «ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του αθλητισμού», που επιτρέπει την παρέκκλιση από το κοινοτικό δίκαιο του ανταγωνισμού, δεν μπορεί να προβληθεί εν προκειμένω, επειδή η επίδικη δραστηριότητα δεν συνδέεται άμεσα με τον αθλητισμό.

57 Τρίτον, ο L. Piau υποστηρίζει ότι η FIFA βρίσκεται σε δεσπόζουσα θέση στην «αγορά του ποδοσφαίρου» και καταχράται τη δεσπόζουσα θέση της στη συναφή αγορά των υπηρεσιών που παρέχουν οι πράκτορες ποδοσφαιριστών. Η FIFA είναι ένωση επιχειρήσεων και ο τροποποιημένος κανονισμός συνιστά απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων. Εκπροσωπώντας τα συμφέροντα όλων των αγοραστών, η FIFA δρα ως μονοψώνιο, μοναδικός αγοραστής που επιβάλλει τους όρους του στους προσφέροντες υπηρεσίες. Η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης προκύπτει από τις υποχρεωτικές διατάξεις του κανονισμού. Οι εγκεκριμένοι πράκτορες ποδοσφαιριστών κατέχουν επίσης, από κοινού, συλλογική δεσπόζουσα θέση, την οποία καταχρώνται μέσω των κανονισμών της FIFA. Η αγορά των παροχών των υπηρεσιών των πρακτόρων ποδοσφαιριστών επιφυλάσσεται στα μέλη της ενώσεως επιχειρήσεων και στους μη εγκεκριμένους πράκτορες απαγορεύεται η πρόσβαση.

58 Τέταρτον, ο L. Piau υποστηρίζει ότι ο τροποποιημένος κανονισμός, εξαρτώντας την πρόσβαση στο επάγγελμα του πράκτορα ποδοσφαιριστών από την κτήση άδειας, εμποδίζει την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών καθώς και το δικαίωμα της επαγγελματικής ελευθερίας. Ο προσφεύγων ισχυρίζεται ότι η FIFA δεν μπορεί νομοτύπως να ρυθμίζει κανονιστικώς οικονομική δραστηριότητα και η Επιτροπή τής έχει έτσι προσδώσει σιωπηρώς εξουσία να ρυθμίζει κανονιστικώς

δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών κατά παράβαση των αρμοδιοτήτων που έχουν χορηγηθεί στα κράτη μέλη.

59 Η Επιτροπή υποστηρίζει, κυρίως, ότι δεν υφίσταται κοινοτικό συμφέρον δικαιολογούν την εξακολούθηση της διαδικασίας, ότι ορθώς απορρίφθηκε η καταγγελία για τον λόγο αυτό και ότι η προσφυγή του L. Piau δεν είναι, ως εκ τούτου, βάσιμη. Η «διασυνοριακή φύση» της αγοράς δεν συνεπάγεται οπωσδήποτε κοινοτικό συμφέρον. Οι πλέον σημαντικοί περιορισμοί έχουν καταργηθεί στον τροποποιημένο κανονισμό. Τα αποτελέσματα του αρχικού κανονισμού που ενδεχομένως εξακολουθούν να ισχύουν αναλύονται ως μεταβατικά μέτρα που διασφαλίζουν τα κεκτημένα δικαιώματα των πρακτόρων που έχουν λάβει άδεια υπό το παλαιό σύστημα. Το γεγονός ότι μια καταγγελία στρέφεται κατά μιας προβαλλομένης καταχρήσεως δεσπόζουσας θέσης δεν μπορεί από μόνο του να καταλήξει στην ύπαρξη κοινοτικού συμφέροντος. Αντίθετα προς ό,τι ισχυρίζεται, ο προσφεύγων δεν εμποδίζεται να προσφύγει ενώπιον των δικαστηρίων του κοινού δικαίου.

60 Επικουρικώς, η Επιτροπή υποστηρίζει, πρώτον, ότι η επιχειρηματολογία του προσφεύγοντος, θεμελιωθείσα σε διατάξεις άσχετες προς το δίκαιο του ανταγωνισμού, είναι απαράδεκτη ή αβάσιμη, εφόσον δεν απορρέει από τον κανονισμό 17, ούτε από άλλη νομική θεμελίωση, η δυνατότητα να στραφεί κατά ενώσεως επιχειρήσεων επί άλλων βάσεων πλην της τηρήσεως των κοινοτικών κανόνων ανταγωνισμού. Η Επιτροπή προβάλλει εξάλλου ότι το κοινοτικό δίκαιο δέχεται την αναγνώριση των κεκτημένων δικαιωμάτων και οι φόβοι του προσφεύγοντος όσον αφορά την προστασία των προσωπικών δεδομένων δεν είναι βάσιμοι. Η Επιτροπή εκθέτει ότι, εφόσον η οργάνωση του επαγγέλματος του πράκτορα ποδοσφαιριστών δεν έχει αποτελέσει το αντικείμενο εναρμονίσεως σε κοινοτικό επίπεδο, ο κανονισμός της FIFA, ο οποίος καθορίζει συναφώς τις προϋποθέσεις προσβάσεως κατά ενιαίο τρόπο σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν δύναται να περιορίσει την ελεύθερη κυκλοφορία των πρακτόρων ποδοσφαιριστών.

61 Δεύτερον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι δεν εκτίμησε εσφαλμένως την επίδικη κανονιστική ρύθμιση, η οποία σκοπεί πράγματι την προστασία των ποδοσφαιριστών και τη διασφάλιση της ιδιότητας των πρακτόρων. Το σύστημα χορηγήσεως αδειών επιβάλλει, ελλείψει εσωτερικής οργάνωσης του επαγγέλματος, ποιοτικούς περιορισμούς οι οποίοι είναι δικαιολογημένοι, απαραίτητοι και ανάλογοι. Εξάλλου, οι κύριοι περιορισμοί καταργήθηκαν, όσον αφορά ειδικότερα τις προϋποθέσεις προσβάσεως στο επάγγελμα και τις λεπτομέρειες εξετάσεως. Ο τροποποιημένος κανονισμός είναι ανάλογος προς τους επιδιωκόμενους σκοπούς και λαμβάνει υπόψη την ιδιαιτερότητα του αθλήματος. Η διάταξη σχετικά με την αμοιβή του πράκτορα θέτει απλώς επικουρικό κανόνα

αφήνοντας ευρύ περιθώριο ελευθερίας στα μέρη. Η τυποποιημένη σύμβαση δεν εμποδίζει την ελευθερία των μερών και ο περιορισμός της διάρκειας της συμβάσεως σε δύο έτη ευνοεί τον ανταγωνισμό. Η προβαλλομένη απαγόρευση προσφυγής ενώπιον των δικαστηρίων του κοινού δικαίου δεν αποδείχθηκε. Οι δεοντολογικοί κανόνες, οι οποίοι μπορούν να δικαιολογηθούν από το γενικό συμφέρον, είναι ανάλογοι και συνάδουν προς το κοινοτικό δίκαιο του ανταγωνισμού. Τέλος, ο υποχρεωτικός χαρακτήρας του κανονισμού και οι κυρώσεις που προβλέπει είναι συμφυείς με την ύπαρξη κανονιστικής ρυθμίσεως.

62 Τρίτον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι ο τροποποιημένος κανονισμός πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ για να τύχει εξαιρέσεως. Οι περιορισμοί που συνεπάγεται, οι οποίοι δικαιολογούνται από τη μέριμνα προσδόσεως ήθους και επαγγελματισμού, είναι ανάλογοι. Ο ανταγωνισμός δεν καταργείται. Η ίδια η ύπαρξη κανονισμού ευνοεί την καλύτερη λειτουργία της αγοράς και συνιστά επομένως οικονομική πρόοδο.

63 Τέταρτον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το άρθρο 82 ΕΚ, το οποίο αφορά μόνον τις οικονομικές δραστηριότητες, δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής στην παρούσα υπόθεση η οποία αφορά αμιγώς κανονιστική δραστηριότητα. Η FIFA δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ούτε ως «οικονομική δύναμη» ούτε ως μονοψώνιο και δεν αποδείχθηκε καμία κατάχρηση στη συναφή αγορά της «αγοράς του ποδοσφαίρου». Η FIFA δεν αντιπροσωπεύει τα οικονομικά συμφέροντα ομίλων και ποδοσφαιριστών. Οι εγκεκριμένοι πράκτορες ποδοσφαιριστών δεν συνιστούν ιδιαίτερα συγκεντρωτικό επάγγελμα, δεν έχουν διαρθρωτικούς δεσμούς, και συνεπώς δεν καταχρώνται συλλογική δεσπόζουσα θέση. Αντιθέτως, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η FIFA είναι ένωση επιχειρήσεων και ο επίδικος κανονισμός είναι απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων.

64 Η FIFA ισχυρίζεται πρώτον, ότι η Επιτροπή ορθώς απέρριψε την καταγγελία του L. Ρiau λόγω ελλείψεως κοινοτικού συμφέροντος. Οι περιοριστικές διατάξεις που εξακολουθούν να ισχύουν στον τροποποιημένο κανονισμό διώκουν την επίτευξη ποιοτικής φύσεως σκοπών. Οι εν λόγω διατάξεις δεν περιλαμβάνουν περιορισμούς που απαγορεύονται από το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ και δικαιολογούνται βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ. Τα αντίθετα προς τον ανταγωνισμό αποτελέσματα τα οποία προδήλως εξακολουθούν να ισχύουν, δεν είναι το αποτέλεσμα του επίδικου κανονισμού αλλά της δραστηριότητας των πρακτόρων. Η «διασυννοριακή φύση» της αγοράς δεν έχει επιπτώσεις στο κοινοτικό συμφέρον που μπορεί να έχει μια υπόθεση.

65 Δεύτερον, η FIFA υποστηρίζει ότι ο τροποποιημένος κανονισμός δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων εφόσον οι επαγγελματικοί όμιλοι, που μπορούν να θεωρηθούν ως επιχειρήσεις, συνιστούν απλώς μειονότητα

των μελών εθνικών ενώσεων, οι οποίες συνιστούν τα μέλη της διεθνούς οργανώσεως. Οι θεπιζόμενοι από τη FIFA κανονισμοί δεν εκφράζουν επομένως τη βούληση των επαγγελματικών ομίλων. Ο τροποποιημένος κανονισμός δεν περιλαμβάνει σημαντικούς περιορισμούς του ανταγωνισμού. Οι λεπτομέρειες αποκτήσεως της αδείας είναι στο εξής ικανοποιητικές. Η επαγγελματική ασφάλιση, σε αντικειμενικώς καθορισθέν ποσό, είναι ο κατάλληλος τρόπος διακανονισμού των διαφορών. Οι διατάξεις σχετικά με την αμοιβή του πράκτορα δεν μπορούν να εξομοιωθούν με διατάξεις καθορισμού τιμών. Η τυποποιημένη σύμβαση περιλαμβάνει κλασικές διατάξεις και ουδόλως θίγει την προστασία της ιδιωτικής ζωής. Οι δεοντολογικοί κανόνες, οι διατάξεις περί επιβολής κυρώσεων και το σύστημα διακανονισμού των διαφορών δεν αντίκεινται στο άρθρο 81 ΕΚ.

66 Τρίτον, η FIFA ισχυρίζεται ότι ο τροποποιημένος κανονισμός μπορεί να αποτελέσει το αντικείμενο εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ. Ο εν λόγω κανονισμός είναι αναγκαίος ελλείψει οργανώσεως του επαγγέλματος και εθνικών νομοθεσιών, και λόγω του γεγονότος της παγκόσμιας διαστάσεως του ποδοσφαίρου. Ευνοεί τον επαγγελματισμό και την πρόσδοση ήθους στη δραστηριότητα των πρακτόρων ποδοσφαιριστών, ο αυξάνων αριθμός των οποίων αποδεικνύει ότι η επίδικη κανονιστική ρύθμιση δεν έχει περιοριστικό χαρακτήρα.

67 Τέταρτον, η FIFA υποστηρίζει ότι το άρθρο 82 ΕΚ δεν τυγχάνει εφαρμογής και ότι δεν διέπραξε κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης. Η FIFA υποστηρίζει ότι δεν είναι ένωση επιχειρήσεων και ισχυρίζεται ότι, ασκώντας την εν προκειμένω επίδικη κανονιστική εξουσία της, δεν ασκεί οικονομικές δραστηριότητες. Η FIFA εκθέτει ότι ο προσφεύγων ουδέποτε επικαλέστηκε την «αγορά του ποδοσφαίρου» κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας και το γεγονός ότι η FIFA ασκεί κανονιστική εξουσία επί των οικονομικών παραγόντων μιας συγκεκριμένης αγοράς δεν σημαίνει ότι δρα στην αγορά αυτή, κατά μείζονα λόγο δε ότι κατέχει δεσπόζουσα θέση στην εν λόγω αγορά. Εξάλλου, η αγορά παροχής συμβουλών που σκοπείται εν προκειμένω δεν είναι συναφής με καμία αγορά όπου δρα η FIFA. Περαιτέρω, η κατάσταση της FIFA δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως μονοψώνιο, διότι η FIFA δεν εκπροσωπεί ούτε τους ομίλους ούτε τους ποδοσφαιριστές στις σχέσεις τους με τους πράκτορες. Οι εγκεκριμένοι πράκτορες δεν έχουν περαιτέρω συλλογική δεσπόζουσα θέση, την οποία καταχρώνται μέσω της κανονιστικής ρυθμίσεως της FIFA.

Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

Επί της φύσεως του κανονισμού της FIFA όσον αφορά τη δραστηριότητα των πρακτόρων ποδοσφαιριστών

68 Η Επιτροπή, χωρίς να χαρακτηρίζει από απόψεως κοινοτικού δικαίου ούτε τη φύση του κανονισμού σχετικά με τη δραστηριότητα των πρακτόρων ποδοσφαιριστών ούτε τη FIFA ως συντάκτη του εν λόγω κανονισμού, εξέτασε, στην προσβαλλόμενη απόφαση, την καταγγελία του L. Piau από απόψεως των κοινοτικών κανόνων ανταγωνισμού, ειδικότερα του άρθρου 81 ΕΚ. Πάντως, η διάταξη αυτή και οι εξουσίες που έχουν χορηγηθεί στην Επιτροπή για να εξασφαλίζει την τήρησή τους αφορούν αποφάσεις, συμφωνίες ή πρακτικές που προκύπτουν από επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων, το δε κοινοτικό δίκαιο τυγχάνει εφαρμογής μόνο καθόσον οι εν λόγω πράξεις ή συμπεριφορές και οι συντάκτες τους εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής. Στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας, η Επιτροπή ανέφερε ότι, σύμφωνα με την άποψή της, η FIFA αποτελεί ένωση επιχειρήσεων και ο επίδικος κανονισμός απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων, επιβεβαιώνοντας έτσι την ανάλυση στην οποία προέβη στην ανακοίνωση αιτιάσεων, ανάλυση με την οποία συντάσσεται ο L. Piau, αλλά αμφισβητεί η FIFA.

69 Όσον αφορά, πρώτον, την έννοια της ενώσεως επιχειρήσεων, και χωρίς να χρειάζεται να ληφθεί απόφαση επί του παραδεκτού της επιχειρηματολογίας της παρεμβαίνουσας, η οποία αντικρούει ό,τι υποστηρίζει ο διάδικος υπέρ του οποίου παρεμβαίνει, συνομολογείται ότι η FIFA έχει ως μέλη εθνικές ενώσεις που συγκεντρώνουν ομίλους για τους οποίους η πρακτική του ποδοσφαίρου συνιστά οικονομική δραστηριότητα. Οι εν λόγω ποδοσφαιρικοί όμιλοι είναι, κατά συνέπεια, επιχειρήσεις υπό την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ και οι εθνικές ενώσεις που τις συγκεντρώνουν αποτελούν ενώσεις επιχειρήσεων υπό την έννοια της ίδιας διατάξεως.

70 Το γεγονός ότι οι εθνικές ενώσεις συγκεντρώνουν τους καλούμενους ερασιτεχνικούς ομίλους μαζί με τους καλούμενους επαγγελματικούς ομίλους δεν δύναται να θέσει σε αμφισβήτηση την εκτίμηση αυτή. Συναφώς, επισημαίνεται ότι ο μονομερής χαρακτηρισμός, από μια ένωση ή αθλητική ομοσπονδία, αθλητών ή ομίλων ως «ερασιτεχνών» δεν δύναται καθαυτή να αποκλείσει ότι οι εν λόγω αθλητές ή όμιλοι ασκούν οικονομικές δραστηριότητες υπό την έννοια του άρθρου 2 ΕΚ (βλ., συναφώς, απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Απριλίου 2000, C-51/96 και C-191/97, Deliège, Συλλογή 2000, σ. I-2549, σκέψη 46).

71 Εξάλλου, οι εθνικές ενώσεις, οι οποίες, σύμφωνα με τα καταστατικά της FIFA, υποχρεούνται να συμμετάσχουν στις αθλητικές συναντήσεις που διοργανώνει η FIFA, πρέπει να της καταβάλλουν ένα ποσοστό επί τοις εκατό των ακαθαρίστων εσόδων κάθε διεθνούς συναντήσεως και αναγνωρίζονται, από τα ίδια καταστατικά, με τη FIFA, ως ιδιοκτήτες των αποκλειστικών δικαιωμάτων

εκπομπής και μεταδόσεως των εν λόγω αθλητικών εκδηλώσεων, και ασκούν επίσης βάσει αυτού οικονομική δραστηριότητα (βλ., συναφώς, απόφαση του Πρωτοδικείου της 9ης Νοεμβρίου 1994, T-46/92, Scottish Football κατά Επιτροπής, Συλλογή 1994, σ. ΙΙ-1039). Κατά συνέπεια, οι εθνικές ενώσεις συνιστούν επίσης επιχειρήσεις υπό την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ.

72 Εφόσον οι εθνικές ενώσεις συνιστούν ενώσεις επιχειρήσεων και επίσης, λόγω των οικονομικών δραστηριοτήτων που ασκούν, επιχειρήσεις, η FIFA, ένωση που συγκεντρώνει τις εθνικές ενώσεις, συνιστά επίσης ένωση επιχειρήσεων υπό την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ. Πράγματι, η εν λόγω διάταξη εφαρμόζεται στις ενώσεις στο μέτρο που η ίδια τους η δραστηριότητα ή η δραστηριότητα των επιχειρήσεων που προσχωρούν σ' αυτές σκοπεί τη δημιουργία των αποτελεσμάτων τα οποία το άρθρο αφορά (απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Μαΐου 1975, 71/74, Frubo κατά Επιτροπής, Συλλογή, τόμος 1975, σ. 181, σκέψη 30). Το νομικό πλαίσιο στο οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις επιχειρήσεων καθώς και ο νομικός χαρακτηρισμός που δίνεται στο πλαίσιο αυτό από τις διάφορες εθνικές έννομες τάξεις δεν επηρεάζουν τη δυνατότητα εφαρμογής των κοινοτικών κανόνων του ανταγωνισμού (απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Ιανουαρίου 1985, 123/83, BNIC, Συλλογή 1985, σ. 391, σκέψη 17).

73 Δεύτερον, όσον αφορά την έννοια της αποφάσεως ενώσεως επιχειρήσεων, από τον φάκελο της υποθέσεως προκύπτει ότι η δραστηριότητα του πράκτορα ποδοσφαιριστών έχει ως αντικείμενο, σύμφωνα με την ίδια τη διατύπωση του τροποποιημένου κανονισμού, να «φέρει σε επαφή τακτικώς και έναντι αντιπαροχής έναν ποδοσφαιριστή ή και έναν όμιλο προκειμένου να συναφθεί σύμβαση εργασίας ή δύο ομίλους προκειμένου να συναφθεί σύμβαση μεταγραφής». Κατά συνέπεια, πρόκειται για οικονομική δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών που δεν εμπίπτει στην εξειδίκευση του τομέα του αθλητισμού όπως καθορίζεται από τη νομολογία (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 14ης Ιουλίου 1976, 13/76, Donà, Συλλογή τόμος 1976, σ. 507, σκέψεις 14 και 15· της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. Ι-4921, σκέψη 127· Deliège, προαναφερθείσα, σκέψεις 64 και 69, και της 13ης Απριλίου 2000, C-176/96, Lehtonen και Castors Braine, Συλλογή 2000, σ. Ι-2681, σκέψεις 53 έως 60).

74 Αφενός, ο κανονισμός σχετικά με τις δραστηριότητες των πρακτόρων ποδοσφαιριστών εκδόθηκε από τη FIFA βάσει της δικής της εξουσίας και όχι δυνάμει των κανονιστικών εξουσιών που της έχουν χορηγηθεί από δημόσιες αρχές στο πλαίσιο αναγνωρισμένης αποστολής γενικού συμφέροντος με σκοπό την αθλητική δραστηριότητα (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Φεβρουαρίου 2002, C-309/99, Wouters κ.λπ., Συλλογή 2002, σ. Ι-1577, σκέψεις 68

και 69). Ο εν λόγω κανονισμός δεν εμπίπτει περαιτέρω στην ελευθερία εσωτερικής οργανώσεως των αθλητικών ενώσεων (προαναφερθείσες αποφάσεις Bosman, σκέψη 81, και Deliège, σκέψη 47).

75 Αφετέρου, ο εν λόγω κανονισμός είναι υποχρεωτικός για τις εθνικές ενώσεις μέλη της FIFA, οι οποίες υποχρεούνται να θεσπίζουν ανάλογους κανονισμούς που εγκρίνονται κατόπιν από τη FIFA, καθώς και για τους ομίλους, τους ποδοσφαιριστές και τους πράκτορες ποδοσφαιριστών, εκφράζει δε τη βούληση της FIFA να συντονίσει τη συμπεριφορά των μελών της όσον αφορά τη δραστηριότητα των πρακτόρων ποδοσφαιριστών. Κατά συνέπεια, αποτελεί απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων κατά την έννοια του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 27ης Ιανουαρίου 1987, 45/85, Verband der Sachversicherer κατά Επιτροπής, Συλλογή 1987, σ. 405, σκέψεις 29 έως 32, και Wouters κ.λπ., προαναφερθείσα, σκέψη 71) η οποία υπόκειται στην τήρηση των κοινοτικών κανόνων του ανταγωνισμού εφόσον η απόφαση αυτή έχει αποτελέσματα εντός της Κοινότητας.

76 Όσον αφορά τη νομιμοποίηση, την οποία αμφισβητεί ο προσφεύγων, της FIFA να θεσπίζει τέτοιο κανονισμό, που δεν έχει αθλητικό σκοπό αλλά διέπει οικονομική δραστηριότητα, η οποία είναι συναφής προς την επίδικη αθλητική δραστηριότητα και αφορά θεμελιώδεις ελευθερίες, μπορεί πράγματι να αναρωτηθεί κανείς ως προς την κανονιστική εξουσία που χορηγείται σε ιδιωτική οργάνωση όπως η FIFA, ο πρώτος καταστατικός σκοπός της οποίας είναι η προώθηση του ποδοσφαίρου (βλ. σκέψη 2 ανωτέρω) από απόψεως των κοινών στα κράτη μέλη αρχών, επί των οποίων θεμελιούται η Ευρωπαϊκή Ένωση.

77 Πράγματι, η ίδια η αρχή της κανονιστικής ρυθμίσεως οικονομικής δραστηριότητας που δεν αφορά ούτε τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του αθλητισμού ούτε την ελευθερία εσωτερικής οργανώσεως των αθλητικών ενώσεων, από οργανισμό ιδιωτικού δικαίου, ο οποίος δεν διαθέτει καμιά εξουσιοδότηση δημόσιας αρχής προς τούτο, όπως η FIFA, δεν μπορεί εκ προοιμίου να θεωρηθεί ως συμβατή με το κοινοτικό δίκαιο, προκειμένου συγκεκριμένα για τον σεβασμό που οφείλεται στις πολιτικές και οικονομικές ελευθερίες.

78 Τέτοιου είδους κανονιστική ρύθμιση, η οποία εμπίπτει στην οργάνωση οικονομικής δραστηριότητας και αφορά θεμελιώδεις ελευθερίες, εναπόκειται καταρχήν στην αρμοδιότητα των δημοσίων αρχών. Παρ' όλα αυτά, στο πλαίσιο της παρούσας διαφοράς, ενόψει της σχεδόν πλήρους ελλείψεως εθνικών κανονιστικών ρυθμίσεων, η ασκουμένη από τη FIFA κανονιστική αρμοδιότητα μπορεί να εξετασθεί μόνον καθόσον θίγει τους κανόνες ανταγωνισμού από της απόψεως των οποίων πρέπει να εκτιμηθεί η νομιμότητα της προσβαλλομένης αποφάσεως, χωρίς να μπορούν να αποτελέσουν στην παρούσα υπόθεση το

αντικείμενο δικαστικού ελέγχου οι θεωρήσεις σχετικά με τη νομική βάση που επιτρέπει στη FIFA να ασκεί κανονιστική δραστηριότητα, όσο σημαντικές και αν είναι.

79 Πράγματι, η παρούσα προσφυγή αφορά τη νομιμότητα αποφάσεως που έλαβε η Επιτροπή κατόπιν διαδικασίας που κινήθηκε βάσει καταγγελίας, κατατεθείσας δυνάμει του κανονισμού 17, για την εξέταση της οποίας η Επιτροπή δεν μπορούσε να θέσει σε εφαρμογή άλλες εξουσίες πλην αυτών που διαθέτει στο εν λόγω πλαίσιο. Ο δικαστικός έλεγχος οριοθετείται οπωσδήποτε στους κανόνες του ανταγωνισμού και στην εκτίμηση της Επιτροπής όσον αφορά τις επιπτώσεις του κανονισμού της FIFA στον ανταγωνισμό. Ο εν λόγω έλεγχος μπορεί συνεπώς να εκτείνεται στην τήρηση των άλλων διατάξεων της συνθήκης μόνον στο μέτρο που η ενδεχόμενη παραβίασή τους συνιστά συνακόλουθη παραβίαση κανόνων του ανταγωνισμού. Ο έλεγχος αυτός μπορεί περαιτέρω να αφορά την ενδεχόμενη προσβολή των θεμελιωδών αρχών μόνο στην περίπτωση που η εν λόγω προσβολή ερμηνευθεί ως παραβίαση των κανόνων του ανταγωνισμού.

Επί της εκτιμήσεως του κοινοτικού συμφέροντος της καταγγελίας

80 Με την προσβαλλομένη απόφαση απορρίπτεται η καταγγελία του L. Piau λόγω ελλείψεως κοινοτικού συμφέροντος προς εξακολούθηση της διαδικασίας. Υπενθυμίζεται ότι, αφενός, η εκτίμηση του κοινοτικού συμφέροντος καταγγελίας στον τομέα του ανταγωνισμού εξαρτάται από το πραγματικό και νομικό πλαίσιο κάθε περιπτώσεως, που μπορούν να διαφέρουν ουσιωδώς από τη μια υπόθεση στην άλλη, και όχι από προκαθορισμένα κριτήρια υποχρεωτικής εφαρμογής (βλ., συναφώς, προαναφερθείσα απόφαση Ufex κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψεις 79 και 80). Αφετέρου, η Επιτροπή, στην οποία έχει ανατεθεί με το άρθρο 85, παράγραφος 1, ΕΚ η αποστολή να μεριμνά για την εφαρμογή των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ, καλείται να καθορίσει και να θέσει σε εφαρμογή την κοινοτική πολιτική ανταγωνισμού και διαθέτει προς τούτο διακριτική εξουσία κατά την εξέταση των καταγγελιών. Η συναφής διακριτική εξουσία δεν είναι εντούτοις απεριόριστη και η Επιτροπή πρέπει να εκτιμά σε κάθε περίπτωση τη σοβαρότητα των παραβιάσεων του ανταγωνισμού και την εξακολούθηση των αποτελεσμάτων τους (βλ., συναφώς, προαναφερθείσα απόφαση Ufex κ.λπ. κατά Επιτροπής, σκέψεις 88, 89, 93 και 95).

81 Εξάλλου, ο έλεγχος που ασκεί ο κοινοτικός δικαστής επί της ασκήσεως, εκ μέρους της Επιτροπής, της διακριτικής ευχέρειας που της αναγνωρίζεται συναφώς δεν πρέπει να τον οδηγεί να αντικαταστήσει την εκτίμηση της Επιτροπής σχετικά με την ύπαρξη κοινοτικού συμφέροντος με τη δική του, αλλά αποσκοπεί στο να ελεγχθεί αν η επίδικη απόφαση στηρίζεται σε ανακριβή πραγματικά περιστατικά,

πάσχει από νομική πλάνη ή από πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως ή από κατάχρηση εξουσίας (απόφαση του Πρωτοδικείου της 14ης Φεβρουαρίου 2001, T-115/99, SEP κατά Επιτροπής, Συλλογή 2001, σ. ΙΙ-691, σκέψη 34).

82 Εν προκειμένω, τρεις κατηγορίες στοιχείων θεμελιώνουν την εκτίμηση της Επιτροπής όσον αφορά την έλλειψη κοινοτικού συμφέροντος, ήτοι η κατάργηση των σημαντικότερων περιορισμών που περιλαμβάνονται στον αρχικό κανονισμό, η δυνατότητα χορηγήσεως εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ των διατάξεων του τροποποιημένου κανονισμού και το μη εφαρμόσιμο του άρθρου 82 ΕΚ.

– Όσον αφορά την κατάργηση των σημαντικότερων περιορισμών που περιλαμβάνονταν στον αρχικό κανονισμό

83 Η προσβαλλομένη απόφαση εκθέτει, καταρχάς, ότι οι σημαντικότεροι περιορισμοί του θεσπισθέντος στις 20 Μαΐου 1994 κανονισμού καταργήθηκαν με τον κανονισμό που εκδόθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2000. Η προσβαλλομένη απόφαση εξετάζει τις διατάξεις του κανονισμού της FIFA υπό έξι κατηγορίες, σχετικές με τις εξετάσεις, την ασφάλιση, τον κώδικα δεοντολογίας, τον καθορισμό της αμοιβής του πράκτορα ποδοσφαιριστών και της τυποποιημένης συμβάσεως.

84 Πρώτον, όσον αφορά τις εξετάσεις, η Επιτροπή διαπιστώνει στην προσβαλλομένη απόφαση ότι οι υποψήφιοι υπόκεινται στο εξής σε γραπτή εξέταση που συνίσταται σε ερωτηματολόγιο πολλαπλών επιλογών, οι λεπτομέρειες της οποίας και οι ημερομηνίες διεξαγωγής της, καθοριζόμενες σε παράρτημα του τροποποιημένου κανονισμού, είναι ενιαίες παγκοσμίως. Η Επιτροπή σημειώνει ότι προβλέπεται στο εξής σύστημα εφέσεως σε δύο επίπεδα και η απαίτηση διетуός διαμονής για τους υπηκόους της Ευρωπαϊκής Ενώσεως καταργήθηκε με τροποποίηση του εν λόγω κανονισμού, με ημερομηνία 3 Απριλίου 2002. Η προσβαλλομένη απόφαση αναφέρει ότι η απαίτηση «άσογης φήμης» που απαιτείται για την απόκτηση της αδείας, η οποία πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες, νοείται, στη Γαλλία, όπου κατοικεί ο L. Piau, ως έλλειψη ποινικής καταδίκης. Οι αιτιάσεις περί αυθαιρεσίας που διατύπωσε ο προσφεύγων δεν κρίθηκαν, τελικώς, βάσιμες από την Επιτροπή.

85 Δεύτερον, η Επιτροπή επισημαίνει στην προσβαλλομένη απόφαση ότι η επαγγελματική ασφάλιση αστικής ευθύνης, που απαιτείται από όλους, η βάση της οποίας αναφέρεται στο αντικειμενικό κριτήριο του κύκλου εργασιών του πράκτορα ποδοσφαιριστών, αντικατέστησε την απαίτηση καταθέσεως εγγυήσεως και μπορεί να συνάπτεται σε όλες τις χώρες της Ενώσεως με διαφορετικές ασφαλιστικές εταιρίες. Επί του σημείου αυτού, η FIFA προσκόμισε, σε απάντηση στα ερωτήματα

του Πρωτοδικείου που αναφέρονται στη σκέψη 26 ανωτέρω, παραδείγματα ασφαλιστηρίων συμβολαίων επαγγελματικής αστικής ευθύνης που προτείνονται στους πράκτορες των ποδοσφαιριστών από δώδεκα ασφαλιστικές εταιρίες της Ευρωπαϊκής Ενώσεως ή του ΕΟΧ. Η προσβαλλομένη απόφαση αναφέρει επίσης ότι η απαιτούμενη εγγύηση που πρέπει να καλύπτει όλους τους κινδύνους που μπορούν να προκύψουν από τη δραστηριότητα της διαμεσολαβήσεως δεν είναι προφανώς δυσανάλογη σε σχέση με τους καλυπτόμενους κινδύνους, παραδείγματος χάρη, από τις επαγγελματικές ασφαλίσεις των ελευθερίων επαγγελματιών.

86 Τρίτον, όσον αφορά τον κώδικα δεοντολογίας, η Επιτροπή φρονεί στην προσβαλλομένη απόφαση ότι οι βασικές αρχές της καλής επαγγελματικής συμπεριφοράς που περιλαμβάνονται στον εν λόγω κώδικα, ο οποίος έχει επισυναφθεί στον τροποποιημένο κανονισμό, οι οποίες αναφέρονται ειδικότερα στους κανόνες επαγγελματικής ευσυνειδησίας, εντιμότητας, τιμιότητας, αντικειμενικότητας, διαφάνειας, ειλικρίνειας, δικαιοσύνης και ισότητας, δεν επιβάλλουν δυσανάλογες υποχρεώσεις στους πράκτορες ποδοσφαιριστών.

87 Τέταρτον, όσον αφορά τον καθορισμό της αμοιβής του πράκτορα ποδοσφαιριστών, η Επιτροπή, στην προσβαλλομένη απόφαση, προέβη στην εξέταση του άρθρου 12 του κανονισμού, που προβλέπει ότι ο μισθός του πράκτορα υπολογίζεται σε σχέση με τον βασικό ακαθάριστο μισθό του ποδοσφαιριστή και είναι το 5 % του εν λόγω μισθού ελλείψει συμφωνίας των μερών. Η Επιτροπή φρονεί ότι η εν λόγω διάταξη παραπέμπει σε αντικειμενικό και διαφανές κριτήριο (τον βασικό ακαθάριστο μισθό του ποδοσφαιριστή) και αποτελεί απλώς έναν επικουρικό μηχανισμό διακανονισμού των διαφορών.

88 Πέμπτον, η προσβαλλομένη απόφαση αναφέρει ότι η αιτίαση του L. Piau όσον αφορά την επέμβαση στην ιδιωτική ζωή λόγω της αποστολής για καταχώριση αντιγράφου της συμβάσεως, που έχει υπογραφεί μεταξύ ποδοσφαιριστή και πράκτορα, στην ενδιαφερομένη εθνική ένωση δεν αποτελεί πρόβλημα δυνάμενο να αντιμετωπιστεί με τους κοινοτικούς κανόνες ανταγωνισμού.

89 Έτσι, από την προσβαλλομένη απόφαση δεν προκύπτει προφανώς ότι η Επιτροπή, η οποία εξέτασε προσεκτικά τα προβληθέντα από τον προσφεύγοντα στοιχεία, παραβίασε τις αρχές που απορρέουν από τη νομολογία, παρατεθείσα στις σκέψεις 80 και 81 ανωτέρω, όσον αφορά το περιεχόμενο των υποχρεώσεων της Επιτροπής.

90 Όσον αφορά τις διατάξεις του τροποποιημένου κανονισμού, που εξετάστηκαν στις σκέψεις 84 έως 88 ανωτέρω, η Επιτροπή δεν προέβη σε προδήλως εσφαλμένη εκτίμηση κρίνοντας ότι η εξέταση παρουσιάζει ικανοποιητικές εγγυήσεις αντικειμενικότητας και διαφάνειας, ότι η υποχρέωση

επαγγελματικής ασφαλίσεως δεν συνιστά δυσανάλογη απαίτηση και, προκειμένου για τις διατάξεις του κανονισμού σχετικά με την αμοιβή του πράκτορα ποδοσφαιριστών, μη λαμβάνοντας σιωπηρώς υπόψη τον χαρακτηρισμό επιβεβλημένων τιμών από απόψεως του δικαίου του ανταγωνισμού (απόφαση του Πρωτοδικείου της 22ας Οκτωβρίου 1997, T-213/95 και T-18/96, SCK και FNK κατά Επιτροπής, Συλλογή 1997, σ. ΙΙ-1739, σκέψεις 158, 159 και 161 έως 164).

91 Τα επιχειρήματα που ανέπτυξε ο L. Piau στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως, σχετικά με το περιεχόμενο του τροποποιημένου κανονισμού, τα οποία αφορούν την υποχρέωση που επιβάλλει ο εν λόγω κανονισμός για τήρηση των θεσπιζομένων από τη FIFA κανόνων, το περιεχόμενο της τυποποιημένης συμβάσεως, το καθεστώς των κυρώσεων και των ενδίκων μέσων, δεν αμφισβητούν την εκτίμηση αυτή.

92 Πρώτον, η υποχρέωση των πρακτόρων των ποδοσφαιριστών να τηρούν τον κανονισμό της FIFA που αφορά, μεταξύ άλλων, τις μεταγραφές παικτών δεν προκύπτει ότι είναι καθαυτή αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού, διευκρινιζομένου ότι η ρύθμιση της FIFA όσον αφορά τις μεταγραφές παικτών, η οποία δεν αποτέλεσε το αντικείμενο της καταγγελίας του L. Piau, δεν μπορεί να εξετασθεί στο πλαίσιο της παρούσας διαφοράς, με την οποία είναι άσχετη. Ερωτηθείς επί του σημείου αυτού κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ο προσφεύγων δεν διευκρίνισε, περισσότερο από ό,τι με τις γραπτές του παρατηρήσεις, τίνι τρόπω θίγει τον ανταγωνισμό η υποχρέωση τηρήσεως του κανονισμού της FIFA.

93 Δεύτερον, δεν προκύπτει ότι οι διατάξεις σχετικά με το περιεχόμενο της συμβάσεως μεταξύ πράκτορα και ποδοσφαιριστή, σύμφωνα με τις οποίες η γραπτή σύμβαση πρέπει να διευκρινίζει τα κριτήρια και τις λεπτομέρειες της αμοιβής του πράκτορα και δεν μπορεί να διαρκεί πλέον των δύο ετών, αν και είναι ανανεώσιμη, θίγουν τον ανταγωνισμό. Ο περιορισμός της διάρκειας των συμβάσεων σε δύο έτη, ο οποίος δεν εμποδίζει την ανανέωση της αναλήψεως υποχρεώσεων, μπορεί προφανώς να διευκολύνει τη ρευστότητα της αγοράς και ως εκ τούτου τον ανταγωνισμό. Το εν λόγω σχετικώς περιορισμένο πλαίσιο των συμβατικών σχέσεων μπορεί προφανώς, αντιθέτως, να συμβάλει στη διασφάλιση των οικονομικών και νομικών σχέσεων των μερών χωρίς να απειλεί παρ' όλα αυτά τον ανταγωνισμό.

94 Τρίτον, το καθεστώς επιβολής κυρώσεων, που αναφέρεται συνοπτικώς στη σκέψη 16 ανωτέρω, καθόσον μπορεί να επηρεάσει τους κανόνες ανταγωνισμού, δεν είναι προφανώς επιλήψιμο. Από τον τροποποιημένο κανονισμό προκύπτει ότι οι κυρώσεις που επιβάλλονται στους πράκτορες, στους ποδοσφαιριστές και στους ομίλους είναι η σοβαρή επίπληξη, η επίπληξη, η προειδοποίηση, ο αποκλεισμός ή

η ανάκληση της άδειας για τους πράκτορες, ο αποκλεισμός κατ' ανώτατο όριο δώδεκα μηνών για τους παίκτες και ο αποκλεισμός ή η απαγόρευση τουλάχιστον τριών μηνών για τους ομίλους, γεγονός το οποίο δεν μπορεί να θεωρηθεί ως προδήλως υπερβολικό προκειμένου για καθεστώς επιβολής επαγγελματικών κυρώσεων. Επιπλέον, τα ποσά των προβλεπομένων προστίμων για τους παίκτες και τους ομίλους μειώθηκαν σε σχέση με αυτά που περιλαμβάνονταν στον αρχικό κανονισμό. Ο L. Piau δεν προσκόμισε εξάλλου κανένα στοιχείο με σκοπό να αποδείξει ότι οι εν λόγω διατάξεις εφαρμόζονταν κατά τρόπο αυθαίρετο και δημιουργούσαν διακρίσεις, και επηρεάζουν ως εκ τούτου τον ανταγωνισμό.

95 Τέταρτον, όσον αφορά τα ένδικα μέσα ενώπιον δικαστηρίων του κοινού δικαίου, και αν υποτεθεί ότι οι διατάξεις του τροποποιημένου κανονισμού μπορεί να έχουν συναφώς επίπτωση επί των κανόνων του ανταγωνισμού, από τις απαντήσεις που έδωσε η FIFA και η Επιτροπή στα προαναφερθέντα ερωτήματα του Πρωτοδικείου (βλ. σκέψη 26 ανωτέρω) προκύπτει ότι, ανεξαρτήτως του συστήματος προσφυγών κατά των αποφάσεων των εθνικών ενώσεων ή της επιτροπής ιδιότητας του ποδοσφαιριστή, που είναι αρμόδια για τους πράκτορες των ποδοσφαιριστών, ενώπιον του δικαστηρίου διαιτησίας σε θέματα αθλητισμού, οι ενδιαφερόμενοι μπορούν πάντοτε να προσφεύγουν στα δικαστήρια του κοινού δικαίου, ειδικότερα για να προβάλουν τα δικαιώματα που αντλούν από το εθνικό ή το κοινοτικό δίκαιο, οι δε αποφάσεις του δικαστηρίου διαιτησίας σε θέματα αθλητισμού μπορούν εξάλλου να προσβληθούν με προσφυγή ακυρώσεως ενώπιον του ελβετικού ομοσπονδιακού δικαστηρίου. Πάντως, ο προσφεύγων, ο οποίος ανακοίνωσε στη δημόσια συνεδρίαση τις δυσχέρειες και τις καθυστερήσεις των εθνικών δικαστικών διαδικασιών, δεν απέδειξε εντούτοις ότι δεν διέθετε κανένα άλλο ένδικο μέσο ενώπιον των δικαστηρίων του κοινού δικαίου, ούτε κατά μείζονα λόγο ότι είχε θιγεί ο ανταγωνισμός.

96 Από την προηγηθείσα εξέταση προκύπτει ότι οι λόγοι και τα επιχειρήματα του L. Piau, που βασίζονται στο δίκαιο του ανταγωνισμού, δεν αμφισβητούν το συμπέρασμα ότι η Επιτροπή νομοτύπως έκρινε ότι οι σημαντικότεροι περιορισμοί του επίδικου κανονισμού είχαν καταργηθεί. Κατά συνέπεια, η συναφής επιχειρηματολογία του προσφεύγοντος πρέπει να απορριφθεί.

97 Πρέπει επίσης να απορριφθούν οι λόγοι και τα επιχειρήματα του προσφεύγοντος που δεν έχουν καμία σχέση με το δίκαιο του ανταγωνισμού από τη στιγμή που δεν προβάλλονται συναφείς παραβιάσεις. Πάντως, ο L. Piau δεν απέδειξε ότι από τους λόγους και τα επιχειρήματά του, που αντλούνται από την παραβίαση της ελευθερίας των συμβάσεων, από το μη συμβατό του κανονισμού της FIFA με τη γαλλική νομοθεσία και την προσβολή της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, προκύπτει παραβίαση των κανόνων του ανταγωνισμού.

Οι λόγοι και τα επιχειρήματα του L. Piau, που δεν επιρρωννύονται περαιτέρω από λοιπά στοιχεία, πρέπει κατά συνέπεια να απορριφθούν ως ανίσχυρα σε διαφορά στον τομέα του ανταγωνισμού.

98 Εξάλλου, δεν μπορεί να γίνει δεκτό το επιχείρημα του L. Piau ότι, επειδή έχουν διατηρήσει την άδειά τους οι πράκτορες που έλαβαν άδεια υπό τον αρχικό κανονισμό, εξακολουθούν να υφίστανται αντίθετα προς τον ανταγωνισμό αποτελέσματα. Αφενός, ο προσφεύγων δεν αποδεικνύει ότι το γεγονός αυτό συνεπάγεται καθαυτό αντίθετα προς τον ανταγωνισμό αποτελέσματα. Αφετέρου, η αρχή της ασφαλείας δικαίου αντίκειται στην αμφισβήτηση εννόμων καταστάσεων, οι οποίες δεν αποδείχθηκε ότι δημιουργήθηκαν παρατύπως (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση του Πρωτοδικείου της 30ής Νοεμβρίου 1994, T-498/93, Dornonville de la Cour κατά Επιτροπής, Συλλογή Υπ.Υπ. 1994, σ. I-A-257 και II-813, σκέψεις 46 έως 49 και 58). Επιπλέον, όπως έκρινε το Δικαστήριο όσον αφορά τα μεταβατικά μέτρα σε θέματα αναγνώρισης διπλωμάτων, επειδή η νομολογία αυτή μπορεί να μεταφερθεί εν προκειμένω, γίνεται δεκτό ότι σε παρόμοια περίπτωση διατηρούνται τα κεκτημένα δικαιώματα (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 9ης Αυγούστου 1994, C-447/93, Dreessen, Συλλογή 1994, σ. I-4087, σκέψη 10, και της 16ης Οκτωβρίου 1997, C-69/96 έως C-79/96, Garofalo κ.λπ., Συλλογή 1997, σ. I-5603, σκέψεις 29 έως 33).

99 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως ως προς τις διατάξεις του επίδικου κανονισμού ούτε ως προς τη φερομένη εξακολούθηση των αντιθέτων προς τον ανταγωνισμό αποτελεσμάτων του αρχικού κανονισμού, που αποτελούν τη βάση της καταγγελίας του L. Piau. Κατά συνέπεια, ο προσφεύγων δεν μπορεί βασίμως να υποστηρίζει ότι οι σημαντικότεροι περιορισμοί του αρχικού κανονισμού δεν καταργήθηκαν διότι εξακολουθούν τα αντίθετα προς τον ανταγωνισμό αποτελέσματα λόγω της διατηρήσεως των περιορισμών στον τροποποιημένο κανονισμό.

– Όσον αφορά τη δυνατότητα χορηγήσεως εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ των διατάξεων του τροποποιημένου κανονισμού

100 Η Επιτροπή θεωρεί στην προσβαλλομένη απόφαση ότι ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της άδειας μπορεί να δικαιολογείται και ο τροποποιημένος κανονισμός δύναται να τύχει εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ. Η Επιτροπή εκθέτει ότι το σύστημα χορηγήσεως άδειας, το οποίο επιβάλλει περισσότερο ποιοτικούς από ό,τι ποσοτικούς περιορισμούς, αποσκοπεί στην προστασία των παικτών και των ομίλων και λαμβάνει υπόψη, ειδικότερα, τους κινδύνους που διατρέχουν οι παίκτες, οι σταδιοδρομίες των οποίων είναι σύντομες, σε περίπτωση

κακώς διαπραγματευομένων μεταγραφών. Η Επιτροπή κρίνει ότι, εφόσον, επί του παρόντος, δεν υπάρχει οργάνωση του επαγγέλματος του πράκτορα ποδοσφαιριστών και γενικευμένες εθνικές ρυθμίσεις, ο συμφυής στο σύστημα χορηγήσεως αδείας περιορισμός είναι ανάλογος και απαραίτητος.

101 Η ίδια η αρχή της άδειας, που επιβάλλεται από τη FIFA και ρυθμίζει την άσκηση του επαγγέλματος του πράκτορα ποδοσφαιριστών, συνιστά εμπόδιο στην πρόσβαση σ' αυτή την οικονομική δραστηριότητα και θίγει, συνεπώς, αναγκαστικά τον ανταγωνισμό. Κατά συνέπεια, η άδεια δεν μπορεί να γίνει δεκτή παρά μόνον στο μέτρο που οι θεσπιζόμενες με το άρθρο 81, παράγραφος 3, ΕΚ προϋποθέσεις πληρούνται, ούτως ώστε ο τροποποιημένος κανονισμός μπορεί να τύχει εξαιρέσεως βάσει της διατάξεως αυτής, αφού αποδειχθεί ότι συμβάλλει στην προώθηση της οικονομικής προόδου, επιφυλάσσει στους χρήστες δίκαιο μέρος του κέρδους που προκύπτει, δεν επιβάλλει μη απαραίτητους περιορισμούς για την επίτευξη των εν λόγω σκοπών και δεν καταργεί τον ανταγωνισμό.

102 Έγινε επίκληση πολλών κατηγοριών νομικών και πραγματικών περιστατικών για να δικαιολογηθεί η έκδοση του κανονισμού και η ίδια η αρχή της υποχρεωτικής άδειας που βρίσκεται στο επίκεντρο των επιμάχων διατάξεων. Καταρχάς, προκύπτει ότι, εντός της Κοινότητας, μόνον η Γαλλία έχει θεσπίσει κανονιστική ρύθμιση του επαγγέλματος του αθλητικού πράκτορα. Περαιτέρω, δεν αμφισβητείται ότι, συλλογικώς, οι πράκτορες ποδοσφαιριστών δεν συνιστούν, επί του παρόντος, επάγγελμα με εσωτερική οργάνωση. Δεν αμφισβητείται περαιτέρω ότι ορισμένες πρακτικές πρακτόρων ποδοσφαιριστών επέφεραν, στο παρελθόν, βλάβη από οικονομικής ή επαγγελματικής απόψεως, σε ποδοσφαιριστές και ομίλους. Η FIFA εξήγησε ότι, θεσπίζοντας τον επίδικο κανονισμό, επιδίωκε διπλό σκοπό προσδόσεως επαγγελματισμού και ήθους στη δραστηριότητα του πράκτορα ποδοσφαιριστών, για να προστατεύσει τους ποδοσφαιριστές που έχουν σύντομη σταδιοδρομία.

103 Αντίθετα προς ό,τι υποστηρίζει ο προσφεύγων, ο ανταγωνισμός δεν καταργείται με το σύστημα της άδειας. Το σύστημα αυτό συνεπάγεται μάλλον μεγαλύτερη ποιοτική επιλογή, δυνάμενη να πληροί τον σκοπό του επαγγελματισμού της δραστηριότητας του πράκτορα ποδοσφαιριστών, από ό,τι ένας ποσοτικός περιορισμός στην πρόσβαση του επαγγέλματος αυτού. Αντιθέτως, το ποσοτικό άνοιγμα του εν λόγω επαγγέλματος ενισχύεται από τα αριθμητικά στοιχεία που κοινοποιήθηκαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση από τη FIFA. Έτσι, η FIFA ανέφερε, χωρίς να αντικρουστεί επ' αυτού, ότι, ενώ είχε απογράψει 214 πράκτορες ποδοσφαιριστών το 1996, κατά τη χρονική στιγμή ενάρξεως ισχύος του αρχικού κανονισμού, υπολόγιζε ότι ο αριθμός τους ανερχόταν σε 1 500 κατά την αρχή του έτους 2003 και 300 είχαν επιτύχει τις εξετάσεις κατά τις εξεταστικές

περιόδους που διοργανώθηκαν τον Μάρτιο και τον Σεπτέμβριο του ιδίου αυτού έτους.

104 Λαμβανομένων υπόψη των αναφερθεισών στις σκέψεις 102 και 103 ανωτέρω περιστάσεων και των υφισταμένων προϋποθέσεων για την άσκηση της δραστηριότητας του πράκτορα ποδοσφαιριστών, που χαρακτηρίζονται από το γεγονός της σχεδόν πλήρους ελλείψεως εθνικών κανονιστικών ρυθμίσεων και συλλογικής οργάνωσης των πρακτόρων ποδοσφαιριστών, η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως κρίνοντας ότι οι περιορισμοί, που απορρέουν από τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της αδείας, μπορούν να τύχουν εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ, επιφυλασσόμενη κατά τα λοιπά, ορθώς, το δικαίωμα επανεξετάσεως του επίδικου κανονισμού. Η συναφής επιχειρηματολογία του L. Ρίαιου πρέπει κατά συνέπεια να απορριφθεί.

105 Ομοίως, πρέπει να απορριφθεί ως ανίσχυρο το επιχείρημα του προσφεύγοντος ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση του «ιδιαιτέρου χαρακτήρα του αθλητισμού» για να δικαιολογηθεί παρέκκλιση από τους κανόνες του ανταγωνισμού. Η προσβαλλομένη απόφαση δεν θεμελιούται σε τέτοια εξαίρεση και σκοπεί την άσκηση της δραστηριότητας του πράκτορα ποδοσφαιριστών ως οικονομική δραστηριότητα χωρίς να προβάλλει ότι την αποδέχεται λόγω του ιδιαιτέρου χαρακτήρα του τομέα του αθλητισμού στον οποίο, πράγματι, δεν εμπίπτει.

106 Πρέπει επίσης να απορριφθούν τα επιχειρήματα του L. Ρίαιου που αντλούνται από την παραβίαση του δικαιώματος της επαγγελματικής ελευθερίας και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, από την οποία ο προσφεύγων δεν απέδειξε ότι προκύπτει συνακόλουθη παραβίαση των κανόνων ανταγωνισμού, η οποία εμποδίζει τη δυνατότητα χορηγήσεως εξαιρέσεως του τροποποιημένου κανονισμού βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ.

– Όσον αφορά το μη εφαρμόσιμο του άρθρου 82 ΕΚ

107 Η προσβαλλομένη απόφαση αναφέρει ότι το άρθρο 82 ΕΚ δεν τυγχάνει εφαρμογής στην προκειμένη περίπτωση, όπως ζήτησε ρητώς ο προσφεύγων, εφόσον η FIFA δεν δρα στην αγορά παροχής συμβουλών στους ποδοσφαιριστές.

108 Το άρθρο 82 ΕΚ απαγορεύει την καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσεως, την οποία κατέχει μία ή περισσότερες επιχειρήσεις στην κοινή αγορά ή σε ένα ουσιώδες μέρος της αγοράς αυτής.

109 Η διάταξη αυτή αφορά τη συμπεριφορά ενός ή περισσότερων επιχειρηματιών, η οποία συνίσταται στην καταχρηστική εκμετάλλευση μιας καταστάσεως οικονομικής ισχύος η οποία επιτρέπει στον οικείο επιχειρηματία να

παρεμποδίζει τη διατήρηση πραγματικού ανταγωνισμού στη σχετική αγορά, Ιπαρέχοντάς του τη δυνατότητα να επιδεικνύει σε σημαντικό βαθμό ανεξάρτητη συμπεριφορά έναντι των ανταγωνιστών του, των πελατών του και, τελικώς, των καταναλωτών (απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Μαρτίου 2000, C-395/96 P και C-396/96 P, *Compagnie maritime belge transports* κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-1365, σκέψη 34).

110 Ο όρος «περισσότερες επιχειρήσεις» που περιλαμβάνεται στο άρθρο 82 ΕΚ συνεπάγεται ότι δεσπόζουσα θέση μπορούν να κατέχουν δύο ή περισσότερες οικονομικές οντότητες, νομικώς ανεξάρτητες η μία της άλλης, υπό την προϋπόθεση ότι, από οικονομική άποψη, εμφανίζονται και ενεργούν σε μια ειδική αγορά ως συλλογική οντότητα (απόφαση *Compagnie maritime belge transports* κ.λπ. κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα, σκέψη 36).

111 Η διαπίστωση της υπάρξεως συλλογικής δεσπόζουσας θέσης εξαρτάται από τη σύμπτωση τριών σωρευτικών προϋποθέσεων: πρώτον, κάθε μέλος του δεσπόζοντος ολιγοπωλίου πρέπει να μπορεί να γνωρίσει τη συμπεριφορά των άλλων μελών, προκειμένου να εξακριβώνει αν υιοθετούν ή όχι την ίδια γραμμή δράσεως· δεύτερον, είναι αναγκαίο η κατάσταση σιωπηρού συντονισμού να μπορεί να διατηρηθεί, δηλαδή πρέπει να υπάρχει ένα κίνητρο για να μην αποστούν από την κοινή γραμμή στην αγορά· τρίτον, η προβλεπτή αντίδραση των σημερινών και μελλοντικών ανταγωνισμών, καθώς και των καταναλωτών, δεν θα αναιρέσει τα αποτελέσματα που αναμένονται από την κοινή γραμμή δράσεως (αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 6ης Ιουνίου 2002, T-342/99, *Airtours* κατά Επιτροπής, Συλλογή 2002, σ. II-2585, σκέψη 62, και της 8ης Ιουλίου 2003, T-374/00, *Verband der freien Rohrwerke* κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003 σ. II-2275, σκέψη 121).

112 Εν προκειμένω, η αγορά που αφορά ο επίδικος κανονισμός είναι η αγορά παροχής υπηρεσιών όπου αγοραστές είναι οι ποδοσφαιριστές και οι όμιλοι, και πωλητές οι πράκτορες. Πάντως, στην εν λόγω αγορά, μπορεί να θεωρηθεί ότι η FIFA δρα για λογαριασμό των ποδοσφαιρικών ομίλων, σε σχέση με τους οποίους, όπως διαπιστώθηκε προηγουμένως (βλ. σκέψεις 69 έως 72 ανωτέρω), αποτελεί δευτεροβάθμια ένωση επιχειρήσεων, τις οποίες αποτελούν οι όμιλοι.

113 Απόφαση όπως ο κανονισμός της FIFA όσον αφορά τις δραστηριότητες των πρακτόρων ποδοσφαιριστών μπορεί, όταν τεθεί σε εφαρμογή, να έχει ως συνέπεια ότι οι επιχειρήσεις που δρουν στην οικεία αγορά, δηλαδή οι όμιλοι, συνδέονται ως προς τη συμπεριφορά τους σε συγκεκριμένη αγορά κατά τρόπο ώστε παρουσιάζονται στην εν λόγω χώρα ως συλλογική οντότητα έναντι των ανταγωνιστών τους, των εμπορικών συνεργατών τους και των καταναλωτών (απόφαση *Compagnie maritime belge transports* κ.λπ. κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα, σκέψη 44).

114 Πάντως, λόγω του υποχρεωτικού χαρακτήρα του κανονισμού για τις εθνικές ενώσεις μέλη της FIFA και τους ομίλους που οι ενώσεις αυτές συγκεντρώνουν, τα εν λόγω όργανα συνδέονται προφανώς για αρκετή χρονική διάρκεια ως προς τη συμπεριφορά τους από τους κανόνες που αποδέχονται και τους οποίους οι άλλοι συμμετέχοντες (ποδοσφαιριστές και πράκτορες ποδοσφαιριστών) δεν μπορούν να αντικρούσουν επί ποινή επιβολής κυρώσεων που μπορεί να οδηγήσουν, για τους πράκτορες ποδοσφαιριστών συγκεκριμένα, στον αποκλεισμό τους από την αγορά. Έτσι, η κατάσταση αυτή χαρακτηρίζει, υπό την έννοια της παρατεθείσας στις σκέψεις 110 και 111 ανωτέρω νομολογίας, συλλογική δεσπόζουσα θέση των ομίλων στην αγορά παροχής υπηρεσιών πρακτόρων ποδοσφαιριστών, εφόσον οι όμιλοι, μέσω του κανονισμού στον οποίο προσχωρούν, επιβάλλουν τους όρους υπό τους οποίους πραγματοποιούνται οι παροχές των επιδίκων υπηρεσιών.

115 Δεν είναι προφανώς αληθοφανής ο ισχυρισμός ότι η FIFA, η εξουσία διεύθυνσής της οποίας επί της αθλητικής δραστηριότητας του ποδοσφαίρου και των συναφών οικονομικών δραστηριοτήτων, όπως, εν προκειμένω, η δραστηριότητα των πρακτόρων ποδοσφαιριστών, έχει αποδειχθεί, δεν κατέχει συλλογική δεσπόζουσα θέση στην αγορά παροχής υπηρεσιών πρακτόρων ποδοσφαιριστών για τον λόγο ότι δεν συμμετέχει στην εν λόγω αγορά.

116 Πράγματι, το γεγονός ότι η FIFA δεν είναι, καθαυτή, επιχειρηματίας, αγοραστής των παροχών υπηρεσιών των πρακτόρων ποδοσφαιριστών στην οικεία αγορά και η παρέμβασή της συνίσταται σε κανονιστικής φύσεως δραστηριότητα, την οποία ανέλαβε να ασκεί έναντι της οικονομικής δραστηριότητας των πρακτόρων ποδοσφαιριστών, δεν ασκεί επιρροή για την εφαρμογή του άρθρου 82 ΕΚ, εφόσον η FIFA προέρχεται από τις εθνικές ενώσεις και τους ομίλους, που είναι οι πραγματικοί αγοραστές των υπηρεσιών των πρακτόρων ποδοσφαιριστών, και άρα δρα στην εν λόγω αγορά μέσω των μελών της.

117 Αντιθέτως, από τις προηγηθείσες αναλύσεις προκύπτει ότι, όσον αφορά τον τροποποιημένο κανονισμό και την εξαίρεση, αντικείμενο της οποίας μπορεί να αποτελέσει βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ, δεν αποδεικνύεται η προβαλλομένη κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης. Πράγματι, διαπιστώθηκε ότι ο εν λόγω κανονισμός δεν επιβάλλει ποσοτικούς περιορισμούς στην πρόσβαση στη δραστηριότητα του πράκτορα ποδοσφαιριστών, οι οποίοι θίγουν τον ανταγωνισμό, αλλά περιορισμούς ποιοτικής φύσεως οι οποίοι μπορούν, υπό τις παρούσες συνθήκες, να δικαιολογούνται. Οι καταχρήσεις δεσπόζουσας θέσης οι οποίες, σύμφωνα με τον προσφεύγοντα, προέρχονται από διατάξεις του κανονισμού δεν αποδείχθηκαν συνεπώς και η επιχειρηματολογία του πρέπει, στο σημείο αυτό, να απορριφθεί.

118 Τέλος, το επιχείρημα του L. Piau ότι οι εγκεκριμένοι πράκτορες ποδοσφαιριστών καταχρώνται της συλλογικής τους δεσπόζουσας θέσης υπό την έννοια του άρθρου 82 ΕΚ πρέπει επίσης να απορριφθεί, διότι δεν υπάρχουν διαρθρωτικοί δεσμοί μεταξύ των εν λόγω πρακτόρων, το υποστατό των οποίων δεν απέδειξε ο L. Piau. Η κατοχή της ίδιας άδειας, η χρησιμοποίηση της ίδιας τυποποιημένης συμβάσεως και το γεγονός ότι η αμοιβή των πρακτόρων καθορίζεται σε σχέση με τα ίδια κριτήρια δεν αποδεικνύουν την ύπαρξη δεσπόζουσας θέσεως των εγκεκριμένων πρακτόρων ποδοσφαιριστών, και ο προσφεύγων δεν αποδεικνύει ότι ούτε οι ενδιαφερόμενοι υιοθετούν παρεμφερή συμπεριφορά, ούτε ότι μοιράζονται σιωπηρώς την αγορά.

119 Κατά συνέπεια, μολονότι η Επιτροπή κακώς θεώρησε ότι η FIFA δεν βρίσκεται σε δεσπόζουσα θέση στην αγορά παροχών υπηρεσιών των πρακτόρων ποδοσφαιριστών, τα άλλα συμπεράσματα της προσβαλλομένης αποφάσεως ότι οι σημαντικότεροι περιορισμοί του επίδικου κανονισμού καταργήθηκαν και το σύστημα της άδειας μπορεί να τύχει αποφάσεως χορηγήσεως εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ οδηγούν, κατά συνέπεια, στο συμπέρασμα ότι δεν υφίσταται παράβαση βάσει του άρθρου 82 ΕΚ και πρέπει να απορριφθεί η συναφής επιχειρηματολογία του προσφεύγοντος. Συνεπώς, μολονότι η Επιτροπή υπέπεσε σε νομική πλάνη κρίνοντας ότι το άρθρο 82 ΕΚ δεν τυγχάνει εφαρμογής, η εφαρμογή του άρθρου αυτού δεν θα μπορούσε, εν πάση περιπτώσει, να καταλήξει στη στοιχειοθέτηση καταχρήσεως δεσπόζουσας θέσης λόγω των λοιπών συμπερασμάτων τα οποία, βασίμως, συνήχθησαν από την εξέταση του κανονισμού. Έτσι, η νομιμότητα της απορρίψεως της καταγγελίας για τον λόγο ελλείψεως κοινοτικού συμφέροντος προς εξακολούθηση της διαδικασίας δεν επηρεάζεται εξ αυτού.

120 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως αποφασίζοντας την απόρριψη της καταγγελίας του L. Piau λόγω ελλείψεως κοινοτικού συμφέροντος προς εξακολούθηση της διαδικασίας. Η μη αμφισβητηθείσα «διασυνοριακή φύση» της αγοράς, δεν ασκεί συναφώς επιρροή, διότι το γεγονός αυτό δεν προσδίδει ωστόσο καθαυτό στην καταγγελία κοινοτικό συμφέρον. Πράγματι, δεδομένου ότι η εκτίμηση του κοινοτικού συμφέροντος που παρουσιάζει μια καταγγελία είναι συνάρτηση των περιστάσεων κάθε περιπτώσεως, δεν πρέπει ούτε να περιοριστεί ο αριθμός των κριτηρίων εκτιμήσεως στα οποία μπορεί να αναφερθεί η Επιτροπή ούτε, αντιθέτως, να της επιβληθεί αποκλειστική χρήση ορισμένων κριτηρίων (απόφαση Ufex κ.λπ. κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα, σκέψεις 79 και 80).

121 Κατά συνέπεια, η προσφυγή του L. Piau πρέπει να απορριφθεί.

Για τους λόγους αυτούς,

**ΤΟ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ (τέταρτο τμήμα)
αποφασίζει:**

Απορρίπτει την προσφυγή.

«Συμφωνία εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας - Άμεσο αποτέλεσμα - Όροι εργασίας - Αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων - Ποδόσφαιρο - Περιορισμός του ανά ομάδα αριθμού επαγγελματιών παικτών υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι μπορούν να χρησιμοποιούνται σε αγώνα πρωταθλήματος»

6. Υπόθεση C-265/03,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, την οποία υπέβαλε η Audiencia Nacional (Ισπανία), με απόφαση της 9ης Μαΐου 2003 που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 17 Ιουνίου 2003, στο πλαίσιο της δίκης

Igor Simutenkov

κατά

Ministerio de Educación y Cultura,

Real Federación Española de Fútbol,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 23, παράγραφος 1, της συμφωνίας εταιρικής σχέσεως και συνεργασίας για τη σύναψη εταιρικής σχέσεως μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Ρωσικής Ομοσπονδίας, αφετέρου, η οποία υπογράφηκε στην Κέρκυρα στις 24 Ιουνίου 1994 και εγκρίθηκε εξ ονόματος των Κοινοτήτων με την απόφαση 97/800/ΕΚ, ΕΚΑΧ, Ευρατόμ του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 30ής Οκτωβρίου 1997 (ΕΕ L 327, σ. 1, στο εξής: Συμφωνία εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ, αφενός, του I. Simutenkon και του Ministerio de Educación y Cultura (Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού) και της Real Federación Española de Fútbol (Ισπανικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας, στο εξής: RFEF), αφετέρου, με αντικείμενο αθλητικού δικαίου διατάξεις που περιορίζουν τον αριθμό των παικτών υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι μπορούν να χρησιμοποιούνται σε αγώνα πρωταθλήματος.

Το νομικό πλαίσιο

3 Η συμφωνία εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας τέθηκε σε ισχύ την 1η Δεκεμβρίου 1997. Το άρθρο 23, παράγραφος 1, το οποίο περιλαμβάνεται στον τίτλο IV της εν λόγω συμφωνίας «Διατάξεις περί των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και των επενδύσεων», στο κεφάλαιο I που τιτλοφορείται «Όροι εργασίας», ορίζει:

«Με την επιφύλαξη των νόμων, των όρων και των διαδικασιών που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος, η Κοινότητα και τα κράτη μέλη της καταβάλλουν κάθε προσπάθεια για να εξασφαλίσουν ότι, σε σύγκριση με τους υπηκόους κράτους μέλους, δεν επιβάλλεται διακριτική μεταχείριση λόγω ιθαγένειας των νομίμως απασχολουμένων Ρώσων υπηκόων στο έδαφος αυτού του κράτους μέλους όσον αφορά τους όρους εργασίας, τις αποδοχές τους ή την απόλυσή τους.»

4 Το άρθρο 27 της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας έχει ως ακολούθως:

«Το Συμβούλιο Συνεργασίας διατυπώνει συστάσεις για την εφαρμογή των άρθρων 23 και 26 της παρούσας συμφωνίας.»

5 Το άρθρο 48 της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας, το οποίο περιλαμβάνεται στον ίδιο τίτλο IV, ορίζει:

«Για τους σκοπούς του παρόντος τίτλου, καμία διάταξη της παρούσας συμφωνίας δεν παρεμποδίζει τα συμβαλλόμενα μέρη να εφαρμόζουν τη νομοθεσία και τις ρυθμίσεις τους, όσον αφορά την είσοδο και την παραμονή, την εργασία, τους όρους εργασίας, την εγκατάσταση φυσικών προσώπων και την παροχή υπηρεσιών, υπό τον όρο ότι, κατά την εφαρμογή της εν λόγω νομοθεσίας και ρυθμίσεων, δεν εξουδετερώνονται, ούτε περιορίζονται, τα οφέλη που απορρέουν για κάθε μέρος από ειδική διάταξη της παρούσας συμφωνίας [...]»

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

6 Ο I. Simutenkon είναι Ρώσος υπήκοος ο οποίος, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης, διέμενε στην

Ισπανία όπου είχε λάβει άδεια παραμονής και άδεια εργασίας. Έχοντας προσληφθεί ως επαγγελματίας ποδοσφαιριστής βάσει συμβάσεως εργασίας με την Club Deportivo Tenerife, διέθετε επαγγελματική άδεια της Ομοσπονδίας ως μη κοινοτικός παίκτης.

7 Τον Ιανουάριο του 2001, ο I. Simutenkon υπέβαλε μέσω του εν λόγω συλλόγου, αίτηση στην RFEF να αντικατασταθεί η άδειά του με άδεια όμοια προς αυτήν που διαθέτουν οι κοινοτικοί παίκτες. Προς στήριξη του αιτήματός του, επικαλέστηκε τη συμφωνία εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας.

8 Με απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2001, η RFEF απέρριψε την αίτηση αυτή κατ' εφαρμογή του γενικού κανονισμού της και της συμφωνίας της 28ης Μαΐου 1999 μεταξύ της ίδιας και του φορέα διοργανώσεως του εθνικού πρωταθλήματος επαγγελματικού ποδοσφαίρου (στο εξής: συμφωνία της 28ης Μαΐου 1999).

9 Σύμφωνα με το άρθρο 129 του γενικού κανονισμού της RFEF, η άδεια επαγγελματία ποδοσφαιριστή είναι το εκδιδόμενο από την εν λόγω Ομοσπονδία έγγραφο που επιτρέπει [σε αθλητή] την άσκηση αυτού του αθλήματος υπό την ιδιότητα του εγγεγραμμένου σε αυτήν παίκτη, καθώς και τη συμμετοχή σε επίσημους αγώνες και αγώνες πρωταθλήματος ως παίκτη συγκεκριμένου συλλόγου.

10 Το άρθρο 173 του ίδιου γενικού κανονισμού ορίζει:

«Οι ποδοσφαιριστές πρέπει να έχουν την ισπανική ιθαγένεια ή την ιθαγένεια κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ενώσεως ή του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου για να μπορούν να εγγραφούν και να αποκτήσουν την άδεια επαγγελματία παίκτη, με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που προβλέπει ο παρών κανονισμός.»

11 Το άρθρο 176, παράγραφος 1, του εν λόγω γενικού κανονισμού ορίζει:

«1. Οι ομάδες που συμμετέχουν σε επίσημες εθνικές αθλητικές συναντήσεις επαγγελματικού χαρακτήρα μπορούν να εγγράφουν αλλοδαπούς μη κοινοτικούς παίκτες των οποίων ο αριθμός ορίζεται στις σχετικές συμφωνίες μεταξύ της RFEF, του φορέα διοργανώσεως του εθνικού πρωταθλήματος επαγγελματικού ποδοσφαίρου και της ενώσεως Ισπανών ποδοσφαιριστών, οι οποίες ρυθμίζουν επίσης τον αριθμό των ποδοσφαιριστών της κατηγορίας αυτής που μπορούν να συμμετέχουν ταυτοχρόνως σε αγώνα.

[...]

12 Δυνάμει της συμφωνίας της 28ης Μαΐου 1999, ο αριθμός παικτών μη υπηκόων των κρατών μελών οι οποίοι μπορούν να συμμετέχουν ταυτοχρόνως στη σύνθεση της ομάδας σε έναν αγώνα περιορίζεται, όσον αφορά την πρώτη κατηγορία, σε τρεις για τις αγωνιστικές περιόδους 2000/2001 έως 2004/2005, όσον αφορά δε τη δεύτερη κατηγορία, σε τρεις για τις αγωνιστικές περιόδους

2000/2001 καθώς και 2001/2002 και σε δύο για τις τρεις επόμενες αγωνιστικές περιόδους.

13 Υποστηρίζοντας ότι η διαφορετική μεταχείριση, δυνάμει της εν λόγω ρυθμίσεως, μεταξύ, αφενός, των υπηκόων κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ενώσεως ή του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (στο εξής: ΕΟΧ) και, αφετέρου, των υπηκόων τρίτων χωρών δεν συνάδει, όσον αφορά τους Ρώσους παίκτες, με το άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας και ότι υποβάλλει σε περιορισμό την άσκηση του επαγγέλματός του, ο I. Simutenkon προσέβαλε, ενώπιον του Juzgado Central de lo Contencioso Administrativo, την απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2001 η οποία απέρριψε την αίτησή του περί νέας επαγγελματικής αδείας.

14 Δεδομένου ότι η εν λόγω προσφυγή απορρίφθηκε με απόφαση της 22ας Οκτωβρίου 2002, ο I. Simutenkon άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον της Audiencia Nacional η οποία αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν της διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Αποκλείει το άρθρο 23 της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως [Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας] την εφαρμογή, εκ μέρους αθλητικής ομοσπονδίας, σε επαγγελματία αθλητή ρωσικής ιθαγένειας απασχολούμενο νομίμως από ισπανική ομάδα ποδοσφαίρου, όπως αυτός της κύριας δίκης, κανόνα δυνάμει του οποίου οι ομάδες μπορούν να χρησιμοποιούν σε αγώνα πρωταθλήματος περιορισμένο αριθμό παικτών προερχομένων από τρίτα κράτη που δεν μετέχουν στη Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

15 Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να μάθει εάν το άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας έχει την έννοια ότι αποκλείει την εφαρμογή σε επαγγελματία αθλητή ρωσικής ιθαγένειας, νομίμως απασχολούμενο από σύλλογο κράτους μέλους, κανόνα θεσπισθέντος από αθλητική ομοσπονδία του ίδιου κράτους δυνάμει του οποίου οι ομάδες μπορούν να χρησιμοποιούν σε αγώνα πρωταθλήματος περιορισμένο αριθμό παικτών προερχομένων από τρίτα κράτη που δεν μετέχουν στη Συμφωνία για τον ΕΟΧ.

16 Ο I. Simutenkon και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων υποστηρίζουν ότι το άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας αποκλείουν κανόνα όπως αυτός που θεσπίστηκε με τη συμφωνία της 28ης Μαΐου 1999.

17 Αντιθέτως, η RFEF επικαλείται, προς στήριξη της απόψεώς της, τους όρους «με την επιφύλαξη των νόμων, των όρων και των διαδικασιών που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος», οι οποίοι ευρίσκονται στην αρχή του εν λόγω άρθρου 23, παράγραφος 1. Από αυτήν την επιφύλαξη συνάγει ότι η αρμοδιότητα, η οποία της απονέμεται από τον νόμο, να χορηγεί επαγγελματικές άδειες στους ποδοσφαιριστές καθώς και οι αθλητικού δικαίου ρυθμίσεις τις οποίες θέσπισε πρέπει να υπερισχύσουν έναντι της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων που εξαγγέλλεται στην ίδια διάταξη. Υποστηρίζει επίσης ότι η χορήγηση επαγγελματικής άδειας και οι σχετικές διατάξεις εντάσσονται στο πλαίσιο της διοργανώσεως των αθλητικών συναντήσεων και δεν αφορούν τους όρους εργασίας.

18 Η Ισπανική Κυβέρνηση συμφωνεί με τις παρατηρήσεις της RFEF και προβάλλει, ιδίως, ότι, δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας και της νομολογίας που την ερμηνεύει, η επαγγελματική άδεια από την Ομοσπονδία δεν αποτελεί όρο εργασίας, αλλά διοικητική άδεια η οποία παρέχει δικαίωμα συμμετοχής στις αθλητικές συναντήσεις.

19 Προκειμένου να δοθεί χρήσιμη απάντηση στο υποβληθέν ερώτημα, πρέπει να εξετασθεί, πρώτον, εάν ιδιώτης μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας ενώπιον των δικαστηρίων κράτους μέλους και, δεύτερον, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, ποιο είναι το πεδίο εφαρμογής της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων που θέτει η διάταξη αυτή.

Επί του άμεσου αποτελέσματος του άρθρου 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας

20 Επιβάλλεται να επισημανθεί ότι, δεδομένου ότι το ζήτημα των αποτελεσμάτων που παράγουν οι διατάξεις της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας στην έννομη τάξη των συμβαλλομένων μερών (στο εξής: μερών) δεν ρυθμίστηκε από την εν λόγω συμφωνία, εναπόκειται στο Δικαστήριο να το επιλύσει, όπως και κάθε άλλο ζήτημα ερμηνείας σχετικά με την εφαρμογή συμφωνιών εντός της Κοινότητας (απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 1999, C-149/96, Πορτογαλία κατά Συμβουλίου, Συλλογή 1999, σ. I-8395, σκέψη 34).

21 Συναφώς, επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, διάταξη περιεχόμενη σε συμφωνία συναφθείσα από την Κοινότητα με τρίτες χώρες πρέπει να θεωρείται ότι εφαρμόζεται απευθείας όταν, λαμβανομένων υπόψη του γράμματός της, του αντικειμένου και της φύσεως της συμφωνίας, συνεπάγεται σαφή και συγκεκριμένη υποχρέωση που δεν εξαρτάται, ως προς την εκτέλεση ή τα αποτελέσματά της, από τη θέσπιση οποιασδήποτε μεταγενέστερης πράξεως (αποφάσεις της 27ης Σεπτεμβρίου 2001, C-63/99, Gloszczuk, Συλλογή 2001, σ.

I-6369, σκέψη 30, και της 8ης Μαΐου 2003, C-171/01, Wählergruppe Gemeinsam, Συλλογή 2003, σ. I-4301, σκέψη 54).

22 Από το γράμμα του άρθρου 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας προκύπτει ότι η διάταξη αυτή απαγορεύει, με σαφείς, συγκεκριμένους και απαλλαγμένους αιρέσεων όρους, σε κάθε κράτος μέλος να υποβάλλει σε διαφορετική, έναντι των υπηκόων του, μεταχείριση τους Ρώσους εργαζομένους λόγω της ιθαγενείας τους, όσον αφορά τους όρους εργασίας, τις αποδοχές ή την απόλυση. Από τη διάταξη αυτή επωφελούνται οι εργαζόμενοι ρωσικής ιθαγένειας που απασχολούνται νομίμως στην επικράτεια κράτους μέλους.

23 Ο εν λόγω κανόνας περί της ίσης μεταχειρίσεως επιβάλλει υποχρέωση συγκεκριμένου αποτελέσματος και, ως εκ της φύσεώς του, ένας πολίτης μπορεί να τον επικαλεσθεί ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, ζητώντας απ' αυτό να παραμερίσει τις εισάγουσες δυσμενείς διακρίσεις διατάξεις χωρίς να απαιτείται προς τούτο η θέσπιση συμπληρωματικών μέτρων εφαρμογής (αποφάσεις της 29ης Ιανουαρίου 2002, C-162/00, Pokrzeptowicz-Meyer, Συλλογή 2002, σ. I-1049, σκέψη 22, και Wählergruppe Gemeinsam, προπαρατεθείσα, σκέψη 58).

24 Η ως άνω ερμηνεία δεν αναιρείται από τους όρους «με την επιφύλαξη των νόμων, των όρων και των διαδικασιών που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος», οι οποίοι περιλαμβάνονται στην αρχή του άρθρου 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας, ούτε από το άρθρο 48 αυτής. Πράγματι, οι διατάξεις αυτές δεν μπορούν να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι παρέχουν στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να περιορίζουν κατά το δοκούν την εφαρμογή της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων που εξαγγέλλεται με το εν λόγω άρθρο 23, παράγραφος 1, καθόσον τέτοια ερμηνεία θα είχε ως αποτέλεσμα να καταστεί κενή περιεχομένου η διάταξη και, κατ' αυτόν τον τρόπο, να αναιρεθεί πλήρως η πρακτική αποτελεσματικότητά της (αποφάσεις Pokrzeptowicz-Meyer, προπαρατεθείσα, σκέψεις 23 και 24, καθώς και της 8ης Μαΐου 2003, C-438/00, Deutscher Handballbund, Συλλογή 2003, σ. I-4135, σκέψη 29).

25 Ούτε το άρθρο 27 της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας αποκλείει το άμεσο αποτέλεσμα του άρθρου 23, παράγραφος 1, αυτής. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι, όπως ορίζει το εν λόγω άρθρο 27, το άρθρο 23 εφαρμόζεται βάσει συστάσεων του Συμβουλίου Συνεργασίας δεν σημαίνει ότι η δυνατότητα εφαρμογής της τελευταίας αυτής διατάξεως, όσον αφορά την εκτέλεσή της ή τα αποτελέσματά της, εξαρτάται από την έκδοση μεταγενέστερης πράξεως. Αντικείμενο της αρμοδιότητας, την οποία παρέχει το εν λόγω άρθρο 27 σε αυτό το συμβούλιο, είναι να διευκολύνεται η τήρηση της

απαγορεύσεως των διακρίσεων, αλλά δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι περιορίζει την απευθείας εφαρμογή της απαγορεύσεως αυτής (βλ. υπ' αυτό το πνεύμα τις αποφάσεις της 31ης Ιανουαρίου 1991, C-18/90, Kziber, Συλλογή 1991, σ. I-199, σκέψη 19, και της 4ης Μαΐου 1999, C-262/96, Sürül, Συλλογή 1999, σ. I-2685, σκέψη 66).

26 Η διαπίστωση ότι η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων, την οποία θέτει το άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας, έχει άμεσο αποτέλεσμα δεν αναιρείται, εξάλλου, από το αντικείμενο και τη φύση αυτής.

27 Σύμφωνα με το άρθρο της 1, η εν λόγω συμφωνία έχει ως αντικείμενο τη σύναψη εταιρικής σχέσεως μεταξύ των μερών η οποία έχει σκοπό να προωθήσει, μεταξύ άλλων, την ανάπτυξη στενότερων πολιτικών σχέσεων μεταξύ των εν λόγω μερών, το εμπόριο και τις αρμονικές οικονομικές σχέσεις μεταξύ αυτών, τις πολιτικές και οικονομικές ελευθερίες, καθώς και τη σταδιακή προσέγγιση μεταξύ της Ρωσικής Ομοσπονδίας και ενός ευρύτερου χώρου συνεργασίας στην Ευρώπη.

28 Το γεγονός ότι η εν λόγω συμφωνία περιορίζεται στη σύναψη εταιρικής σχέσεως μεταξύ των μερών, χωρίς να προβλέπει σύνδεση ή μελλοντική ένταξη της Ρωσικής Ομοσπονδίας στις Κοινότητες, δεν είναι τέτοιας φύσεως ώστε να εμποδίζει την απευθείας εφαρμογή ορισμένων από τις διατάξεις της. Συγκεκριμένα, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, εάν συμφωνία εγκαθιδρύει συνεργασία μεταξύ των μερών, ορισμένες από τις διατάξεις της μπορούν, υπό τις προϋποθέσεις που υπομνήσθηκαν με τη σκέψη 21 της παρούσας αποφάσεως, να διέπουν απευθείας τη νομική κατάσταση των ιδιωτών (βλ. τις αποφάσεις Kziber, προπαρατεθείσα, σκέψη 21· της 15ης Ιανουαρίου 1998, C-113/97, Babahenini, Συλλογή 1998, σ. I-183, σκέψη 17, και της 16ης Ιουνίου 1998, C-162/96, Racke, Συλλογή 1998, σ. I-3655, σκέψεις 34 έως 36).

29 Κατόπιν των προεκτεθέντων, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας έχει άμεσο αποτέλεσμα, οπότε οι ιδιώτες, επί των οποίων έχει εφαρμογή, μπορούν να το επικαλούνται ενώπιον των δικαστηρίων των κρατών μελών.

Επί του περιεχομένου της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων την οποία θέτει το άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας

30 Το ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου είναι ανάλογο προς αυτό που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο στο πλαίσιο της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Deutscher Handballbund. Με την εν λόγω απόφαση, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της ευρωπαϊκής συμφωνίας για την εγκαθίδρυση συνδέσεως μεταξύ των

Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Σλοβακικής Δημοκρατίας, αφετέρου, υπογραφείσας στο Λουξεμβούργο στις 4 Οκτωβρίου 1993 και εγκριθείσας εξ ονόματος των Κοινοτήτων με την απόφαση 94/909/ΕΚΑΧ, ΕΚ, Ευρατόμ του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 19ης Δεκεμβρίου 1994 (ΕΕ L 359, σ. 1, στο εξής: συμφωνία συνδέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Σλοβακίας), έχει την έννοια ότι αποκλείει την εφαρμογή, επί επαγγελματία αθλητή σλοβακικής ιθαγενείας ο οποίος απασχολείται νομίμως από σύλλογο εγκατεστημένο σε κράτος μέλος, κανόνα θεσπισθέντος από αθλητική ομοσπονδία του ιδίου κράτους, σύμφωνα με τον οποίο επιτρέπεται στους συλλόγους να παρατάσσουν, στα πλαίσια των αγώνων πρωταθλήματος ή κυπέλλου, περιορισμένο αριθμό παικτών προερχομένων από τρίτες χώρες οι οποίες δεν είναι μέρη της συμφωνίας για τον ΕΟΧ.

31 Το εν λόγω άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, είχε ως ακολούθως:

«Υπό την επιφύλαξη των όρων και προϋποθέσεων που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος [...], δεν επιβάλλεται καμία διάκριση λόγω ιθαγενείας στη μεταχείριση των εργαζομένων υπηκοότητας Σλοβακικής Δημοκρατίας, οι οποίοι απασχολούνται νομίμως στο έδαφος κράτους μέλους, όσον αφορά τους όρους εργασίας, τις αποδοχές ή τις απολύσεις, σε σύγκριση με τους υπηκόους του οικείου κράτους μέλους».

32 Το Δικαστήριο αποφάνθηκε, ιδίως, ότι κανόνας που περιορίζει τον αριθμό των επαγγελματιών παικτών υπηκόων της οικείας τρίτης χώρας, οι οποίοι μπορούν να συμμετέχουν στη σύνθεση ομάδας στο πλαίσιο αγώνα πρωταθλήματος, αφορά τους όρους εργασίας, κατά την έννοια του άρθρου 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας συνδέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Σλοβακίας, στον βαθμό που έχει άμεση επίπτωση στη συμμετοχή, στους εν λόγω αγώνες, Σλοβάκου επαγγελματία παίκτη ο οποίος απασχολείται ήδη νομίμως στο κράτος μέλος υποδοχής (προπαρατεθείσα απόφαση Deutscher Handballbund, σκέψεις 44 έως 46).

33 Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί επίσης ότι η ερμηνεία του άρθρου 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησεως, άρθρου 39, παράγραφος 2, ΕΚ) που έγινε δεκτή με την απόφασή του της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman (Συλλογή 1995, σ. I-4921), σύμφωνα με την οποία η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας εφαρμόζεται επί κανόνων τους οποίους θεσπίζουν αθλητικά σωματεία που καθορίζουν τους όρους ασκήσεως μισθωτής δραστηριότητας εκ μέρους επαγγελματιών αθλητών και αποκλείει περιορισμό, βάσει της ιθαγένειας, του αριθμού των παικτών που μπορούν να συμμετέχουν συγχρόνως στη σύνθεση της ομάδας σε έναν αγώνα, μπορούσε να

μεταφερθεί στο άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας συνδέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Σλοβακίας (προπαρατεθείσα απόφαση Deutscher Handballbund, σκέψεις 31 έως 37 και 48 έως 51).

34 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας προσομοιάζει πολύ, κατά το γράμμα, με το άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας συνδέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Σλοβακίας. Συγκεκριμένα, η μόνη άξια λόγου διαφορά στο γράμμα των δύο αυτών διατάξεων έγκειται στη χρήση των όρων «η Κοινότητα και τα κράτη μέλη της καταβάλλουν κάθε προσπάθεια για να εξασφαλίσουν ότι [...] δεν επιβάλλεται διακριτική μεταχείριση, λόγω ιθαγένειας, των [...] Ρώσων υπηκόων [...]», αφενός, και «δεν επιβάλλεται καμία διάκριση λόγω ιθαγενείας στη μεταχείριση των εργαζομένων υπηκοότητας Σλοβακικής Δημοκρατίας [...]», αφετέρου. Κατόπιν της διαπιστώσεως, με τις σκέψεις 22 και 23 της παρούσας αποφάσεως, ότι το άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας εξαγγέλλει, με σαφείς, συγκεκριμένους και απαλλαγμένους αιρέσεων όρους, απαγόρευση διακρίσεων λόγω ιθαγενείας, η προεκτεθείσα διαφορά διατυπώσεως δεν εμποδίζει τη μεταφορά της ερμηνείας, η οποία έγινε δεκτή από το Δικαστήριο με την προπαρατεθείσα απόφαση Deutscher Handballbund, στο άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας.

35 Βεβαίως, αντιθέτως προς τη Συμφωνία συνδέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Σλοβακίας, η Συμφωνία εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας δεν έχει ως αντικείμενο την εγκαθίδρυση συνδέσεως για τη βαθμιαία ενσωμάτωση της οικείας τρίτης χώρας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, αλλά έχει σκοπό να πραγματώσει «τη σταδιακή προσέγγιση μεταξύ της Ρωσίας και ενός ευρύτερου χώρου συνεργασίας στην Ευρώπη».

36 Ωστόσο, από το πλαίσιο ή τους σκοπούς της εν λόγω Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως ουδόλως προκύπτει ότι η εξαγγελλλόμενη από αυτήν απαγόρευση «διακριτική[ς] μεταχείριση[ς], λόγω ιθαγένειας, [των Ρώσων υπηκόων], σε σύγκριση με τους υπηκόους [του] κράτους μέλους, [...] όσον αφορά τους όρους εργασίας» έχει άλλη σημασία από εκείνη που προκύπτει από τη συνήθη έννοια των όρων αυτών. Κατά συνέπεια, όπως συμβαίνει και με το άρθρο 38, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της Συμφωνίας συνδέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Σλοβακίας, το άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας συνιστά, υπέρ των Ρώσων εργαζομένων που απασχολούνται νομίμως εντός της επικράτειας κράτους μέλους, δικαίωμα ίσης μεταχειρίσεως, όσον αφορά τους όρους εργασίας, με περιεχόμενο ίδιο με εκείνο που αναγνωρίζεται στους υπηκόους των κρατών μελών βάσει

παρομοίας διατάξεως της Συνθήκης ΕΚ, το οποίο αποκλείει περιορισμό λόγω ιθαγένειας όπως αυτός που αποτελεί αντικείμενο της κύριας δίκης, όπως αποφάνθηκε το Δικαστήριο υπό παρεμφερείς συνθήκες, με τις προπαρατεθείσες αποφάσεις *Bosman* και *Deutscher Handballbund*.

37 Εξάλλου, με τις εν λόγω αποφάσεις *Bosman* και *Deutscher Handballbund*, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι κανόνας όπως ο επίδικος στην κύρια δίκη αφορά τους όρους εργασίας (προπαρατεθείσα απόφαση *Deutscher Handballbund*, σκέψεις 44 έως 46). Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι το άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας έχει εφαρμογή μόνον ως προς τους όρους εργασίας, τις αποδοχές ή την απόλυση και, επομένως, δεν αφορά τις διατάξεις περί προσβάσεως στην απασχόληση δεν ασκεί επιρροή.

38 Ακολούθως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι ο περιορισμός λόγω ιθαγένειας δεν αφορά ειδικές συναντήσεις, όπου αντιπαρατίθενται αντιπροσωπευτικές των χωρών τους ομάδες, αλλά εφαρμόζεται στις επίσημες συναντήσεις μεταξύ συλλόγων και, επομένως, στο κύριο μέρος της ασκούμενης από τους επαγγελματίες παίκτες δραστηριότητας. Όπως έχει επίσης αποφανθεί το Δικαστήριο, ο περιορισμός αυτός δεν μπορεί να θεωρηθεί ως δικαιολογημένος εκ λόγων αθλητικών (προπαρατεθείσες αποφάσεις *Bosman*, σκέψεις 128 έως 137, και *Deutscher Handballbund*, σκέψεις 54 έως 56).

39 Εξάλλου, με τις υποβληθείσες στο Δικαστήριο παρατηρήσεις δεν προβλήθηκε κανένα άλλο επιχείρημα δυνάμενο να δικαιολογήσει αντικειμενικώς τη διαφορετική μεταχείριση μεταξύ, αφενός, των επαγγελματιών παικτών υπηκόων χώρας μέλους ή κράτους που συμμετέχει στη Συμφωνία για τον ΕΟΧ και, αφετέρου, των επαγγελματιών παικτών ρωσικής ιθαγένειας.

40 Τέλος, όπως διαπιστώθηκε με τη σκέψη 24 της παρούσας αποφάσεως, οι όροι «με την επιφύλαξη των νόμων, των όρων και των διαδικασιών που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος», οι οποίοι περιλαμβάνονται στην αρχή του άρθρου 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας, καθώς και το άρθρο 48 της αυτής συμφωνίας, δεν μπορούν να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι επιτρέπουν στα κράτη μέλη να περιορίζουν κατά το δοκούν την εφαρμογή της εξαγγελόμενης από την πρώτη εκ των δύο αυτών διατάξεων αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων, εφόσον παρόμοια ερμηνεία θα είχε ως αποτέλεσμα να καταστεί κενή περιεχομένου η εν λόγω διάταξη και, κατ' αυτόν τον τρόπο, να αναιρεθεί πλήρως η πρακτική αποτελεσματικότητά της.

41 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο τεθέν ερώτημα προσήκει η απάντηση ότι το άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσεως Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Ρωσίας πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αποκλείει την

εφαρμογή επί επαγγελματία αθλητή ρωσικής ιθαγένειας, ο οποίος απασχολείται νομίμως από σύλλογο εδρεύοντα σε κράτος μέλος, κανόνα θεσπισθέντος από αθλητική ομοσπονδία του ιδίου κράτους, δυνάμει του οποίου οι ομάδες μπορούν να χρησιμοποιούν, σε αγώνα πρωταθλήματος, περιορισμένο αριθμό παικτών προερχομένων από τρίτες χώρες οι οποίες δεν είναι μέρη της Συμφωνίας για τον ΕΟΧ.

Για τους λόγους αυτούς,

το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

αποφασίζει:

Το άρθρο 23, παράγραφος 1, της Συμφωνίας εταιρικής σχέσης και συνεργασίας για τη σύναψη εταιρικής σχέσης μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Ρωσικής Ομοσπονδίας, αφετέρου, υπογραφείσας στην Κέρκυρα στις 24 Ιουνίου 1994 και εγκριθείσας εξ ονόματος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με την απόφαση 97/800/ΕΚΑΧ, ΕΚ, Ευρατόμ του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 30ής Οκτωβρίου 1997, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αποκλείει την εφαρμογή επί επαγγελματία αθλητή ρωσικής ιθαγένειας, ο οποίος απασχολείται νομίμως από σύλλογο εδρεύοντα σε κράτος μέλος, κανόνα θεσπισθέντος από αθλητική ομοσπονδία του ιδίου κράτους, δυνάμει του οποίου οι ομάδες μπορούν να χρησιμοποιούν, σε αγώνα πρωταθλήματος, περιορισμένο αριθμό παικτών προερχομένων από τρίτες χώρες οι οποίες δεν είναι μέρη της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο.

«Αίτηση αναιρέσεως - Κανόνες θεσπισθέντες από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή σχετικά με τον έλεγχο της φαρμακοδιεγέρσεως - Ασυμβίβαστο προς τους κοινοτικούς κανόνες ανταγωνισμού και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών»

7. Υπόθεση C-519/04 P,

με αντικείμενο αίτηση αναιρέσεως δυνάμει του άρθρου 56 του Οργανισμού του Δικαστηρίου, ασκηθείσα στις 22 Δεκεμβρίου 2004,

David Meca-Medina, κάτοικος Βαρκελώνης (Ισπανία),

Igor Majcen, κάτοικος Λουμπλιάνα (Σλοβενία),

όπου οι λοιποί διάδικοι είναι:

η **Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων**, καθής πρωτοδίκως,

η **Δημοκρατία της Φινλανδίας**, παρεμβαίνουσα πρωτοδίκως,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με την αίτησή τους αναιρέσεως οι D. Meca-Medina και I. Majcen (στο εξής, από κοινού: αναιρεσιδόντες) ζητούν την αναίρεση της αποφάσεως του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 30ής Σεπτεμβρίου 2004, T-313/02, Meca-Medina και Majcen κατά Επιτροπής (Συλλογή 2004, σ. II-3291, στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση), με την οποία το Πρωτοδικείο απέρριψε την προσφυγή τους με την οποία ζήτησαν την ακύρωση της αποφάσεως της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, της 1ης Αυγούστου 2002, περί απορρίψεως της καταγγελίας που υπέβαλαν οι προσφεύγοντες κατά της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (ΔΟΕ), προκειμένου να διαπιστωθεί το ασυμβίβαστο ορισμένων κανονιστικών διατάξεων τις οποίες αυτή θέσπισε και τις οποίες εφάρμοσε η Διεθνής Κολυμβητική Ομοσπονδία (FINA), καθώς και ορισμένων πρακτικών σχετικών με τον έλεγχο της φαρμακοδιεγέρσεως, προς τους κοινοτικούς κανόνες

περί ανταγωνισμού και περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών (υπόθεση COMP/38158 – Meca-Medina και Majcen κατά ΔΟΕ, στο εξής: επίδικη απόφαση).

Ιστορικό της διαφοράς

2 Το Πρωτοδικείο συνόψισε την εν λόγω κανονιστική ρύθμιση κατά της φαρμακοδιεγέρσεως (στο εξής: επίδικη κανονιστική ρύθμιση για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως) στις σκέψεις 1 έως 6 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως:

«1 Η [...] ΔΟΕ είναι η ανώτατη αρχή του Ολυμπιακού Κινήματος, στο οποίο μετέχουν οι διάφορες διεθνείς αθλητικές ομοσπονδίες, μεταξύ των οποίων η [...] FINA.

2 Η FINA εφαρμόζει για την κολύμβηση, με τους Doping Control Rules (κανόνες για τον έλεγχο της φαρμακοδιεγέρσεως όπως ίσχυαν κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών, στο εξής: DC), τον κώδικα του Ολυμπιακού Κινήματος για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως. Ο κανόνας DC 1.2a ορίζει τη φαρμακοδιέγερση ως “παράβαση, οσάκις απαγορευόμενη ουσία ευρίσκεται στους ιστούς ή στα σωματικά υγρά ενός αθλητή”. Ο ορισμός αυτός αντιστοιχεί στον ορισμό του άρθρου 2, παράγραφος 2, του ως άνω κώδικα για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως, κατά τον οποίο φαρμακοδιέγερση αποτελεί “η παρουσία απαγορευμένης ουσίας στον οργανισμό του αθλητή, η διαπίστωση της χρήσεως μιας τέτοιας ουσίας ή η διαπίστωση της εφαρμογής μιας απαγορευμένης μεθόδου”.

3 Η νανδρολόνη και οι μεταβολίτες της, η νορανδροστερόνη (NA) και η νορεθιοχολανολόνη (NE) (στο εξής καλούμενες, από κοινού, νανδρολόνη) αποτελούν απαγορευμένες αναβολικές ουσίες. Πάντως, σύμφωνα με την πρακτική των 27 εγκεκριμένων από τη ΔΟΕ και από τη FINA εργαστηρίων και προκειμένου να λαμβάνεται υπόψη το ενδεχόμενο μιας ενδογενούς και, επομένως, μη συνιστώσας παράβαση, παραγωγής νανδρολόνης, η παρουσία της ουσίας αυτής στο σώμα των αρρένων αθλητών χαρακτηρίζεται ως φαρμακοδιέγερση μόνον αν υπερβαίνει ένα όριο ανοχής που ανέρχεται σε 2 νανογραμμάρια (ng) ανά χιλιοστόλιτρο (ml) ούρων.

4 Σε περίπτωση φαρμακοδιεγέρσεως με αναβολική ουσία για πρώτη φορά, ο κανόνας DC 9.2a επιβάλλει την αποβολή του αθλητή για τέσσερα τουλάχιστον έτη, ποινή η οποία μπορεί πάντως να μειωθεί κατ’ εφαρμογήν του κανόνα DC 9.2, τελευταία περίοδος, και των κανόνων DC 9.3 και DC 9.10, αν ο αθλητής αποδείξει ότι δεν έλαβε ηθελημένα την απαγορευμένη ουσία ή κατά ποιον τρόπο η ουσία αυτή βρέθηκε στο σώμα του χωρίς εκ μέρους του αμέλεια.

5 Οι ποινές επιβάλλονται από το Doping Panel (Επιτροπή Φαρμακοδιεγέρσεως) της FINA, κατά των αποφάσεων του οποίου μπορεί να ασκηθεί έφεση ενώπιον του αθλητικού διαιτητικού δικαστηρίου (Tribunal arbitral du sport, στο εξής: TAS), δυνάμει του κανόνα DC 8.9. Το TAS, το οποίο εδρεύει στη Λωζάνη, χρηματοδοτεί και διαχειρίζεται ένας ανεξάρτητος προς τη ΔΟΕ οργανισμός, το Διεθνές Συμβούλιο Αθλητικής Διαιτησίας (Conseil international de l'arbitrage dans le sport, στο εξής: CIAS).

6 Κατά των αποφάσεων του TAS μπορεί να ασκηθεί προσφυγή ενώπιον του ελβετικού Tribunal fédéral, δικαστηρίου που είναι αρμόδιο για την αναθεώρηση των αποφάσεων διεθνούς διαιτησίας που έχουν εκδοθεί στην Ελβετία.»

3 Τα περιστατικά που έδωσαν λαβή στη διαφορά συνοψίστηκαν από το Πρωτοδικείο στις σκέψεις 7 έως 20 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης:

«7 Οι προσφεύγοντες είναι δύο επαγγελματίες αθλητές που επιδίδονται στην κολύμβηση μεγάλων αποστάσεων, η οποία αποτελεί το αντίστοιχο προς τον μαραθώνιο άθλημα υγρού στίβου.

8 Στο πλαίσιο μιας εξετάσεως για την ανίχνευση φαρμάκων που πραγματοποιήθηκε στις 31 Ιανουαρίου 1999, κατά τη διάρκεια του παγκόσμιου πρωταθλήματος του αθλήματος αυτού στο Salvador της Bahia (Βραζιλία), όπου τερμάτισαν, αντιστοίχως, πρώτος και δεύτερος, οι προσφεύγοντες βρέθηκαν θετικοί ως προς τη νανδρολόνη. Η ανιχνευθείσα τιμή ως προς τον D. Meca-Medina ήταν 9,7 ng/ml και ως προς τον I. Majcen ήταν 3,9 ng/ml.

9 Στις 8 Αυγούστου 1999, το Doping Panel της FINA έλαβε απόφαση περί αποβολής των προσφευγόντων για διάστημα τεσσάρων ετών.

10 Κατόπιν εφέσεως των προσφευγόντων, το TAS επιβεβαίωσε, με διαιτητική απόφαση της 29ης Φεβρουαρίου 2000, την απόφαση περί αποβολής.

11 Τον Ιανουάριο του 2000, επιστημονικά πειράματα απέδειξαν ότι οι μεταβολίτες της νανδρολόνης μπορούν να παραχθούν ενδογενώς από τον ανθρώπινο οργανισμό σε περίπτωση καταναλώσεως ορισμένων τροφών, όπως το κρέας αρσενικού μη ευνουχισμένου χοίρου, σε τιμές δυνάμενες να υπερβούν το επιτρεπτό όριο ανοχής.

12 Λαμβανομένης υπόψη της εξελίξεως αυτής, η FINA και οι προσφεύγοντες συμφώνησαν, με διαιτητική συμφωνία της 20ής Απριλίου 2000, να υποβάλουν εκ νέου την υπόθεση στο TAS προς επανεξέταση.

13 Με διαιτητική απόφαση της 23ης Μαΐου 2001, το TAS μείωσε την ποινή περί αποβολής προσφευγόντων σε δύο έτη.

14 Οι προσφεύγοντες δεν άσκησαν προσφυγή κατά της διαιτητικής απόφασεως αυτής ενώπιον του ελβετικού Tribunal fédéral.

15 Με έγγραφο της 30ής Μαΐου 2001, οι προσφεύγοντες κατέθεσαν καταγγελία στην Επιτροπή, δυνάμει του άρθρου 3 του κανονισμού 17 του Συμβουλίου, πρώτου κανονισμού εφαρμογής των άρθρων [81] και [82] της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. [25]), ισχυριζόμενοι παράβαση των άρθρων 81 ΕΚ και/ή 82 ΕΚ.

16 Με την καταγγελία τους οι προσφεύγοντες αμφισβήτησαν το συμβιβαστό ορισμένων κανονιστικών διατάξεων που θέσπισε η ΔΟΕ και εφάρμοσε η FINA, καθώς και ορισμένων πρακτικών σχετικών με την ανίχνευση της φαρμακοδιεγέρσεως, προς τους κοινοτικούς κανόνες περί ανταγωνισμού και περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Κατ' αρχάς, ο καθορισμός του ορίου ανοχής σε 2 ng/ml αποτελεί κατ' αυτούς εναρμονισμένη πρακτική μεταξύ της ΔΟΕ και των 27 εγκεκριμένων από αυτήν εργαστηρίων. Το όριο αυτό δεν θεμελιώνεται επιστημονικά και μπορεί να καταλήξει στον αποκλεισμό αθλών ή απλώς αμελών αθλητών. Στην περίπτωση των προσφευγόντων, οι διαπιστωθείσες υπερβάσεις του ορίου ανοχής μπορεί να οφείλονταν στην κατανάλωση φαγητού περιέχοντος κρέας μη ευνουχισμένου χοίρου. Περαιτέρω, η εκ μέρους της ΔΟΕ υιοθέτηση ενός μηχανισμού αντικειμενικής ευθύνης καθώς και η σύσταση υπηρεσιών επιφορτισμένων με τη διαιτητική επίλυση των διαφορών στον τομέα του αθλητισμού (το TAS και το CIAS), χωρίς επαρκή ανεξαρτησία προς τη ΔΟΕ, ενισχύουν τον θίγοντα τον ανταγωνισμό χαρακτήρα του ορίου αυτού.

17 Σύμφωνα με την καταγγελία αυτή, η εφαρμογή των εν λόγω κανόνων (στο εξής καλούμενων, αδιακρίτως, επίδικοι κανόνες για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως ή επίδικη κανονιστική ρύθμιση για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως) συνεπάγεται την προσβολή των οικονομικών ελευθεριών των αθλητών, τις οποίες διασφαλίζει, μεταξύ άλλων, το άρθρο 49 ΕΚ, και, υπό την οπτική γωνία του δικαίου του ανταγωνισμού, συνεπάγεται την προσβολή των δικαιωμάτων που μπορούν να διεκδικήσουν οι αθλητές δυνάμει των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ.

18 Με έγγραφο της 8ης Μαρτίου 2002, η Επιτροπή, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 6 του κανονισμού (ΕΚ) 2842/98 της Επιτροπής, της 22ας Δεκεμβρίου 1998, σχετικά με τις ακροάσεις στο πλαίσιο ορισμένων διαδικασιών κατ' εφαρμογή των άρθρων [81] και [82] της Συνθήκης ΕΚ (ΕΕ L 354, σ. 18), επισήμανε στους προσφεύγοντες τους λόγους για τους οποίους έκρινε ότι δεν έπρεπε να δώσει ευνοϊκή συνέχεια στην καταγγελία.

19 Με έγγραφο της 11ης Απριλίου 2002, οι προσφεύγοντες απηύθυναν στην Επιτροπή τις παρατηρήσεις τους επί του εγγράφου της 8ης Μαρτίου 2002.

20 Με απόφαση της 1ης Αυγούστου 2002 (στο εξής: επίδικη απόφαση), η Επιτροπή απέρριψε την καταγγελία των προσφευγόντων, αφού ανέλυσε την επίδικη κανονιστική ρύθμιση για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως

σύμφωνα με τα κριτήρια εκτιμήσεως του δικαίου του ανταγωνισμού και κατέληξε ότι η ρύθμιση αυτή δεν εμπίπτει στην απαγόρευση των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ [...]».

Η διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση

4 Στις 11 Οκτωβρίου 2002, οι αναιρεσείοντες άσκησαν ενώπιον του Πρωτοδικείου προσφυγή με την οποία ζήτησαν την ακύρωση της επίδικης αποφάσεως. Προέβαλαν τρεις λόγους προς στήριξη της προσφυγής τους. Πρώτον, η Επιτροπή έσφαλε προδήλως ως προς την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και ως προς τη νομική εκτίμηση, θεωρώντας ότι η ΔΟΕ δεν αποτελεί επιχείρηση υπό την έννοια της κοινοτικής νομολογίας. Δεύτερον, προέβη σε εσφαλμένη εφαρμογή των κριτηρίων που καθιέρωσε το Δικαστήριο, με την απόφαση της 19ης Φεβρουαρίου 2002, C-309/99, Wouters κ.λπ. (Συλλογή 2002, σ. I-1577), θεωρώντας ότι η επίδικη κανονιστική ρύθμιση για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως δεν συνιστά περιορισμό του ανταγωνισμού κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ. Τέλος, η Επιτροπή έσφαλε προδήλως ως προς την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και ως προς τη νομική εκτίμηση στο σημείο 71 των αιτιολογικών σκέψεων της επίδικης αποφάσεως, απορρίπτοντας τις αιτιάσεις που προέβαλαν οι προσφεύγοντες βάσει του άρθρου 49 ΕΚ κατά της κανονιστικής ρυθμίσεως για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως.

5 Στις 24 Ιανουαρίου 2003, η Δημοκρατία της Φινλανδίας ζήτησε να παρέμβει προς υποστήριξη της Επιτροπής. Με διάταξη της 25ης Φεβρουαρίου 2003, ο πρόεδρος του τετάρτου τμήματος του Πρωτοδικείου επέτρεψε την παρέμβαση αυτή.

6 Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Πρωτοδικείο απέρριψε την προσφυγή.

7 Με τις σκέψεις 40 και 41 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε, στηριζόμενο στη νομολογία του Δικαστηρίου, ότι καίτοι οι απαγορεύσεις που καθιερώνουν τα άρθρα 39 ΕΚ και 49 ΕΚ έχουν εφαρμογή στους κανόνες που θεσπίζονται στον τομέα του αθλητισμού, οι οποίοι αφορούν την οικονομική πλευρά που μπορεί να έχει η αθλητική δραστηριότητα, αντιθέτως, οι απαγορεύσεις τις οποίες καθιερώνουν οι διατάξεις αυτές της Συνθήκης ΕΚ δεν αφορούν τους αμιγώς αθλητικούς κανόνες, δηλαδή τους κανόνες που διέπουν ζητήματα τα οποία αφορούν αποκλειστικώς τον αθλητισμό και, ως τέτοια, είναι ξένα προς την οικονομική δραστηριότητα.

8 Το Πρωτοδικείο παρατήρησε, με τη σκέψη 42 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ότι το γεγονός ότι μια αμιγώς αθλητική κανονιστική ρύθμιση είναι

ξένη προς την οικονομική δραστηριότητα, με συνέπεια να μην εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 39 ΕΚ και 49 ΕΚ, σημαίνει, επίσης, ότι είναι ξένη προς τις οικονομικές σχέσεις ανταγωνισμού, με συνέπεια, να μην εμπίπτει ούτε στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ.

9 Με τις σκέψεις 44 και 47 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η απαγόρευση της φαρμακοδιεγέρσεως θεμελιώνεται επί αμιγώς αθλητικών λόγων και είναι συνεπώς ξένη προς κάθε οικονομική θεώρηση. Κατέληξε ότι οι κανόνες για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως δεν μπορούν κατά συνέπεια να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων της Συνθήκης περί των οικονομικών ελευθεριών και, ειδικότερα, των άρθρων 49 ΕΚ, 81 ΕΚ και 82 ΕΚ.

10 Το Πρωτοδικείο έκρινε, με τη σκέψη 49 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ότι η επίδικη κανονιστική ρύθμιση κατά της φαρμακοδιεγέρσεως, η οποία δεν επιδιώκει κανένα σκοπό εισάγοντα δυσμενή διάκριση, συνδέεται στενά με τον καθαυτό αθλητισμό. Διαπίστωσε επίσης, στη σκέψη 57 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ότι το γεγονός ότι η ΔΟΕ μπορεί ενδεχομένως να είχε κατά νου τη θεμιτή, κατά τους ίδιους τους αναιρεσειόντες, μέριμνα να διατηρήσει τις οικονομικές δυνατότητες των Ολυμπιακών Αγώνων, κατά τη θέσπιση της επίδικης ρυθμίσεως για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως, δεν έχει, καθαυτό, ως συνέπεια να στερεί από τη ρύθμιση αυτή την αμιγώς αθλητική της φύση.

11 Το Πρωτοδικείο διευκρίνισε ακόμη, με τη σκέψη 66 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ότι, αφού η Επιτροπή κατέληξε με την επίδικη απόφαση ότι η επίδικη κανονιστική ρύθμιση για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως εξέφευγε, λόγω του αμιγώς αθλητικού χαρακτήρα της, από το πεδίο εφαρμογής των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ, η αναφορά της ίδιας απόφασης στη μέθοδο αναλύσεως της προπαρατεθείσας αποφάσεως Wouters κ.λπ. δεν μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να θέσει υπό αμφισβήτηση το συμπέρασμα αυτό. Το Πρωτοδικείο έκρινε ακόμη, με τη σκέψη 67 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ότι η αμφισβήτηση του κύρους της εν λόγω κανονιστικής ρυθμίσεως εμπίπτει στην αρμοδιότητα των οργάνων διευθετήσεως των αθλητικών ενδίκων διαφορών.

12 Το Πρωτοδικείο απέρριψε επίσης τον τρίτο λόγο που προέβαλαν οι προσφεύγοντες, κρίνοντας, με τη σκέψη 68 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ότι, αφού η επίδικη κανονιστική ρύθμιση για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως είναι καθαρώς αθλητική, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 49 ΕΚ.

Τα αιτήματα της αιτήσεως αναιρέσεως

- 13 Με την αίτηση αναιρέσεως, οι αναιρεσεύοντες ζητούν από το Δικαστήριο:
- να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση,
  - να δεχθεί τα αιτήματα που υποβλήθηκαν ενώπιον του Πρωτοδικείου,
  - να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα και των δύο βαθμών δικαιοδοσίας.
- 14 Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο:
- κυρίως, να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως στο σύνολό της,
  - επικουρικώς, δεχόμενη τα αιτήματα που υποβλήθηκαν πρωτοδίκως, να απορρίψει την προσφυγή με την οποία ζητείται η ακύρωση της επίδικης αποφάσεως,
  - να καταδικάσει τους αναιρεσεύοντες στα δικαστικά έξοδα περιλαμβανομένων και των εξόδων της πρωτοβάθμιας διαδικασίας.
- 15 Η Δημοκρατία της Φινλανδίας ζητεί από το Δικαστήριο:
- να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως στο σύνολό της.

Επί της αιτήσεως αναιρέσεως

16 Με την επιχειρηματολογία τους, οι αναιρεσεύοντες προβάλλουν τέσσερις λόγους προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως. Με τον πρώτο λόγο, που περιλαμβάνει αρκετά σκέλη, προβάλλουν ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση φέρει το στίγμα της πλάνης περί το δίκαιο, καθόσον το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η επίδικη κανονιστική ρύθμιση για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 49 ΕΚ, 81 ΕΚ και 82 ΕΚ. Με τον δεύτερο λόγο, υποστηρίζουν ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση φέρει το στίγμα της αλλοιώσεως του περιεχομένου της επίδικης αποφάσεως. Με τον τρίτο λόγο, προβάλλουν ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση πάσχει καθόσον το σκεπτικό της είναι αντιφατικό και η αιτιολογία της ανεπαρκής. Με τον τέταρτο λόγο, προβάλλουν ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση εκδόθηκε κατόπιν παράτυπης διαδικασίας, αφού το Πρωτοδικείο προσέβαλε τα δικαιώματα άμυνας.

Επί του πρώτου λόγου

17 Ο πρώτος λόγος που αντλείται από την πλάνη περί το δίκαιο περιλαμβάνει τρία σκέλη. Οι αναιρεσεύοντες προβάλλουν, πρώτον, ότι το Πρωτοδικείο έσφαλε ως προς την ερμηνεία της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με τη σχέση μεταξύ των αθλητικών κανονιστικών ρυθμίσεων και του πεδίου εφαρμογής των διατάξεων της Συνθήκης. Δεύτερον, προβάλλουν ότι το Πρωτοδικείο αγνόησε το

περιεχόμενο, βάσει της νομολογίας αυτής, των κανόνων απαγορεύσεως της φαρμακοδιεγέρσεως γενικά και της επίδικης κανονιστικής ρυθμίσεως για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως ειδικότερα. Τρίτον, υποστηρίζουν ότι κακώς το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η εν λόγω κανονιστική ρύθμιση δεν μπορούσε να εξομοιωθεί με συμπεριφορά στην αγορά που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ και, επομένως, δεν μπορούσε να υπαχθεί στη μέθοδο αναλύσεως που συνήγαγε το Δικαστήριο με την προπαρατεθείσα απόφασή του Wouters κ.λπ.

Επί του πρώτου σκέλους

– Επιχειρήματα των διαδίκων

18 Κατά τους αναιρεσιώντες, το Πρωτοδικείο προέβη σε εσφαλμένη ερμηνεία της νομολογίας του Δικαστηρίου κατά την οποία η άσκηση του αθλητισμού εμπίπτει στο κοινοτικό δίκαιο μόνον κατά το μέτρο που συνιστά οικονομική δραστηριότητα. Ειδικότερα, αντίθετα προς ό,τι έκρινε το Πρωτοδικείο, το Δικαστήριο ουδέποτε απέκλεισε γενικώς τις αμιγώς αθλητικές κανονιστικές ρυθμίσεις από το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων της Συνθήκης. Μολονότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι ο σχηματισμός των εθνικών ομάδων ήταν ζήτημα που ενδιέφερε αποκλειστικά τον αθλητισμό και, ως τέτοιο, ξένο προς την οικονομική δραστηριότητα, το Πρωτοδικείο δεν μπορούσε να συναγάγει εξ αυτού ότι κάθε κανόνας σχετικός με ζήτημα που ενδιαφέρει αποκλειστικά τον αθλητισμό είναι, ως τέτοιος, ξένος προς την οικονομική δραστηριότητα και εκφεύγει έτσι από τις απαγορεύσεις που θεσπίζουν τα άρθρα 39 ΕΚ, 49 ΕΚ, 81 ΕΚ και 82 ΕΚ. Έτσι, η έννοια του αμιγώς αθλητικού κανόνα πρέπει να περιορίζεται μόνο στους κανόνες που αφορούν τη σύνθεση και τον σχηματισμό των εθνικών ομάδων.

19 Οι αναιρεσιώντες υποστηρίζουν ακόμη ότι κακώς το Πρωτοδικείο έκρινε ότι κανονιστική ρύθμιση που ενδιαφέρει αποκλειστικά τον αθλητισμό είναι κατ' ανάγκη συμφυής με την οργάνωση και την καλή διεξαγωγή των αγώνων ενώ, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, θα πρέπει ακόμη να αφορά τον χαρακτήρα και το ειδικό πλαίσιο των αθλητικών συναντήσεων. Προβάλλουν επίσης ότι, λόγω της πραγματικά αδιαίρετης φύσεως της επαγγελματικής αθλητικής δραστηριότητας, η διάκριση στην οποία προέβη το Πρωτοδικείο μεταξύ της οικονομικής και της μη οικονομικής διαστάσεως της ίδιας αθλητικής πράξεως είναι εντελώς τεχνητή.

20 Για την Επιτροπή, το Πρωτοδικείο προέβη σε ακριβή εφαρμογή της νομολογίας του Δικαστηρίου, κατά την οποία οι αμιγώς αθλητικές κανονιστικές ρυθμίσεις εκφεύγουν, ως τέτοιες, από τους κανόνες της ελεύθερης κυκλοφορίας.

Επομένως, πρόκειται για παρέκκλιση γενικού περιεχομένου για τους αμιγώς αθλητικούς κανόνες, η οποία δεν περιορίζεται έτσι στη σύνθεση και τον σχηματισμό των εθνικών ομάδων. Εξάλλου, η Επιτροπή δεν διακρίνει σε τι ένας κανόνας που ενδιαφέρει αποκλειστικά τον αθλητισμό και αφορά την ιδιαιτερότητα των αθλητικών συναντήσεων μπορούσε να μην είναι συμφυής με την καλή διεξαγωγή των αθλητικών συναντήσεων.

21 Για τη Φινλανδική Κυβέρνηση, η προσέγγιση του Πρωτοδικείου είναι σύμφωνη προς το κοινοτικό δίκαιο.

– Εκτίμηση του Δικαστηρίου

22 Επιβάλλεται η υπόμνηση ότι, λαμβανομένων υπόψη των στόχων της Κοινότητας, η άσκηση του αθλητισμού εμπίπτει στο κοινοτικό δίκαιο κατά το μέτρο που συνιστά οικονομική δραστηριότητα υπό την έννοια του άρθρου 2 ΕΚ (βλ. αποφάσεις της 12ης Δεκεμβρίου 1974, 36/74, Walrave και Koch, Συλλογή τόμος 1974, σ. 563, σκέψη 4· της 14ης Ιουλίου 1976, 13/76, Donà, Συλλογή τόμος 1976, σ. 507, σκέψη 12· της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, σκέψη 73· της 11ης Απριλίου 2000, C-51/96 και C-191/97, Deliège, Συλλογή 2000, σ. I-2549, σκέψη 41, και της 13ης Απριλίου 2000, C-176/96, Lehtonen και Castors Braine, Συλλογή 2000, σ. I-2681, σκέψη 32).

23 Έτσι, όταν η αθλητική δραστηριότητα έχει τον χαρακτήρα μισθωτής δραστηριότητας ή αμειβόμενης παροχής υπηρεσιών, πράγμα που συμβαίνει στην περίπτωση των ημιεπαγγελματιών ή επαγγελματιών αθλητών (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, προπαρατεθείσες αποφάσεις Walrave και Koch, σκέψη 5, Donà, σκέψη 12, και Bosman, σκέψη 73), εμπίπτει, ειδικότερα, στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 39 ΕΚ επ. ή των άρθρων 49 ΕΚ επ.

24 Οι κοινοτικές αυτές διατάξεις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών δεν διέπουν μόνον τη δράση των δημοσίων αρχών, αλλά καταλαμβάνουν και άλλης φύσεως κανόνες που σκοπούν να ρυθμίσουν, κατά συλλογικό τρόπο, την έμμισθη εργασία και τις παροχές υπηρεσιών (προπαρατεθείσες αποφάσεις Deliège, σκέψη 47, καθώς και Lehtonen και Castors Braine, σκέψη 35).

25 Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι απαγορεύσεις που θεσπίζουν οι διατάξεις αυτές της Συνθήκης δεν αφορούν τους κανόνες τους σχετικούς με ζητήματα που ενδιαφέρουν αποκλειστικά τον αθλητισμό και, ως τέτοια, είναι ξένα προς την οικονομική δραστηριότητα (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, απόφαση Walrave και Koch, προπαρατεθείσα, σκέψη 8).

26 Ως προς τη δυσχέρεια διαχωρισμού των οικονομικών και αθλητικών πτυχών της αθλητικής δραστηριότητας, το Δικαστήριο έκρινε, με την προπαρατεθείσα απόφαση *Dona*, σκέψεις 14 και 15, ότι οι κοινοτικές διατάξεις περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών δεν εμποδίζουν κανονιστικές ρυθμίσεις ή πρακτικές δικαιολογούμενες από μη οικονομικούς λόγους αναγόμενους στον ειδικό χαρακτήρα και στο πλαίσιο ορισμένων αθλητικών συναντήσεων. Υπογράμμισε, όμως, ότι αυτός ο περιορισμός του πεδίου εφαρμογής των εν λόγω διατάξεων δεν πρέπει να υπερβαίνει τον σκοπό για τον οποίο έχει προβλεφθεί. Δεν μπορεί, επομένως, να γίνεται επίκλησή του προκειμένου να αποκλεισθεί μια ολόκληρη αθλητική δραστηριότητα από το πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης. (προπαρατεθείσες αποφάσεις *Bosman*, σκέψη 76, και *Deliège*, σκέψη 43).

27 Από το σύνολο των προεκτεθέντων προκύπτει ότι το γεγονός και μόνον ότι ένας κανόνας έχει αμιγώς αθλητικό χαρακτήρα δεν έχει ως αποτέλεσμα ωστόσο ότι ο ασκών τη δραστηριότητα που διέπεται από τον κανόνα αυτόν ή ο οργανισμός ο οποίος τον θέσπισε εκφεύγει από το πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης.

28 Αν η επίμαχη αθλητική δραστηριότητα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης, οι προϋποθέσεις ασκήσεώς της υπόκεινται στο σύνολο των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις διάφορες διατάξεις της Συνθήκης. Επομένως, οι κανόνες που διέπουν τη δραστηριότητα αυτή πρέπει να πληρούν τις προϋποθέσεις εφαρμογής αυτών των διατάξεων οι οποίες, μεταξύ άλλων, αποβλέπουν στη διασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, της ελευθερίας εγκαταστάσεως, της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών ή του ανταγωνισμού.

29 Έτσι, στην περίπτωση κατά την οποία η άσκηση αυτής της αθλητικής δραστηριότητας πρέπει να εκτιμηθεί βάσει των διατάξεων της Συνθήκης περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων ή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, επιβάλλεται να εξακριβωθεί αν οι κανόνες που διέπουν τη δραστηριότητα αυτή πληρούν τις προϋποθέσεις εφαρμογής των άρθρων 39 ΕΚ και 49 ΕΚ, δηλαδή δεν συνιστούν περιορισμούς απαγορευόμενους από τα άρθρα αυτά (απόφαση *Deliège*, προπαρατεθείσα, σκέψη 60).

30 Ομοίως, στην περίπτωση κατά την οποία η άσκηση της δραστηριότητας αυτής πρέπει να εκτιμηθεί βάσει των διατάξεων της Συνθήκης περί ανταγωνισμού, επιβάλλεται να εξακριβωθεί αν, λαμβανομένων υπόψη των προϋποθέσεων εφαρμογής που προσιδιάζουν στα άρθρα 81 ΕΚ και 82 ΕΚ, οι κανόνες που διέπουν τη δραστηριότητα αυτή θεσπίστηκαν από επιχείρηση, αν η επιχείρηση αυτή περιορίζει τον ανταγωνισμό ή εκμεταλλεύεται καταχρηστικώς τη δεσπόζουσα θέση

της, και αν ο περιορισμός αυτός ή αυτή η κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών.

31 Ακόμη και αν υποθεθεί ότι οι κανόνες αυτοί δεν συνιστούν περιορισμούς στην ελεύθερη κυκλοφορία διότι αφορούν αποκλειστικά ζητήματα που ενδιαφέρουν τον αθλητισμό και είναι αυτοί καθεαυτοί ξένοι προς την οικονομική δραστηριότητα (προπαρατεθείσες αποφάσεις *Walrave και Koch*, καθώς και *Donà*), το γεγονός αυτό δεν συνεπάγεται ούτε ότι η οικεία αθλητική δραστηριότητα εκφεύγει κατ' ανάγκην από το πεδίο εφαρμογής των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ, ούτε ότι οι κανόνες αυτοί δεν πληρούν τις προϋποθέσεις εφαρμογής που προσιδιάζουν στα άρθρα αυτά.

32 Όμως, με τη σκέψη 42 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασεως, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι το γεγονός ότι μια αμιγώς αθλητική κανονιστική ρύθμιση είναι ξένη προς την οικονομική δραστηριότητα, με συνέπεια ότι η εν λόγω κανονιστική ρύθμιση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 39 ΕΚ και 49 ΕΚ, σημαίνει επίσης ότι αυτή είναι ξένη προς τις οικονομικές σχέσεις ανταγωνισμού, με συνέπεια να μην εμπίπτει ούτε στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ.

33 Κρίνοντας ότι μια κανονιστική ρύθμιση μπορούσε έτσι να εκφεύγει ευθύς εξ αρχής από το πεδίο εφαρμογής των άρθρων αυτών για τον λόγο και μόνον ότι αυτή θεωρούνταν αμιγώς αθλητική από πλευράς εφαρμογής των άρθρων 39 ΕΚ και 49 ΕΚ, χωρίς να είναι αναγκαίο να εξακριβωθεί προηγουμένως αν η κανονιστική αυτή ρύθμιση πληρούσε τις προϋποθέσεις εφαρμογής που προσιδιάζουν στα άρθρα 81 ΕΚ και 82 ΕΚ, όπως αυτές υπομνήσθηκαν στη σκέψη 30 της παρούσας αποφάσεως, το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο.

34 Επομένως, οι προσφεύγοντες βασίμως υποστηρίζουν ότι κακώς το Πρωτοδικείο απέρριψε, με τη σκέψη 68 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασεως, την προσφυγή τους επειδή η επίδικη κανονιστική ρύθμιση για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως δεν ενέπιπτε ούτε στο άρθρο 49 ΕΚ ούτε στο δίκαιο του ανταγωνισμού. Επιβάλλεται, επομένως, χωρίς να χρειάζεται να εξεταστούν τα λοιπά σκέλη του πρώτου λόγου ούτε οι λοιποί λόγοι που προέβαλαν οι αναιρεσεύοντες, να αναιρεθεί η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση.

Επί της ουσίας

35 Σύμφωνα με το άρθρο 61 του Οργανισμού του Δικαστηρίου, αφού η υπόθεση είναι ώριμη προς εκδίκαση, το Δικαστήριο πρέπει να αποφανθεί επί της ουσίας των αιτημάτων με τα οποία οι αναιρεσεύοντες ζητούν να ακυρωθεί η επίδικη απόφαση.

36 Πρέπει συναφώς να υπομνησθεί ότι οι αναιρεσεύοντες προέβαλαν τρεις λόγους προς στήριξη των αιτημάτων τους. Προσάπτουν στην Επιτροπή ότι έκρινε, αφενός, ότι η ΔΟΕ δεν ήταν επιχείρηση κατά την έννοια της κοινοτικής νομολογίας και, αφετέρου, ότι η επίδικη κανονιστική ρύθμιση για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως δεν συνιστά περιορισμό του ανταγωνισμού κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ και, τέλος, ότι η καταγγελία τους δεν περιείχε πραγματικά περιστατικά καθιστώσα δυνατή τη συναγωγή του συμπεράσματος ότι μπορούσε να στοιχειοθετείται παράβαση του άρθρου 49 ΕΚ.

Επί του πρώτου λόγου.

37 Οι αναιρεσεύοντες υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή κακώς δεν χαρακτήρισε τη ΔΟΕ επιχείρηση για την εφαρμογή του άρθρου 81 ΕΚ.

38 Δεν αμφισβητείται ωστόσο ότι, για να αποφανθεί επί της καταγγελίας την οποία είχαν υποβάλει οι αναιρεσεύοντες βάσει των διατάξεων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ, η Επιτροπή θέλησε να τοποθετηθεί, όπως προκύπτει ρητώς από τη σκέψη 37 της επίδικης αποφάσεως, στην κατάσταση όπου η ΔΟΕ έπρεπε να χαρακτηριστεί επιχείρηση και, εντός του ολυμπιακού κινήματος, ως ένωση διεθνών και εθνικών ενώσεων επιχειρήσεων.

39 Εφόσον ο λόγος αυτός στηρίζεται σε εσφαλμένη ανάγνωση της επίδικης αποφάσεως, είναι αλυσιτελής και, επομένως, με το σκεπτικό αυτό, πρέπει να απορριφθεί.

Επί του δεύτερου λόγου

40 Οι αναιρεσεύοντες υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή, για να απορρίψει την καταγγελία τους, κακώς έκρινε ότι η επίδικη κανονιστική ρύθμιση για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως δεν συνιστά περιορισμό του ανταγωνισμού κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ. Προβάλλουν ότι η Επιτροπή προέβη σε εσφαλμένη εφαρμογή των κριτηρίων που καθιέρωσε το Δικαστήριο με την προπαρατεθείσα απόφασή του Wouters κ.λπ. για να δικαιολογήσει τα περιοριστικά αποτελέσματα της επίδικης κανονιστικής ρυθμίσεως στην καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως επί της ελευθερίας δράσεως των αναιρεσειόντων. Κατά τους τελευταίους, αφενός, πράγματι η εν λόγω κανονιστική ρύθμιση, αντίθετα προς ό,τι έκρινε η Επιτροπή, ουδόλως είναι συμφυής προς σκοπούς που αποβλέπουν αποκλειστικά στο να διατηρηθεί το αδιάφθορο της αθλητικής άμιλλας και η υγεία των αθλητών, αλλά επιδιώκει τη διασφάλιση των ιδίων οικονομικών συμφερόντων της ΔΟΕ. Αφετέρου, η κανονιστική αυτή ρύθμιση, καθορίζοντας μέγιστο ποσοστό

2 ng/ml ούρων που δεν ανταποκρίνεται σε κανένα κριτήριο επιστημονικής ασφαλείας, εμφανίζει υπερβολικό χαρακτήρα και βαίνει πέραν του αναγκαίου για την αποτελεσματική καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως μέτρου.

41 Επιβάλλεται κατ' αρχάς η παρατήρηση ότι ναι μεν οι αναιρεσεύοντες υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως εξομοιώνοντας το γενικό πλαίσιο εντός του οποίου η ΔΟΕ θέσπισε την εν λόγω κανονιστική ρύθμιση με εκείνο εντός του οποίου ο ολλανδικός δικηγορικός σύλλογος θέσπισε τη ρύθμιση για την οποία το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί με την απόφαση Wouters κ.λπ., ωστόσο, ο λόγος αυτός δεν συνοδεύεται από καμιά διευκρίνιση που να επιτρέπει να εκτιμηθεί το βάσιμό του.

42 Προέχει εν συνεχεία να παρατηρηθεί ότι το συμβιβαστό μιας κανονιστικής ρυθμίσεως με τους κοινοτικούς κανόνες ανταγωνισμού δεν μπορεί να εκτιμάται κατά τρόπο αφηρημένο (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1994, C-250/92, DLG, Συλλογή 1994, σ. I-5641, σκέψη 31). Οι συμφωνίες επιχειρήσεων ή οι αποφάσεις ενώσεως επιχειρήσεων που περιορίζουν την ελευθερία δράσεως των μερών ή ενός από τα μέρη δεν εμπίπτουν οπωσδήποτε στην απαγόρευση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ. Συγκεκριμένα, για την εφαρμογή της διατάξεως αυτής σε συγκεκριμένη περίπτωση, πρέπει πρώτα να ληφθούν υπόψη το γενικό πλαίσιο στο οποίο ελήφθη η απόφαση περί ενώσεως των εν λόγω επιχειρήσεων ή στο οποίο αναπτύσσει τα αποτελέσματά της, και ιδίως οι στόχοι της. Επιβάλλεται στη συνέχεια να εξετασθεί αν τα εντεύθεν περιοριστικά του ανταγωνισμού αποτελέσματα είναι συνυφασμένα με την επιδίωξη των εν λόγω στόχων (απόφαση Wouters κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψη 97) και είναι ανάλογα προς τους στόχους αυτούς.

43 Όσον αφορά το γενικό πλαίσιο εντός του οποίου η επίδικη κανονιστική ρύθμιση εκδόθηκε, η Επιτροπή ορθώς έκρινε ότι ο γενικός στόχος αυτής της κανονιστικής ρυθμίσεως αποβλέπει –πράγμα που δεν αμφισβητείται από κανένα διάδικο– στην καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως με σκοπό την έντιμη διεξαγωγή των αθλητικών αγώνων και περιλαμβάνει την ανάγκη να διασφαλίζεται η ισότητα ευκαιριών για τους αθλητές, η υγεία τους, το αδιάφθορο και η αντικειμενικότητα της άμιλλας καθώς και οι ηθικές αξίες στον αθλητισμό.

44 Εξάλλου, δεδομένου ότι οι κυρώσεις είναι αναγκαίες για να διασφαλίζεται η εφαρμογή της απαγορεύσεως της φαρμακοδιεγέρσεως, το αποτέλεσμα των κυρώσεων αυτών στην ελευθερία δράσεως των αθλητών πρέπει να θεωρείται ότι είναι, καταρχήν, συμφυές προς τους κανόνες καταπολεμήσεως της φαρμακοδιεγέρσεως.

45 Επίσης, έστω και αν υποτεθεί ότι η επίδικη κανονιστική ρύθμιση για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως πρέπει να θεωρηθεί ως απόφαση ενώσεως

επιχειρήσεων περιορίζουσα την ελευθερία δράσεως των αναιρεσειόντων, δεν μπορεί, ωστόσο, να συνιστά κατ' ανάγκη περιορισμό του ανταγωνισμού ασυμβίβαστο με την κοινή αγορά, κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ, εφόσον δικαιολογείται από τον νόμιμο στόχο της. Συγκεκριμένα, ένας τέτοιος περιορισμός είναι συμφυής με την οργάνωση και την καλή εξέλιξη των αθλητικών αγώνων και αποβλέπει ακριβώς στο να διασφαλίζει την άμιλλα μεταξύ των αθλητών.

46 Μολονότι οι αναιρεσειόντες δεν αμφισβητούν την πραγματικότητα του στόχου αυτού, υποστηρίζουν ωστόσο ότι η επίδικη κανονιστική ρύθμιση για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως έχει επίσης ως σκοπό να διασφαλίζει τα ίδια οικονομικά συμφέροντα της ΔΟΕ και προς διαφύλαξη του σκοπού αυτού έχουν θεσπισθεί κανόνες υπερβολικής αυστηρότητας, όπως οι βαλλόμενοι εν προκειμένω. Επομένως, οι κανόνες αυτοί δεν μπορούν να θεωρηθούν, κατά τους αναιρεσειόντες, συμφυείς με την καλή διεξαγωγή των αγώνων και εκφεύγουν από τις απαγορεύσεις του άρθρου 81 ΕΚ.

47 Συναφώς, πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο κατασταλτικός χαρακτήρας της επίδικης κανονιστικής ρυθμίσεως για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως και η αυστηρότητα των εφαρμοζομένων κυρώσεων σε περίπτωση παραβάσεώς της είναι ικανές να αναπτύξουν αρνητικά αποτελέσματα επί του ανταγωνισμού, διότι αυτές θα μπορούσαν, στην περίπτωση κατά την οποία οι κυρώσεις αυτές θα αποδεικνύονταν τελικά αβάσιμες, να οδηγήσουν στον αδικαιολόγητο αποκλεισμό του αθλητή από τους αγώνες και, επομένως, να νοθεύσουν τις προϋποθέσεις ασκήσεως της εν λόγω δραστηριότητας. Ως εκ τούτου, για να εκφεύγουν από την απαγόρευση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, οι περιορισμοί που επιβάλλει η κανονιστική αυτή ρύθμιση πρέπει να περιορίζονται σε ό,τι είναι αναγκαίο για να διασφαλίζεται η καλή διοργάνωση των αθλητικών αγώνων (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, απόφαση DLG, προπαρατεθείσα, σκέψη 35).

48 Μια τέτοια κανονιστική ρύθμιση μπορεί πράγματι να αποδειχθεί υπερβολική, αφενός, στον προσδιορισμό των προϋποθέσεων που επιτρέπουν να καθορίζεται η διαχωριστική γραμμή μεταξύ των καταστάσεων που εμπίπτουν στη φαρμακοδιέγερση η οποία συνεπάγεται κυρώσεις και σε καταστάσεις οι οποίες δεν εμπίπτουν στη φαρμακοδιέγερση και, αφετέρου, στην αυστηρότητα των εν λόγω κυρώσεων.

49 Εν προκειμένω, αυτή η διαχωριστική γραμμή προσδιορίζεται με την επίδικη κανονιστική ρύθμιση για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως από το όριο των 2 ng/ml ούρων πέραν του οποίου η παρουσία νανδρολόνης στο σώμα του αθλητή συνιστά φαρμακοδιέγερση. Οι αναιρεσειόντες αμφισβητούν τον κανόνα αυτόν υποστηρίζοντας ότι το όριο που έγινε δεκτό καθορίστηκε σε υπερβολικά

χαμηλό επίπεδο το οποίο δεν στηρίζεται σε κανένα κριτήριο επιστημονικής ασφάλειας.

50 Ωστόσο, οι αναιρεσεύοντες δεν αποδεικνύουν ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως κρίνοντας τον κανόνα αυτό δικαιολογημένο.

51 Πράγματι, δεν αμφισβητείται ότι η νανδρολόνη είναι αναβολική ουσία, της οποίας η παρουσία στο σώμα των αθλητών μπορεί να βελτιώσει τις αποδόσεις τους και να αλλοιώσει την έντιμη διεξαγωγή των αγώνων στους οποίους συμμετέχουν οι ενδιαφερόμενοι. Επομένως, η αρχή της απαγορεύσεως που πλήττει την ουσία αυτή δικαιολογείται από τον σκοπό της κανονιστικής ρυθμίσεως για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως.

52 Δεν αμφισβητείται επίσης ότι η ουσία αυτή μπορεί να παραχθεί ενδογενώς και, για να ληφθεί υπόψη το φαινόμενο αυτό, οι αθλητικές αρχές, και ειδικότερα η ΔΟΕ μέσω της επίδικης κανονιστικής ρυθμίσεως για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως, δέχθηκαν ότι η φαρμακοδιέγερση δεν στοιχειοθετείται παρά μόνον όταν η παρουσία της εν λόγω ουσίας υπερβαίνει ορισμένο όριο. Επομένως, μόνο στην περίπτωση κατά την οποία, λαμβανομένης υπόψη της εξελίξεως των επιστημονικών γνώσεων κατά τη στιγμή της θεσπίσεως της επίδικης κανονιστικής ρυθμίσεως για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως ή ακόμη κατά τη στιγμή εφαρμογής της ρυθμίσεως αυτής για την επιβολή κυρώσεων στους αναιρεσεύοντες, το 1999, το όριο ανοχής είχε καθοριστεί σε τόσο χαμηλό επίπεδο ώστε έπρεπε να θεωρηθεί ότι δεν έλαβε επαρκώς υπόψη το φαινόμενο αυτό, η εν λόγω κανονιστική ρύθμιση έπρεπε να θεωρηθεί ότι δεν δικαιολογούνταν από τον σκοπό στον οποίο απέβλεπε.

53 Όμως, από τα στοιχεία του φακέλου προκύπτει ότι, κατά τον κρίσιμο χρόνο, η ενδογενής μέση παραγωγή που διαπιστώθηκε με όλες τις μελέτες οι οποίες δημοσιεύθηκαν τότε ήταν είκοσι φορές υψηλότερη από 2 ng/ml ούρων και ότι η μέγιστη διαπιστωθείσα ενδογενής παραγωγή ήταν κατώτερη κατά το ένα τρίτο περίπου. Ναι μεν οι αναιρεσεύοντες υποστηρίζουν ότι, από το 1993, η ΔΟΕ δεν μπορούσε να αγνοήσει τον κίνδυνο που επισήμανε ένας εμπειρογνώμονας ότι η απλή κατανάλωση περιορισμένης ποσότητας κρέατος μη ευνουχισμένου αρσενικού χοίρου μπορούσε να οδηγήσει αθλητές εντελώς αθώους να υπερβούν το εν λόγω όριο, εν πάση περιπτώσει δεν αποδείχθηκε ότι κατά τον κρίσιμο χρόνο ο κίνδυνος αυτός είχε επιβεβαιωθεί από την πλειονότητα της επιστημονικής κοινότητας. Επιπλέον, τα αποτελέσματα μελετών και πειραμάτων που διενεργήθηκαν επί του ζητήματος αυτού μετά την επίδικη απόφαση δεν έχουν, εν πάση περιπτώσει, επίπτωση επί της νομιμότητας της αποφάσεως αυτής.

54 Υπό τις προϋποθέσεις αυτές, και αφού οι αναιρεσεύοντες δεν διευκρινίζουν σε ποιο επίπεδο έπρεπε να είχε καθορισθεί το εν λόγω επίπεδο ανοχής κατά τον

κρίσιμο χρόνο, δεν προκύπτει ότι οι περιορισμοί που επιβάλλει το όριο αυτό στους επαγγελματίες αθλητές βαίνει πέραν αυτού που είναι αναγκαίο προκειμένου να διασφαλιστεί η διοργάνωση και η καλή διεξαγωγή των αθλητικών αγώνων.

55 Δεδομένου ότι οι αναιρεσείοντες δεν προέβαλαν, εξάλλου, την υπερβολική αυστηρότητα των κυρώσεων που έχουν εφαρμογή και που επιβλήθηκαν εν προκειμένω, ο δυσανάλογος χαρακτήρας της επίδικης κανονιστικής ρυθμίσεως για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως δεν έχει επομένως αποδειχθεί.

56 Ως εκ τούτου, ο δεύτερος λόγος πρέπει να απορριφθεί.

Επί του τρίτου λόγου

57 Οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν ότι η επίδικη απόφαση φέρει το στίγμα της πλάνης περί το δίκαιο καθόσον αυτή απορρίπτει, με τη σκέψη 71, το επιχείρημά τους ότι οι κανόνες της ΔΟΕ παραβιάζουν τις διατάξεις του άρθρου 49 ΕΚ.

58 Πρέπει, πάντως, να παρατηρηθεί ότι το αίτημα το οποίο οι αναιρεσείοντες είχαν υποβάλει στο Πρωτοδικείο αφορά τη νομιμότητα μιας αποφάσεως ληφθείσας από την Επιτροπή κατόπιν διαδικασίας που κινήθηκε βάσει καταγγελίας υποβληθείσας σύμφωνα με τον κανονισμό 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτου κανονισμού εφαρμογής των άρθρων [81] και [82] της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25). Επομένως, ο δικαστικός έλεγχος της αποφάσεως αυτής πρέπει κατ' ανάγκη να περιοριστεί στους κανόνες ανταγωνισμού όπως αυτοί προκύπτουν από τα άρθρα 81 ΕΚ και 82 ΕΚ και δεν μπορεί κατά συνέπεια να επεκταθεί στην τήρηση των άλλων διατάξεων της Συνθήκης (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, διάταξη της 23ης Φεβρουαρίου 2006, C-171/05 P, Piau, μη δημοσιευθείσα στη Συλλογή, σκέψη 58).

59 Επομένως, ανεξάρτητα από το σκεπτικό με το οποίο η Επιτροπή απέρριψε το επιχείρημα που προέβαλαν οι αναιρεσείοντες βάσει του άρθρου 49 ΕΚ, ο λόγος που προβάλλουν είναι αλυσιτελής και πρέπει, ως εκ τούτου, επίσης να απορριφθεί.

60 Βάσει του συνόλου των προεκτεθέντων, πρέπει επομένως να απορριφθεί η προσφυγή που άσκησαν οι νυν αναιρεσείοντες κατά της επίδικης αποφάσεως.

Για τους λόγους αυτούς,

το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα)

αποφασίζει:

- 1) Αναιρεί την απόφαση του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, της 30ής Σεπτεμβρίου 2004, Meca-Medina και Majcen κατά Επιτροπής (Τ-313/02).
- 2) Απορρίπτει την προσφυγή που ασκήθηκε ενώπιον του Πρωτοδικείου υπ' αριθ. Τ-313/02, με την οποία ζητήθηκε η ακύρωση της απόφασης της Επιτροπής, της 1ης Αυγούστου 2002, περί απορρίψεως της καταγγελίας των D. Meca-Medina και I. Majcen.

«Έννοια του όρου “επιχείρηση” – Μη κερδοσκοπικό σωματείο που εκπροσωπεί στην Ελλάδα τη Διεθνή Ομοσπονδία Μοτοσικλέτας – Έννοια του όρου “οικονομική δραστηριότητα” – Ειδικό εκ του νόμου δικαίωμα παροχής σύμφωνης γνώμης επί των υποβαλλομένων αιτήσεων χορηγήσεως αδειάς για τη διοργάνωση αγώνων μοτοσικλέτας – Παράλληλη άσκηση δραστηριοτήτων όπως η διοργάνωση αγώνων μοτοσικλέτας και η σύναψη συμβάσεων χορηγιών, διαφημίσεων και ασφαλίσεων»

8. Υπόθεση C-49/07,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών (Ελλάδα) με απόφαση της 21ης Νοεμβρίου 2006, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 5 Φεβρουαρίου 2007, στο πλαίσιο της δίκης

Μοτοσυκλετιστική Ομοσπονδία Ελλάδος ΝΠΙΔ (ΜΟΤΟΕ)

κατά

Ελληνικού Δημοσίου,

**ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),
εκδίδει την ακόλουθη
Απόφαση**

1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 82 ΕΚ και 86 ΕΚ.

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Μοτοσυκλετιστικής Ομοσπονδίας Ελλάδος ΝΠΙΔ (ΜΟΤΟΕ) (στο εξής: ΜΟΤΟΕ) και του Ελληνικού Δημοσίου, όσον αφορά το ζήτημα της χρηματικής ικανοποιήσεως για την ηθική βλάβη την οποία η ΜΟΤΟΕ υποστηρίζει ότι υπέστη από τη σιωπηρή άρνηση του Ελληνικού Δημοσίου να της χορηγήσει άδεια διοργανώσεως αγώνων μοτοσικλέτας.

Το νομικό πλαίσιο

3 Το άρθρο 49 του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας (στο εξής: ΚΟΚ) διατυπώθηκε με τον νόμο 2696/1999 (ΦΕΚ Α' 57) ως εξής:

«1. Αγώνες [...] μοτοσικλετών και μοτοποδηλάτων στις δημόσιες ή ιδιωτικές οδούς και χώρους επιτρέπεται να γίνουν μόνο ύστερα από σχετική άδεια.

2. Η κατά την προηγούμενη παράγραφο άδεια δίνεται:

[...]

γ) για όλους τους αγώνες [...] μοτοσικλετών και μοτοποδηλάτων από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης ή τις υπ' αυτού εξουσιοδοτημένες Αρχές, ύστερα από σύμφωνη γνώμη του νομικού προσώπου που εκπροσωπεί, επίσημα, στην Ελλάδα τη [...] Διεθνή Ομοσπονδία Μοτοσικλέτας [(στο εξής: "ΔΟΜ")].»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

4 Η ΜΟΤΟΕ είναι μη κερδοσκοπικό σωματείο ιδιωτικού δικαίου, με αντικείμενο τη διοργάνωση αγώνων μοτοσικλέτας στην Ελλάδα. Στα μέλη της συγκαταλέγονται διάφορες τοπικές λέσχες μοτοσικλέτας.

5 Στις 13 Φεβρουαρίου 2000, το ως άνω σωματείο υπέβαλε στον αρμόδιο υπουργό αίτηση για τη χορήγηση άδειας διοργανώσεως αγώνων στο πλαίσιο του πανελλήνιου κυπέλλου της ΜΟΤΟΕ, σύμφωνα με επισυναπτόμενο στην αίτηση πρόγραμμα.

6 Σύμφωνα με το άρθρο 49, παράγραφος 2, του ΚΟΚ, το πρόγραμμα αυτό διαβιβάστηκε στην Ελληνική Λέσχη Αυτοκινήτου και Περιηγήσεων (στο εξής: ΕΛΠΑ), νομικό πρόσωπο που αποτελεί μη κερδοσκοπικό σωματείο και εκπροσωπεί στην Ελλάδα τη ΔΟΜ, προκειμένου αυτή να παράσχει σύμφωνη γνώμη ως προς τη χορήγηση της αιτούμενης άδειας.

7 Με επιστολή της 16ης Μαρτίου 2000, η ΕΛΠΑ ζήτησε από τη ΜΟΤΟΕ, αφενός, να της κοινοποιήσει ειδικό κανονισμό για κάθε προβλεπόμενο αγώνα δύο μήνες πριν από την ημερομηνία τέλεσης, ώστε να ελέγξει τον κατάλογο των στελεχών του αγώνα, τη διαδρομή ή την πίστα διεξαγωγής του αγώνα, τα λαμβανόμενα μέτρα ασφαλείας και, γενικά, όλους τους όρους ασφαλούς διεξαγωγής του αγώνα. Αφετέρου, ζήτησε από τις λέσχες που θα διοργάνωναν τους αγώνες να καταθέσουν αντίγραφο του καταστατικού τους στην Εθνική Επιτροπή Αγώνων Μοτοσικλέτας (στο εξής: ΕΘΕΑΜ), που έχει συσταθεί από την ΕΛΠΑ και έχει επιφορτισθεί με τη διοργάνωση και τον έλεγχο των αγώνων μοτοσικλέτας.

8 Με την υπ' αριθ. 28/5.5.2000 αίτησή της προς το αρμόδιο υπουργείο, η ΜΟΤΟΕ επανέλαβε την αίτησή της να της χορηγηθεί, για έξι λέσχες, άδεια διοργανώσεως έξι αγώνων για ημερομηνίες από 9 Ιουλίου 2000 έως 26 Νοεμβρίου 2000. Συνημμένως στην αίτηση αυτή υπέβαλε τους ειδικούς κανονισμούς τέλεσης των αγώνων αυτών καθώς και αντίγραφα των καταστατικών των ως άνω λεσχών.

Η αίτηση αυτή επίσης διαβιβάστηκε στην ΕΛΠΑ, προκειμένου να παράσχει σύμφωνη γνώμη για τη διενέργεια των εν λόγω αγώνων.

9 Η ΕΛΠΑ και η ΕΘΕΑΜ απέστειλαν στη ΜΟΤΟΕ έγγραφο με το οποίο της υπενθύμιζαν ορισμένους κανόνες για τη διοργάνωση αγώνων μοτοσικλέτας στην Ελλάδα. Το έγγραφο αυτό διευκρίνιζε ιδίως ότι η ΕΘΕΑΜ προκηρύσσει πρωταθλήματα, κύπελλα και έπαθλα αγώνων μοτοσικλέτας, μετά από εξουσιοδότηση της ΕΛΠΑ, η οποία είναι ο μοναδικός νόμιμος εκπρόσωπος της ΔΟΜ στην Ελλάδα. Εάν κάποιος φορέας ή λέσχη που πληροί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για τη διοργάνωση και τέλεση αγώνων επιθυμεί να προκηρύξει ειδικό κύπελλο ή έπαθλο, πρέπει, σύμφωνα με το έγγραφο αυτό, να υποβάλει στην ΕΘΕΑΜ τη σχετική προκήρυξη. Η ΕΘΕΑΜ, αφού αξιολογήσει τους όρους της προκηρύξεως, αποφασίζει αναλόγως, καθορίζοντας και τους σχετικούς όρους διεξαγωγής του αγώνα, σύμφωνα με τους εθνικούς και διεθνείς κανονισμούς. Για την παροχή σύμφωνης γνώμης για τη διοργάνωση ενός αγώνα, ακόμη και στο πλαίσιο της διοργανώσεως ενός κυπέλλου ή ενός επάθλου, ο κάθε διοργανωτής που έχει αναλάβει μία από αυτές τις διοργανώσεις πρέπει να πληροί τις προϋποθέσεις που θέτουν ο Εθνικός Αγωνιστικός Κώδικας Μοτοσικλέτας και οι εγκύκλιοι της ΕΘΕΑΜ. Η ΕΛΠΑ και η ΕΘΕΑΜ υπενθύμισαν επίσης στη ΜΟΤΟΕ ότι, αν κατά τη διάρκεια του έτους ένας διοργανωτής ζητεί την προκήρυξη επιπλέον αγώνων, οι ημερομηνίες τους δεν πρέπει να επηρεάζουν τους ήδη προγραμματισμένους αγώνες, προς όφελος τόσο των αναβατών όσο και των διοργανωτών. Για τον λόγο αυτό, τα προγράμματα των αγώνων που επρόκειτο να διοργανωθούν το 2001 έπρεπε να έχουν κατατεθεί στην ΕΛΠΑ και στην ΕΘΕΑΜ το αργότερο μέχρι τις 15 Σεπτεμβρίου 2000.

10 Σε απάντηση της αιτήσεως της ΜΟΤΟΕ για ενημέρωσή της σχετικά με τη συνέχεια που δόθηκε στις αιτήσεις της για χορήγηση άδειας, το αρμόδιο υπουργείο της ανακοίνωσε τον Αύγουστο του 2000 ότι δεν είχε περιέλθει σε αυτό έγγραφο της ΕΛΠΑ με τη σύμφωνη γνώμη της κατά το άρθρο 49 του ΚΟΚ.

11 Η ΜΟΤΟΕ, επικαλούμενη έλλειψη νομιμότητας της σιωπηρής αυτής απόρριψης, άσκησε αγωγή ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών, με αίτημα την καταβολή χρηματικής ικανοποίησης 5 000 000 δραχμών (GRD) για την ηθική βλάβη την οποία υποστηρίζει ότι υπέστη εξαιτίας της αδυναμίας της να διοργανώσει τους εν λόγω αγώνες.

12 Η ΜΟΤΟΕ ισχυρίστηκε ότι το άρθρο 49 του ΚΟΚ αντίκειται, αφενός, στη συνταγματική αρχή της αμεροληψίας των διοικητικών οργάνων και, αφετέρου, στα άρθρα 82 ΕΚ και 86, παράγραφος 1, ΕΚ, διότι η επίδικη εθνική διάταξη παρέχει στην ΕΛΠΑ, η οποία διοργανώνει η ίδια αγώνες μοτοσικλέτας, δυνατότητα

δημιουργίας μονοπωλίου στον τομέα αυτόν και καταχρήσεως του ως άνω μονοπωλίου.

13 Η ΕΛΠΑ άσκησε ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών πρόσθετη παρέμβαση υπέρ του Ελληνικού Δημοσίου. Στο δικόγραφο της παρέμβασής της επισύναψε, μεταξύ άλλων, το καταστατικό της ως σωματείου ιδρυθέντος το 1924 και το βιβλίο του έτους 2000 για τους αγώνες μοτοσικλέτας, που είχε εκδοθεί από την ΕΘΕΑΜ. Στο βιβλίο αυτό περιλαμβάνονται οι εγκύκλιοι της ΕΘΕΑΜ για το έτος 2000, που αφορούν, μεταξύ άλλων, τα δικαιολογητικά που έπρεπε να προσκομίσουν οι διαγωνιζόμενοι για να λάβουν άδεια, τους κανονισμούς αγώνων που έπρεπε να κατατεθούν, τον προσδιορισμό των παραβόλων και άλλα θέματα οικονομικού χαρακτήρα. Στο ίδιο βιβλίο περιλαμβάνεται και ο Εθνικός Αθλητικός Κανονισμός Μοτοσικλέτας (στο εξής: ΕΑΚΜ).

14 Για τον ΕΑΚΜ πρέπει να αναφερθούν τα ακόλουθα:

– το άρθρο 10.7 αυτού προβλέπει ότι κάθε αγωνιστική συνάντηση που περιλαμβάνει αγώνες πρωταθλήματος, κυπέλλων ή επάθλων της ΕΛΠΑ και της ΕΘΕΑΜ μπορεί να συνδυαστεί με την εμπορική προβολή ενός υποστηρικτή που θα αναφέρεται στον τίτλο ή στον υπότιτλο των αγώνων, μόνον όμως μετά από τη σύμφωνη γνώμη της ΕΛΠΑ και της ΕΘΕΑΜ·

– το άρθρο 60.6 της ΕΑΚΜ προβλέπει ότι κατά τη διάρκεια των αγωνιστικών συναντήσεων επιτρέπεται η διαφήμιση πάνω στην ενδυμασία των αναβατών, στα κράνη τους, υπό την προϋπόθεση όμως ότι δεν επηρεάζονται τα τεχνικά τους χαρακτηριστικά, και στις μοτοσικλέτες. Στους αγώνες ταχύτητας και motocross των πρωταθλημάτων, κυπέλλων και επάθλων ΕΛΠΑ και της ΕΘΕΑΜ, οι διοργανωτές δεν δύνανται, χωρίς την έγκριση του διαγωνιζομένου, να επιβάλουν τη διαφήμιση οποιουδήποτε προϊόντος από αναβάτη, επιβάτη ή όχημα. Ωστόσο, όταν έχει εφαρμογή μια συναφθείσα από την ΕΛΠΑ και την ΕΘΕΑΜ σύμβαση χορηγίας, οι αναβάτες, επιβάτες και μοτοσυκλέτες υποχρεούνται να τηρούν τους όρους της συμβάσεως αυτής·

– κατά το άρθρο 110.1 της ΕΑΚΜ, «ο Οργανωτής [αγώνα μοτοσικλέτας], είτε απευθείας είτε μέσω της Εποπτεύουσας αρχής [ήτοι της ΕΛΠΑ και της ΕΘΕΑΜ], πρέπει να μεριμνήσει για την ασφαλιστική κάλυψη της αγωνιστικής συνάντησης, που να περιλαμβάνει τις ευθύνες του ίδιου, των κατασκευαστών, των αναβατών, των επιβατών [...] για την περίπτωση ατυχημάτων και ζημιών προς τρίτους κατά τη διάρκεια της και τη διάρκεια των δοκιμών».

15 Το Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών απέρριψε την αγωγή της ΜΟΤΟΕ με την αιτιολογία, ιδίως, αφενός, ότι το άρθρο 49 του ΚΟΚ εξασφαλίζει την τήρηση των διεθνών κανόνων ασφαλούς διεξαγωγής αγώνων μοτοσικλέτας και, αφετέρου, ότι η ΜΟΤΟΕ δεν ισχυρίστηκε ότι η εν λόγω ρύθμιση οδηγεί σε δεσπόζουσα θέση

εντός της κοινής αγοράς, ούτε ότι η ρύθμιση αυτή μπορεί να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, ούτε ότι η ΕΛΠΑ προέβη σε καταχρηστική εκμετάλλευση της θέσεως αυτής.

16 Κατά της αποφάσεως αυτής, η ΜΟΤΟΕ άσκησε έφεση ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, το οποίο επισημαίνει καταρχάς ότι οι δραστηριότητες της ΕΛΠΑ δεν εξαντλούνται στο αυστηρά αθλητικό πεδίο, ήτοι στην εξουσία που της απονέμει το άρθρο 49 του ΚΟΚ, δεδομένου ότι ασκεί και δραστηριότητες που το αιτούν δικαστήριο χαρακτηρίζει ως «οικονομικές», οι οποίες συνίστανται στη σύναψη συμβάσεων χορηγιών, διαφημίσεων και ασφαλίσεων. Το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών διερωτάται, ως εκ τούτου, αν η ΕΛΠΑ μπορεί να χαρακτηριστεί ως επιχείρηση κατά την έννοια του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού, ιδίως των άρθρων 82 ΕΚ και 86 ΕΚ, οπότε υπόκειται στην απαγόρευση καταχρήσεως δεσπόζουσας θέσεως. Το αιτούν δικαστήριο ερμηνεύει το άρθρο 49 του ΚΟΚ υπό την έννοια ότι η ΕΛΠΑ είναι το μοναδικό νομικό πρόσωπο που δικαιούται να παράσχει σύμφωνη γνώμη επί οποιασδήποτε υποβαλλόμενης αιτήσεως διοργανώσεως αγώνα μοτοσικλέτας. Υπογραμμίζει ότι το ως άνω σωματείο αναλαμβάνει παραλλήλως τη διοργάνωση αγώνων και αθλοθετήσεων, καθώς και τις ως άνω οικονομικές δραστηριότητες.

17 Το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών επισημαίνει εν συνεχεία ότι οι αιτούντες στους οποίους δεν χορηγείται άδεια διοργανώσεως αγώνα μοτοσικλέτας διότι δεν έλαβαν τη σύμφωνη γνώμη της ΕΛΠΑ δεν διαθέτουν, βάσει του εσωτερικού δικαίου, αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα κατά μιας τέτοιας αποφάσεως. Ειδικότερα, αφενός, δεν προβλέπεται ότι οι αρνήσεις της ΕΛΠΑ να παράσχει σύμφωνη γνώμη πρέπει να είναι αιτιολογημένες και, αφετέρου, όταν η άρνηση του αρμόδιου υπουργείου να χορηγήσει άδεια προσβάλλεται με ένδικο βοήθημα αντλούμενο από έλλειψη αιτιολογίας και το ένδικο αυτό βοήθημα ευδοκιμεί, το ελληνικό δίκαιο δεν προβλέπει ότι η άδεια χορηγείται στον αιτούντα. Επιπλέον, η ΕΛΠΑ δεν υφίσταται έλεγχο ή οποιαδήποτε αξιολόγηση ως προς τη χρήση της εξουσίας που της απονέμει το άρθρο 49 του ΚΟΚ. Η κατάσταση αυτή φέρει προτετελεσμένου κάθε πρόσωπο το οποίο προέρχεται από άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένώσεως και επιθυμεί να διοργανώσει αγώνες μοτοσικλέτας στην Ελλάδα.

18 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Μπορούν να ερμηνευθούν τα άρθρα 82 ΕΚ και 86 ΕΚ, έτσι ώστε να περιλαμβάνουν στη ρυθμιστική τους εμβέλεια και τη δραστηριότητα νομικού προσώπου με την ιδιότητα του εθνικού αντιπροσώπου της [ΔΟΜ], το οποίο ασκεί

οικονομική δραστηριότητα όπως αυτή περιγράφηκε ανωτέρω με τη σύναψη συμβάσεων χορηγιών, διαφημίσεων και ασφαλίσεων, στα πλαίσια των αθλητικών διοργανώσεων μηχανοκίνητου αθλητισμού στις οποίες προβαίνει;

2) Σε καταφατική απάντηση, συνάδει προς τις εν λόγω διατάξεις της Συνθήκης [το άρθρο 49 του ΚΟΚ], με το οποίο, προκειμένης έκδοσης από την αρμόδια εθνική δημόσια αρχή (εν προκειμένω το Υπουργείο Δημόσια Τάξης) άδειας οργάνωσης αγώνα μηχανοκίνητων οχημάτων, δίδεται στο ως άνω νομικό πρόσωπο η εξουσία παροχής σύμφωνης γνώμης για τη διενέργεια του αγώνα, χωρίς να τίθενται στην εξουσία αυτή περιορισμοί, δεσμεύσεις και έλεγχος;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

19 Με τα ερωτήματα αυτά, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν, αφενός, αν ένα νομικό πρόσωπο, μη κερδοσκοπικό σωματείο, όπως η ΕΛΠΑ, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 82 ΕΚ και 86 ΕΚ, εφόσον οι δραστηριότητές του συνίστανται όχι μόνο στη συμμετοχή στις διοικητικές αποφάσεις με τις οποίες χορηγείται άδεια διοργανώσεως αγώνων μοτοσικλέτας, αλλά και στη διοργάνωση από το ίδιο τέτοιων αγώνων και στη σύναψη, στο πλαίσιο αυτό, συμβάσεων χορηγιών, διαφημίσεων και ασφαλίσεων και, αφετέρου, αν οι ως άνω διατάξεις της Συνθήκης απαγορεύουν κανόνα όπως αυτός του άρθρου 49 του ΚΟΚ, καθόσον απονέμει σε ένα τέτοιο σωματείο εξουσία παροχής σύμφωνης γνώμης επί των υποβαλλομένων αιτήσεων χορηγήσεως αδείας για τη διοργάνωση των αγώνων αυτών, χωρίς η εξουσία αυτή να υπόκειται σε περιορισμούς, δεσμεύσεις ή έλεγχο.

20 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί, πρώτον, ότι το κοινοτικό δίκαιο ανταγωνισμού αφορά τις δραστηριότητες των επιχειρήσεων (αποφάσεις της 16ης Νοεμβρίου 1977, 13/77, GB-Inno-BM, Συλλογή τόμος 1977, σ. 653, σκέψη 31, και της 11ης Δεκεμβρίου 2007, C-280/06, ETI κ.λπ., που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 38 και παρατιθέμενη νομολογία). Ειδικότερα, το άρθρο 82 ΕΚ έχει εφαρμογή στις επιχειρήσεις που κατέχουν δεσπόζουσα θέση.

21 Αν και η Συνθήκη δεν ορίζει την έννοια της επιχειρήσεως, το Δικαστήριο έχει κρίνει επανειλημμένως ότι πρέπει να χαρακτηρίζεται έτσι κάθε φορέας που ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξαρτήτως της νομικής μορφής και του τρόπου χρηματοδοτήσεώς του (αποφάσεις της 23ης Απριλίου 1991, C-41/90, Höfner και Elser, Συλλογή 1991, σ. I-1979, σκέψη 21, και της 16ης Μαρτίου 2004, C-264/01, C-306/01, C-354/01 και C-355/01, ΑΟΚ Bundesverband κ.λπ., Συλλογή 2004, σ. I-2493, σκέψη 46).

22 Πρέπει συναφώς να υπομνησθεί ότι συνιστά οικονομική δραστηριότητα κάθε δραστηριότητα προσφοράς αγαθών ή υπηρεσιών σε δεδομένη αγορά (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 18ης Ιουνίου 1998, C-35/96, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 1998, σ. I-3851, σκέψη 36, και της 12ης Σεπτεμβρίου 2000, C-180/98 έως C-184/98, Ρανλον κ.λπ., Συλλογή 2000, σ. I-6451, σκέψη 75). Εφόσον πληρούται η προϋπόθεση αυτή, το γεγονός ότι μια δραστηριότητα έχει σχέση με τον αθλητισμό δεν εμποδίζει την εφαρμογή των κανόνων της Συνθήκης (αποφάσεις της 12ης Δεκεμβρίου 1974, 36/74, Walrave και Koch, Συλλογή τόμος 1974, σ. 563, σκέψη 4, και της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, σκέψη 73), μεταξύ των οποίων και οι κανόνες που διέπουν το δίκαιο του ανταγωνισμού (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 18ης Ιουνίου 2006, C-519/04 P, Meca-Medina και Majcen κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. I-6991, σκέψεις 22 και 28).

23 Όπως αναφέρεται στην απόφαση περί παραπομπής και επιβεβαιώθηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, η ΕΛΠΑ διοργανώνει σε συνεργασία με την ΕΘΕΑΜ αγώνες μοτοσικλέτας στην Ελλάδα και στο πλαίσιο αυτό συνάπτει συμβάσεις χορηγιών, διαφημίσεων και ασφαλίσεων για την εμπορική εκμετάλλευση των αγώνων αυτών. Οι δραστηριότητες αυτές αποτελούν για την ΕΛΠΑ πηγή εισοδήματος.

24 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, δεν έχουν οικονομικό χαρακτήρα ο οποίος δικαιολογεί την εφαρμογή των κανόνων περί ανταγωνισμού της Συνθήκης οι δραστηριότητες που εμπίπτουν στην άσκηση των προνομίων δημόσιας εξουσίας (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 1994, C-364/92, SAT Fluggesellschaft, Συλλογή 1994, σ. I-43, σκέψεις 30 και 31).

25 Όσον αφορά τις πιθανές συνέπειες της ασκήσεως των προνομίων δημόσιας εξουσίας για τον χαρακτηρισμό ενός νομικού προσώπου όπως η ΕΛΠΑ ως επιχειρήσεως κατά την έννοια του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού, πρέπει να τονισθεί, όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 49 των προτάσεων της, ότι το γεγονός και μόνον ότι ένας φορέας διαθέτει, για την άσκηση ενός μέρους των δραστηριοτήτων του, προνομίες δημόσιας εξουσίας δεν εμποδίζει τον χαρακτηρισμό του ως επιχειρήσεως κατά την έννοια του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού ως προς τις λοιπές οικονομικές δραστηριότητές του (απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 2002, C-82/01 P, Aéroports de Paris κατά Επιτροπής, Συλλογή 2002, σ. I-9297, σκέψη 74). Ειδικότερα, ο χαρακτηρισμός ως δραστηριότητας εμπίπτουσας στην άσκηση των προνομίων δημόσιας εξουσίας ή ως οικονομικής δραστηριότητας πρέπει να πραγματοποιείται ξεχωριστά για την κάθε δραστηριότητα ενός δεδομένου φορέα.

26 Εν προκειμένω, η συμμετοχή ενός νομικού προσώπου όπως η ΕΛΠΑ στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων των δημοσίων αρχών πρέπει να διακρίνεται από τις οικονομικές δραστηριότητες που ασκεί το ίδιο νομικό πρόσωπο, όπως η διοργάνωση και η εμπορική εκμετάλλευση των αγώνων μοτοσικλέτας. Συνεπώς, η εξουσία ενός τέτοιου νομικού προσώπου να παρέχει τη σύμφωνη γνώμη του επί των υποβαλλομένων αιτήσεων χορηγήσεως αδείας για τη διοργάνωση των αγώνων αυτών δεν εμποδίζει να θεωρηθεί τούτο ως επιχείρηση κατά την έννοια του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού ως προς τις προαναφερθείσες οικονομικές δραστηριότητές του.

27 Όσον αφορά τις συνέπειες που μπορεί να έχει για τον χαρακτηρισμό αυτόν το γεγονός ότι η ΕΛΠΑ δεν έχει κερδοσκοπικό σκοπό, πρέπει να επισημανθεί ότι, με την απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, C-222/04, Cassa di Risparmio di Firenze κ.λπ. (Συλλογή 2006, σ. I-289, σκέψεις 122 και 123), το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι το γεγονός ότι η προσφορά αγαθών και υπηρεσιών δεν έχει σκοπό το κέρδος δεν σημαίνει ότι ο φορέας που πραγματοποιεί τις πράξεις αυτές στην αγορά δεν πρέπει να θεωρείται ως επιχείρηση, εφόσον με την προσφορά αυτή ανταγωνίζεται άλλους επιχειρηματίες που επιδιώκουν κερδοσκοπικό σκοπό.

28 Τα ανωτέρω ισχύουν για τις δραστηριότητες που ασκούνται από νομικό πρόσωπο όπως η ΕΛΠΑ. Το γεγονός ότι η ΜΟΤΟΕ, εκκαλούσα της κύριας δίκης, είναι η ίδια μη κερδοσκοπικό σωματείο δεν έχει, υπό το πρίσμα αυτό, καμία επίπτωση στον χαρακτηρισμό ενός νομικού προσώπου όπως η ΕΛΠΑ ως επιχειρήσεως. Αφενός, δεν αποκλείεται να υφίστανται στην Ελλάδα, εκτός από τα σωματεία η δραστηριότητα των οποίων συνίσταται στη διοργάνωση και εμπορική εκμετάλλευση αγώνων μοτοσικλέτας χωρίς επιδίωξη κερδοσκοπικού σκοπού, σωματεία τα οποία ασκούν τη δραστηριότητα αυτή επιδιώκοντας τέτοιο σκοπό και τα οποία βρίσκονται συνεπώς σε ανταγωνισμό με την ΕΛΠΑ. Αφετέρου, μη κερδοσκοπικά σωματεία τα οποία προσφέρουν αγαθά ή υπηρεσίες σε δεδομένη αγορά μπορούν να βρεθούν να ανταγωνίζονται το ένα το άλλο. Ειδικότερα, η επιτυχία ή οικονομική επιβίωση τέτοιων σωματείων εξαρτάται μακροπρόθεσμα από την ικανότητά τους να επιβάλουν στην οικεία αγορά τις παροχές που προσφέρουν, εις βάρος των παροχών που προσφέρονται από τους άλλους επιχειρηματίες.

29 Ως εκ τούτου, ένα νομικό πρόσωπο όπως η ΕΛΠΑ πρέπει να θεωρείται ως επιχείρηση κατά την έννοια του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού. Πάντως, για να εμπίπτει στο άρθρο 82 ΕΚ, πρέπει ακόμη να κατέχει δεσπόζουσα θέση εντός της κοινής αγοράς ή σημαντικού τμήματός της.

30 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 234 ΕΚ, που στηρίζεται σε σαφή διάκριση των λειτουργιών μεταξύ των

εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, κάθε εκτίμηση των επίδικων περιστατικών εμπίπτει στη δικαιοδοσία του εθνικού δικαστηρίου (απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 2008, C-450/06, Varec, δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 23). Ωστόσο, για να του δώσει μια χρήσιμη απάντηση, το Δικαστήριο μπορεί, σε πνεύμα συνεργασίας με τα εθνικά δικαστήρια, να του παράσχει όλα τα στοιχεία που κρίνει αναγκαία.

31 Πριν καταστεί δυνατό να εκτιμηθεί αν ένα νομικό πρόσωπο όπως η ΕΛΠΑ κατέχει δεσπόζουσα θέση κατά την έννοια του άρθρου 82 ΕΚ, επιβάλλεται η οριοθέτηση της σχετικής αγοράς, τόσο από απόψεως του οικείου προϊόντος ή υπηρεσίας, όσο και από γεωγραφικής απόψεως (απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 1978, 27/76, United Brands και United Brands Continentaal κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1978, σ. 75, σκέψη 10).

32 Κατά πάγια νομολογία, για την εφαρμογή του άρθρου 82 ΕΚ, η αγορά του οικείου προϊόντος ή της οικείας υπηρεσίας περιλαμβάνει τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες που μπορούν να υποκατασταθούν αμοιβαία ή να εναλλαγούν σε ικανοποιητικό βαθμό με το συγκεκριμένο προϊόν ή την υπηρεσία, όχι μόνο βάσει των αντικειμενικών χαρακτηριστικών τους, δυνάμει των οποίων είναι ιδιαιτέρως ικανά να ικανοποιήσουν τις πάγιες ανάγκες των καταναλωτών, αλλά και βάσει των συνθηκών ανταγωνισμού καθώς και της διαρθρώσεως της ζήτησεως και της προσφοράς στη σχετική αγορά (βλ., επ' αυτού, αποφάσεις της 11ης Δεκεμβρίου 1980, 31/80, L'Oréal, Συλλογή τόμος 1980/III, σ. 471, σκέψη 25· της 9ης Νοεμβρίου 1983, 322/81, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin κατά Επιτροπής, Συλλογή 1983, σ. 3461, σκέψη 37, και της 3ης Ιουλίου 1991, C-62/86, AKZO κατά Επιτροπής, Συλλογή 1991, σ. I-3359, σκέψη 51).

33 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι οι δραστηριότητες που ασκεί η ΕΛΠΑ συνίστανται, αφενός, στη διοργάνωση των αγώνων μοτοσικλέτας και, αφετέρου, στην εμπορική εκμετάλλευσή τους διά της συνάψεως συμβάσεων χορηγιών, διαφημίσεων και ασφαλίσεων. Οι δύο αυτές μορφές δραστηριοτήτων δεν μπορούν να εναλλαγούν, αλλά εμφανίζουν λειτουργική συμπληρωματικότητα.

34 Ο ορισμός της οικείας γεωγραφικής αγοράς εξαρτάται, όπως και ο ορισμός της αγοράς προϊόντων ή υπηρεσιών, από εκτιμήσεις οικονομικής φύσεως. Η γεωγραφική αγορά μπορεί να οριστεί έτσι ως το έδαφος επί του οποίου όλοι οι επιχειρηματίες βρίσκονται σε παρεμφερείς συνθήκες ανταγωνισμού, όσον αφορά ακριβώς τα οικεία προϊόντα ή υπηρεσίες. Υπό το πρίσμα αυτό, δεν απαιτείται να είναι απολύτως ομοιογενείς οι αντικειμενικές συνθήκες ανταγωνισμού των επιχειρηματιών. Αρκεί να είναι παρεμφερείς ή επαρκώς ομοιογενείς (βλ., επ' αυτού, προπαρατεθείσα απόφαση United Brands και United Brands Continentaal

κατά Επιτροπής, σκέψεις 44 και 53). Επιπλέον, η αγορά αυτή μπορεί να περιορίζεται σε ένα μόνο κράτος μέλος (βλ., επ' αυτού, προπαρατεθείσα απόφαση *Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin* κατά Επιτροπής, σκέψη 28).

35 Όπως αναφέρεται στην απόφαση περί παραπομπής και επιβεβαιώθηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, οι δραστηριότητες της ΕΛΠΑ περιορίζονται στην ελληνική επικράτεια. Πάντως, το έδαφος ενός κράτους μέλους μπορεί να αποτελεί σημαντικό μέρος της κοινής αγοράς (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 18ης Ιουνίου 1991, C-260/89, EPT, Συλλογή 1991, σ. I-2925, σκέψη 31). Ωστόσο, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν το κριτήριο που αφορά τις παρεμφερείς ή επαρκώς ομοιογενείς συνθήκες ανταγωνισμού πληρούται στη διαφορά της κύριας δίκης.

36 Στην κατ' αυτόν τον τρόπο οριζόμενη αγορά θα πρέπει το ως άνω δικαστήριο να εκτιμήσει αν η ΕΛΠΑ κατέχει δεσπόζουσα θέση.

37 Πρέπει να υπομνησθεί, συναφώς, ότι από τη νομολογία προκύπτει ότι η κατά το άρθρο 82 ΕΚ έννοια της «δεσπόζουσας θέσεως» αφορά τη θέση οικονομικής ισχύος που κατέχει μια επιχείρηση, πράγμα που της επιτρέπει να εμποδίζει τη διατήρηση αποτελεσματικού ανταγωνισμού στη σχετική αγορά και της προσφέρει, σε σημαντικό βαθμό, τη δυνατότητα ανεξάρτητης έναντι των ανταγωνιστών της, των πελατών της και, τελικά, των καταναλωτών συμπεριφοράς (προπαρατεθείσα απόφαση *United Brands* και *United Brands* *Continental* κατά Επιτροπής, σκέψη 65· απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 1979, 85/76, *Hoffmann-La Roche* κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1979/II, σ. 215, σκέψη 38, και προπαρατεθείσα απόφαση *Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin* κατά Επιτροπής, σκέψη 30).

38 Πρέπει να προστεθεί ότι μια επιχείρηση μπορεί να τεθεί σε τέτοια θέση όταν της χορηγούνται ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα τα οποία της παρέχουν τη δυνατότητα να καθορίσει αν και υπό ποιες προϋποθέσεις δύνανται άλλες επιχειρήσεις να αποκτήσουν πρόσβαση στη σχετική αγορά και να ασκήσουν τις δραστηριότητές τους στο πλαίσιο της.

39 Πρέπει ακόμη να επισημανθεί ότι το άρθρο 82 ΕΚ μπορεί να παραβιάζεται από κανόνα όπως αυτός του άρθρου 49 του ΚΟΚ μόνον εφόσον ο κανόνας αυτός επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών. Όπως υπενθύμισε η γενική εισαγγελέας στα σημεία 63 και 64 των προτάσεών της, το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών μπορεί να θεωρηθεί ότι επηρεάζεται μόνον εφόσον, βάσει ενός συνόλου αντικειμενικών πραγματικών και νομικών στοιχείων είναι δυνατό να πιθανολογηθεί αρκούντως ότι η επίμαχη συμπεριφορά μπορεί να ασκήσει επιρροή, άμεση ή έμμεση, πραγματική ή δυνητική, στο εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, τούτο δε κατά τρόπο που πιθανολογείται ότι εμποδίζει την υλοποίηση της ενιαίας αγοράς μεταξύ κρατών μελών (απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2001, C-475/99,

Ambulanz Glöckner, σ. I-8089, σκέψη 48). Καθαρὰ υποθετικές ή θεωρητικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει η συμπεριφορά της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως δεν πληρούν το κριτήριο αυτό. Ομοίως, η επίπτωση στο ενδοκοινοτικό εμπόριο δεν πρέπει να είναι επουσιώδης (απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 1999, C-215/96 και C-216/96, Bagnasco κ.λπ., Συλλογή 1999, σ. I-135, σκέψη 60, και προπαρατεθείσα απόφαση Ambulanz Glöckner, σκέψη 48).

40 Συνεπώς, ο επηρεασμός του ενδοκοινοτικού εμπορίου προκύπτει εν γένει από τη συνδρομή πολλών παραγόντων, οι οποίοι, εξεταζόμενοι μεμονωμένα, δεν θα ήταν κατ' ανάγκη αποφασιστικοί (απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1994, C-250/92, DLG, Συλλογή 1994, σ. I-5641, σκέψη 54).

41 Επιπλέον, κατά την εκτίμηση του κατά πόσον είναι αισθητός ο επηρεασμός του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών πρέπει να ληφθεί υπόψη η συμπεριφορά της εν λόγω κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως, καθόσον το άρθρο 82 ΕΚ απαγορεύει κάθε συμπεριφορά ικανή να θίξει την ελευθερία του εμπορίου κατά τρόπο που θα μπορούσε να βλάψει την υλοποίηση των στόχων μιας ενιαίας αγοράς μεταξύ των κρατών μελών, ιδίως στεγανοποιώντας τις εθνικές αγορές ή τροποποιώντας τη διάρθρωση του ανταγωνισμού εντός της ενιαίας αγοράς (απόφαση της 31ης Μαΐου 1979, 22/78, Hugin Kassaregister και Hugin Cash Registers κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1979/I, σ. 951, σκέψη 17).

42 Το γεγονός ότι η συμπεριφορά της κατέχουσας δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεως αφορά μόνον την εμπορία προϊόντων σε ένα και μόνον κράτος μέλος δεν αρκεί για να αποκλεισθεί η πιθανότητα να επηρεαστεί το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2006, C-94/04 και C-202/04, Cipolla κ.λπ., Συλλογή 2006, σ. I-11421, σκέψη 45). Ειδικότερα, μια τέτοια συμπεριφορά μπορεί να συνεπάγεται την εδραίωση στεγανοποιήσεων εθνικού χαρακτήρα, εμποδίζοντας με τον τρόπο αυτό την οικονομική αλληλοδιείσδυση που επιδιώκει η Συνθήκη (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 13ης Ιουλίου 2006, C-295/04 έως C-298/04, Manfredi κ.λπ., Συλλογή 2006, σ. I-6619, σκέψεις 45 και 46).

43 Όσον αφορά, δεύτερον, το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 86 ΕΚ, η παράγραφος 1 αυτού προβλέπει ότι τα κράτη μέλη δεν θεσπίζουν ούτε διατηρούν, ως προς τις επιχειρήσεις στις οποίες χορηγούν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα, μέτρα αντίθετα, μεταξύ άλλων, στους κανόνες της Συνθήκης που αφορούν τον ανταγωνισμό. Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι νομικό πρόσωπο όπως η ΕΛΠΑ, στην οποία έχει δοθεί η εξουσία παροχής σύμφωνης γνώμης επί των υποβαλλομένων αιτήσεων χορηγήσεως αδείας για τη διοργάνωση αγώνων μοτοσικλέτας, πρέπει να θεωρηθεί ως επιχείρηση στην οποία το οικείο κράτος

μέλος έχει χορηγήσει ειδικά δικαιώματα κατά την έννοια του άρθρου 86, παράγραφος 1, ΕΚ.

44 Το άρθρο 86, παράγραφος 2, ΕΚ, επιτρέπει στα κράτη μέλη να παραχωρούν σε επιχειρήσεις, τις οποίες επιφορτίζουν με τη διαχείριση υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος, αποκλειστικά δικαιώματα τα οποία μπορεί να εμποδίσουν την εφαρμογή των κανόνων της Συνθήκης που αφορούν τον ανταγωνισμό, καθόσον οι περιορισμοί του ανταγωνισμού, και μάλιστα ο πλήρης αποκλεισμός του ανταγωνισμού εκ μέρους άλλων επιχειρηματιών, είναι αναγκαίοι προκειμένου να εξασφαλισθεί η εκπλήρωση της ιδιαίτερης αποστολής που έχει ανατεθεί στις επιχειρήσεις στις οποίες έχουν χορηγηθεί αποκλειστικά δικαιώματα (απόφαση της 19ης Μαΐου 1993, C-320/91, Corbeau, Συλλογή 1993, σ. I-2533, σκέψη 14).

45 Όσον αφορά τη διοργάνωση και εμπορική εκμετάλλευση αγώνων μοτοσικλέτας από νομικό πρόσωπο όπως η ΕΛΠΑ, η Ελληνική Κυβέρνηση δεν ισχυρίστηκε ότι η ΕΛΠΑ επιφορτίστηκε με την άσκηση των δραστηριοτήτων αυτών με πράξη της δημόσιας αρχής. Παρέλκει επομένως η περαιτέρω διερεύνηση του αν οι εν λόγω δραστηριότητες μπορούν να συνιστούν υπηρεσία γενικού οικονομικού συμφέροντος (βλ., επ' αυτού, αποφάσεις της 21ης Μαρτίου 1974, 127/73, BRT και Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs, Συλλογή τόμος 1974, σ. 1557, σκέψη 20, και της 11ης Απριλίου 1989, 66/86, Saeed Flugreisen και Silver Line Reisebüro, Συλλογή 1989, σ. 803, σκέψη 55).

46 Ασφαλώς, η εξουσία παροχής σύμφωνης γνώμης επί των υποβαλλομένων αιτήσεων χορηγήσεως αδειάς για τη διοργάνωση αγώνων μοτοσικλέτας απορρέει από πράξη της δημόσιας αρχής, ήτοι το άρθρο 49 του ΚΟΚ, αλλά δεν δύναται να χαρακτηριστεί ως οικονομική δραστηριότητα, όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 110 των προτάσεών της.

47 Ένα νομικό πρόσωπο όπως η ΕΛΠΑ δεν μπορεί συνεπώς να θεωρηθεί ως επιχείρηση επιφορτισμένη με την παροχή υπηρεσίας γενικού οικονομικού συμφέροντος κατά την έννοια του άρθρου 86, παράγραφος 2, ΕΚ.

48 Όσον αφορά, τρίτον, το ζήτημα αν τα άρθρα 82 ΕΚ και 86, παράγραφος 1, ΕΚ απαγορεύουν εθνική ρύθμιση όπως το άρθρο 49 του ΚΟΚ, που απονέμει σε νομικό πρόσωπο όπως η ΕΛΠΑ, η οποία μπορεί να αναλάβει η ίδια τη διοργάνωση αγώνων μοτοσικλέτας και την εμπορική τους εκμετάλλευση, εξουσία παροχής σύμφωνης γνώμης επί των υποβαλλομένων αιτήσεων χορηγήσεως αδειάς για τη διοργάνωση των αγώνων αυτών, χωρίς η εξουσία αυτή να υπόκειται σε περιορισμούς, δεσμεύσεις και έλεγχο, πρέπει να υπομνησθεί ότι η απλή δημιουργία ή ενίσχυση δεσπόζουσας θέσεως διά της χορηγήσεως ειδικών ή αποκλειστικών

δικαιωμάτων, κατά την έννοια του άρθρου 86, παράγραφος 1, ΕΚ, δεν είναι, αυτή καθεαυτή, ασυμβίβαστη προς το άρθρο 82 ΕΚ.

49 Αντιθέτως, ένα κράτος μέλος παραβιάζει τις απαγορεύσεις των δύο αυτών διατάξεων όταν η άσκηση και μόνο των ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων που έχουν παραχωρηθεί στην εν λόγω επιχείρηση την άγει σε καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσεώς της ή όταν τα δικαιώματα αυτά είναι ικανά να δημιουργήσουν κατάσταση που οδηγεί εκ των πραγμάτων την επιχείρηση αυτή σε τέτοια καταχρηστική συμπεριφορά (προπαρατεθείσες αποφάσεις Höfner και Elser, σκέψη 29· ΕΡΤ, σκέψη 37· αποφάσεις της 10ης Δεκεμβρίου 1991, C-179/90, *Merci convenzionali porto di Genova*, Συλλογή 1991, σ. I-5889, σκέψεις 16 και 17, και της 5ης Οκτωβρίου 1994, C-323/93, *Centre d'insémination de la Crespelle*, Συλλογή 1994, σ. I-5077, σκέψη 18). Συναφώς, δεν απαιτείται η καταχρηστική συμπεριφορά να λάβει πράγματι χώρα (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 1997, C-55/96, *Job Centre*, Συλλογή 1997, σ. I-7119, σκέψη 36).

50 Εν πάση περιπτώσει, στοιχειοθετείται παράβαση των άρθρων 82 ΕΚ και 86, παράγραφος 1, ΕΚ εφόσον μέτρο καταλογιστέο σε κράτος μέλος και ιδίως μέτρο με το οποίο το κράτος μέλος παραχωρεί ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα κατά την έννοια της τελευταίας διατάξεως, δημιουργεί κίνδυνο καταχρήσεως δεσπόζουσας θέσεως (βλ., επ' αυτού, προπαρατεθείσες αποφάσεις ΕΡΤ, σκέψη 37· *Merci convenzionali porto di Genova*, σκέψη 17, και απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2008, C-380/05, *Centro Europa 7*, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 60).

51 Ειδικότερα, ένα καθεστώς ανόθευτου ανταγωνισμού, όπως το προβλεπόμενο από τη Συνθήκη, μπορεί να επιτευχθεί μόνον εφόσον εξασφαλίζεται η ισότητα ευκαιριών μεταξύ των διαφόρων επιχειρηματιών. Το να ανατίθεται σε νομικό πρόσωπο όπως η ΕΛΠΑ, η οποία διοργανώνει και εκμεταλλεύεται εμπορικά η ίδια αγώνες μοτοσικλέτας, η παροχή στην αρμόδια διοικητική αρχή σύμφωνης γνώμης επί των υποβαλλομένων αιτήσεων χορηγήσεως αδείας για τη διοργάνωση τέτοιων αγώνων ισοδυναμεί de facto με παραχώρηση σε αυτήν της εξουσίας επιλογής των προσώπων στα οποία επιτρέπεται η διοργάνωση των εν λόγω αγώνων καθώς και της εξουσίας καθορισμού των προϋποθέσεων υπό τις οποίες διοργανώνονται οι αγώνες αυτοί και με παροχή κατ' αυτόν τον τρόπο στον ανωτέρω φορέα προφανούς πλεονεκτήματος έναντι των ανταγωνιστών του (βλ., κατ' αναλογία, αποφάσεις της 19ης Μαρτίου 1991, C-202/88, *Γαλλία κατά Επιτροπής*, Συλλογή 1991, σ. I-1223, σκέψη 51, και της 13ης Δεκεμβρίου 1991, C-18/88, *GB-Inno-BM*, Συλλογή 1991, σ. I-5941, σκέψη 25). Ένα τέτοιο δικαίωμα μπορεί επομένως να οδηγήσει την επιχείρηση που το διαθέτει στο να παρεμποδίσει την πρόσβαση των άλλων επιχειρηματιών στην οικεία αγορά. Αυτή η κατάσταση ανισότητας των

όρων ανταγωνισμού υπογραμμίζεται εξάλλου από το επιβεβαιωθέν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου γεγονός ότι η ΕΛΠΑ, όταν διοργανώνει ή συνδιοργανώνει αγώνες μοτοσικλέτας, δεν οφείλει να λάβει καμία σύμφωνη γνώμη προκειμένου να της παρασχεθεί από την αρμόδια διοικητική αρχή η απαιτούμενη άδεια.

52 Επιπλέον, μια τέτοια ρύθμιση, η οποία απονέμει σε νομικό πρόσωπο όπως η ΕΛΠΑ εξουσία παροχής σύμφωνης γνώμης επί υποβαλλομένων αιτήσεων χορηγήσεως αδείας για τη διοργάνωση αγώνων μοτοσικλέτας, χωρίς η εξουσία αυτή να υπόκειται, βάσει της ρυθμίσεως αυτής, σε περιορισμούς, δεσμεύσεις ή έλεγχο, θα μπορούσε να οδηγήσει το επιφορτισμένο με την παροχή της σύμφωνης αυτής γνώμης νομικό πρόσωπο σε νόθευση του ανταγωνισμού διά της ευνοϊκής μεταχειρίσεως των αγώνων που διοργανώνει ή συνδιοργανώνει.

53 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι νομικό πρόσωπο οι δραστηριότητες του οποίου συνίστανται όχι μόνο στη συμμετοχή στις διοικητικές αποφάσεις με τις οποίες χορηγείται άδεια διοργανώσεως αγώνων μοτοσικλέτας, αλλά και στη διοργάνωση από το ίδιο τέτοιων αγώνων και στη σύναψη, στο πλαίσιο αυτό, συμβάσεων χορηγιών, διαφημίσεων και ασφαλίσεων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 82 ΕΚ και 86 ΕΚ. Τα άρθρα αυτά απαγορεύουν εθνική ρύθμιση η οποία απονέμει σε νομικό πρόσωπο, το οποίο διοργανώνει αγώνες μοτοσικλέτας και συνάπτει στο πλαίσιο αυτό συμβάσεις χορηγιών, διαφημίσεων και ασφαλίσεων, εξουσία παροχής σύμφωνης γνώμης επί των υποβαλλομένων αιτήσεων χορηγήσεως αδείας για τη διοργάνωση τέτοιων αγώνων, χωρίς η εξουσία αυτή να υπόκειται σε περιορισμούς, δεσμεύσεις και έλεγχο.

**Για τους λόγους αυτούς,
το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως)
αποφαίνεται:**

Νομικό πρόσωπο οι δραστηριότητες του οποίου συνίστανται όχι μόνο στη συμμετοχή στις διοικητικές αποφάσεις με τις οποίες χορηγείται άδεια διοργανώσεως αγώνων μοτοσικλέτας, αλλά και στη διοργάνωση από το ίδιο τέτοιων αγώνων και στη σύναψη, στο πλαίσιο αυτό, συμβάσεων χορηγιών, διαφημίσεων και ασφαλίσεων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 82 ΕΚ και 86 ΕΚ. Τα άρθρα αυτά απαγορεύουν εθνική ρύθμιση η οποία απονέμει σε νομικό πρόσωπο, το οποίο διοργανώνει αγώνες μοτοσικλέτας και συνάπτει στο πλαίσιο αυτό συμβάσεις χορηγιών, διαφημίσεων και ασφαλίσεων, εξουσία παροχής σύμφωνης γνώμης επί των υποβαλλομένων αιτήσεων χορηγήσεως αδείας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΞΑΙΡΕΣΗΣ ΤΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

για τη διοργάνωση τέτοιων αγώνων, χωρίς η εξουσία αυτή να υπόκειται σε περιορισμούς, δεσμεύσεις και έλεγχο.

«Άρθρο 39 ΕΚ – Ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων – Περιορισμός – Επαγγελματίες ποδοσφαιριστές – Υποχρέωση του ποδοσφαιριστή να συνάψει την πρώτη σύμβαση ως επαγγελματίας με τον σύλλογο ο οποίος τον κατήρτισε – Υποχρέωση του ποδοσφαιριστή να αποζημιώσει τον σύλλογο λόγω παραβάσεως της υποχρέωσης αυτής – Δικαιολόγηση – Σκοπός συνιστάμενος στην ενθάρρυνση της προσλήψεως και καταρτίσεως νέων ποδοσφαιριστών»

9. Υπόθεση C-325/08,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το Cour de cassation (Γαλλία) με απόφαση της 9ης Ιουλίου 2008, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 17 Ιουλίου 2008, στο πλαίσιο της δίκης

Olympique Lyonnais SASP

κατά

Olivier Bernard,

Newcastle UFC,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 39 ΕΚ.

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, της Olympique Lyonnais SASP (στο εξής: Olympique Lyonnais) και, αφετέρου, του O. Bernard, επαγγελματία ποδοσφαιριστή, και της Newcastle UFC, συλλόγου αγγλικού δικαίου, σχετικά με την εκ μέρους του δεύτερου και της τρίτης καταβολή αποζημιώσεως, λόγω του ότι ο ποδοσφαιριστής δεν τήρησε τις δεσμεύσεις του εκ του άρθρου 23 του Χάρτη Επαγγελματικού Ποδοσφαίρου της Γαλλικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας για την αγωνιστική περίοδο 1997-1998 (στο εξής: Χάρτης).

Το νομικό πλαίσιο

Το εθνικό δίκαιο

3 Η απασχόληση των ποδοσφαιριστών ρυθμιζόταν στη Γαλλία, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, από τον Χάρτη, ο οποίος είχε θέση συλλογικής συμβάσεως. Ο τίτλος ΙΙΙ, κεφάλαιο ΙV, του Χάρτη αυτού αφορούσε την κατηγορία των «ελπίδων», δηλαδή των ποδοσφαιριστών ηλικίας μεταξύ 16 και 22 ετών, οι οποίοι εργάζονταν, βάσει συμβάσεως ορισμένου χρόνου, ως καταρτιζόμενοι ποδοσφαιριστές από επαγγελματικό σωματείο.

4 Βάσει του Χάρτη, ο ποδοσφαιριστής της κατηγορίας των ελπίδων ήταν υποχρεωμένος, σε περίπτωση κατά την οποία του το επέβαλλε ο σύλλογος που τον είχε καταρτίσει, κατά το πέρας της καταρτίσεώς του, να υπογράψει την πρώτη σύμβασή του ως επαγγελματίας ποδοσφαιριστής με τον σύλλογο αυτόν. Συναφώς, το άρθρο 23 του Χάρτη, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης, όριζε τα εξής:

«[...]

Με την κανονική λήξη της συμβάσεως [ποδοσφαιριστή της κατηγορίας των “ελπίδων”], ο σύλλογος έχει δικαίωμα να ζητήσει από τον αντισυμβαλλόμενο την υπογραφή συμβάσεως επαγγελματία ποδοσφαιριστή.

[...]

5 Ο Χάρτης δεν ρύθμιζε το ζήτημα της αποζημιώσεως του συλλόγου καταρτίσεως σε περίπτωση κατά την οποία ένας ποδοσφαιριστής, κατά το πέρας της καταρτίσεώς του, δεν δεχόταν να υπογράψει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με τον σύλλογο αυτόν.

6 Στην περίπτωση αυτή, ο σύλλογος που κατήρτισε τον ποδοσφαιριστή είχε, πάντως, τη δυνατότητα να ασκήσει αγωγή κατά του υπαγόμενου στην κατηγορία των «ελπίδων» ποδοσφαιριστή, βάσει του άρθρου L. 122-3-8 του γαλλικού code du travail [εργατικού κώδικα], λόγω του ότι δεν τηρήθηκαν οι συμβατικές δεσμεύσεις που απορρέουν από το άρθρο 23 του Χάρτη, προκειμένου να υποχρεωθεί ο ποδοσφαιριστής αυτός να καταβάλει στον σύλλογο αποζημίωση. Το εν λόγω άρθρο L. 122-3-8, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης, όριζε τα εξής:

«Εκτός αν συμφωνήσουν άλλως τα συμβαλλόμενα μέρη, η σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου μπορεί να λυθεί πρόωρα μόνον σε περίπτωση σοβαρού πταίσματος ή ανωτέρας βίας.

[...]

Εφόσον ο μισθωτός παραβεί τις διατάξεις αυτές, ο εργοδότης έχει δικαίωμα αποζημιώσεως προς αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

7 Το 1997, ο O. Bernard σύναψε με την Olympique Lyonnais σύμβαση ποδοσφαιριστή υπαγόμενου στην κατηγορία των «ελπίδων», τριετούς διάρκειας από 1ης Ιουλίου του εν λόγω έτους.

8 Πριν λήξει η σύμβαση αυτή, η Olympique Lyonnais πρότεινε στον O. Bernard να υπογράψει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή, διάρκειας ενός έτους από 1ης Ιουλίου 2000.

9 Ο O. Bernard αρνήθηκε να υπογράψει τη σύμβαση αυτή και, τον Αύγουστο του 2000, σύναψε σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με τη Newcastle UFC.

10 Πληροφορούμενη τη σύναψη της συμβάσεως αυτής, η Olympique Lyonnais ενήγαγε τον O. Bernard ενώπιον του conseil de prud'hommes de Lyon [εργατοδικείου της Λυών] με αίτημα να υποχρεωθούν αλληλεγγύως ο ενδιαφερόμενος και η Newcastle UFC να της καταβάλουν αποζημίωση. Το ποσό που ζητούσε η ενάγουσα ανερχόταν σε 53 357,16 ευρώ, δηλαδή, σύμφωνα με το αιτούν δικαστήριο, στο ισόποσο των ετήσιων αποδοχών που θα ελάμβανε ο O. Bernard αν είχε υπογράψει τη σύμβαση που πρότεινε η Olympique Lyonnais.

11 Το conseil de prud'hommes de Lyon έκρινε ότι ο O. Bernard έλυσε μονομερώς τη σύμβασή του και τον υποχρέωσε αλληλεγγύως με τη Newcastle UFC να καταβάλει στην Olympique Lyonnais αποζημίωση ύψους 22 867,35 ευρώ.

12 Το cour d'appel de Lyon [εφετείο της Λυών] ακύρωσε την απόφαση αυτή. Έκρινε, κατ' ουσίαν, ότι η υποχρέωση του ποδοσφαιριστή ο οποίος ολοκληρώνει την κατάρτισή του να υπογράψει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με τον σύλλογο καταρτίσεώς του συνεπάγεται επίσης τη συνακόλουθη απαγόρευση να συνάψει ο ποδοσφαιριστής αυτός τέτοια σύμβαση με σύλλογο άλλου κράτους μέλους, γεγονός που συνιστά παράβαση του άρθρου 39 ΕΚ.

13 Η Olympique Lyonnais άσκησε αναίρεση κατά την αποφάσεως του cour d'appel de Lyon.

14 Το Cour de cassation εκτιμά ότι, μολονότι το άρθρο 23 του Χάρτη δεν απαγορεύει τυπικώς σε νέο ποδοσφαιριστή να συνάψει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με σύλλογο άλλου κράτους μέλους, εντούτοις έχει ως αποτέλεσμα να τον εμποδίζει ή να τον αποθαρρύνει να υπογράψει τέτοια σύμβαση, καθόσον η παράβαση της διατάξεως αυτής ενδέχεται να τον υποχρεώσει στην καταβολή αποζημιώσεως.

15 Το Cour de cassation επισημαίνει ότι η διαφορά της κύριας δίκης εγείρει ζήτημα ερμηνείας του άρθρου 39 ΕΚ, ως προς το αν ο περιορισμός αυτός μπορεί να δικαιολογηθεί από τον σκοπό να ενθαρρυνθεί η πρόσληψη και κατάρτιση νέων επαγγελματιών ποδοσφαιριστών, όπως προκύπτει από την απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman (Συλλογή 1995, σ. I-4921).

16 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Cour de cassation αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) [...] Απαγορεύει η κατά το [άρθρο 39 ΕΚ] αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων διάταξη εθνικού δικαίου, βάσει της οποίας ποδοσφαιριστής υπαγόμενος στην κατηγορία των ελπίδων ο οποίος, κατά το πέρας της περιόδου κατάρτισέως του, υπογράφει σύμβαση ως επαγγελματίας ποδοσφαιριστής με σύλλογο άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, ενδέχεται να υποχρεωθεί στην καταβολή αποζημιώσεως;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, συνιστά η ανάγκη να ενθαρρύνεται η πρόσληψη και κατάρτιση νέων επαγγελματιών ποδοσφαιριστών θεμιτώς επιδιωκόμενο σκοπό ή επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος δυνάμενο να δικαιολογήσει τον περιορισμό αυτό;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

17 Με τα ερωτήματά του, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν ρύθμιση βάσει της οποίας ποδοσφαιριστής υπαγόμενος στην κατηγορία των «ελπίδων» μπορεί να υποχρεωθεί στην καταβολή αποζημιώσεως σε περίπτωση κατά την οποία, κατά το πέρας της περιόδου κατάρτισέως του, δεν υπογράψει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με τον σύλλογο κατάρτισέως του, αλλά με σύλλογο άλλου κράτους μέλους, συνιστά περιορισμό κατά την έννοια του άρθρου 45 ΣΛΕΕ και αν, ενδεχομένως, ο περιορισμός αυτός μπορεί να δικαιολογηθεί από την ανάγκη ενθαρρύνσεως της προσλήψεως και κατάρτισεως νέων ποδοσφαιριστών.

Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο

18 Κατά την Olympique Lyonnais, το άρθρο 23 του Χάρτη δεν συνιστά ουσιαστικό εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία ποδοσφαιριστή υπαγόμενου στην κατηγορία των «ελπίδων», καθόσον ο ποδοσφαιριστής αυτός, υπό τη μόνη προϋπόθεση να καταβάλει αποζημίωση στον σύλλογο στον οποίο ανήκε προηγουμένως, μπορεί να υπογράψει ελεύθερα σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με σύλλογο άλλου κράτους μέλους.

19 Η Newcastle UFC, η Γαλλική, η Ιταλική, η Ολλανδική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ισχυρίζονται, αντιθέτως, ότι ρύθμιση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη αποτελεί περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, ο οποίος απαγορεύεται καταρχήν.

20 Σε περίπτωση κατά την οποία κριθεί ότι το άρθρο 23 του Χάρτη αποτελεί εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία ποδοσφαιριστή υπαγομένου στην κατηγορία των «ελπίδων», η Olympique Lyonnais υποστηρίζει, επικαλούμενη την προπαρατεθείσα απόφαση Bosman, ότι η διάταξη αυτή δικαιολογείται από την ανάγκη να ενθαρρυνθεί η πρόσληψη και η κατάρτιση νέων ποδοσφαιριστών, καθόσον σκοπεί αποκλειστικά να καταστήσει δυνατό στον σύλλογο που κατήρτισε τον ποδοσφαιριστή να ανακτήσει τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε για την κατάρτιση του ποδοσφαιριστή.

21 Αντιθέτως, η Newcastle UFC ισχυρίζεται ότι με την προπαρατεθείσα απόφαση Bosman κρίθηκε ότι «οποιαδήποτε αποζημίωση καταρτίσεως» συνιστά σαφώς περιορισμό αντίθετο προς την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, δεδομένου ότι η πρόσληψη και κατάρτιση νέων ποδοσφαιριστών δεν αποτελούν επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος δυνάμενο να δικαιολογήσει τον περιορισμό αυτόν. Η Newcastle UFC υποστηρίζει εξάλλου ότι, κατά την επίμαχη στην κύρια δίκη ρύθμιση, η αποζημίωση καθορίζεται βάσει αυθαίρετων κριτηρίων τα οποία δεν είναι γνωστά εκ των προτέρων.

22 Η Γαλλική, η Ιταλική και η Ολλανδική Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή υποστηρίζουν ότι η ενθάρρυνση της προσλήψεως και της καταρτίσεως νέων ποδοσφαιριστών αποτελεί, κατά την προπαρατεθείσα απόφαση Bosman, θεμιτώς επιδιωκόμενο σκοπό.

23 Η Γαλλική Κυβέρνηση φρονεί, πάντως, ότι, κατά την επίμαχη στην κύρια δίκη ρύθμιση, η αποζημίωση την οποία μπορούσε να απαιτήσει ο σύλλογος που κατήρτισε τον ποδοσφαιριστή δεν υπολογιζόταν βάσει των εξόδων στα οποία υποβλήθηκε ο σύλλογος για την κατάρτιση, αλλά βάσει της ζημίας που υπέστη. Κατά την κυβέρνηση αυτή, καθώς και κατά την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, μια τέτοια ρύθμιση δεν είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας.

24 Η Ιταλική Κυβέρνηση φρονεί ότι ένα σύστημα αποζημιώσεως μπορεί να θεωρηθεί αναλογικό μέτρο για την επίτευξη του σκοπού να ενθαρρυνθεί η πρόσληψη και κατάρτιση νέων ποδοσφαιριστών εφόσον η αποζημίωση προσδιορίζεται βάσει σαφώς καθορισμένων παραμέτρων και υπολογίζεται αναλόγως των δαπανών στις οποίες υποβλήθηκε ο σύλλογος καταρτίσεως. Η κυβέρνηση αυτή επισημαίνει ότι η δυνατότητα να απαιτηθεί «αποζημίωση

καταρτίσεως» έχει ιδιαίτερη σημασία, ιδίως όσον αφορά τους μικρούς συλλόγους των οποίων οι υποδομές και τα οικονομικά μέσα είναι περιορισμένα.

25 Η Γαλλική και η Ιταλική Κυβέρνηση, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή παραπέμπουν επίσης στον Κανονισμό της Διεθνούς Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου (FIFA) περί ιδιότητας και μετεγγραφών ποδοσφαιριστών, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ το 2001, δηλαδή μετά τον χρόνο των επίμαχων στην κύρια δίκη πραγματικών περιστατικών. Ο κανονισμός αυτός περιέχει διατάξεις περί υπολογισμού των «αποζημιώσεων καταρτίσεως», οι οποίες έχουν εφαρμογή σε περιπτώσεις κατά τις οποίες ποδοσφαιριστής που ολοκληρώνει την κατάρτισή του σε σύλλογο κράτους μέλους συνάπτει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με σύλλογο άλλου κράτους μέλους. Κατά τη Γαλλική Κυβέρνηση, την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και την Επιτροπή, οι διατάξεις αυτές είναι σύμφωνες με την αρχή της αναλογικότητας.

26 Η Ολλανδική Κυβέρνηση επισημαίνει ότι, εν γένει, συντρέχουν λόγοι γενικού συμφέροντος οι οποίοι συνδέονται με τους σκοπούς της καταρτίσεως και οι οποίοι δύνανται να δικαιολογήσουν ρύθμιση βάσει της οποίας εργοδότης ο οποίος καταρτίζει εργαζόμενο δικαιούται να ζητήσει από τον δεύτερο να συνεχίσει να του παρέχει τις υπηρεσίες του, άλλως ο εργαζόμενος υποχρεούται να του καταβάλει αποζημίωση. Η κυβέρνηση αυτή υποστηρίζει ότι για να είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας η αποζημίωση πρέπει να πληροί δύο προϋποθέσεις, βάσει των οποίων, αφενός μεν, το καταβλητέο ποσό πρέπει να υπολογίζεται αναλόγως των εξόδων στα οποία υποβλήθηκε ο εργοδότης με σκοπό την κατάρτιση του ποδοσφαιριστή, αφετέρου δε πρέπει να λαμβάνεται υπόψη σε ποιο μέτρο και για πόσο χρονικό διάστημα ο εργοδότης μπόρεσε να αποκομίσει οφέλη από την κατάρτιση αυτή που παρέσχε.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Επί του αν υφίσταται περιορισμός της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων

27 Επιβάλλεται, καταρχάς, να υπομνησθεί ότι, λαμβανομένων υπόψη των σκοπών της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, η άσκηση αθλητικών δραστηριοτήτων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ενώσεως στο μέτρο που συνιστά οικονομική δραστηριότητα (βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα απόφαση Bosman, σκέψη 73, και απόφαση της 18ης Ιουλίου 2006, C-519/04 P, Meca-Medina και Majcen κατά Επιτροπής, Συλλογή 2006, σ. I-6991, σκέψη 22).

28 Ως εκ τούτου, οσάκις αθλητική δραστηριότητα συνιστά μισθωτή δραστηριότητα ή παροχή υπηρεσιών έναντι αμοιβής, όπως συμβαίνει στην

περίπτωση των ημιαπαγγελματιών ή επαγγελματιών αθλητών, εμπίπτει ειδικότερα στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 45 ΣΛΕΕ επ. ή των άρθρων 56 ΣΛΕΕ επ. (βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα απόφαση Meca-Medina και Majcen κατά Επιτροπής, σκέψη 23 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

29 Δεν αμφισβητείται εν προκειμένω ότι η μισθωτή δραστηριότητα του O. Bernard εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 45 ΣΛΕΕ.

30 Στη συνέχεια, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, το άρθρο 45 ΣΛΕΕ δεν διέπει μόνον τις πράξεις των δημοσίων αρχών, αλλά και τους πάσης φύσεως κανόνες που σκοπούν στη συλλογική ρύθμιση της μισθωτής εργασίας (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Bosman, σκέψη 82 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

31 Καθόσον οι όροι εργασίας στα διάφορα κράτη μέλη ρυθμίζονται σε ορισμένες περιπτώσεις με νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις, ενώ σε άλλες με συλλογικές συμβάσεις ή άλλες πράξεις που συνάπτονται ή εκδίδονται από ιδιώτες, τυχόν περιορισμός των απαγορεύσεων που θέτει το άρθρο 45 ΣΛΕΕ μόνο στις πράξεις της δημόσιας αρχής θα προκαλούσε ανισότητες ως προς την εφαρμογή τους (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Bosman, σκέψη 84).

32 Εν προκειμένω, από την αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι ο Χάρτης υπέχει θέση εθνικής συλλογικής συμβάσεως, οπότε εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 45 ΣΛΕΕ.

33 Τέλος, όσον αφορά το ζήτημα αν εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, συνιστά περιορισμό κατά την έννοια του άρθρου 45 ΣΛΕΕ, πρέπει να υπομνησθεί ότι το σύνολο των διατάξεων της Συνθήκης ΛΕΕ που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων σκοπεί να καταστήσει ευχερέστερη στους υπηκόους των κρατών μελών την άσκηση πάσης φύσεως επαγγελματικών δραστηριοτήτων στο έδαφος της Ενώσεως και απαγορεύει μέτρα τα οποία θα μπορούσαν να αποδειχθούν δυσμενή για τους υπηκόους αυτούς σε περίπτωση κατά την οποία επιθυμούν να ασκήσουν οικονομική δραστηριότητα εντός άλλου κράτους μέλους (βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα απόφαση Bosman, σκέψη 94, απόφαση της 17ης Μαρτίου 2005, C-109/04, Kranemann, Συλλογή 2005, σ. I-2421, σκέψη 25, και απόφαση της 11ης Ιανουαρίου 2007, C-208/05, ITC, Συλλογή 2007, σ. I-181, σκέψη 31).

34 Ως εκ τούτου, εθνικές διατάξεις οι οποίες εμποδίζουν ή αποτρέπουν εργαζόμενο υπήκοο κράτους μέλους από το να εγκαταλείψει το κράτος καταγωγής του προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμά του ελεύθερης κυκλοφορίας συνιστούν περιορισμούς της ελευθερίας αυτής, ακόμη και αν εφαρμόζονται αδιακρίτως της ιθαγενείας των οικείων εργαζομένων (βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσες αποφάσεις Bosman, σκέψη 96, Kranemann, σκέψη 26, και ITC, σκέψη 33).

35 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι ρύθμιση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, βάσει της οποίας ποδοσφαιριστής υπαγόμενος στην κατηγορία των «ελλπίδων», κατά το πέρας της περιόδου καταρτίσεώς του, είναι υποχρεωμένος, εκτός κι αν καταβάλει αποζημίωση, να συνάψει την πρώτη σύμβασή του ως επαγγελματίας ποδοσφαιριστής με τον σύλλογο στον οποίο καταρτίσθηκε, δύναται να αποτρέψει τον ποδοσφαιριστή αυτόν από την άσκηση του δικαιώματός του ελεύθερης κυκλοφορίας.

36 Μολονότι, βεβαίως, η ρύθμιση αυτή δεν εμποδίζει τυπικά τον ποδοσφαιριστή αυτόν να υπογράψει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με σύλλογο άλλου κράτους μέλους, όπως επισημαίνει η Olympique Lyonnais, καθιστά εντούτοις λιγότερο ελκυστική την άσκηση του δικαιώματος αυτού.

37 Κατά συνέπεια, η ρύθμιση αυτή αποτελεί περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, η οποία διασφαλίζεται εντός της Ενώσεως βάσει του άρθρου 45 ΣΛΕΕ.

Επί της δικαιολογήσεως του περιορισμού της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων

38 Μέτρο που παρακωλύει την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων μπορεί να επιτραπεί μόνον εφόσον επιδιώκει την επίτευξη θεμιτού σκοπού συμβατού με τη Συνθήκη και εφόσον δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος. Σε τέτοια περίπτωση, απαιτείται επίσης η εφαρμογή του μέτρου αυτού να είναι κατάλληλη να διασφαλίσει την επίτευξη του οικείου σκοπού και να μην υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του σκοπού αυτού (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 31ης Μαρτίου 1993, C-19/92, Kraus, Συλλογή 1993, σ. I-1663, σκέψη 32, καθώς και προπαρατεθείσες αποφάσεις Bosman, σκέψη 104, Kranemann, σκέψη 33, και ITC, σκέψη 37).

39 Όσον αφορά τον επαγγελματικό αθλητισμό, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι, λαμβανομένης υπόψη της ιδιαίτερης κοινωνικής σημασίας του αθλητισμού και ειδικότερα του ποδοσφαίρου εντός της Ενώσεως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η ενθάρρυνση της προσλήψεως και καταρτίσεως νέων ποδοσφαιριστών αποτελεί θεμιτός επιδιωκόμενος σκοπός (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Bosman, σκέψη 106).

40 Προκειμένου να διακριβωθεί ότι σύστημα που περιορίζει το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας των ποδοσφαιριστών αυτών είναι κατάλληλο να διασφαλίσει την επίτευξη του ανωτέρω σκοπού και ότι δεν υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξή του, πρέπει, όπως επεσήμανε η γενική εισαγγελέας στα σημεία 30 έως 47 των προτάσεών της, να ληφθούν υπόψη οι ιδιαιτερότητες του αθλητισμού εν γένει και του ποδοσφαίρου ειδικότερα, όπως και η κοινωνική και

εκπαιδευτική λειτουργία τους. Η σημασία των στοιχείων αυτών ενισχύεται, εξάλλου, από το γεγονός ότι μνημονεύονται στο άρθρο 165, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

41 Συναφώς, πρέπει να γίνει δεκτό, όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, ότι η προοπτική εισπράξεως αποζημιώσεων καταρτίσεως δύναται να ενθαρρύνει τους ποδοσφαιρικούς συλλόγους να αναζητούν ταλέντα και να καταρτίζουν νέους ποδοσφαιριστές (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Bosman, σκέψη 108).

42 Συγκεκριμένα, τα οφέλη από τις επενδύσεις στις οποίες προβαίνουν προς τούτο οι σύλλογοι που καταρτίζουν ποδοσφαιριστές είναι ως εκ της φύσεώς τους αβέβαια, δεδομένου ότι οι σύλλογοι αυτοί υποβάλλονται σε έξοδα για το σύνολο των νέων ποδοσφαιριστών που προσλαμβάνουν και καταρτίζουν, ενδεχομένως, επί αρκετά έτη, ενώ μόνο μερικοί από αυτούς τους ποδοσφαιριστές, μετά την ολοκλήρωση της καταρτίσεώς τους, θα ακολουθήσουν επαγγελματική σταδιοδρομία, είτε στον σύλλογο καταρτίσεώς τους είτε σε άλλο σύλλογο (βλ., σχετικώς, προπαρατεθείσα απόφαση Bosman, σκέψη 109).

43 Εξάλλου, τα έξοδα για την κατάρτιση νέων ποδοσφαιριστών μόνο εν μέρει αντισταθμίζονται, κατά κανόνα, από τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει ο σύλλογος καταρτίσεως από τους ποδοσφαιριστές αυτούς κατά το χρονικό διάστημα της καταρτίσεώς τους.

44 Υπό τις συνθήκες αυτές, οι σύλλογοι που καταρτίζουν ποδοσφαιριστές μπορεί να αποθαρρύνονταν να επενδύσουν στην κατάρτιση νέων ποδοσφαιριστών αν δεν είχαν τη δυνατότητα ανακτήσεως των δαπανών στις οποίες υποβλήθηκαν για τον σκοπό αυτόν, σε περίπτωση κατά την οποία ποδοσφαιριστής συνάψει, κατά το πέρας της καταρτίσεώς του, σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με άλλο σύλλογο. Αυτό ισχύει, ιδίως, στην περίπτωση των μικρών συλλόγων που καταρτίζουν ποδοσφαιριστές και των οποίων οι επενδύσεις σε τοπικό επίπεδο για την πρόσληψη και κατάρτιση νέων ποδοσφαιριστών έχουν ιδιαίτερη σημασία για την εκπλήρωση της κοινωνικής και εκπαιδευτικής αποστολής του αθλητισμού.

45 Ως εκ τούτου, ρύθμιση που προβλέπει την καταβολή αποζημιώσεως καταρτίσεως σε περίπτωση κατά την οποία νέος ποδοσφαιριστής, κατά το πέρας της καταρτίσεώς του, υπογράψει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με άλλο σύλλογο από αυτόν στον οποίο καταρτίσθηκε δύναται, καταρχήν, να δικαιολογηθεί από τον σκοπό που συνίσταται στην ενθάρρυνση της προσλήψεως και της καταρτίσεως νέων ποδοσφαιριστών. Πάντως, μια τέτοια ρύθμιση πρέπει να είναι πράγματι κατάλληλη για την επίτευξη του σκοπού αυτού και αναλογική προς αυτόν, λαμβανομένων δεόντως υπόψη των εξόδων στα οποία υποβλήθηκαν οι σύλλογοι για την κατάρτιση τόσο των ποδοσφαιριστών που θα ακολουθήσουν στο

μέλλον επαγγελματική σταδιοδρομία όσο και αυτών που δεν θα γίνουν ποτέ επαγγελματίες (βλ., σχετικώς, προπαρατεθείσα απόφαση Bosman, σκέψη 109).

46 Προκειμένου περί ρυθμίσεως, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, από τις σκέψεις 4 έως 6 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει ότι χαρακτηριστικό γνώρισμά της ήταν ότι στον σύλλογο που κατήρτισε τον ποδοσφαιριστή δεν καταβαλλόταν αποζημίωση καταρτίσεως, αλλά αποζημίωση την οποία όφειλε ο ενδιαφερόμενος ποδοσφαιριστής λόγω αθετήσεως των συμβατικών δεσμεύσεών του και της οποίας το ύψος ήταν ανεξάρτητο των πραγματικών δαπανών του συλλόγου για την κατάρτιση του ποδοσφαιριστή.

47 Συγκεκριμένα, όπως επεσήμανε η Γαλλική Κυβέρνηση, βάσει του άρθρου L. 122-3-8 του γαλλικού εργατικού κώδικα, η αποζημίωση αυτή δεν υπολογιζόταν βάσει των δαπανών του συλλόγου για την κατάρτιση του ποδοσφαιριστή, αλλά βάσει της συνολικής ζημίας που είχε υποστεί ο σύλλογος αυτός. Επίσης, όπως επεσήμανε η Newcastle UFC, το ύψος της ζημίας αυτής προσδιοριζόταν βάσει κριτηρίων τα οποία δεν ήταν καθορισμένα εκ των προτέρων.

48 Υπό τις συνθήκες αυτές, η προοπτική εισπράξεως τέτοιων αποζημιώσεων υπερέβαινε το αναγκαίο μέτρο για την ενθάρρυνση της προσλήψεως και καταρτίσεως νέων ποδοσφαιριστών, καθώς και για τη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων αυτών.

49 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω, στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 45 ΣΛΕΕ δεν απαγορεύει ρύθμιση η οποία, προς επίτευξη του σκοπού που συνίσταται στην ενθάρρυνση της προσλήψεως και καταρτίσεως νέων ποδοσφαιριστών, διασφαλίζει την καταβολή αποζημιώσεως στον σύλλογο καταρτίσεως σε περίπτωση κατά την οποία νέος ποδοσφαιριστής, κατά το πέρας της περιόδου καταρτίσεώς του, υπογράφει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με σύλλογο άλλου κράτους μέλους, υπό την προϋπόθεση ότι η ρύθμιση αυτή είναι κατάλληλη για να διασφαλίσει την επίτευξη του σκοπού αυτού και δεν υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξή του.

50 Η διασφάλιση της επιτεύξεως του σκοπού αυτού δεν επιβάλλει ρύθμιση, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, βάσει της οποίας ποδοσφαιριστής υπαγόμενος στην κατηγορία των ελπίδων ο οποίος, κατά το πέρας της περιόδου καταρτίσεώς του, υπογράφει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με σύλλογο άλλου κράτους μέλους μπορεί να υποχρεωθεί στην καταβολή αποζημιώσεως, της οποίας το ύψος είναι ανεξάρτητο από τις πραγματικές δαπάνες καταρτίσεως.

Για τους λόγους αυτούς,

το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

αποφαίνεται:

Το άρθρο 45 ΣΛΕΕ δεν απαγορεύει ρύθμιση η οποία, προς επίτευξη του σκοπού που συνίσταται στην ενθάρρυνση της προσλήψεως και καταρτίσεως νέων ποδοσφαιριστών, διασφαλίζει την καταβολή αποζημιώσεως στον σύλλογο καταρτίσεως σε περίπτωση κατά την οποία νέος ποδοσφαιριστής, κατά το πέρας της περιόδου καταρτίσεώς του, υπογράφει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με σύλλογο άλλου κράτους μέλους, υπό την προϋπόθεση ότι η ρύθμιση αυτή είναι κατάλληλη για να διασφαλίσει την επίτευξη του σκοπού αυτού και δεν υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξή του.

Η διασφάλιση της επιτεύξεως του σκοπού αυτού δεν επιβάλλει ρύθμιση, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, βάσει της οποίας ποδοσφαιριστής υπαγόμενος στην κατηγορία των ελπίδων ο οποίος, κατά το πέρας της περιόδου καταρτίσεώς του, υπογράφει σύμβαση επαγγελματία ποδοσφαιριστή με σύλλογο άλλου κράτους μέλους μπορεί να υποχρεωθεί στην καταβολή αποζημιώσεως, της οποίας το ύψος είναι ανεξάρτητο από τις πραγματικές δαπάνες καταρτίσεως.

ΙΙΙ. ΤΑ ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΗΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΤΑ ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΗΜΑΤΑ

A. Θεωρία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΤΑ ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΗΜΑΤΑ

Α1. Δίκαιο και Τυχερά Παιγνίδια

Τα τυχερά παιγνίδια σήμερα θεωρούνται μια σημαντική επιχειρηματική δραστηριότητα. Η δραστηριότητα αυτή χωρίς να θεωρείται απαραίτητα αντικοινωνική, αναγνωρίζεται εντούτοις διεθνώς, ότι ενέχει κινδύνους για το κοινωνικό σύνολο. Τα κράτη μέλη στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν θεσπίσει διαφορετικές ρυθμίσεις.¹ Συνοψίζοντας μπορεί να πει κανείς, ότι σχεδόν όλα τα κράτη μέλη ρυθμίζουν τα τυχερά παιγνίδια και τα αθλητικά στοιχήματα περιοριστικά. Ενώ όμως ο στόχος της περιοριστικής αυτής ρύθμισης θα έπρεπε να είναι η προστασία και μόνο του κοινωνικού συνόλου, φαίνεται ότι η κρατική πολιτική της προστασίας του κοινωνικού συνόλου από τους κινδύνους αυτούς τείνει να αμβλύνεται, όταν οι κυβερνήσεις χρησιμοποιούν τα τεράστια έσοδα από τα τυχερά παιγνίδια για να ενισχύσουν τον κρατικό προϋπολογισμό. Η νομολογία του ΔΕΕ έχει αναλάβει πλέον τον ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο της υπενθύμισης στα κράτη μέλη, πως οι νομοθετικές ρυθμίσεις, που επιλέγουν σχετικά με τα τυχερά παιγνίδια πρέπει να έχουν στόχο την προστασία των διοικουμένων κι όχι την διασφάλιση των κρατικών εσόδων.

1. Τα Τυχερά Παιγνίδια από την Αρχαιότητα Μέχρι Σήμερα²

Από την αρχαιότητα εμφανίστηκαν παιγνίδια το αποτέλεσμα των οποίων εξαρτάται από τη τύχη και στα οποία οι συμμετέχοντες στοιχηματίζουν χρηματικά ποσά ή τιμαλφή. Οι ιστορικοί τοποθετούν την εμφάνισή τους τρεις χιλιάδες χρόνια προ Χριστού στην Άπω Ανατολή και στην Αίγυπτο. Τα παιγνίδια αυτά ήταν πολύ διαδεδομένα στην ελληνική και τη ρωμαϊκή αρχαιότητα. Από τότε φυσικά τα τυχερά αυτά παιγνίδια διαφοροποιήθηκαν σημαντικά και σήμερα υπάρχει πολύ μεγάλη ποικιλία στα είδη των παιγνιδιών αλλά και στους σκοπούς για τους οποίους διοργανώνονται.³

Η έννοια του στοιχήματος παραμένει και σήμερα πολύ διαδεδομένη και στον ελληνικό χώρο. Ο ελληνικός Αστικός Κώδικας από το 1946 που τέθηκε σε ισχύ με τρία άρθρα του⁴ ρυθμίζει τις οφειλές από στοίχημα. Τα τυχερά παιγνίδια, τα στοιχήματα και τα λαχεία εντάσσονται στις λεγόμενες τυχηρές συμβάσεις, δηλαδή στην κατηγορία εκείνη των συμβάσεων στο πλαίσιο των οποίων η παροχή, που συνομολογείται εξαρτάται από τυχαίο γεγονός. Τυχηρές συμβάσεις, δηλαδή εξαρτώμενες από τυχαίο γεγονός είναι και οι συμβάσεις ασφάλισης. Ενώ όμως

¹ Βλ. Panagiotopoulos, D. (2011). «Sports Law. Lex Sportiva & Lex Olympica». Ant. N. Sakkoulas Publishers. P 363-368.

² Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Τα Τυχερά Παιγνίδια στην Ευρωπαϊκή Αγορά». Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών. Τεύχος 166. Ιανουάριος 2010. Σελ. 25-31.

³ Βλ. σχετικά Βοτ, Υ. Πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα στο Δ.Ε.Κ. εκδοθείσα την 14^η Οκτωβρίου 2008 στην υπόθεση C-42/07, Bwin Liga, παράγραφοι 16-26.

⁴ Άρθρα 844, 845 και 846 Αστικού Κώδικα.

αυτές έχουν μια κοινωνική αποστολή, αντίθετα το στοίχημα και τα τυχερά παιχνίδια γενικά αποβλέπουν στο εύκολο κέρδος ή στην ικανοποίηση ενός πάθους. Ο νομοθέτης λοιπόν αντιμετωπίζει τις συμβάσεις αυτές ως μη χρήσιμες κοινωνικά.

Για το λόγο αυτό ο νομοθέτης του Αστικού Κώδικα, χωρίς να τις απαγορεύει εντελώς, εκτιμώντας τους κινδύνους, τους οποίους εγκυμονεί η ενασχόληση με αυτά για την διάπλαση του κοινωνικού ήθους και τα συγκεκριμένα κοινωνικά προβλήματα, που μπορεί να γεννήσει, αποφεύγει να προσδώσει στις συμβάσεις αυτές πλήρη νομική ενέργεια και τις κατατάσσει στις συμβάσεις, που γεννούν ατελείς ενοχές προσδιορίζοντας, ότι τα κέρδη από παίγνιο ή στοίχημα δεν γεννούν απαίτηση με την έννοια, ότι καταρχήν τα κέρδη αυτά δεν μπορεί να τα διεκδικήσει κανείς δικαστικά αλλά αν παρόλα αυτά καταβληθούν τότε αυτός, που τα κατέβαλε δεν μπορεί να διεκδικήσει δικαστικά την επιστροφή τους, εκτός εάν υπάρχει περίπτωση εξαπάτησης.^{5 6} Ο παίκτης λοιπόν που κέρδισε σε τυχερό παιχνίδι, στο οποίο ο διοργανωτής δε διέθετε νόμιμη άδεια, δεν μπορεί να διεκδικήσει το κέρδος (παρά μόνο τα όσα κατέβαλε με τις διατάξεις περί αδικαιολόγητου πλουτισμού). Αντίθετα ο παίκτης, που συμμετείχε σε νόμιμα διοργανωθέν τυχερό παιχνίδι, μπορεί να διεκδικήσει το κέρδος του καθώς τα δικαστήρια έχουν κρίνει, ότι η συμμετοχή του κράτους στην οργάνωση και εποπτεία αυτών των τυχερών παιχνιδιών και στοιχημάτων δικαιολογεί την εξαίρεση.^{7 8}

Αλλά και εκτός του Αστικού Κώδικα διάφορα νομοθετήματα ρυθμίζουν περιοριστικά το θέμα. Ο Ν. ΑΧΛ΄ της 30-12-1887 «Περί Λαχείων» καθώς και ο Ν. 5101/1931 απαγόρευαν τη διοργάνωση λαχειοφόρων αγορών χωρίς άδεια.⁹ Με το νομοθετικό διάταγμα 3769/1957 απαγορεύθηκε η διοργάνωση στοιχημάτων από οποιονδήποτε πλην της ελληνικής εταιρίας ιπποδρομιών¹⁰ ενώ βάσει του άρθρου 4 παρ. 1, εδ.α΄ του Ν. 2206/1994 απαγορεύθηκε γενικώς σε οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο να διοργανώνει παιχνίδι με σκοπό το κέρδος, εκτός εάν λάβει άδεια, που παρέχεται από το κράτος.

2. Κατηγορίες Τυχερών Παιχνιδιών

⁵ Βλ. Επιστημονική Έκθεση στο Σχέδιο Νόμου 2433/1996 από 8-7-1996.

⁶ Αυτά ισχύουν μόνο για τα παιχνίδια που επιτρέπονται έστω και κατόπιν άδειας καθώς εάν το παιχνίδι ρητώς απαγορεύεται από το νόμο, τότε η σύμβαση είναι άκυρη σύμφωνα με το άρθρο 174 ΑΚ.

⁷ Βλ. Συνοδινού, Τ.Ε., «Το Παίγνιο και ο Καταναλωτής», Αρμενόπουλος Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσ/νίκης, 28 (2007), σελ. 35-63.

⁸ Βλ. Απόφαση Εφετείου Αθηνών 7342/1991.

⁹ Βλ. Συνοδινού, Τ.Ε., «Το Παίγνιο και ο Καταναλωτής», Αρμενόπουλος Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσ/νίκης, 28 (2007), σελ. 35-63.

¹⁰ Ο ΟΠΑΠ συστάθηκε το 1958 με το Βασιλικό Διάταγμα 20/29 της 29ης Δεκεμβρίου 1958

Σήμερα που έχουν διαμορφωθεί πολλών ειδών τυχερά παιγνίδια και ανάλογα με το σκοπό που επιδιώκουν μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες:¹¹

- Τυχερά παιγνίδια, που επιδιώκουν άμεσα το κέρδος.
- Τυχερά παιγνίδια, που επιδιώκουν έμμεσα το κέρδος και χρησιμοποιούνται για διαφημιστικούς σκοπούς ή την προώθηση πωλήσεων.
- Τυχερά παιγνίδια με φιλανθρωπικούς σκοπούς.

Ανάλογα με το είδος τους τα τυχερά παιγνίδια γενικά μπορούν να ταξινομηθούν σε τέσσερις κατηγορίες:¹²

- Τα λαχεία
- Τα στοιχήματα
- Τα καζίνο
- Οι αυτόματες μηχανές τυχερών παιγνίων.

3. Κίνδυνοι για τους Παίκτες

Τα τυχερά παιγνίδια μπορούν να σημαίνουν σοβαρούς κινδύνους για τους παίκτες. Από τη φύση τους, τα τυχερά παιγνίδια επιτρέπουν σε πολύ μικρό αριθμό παικτών να κερδίσουν, διαφορετικά δε θα μπορούσαν να είναι κερδοφόρα για τον επιχειρηματία. Συνεπώς στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων, οι παίκτες χάνουν περισσότερα από όσα κερδίζουν. Ενώ σε άλλα μέσα ψυχαγωγίας οι συμμετέχοντες ξοδεύουν από το περίσσευμά τους, στα τυχερά παιγνίδια πολλές φορές η έξαψη του παιγνιδιού και η προσδοκία κερδών, ενίοτε πολύ σημαντικών, μπορούν να οδηγήσουν τους παίκτες να ξοδεύσουν από το υστέρημα τους.

Η συμπεριφορά αυτή μπορεί να έχει ως συνέπεια να μην είναι πλέον οι παίκτες σε θέση να αντεπεξέλθουν στις κοινωνικές και οικογενειακές υποχρεώσεις τους. Μπορεί επίσης να οδηγήσει σε πραγματική κατάσταση εξάρτησης από τα παιγνίδια αυτά, συγκρίσιμη με την εξάρτηση από τα ναρκωτικά ή το αλκοόλ.¹³

Οι κοινωνικές επιπτώσεις των τυχερών παιγνιδιών αποτέλεσαν αντικείμενο ερευνών και μελετών σε διάφορα κράτη μέλη. Τα προβλήματα αυτά οδήγησαν στη σύσταση υπηρεσιών κοινωνικής αρωγής και περίθαλψης καθώς επίσης και απευθείας τηλεφωνικών γραμμών για την παροχή βοήθειας στους μανιώδεις παίκτες. Χαρακτηριστική της κατάστασης είναι η άποψη ότι εκείνος που στοιχηματίζει δεν παίζει ουσιαστικά για να κερδίσει, παίζει για να ξαναπαίξει. Έτσι διαμορφώνεται ο φαύλος κύκλος του μανιώδους παίκτη. Όσο περισσότερο κερδίζει

¹¹ Βλ. Study of Gambling Services in the Internal Market of the European Union, European Commission 14-6-2006. (http://ec.europa.eu/internal_market/services/docs/gambling/study1_en.pdf)

¹² Βλ. Study of Gambling Services in the Internal Market of the European Union, European Commission 14-6-2006. (http://ec.europa.eu/internal_market/services/docs/gambling/study1_en.pdf)

¹³ Βλ. Thomas L. Moore, «The Etiology of Pathological Gambling». Oregon Gambling Addiction Treatment Foundation. 28-12-2002. (<http://www.gamblingaddiction.org/Etiology/Etio02.PDF>)

ο παίκτης, τόσο περισσότερο παίζει, τόσο περισσότερο προσκολλάται στο παιχνίδι και δε βλέπει κανένα λόγο να σταματήσει να παίζει εφόσον κερδίζει. Αν χάσει, αυτό θα αποτελέσει πρόσθετη αιτία για να ξαναπαίξει, ώστε να κερδίσει τα χαμένα.^{14 15}

Από την άλλη στα τυχερά παιχνίδια, λόγω των σημαντικών χρηματικών ποσών, που διακυβεύονται, γεννιέται ο πειρασμός της νόθευσής τους από το διοργανωτή, ο οποίος ενδέχεται να θελήσει να επηρεάσει το αποτέλεσμα της κλήρωσης ή του αθλητικού αγώνα, ώστε να είναι περισσότερο ευνοϊκό γι' αυτόν. Αξίζει να αναφερθεί, ότι ο ίδιος ο παίκτης δεν έχει στη διάθεσή του κανένα πραγματικά αποτελεσματικό μέσο για να ελέγξει κατά πόσον οι όροι υπό τους οποίους διεξάγεται το παιχνίδι είναι όντως σύμφωνοι προς τους ανακοινωθέντες.

Τέλος, τα τυχερά και χρηματικά παιχνίδια μπορούν να αποτελέσουν μέσο «ξεπλύματος» χρηματικών ποσών, που είναι προϊόντα παράνομων δραστηριοτήτων καθώς τα ποσά αυτά μπορούν να παίζονται εικονικά, δήθεν με την ελπίδα κερδών. Μπορούν ακόμα να μετατραπούν σε κέρδη της επιχείρησης αν ο παρανομώνας είναι και ο διοργανωτής του παιχνιδιού.^{16 17 18}

Οι κίνδυνοι υπερβολικής σπατάλης και πραγματικής εξάρτησης¹⁹ από το παιχνίδι επιδεινώνονται, λόγω της συχνότητας των κερδών, του δελεαστικού ή ελκυστικού χαρακτήρα τους, της δυνατότητας να ποντάρει ο παίκτης σημαντικά ποσά, της δυνατότητας να επιτύχει πίστωση προκειμένου να παίζει, της εγκατάστασης των παιχνιδιών σε μέρη, όπου τα άτομα μπορούν να παίξουν από παρόρμηση, της συνεχούς προσφοράς του παιχνιδιού και, τέλος, από την έλλειψη ενημερωτικής εκστρατείας ως προς τους κινδύνους, που συνδέονται με τα τυχερά παιχνίδια.^{20 21}

4. Η Επίδραση της Τεχνολογίας στα Τυχερά Παιχνίδια

¹⁴ Βλ. Martignoni-Hutin, J. P., *Faites vos jeux, L'Harmattan, Logiques sociales*, Παρίσι, 1993, σ. 133.

¹⁵ Βλ. Lisa Taylor, Pamela Hillyard, *Gambling Awareness for Youth: An Analysis of the «Don't Gamble Away your Future» Program*. *Int. Journal of Mental Health and Addiction* (2009) 7:250-261. (<http://www.springerlink.com/content/b220651t4317p261/fulltext.pdf>)

¹⁶ Bot, Y. Πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα στο Δ.Ε.Κ. εκδοθείσα την 14^η Οκτωβρίου 2008 στην υπόθεση C-42/07, *Bwin Liga*, παράγραφοι 28-33.

¹⁷ Βλ. Howard Fenrich, «Ex-mobster warns of Gambling Dangers», 11-11-2007.

(http://www.responsiblegambling.org/articles/Ex_mobster_warns_of_gamblings_dangers.pdf)

¹⁸ Βλ. Ashcroft, J., Daniels, D., Hart, S., «Gambling and Crime among Arrestees: Exploring the Link. U.S. Department of Justice.» July 2004. (<http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/203197.pdf>)

¹⁹ Βλ. Thomas L. Moore, «The Etiology of Pathological Gambling». *Oregon Gambling Addiction Treatment Foundation*. 28-12-2002. (<http://www.gamblingaddiction.org/Etiology/Etio02.PDF>)

²⁰ Βλ. επίσης Christel Schaldemose, *Report on the Integrity of Online Gambling*, 17-10-2008 (http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/pr/748/748214/748214en.pdf)

²¹ Bot, Y. Πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα στο Δ.Ε.Κ. εκδοθείσα την 14^η Οκτωβρίου 2008 στην υπόθεση C-42/07, *Bwin Liga*, παράγραφος 267.

Μέχρι τη δεκαετία του '90, η πρόσβαση στα τυχερά και χρηματικά παιχνίδια ήταν δυνατή μόνο σε συγκεκριμένους χώρους, όπως, ήταν τα σημεία πώλησης των στοιχημάτων και των λαχείων, τα κέντρα ιπποδρομιών και τα καζίνα. Η συμμετοχή σε τυχερό και χρηματικό παιχνίδι απαιτούσε, συνεπώς, τη φυσική μετακίνηση του παίκτη. Η συμμετοχή αυτή δεν ήταν επίσης δυνατή παρά μόνον κατά τις ώρες λειτουργίας των χώρων αυτών. Τα πράγματα διαφοροποιήθηκαν όμως όταν έκαναν την εμφάνισή τους τα ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας, όπως τα κινητά τηλέφωνα, η διαδραστική τηλεόραση και, κυρίως, το Διαδίκτυο. Ο παίκτης μπορεί πλέον να παίζει ανά πάσα στιγμή και χωρίς να απομακρύνεται από την κατοικία του.

Πλέον η συμμετοχή σε τυχερά και χρηματικά παιχνίδια διευκολύνεται σημαντικά. Καταρχήν ο αριθμός των ατόμων, που μπορούν να χρησιμοποιούν αυτά τα ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας αυξάνει σταθερά. Επίσης τα νέα αυτά μέσα γίνονται όλο και πιο εύκολα στη χρήση τους και λειτουργούν σε ενιαίο πλαίσιο. Τέλος, οι χρηματικές συναλλαγές με τα εν λόγω μέσα επικοινωνίας μπορούν να πραγματοποιούνται πολύ εύκολα. Εξάλλου, τα ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας, ιδίως το διαδίκτυο, παρέχουν στα άτομα, που κατοικούν στο έδαφος ενός κράτους μέλους τη δυνατότητα να συμμετάσχουν όχι μόνο στα παιχνίδια on-line, που προτείνονται από φορείς εγκατεστημένους στο έδαφος του κράτους αυτού, αλλά και σε εκείνα που προσφέρονται από φορείς εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη ή σε τρίτες χώρες. Επίσης επιτρέπουν στον παίκτη να παίζει σε ένα περιβάλλον, όπου αυτός είναι εντελώς απομονωμένος. Επομένως τα νέα αυτά μέσα επικοινωνίας επέτρεψαν τη σημαντική αύξηση της προσφοράς τυχερών και χρηματικών παιχνιδιών με αποτέλεσμα τα παιχνίδια αυτά να γνωρίσουν σημαντική επιτυχία.²² Σήμερα υπολογίζεται, ότι τρία εκατομμύρια άτομα στην Ευρώπη στοιχηματίζουν on-line σε αποτελέσματα αθλητικών αγώνων.²³

Ειδικά τα παιχνίδια on-line, παρέχονται από εικονικές (virtual) μηχανές στο διαδίκτυο και δεν απαιτούν την κατασκευή ενσώματων μηχανών, οπότε το φάσμα των προσφερομένων παιχνιδιών μπορεί να είναι πολύ ευρύ. Με τη μέθοδο αυτή είναι δυνατή η προσφορά πολλαπλάσιων παιχνιδιών από αυτά που προσφέρονται με παραδοσιακά μέσα. Ομοίως, οι επιχειρηματίες είναι σε θέση να προτείνουν μέσω του Διαδικτύου στοιχήματα ή κληρώσεις λοταρίας των οποίων τα

²² Bot, Y. Πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα στο Δ.Ε.Κ. εκδοθείσα την 14^η Οκτωβρίου 2008 στην υπόθεση C-42/07, Bwin Liga, παράγραφοι 41-45.

²³ Βλ. Online Gambling: MEP's to debate rules to combat fraud, addiction, 9-3-2009. (http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/063-51266-068-03-11-911-20090309STO51240-2009-09-03-2009/default_en.htm)

αποτελέσματα γίνονται αμέσως γνωστά, οπότε οι καταναλωτές διαθέτουν τη δυνατότητα να ξαναπαίξουν πολλές φορές σε μικρό χρονικό διάστημα.²⁴

Επιπλέον, οι σχέσεις μέσω Διαδικτύου δεν επιτρέπουν στον παρέχοντα τις υπηρεσίες on-line να ελέγξει την ταυτότητα του καταναλωτή, όπως μπορεί να το πράξει στο πλαίσιο πώλησης μεταξύ φυσικών προσώπων. Τα μέτρα προστασίας των ανηλίκων ή των ευάλωτων ατόμων μπορούν να καταστρατηγηθούν πολύ ευκολότερα καθώς οι σχέσεις μέσω διαδικτύου είναι ανώνυμες. Επίσης, στον παίκτη μπορεί να προταθεί πίστωση για να παίξει on-line, οι δε πληρωμές μέσω διαδικτύου είναι ταχύτερες και ευκολότερες.

Τέλος, η παροχή παιγνιδιών on-line, λόγω του όγκου, της ταχύτητας και της διεθνούς έκτασης των συναλλαγών των παιγνιδιών εξ αποστάσεως, συνδυαζόμενη με την εγκατάσταση των παρεχόντων υπηρεσίες στην αλλοδαπή, διευκολύνει το ξέπλυμα χρημάτων προερχομένων από εγκληματικές δραστηριότητες. Επιπλέον, ο κίνδυνος απάτης είναι αυξημένος, διότι η διοργάνωση παιγνιδιών on-line δεν απαιτεί την ενοικίαση χώρου, ανακαίνιση, μεταφορά και τοποθέτηση των παιγνιδιών, που σημαίνει, ότι μπορεί να γίνει ταχύτατα, οπότε οι ανέντιμοι διοργανωτές μπορούν να εμφανίζονται και να εξαφανίζονται μέσα σε μερικά λεπτά. Οι αυξημένοι κίνδυνοι για τους καταναλωτές και τη δημόσια τάξη, τους οποίους ενέχουν τα παιγνίδια μέσω του διαδικτύου δικαιολογούν, συνεπώς, τη θέσπιση, εκ μέρους κράτους μέλους, των μέσων εκείνων, που θα του επιτρέψουν να ελέγχει αποτελεσματικά τα παιγνίδια αυτά και να επιφέρει στη νομοθεσία του τις προσαρμογές, που θα κρίνει αναγκαίες.²⁵

5. Οι Στόχοι του Δικαίου του Ανταγωνισμού και η Αγορά Τυχερών Παιγνιδιών

Το αν θα πρέπει να εφαρμόζονται οι κανόνες περί ελεύθερης αγοράς στα τυχερά παιγνίδια είναι κάτι που χρειάζεται περαιτέρω διευκρίνιση.²⁶ Η ανάλυση θα πρέπει να ξεκινήσει από το σκοπό που επιδιώκεται μέσω των νόμων της αγοράς, καθώς επίσης και από το σκοπό που επιδιώκεται από τους κανόνες ανταγωνισμού που θεσπίζονται σε μια αγορά. Καταρχήν πρέπει να αναφέρουμε, ότι ελλείψει εναρμονισμένων κανόνων σε κοινοτικό επίπεδο στον τομέα των παιγνιδιών, τα κράτη μέλη παραμένουν μόνα αρμόδια για τον καθορισμό των προϋποθέσεων

²⁴ Βλ. επίσης Peter Collins, «National Remote Gambling Programme», 12-8-2007. (<http://www.responsiblegambling.co.za/media/user/documents/Remote%20Gambling%20for%20SA%20Portfolio%20Committee%20August%202007.pdf>)

²⁵ Bot, Y. Πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα στο Δ.Ε.Κ. εκδοθείσα την 14^η Οκτωβρίου 2008 στην υπόθεση C-42/07, Bwin Liga, παράγραφοι 269-275.

²⁶ Βλ. Alan Littler, «The Regulation of Gambling at European Level. The Balance to be Found». ERA Forum (2007)8: 357-371. (<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=71680>)

άσκησης των δραστηριοτήτων στον εν λόγω τομέα, ωστόσο υποχρεούνται να ασκούν αυτή την αρμοδιότητα σεβόμενα τις περί κυκλοφορίας ελευθερίες.²⁷

Τα κράτη μέλη, όταν θεμελίωσαν την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα είχαν στόχο τη διαμόρφωση μιας κατά το δυνατόν ελεύθερης - ανοικτής αγοράς. Η κρατούσα άποψη ήταν, ότι ο ανταγωνισμός, όταν είναι υγιής, εξασφαλίζει την τεχνολογική πρόοδο και βελτιώνει την ποιότητα μιας παρεχόμενης υπηρεσίας, ενός παραγόμενου προϊόντος και εγγυάται ταυτόχρονα μείωση του κόστους. Ο υγιής ανταγωνισμός ασκεί πίεση στις επιχειρήσεις και ευνοεί, συνεπώς, τους καταναλωτές, διότι τους προσφέρονται έτσι προϊόντα ή υπηρεσίες ολοένα καλύτερης ποιότητας, σε ολοένα καλύτερη τιμή. Ο ανταγωνισμός αποτελεί λοιπόν και πρέπει να αποτελεί πηγή προόδου και ανάπτυξης.

Ωστόσο, τα πλεονεκτήματα αυτά της ελεύθερης αγοράς και του υγιούς ανταγωνισμού, δεν απαντώνται στον τομέα των τυχερών παιγνιδιών. Για να γίνει πιο αντιληπτό το θέμα αρκεί κανείς να συγκρίνει την αγορά των τυχερών παιγνιδιών με την αγορά των ιατρικών υπηρεσιών. Η ελεύθερη κυκλοφορία των ιατρών και φορέων παροχής ιατρικών υπηρεσιών εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αυξάνει τις δυνατότητες περίθαλψης, που προσφέρονται σε κάθε πολίτη της Ένωσης, επιτρέποντάς του την πρόσβαση στις υπηρεσίες του τομέα της υγείας στα άλλα κράτη μέλη. Αντίθετα η ελεύθερη κυκλοφορία των παρόχων τυχερών παιγνιδιών θα απομυζούσε τον οικογενειακό προϋπολογισμό των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο ανταγωνισμός μεταξύ των παρεχόντων υπηρεσίες στον τομέα αυτόν τους οδηγεί αναγκαστικά στο να προσφέρουν στους καταναλωτές παιγνίδια όλο και πιο ελκυστικά, ώστε οι καταναλωτές να χάνουν ακόμη πιο εύκολα και ολοένα και πιο γρήγορα χρήματα, ώστε οι παρέχοντες τα παιγνίδια να πραγματοποιούν τα μέγιστα κέρδη. Η πρακτική αυτή δεν αποτελεί πηγή προόδου και ανάπτυξης. Επίσης, δεν επιτυγχάνεται καμμία πρόοδος με την προώθηση της δυνατότητας των καταναλωτών να συμμετέχουν στα κρατικά λαχεία, που οργανώνονται στα διάφορα κράτη μέλη και να στοιχηματίζουν π.χ. σε όλες τις ιπποδρομίες ή τους αθλητικούς αγώνες που οργανώνονται στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι επιχειρήσεις, που προσφέρουν τυχερά και χρηματικά παιγνίδια δεν μπορούν να είναι κερδοφόρες παρά μόνον, όταν οι παίκτες χάνουν περισσότερα από όσα κερδίζουν. Το άνοιγμα της αγοράς στον τομέα αυτόν, που θα συνεπαγόταν αύξηση του τμήματος εκείνου του προϋπολογισμού των νοικοκυριών, που αφιερώνεται στα παιγνίδια, θα είχε ως αναγκαία συνέπεια, για τα περισσότερα νοικοκυριά, μείωση των πόρων τους. Ομως βασικός στόχος ενός δημοκρατικού και σύγχρονου κράτους

²⁷ Βλ. Alan Littler, «The Regulation of Gambling at European Level. The Balance to be Found». ERA Forum (2007)8: 357-371. (<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=71680>)

πρόνοιας είναι η βελτίωση των οικονομικών των νοικοκυριών, η ενίσχυση του οικογενειακού προϋπολογισμού. Μια επιχείρηση, που για να παραμείνει κερδοφόρα αντιμάχεται αυτή την σημαντική κρατική αποστολή θα πρέπει να λειτουργεί σε καθεστώς περιορισμού και κρατικού ελέγχου.²⁸

6. Τα Μέτρα των Κρατών – Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης²⁹

Μπορεί να διακρίνει κανείς πέντε δυνατότητες κρατικής ρύθμισης των τυχερών παιχνιδιών κατά βαθμίδα αυστηρότητας:

1. Απόλυτη απαγόρευση.
2. Κρατικό Μονοπώλιο.
3. Κρατικά ελεγχόμενη παροχή αδειών κατόπιν ελέγχου σκοπιμότητας.
4. Παροχή αδειών κατόπιν ελέγχου νομιμότητας.
5. Απόλυτη ελευθερία παροχής υπηρεσιών τυχερών παιχνιδιών.

Γεγονός είναι πάντως ότι σήμερα, στα περισσότερα κράτη μέλη της Ένωσης, τα τυχερά και χρηματικά παιχνίδια αποτελούν αντικείμενο περιοριστικής ρύθμισης.³⁰ Η περιοριστική αυτή ρύθμιση λαμβάνει συνήθως τη μορφή της καταρχήν απαγόρευσης των τυχερών και χρηματικών παιχνιδιών, συνοδευόμενης από ειδικές παρεκκλίσεις. Η εκμετάλλευση τυχερού και χρηματικού παιχνιδιού από ιδιωτικό φορέα, όταν αυτή προβλέπεται, εξαρτάται από τη λήψη άδειας από την αρμόδια αρχή και όσον αφορά στον αριθμό των φορέων στους οποίους επιτρέπεται η εκμετάλλευση ενός συγκεκριμένου παιχνιδιού, συνήθως ισχύει numerus clausus.³¹

Σε πολλά κράτη μέλη, η εκμετάλλευση τυχερών και χρηματικών παιχνιδιών μπορεί επίσης να αποτελέσει αντικείμενο αποκλειστικού δικαιώματος το οποίο παραχωρείται σε κρατικό οργανισμό, όπως συμβαίνει στην Πορτογαλία ή σε ιδιωτικό φορέα, όπως συμβαίνει στην Ελλάδα. Οι ισχύουσες ρυθμίσεις στα κράτη μέλη διαφέρουν, συνεπώς, σημαντικά μεταξύ τους. Το ίδιο παιχνίδι μπορεί, συνεπώς, να επιτρέπεται σε ένα κράτος μέλος και σε κάποιο άλλο να απαγορεύεται ή να αντιμετωπίζεται διαφορετικά.

Τέλος, η φορολογική μεταχείριση των τυχερών και χρηματικών παιχνιδιών διαφέρει πολύ από το ένα κράτος μέλος στο άλλο, καθόσον σε μερικά κράτη μέλη

²⁸ Bot, Y. Πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα στο Δ.Ε.Κ. εκδοθείσα την 14^η Οκτωβρίου 2008 στην υπόθεση C-42/07, Bwin Liga, παράγραφοι 243-248.

²⁹ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Τα Τυχερά Παιχνίδια στην Ευρωπαϊκή Αγορά». Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών. Τεύχος 166. Ιανουάριος 2010. Σελ. 25-31.

³⁰ Βλ. Online Gambling: MEP's to debate rules to combat fraud, addiction, 9-3-2009. (http://www.europarl.europa.eu/news/public/story_page/063-51266-068-03-11-911-20090309STO51240-2009-09-03-2009/default_en.htm)

³¹ Βλ. Study of Gambling Services in the Internal Market of the European Union, European Commission 14-6-2006. σελ 16. (http://ec.europa.eu/internal_market/services/docs/gambling/study1_en.pdf)

τα κέρδη από την εκμετάλλευση των παιγνιδιών αυτών διατίθενται, για σκοπούς γενικού συμφέροντος. Ομοίως, το μερίδιο των κερδών, που διανέμονται στους παίκτες ποικίλλει σημαντικά.³²

Παρόλα αυτά τα τυχερά παιγνίδια γνώρισαν τα τελευταία έτη σημαντική ανάπτυξη. Αντιπροσωπεύουν πλέον μια οικονομική δραστηριότητα μέσα στην αγορά, που μπορεί να χαρακτηριστεί σημαντική. Πράγματι, αφενός, συνεπάγονται για τους οργανισμούς που τα εκμεταλλεύονται πολύ υψηλά έσοδα, αφετέρου δε, αντιπροσωπεύουν υψηλό αριθμό θέσεων εργασίας στα διάφορα κράτη μέλη.^{33 34}

Τα κράτη μέλη διαθέτουν τη δυνατότητα να αποφασίζουν, ότι από τα έσοδα αυτά δε θα πρέπει να επωφελούνται ιδιωτικά συμφέροντα.³⁵ Το ΔΕΕ δέχεται στις αποφάσεις του στις υποθέσεις «*Schindler, Läärä κ.λπ. και Zenatti, ότι οι ηθικής, θρησκευτικής ή πολιτιστικής φύσεως ιδιομορφίες, καθώς και οι ηθικώς και οικονομικώς επιζήμιες, για το άτομο και την κοινωνία, συνέπειες των παιγνίων και των στοιχημάτων, θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την αναγνώριση υπέρ των εθνικών αρχών επαρκούς εξουσίας εκτιμήσεως προκειμένου να καθορίζουν τις απαιτήσεις που συνεπάγεται η προστασία των καταναλωτών και της κοινωνικής τάξεως*».^{36 37}

7. Συμπεράσματα³⁸

Οι διαφορετικές κρατικές ρυθμίσεις στον ευρωπαϊκό χώρο σχετικά με τα τυχερά παιγνίδια θα δικαιολογούσαν τη δημιουργία ενός εναρμονισμένου θεσμικού πλαισίου μέσω μιας οδηγίας της Ε.Ε.. Οι οδηγίες όμως, που θα μπορούσαν να ρυθμίσουν το θέμα ρητά εξαιρούν τα τυχερά παιγνίδια.³⁹

³² Bot, Y. Πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα στο Δ.Ε.Κ. εκδοθείσα την 14^η Οκτωβρίου 2008 στην υπόθεση C-42/07, Bwin Liga, παράγραφοι 34-40.

³³ Σύμφωνα με τα στοιχεία που περιέχονται στις γραπτές παρατηρήσεις της Liga και της Bwin στην περίφημη υπόθεση Bwin Liga C-42/07, ο όμιλος Bwin απασχολεί περίπου 1000 άτομα και πραγματοποιεί κύκλο εργασιών περίπου ενός δισεκατομμυρίου ευρώ. Προσφέρει τις υπηρεσίες του σε πολλά εκατομμύρια καταναλωτών ετησίως, δραστηριοποιείται σε περισσότερες από 20 αγορές και το 2006 πραγματοποίησε ακαθάριστα κέρδη (μετά την καταβολή των κερδών στους παίκτες) ύψους 382 εκατομμυρίων ευρώ.

³⁴ Bot, Y. Πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα στο Δ.Ε.Κ. εκδοθείσα την 14^η Οκτωβρίου 2008 στην υπόθεση C-42/07, Bwin Liga, παράγραφος 27.

³⁵ Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον αναμένονται αποφάσεις του ΔΕΚ σε προδικαστικά ερωτήματα που έχουν τεθεί από γερμανικά δικαστήρια όπως είναι οι υποθέσεις C-316/07, C-358/07 έως C-360/07, C-409/07 και C-410/07.

³⁶ Βλ. απόφαση Gambelli C-243/01, παράγραφος 63.

³⁷ Βλ. Papaloukas, M. «Sport: Case Law of the Court of Justice of the E.C.», Papaloukas Editions, 2008, p. 125. (http://works.bepress.com/sports_law/1/)

³⁸ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Τα Τυχερά Παιγνίδια στην Ευρωπαϊκή Αγορά». Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών. Τεύχος 166. Ιανουάριος 2010. Σελ. 25-31.

³⁹ Βλ. Οδηγίες 2000/31/ΕΚ για το ηλεκτρονικό εμπόριο και 2005/131/ΕΚ για τις υπηρεσίες.

Το ΔΕΕ έχει κρίνει⁴⁰ ότι απαγορεύεται οποιοδήποτε εθνικό μέτρο ενδέχεται να παρακωλύσει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστική την άσκηση, από τους υπηκόους των κρατών μελών της Κοινότητας, των θεμελιωδών ελευθεριών, που εξασφαλίζονται από τη Συνθήκη εκτός εάν το εν λόγω μέτρο επιδιώκει θεμιτό σκοπό συμβιβασόμενο με τη Συνθήκη και δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος.⁴¹ ⁴² Ακόμα όμως και στην περίπτωση αυτή, θα πρέπει η εφαρμογή της οικείας εθνικής ρύθμισης να είναι κατάλληλη για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και να μην είναι δεσμευτική πέραν του βαθμού, που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού.⁴³ Ενώπιον του ΔΕΕ έχουν τεθεί διάφορες υποθέσεις που αφορούν στα τυχερά παιχνίδια. Στις αποφάσεις του δεν παραλείπει να αναφέρει ότι κρατικά μέτρα, που περιορίζουν τα τυχερά παιχνίδια θεωρούνται καταρχήν περιορισμοί της ελευθερίας εγκατάστασης⁴⁴ και της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών⁴⁵ ⁴⁶ και κατόπιν εξετάζει αν υπάρχουν λόγοι, ώστε να δικαιολογούνται οι περιορισμοί αυτοί.

Τα κράτη μέλη διαθέτουν μιας ευρείας έκτασης διακριτική ευχέρεια σε ότι αφορά στον τρόπο που θα ρυθμίσουν (θα περιορίσουν) την παροχή υπηρεσιών τυχερών παιχνιδιών.⁴⁷ Τα περισσότερα κράτη έχουν επιλέξει τη θέσπιση ενός ελεγχόμενου ολιγοπωλίου, ενώ υπάρχουν και κράτη, όπως η Ελλάδα και η Πορτογαλία, που επιβάλλουν μονοπώλιο. Το κατά πόσο αυτό αντιβαίνει στον κανόνα της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών και εγκατάστασης, θα κρίνεται βάσει της αρχής της αναλογικότητας. Σύμφωνα με την αρχή αυτή ένα περιοριστικό της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών μέτρο, πρέπει να είναι πρόσφορο και να είναι αναγκαίο, δηλαδή δε θα πρέπει να υπάρχει κάποιο άλλο λιγότερο περιοριστικό της ελευθερίας αυτής μέτρο, που να είναι ικανό να επιτύχει τον ίδιο στόχο. Ανακύπτει λοιπόν το ερώτημα, αν ο ίδιος στόχος που επιδιώκεται με την επιβολή μονοπωλίου στα τυχερά παιχνίδια σε ένα κράτος μέλος δε θα μπορούσε να επιτευχθεί εξίσου καλά και με την επιβολή ολιγοπωλίου.

Φαίνεται όμως από την απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση *Bwin Liga*, ότι δεν αντιβαίνει στην αρχή της αναλογικότητας να θεσπίζει ένα κράτος μέλος ακόμη και μονοπώλιο στην παροχή υπηρεσιών τυχερών παιχνιδιών. Εν τούτοις δεν πρέπει να

⁴⁰ Βλ. Απόφαση *Kraus* C-19/92 παραγρ. 32.

⁴¹ Βλ. Απόφαση *Thieffry* 71/76 παραγρ. 12 και 15.

⁴² Βλ. Συνοδινού, Τ.Ε., «Το Πάιγιο και ο Καταναλωτής», *Αρμενόπουλος Επιστημονική Επετηρίδα Δικηγορικού Συλλόγου Θεσ/νίκης*, 28 (2007), σελ. 35-63.

⁴³ Βλ. Απόφαση *Ramrath* C-106/91 παραγρ. 29 και 39.

⁴⁴ Βλ. Απόφαση *Gambelli* C-243/01 παραγρ. 46.

⁴⁵ Βλ. Απόφαση *Schindler* C-275/92 παράγρ. 25.

⁴⁶ Βλ. Απόφαση *Läära* C-124/97 παραγρ. 20.

⁴⁷ Βλ. Alan Littler, «The Regulation of Gambling at European Level. The Balance to be Found.» *ERA Forum* (2007)8: 357-371. (<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=71680>)

λησμονεί κανείς, ότι η υπόθεση αφορούσε μονοπώλιο ανατεθέν σε νομικό πρόσωπο, που σύμφωνα με το καταστατικό του είναι «*νομικό πρόσωπο διοικητικής δημοσίας ωφέλειας*», δηλαδή νομικό πρόσωπο επιδιώκον μη κερδοσκοπικούς σκοπούς και σκοπούς γενικού συμφέροντος, στο οποίο έχουν χορηγηθεί «*εξουσίες Διοικητικής Δημόσιας Αρχής*». Το συγκεκριμένο αυτό νομικό αυτό πρόσωπο στην Πορτογαλία αποτελεί ίδρυμα κοινωνικής αλληλεγγύης, που ιδρύθηκε το 1498. Αφιέρωσε ανέκαθεν τη δραστηριότητά του όχι μόνο στο κοινωνικό έργο παροχής βοήθειας προς τους μη προνομιούχους αλλά και στον περιορισμό της εξάπλωσης των τυχερών παιγνιδιών. Συμπεραίνει κανείς λοιπόν, ότι πολύ δύσκολα θα συμβιβαζόταν με το σκεπτικό της απόφασης αυτής ένα καθεστώς μονοπωλίου, που θα ανετίθετο σε ιδιωτική κερδοσκοπική εταιρεία, όπως συμβαίνει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.⁴⁸

---

⁴⁸ Βλ. Papaloukas, M., «Sports Betting and European Law». *International Sports Law Journal*. 2010, Vol. 1-2, p. 86-88.

Α2. Μονοπώλια και Ολιγοπώλια Αθλητικού Στοιχήματος**1. Η Θέσπιση της Αρχής της Αναλογικότητας⁴⁹ στα Τυχερά Παιχνίδια⁵⁰**

Μια μελέτη της αντιμετώπισης των αθλητικών στοιχημάτων από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο (ΔΕΕ) δε θα μπορούσε να είναι πλήρης χωρίς να εξετάσει κανείς τη γενικότερη αντιμετώπιση των τυχερών παιχνιδιών από το ΔΕΕ. Οι δύο πολύ σημαντικές αποφάσεις, που θα πρέπει να αναφερθούν στο σημείο αυτό δεν έχουν αθλητικό περιεχόμενο αλλά σε αυτές στηρίζονται όλες οι μεταγενέστερες αποφάσεις του ΔΕΕ, που αφορούν στα αθλητικά στοιχήματα.

Η πρώτη συναφής με το θέμα των στοιχημάτων υπόθεση, που τέθηκε ενώπιον του ΔΕΕ ήταν η περίφημη υπόθεση Schindler.⁵¹ Στην υπόθεση αυτή οι Schindler, που λειτουργούσαν ως ανεξάρτητοι πράκτορες μια γερμανικής λοτταρίας απέστειλαν ταχυδρομικώς στη Μ. Βρετανία φακέλλους με έγγραφα, που προέτρεπαν τον αποδέκτη να συμμετάσχει στη γερμανική λοτταρία, ενώ περιείχαν και έναν προ-τυπωμένο φάκελο απάντησης. Πολλά κράτη-μέλη υποστήριξαν, ότι επειδή πρόκειται για τυχερό παιχνίδι με κέρδη μη εξασφαλισμένα και επειδή η συμμετοχή στο παιχνίδι εντάσσεται στη σφαίρα της ψυχαγωγίας, δεν πρέπει η συγκεκριμένη δραστηριότητα να θεωρείται οικονομική δραστηριότητα κατά την έννοια της Συνθήκης.

Το ΔΕΕ⁵² απέρριψε τις απόψεις αυτές και ξεκαθάρισε, ότι πρόκειται για οικονομική δραστηριότητα και μάλιστα, ότι εντάσσεται στην ελευθερία παροχής υπηρεσιών. Το γεγονός, ότι το κέρδος του συμμετέχοντα δεν είναι εξασφαλισμένο δεν αρκεί για να θεωρηθεί, ότι και η όλη δραστηριότητα δεν είναι οικονομική. Ο πράκτορας εργάζεται με κέρδος και τα ποσά, που συγκεντρώνονται από το διοργανωτή του παιχνιδιού δεν απονέμονται όλα στο νικητή. Όσον αφορά στο θέμα της ψυχαγωγίας, το ΔΕΕ έκανε έναν πολύ ενδιαφέροντα παραλληλισμό με τον ερασιτεχνικό αθλητισμό, όπου ο χαρακτήρας του ως ψυχαγωγικός δεν αναιρεί το γεγονός, ότι εμπίπτει στον κανόνα περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

Τέλος, όσον αφορά στους ισχυρισμούς, ότι τα τυχερά παιχνίδια είναι επικίνδυνα και πρέπει να απαγορεύονται, το ΔΕΕ απάντησε, ότι σε αντιδιαστολή με άλλες παράνομες δραστηριότητες όπως είναι οι παράνομες ουσίες, η πολιτική των

⁴⁹ Βλ. Emiliou, N. «The Principle of Proportionality in European Law, A Comparative Study», Kluwer Law International, 1996.

⁵⁰ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Τα Τυχερά Παιχνίδια στην Ευρωπαϊκή Αγορά». Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών. Τεύχος 166. Ιανουάριος 2010. Σελ. 25-31, επίσης Παπαλουκάς, Μ. «Οι Σύγχρονες Εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Αγορά του Στοιχήματος». 2010, Επιθεώρηση Αθλητικού Δικαίου, Περίοδος ΙΑ', Τεύχος 1, σελ. 23-34.

⁵¹ Βλ. Απόφαση C-275/92

⁵² Βλ. The Case for State Lotteries, A Report for the European Lotteries and Toto Association by London Economics, September 2006.

κρατών-μελών δεν είναι να απαγορεύονται γενικά τα τυχερά παιχνίδια αλλά μάλλον να ελέγχεται η διάθεσή τους στο κοινό.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει ακόμη αποφασίσει να υιοθετήσει νομοθετικά μέτρα, που θα εναρμόνιζαν τη νομοθεσία των κρατών-μελών⁵³ σχετικά με τα τυχερά παίγνια. Είναι προφανές, ότι υπάρχει μια αβεβαιότητα σχετικά με την έκταση διακριτικής ευχέρειας, που απολαμβάνουν τα κράτη μέλη⁵⁴ όσον αφορά στον περιορισμό της διάθεσης υπηρεσιών τυχερών παιχνίτων.^{55 56}

Όμως το ΔΕΕ δέχθηκε, ότι υπάρχουν τέσσερις λόγοι, που μπορούν να δικαιολογήσουν, όχι βέβαια την απόλυτη απαγόρευση αλλά τον περιορισμό των τυχερών παιχνίτων και τον έλεγχο τους από το κράτος. Καταρχήν δέχθηκε ότι υπάρχουν ηθικοί, θρησκευτικοί και πολιτιστικοί λόγοι, που «ενοχοποιούν» τα κέρδη από τυχερά παιχνίδια. Δεύτερον, λόγω των μεγάλων ποσών, που διακυβεύονται υπάρχει κίνδυνος απάτης. Τρίτον, αποτελούν έναν πειρασμό να ξοδεύει κανείς, κάτι το οποίο μπορεί να έχει δυσάρεστες συνέπειες και προσωπικά αλλά και κοινωνικά και τέταρτον, τα τυχερά παίγνια μπορούν να συνεισφέρουν σε κοινοφελείς σκοπούς ή σκοπούς δημοσίου συμφέροντος, όπου περιλαμβάνονται και οι αθλητικές δραστηριότητες.^{57 58}

Το ΔΕΕ λοιπόν καταλήγει, ότι εξ αιτίας όλων αυτών των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, τα κράτη μέλη απολαμβάνουν μια σημαντικής έκτασης ευχέρεια στα μέτρα, που θα λάβουν για να περιορίσουν ή ακόμη και να απαγορεύσουν στο έδαφός τους την παροχή αυτής της υπηρεσίας υπό τον όρο, ότι η απαγόρευση αυτή δε θα εισάγει διάκριση εις βάρος υπηκόων άλλων κρατών μελών.

Η επόμενη υπόθεση που τέθηκε ενώπιον του ΔΕΕ ήταν η υπόθεση Läära⁵⁹. Στην απόφαση αυτή το ΔΕΕ φαίνεται να έρχεται να απαντήσει στο θέμα του κατά πόσο ένα κράτος μέλος έχει δικαίωμα να απαγορεύσει την παροχή της υπηρεσίας των τυχερών παιχνιδιών σε ιδιώτες, όταν μάλιστα διατηρεί για τον εαυτό του το δικαίωμα να παρέχει μονοπωλιακά την υπηρεσία αυτή μέσω ενός δημόσιου οργανισμού. Το διάδικο κράτος μέλος υποστήριξε, ότι η επίμαχη νομοθεσία

⁵³ Βλ. Institut Suisse de Droit Compare, «Study of Gambling Services in the Internal Market of the EU, Final Report», European Commission 14-6-2006.

⁵⁴ Βλ. The Case for a Single European Gambling Market, A Report by Europe Economics, 4. March 2004.

⁵⁵ Βλ. A. Littler, «Regulatory Perspectives on the Future of Interactive Gambling in the Internet Market», European Law Review, issue 2, 2008, p. 211-229.

⁵⁶ Βλ. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 10ης Μαρτίου 2009 σχετικά με την τιμιότητα των τυχερών παιχνιδιών σε απευθείας ηλεκτρονική σύνδεση.

(<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0097+0+DOC+XML+V0//EL>)

⁵⁷ Βλ. παραγράφους 60 και 61 της απόφασης Schindler C-275/92.

⁵⁸ Papaloukas, M. (2009), Betting on Sports Events., 15th IASL Congress, 19-21 November 2009, Warsaw, http://works.bepress.com/sports_law/18/

⁵⁹ Βλ. Απόφαση C-124/97.

ανταποκρίνεται στη μέριμνα να περιοριστεί η εκμετάλλευση του πάθους των ανθρώπων για τα τυχερά παίγνια, να αποτραπούν οι κίνδυνοι διαπράξεως εγκλημάτων και απάτης, που ενέχουν οι αντίστοιχες δραστηριότητες και να επιτρέπονται οι δραστηριότητες αυτές μόνον εφόσον σκοπούν στη συλλογή χρημάτων, που προορίζονται για φιλανθρωπικά έργα ή για την ενίσχυση αφίλοκερδών σκοπών.⁶⁰

Το ΔΕΕ όμως ακολουθώντας τη λογική, που χρησιμοποίησε και στην παράγραφο 61 της απόφασης Schindler έκρινε, ότι ο προσδιορισμός της έκτασης της προστασίας, που έχει στόχο να διασφαλίσει ένα κράτος μέλος εντός του εδάφους του στον τομέα των λαχειοφόρων αγορών και των λοιπών παιγνίων επί χρήμασι, εντάσσεται στην εξουσία εκτιμήσεως. Το γεγονός και μόνον, ότι ένα κράτος μέλος επέλεξε ένα σύστημα προστασίας διαφορετικό από εκείνο, που υιοθέτησε άλλο κράτος μέλος δεν μπορεί να έχει επίπτωση στην εκτίμηση της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας των διατάξεων, που έχουν θεσπιστεί στον τομέα αυτό. Οι διατάξεις αυτές πρέπει να αξιολογούνται αποκλειστικά υπό το φως των σκοπών, που επιδιώκουν οι εθνικές αρχές του ενδιαφερομένου κράτους μέλους και του επιπέδου της προστασίας που αποσκοπούν να διασφαλίσουν.⁶¹

Το ΔΕΕ όμως δεν παρέλειψε να αναφερθεί και στην αρχή της αναλογικότητας στο σκεπτικό του διευκρινίζοντας ότι το ζήτημα αν, για την επίτευξη των σκοπών αυτών, θα ήταν προτιμότερη αντί της χορηγήσεως αποκλειστικού δικαιώματος εκμετάλλευσης στο διαθέτοντα άδεια δημόσιο οργανισμό, η θέσπιση ρύθμισης, που επιβάλλει στους ενδιαφερομένους επιχειρηματίες τις αναγκαίες υποχρεώσεις, εμπίπτει στην εξουσία εκτιμήσεως των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη, πάντως, ότι η προκρινόμενη λύση δεν είναι δυσανάλογη σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό.⁶²

2. Η Εφαρμογή της Αρχής της Αναλογικότητας στα Αθλητικά Στοιχήματα (Zenatti, Gambelli)⁶³

Το ΔΕΕ ακολούθησε την ίδια πολιτική της παροχής μεγάλης ελευθερίας δράσης και στην επόμενη απόφασή του στην υπόθεση Zenatti.^{64 65} Η απόφαση αυτή ήταν η πρώτη που αφορούσε τον αθλητισμό. Στην περίπτωση αυτή όμως η αρχή της αναλογικότητας δεν υπονοείται απλώς σε μια παράγραφο της απόφασης αλλά

⁶⁰ Βλ. παράγραφο 32 της απόφασης Läära C-124/97

⁶¹ Βλ. παράγραφο 35 και 36 της απόφασης Läära C-124/97

⁶² Βλ. παράγραφο 39 της απόφασης Läära C-124/97

⁶³ Βλ. Papaloukas, M., «Sports Betting and European Law»Κεφάλαιο του Βιβλίου Sports Betting: Law and Policy, Springer Editions, 2011, p. 98-106.

⁶⁴ Βλ. Απόφαση C-67/98

⁶⁵ Βλ. Papaloukas, M., «Sport: Case Law of the Court of Justice of the E.C.», Papaloukas Editions, 2008, p. 42.

αναφέρεται ξεκάθαρα. Το ΔΕΕ στην υπόθεση αυτή διευκρίνισε, ότι οι διατάξεις της Συνθήκης σχετικά με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών δεν απαγορεύουν εθνική νομοθεσία, η οποία επιφυλάσσει σε ορισμένους οργανισμούς το δικαίωμα της συλλογής των στοιχημάτων επί αθλητικών γεγονότων, εφόσον η οικεία νομοθεσία δικαιολογείται πράγματι από στόχους κοινωνικής πολιτικής προς περιορισμό των επιβλαβών συνεπειών παρόμοιων δραστηριοτήτων και εφόσον οι περιορισμοί που επιβάλλει δεν είναι δυσανάλογοι σε σχέση με αυτούς τους στόχους. Επομένως εκτός από τους λόγους δημοσίου συμφέροντος, που πρέπει να υπάρχουν θα πρέπει να εξετάζεται και το κατά πόσον οι ίδιοι στόχοι δημοσίου συμφέροντος θα μπορούσαν να επιτευχθούν με την επιβολή μικρότερης έκτασης περιορισμών στην ελεύθερη παροχή της υπηρεσίας των τυχερών παιχνιδιών.

Στην υπόθεση Gambelli^{66 67} πλέον το ΔΕΕ αφού κάνει μια γενική επισκόπηση της σχετικής νομολογίας του μέχρι τη στιγμή εκείνη,⁶⁸ κατόπιν αναφέρεται και σε άλλες αποφάσεις του⁶⁹ για να επιβεβαιώσει τον κανόνα της αρχής της αναλογικότητας, ο οποίος πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τη θέσπιση περιορισμών στην ελευθερία παροχής υπηρεσιών και ελευθερία εγκατάστασης. Διευκρινίζει δηλαδή, ότι οι περιορισμοί, που μπορεί να επιβάλει ένα κράτος μέλος για τους προαναφερθέντες λόγους δημοσίου συμφέροντος θα πρέπει:

- να δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος,
- να είναι πρόσφοροι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και
- να μην βαίνουν πέραν του αναγκαίου ορίου για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

3. Η Εξειδίκευση των Όρων της Αρχής της Αναλογικότητας (Gambelli)

Διευκρινίζοντας όμως κατόπιν το ΔΕΕ την εφαρμογή των δύο πρώτων από τα ανωτέρω στοιχεία της αρχής της αναλογικότητας θεσπίζει και ορισμένες επιπλέον προϋποθέσεις. Θεσπίζει μια γενική προϋπόθεση, που θα πρέπει να εξετάζεται μετά τη διαπίστωση των όρων της αρχής της αναλογικότητας και δύο ειδικές προϋποθέσεις, που θα πρέπει να εξετάζονται ταυτόχρονα με τον πρώτο και το δεύτερο από τους όρους της αρχής της αναλογικότητας.

Η γενική προϋπόθεση έγκειται στο ότι οι προβλεπόμενοι από τη νομοθεσία του κράτους μέλους περιορισμοί πρέπει να επιβάλλονται αδιακρίτως, υπό την έννοια ότι πρέπει να εφαρμόζονται με τον ίδιο τρόπο και με τα ίδια κριτήρια στους

⁶⁶ Βλ. Απόφαση C-243/01.

⁶⁷ Βλ. Μ. Papaloukas, «Sport: Case Law of the Court of Justice of the E.C.», Papaloukas Editions, 2008, p. 125.

⁶⁸ Βλ. παράγραφο 63 στην απόφαση Gambelli C-243/01.

⁶⁹ Βλ. παράγραφο 64 στην απόφαση Gambelli C-243/01, όπου το ΔΕΕ αναφέρεται στην απόφαση Kraus C-19/92 και Gebhard C-55/94.

επιχειρηματίες, που είναι εγκατεστημένοι στη χώρα αυτή καθώς και σε εκείνους που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη.⁷⁰ Στην περίπτωση αυτή ανακύπτει το ερώτημα, ποιά μπορεί να είναι η σημασία του κριτηρίου αυτού όταν μιλάμε για κράτη-μέλη, όπου οι υπηρεσίες τυχερών παιγνίων παρέχονται μονοπωλιακά από το κράτος.⁷¹

Όσον αφορά στον πρώτο από τους όρους της αρχής της αναλογικότητας, ενώ τα μέτρα πρέπει να δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος εντούτοις, εφόσον οι αρχές κράτους μέλους ενισχύουν και ενθαρρύνουν τους καταναλωτές να μετέχουν σε λαχειοφόρες αγορές, σε τυχερά παίγνια και σε παίγνια στοιχημάτων με σκοπό την άντληση οφέλους για το δημόσιο ταμείο, οι αρχές του εν λόγω κράτους δεν μπορούν να επικαλούνται τη δημόσια κοινωνική τάξη, προς δικαιολόγηση των περιορισμών.⁷²

Τέλος στην υπόθεση Gambelli το ΔΕΕ έκρινε σχετικά με το δεύτερο από τους όρους της αρχής της αναλογικότητας, ότι ενώ οι περιορισμοί της δραστηριότητας των παιγνίων πρέπει να είναι πρόσφοροι προς διασφάλιση της επιτεύξεως αυτών των σκοπών δημοσίου συμφέροντος, εντούτοις οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να συμβάλλουν στον περιορισμό της δραστηριότητας των στοιχημάτων κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό.⁷³

4. Η Εξειδίκευση των Λοιπών Όρων του Κανόνα (Lindman, Placanica)⁷⁴

Εκτός όμως από τους όρους της αρχής της αναλογικότητας υπήρχαν και άλλοι όροι στον κανόνα, που είχε τεθεί μέχρι την υπόθεση Gambelli και χρειαζόνταν περαιτέρω διευκρίνιση. Καταρχήν οι όροι γενικότερου συμφέροντος, που επικαλούνταν τα κράτη-μέλη δεν μπορούσαν να είναι ασαφείς και το ΔΕΕ έπρεπε να πείσει τα κράτη-μέλη να διευκρινίζουν τους λόγους αυτούς, που επικαλούνταν αόριστα για να επιβάλλουν περιορισμούς στην ελευθερία παροχής υπηρεσιών τυχερών παιγνιδιών. Στην υπόθεση Lindman⁷⁵ ⁷⁶ βρήκε την ευκαιρία να ασχοληθεί με το θέμα αυτό. Έτσι το ΔΕΕ έκρινε, ότι οι δικαιολογητικοί λόγοι, που μπορούν να προβληθούν από ένα κράτος μέλος πρέπει να συνοδεύονται από ανάλυση της

⁷⁰ Βλ. παράγραφο 70 στην απόφαση Gambelli C-243/01.

⁷¹ Βλ. A. Littler, «Regulatory Perspectives on the Future of Interactive Gambling in the Internet Market», *European Law Review*, issue 2, 2008, p. 211-229.

⁷² Βλ. παράγραφο 69 στην απόφαση Gambelli C-243/01.

⁷³ Βλ. παράγραφο 67 στην απόφαση Gambelli C-243/01.

⁷⁴ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Τα Τυχερά Παιγνίδια στην Ευρωπαϊκή Αγορά». Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών. Τεύχος 166. Ιανουάριος 2010. Σελ. 25-31.

⁷⁵ Βλ. Απόφαση C-42/02.

⁷⁶ Βλ. Papaloukas, Μ., «Sport: Case Law of the Court of Justice of the E.C.», Papaloukas Editions, 2008, p. 181.

σκοπιμότητας και της αναλογικότητας του περιοριστικού μέτρου που λαμβάνεται από το κράτος μέλος αυτό.⁷⁷

Κατόπιν έκρινε, ότι δεν αρκούν οι αόριστοι ισχυρισμοί του κράτους-μέλους περί λόγων δημοσίου συμφέροντος αλλά απαιτούνται πιο συγκεκριμένα στοιχεία, που τεκμηριώνουν τη σοβαρότητα των κινδύνων από τα τυχερά παιχνίδια και την ύπαρξη ιδιαίτερης συνάφειας μεταξύ των κινδύνων αυτών και της συμμετοχής των υπηκόων του οικείου κράτους μέλους σε λαχειοφόρους αγορές διοργανούμενες σε άλλα κράτη μέλη.⁷⁸

Όμως, όπως φάνηκε από την υπόθεση Gambelli η γενική προϋπόθεση, που το ΔΕΕ δέχθηκε ως απαραίτητη, ότι δηλαδή οι προβλεπόμενοι από τη νομοθεσία του κράτους-μέλους περιορισμοί πρέπει να εφαρμόζονται με τον ίδιο τρόπο και με τα ίδια κριτήρια στους επιχειρηματίες, που είναι εγκατεστημένοι στη χώρα αυτή καθώς και σε εκείνους που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη, δε θα έχει κανένα νόημα σε κράτη-μέλη όπου οι υπηρεσίες τυχερών παιχνιδιών παρέχονται μονοπωλιακά από το κράτος.⁷⁹

Η υπόθεση Placanica^{80 81} εκ πρώτης όψεως φαίνεται να σηματοδοτεί το τέλος των κρατικών μονοπωλίων στα τυχερά παίγνια. Αυτό όμως δεν είναι ορθό. Το ΔΕΕ έκρινε βέβαια αρνητικά μια κρατική ρύθμιση, που επέβαλε τη διαδικασία αδειοδότησης σε επιχειρηματίες, που επιθυμούν να παράσχουν υπηρεσίες τυχερών

⁷⁷ Βλ. παράγραφο 25 στην απόφαση Lindman C-42/02.

⁷⁸ Από την απόφαση Lindman παράγραφοι 24-26, καθώς επίσης και απόφαση της 13ης Μαρτίου 2008, C-227/06, Επιτροπή κατά Βελγίου, Συλλογή 2008, σ. I-46, παράγρ. 62 και 63 είχε επικρατήσει η άποψη ότι απαιτείται να προηγείται της επιβολής περιοριστικών μέτρων, όπως είναι η επιβολή μονοπωλίου, μελέτη με στατιστικά στοιχεία, η οποία να έχει εκπονηθεί από το κράτος μέλος πριν την επιβολή των μέτρων αυτών, ώστε να μπορεί να αποδειχθεί η σοβαρότητα των κινδύνων που προκύπτουν από τα τυχερά παιχνίδια και να δικαιολογούν τα λαμβανόμενα μέτρα. Όμως, όπως έχει κρίνει ήδη το ΔΕΕ στην απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2010, C-316/07, C-358/07 έως C-360/07, C-409/07 και C-410/07, Markus Stoß, παράγραφοι 70-72, στην περίπτωση αυτή ακολουθείται μια αυστηρή προσκόλληση στο γράμμα της προγενέστερης απόφασης του ΔΕΕ και χάνεται το πνεύμα της. Το Δικαστήριο ουδέποτε υποστήριξε ότι είναι απαραίτητη η μελέτη αυτή, αλλά ανέφερε ένα παράδειγμα. Επεσήμανε δηλαδή ότι εφόσον κράτος μέλος προτίθεται να επικαλεστεί κάποιο σκοπό προκειμένου να δικαιολογήσει ένα φραγμό στην ελευθερία παροχής υπηρεσιών, απόκειται στο κράτος μέλος να παράσχει στο δικαστήριο που καλείται να αποφανθεί επ' αυτού του ζητήματος όλα τα στοιχεία που θα δώσουν στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να εξακριβώσει αν το προαναφερθέν μέτρο ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις που απορρέουν από την αρχή της αναλογικότητας. Δεν μπορεί να συναχθεί από τη νομολογία λοιπόν, ότι κράτος μέλος στερείται τη δυνατότητα να αποδείξει (με άλλα μέσα πλην της μελέτης), ότι το υιοθετηθέν περιοριστικό μέτρο πράγματι ανταποκρίνεται στο σκοπό που έχει τεθεί, εξαιτίας και μόνον του γεγονότος, ότι το εν λόγω κράτος μέλος δεν είναι σε θέση να παράσχει τις μελέτες επί των οποίων βασίσθηκε η επιλογή του επίμαχου περιοριστικού μέτρου.

⁷⁹ Βλ. A. Littler, «Regulatory Perspectives on the Future of Interactive Gambling in the Internet Market», *European Law Review*, issue 2, 2008, p. 211-229.

⁸⁰ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Η Υπόθεση C-338/04 «Placanica» ενώπιον του Δ.Ε.Κ.». 2007. Επιθεώρηση Αθλητικού Δικαίου. Περίοδος Η', Τεύχος 1, Σελ.29-42 και επίσης Papaloukas, Μ., «Sport: Case Law of the Court of Justice of the E.C.», Papaloukas Editions, 2008, p. 309.

⁸¹ Βλ. Αποφάσεις C-338/04, C-359/04 και C-360/04.

παιγνίων, την απόφασή του όμως τη στήριξε στο γεγονός, ότι η κρατική ρύθμιση χρησιμοποιώντας ως επιχείρημα λόγους γενικού συμφέροντος προχώρησε πλέον του αναγκαίου μέτρου στην επιβολή πολύ αυστηρών περιορισμών, ενώ το ίδιο γενικό συμφέρον μπορούσε να προστατευθεί και με λιγότερο αυστηρούς περιορισμούς. Έτσι το κράτος μέλος αποκλείοντας για λόγους διαφάνειας όλες τις κεφαλαιουχικές εταιρείες από τη δυνατότητα λήψης άδειας παραβίασε την αρχή της αναλογικότητας.

Εκ πρώτης όψεως λοιπόν αφού το ΔΕΕ στην απόφαση *Placanica* δεν απέκλεισε *expressis verbis* τα μονοπώλια παροχής υπηρεσιών τυχερών παιγνίων, αυτό σημαίνει άραγε ότι κάθε κράτος-μέλος διατηρεί το δικαίωμα επικαλούμενο λόγους γενικού-δημοσίου συμφέροντος ακόμη και να εγκαθιδρύει μονοπώλια στη δραστηριότητα της παροχής των υπηρεσιών αυτών; Η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας μπορεί να συμβιβαστεί με κάτι τέτοιο;

5. Κρατικά και Ιδιωτικά Μονοπώλια (Santa Casa, Markus Stoss)

Στα παραπάνω ερωτήματα το ΔΕΕ είχε την ευκαιρία να απαντήσει με δύο αποφάσεις του.

Καταρχήν στην υπόθεση *Santa Casa v. Bwin Liga*⁸² το ΔΕΕ έκρινε ότι, όταν ο παράνομος τζόγος φτάνει να αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα σε μια χώρα, ένα σύστημα παροχής αδειών μπορεί να αποτελεί έναν αποτελεσματικό μηχανισμό για να ελέγχει τους παρόχους υπηρεσιών τυχερών παιγνιδιών προς το σκοπό της αποτροπής του κοινού από το να στραφεί προς το παράνομο κύκλωμα παροχής των υπηρεσιών αυτών. Το επιχείρημα αυτό πάντως μέχρι την απόφαση στην υπόθεση αυτή είχε χρησιμοποιηθεί μόνο για την επιβολή ενός συστήματος παροχής αδειών και όχι για την επιβολή και ενός κρατικού μονοπωλίου. Ο Γενικός Εισαγγελέας *Bot* όμως στην εισήγησή του προς το ΔΕΕ για την υπόθεση αυτή⁸³ χρησιμοποίησε το ίδιο επιχείρημα και τελικώς το ΔΕΕ το έκανε δεκτό. Επομένως η παρούσα απόφαση εξειδικεύει-ερμηνεύει την προγενέστερη νομολογία του ΔΕΕ κατά την έννοια, ότι δεν αφορά τη νομιμοποίηση μόνο ενός συστήματος απλά περιοριστικής ρύθμισης των τυχερών παιγνιδιών, που προβλέπει την παροχή αδειών αλλά ακόμη και ενός συστήματος επιβολής κρατικού μονοπωλίου στα τυχερά παιγνίδια.

Το ΔΕΕ στην υπόθεση *Markus Stoss*⁸⁴ βασιζόμενο καταρχήν στο ότι κάθε κράτος μέλος μπορεί να θεωρεί ότι, στο πλαίσιο της διακριτικής ευχέρειας που διαθέτει, η χορήγηση αποκλειστικών δικαιωμάτων σε δημόσιο οργανισμό ή σε

⁸² Βλ. απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2009, C-42/07, *Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International*.

⁸³ *Bot*, Yves. Πρόταση στην υπόθεση C-42/07, παράγραφοι 85-88.

⁸⁴ Βλ. *Papaloukas, M.*, «Commenting on the Markus Stoß Decision». *International Sports Law Review*. Vol. 9, Issues 1-2, 2011, p. 236-239.

ιδιωτική επιχείρηση (επί των δραστηριοτήτων της οποίας οι δημόσιες αρχές είναι σε θέση να ασκήσουν συστηματικό έλεγχο), του επιτρέπει να ελέγχει κατά αποτελεσματικότερο τρόπο τους κινδύνους, που εγκυμονεί ο τομέας των τυχερών παιγνίων και να επιδιώκει το θεμιτό σκοπό αποτροπής της ενθάρρυνσης υποβολής των πολιτών σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και της καταστολής της εξάρτησης από αυτά.

Επομένως ένα κράτος μέλος μπορεί να θεωρεί, ότι η επιβολή κρατικού ή ακόμη και ιδιωτικού μονοπωλίου μπορεί να διασφαλίζει καλύτερα την προστασία των πολιτών του από τους κινδύνους των τυχερών παιγνίων σε σχέση με ένα σύστημα αδειοδότησης επιχειρηματιών ακόμη και με αυστηρά κριτήρια.⁸⁵ Οι περιορισμοί αυτοί όμως (οι οποίοι στηρίζονται σε τέτοιους λόγους καθώς και στην ανάγκη αποτροπής της διατάραξης της κοινωνικής τάξης), είναι και πρόσφοροι προς διασφάλιση της επίτευξης αυτών των σκοπών, τότε μόνο όταν συμβάλλουν στον περιορισμό της δραστηριότητας των στοιχημάτων κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό.^{86 87} Ο θεμιτός αυτός σκοπός θεωρείται, ότι επιδιώκεται κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό ακόμη κι αν μέσα στο ίδιο κράτος μέλος άλλα τυχερά παίγνια υπόκεινται σε κρατικό μονοπώλιο και άλλα σε σύστημα χορηγήσεως αδειών σε ιδιωτικές επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, τέτοια απόκλιση μεταξύ νομικών συστημάτων δεν μπορεί, από μόνη της, να επηρεάσει την ικανότητα ενός τέτοιου κρατικού μονοπωλίου να επιτύχει το σκοπό της καταστολής της εξαρτήσεως από τα τυχερά παίγνια και της αποτροπής της ενθάρρυνσης των πολιτών να καταναλώνουν υπερβολικά ποσά στα παίγνια αυτά.⁸⁸

Πέραν αυτού ειδικά για την περίπτωση της επιβολής κρατικού μονοπωλίου ένα κράτος μέλος διαθέτει ένα επιπλέον επιχείρημα, ότι δηλαδή επιβάλλοντας κρατικό μονοπώλιο και ασκώντας έλεγχο επί του οργανισμού στον οποίο έχει ανατεθεί το μονοπώλιο, διαθέτει πρόσθετα μέσα, που παρέχουν στο κράτος τη δυνατότητα να επηρεάζει τη συμπεριφορά του οργανισμού αυτού εκτός του πλαισίου ρυθμιστικών μηχανισμών και νομικών ελέγχων. Επίσης έχει τη δυνατότητα να διασφαλίζει καλύτερο έλεγχο της προσφοράς τυχερών παιγνίων και καλύτερες εγγυήσεις αποτελεσματικότητας κατά την εφαρμογή της πολιτικής του από ό,τι στην περίπτωση, που οι δραστηριότητες αυτές ασκούνταν από ιδιωτικές επιχειρήσεις

⁸⁵ Βλ. αποφάσεις Läära κ.λπ., παράγρ.40 έως 42, Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, παράγρ. 66 και 67, καθώς και της 3ης Ιουνίου 2010, Sporting Exchange, C-203/08, μη δημοσιευθείσα ακόμη στη Συλλογή, παράγρ. 59.

⁸⁶ Βλ. απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2003, C-243/01, Gambelli κ.λπ., Συλλογή 2003, σ. I-13031, παράγρ. 67.

⁸⁷ Βλ. απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2010, C-316/07, C-358/07 έως C-360/07, C-409/07 και C-410/07, Markus Stoß, παράγραφοι 80,88.

⁸⁸ Βλ. απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2010, C-316/07, C-358/07 έως C-360/07, C-409/07 και C-410/07, Markus Stoß, παράγραφος 96.

υπό συνθήκες ανταγωνισμού, ακόμα και αν αυτές οι επιχειρήσεις υπόκεινται σε σύστημα έγκρισης και σε καθεστώς ελέγχου και κυρώσεων.⁸⁹

Προς επίτευξη μάλιστα του σκοπού αυτού, οι επιχειρήσεις, που ασκούν δραστηριότητες κατόπιν άδειας πρέπει να προσφέρουν μια αξιόπιστη και ταυτόχρονα ελκυστική εναλλακτική επιλογή σε σχέση με μία απαγορευμένη δραστηριότητα. Αυτό μάλιστα μπορεί να σημαίνει την προσφορά ευρέος φάσματος παιγνίων, την εκτεταμένη προβολή των δραστηριοτήτων τους μέσω της διαφήμισης και τη χρησιμοποίηση σύγχρονων μεθόδων διανομής.⁹⁰ Εντούτοις, πρέπει η διαφήμιση, την οποία ενδεχομένως χρησιμοποιεί ο φορέας του κρατικού μονοπωλίου, να παραμένει ποσοτικά ελεγχόμενη και να περιορίζεται αυστηρώς σε ό,τι απαιτείται προκειμένου να κατευθυνθούν οι καταναλωτές προς τα δίκτυα παιγνίων, που έχουν άδεια. Αυτή η διαφήμιση δε θα πρέπει, αντιθέτως, να αποσκοπεί στην ενίσχυση της φυσικής ροπής των καταναλωτών προς τα παίγνια μέσω της ενθάρρυνσης της ενεργούς συμμετοχής τους σε αυτά, καθιστώντας μεταξύ άλλων κοινότυπα τα παίγνια ή δημιουργώντας μία θετική εικόνα προβάλλοντας το γεγονός, ότι τα πραγματοποιούμενα έσοδα προορίζονται για δραστηριότητες γενικού συμφέροντος, ή ακόμα αυξάνοντας τη δύναμη έλξης των παιγνιδιών μέσω διαφημιστικών μηνυμάτων, που προβάλλουν παραπλανητικά υψηλά κέρδη.⁹¹

Εφόσον όμως οι αρχές κράτους μέλους ενισχύουν και ενθαρρύνουν τους καταναλωτές να μετέχουν σε τυχερά παίγνια με σκοπό την άντληση οφέλους για το δημόσιο ταμείο, οι αρχές του εν λόγω κράτους δεν μπορούν κατόπιν να επικαλούνται τη δημόσια κοινωνική τάξη, που απαιτεί τη μείωση των προσφερομένων παιγνίων, προς δικαιολόγηση περιοριστικών μέτρων, ακόμα και αν αυτά αφορούν, αποκλειστικώς δραστηριότητες στοιχημάτων.⁹² Ένα κράτος, που έχει επιβάλει μονοπωλιακό σύστημα στα στοιχήματα δεν μπορεί όσον αφορά τα παίγνια σε καζίνο και τις αυτόματες μηχανές παιγνίων, τα οποία εγκυμονούν ακόμη υψηλότερο κίνδυνο εξάρτησης από ό,τι τα στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων, να επιτρέπει ή να ανέχεται πολιτικές επέκτασης της προσφοράς σε

⁸⁹ Βλ. απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2010, C-316/07, C-358/07 έως C-360/07, C-409/07 και C-410/07, Markus Stoß, παράγραφος 82.

⁹⁰ Βλ. απόφαση της 6ης Μαρτίου 2007, C-338/04, C-359/04 και C-360/04, Placanica κ.λπ. (Συλλογή 2007, σ. I-1891, παράγρ.55).

⁹¹ Βλ. απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2010, C-316/07, C-358/07 έως C-360/07, C-409/07 και C-410/07, Markus Stoß, παράγραφοι 101,103.

⁹² Βλ. απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2003, C-243/01, Gambelli κ.λπ., Συλλογή 2003, σ. I-13031, παράγρ. 7, 8 και 69.

άλλους χώρους πλην καζίνο, όπως είναι οι λέσχες παιγνίων, εστιατόρια, καφεενεία κ.λ.π..⁹³

Σύμφωνα με τα ανωτέρω αναφερόμενα, πέραν εκείνων των τυχερών παιγνίων, που εμπίπτουν στο κρατικό μονοπώλιο, οι αρμόδιες αρχές δεν επιτρέπεται να εφαρμόζουν ή να ανέχονται πολιτικές, που αποσκοπούν στην ενθάρρυνση της συμμετοχής σε άλλα εκτός μονοπωλίου παίγνια. Πρέπει και σε αυτά ο σκοπός της πολιτικής να είναι η μείωση των προσφερόμενων παιγνίων και ο περιορισμός των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτό κατά συνεκτικό και συστηματικό τρόπο. Διαφορετικά ο σκοπός αποτροπής της ενθαρρύνσεως των πολιτών να δαπανούν υπερβολικά ποσά στα τυχερά παίγνια και καταστολής της εξάρτησης από αυτά, ο οποίος και αποτέλεσε τη βάση για τη σύσταση του εν λόγω μονοπωλίου, δεν μπορεί πλέον να επιδιώκεται αποτελεσματικά μέσω αυτού του μονοπωλίου, κατά τρόπο ώστε να μην μπορεί πλέον να δικαιολογείται (το μονοπώλιο) αυτό βάσει των άρθρων της Συνθήκης ΛΕΕ.⁹⁴

6. Ο Στόχος της Ελληνικής Νομοθεσίας⁹⁵

Ως γνωστό στη χώρα μας η διοργάνωση του στοιχήματος έχει ανατεθεί στον ΟΠΑΠ, ο οποίος συστάθηκε το 1958 με την έκδοση Βασιλικού Διατάγματος⁹⁶ ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου. Στο Διάταγμα αυτό δεν προκύπτει από κανένα άρθρο η ανάθεση στον ΟΠΑΠ της αποστολής του περιορισμού της εξάπλωσης του στοιχηματισμού ή της προστασίας των πολιτών από τους κινδύνους, που ενέχει το στοίχημα.

Το 1999 εκδόθηκε Προεδρικό Διάταγμα⁹⁷ με το οποίο ο ΟΠΑΠ μετατράπηκε σε ΑΕ. Στο Προεδρικό αυτό Διάταγμα περιλαμβάνεται και το καταστατικό της ΟΠΑΠ.⁹⁸ Ιδιαίτερη σημασία έχει να διαβάσει κανείς το σκοπό της νέας αυτής ανώνυμης εταιρείας. Μεταξύ άλλων στους σκοπούς της ΟΠΑΠ περιλαμβάνεται η διασφάλιση της κανονικής και απρόσκοπτης λειτουργίας των παιγνιδιών, εκπόνηση οικονομικών, οικονομοτεχνικών, τεχνικών και εμπορικών μελετών για τυχερά παιγνίδια για δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς της ημεδαπής και της αλλοδαπής, τεχνολογική υποστήριξη των τυχερών παιγνιδιών της εταιρείας και ιδιαίτερα των παιγνιδιών στοιχημάτων, με την ανάπτυξη, εγκατάσταση, λειτουργία,

⁹³ Βλ. απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2010, C-316/07, C-358/07 έως C-360/07, C-409/07 και C-410/07, Markus Stoß, παράγραφοι 99-100.

⁹⁴ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Commenting on the Markus Stoß Decision». International Sports Law Review. Vol. 9, Issues 1-2, 2011, p. 236-239.

⁹⁵ Βλ. Papaloukas, M., «The Legality of the Greek Sports Betting Monopoly». International Sports Law Review. Vol. 9, Issues 1-2, 2011, p. 203-208..

⁹⁶ Βασιλικό Διάταγμα 20/29 της 29ης Δεκεμβρίου 1958.

⁹⁷ Προεδρικό Διάταγμα με αρ. 228/1999.

⁹⁸ Το καταστατικό έχει εγκριθεί δυνάμει της υπ' αριθμ. 442/9/2001 Υπουργικής Απόφασης.

διαχείριση και εκμετάλλευση νέων υπηρεσιών υψηλής τεχνολογίας. Επίσης η διαφήμιση, προώθηση, προβολή και εμπορική ανάπτυξη των παιχνιδιών της εταιρείας καθώς, και η αναμόρφωση των πρακτορείων εν γένει. Τέλος, η χορήγηση οικονομικών ενισχύσεων, επιχορηγήσεων και χορηγιών σε αθλητικούς, πολιτιστικούς και κοινωνικούς φορείς.

Κατόπιν το 2000⁹⁹ το Ελληνικό Δημόσιο απέκτησε τη δυνατότητα να διαθέτει σε επενδυτές μέσω του Χρηματιστηρίου Αθηνών ποσοστό έως εξήντα έξι τοις εκατό (66%) του εκάστοτε μετοχικού κεφαλαίου της ανώνυμης εταιρείας ΟΠΑΠ Α.Ε..

Επίσης το 2004¹⁰⁰ προβλέφθηκε η σύσταση της Επιτροπής Εποπτείας Ελέγχου Τυχερών Παιχνιδιών, στην οποία έχει ανατεθεί ο κρατικός έλεγχος των τυχερών παιχνιδιών και στοιχημάτων για τη διασφάλιση των δημοσίων συμφερόντων και την προστασία των παικτών. Πιθανώς, ο νομοθέτης το 2004 έκρινε, ότι η ΟΠΑΠ ως ιδιωτική και εισηγμένη στο χρηματιστήριο εταιρία, είχε πλέον ως σκοπό της τη διασφάλιση των συμφερόντων των επενδυτών-μετόχων του και όχι των συμφερόντων των παικτών και για το λόγο αυτό ανέθεσε τις αρμοδιότητες αυτές της εποπτείας της στο νέο αυτό όργανο.

Αλλωστε στην παράγραφο 1.1.2 του ενημερωτικού δελτίου ΟΠΑΠ του έτους 2005¹⁰¹ προς τους επενδυτές-μετόχους αναφέρεται, ότι ο στόχος της μεταξύ άλλων είναι η αναζωογόνηση του στοιχήματος, η εισαγωγή νέων και επανασχεδιασμός υφιστάμενων παιχνιδιών, βελτίωση και διεύρυνση του δικτύου διανομής και η συνέχιση του αγώνα κατά των παράνομων παιχνιδιών.

Πέραν αυτών για να διαπιστώσει κανείς τους στόχους, που είχε ο νομοθέτης σχετικά με την ΟΠΑΠ και την αποστολή, που της ανέθεσε θα πρέπει να μελετήσει και τις εκθέσεις, που συνοδεύουν τους σχετικούς Νόμους που ψηφίστηκαν το 1996¹⁰² καθώς στις εκθέσεις αυτές ο νομοθέτης επεξηγεί το σκοπό για τον οποίο εισάγονται νέα τυχερά παιχνίδια και τους λόγους για τους οποίους η ΟΠΑΠ μετατράπηκε σε Ανώνυμη Εταιρεία.

Σύμφωνα με την πρώτη από τις εκθέσεις αυτές¹⁰³ «στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα παιχνίδια αυτά έχουν καθιερωθεί προ πολλού και διεξάγονται με επιτυχία. Κρίνεται ακόμη αναγκαίο να καθιερωθεί δελτίο για όλες τις μορφές παιχνιδιών, στα οποία μπορεί να διεξάγονται στοιχήματα "προκαθορισμένης ή μη απόδοσης", έτσι ώστε να καταστεί πιο αποτελεσματική η πάταξη των παράνομων παιχνιδιών στη χώρα μας, τα οποία, εκτός όλων των άλλων, έχουν σαν

⁹⁹ Δυνάμει του Νόμου 2843/2000.

¹⁰⁰ Βάσει του άρθρου 16 του Νόμου 3229/2004.

¹⁰¹ Βλ. http://www.opap.gr/files/2005_ENHMER_07.pdf

¹⁰² Νόμος 2433/1996 και Νόμος 2414/1996.

¹⁰³ Εκθεση που αφορά στο Νόμο 2433/1996.

άμεση συνέπεια την εξαγωγή συναλλάγματος, αφού οι εταιρείες που διεξάγουν σήμερα παράνομα παιχνίδια στην Ελλάδα συνεργάζονται με ξένες εταιρείες και δέχονται και τέτοια στοιχήματα για λογαριασμό τους.» Επίσης σχετικά με τη διάταξη της τιμωρίας των παραβατών αναφέρεται ότι «η παραδειγματική τιμωρία όλων όσων ασχολούνται με οποιονδήποτε τρόπο με τα παράνομα στοιχήματα, θα συμβάλλει αποτελεσματικά στη δραστική μείωση των στοιχημάτων αυτών και ταυτόχρονα θα συμβάλλει στην ανάπτυξη των παιχνιδιών των προκαθορισμένων στοιχημάτων, που θα διεξάγονται νόμιμα πλέον από τον ΟΠΑΠ»

Στη δεύτερη από τις εκθέσεις αυτές¹⁰⁴ εξετάζοντας τους στόχους, που θέλησε να επιτύχει ο νομοθέτης με τη μετατροπή των Δημοσίων Επιχειρήσεων σε ΑΕ διαπιστώνουμε, ότι ένας από τους τρεις στόχους, που αναφέρονται είναι «ο λειτουργικός και οργανωτικός εκσυγχρονισμός τους για την επίτευξη υψηλότερων βαθμών οικονομικής αποτελεσματικότητας». Οι άλλοι δύο λόγοι αφορούν στην ενίσχυση της ανεξαρτησίας τους από το κράτος και στο σαφή καθορισμό των σχέσεων με το κράτος. Κατόπιν γίνεται αναφορά σε επιχειρησιακά σχέδια και στόχους, που θα τίθενται βάσει ενός συμβολαίου με το κράτος για τη βελτίωση των αποτελεσμάτων τους.

Στην αιτιολογική έκθεση του 2000¹⁰⁵ που προέβλεψε τη δυνατότητα μείωσης του ποσοστού συμμετοχής του Δημοσίου στην ΟΠΑΠ έως και το 34% αναφέρεται, ότι στόχος του Δημοσίου είναι η άσκηση ουσιαστικού ελέγχου της εταιρείας καθώς επίσης η εξασφάλιση των μετόχων και των πολιτών, που εμπιστεύονται την εταιρεία.

Στη σχετική νομοθεσία, που προωθείται για τα τυχερά παίγνια προβλέπονται αναφορές και στην προστασία των παικτών, όπως και στα έσοδα, που θα προκύψουν από την πολιτική της απελευθέρωσης των τυχερών παιγνίων.^{106 107}

7. Συμπεράσματα

Όλα τα προαναφερθέντα δημιουργούν το εύλογο ερώτημα, πώς συμβιβάζεται η ελληνική πραγματικότητα με τη μέχρι σήμερα νομολογία του ΔΕΕ. Είναι προφανές ότι πολύ σύντομα το ΔΕΕ θα ασχοληθεί και με τη χώρα μας σχετικά με το θέμα των αθλητικών στοιχημάτων.¹⁰⁸ Όταν αυτό συμβεί, θα έχει πολύ ενδιαφέρον να δούμε κατά πόσο η μονοπωλιακή κατάσταση, που ισχύει στη χώρα μας μπορεί να συμβιβαστεί με την αρχή της αναλογικότητας. Καθώς λοιπόν η κρατική ρύθμιση δε

¹⁰⁴ Εισηγητική έκθεση που αφορά στο 2414/1996.

¹⁰⁵ Αφορά στο Νόμο 2834/2000.

¹⁰⁶ Βλ. άρθρο της 27 Αυγούστου 2010 στη ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ σελίδα 14-15 με τίτλο «Πρόβλεψη για Έσοδα 700 εκατ. ευρώ από την Επαναφορά των Τυχερών Παιγνίων».

¹⁰⁷ Βλ. Papaloukas, M., «Sports Betting in Greece», Κεφάλαιο του Βιβλίου Sports Betting: Law and Policy, Springer Editions, 2011, p. 421-434.

¹⁰⁸ Βλ. αποφάσεις ΣτΕ για προδικαστική παραπομπή στο ΔΕΕ υπ' αριθμ. 231/2011 και 232/2011.

θα πρέπει να υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού δημοσίου συμφέροντος και για να μην υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο δε θα πρέπει να υπάρχει κάποια άλλη πιο ελαστική κρατική ρύθμιση, που να μπορεί να επιτύχει τον ίδιο στόχο δημοσίου συμφέροντος, αναμένονται με πολύ ενδιαφέρον επιχειρήματα, που τυχόν θα υποστηρίζουν, ότι η προστασία των πολιτών και της ακεραιότητας των στοιχημάτων δε θα μπορούσε να επιτευχθεί με κανένα άλλο μέτρο παρά μόνο με την επιβολή μονοπωλίου, ιδιαίτερα μάλιστα αφού επιτρέπεται να ενθαρρύνεται με διαφημίσεις η συμμετοχή του κοινού στα αθλητικά αυτά στοιχήματα αλλά και σε άλλες μορφές τυχερών παιγνιδιών ακόμη πιο «υψηλού κινδύνου» για το κοινό, όπως είναι τα καζίνο.

Σύμφωνα με το ΔΕΕ είναι το εκάστοτε εθνικό δικαστήριο, που θα εξετάζει αν τα μέτρα που λαμβάνει ένα κράτος μέλος στο πλαίσιο της οποιασδήποτε πολιτικής έχει επιλέξει να εφαρμόζει το κράτος αυτό, είναι κατάλληλα για την επίτευξη της πολιτικής αυτής κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό. Ειδικά όταν σε κράτος που έχει θεσπίσει μια περιοριστική πολιτική στο θέμα των τυχερών παιγνίων, γίνεται εκτεταμένη διαφήμιση των παιγνίων αυτών, το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει να εξετάζει αν ο στόχος των διαφημίσεων αυτών είναι η απομάκρυνση των καταναλωτών από τα μη επιτρεπόμενα παίγνια και η προσέλκυσή τους στα επιτρεπόμενα ή αν ο στόχος τους είναι η ενθάρρυνση των καταναλωτών με στόχο την μεγιστοποίηση των κερδών. Καθώς μάλιστα υπάρχουν περιπτώσεις, όπου στο ίδιο κράτος μέλος για ένα είδος τυχερών παιγνίων εφαρμόζεται ένα περιοριστικό σύστημα ενώ σε ένα άλλο είδος παιγνίων άλλο περιοριστικό σύστημα, το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει να εξετάζει συνολικά και όχι μεμονωμένα την πολιτική που ακολουθείται. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα εάν στα λιγότερο επικίνδυνα τυχερά παίγνια ακολουθείται περιοριστική διαφημιστική πολιτική ενώ στα πιο επικίνδυνα επεκτατική διαφημιστική πολιτική.

Α3. Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο και ο Στοιχηματισμός στην Ελλάδα

1. Η Προδικαστική Παραπομπή στο ΔΕΕ

Σύμφωνα με το άρθρο 267 της Συνθήκης περί Ευρωπαϊκής Ένωσης το ΔΕΕ αποφαινεται με προδικαστικές αποφάσεις επί της ερμηνείας των Συνθηκών. Δικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει σχετικό ζήτημα, δύναται, αν κρίνει ότι απόφαση επί του ζητήματος είναι αναγκαία για την έκδοση της δικής του απόφασης, να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο για να αποφανθεί επ' αυτού. Δικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα σε εκκρεμή υπόθεση και του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα βάσει του εσωτερικού δικαίου, οφείλει να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο.

Κατά το ανωτέρω άρθρο, το ΣτΕ με τις αποφάσεις του υπ' αριθμ. 231/2011 και 232/2011 διατύπωσε προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΕ, που αφορούν στο κατά πόσο είναι σύμφωνη με τις διατάξεις της ΣυνθΕΕ η εθνική πολιτική της εγκαθίδρυσης μονοπωλίου στοιχημάτων μέσω της παραχώρησης αποκλειστικού δικαιώματος διεξαγωγής, οργάνωσης διαχείρισης και λειτουργίας τους σε μια εταιρεία όπως η ΟΠΑΠ ΑΕ.

2. Η Ελευθερία Εγκατάστασης και Παροχής Υπηρεσιών

Κατά το ιστορικό, ορισμένες διεθνώς γνωστές εταιρείες, οι οποίες δραστηριοποιούνται στο χώρο της οργάνωσης, διαχείρισης και διεξαγωγής στοιχημάτων, που αφορούν ατομικά και ομαδικά αθλήματα, με έδρα στη Βρετανία, επιθυμώντας να επεκτείνουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα στην Ελλάδα, κατέθεσαν αίτηση, ώστε να τους δοθεί άδεια διοργάνωσης τυχερών παιγνιδιών στη χώρα μας. Τα τυχερά αυτά παιγνίδια διοργανώνει βάσει της ισχύουσας ελληνικής νομοθεσίας κατ' αποκλειστικότητα η ΟΠΑΠ ΑΕ στη χώρα μας και για το λόγο αυτό οι αιτούσες επικαλέστηκαν την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου.

Το κρίσιμο λοιπόν ήταν κατά πόσο το κοινοτικό δίκαιο, το οποίο έχει υπέρτερη ισχύ από το εθνικό δίκαιο, δίνει το δικαίωμα αυτό στις αιτούσες και επομένως κατά πόσο η παραχώρηση μονοπωλίου στην ΟΠΑΠ ΑΕ προσκρούει στις διατάξεις και στη νομολογία του ευρωπαϊκού δικαίου. Ειδικότερα τα άρθρα 43 και 49 της Συνθήκης ΛΕΕ κατοχυρώνουν την ελευθερία εγκατάστασης και την ελευθερία παροχής υπηρεσιών και κατά πάγια νομολογία του ΔΕΕ είναι δεκτικές άμεσης επίκλησης από ιδιώτες ενώπιον των εθνικών αρχών τους.

Σύμφωνα με πάγια σχετική νομολογία του ΔΕΕ,¹⁰⁹ κάθε εθνική ρύθμιση που παρακωλύει ή καθιστά λιγότερο ελκυστική την άσκηση των ελευθεριών εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών και πολύ περισσότερο αν τις απαγορεύει, συνιστά περιορισμό, ο οποίος μόνο κατ' εξαίρεση μπορεί να γίνει ανεκτός. Όπως αναλύθηκε ανωτέρω θεωρείται γενικά, ότι τα τυχερά παιχνίδια είναι μια επιχειρηματική δραστηριότητα επικίνδυνη για τους καταναλωτές και για την κοινωνική τάξη.^{110 111 112} Όμως στα κράτη μέλη αναγνωρίζεται μια ευρεία εξουσία να αποφασίσουν το βαθμό της προστασίας των καταναλωτών και της κοινωνικής τάξης, που κρίνουν αυτά, ότι απαιτείται και αν το επιθυμούν να μην επιλέξουν την ελεύθερη παροχή τυχερών παιχνιδιών αλλά να θέσουν περιορισμούς.¹¹³

3. Η Επιλογή Πολιτικής από κάθε Κράτος Μέλος

Αν τα κράτη μέλη επιλέξουν μια περιοριστική των τυχερών παιχνιδιών πολιτική, ο απώτερος στόχος τους μπορεί να είναι υποχρεωτικά είτε η μείωση της προσφοράς τυχερών παιχνιδιών είτε η καταπολέμηση της συναφούς με τα τυχερά παιχνίδια εγκληματικότητας. Δεν ελέγχονται όμως μόνο οι απώτεροι στόχοι αλλά και τα περιοριστικά μέτρα που λαμβάνονται. Θα πρέπει η σχέση απώτερων στόχων και περιοριστικών μέτρων, που λαμβάνονται για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, να πληρούν τους όρους της αρχής της αναλογικότητας.¹¹⁴ Δηλαδή τα περιοριστικά μέτρα να είναι ικανά και πρόσφορα να επιτύχουν το στόχο της επιλεγείσας

¹⁰⁹ Βλ. αποφάσεις της 31ης Μαρτίου 1993, C-19/92, Kraus (Συλλογή 1993, σ.Ι-1663, σκέψη 32), της 30ής Ιανουαρίου 2007, C-150/04, Επιτροπή κατά Δανίας (Συλλογή 2007, σ. Ι-1163, σκέψη 46, σε συνδυασμό με τις σκέψεις 35 και 45), και της 1ης Απριλίου 2008, C-212/06, Gouvernement de la Communauté française και Gouvernement wallon, αποκαλούμενη «Φλαμανδική ασφάλιση περιθάλψεως» (Συλλογή 2008, σ. Ι-1683, σκέψη 45).

¹¹⁰ Βλ. Thomas L. Moore, The Etiology of Pathological Gambling. Oregon Gambling Addiction Treatment Foundation. 28-12-2002. (<http://www.gamblingaddiction.org/Etiology/Etio02.PDF>), επίσης βλ. Martignoni-Hutin, J. P., Faites vos jeux, L'Harmattan, Logiques sociales, Παρίσι, 1993, σ. 133 καθώς επίσης και Lisa Taylor, Pamela Hillyard, Gambling Awareness for Youth: An Analysis of the «Don't Gamble Away your Future» Program. Int. Journal of Mental Health and Addiction (2009) 7:250-261. (<http://www.springerlink.com/content/b220651t4317p261/fulltext.pdf>)

¹¹¹ Bot, Y. Πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα στο Δ.Ε.Κ. εκδοθείσα την 14^η Οκτωβρίου 2008 στην υπόθεση C-42/07, Bwin Liga, παράγραφοι 28-33, βλ. επίσης Howard Fenrich, «Ex-mobster warns of Gambling Dangers», 11-11-2007

(http://www.responsiblegambling.org/articles/Ex_mobster_warns_of_gamblings_dangers.pdf) και επίσης Ashcroft, J., Daniels, D., Hart, S., «Gambling and Crime among Arrestees: Exploring the Link». U.S. Department of Justice. July 2004. (<http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/203197.pdf>)

¹¹² Bot, Y. Πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα στο Δ.Ε.Κ. εκδοθείσα την 14^η Οκτωβρίου 2008 στην υπόθεση C-42/07, Bwin Liga, παράγραφοι 267-275.

¹¹³ Βλ. απόφαση 6ης Μαρτίου 2007, C-338/04, C-359/04 και C-360/04, Placanica κ.λπ. (Συλλογή 2007, σ. Ι-1891) παραγ. 47, απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2009, C-42/07, Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, Συλλογή 2009, σ. Ι-7633 παραγ. 57.

¹¹⁴ Βλ. αποφάσεις της 6ης Νοεμβρίου 2003, C-243/01, Gambelli κ.λπ. (Συλλογή 2003, σ. Ι-13031 παραγρ. 63-64, όπου το ΔΕΕ αναφέρεται και στις αποφάσεις Kraus C-19/92 και Gebhard C-55/94.

πολιτικής (μείωση στοιχημάτων ή εγκληματικότητας) και να μην υπήρχε κάποιο ηπιώτερο μέτρο, που θα επιτύγχανε τον ίδιο στόχο.

4. Η Αξιολόγηση της Ελληνικής Πολιτικής

Το ΣτΕ διαπίστωσε, βάσει των εισηγητικών εκθέσεων της σχετικής νομοθεσίας, των υπουργικών δηλώσεων, του νομικού καθεστώτος της ΟΠΑΠ ΑΕ (μετοχοποίηση, εισαγωγή στο Χρηματιστήριο κ.λ.π.) καθώς επίσης και της επιχειρηματικής ανάπτυξης της ΟΠΑΠ ΑΕ στην αγορά, ότι η επιλογή της παραχώρησης στην ΟΠΑΠ ΑΕ μονοπωλίου έχει γίνει με απώτερο στόχο τη δημιουργία εσόδων για χρηματοδότηση δραστηριοτήτων και γενικώς για την άντληση οφέλους για το δημόσιο ταμείο. Ο στόχος αυτός δεν ανήκει σε έναν από τους δύο προαναφερθέντες στόχους, που δικαιολογούν τον περιορισμό των ελευθεριών των άρθρων 43 και 49 ΣυνθΕΕ.

Μειοψηφούντες Σύμβουλοι του ΣτΕ όμως διατύπωσαν και την άποψη, ότι βάσει της αιτιολογικής έκθεσης του σχετικού νόμου ο απώτερος στόχος της επιλογής της πολιτικής του μονοπωλίου ήταν καταρχήν η πάταξη της εγκληματικότητας και κατά δεύτερον η αύξηση των εσόδων. Επομένως κατά τη μειοψηφία η εξέταση της συμφωνίας των επίμαχων διατάξεων με το κοινοτικό δίκαιο θα έπρεπε να γίνει εν όψει του κύριου στόχου της πάταξης της εγκληματικότητας και όχι του δευτερεύοντος, δηλαδή της αύξησης των εσόδων, που άλλωστε είναι δεδομένο ότι δεν αποτελεί έναν από τους δύο επιτρεπόμενους από τη νομολογία του ΔΕΕ θεμιτούς στόχους, όπως προαναφέρθηκε. Οι μειοψηφούντες Σύμβουλοι ανέφεραν ως επιχείρημα, ότι στην αιτιολογική έκθεση του σχετικού περί στοιχημάτων νόμου (Ν.2433/1996) αναφέρεται, ότι τα παράνομα στοιχήματα *«έχουν λάβει τη μορφή επιδημίας τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας»* και επίσης αναφέρεται, ότι *«κρίνεται αναγκαίο να καθιερωθεί δελτίο ... ώστε να καταστεί πιο αποτελεσματική η πάταξη των παράνομων παιγνιδιών στη χώρα μας, τα οποία εκτός των άλλων έχουν σαν άμεση συνέπεια την εξαγωγή συναλλάγματος...»*.

5. Ο Περιορισμός των Παράνομων Τυχερών Παιγνιδιών

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ, ένα κράτος μπορεί να επικαλείται ως απώτερο στόχο της επιλεγείσας πολιτικής του την αποτροπή της εκμετάλλευσης των τυχηρών παιγνιδιών για εγκληματικούς σκοπούς ή για απάτες, καθώς μια πολιτική ελεγχόμενης ανάπτυξης των εν λόγω δραστηριοτήτων μπορεί να συνάδει με το σκοπό της διοχέτευσης των καταναλωτών εντός ελεγχόμενων κυκλωμάτων, μέσω της προσέλκυσης όσων επιδίδονται σε απαγορευμένες δραστηριότητες παράνομων παιγνίων και στοιχημάτων προς τις δραστηριότητες, που ασκούνται κατόπιν άδειας και βάσει των προβλεπόμενων από τον νόμο κανόνων.

Συγκεκριμένα, προς επίτευξη του σκοπού αυτού της αποτροπής, οι επιχειρήσεις, που ασκούν δραστηριότητες κατόπιν άδειας, όπως προαναφέρθηκε, πρέπει να προσφέρουν μια αξιόπιστη και, ταυτοχρόνα, ελκυστική εναλλακτική επιλογή σε σχέση με μία απαγορευμένη δραστηριότητα. Αυτό συνεπάγεται την προσφορά ευρέος φάσματος παιγνίων, την εκτεταμένη προβολή των δραστηριοτήτων τους μέσω της διαφήμισης και τη χρησιμοποίηση σύγχρονων μεθόδων διανομής.¹¹⁵

Επομένως απλώς και μόνο η επίκληση της επιλογής μιας περιοριστικής του στοιχήματος εθνικής πολιτικής, που αποσκοπεί στον περιορισμό των παράνομων στοιχημάτων, που έχουν λάβει τη μορφή επιδημίας τα τελευταία χρόνια δεν αρκεί. Στην περίφημη υπόθεση Placanica¹¹⁶ ενώπιον του ΔΕΕ, στην οποία τέθηκε ο σχετικός κανόνας, η ιταλική κυβέρνηση προσκόμισε στοιχεία, που συνέδεαν τα παράνομα παιγνίδια με εγκληματικές πράξεις και απάτες. Αυτός είναι και ο λόγος, που το ΔΕΕ αναφέρει ως αποδεκτό στόχο μιας εθνικής πολιτικής την *«αποτροπή της εκμετάλλευσης των τυχηρών παιγνιδιών για εγκληματικούς σκοπούς ή για απάτες»* και όχι απλά την αποτροπή των παράνομων στοιχημάτων. Και είναι λογικό αυτό διότι σε μια χώρα, που έχει παραχωρήσει μονοπώλιο διοργάνωσης στοιχημάτων, όπως είναι η Ελλάδα, παράνομα ονομάζονται όλα τα στοιχήματα, που παρέχονται από όλες τις άλλες εταιρείες στοιχημάτων πλην της ΟΠΑΠ ΑΕ. Και είναι παράνομα ακόμη κι αν ο υποψήφιος παίκτης έχει πρόσβαση μέσω διαδικτύου σε ιστοσελίδες άλλου κράτους μέλους, όπου εκεί λειτουργούν νόμιμα. Αυτά τα εκτός μονοπωλίου στοιχήματα είναι εξ ορισμού παράνομα αλλά δεν είναι αναγκαία και στοιχήματα των οποίων τα κέρδη διοχετεύονται σε εγκληματικές δραστηριότητες και απάτες. Με άλλα λόγια συχνά (όχι πάντα) οι προσφέροντες τα παράνομα στοιχήματα σε μια χώρα με μονοπώλιο επιθυμούν να παύσει να ισχύει το μονοπώλιο, ώστε να παύσουν να θεωρούνται παράνομες και οι επιχειρήσεις τους. Κάποιες φορές μάλιστα καταθέτουν και αίτηση για να νομιμοποιηθούν και προσφεύγουν και στα δικαστήρια, όπως στην προκειμένη υπόθεση. Είναι το ίδιο το κράτος με την πολιτική του μονοπωλίου, που επιλέγει να καταστήσει όλα τα εκτός μονοπωλίου στοιχήματα παράνομα.

Κατόπιν αυτού ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να ισχυρίζεται, ότι ο λόγος που πρέπει να διατηρηθεί το μονοπώλιο είναι ότι υπάρχει αύξηση των παράνομων στοιχημάτων. Αν το κράτος μέλος όντως επιθυμεί να μειωθούν τα παράνομα στοιχήματα δεν έχει παρά να καταργήσει το μονοπώλιο και να επιλέξει μια εθνική πολιτική παραχώρησης αδειών. Επομένως για να είναι μια εθνική πολιτική περιοριστική του στοιχήματος επιτρεπτή κατά τη νομολογία του ΔΕΕ θα πρέπει να

¹¹⁵ Βλ. Απόφαση ΔΕΕ C-316/07, C-358/07 έως C-360/07, C-409/07 και C-410/07 Markus Stoß, παραγρ. 101, καθώς επίσης και απόφαση ΔΕΕ C-338/04, C-359/04, C-360/04 Placanica, παράγρ. 55.

¹¹⁶ Βλ. Απόφαση ΔΕΕ C-338/04, C-359/04, C-360/04 Placanica.

θέτει ως απώτερο στόχο, όχι απλά τον περιορισμό των παράνομων στοιχημάτων, που έχουν αυξηθεί αλλά να προσκομίζει και στοιχεία περί της διοχέτευσης των κερδών των παράνομων αυτών στοιχημάτων σε εγκληματικές δραστηριότητες και απάτες. Χωρίς το στοιχείο της διασύνδεσης με εγκληματικές δραστηριότητες στην ουσία κάθε βολή κατά των παράνομων στοιχημάτων είναι μια βολή κατά των απλά και ξεκάθαρα επίδοξων ανταγωνιστών του κατόχου του μονοπωλίου και κάθε κρατική ενέργεια καταστολής τους απλά μια περιφρούριση των πελατών και των εσόδων του κατόχου μονοπωλίου από τους «κινδύνους» μιας ελεύθερης αγοράς.

Συνεπώς η επίκληση χωρίς περαιτέρω διευκρινήσεων του επιχειρήματος, ότι η Ελλάδα αναγκαστικά επέλεξε μια πολιτική μονοπωλίου στα στοιχήματα λόγω της μεγάλης έκτασης, που έχουν πάρει τα παράνομα στοιχήματα, δεν έχει να προσφέρει τίποτα περισσότερο από το αυτονόητο. Όσο πιο περιοριστική είναι η κρατική πολιτική στα στοιχήματα, τόσο πιο πολλά θα είναι τα εκτός μονοπωλίου στοιχήματα και άρα τα παράνομα στοιχήματα, αφού έτσι επιλέγει το ίδιο το κράτος να τα χαρακτηρίσει. Παραδείγματος χάριν παράνομο θα θεωρείτο από τα ελληνικά δικαστήρια και στοίχημα, που θα προσφερόταν μέσω διαδικτύου στην αγορά της χώρας μας, το οποίο θα διοργάνωνε όχι ιδιώτης αλλά ακόμη και κρατική αρχή άλλου κράτους μέλους. Κανείς δε θα μπορούσε να ισχυριστεί, ότι υπάρχει στην περίπτωση αυτή διασύνδεση με εγκληματικές δραστηριότητες και απάτες.

Από προγενέστερη νομολογία του ΔΕΕ¹¹⁷ είχε επικρατήσει η άποψη, ότι απαιτείται να προηγείται της επιβολής περιοριστικών μέτρων, όπως είναι η επιβολή μονοπωλίου, μελέτη με στατιστικά στοιχεία, η οποία να έχει εκπονηθεί από το κράτος μέλος πριν την επιβολή των μέτρων αυτών, ώστε να μπορεί να αποδειχθεί η σοβαρότητα των κινδύνων, που προκύπτουν από τα τυχερά παιχνίδια και να δικαιολογούν τα λαμβανόμενα μέτρα. Το ΔΕΕ θεωρεί,¹¹⁸ ότι κάτι τέτοιο θα αποτελούσε μια αυστηρή προσκόλληση στο γράμμα της προγενέστερης απόφασής του και χάνεται το πνεύμα της, διότι ουδέποτε υποστήριξε, πως είναι απαραίτητη η μελέτη αυτή, απλά ανέφερε ένα παράδειγμα. Επεσήμανε δηλαδή, ότι εφόσον κράτος μέλος προτίθεται να επικαλεστεί κάποιο σκοπό προκειμένου να δικαιολογήσει ένα φραγμό στην ελευθερία παροχής υπηρεσιών, απόκειται στο κράτος μέλος να παράσχει στο δικαστήριο, που καλείται να αποφανθεί επ' αυτού του ζητήματος όλα τα στοιχεία, τα οποία θα δώσουν στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να εξακριβώσει αν το προαναφερθέν μέτρο ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις, που απορρέουν από την αρχή της αναλογικότητας. Δεν μπορεί να συναχθεί από τη νομολογία λοιπόν, ότι κράτος μέλος στερείται τη δυνατότητα να

¹¹⁷ Βλ. απόφαση ΔΕΕ C-42/02, Lindman, Συλλογή 2003, σ. I-13519, παράγραφοι 24-26, καθώς επίσης και C-227/06, Επιτροπή κατά Βελγίου, Συλλογή 2008, σ. I-46, παράγρ. 62 και 63.

¹¹⁸ Βλ. απόφαση ΔΕΕ C-316/07, C-358/07 έως C-360/07, C-409/07 και C-410/07, Markus Stoß, παράγραφοι 70-72.

αποδείξει (με άλλα μέσα πλην της μελέτης), ότι το υιοθετηθέν περιοριστικό μέτρο πράγματι ανταποκρίνεται στο σκοπό που έχει τεθεί, εξαιτίας και μόνον του γεγονότος, ότι το εν λόγω κράτος μέλος δεν είναι σε θέση να παράσχει τις μελέτες επί των οποίων βασίσθηκε η επιλογή του επίμαχου περιοριστικού μέτρου.

Επομένως το ΔΕΕ έχει κρίνει, ότι δεν υπάρχει ένας συγκεκριμένος τύπος μελέτης, που πρέπει να έχει καταρτισθεί εκ των προτέρων, πριν δηλαδή την επιλογή του συγκεκριμένου περιοριστικού μέτρου (εν προκειμένω του μονοπωλίου), όμως απαιτείται να προσκομίζονται στοιχεία για τους συγκεκριμένους κινδύνους, που επιδιώκει να αντιμετωπίσει το περιοριστικό μέτρο.

6. Ο Περιορισμός Γενικά της Προσφοράς Τυχρών Παιγνιδιών

Η παρούσα συγκυρία στη χώρα μας σχετικά με την αποκάλυψη κυκλώματος νόθευσης αποτελεσμάτων στο ποδόσφαιρο θα μπορούσε να συνηγορήσει υπέρ της χρήσης του επιχειρήματος του περιορισμού των παρανόμων δραστηριοτήτων ως αιτία επιλογής μιας μονοπωλιακής πολιτικής στη χώρα μας.

Χωρίς παρόμοια στοιχεία όμως παραμένει αδύναμο το επιχείρημα, πως η χώρα μας επέλεξε το μονοπώλιο για να περιορίσει τις συναφείς εγκληματικές δραστηριότητες και απάτες και το μόνο επιχείρημα, που απομένει κατά τα ανωτέρω εκτεθέντα είναι, ότι η επιλογή αυτή έγινε για τη μείωση της προσφοράς τυχρών παιγνιδιών στη χώρα μας. Επί αυτού του θέματος αναφέρονται πολλά επιχειρήματα στις αποφάσεις 231-232/2011 του ΣτΕ περί του αντιθέτου. Πέραν αυτών όμως η ΟΠΑΠ, συστάθηκε το 1958 ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου και ανέλαβε την οργάνωση και λειτουργία του δελτίου προγνωστικών αγώνων ποδοσφαίρου. Στο Διάταγμα αυτό, όπως αναφέρθηκε, δεν προκύπτει από κανένα άρθρο η ανάθεση στην ΟΠΑΠ της αποστολής του περιορισμού της εξάπλωσης του στοιχηματισμού ή της προστασίας των πολιτών από τους κινδύνους, που ενέχει το στοίχημα.

7. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, ανακύπτει το ερώτημα αν είναι δυνατόν εξ ορισμού μια εταιρεία, που είναι εισηγμένη στο χρηματιστήριο να έχει μην έχει ως σκοπό την αύξηση των κερδών της και την προστασία της επένδυσης των επενδυτών αλλά σκοπούς προστασίας των καταναλωτών από το προϊόν, που προσφέρει η ίδια. Κι αν πράγματι ήταν έτσι, δε θα έπρεπε άραγε αυτό να αναφέρεται στο ενημερωτικό της δελτίο, ώστε να ενημερωθούν οι επενδυτές, πως η εταιρεία αυτή δεν έχει ως κύριο στόχο την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των επενδυτών της,

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΤΑ ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΗΜΑΤΑ

όπως οι άλλες εισηγμένες στο χρηματιστήριο επιχειρήσεις αλλά διαφορετικούς στόχους δημόσιας τάξης και κρατικής πολιτικής;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΤΑ ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΗΜΑΤΑ

Β. Νομολογία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΤΑ ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΗΜΑΤΑ

«Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών - Συλλογή στοιχημάτων»

1. Υπόθεση C-67/98,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Consiglio di Stato (Ιταλία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ), με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Questore di Verona

και

Diego Zenatti,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία των διατάξεων της Συνθήκης ΕΚ που αφορούν την ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

εκδίδει την ακόλουθη Απόφαση

1. Με διάταξη της 20ής Ιανουαρίου 1998, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 13 Μαρτίου 1998, το Consiglio di Stato υπέβαλε στο Δικαστήριο, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ), προδικαστικό ερώτημα ως προς την ερμηνεία των διατάξεων της Συνθήκης ΕΚ σχετικά με την ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών, προκειμένου να εκτιμήσει κατά πόσον συμβιβάζεται με τις ανωτέρω διατάξεις εθνική νομοθεσία απαγορεύουσα, πλην εξαιρέσεως, τη συλλογή στοιχημάτων και επιφυλάσσουσα σε ορισμένους οργανισμούς το δικαίωμα διεξαγωγής τους κατόπιν αδείας.

2. Το ερώτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του Questore di Verona (αστυνομικού διευθυντή της επαρχίας της Βερόνας) και του D. Zenatti, με αντικείμενο την απαγόρευση που επιβλήθηκε στον δεύτερο να εξακολουθεί να ασκεί τη δραστηριότητά του ως ενδιάμεσου προσώπου στην Ιταλία μιας εταιρίας εγκατεστημένης στο Ηνωμένο Βασίλειο και ειδικευμένης στην ανάληψη στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων.

Το νομικό πλαίσιο

3. Στην Ιταλία, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 88 του βασιλικού διατάγματος 773, της 18ης Ιουνίου 1931, περί εγκρίσεως του κωδικοποιητικού κειμένου των νόμων περί δημοσίας ασφαλείας (*GURI* αριθ. 146, της 26ης Ιουνίου 1931, στο εξής: βασιλικό διάταγμα), «δεν επιτρέπεται η χορήγηση αδείας για τη συλλογή στοιχημάτων, με εξαίρεση τα στοιχήματα που αφορούν αγώνες δρόμου, ιστιοπλοϊκούς αγώνες, ποδοσφαιρικούς αγώνες και άλλα παρεμφερή αγωνίσματα, εφόσον η συλλογή των στοιχημάτων αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την εύθετη διεξαγωγή του αγωνίσματος».

4. Όπως προκύπτει από την απάντηση της Ιταλικής Κυβερνήσεως σε ερώτηση του Δικαστηρίου σχετικά με τις λεπτομέρειες εφαρμογής της προβλεπομένης από την οικεία διάταξη εξαιρέσεως, τα στοιχήματα μπορούν να αφορούν είτε το αποτέλεσμα αθλητικών εκδηλώσεων που τελούν υπό τον έλεγχο της *Comitato olimpico nazionale italiano* (εθνικής ολυμπιακής επιτροπής, στο εξής: CONI), είτε το αποτέλεσμα ιππικών αγώνων που διεξάγονται μέσω της *Unione nazionale incremento razze equine* (εθνικής ενώσεως για τη φυλετική βελτίωση των ίππων, στο εξής: UNIRE). Η διάθεση των προερχομένων από τα στοιχήματα χρηματικών ποσών που κατανέμονται στους δύο αυτούς οργανισμούς αποτελεί αντικείμενο ρυθμίσεως και πρέπει να επιτρέπει, ιδίως, τη διευκόλυνση της αναπτύξεως των αθλητικών δραστηριοτήτων μέσω επενδύσεων σε αθλητική υποδομή, ειδικότερα στις πλέον πτωχές περιοχές και στην περιφέρεια των μεγάλων πόλεων, και την υποστήριξη των ιππικών αγώνων και της εκτροφής ίππων. Δυνάμει διαφόρων νομοθετικών διατάξεων που θεσπίστηκαν μεταξύ των ετών 1995 και 1997, οι επιφυλασσόμενες στις CONI και UNIRE διοργάνωση και ανάληψη στοιχημάτων μπορούν να εκχωρούνται, ύστερα από διαδικασίες προσκλήσεως για την υποβολή προσφορών και έναντι καταβολής δικαιωμάτων, σε πρόσωπα ή οργανισμούς που παρέχουν τις δέουσες εγγυήσεις.

5. Το άρθρο 718 του ιταλικού ποινικού κώδικα προβλέπει κυρώσεις για την άσκηση ή διεξαγωγή τυχερών παιγνίων, ενώ το άρθρο 4 του νόμου 401, της 13ης Δεκεμβρίου 1989 (*GURI* αριθ. 401, της 18ης Δεκεμβρίου 1989), τιμωρεί την καταχρηστική συμμετοχή στη διοργάνωση των επιφυλασσομένων στο Δημόσιο ή σε αδειούχες επιχειρήσεις παιγνίων ή στοιχημάτων. Επιπλέον, τα μη εγκεκριμένα παίγνια ή στοιχήματα εμπίπτουν στη διάταξη του άρθρου 1933 του αστικού κώδικα, σύμφωνα με το οποίο δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αγωγής, με αντικείμενο την είσπραξή του, χρέος εκ παιγνίου ή εκ στοιχήματος. Αντίθετα, απαγορεύεται, πλην περιπτώσεων απάτης, η αναζήτηση ως αχρεωστήτως καταβληθέντος ποσού που κατεβλήθη αυθορμήτως.

Η διαφορά της κύριας δίκης

6. Ο D. Zenatti ασκεί από τις 29 Μαρτίου 1997 δραστηριότητα ενδιαμέσου στην Ιταλία για λογαριασμό της εγκατεστημένης στο Λονδίνο εταιρίας *SSP Overseas Betting Ltd* (στο εξής: *Overseas*), εγκεκριμένου μεσιτικού γραφείου, ειδικευμένου στην πρακτόρευση στοιχημάτων. Ο ρόλος του D. Zenatti έγκειται στη διαχείριση ενός κέντρου μεταδόσεως αποτελεσμάτων για τους Ιταλούς πελάτες της *Overseas*, σχετικά με στοιχήματα συναπτόμενα για αθλητικές εκδηλώσεις στο εξωτερικό. Αποστέλλει στο Λονδίνο, μέσω τηλεαντιγραφήματος ή μέσω του διαδικτύου (*Internet*), έντυπα συμπληρούμενα από τους πελάτες και συνοδευόμενα από φωτοτυπίες τραπεζικών εμβασμάτων και είναι ο παραλήπτης άλλων

τηλεαντιγραφημάτων της Overseas που πρέπει να διαβιβαστούν στους ίδιους πελάτες.

7. Με απόφαση της 16ης Απριλίου 1997, ο Questore di Verona διέταξε την παύση της δραστηριότητας του D. Zenatti με το αιτιολογικό ότι η δραστηριότητα αυτή δεν μπορούσε να εγκριθεί δυνάμει του άρθρου 88 του βασιλικού διατάγματος, σύμφωνα με το οποίο δεν επιτρέπεται η χορήγηση αδείας για τη συλλογή στοιχημάτων παρά μόνον εφόσον αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την εύθετη διεξαγωγή του αγωνίσματος.

8. Ο D. Zenatti άσκησε προσφυγή ακυρώσεως κατά της εν λόγω αποφάσεως ενώπιον του Tribunale amministrativo regionale del Veneto, αιτούμενος, στα πλαίσια της διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων, αναστολή εκτελέσεώς της. Με διάταξη της 9ης Ιουλίου 1997, το Tribunale amministrativo regionale ανέστειλε, στα πλαίσια της διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων, την εφαρμογή της επίδικης αποφάσεως.

9. Ο Questore di Verona άσκησε ανακοπή κατά της εν λόγω διατάξεως ενώπιον του Consiglio di Stato.

10. Το τελευταίο εκτιμά ότι η επίλυση της διαφοράς απαιτεί την ερμηνεία των διατάξεων της Συνθήκης περί της ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών. Κατ' αυτόν, οι αρχές που εξήγγειλε το Δικαστήριο με την απόφαση της 24ης Μαρτίου 1994, C-275/92, Schindler (Συλλογή 1994, σ. I-1039, στο εξής: απόφαση Schindler), σύμφωνα με την οποία οι οικείες διατάξεις δεν απαγορεύουν νομοθεσία του είδους της βρετανικής νομοθεσίας περί λαχειοφόρων αγορών, λαμβανομένης υπόψη της μέριμνας ασκήσεως κοινωνικής πολιτικής και προλήψεως της απάτης που τη δικαιολογούν, μπορούν προφανώς να εφαρμοστούν αναλογικώς και στην περίπτωση της ιταλικής νομοθεσίας περί στοιχημάτων.

11. Πάντως, λόγω του ότι ο κοινοτικός νομοθέτης δεν εξέδωσε απόφαση επί κανονιστικής ρυθμίσεως της φύσεως αυτής, το Consiglio di Stato, οι αποφάσεις του οποίου δεν υπόκεινται πλέον σε ένδικα μέσα, εκτιμά ότι το άρθρο 177 της Συνθήκης τού επιβάλλει την υποχρέωση να προσφύγει στο Δικαστήριο. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Ερωτάται αν οι διατάξεις της Συνθήκης σχετικά με την παροχή υπηρεσιών απαγορεύουν ρύθμιση, όπως είναι η ιταλική κανονιστική ρύθμιση περί στοιχημάτων, λαμβανομένης υπόψη της μέριμνας ασκήσεως κοινωνικής πολιτικής και προλήψεως της απάτης που τη δικαιολογούν.»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

12. Η Ιταλική Κυβέρνηση και όλες οι κυβερνήσεις που κατέθεσαν παρατηρήσεις, αλλά και η Επιτροπή, εκτιμούν ότι η απόφαση Schindler παρέχει όλα τα ουσιώδη στοιχεία που επιτρέπουν να δοθεί αρνητική απάντηση στο υποβληθέν ερώτημα.

13. Αντίθετα, ο D. Zenatti υποστηρίζει ότι οι συλλογές στοιχημάτων επί αθλητικών γεγονότων δεν μπορούν να εξομοιώνονται με τις δραστηριότητες των λαχειοφόρων αγορών, αντικείμενο της αποφάσεως Schindler, ιδίως διότι τα στοιχήματα δεν αποτελούν αμιγώς τυχερά παίγνια, αλλά παίγνια στα πλαίσια των οποίων ο στοιχηματίζων στοχεύει οπωσδήποτε στην επίτευξη αποτελέσματος κάνοντας χρήση της δεξιοτεχνίας του. Επίσης, εκτιμά ότι η απλή αναφορά εκ μέρους του αιτούντος δικαστηρίου σε μέριμνες κοινωνικής πολιτικής και προλήψεως της απάτης δεν αρκεί για να δικαιολογήσει τη νομοθεσία περί της οποίας πρόκειται στην κύρια δίκη.

14. Συναφώς, επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι στη σκέψη 60 της αποφάσεως Schindler το Δικαστήριο υπογράμμισε τις θεωρήσεις ηθικού, θρησκευτικού ή πολιτιστικού χαρακτήρα που απαντούν σε όλα τα κράτη μέλη σχετικά με τις λαχειοφόρες αγορές, καθώς και με τα άλλα παίγνια επί χρήμασι. Οι εθνικές νομοθεσίες τείνουν γενικώς να περιορίζουν ή ακόμη και να απαγορεύουν τα παίγνια επί χρήμασι και να αποτρέπουν το ενδεχόμενο να αποτελέσουν αυτά πηγή ατομικού οφέλους. Το Δικαστήριο τόνισε επίσης ότι, ενόψει της σημασίας των ποσών που μπορούν να συγκεντρώνουν και των κερδών που μπορούν να προσφέρουν στους παίκτες, ιδίως όταν διεξάγονται σε μεγάλη κλίμακα, οι λαχειοφόρες αγορές ενέχουν υψηλό κίνδυνο διαπράξεως εγκλημάτων και απάτης. Επιπλέον, συνιστούν ενθάρρυνση της σπατάλης, η οποία μπορεί να έχει επιβλαβείς συνέπειες επί ατομικού και κοινωνικού επιπέδου. Τέλος, και χωρίς ο λόγος αυτός να μπορεί να θεωρηθεί καθαυτός αντικειμενική δικαιολογία, δεν στερείται σημασίας, κατά το Δικαστήριο, η υπογράμμιση του γεγονότος ότι οι λαχειοφόρες αγορές μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στη χρηματοδότηση αφιλοκερδών ή δραστηριοτήτων γενικού συμφέροντος, όπως έργων κοινής ωφελείας, αλλά και έργων φιλανθρωπικών, αθλητικών ή πολιτιστικών.

15. Όπως προκύπτει από τη σκέψη 61 της ίδιας αποφάσεως, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι οι ιδιομορφίες αυτές δικαιολογούν το να διαθέτουν οι εθνικές αρχές επαρκή εξουσία εκτιμήσεως για να καθορίζουν τους όρους που διασφαλίζουν την προστασία των παικτών και, γενικότερα, ενόψει των κοινωνικών και πολιτιστικών ιδιομορφιών κάθε κράτους μέλους, την προστασία της κοινωνικής τάξεως, όσον αφορά τόσο τον τρόπο διεξαγωγής των λαχειοφόρων αγορών και το μέγεθος του διακυβεύματος όσο και τη διάθεση των εντεύθεν κερδών. Υπό τις συνθήκες αυτές, σ' αυτές εναπόκειται να κρίνουν αν είναι αναγκαίος όχι μόνον ο περιορισμός των

δραστηριοτήτων των λαχειοφόρων αγορών, αλλά και η απαγόρευσή τους, υπό την επιφύλαξη ότι οι περιορισμοί αυτοί δεν συνεπάγονται δυσμενείς διακρίσεις.

16. Ακόμη και αν η απόφαση Schindler αφορά τη διεξαγωγή των λαχειοφόρων αγορών, οι θεωρήσεις αυτές ισχύουν επίσης, όπως προκύπτει άλλωστε από τη σκέψη 60 της αποφάσεως αυτής, για τα λοιπά παίγνια επί χρήμασι που εμφανίζουν παρεμφερή χαρακτηριστικά.

17. Ασφαλώς, με την απόφαση της 26ης Ιουνίου 1997, C-368/95, Familiapress (Συλλογή 1997, σ. I-3689), το Δικαστήριο αρνήθηκε να εξομοιώσει ορισμένα παίγνια με τις λαχειοφόρες αγορές που εμφανίζουν τα εξετασθέντα στην απόφαση Schindler χαρακτηριστικά. Επρόκειτο, όμως, για προτεινόμενα από περιοδικά διαγωνιστικού χαρακτήρα παίγνια υπό μορφή σταυρολέξων ή αινιγμάτων που παρείχαν τη δυνατότητα σε ορισμένους αναγνώστες που είχαν δώσει τις ορθές απαντήσεις να κερδίσουν, κατόπιν κληρώσεως, δώρα. Όπως τόνισε ιδίως το Δικαστήριο με τη σκέψη 23 της αποφάσεώς του, τα παίγνια αυτά, τα οποία διεξάγονται σε μικρή μόνον κλίμακα και επάγονται την απονομή δώρων μικρής αξίας, δεν αποτελούν ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα αλλά ένα μόνον από τα στοιχεία του περιεχομένου ενός περιοδικού.

18. Αντίθετα, στην παρούσα υπόθεση, τα στοιχήματα επί των αθλητικών αγώνων, ακόμη και αν δεν μπορούν να θεωρηθούν ως αμιγώς τυχερά παίγνια, δημιουργούν, όπως τα τελευταία, έναντι πληρωμής, προσδοκία προσπορίσεως χρηματικού κέρδους. Λαμβανομένου υπόψη του ύψους των ποσών που συλλέγονται και των κερδών που προσφέρονται στους παίκτες, συνεπάγονται τους αυτούς κινδύνους διαπράξεως εγκλήματος και απάτης και μπορούν να έχουν τις αυτές επιβλαβείς συνέπειες σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο.

19. Υπό τις περιστάσεις αυτές, τα επίδικα παίγνια, στα πλαίσια της κύριας δίκης, πρέπει να θεωρηθούν ως παίγνια επί χρήμασι, συγκρίσιμα με τις λαχειοφόρες αγορές, αντικείμενο της αποφάσεως Schindler.

20. Πάντως, η παρούσα υπόθεση διακρίνεται της υποθέσεως Schindler τουλάχιστον υπό δύο επόψεις.

21. Αφενός, μολονότι οι επίδικες στις δύο υποθέσεις νομοθεσίες επιβάλλουν αμφότερες την απαγόρευση, πλην εξαιρέσεως, των συναφών πράξεων, δεν έχουν το ίδιο περιεχόμενο. Όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 24 των προτάσεών του, ενώ η εθνική νομοθεσία που αποτέλεσε αντικείμενο της αποφάσεως Schindler προέβλεπε πλήρη απαγόρευση των επιδίκων παιγνίων, ήτοι όλων των μεγάλων λαχειοφόρων αγορών, η νομοθεσία στα πλαίσια της παρούσας κύριας δίκης δεν απαγορεύει καθ' ολοκληρίαν τη συλλογή στοιχημάτων, αλλ' επιφυλάσσει το δικαίωμα της διεξαγωγής τους, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, σε ορισμένους οργανισμούς.

22. Αφετέρου, όπως υπογραμμίστηκε με ορισμένες παρατηρήσεις που κατατέθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου, οι διατάξεις της Συνθήκης σχετικά με το δικαίωμα εγκαταστάσεως θα μπορούσαν να τύχουν εφαρμογής σε μια κατάσταση όπως ηεπίδικη στα πλαίσια της κύριας δίκης, λαμβανομένης υπόψη της φύσεως των σχέσεων μεταξύ D. Zenatti και Overseas, για λογαριασμό της οποίας ενεργεί ο πρώτος.

23. Επί του τελευταίου αυτού σημείου, πάντως, το υποβληθέν από το αιτούν δικαστήριο ερώτημα περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο στις διατάξεις που αφορούν την ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών, οπότε δεν συντρέχει λόγος διερευνήσεως του ζητήματος της τυχόν εφαρμογής άλλων διατάξεων της Συνθήκης.

24. Όσον αφορά τις διατάξεις της Συνθήκης περί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, όπως δέχθηκε το Δικαστήριο με την απόφαση Schindler σε σχέση με τη διεξαγωγή των λαχειοφόρων αγορών, οι διατάξεις αυτές τυγχάνουν εφαρμογής σε περίπτωση δραστηριότητας συνισταμένης στην παροχή προς τους χρήστες της δυνατότητας να συμμετάσχουν, έναντι αμοιβής, σε παίγνιο επί χρήμασι. Κατά συνέπεια, η εν λόγω δραστηριότητα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 49 ΕΚ), εφόσον ένας τουλάχιστον από τους παρέχοντες την υπηρεσία είναι εγκατεστημένος εντός κράτους μέλους διαφορετικού από εκείνο εντός του οποίου παρέχεται η υπηρεσία.

25. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, επίδικες παροχές είναι εκείνες που παρέχουν ο διοργανωτής των στοιχημάτων και οι πράκτορές του μέσω της συμμετοχής των στοιχηματιζόντων σε παίγνιο επί χρήμασι με την προσδοκία προσπορίσεως κέρδους. Οι υπηρεσίες αυτές παρέχονται συνήθως έναντι αμοιβής, συνισταμένης στην καταβολή του ποσού που στοιχηματίζεται, και έχουν διασυνοριακό χαρακτήρα.

26. Δεν αμφισβητείται ούτε από τους διαδίκους της κύριας δίκης ούτε από τις διάφορες κυβερνήσεις που υπέβαλαν παρατηρήσεις, ούτε από την Επιτροπή, ότι η ιταλική νομοθεσία, ως εκ του ότι απαγορεύει τη συλλογή των στοιχημάτων σε οποιοδήποτε πρόσωπο ή οργανισμό πλην εκείνων που έχουν την άδεια να ασκήσουν τη δραστηριότητα αυτή, εφαρμόζεται αδιακρίτως στους επιχειρηματίες που ενδιαφέρονται ενδεχομένως για την άσκηση της εν λόγω δραστηριότητας, είτε είναι εγκατεστημένοι στην Ιταλία είτε σε άλλο κράτος μέλος.

27. Πάντως, μια τέτοια νομοθεσία συνιστά εμπόδιο στην ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών, καθόσον παρεμποδίζει, άμεσα ή έμμεσα, την εκ μέρους των επιχειρηματιών των λοιπών κρατών μελών συλλογή στοιχημάτων στο ιταλικό έδαφος.

28. Ως εκ τούτου, επιβάλλεται να αναζητηθεί αν η εν λόγω προσβολή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών μπορεί να επιτραπεί ως μέτρο εισάγον παρέκκλιση, ρητώς προβλεπόμενο από τη Συνθήκη, ή αν δικαιολογείται, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος.

29. Συναφώς, τα άρθρα 55 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 45 ΕΚ) και 56 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 46 ΕΚ), που εφαρμόζονται στον τομέα αυτό δυνάμει του άρθρου 66 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 55 ΕΚ), επιτρέπουν τους περιορισμούς που δικαιολογούνται από την - έστω περιστασιακή - συμμετοχή στην άσκηση της δημόσιας εξουσίας ή από λόγους δημόσιας τάξεως, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας. Επιπλέον, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, απόφαση της 25ης Ιουλίου 1991, C-288/89, Collectieve Antennevoorziening Gouda, Συλλογή 1991, σ. I-4007, σκέψεις 13 έως 15), τα εμπόδια στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών που απορρέουν από εθνικά μέτρα εφαρμοζόμενα αδιακρίτως δεν μπορούν να γίνουν δεκτά παρά μόνον αν τα μέτρα αυτά δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, είναι κατάλληλα να διασφαλίσουν την πραγματοποίηση του σκοπού που επιδιώκουν και δεν βαίνουν πέραν του μέτρου που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

30. Σύμφωνα με τα στοιχεία που περιέχουν η διάταξη περί παραπομπής και οι παρατηρήσεις της Ιταλικής Κυβερνήσεως, η επίμαχη στην κύρια δίκη νομοθεσία επιδιώκει σκοπούς αναλόγους προς τους επιδιωκόμενους από τη βρετανική νομοθεσία περί των λαχειοφόρων αγορών, όπως επισήμανε το Δικαστήριο με την απόφαση Schindler. Πράγματι, η ιταλική νομοθεσία σκοπεί στο να μη καταστούν τα εν λόγω παίγνια πηγή ατομικού οφέλους, στην αποφυγή των κινδύνων διαπράξεως εγκλημάτων και απάτης και των επιβλαβών συνεπειών σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο ως εκ του ότι εξωθούν στη σπατάλη και στη δυνατότητα διεξαγωγής τους μόνο στον βαθμό που ενδέχεται να εμφανίζουν χρήσιμο χαρακτήρα από κοινωνικής απόψεως για την εύθετη διεξαγωγή αθλητικού αγωνίσματος.

31. Όπως δέχθηκε το Δικαστήριο με τη σκέψη 58 της αποφάσεως Schindler, οι λόγοι αυτοί πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο σύνολό τους. Συνδέονται με την προστασία των αποδεκτών της παρεχόμενης υπηρεσίας και, γενικότερα, των καταναλωτών, καθώς και με την προστασία της κοινωνικής τάξεως, σκοποί οι οποίοι, όπως ήδη έχει κριθεί, περιλαμβάνονται μεταξύ εκείνων που μπορούν να θεωρούνται ως επιτακτικοί λόγοι γενικού συμφέροντος (βλ. τις αποφάσεις της 18ης Ιανουαρίου 1979, 110/78 και 111/78, Van Wesemael κ.λπ., Συλλογή τόμος 1979/I, σ. 29, σκέψη 28· της 4ης Δεκεμβρίου 1986, 220/83, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλογή 1986, σ. 3663, σκέψη 20, και της 24ης Οκτωβρίου 1978, 15/78, Société

générale alsacienne de banque, Συλλογή τόμος 1978, σ. 609, σκέψη 5). Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε στη σκέψη 29 της παρούσας αποφάσεως, τα μέτρα που στηρίζονται σε τέτοιους λόγους πρέπει να είναι κατάλληλα ώστε να διασφαλίζουν την υλοποίηση των επιδιωκομένων σκοπών και να μη βαίνουν πέραν του μέτρου που είναι αναγκαίο για την επίτευξη των σκοπών αυτών.

32. Όπως τονίστηκε στη σκέψη 21 της παρούσας αποφάσεως, η ιταλική νομοθεσία περί στοιχημάτων διακρίνεται από τη νομοθεσία που αφορούσε η απόφαση Schindler, ιδίως καθόσον δεν απαγορεύει καθ' ολοκληρίαν τις συναφείς πράξεις, αλλά επιφυλάσσει τη διεξαγωγή τους, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, υπέρ ορισμένων οργανισμών.

33. Πάντως, ο προσδιορισμός της εκτάσεως της προστασίας που σκοπεί να διασφαλίσει ένα κράτος μέλος εντός του εδάφους του, στον τομέα των λαχειοφόρων αγορών και των λοιπών παιγνίων επί χρήμασι, εντάσσεται στην εξουσία εκτιμήσεως που, όπως προκύπτει από τη σκέψη 61 της αποφάσεως Schindler, αναγνώρισε το Δικαστήριο στις εθνικές αρχές. Πράγματι, σ' αυτές εναπόκειται να κρίνουν αν, στα πλαίσια του επιδιωκομένου σκοπού, είναι αναγκαία η ολική ή η μερική απαγόρευση των δραστηριοτήτων αυτής της φύσεως ή αν αρκεί ο περιορισμός τους και η πρόβλεψη προς τούτο αυστηρών κατά το μάλλον ή ήττον τρόπων ελέγχου.

34. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το γεγονός και μόνον ότι ένα κράτος μέλος επέλεξε ένα σύστημα προστασίας διαφορετικό από εκείνο που υιοθέτησε άλλο κράτος μέλος δεν μπορεί να έχει επίπτωση στην εκτίμηση της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας των διατάξεων που έχουν θεσπιστεί στον τομέα αυτό. Οι διατάξεις αυτές πρέπει να αξιολογούνται αποκλειστικά υπό το φως των σκοπών που επιδιώκουν οι εθνικές αρχές του ενδιαφερομένου κράτους μέλους και του επιπέδου της προστασίας που σκοπούν να διασφαλίσουν.

35. Ομοίως, όπως υπογράμμισε το Δικαστήριο στη σκέψη 37 της αποφάσεως της 21ης Σεπτεμβρίου 1999 στην υπόθεση C-124/97, Läära κ.λπ. (που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), όσον αφορά την εκμετάλλευση μηχανών τυχερών παιγνίων, το γεγονός ότι τα επίμαχα στοιχήματα δεν απαγορεύονται πλήρως δεν αρκεί για να αποδείξει ότι η εθνική νομοθεσία δεν σκοπεί πράγματι να επιτύχει τους σκοπούς γενικού συμφέροντος τους οποίους φέρεται ότι επιδιώκει και οι οποίοι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο σύνολό τους. Πράγματι, μια περιορισμένη άδεια για τη διεξαγωγή των παιγνίων επί χρήμασι στο πλαίσιο ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων, αναγνωριζομένων κατά παραχώρηση σε ορισμένους οργανισμούς, που εμφανίζει το πλεονέκτημα ότι κατευθύνει την επιθυμία για συμμετοχή σε τυχερά παίγνια και την εκμετάλλευσή τους εντός ενός ελεγχόμενου κυκλώματος, ότι αποτρέπει τους κινδύνους να αποτελέσει η

εκμετάλλευση αυτή μέσο για τη διάπραξη απάτης και για εγκληματικούς σκοπούς και ότι καθιστά δυνατή τη χρησιμοποίηση των κερδών που απορρέουν για κοινωφελείς σκοπούς, εξυπηρετεί επίσης την επιδίωξη τέτοιων σκοπών.

36. Πάντως, όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 32 των προτάσεών του, ο περιορισμός αυτός είναι επιτρεπτός μόνον εφόσον ανταποκρίνεται όντως, κατ' αρχάς, στη μέριμνα για αληθή μείωση των δυνατοτήτων συμμετοχής σε παίγνια και εφόσον η χρηματοδότηση κοινωνικών δράσεων μέσω εισφοράς από τα προερχόμενα έσοδα των εγκεκριμένων παιγνίων δεν συνιστά παρά παρεπόμενη ευεργετική συνέπεια και όχι την πραγματική αιτία της ακολουθούμενης περιοριστικής πολιτικής. Πράγματι, όπως υπογράμμισε το Δικαστήριο στη σκέψη 60 της αποφάσεως Schindler, έστω και αν δεν στερείται σημασίας το γεγονός ότι οι λαχειοφόρες αγορές και τα λοιπά παίγνια επί χρήμασι μπορούν να μετέχουνσημαντικά στη χρηματοδότηση αφιλοκερδών ή γενικού συμφέροντος δραστηριοτήτων, ο λόγος αυτός δεν μπορεί να θεωρηθεί αφεαυτού ως αντικειμενική αιτιολογία για τον περιορισμό της ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών.

37. Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει αν η εθνική νομοθεσία, ενόψει των συγκεκριμένων λεπτομερειών εφαρμογής της, ανταποκρίνεται όντως στους στόχους που μπορούν να τη δικαιολογήσουν και αν οι περιορισμοί που επιβάλλει δεν παρίστανται δυνανάλογοι υπό το φως των στόχων αυτών.

38. Ενόψει του συνόλου των προεκτεθέντων, η απάντηση που προσήκει στο προδικαστικό ερώτημα είναι ότι οι διατάξεις της Συνθήκης σχετικά με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών δεν απαγορεύουν εθνική νομοθεσία επιφυλάσσουσα σε ορισμένους οργανισμούς το δικαίωμα της συλλογής των στοιχημάτων επί αθλητικών γεγονότων, όπως είναι η ιταλική νομοθεσία, εφόσον η οικεία νομοθεσία δικαιολογείται όντως από στόχους κοινωνικής πολιτικής προς περιορισμό των επιβλαβών συνεπειών παρομοίων δραστηριοτήτων και εφόσον οι περιορισμοί που επιβάλλει δεν είναι δυσανάλογοι υπό το φως των στόχων αυτών.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί του ερωτήματος που του υπέβαλε με διάταξη της 20ής

Ιανουαρίου 1998 το Consiglio di Stato,

αποφαίνεται:

Οι διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ σχετικά με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών δεν απαγορεύουν εθνική νομοθεσία επιφυλάσσουσα σε ορισμένους οργανισμούς το δικαίωμα της συλλογής των στοιχημάτων επί αθλητικών γεγονότων, όπως είναι η ιταλική νομοθεσία, εφόσον η οικεία νομοθεσία δικαιολογείται όντως από στόχους κοινωνικής πολιτικής προς περιορισμό των επιβλαβών συνεπειών παρομοίων

δραστηριοτήτων και εφόσον οι περιορισμοί που επιβάλλει δεν είναι δυσανάλογοι υπό το φως των στόχων αυτών.

«Δικαίωμα εγκαταστάσεως - Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών - Συγκέντρωση, σε κράτος μέλος, στοιχημάτων για αθλητικά γεγονότα και μετάδοση, μέσω του Διαδικτύου, σε άλλο κράτος μέλος - Απαγόρευση υπό την απειλή επιβολής ποινικών κυρώσεων - Νομοθεσία κράτους μέλους που επιφυλάσσει υπέρ ορισμένων οργανισμών το δικαίωμα συγκεντρώσεως στοιχημάτων»

2. Υπόθεση C-243/01,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Tribunale di Ascoli Piceno (Ιταλία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ,

με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου

κατά

Piergiorgio Gambelli κ.λπ.,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία των άρθρων 43 ΕΚ και 49 ΕΚ,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1. Με διάταξη της 30ής Μαρτίου 2001, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 22 Ιουνίου 2001, το Tribunale di Ascoli Piceno υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, προδικαστικό ερώτημα ως προς την ερμηνεία των άρθρων 43 ΕΚ και 49 ΕΚ.

2. Το ερώτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο ποινικής δίκης κατά του P. Gambelli και 137 άλλων κατηγορουμένων (στο εξής: Gambelli κ.λπ.) στους οποίους προσάπτεται ότι οργάνωσαν καταχρηστικώς παράνομα στοιχήματα και ότι έχουν στην ιδιοκτησία τους κέντρα συγκεντρώσεως και διαβιβάσεως στοιχείων σχετικών με στοιχήματα, δραστηριότητα η οποία συνιστά απάτη εις βάρος του Δημοσίου.

Το νομικό πλαίσιο

Η κοινοτική νομοθεσία

3. Κατά το άρθρο 43 ΕΚ:

«Στο πλαίσιο των κατωτέρω διατάξεων, οι περιορισμοί της ελευθερίας εγκαταστάσεως των υπηκόων ενός κράτους μέλους στην επικράτεια ενός άλλου κράτους μέλους απαγορεύονται. Η απαγόρευση αυτή εκτείνεται επίσης στους περιορισμούς για την ίδρυση πρακτορείων, υποκαταστημάτων ή θυγατρικών εταιρειών από τους υπηκόους ενός κράτους μέλους που είναι εγκατεστημένοι στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους.

Η ελευθερία εγκαταστάσεως περιλαμβάνει την ανάληψη και την άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων, καθώς και τη σύσταση και τη διαχείριση επιχειρήσεων, και ιδίως εταιρειών κατά την έννοια του άρθρου 48, παράγραφος 2, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζονται από τη νομοθεσία της χώρας εγκαταστάσεως για τους δικούς της υπηκόους, με την επιφύλαξη των διατάξεων του κεφαλαίου της παρούσας Συνθήκης που αναφέρονται στην κυκλοφορία κεφαλαίων.»

4. Το άρθρο 48, πρώτο εδάφιο, ΕΚ προβλέπει ότι «οι εταιρείες που έχουν συσταθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους και οι οποίες έχουν την καταστατική τους έδρα, την κεντρική τους διοίκηση ή την κύρια εγκατάστασή τους εντός της Κοινότητας εξομοιώνονται [...] προς τα φυσικά πρόσωπα που είναι υπήκοοι των κρατών μελών».

5. Το άρθρο 46, παράγραφος 1, ΕΚ ορίζει ότι «οι διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου και τα μέτρα που λαμβάνονται δυνάμει αυτών δεν εμποδίζουν τη δυνατότητα εφαρμογής των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που προβλέπουν ειδικό καθεστώς για τους αλλοδαπούς υπηκόους και δικαιολογούνται από λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας και δημοσίας υγείας».

6. Το άρθρο 49, πρώτο εδάφιο, ΕΚ ορίζει ότι, «στο πλαίσιο των κατωτέρω διατάξεων, οι περιορισμοί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών στο εσωτερικό της Κοινότητας απαγορεύονται όσον αφορά τους υπηκόους των κρατών μελών που είναι εγκατεστημένοι σε κράτος της Κοινότητας άλλο από εκείνο του αποδέκτου της παροχής».

Η εθνική νομοθεσία

7. Κατά το άρθρο 88 του Regio Decreto αριθ. 773, Testo Unico delle Leggi di Pubblica Sicurezza (βασιλικού διατάγματος αριθ. 773 περί ενοποιήσεως των νόμων περί δημόσιας ασφάλειας), της 18ης Ιουνίου 1931 (GURI αριθ. 146, της 26ης Ιουνίου 1931, στο εξής: βασιλικό διάταγμα), δεν επιτρέπεται η χορήγηση αδείας για τη συγκέντρωση στοιχημάτων πλην των στοιχημάτων ιπποδρομιών,

λεμβοδρομιών, παιγνίων με μπάλα ή άλλων αθλημάτων αυτού του είδους, εφόσον η συγκέντρωση στοιχημάτων συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για την πραγματοποίηση της αθλητικής συναντήσεως.

8. Δυνάμει του Legge Finanziaria αριθ. 388 (δημοσιονομικού νόμου αριθ. 388), της 23ης Δεκεμβρίου 2000 (τακτικό συμπλήρωμα της GURI, της 29ης Δεκεμβρίου 2000, στο εξής: νόμος 388/00), η άδεια εκμεταλλεύσεως στοιχημάτων χορηγείται μόνον στους παραχωρησιούχους ή σε όσους εγκρίνει το υπουργείο ή άλλη διοικητική αρχή που κατά τον νόμο είναι αρμόδια για την οργάνωση και εκμετάλλευση στοιχημάτων. Τα στοιχήματα αφορούν είτε το αποτέλεσμα αθλητικών διοργανώσεων που διεξάγονται υπό την εποπτεία της Comitato olimpico nazionale italiano (ιταλικής εθνικής ολυμπιακής επιτροπής, στο εξής: CONI), ή από εξαρτώμενους από αυτήν οργανισμούς, είτε το αποτέλεσμα ιπποδρομιών διεξαγομένων μέσω της Unione nazionale per l'incremento delle razze equine (εθνικής ενώσεως για τη φυλετική βελτίωση των ίππων, στο εξής: UNIRE).

9. Τα άρθρα 4, 4 bis και 4 ter του νόμου αριθ. 401, της 13ης Δεκεμβρίου 1989, περί παρεμβάσεως στον τομέα των παρανόμων παιγνίων και στοιχημάτων και περί προστασίας της ομαλής διεξαγωγής των αθλητικών συναντήσεων (GURI αριθ. 294, της 18ης Δεκεμβρίου 1989), όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο 388/00 (στο εξής: νόμος 401/89), ο οποίος, με το άρθρο 37, παράγραφος 5, προσέθεσε τα άρθρα 4 bis και 4 ter στον νόμο 401/89, ορίζουν ότι:

«Καταχρηστική συμμετοχή στη διοργάνωση παιγνίων ή στοιχημάτων
άρθρο 4

1. Στους καταχρηστικώς συμμετέχοντες στη διοργάνωση λαχειοφόρων αγορών, στοιχημάτων ή διαγωνισμούς προγνωστικών, για τους οποίους αποκλειστικώς αρμόδιο είναι το Δημόσιο ή άλλοι παραχωρησιούχοι οργανισμοί, επιβάλλεται ποινή φυλακίσεως έξι μηνών έως τριών ετών. Η ίδια ποινή επιβάλλεται σε οποιονδήποτε οργανώνει στοιχήματα ή διαγωνισμούς προγνωστικών σχετικά με τις αθλητικές διοργανώσεις που διαχειρίζεται η CONI ή οι λειτουργούντες υπό την εποπτεία της οργανισμοί ή η UNIRE. Οποιοσδήποτε συμμετέχει καταχρηστικώς στη δημόσια διοργάνωση στοιχημάτων για άλλες αθλητικές συναντήσεις μεταξύ ατόμων ή ζώων, ή για παίγνια επιδεξιότητας, τιμωρείται με φυλάκιση τριών μηνών έως ενός έτους και με πρόστιμο ίσο τουλάχιστον προς ένα εκατομμύριο ιταλικές λίρες.

2. Οποιοσδήποτε προβαίνει σε διαφήμιση διαγωνισμών, παιγνίων ή στοιχημάτων που διοργανώνονται κατά τον περιγραφόμενο στην παράγραφο 1 τρόπο, χωρίς πάντως να είναι συνεργός σε ένα από τα ποινικά αδικήματα που περιγράφονται στην εν λόγω παράγραφο, τιμωρείται με φυλάκιση τριών μηνών κατ' ανώτατο όριο και με πρόστιμο από εκατό χιλιάδες έως ένα εκατομμύριο λίρες.

3. Οι συμμετέχοντες σε διαγωνισμούς, παίγνια ή στοιχήματα τα οποία διοργανώνονται κατά τον περιγραφόμενο στην παράγραφο 1 τρόπο, χωρίς, πάντως, να είναι συνεργός σε ένα από τα ποινικά αδικήματα που περιγράφονται στην εν λόγω παράγραφο, τιμωρείται με φυλάκιση τριών μηνών κατ' ανώτατο όριο και με πρόστιμο από εκατό χιλιάδες έως ένα εκατομμύριο λίρες.

[...]

άρθρο 4 bis

Οι προβλεπόμενες στο παρόν άρθρο ποινές επιβάλλονται επί οποιουδήποτε ασκεί στην Ιταλία, χωρίς παραχώρηση, έγκριση ή άδεια, κατά την έννοια του άρθρου 88 του [βασίλικου διατάγματος] δραστηριότητα η οποία συνίσταται στην αποδοχή ή τη συγκέντρωση ή, εν πάση περιπτώσει, στη διευκόλυνση της αποδοχής ή της συγκεντρώσεως καθ' οιονδήποτε τρόπο, περιλαμβανομένου του τηλεφώνου ή της πληροφορικής, παντός είδους στοιχημάτων τα οποία γίνονται αποδεκτά στην Ιταλία ή στην αλλοδαπή.

άρθρο 4 ter

[...] οι προβλεπόμενες στο παρόν άρθρο ποινές επιβάλλονται επί οποιουδήποτε προβαίνει στη συγκέντρωση ή την καταχώριση πινάκων του λόττο, διαγωνισμών προγνωστικών ή στοιχημάτων μέσω τηλεφώνου ή τηλεματικής, χωρίς να έχει άδεια για τη χρησιμοποίηση αυτών των μέσων προς πραγματοποίηση αυτού του είδους των πράξεων συγκεντρώσεως ή καταχωρίσεως.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

10. Από τη διάταξη παραπομπής προκύπτει ότι η εισαγγελική αρχή και ο ανακριτής του Tribunale di Fermo (Ιταλία) διαπίστωσαν την ύπαρξη ενός εκτεταμένου και πολυκλαδικού δικτύου ιταλικών πρακτορείων συνδεδεμένων μέσω του Διαδικτύου με την bookmaker Stanley International Betting Ltd (στο εξής: Stanley), με έδρα το Λίβερπουλ (Ηνωμένο Βασίλειο), στο οποίο περιλαμβάνονταν οι Gambelli κ.λπ., κατηγορούμενοι της κύριας δίκης. Κατηγορήθηκαν ότι συνεργάστηκαν, εντός του ιταλικού εδάφους, με αλλοδαπό πρακτορείο στοιχημάτων επιδιδόμενοι στη συγκέντρωση στοιχημάτων, δραστηριότητα η οποία κατά τον νόμο ασκείται αποκλειστικώς από το Δημόσιο, παραβαίνοντας, με τον τρόπο αυτό, τον νόμο 401/89.

11. Τέτοιες πράξεις, θεωρούμενες αντίθετες προς το σύστημα μονοπωλίου επί των αθλητικών στοιχημάτων που έχει παρασχεθεί στη CONI και συστατικές του ποινικού αδικήματος που προβλέπει το άρθρο 4 του νόμου 401/89, διενεργούνται κατά τον ακόλουθο τρόπο: ο στοιχηματίζων κοινοποιεί στον υπεύθυνο του ιταλικού πρακτορείου τους αγώνες για τους οποίους θα στοιχηματίσει, δηλώνοντας

και το ποσό για το οποίο στοιχηματίζει· το εν λόγω πρακτορείο αποστέλλει, μέσω του Διαδικτύου, την αίτηση αποδοχής του στοιχήματος στον bookmaker, σημειώνοντας τις σχετικές εθνικές ποδοσφαιρικές συναντήσεις και το στοίχημα· ο bookmaker αποστέλλει, μέσω του Διαδικτύου, ευθύς αμέσως, την επιβεβαίωση αποδοχής του στοιχήματος· το ιταλικό πρακτορείο διαβιβάζει την επιβεβαίωση αυτή στον στοιχηματίζοντα, ο οποίος καταβάλλει στο πρακτορείο το οφειλόμενο ποσό, το οποίο αποστέλλεται στον bookmaker σε ειδικώς προς τούτο τηρούμενο στην αλλοδαπή λογαριασμό.

12. Η Stanley είναι βρετανική κεφαλαιουχική εταιρία καταχωρισμένη στο Ηνωμένο Βασίλειο, η οποία ασκεί τη δραστηριότητα του bookmaker βάσει αδείας που της έχει χορηγήσει ο Δήμος του Λίβερπουλ δυνάμει του Betting, Gaming and Lotteries Act. Η άδεια της επιτρέπει την άσκηση της δραστηριότητάς της στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην αλλοδαπή. Προβαίνει στη διοργάνωση και διαχείριση των στοιχημάτων δυνάμει βρετανικής αδείας, επιλέγουσα τις αθλητικές συναντήσεις και το ύψος των στοιχημάτων, καθώς και αναλαμβάνουσα τον οικονομικό κίνδυνο. Η Stanley καταβάλλει τα ποσά των κερδών, καθώς και τους φόρους που προβλέπονται στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπως και τις επιβαρύνσεις επί των μισθών και τις λοιπές επιβαρύνσεις. Υπόκειται σε αυστηρούς ελέγχους ως προς τη νομιμότητα των δραστηριοτήτων της, ελέγχους τους οποίους πραγματοποιεί ιδιωτική εταιρία λογιστικού ελέγχου καθώς και οι υπηρεσίες Inland Revenue και Customs & Excise.

13. Η Stanley προτείνει στο ευρωπαϊκό κοινό μια μεγάλη κλίμακα στοιχημάτων σταθερού στοιχήματος που αφορούν αθλητικές συναντήσεις εθνικές, ευρωπαϊκές ή παγκόσμιες. Οι ιδιώτες έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής από την κατοικία τους μέσω διαφόρων συστημάτων, όπως το Διαδίκτυο, το τηλεομοιοτυπικό μηχάνημα ή το τηλέφωνο, στα στοιχήματα που διοργανώνει και εκμεταλλεύεται.

14. Η επιχειρηματική παρουσία της Stanley στην Ιταλία συγκεκριμενοποιείται με εμπορικές συμφωνίες που έχει συνάψει με Ιταλούς επιχειρηματίες ή μεσολαβητές αναφορικά με την ίδρυση κέντρων διαβίβασης δεδομένων. Τα κέντρα αυτά θέτουν στη διάθεση των χρηστών τα απαραίτητα μέσα τηλεματικής, συγκεντρώνουν και καταχωρίζουν τις προθέσεις στοιχήματος και τις διαβιβάζουν στη Stanley.

15. Οι κατηγορούμενοι της κύριας δίκης είναι καταχωρισμένοι στην Camera di Commercio (Εμπορικό Επιμελητήριο) ως έχοντες την κυριότητα επιχειρήσεων που έχουν ως αντικείμενο την εκμετάλλευση ενός κέντρου διαβίβασης δεδομένων, έχουν δε άδεια του Ministero delle Poste e delle Comunicazioni (Υπουργείου Ταχυδρομείων και Επικοινωνιών) να προβαίνουν στη διαβίβαση στοιχείων.

16. Ο επιφορτισμένος με την προκαταρκτική εξέταση δικαστής του Tribunale di Fermo εξέδωσε διάταξη προσωρινής κατασχέσεως, εις βάρος δε των ανωτέρω κατηγορουμένων διενεργήθηκε προσωπική εξέταση και έλεγχος των πρακτορείων τους, των οικιών και των αυτοκινήτων τους. Ο κατηγορούμενος Garrisi, ο οποίος είναι μέλος του διοικητικού συμβουλίου της Stanley, προφυλακίστηκε.

17. Οι κατηγορούμενοι της κύριας δίκης ζήτησαν από το Tribunale di Ascoli Piceno την επανεξέταση των διατάξεων για τη θέση υπό μεσεγγύηση των ανηκόντων σε αυτούς κέντρων διαβίβασως δεδομένων.

18. Το Tribunale di Ascoli Piceno παραπέμπει στη νομολογία του Δικαστηρίου και, ειδικότερα, στην απόφασή του της 21ης Οκτωβρίου 1999, C-67/98, Zenatti (Συλλογή 1999, σ. I-7289). Εντούτοις, κατά την κρίση του, τα ανακύπτοντα στην εκκρεμούσα ενώπιόν του υπόθεση ζητήματα δεν αντιστοιχούν πλήρως προς τα πραγματικά περιστατικά που εξέτασε το Δικαστήριο στην ως άνω απόφαση. Οι πρόσφατες τροποποιήσεις του νόμου 401/89 καθιστούν αναγκαία την επανεξέταση του ζητήματος εκ μέρους του Δικαστηρίου.

19. Το Tribunale di Ascoli Piceno παραπέμπει, σχετικώς, στις προκαταρκτικές εργασίες θεσπίσεως του νόμου 388/00, από τις οποίες προκύπτει ότι οι περιορισμοί που ο νόμος αυτός επέφερε στον νόμο 401/89 επιβλήθηκαν κυρίως από την ανάγκη προστασίας των αθλητικών «Totorigenitori», που αποτελούν κατηγορία ιδιωτικών επιχειρήσεων. Το εν λόγω δικαστήριο τονίζει ότι από τους περιορισμούς αυτούς δεν διαφαίνονται λόγοι δημοσίας τάξεως δυνάμενοι να δικαιολογήσουν τον περιορισμό δικαιωμάτων που διασφαλίζουν κοινοτικοί ή συνταγματικοί κανόνες.

20. Το εν λόγω δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η νομιμότητα της συγκεντρώσεως και διαβίβασως στοιχημάτων που αφορούν αλλοδαπές αθλητικές συναντήσεις, η οποία μπορούσε να συναχθεί από την αρχική διατύπωση του άρθρου 4 του νόμου 401/89, είχε ως αποτέλεσμα την ίδρυση και ανάπτυξη αλυσίδας επιχειρήσεων, οι οποίες επένδυσαν κεφάλαια και δημιούργησαν υποδομές στον τομέα των παιγνίων και των στοιχημάτων. Οι επιχειρήσεις αυτές διαπίστωσαν, αιφνιδίως, ότι αμφισβητείται η νομιμότητα της καταστάσεώς τους, κατόπιν της νομοθετικής τροποποιήσεως που επέφερε ο νόμος 388/00, κατά την οποία απαγορεύεται -υπό την απειλή επιβολής ποινικών κυρώσεων- η άσκηση, από οποιονδήποτε και οπουδήποτε, της δραστηριότητας συγκεντρώσεως, αποδοχής, καταχωρίσεως και διαβίβασως προτάσεων στοιχημάτων, ιδίως όσον αφορά αθλητικές διοργανώσεις, ελλείψει παραχωρήσεως ή αδειάς χορηγούμενης από το Δημόσιο.

21. Το αιτούν δικαστήριο έχει αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον τηρήθηκε η αρχή της αναλογικότητας λαμβάνοντας υπόψη, αφενός, την αυστηρότητα της επιβληθείσας απαγορεύσεως, η οποία μάλιστα συνοδεύεται από ποινικές κυρώσεις δυνάμενες να καταστήσουν πρακτικώς αδύνατη, για τις κοινοτικές επιχειρήσεις

που έχουν νομίμως συσταθεί, την άσκηση οικονομικών δραστηριοτήτων στον τομέα των παιγνίων και των στοιχημάτων στην Ιταλία, αφετέρου δε, τη σημασία του προστατευόμενου εσωτερικού δημοσίου συμφέροντος, υπέρ του οποίου θυσιάζονται κοινοτικές ελευθερίες.

22. Κατά την κρίση του Tribunale di Ascoli Piceno ζήτημα ανακύπτει, επίσης, ως προς την προφανή διάσταση μεταξύ, αφενός, της εσωτερικής νομοθεσίας που επιβάλλει αυστηρές προϋποθέσεις για την άσκηση της δραστηριότητας της συγκεντρώσεως αθλητικών στοιχημάτων εκ μέρους αλλοδαπών κοινοτικών επιχειρήσεων και, αφετέρου, της εκ μέρους του Ιταλικού Δημοσίου ισχυρής προωθήσεως, σε εθνικό επίπεδο, των παιγνίων και των στοιχημάτων με σκοπό την αύξηση των εσόδων.

23. Το εν λόγω δικαστήριο παρατηρεί ότι στην υπόθεση της οποίας έχει επιληφθεί ανακύπτουν, αφενός, ζητήματα εσωτερικού δικαίου που αφορούν τη συμφωνία των τροποποιήσεων του άρθρου 4 του νόμου 401/89 με το ιταλικό Σύνταγμα, το οποίο προστατεύει την ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία στους τομείς δραστηριοτήτων που δεν υπόκεινται στην εκ μέρους του Δημοσίου είσπραξη φορολογικών εσόδων και, αφετέρου, ζητήματα που αφορούν το συμβιβαστό του τεθέντος με το εν λόγω άρθρο κανόνα με την ελευθερία εγκαταστάσεως και την ελεύθερη παροχή διασυνοριακών υπηρεσιών. Όσον αφορά τα ανακύπτοντα ζητήματα εσωτερικού δικαίου το Tribunale di Ascoli Piceno απευθύνθηκε στο Corte costituzionale (Ιταλία).

24. Υπό τις προϋποθέσεις αυτές, το Tribunale di Ascoli Piceno αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Συμβιβάζεται, με συνακόλουθες συνέπειες στην εσωτερική έννομη τάξη, με τα άρθρα 43 επ. και 49 επ. της Συνθήκης ΕΚ όσον αφορά την ελευθερία εγκαταστάσεως και την ελεύθερη παροχή διασυνοριακών υπηρεσιών εθνική νομοθεσία, όπως είναι η ιταλική, με τα άρθρα 4, παράγραφοι 1 επ., 4 bis και 4 ter του νόμου 401/89 (όπως τροποποιήθηκε προσφάτως με το άρθρο 37, παράγραφος 5, του νόμου 388/00), η οποία απαγορεύει -με ποινικές κυρώσεις- την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων, από οποιονδήποτε και οπουδήποτε και αν πραγματοποιούνται, της συγκεντρώσεως, αποδοχής, καταχωρίσεως και διαβιβάσεως προτάσεων στοιχημάτων, ιδίως για αθλητικά γεγονότα, εφόσον δεν έχουν χορηγηθεί οι προβλεπόμενες από το εσωτερικό δίκαιο άδειες παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως και οι σχετικές εγκρίσεις;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

Παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

25. Οι Gambelli κ.λπ. υποστηρίζουν ότι, απαγορεύοντας στους Ιταλούς πολίτες να συνδέονται με αλλοδαπές εταιρίες για τη διαβίβαση στοιχημάτων και την, κατά συνέπεια, αποδοχή των υπηρεσιών που παρέχουν οι εταιρίες αυτές μέσω του Διαδικτύου, απαγορεύοντας στους Ιταλούς ενδιάμεσους να προσφέρουν στοιχήματα τα οποία διαχειρίζεται η Stanley, παρακωλύοντας την εταιρία αυτή να εγκατασταθεί στην Ιταλία με τη βοήθεια αυτών των ενδιάμεσων και να παράσχει, κατά συνέπεια, τις υπηρεσίες της εντός αυτού του κράτους από άλλο κράτος μέλος και, τελικώς, δημιουργώντας και διατηρώντας ένα μονοπώλιο στον τομέα των παιγνίων και των στοιχημάτων η επίμαχη στην κύρια δίκη νομοθεσία συνεπάγεται περιορισμό τόσο της ελευθερίας εγκαταστάσεως όσο και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Ο περιορισμός αυτός δεν δικαιολογείται από τη νομολογία του Δικαστηρίου την προκύπτουσα από τις αποφάσεις της 24ης Μαρτίου 1994, C-275/92, Schindler (Συλλογή 1994, σ. I-1039), της 21ης Σεπτεμβρίου 1999, C-124/97, Läära κ.λπ. (Συλλογή 1999, σ. I-6067), και Zenatti, προαναφερθείσα, διότι το Δικαστήριο δεν είχε την ευκαιρία να εξετάσει τις τροποποιήσεις που επέφερε στη σχετική νομοθεσία ο νόμος 388/00 ούτε εξέτασε το πρόβλημα υπό το πρίσμα της ελευθερίας εγκαταστάσεως.

26. Οι κατηγορούμενοι της κύριας δίκης υπογραμμίζουν σχετικώς ότι το Ιταλικό Δημόσιο δεν εφαρμόζει μια συνεπή πολιτική περιορισμού, ή ακόμη καταργήσεως, των σχετικών με τα παίγνια δραστηριοτήτων, κατά την έννοια των προαναφερθεισών αποφάσεων Läära κ.λπ., σκέψη 37, και Zenatti, σκέψη 36. Οι λόγοι που προβάλλουν οι εθνικές αρχές, ότι, δηλαδή, επιδιώκονται η προστασία όσων στοιχηματίζουν από τον κίνδυνο της απάτης, η διασφάλιση της δημόσιας τάξεως ή ο περιορισμός των ευκαιριών για παίγνια, ώστε να περιοριστούν οι επιβλαβείς συνέπειες των στοιχημάτων, τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο, καθώς και ο περιορισμός της παροτρύνσεως σε δαπάνες, που αυτά συνεπάγονται, είναι αβάσιμοι, δεδομένου ότι το Ιταλικό Δημόσιο αυξάνει την προσφορά παιγνίων και στοιχημάτων και παροτρύνει το κοινό να μετάσχει στα παίγνια αυτά, διευκολύνοντας το σύστημα συγκεντρώσεως στοιχημάτων, με σκοπό την αύξηση των φορολογικών του εσόδων. Το γεγονός ότι η διοργάνωση στοιχημάτων ρυθμίζεται από δημοσιονομικής φύσεως νόμους αποκαλύπτει τον αληθή οικονομικό σκοπό των εθνικών αρχών.

27. Σκοπός της ιταλικής νομοθεσίας είναι, επίσης, η προστασία των παραχωρησιούχων του εθνικού μονοπωλίου, αποκλείοντας τη διείσδυση επιχειρηματιών από άλλα κράτη μέλη, καθόσον οι προκηρυσσόμενοι διαγωνισμοί προβλέπουν κριτήρια ιδιοκτησιακής δομής στα οποία αδυνατεί να ανταποκριθεί

μια κεφαλαιουχική εταιρία εισηγμένη στο Χρηματιστήριο, αλλά μπορούν να πληρούν μόνο φυσικά πρόσωπα, κριτήρια κατά τα οποία απαιτείται να διαθέτουν τους αναγκαίους χώρους και να έχουν από μακρού ήδη χρόνου την ιδιότητα του παραχωρησιούχου.

28. Οι κατηγορούμενοι της κύριας δίκης υποστηρίζουν ότι δεν επιτρέπεται εταιρία όπως η Stanley, η οποία εντελώς νομίμως αναπτύσσει τη δραστηριότητά της και υπόκειται στον δέοντα έλεγχο στο Ηνωμένο Βασίλειο, να αντιμετωπίζεται από την ιταλική νομοθεσία κατά τρόπο όμοιο με επιχειρηματία ο οποίος επιδίδεται στη διοργάνωση παρανόμων παιγνίων, καίτοι όλα τα αφορώντα το δημόσιο συμφέρον στοιχεία διασφαλίζονται από τη βρετανική νομοθεσία οι δε ενδιάμεσοι Ιταλοί επιχειρηματίες, οι οποίοι συμβατικώς συνδέονται προς την εταιρία αυτή, υπό μορφή δευτερευουσών εγκαταστάσεων ή θυγατρικών επιχειρήσεων, είναι εγγεγραμμένοι στον σύλλογο των παρεχόντων υπηρεσίες και καταχωρισμένοι στο Υπουργείο Ταχυδρομείων και Τηλεπικοινωνιών, με το οποίο συνεργάζονται και το οποίο τους υποβάλλει σε περιοδικούς ελέγχους και εξακριβώσεις.

29. Η κατάσταση αυτή, η οποία εμπίπτει στον τομέα εφαρμογής της ελευθερίας εγκαταστάσεως, αντιβαίνει προς την αρχή της αμοιβαίας αναγνωρίσεως στους τομείς εκείνους οι οποίοι δεν έχουν εισέτι αποτελέσει αντικείμενο εναρμονίσεως. Αντιβαίνει, επίσης, προς την αρχή της αναλογικότητας, τούτο δε κατά μείζονα λόγο επειδή η ποινική κύρωση πρέπει να αποτελεί την ultima ratio στην οποία καταφεύγει ένα κράτος μέλος όταν άλλου είδους μέτρα ή μηχανισμοί δεν μπορούν να διασφαλίσουν τη δέουσα προστασία των ζηζόντων προστασίας αγαθών. Κατ' εφαρμογήν, όμως, της ιταλικής νομοθεσίας, ο στοιχηματίζων ο ευρισκόμενος εντός της ιταλικής επικράτειας δεν αποστερείται μόνον από τη δυνατότητα προσφυγής σε bookmakers εγκατεστημένους σε άλλο κράτος μέλος έστω και διά της μεσολαβήσεως εγκατεστημένων στην Ιταλία επιχειρηματιών, αλλά επίσης αντιμετωπίζει την απειλή επιβολής ποινικής κυρώσεως.

30. Η Ιταλική, η Βελγική, η Ελληνική, η Ισπανική, η Γαλλική, η Λουξεμβουργιανή, η Πορτογαλική, η Φινλανδική και η Σουηδική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή, επικαλούνται τη νομολογία του Δικαστηρίου, ιδίως τις προαναφερθείσες αποφάσεις Schindler, Läärä κ.λπ. και Zenatti.

31. Η Ιταλική Κυβέρνηση επικαλείται την προαναφερθείσα απόφαση Zenatti, προκειμένου να δικαιολογήσει το συμβιβαστό του νόμου 401/89 με την κοινοτική νομοθεσία περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, αλλά, επίσης, και περί ελευθερίας εγκαταστάσεως. Τόσο από την άποψη της πτυχής την οποία εξέτασε το Δικαστήριο στην απόφαση αυτή, δηλαδή της διοικητικής αδείας ασκήσεως της δραστηριότητας συγκεντρώσεως και διαχειρίσεως στοιχημάτων επί ιταλικού εδάφους, όσο και από άποψως του ζητήματος που ανακύπτει στην υπόθεση της κύριας δίκης, δηλαδή

της υπέρξεως ποινικής κυρώσεως επιβαλλόμενης σε περίπτωση ασκήσεως αυτής της δραστηριότητας εκ μέρους επιχειρηματιών οι οποίοι δεν εντάσσονται στο σύστημα του κρατικού μονοπωλίου στον τομέα των στοιχημάτων, ο επιδιωκόμενος σκοπός παραμένει ο ίδιος, δηλαδή η απαγόρευση μιας τέτοιας δραστηριότητας και ο περιορισμός, στην πράξη, των δυνατοτήτων παιγνίων πέραν των περιπτώσεων που ρητώς προβλέπει ο νόμος.

32. Η Βελγική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι μια ενιαία αγορά των επί χρήμασι παιγνίων θα συνέτεινε στο να παροτρύνει ακόμα περισσότερο τους καταναλωτές σε σπατάλη με σημαντικά επιβλαβείς συνέπειες για την κοινωνία. Το επίπεδο προστασίας που διασφαλίζει ο νόμος 401/89 και το περιοριστικό σύστημα εγκρίσεων είναι ικανά να διασφαλίσουν την επίτευξη των γενικού συμφέροντος σκοπών, δηλαδή του περιορισμού και του αυστηρού ελέγχου της προσφοράς παιγνίων και στοιχημάτων, είναι δε αναλογικά προς τους σκοπούς αυτούς, χωρίς να συνεπάγονται δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγένειας.

33. Η Ελληνική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η διοργάνωση τυχερών παιγνίων και στοιχημάτων που αφορούν αθλητικές διοργανώσεις πρέπει να παραμείνει υπό τον έλεγχο του κράτους και να ασκείται υπό μορφή μονοπωλίου. Η άσκηση αυτής της δραστηριότητας από ιδιωτικούς φορείς θα είχε ως άμεσες συνέπειες τη διασάλευση της κοινωνικής τάξεως, την παρότρυνση σε διάπραξη εγκληματικών πράξεων και την εκμετάλλευση των στοιχηματιζόντων, αλλά και των καταναλωτών γενικώς.

34. Η Ισπανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι τόσο η χορήγηση ειδικών και αποκλειστικών δικαιωμάτων βάσει ενός αυστηρού συστήματος εγκρίσεων ή παραχωρήσεων όσο και η απαγόρευση ιδρύσεως υποκαταστημάτων εκ μέρους αλλοδαπών πρακτορείων, με σκοπό την επεξεργασία στοιχημάτων σε άλλα κράτη μέλη, συμβιβάζονται με την πολιτική του περιορισμού της προσφοράς, υπό την προϋπόθεση ότι τα μέτρα αυτά λαμβάνονται με σκοπό τον περιορισμό της προσφοράς παιγνίων και της ενισχύσεως της ζητήσεως.

35. Η Γαλλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το γεγονός ότι, στην υπόθεση της κύριας δίκης, η συγκέντρωση στοιχημάτων γίνεται μέσω της τηλεματικής, οι δε αθλητικές διοργανώσεις τις οποίες αφορούν τα στοιχήματα διεξάγονται αποκλειστικώς εντός του ιταλικού εδάφους -πράγμα που δεν συνέβαινε στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προαναφερθείσα απόφαση Zenatti-, δεν θέτουν υπό αμφισβήτηση τη νομολογία του Δικαστηρίου κατά την οποία οι εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις οι οποίες περιορίζουν την άσκηση δραστηριοτήτων σχετικών με τα επί χρήμασι παίγνια, τις λαχειοφόρους αγορές και τις αυτόματες μηχανές παιγνίων συμβιβάζονται με την αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, εφόσον επιδιώκουν την επίτευξη σκοπού γενικού συμφέροντος, όπως η αποτροπή της απάτης ή η προστασία των όσων στοιχηματίζουν από τον ίδιο τον εαυτό τους.

Συνεπώς, τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να ρυθμίζουν τη δραστηριότητα των επιχειρηματιών στον τομέα των στοιχημάτων υπό μη εισάγουσες δυσμενείς διακρίσεις προϋποθέσεις, ο δε βαθμός και η έκταση των περιορισμών περιλαμβάνονται στην εξουσία εκτιμήσεως που έχουν οι εθνικές αρχές. Επομένως, εναπόκειται στα δικαστήρια των κρατών μελών να κρίνουν αν οι εθνικές αρχές τήρησαν την ορθή αναλογία κατά την επιλογή των μέσων σε σχέση με την αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

36. Όσον αφορά την ελεύθερη εγκατάσταση, η Γαλλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν στην ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των ανεξάρτητων ιταλικών εταιριών που συνδέονται συμβατικώς με τη Stanley δεν θίγουν το δικαίωμα του εν λόγω bookmaker να εγκατασταθεί ελεύθερα στην Ιταλία.

37. Κατά τη Λουξεμβουργιανή Κυβέρνηση, η ιταλική νομοθεσία συνιστά κώλυμα στην άσκηση της δραστηριότητας διοργανώσεως στοιχημάτων στην Ιταλία, καθόσον απαγορεύει στη Stanley να αναπτύξει τις δραστηριότητές της επί ιταλικού εδάφους είτε άμεσα, μέσω της παροχής διασυνοριακών υπηρεσιών, είτε έμμεσα, μέσω ιταλικών πρακτορείων συνδεδεμένων με το Διαδίκτυο. Επίσης, συνιστά κώλυμα στην ελευθερία εγκαταστάσεως. Εντούτοις, τα κωλύματα αυτά δικαιολογούνται καθόσον δι' αυτών επιδιώκεται η επίτευξη σκοπών γενικού συμφέροντος, όπως ο περιορισμός και ο έλεγχος της επιθυμίας για παίγνια, είναι δε πρόσφορα και ανάλογα για την επίτευξη αυτών των σκοπών, καθόσον δεν συνεπάγονται δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγένειας, δεδομένου ότι τόσο οι ιταλικοί φορείς όσο και οι εγκατεστημένοι στην αλλοδαπή φορείς πρέπει να διαθέτουν την ίδια άδεια, χορηγούμενη από το Υπουργείο Οικονομικών, προκειμένου να ασκήσουν τις δραστηριότητες διοργανώσεως και συγκεντρώσεως στοιχημάτων επί ιταλικού εδάφους.

38. Η Πορτογαλική Κυβέρνηση τονίζει ότι το διακύβευμα της κύριας δίκης είναι σημαντικό για τη διατήρηση, τόσο στην Ιταλία όσο και στα άλλα κράτη μέλη, της εκμεταλλεύσεως των λαχειοφόρων αγορών υπό καθεστώς δημοσίου μονοπωλίου και για τη διασφάλιση μιας σημαντικής πηγής εσόδων για τα κράτη, που αντικαθιστούν την αναγκαστική επιβολή φόρων και χρησιμοποιούνται για τη χρηματοδότηση της κοινωνικής, πολιτιστικής και αθλητικής πολιτικής. Όσον αφορά τη δραστηριότητα των παιγνίων, η οικονομία της αγοράς και ο ελεύθερος ανταγωνισμός στον τομέα αυτόν θα είχαν ως αποτέλεσμα μια αντίθετη προς την κοινωνική τάξη αναδιανομή των ποσών που συγκεντρώνονται στο πλαίσιο αυτής της δραστηριότητας, καθόσον τα ποσά αυτά θα είχαν την τάση να συγκεντρώνονται από χώρες όπου το σύνολο των στοιχημάτων είναι μικρό προς χώρες όπου το σύνολο των στοιχημάτων είναι μεγαλύτερο και τα κέρδη

περισσότερο ελκυστικά. Επομένως, οι στοιχηματίζοντες από μικρά κράτη μέλη θα χρηματοδοτούσαν τον κοινωνικό, πολιτιστικό και αθλητικό προϋπολογισμό των μεγάλων κρατών μελών, στα δε μικρότερα κράτη μέλη, ο περιορισμός των εσόδων από τα παίγνια θα εξανάγκαζε τις κυβερνήσεις να εξεύρουν άλλους τρόπους χρηματοδότησεως της κοινωνικής δράσεως του κράτους, καθώς και των λοιπών, κοινωνικών, αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων του κράτους, με αποτέλεσμα την αύξηση στα κράτη αυτά των φόρων και τον περιορισμό της φορολογικής επιβαρύνσεως στα μεγάλα κράτη. Εξάλλου, ο διαχωρισμός της αγοράς παιγνίων, λαχειοφόρων αγορών και κρατικών λόττο μεταξύ τριών ή τεσσάρων μεγάλων επιχειρήσεων εντός της Ευρωπαϊκής Ενώσεως θα συνεπαγόταν διαρθρωτικές μεταβολές στο δίκτυο διανομής παιγνίων που νομίμως εκμεταλλεύονται τα κράτη, με αποτέλεσμα τη μαζική απώλεια θέσεων εργασίας και τη δημιουργία αποκλίσεως στα ποσοστά ανεργίας μεταξύ των διαφόρων κρατών μελών.

39. Η Φινλανδική Κυβέρνηση επικαλείται, ιδίως, την προαναφερθείσα απόφαση *Läägä* κ.λπ., στην οποία το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η αναγκαιότητα και η αναλογικότητα των διατάξεων που θεσπίζει κράτος μέλος πρέπει να εκτιμώνται με κριτήριο τους σκοπούς που επιδιώκουν οι αρχές του εν λόγω κράτους μέλους και το επίπεδο προστασίας που προτίθενται να διασφαλίσουν, ώστε να απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει αν, ενόψει αυτών των συγκεκριμένων λεπτομερειών εφαρμογής, η εθνική νομοθετική ρύθμιση είναι πρόσφορη για την επίτευξη των σκοπών για τους οποίους θεσπίστηκε και αν οι περιορισμοί είναι ανάλογοι αυτών των σκοπών, υπό την προϋπόθεση βεβαίως ότι η νομοθεσία αυτή εφαρμόζεται αδιακρίτως επί όλων των επιχειρηματιών, είτε αυτοί κατάγονται από την Ιταλία είτε από άλλο κράτος μέλος.

40. Κατά τη Σουηδική Κυβέρνηση, το γεγονός ότι η επιβολή περιορισμών στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών αποσκοπεί στην επίτευξη ενός φορολογικής φύσεως σκοπού δεν δικαιολογεί το συμπέρασμα ότι οι περιορισμοί αυτοί αντιβαίνουν προς το κοινοτικό δίκαιο, εφόσον είναι ανάλογοι προς τον επιδιωκόμενο σκοπό και δεν επιβάλλουν διακρίσεις μεταξύ των επιχειρηματιών, στοιχείο το οποίο εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει. Οι προκύπτουσες από τον νόμο 388/00 τροποποιήσεις της ιταλικής νομοθεσίας αφαιρούν από φορέα στον οποίο δεν χορηγήθηκε άδεια συγκεντρώσεως στοιχημάτων στην Ιταλία τη δυνατότητα να παρακάμψει τη σχετική νομοθεσία αναπτύσσοντας τη δραστηριότητά του από άλλο κράτος μέλος, απαγορεύει δε σε αλλοδαπούς φορείς οι οποίοι διοργανώνουν στοιχήματα στη χώρα τους να ασκούν τη δραστηριότητά τους στην Ιταλία. Όπως αποφάνθηκε το Δικαστήριο στις σκέψεις 36 και 34, αντιστοίχως, των προαναφερθεισών αποφάσεων *Läägä* κ.λπ. και *Zenatti*, το γεγονός και μόνον ότι

κράτος μέλος επέλεξε σύστημα προστασίας διαφορετικό από εκείνο που έχει θεσπιστεί σε άλλο κράτος μέλος δεν μπορεί να επηρεάσει την εκτίμηση της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας των θεσπιζομένων στον τομέα αυτό διατάξεων.

41. Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων φρονεί ότι οι νομοθετικές τροποποιήσεις που επήλθαν με τον νόμο 388/00 επεξηγούν απλώς τις ρυθμίσεις του νόμου 401/89, χωρίς να θεσπίζουν, πράγματι, μια νέα κατηγορία παραβάσεων. Οι αφορώντες την κοινωνική τάξη λόγοι που συνηγορούν στον περιορισμό των βλαπτικών συνεπειών των στοιχημάτων για ποδοσφαιρικές συναντήσεις και οι οποίοι δικαιολογούν το γεγονός ότι η εθνική νομοθεσία επιφυλάσσει σε ορισμένους μόνο φορείς το δικαίωμα συγκεντρώσεως τέτοιων στοιχημάτων παραμένουν ισχυροί, οποιοδήποτε και αν είναι το κράτος μέλος εντός του οποίου διεξάγονται αυτές οι συναντήσεις. Το γεγονός ότι στην προαναφερθείσα απόφαση Zenatti οι αθλητικές συναντήσεις που αφορούσαν τα στοιχήματα διεξάγονταν στην αλλοδαπή, ενώ στην παρούσα υπόθεση πρόκειται για ποδοσφαιρικούς αγώνες οι οποίοι διεξάγονται στην Ιταλία δεν έχει καμία σημασία. Η Επιτροπή υπογραμμίζει, επίσης, ότι η οδηγία 2000/31/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο») (EE L 178, σ. 1), δεν εφαρμόζεται επί των στοιχημάτων, έτσι ώστε η λύση που θα δοθεί να μη διαφέρει από εκείνη που δόθηκε στην εν λόγω απόφαση.

42. Η Επιτροπή φρονεί ότι η υπόθεση δεν πρέπει να εξεταστεί υπό το πρίσμα της ελευθερίας εγκαταστάσεως, δεδομένου ότι τα πρακτορεία που διαχειρίζονται οι κατηγορούμενοι της κύριας δίκης είναι ανεξάρτητα και λειτουργούν ως κέντρα συγκεντρώσεως στοιχημάτων και ως ενδιάμεσοι στις μεταξύ των Ιταλών πελατών τους και της Stanley σχέσεις, πέραν πάσας εξαρτήσεως από τη Stanley. Εντούτοις, ακόμα κι αν κριθεί ότι έχει εφαρμογή το δικαίωμα εγκαταστάσεως, οι προβλεπόμενοι από την ιταλική νομοθεσία περιορισμοί δικαιολογούνται για τους ίδιους λόγους που δέχθηκε το Δικαστήριο στις προαναφερθείσες αποφάσεις Schindler, Läärä κ.λπ. και Zenatti, όσον αφορά τον περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

43. Κατά τη διάρκεια της προφορικής διαδικασίας η Επιτροπή ενημέρωσε το Δικαστήριο ότι κίνησε διαδικασία διαπιστώσεως παραβάσεως κατά της Ιταλικής Δημοκρατίας αναφορικά με την απελευθέρωση του τομέα ιπποδρομικών στοιχημάτων, τον οποίο διαχειρίζεται η UNIRE. Όσον αφορά τον τομέα του λόττο, ο οποίος έχει επίσης απελευθερωθεί, η Επιτροπή υπενθύμισε την απόφαση της 26ης Απριλίου 1994, C-272/91, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Συλλογή 1994, σ. I-1409),

στην οποία το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Ιταλική Δημοκρατία, επιφυλάσσοντας τη συμμετοχή σε διαγωνισμό για την ανάθεση του συστήματος αυτοματοποιήσεως του παιγνίου λόττο μόνο σε οργανισμούς, εταιρίες, ομίλους ή κοινοπραξίες, το κεφάλαιο των οποίων, είτε χωριστά είτε ως σύνολο, ελέγχεται κατά πλειοψηφία από το Δημόσιο, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τη Συνθήκη ΕΚ.

Απάντηση του Δικαστηρίου

44. Επιβάλλεται, κατ' αρχάς, να εξεταστεί αν νομοθετική ρύθμιση όπως αυτή του νόμου 401/89, περί του οποίου πρόκειται στην υπόθεση της κύριας δίκης, συνιστά περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως.

45. Επιβάλλεται η υπόμνηση ότι οι περιορισμοί στην ελευθερία εγκαταστάσεως υπηκόων κράτους μέλους επί του εδάφους άλλου κράτους μέλους, περιλαμβανομένων των περιορισμών για την ίδρυση πρακτορείων, υποκαταστημάτων ή θυγατρικών εταιριών, απαγορεύονται από το άρθρο 43 ΕΚ.

46. Εφόσον εταιρία όπως η Stanley, εγκατεστημένη σε κράτος μέλος, αναπτύσσει τη δραστηριότητα της συγκεντρώσεως στοιχημάτων μέσω μιας οργανώσεως πρακτορείων εγκατεστημένων σε άλλο κράτος μέλος, όπως τα πρακτορεία των κατηγορουμένων της κύριας δίκης, οι επιβαλλόμενοι επί της δραστηριότητας αυτών των πρακτορείων περιορισμοί συνιστούν παρακώλυση της ελευθερίας εγκαταστάσεως.

47. Επιπροσθέτως, απαντώντας στις ερωτήσεις που υπέβαλε το Δικαστήριο κατά την προφορική διαδικασία, η Ιταλική Κυβέρνηση δέχθηκε ότι οι ισχύουσες στην Ιταλία κανονιστικές ρυθμίσεις οι περί διαγωνισμών σχετικών με τα διοργανούμενα στην Ιταλία στοιχήματα περιέχουν περιορισμούς. Κατά την άποψη της εν λόγω κυβερνήσεως, το γεγονός ότι κανένας φορέας δεν έχει έγκριση για ανάπτυξη τέτοιων δραστηριοτήτων, πλην εκείνου ο οποίος κατέχει στον τομέα αυτό το μονοπώλιο, οφείλεται στο ότι κατά την ιταλική νομοθεσία η παραχώρηση μπορεί να παρασχεθεί μόνο σε ορισμένα πρόσωπα.

48. Εφόσον η απουσία αλλοδαπών επιχειρηματιών από τον κύκλο των παραχωρησιούχων του τομέα των στοιχημάτων για αθλητικές διοργανώσεις στην Ιταλία οφείλεται στο γεγονός ότι η σχετική με τους διαγωνισμούς ιταλική νομοθεσία αποκλείει, στην πράξη, τη δυνατότητα κεφαλαιουχικών εταιριών εισηγμένων σε χρηματιστηριακές αγορές άλλων κρατών μελών να λάβουν άδεια παραχωρήσεως, μια τέτοια νομοθετική ρύθμιση συνιστά, εκ πρώτης όψεως, περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως, ανεξαρτήτως του ότι ο εν λόγω περιορισμός επιβάλλεται αδιακρίτως επί όλων των κεφαλαιουχικών εταιριών που

θα εξεδήλωναν ενδιαφέρον για τέτοιου είδους παραχωρήσεις είτε αυτές είναι εγκατεστημένες στην Ιταλία είτε σε άλλο κράτος μέλος.

49. Επομένως, δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι οι προϋποθέσεις που επιβάλλει η ιταλική νομοθεσία για τη συμμετοχή σε διαγωνισμούς προς χορήγηση αδειών παραχώρησης συνιστούν, επίσης, περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως.

50. Επιβάλλεται, δεύτερον, να εξεταστεί αν η συγκεκριμένη κανονιστική ρύθμιση συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

51. Το άρθρο 49 ΕΚ απαγορεύει τους περιορισμούς στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών εντός της Κοινότητας όσον αφορά τους υπηκόους των κρατών μελών που είναι εγκατεστημένοι σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του αποδέκτη της παροχής. Εξάλλου, το άρθρο 50 ΕΚ χαρακτηρίζει ως «υπηρεσίες» τις παροχές που κατά κανόνα προσφέρονται έναντι αμοιβής, εφόσον δεν διέπονται από τις διατάξεις τις σχετικές με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των κεφαλαίων και των προσώπων.

52. Το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι η εισαγωγή διαφημιστικών εντύπων και λαχνών λαχειοφόρου αγοράς εντός κράτους μέλους, προκειμένου να μετάσχουν οι κάτοικοι αυτού του κράτους μέλους σε λαχειοφόρο αγορά που διοργανώνεται σε άλλο κράτος μέλος, συνδέεται με δραστηριότητες «υπηρεσιών» (προαναφερθείσα απόφαση Schindler, σκέψη 37). Κατ' αναλογία, η δραστηριότητα που συνίσταται στο να καθιστά δυνατή τη συμμετοχή υπηκόων κράτους μέλους σε παίγνια στοιχημάτων που διοργανώνονται σε άλλο κράτος μέλος, ακόμα και όταν τα στοιχήματα αυτά αφορούν αθλητικές συναντήσεις οι οποίες διοργανώνονται στο πρώτο κράτος μέλος, συνδέεται με δραστηριότητες «υπηρεσιών» κατά την έννοια του άρθρου 50 ΕΚ.

53. Το Δικαστήριο έχει, επίσης, κρίνει ότι το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι αφορά υπηρεσίες παρεχόμενες τηλεφωνικώς σε ενδεχόμενους αποδέκτες εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη χωρίς ο παρέχων τις υπηρεσίες να μετακινείται από το κράτος μέλος στο οποίο είναι εγκατεστημένος (απόφαση της 10ης Μαΐου 1995, C-384/93, Alpine Investments, Συλλογή 1995, σ. I-1141, σκέψη 22).

54. Εφαρμόζοντας αυτή την ερμηνεία επί του ζητήματος που έχει ανακύψει στην υπόθεση της κύριας δίκης, συνάγεται ότι το άρθρο 49 ΕΚ αφορά τις υπηρεσίες τις οποίες ένας παρέχων υπηρεσίες όπως η Stanley, εγκατεστημένος σε κράτος μέλος, εν προκειμένω στο Ηνωμένο Βασίλειο, παρέχει μέσω του Διαδικτύου -και, επομένως, χωρίς να μετακινείται- σε αποδέκτες εγκατεστημένους σε άλλο κράτος μέλος, εν προκειμένω στην Ιταλική Δημοκρατία, ώστε οποιοσδήποτε περιορισμός αυτής της δραστηριότητας να συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από έναν τέτοιο παρέχοντα υπηρεσίες.

55. Επιπροσθέτως, η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών περιλαμβάνει όχι μόνο την ελευθερία του παρέχοντος υπηρεσίες να προσφέρει και να παρέχει υπηρεσίες σε αποδέκτες εγκατεστημένους σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο στο έδαφος του οποίου βρίσκεται ο παρέχων τις υπηρεσίες, αλλά, επίσης, την ελευθερία αποδοχής ως αποδέκτης, υπηρεσιών προσφερομένων από παρέχοντα υπηρεσίες εγκατεστημένο σε άλλο κράτος μέλος χωρίς την παρεμβολή περιορισμών (βλ. αποφάσεις της 31ης Ιανουαρίου 1984, 286/82 και 26/83, Luisi και Carbone, Συλλογή 1984, σ. 377, σκέψη 16, και της 26ης Οκτωβρίου 1999, C-294/97, Eurowings Luftverkehr, Συλλογή 1999, σ. I-7447, σκέψεις 33 και 34).

56. Απαντώντας στις ερωτήσεις που υπέβαλε το Δικαστήριο κατά την προφορική διαδικασία, η Ιταλική Κυβέρνηση επιβεβαίωσε ότι οι δραστηριότητα ενός ιδιώτη ο οποίος, στην Ιταλία, συνδέεται από την κατοικία του, μέσω του Διαδικτύου με bookmaker εγκατεστημένο σε άλλο κράτος μέλος, χρησιμοποιώντας ως μέσο πληρωμής την πιστωτική του κάρτα, συνιστά ποινικό αδίκημα κολαζόμενο κατά το άρθρο 4 του νόμου 401/89.

57. Μια τέτοια απαγόρευση, συνοδευόμενη από την επιβολή ποινικών κυρώσεων, συμμετοχής σε παίγνια στοιχημάτων διοργανούμενα σε κράτη μέλη διαφορετικά από εκείνο στο έδαφος του οποίου είναι εγκατεστημένος ο στοιχηματίζων, συνιστά περιορισμό στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών.

58. Το ίδιο ισχύει και για την απαγόρευση, επίσης συνοδευόμενη από την επιβολή ποινικών κυρώσεων, η οποία επιβάλλεται στους μεσολαβούντες, όπως οι κατηγορούμενοι της κύριας δίκης, να διευκολύνουν την παροχή υπηρεσιών στοιχημάτων που αφορούν αθλητικές συναντήσεις διοργανούμενες από παρέχοντα υπηρεσίες, όπως η Stanley, εγκατεστημένο σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο εντός του οποίου ασκούν τη δραστηριότητά τους οι εν λόγω μεσολαβητές, καθόσον μια τέτοια απαγόρευση συνιστά περιορισμό του δικαιώματος του bookmaker για ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, ανεξαρτήτως του ότι οι μεσολαβούντες είναι εγκατεστημένοι στο ίδιο κράτος μέλος με τους αποδέκτες αυτών των υπηρεσιών.

59. Συνεπώς, εθνική νομοθετική ρύθμιση, όπως η ιταλική νομοθεσία περί στοιχημάτων, ιδίως το άρθρο 4 του νόμου 401/89, συνιστά περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

60. Υπό τις συνθήκες αυτές, επιβάλλεται να εξεταστεί αν μπορούν να επιτραπούν τέτοιοι περιορισμοί ως εξαιρετικά μέτρα ρητώς προβλεπόμενα από τα άρθρα 45 ΕΚ και 46 ΕΚ ή δικαιολογούμενα, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος.

61. Όσον αφορά τα επιχειρήματα που προέβαλαν, ιδίως, η Ελληνική και η Πορτογαλική Κυβέρνηση προς δικαιολόγηση των περιορισμών που επιβάλλονται

στα τυχηρά παίγνια και τα στοιχήματα, αρκεί η υπόμνηση ότι αποτελεί πάγια νομολογία ότι ο περιορισμός ή η μείωση των φορολογικών εσόδων δεν περιλαμβάνεται στους λόγους που απαριθμεί το άρθρο 46 ΕΚ και δεν συνιστά επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος δυνάμενο να προβληθεί προς δικαιολόγηση περιορισμού της ελευθερίας εγκαταστάσεως ή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών (βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 16ης Ιουλίου 1998, C-264/96, ICI, Συλλογή 1998, σ. I-4695, σκέψη 28, και της 3ης Οκτωβρίου 2002, C-136/00, Danner, Συλλογή 2002, σ. I-8147, σκέψη 56).

62. Όπως προκύπτει από τη σκέψη 36 της προαναφερθείσας αποφάσεως Zenatti, οι περιορισμοί πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να εκφράζουν τη μέριμνα πραγματικής μείωσης των δυνατοτήτων συμμετοχής σε παίγνια, η δε χρηματοδότηση κοινωνικών δράσεων από το προϊόν των εσόδων των προερχομένων από τα εγκεκριμένα παίγνια δεν πρέπει να συνιστά παρά παρεπόμενη ευεργετική συνέπεια και όχι πραγματική αιτία της ακολουθούμενης περιοριστικής πολιτικής.

63. Αντιθέτως, όπως υπενθύμισαν τόσο οι κυβερνήσεις που κατέθεσαν παρατηρήσεις όσο και η Επιτροπή, το Δικαστήριο υπογράμμισε, στις προαναφερθείσες αποφάσεις του Schindler, Läära κ.λπ. και Zenatti, ότι οι ηθικής, θρησκευτικής ή πολιτιστικής φύσεως ιδιομορφίες, καθώς και οι ηθικώς και οικονομικώς επιζήμιες, για το άτομο και την κοινωνία, συνέπειες των παιγνίων και των στοιχημάτων, θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την αναγνώριση υπέρ των εθνικών αρχών επαρκούς εξουσίας εκτιμήσεως προκειμένου να καθορίζουν τις απαιτήσεις που συνεπάγεται η προστασία των καταναλωτών και της κοινωνικής τάξεως.

64. Εν πάση περιπτώσει, για να μπορέσουν να δικαιολογηθούν, οι περιορισμοί της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών πρέπει να ανταποκρίνονται στις προϋποθέσεις που έχει θέσει με τη νομολογία του το Δικαστήριο (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 31ης Μαρτίου 1993, C-19/92, Kraus, Συλλογή 1993, σ. I-1663, σκέψη 32, και της 30ής Νοεμβρίου 1995, C-55/94, Gebhard, Συλλογή 1995, σ. I-4165, σκέψη 37).

65. Πράγματι, σύμφωνα με τη νομολογία αυτή, οι περιορισμοί αυτοί πρέπει, πρώτον, να δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, να είναι πρόσφοροι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και να μην βαίνουν πέραν του αναγκαίου για την επίτευξη του σκοπού αυτού ορίου. Εν πάση περιπτώσει, πρέπει να εφαρμόζονται κατά τρόπο μη εισάγοντα δυσμενείς διακρίσεις.

66. Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να κρίνει αν, στην υπόθεση της κύριας δίκης, οι περιορισμοί στην ελευθερία εγκαταστάσεως και στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών που επιβλήθηκαν με τον νόμο 401/89 ανταποκρίνονται σ' αυτές τις

προϋποθέσεις. Προς τούτο, οφείλει να λάβει υπόψη του τα στοιχεία που διευκρινίζονται στις κατωτέρω σκέψεις.

67. Πρώτον, καίτοι στις προαναφερθείσες αποφάσεις Schindler, Läärä κ.λπ. και Zenatti, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι μπορούν οι περιορισμοί της δραστηριότητας των παιγνίων να δικαιολογηθούν για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, όπως η προστασία των καταναλωτών και η αποτροπή της απάτης, καθώς και η παρότρυνση των πολιτών σε υπερβολική δαπάνη σε συνδυασμό με το παίγνιο, εντούτοις οι περιορισμοί που στηρίζονται σε τέτοιους λόγους καθώς και στην ανάγκη αποτροπής της διαταράξεως της κοινωνικής τάξεως πρέπει να είναι πρόσφοροι προς διασφάλιση της επιτεύξεως αυτών των σκοπών υπό την έννοια ότι οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να συμβάλλουν στον περιορισμό της δραστηριότητας των στοιχημάτων κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό.

68. Ως προς το ζήτημα αυτό, παραπέμποντας στις προκαταρκτικές διαδικασίες θεσπίσεως του νόμου 388/00, το αιτούν δικαστήριο υπογράμμισε ότι το ιταλικό κράτος ακολουθεί σε εθνικό επίπεδο, μια πολιτική ισχυρής ανάπτυξης των παιγνίων και των στοιχημάτων με σκοπό τη συγκέντρωση κεφαλαίων, παρέχοντας παράλληλα προστασία στους παραχωρησιούχους της CONI.

69. Στο μέτρο όμως που οι αρχές κράτους μέλους ενισχύουν και ενθαρρύνουν τους καταναλωτές να μετέχουν σε λαχειοφόρες αγορές, σε τυχηρά παίγνια και σε παίγνια στοιχημάτων με σκοπό την άντληση οφέλους για το δημόσιο ταμείο, οι αρχές του εν λόγω κράτους δεν μπορούν να επικαλούνται τη δημόσια κοινωνική τάξη, την απαιτούσα τη μείωση των προσφερομένων παιγνίων, προς δικαιολόγηση μέτρων όπως αυτά για τα οποία πρόκειται στην κύρια δίκη.

70. Δεύτερον, οι προβλεπόμενοι από την ιταλική νομοθεσία περιορισμοί στον τομέα των διαγωνισμών πρέπει να επιβάλλονται αδιακρίτως, υπό την έννοια ότι πρέπει να εφαρμόζονται με τον ίδιο τρόπο και με τα ίδια κριτήρια στους επιχειρηματίες που είναι εγκατεστημένοι στην Ιταλία καθώς και σε εκείνους που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη.

71. Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εξετάσει αν οι προϋποθέσεις συμμετοχής στους διαγωνισμούς παραχωρήσεως της άδειας εκμεταλλεύσεως στοιχημάτων και αθλητικών συναντήσεων καθορίζονται κατά τέτοιο τρόπο ώστε, στην πράξη, να ανταποκρίνονται ευκολότερα σ' αυτές οι Ιταλοί επιχειρηματίες σε σχέση με τους αλλοδαπούς επιχειρηματίες. Σε μια τέτοια περίπτωση, οι προϋποθέσεις αυτές δεν ανταποκρίνονται στο κριτήριο της απαγορεύσεως των διακρίσεων.

72. Τέλος, οι προβλεπόμενοι από την ιταλική νομοθεσία περιορισμοί δεν πρέπει να βαίνουν πέραν του αναγκαίου για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού ορίου. Το αιτούν δικαστήριο οφείλει να εξετάσει, σχετικώς, αν η ποινική κύρωση που

επιβάλλεται σε όσους στοιχηματίζουν, από την κατοικία τους στην Ιταλία και μέσω του Διαδικτύου, με bookmaker εγκατεστημένο σε άλλο κράτος μέλος συνιστά δυσανάλογη κύρωση, κατά τα κριτήρια της νομολογίας του Δικαστηρίου (βλ. αποφάσεις της 29ης Φεβρουαρίου 1996, C-193/94, Σκανάβη και Χρυσανθακόπουλος, Συλλογή 1996, σ. I-929, σκέψεις 34 έως 39, και της 25ης Ιουλίου 2002, C-459/99, MRAX, Συλλογή 2002, σ. I-6591, σκέψεις 89 έως 91), ιδίως, όταν η συμμετοχή σε στοιχήματα ενθαρρύνεται στο πλαίσιο παιγνίων τα οποία διοργανώνουν οι εγκεκριμένοι εθνικοί φορείς.

73. Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται, επίσης, να εξετάσει αν η επιβολή περιορισμών, συνοδευομένων από ποινικές κυρώσεις που μπορούν να φθάσουν μέχρι φυλάκιση ενός έτους, στους μεσολαβητές που διευκολύνουν την παροχή υπηρεσιών εκ μέρους bookmaker εγκατεστημένου σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο εντός του οποίου παρέχονται οι υπηρεσίες, παρέχοντας στα καταστήματά τους στους στοιχηματίζοντες σύνδεση μέσω του Διαδικτύου με τον bookmaker, συνιστά περιορισμό βαίνοντα πέραν του αναγκαίου για την καταστολή της απάτης μέτρου, ιδίως όταν ο παρέχων τις υπηρεσίες υπόκειται στο κράτος μέλος εγκαταστάσεως σε προβλεπόμενο εκ του νόμου σύστημα ελέγχου και κυρώσεων, τα πρακτορεία των μεσολαβητών έχουν νομίμως συσταθεί και, πριν από την επιβολή των νομοθετικών τροποποιήσεων διά του νόμου 388/00, οι μεσολαβούντες θεωρούσαν ότι επιτρέπεται η διαβίβαση στοιχημάτων αναφορικά με αλλοδαπές αθλητικές συναντήσεις.

74. Όσον αφορά την αναλογικότητα της ιταλικής νομοθετικής ρυθμίσεως σε σχέση με την ελευθερία εγκαταστάσεως, καίτοι ο επιδιωκόμενος από τις αρχές κράτους μέλους σκοπός είναι η αποτροπή του ενδεχομένου συμμετοχής των παραχωρησιούχων παιγνίων σε εγκληματικές πράξεις και απάτες, ο αποκλεισμός της δυνατότητας κεφαλαιουχικών εταιριών εισηγμένων σε χρηματιστηριακές αγορές άλλων κρατών μελών να λάβουν άδεια παραχωρήσεως για τη διαχείριση αθλητικών στοιχημάτων, ιδίως όταν υπάρχουν άλλοι τρόποι ελέγχου των λογαριασμών και των δραστηριοτήτων τέτοιων εταιριών, μπορεί να θεωρηθεί ως μέτρο που βαίνει πέραν του αναγκαίου για την καταστολή της απάτης ορίου.

75. Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εξετάσει αν η εθνική κανονιστική ρύθμιση, ενόψει των συγκεκριμένων λεπτομερειών εφαρμογής της, ανταποκρίνεται πράγματι στους δυνάμενους να τη δικαιολογήσουν σκοπούς και αν οι περιορισμοί που συνεπάγεται δεν είναι δυσανάλογοι σε σχέση με τους σκοπούς αυτούς.

76. Ενόψει όλων αυτών των σκέψεων στο υποβληθέν ερώτημα επιβάλλεται να δοθεί η απάντηση ότι εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία απαγορεύει -υπό την απειλή επιβολής ποινικών κυρώσεων- την άσκηση των δραστηριοτήτων συγκεντρώσεως, αποδοχής, καταχωρίσεως και διαβιβάσεως προτάσεων

στοιχημάτων, ιδίως αναφορικά με αθλητικές συναντήσεις, ελλείπει αδείας παραχωρήσεως ή αδείας χορηγηθείσας από το οικείο κράτος μέλος, συνιστά περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών που προβλέπουν, αντιστοίχως, τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ. Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εξετάσει αν μια τέτοια κανονιστική ρύθμιση, λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων λεπτομερειών εφαρμογής της, ανταποκρίνεται πράγματι στους δυνάμενους να τη δικαιολογήσουν σκοπούς και αν οι περιορισμοί που επιβάλλει δεν εμφανίζονται ως δυσανάλογοι σε σχέση με τους σκοπούς αυτούς.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί του ερωτήματος που του υπέβαλε με διάταξη της 30ής Μαρτίου 2001 το Tribunale di Ascoli Piceno,

αποφαίνεται:

Εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία απαγορεύει -υπό την απειλή επιβολής ποινικών κυρώσεων- την άσκηση των δραστηριοτήτων συγκεντρώσεως, αποδοχής, καταχωρίσεως και διαβιβάσεως προτάσεων στοιχημάτων, ιδίως αναφορικά με αθλητικές συναντήσεις, ελλείπει αδείας παραχωρήσεως ή αδείας χορηγηθείσας από το οικείο κράτος μέλος, συνιστά περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών που προβλέπουν, αντιστοίχως, τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ. Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εξετάσει αν μια τέτοια κανονιστική ρύθμιση, λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων λεπτομερειών εφαρμογής της, ανταποκρίνεται πράγματι στους δυνάμενους να τη δικαιολογήσουν σκοπούς και αν οι περιορισμοί που επιβάλλει δεν εμφανίζονται ως δυσανάλογοι σε σχέση με τους σκοπούς αυτούς.

«Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών - Λαχεία - Ποσό που κερδήθηκε από τυχερό παίγνιο διοργανωθέν σε άλλο κράτος μέλος - Φόρος εισοδήματος - Φόρος επί των τυχερών παιγνίων - Ειδικό καθεστώς των νήσων Eland»

3. Υπόθεση C-42/02,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Elands förvaltningsdomstol (Φινλανδία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο εκδικάσεως της προσφυγής που άσκησε η

Diana Elisabeth Lindman,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 49 ΕΚ,

**ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),
εκδίδει την ακόλουθη Απόφαση**

1. Με διάταξη της 5ης Φεβρουαρίου 2002, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 15 Φεβρουαρίου 2002, το Elands förvaltningsdomstol υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, προδικαστικό ερώτημα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 49 ΕΚ.
2. Το ερώτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της D. E. Lindman και της skatterättelsenämnden (επιτροπής διορθώσεως φόρου) λόγω απορρίψεως από την επιτροπή αυτή της αιτήσεως της D. E. Lindman για απαλλαγή από τον φόρο του ποσού που κέρδισε συμμετέχοντας σε λαχειοφόρο αγορά στη Σουηδία.

Το νομικό πλαίσιο

A - Η κοινοτική νομοθεσία

3. Το άρθρο 49, πρώτο εδάφιο, ΕΚ ορίζει τα εξής:

«Στο πλαίσιο των κατωτέρω διατάξεων, οι περιορισμοί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών στο εσωτερικό της Κοινότητας απαγορεύονται όσον αφορά τους υπηκόους των κρατών μελών που είναι εγκατεστημένοι σε κράτος της Κοινότητας άλλο από εκείνο του αποδέκτου της παροχής.»

B - Η εθνική νομοθεσία

4. Σύμφωνα με το άρθρο 1 του lotteriskattelagen (552/1992) (νόμου περί φορολογίας επί των τυχερών παιγνίων), ο φόρος επί των τυχερών παιγνίων

καταβάλλεται στο Δημόσιο, όσον αφορά τα τυχερά παίγνια που διοργανώνονται στη Φινλανδία. Σύμφωνα με το άρθρο 2 του νόμου αυτού, οι λαχειοφόροι αγορές αποτελούν τυχερά παίγνια. Το άρθρο 3 του ίδιου νόμου ορίζει ότι υποκείμενος στο φόρο είναι ο διοργανωτής της λαχειοφόρου αγοράς.

5. Δυνάμει του άρθρου 85 του *inkomstskattelagen* (1535/1992) (νόμου περί φορολογίας εισοδήματος), «δεν συνιστούν φορολογητέο εισόδημα τα ποσά που κερδίζονται στα τυχερά παίγνια που αναφέρονται στο άρθρο 2 του *lotteriskattelagen* [...]». Από τον φάκελο της υποθέσεως προκύπτει ότι η μη φορολόγηση ισχύει μόνο για τα τυχερά παίγνια που προβλέπονται στο άρθρο 2 του *lotteriskattelagen*, τα οποία περιλαμβάνουν μόνον τα παίγνια που διοργανώνονται στη Φινλανδία.

Γ - Το ειδικό καθεστώς των νήσων *Eland*

6. Δυνάμει του *självstyrelselagen* (1144/1991) för *Eland* (νόμου περί της αυτονομίας των νήσων *Eland*), η νομοθεσία περί λαχειοφόρων αγορών και άλλων παιγνίων με χρήματα εμπίπτει στη νομοθετική αρμοδιότητα της περιφέρειας του *Eland*. Η διοργάνωση λαχειοφόρων αγορών υπόκειται σε άδεια της τοπικής κυβερνήσεως και οι σχετικές διατυπώσεις καθορίζονται από τον *landskapslagen om lotterier* (τοπικό νόμο περί τυχερών παιγνίων, *Elands författningssamling* 10/1966). Η διοργάνωση τυχερών παιγνίων διέπεται από τον τελευταίο αυτό νόμο. Η άδεια διοργανώσεως λαχειοφόρου αγοράς και των παιγνίων με χρήματα που προβλέπονται από το άρθρο 3 του *landskapslagen om lotterier* μπορεί να χορηγηθεί σε ένωση προσώπων δημοσίου δικαίου που έχει συσταθεί με τοπική κανονιστική απόφαση. Το προϊόν των δραστηριοτήτων της ενώσεως προσώπων πρέπει να εγγράφεται στον προϋπολογισμό της περιφέρειας του *Eland* και χρησιμοποιείται για την προώθηση και υποστήριξη προγραμμάτων δημόσιας ωφέλειας ή γενικού συμφέροντος, καθώς και σχεδίων που τεκμαίρεται ότι προωθούν τις δραστηριότητες και τους σκοπούς της ενώσεως προσώπων.

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

7. Η D. E. Lindman, Φινλανδή υπήκοος, κατοικεί στον Δήμο *Saltvik*, στις νήσους *Eland* (Φινλανδία). Στις 7 Ιανουαρίου 1998 κέρδισε 1 000 000 σουηδικές κορόνες (SEK) σε κλήρωση λαχειοφόρου αγοράς της εταιρίας *AB Svenska Spel*, η οποία έγινε στη Στοκχόλμη (Σουηδία). Είχε αγοράσει το τυχερό λαχείο της ενώ βρισκόταν στη Σουηδία.

8. Τα κέρδη αυτά από τη λαχειοφόρο αγορά θεωρήθηκαν ως εισόδημα υποκείμενο σε φόρο εισοδήματος από επαγγελματική δραστηριότητα, κατά την επιβολή του φόρου εισοδήματος για το οικονομικό έτος 1998, και εισπράχθηκαν επ' αυτών κρατικός φόρος από το φινλανδικό Δημόσιο, δημοτικός φόρος από τον Δήμο Saltvik, εκκλησιαστικός φόρος υπέρ της ενορίας, καθώς και συμπληρωματικό ασφάλιστρο για ασφάλιση ασθενείας, το οποίο καταβάλλεται βάσει του sjukförsäkringslagen (νόμου περί ασφαλίσεως ασθενείας).

9. Η D. E. Lindman υπέβαλε διοικητική προσφυγή ενώπιον του skatterättelsenämnden του Eland, με την οποία ζήτησε τη διόρθωση του φόρου που της είχε επιβληθεί. Η προσφυγή αυτή απορρίφθηκε στις 22 Μαΐου 2000 με το αιτιολογικό ότι το άρθρο 85 του inkomstskattelagen δεν απαγορεύει την επιβολή φόρου στη Φινλανδία επί κερδών προερχομένων από λαχειοφόρους αγορές του εξωτερικού.

10. Η D. E. Lindman άσκησε τότε προσφυγή ενώπιον του Elands förvaltningsdomstol, με την οποία ζήτησε τη μεταρρύθμιση της απορριπτικής αποφάσεως του skatterettelsenemnden και την ακύρωση της φορολογήσεως του ποσού που είχε κερδίσει στη Σουηδία, και, επικουρικώς, τη φορολόγηση του κέρδους όχι ως εισοδήματος από επαγγελματική δραστηριότητα, αλλ' ως εισοδήματος από κεφάλαιο, και, συνεπώς, βάσει μειωμένου συντελεστή.

11. Το Elands förvaltningsdomstol φρονεί ότι η επιβολή φόρου στα κέρδη από παίγνια που οργανώθηκαν στο εξωτερικό, θεωρούμενα είτε ως εισόδημα από επαγγελματική δραστηριότητα είτε ως εισόδημα από κεφάλαιο, μπορεί ενδεχομένως να θεωρηθεί ως ειδικός κανόνας, βασιζόμενος στον τόπο της παροχής των υπηρεσιών.

12. Το Elands förvaltningsdomstol, κρίνοντας ότι για την επίλυση της εκκρεμούσας ενώπιόν του διαφοράς είναι αναγκαία η ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Αντίκειται στο άρθρο 49 ΕΚ η νομοθεσία κράτους μέλους σύμφωνα με την οποία τα κέρδη που αποκτώνται από τυχερά παίγνια που διοργανώνονται σε άλλα κράτη μέλη θεωρούνται, από άποψη φορολογίας εισοδήματος, ως φορολογητέο εισόδημα του αποκτήσαντος τα κέρδη, ενώ τα κέρδη που αποκτώνται από τυχερό παίγνιο που διοργανώνεται στο εν λόγω κράτος μέλος δεν υπόκεινται σε φόρο εισοδήματος;»

Επί της ουσίας

Παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

13. Η D. E. Lindman ισχυρίζεται ότι η φινλανδική νομοθεσία εισάγει δυσμενή διάκριση, διότι, εάν η ίδια κατοικούσε στη Σουηδία ή εάν το επίδικο στην κύρια δίκη ποσό είχε κερδηθεί σε φινλανδική λαχειοφόρο αγορά, δεν θα είχε υποβληθεί σε φόρο εισοδήματος.

14. Η Φινλανδική, η Βελγική, η Δανική και η Νορβηγική Κυβέρνηση φρονούν ότι η φινλανδική νομοθεσία είναι σύμφωνη με το άρθρο 49 ΕΚ. Βασιζόμενες συναφώς στη νομολογία του Δικαστηρίου (αποφάσεις της 24ης Μαρτίου 1994, C-275/92, Schindler, Συλλογή 1994, σ. I-1039, της 21ης Σεπτεμβρίου 1999, C-124/97, Läära κ.λπ., Συλλογή 1999, σ. I-6067, και της 21ης Οκτωβρίου 1999, C-67/98, Zenatti, Συλλογή 1999, σ. I-7289), υποστηρίζουν ότι η επιβολή φόρου στα τυχερά παίγνια δεν είναι παρά ειδικότερη έκφανση του γενικού καθεστώτος των τυχερών παιγνίων, ενός τομέα στο οποίο τα κράτη μέλη έχουν ευρύτατη διακριτική ευχέρεια. Σύμφωνα με τις κυβερνήσεις αυτές, οι ενδεχόμενοι περιορισμοί δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, συνδεδεμένους με τις καταστροφικές συνέπειες των τυχερών παιγνίων, υπό την έννοια ότι, αν τα κέρδη των αλλοδαπών λαχειοφόρων αγορών απαλλάσσονταν, το κοινό θα ενθαρρυνόταν να συμμετέχει σε τέτοιες λαχειοφόρους αγορές.

15. Ειδικότερα, η Φινλανδική Κυβέρνηση επισημαίνει ότι η επιβολή φόρου επί των κερδών των τυχερών παιγνίων που διοργανώνονται εκτός Φινλανδίας εξηγείται από την αδυναμία να φορολογηθούν στο κράτος αυτό οι αλλοδαπές επιχειρήσεις που προσφέρουν τη δυνατότητα συμμετοχής σε παίγνια με χρήματα από το εξωτερικό. Αν δεν επιβαλλόταν φόρος, οι υποκείμενοι σε φόρο στη Φινλανδία και οι διοργανωτές τυχερών παιγνίων θα αποκόμιζαν από κοινού ένα φορολογικό όφελος, ανεξαρτήτως του αν τα κέρδη προορίζονται για σκοπούς δημόσιας ωφέλειας στο κράτος μέλος προελεύσεως ή αν η νομοθεσία του κράτους αυτού αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στην προστασία των καταναλωτών και στην πρόληψη της κοινωνικής ζημίας.

16. Η Επιτροπή και η Εποπτεύουσα Αρχή της ΕΖΕΣ φρονούν ότι η επιβολή φόρου σε ένα κράτος μέλος επί των κερδών από λαχειοφόρους αγορές αποκλειστικά όταν διοργανώνονται σε άλλα κράτη μέλη αντίκειται στο άρθρο 49 ΕΚ και δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από λόγους γενικού συμφέροντος.

17. Η Επιτροπή, βασιζόμενη στην απόφαση της 11ης Ιουνίου 1998, C-283/95, Fischer (Συλλογή 1998, σ. I-3369), υποστηρίζει ότι, σύμφωνα με την αρχή της φορολογικής ουδετερότητας, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να μεταχειρίζονται αυτόν που κέρδισε σε τυχερό παίγνιο νομίμως διοργανωθέν σε άλλο κράτος μέλος δυσμενέστερα απ' ό,τι αυτόν που κέρδισε σε παίγνιο διοργανωθέν στο έδαφός τους.

Απάντηση του Δικαστηρίου

18. Πρέπει, κατ' αρχάς, να υπομνησθεί ότι, καίτοι η άμεση φορολογία εμπίπτει στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, αυτά υποχρεούνται να ασκούν την αρμοδιότητά τους αυτή συμμορφούμενα προς το κοινοτικό δίκαιο (αποφάσεις της 11ης Αυγούστου 1995, C-80/94, Wielockx, Συλλογή 1995, σ. I-2493, σκέψη 16, της 16ης Ιουλίου 1998, C-264/96, ICI, Συλλογή 1998, σ. I-4695, σκέψη 19, της 29ης Απριλίου 1999, C-311/97, Royal Bank of Scotland, Συλλογή 1999, σ. I-2651, σκέψη 19, της 6ης Ιουνίου 2000, C-35/98, Verkooijen, Συλλογή 2000, σ. I-4071, σκέψη 32, και της 3ης Οκτωβρίου 2002, C-136/00, Danner, Συλλογή 2002, σ. I-8147, σκέψη 28).

19. Δεδομένου ότι πρόκειται για διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ σχετικές με την ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών, οι διατάξεις αυτές έχουν εφαρμογή, όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο με αφορμή τη διοργάνωση λαχειοφόρων αγορών, στη δραστηριότητα που συνίσταται στην παροχή της δυνατότητας συμμετοχής αντί αμοιβής σε παίγνιο με χρήματα (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Schindler, σκέψη 19). Επομένως, η δραστηριότητα αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 49 ΕΚ, εφόσον ένας τουλάχιστον από τους παροχείς υπηρεσιών είναι εγκατεστημένος σε κράτος μέλος άλλο από αυτό στο οποίο παρέχεται η υπηρεσία. Επομένως, η υπόθεση πρέπει να εξεταστεί υπό το πρίσμα της ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών.

20. Κατά πάγια νομολογία, το άρθρο 49 ΕΚ απαγορεύει όχι μόνον όλες τις διακρίσεις λόγω ιθαγένειας εις βάρος των παρεχόντων υπηρεσίες που είναι εγκατεστημένοι σε άλλο κράτος μέλος, αλλά και κάθε περιορισμό και εμπόδιο στην ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών, ακόμη και όταν οι εν λόγω περιορισμοί ή τα εν λόγω εμπόδια ισχύουν αδιακρίτως τόσο για τους παροχείς του οικείου κράτους μέλους όσο και γι' αυτούς που είναι εγκατεστημένοι σε άλλα κράτη μέλη (βλ. απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 2003, C-131/01, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 2003, σ. I-1659, σκέψη 26).

21. Δεν αμφισβητείται ότι στην υπόθεση της κύριας δίκης οι λαχειοφόροι αγορές του εξωτερικού έχουν διαφορετική φορολογική μεταχείριση από ό,τι οι φινλανδικές και βρίσκονται σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τις τελευταίες. Πράγματι, κατ' εφαρμογή του *lotteriskattelagen*, μόνον τα κέρδη που προέρχονται από τυχερά παίγνια χωρίς άδεια στη Φινλανδία θεωρούνται ως φορολογούμενα εισοδήματα, ενώ τα κέρδη που προέρχονται από τυχερά παίγνια που διοργανώνονται στο κράτος μέλος αυτό δεν αποτελούν φορολογούμενα εισοδήματα. Η Φινλανδική Κυβέρνηση, εξάλλου, έχει αναγνωρίσει ότι η ύπαρξη της νομοθεσίας αυτής έχει ως αποτέλεσμα να προτιμούν οι Φινλανδοί

φορολογούμενοι να μετέχουν σε λαχειοφόρο αγορά που διοργανώνεται στη Φινλανδία παρά σε πραγματοποιούμενη σε άλλο κράτος μέλος.

22. Αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει η ως άνω κυβέρνηση, το γεγονός ότι οι εγκατεστημένοι στη Φινλανδία διοργανωτές παιγνίων υπόκεινται σε φόρο ως διοργανωτές παιγνίων με χρήματα δεν αναιρεί την προφανή άνιση μεταχείριση που επιβάλλει η φινλανδική νομοθεσία, δεδομένου ότι ο ως άνω φόρος δεν είναι ανάλογος προς τον φόρο επί του εισοδήματος που επιβάλλεται στα κέρδη από συμμετοχή των φορολογουμένων στις διοργανούμενες σε άλλα κράτη μέλη λαχειοφόρους αγορές.

23. Κατά τη Φινλανδική Κυβέρνηση, η εθνική της νομοθεσία, ακόμη και αν υποτεθεί ότι εισάγει διακρίσεις, δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, όπως είναι η πρόληψη των καταχρήσεων και της απάτης, η μείωση της κοινωνικής ζημίας που προκαλούν τα παίγνια, η χρηματοδότηση δραστηριοτήτων δημόσιας ωφέλειας ή η κατοχύρωση της ασφάλειας δικαίου.

24. Η Νορβηγική Κυβέρνηση επικαλείται επίσης ως δικαιολογητικό λόγο την ανάγκη καταπολεμήσεως των επιβλαβών συνεπειών της εξαρτήσεως από τα τυχερά παίγνια, οι οποίες άπτονται της δημόσιας υγείας. Για τον λόγο αυτόν υπάρχουν κέντρα επανεντάξεως και άλλες μονάδες θεραπείας των παικτών, ενώ, πέραν αυτού, το παιχνίδι δημιουργεί κοινωνικά προβλήματα, όπως κατασπατάληση των πόρων της οικογένειας του εξαρτημένου από το παιχνίδι, διαζύγια και αυτοκτονίες.

25. Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι οι δικαιολογητικοί λόγοι που μπορούν να προβληθούν από ένα κράτος μέλος πρέπει να συνοδεύονται από ανάλυση της σκοπιμότητας και της αναλογικότητας του περιοριστικού μέτρου που λαμβάνεται από το κράτος μέλος αυτό (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 30ής Νοεμβρίου 1995, C-55/94, Gebhard, Συλλογή 1995, σ. I-4165, και της 26ης Νοεμβρίου 2002, C-100/01, Oteiza Olazabal, Συλλογή 2002, σ. I-10981).

26. Στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο φάκελος που διαβιβάστηκε στο Δικαστήριο από το παραπέμπον δικαστήριο δεν περιλαμβάνει κανένα στατιστικό ή άλλο στοιχείο που να τεκμηριώνει τη σοβαρότητα των κινδύνων από τα τυχερά παιχνίδια ούτε, πολλώ μάλλον, την ύπαρξη ιδιαίτερης συνάφειας μεταξύ των κινδύνων αυτών και της συμμετοχής των υπηκόων του οικείου κράτους μέλους σε λαχειοφόρους αγορές διοργανούμενες σε άλλα κράτη μέλη.

27. Στο προδικαστικό ερώτημα πρέπει, επομένως, να δοθεί η απάντηση ότι η νομοθεσία κράτους μέλους σύμφωνα με την οποία τα κέρδη που αποκτώνται από τυχερά παίγνια που διοργανώνονται σε άλλα κράτη μέλη θεωρούνται, από άποψη φορολογίας εισοδήματος, ως φορολογητέο εισόδημα του αποκτήσαντος τα κέρδη,

ενώ τα κέρδη που αποκτώνται από τυχερό παίγνιο που διοργανώνεται στο εν λόγω κράτος μέλος δεν υπόκεινται σε φόρο εισοδήματος, αντίκειται στο άρθρο 49 ΕΚ.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

**κρίνοντας επί του ερωτήματος που του υπέβαλε με διάταξη της 5ης
Φεβρουαρίου 2002 το Elands förvaltningsdomstol, αποφαινεται:**

Η νομοθεσία κράτους μέλους σύμφωνα με την οποία τα κέρδη που αποκτώνται από τυχερά παίγνια που διοργανώνονται σε άλλα κράτη μέλη θεωρούνται, από άποψη φορολογίας εισοδήματος, ως φορολογητέο εισόδημα του αποκτήσαντος τα κέρδη, ενώ τα κέρδη που αποκτώνται από τυχερό παίγνιο που διοργανώνεται στο εν λόγω κράτος μέλος δεν υπόκεινται σε φόρο εισοδήματος, αντίκειται στο άρθρο 49 ΕΚ.

«Ελευθερία εγκαταστάσεως – Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών – Τυχερά παίγνια – Συγκέντρωση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων – Προϋπόθεση παραχωρήσεως αδείας από τις αρμόδιες αρχές – Αποκλεισμός ορισμένων επιχειρήσεων λόγω της εμπορικής τους επωνυμίας – Προϋπόθεση χορηγήσεως αδείας από την αστυνομία – Ποινικές κυρώσεις»

4. Υποθέσεις C-338/04, C-359/04 και C-360/04, με αντικείμενο αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλαν το Tribunale di Larino (Ιταλία) (C-338/04) και το Tribunale di Teramo (Ιταλία) (C-359/04 και C-360/04) με αποφάσεις της 8ης και της 31ης Ιουλίου 2004, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 6 και στις 18 Αυγούστου 2004 αντιστοίχως, στο πλαίσιο των ποινικών δικών κατά των

Massimiliano Placanica (C-338/04),

Christian Palazzese (C-359/04),

Angelo Sorricchio (C-360/04),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Οι αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία των άρθρων 43 ΕΚ και 49 ΕΚ.

2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο ποινικών δικών κατά των M. Placanica, C. Palazzese και A. Sorricchio, κατηγορουμένων για μη τήρηση της ιταλικής νομοθεσίας περί συγκεντρώσεως στοιχημάτων. Οι υπό κρίση αιτήσεις εντάσσονται σε παρεμφερές νομικό και πραγματικό πλαίσιο με τις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις της 21ης Οκτωβρίου 1999, C-67/98, Zenatti (Συλλογή 1999, σ. I-7289), και της 6ης Νοεμβρίου 2003, C-243/01, Gambelli κ.λπ. (Συλλογή 2003, σ. I-13031).

Το νομικό πλαίσιο

3 Η ιταλική νομοθεσία ορίζει, κατ' ουσίαν, ότι η συμμετοχή στη διοργάνωση τυχερών παιγνίων, περιλαμβανομένης της συγκεντρώσεως στοιχημάτων, εξαρτάται, αφενός, από την παραχώρηση αδείας των αρμόδιων αρχών και, αφετέρου, από τη χορήγηση αδείας της αστυνομίας. Οι παραβάσεις των οικείων νομοθετικών διατάξεων επισύρουν ποινικές κυρώσεις, με ανώτατο όριο την τριετή φυλάκιση.

Οι παραχωρήσεις αδειών

4 Άδειες για τη διοργάνωση στοιχημάτων επί αθλητικών συναντήσεων παραχωρούσαν, έως το 2002, η Ιταλική εθνική ολυμπιακή επιτροπή (Comitato olimpico nazionale italiano, στο εξής: CONI) και η Εθνική ένωση για τη φυλετική βελτίωση των ίππων (Unione nazionale per l'incremento delle razze equine, στο εξής: UNIRE), οι οποίες είχαν το δικαίωμα να διοργανώνουν στοιχήματα επί των αθλητικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνταν ή διεξάγονταν υπό τον έλεγχό τους. Τούτο προέκυπτε από τις συνδυασμένες διατάξεις του νομοθετικού διατάγματος 496 της 14ης Απριλίου 1948 (GURI αριθ. 118, της 14ης Απριλίου 1948), του άρθρου 3, παράγραφος 229, του νόμου 549 της 28ης Δεκεμβρίου 1995 (τακτικό συμπλήρωμα της GURI αριθ. 302, της 29ης Δεκεμβρίου 1995), και του άρθρου 3, παράγραφος 78, του νόμου 662 της 23ης Δεκεμβρίου 1996 (τακτικό συμπλήρωμα της GURI αριθ. 303, της 28ης Δεκεμβρίου 1996).

5 Ειδικοί κανόνες για την παραχώρηση αδειών από την CONI θεσπίστηκαν με το διάταγμα 174 του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών, της 2ας Ιουνίου 1998 (GURI αριθ. 129, της 5ης Ιουνίου 1998, στο εξής: διάταγμα 174/98), και για την παραχώρηση αδειών από την UNIRE με το διάταγμα 169 του Προέδρου της Δημοκρατίας, της 8ης Απριλίου 1998 (GURI αριθ. 125, της 1ης Ιουνίου 1998).

6 Το διάταγμα 174/98 προέβλεπε ότι η παραχώρηση αδειών από την CONI πραγματοποιείται με διαγωνισμό. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, η CONI όφειλε να μεριμνά για τη διαφάνεια του μετοχολογίου των παραχωρησιούχων και για την ορθολογική κατανομή των σημείων συγκεντρώσεως και αναλήψεως στοιχημάτων στην ιταλική επικράτεια.

7 Προς διασφάλιση της διαφάνειας του μετοχολογίου, το άρθρο 2, παράγραφος 6, του διατάγματος 174/98 προέβλεπε ότι, οσάκις ο παραχωρησιούχος ήταν κεφαλαιουχική εταιρία, οι απολαύουσες δικαιώματος ψήφου μετοχές έπρεπε να εκδίδονται στο όνομα φυσικών προσώπων ή ομορρύθμων ή ετερορρύθμων εταιριών και δεν μπορούσαν να μεταβιβασθούν με απλή οπισθογράφιση.

8 Ανάλογες ήταν και οι διατάξεις που αφορούσαν την παραχώρηση αδειών από την UNIRE.

9 Το 2002, οι αρμοδιότητες της CONI και της UNIRE στον τομέα των στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων μεταβιβάστηκαν, κατόπιν θεσπίσεως μιας σειράς νομοθετικών διατάξεων, στην Αυτόνομη Διοίκηση των Μονοπωλίων του Κράτους, η οποία τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών.

10 Σύμφωνα με τροποποίηση την οποία επέφερε, στο πλαίσιο της μεταβιβάσεως των οικείων αρμοδιοτήτων, το άρθρο 22, παράγραφος 11, του νόμου 289, της 27ης Δεκεμβρίου 2002 (τακτικό συμπλήρωμα της GURI αριθ. 305, της 31ης Δεκεμβρίου 2002, στο εξής: δημοσιονομικός νόμος για το έτος 2003), όλες οι κεφαλαιουχικές εταιρίες, χωρίς περιορισμό ως προς τη μορφή τους, δύνανται πλέον να μετέχουν στους διαγωνισμούς για την παραχώρηση αδειών.

Οι άδειες της αστυνομίας

11 Άδεια της αστυνομίας χορηγείται μόνο σε όσους είναι παραχωρησιούχοι ή σε όσους έχουν έγκριση από υπουργείο ή από άλλη αρχή, η οποία έχει κατά νόμο το αποκλειστικό δικαίωμα διοργανώσεως και εκμεταλλεύσεως στοιχημάτων. Οι εν λόγω προϋποθέσεις χορηγήσεως απορρέουν από το άρθρο 88 του βασιλικού διατάγματος 773, περί κωδικοποιήσεως των νόμων για τη δημόσια ασφάλεια (Regio Decreto αριθ. 773, Testo unico delle leggi di pubblica sicurezza), της 18ης Ιουνίου 1931 (GURI αριθ. 146, της 26ης Ιουνίου 1931), όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 37, παράγραφος 4, του νόμου 388, της 23ης Δεκεμβρίου 2000 (τακτικό συμπλήρωμα της GURI αριθ. 302, της 29ης Δεκεμβρίου 2000, στο εξής: βασιλικό διάταγμα).

12 Επιπλέον, βάσει των συνδυασμένων διατάξεων των άρθρων 11 και 14 του βασιλικού διατάγματος, η αστυνομία δεν χορηγεί άδεια σε όποιον έχει καταδικασθεί σε ορισμένες ποινές ή για ορισμένα ποινικά αδικήματα, ιδίως δε για εκείνα που άπτονται της εντιμότητας και των χρηστών ηθών ή αφορούν παράβαση των κανονιστικών ρυθμίσεων περί τυχερών παιγνίων.

13 Κατόπιν της χορηγήσεως της αδειάς, ο δικαιούχος οφείλει, βάσει του άρθρου 16 του βασιλικού διατάγματος, να παρέχει ανά πάσα στιγμή στα όργανα της τάξεως πρόσβαση στις εγκαταστάσεις όπου ασκείται η δραστηριότητα για την οποία παρασχέθηκε η άδεια.

Οι ποινικές κυρώσεις

14 Το άρθρο 4 του νόμου 401, της 13ης Δεκεμβρίου 1989, περί παρεμβάσεως στον τομέα των παράνομων παιγνίων και στοιχημάτων και περί προστασίας της

ομαλής διεξαγωγής των αθλητικών συναντήσεων (GURI αριθ. 294, της 18ης Δεκεμβρίου 1989), όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 37, παράγραφος 5, του νόμου 388 (στο εξής: νόμος 401/89), προβλέπει τις ακόλουθες ποινές για την παράνομη συμμετοχή στη διοργάνωση τυχερών παιγνίων:

«1. Οποιοσδήποτε μετέχει παρανόμως στη διοργάνωση λαχειοφόρων αγορών, στοιχημάτων ή διαγωνισμών προγνωστικών, για τους οποίους αποκλειστικώς αρμόδιο είναι το Δημόσιο ή άλλοι παραχωρησιούχοι οργανισμοί, τιμωρείται με φυλάκιση έξι μηνών έως τριών ετών. Η ίδια ποινή επιβάλλεται σε οποιονδήποτε διοργανώνει στοιχήματα ή διαγωνισμούς προγνωστικών επί των αθλητικών δραστηριοτήτων που διαχειρίζεται είτε η CONI και οι λειτουργούντες υπό την εποπτεία της οργανισμοί είτε η UNIRE. Οποιοσδήποτε μετέχει παρανόμως στη δημόσια διοργάνωση στοιχημάτων για άλλες αθλητικές συναντήσεις μεταξύ ανθρώπων ή για διαγωνισμούς ζώων, ή για παίγνια επιδεξιότητας, τιμωρείται με φυλάκιση τριών μηνών έως ενός έτους και με πρόστιμο ύψους τουλάχιστον ενός εκατομμυρίου λιρών. [...]

2. Οποιοσδήποτε διαφημίζει διαγωνισμούς, παίγνια ή στοιχήματα που διοργανώνονται κατά τον περιγραφόμενο στην παράγραφο 1 τρόπο, χωρίς, πάντως, να είναι συνεργός σε ένα από τα οριζόμενα στην εν λόγω παράγραφο ποινικά αδικήματα, τιμωρείται με φυλάκιση τριών μηνών κατ' ανώτατο όριο και με πρόστιμο ύψους από εκατό χιλιάδες έως ένα εκατομμύριο λίρες.

3. Οποιοσδήποτε μετέχει σε διαγωνισμούς, παίγνια ή στοιχήματα τα οποία διοργανώνονται κατά τον περιγραφόμενο στην παράγραφο 1 τρόπο, χωρίς, πάντως, να είναι συνεργός σε ένα από τα οριζόμενα στην εν λόγω παράγραφο ποινικά αδικήματα, τιμωρείται με φυλάκιση τριών μηνών κατ' ανώτατο όριο και με πρόστιμο ύψους από εκατό χιλιάδες έως ένα εκατομμύριο λίρες.
[...]

4 bis. Οι προβλεπόμενες από το παρόν άρθρο κυρώσεις επιβάλλονται σε οποιονδήποτε ασκεί στην Ιταλία, χωρίς παραχώρηση, έγκριση ή άδεια, κατά την έννοια του άρθρου 88 του [βασιλικού διατάγματος], δραστηριότητα η οποία συνίσταται στην αποδοχή ή τη συγκέντρωση ή, εν πάση περιπτώσει, στη διευκόλυνση της αποδοχής ή της συγκεντρώσεως καθ' οιονδήποτε τρόπο, περιλαμβανομένου του τηλεφώνου ή της πληροφορικής, παντός είδους στοιχημάτων που γίνονται αποδεκτά από έτερον στην Ιταλία ή στην αλλοδαπή.

[...]

Η νομολογία του Corte suprema di cassazione

15 Με την απόφασή του 111/04, της 26ης Απριλίου 2004 (στο εξής: απόφαση Gesualdi), το Corte suprema di cassazione (Ιταλία) εξέτασε το συμβατό της ιταλικής νομοθεσίας περί τυχερών παιγνίων προς τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ. Το δικαστήριο αυτό κατέληξε, με την ανάλυσή του, ότι η ιταλική νομοθεσία δεν αντιβαίνει στα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ.

16 Με την απόφαση Gesualdi, το Corte suprema di cassazione διαπίστωσε ότι ο Ιταλός νομοθέτης ακολουθεί από πολλών ετών μια πολιτική αναπτύξεως του τομέα των τυχερών παιγνίων, η οποία σκοπεί προδήλως στην αύξηση των φορολογικών εσόδων και ότι οι ιταλικές νομοθετικές ρυθμίσεις ουδόλως δικαιολογούνται από λόγους που αφορούν την προστασία των καταναλωτών ή την ανάσχεση της ροπής τους προς τα τυχερά παίγνια ή τη μείωση των προσφερόμενων παιγνίων. Εξάλλου, το δικαστήριο αυτό επισήμανε ότι πραγματικός σκοπός της ιταλικής νομοθεσίας είναι να διασφαλίσει ότι οι δραστηριότητες που συνδέονται με τα τυχερά παίγνια ασκούνται εντός ελεγχόμενων κυκλωμάτων, προκειμένου να αποτρέπεται η εκμετάλλευσή τους για εγκληματικούς σκοπούς. Για αυτόν ακριβώς τον λόγο, οι οικείες νομοθετικές διατάξεις προβλέπουν ότι τόσο τα πρόσωπα που έχουν την εκμετάλλευση των στοιχημάτων και των διαγωνισμών προγνωστικών όσο και οι εγκαταστάσεις στις οποίες ασκείται η εκμετάλλευση αυτή υπόκεινται σε έλεγχο και επιτήρηση. Το Corte suprema di cassazione έκρινε ότι οι σκοποί αυτοί καθαυτοί αρκούν για να δικαιολογήσουν τους περιορισμούς της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

17 Όσον αφορά τις προϋποθέσεις που σκοπούν στη διασφάλιση της διαφάνειας του μετοχολογίου των παραχωρησιούχων, οι οποίες έχουν, μεταξύ άλλων, ως συνέπεια τον αποκλεισμό από τους διαγωνισμούς για την παραχώρηση αδειών των εταιριών, των οποίων οι μέτοχοι δεν ήταν δυνατό να εξατομικευθούν ανά πάσα στιγμή, το Corte suprema di cassazione έκρινε με την απόφαση Gesualdi ότι οι ιταλικές κανονιστικές ρυθμίσεις δεν εισάγουν ούτε άμεση ούτε έμμεση διάκριση εις βάρος των αλλοδαπών εταιριών, καθόσον συνεπάγονται τον αποκλεισμό όχι μόνον των αλλοδαπών κεφαλαιουχικών εταιριών που η ταυτότητα των μετόχων τους δεν μπορεί να προσδιορισθεί επακριβώς, αλλά και όλων των αντίστοιχων ιταλικών κεφαλαιουχικών εταιριών.

Οι διαφορές των κύριων δικών και τα προδικαστικά ερωτήματα

Η διαδικασία παραχωρήσεως των αδειών

18 Από τις δικογραφίες προκύπτει ότι, στις 11 Δεκεμβρίου 1998, η CONI προκήρυξε, σύμφωνα με τις οικείες διατάξεις της ιταλικής νομοθεσίας, διαγωνισμό

που αφορούσε την παραχώρηση 1 000 αδειών διαχείρισεως στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων, αριθμός ο οποίος κρίθηκε, βάσει ειδικής εκτιμήσεως, επαρκής για ολόκληρη την ιταλική επικράτεια. Παράλληλα, ο Υπουργός Οικονομίας και Οικονομικών, με τη σύμφωνη γνώμη του Υπουργού Γεωργικής και Δασικής Πολιτικής, προκήρυξε διαγωνισμό που αφορούσε την παραχώρηση 671 νέων αδειών για την αποδοχή στοιχημάτων επί ιππικών αγώνων, ενώ 329 άδειες που είχαν παραχωρηθεί κατά το παρελθόν ανανεώθηκαν αυτομάτως.

19 Η εφαρμογή επί των εν λόγω διαγωνισμών των διατάξεων που αφορούσαν τη διαφάνεια του μετοχολογίου, όπως ίσχυαν κατά τον χρόνο εκείνο, είχε, μεταξύ άλλων, ως συνέπεια να αποκλεισθούν από τους διαγωνισμούς αυτούς οι οικονομικοί φορείς που είχαν συσταθεί ως κεφαλαιουχικές εταιρίες με μετοχές εισηγμένες στο Χρηματιστήριο, καθόσον δεν ήταν δυνατό να προσδιορισθεί ανά πάσα στιγμή και με ακρίβεια η ταυτότητα των μετόχων τους. Κατόπιν των διαγωνισμών αυτών, παραχωρήθηκαν, το 1999, άδειες οι οποίες ίσχυαν για έξι έτη και μπορούσαν να ανανεωθούν για μια επιπλέον εξαετία.

Η εταιρία Stanley International Betting Ltd

20 Η Stanley International Betting Ltd (στο εξής: Stanley) είναι εταιρία αγγλικού δικαίου, ανήκουσα στον όμιλο Stanley Leisure plc, εταιρία αγγλικού δικαίου, εισηγμένη στο Χρηματιστήριο του Λονδίνου (Ηνωμένο Βασίλειο). Αμφότερες οι εταιρίες έχουν την έδρα τους στο Λίβερπουλ (Ηνωμένο Βασίλειο). Ο όμιλος δραστηριοποιείται στον τομέα των τυχερών παιγνίων και είναι ο τέταρτος μεγαλύτερος bookmaker και η πρώτη εταιρία στην εκμετάλλευση οίκων τυχερών παιγνίων στο Ηνωμένο Βασίλειο.

21 Η Stanley αποτελεί μία από τις εταιρίες μέσω των οποίων ο όμιλος Stanley Leisure plc ασκεί τις δραστηριότητές του εκτός του Ηνωμένου Βασιλείου. Η εταιρία αυτή ασκεί νομοτύπως τη δραστηριότητα του bookmaker στο εν λόγω κράτος μέλος δυνάμει αδείας που της έχει χορηγήσει ο Δήμος του Λίβερπουλ. Η Stanley υπόκειται σε ελέγχους, διενεργούμενους από τις βρετανικές αρχές, για την τήρηση της δημοσίας τάξεως και την προστασία της δημόσιας ασφάλειας, σε εσωτερικούς ελέγχους ως προς τη νομιμότητα των δραστηριοτήτων της και σε ελέγχους πραγματοποιούμενους, αφενός, από ιδιωτική εταιρία λογιστικού ελέγχου και, αφετέρου, από το Δημόσιο Ταμείο και τις τελωνειακές αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου.

22 Η Stanley, η οποία επιθυμούσε να λάβει άδειες για τουλάχιστον 100 σημεία αποδοχής στοιχημάτων στην ιταλική επικράτεια, ενημερώθηκε για τη δυνατότητα συμμετοχής στους διαγωνισμούς που αφορούσαν την παραχώρηση αδειών, πλην

όμως αντιλήφθηκε ότι δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις περί της διαφάνειας του μετοχολογίου, λόγω του ότι ανήκε σε όμιλο εισηγμένο στο Χρηματιστήριο. Κατόπιν αυτού, δεν μετέσχε στον διαγωνισμό και, ως εκ τούτου, δεν της παραχωρήθηκε άδεια διαχείρισεως στοιχημάτων.

Τα κέντρα διαβίβασεως δεδομένων

23 Η Stanley ασκεί τις δραστηριότητές της στην Ιταλία μέσω διακοσίων τουλάχιστον πρακτορείων, τα οποία καλούνται κοινώς «κέντρα διαβίβασεως δεδομένων» (στο εξής: ΚΔΔ). Τα κέντρα αυτά παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε χώρους προσιτούς στο κοινό, εντός των οποίων διαθέτουν στους στοιχηματίζοντες πρόγραμμα τηλεματικής που τους παρέχει πρόσβαση στον διακομιστή της Stanley στο Ηνωμένο Βασίλειο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι στοιχηματίζοντες μπορούν, μέσω τηλεματικής, να αποστείλουν στη Stanley τις προτάσεις τους στοιχημάτων, οι οποίες επιλέγονται από τα προγράμματα αθλητικών εκδηλώσεων και τους καταλόγους συντελεστών στοιχημάτων που παρέχει η εταιρία, καθώς και να βεβαιωθούν για την αποδοχή των προτάσεών τους, να καταβάλουν τα διακυβεύματά τους και, ενδεχομένως, να εισπράξουν τα κέρδη τους.

24 Η διαχείριση των ΚΔΔ ασκείται από ανεξάρτητους οικονομικούς φορείς που συνδέονται συμβατικώς με τη Stanley. Οι M. Placanica, C. Palazzese, A. Sorricchio, κατηγορούμενοι των κύριων δικών, ασκούν τη διαχείριση ΚΔΔ συνδεδεμένων με τη Stanley.

25 Από τη δικογραφία που διαβίβασε στο Δικαστήριο το Tribunale di Teramo προκύπτει ότι αμφότεροι οι C. Palazzese και A. Sorricchio υπέβαλαν στην αστυνομική διεύθυνση του Atri, προ της ενάρξεως των δραστηριοτήτων τους, αιτήσεις για να λάβουν άδεια από την αστυνομία, σύμφωνα με το άρθρο 88 του βασιλικού διατάγματος. Οι αιτήσεις αυτές δεν έτυχαν απαντήσεως.

Η αίτηση του Tribunale di Larino για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως (υπόθεση C-338/04)

26 Η εισαγγελική αρχή άσκησε ποινική δίωξη κατά του M. Placanica ενώπιον του Tribunale de Larino, με την κατηγορία ότι τέλεσε το ποινικό αδίκημα του άρθρου 4, παράγραφος 4 bis, του νόμου 401/89, καθόσον άσκησε, ως διαχειριστής ΚΔΔ για λογαριασμό της Stanley, οργανωμένη δραστηριότητα συγκεντρώσεως στοιχημάτων χωρίς την απαιτούμενη άδεια της αστυνομίας.

27 Το δικαστήριο αυτό έχει αμφιβολίες ως προς το βάσιμο του συμπεράσματος στο οποίο κατέληξε το Corte suprema di cassazione με την απόφαση Gesualdi,

όσον αφορά το συμβατό του άρθρου 4, παράγραφος 4 bis, του νόμου 401/89 προς το κοινοτικό δίκαιο. Συγκεκριμένα, το δικαστήριο αυτό διερωτάται κατά πόσον οι λόγοι δημοσίας τάξεως, τους οποίους επικαλέστηκε το Corte suprema di cassazione στην υπόθεση εκείνη, αρκούν πράγματι για να δικαιολογήσουν τους επίμαχους περιορισμούς.

28 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunale de Larino αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Ζητείται από το Δικαστήριο να εκτιμήσει κατά πόσον η διάταξη του άρθρου 4, παράγραφος 4 bis, του νόμου 401/89 είναι σύμφωνη προς τις αρχές των άρθρων 43 επ. [ΕΚ] και 49 [ΕΚ] περί εγκαταστάσεως και ελεύθερης παροχής διασυνοριακών υπηρεσιών, υπό το πρίσμα, επίσης, των συγκρουόμενων ερμηνειών που προκύπτουν από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων [...] (ειδικότερα από την προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λπ.) και από την απόφαση του Corte suprema di cassazione, Sezioni Unite [στην υπόθεση Gesualdi]: ειδικότερα, ζητείται να διευκρινισθεί κατά πόσον μπορεί να τύχει εφαρμογής εντός της Ιταλίας το σύστημα των κυρώσεων, στις οποίες αναφέρεται το κατηγορητήριο κατά του M. Placanica και των οποίων ζητείται η εις βάρος του επιβολή.»

Οι αιτήσεις του Tribunale di Teramo για την έκδοση προδικαστικής απόφασεως (υποθέσεις C-359/04 και C-360/04)

29 Η αστυνομική διεύθυνση του Atri, η οποία προσάπτει στους C. Palazzese και A. Sorricchio ότι άσκησαν οργανωμένη δραστηριότητα προς διευκόλυνση της συγκεντρώσεως στοιχημάτων χωρίς να τους έχει παραχωρηθεί άδεια από τις αρμόδιες αρχές ή να τους έχει χορηγηθεί άδεια από την αστυνομία, προχώρησε, προληπτικώς, στην κατάσχεση των εγκαταστάσεων και του εξοπλισμού τους, βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 4 bis, του νόμου 401/89. Κατόπιν της εγκρίσεως των κατασχέσεων από την εισαγγελική αρχή, οι C. Palazzese και A. Sorricchio άσκησαν ενώπιον του Tribunale di Teramo χωριστές προσφυγές κατά των πράξεων με τις οποίες διατάχθηκαν οι κατασχέσεις.

30 Το δικαστήριο αυτό έκρινε ότι οι περιορισμοί που επιβάλλονταν στις εισηγμένες στο Χρηματιστήριο κεφαλαιουχικές εταιρίες, οι οποίοι παρακώλυσαν τη συμμετοχή τους, το 1999, στον τελευταίο διαγωνισμό για την παραχώρηση αδειών εκμεταλλεύσεως στοιχημάτων, αντιβαίνουν προς τις αρχές του κοινοτικού δικαίου, καθόσον εισάγουν διάκριση εις βάρος των μη ιταλικών εταιριών.

Συνεπώς, το δικαστήριο αυτό, όπως και το Tribunale di Larino, διατηρεί αμφιβολίες ως προς την ορθότητα της αποφάσεως Gesualdi.

31 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunale di Teramo αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχουν [τα άρθρα 43, πρώτο εδάφιο, ΕΚ και 49, πρώτο εδάφιο, ΕΚ] την έννοια ότι τα κράτη μέλη μπορούν να παρεκκλίνουν προσωρινώς (για περίοδο έξι έως δώδεκα ετών) από το καθεστώς της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών εντός της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, θεσπίζοντας διατάξεις, οι οποίες, μη ερχόμενες σε αντίθεση με τις ως άνω αρχές του κοινοτικού δικαίου, προβλέπουν:

- την παραχώρηση σε ορισμένα πρόσωπα αδειών που ισχύουν για έξι έως δώδεκα έτη και αφορούν την άσκηση δραστηριοτήτων παροχής συγκεκριμένων υπηρεσιών, βάσει νομοθετικού πλαισίου που προβλέπει τον αποκλεισμό από τον διαγωνισμό για την παραχώρηση αυτών των αδειών ορισμένων εταιριών (μη ιταλικών) που έχουν συσταθεί υπό συγκεκριμένη νομική μορφή·
- την τροποποίηση του νομοθετικού αυτού πλαισίου, λαμβανομένου υπόψη ότι αυτό αντέβαινε προς τις αρχές των άρθρων 43 [ΕΚ] και 49 [...] ΕΚ, ώστε να επιτρέπεται εφεξής η συμμετοχή στους διαγωνισμούς και εκείνων των εταιριών που προηγουμένως αποκλείονταν·
- τη μη ανάκληση των αδειών που είχαν παραχωρηθεί βάσει του προγενέστερου νομοθετικού πλαισίου, καίτοι αυτό κρίθηκε, όπως προαναφέρθηκε, ότι αντιβαίνει προς τις αρχές της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, και τη μη προκήρυξη νέου διαγωνισμού, εφαρμοζόμενης της ευθυγραμμισμένης προς τις αρχές αυτές νέας ρυθμίσεως·
- τη συνέχιση, αντιθέτως, της πρακτικής της ασκήσεως ποινικής διώξεως κατά όσων συνεργάζονται με εταιρίες οι οποίες, καίτοι ασκούν νομίμως τη δραστηριότητα αυτή στο κράτος μέλος της έδρας τους, είχαν αποκλεισθεί από τους διαγωνισμούς λόγω ακριβώς των περιορισμών που προέβλεπε το προγενέστερο σύστημα παραχωρήσεως αδειών, το οποίο στη συνέχεια καταργήθηκε;»

32 Με την πρώτη διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 14ης Οκτωβρίου 2003, οι υποθέσεις C-359/04 και C-360/04 ενώθηκαν προς διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως. Με τη δεύτερη διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 27ης Ιανουαρίου 2006, η υπόθεση C-338/04 ενώθηκε με τις υποθέσεις C-359/04 και C-360/04 προς διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

Επί του παραδεκτού των προδικαστικών ερωτημάτων

33 Στην υπόθεση C-338/04, όλες οι κυβερνήσεις που κατέθεσαν παρατηρήσεις, πλην της Βελγικής Κυβερνήσεως, αμφισβητούν το παραδεκτό του υποβληθέντος ερωτήματος. Στις υποθέσεις C-359/04 και C-360/04, η Ιταλική και η Ισπανική Κυβέρνηση έχουν αμφιβολίες ως προς το παραδεκτό του υποβληθέντος ερωτήματος. Όσον αφορά την υπόθεση C-338/04, η Πορτογαλική και η Φινλανδική Κυβέρνηση ισχυρίζονται ότι δεν είναι δυνατό να δοθεί απάντηση στο υποβληθέν ερώτημα, καθόσον η περί παραπομπής απόφαση του Tribunale di Lagino δεν παρέχει επαρκή στοιχεία, ενώ η Ιταλική, η Γερμανική, η Ισπανική και η Γαλλική Κυβέρνηση υποστηρίζουν ότι το ερώτημα αφορά την ερμηνεία του εθνικού, και όχι του κοινοτικού, δικαίου και, συνεπώς, ζητείται από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί του συμβατού των κανόνων του εσωτερικού δικαίου προς το κοινοτικό δίκαιο. Η Ιταλική και η Ισπανική Κυβέρνηση διατυπώνουν τις ίδιες ακριβώς επιφυλάξεις ως προς το παραδεκτό του υποβληθέντος ερωτήματος στις υποθέσεις C-359/04 και C-360/04.

34 Όσον αφορά τα στοιχεία τα οποία πρέπει να περιέχει η απόφαση περί παραπομπής που περιέρχεται στο Δικαστήριο, πρέπει να υπομνησθεί ότι τα στοιχεία αυτά πρέπει όχι μόνο να παρέχουν στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να δίδει χρήσιμες απαντήσεις, αλλά και να παρέχουν στις κυβερνήσεις των κρατών μελών και στα λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη τη δυνατότητα να υποβάλλουν παρατηρήσεις σύμφωνα με το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου. Από πάγια νομολογία προκύπτει ότι, προς επίτευξη αυτών των σκοπών, πρέπει, αφενός, το εθνικό δικαστήριο να καθορίζει το πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσονται τα ερωτήματα που υποβάλλει ή, τουλάχιστον, να εξηγεί τις πραγματικές καταστάσεις στις οποίες στηρίζονται τα ερωτήματα αυτά. Αφετέρου, από την απόφαση περί παραπομπής πρέπει να προκύπτουν οι συγκεκριμένοι λόγοι που ώθησαν το εθνικό δικαστήριο να διερωτηθεί επί της ερμηνείας του κοινοτικού δικαίου και να κρίνει αναγκαία την υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων στο Δικαστήριο. Συναφώς, είναι απολύτως απαραίτητο το εθνικό δικαστήριο να παράσχει ορισμένες, τουλάχιστον, διευκρινίσεις σε σχέση με τους λόγους που επέλεξε τις κοινοτικές διατάξεις, των οποίων την ερμηνεία ζητεί, καθώς και με τον σύνδεσμο που υφίσταται μεταξύ των διατάξεων αυτών και της εφαρμοζόμενης επί της διαφοράς της κύριας δίκης εθνικής νομοθεσίας (βλ., μεταξύ άλλων, υπ' αυτή την έννοια, τις αποφάσεις της 26ης Ιανουαρίου 1993, C-320/90 έως C-322/90, Telemarsicabruzzo κ.λπ. (Συλλογή 1993, σ. I-393, σκέψη 6), της 6ης Δεκεμβρίου 2005, C-453/03, C-11/04, C-12/04 και C-194/04, ABNA κ.λπ. (Συλλογή 2005, σ. I-10423, σκέψεις 45 έως 47) και της 19ης Σεπτεμβρίου 2006, C-506/04, Wilson (η οποία δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή, σκέψεις 38 και 39).

35 Η περί παραπομπής απόφαση του Tribunale di Larino (υπόθεση C-338/04) πληροί τις προϋποθέσεις αυτές. Πράγματι, στο μέτρο που το εθνικό νομικό πλαίσιο και τα επιχειρήματα των διαδίκων ταυτίζονται, κατ' ουσίαν, με εκείνα στο πλαίσιο των οποίων εντάσσεται η προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λπ., η παραπομπή στην εν λόγω απόφαση αρκεί για να παράσχει τόσο στο Δικαστήριο όσο και στις κυβερνήσεις των κρατών μελών, και στα λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη, τη δυνατότητα να προσδιορίσουν το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης.

36 Όσον αφορά την κατανομή των αρμοδιοτήτων στο πλαίσιο του συστήματος δικαστικής συνεργασίας που καθιερώνει το άρθρο 234 ΕΚ, είναι αληθές ότι η ερμηνεία των εθνικών διατάξεων εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια, και όχι στο Δικαστήριο, το οποίο δεν είναι αρμόδιο να αποφαινεται, στο πλαίσιο διαδικασίας δυνάμει του άρθρου αυτού, επί του συμβατού των κανόνων του εσωτερικού δικαίου προς τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου. Αντιθέτως, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να παράσχει στο εθνικό δικαστήριο όλα τα ερμηνευτικά στοιχεία που άπτονται του κοινοτικού δικαίου και θα του δώσουν τη δυνατότητα να εκτιμήσει το συμβατό των κανόνων του εσωτερικού δικαίου προς την οικεία κοινοτική κανονιστική ρύθμιση (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1995, C-55/94, Gebhard, Συλλογή 1995, σ. I-4165, σκέψη 19, και προπαρατεθείσα απόφαση Wilson, σκέψεις 34 και 35).

37 Συναφώς, όπως ορθώς επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 70 των προτάσεών του, από τη διατύπωση του προδικαστικού ερωτήματος που υπέβαλε το Tribunale di Larino (υπόθεση C-338/04) προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί του συμβατού διατάξεως του εσωτερικού δικαίου προς το κοινοτικό δίκαιο. Εντούτοις, το Δικαστήριο, καίτοι δεν δύναται να απαντήσει στο ούτως διατυπωθέν ερώτημα, μπορεί κάλλιστα να δώσει χρήσιμη απάντηση στο αιτούν δικαστήριο, παρέχοντάς του τα σχετικά με το κοινοτικό δίκαιο ερμηνευτικά στοιχεία, βάσει των οποίων θα μπορέσει το ίδιο να αποφανθεί επί του συμβατού του εσωτερικού δικαίου προς το κοινοτικό δίκαιο.

38 Το Tribunale di Teramo προσδιορίζει επακριβώς, με το προδικαστικό ερώτημα (υποθέσεις C-359/04 και C-360/04) που υπέβαλε, τα αποτελέσματα της θεσπίσεως μιας σειράς εθνικών διατάξεων και ερωτά το Δικαστήριο κατά πόσον τα αποτελέσματα αυτά είναι σύμφωνα προς τη Συνθήκη ΕΚ. Συνεπώς, με τα ερώτημα αυτό το Δικαστήριο δεν καλείται να αποφανθεί επί της ερμηνείας του εθνικού δικαίου ή επί του συμβατού του προς το κοινοτικό δίκαιο.

39 Επομένως, τα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να κριθούν παραδεκτά.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

40 Από τις διαβιβασθείσες στο Δικαστήριο δικογραφίες προκύπτει ότι η επιχείρηση που επιθυμεί να ασκήσει, στην Ιταλία, δραστηριότητα στον τομέα των τυχερών παιγνίων οφείλει να συμμορφωθεί προς την οικεία εθνική νομοθεσία, η οποία θέτει τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

- την παραχώρηση αδείας από τις αρμόδιες αρχές·
- την παραχώρηση των αδειών αυτών κατόπιν διαγωνισμού από τον οποίο αποκλείονται ορισμένα είδη επιχειρήσεων, ιδίως οι εταιρίες των οποίων οι μέτοχοι δεν μπορούν να εξατομικευθούν ανά πάσα στιγμή·
- τη χορήγηση αδείας από την αστυνομία και
- την επιβολή ποινικών κυρώσεων, σε περίπτωση μη τηρήσεως της οικείας νομοθεσίας.

41 Με τα προδικαστικά τους ερωτήματα, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, τα αιτούντα δικαστήρια ζητούν, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ απαγορεύουν εθνική νομοθεσία περί των τυχερών παιγνίων, όπως η επίμαχη στο πλαίσιο των κύριων δικών, κατά το μέτρο που θέτει τέτοιες προϋποθέσεις.

42 Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η επίμαχη στο πλαίσιο των κύριων δικών εθνική νομοθεσία συνεπάγεται περιορισμούς της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, καθόσον απαγορεύει –επ' απειλή ποινικών κυρώσεων– την άσκηση δραστηριοτήτων στον τομέα των τυχερών παιγνίων ελλείψει παραχωρήσεως αδείας από τις αρμόδιες αρχές ή χορηγήσεως αδείας από την αστυνομία του οικείου κράτους μέλους (προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λπ., σκέψη 59 και διατακτικό).

43 Αφενός, οι περιορισμοί που επιβάλλονται στους μεσολαβούντες, όπως οι κατηγορούμενοι των κύριων δικών, παρακωλύουν την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης εγκαταστάσεως των εγκατεστημένων σε άλλο κράτος μέλος εταιριών, όπως η Stanley, που ασκούν τη δραστηριότητα συγκεντρώσεως στοιχημάτων σε άλλα κράτη μέλη μέσω ενός δικτύου πρακτορείων, όπως τα ΚΔΔ που διαχειρίζονται οι κατηγορούμενοι των κύριων δικών (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λπ., σκέψη 46).

44 Αφετέρου, η επιβαλλόμενη στους μεσολαβούντες, όπως οι κατηγορούμενοι των κύριων δικών, απαγόρευση της διευκολύνσεως της παροχής υπηρεσιών στοιχημάτων που αφορούν αθλητικές συναντήσεις οι οποίες διοργανώνονται από παρέχοντα υπηρεσίες, όπως η Stanley, εγκατεστημένο σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο εντός του οποίου ασκούν τη δραστηριότητά τους οι εν λόγω μεσολαβούντες, συνιστά περιορισμό του δικαιώματος του παρέχοντος υπηρεσίες για ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, ανεξαρτήτως του ότι οι

μεσολαβούντες είναι εγκατεστημένοι στο ίδιο κράτος μέλος με τους αποδέκτες αυτών των υπηρεσιών (προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λπ., σκέψη 58).

45 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να εξεταστεί κατά πόσον οι επίμαχοι στο πλαίσιο των κύριων δικών περιορισμοί μπορούν να γίνουν δεκτοί ως μέτρα παρεκκλίσεως που προβλέπονται ρητώς από τα άρθρα 45 ΕΚ και 46 ΕΚ ή δικαιολογούνται, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος (προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λπ., σκέψη 60).

46 Συναφώς, η νομολογία έχει δεχθεί ορισμένους επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, όπως είναι η προστασία των καταναλωτών, η πρόληψη της απάτης, η μη ενθάρρυνση της εκ μέρους των πολιτών σπατάλης χρημάτων που συνδέεται με τα παίγνια και, γενικώς, η αποτροπή κάθε διαταράξεως της κοινωνικής τάξεως (βλ., υπ' αυτή την έννοια, τις αποφάσεις της 24ης Μαρτίου 1994, C-275/92, Schindler, Συλλογή 1994, σ. I-1039, σκέψεις 57 έως 60, της 21ης Σεπτεμβρίου 1999, C-124/97, Läärä κ.λπ., Συλλογή 1999, σ. I-6067, σκέψεις 32 και 33, καθώς και τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Zenatti, σκέψεις 30 και 31, και Gambelli κ.λπ., σκέψη 67).

47 Στο πλαίσιο αυτό, οι ηθικής, θρησκευτικής ή πολιτιστικής φύσεως ιδιαιτερότητες, καθώς και οι ηθικώς και οικονομικώς επιζήμιες, για το άτομο και την κοινωνία, συνέπειες των παιγνίων και των στοιχημάτων μπορούν να δικαιολογήσουν την αναγνώριση υπέρ των εθνικών αρχών επαρκούς εξουσίας εκτιμήσεως προκειμένου να καθορίζουν τις απαιτήσεις που συνεπάγεται η προστασία των καταναλωτών και της κοινωνικής τάξεως (προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λπ., σκέψη 63).

48 Συναφώς, καίτοι τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να καθορίζουν τους σκοπούς της πολιτικής τους στον τομέα των τυχερών παιγνίων και, ενδεχομένως, να προσδιορίζουν με ακρίβεια το επίπεδο της επιδιωκόμενης προστασίας, εντούτοις οι περιορισμοί που επιβάλλουν πρέπει να πληρούν τις απορρέουσες από τη νομολογία του Δικαστηρίου προϋποθέσεις περί της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας.

49 Επομένως, πρέπει να εξετασθεί χωριστά για καθέναν από τους επιβαλλόμενους με την εθνική νομοθεσία περιορισμούς, ιδίως, το κατά πόσον είναι πρόσφοροι για τη διασφάλιση της επιτεύξεως του σκοπού ή των σκοπών που επιδιώκει το οικείο κράτος μέλος και το κατά πόσον βαίνουν πέραν αυτού που είναι αναγκαίο για την επίτευξή τους. Εν πάση περιπτώσει, οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να εφαρμόζονται κατά τρόπο που δεν εισάγει διακρίσεις (βλ., υπ' αυτή την έννοια, τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Gebhard, σκέψη 37, Gambelli κ.λπ., σκέψεις 64 και 65, και την απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2003, C-42/02, Lindman, Συλλογή 2003, σ. I-13519, σκέψη 25).

Επί της προϋποθέσεως παραχωρήσεως αδείας

50 Οι επιχειρήσεις μπορούν να ασκήσουν δραστηριότητα στον τομέα των τυχερών παιγνίων στην Ιταλία μόνον κατόπιν παραχωρήσεως αδείας από τις αρμόδιες αρχές. Βάσει του ισχύοντος συστήματος παραχωρήσεως αδειών, ο αριθμός των παραχωρησιούχων επιχειρήσεων είναι περιορισμένος. Όσον αφορά την αποδοχή των στοιχημάτων, ο αριθμός των παραχωρούμενων αδειών διαχείρισεως στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων, πλην των ιππικών αγώνων, περιορίζεται σε 1 000, όσες ακριβώς παραχωρούνται και για την αποδοχή στοιχημάτων επί ιππικών αγώνων.

51 Πρέπει, κατ' αρχάς, να επισημανθεί ότι το γεγονός ότι ο αριθμός αυτός των παραχωρούμενων αδειών για τις δύο κατηγορίες εκδηλώσεων κρίθηκε, όπως προκύπτει από τις δικογραφίες, «επαρκής» για ολόκληρη την ιταλική επικράτεια βάσει ειδικής εκτιμήσεως δεν δικαιολογεί, καθαυτό, τα εμπόδια στην άσκηση των δικαιωμάτων ελεύθερης εγκαταστάσεως και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών που απορρέουν από την παραχώρηση περιορισμένου αριθμού αδειών.

52 Όσον αφορά τους σκοπούς που μπορούν να δικαιολογήσουν τα εμπόδια αυτά, πρέπει, εν προκειμένω, να γίνει διάκριση μεταξύ δύο σκοπών, ήτοι, αφενός, της μείσεως των προσφερόμενων παιγνίων και, αφετέρου, στο μέτρο που πρόκειται για επιτρεπόμενα τυχερά παίγνια, της καταπολεμήσεως της εγκληματικότητας, με την άσκηση ελέγχου επί των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον εν λόγω τομέα και με τη διασφάλιση του ότι οι δραστηριότητες αυτές τυχερών παιγνίων ασκούνται μόνον εντός των ελεγχόμενων κυκλωμάτων.

53 Όσον αφορά τον πρώτον από τους δύο σκοπούς, από τη νομολογία προκύπτει ότι, καίτοι ο περιορισμός του αριθμού των παραχωρησιούχων επιχειρήσεων μπορεί, κατ' αρχήν, να δικαιολογηθεί, εντούτοις, πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να συμβάλλει στην προσπάθεια πραγματικής μείσεως των προσφερόμενων παιγνίων και περιορισμού των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτό κατά τρόπο συνεπή και αποτελεσματικό (βλ., υπ' αυτή την έννοια, τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Zenatti, σκέψεις 35 και 36, και Gambelli κ.λπ., σκέψεις 62 και 67).

54 Όμως, εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Corte suprema di cassazione, ότι ο Ιταλός νομοθέτης ακολουθεί μια πολιτική αναπτύξεως του τομέα των τυχερών παιγνίων με σκοπό την αύξηση των φορολογικών εσόδων και ότι οι ιταλικές νομοθετικές ρυθμίσεις ουδόλως δικαιολογούνται από λόγους που αφορούν την ανάσχεση της ροπής των καταναλωτών προς τα παίγνια ή τη μείωση των προσφερόμενων παιγνίων.

55 Πράγματι, τόσο το Corte suprema di cassazione όσο και η Ιταλική Κυβέρνηση, με τις παρατηρήσεις που υπέβαλε ενώπιον του Δικαστηρίου, προσδιορίζουν ως πραγματικό σκοπό της επίμαχης στο πλαίσιο των κύριων δικών ιταλικής κανονιστικής ρυθμίσεως τον δεύτερο από τους ως άνω σκοπούς, ήτοι τη διασφάλιση της ασκήσεως των δραστηριοτήτων τυχερών παιγνίων αποκλειστικώς εντός ελεγχόμενων κυκλωμάτων προς αποτροπή της εκμεταλλεύσεώς τους για εγκληματικούς σκοπούς ή για απάτες. Υπό το πρίσμα αυτό, μια πολιτική ελεγχόμενης αναπτύξεως του τομέα των τυχερών παιγνίων μπορεί κάλλιστα να συνάδει με τον σκοπό της προσελκύσεως όσων επιδίδονται σε απαγορευόμενες δραστηριότητες παράνομων παιγνίων και στοιχημάτων προς τις δραστηριότητες που ασκούνται κατόπιν αδείας και βάσει των προβλεπόμενων από τον νόμο κανόνων. Όπως επισήμαναν ιδίως η Βελγική και η Γαλλική Κυβέρνηση, προς επίτευξη του σκοπού αυτού, οι επιχειρήσεις που ασκούν δραστηριότητες κατόπιν αδείας πρέπει να προσφέρουν μια αξιόπιστη και, ταυτοχρόνως, ελκυστική εναλλακτική επιλογή σε σχέση με τα παράνομα παίγνια, τούτο δε συνεπάγεται την προσφορά ευρέος φάσματος παιγνίων, την εκτεταμένη προβολή των δραστηριοτήτων τους μέσω της διαφημίσεως και τη χρησιμοποίηση σύγχρονων μεθόδων διανομής.

56 Η Ιταλική Κυβέρνηση παρέπεμψε και σε πραγματικά στοιχεία, όπως, μεταξύ άλλων, στην έρευνα που πραγματοποίησε στον τομέα των τυχερών παιγνίων η έκτη μόνιμη επιτροπή (οικονομικών και Δημοσίου Ταμείου) της ιταλικής Γερουσίας. Η έρευνα αυτή κατέληξε στο ότι οι απαγορευόμενες δραστηριότητες παράνομων παιγνίων και στοιχημάτων στην Ιταλία συνιστούν σημαντικό πρόβλημα, στην επίλυση του οποίου μπορεί να συμβάλει η ενίσχυση των δραστηριοτήτων που ασκούνται κατόπιν αδείας και βάσει των προβλεπόμενων από τον νόμο κανόνων. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή, το ήμισυ του συνολικού κύκλου εργασιών του τομέα των τυχερών παιγνίων στην Ιταλία προέρχεται από τις παράνομες αυτές δραστηριότητες. Επιπλέον, η εν λόγω επιτροπή έκρινε ότι είναι εφικτή, με τη διεύρυνση των νομίμων δραστηριοτήτων παιγνίων και στοιχημάτων, η ανάκτηση από τις παράνομες αυτές δραστηριότητες μέρους του κύκλου τους εργασιών που αντιστοιχεί σε ποσό ύψους τουλάχιστον ίσου με εκείνου που προέρχεται από τις νόμιμες δραστηριότητες.

57 Υπό τις συνθήκες αυτές, ένα σύστημα παραχωρήσεως αδειών μπορεί πράγματι να συνιστά αποτελεσματικό μηχανισμό ελέγχου των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα των τυχερών παιγνίων προς αποτροπή της εκμεταλλεύσεως των δραστηριοτήτων αυτών για εγκληματικούς σκοπούς ή για απάτες. Όμως, το Δικαστήριο δεν έχει στη διάθεσή του επαρκή στοιχεία για να

εκτιμήσει τον περιορισμό του συνολικού αριθμού των παραχωρούμενων αδειών σε σχέση με τις απορρέουσες από το κοινοτικό δίκαιο απαιτήσεις.

58 Συνεπώς, στα αιτούντα δικαστήρια εναπόκειται να διαπιστώσουν αν η εθνική κανονιστική ρύθμιση, καθόσον περιορίζει τον αριθμό των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα των τυχερών παιγνίων, συμβάλλει πράγματι στην επίτευξη του σκοπού που επικαλέστηκε η Ιταλική Κυβέρνηση, ήτοι στην αποτροπή της εκμεταλλεύσεως των δραστηριοτήτων στον εν λόγω τομέα για εγκληματικούς σκοπούς ή για απάτες. Επιπλέον, στα αιτούντα δικαστήρια εναπόκειται να διαπιστώσουν αν οι περιορισμοί αυτοί πληρούν τις απορρέουσες από τη νομολογία του Δικαστηρίου προϋποθέσεις περί της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας.

Επί των διαγωνισμών

59 Το Tribunale di Teramo (υποθέσεις C-359/04 και C-360/04) τονίζει ρητώς τον αποκλεισμό από τους διαγωνισμούς για την παραχώρηση αδειών των κεφαλαιουχικών εταιριών των οποίων οι μέτοχοι δεν μπορούν να εξατομικευθούν ανά πάσα στιγμή και, ως εκ τούτου, όλων των εισηγμένων στο Χρηματιστήριο εταιριών. Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων επισήμανε ότι ο περιορισμός αυτός συνεπάγεται τον αποκλεισμό από τους διαγωνισμούς των πλέον σημαντικών επιχειρήσεων του τομέα των τυχερών παιγνίων σε κοινοτικό επίπεδο, καθόσον οι επιχειρήσεις αυτές έχουν συσταθεί υπό τη μορφή κεφαλαιουχικών εταιριών, των οποίων οι μετοχές είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο.

60 Προκαταρκτικώς, πρέπει να τονισθεί ότι ζήτημα της νομιμότητας των περιορισμών που επιβάλλονταν στο πλαίσιο των διαγωνισμών του 1999 δεν κατέστη άνευ αντικειμένου κατόπιν της θεσπίσεως, το 2002, νέων νομοθετικών ρυθμίσεων, σύμφωνα με τις οποίες έκτοτε όλες οι κεφαλαιουχικές εταιρίες, χωρίς περιορισμό ως προς τη νομική τους μορφή, μπορούν να μετέχουν στους διαγωνισμούς για την παραχώρηση αδειών. Πράγματι, όπως επισημαίνει το Tribunale di Teramo, δεδομένου ότι, αφενός, οι άδειες που παραχωρήθηκαν το 1999 ίσχυαν για έξι έτη, με δυνατότητα παρατάσεως της ισχύος τους για μια ακόμη εξαετία, και, αφετέρου, δεν προκηρύχθηκε έκτοτε νέος διαγωνισμός, ο αποκλεισμός από τον τομέα των τυχερών παιγνίων τόσο των εισηγμένων στο Χρηματιστήριο κεφαλαιουχικών εταιριών όσο και των μεσολαβούντων, όπως οι κατηγορούμενοι των κύριων δικών, οι οποίοι μπορούν να ασκήσουν δραστηριότητες για λογαριασμό τους, ενδέχεται να παράγει αποτελέσματα έως το 2011.

61 Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι, καίτοι ο αποκλεισμός από τους διαγωνισμούς επιβάλλεται αδιακρίτως σε όλες τις εισηγμένες στο Χρηματιστήριο

εταιρίες που μπορούν να εκδηλώσουν ενδιαφέρον για την παραχώρηση αδείας, είτε είναι εγκατεστημένες στην Ιταλία είτε σε άλλο κράτος μέλος, η ιταλική κανονιστική ρύθμιση περί των διαγωνισμών συνιστά, εκ πρώτης όψεως, περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως, καθόσον η απουσία αλλοδαπών επιχειρήσεων από τον κύκλο των παραχωρησιούχων οφείλεται στο γεγονός ότι η επίμαχη αυτή εθνική ρύθμιση αποκλείει, στην πράξη, τη δυνατότητα παραχώρησης αδείας σε κεφαλαιουχικές εταιρίες εισηγμένες σε Χρηματιστήρια άλλων κρατών μελών (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λπ., σκέψη 48).

62 Ανεξαρτήτως του ζητήματος κατά πόσον ο αποκλεισμός των εισηγμένων στο Χρηματιστήριο κεφαλαιουχικών εταιριών επιβάλλεται, στην πράξη, κατά τον ίδιο τρόπο τόσο στις εγκατεστημένες στην Ιταλία όσο και στις προερχόμενες από άλλα κράτη μέλη επιχειρήσεις, ο πλήρης αυτός αποκλεισμός βαίνει πέραν αυτού που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού της αποτροπής του ενδεχομένου συμμετοχής των επιχειρηματιών που δραστηριοποιούνται στον τομέα των τυχερών παιγνίων σε εγκληματικές πράξεις ή απάτες. Πράγματι, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 125 των προτάσεών του, υπάρχουν και άλλοι τρόποι ελέγχου των λογαριασμών και των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων του τομέα των τυχερών παιγνίων, οι οποίοι θα περιόριζαν λιγότερο την ελευθερία εγκαταστάσεως και την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, όπως, παραδείγματος χάρη, η συλλογή πληροφοριακών στοιχείων σε σχέση με τους εκπροσώπους ή τους κυρίους μετόχους τους. Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι ο Ιταλός νομοθέτης θεώρησε ότι μπορεί να καταργήσει τον αποκλεισμό αυτό με τον δημοσιονομικό νόμο του 2003, χωρίς να τον αντικαταστήσει με άλλες περιοριστικές διατάξεις.

63 Όσον αφορά τις συνέπειες που απορρέουν από τον παράνομο χαρακτήρα του αποκλεισμού ορισμένων επιχειρήσεων από τους διαγωνισμούς, από απόψεως των αδειών που έχουν παραχωρηθεί και ισχύουν ακόμη, στην εθνική έννομη τάξη απόκειται να θεσπίσει διαδικαστικούς κανόνες διασφαλίζοντας την προστασία των δικαιωμάτων τα οποία οι εν λόγω επιχειρήσεις αντλούν από το κοινοτικό δίκαιο, υπό την προϋπόθεση, αφενός, ότι οι κανόνες αυτοί δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που αφορούν παρόμοιες καταστάσεις αμιγώς εσωτερικής φύσεως (αρχή της ισοδυναμίας) και, αφετέρου, ότι δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η κοινοτική έννομη τάξη (αρχή της αποτελεσματικότητας) (βλ. τις αποφάσεις της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, C-453/99, Courage και Crehan, Συλλογή 2001, σ. I-6297, σκέψη 29, και της 19ης Σεπτεμβρίου 2006, C-392/04 και C-422/04, i-21 Germany και Agroγ, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 57). Συναφώς, τόσο η ανάκληση και η αναδιανομή των αδειών που έχουν παραχωρηθεί όσο και η

προκήρυξη νέου διαγωνισμού για την παραχώρηση επαρκούς αριθμού νέων αδειών θα ήταν πρόσφορες λύσεις εν προκειμένω. Πάντως, επιβάλλεται, εν πάση περιπτώσει, η διαπίστωση ότι, ελλείψει διαδικασίας παραχώρησης αδειών στην οποία να μπορούν να μετέχουν και οι επιχειρήσεις που αποκλείστηκαν παρανόμως από τον τελευταίο διαγωνισμό για την παραχώρηση αδειών, δεν μπορούν να επιβληθούν κυρώσεις εις βάρος των εν λόγω επιχειρήσεων για την άσκηση δραστηριοτήτων χωρίς την προηγούμενη παραχώρηση αδείας.

64 Συνεπώς, τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι απαγορεύουν εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στο πλαίσιο των κύριων δικών, η οποία απέκλειε και εξακολουθεί να αποκλείει από τον τομέα των τυχερών παιγνίων τις επιχειρήσεις που έχουν συσταθεί υπό τη μορφή κεφαλαιουχικής εταιρίας, της οποίας οι μετοχές είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο.

Επί της προϋποθέσεως χορηγήσεως αδείας από την αστυνομία

65 Η απαίτηση ότι οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα των τυχερών παιγνίων και οι εγκαταστάσεις τους πρέπει να υπόκεινται, αρχικώς, σε έλεγχο και, εν συνεχεία, σε διαρκή επιτήρηση συμβάλλει προδήλως στην επίτευξη του σκοπού που αφορά την αποτροπή του ενδεχομένου συμμετοχής των επιχειρήσεων αυτών σε εγκληματικές πράξεις ή απάτες και συνιστά, εκ πρώτης όψεως, μέτρο ανάλογο προς τον σκοπό αυτό.

66 Πάντως, από τη δικογραφία προκύπτει ότι οι κατηγορούμενοι των κύριων δικών ήταν πρόθυμοι να λάβουν άδειες από την αστυνομία και να υποβληθούν στον έλεγχο και την επιτήρηση που προβλέπει ο νόμος. Πράγματι, δεδομένου ότι οι άδειες από την αστυνομία χορηγούνται αποκλειστικώς στους παραχωρησιούχους, θα ήταν αδύνατο για τους κατηγορούμενους των κύριων δικών να λάβουν τις άδειες αυτές. Συναφώς, από τη δικογραφία προκύπτει επίσης ότι οι C. Palazzese και A. Sorricchio είχαν ζητήσει, προ της ενάρξεως των δραστηριοτήτων τους, να λάβουν άδειες από την αστυνομία σύμφωνα με το άρθρο 88 του βασιλικού διατάγματος, πλην όμως οι αιτήσεις τους δεν έτυχαν απαντήσεως.

67 Πάντως, όπως τόνισε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 123 των προτάσεών του, η διαδικασία χορηγήσεως αδειών από την αστυνομία επηρεάζεται, υπό τις συνθήκες αυτές, από τις προαναφερθείσες πλημμέλειες που πλήττουν την παραχώρηση αδειών από τις αρμόδιες αρχές. Συνεπώς, δεν μπορεί να προσαφθεί, εν πάση περιπτώσει, σε πρόσωπα, όπως οι κατηγορούμενοι των κύριων δικών, ότι άσκησαν δραστηριότητες χωρίς την απαιτούμενη άδεια της αστυνομίας, καθόσον

δεν μπορούσαν να λάβουν τις άδειες αυτές, λόγω του ότι η χορήγησή τους προϋποθέτει την προηγούμενη παραχώρηση στα πρόσωπα αυτά αδείας από τις αρμόδιες αρχές, της οποίας δεν μπορούσαν να τύχουν, κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου.

Επί των ποινικών κυρώσεων

68 Καίτοι, η ποινική νομοθεσία εμπίπτει, κατ' αρχήν, στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, εντούτοις, κατά πάγια νομολογία, το κοινοτικό δίκαιο επιβάλλει περιορισμούς στην εν λόγω αρμοδιότητα, καθόσον η νομοθεσία αυτή δεν μπορεί να περιορίζει τις θεμελιώδεις ελευθερίες που διασφαλίζει το κοινοτικό δίκαιο (βλ. απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 1999, C-348/96, Calfa, Συλλογή 1999, σ. I-11, σκέψη 17).

69 Επιπλέον, από τη νομολογία προκύπτει ότι ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να επιβάλλει ποινικές κυρώσεις για τη μη εκπλήρωση προϋποθέσεως διοικητικής φύσεως, οσάκις το οικείο κράτος μέλος, κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου, αποκλείει ή καθιστά αδύνατη την εκπλήρωση αυτής της προϋποθέσεως (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1983, 5/83, Rienks, Συλλογή 1983, σ. 4233, σκέψεις 10 και 11).

70 Εν προκειμένω, ήταν προφανώς αδύνατη η απαιτούμενη από την ιταλική νομοθεσία παραχώρηση αδείας από τις αρμόδιες αρχές και χορήγηση αδείας από την αστυνομία σε πρόσωπα, όπως οι κατηγορούμενοι των κύριων δικών, που είναι διαχειριστές ΚΔΔ συνδεόμενων με εισηγμένη στο Χρηματιστήριο και εγκατεστημένη σε άλλο κράτος μέλος εταιρία, η οποία διοργανώνει στοιχήματα, διότι, κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου, η Ιταλική Δημοκρατία εξαρτά τη χορήγηση αδείας της αστυνομίας από την προϋπόθεση της προηγούμενης παραχωρήσεως αδείας των αρμόδιων αρχών και, κατά τον χρόνο του επίμαχου στο πλαίσιο των υποθέσεων των κύριων δικών διαγωνισμού, το εν λόγω κράτος μέλος αρνήθηκε να παραχωρήσει άδειες σε εταιρίες εισηγμένες στο Χρηματιστήριο. Υπό τις περιστάσεις αυτές, η Ιταλική Δημοκρατία δεν μπορεί να επιβάλει ποινικές κυρώσεις σε πρόσωπα, όπως οι κατηγορούμενοι των κύριων δικών, για την άσκηση οργανωμένης δραστηριότητας συγκεντρώσεως στοιχημάτων χωρίς την προηγούμενη παραχώρηση αδείας από τις αρμόδιες αρχές ή χορήγηση αδείας από την αστυνομία.

71 Συνεπώς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι απαγορεύουν εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στο πλαίσιο των κύριων δικών, η οποία επιβάλλει ποινικές κυρώσεις σε πρόσωπα, όπως οι κατηγορούμενοι των κύριων δικών, για την

άσκηση οργανωμένης δραστηριότητας συγκεντρώσεως στοιχημάτων ελλείπει της απαιτούμενης από την εθνική νομοθεσία παραχωρήσεως αδείας από τις αρμόδιες αρχές ή χορηγήσεως αδείας από την αστυνομία, στις περιπτώσεις που τα πρόσωπα αυτά δεν ήταν δυνατό να λάβουν τις σχετικές άδειες λόγω της κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου αρνήσεως του οικείου κράτους μέλους να τους τις παράσχει.

72 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η εξής απάντηση:

1) Εθνική κανονιστική ρύθμιση απαγορεύουσα την άσκηση δραστηριοτήτων συγκεντρώσεως, αποδοχής, καταχωρίσεως και διαβίβασεως προτάσεων στοιχημάτων, ιδίως επί αθλητικών εκδηλώσεων, ελλείπει παραχωρήσεως αδείας από τις αρμόδιες αρχές ή χορηγήσεως αδείας από την αστυνομία του οικείου κράτους μέλους συνιστά περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών που προβλέπουν, αντιστοίχως, τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ.

2) Στα αιτούντα δικαστήρια εναπόκειται να διαπιστώσουν αν η εθνική κανονιστική ρύθμιση, καθόσον περιορίζει τον αριθμό των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα των τυχερών παιγνίων, συμβάλλει πράγματι στην επίτευξη του σκοπού της αποτροπής της εκμεταλλεύσεως των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτό για εγκληματικούς σκοπούς ή για απάτες.

3) Τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι απαγορεύουν εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στο πλαίσιο των κύριων δικών, η οποία απέκλειε και εξακολουθεί να αποκλείει από τον τομέα των τυχερών παιγνίων τις επιχειρήσεις που έχουν συσταθεί υπό τη μορφή κεφαλαιουχικής εταιρίας, της οποίας οι μετοχές είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο.

4) Τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι απαγορεύουν εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στο πλαίσιο των κύριων δικών, η οποία επιβάλλει ποινικές κυρώσεις σε πρόσωπα, όπως οι κατηγορούμενοι των κύριων δικών, για την άσκηση οργανωμένης δραστηριότητας συγκεντρώσεως στοιχημάτων ελλείπει της απαιτούμενης από την εθνική νομοθεσία παραχωρήσεως αδείας από τις αρμόδιες αρχές ή χορηγήσεως αδείας από την αστυνομία, στις περιπτώσεις που τα πρόσωπα αυτά δεν ήταν δυνατό να λάβουν τις σχετικές άδειες λόγω της κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου αρνήσεως του οικείου κράτους μέλους να τους τις παράσχει.

Για τους λόγους αυτούς,

το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

αποφαίνεται:

- 1) Εθνική κανονιστική ρύθμιση απαγορεύουσα την άσκηση δραστηριοτήτων συγκεντρώσεως, αποδοχής, καταχωρίσεως και διαβίβασεως προτάσεων στοιχημάτων, ιδίως επί αθλητικών εκδηλώσεων, ελλείψει παραχωρήσεως αδείας από τις αρμόδιες αρχές ή χορηγήσεως αδείας από την αστυνομία του οικείου κράτους μέλους συνιστά περιορισμό της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών που προβλέπουν, αντιστοίχως, τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ.
- 2) Στα αιτούντα δικαστήρια εναπόκειται να διαπιστώσουν αν η εθνική κανονιστική ρύθμιση, καθόσον περιορίζει τον αριθμό των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα των τυχερών παιγνίων, συμβάλλει πράγματι στην επίτευξη του σκοπού της αποτροπής της εκμεταλλεύσεως των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτό για εγκληματικούς σκοπούς ή για απάτες.
- 3) Τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι απαγορεύουν εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στο πλαίσιο των κύριων δικών, η οποία απέκλειε και εξακολουθεί να αποκλείει από τον τομέα των τυχερών παιγνίων τις επιχειρήσεις που έχουν συσταθεί υπό τη μορφή κεφαλαιουχικής εταιρίας, της οποίας οι μετοχές είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο.
- 4) Τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι απαγορεύουν εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στο πλαίσιο των κύριων δικών, η οποία επιβάλλει ποινικές κυρώσεις σε πρόσωπα, όπως οι κατηγορούμενοι των κύριων δικών, για την άσκηση οργανωμένης δραστηριότητας συγκεντρώσεως στοιχημάτων ελλείψει της απαιτούμενης από την εθνική νομοθεσία παραχωρήσεως αδείας από τις αρμόδιες αρχές ή χορηγήσεως αδείας από την αστυνομία, στις περιπτώσεις που τα πρόσωπα αυτά δεν ήταν δυνατό να λάβουν τις σχετικές άδειες λόγω της κατά παράβαση του κοινοτικού δικαίου αρνήσεως του οικείου κράτους μέλους να τους τις παράσχει.

«Αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης – Άρθρο 49 ΕΚ – Περιορισμοί στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών – Εκμετάλλευση τυχερών παιγνίων μέσω του Διαδικτύου»

5. Υπόθεση C-42/07,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το Tribunal de Pequena Instância Criminal do Porto (Πορτογαλία) με απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2007, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 2 Φεβρουαρίου 2007, στο πλαίσιο της δίκης

Liga Portuguesa de Futebol Profissional,

Bwin International Ltd, πρώην Baw International Ltd,

κατά

Departamento de Jogos da Santa Casa da Misericórdia de Lisboa,

**ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),
εκδίδει την ακόλουθη
Απόφαση**

1 Η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης αφορά την ερμηνεία των άρθρων 43 ΕΚ, 49 ΕΚ και 56 ΕΚ.

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ, αφενός, της Liga Portuguesa de Futebol Profissional (στο εξής: Liga) και της Bwin International Ltd (στο εξής: Bwin), πρώην Baw International Ltd, και, αφετέρου, του Departamento de Jogos da Santa Casa da Misericórdia de Lisboa (στο εξής: Santa Casa) σχετικά με πρόστιμα που επέβαλε στις πρώτες η διοίκηση του δευτέρου με την αιτιολογία ότι παρέβησαν την πορτογαλική νομοθεσία που εφαρμόζεται στην προσφορά ορισμένων τυχερών παιγνίων μέσω του Διαδικτύου.

Το νομικό πλαίσιο

Η νομοθεσία περί τυχερών παιγνίων στην Πορτογαλία

3 Στην Πορτογαλία, τα τυχερά παίγνια καταρχήν απαγορεύονται. Το κράτος διατηρεί τη δυνατότητα να επιτρέπει, σύμφωνα με το καθεστώς που κρίνει ως το

πλέον κατάλληλο, την απευθείας εκμετάλλευση ενός ή πλειόνων παιγνίων από κρατικό οργανισμό ή από οργανισμό υπαγόμενο άμεσα στον έλεγχο του, ή να παραχωρεί την εκμετάλλευση τέτοιων παιγνίων σε ιδιωτικούς φορείς κερδοσκοπικού ή μη κερδοσκοπικού σκοπού, με την προκήρυξη διαγωνισμών που οργανώνονται κατ' εφαρμογήν του κώδικα διοικητικής δικονομίας.

4 Τα τυχερά παίγνια υπό μορφή λαχείων, παιγνίων Ioto και αθλητικών στοιχημάτων είναι γνωστά στην Πορτογαλία με την ονομασία «πολλαπλά παίγνια» («jogos sociais»), η δε εκμετάλλευσή τους ανατίθεται κατά σύστημα στη Santa Casa.

5 Κάθε τυχερό παίγνιο που οργανώνει η Santa Casa δημιουργείται χωριστά με Decreto-Lei, η όλη δε οργάνωση καθώς και η εκμετάλλευση των διαφόρων παιγνίων που προσφέρει η Santa Casa, συμπεριλαμβανομένων του ποσού των μισών, του σχεδίου κατανομής των λαχών, της συχνότητας των κληρώσεων, του συγκεκριμένου ποσοστού κάθε λαχνού, των τρόπων συγκέντρωσης των μισών, του τρόπου επιλογής των εγκεκριμένων διανομέων καθώς και των τρόπων και των προθεσμιών καταβολής των κερδών, ρυθμίζονται με κανονισμό θεσπιζόμενο από την κυβέρνηση.

6 Το πρώτο είδος τέτοιου παιγνίου ήταν το εθνικό λαχείο («Lotaria Nacional») που δημιουργήθηκε με βασιλικό έδικοτο της 18ης Νοεμβρίου 1783 και παραχωρήθηκε στη Santa Casa· έκτοτε η παραχώρηση αυτή ανανεώνεται συνεχώς. Σήμερα το λαχείο αυτό συνίσταται σε μηνιαία κλήρωση αριθμών.

7 Κατόπιν μιας σειράς νομοθετικών εξελίξεων, η Santa Casa απέκτησε το δικαίωμα οργάνωσης άλλων μορφών τυχερών παιγνίων στηριζομένων σε κληρώσεις αριθμών ή σε αθλητικούς αγώνες. Αυτό οδήγησε στην καθιέρωση δύο παιγνίων αθλητικών στοιχημάτων επί ποδοσφαιρικών αγώνων με τις ονομασίες «Totobola» και «Totogolo», που επιτρέπουν στους παίκτες να στοιχηματίσουν, αντιστοίχως, στο αποτέλεσμα (νίκη, ισοπαλία ή ήττα) και στον αριθμό των τερμάτων που επιτυγχάνουν οι ομάδες. Υπάρχουν επίσης δύο παίγνια Ioto, ήτοι το «Totoloto», που συνίσταται στην επιλογή 6 αριθμών από 49, και το «Euromilhões», ένα είδος πανευρωπαϊκού Ioto. Οι παίκτες που συμμετέχουν στο Totobola ή στο Totoloto έχουν, εξάλλου, τη δυνατότητα να λάβουν μέρος σε ένα παίγνιο ονομαζόμενο «Joker», που συνίσταται σε κλήρωση ενός αριθμού. Τέλος, υπάρχει και η «Lotaria Instantânea», στιγμιαίο ξυστό παίγνιο που κοινώς αποκαλείται «raspadinha».

Η προσφορά πολλαπλών παιγνίων μέσω του Διαδικτύου

8 Κατά τη διάρκεια του 2003, το νομικό πλαίσιο για τα λαχεία, τα παίγνια lotο και τα αθλητικά στοιχήματα αναπροσαρμόστηκε ώστε να ανταποκρίνεται στις τεχνικές εξελίξεις που επιτρέπουν την προσφορά των παιγνίων αυτών με ηλεκτρονικά μέσα, ιδίως μέσω του Διαδικτύου. Τα μέτρα αυτά περιέχονται στο Decreto-Lei 282/2003, της 8ης Νοεμβρίου 2003 (Diário da República I, σειρά Α, αριθ. 259, της 8ης Νοεμβρίου 2003). Αποσκοπούν, κατ' ουσίαν, αφενός στο να παρασχεθεί στη Santa Casa η άδεια να διανέμει τα προϊόντα της με ηλεκτρονικά μέσα και, αφετέρου, στην επέκταση του αποκλειστικού δικαιώματος εκμετάλλευσης, που έχει παραχωρηθεί στη Santa Casa, και στα παίγνια που προσφέρονται με ηλεκτρονικά μέσα, ιδίως μέσω του Διαδικτύου, απαγορεύοντας, συνεπώς, τη χρησιμοποίηση των μέσων αυτών από κάθε άλλον επιχειρηματικό φορέα.

9 Το άρθρο 2 του Decreto-Lei 282/2003 ορίζει ότι η με ηλεκτρονικά μέσα εκμετάλλευση των εν λόγω παιγνίων, καθώς και κάθε άλλου παιγνίου του οποίου η εκμετάλλευση θα παραχωρηθεί στο μέλλον στη Santa Casa, ασκείται από την τελευταία υπό καθεστώς αποκλειστικότητας, μέσω του Departamento de Jogos (Τμήματος Παιγνίων), διευκρινίζει δε ότι το καθεστώς αυτό ισχύει για ολόκληρη την εθνική επικράτεια, περιλαμβανομένου, μεταξύ άλλων, και του Διαδικτύου.

10 Κατά το άρθρο 11, παράγραφος 1, του Decreto-Lei 282/2003, συνιστούν διοικητικές παραβάσεις οι ακόλουθες συμπεριφορές:

«α) η με ηλεκτρονικά μέσα ανάπτυξη, οργάνωση ή εκμετάλλευση παιγνίων [των οποίων η εκμετάλλευση έχει ανατεθεί στη Santa Casa], κατά παραβίαση του καθεστώτος αποκλειστικότητας του άρθρου 2 [του εν λόγω Decreto-Lei], καθώς και η έκδοση, διανομή ή πώληση εικονικών λαχνών και η αναγγελία των σχετικών κληρώσεων, ανεξαρτήτως του αν διεξάγονται εντός ή εκτός της εθνικής επικράτειας·

b) η με ηλεκτρονικά μέσα ανάπτυξη, οργάνωση ή εκμετάλλευση λαχείων ή άλλων κληρώσεων αναλόγων της Lotaria Nacional ή της Lotaria Instantânea, κατά παραβίαση του καθεστώτος αποκλειστικότητας του άρθρου 2, καθώς και η έκδοση, διανομή ή πώληση εικονικών λαχνών και η αναγγελία των σχετικών κληρώσεων, ανεξαρτήτως του αν διεξάγονται εντός ή εκτός της εθνικής επικράτειας·

[...]».

11 Το άρθρο 12, παράγραφος 1, του Decreto-Lei 282/2003 καθορίζει τα ανώτατα και τα ελάχιστα ποσά των προστίμων που επιβάλλονται για τις διοικητικές παραβάσεις που προβλέπονται, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 11, παράγραφος 1, στοιχεία α και β, του εν λόγω Decreto-Lei. Όσον αφορά τα νομικά πρόσωπα, ορίζεται ότι το πρόστιμο δεν μπορεί να είναι κατώτερο των 2 000 ευρώ ούτε ανώτερο του τριπλάσιου του συνολικού ποσού που υπολογίζεται ότι

συγκεντρώθηκε μέσω της διοργάνωσης του παιγνίου, υπό τον όρο ότι το τριπλάσιο αυτό ποσό υπερβαίνει τα 2 000 ευρώ χωρίς να μπορεί να υπερβεί το ανώτατο όριο των 44 890 ευρώ.

Η οργάνωση και οι δραστηριότητες της Santa Casa

12 Οι δραστηριότητες της Santa Casa καθορίζονταν, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, από το Decreto-Lei 322/91, της 26ης Αυγούστου 1991, για την έγκριση του καταστατικού της Santa Casa da Misericórdia de Lisboa (Diário da República I, σειρά A, αριθ. 195, της 26ης Αυγούστου 1991), που τροποποιήθηκε με το Decreto-Lei 469/99, της 6ης Νοεμβρίου 1999 (Diário da República I, σειρά A, αριθ. 259, της 6ης Νοεμβρίου 1999, στο εξής: Decreto-Lei 322/91).

13 Οι αιτιολογικές σκέψεις του Decreto-Lei 322/91 υπογραμμίζουν τη σημασία της Santa Casa από πολλές απόψεις –ιστορική, κοινωνική, περιουσιακή, οικονομική– και συνάγουν ότι η κυβέρνηση οφείλει να επιδεικνύει «ιδιαίτερη και διαρκή προσοχή ώστε να εμποδίζει τις αμέλειες και δυσλειτουργίες [...] παραχωρώντας, ωστόσο, την πλέον ευρεία αυτονομία όσον αφορά τη διαχείριση και την εκμετάλλευση των πολλαπλών παιγνίων».

14 Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 1, του καταστατικού της, η Santa Casa αποτελεί «νομικό πρόσωπο διοικητικής δημοσίας ωφέλειας». Τα διοικητικά όργανα της Santa Casa αποτελούνται, σύμφωνα με το άρθρο 12, παράγραφος 1, του καταστατικού της, από τον διευθυντή και το διοικητικό συμβούλιο. Κατ' εφαρμογήν του άρθρου 13 του ίδιου καταστατικού, ο διευθυντής διορίζεται με απόφαση του Πρωθυπουργού, ενώ τα λοιπά μέλη του διοικητικού συμβουλίου της Santa Casa διορίζονται με αποφάσεις των μελών της κυβέρνησης στις αρμοδιότητες των οποίων εμπίπτουν οι δραστηριότητες του ιδρύματος.

15 Στη Santa Casa έχουν ανατεθεί, δυνάμει του άρθρου 20, παράγραφος 1, του καταστατικού της, ειδικές αποστολές στους τομείς της προστασίας της οικογένειας, της μητρότητας και των παιδιών, της βοήθειας προς τους απροστάτευτους και κινδυνεύοντες ανηλίκους, της βοήθειας προς τους ηλικιωμένους, των καταστάσεων σοβαρής έλλειψης οικογενειακής φροντίδας, καθώς και στον τομέα παροχής βασικής και ειδικής ιατρικής φροντίδας.

16 Τα έσοδα από την εκμετάλλευση των τυχερών παιγνίων κατανέμονται μεταξύ της Santa Casa και άλλων οργανισμών κοινής ωφελείας ή φορέων κοινωνικής δράσης. Στους λοιπούς εν λόγω οργανισμούς κοινής ωφελείας περιλαμβάνονται σωματεία εθελοντών πυροσβεστών, ειδικοί φορείς κοινωνικής αλληλεγγύης, ιδρύματα πρόνοιας και εκπαίδευσης μειονεκτούντων ατόμων, καθώς και το ίδρυμα πολιτιστικής ανάπτυξης.

17 Η εκμετάλλευση των τυχερών παιγνίων έχει ανατεθεί στο τμήμα παιγνίων της Santa Casa. Το τμήμα αυτό διέπεται από κανονισμό ο οποίος έχει θεσπιστεί, όπως το καταστατικό της Santa Casa, με το Decreto-Lei 322/91 και διαθέτει δικό του διοικητικό και δικό του ελεγκτικό όργανο.

18 Το διοικητικό όργανο του τμήματος παιγνίων αποτελείται, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 5 του κανονισμού του τμήματος αυτού, από τον διευθυντή της Santa Casa, που αναλαμβάνει υποχρεωτικά την προεδρία, καθώς και δύο μέλη που διορίζονται με κοινή απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Αλληλεγγύης και του Υπουργού Υγείας. Κατ' εφαρμογήν των άρθρων 8, 12 και 16 του κανονισμού του τμήματος παιγνίων, τα μέλη της εφορευτικής επιτροπής των διαγωνισμών, της επιτροπής κληρώσεων και της επιτροπής ενστάσεων είναι, κατά πλειοψηφία, εκπρόσωποι της δημόσιας διοίκησης, ήτοι της Γενικής Επιθεώρησης Οικονομικών και της Πολιτικής Διοίκησης Λισαβόνας. Ο πρόεδρος της επιτροπής ενστάσεων, που διαθέτει βαρύνουσα ψήφο, είναι δικαστικός διοριζόμενος με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης. Δύο από τα τρία μέλη αυτής της επιτροπής διορίζονται, αντιστοίχως, με απόφαση του Γενικού Επιθεωρητή Οικονομικών και του Πολιτικού Διοικητή (Νομάρχη) Λισαβόνας, ενώ το τρίτο μέλος της επιτροπής διορίζεται από τον διευθυντή της Santa Casa.

19 Στο τμήμα αυτό έχουν χορηγηθεί εξουσίες διοικητικής αρχής προκειμένου να κινεί, να οργανώνει και να διεξάγει διαδικασίες για παραβάσεις που αφορούν την παράνομη εκμετάλλευση των τυχερών παιγνίων που έχουν παραχωρηθεί κατ' αποκλειστικότητα στη Santa Casa. Το Decreto-Lei 282/2003 απονέμει, μεταξύ άλλων, στη διεύθυνση του εν λόγω τμήματος τις αναγκαίες διοικητικές εξουσίες για την επιβολή προστίμων, όπως αυτά που προβλέπονται στο άρθρο 12, παράγραφος 1, του εν λόγω Decreto-Lei.

Οι διαφορές της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

20 Η Bwin είναι επιχείρηση παιγνίων on-line με έδρα το Γιβραλτάρ. Προτείνει τυχερά παίγνια μέσω του διαδικτυακού τόπου της.

21 Η Bwin δεν διαθέτει καμία εγκατάσταση στην Πορτογαλία. Οι εξυπηρετητές της για την προσφορά παιγνίων on-line βρίσκονται στο Γιβραλτάρ και στην Αυστρία. Όλα τα στοιχήματα εισάγονται απευθείας από τον καταναλωτή στον διαδικτυακό τόπο της Bwin ή κατατίθενται με άλλο μέσο άμεσης επικοινωνίας. Οι μίζες σε χρήμα στον διαδικτυακό αυτόν τόπο πληρώνονται ιδίως μέσω πιστωτικής κάρτας, αλλά και με άλλα μέσα ηλεκτρονικών πληρωμών. Η αξία των τυχόν κερδών πιστώνεται στον λογαριασμό στοιχημάτων που ανοίγει η Bwin στο όνομα

του παίκτη. Ο παίκτης μπορεί να χρησιμοποιήσει τα χρήματα αυτά για να παίξει ή να ζητήσει τη μεταφορά τους προς τον τραπεζικό λογαριασμό του.

22 Η Bwin προσφέρει ένα ευρύ φάσμα τυχερών παιγνίων on-line, στα οποία περιλαμβάνονται τα αθλητικά στοιχήματα, τα παίγνια καζίνο όπως η ρουλέτα και το πόκερ, καθώς και παίγνια στηριζόμενα σε κληρώσεις αριθμών και ανάλογα του Totoloto, του οποίου η εκμετάλλευση ανήκει στη Santa Casa.

23 Τα προτεινόμενα αθλητικά στοιχήματα αφορούν τα αποτελέσματα τόσο ποδοσφαιρικών όσο και άλλων αθλητικών αγώνων. Οι διάφορες δυνατότητες παιγνίου περιλαμβάνουν τα στοιχήματα για το αποτέλεσμα (νίκη, ισοπαλία ή ήττα) ποδοσφαιρικών αγώνων του πορτογαλικού πρωταθλήματος, αντίστοιχα των παιγνίων Totobola και Totogolo, των οποίων η εκμετάλλευση έχει ανατεθεί στη Santa Casa. Η Bwin προτείνει, επιπλέον, αθλητικά στοιχήματα on-line σε πραγματικό χρόνο, των οποίων οι συντελεστές απόδοσης δεν είναι σταθεροί και μεταβάλλονται κατά τη διάρκεια της εξέλιξης της αθλητικής αναμέτρησης την οποία αφορούν τα στοιχήματα αυτά. Οι πληροφορίες όπως το σκορ του αγώνα, ο χρόνος που έχει διαρρεύσει, οι κίτρινες και κόκκινες κάρτες που έχουν δοθεί, κ.λπ., ανακοινώνονται σε πραγματικό χρόνο στον διαδικτυακό τόπο της Bwin, επιτρέποντας έτσι στους παίκτες να στοιχηματίζουν διαδραστικά κατά τη διάρκεια της εξέλιξης της αθλητικής αναμέτρησης.

24 Σύμφωνα με την απόφαση περί παραπομπής, η Liga είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, με δομή σωματείου και μη κερδοσκοπικό σκοπό, μέλη της οποίας είναι όλοι οι σύλλογοι που μετέχουν σε ποδοσφαιρικούς αγώνες επαγγελματικού επιπέδου στην Πορτογαλία. Διοργανώνει, μεταξύ άλλων, το ποδοσφαιρικό πρωτάθλημα της πρώτης εθνικής κατηγορίας και είναι επιφορτισμένη με την εμπορική εκμετάλλευση των αγώνων του πρωταθλήματος.

25 Η Liga και η Bwin διευκρίνισαν με τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν στο Δικαστήριο ότι, με σύμβαση χορηγίας που συνάφθηκε στις 18 Αυγούστου 2005 για τέσσερις αγωνιστικές περιόδους με πρώτη την περίοδο 2005/2006, η Bwin έχει καταστεί ο κύριος θεσμικός χορηγός της πρώτης κατηγορίας ποδοσφαίρου στην Πορτογαλία. Σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης αυτής, η πρώτη κατηγορία, που παλαιότερα ονομαζόταν «Super Liga», μετονομάστηκε, σε πρώτη φάση, σε «Liga betandwin.com» και στη συνέχεια σε «Bwin Liga». Εξάλλου, τα λογότυπα της Bwin τυπώθηκαν επί των ειδών εξοπλισμού που χρησιμοποιούν οι παίκτες και αναρτήθηκαν στα στάδια των συλλόγων της πρώτης κατηγορίας. Επιπλέον, στον διαδικτυακό τόπο της Liga προστέθηκαν αναφορές στον διαδικτυακό τόπο της Bwin καθώς και σχετικός σύνδεσμος, που παρέχει τη δυνατότητα στους καταναλωτές της Πορτογαλίας και άλλων κρατών να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες τυχερών παιγνίων που τους προσφέρονται με τον τρόπο αυτόν.

26 Στη συνέχεια, η διεύθυνση του τμήματος παιγνίων της Santa Casa, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων που της απονέμει το Decreto-Lei 282/2003, εξέδωσε αποφάσεις με τις οποίες επέβαλε πρόστιμα 75 000 ευρώ στη Liga και 74 500 ευρώ στην Bwin για τις διοικητικές παραβάσεις που προβλέπονται στο άρθρο 11, παράγραφος 1, στοιχεία α και β, του ίδιου Decreto-Lei. Τα ποσά αυτά αντιστοιχούν στη σωρευτική επιβολή δύο προστίμων στη Liga και στην Bwin, αφενός, διότι προώθησαν, οργάνωσαν και εκμεταλλεύθηκαν μέσω του Διαδικτύου πολλαπλά παίγνια που είχαν παραχωρηθεί στη Santa Casa ή παίγνια ανάλογα προς αυτά και, αφετέρου, διότι προέβησαν στη διαφήμιση των παιγνίων αυτών.

27 Η Liga και η Bwin προσέφυγαν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου και ζήτησαν την ακύρωση των αποφάσεων αυτών επικαλούμενες, μεταξύ άλλων, τους σχετικούς κοινοτικούς κανόνες και τη συναφή κοινοτική νομολογία.

28 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunal de Pequena Instância Criminal do Porto αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Το καθεστώς αποκλειστικότητας που έχει παραχωρηθεί στη Santa Casa, όταν εφαρμόζεται έναντι της [Bwin], ήτοι επιχείρησης παροχής υπηρεσιών εγκατεστημένης σε άλλο κράτος μέλος, όπου παρέχει νομίμως ανάλογες υπηρεσίες, χωρίς να διαθέτει υλική εγκατάσταση στην Πορτογαλία, συνιστά εμπόδιο στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, κατά παραβίαση των αρχών της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, της ελευθερίας εγκατάστασης και της ελευθερίας των πληρωμών, που καθιερώνονται, αντιστοίχως, στα άρθρα 49, 43 και 56 [ΕΚ];

Το κοινοτικό δίκαιο και ειδικότερα οι προαναφερόμενες αρχές εναντιώνονται σε ένα εθνικό καθεστώς όπως το αμφισβητούμενο στην κύρια δίκη, το οποίο αφενός μεν καθιερώνει αποκλειστικότητα υπέρ ενός μοναδικού φορέα, προς εκμετάλλευση λαχείων και αμοιβαίων στοιχημάτων, αφετέρου δε εκτείνει την ισχύ της αποκλειστικότητας “σε ολόκληρη την εθνική επικράτεια, περιλαμβανομένου και [...] του Διαδικτύου”;

Επί της αίτησης επανάληψης της προφορικής διαδικασίας

29 Με δικόγραφο που περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 30 Οκτωβρίου 2008, η Bwin ζήτησε από το Δικαστήριο να διατάξει την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας, κατ’ εφαρμογήν του άρθρου 61 του Κανονισμού Διαδικασίας.

30 Κατ’ εφαρμογήν της εν λόγω διάταξης, το Δικαστήριο ζήτησε τη γνώμη του γενικού εισαγγελέα επί της αίτησης αυτής.

31 Το Δικαστήριο μπορεί αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν προτάσεως του γενικού εισαγγελέα, ή ακόμα και κατόπιν αιτήσεως των διαδίκων, να διατάξει την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας, σύμφωνα με το άρθρο 61 του Κανονισμού Διαδικασίας του, εφόσον κρίνει ότι δεν έχει διαφωτιστεί επαρκώς ή ότι η υπόθεση πρέπει να επιλυθεί βάσει επιχειρήματος επί του οποίου δεν διεξήχθη συζήτηση μεταξύ των διαδίκων (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 26ης Ιουνίου 2008, C-284/06, Burda, Συλλογή 2008, σ. I-4571, σκέψη 37 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

32 Ωστόσο, ο Οργανισμός του Δικαστηρίου και ο Κανονισμός Διαδικασίας του δεν προβλέπουν δυνατότητα των διαδίκων να καταθέσουν παρατηρήσεις σε απάντηση στις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα.

33 Όμως, με την αίτησή της, η Bwin περιορίζεται, κατ' ουσίαν, να σχολιάσει τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα προβάλλοντας ιδίως το ότι ο τελευταίος, ως προς ορισμένα πραγματικά ζητήματα, στήριξε τις παρατηρήσεις του στις παρατηρήσεις που υπέβαλαν η Santa Casa και η Πορτογαλική Κυβέρνηση, και τούτο χωρίς να αναφερθεί στα επιχειρήματα της ίδιας και της Liga, για να αμφισβητήσει τα σημεία αυτά ή ακόμα για να παρατηρήσει ότι τα σημεία αυτά αμφισβητούνται.

34 Το Δικαστήριο εκτιμά ότι διαθέτει όλα τα αναγκαία στοιχεία για να δώσει απάντηση στο υποβληθέν από το αιτούν δικαστήριο ερώτημα και ότι η υπόθεση δεν πρέπει να εξεταστεί από πλευράς επιχειρήματος το οποίο δεν συζητήθηκε ενώπιόν του.

35 Κατά συνέπεια, παρέλκει η επανάληψη της προφορικής διαδικασίας.

Επί του παραδεκτού της αίτησης για την έκδοση προδικαστικής απόφασης

36 Με τις παρατηρήσεις που υπέβαλε στο Δικαστήριο, η Ιταλική Κυβέρνηση αμφισβητεί το παραδεκτό της αίτησης για την έκδοση προδικαστικής απόφασης με την αιτιολογία ότι, με το ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου, καλείται το Δικαστήριο να αποφανθεί επί του κατά πόσο συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο διάταξη του εθνικού δικαίου.

37 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι το σύστημα συνεργασίας που εγκαθιδρύει το άρθρο 234 ΕΚ στηρίζεται σε σαφή διάκριση των αρμοδιοτήτων μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου. Στο πλαίσιο διαδικασίας δυνάμει του άρθρου αυτού, η ερμηνεία των εθνικών διατάξεων εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια και όχι στο Δικαστήριο, το οποίο δεν είναι αρμόδιο να αποφαινεται επί του συμβατού των κανόνων του εσωτερικού δικαίου προς τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου. Αντιθέτως, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να παράσχει στο εθνικό δικαστήριο όλα τα ερμηνευτικά στοιχεία που άπτονται του κοινοτικού δικαίου και τα οποία θα του δώσουν τη δυνατότητα να εκτιμήσει το

συμβατό των κανόνων του εσωτερικού δικαίου προς την κοινοτική νομοθεσία (απόφαση της 6ης Μαρτίου 2007, C-338/04, C-359/04 και C-360/04, Placanica κ.λπ., Συλλογή 2007, σ. I-1891, σκέψη 36).

38 Πρέπει να παρατηρηθεί ότι, με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να αποφανθεί όχι επί του κατά πόσο συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο η ειδική ρύθμιση περί τυχερών παιγνίων στην Πορτογαλία, αλλά επί ορισμένων μόνο στοιχείων της ρύθμισης αυτής, που περιγράφονται με γενικούς όρους, ήτοι, ειδικότερα, επί της απαγόρευσης προς τους παρέχοντες υπηρεσίες πλην της Santa Casa, συμπεριλαμβανομένων και των παρεχόντων υπηρεσίες που είναι εγκατεστημένοι εντός άλλων κρατών μελών, να προτείνουν, μέσω του Διαδικτύου εντός της πορτογαλικής επικράτειας, τυχερά παίγνια που έχουν παραχωρηθεί στον εν λόγω φορέα και παίγνια ανάλογα των πρώτων. Μια τέτοια αίτηση είναι παραδεκτή.

39 Εξάλλου, η Ιταλική, η Ολλανδική και η Νορβηγική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αμφισβητούν το παραδεκτό της αίτησης για την έκδοση προδικαστικής απόφασης με την αιτιολογία ότι δεν περιέχει επαρκείς ενδείξεις όσον αφορά το περιεχόμενο και τους σκοπούς της πορτογαλικής ρύθμισης που έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης.

40 Όσον αφορά τα στοιχεία που πρέπει να παρέχονται στο Δικαστήριο στο πλαίσιο αίτησης για την έκδοση προδικαστικής απόφασης, υπενθυμίζεται ότι τα στοιχεία αυτά πρέπει όχι μόνο να παρέχουν στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να δώσει χρήσιμες απαντήσεις, αλλά και να παρέχουν στις κυβερνήσεις των κρατών μελών και στα λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη τη δυνατότητα να υποβάλουν παρατηρήσεις σύμφωνα με το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου. Από πάγια νομολογία προκύπτει ότι, προς επίτευξη αυτών των σκοπών, πρέπει, αφενός, το εθνικό δικαστήριο να καθορίζει το πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσονται τα ερωτήματα που υποβάλλει ή, τουλάχιστον, να εξηγεί τις πραγματικές καταστάσεις στις οποίες στηρίζονται τα ερωτήματα αυτά. Αφετέρου, από την απόφαση περί παραπομπής πρέπει να προκύπτουν οι συγκεκριμένοι λόγοι που ώθησαν το εθνικό δικαστήριο να αμφιβάλλει ως προς την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου και να κρίνει αναγκαία την υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων στο Δικαστήριο. Συναφώς, είναι απαραίτητο να παρέχει το εθνικό δικαστήριο ορισμένες, τουλάχιστον, διευκρινίσεις σε σχέση με τους λόγους της επιλογής των κοινοτικών διατάξεων των οποίων την ερμηνεία ζητεί, καθώς και με τον σύνδεσμο που θεωρεί ότι υφίσταται μεταξύ των διατάξεων αυτών και της νομοθεσίας που έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης (βλ. προμνησθείσα απόφαση Placanica κ.λπ., σκέψη 34 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

41 Συναφώς, είναι αληθές ότι η ακρίβεια –αν όχι η χρησιμότητα– τόσο των παρατηρήσεων τις οποίες υποβάλλουν οι κυβερνήσεις των κρατών μελών και τα λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη όσο και της απάντησης του Δικαστηρίου εξαρτάται από το κατά πόσον είναι αρκετά λεπτομερή τα στοιχεία σχετικά με το περιεχόμενο και τους σκοπούς της εθνικής νομοθεσίας που έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης. Ωστόσο, λαμβανομένης υπόψη της διάκρισης των αρμοδιοτήτων μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, δεν μπορεί να απαιτηθεί από το αιτούν δικαστήριο, προτού υποβάλει την αίτησή του, να προβεί στο σύνολο των πραγματικών διαπιστώσεων και νομικών εκτιμήσεων στις οποίες οφείλει να προβεί στο πλαίσιο της δικαιοδοτικής αποστολής του. Πράγματι, αρκεί το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης καθώς και τα κύρια ζητήματα από πλευράς κοινοτικής έννομης τάξης να προκύπτουν από την αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης, ώστε να παρέχεται η δυνατότητα στα κράτη μέλη να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους σύμφωνα με το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου και να συμμετάσχουν αποτελεσματικά στην ενώπιόν του διαδικασία.

42 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, η απόφαση περί παραπομπής ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις αυτές. Το αιτούν δικαστήριο προσδιόρισε το πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το ερώτημα το οποίο υπέβαλε στο Δικαστήριο. Στον βαθμό που οι σκοποί της πορτογαλικής νομοθεσίας περί τυχερών παιγνίων δεν προσδιορίζονται με την εν λόγω απόφαση, το Δικαστήριο καλείται να απαντήσει στο υποβληθέν ερώτημα λαμβάνοντας ιδίως υπόψη τους σκοπούς που επικαλέστηκαν οι διάδικοι της κύριας δίκης και η Πορτογαλική Κυβέρνηση ενώπιον του Δικαστηρίου. Συνεπώς, το Δικαστήριο εκτιμά ότι, υπό τις περιστάσεις αυτές, διαθέτει όλα τα αναγκαία στοιχεία για να απαντήσει στο ερώτημα αυτό.

43 Βάσει όλων αυτών των σκέψεων, η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης πρέπει να θεωρηθεί παραδεκτή.

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

44 Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει τα άρθρα 43 ΕΚ, 49 ΕΚ και 56 ΕΚ.

Επί της δυνατότητας εφαρμογής των άρθρων 43 ΕΚ και 56 ΕΚ

45 Στο μέτρο που το ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου αφορά όχι μόνον το άρθρο 49 ΕΚ, αλλά και τα άρθρα 43 ΕΚ και 56 ΕΚ, πρέπει να παρατηρηθεί ευθύς εξαρχής ότι, υπό το φως των πληροφοριών που περιέχονται στη δικογραφία, τα δύο

τελευταία αυτά άρθρα δεν φαίνεται να έχουν εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης.

46 Όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 43 ΕΚ, δεν αμφισβητείται ότι η Bwin ασκεί τις δραστηριότητές της στην Πορτογαλία αποκλειστικά μέσω του Διαδικτύου, χωρίς να χρησιμοποιεί μεσάζοντες εγκατεστημένους επί πορτογαλικού εδάφους και, συνεπώς, χωρίς να έχει δημιουργήσει κύρια ή δευτερεύουσα εγκατάσταση στην Πορτογαλία. Ομοίως, από τη δικογραφία δεν προκύπτει ότι η Bwin είχε την πρόθεση να εγκατασταθεί στην Πορτογαλία. Κατά συνέπεια, από κανένα στοιχείο δεν προκύπτει ότι οι περί ελευθερίας εγκαταστάσεως διατάξεις της Συνθήκης μπορούν να τύχουν εφαρμογής στη διαφορά της κύριας δίκης.

47 Όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 56 ΕΚ, πρέπει να παρατηρηθεί ότι τα τυχόν περιοριστικά αποτελέσματα της επίδικης στην κύρια δίκη εθνικής ρύθμισης επί της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων και της ελευθερίας των πληρωμών δεν αποτελούν παρά την αναπόφευκτη συνέπεια των ενδεχόμενων περιορισμών που επιβάλλονται στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών. Όμως, όταν ένα εθνικό μέτρο αφορά ταυτοχρόνως πλείονες θεμελιώδεις ελευθερίες, το Δικαστήριο το εξετάζει, καταρχήν, από πλευράς μίας μόνον από τις θεμελιώδεις αυτές ελευθερίες εάν προκύπτει ότι, υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης, οι άλλες είναι εντελώς δευτερεύουσες σε σχέση με την πρώτη και μπορούν να συνενωθούν με αυτήν (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2006, C-452/04, Fidium Finanz, Συλλογή 2006, σ. I-9521, σκέψη 34 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

48 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο ερώτημα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο πρέπει να δοθεί απάντηση μόνον υπό το πρίσμα του άρθρου 49 ΕΚ.

Επί του περιεχομένου του προδικαστικού ερωτήματος

49 Η διαφορά της κύριας δίκης αφορά τη διάθεση εντός της Πορτογαλίας τυχερών παιγνίων τα οποία παίζονται με τη βοήθεια ηλεκτρονικού μέσου, ήτοι μέσω του Διαδικτύου. Η Bwin, ιδιωτικός επιχειρηματικός φορέας εγκατεστημένος εντός άλλου κράτους μέλους, προσφέρει τυχερά παίγνια εντός της Πορτογαλίας αποκλειστικώς μέσω του Διαδικτύου, οι δε διοικητικές παραβάσεις του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχεία α και β, του Decreto-Lei 282/2003 που καταλογίζονται στη Liga και στην Bwin στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης αφορούν αποκλειστικά συμπεριφορές σχετικές με παίγνια που διοργανώνονται ηλεκτρονικώς.

50 Συνεπώς, το ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου πρέπει, κατ' ουσίαν, να νοηθεί υπό την έννοια ότι ερωτάται αν αντιβαίνει στο άρθρο 49 ΕΚ ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, που απαγορεύει σε επιχειρηματικούς φορείς, όπως η Bwin, εγκατεστημένους εντός άλλων κρατών μελών, όπου παρέχουν νομίμως ανάλογες υπηρεσίες, να προτείνουν τυχερά παίγνια μέσω του Διαδικτύου εντός του εν λόγω κράτους μέλους.

Επί της ύπαρξης περιορισμών στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών

51 Το άρθρο 49 ΕΚ επιτάσσει την κατάργηση κάθε περιορισμού της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, ακόμη και αν αυτός εφαρμόζεται αδιακρίτως τόσο στους ημεδαπούς παρέχοντες υπηρεσίες όσο και σε αυτούς των άλλων κρατών μελών, οσάκις μπορεί να παρεμποδίσει, να παρενοχλήσει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστικές τις δραστηριότητες του παρέχοντος υπηρεσίες που είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος, όπου νομίμως παρέχει ανάλογες υπηρεσίες (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, αποφάσεις της 25ης Ιουλίου 1991, C-76/90, Säger, Συλλογή 1991, σ. I-4221, σκέψη 12, και της 3ης Οκτωβρίου 2000, C-58/98, Corsten, Συλλογή 2000, σ. I-7919, σκέψη 33). Εξάλλου, η ελευθερία παροχής υπηρεσιών ισχύει τόσον υπέρ του παρέχοντος τις υπηρεσίες όσο και υπέρ του αποδέκτη των υπηρεσιών (βλ., συναφώς, απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 1984, 286/82 και 26/83, Luisi και Carbone, Συλλογή 1984, σ. 377, σκέψη 16).

52 Δεν αμφισβητείται ότι ρύθμιση κράτους μέλους η οποία απαγορεύει στους παρέχοντες υπηρεσίες όπως η Bwin, εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη, να προσφέρουν υπηρεσίες εντός του εν λόγω κράτους μέσω του Διαδικτύου συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, την οποία εγγυάται το άρθρο 49 ΕΚ (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2003, C-243/01, Gambelli κ.λπ., Συλλογή 2003, σ. I-13031, σκέψη 54).

53 Μια τέτοια ρύθμιση επιβάλλει, εξάλλου, περιορισμό στην ελευθερία των κατοίκων του οικείου κράτους μέλους να επωφελούνται, μέσω του Διαδικτύου, υπηρεσιών προσφερομένων εντός άλλων κρατών μελών.

54 Πρέπει, κατά συνέπεια, να αναγνωρισθεί, όπως άλλωστε παραδέχεται ρητώς η Πορτογαλική Κυβέρνηση, ότι η επίδικη στην κύρια δίκη ρύθμιση συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών την οποία εγγυάται το άρθρο 49 ΕΚ.

Επί της δικαιολόγησης του περιορισμού της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών

55 Πρέπει να εξεταστεί κατά πόσον ο επίδικος στην υπόθεση της κύριας δίκης περιορισμός μπορεί να επιτραπεί βάσει των παρεκκλίσεων τις οποίες προβλέπουν ρητώς τα άρθρα 45 ΕΚ και 46 ΕΚ, που έχουν εν προκειμένω εφαρμογή δυνάμει

του άρθρου 55 ΕΚ, ή κατά πόσον δικαιολογείται, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος.

56 Το άρθρο 46, παράγραφος 1, ΕΚ επιτρέπει περιορισμούς δικαιολογούμενους από λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας. Εξάλλου, η νομολογία έχει δεχθεί ορισμένους επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, όπως είναι η προστασία των καταναλωτών, η πρόληψη της απάτης και της ενθάρρυνσης της εκ μέρους των πολιτών σπατάλης χρημάτων που συνδέεται με τα παίγνια, καθώς και, γενικώς, η αποτροπή της διατάραξης της κοινωνικής τάξης (βλ., υπ' αυτό το πνεύμα, προμνησθείσα απόφαση Placanica κ.λπ., σκέψη 46 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

57 Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να παρατηρηθεί, όπως υπενθύμισαν τα περισσότερα από τα κράτη μέλη που υπέβαλαν παρατηρήσεις ενώπιον του Δικαστηρίου, ότι η νομοθεσία περί τυχερών παιγνίων περιλαμβάνεται μεταξύ των τομέων εκείνων στους οποίους υπάρχουν σημαντικές διαφορές ηθικής, θρησκευτικής και πολιτιστικής φύσης μεταξύ των κρατών μελών. Ελλείπει συναφούς κοινοτικής εναρμόνισης, σε κάθε κράτος μέλος εναπόκειται να εκτιμήσει, στους τομείς αυτούς, σύμφωνα με τη δική του κλίμακα αξιών, τις απαιτήσεις που συνεπάγεται η προστασία των εμπλεκομένων συμφερόντων (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 14ης Δεκεμβρίου 1979, 34/79, Henn και Darby, Συλλογή τόμος 1979/II, σ. 781, σκέψη 15· της 24ης Μαρτίου 1994, C-275/92, Schindler, Συλλογή 1994, σ. I-1039, σκέψη 32· της 20ής Νοεμβρίου 2001, C-268/99, Jany κ.λπ., Συλλογή 2001, σ. I-8615, σκέψεις 56 και 60, καθώς και προμνησθείσα απόφαση Placanica κ.λπ., σκέψη 47).

58 Το γεγονός και μόνον ότι ένα κράτος μέλος επέλεξε ένα σύστημα προστασίας διαφορετικό από εκείνο που υιοθέτησε άλλο κράτος μέλος δεν μπορεί να έχει επίπτωση στην εκτίμηση της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας των διατάξεων που έχουν θεσπιστεί στον τομέα αυτόν. Οι διατάξεις αυτές πρέπει να αξιολογούνται αποκλειστικά υπό το φως των σκοπών που επιδιώκουν οι αρμόδιες αρχές του ενδιαφερομένου κράτους μέλους και του επιπέδου της προστασίας που σκοπούν να διασφαλίσουν (αποφάσεις της 21ης Σεπτεμβρίου 1999, C-124/97, Läära κ.λπ., Συλλογή 1999, σ. I-6067, σκέψη 36, και της 21ης Οκτωβρίου 1999, C-67/98, Zenatti, Συλλογή 1999, σ. I-7289, σκέψη 34).

59 Τα κράτη μέλη είναι, συνεπώς, ελεύθερα να καθορίζουν τους σκοπούς της πολιτικής τους στον τομέα των τυχερών παιγνίων και, ενδεχομένως, να προσδιορίζουν με ακρίβεια το επίπεδο της επιδιωκόμενης προστασίας. Εντούτοις, οι περιορισμοί τους οποίους επιβάλλουν πρέπει να πληρούν τις απορρέουσες από τη νομολογία του Δικαστηρίου προϋποθέσεις όσον αφορά την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας (προμνησθείσα απόφαση Placanica κ.λπ., σκέψη 48).

60 Κατά συνέπεια, πρέπει εν προκειμένω να εξεταστεί ιδίως αν ο περιορισμός της προσφοράς τυχερών παιγνίων μέσω του Διαδικτύου τον οποίο επιβάλλει η επίδικη εθνική νομοθεσία είναι πρόσφορος για τη διασφάλιση της επίτευξης του σκοπού ή των σκοπών που επικαλείται το οικείο κράτος μέλος και μήπως βαίνει πέραν αυτού που είναι αναγκαίο για την επίτευξή του. Εν πάση περιπτώσει, οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να εφαρμόζονται κατά τρόπο μη εισάγοντα διακρίσεις (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, προμνησθείσα απόφαση *Placanica* κ.λπ., σκέψη 49).

61 Στο πλαίσιο αυτό, υπενθυμίζεται ότι μια εθνική νομοθεσία είναι κατάλληλη να διασφαλίσει την επίτευξη του προβαλλόμενου σκοπού μόνον αν σκοπεί πράγματι στην επίτευξή του με συνοχή και συστηματικότητα (απόφαση της 10ης Μαρτίου 2009, C-169/07, *Hartlauer*, η οποία δεν έχει ακόμα δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 55).

62 Κατά την Πορτογαλική Κυβέρνηση και τη *Santa Casa*, ο κύριος σκοπός τον οποίο επιδιώκει η εθνική ρύθμιση συνίσταται στην καταπολέμηση της εγκληματικότητας, και ειδικότερα στην προστασία των καταναλωτών τυχερών παιγνίων από απάτες διαπραττόμενες από τους επιχειρηματικούς φορείς που τα διοργανώνουν.

63 Πρέπει να παρατηρηθεί συναφώς ότι η καταπολέμηση της εγκληματικότητας μπορεί να συνιστά επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος, ικανό να δικαιολογήσει περιορισμούς ως προς τους επιχειρηματικούς φορείς στους οποίους επιτρέπεται να προτείνουν υπηρεσίες στον τομέα των τυχερών παιγνίων. Πράγματι, λαμβανομένου υπόψη του μεγέθους των ποσών των οποίων τη συγκέντρωση καθιστούν δυνατή και των κερδών τα οποία μπορούν να προσφέρουν στους παίκτες, τα παίγνια αυτά ενέχουν υψηλούς κινδύνους διάπραξης εγκλημάτων και απατών.

64 Το Δικαστήριο έχει, εξάλλου, αναγνωρίσει ότι μια περιορισμένη άδεια διοργάνωσης παιγνίων εντός ενός αποκλειστικού πλαισίου παρουσιάζει το πλεονέκτημα ότι κατευθύνει την εκμετάλλευσή τους προς ένα ελεγχόμενο κύκλωμα και αποτρέπει τους κινδύνους να αποτελέσει η εκμετάλλευση αυτή μέσο για τη διάπραξη απάτης και για εγκληματικούς σκοπούς (βλ. προμνησθείσες αποφάσεις *Läägå* κ.λπ., σκέψη 37, και *Zenatti*, σκέψη 35).

65 Η Πορτογαλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η παραχώρηση αποκλειστικών δικαιωμάτων για τη διοργάνωση τυχερών παιγνίων στη *Santa Casa* διασφαλίζει τη λειτουργία ενός συστήματος ελεγχόμενου και ασφαλούς. Αφενός, η μακροχρόνια ύπαρξη της *Santa Casa*, που καλύπτει χρονικό διάστημα άνω των πέντε αιώνων, καταδεικνύει την αξιοπιστία του οργανισμού αυτού. Αφετέρου, η κυβέρνηση αυτή υπογραμμίζει ότι η *Santa Casa* λειτουργεί υπό τον αυστηρό έλεγχό της. Η νομική πλαισίωση των τυχερών παιγνίων, το καταστατικό της *Santa Casa* και η ανάμειξη

της κυβέρνησης στον διορισμό των μελών των διοικητικών οργάνων της παρέχουν στο κράτος τη δυνατότητα να ασκεί ουσιαστική εξουσία εποπτείας επί της Santa Casa. Το νομικό καθεστώς της Santa Casa και το καταστατικό της παρέχουν στο κράτος επαρκείς εγγυήσεις ως προς την τήρηση των κανόνων που αποσκοπούν στη διαφύλαξη της έντιμης διεξαγωγής των τυχερών παιγνίων τα οποία διοργανώνει η Santa Casa.

66 Συναφώς, από το εθνικό νομικό πλαίσιο, που εκτίθεται στις σκέψεις 12 έως 19 της παρούσας απόφασης, προκύπτει ότι η οργάνωση και η λειτουργία της Santa Casa διέπονται από θεωρήσεις και επιταγές που αφορούν την επιδίωξη σκοπών δημοσίου συμφέροντος. Στο τμήμα παιγνίων της Santa Casa έχουν χορηγηθεί εξουσίες διοικητικής δημόσιας αρχής για να κινεί, να οργανώνει και να διεξάγει διαδικασίες για παραβάσεις αφορώσες την παράνομη εκμετάλλευση των τυχερών παιγνίων που έχουν παραχωρηθεί κατ' αποκλειστικότητα στη Santa Casa.

67 Πρέπει, συναφώς, να γίνει δεκτό ότι η χορήγηση αποκλειστικών δικαιωμάτων για την εκμετάλλευση τυχερών παιγνίων μέσω του Διαδικτύου σε ένα μοναδικό φορέα, όπως η Santa Casa, που υπόκειται στον αυστηρό έλεγχο των δημοσίων αρχών, μπορεί, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υπόθεσης της κύριας δίκης, να κατευθύνει την εκμετάλλευση των παιγνίων αυτών προς ένα ελεγχόμενο κύκλωμα και να θεωρηθεί ικανή να προστατεύσει τους καταναλωτές από απάτες διαπραττόμενες από τους επιχειρηματικούς φορείς που διοργανώνουν τα παίγνια.

68 Όσον αφορά την εξέταση του αναγκαίου χαρακτήρα του επίδικου καθεστώτος, η Πορτογαλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι αρχές ενός κράτους μέλους δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες ελέγχου όσον αφορά τους επιχειρηματικούς φορείς που έχουν την έδρα τους εκτός της επικράτειάς του και χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο προκειμένου να προτείνουν τις υπηρεσίες τους σε σχέση προς τις δυνατότητες που διαθέτουν έναντι ενός φορέα όπως η Santa Casa.

69 Πρέπει να παρατηρηθεί συναφώς ότι ο τομέας των τυχερών παιγνίων που προσφέρονται μέσω του Διαδικτύου δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο κοινοτικής εναρμόνισης. Ένα κράτος μέλος έχει, συνεπώς, το δικαίωμα να θεωρήσει ότι το γεγονός απλώς και μόνον ότι ένας επιχειρηματικός φορέας όπως η Bwin προτείνει νομίμως υπηρεσίες, εμπίπτουσες στον τομέα αυτόν, μέσω του Διαδικτύου εντός άλλου κράτους μέλους, όπου είναι εγκατεστημένος και όπου, καταρχήν, ήδη τηρεί τις νόμιμες προϋποθέσεις και υπόκειται σε ελέγχους εκ μέρους των αρμόδιων αρχών του δεύτερου αυτού κράτους, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως επαρκής εγγύηση προστασίας των καταναλωτών του πρώτου κράτους έναντι των κινδύνων διάπραξης απατών και εγκλημάτων, λαμβανομένων υπόψη των δυσκολιών που ενδέχεται να αντιμετωπίζουν, σε ένα τέτοιο πλαίσιο, οι αρχές του κράτους μέλους

εγκατάστασης προς αξιολόγηση των επαγγελματικών προσόντων και της επαγγελματικής εντιμότητας των επιχειρηματικών φορέων.

70 Επιπλέον, λόγω της έλλειψης άμεσης επαφής μεταξύ του καταναλωτή και του επιχειρηματικού φορέα, τα προσβάσιμα μέσω του Διαδικτύου τυχερά παίγνια ενέχουν κινδύνους διαφορετικής φύσης και σημαντικότερους σε σχέση προς τις παραδοσιακές αγορές των παιγνίων αυτών όσον αφορά τυχόν απάτες εκ μέρους των επιχειρηματικών φορέων σε βάρος των καταναλωτών.

71 Εξάλλου, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο ένας επιχειρηματικός φορέας ο οποίος επιχορηγεί ορισμένους αθλητικούς αγώνες επί των οποίων προτείνει στοιχήματα καθώς και ορισμένες από τις ομάδες που μετέχουν στους αγώνες αυτούς να βρίσκεται σε κατάσταση η οποία να του επιτρέπει να επηρεάσει άμεσα ή έμμεσα το αποτέλεσμα των αγώνων αυτών και, συνεπώς, να αυξήσει τα κέρδη του.

72 Από τις σκέψεις αυτές προκύπτει ότι ο επίδικος στην υπόθεση της κύριας δίκης περιορισμός μπορεί, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων της προσφοράς τυχερών παιγνίων μέσω του Διαδικτύου, να θεωρηθεί ως δικαιολογούμενος από τον σκοπό της καταπολέμησης της απάτης και της εγκληματικότητας.

73 Κατά συνέπεια, στο υποβληθέν ερώτημα προσήκει η απάντηση ότι δεν αντιβαίνει στο άρθρο 49 ΕΚ ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, η οποία απαγορεύει σε επιχειρηματικούς φορείς, όπως η Bwin, εγκατεστημένους εντός άλλων κρατών μελών όπου παρέχουν νομίμως ανάλογες υπηρεσίες, να προτείνουν τυχερά παίγνια μέσω του Διαδικτύου εντός του εν λόγω κράτους μέλους.

**Για τους λόγους αυτούς,
το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως)
αποφαινεται**

Δεν αντιβαίνει στο άρθρο 49 ΕΚ ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίδικη στην κύρια δίκη, η οποία απαγορεύει σε επιχειρηματικούς φορείς, όπως η Bwin International Ltd, εγκατεστημένους εντός άλλων κρατών μελών όπου παρέχουν νομίμως ανάλογες υπηρεσίες, να προτείνουν τυχερά παίγνια μέσω του Διαδικτύου εντός του εν λόγω κράτους μέλους.

«Άρθρο 49 ΕΚ – Περιορισμοί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών – Τυχερά παίγνια – Εκμετάλλευση τυχερών παιγνίων μέσω διαδικτύου – Ρύθμιση που προβλέπει την αδειοδότηση μόνον ενός επιχειρηματία – Άρνηση χορηγήσεως άδειας εκμεταλλεύσεως σε επιχειρηματία που είναι κάτοχος άδειας σε άλλα κράτη μέλη – Δικαιολογητικός λόγος – Αναλογικότητα – Έλεγχος κάθε συγκεκριμένου μέτρου εκτελέσεως της εθνικής νομοθεσίας»

6. Υπόθεση C-258/08,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το Hoge Raad der Nederlanden (Κάτω Χώρες) με απόφαση της 13ης Ιουνίου 2008, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 18 Ιουνίου 2008, στο πλαίσιο της δίκης

Ladbrokes Betting & Gaming Ltd,

Ladbrokes International Ltd,

Κατά

Stichting de Nationale Sporttotalisator,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 49 ΕΚ.

2 Το ερώτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ του Stichting de Nationale Sporttotalisator, ιδρύματος ολλανδικού δικαίου (στο εξής: De Lotto), και των εταιριών Ladbrokes Betting & Gaming Ltd και Ladbrokes International Ltd, εγκατεστημένων στο Ηνωμένο Βασίλειο (στο εξής: εταιρίες Ladbrokes), με αντικείμενο την ενδεχόμενη παράνομη δραστηριότητα των τελευταίων στην ολλανδική αγορά τυχερών παιγνίων.

Το νομικό πλαίσιο

3 Το άρθρο 1 του νόμου για τα τυχερά παίγνια (Wet op de kansspelen, στο εξής: Wok) ορίζει:

«Τηρουμένων των διατάξεων του τίτλου του Va, απαγορεύεται:

- a) η παροχή της δυνατότητας διεκδικήσεως βραβείων σε χρήμα ή σε είδος, αν ο καθορισμός των νικητών γίνεται με τυχαίο τρόπο επί του οποίου οι παίκτες γενικά δεν μπορούν να έχουν καθοριστική επίδραση, εκτός αν χορηγηθεί σχετική άδεια σύμφωνα με τον παρόντα νόμο·
- b) η χωρίς άδεια βάσει του παρόντος νόμου διαφήμιση της συμμετοχής είτε σε εκδήλωση κατά το στοιχείο a είτε σε ανάλογη εκδήλωση εκτός της ημεδαπής αλλά στην Ευρώπη ή η κατοχή, σε απόθεμα, έγγραφου υλικού για δημοσίευση ή διάδοση του ότι είναι δυνατή μια τέτοια συμμετοχή· [...]

4 Το άρθρο 16 του Wok προβλέπει τα εξής:

«1. Ο Υπουργός Δικαιοσύνης και ο Υπουργός Συνθηκών Διαβίωσης, Δημόσιας Υγείας και Πολιτισμού δύνανται να χορηγήσουν σε νομικό πρόσωπο με πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα άδεια, διάρκειας που οι ίδιοι καθορίζουν, για την οργάνωση αθλητικών στοιχημάτων, με σκοπό την προαγωγή των συμφερόντων κοινωφελών οργανισμών, και ιδίως στον τομέα του αθλητισμού και της φυσικής αγωγής, του πολιτισμού, των κοινωνικών έργων και της δημόσιας υγείας.»

2. Τα έσοδα από τη διοργάνωση στοιχημάτων [...] διατίθενται στα συμφέροντα που το νομικό πρόσωπο σκοπεύει να εξυπηρετήσει με την διοργάνωση και τη διαχείριση αθλητικών στοιχημάτων.

3. Τουλάχιστον 47,5 % των συνολικών εσόδων από τυχερά παιχνίδια που οργανώνονται δυνάμει του παρόντος τίτλου και του τίτλου Iva και υπολογίζονται στη βάση ενός ημερολογιακού έτους, προορίζονται για τη διανομή των κερδών. [...]

5 Το άρθρο 21 του Wok ορίζει:

«1. Οι Υπουργοί τους οποίους αφορά το άρθρο 16 συνοδεύουν με ορισμένους όρους την άδεια οργάνωσης αθλητικών στοιχημάτων.

2. Οι όροι αυτοί αφορούν ιδίως:

- a. τον αριθμό των προς διοργάνωση στοιχημάτων·
- b. τον τρόπο αναδείξεως των αποτελεσμάτων και τον μηχανισμό καθορισμού των βραβείων·
- c. τη διαχείριση και την κάλυψη του οργανωτικού κόστους·
- d. τη διάθεση των εσόδων που προκύπτουν από τα διοργανωθέντα στοιχήματα·
- e. το καταστατικό και τον κανονισμό του νομικού προσώπου·
- f. τον έλεγχο τηρήσεως της νομοθεσίας από τις δημόσιες αρχές·
- g. την παρουσίαση και τη δημοσίευση από το νομικό πρόσωπο των δραστηριοτήτων και των οικονομικών αποτελεσμάτων αυτών ανά έτος.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

6 Η ολλανδική νομοθεσία περί τυχερών παιγνίων βασίζεται σε ένα σύστημα αποκλειστικών αδειών, κατά το οποίο, αφενός, απαγορεύεται η οργάνωση και η διαφήμιση τυχερών παιγνίων, εκτός αν έχει χορηγηθεί διοικητική άδεια προς τούτο, και, αφετέρου, οι εθνικές αρχές χορηγούν αποκλειστικώς μία άδεια ανά κατηγορία επιτρεπόμενων παιγνίων.

7 Από τη δικογραφία της υποθέσεως της κύριας δίκης που διαβιβάστηκε στο Δικαστήριο από το αιτούν δικαστήριο, προκύπτει ότι δεν υπάρχει καμία δυνατότητα προσφοράς, με διαδραστικό τρόπο, τυχερών παιγνίων μέσω διαδικτύου στις Κάτω Χώρες.

8 Το De Lotto είναι ίδρυμα ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που έχει άδεια για τη διοργάνωση αθλητικών στοιχημάτων, Ιστο και παιγνίων με αριθμούς. Καταστατικός σκοπός του είναι η συλλογή πόρων για την οργάνωση τυχερών παιγνίων και η διανομή των πόρων σε κοινωφελείς φορείς που δραστηριοποιούνται ειδικότερα στους τομείς του αθλητισμού, της σωματικής αγωγής, της κοινωνικής ευημερίας, της δημόσιας υγείας και του πολιτισμού.

9 Οι εταιρίες Ladbrokes δραστηριοποιούνται στον τομέα της διοργανώσεως αθλητικών στοιχημάτων και είναι γνωστές ιδίως για τις δραστηριότητες τους στον τομέα των στοιχημάτων με προκαθορισμένη απόδοση («bookmaking»). Στον ιστότοπό τους στο διαδίκτυο, προτείνουν διάφορα τυχερά παίγνια, τα οποία σχετίζονται κατά βάση με αθλήματα. Παρέχουν επίσης τη δυνατότητα συμμετοχής σε στοιχήματα που αυτές οργανώνουν μέσω ενός δωρεάν τηλεφωνικού αριθμού. Οι εν λόγω εταιρίες δεν ασκούν φυσικώς καμία δραστηριότητα στο ολλανδικό έδαφος.

10 Προσάπτοντας στις εταιρίες Ladbrokes ότι προσφέρουν μέσω διαδικτύου τυχερά παίγνια σε κατοίκους των Κάτω Χωρών, για τα οποία δεν έχουν την απαιτούμενη κατά τον Wok άδεια, το De Lotto κατέθεσε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων ενώπιον του Rechtbank Arnhem (πρωτοδικείου του Arnhem), προκειμένου να υποχρεωθούν οι εταιρίες αυτές να παύσουν τη δραστηριότητα αυτή.

11 Με την από 27 Ιανουαρίου 2003 απόφαση, το δικαστήριο των ασφαλιστικών μέτρων έκανε δεκτή την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων και υποχρέωσε τις εταιρίες Ladbrokes να αποκλείσουν την πρόσβαση των κατοίκων των Κάτω Χωρών στον ιστότοπό τους στο διαδίκτυο και να αποκλείσουν τη δυνατότητα αυτών να συμμετέχουν από τηλεφώνου σε στοιχήματα. Τα ως άνω μέτρα επικύρωσαν οι αποφάσεις του Gerechtshof te Arnhem (εφετείου του Arnhem) και του Hoge Raad der Nederlanden (ακυρωτικού δικαστηρίου) της 2ας Σεπτεμβρίου 2003 και της 18ης Φεβρουαρίου 2005 αντιστοίχως.

12 Στις 21 Φεβρουαρίου 2003, το De Lotto ενήγαγε επίσης τις εταιρίες Ladbrokes, σε δίκη επί της κύριας υποθέσεως, ενώπιον του Rechtbank Arnhem. Στην αγωγή του το De Lotto ζήτησε την επικύρωση των περιοριστικών μέτρων που διέταξε το δικαστήριο των ασφαλιστικών μέτρων στις εν λόγω εταιρίες. Με την από 31 Αυγούστου 2005 απόφαση, το εν λόγω δικαστήριο, αποφαινόμενο επί της αγωγής που άσκησε ενώπιόν του το De Lotto, την έκανε δεκτή, επιβάλλοντας στις εταιρίες αυτές, με την απειλή χρηματικής ποινής, την υποχρέωση να λάβουν μέτρα αποκλεισμού της μέσω διαδικτύου ή από τηλεφώνου προσβάσεως των κατοίκων των Κάτω Χωρών στα τυχερά παίγνια. Επειδή την απόφαση αυτή επικύρωσε το Gerechtshof te Arnhem με την από 17 Οκτωβρίου 2006 απόφασή του, οι εταιρίες Ladbrokes υπέβαλαν αίτηση αναιρέσεως ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

13 Εκτιμώντας ότι η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης είναι αναγκαία για την επίλυση της ενώπιόν του διαφοράς, το Hoge Raad der Nederlanden αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Κατά πόσο η αποβλέπουσα στη χαλιναγώγηση της επιθυμίας για τυχερά παίγνια εθνική περιοριστική πολιτική στον τομέα των τυχερών παιγνίων, η οποία πράγματι συμβάλλει στο να επιτευχθούν οι σκοποί της επίμαχης εθνικής ρυθμίσεως, ήτοι ο περιορισμός της εξαρτήσεως από τα στοιχήματα και η καταπολέμηση της απάτης, καθόσον χάρη στη νομοθετικώς πλαισιωμένη προσφορά τυχερών παιγνίων, τα στοιχήματα εξακολουθούν να έχουν (πολύ) μικρότερη έκταση έναντι αυτής που θα είχαν χωρίς το εθνικό ρυθμιστικό πλαίσιο, πληροί τη διατυπωμένη στη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, και ειδικότερα στην απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2003, C-243/01, Gambelli [κ.λπ.] (Συλλογή 2003, σ. I-13031), προϋπόθεση να περιορίζει κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο τις σχετικές με στοιχήματα δραστηριότητες, μολονότι επιτρέπεται στον/στους κάτοχο/κατόχους άδειας να καθιστά/καθιστούν ελκυστική την από μέρους του/τους προσφορά τυχερών παιγνίων εισάγοντας νέα παίγνια, προσφεύγοντας σε διαφημίσεις προκειμένου να επιστήσουν την προσοχή του ευρέος κοινού στην προσφορά και συγκρατώντας κατά τον τρόπο αυτό τους (δυνητικούς) παίκτες από την παράνομη προσφορά τυχερών παιγνίων (βλ. την απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Μαρτίου 2007, C-338/04, C-359/04 και C-360/04, Placanica [κ.λπ.], Συλλογή 2007, σ. I-1891, σκέψη 55 προς το τέλος);

2) α) Κατά πόσο οφείλει ο εθνικός δικαστής, αν γίνει δεκτό ότι εθνική ρύθμιση περί της πολιτικής των τυχερών παιγνίων είναι συμβατή με το άρθρο 49 ΕΚ, κατά την εφαρμογή της εν λόγω ρυθμίσεως σε συγκεκριμένες περιπτώσεις να εξετάζει πάντοτε αν καθαυτό το μέτρο που πρέπει να ληφθεί, όπως η υποχρέωση να καταστεί, μέσω διαθέσιμου προς τούτο λογισμικού, μη προσβάσιμος από τους

κατοίκους του εν λόγω κράτους μέλους ιστότοπος που αποσκοπεί στη συμμετοχή των κατοίκων του συγκεκριμένου κράτους μέλους σε τυχερά παίγνια που προσφέρονται στον ιστότοπο αυτό, πληροί υπό τις συγκεκριμένες εν προκειμένω συνθήκες την προϋπόθεση να ανταποκρίνεται πραγματικά στους προβαλλόμενους για τη δικαιολόγηση της εθνικής ρυθμίσεως σκοπούς και αν ο περιορισμός της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών ο οποίος απορρέει από τη ρύθμιση αυτή και από την εφαρμογή της δεν είναι, λαμβανομένων υπόψη των σκοπών αυτών, δυσανάλογος;

β) Έχει σημασία για την απάντηση στο ερώτημα 2α αν το μέτρο που πρέπει να ληφθεί δεν ζητείται και δεν επιβάλλεται για τη διασφάλιση της τηρήσεως της εθνικής νομοθεσίας από τις δημόσιες αρχές, αλλά ζητείται σε πολιτική δίκη, στο πλαίσιο της οποίας διοργανωθεί τυχερών παιγνίων που ενεργεί με την απαιτούμενη άδεια ζητεί να διαταχθεί το μέτρο αυτό επικαλούμενος σε βάρος του αδικοπραξία, η οποία συνίσταται στο ότι ο αντίδικος παρέβη τη σχετική εθνική ρύθμιση αποκτώντας αθέμιτο πλεονέκτημα σε βάρος του διαδικού ο οποίος ενεργεί με την απαιτούμενη άδεια;

3) Έχει το άρθρο 49 ΕΚ την έννοια ότι η εφαρμογή του άρθρου αυτού έχει ως συνέπεια ότι η αρμόδια αρχή κράτους μέλους δεν δύναται, βάσει του ισχύοντος σε αυτό το κράτος μέλος κλειστού συστήματος αδειοδοτήσεως για την προσφορά σχετικών με τυχερά παίγνια υπηρεσιών, να απαγορεύσει σε πρόσωπο που παρέχει υπηρεσίες, στο οποίο έχει χορηγηθεί εντός άλλου κράτους μέλους άδεια παροχής των υπηρεσιών αυτών μέσω διαδικτύου, να προσφέρει τις υπηρεσίες αυτές μέσω διαδικτύου και εντός του πρώτου κράτους μέλους;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος

14 Με το πρώτο του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν εθνική ρύθμιση όπως η επίμαχη, που αποσκοπεί στον περιορισμό της εξαρτήσεως από τα τυχερά παίγνια καθώς και στην καταπολέμηση της απάτης, και η οποία συμβάλλει πράγματι στην επίτευξη των σκοπών αυτών, μπορεί να θεωρηθεί ως περιοριστική των σχετικών με στοιχήματα δραστηριοτήτων κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο, μολονότι επιτρέπεται στον/στους κάτοχο/κατόχους άδειας να καθιστά/καθιστούν ελκυστική την από μέρους του/τους προσφορά τυχερών παιγνίων μέσω της εισαγωγής νέων παιγνίων και μέσω διαφημίσεων.

15 Το άρθρο 49 ΕΚ επιτάσσει την κατάργηση κάθε περιορισμού της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, ακόμη και αν αυτός εφαρμόζεται αδιακρίτως τόσο στους

ημεδαπούς παρέχοντες υπηρεσίες όσο και σε αυτούς των άλλων κρατών μελών, οσάκις μπορεί να παρεμποδίσει, να παρενοχλήσει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστικές τις δραστηριότητες του παρέχοντος υπηρεσίες που είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος, όπου νομίμως παρέχει ανάλογες υπηρεσίες. Εξάλλου, η ελευθερία παροχής υπηρεσιών ισχύει τόσο υπέρ του παρέχοντος τις υπηρεσίες όσο και υπέρ του αποδέκτη των υπηρεσιών (βλ., συναφώς, απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2009, C-42/07, Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, η οποία δεν έχει ακόμη δημοσιευτεί στη Συλλογή, σκέψη 51 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

16 Δεν αμφισβητείται ότι ρύθμιση κράτους μέλους η οποία υποβάλλει την οργάνωση και την προώθηση των τυχερών παιγνίων σε καθεστώς αποκλειστικότητας υπέρ ενός επιχειρηματία, το οποίο απαγορεύει σε κάθε άλλον επιχειρηματία, συμπεριλαμβανομένων των επιχειρηματιών που είναι εγκατεστημένοι σε άλλο κράτος μέλος, να παρέχει μέσω διαδικτύου τις υπηρεσίες που εμπίπτουν στο εν λόγω καθεστώς εντός του πρώτου κράτους μέλους συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, την οποία εγγυάται το άρθρο 49 ΕΚ (αποφάσεις Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, προπαρατεθείσα, σκέψη 52, καθώς και σημερινή απόφαση, C-203/08, Sporting Exchange, η οποία δεν έχει ακόμη δημοσιευτεί στη Συλλογή, σκέψη 24).

17 Πρέπει να εξεταστεί κατά πόσον ο επίδικος στην υπόθεση της κύριας δίκης περιορισμός μπορεί να επιτραπεί βάσει των παρεκκλίσεων που προβλέπουν ρητώς τα άρθρα 45 ΕΚ και 46 ΕΚ, που έχουν εν προκειμένω εφαρμογή δυνάμει του άρθρου 55 ΕΚ, ή κατά πόσο δικαιολογείται, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος (βλ., κατ' αυτή την έννοια, απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, προπαρατεθείσα, σκέψη 55).

18 Το άρθρο 46, παράγραφος 1, ΕΚ επιτρέπει περιορισμούς δικαιολογούμενους από λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας. Εξάλλου, η νομολογία έχει δεχθεί ορισμένους επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, όπως είναι η προστασία των καταναλωτών, η πρόληψη της απάτης και της ενθάρρυνσης της εκ μέρους των πολιτών σπατάλης χρημάτων που συνδέεται με τα παίγνια, καθώς και, γενικώς, η αποτροπή της διαταράξεως της κοινωνικής τάξεως (απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, προπαρατεθείσα, σκέψη 56).

19 Στο πλαίσιο αυτό, οι ηθικής, θρησκευτικής ή πολιτιστικής φύσεως ιδιαιτερότητες, καθώς και οι ηθικές και οικονομικές επιζήμιες, για το άτομο και την κοινωνία, συνέπειες των παιγνίων και των στοιχημάτων είναι δυνατό να δικαιολογήσουν την αναγνώριση υπέρ των εθνικών αρχών επαρκούς διακριτικής

ευχέρειας, προκειμένου να καθορίζουν τις απαιτήσεις που συνεπάγεται η προστασία των καταναλωτών και της κοινωνικής τάξεως (προπαρατεθείσες αποφάσεις Gambelli κ.λπ., σκέψη 63, καθώς και Placanica κ.λπ., σκέψη 47).

20 Τα κράτη μέλη είναι, συνεπώς, ελεύθερα να καθορίζουν τους σκοπούς της πολιτικής τους στον τομέα των τυχερών παιγνίων και, ενδεχομένως, να προσδιορίζουν με ακρίβεια το επίπεδο της επιδιωκόμενης προστασίας. Εντούτοις, οι περιορισμοί τους οποίους επιβάλλουν πρέπει να πληρούν τις απορρέουσες από τη νομολογία του Δικαστηρίου προϋποθέσεις όσον αφορά την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας (βλ., σχετικώς, προπαρατεθείσες αποφάσεις Placanica κ.λπ., σκέψη 48, καθώς και Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 59).

21 Ειδικότερα, οι περιορισμοί που στηρίζονται στους λόγους που προσδιορίζονται στη σκέψη 18 της παρούσας αποφάσεως πρέπει να είναι πρόσφοροι προς διασφάλιση της επιτεύξεως αυτών των σκοπών υπό την έννοια ότι οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να συμβάλλουν στον περιορισμό της δραστηριότητας των στοιχημάτων κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό (βλ., κατ' αυτή την έννοια, απόφαση Gambelli κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψη 67).

22 Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, στα εθνικά δικαστήρια απόκειται να εξακριβώνουν αν οι ρυθμίσεις των κρατών μελών ανταποκρίνονται πράγματι στους δυνάμενους να τις δικαιολογήσουν σκοπούς και αν οι περιορισμοί που συνεπάγονται δεν είναι δυσανάλογοι σε σχέση με τους σκοπούς αυτούς (αποφάσεις προπαρατεθείσες Gambelli κ.λπ., σκέψη 75, καθώς και Placanica κ.λπ., σκέψη 58).

23 Εν προκειμένω, από τη διατύπωση του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος που έθεσε το αιτούν δικαστήριο προκύπτει ότι αυτό εντοπίζει σαφώς τους επιδιωκόμενους από τον Wok σκοπούς, ήτοι την προστασία των καταναλωτών μέσω του περιορισμού της εξαρτήσεως από τα τυχερά παίγνια καθώς και της καταπολεμήσεως της απάτης, και ότι αυτό κρίνει ότι η επίδικη εθνική νομοθεσία ανταποκρίνεται πράγματι στους σκοπούς αυτούς και δεν υπερβαίνει το αναγκαίο για την επίτευξη των σκοπών αυτών μέτρο.

24 Το ως άνω δικαστήριο έχει εντούτοις αμφιβολίες όσον αφορά τον συνεπή και συστηματικό χαρακτήρα της εθνικής νομοθεσίας, στο μέτρο που αυτή επιδιώκει τους σκοπούς που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη σκέψη παρέχοντας ταυτοχρόνως στους οικονομικούς φορείς που είναι κάτοχοι αποκλειστικής άδειας διοργανώσεως τυχερών παιγνίων, μεταξύ των οποίων το De Lotto, τη δυνατότητα να εισάγουν νέα παίγνια και να τα διαφημίζουν, προκειμένου να καταστήσουν την προσφορά τους πιο ελκυστική στην αγορά.

25 Όπως ήδη έκρινε το Δικαστήριο, μια πολιτική ελεγχόμενης επεκτάσεως των τυχερών παιγνίων μπορεί κάλλιστα να συνάδει με τον σκοπό της προσελκύσεως

όσων επιδίδονται σε απαγορευόμενες δραστηριότητες παράνομων παιγνίων και στοιχημάτων προς τις δραστηριότητες που ασκούνται κατόπιν αδείας και βάσει των προβλεπόμενων από τον νόμο κανόνων. Προς επίτευξη του σκοπού αυτού, οι επιχειρήσεις που ασκούν δραστηριότητες κατόπιν αδείας πρέπει να προσφέρουν μια αξιόπιστη και, ταυτοχρόνως, ελκυστική εναλλακτική επιλογή σε σχέση με τα παράνομα παίγνια, τούτο δε συνεπάγεται την προσφορά ευρέος φάσματος παιγνίων, την εκτεταμένη προβολή των δραστηριοτήτων τους μέσω της διαφημίσεως και τη χρησιμοποίηση σύγχρονων μεθόδων διανομής (απόφαση Placanica κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψη 55).

26 Μολονότι αληθεύει ότι οι λόγοι της προπαρατεθείσας αποφάσεως Placanica κ.λπ. αναφέρονται αποκλειστικώς στον σκοπό της προλήψεως της εγκληματικότητας στον τομέα των τυχερών παιγνίων, ενώ, στην υπόθεση της κύριας δίκης, η ολλανδική νομοθεσία αποσκοπεί επίσης να περιορίσει την εξάρτηση από τα παίγνια, οι δύο αυτοί λόγοι πρέπει εντούτοις να λαμβάνονται υπόψη στο σύνολό τους, καθόσον συνδέονται με την προστασία τόσο των καταναλωτών όσο και με την προστασία της κοινωνικής τάξεως (βλ., συναφώς, απόφαση της 24ης Μαρτίου 1994, C-275/92, Schindler, Συλλογή 1994, σ. I-1039, σκέψη 58, της 21ης Σεπτεμβρίου 1999, C-124/97, Läära, κ.λπ., Συλλογή 1999, σ. I-6067, σκέψη 33, καθώς και της 21ης Οκτωβρίου 1999, C-67/98, Zenatti, Συλλογή 1999, σ. I-7289, σκέψη 31).

27 Στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εκτιμήσει, δεδομένων των περιστάσεων της διαφοράς της κύριας δίκης της οποίας έχει επιληφθεί, αν η επίμαχη εθνική νομοθεσία, στο μέτρο που παρέχει τη δυνατότητα στους κατόχους αποκλειστικής άδειας να εισάγουν νέα παίγνια και να τα διαφημίζουν, μπορεί να θεωρηθεί ότι εντάσσεται στο πλαίσιο μιας πολιτικής ελεγχόμενης αναπτύξεως του τομέα των τυχερών παιγνίων, σκοπός της οποίας είναι ακριβώς η χειραγώγηση της επιθυμίας για τυχερά παίγνια εντός των νόμιμων πλαισίων.

28 Αν αποδεικνυόταν ότι το Βασίλειο των Κάτω Χωρών ακολουθεί μια πολιτική σημαντικής επεκτάσεως των τυχερών παιγνίων, παροτρύνοντας ή ενθαρρύνοντας υπέρμετρα τους καταναλωτές να μετάσχουν σε αυτά, με κύριο σκοπό τη συγκέντρωση εσόδων και, για τον λόγο αυτόν, η χρηματοδότηση κοινωφελών δράσεων από τα έσοδα που προέρχονται από τα εγκεκριμένα παίγνια δεν συνιστά παρεπόμενη ευεργετική συνέπεια, αλλά την πραγματική αιτία της περιοριστικής πολιτικής που εφαρμόζει το συγκεκριμένο κράτος μέλος, θα έπρεπε κατά συνέπεια να συναχθεί το συμπέρασμα ότι τέτοιου είδους πολιτική δεν περιορίζει κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό τις δραστηριότητες τυχερών παιγνίων και δεν είναι συνεπώς ικανή να διασφαλίσει την επίτευξη του σκοπού που

συνίσταται στον περιορισμό της εξαρτήσεως των καταναλωτών από τα παίγνια αυτά.

29 Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται κυρίως να ελέγξει αν οι παράνομες δραστηριότητες παιγνίων αποτελούν πρόβλημα για τις Κάτω Χώρες και αν με την επέκταση των εγκεκριμένων και νομοθετικώς ρυθμιζόμενων δραστηριοτήτων είναι δυνατό να αντιμετωπισθεί ένα τέτοιου είδους πρόβλημα.

30 Ειδικότερα, δεδομένου ότι ο σκοπός προστασίας των καταναλωτών από την εξάρτησή τους από τα παίγνια δεν συμβιβάζεται καταρχήν εύκολα με την πολιτική επεκτάσεως των τυχερών παιγνίων, η οποία χαρακτηρίζεται κυρίως από την εισαγωγή νέων παιγνίων και τη διαφημιστική προβολή αυτών, τέτοιου είδους πολιτική μπορεί να θεωρηθεί συνεπής μόνον αν οι παράνομες δραστηριότητες είναι σημαντικών διαστάσεων και τα ληφθέντα μέτρα αποσκοπούν στη χειραγώγηση της επιθυμίας των καταναλωτών εντός νόμιμων πλαισίων.

31 Το γεγονός ότι η ζήτηση των τυχερών παιγνίων στις Κάτω Χώρες έχει ήδη αισθητά αυξηθεί, ιδίως σε επίπεδο παράνομης προσφοράς, εφόσον αποδειχτεί, όπως επισήμανε το De Lotto κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, πρέπει να ληφθεί υπόψη.

32 Σκοπός της επίμαχης εθνικής ρυθμίσεως είναι όχι μόνο να καταπολεμήσει την απάτη και την εγκληματικότητα στον τομέα των τυχερών παιγνίων, αλλά και να διασφαλίσει την προστασία των καταναλωτών. Συνεπώς, πρέπει να βρεθεί η προσήκουσα ισορροπία μεταξύ της απαιτήσεως για ελεγχόμενη επέκταση των εγκεκριμένων τυχερών παιγνίων, προκειμένου να καταστεί η προσφορά αυτών ελκυστική στο κοινό, αλλά και της ανάγκης να μειωθεί κατά το δυνατό η εξάρτηση των καταναλωτών από τέτοιου είδους παίγνια.

33 Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής, μπορούν να αποδειχτούν χρήσιμα ορισμένα στοιχεία της δικογραφίας που κατατέθηκε στο Δικαστήριο.

34 Κατά την απόφαση του 2004 περί χορηγήσεως στο De Lotto αποκλειστικής αδείας διοργανώσεως αθλητικών στοιχημάτων, το εν λόγω «ίδρυμα μεριμνά ώστε να προσδοθεί στις δραστηριότητες αναζητήσεως πελατείας και διαφημιστικής προβολής συνεπές και ισορροπημένο περιεχόμενο, και μεριμνά πιο συγκεκριμένα ώστε να καταπολεμηθεί η υπέρμετρη συμμετοχή στα τυχερά παίγνια που διοργανώνονται δυνάμει της παρούσας αποφάσεως».

35 Εξάλλου, με το από 23 Ιουνίου 2004 έγγραφο, ο Ολλανδός Υπουργός Δικαιοσύνης ζήτησε από τους κατόχους αδειών «να περιορίσουν τον αριθμό των διαφημιστικών μηνυμάτων και να δώσουν μορφή και περιεχόμενο στην περιοριστική αυτή πολιτική στον τομέα της διαφήμισεως μέσω της θεσπίσεως ενός κώδικα συμπεριφοράς και διαφήμισεως των επιχειρηματιών στον τομέα των

τυχερών παιγνίων, ο οποίος θα εφαρμόζεται στο σύνολο αυτών». Ο κώδικας αυτός τέθηκε σε ισχύ στις Κάτω Χώρες στις 15 Φεβρουαρίου 2006.

36 Τα στοιχεία αυτά είναι ικανά να θεμελιώσουν την ύπαρξη βουλήσεως των εθνικών αρχών να περιορίσουν την εξάπλωση των τυχερών παιγνίων στις Κάτω Χώρες εντός στενών ορίων.

37 Εντούτοις, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να ελέγξει αν από την εξέλιξη της αγοράς των τυχερών παιγνίων στις Κάτω Χώρες προκύπτει ότι πράγματι ελέγχεται η εξάπλωση των τυχερών παιγνίων από τις αρχές του εν λόγω κράτους μέλους, τόσο σε επίπεδο εκτάσεως της διαφημιστικής προσβολής από τους κατόχους αποκλειστικής αδειας όσο και σε επίπεδο εισαγωγής από αυτούς νέων παιγνίων, και, συνεπώς, αν καθίσταται δυνατή η κατά προσήκοντα τρόπο σύγχρονη επίτευξη των επιδιωκόμενων από την εθνική νομοθεσία σκοπών.

38 Βάσει των προεκτεθεισών εκτιμήσεων, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι εθνική νομοθεσία, όπως η επίμαχη, που αποσκοπεί στον περιορισμό της εξαρτήσεως από τα τυχερά παίγνια καθώς και στην καταπολέμηση της απάτης, και η οποία συμβάλλει πράγματι στην επίτευξη των σκοπών αυτών, μπορεί να θεωρηθεί περιοριστική των σχετικών με στοιχήματα δραστηριοτήτων κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό, μολονότι επιτρέπεται στον/στους κάτοχο/κατόχους άδειας να καθιστά/καθιστούν ελκυστική την από μέρους του/τους προσφορά τυχερών παιχνιδιών μέσω της εισαγωγής νέων παιγνίων και της διαφημιστικής προβολής. Στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να ελέγξει αν οι παράνομες δραστηριότητες παιγνίων μπορούν να αποτελέσουν πρόβλημα για το συγκεκριμένο κράτος μέλος, το οποίο μπορεί να αντιμετωπιστεί με την επέκταση των εγκεκριμένων και νομοθετικώς ρυθμιζόμενων δραστηριοτήτων και αν η επέκταση αυτή δεν είναι τέτοιας εκτάσεως ώστε να την καθιστά ασύμβατη με τον σκοπό του περιορισμού της εν λόγω εξαρτήσεως.

Επί του δεύτερου ερωτήματος

39 Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν, κατά την εφαρμογή συμβατής με το άρθρο 49 ΕΚ εθνικής ρυθμίσεως για τυχερά παίγνια, ο εθνικός δικαστής οφείλει σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση να εξετάσει αν το μέτρο εκτελέσεως που αποσκοπεί να διασφαλίσει ότι θα τηρηθεί η ρύθμιση αυτή μπορεί να διασφαλίσει την επίτευξη του επιδιωκόμενου από αυτήν σκοπού και είναι σύμφωνο με την αρχή της αναλογικότητας. Το ως άνω δικαστήριο ερωτά, επίσης, αν πρέπει να δοθεί διαφορετική απάντηση στο ερώτημα σε περίπτωση που το μέτρο που πρέπει να ληφθεί δεν ζητείται από εθνικές αρχές αλλά από ιδιώτη στο πλαίσιο πολιτικής δίκης.

40 Όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 22 της παρούσας αποφάσεως, στα εθνικά δικαστήρια απόκειται να ελέγξουν αν οι ρυθμίσεις των κρατών μελών που περιορίζουν θεμελιώδη ελευθερία που κατοχυρώνει η Συνθήκη μπορούν να διασφαλίσουν την επίτευξη των σκοπών γενικού συμφέροντος που μπορούν πράγματι να τους δικαιολογήσουν και αν οι περιορισμοί που συνεπάγεται δεν είναι δυσανάλογοι σε σχέση με τους σκοπούς αυτούς.

41 Η διατύπωση του δεύτερου ερωτήματος βασίζεται στην παραδοχή ότι η ολλανδική νομοθεσία στον τομέα των τυχερών παιγνίων είναι συμβατή με το άρθρο 49 ΕΚ.

42 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο περιορισμός της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών που κατοχυρώνει το άρθρο 49 ΕΚ θεμελιώνεται ευθέως στις διατάξεις του Wok, δεδομένου ότι αυτός υποβάλλει την οργάνωση και προώθηση των τυχερών παιγνίων σε καθεστώς αποκλειστικότητας υπέρ ενός μόνου επιχειρηματία και απαγορεύει σε κάθε άλλο επιχειρηματία, συμπεριλαμβανομένων αυτών που είναι εγκατεστημένοι σε άλλο κράτος μέλος, να προσφέρει μέσω διαδικτύου στο έδαφος του συγκεκριμένου κράτους μέλους τις υπηρεσίες που εμπίπτουν στο εν λόγω καθεστώς.

43 Μέτρο εκτελέσεως της επίμαχης εθνικής ρυθμίσεως, όπως η υποχρέωση που επέβαλε το δικαστήριο των ασφαλιστικών μέτρων στις εταιρίες Ladbrokes να αποκλείσουν την πρόσβαση των κατοίκων των Κάτω Χωρών στον ιστότοπό τους στο διαδίκτυο και να καταργήσουν τη δυνατότητα αυτών να συμμετάσχουν σε στοιχήματα από τηλεφώνου, είναι στοιχείο αναγκαίο της προστασίας που το συγκεκριμένο κράτος μέλος επιδιώκει να διασφαλίσει στο έδαφός του στον τομέα των τυχερών παιγνίων και δεν μπορεί να θεωρηθεί ως πρόσθετος περιορισμός σε σχέση με τον περιορισμό που προκύπτει ευθέως από τις διατάξεις του Wok.

44 Ειδικότερα, το εν λόγω εκτελεστικό μέτρο περιορίζεται στη διαφύλαξη της πρακτικής αποτελεσματικότητας της ολλανδικής ρυθμίσεως στον τομέα των τυχερών παιγνίων. Αν δεν υπήρχε τέτοιου είδους μέτρο, η απαγόρευση που προβλέπει ο Wok δεν θα είχε καμία αποτελεσματικότητα, δεδομένου ότι επιχειρηματίες που δεν κατέχουν άδεια από τις εθνικές αρχές θα ήταν σε θέση να προσφέρουν τυχερά παίγνια στην ολλανδική αγορά.

45 Εφόσον το εκτελεστικό μέτρο που επέβαλε το εθνικό δικαστήριο δεν συνεπάγεται καθαυτό πρόσθετους περιορισμούς στην αγορά, ο έλεγχος της συμβατότητάς του με το δίκαιο της Ένωσης συνδέεται στενά με τον περιορισμό που επέβαλε το εθνικό δικαστήριο όσον αφορά τη συμβατότητα του Wok με το άρθρο 49 ΕΚ.

46 Υπ' αυτές τις συνθήκες, αντιθέτως προς τους ισχυρισμούς των εταιριών Ladbrokes, δεν είναι πλέον αναγκαίο να εξεταστεί αν το εκτελεστικό μέτρο

δικαιολογείται πράγματι από επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος, αν είναι ενδεδειγμένο για την επίτευξη των σκοπών του περιορισμού της εξαρτήσεως από τα παίγνια και της καταπολεμήσεως της απάτης ούτε αν αυτό βαίνει πέραν του αναγκαίου για την επίτευξη των σκοπών αυτών μέτρου.

47 Εξάλλου, η περίπτωση κατά την οποία το συγκεκριμένο εκτελεστικό μέτρο ελήφθη μετά από επέμβαση των δημόσιων αρχών για τη διασφάλιση της τηρήσεως της εθνικής ρυθμίσεως ή την ικανοποίηση αιτήματος ιδιώτη στο πλαίσιο πολιτικής δίκης, προκειμένου να προστατέψει τα δικαιώματα που αντλεί από την εν λόγω εθνική ρύθμιση, δεν ασκεί επιρροή στην επίλυση της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

48 Ειδικότερα, αντικείμενο της ένδικης διαφοράς είναι η εφαρμογή του άρθρου 49 ΕΚ, οι διατάξεις του οποίου παρέχουν στους ιδιώτες δικαιώματα τα οποία μπορούν αυτοί να προβάλλουν ενώπιον των δικαστηρίων και τα οποία τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να διασφαλίζουν (βλ. αποφάσεις της 3ης Δεκεμβρίου 1974, 33/74, Van Binsbergen, Συλλογή τόμος 1974, σ. 513, σκέψη 26, και της 11ης Ιανουαρίου 2007, C-208/05, ITC, Συλλογή 2007, σ. I-181, σκέψη 67).

49 Στα εθνικά δικαστήρια απόκειται, ανεξαρτήτως της διαδικαστικής οδού βάσει της οποίας έχουν επιληφθεί, να λάβουν όλα τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διασφαλιστεί η άσκηση, εντός κράτους μέλους και σε καταστάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, του δικαιώματος στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών από τους επιχειρηματίες.

50 Από τις προεκτεθείσες παρατηρήσεις προκύπτει ότι στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, όσον αφορά την συμβατή με το άρθρο 49 ΕΚ εφαρμογή ρυθμίσεως κράτους μέλους περί τυχερών παιγνίων, ο εθνικός δικαστής δεν υποχρεούται να ελέγξει, αν το εκτελεστικό μέτρο που αποσκοπεί να διασφαλίσει ότι θα τηρηθεί η ρύθμιση αυτή μπορεί να εξασφαλίσει την επίτευξη του επιδιωκόμενου από αυτήν σκοπού και είναι σύμφωνο με την αρχή της αναλογικότητας. Η περίπτωση κατά την οποία το εκτελεστικό μέτρο ελήφθη μετά από επέμβαση των δημόσιων αρχών με σκοπό να διασφαλιστεί η τήρηση της εθνικής ρυθμίσεως ή η ικανοποίηση του αιτήματος ιδιώτη στο πλαίσιο πολιτικής δίκης με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων που αντλεί από την εν λόγω εθνική ρύθμιση δεν ασκεί επιρροή στην επίλυση της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

Επί του τρίτου ερωτήματος

51 Με το τρίτο του ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι αντίκειται σε αυτό εθνική ρύθμιση, όπως η

επίμαχη, που υποβάλλει την οργάνωση και την προώθηση των τυχερών παιγνίων σε καθεστώς αποκλειστικότητας υπέρ ενός μόνον επιχειρηματία και απαγορεύει σε κάθε άλλο επιχειρηματία, συμπεριλαμβανομένων των επιχειρηματιών που είναι εγκατεστημένοι σε άλλο κράτος μέλος, να προσφέρει μέσω διαδικτύου τις υπηρεσίες που εμπίπτουν στο εν λόγω καθεστώς και εντός του πρώτου κράτους μέλους.

52 Το ερώτημα αυτό εντάσσεται στο ίδιο νομικό πλαίσιο με το πρώτο ερώτημα που τέθηκε στην υπόθεση που έδωσε αφορμή για την έκδοση της πρόσφατης αποφάσεως *Sporting Exchange*, προπαρατεθείσα, και είναι πανομοιότυπο με αυτό.

53 Οι εταιρίες *Ladbrokes* ισχυρίζονται ότι κατέχουν άδεια που τους χορήγησαν οι αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, η οποία τους παρέχει τη δυνατότητα να προτείνουν αθλητικά στοιχήματα και άλλα τυχερά παίγνια μέσω διαδικτύου καθώς και από τηλεφώνου και υπόκεινται στο εν λόγω κράτος μέλος σε πολύ αυστηρή νομοθεσία για την πρόληψη της απάτης και της εξαρτήσεως από τα τυχερά παίγνια. Ισχυρίζονται μεταξύ άλλων ότι, όταν κράτος μέλος επιβάλλει περιορισμούς σχετικά με την οργάνωση αυτών, πρέπει να λαμβάνει υπόψη ότι το δημόσιο συμφέρον που δικαιολογεί τον ως άνω περιορισμό προστατεύεται ήδη από τους κανόνες που έχει θέσει το κράτος μέλος εντός του οποίου διαθέτει άδεια εκμεταλλεύσεως τέτοιου είδους παιγνίων ο παρέχων τις υπηρεσίες. Οι έλεγχοι και οι εγγυήσεις δεν πρέπει να εφαρμόζονται δύο φορές.

54 Συναφώς, παρατηρείται ότι ο τομέας των τυχερών παιγνίων που προσφέρονται μέσω του διαδικτύου δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο εναρμονίσεως εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα κράτη μέλη έχουν, συνεπώς, το δικαίωμα να θεωρήσουν ότι το γεγονός απλώς και μόνον ότι ένας επιχειρηματικός φορέας, όπως οι εταιρίες *Ladbrokes*, προτείνει νομίμως υπηρεσίες, εμπίπτουσες στον τομέα αυτόν, μέσω του διαδικτύου εντός άλλου κράτους μέλους, όπου είναι εγκατεστημένος και όπου, καταρχήν, ήδη πληροί τις νόμιμες προϋποθέσεις και υπόκειται σε ελέγχους εκ μέρους των αρμόδιων αρχών του δεύτερου αυτού κράτους, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως επαρκής εγγύηση προστασίας των καταναλωτών του πρώτου κράτους έναντι των κινδύνων διάπραξης απατών και εγκλημάτων, λαμβανομένων υπόψη των δυσκολιών που ενδέχεται να αντιμετωπίζουν, σε ένα τέτοιο πλαίσιο, οι αρχές του κράτους μέλους εγκατάστασης προς αξιολόγηση των επαγγελματικών προσόντων και της επαγγελματικής εντιμότητας των επιχειρηματικών φορέων (βλ., κατ' αυτή την έννοια, απόφαση *Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International*, προπαρατεθείσα, σκέψη 69).

55 Επιπλέον, λόγω της έλλειψης άμεσης επαφής μεταξύ του καταναλωτή και του επιχειρηματικού φορέα, τα προσβάσιμα μέσω διαδικτύου τυχερά παίγνια ενέχουν κινδύνους διαφορετικής φύσεως και σημαντικότερους σε σχέση προς τις παραδοσιακές αγορές των παιγνίων αυτών όσον αφορά τυχόν απάτες εκ μέρους των επιχειρηματικών φορέων σε βάρος των καταναλωτών (βλ. απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, προπαρατεθείσα, σκέψη 70).

56 Το γεγονός ότι επιχειρηματικός φορέας που προτείνει τυχερά παίγνια μέσω διαδικτύου δεν εφαρμόζει ευθεία πολιτική πωλήσεων εντός του εν λόγω κράτους μέλους, ιδίως λόγω της περιστάσεως ότι δεν προβαίνει σε διαφημίσεις στο εν λόγω κράτος μέλος, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αναιρεί τις εκτιμήσεις των δύο προηγούμενων σκέψεων. Αυτές στηρίζονται απλώς και μόνο στα αποτελέσματα της προσβασιμότητας μέσω διαδικτύου και όχι στις τυχόν αποκλίνουσες συνέπειες της ενεργητικής ή παθητικής προσφοράς υπηρεσιών του συγκεκριμένου επιχειρηματικού φορέα.

57 Επομένως, ο επίδικος στην υπόθεση της κύριας δίκης περιορισμός μπορεί, λαμβανομένων υπόψη των ιδιοτήτων της προσφοράς τυχερών παιγνίων μέσω διαδικτύου, να θεωρηθεί ως δικαιολογούμενος από τον σκοπό της καταπολεμήσεως της απάτης και της εγκληματικότητας (βλ., κατ' αυτή την έννοια, απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, προπαρατεθείσα, σκέψη 72).

58 Πρέπει επομένως στο τρίτο ερώτημα να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι δεν αντίκειται σε αυτό εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη, που υποβάλλει την οργάνωση και την προώθηση των τυχερών παιγνίων σε καθεστώς χορηγήσεως αποκλειστικής αδείας σε ένα μόνον επιχειρηματία και απαγορεύει σε κάθε άλλο επιχειρηματία, συμπεριλαμβανομένων των επιχειρηματιών που είναι εγκατεστημένοι σε άλλο κράτος μέλος, να προσφέρει μέσω διαδικτύου τις υπηρεσίες που εμπίπτουν στο εν λόγω καθεστώς και εντός του πρώτου κράτους μέλους.

**Για τους λόγους αυτούς,
το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα)
αποφαίνεται:**

1) Εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη, που αποσκοπεί στον περιορισμό της εξαρτήσεως από τα τυχερά παίγνια καθώς και στην καταπολέμηση της απάτης, και η οποία συμβάλλει πράγματι στην επίτευξη των σκοπών αυτών, μπορεί να θεωρηθεί περιοριστική των σχετικών με στοιχήματα δραστηριοτήτων κατά τρόπο

συνεπή και συστηματικό, μολονότι επιτρέπεται στον/στους κάτοχο/κατόχους άδειας να καθιστά/καθιστούν ελκυστική την από μέρους του/τους προσφορά τυχερών παιγνίων μέσω της εισαγωγής νέων παιγνίων και μέσω διαφημίσεων. Στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να ελέγξει, αφενός, αν οι παράνομες δραστηριότητες παιγνίων μπορούν να αποτελέσουν πρόβλημα για το συγκεκριμένο κράτος μέλος, το οποίο μπορεί να αντιμετωπιστεί με την επέκταση των εγκεκριμένων και νομοθετικώς πλαισιωμένων δραστηριοτήτων, και, αφετέρου, αν η επέκταση αυτή δεν είναι τέτοιας εκτάσεως, ώστε να την καθιστά ασύμβατη με τον σκοπό του περιορισμού της εν λόγω εξαρτήσεως.

2) Προκειμένου να είναι συμβατή με το άρθρο 49 ΕΚ η εφαρμογή ρυθμίσεως κράτους μέλους περί τυχερών παιγνίων, ο εθνικός δικαστής δεν υποχρεούται να ελέγχει, σε κάθε περίπτωση, αν το εκτελεστικό μέτρο που αποσκοπεί να διασφαλίσει την τήρηση της ρυθμίσεως αυτής μπορεί να εξασφαλίσει την επίτευξη του επιδιωκόμενου από αυτήν σκοπού και αν είναι σύμφωνο με την αρχή της αναλογικότητας. Η περίπτωση κατά την οποία το εκτελεστικό μέτρο ελήφθη μετά από επέμβαση των δημόσιων αρχών για τη διασφάλιση της τηρήσεως της εθνικής ρυθμίσεως ή την ικανοποίηση αιτήματος ιδιώτη στο πλαίσιο πολιτικής δίκης με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων που αυτός αντλεί από την εν λόγω εθνική ρύθμιση δεν ασκεί επιρροή στην επίλυση της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

3) Το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι δεν αντίκειται σε αυτό εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη, που υποβάλλει την οργάνωση και την προώθηση των τυχερών παιγνίων σε καθεστώς χορηγήσεως αποκλειστικής αδείας σε ένα μόνον επιχειρηματία και απαγορεύει σε κάθε άλλο επιχειρηματία, συμπεριλαμβανομένων των επιχειρηματιών που είναι εγκατεστημένοι σε άλλο κράτος μέλος, να προσφέρει μέσω διαδικτύου τις υπηρεσίες που εμπίπτουν στο εν λόγω καθεστώς και εντός του πρώτου κράτους μέλους.

«Άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ – Ελευθερία εγκαταστάσεως – Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών – Διοργάνωση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων υποκείμενη σε κρατικό μονοπώλιο σε επίπεδο ομόσπονδου κράτους – Σκοπός αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά – Αναλογικότητα – Περιοριστικό μέτρο που πρέπει πράγματι να αποβλέπει στη μείωση της προσφοράς παιγνίων και στον περιορισμό των δραστηριοτήτων τυχηρών παιγνίων κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο – Διαφήμιση εκ μέρους του φορέα του μονοπωλίου που ενθαρρύνει τη συμμετοχή σε λαχειοφόρους αγορές – Άλλα τυχηρά παίγνια που μπορούν να προσφερθούν από ιδιωτικές επιχειρήσεις – Επέκταση της προσφοράς άλλων τυχηρών παιγνίων – Άδεια που χορηγείται εντός άλλου κράτους μέλους – Απουσία υποχρεώσεως αμοιβαίας αναγνώρισεως»

7. Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-316/07, C-358/07 έως C-360/07, C-409/07 και C-410/07,

με αντικείμενο αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλαν το Verwaltungsgericht Gießen (Γερμανία) (C-316/07, C-409/07 και C-410/07) και το Verwaltungsgericht Stuttgart (Γερμανία) (C-358/07 έως C-360/07), με αποφάσεις της 7ης Μαΐου (C-316/07), 24ης Ιουλίου (C-358/07 έως C-360/07) και 28ης Αυγούστου 2007 (C-409/07 και C-410/07), οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 9 Ιουλίου, 2 Αυγούστου και 3 Σεπτεμβρίου 2007 αντιστοίχως, στο πλαίσιο των δικών μεταξύ

Markus Stoß (C-316/07),

Avalon Service-Online-Dienste GmbH(C-409/07),

Olaf Amadeus Wilhelm Happel (C-410/07)

Κατά

Wetteraukreis

Και

Kulpa Automaten-service Asperg GmbH (C-358/07),

SOBO Sport & Entertainment GmbH (C-359/07),

Andreas Kunert (C-360/07)

Κατά

Land Baden-Württemberg,

**ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),
εκδίδει την ακόλουθη
Απόφαση**

1 Οι αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία των άρθρων 43 ΕΚ και 49 ΕΚ.

2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο διαφορών μεταξύ, αφενός, των M. Stoß, Avalon Service-Online-Dienste GmbH (στο εξής: Avalon) και O. Happel και του Wetteraukreis, και, αφετέρου, των Kulpa Automaten-Service Asperg GmbH (στο εξής: Kulpa), SOBO Sport & Entertainment GmbH (στο εξής: SOBO) και A. Kunert και του Land Baden-Württemberg (ομόσπονδο κράτος της Βάδης-Βυρτεμβέργης), σε σχέση με τις αποφάσεις που έλαβαν οι δύο αυτές αρχές περί απαγορεύσεως, επ' απειλή επιβολής προστίμου, κάθε δραστηριότητας εκ μέρους των ενδιαφερομένων αποβλέπουσας στην έγκριση ή στη διευκόλυνση συνάψεως στοιχημάτων επί αθλητικών οργανώσεων, τα οποία διοργανώνονται από παρόχους εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη, εκτός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

Το εθνικό νομικό πλαίσιο

Το ομοσπονδιακό δίκαιο

3 Το άρθρο 284 του ποινικού κώδικα (Strafgesetzbuch, στο εξής: StGb) ορίζει ότι:

«1) Όποιος οργανώνει ή διεξάγει δημοσίως τυχηρά παίγνια άνευ σχετικής διοικητικής αδείας ή παρέχει τις αναγκαίες προς τούτο εγκαταστάσεις τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών ή με πρόστιμο.

[...]

(3) Όποιος προβαίνει στις ενέργειες της παραγράφου 1

1. κατ' επάγγελμα [...]

[...]

τιμωρείται με φυλάκιση τριών μηνών έως πέντε ετών.

[...]»

4 Με εξαίρεση αφενός τα αφορώντα επίσημους ιππικούς αγώνες στοιχήματα, τα οποία εμπίπτουν ειδικότερα στον νόμο περί ιπποδρομιακών στοιχημάτων και περί λαχείων (Rennwett- und Lotteriegesezt, στο εξής: RWLG), αφετέρου την εγκατάσταση καθώς και την εκμετάλλευση των αυτομάτων μηχανών παιγνίων με δυνατότητα κέρδους σε χώρους διαφορετικούς από τα καζίνο (λέσχεις παιγνίων, καφεενία, εστιατόρια, καταλύματα), οι οποίες εμπίπτουν ειδικότερα στον κώδικα σχετικά με την άσκηση των βιοτεχνικών, εμπορικών και βιομηχανικών επαγγελμάτων (Gewerbeordnung) και στον κανονισμό περί μηχανών παιγνίων και άλλων παιγνίων με δυνατότητα κέρδους (Verordnung über Spielgeräte und andere Spiele mit Gewinnmöglichkeit), ο καθορισμός των προϋποθέσεων χορηγήσεως των αδειών σχετικά με τα τυχηρά παίγνια, υπό την έννοια του άρθρου 284, παράγραφος 1, του StGb, εμπίπτει στην αρμοδιότητα των διαφόρων ομόσπονδων κρατών.

5 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, του RWLG ορίζει:

«Ένωση προσώπων η οποία επιθυμεί να προβεί σε εκμετάλλευση επιχειρήσεως αμοιβαίων στοιχημάτων αφορώντων ιππικούς αγώνες ή άλλους δημόσιους διαγωνισμούς ιππικών επιδόσεων πρέπει να είναι κάτοχος σχετικής αδειάς των αρμοδίων αρχών με βάση το δίκαιο του ομόσπονδου κράτους»

6 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του RWLG ορίζει:

«Η σύναψη στοιχημάτων αφορώντων ιππικούς αγώνες ή η μεσολάβηση με την ιδιότητα του μεσάζοντος στη σύναψη τέτοιων στοιχημάτων (Bookmaker) για εμπορικούς σκοπούς προϋποθέτει τη χορήγηση σχετικής αδειάς από τις αρμόδιες αρχές σύμφωνα με το δίκαιο του οικείου ομόσπονδου κράτους.»

Η LottStV

7 Με τη σύμβαση των ομόσπονδων κρατών για τις λαχειοφόρους αγορές στη Γερμανία (Staatsvertrag zum Lotteriewesen in Deutschland, στο εξής: LottStV), η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2004, τα ομόσπονδα κράτη θέσπισαν ένα ενιαίο πλαίσιο για την οργάνωση, την εκμετάλλευση και την προώθηση, για εμπορικούς σκοπούς, τυχηρών παιγνίων, με εξαίρεση τα καζίνο.

8 Το άρθρο 1 του LottStV ορίζει:

«Το κρατικό σύμφωνο έχει ως σκοπό

«1. να κατευθύνει προς μια εύτακτη και επιτηρούμενη οργάνωση τη φυσική ροπή του πληθυσμού προς τα παίγνια και ιδίως να αποτρέψει τη στροφή του κοινού προς τα μη επιτρεπόμενα τυχηρά παίγνια,

2. να εμποδίσει την υπερβολική παρότρυνση για επίδοση στα τυχηρά παίγνια,
3. να αποκλείσει την εκμετάλλευση της έλξης του κοινού προς τα παίγνια για ατομική ή εμπορική άντληση κερδών,
4. να εξασφαλίσει ότι τα τυχηρά παίγνια διεξάγονται νόμιμα και ότι η λογική τους είναι κατανοητή, και
5. να εξασφαλίσει ότι σημαντικό μέρος των εσόδων που προέρχονται από τα τυχηρά παίγνια χρησιμοποιείται για την προώθηση σκοπών αναγομένων στο δημόσιο συμφέρον ή σκοπών για την επίτευξη των οποίων παρέχεται ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση κατά την έννοια του φορολογικού κώδικα.»

9 Το άρθρο 5, παράγραφοι 1 και 2, του LottStV ορίζει:

- «1. Τα ομόσπονδα κράτη υπέχουν τη νομική υποχρέωση, στο πλαίσιο των σκοπών του άρθρου 1, να μεριμνούν για την [ύπαρξη] επαρκούς προσφοράς τυχηρών παιγνίων.
2. Τηρώντας τη σχετική νομοθεσία, τα ομόσπονδα κράτη δύνανται να εκπληρώνουν τα ίδια την υποχρέωση αυτή ή να αναθέτουν την εκπλήρωσή της σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ή σε εταιρείες ιδιωτικού δικαίου στο κεφάλαιο των οποίων νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου διατηρούν άμεσα ή έμμεσα κρίσιμου μεγέθους συμμετοχή.»

Η νομοθεσία του ομόσπονδου κράτους της Έσσης

10 Κατά το άρθρο 1 του νόμου περί κρατικών στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων, λαχείων με κλήρωση και λαχείων με πριμοδότηση στην Έσση (Gesetz über staatliche Sportwetten, Zahlenlotterien und Zusatzlotterien in Hessen), της 3ης Νοεμβρίου 1998 (GVBl. 1998 I, σ. 406), όπως τροποποιήθηκε τελευταία στις 13 Δεκεμβρίου 2002 (GVBl. 2002 I, σ. 797, στο εξής: GSZZ H):

- «(1) Απόκειται αποκλειστικώς στο ομόσπονδο κράτος της Έσσης η διοργάνωση εντός της επικράτειάς του στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων [...]
- (2) Το ομόσπονδο κράτος της Έσσης διοργανώνει λαχειοφόρους αγορές με κλήρωση (λαχείο με κλήρωση).
[...]
- (4) Η διεξαγωγή των στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων και λαχειοφόρων αγορών που διοργανώνει το ομόσπονδο κράτος της Έσσης μπορεί να ανατεθεί σε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου.
[...]

11 Κατ' εφαρμογή του άρθρου 1, παράγραφοι 1 και 4, του GSZZ H, τα στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων διοργανώνει και εκμεταλλεύεται η Hessische Lotterieverwaltung (διοίκηση λαχειοφόρων αγορών του ομόσπονδου

κράτους της Έσσης) εν ονόματι του ομόσπονδου κράτους της Έσσης, ενώ η τεχνική τους εφαρμογή έχει ανατεθεί στη Lotterie-Treuhandgesellschaft mbH Hessen.

12 Το άρθρο 5, παράγραφος 1, του GSZZ Η ορίζει:

«Με ποινή φυλακίσεως μέχρι δύο ετών ή με πρόστιμο, εφόσον η πράξη δεν επισύρει ποινικό κολασμό κατά το άρθρο 287 του Strafgesetzbuch, τιμωρείται οποιοσδήποτε

1. διαφημίζει,
2. παρακινεί ή προσφέρεται για τη σύναψη συμβάσεων παιγνίων ή για διαπραγμάτευση των όρων τέτοιων συμβάσεων,
3. δέχεται προσφορές για τη σύναψη συμβάσεων παιγνίων ή τη διαπραγμάτευση των όρων τέτοιων συμβάσεων,

στο ομόσπονδο κράτος της Έσσης, χωρίς άδεια των αρμοδίων αρχών επιτρέπущα τη διοργάνωση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων ή λαχειοφόρων αγορών με κλήρωση.»

Η νομοθεσία του ομόσπονδου κράτους της Βάδης-Βυρτεμβέργης

13 Το άρθρο 2 του νόμου του ομόσπονδου κράτους της Βάδης Βυρτεμβέργης περί κρατικών λαχείων, στοιχημάτων και κληρώσεων (Gesetz über staatliche Lotterien, Wetten und Ausspielungen), της 14ης Δεκεμβρίου 2004 (GBl. 2004, σ. 894, στο εξής: StLG BW), ορίζει:

«(1) Το ομόσπονδο κράτος διοργανώνει τα ακόλουθα τυχερά παίγνια:

1. Λόττο
2. Λόττο για τα αθλητικά γεγονότα
3. Ξυστό.

[...]

(4) Το υπουργείο οικονομικών λαμβάνει τις αποφάσεις σχετικά με τη διοργάνωση των κρατικών τυχηρών παιγνίων. Η απόφαση του υπουργείου οικονομικών σχετικά με τη διοργάνωση νέων τυχηρών παιγνίων υπόκειται σε έγκριση εκ μέρους του Landtag. Το υπουργείο οικονομικών μπορεί να αναθέτει τη διεξαγωγή των τυχηρών παιγνίων που διοργανώνονται από το ομόσπονδο κράτος σε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου στο κεφάλαιο του οποίου το ομόσπονδο κράτος κατέχει, άμεσα ή έμμεσα, κρισίμου μεγέθους συμμετοχή.

[...]

Οι διαφορές των κυρίων δικών και τα προδικαστικά ερωτήματα

Υποθέσεις C-316/07, C-409/07 και C-410/07

14 Ο M. Stoß, η Avalon και ο O. Happel διατηρούν από ένα κατάστημα ευρισκόμενο στο Wetteraukreis (Ομόσπονδο κράτος της Έσσης) στη Γερμανία, στο οποίο ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα συνιστάμενη στην κατάθεση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων (αποδοχή των στοιχημάτων, συγκέντρωση των διακυβευόμενων ποσών και καταβολή των κερδών). Οι δύο πρώτοι προσφεύγοντες στις κύριες δίκες ασκούν τη δραστηριότητά τους για λογαριασμό της Happybet Sportwetten GmbH (στο εξής: Happybet Autriche), εταιρείας εδρεύουσας στο Klagenfurt (Αυστρία), ο δε τρίτος για λογαριασμό της Happy Bet Ltd (στο εξής: Happy Bet UK), εταιρείας εδρεύουσας στο Λονδίνο (Ηνωμένο Βασίλειο).

15 Η Happybet Autriche διαθέτει άδεια για τη σύναψη στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων στην περιφέρεια του Klagenfurt, εκδοθείσα από την περιφερειακή κυβέρνηση του ομόσπονδου κράτους της Καρινθίας. Η Happy Bet UK διαθέτει εξίσου άδεια εκδοθείσα από τις αρμόδιες αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου.

16 Με αποφάσεις της 11ης Φεβρουαρίου 2005, 18ης και 21ης Αυγούστου 2006 αντιστοίχως, η αρμόδια για τη δημόσια ασφάλεια αρχή του Wetteraukreis απαγόρευσε στους O. Happel και M. Stoß, καθώς και στην Avalon να προωθούν και να συνάπτουν στα καταστήματά τους στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων για λογαριασμό άλλων διοργανωτών πλην της Hessische Lotterieverwaltung ή να διαθέτουν τις εγκαταστάσεις προς τούτο. Οι αποφάσεις αυτές βασίζονται στο γεγονός ότι ούτε οι ενδιαφερόμενοι ούτε οι διοργανωτές στοιχημάτων, για λογαριασμό των οποίων ενεργούν, διαθέτουν άδεια από το ομόσπονδο κράτος της Έσσης, η οποία να επιτρέπει τη δραστηριότητά τους. Επιπλέον δεν είχαν ζητήσει τέτοια άδεια, ούτε είχαν επιδιώξει τη παροχή διευκρίνιση του περιεχομένου του σχετικού δικαιώματος μέσω προσφυγής στη δικαιοσύνη. Κατά τις προαναφερθείσες αποφάσεις, οι απαγορευμένες δραστηριότητες έπρεπε να παύσουν εντός επτά ημερών, ειδάλλως θα επεβάλλετο πρόστιμο ύψους 10 000 ευρώ.

17 Η διοικητική προσφυγή που άσκησε ο O. Happel κατά της αποφάσεως της 11ης Φεβρουαρίου 2005 απορρίφθηκε στις 20 Φεβρουαρίου 2007. Οι διοικητικές προσφυγές του M. Stoß και της Avalon, κατά των αποφάσεων της 18ης και 21ης Αυγούστου 2006 αντιστοίχως, απορρίφθηκαν στις 8 Δεκεμβρίου 2006.

18 Τόσο οι Stoß και Happel, όσο και η Avalon άσκησαν ενώπιον του Verwaltungsgericht Gießen (διοικητικό πρωτοδικείο του Gießen) προσφυγές για την ακύρωση των επιβεβαιωθείσων αποφάσεων, προβάλλοντας ότι οι αποφάσεις

αυτές αντιβαίνουν στους κοινοτικούς κανόνες που κατοχυρώνουν την ελευθερία εγκαταστάσεως και την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών. Κατά την άποψή τους, το μονοπώλιο σχετικά με τα στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων, στο οποίο βασίζονται οι επίμαχες αποφάσεις των κυρίων δικών αντίκειται στα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ. Εξάλλου, οι Happybet Autriche και Happy Bet UK διαθέτουν, στα κράτη μέλη στα οποία υπάγονται, τις άδειες που απαιτούνται για τη διοργάνωση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων και τέτοιες άδειες πρέπει να αναγνωρίζονται από τις γερμανικές αρχές.

19 Το Verwaltungsgericht Gießen επισημαίνει ότι οι Stoß, Happel και η Avalon, όπως εξάλλου και οι Happybet Autriche και Happy Bet UK, δεν κατέχουν την άδεια που απαιτείται δυνάμει των άρθρων 284 του StGB και 5, παράγραφος 1, του GSZZ H, ώστε να μπορούν να ασκούν τις επίμαχες δραστηριότητες. Διευκρινίζει, εξάλλου, ότι λαμβανομένου υπόψη του μονοπωλίου που ισχύει στο κρατίδιο της Έσσης αναφορικά με τη διοργάνωση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων δυνάμει του άρθρου 1, παράγραφος 1, του GSZZ H και απουσία οιοδήποτε κανόνα, ο οποίος να ορίζει τις προϋποθέσεις υπό της οποίες θα μπορούσε ενδεχομένως να χορηγηθεί άδεια σε ιδιωτική επιχείρηση, τυχόν αίτηση των ενδιαφερομένων για τη χορήγηση τέτοιας άδειας δεν μπορεί να ευδοκιμήσει.

20 Το προαναφερθέν δικαστήριο αμφιβάλλει κατά πόσον οι ανακλύπτοντες από την κατάσταση αυτή περιορισμοί στην ελευθερία εγκαταστάσεως και στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών μπορούν να δικαιολογηθούν βάσει λόγων δημοσίου συμφέροντος, όπως η αποτροπή της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια ή της καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, καθότι το επίμαχο στις κύριες δίκες μονοπώλιο δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της αρχής της αναλογικότητας. Ελλείψει τέτοιας δικαιολογήσεως, τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ απαγορεύουν, όπως προκύπτει ειδικότερα από τις αποφάσεις της 6ης Νοεμβρίου 2003, C-243/01, Gambelli κ.λπ. (Συλλογή 2003, σ. I-13031), και της 6ης Μαρτίου 2007, C-338/04, C-359/04 και C-360/04, Placanica κ.λπ. (Συλλογή 2007, σ. I-1891), τόσο την επιβολή των κυρώσεων που προβλέπουν τα άρθρα 284 του StGB και 5, παράγραφος 1, του GSZZ H, όσο και τα αμφισβητούμενα αστυνομικά μέτρα.

21 Οι αμφιβολίες που εκφράζει το προαναφερθέν δικαστήριο όσον αφορά τη μη συμβατότητα του επίμαχου στις κύριες δίκες μονοπωλίου προς το δίκαιο της Ένωσης είναι τριών ειδών.

22 Παραπέμποντας στην απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2003, C-42/02, Lindman (Συλλογή 2003, σ. I-13519), το Verwaltungsgericht Gießen ερωτά, καταρχάς, αν δύναται κράτος μέλος να επικαλείται τον δεδηλωμένο σκοπό αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για

παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, προκειμένου να δικαιολογήσει περιοριστικό μέτρο, όταν το εν λόγω κράτος μέλος δεν είναι σε θέση να αποδείξει την ύπαρξη μελέτης, πραγματοποιηθείσας πριν την υιοθέτηση του συγκεκριμένου μέτρου και αφορώσας την αναλογικότητα αυτού. Τέτοια μελέτη, η οποία προϋποθέτει την εξέταση των αγορών παιγνίων, των κινδύνων που αυτά εγκυμονούν και της δυνατότητας προλήψεώς τους, καθώς επίσης των αποτελεσμάτων των σχεδιαζόμενων μέτρων, δεν πραγματοποιήθηκε στην προκειμένη περίπτωση, πριν τη σύναψη του LottStV και τη θέσπιση του GSZZ H.

23 Δεύτερον, αμφισβητείται κατά πόσον η επίμαχη στις κύριες δίκες νομοθεσία περιορίζεται στο αυστηρώς αναγκαίο, δεδομένου ότι ο καθαυτόν τον τρόπο επιδιωκόμενος σκοπός θα μπορούσε εξίσου να επιτευχθεί μέσω της διεξαγωγής ελέγχου αποβλέποντος στη διασφάλιση της τηρήσεως εκ μέρους των ιδιωτών διοργανωτών στοιχημάτων των κανόνων σχετικά με τα είδη και τις μεθόδους των εγκεκριμένων προσφορών και με τη διαφήμιση, με ελάχιστη επομένως επέμβαση εις βάρος των ελευθεριών που κατοχυρώνει η Συνθήκη ΕΚ.

24 Τρίτον, προκειμένου να διασφαλισθεί ότι η πολιτική των αρχών, η οποία αποβλέπει στην αποτροπή της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και στην καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, ασκείται κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο, όπως επιτάσσει η νομολογία του Δικαστηρίου και ειδικότερα η προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λ., θα ήταν αναγκαίο να ληφθούν πλήρως υπόψη οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες εγκρίνονται όλα τα είδη παιγνίων, χωρίς να περιορισθεί η εξέταση μόνον στον τομέα του παιγνίου, τον οποίο καλύπτει το μονοπώλιο στις υποθέσεις των κυρίων δικών.

25 Στο ομόσπονδο κράτος της Έσσης δεν υφίσταται όμως συνεπής και συστηματική πολιτική για τον περιορισμό των τυχηρών παιγνίων, ιδίως, διότι ο κάτοχος του κρατικού μονοπωλίου σχετικά με τα στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων ενθαρρύνει τη συμμετοχή και σε άλλα τυχηρά παίγνια, το προαναφερθέν ομόσπονδο κράτος παρέχει, σε ό,τι αφορά τα παίγνια σε καζίνο, νέες δυνατότητες παιγνίων, κυρίως στο διαδίκτυο, η δε ομοσπονδιακή νομοθεσία επιτρέπει στις ιδιωτικές επιχειρήσεις να διοργανώνουν και να προσφέρουν και άλλα τυχηρά παίγνια.

26 Εξάλλου, λαμβανομένης υπόψη της περιστάσεως ότι οι Happybet Autriche και Happy Bet UK, αφενός κατέχουν άδεια που τους επιτρέπει να προσφέρουν στοιχήματα επί αθλητικών συναντήσεων με σύγχρονα τεχνικά μέσα, αφετέρου υπόκεινται προφανώς, εντός του κράτους μέλος στο οποίο έχουν την έδρα τους, σε σύστημα ελέγχου και κυρώσεων, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ επιβάλλουν συνεπώς στις γερμανικές αρχές την αναγνώριση των εν λόγω αδειών.

27 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Verwaltungsgericht Gießen αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο, στο πλαίσιο και των τριών ενώπιον του εκκρεμών υποθέσεων, τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχουν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ την έννοια ότι αντιβαίνει προς αυτά εθνικό μονοπώλιο σε ορισμένα τυχηρά παίγνια όπως π.χ. στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων, εάν στο οικείο κράτος μέλος δεν υπάρχει γενική συνεπής και συστηματική πολιτική για τον περιορισμό των τυχηρών παιγνίων, ιδίως επειδή οι ημεδαποί παραχωρησιούχοι διοργανωτές ενθαρρύνουν τη συμμετοχή σε άλλα τυχηρά παίγνια –όπως κρατικές λαχειοφόροι αγορές και παίγνια σε καζίνα– και, περαιτέρω, μπορούν να διοργανώνονται άλλα παίγνια που ενέχουν τον ίδιο ή υψηλότερο υποτιθέμενο κίνδυνο εξαρτήσεως –όπως στοιχήματα για συγκεκριμένα αθλητικά γεγονότα (π.χ. ιπποδρομίες) και παίγνια μηχανής– από ιδιωτικούς φορείς παροχής υπηρεσιών;

2) Έχουν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ την έννοια ότι άδειες διοργανώσεως στοιχημάτων επί αθλητικών συναντήσεων, οι οποίες χορηγούνται από κρατικές αρχές ειδικά ορισμένες για το σκοπό αυτό από τα κράτη μέλη και δεν περιορίζονται στην εκάστοτε εθνική επικράτεια, παρέχουν στον κάτοχο της αδείας και σε εντεταλμένους από αυτόν τρίτους τη δυνατότητα να πραγματοποιούν και να θέτουν σε εφαρμογή προσφορές για τη σύναψη συμβάσεων και σε άλλα κράτη μέλη, χωρίς να απαιτούνται πρόσθετες εθνικές άδειες;»

Υποθέσεις C-358/07 έως C-360/07

28 Οι SOBO, A. Kunert και Allegro GmbH (στο εξής: Allegro) διαθέτουν από ένα εμπορικό κατάστημα στη Στουτγάρδη (Γερμανία). Η Allegro εκμεταλλεύεται κατάστημα, το οποίο της έχει εκμισθώσει η Kulpa.

29 Οι SOBO, A. Kunert και Allegro ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα, συνιστάμενη στην κατάθεση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων (αποδοχή των στοιχημάτων και ηλεκτρονική τους διαβίβαση τον διοργανωτή). Η πρώτη προσφεύγουσα ασκεί τη δραστηριότητά της για λογαριασμό της Web.coin GmbH (στο εξής: Web.coin), εταιρείας εδρεύουσας στη Βιέννη (Αυστρία), ο δεύτερος για λογαριασμό της Tipico Co. Ltd (στο εξής: Tipico), εταιρείας εδρεύουσας στη Μάλτα, η δε τρίτη για λογαριασμό της Digibet Ltd (στο εξής: Digibet), εταιρείας εδρεύουσας στο Γιβραλτάρ.

30 Καθεμία από τις Digibet, Tipico και Web.coin διαθέτει άδεια για τη διοργάνωση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων, εκδοθείσα από την εκάστοτε αρχή στην οποία υπάγεται η καθεμία με βάση την έδρα της.

31 Με αποφάσεις της 24ης Αυγούστου 2006, της 23ης Νοεμβρίου 2006 και 11ης Μαΐου 2007 αντιστοίχως, το Regierungspräsidium της Καρλσρούης απαγόρευσε στην SOBO, στην Kulpa και στον A. Kunert να προβαίνουν, εντός της Βάδης-Βυρτεμβέργης, στη διοργάνωση αθλητικών στοιχημάτων και σε διαμεσολάβηση επί των στοιχημάτων αυτών, στη διαφήμισή τους καθώς και στην υποστήριξη τέτοιων δραστηριοτήτων. Κατά τις προαναφερθείσες αποφάσεις, οι απαγορευμένες δραστηριότητες έπρεπε να παύσουν εντός δύο εβδομάδων, ειδάλλως θα επεβάλλετο πρόστιμο ύψους 10 000 ευρώ.

32 Οι SOBO, Kulpa και A. Kunert άσκησαν κατά των αποφάσεων αυτών προσφυγές ενώπιον του Verwaltungsgericht Stuttgart, προβάλλοντας ότι το μονοπώλιο σχετικά με τα στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων, στο οποίο αυτές στηρίζονται, αντιβαίνει στα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ. Κατά την άποψή τους, οι άδειες που κατέχουν οι Digibet, Web.coin και Tipico πρέπει εξάλλου να αναγνωρισθούν από τις γερμανικές αρχές.

33 Μολονότι φρονεί ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η μονοπώληση της αγοράς των στοιχημάτων θα μπορούσε ενδεχομένως να είναι συμβατή προς τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ και ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν σχετικώς ορισμένη διακριτική ευχέρεια, το Verwaltungsgericht Stuttgart διατηρεί αμφιβολίες ως προς το αν συντρέχει τέτοια περίπτωση όσον αφορά το ισχύον μονοπώλιο σχετικά με τα στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων στο ομόσπονδο κράτος της Βάδης-Βυρτεμβέργης, όπως προκύπτει από το άρθρο 5, παράγραφος 2, του LottStV και το άρθρο 2, παράγραφος 1, σημείο 2, του StLG BW.

34 Οι αμφιβολίες του προαναφερθέντος δικαστηρίου ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με αυτές που εξέφρασε το Verwaltungsgericht Gießen.

35 Πρώτον, ούτε της συνάψεως του LottStV, ούτε της θεσπίσεως του StLG BW προηγήθηκε μελέτη περί των κινδύνων εξαρτήσεως από τα παίγνια και περί των διάφορων διαθέσιμων δυνατοτήτων αποτροπής της.

36 Δεύτερον, οι περιορισμοί που τίθενται κατ' αυτόν τον τρόπο στη διεξαγωγή στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων δεν ανταποκρίνονται την απαίτηση που απορρέει από τη νομολογία του Δικαστηρίου περί καταστολής της τάσεως για παίγνια κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό. Συγκεκριμένα, δεν λαμβάνονται υπόψη, στο πλαίσιο μιας συνολικής προσέγγισης, όλοι οι τομείς τυχηρών παιγνίων και, συγκριτικά, ο βαθμός επικινδυνότητάς και η πιθανότητα καθενός εξ αυτών να προκαλέσει εξάρτηση.

37 Καίτοι τα καζίνο διέπονται από λεπτομερή συστήματα παραχωρήσεως αδειών, τα δε επιτρεπόμενα σε χώρους εστίασεως μηχανήματα τυχηρών παιγνίων υπόκεινται σε προστατευτικούς κανόνες δυνάμει του κώδικα σχετικά με την άσκηση των βιοτεχνικών, εμπορικών και βιομηχανικών επαγγελμάτων, τα τυχηρά

αυτά παίγνια εξακολουθούν ωστόσο να μπορούν να προσφέρονται από ιδιωτικές επιχειρήσεις, παρότι οι αυτόματες μηχανές παιγνίων εγκυμονούν υψηλότερο κίνδυνο εξαρτήσεως από ό,τι τα στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων.

38 Επιπλέον, ο κανονισμός περί μηχανών παιγνίων και άλλων παιγνίων με δυνατότητα κέρδους τροποποιήθηκε προσφάτως, με στόχο να αυξηθεί ο αριθμός των επιτρεπόμενων αυτομάτων μηχανών παιγνίων σε εστιατόρια ή σε καταστήματα ηλεκτρονικών παιχνιδιών, να μειωθεί η ελάχιστη διάρκεια παιγνίου και να αυξηθεί το όριο χρηματικής απώλειας.

39 Δεν υφίσταται δε μία συστηματική και συνεπής περιοριστική πολιτική δεδομένης της επιθετικής δραστηριότητας προώθησης στην οποία επιδίδεται ο φορέας του κρατικού μονοπωλίου. Οι μαζικές διαφημιστικές εκστρατείες για τα προϊόντα λαχειοφόρων αγορών, ιδίως στο διαδίκτυο ή μέσω αφισών, με σκοπό της ενθάρρυνση της συμμετοχής στα παίγνια, τονίζουν εξάλλου τη διανομή κερδών σε κοινωνικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες, καθώς και την ανάγκη χρηματοδότησης των εν λόγω δραστηριοτήτων. Η μεγιστοποίηση των κερδών, τα οποία προορίζονται, μέχρις ενός καθοριζόμενου από τις κρατικές αρχές ανώτατου ορίου, για τέτοιες δραστηριότητες και, κατά το υπερβαίνον ποσό, για τον κρατικό προϋπολογισμό, καθίσταται επομένως κύρια πρόκληση της πολιτικής για τα παίγνια, και όχι ωφέλιμος παρεπόμενος σκοπός αυτής.

40 Το Verwaltungsgericht Stuttgart διερωτάται, τρίτον, εάν, όσον αφορά την καταλληλότητα του επίμαχου στις κύριες δίκες μονοπωλίου σε σχέση με την επιδίωξη των προβαλλόμενων σκοπών, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι εγκατεστημένοι σε άλλα κράτη μέλη διοργανωτές στοιχημάτων έχουν κατά κανόνα παρουσία στο διαδίκτυο, χάρη στην οποία οι στοιχηματίζοντες που κατοικούν στη Γερμανία μπορούν να προβαίνουν άμεσα σε ηλεκτρονικές συναλλαγές και, κατά συνέπεια, λόγω του διασυνοριακού αυτού φαινομένου, οι μεν κρατικές αρχές καθίστανται αρκετά αδύναμες τα δε αυστηρώς εθνικά μέτρα λιγότερο αποτελεσματικά.

41 Επιπλέον, τίθεται το ερώτημα κατά πόσο οι άδειες για προσφορά στο διαδίκτυο στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων, τις οποίες κατέχουν οι Digibet, Web.coin και Tipico στο κράτος μέλος όπου εδρεύουν, θα έπρεπε να τύχουν αμοιβαίας αναγνώρισεως μεταξύ των κρατών μελών, έτσι ώστε να απαλλάσσεται ο κάτοχός τους από την ανάγκη λήψεως αδείας στη Γερμανία.

42 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Verwaltungsgericht Stuttgart αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο, στο πλαίσιο και των τριών ενώπιον του εκκρεμών υποθέσεων, τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα, το γράμμα των οποίων είναι παρόμοιο με αυτό των ερωτημάτων του Verwaltungsgericht Gießen:

«1) Έχουν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ την έννοια ότι αντιβαίνει προς αυτά εθνικό μονοπώλιο σε ορισμένα τυχηρά παίγνια, όπως π.χ. σε αθλητικά στοιχήματα και λαχειοφόρους αγορές, στην περίπτωση κατά την οποία στο οικείο κράτος μέλος δεν υπάρχει γενικώς μια συνεπής και συστηματική πολιτική περιορισμού των τυχηρών παιγνίων, δεδομένου ότι οι παραχωρησιούχοι στην ημεδαπή διοργανωτές ενθαρρύνουν τη συμμετοχή σε άλλα τυχηρά παίγνια –όπως σε κρατικά αθλητικά στοιχήματα και λαχειοφόρους αγορές– και προβαίνουν σε σχετική διαφήμιση, περαιτέρω δε άλλα παίγνια τα οποία ενέχουν τον ίδιο ή και υψηλότερο κίνδυνο εξαρτήσεως –όπως στοιχήματα επί ορισμένων αθλητικών διοργανώσεων (ιπποδρομιών), παίγνια μηχανής και παίγνια σε καζίνο– επιτρέπεται να διοργανώνονται από ιδιωτικούς φορείς παροχής υπηρεσιών;

2) Έχουν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ την έννοια ότι άδειες διοργανώσεως αθλητικών στοιχημάτων οι οποίες χορηγούνται από αρμόδιες προς τούτο αρχές των κρατών μελών και δεν περιορίζονται στην εκάστοτε εθνική επικράτεια παρέχουν στον κάτοχο της άδειας και σε εντεταλμένους από αυτόν τρίτους δικαίωμα πραγματοποίησεως και θέσεως σε εφαρμογή των εκάστοτε προσφορών για σύναψη συμβάσεων και σε άλλα κράτη μέλη χωρίς πρόσθετες εθνικές άδειες;»

43 Με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 2007, διατάχθηκε η ένωση των υποθέσεων C-316/07, C-358/07 έως C-360/07, C-409/07 και C-410/07 προς διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

Επί του αιτήματος περί επαναλήψεως της προφορικής διαδικασίας

44 Με έγγραφο της 21ης Ιουνίου 2010, οι M. Stoß, O. Happel και A. Kunert, καθώς και η Avalon ζήτησαν την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας επισημαίνοντας ουσιαστικά ότι, όπως πρόσφατα αποκαλύφθηκε στον γερμανικό τύπο, μελέτη του 2009, η οποία είχε παραγγελθεί από τα γερμανικά ομόσπονδα κράτη και αφορούσε τους κινδύνους εξαρτήσεως που εγκυμονούν τα αθλητικά στοιχήματα και τα κατάλληλα μέτρα για την αποτροπή των κινδύνων αυτών, είχε υποστεί ορισμένες παραποιήσεις. Κατά τους ως άνω προσφεύγοντες, οι οποίοι παραπέμπουν συναφώς στις αμφιβολίες που εξέφρασαν τα αιτούντα δικαστήρια ως προς τις ενδεχόμενες συνέπειες της προπαρατεθείσας αποφάσεως στην υπόθεση Lindman, τα εν λόγω ομόσπονδα κράτη δεν μπορούν, υπό τις συνθήκες αυτές, να βασισθούν στην προαναφερθείσα μελέτη προκειμένου να τεκμηριώσουν τον κατάλληλο χαρακτήρα των επίμαχων στις κύριες δίκες περιοριστικών μέτρων.

45 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο μπορεί αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν προτάσεως του γενικού εισαγγελέα, ή ακόμα και κατόπιν αιτήσεως των

διαδίκων, να διατάξει την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας, κατά το άρθρο 61 του Κανονισμού Διαδικασίας του, εφόσον κρίνει ότι δεν έχει διαφωτιστεί επαρκώς ή ότι η υπόθεση πρέπει να επιλυθεί βάσει επιχειρήματος επί του οποίου δεν διεξήχθη συζήτηση μεταξύ των διαδίκων (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2009, C-42/07, Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, μη δημοσιευθείσα ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 31 καθώς και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

46 Επιπλέον, στο πλαίσιο μίας κατά το άρθρο 234 ΕΚ διαδικασίας, η οποία στηρίζεται στη σαφή διάκριση των λειτουργιών μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, κάθε εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών εμπίπτει στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου. Το Δικαστήριο, ειδικότερα, είναι αρμόδιο να αποφαινεται αποκλειστικώς επί της ερμηνείας ή του κύρους κοινοτικού νομοθετήματος βάσει των πραγματικών περιστατικών που του εκθέτει το εθνικό δικαστήριο. Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται, στο πλαίσιο αυτό, να διαπιστώσει τα πραγματικά περιστατικά που προκάλεσαν τη διαφορά και να συναγάγει από αυτά τα αναγκαία συμπεράσματα για την απόφαση που καλείται να εκδώσει (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 8ης Μαΐου 2008, C-491/06, Danske Svineproducenter, Συλλογή 2008, σ. I-3339, σκέψη 23 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

47 Στην προκειμένη περίπτωση, αρκεί η επισήμανση ότι η μελέτη την οποία αναφέρουν στην αίτησή τους οι M. Stoß, O. Happel, A. Kunert και η Avalon δεν μνημονεύθηκε από τα αιτούντα δικαστήρια, ούτε θα μπορούσε εξάλλου να έχει μνημονευθεί, καθότι, δεδομένου ότι χρονολογείται το 2009, είναι αρκετά μεταγενέστερη των αιτήσεων των προαναφερθέντων δικαστηρίων προς το Δικαστήριο.

48 Βάσει των προεκτεθέντων, το Δικαστήριο, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, εκτιμά ότι διαθέτει όλα τα αναγκαία στοιχεία προκειμένου να αποφανθεί επί των προδικαστικών ερωτημάτων και ότι τα ερωτήματα αυτά δεν πρέπει να εξετασθούν λαμβανομένου υπόψη ενός επιχειρήματος επί του οποίου δεν διεξήχθη συζήτηση ενώπιόν του.

49 Κατά συνέπεια, το αίτημα περί επαναλήψεως της προφορικής διαδικασίας πρέπει να απορριφθεί.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του παραδεκτού

50 Η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο ετέθη σε καθεμία εκ των υποθέσεων των κυρίων δικών, πρέπει να κηρυχθεί απαράδεκτο. Τα αιτούντα δικαστήρια έχουν αποκλειστική αρμοδιότητα να διαπιστώσουν εάν τα επίμαχα στις κύριες δίκες μονοπώλια ανταποκρίνονται στην απαίτηση συνέπειας όσον αφορά την καταστολή της εξαρτήσεως από τα παίγνια, οι δε αποφάσεις παραπομπής δεν περιέχουν τα ελάχιστα νομικά και πραγματικά εκείνα στοιχεία, από τα οποία να μπορεί να συναχθεί για ποιο λόγο τα εν λόγω δικαστήρια διατηρούν αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα των επίμαχων εθνικών συστημάτων προς το δίκαιο της Ένωσης.

51 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 267 ΣΛΕΕ εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο που έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της εκδοθησόμενης δικαστικής αποφάσεως να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα μιας προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβαλλόμενα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται καταρχήν να απαντήσει (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 13ης Μαρτίου 2001, PreussenElektra, C-379/98, Συλλογή 2001, σ. I-2099, σκέψη 38, και της 10ης Μαρτίου 2009, Hartlauer, C-169/07, Συλλογή 2009, σ. I-1721, σκέψη 24).

52 Δεν είναι δυνατόν να προβληθεί άρνηση απαντήσεως σε προδικαστικό ερώτημα εθνικού δικαστηρίου παρά μόνον όταν προδήλως προκύπτει ότι η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, την οποία ζητεί το εθνικό δικαστήριο, δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμα όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί (βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις PreussenElektra, σκέψη 39, και Hartlauer, σκέψη 25).

53 Τα παραπάνω δεν συντρέχουν, εντούτοις, στις παρούσες διαδικασίες. Τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που αναφέρονται στις αποφάσεις περί παραπομπής και οι αμφιβολίες τις οποίες εκφράζουν εκ μέρους τους τα αιτούντα δικαστήρια ως προς την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης με την προοπτική εκβάσεως των διαφορών των κυρίων δικών σχετίζονται προδήλως με το αντικείμενο των εν λόγω διαφορών και επιτρέπουν στο Δικαστήριο να ασκήσει τις αρμοδιότητές του.

54 Υπό τις συνθήκες αυτές, οι αιτήσεις για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως κρίνονται παραδεκτές.

Επί του προσδιορισμού των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης που χρήζουν ερμηνείας

55 Η Ολλανδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή εξέφρασαν αμφιβολίες ως προς τον λυσιτελή χαρακτήρα της περιεχόμενης στα προδικαστικά ερωτήματα αναφοράς στο άρθρο 43 ΕΚ, υποστηρίζοντας ότι μόνον το άρθρο 49 ΕΚ μπορεί να εφαρμοσθεί σε καταστάσεις όπως οι επίμαχες στις κύριες δίκες.

56 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, όπως προκύπτει από πάγια νομολογία, οι δραστηριότητες που συνίστανται στην παροχή προς τους χρήστες της δυνατότητας να συμμετάσχουν, έναντι αμοιβής, σε παίγνιο επί χρήμασι συνιστούν δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπό την έννοια του άρθρου 49 ΕΚ (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 24ης Μαρτίου 1994, C-275/92, Schindler, Συλλογή 1994, σ. I-1039, σκέψη 25, καθώς και της 21ης Οκτωβρίου 1999, C-67/98, Zenatti, Συλλογή 1999, σ. I-7289, σκέψη 24). Το ίδιο ισχύει για την προώθηση και τη συμμετοχή σε παίγνια επί χρήμασι, καθότι η δραστηριότητα αυτή δεν αποτελεί παρά συγκεκριμένη πράξη διοργανώσεως και λειτουργίας των παιγνίων με τα οποία συνδέεται (βλ. ειδικότερα προπαρατεθείσα απόφαση Schindler, σκέψεις 22 και 23).

57 Παροχές όπως οι επίμαχες στις κύριες δίκες μπορούν επομένως να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 49 ΕΚ, εφόσον, όπως στις υποθέσεις των κύριων δικών, ένας τουλάχιστον από τους παρέχοντες την υπηρεσία είναι εγκατεστημένος εντός κράτους μέλους διαφορετικού από εκείνο εντός του οποίου παρέχεται η υπηρεσία (βλ. ειδικότερα προπαρατεθείσα απόφαση Zenatti, σκέψη 24), εκτός εάν εφαρμόζεται το άρθρο 43 ΕΚ.

58 Όσον αφορά το άρθρο 43 ΕΚ, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι η εν λόγω διάταξη απαγορεύει περιορισμούς στην ελευθερία εγκαταστάσεως υπηκόων κράτους μέλους επί του εδάφους άλλου κράτους μέλους, περιλαμβανομένων των περιορισμών για την ίδρυση πρακτορείων, υποκαταστημάτων ή θυγατρικών εταιρειών (βλ. ειδικότερα προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λπ., σκέψη 45).

59 Συναφώς, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η έννοια της εγκαταστάσεως είναι πολύ ευρεία, εμπεριέχουσα τη δυνατότητα του κοινοτικού υπηκόου να συμμετέχει, με σταθερό και συνεχή τρόπο, στην οικονομική ζωή άλλου κράτους μέλους εκτός του κράτους προελεύσεώς του και να αποκομίζει συναφώς οφέλη, διευκολύνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την οικονομική και κοινωνική αλληλοδιείσδυση στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σε ό,τι αφορά τον τομέα των μη μισθωτών δραστηριοτήτων (βλ., ειδικότερα, απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1995, C-55/94, Gebhard, Συλλογή 1995, σ. I-4165, σκέψη 25). Επομένως, η διατήρηση μόνιμης παρουσίας σε κράτος μέλος εκ μέρους

επιχειρήσεως εγκατεστημένης σε άλλο κράτος μέλος ενδέχεται να εμπίπτει στις διατάξεις της Συνθήκης περί του δικαιώματος εγκαταστάσεως, ακόμα και εάν η παρουσία αυτή δεν έχει λάβει τη μορφή υποκαταστήματος ή πρακτορείου, αλλά συνίσταται στη διατήρηση απλού γραφείου το οποίο ενδεχομένως διευθύνεται από ανεξάρτητο πρόσωπο, στο οποίο όμως έχει δοθεί η εντολή να ενεργεί γι' αυτήν κατά τρόπο μόνιμο όπως θα έπραττε ένα πρακτορείο (βλ. απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 1986, Επιτροπή κατά Γερμανίας, 205/84, Συλλογή 1984, σ. 3755, σκέψη 21).

60 Όσον αφορά τον τομέα των παιγνίων και των στοιχημάτων, το Δικαστήριο έκρινε, στην απόφασή του επί της προπαρατεθείσας υποθέσεως Gambelli κ.λ., ότι το άρθρο 43 ΕΚ μπορεί να εφαρμοσθεί σε περίπτωση μιας εγκατεστημένης σε κράτος μέλος επιχειρήσεως, η οποία διαθέτει παρουσία σε άλλο κράτος μέλος μέσω εμπορικών συμφωνιών που έχει συνάψει με επιχειρηματίες ή μεσολαβητές αναφορικά με την ίδρυση κέντρων διαβίβασεως δεδομένων, τα οποία θέτουν στη διάθεση των χρηστών τα απαραίτητα μέσα τηλεματικής, συγκεντρώνουν και καταχωρίζουν τις προθέσεις στοιχήματος και τις διαβιβάζουν στην εν λόγω επιχείρηση. Οσάκις επιχείρηση δραστηριοποιείται στη συγκέντρωση στοιχημάτων μέσω μιας τέτοιας οργανώσεως πρακτορείων εγκατεστημένων σε άλλο κράτος μέλος, οι περιορισμοί που επιβάλλονται στη δραστηριότητα αυτών των πρακτορείων συνιστούν παρακώλυση της ελευθερίας εγκαταστάσεως (βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις Gambelli κ.λπ., σκέψεις 14 και 46, καθώς και Placanica κ.λ., σκέψη 43).

61 Στις υποθέσεις των κύριων δικών, τα όσα παρατίθενται στις αποφάσεις περί παραπομπής όσον αφορά τις σχέσεις που υφίστανται μεταξύ, αφενός, των εγκατεστημένων σε άλλα κράτη μέλη διοργανωτών στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων, αφετέρου, των επιχειρηματιών-διαδίκων στις προαναφερθείσες δίκες, οι οποίοι εμπορεύονται τα εν λόγω στοιχήματα στα δύο συγκεκριμένα ομόσπονδα κράτη, δεν επιτρέπουν ούτε να γίνει δεκτό, ούτε να αποκλεισθεί ότι οι επιχειρηματίες αυτοί πρέπει να θεωρηθούν ως θυγατρικές εταιρείες, υποκαταστήματα ή πρακτορεία που ιδρύθηκαν από τους ως άνω διοργανωτές υπό την έννοια του άρθρου 43 ΕΚ.

62 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να υπομνησθεί ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, το οποίο, στηρίζεται σε σαφή διάκριση των λειτουργιών μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, κάθε εκτίμηση των επίδικων περιστατικών εμπίπτει στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 2003, C-326/00, ΙΚΑ, Συλλογή 2003, σ. I-1703, σκέψη 27 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

63 Εξάλλου, όπως υπενθυμίζεται στη σκέψη 51 της παρούσας αποφάσεως, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο να εκτιμήσει τόσο την αναγκαιότητα μιας προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως, όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο.

64 Εναπόκειται επομένως στα αιτούντα δικαστήρια να καθορίσουν, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτέρων περιστάσεων κάθε υποθέσεως, αν οι επίμαχες στις κύρια δίκες καταστάσεις εμπίπτουν στο άρθρο 43 ΕΚ ή στο άρθρο 49 ΕΚ.

65 Βάσει των προεκτεθέντων τα προδικαστικά ερωτήματα πρέπει να εξετασθούν λαμβανομένων υπόψη αμφοτέρων των άρθρων 43 ΕΚ και 49 ΕΚ.

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος σε καθεμία εκ των υποθέσεων

66 Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που αναφέρουν οι αποφάσεις περί παραπομπής, όπως αυτά παρατέθηκαν στις σκέψεις 14 έως 25 και 28 έως 40 της παρούσας αποφάσεως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, με το πρώτο τους ερώτημα, τα αιτούντα δικαστήρια ερωτούν ουσιαστικά εάν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι απαγορεύουν περιφερειακά κρατικά μονοπώλια στον τομέα των στοιχημάτων σε αθλητικές εκδηλώσεις, όπως τα επίμαχα στις υποθέσεις των κύριων δικών, εφόσον τα μονοπώλια αυτά επιδιώκουν τον σκοπό αποτροπής της ενθαρρύνσεως πραγματοποίησης υπερβολικά υψηλών δαπανών για παίγνια και καταπολεμήσεως της εξαρτήσεως από αυτά, στο μέτρο που:

- i) οι αρχές του οικείου κράτους μέλους δεν είναι σε θέση να αποδείξουν την ύπαρξη μελέτης αφορώσας τον αναλογικό χαρακτήρα των προαναφερθέντων μονοπωλίων, η οποία εκπονήθηκε πριν τη δημιουργία τους,
- ii) τέτοιος επιδιωκόμενος σκοπός θα μπορούσε εξίσου να επιτευχθεί μέσω της διεξαγωγής ελέγχου, αποβλέποντος στη διασφάλιση της τηρήσεως εκ μέρους των επιχειρηματιών, που έχουν προσηκόντως λάβει άδεια, των κανόνων σχετικά με τα είδη των στοιχημάτων, τις μεθόδους εμπορίας και τη διαφήμιση, με ελάχιστη επέμβαση εις βάρος των ελευθεριών που κατοχυρώνει η Συνθήκη,
- iii) τα εν λόγω μονοπώλια μπορεί να μην ενδείκνυνται για την επίτευξη του ως άνω επιδιωκόμενου σκοπού, δεδομένου ότι οι εθνικές αρχές ενδέχεται να αντιμετωπίσουν δυσκολίες κατά την επιβολή της αποτελεσματικής τους τήρησης εντός ενός διασυνοριακού περιβάλλοντος, το οποίο δημιουργεί το διαδίκτυο,
- iv) είναι αμφίβολο, στην προκειμένη περίπτωση, κατά πόσον ο προβαλλόμενος σκοπός επιδιώκεται με συνεπή και συστηματικό τρόπο, λαμβανομένων υπόψη:

- πρώτον, της περιστάσεως ότι επιτρέπεται η εκμετάλλευση άλλων ειδών τυχηρών παιγνίων, όπως των στοιχημάτων επί ιππικών αγώνων, των αυτομάτων μηχανών παιγνίων ή των παιγνίων σε καζίνο
- δεύτερον, του γεγονότος ότι η συμμετοχή σε άλλα είδη τυχηρών παιγνίων που υπάγονται στα ίδια κρατικά μονοπώλια, ήτοι στις λαχειοφόρους αγορές, ενθαρρύνεται από τους φορείς των εν λόγω μονοπωλίων μέσω εντατικών διαφημιστικών εκστρατειών που αποβλέπουν στη μεγιστοποίηση των προερχόμενων από τα παίγνια εσόδων, και
- τρίτον, της περιστάσεως ότι η προσφορά σε σχέση με άλλα είδη τυχηρών παιγνίων, όπως τα παίγνια σε καζίνο ή οι αυτόματες μηχανές παιγνίων που είναι εγκατεστημένες σε λέσχες παιγνίων, καφενεία, εστιατόρια και καταλύματα, αποτελούν αντικείμενο επεκτατικής πολιτικής.

67 Τα διάφορα αυτά ερωτήματα θα τύχουν ακολούθως διαδοχικής εξετάσεως.

68 Προκαταρκτικώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι δεν αμφισβητείται ότι ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες, συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών την οποία εγγυάται το άρθρο 49 ΕΚ ή, εναλλακτικώς, της ελευθερίας εγκαταστάσεως την οποία εγγυάται το άρθρο 43 ΕΚ (βλ., στο ίδιο πνεύμα, προαναφερθείσα απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 52).

69 Στην προκειμένη περίπτωση, πρέπει εντούτοις να εξεταστεί, λαμβανομένων υπόψη των αμφιβολιών που εξέφρασαν σχετικώς τα αιτούντα δικαστήρια, εάν τέτοιος περιορισμός δύναται να γίνει δεκτός, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος (βλ., στο ίδιο πνεύμα, προαναφερθείσα απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 55).

Επί της απουσίας μελέτης αφορώσας τον αναλογικό χαρακτήρα των κρατικών μονοπωλίων, όπως των επίμαχων μονοπωλίων στις υποθέσεις των κύριων δικών, και εκπονηθείσας πριν τη δημιουργία των εν λόγω μονοπωλίων

70 Στηριζόμενα στην προπαρατεθείσα απόφαση Lindman, τα αιτούντα δικαστήρια διερωτώνται εάν, προκειμένου να είναι δυνατή η δικαιολόγηση των περιοριστικών μέτρων, όπως των επίμαχων στις κύριες δίκες μονοπωλίων, βάσει του σκοπού αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, οι οικείες εθνικές αρχές πρέπει να είναι σε θέση να προσκομίσουν μελέτη, εκπονηθείσα πριν τη δημιουργία των εν λόγω μονοπωλίων, η οποία να τεκμηριώνει τον αναλογικό χαρακτήρα των συγκεκριμένων μέτρων.

71 Όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 81 και 82 των προτάσεών του, το ερώτημα αυτό στηρίζεται σε παρερμηνεία της

προαναφερθείσας αποφάσεως. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 25 και 26 αυτής, καθώς και της προγενέστερης νομολογίας στην οποία αυτή παραπέμπει (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 13ης Μαρτίου 2008, C-227/06, Επιτροπή κατά Βελγίου, Συλλογή 2008, σ. I-46, σκέψεις 62 και 63 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), το Δικαστήριο επεσήμανε ότι εφόσον κράτος μέλος προτίθεται να επικαλεστεί ίδιο σκοπό προκειμένου να δικαιολογήσει έναν προκύπτοντα από εθνικό περιοριστικό μέτρο φραγμό στην ελευθερία παροχής υπηρεσιών, απόκειται στο κράτος μέλος να παράσχει στο δικαστήριο που καλείται να αποφανθεί επ' αυτού του ζητήματος όλα τα στοιχεία που θα δώσουν στο τελευταίο τη δυνατότητα να εξακριβώσει αν το προαναφερθέν μέτρο ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις που απορρέουν από την αρχή της αναλογικότητας.

72 Αντιθέτως, δεν μπορεί να συναχθεί από τη νομολογία αυτή, ότι κράτος μέλος στερείται τη δυνατότητα να αποδείξει ότι περιοριστικό εσωτερικό μέτρο ανταποκρίνεται σε τέτοιες απαιτήσεις, εξαιτίας και μόνον του γεγονότος ότι το εν λόγω κράτος μέλος δεν είναι σε θέση να παράσχει τις μελέτες επί των οποίων βασίσθηκε η υιοθέτηση της επίμαχης ρύθμισεως.

Επί του ενδεχομένου μη αναλογικού χαρακτήρα κρατικών μονοπωλίων, όπως των επίμαχων στις υποθέσεις των κύριων δικών, εξαιτίας του ότι καθεστώς που προβλέπει την παροχή αδειών σε ιδιωτικές επιχειρήσεις ενδέχεται να συνιστά μέτρο λιγότερο περιοριστικό των κοινοτικών ελευθεριών

73 Όπως προκύπτει από τη σκέψη 23 της παρούσας αποφάσεως, το Verwaltungsgericht Gießen διερωτάται κατά πόσον κρατικό μονοπώλιο, όπως το επίμαχο στις υποθέσεις των οποίων έχει επιληφθεί, ενδέχεται να ανταποκρίνεται στην απαίτηση αναλογικότητας στο μέτρο που ο σκοπός αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά θα μπορούσε να επιτευχθεί εξίσου μέσω της διεξαγωγής ελέγχου, αποβλέποντος στη διασφάλιση της τηρήσεως εκ μέρους των ιδιωτικών επιχειρήσεων, που έχουν λάβει άδεια προσηκόντως, των κανόνων σχετικά με τα είδη των στοιχημάτων, τις μεθόδους εμπορίας και τη διαφήμιση, με ελάχιστη επέμβαση εις βάρος των ελευθεριών που κατοχυρώνει η Συνθήκη.

74 Συναφώς, πρέπει προκαταρκτικώς να υπομνησθεί ότι, όσον αφορά λόγους που μπορούν να γίνουν δεκτοί προς δικαιολόγηση εσωτερικών μέτρων που περιορίζουν την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών ή την ελευθερία εγκαταστάσεως, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι, λαμβανομένοι υπόψη στο σύνολό τους, οι σκοποί τους οποίους επιδιώκουν οι θεσπιζόμενες στον τομέα των παιγνίων και των στοιχημάτων εθνικές νομοθεσίες συνδέονται συνήθως με την προστασία των

αποδεκτών των συγκεκριμένων υπηρεσιών και, γενικότερα, των καταναλωτών, καθώς και με την προστασία της κοινωνικής τάξεως. Υπογράμμισε επίσης ότι τέτοιοι σκοποί περιλαμβάνονται στους επιτακτικούς εκείνους λόγους γενικού συμφέροντος, οι οποίοι μπορούν να δικαιολογούν επεμβάσεις στην ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών (βλ., ειδικότερα, αποφάσεις Schindler, προπαρατεθείσα, σκέψη 58· της 21ης Σεπτεμβρίου 1999, C-124/97, Läära κ.λπ., Συλλογή 1999, σ. I-6067, σκέψη 33· Zenatti, προπαρατεθείσα, σκέψη 31· της 11ης Σεπτεμβρίου 2003, C-6/01, Anomar κ.λπ., Συλλογή 2003, σ. I-8621, σκέψη 73, καθώς και Placanica κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψη 46).

75 Το Δικαστήριο ειδικότερα, δέχθηκε ότι, στον τομέα των παιγνίων και των στοιχημάτων, στον οποίο τυχόν υπερβολές έχουν επιβλαβείς κοινωνικές συνέπειες, μπορούν να δικαιολογηθούν εθνικές νομοθεσίες αποσκοπούσες στην εκτόνωση της ζήτησης μέσω, αντιθέτως, του περιορισμού της εκμετάλλευσης του πάθους των ανθρώπων για τα τυχερά παίγνια (προπαρατεθείσες αποφάσεις Schindler, σκέψεις 57 και 58· Läära κ.λπ., σκέψεις 32 και 33, καθώς και Zenatti, σκέψεις 30 και 31).

76 Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει εξάλλου επανειλημμένως τονίσει ότι οι ηθικής, θρησκευτικής ή πολιτιστικής φύσεως ιδιαιτερότητες, καθώς και οι ηθικώς και οικονομικώς επιζήμιες, για το άτομο και την κοινωνία, συνέπειες των παιγνίων και των στοιχημάτων μπορούν να δικαιολογήσουν την αναγνώριση υπέρ των εθνικών αρχών επαρκούς εξουσίας εκτιμήσεως προκειμένου να καθορίζουν τις απαιτήσεις που συνεπάγεται η προστασία των καταναλωτών και της κοινωνικής τάξεως (βλ., ειδικότερα, προπαρατεθείσες αποφάσεις Placanica κ.λπ., σκέψη 47 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, καθώς και Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 57).

77 Καίτοι τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να καθορίζουν τους σκοπούς της πολιτικής τους στον τομέα των τυχηρών παιγνίων και, ενδεχομένως, να προσδιορίζουν με ακρίβεια το επίπεδο της επιδιωκόμενης προστασίας, εντούτοις οι περιορισμοί που επιβάλλουν πρέπει να πληρούν τις απορρέουσες από τη νομολογία του Δικαστηρίου προϋποθέσεις περί της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 59 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

78 Επομένως απόκειται στα εθνικά δικαστήρια να εξακριβώσουν εάν ο επιβαλλόμενος από κράτος μέλος περιορισμός είναι πρόσφορος για τη διασφάλιση της επιτεύξεως ενός η περισσότερων σκοπών που επικαλείται το οικείο κράτος μέλος, στο επίπεδο της εκ μέρους του επιδιωκόμενης προστασίας, και εάν βαίνει πέραν αυτού που είναι αναγκαίο για την επίτευξή του. Εν πάση περιπτώσει, οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να εφαρμόζονται κατά τέτοιο που να μην εισάγονται

διακρίσεις (βλ., υπό το πνεύμα αυτό, προπαρατεθείσα απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 60).

79 Σε ό,τι ειδικότερα αφορά τον θεσμό των κρατικών μονοπωλίων, το Δικαστήριο έχει στο παρελθόν δεχθεί ότι εθνικό σύστημα που προβλέπει περιορισμένης εκτάσεως άδεια για τη διεξαγωγή παιγνίων επί χρήμασι στο πλαίσιο ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων, αναγνωριζομένων κατά παραχώρηση σε ορισμένους οργανισμούς, και το οποίο ενέχει κυρίως το πλεονέκτημα ότι κατευθύνει την επιθυμία για συμμετοχή σε τυχερά παίγνια και την εκμετάλλευσή τους εντός ενός ελεγχόμενου κυκλώματος, ενδέχεται να εντάσσεται στην επιδίωξη των προαναφερθέντων σκοπών γενικού συμφέροντος περί προστασίας των καταναλωτών και περί προστασίας της κοινωνικής τάξεως (βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσες αποφάσεις Zenatti, σκέψη 35, καθώς και Anoma κ.λ., σκέψη 74). Ομοίως, υπογράμμισε ότι το ζήτημα αν, για την επίτευξη των σκοπών αυτών, θα ήταν προτιμότερη, αντί της χορηγήσεως αποκλειστικού δικαιώματος εκμεταλλεύσεως στον διαθέτοντα άδεια δημόσιο οργανισμό, η θέσπιση ρυθμίσεως επιβάλλουσας στους ενδιαφερομένους επιχειρηματίες τις αναγκαίες υποχρεώσεις, εμπίπτει στην εξουσία εκτιμήσεως των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη, πάντως, ότι η προκρινόμενη λύση δεν είναι δυσανάλογη σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό (προπαρατεθείσα απόφαση Läära κ.λπ. σκέψη 39).

80 Εντούτοις, πρέπει, συναφώς να σημειωθεί ότι, λαμβανομένης υπόψη της διακριτικής εξουσίας που έχουν τα κράτη μέλη ως προς τον καθορισμό του επιπέδου προστασίας των καταναλωτών και της κοινωνικής τάξεως, τα οποία προτίθενται να διασφαλίσουν στον τομέα των τυχηρών παιγνίων, δεν είναι αναγκαίο, υπό το κριτήριο της αναλογικότητας, να ανταποκρίνεται το περιοριστικό μέτρο που θεσπίζεται από τις αρχές ενός κράτους μέλους σε μια αντίληψη που συμερίζονται όλα τα κράτη μέλη όσον αφορά τον τρόπο προστασίας του συγκεκριμένου θεμιτού συμφέροντος (βλ., κατ'αναλογία, απόφαση της 28ης Απριλίου 2009, Επιτροπή κατά Ιταλίας, C-518/06, Συλλογή 2009, σ. I-3491, σκέψεις 83 και 84).

81 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι δημόσιες αρχές κράτους μέλους μπορούν βασίμως να θεωρούν ότι, στο πλαίσιο της διακριτικής ευχέρειας που διαθέτουν σχετικώς, η χορήγηση αποκλειστικών δικαιωμάτων σε δημόσιο οργανισμό, του οποίου η διαχείριση υπόκειται στην άμεση εποπτεία του κράτους, ή σε ιδιωτική επιχείρηση, επί των δραστηριοτήτων της οποίας οι δημόσιες αρχές είναι σε θέση να ασκήσουν συστηματικό έλεγχο, τους επιτρέπει να ελέγχουν τους κινδύνους που εγκυμονεί ο τομέας των τυχηρών παιγνίων και να επιδιώκουν τον θεμιτό σκοπό αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της

εξαρτήσεως από αυτά, κατά αποτελεσματικότερο τρόπο από ό,τι αν ίσχυε καθεστώς, το οποίο θα επέτρεπε στους επιχειρηματίες, στους οποίους θα δινόταν έγκριση, να ασκούν τις δραστηριότητές τους στο πλαίσιο ρυθμίσεως μη αποκλειστικού χαρακτήρα (βλ., συναφώς, αποφάσεις Läägå κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψεις 40 έως 42, Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, προπαρατεθείσα, σκέψεις 66 και 67, καθώς και της 3ης Ιουνίου 2010, Sporting Exchange, C-203/08, μη δημοσιευθείσα ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 59).

82 Οι προαναφερθείσες αρχές μπορούν πράγματι να θεωρούν ότι, δεδομένου ότι, ως ασκούσες τον έλεγχο επί του οργανισμού στον οποίο έχει ανατεθεί το μονοπώλιο, διαθέτουν πρόσθετα μέσα που τους επιτρέπουν να επηρεάζουν τη συμπεριφορά αυτού εκτός του πλαισίου ρυθμιστικών μηχανισμών και νομικών ελέγχων, έχουν τη δυνατότητα να διασφαλίζουν καλύτερο έλεγχο της προσφοράς τυχηρών παιγνίων και καλύτερες εγγυήσεις αποτελεσματικότητας κατά την εφαρμογή της πολιτικής τους, από ό,τι σε περίπτωση που οι δραστηριότητες αυτές ασκούνταν από ιδιωτικές επιχειρήσεις υπό συνθήκες ανταγωνισμού, ακόμα και αν αυτές οι επιχειρήσεις υπόκεινται σε σύστημα εγκρίσεως και σε καθεστώς ελέγχου και κυρώσεων.

83 Εντούτοις, η καθιέρωση ενός τόσο περιοριστικού μέτρου όσο το μονοπώλιο, το οποίο δικαιολογείται μόνον ενόψει της διασφάλισης ενός ιδιαίτερου υψηλού επιπέδου προστασίας των καταναλωτών, πρέπει να συνοδεύεται από τη δημιουργία ενός κανονιστικού πλαισίου ικανού να εγγυηθεί ότι ο φορέας του εν λόγω μονοπωλίου θα είναι πράγματι σε θέση να επιδιώξει, κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο, τον καθορισθέντα σκοπό, μέσω μιας προσφοράς υπολογιζόμενης ποσοτικώς και διαμορφούμενης ποιοτικώς σε συνάρτηση με τον εν λόγω σκοπό, καθώς και υποκείμενης σε αυστηρό έλεγχο εκ μέρους των δημοσίων αρχών.

Επί της φερόμενης μη αποτελεσματικότητας των μονοπωλίων, όπως των επίμαχων στις υποθέσεις των κύριων δικών, λαμβανομένου υπόψη του διασυνοριακού περιβάλλοντος που δημιουργεί το διαδίκτυο

84 Όπως προκύπτει από τη σκέψη 40 της παρούσας αποφάσεως, οι αμφιβολίες που εξέφρασε σχετικώς το Verwaltungsgericht Stuttgart αντλούνται από το γεγονός ότι, εντός ενός διασυνοριακού περιβάλλοντος όπως αυτό που δημιουργεί το διαδίκτυο, οι αρχές ενός κράτους μέλους που έχουν συστήσει κρατικά μονοπώλια, συγκρίσιμα με τα επίμαχα στις κύριες δίκες, ενδέχεται να αντιμετωπίσουν ορισμένες δυσκολίες κατά τη διασφάλιση της τηρήσεως των εν λόγω μονοπωλίων από τους εγκατεστημένους εκτός του οικείου κράτους μέλους διοργανωτές παιγνίων και στοιχημάτων, οι οποίοι, μέσω του διαδικτύου, συνάπτουν, κατά

παράβαση των μονοπωλίων αυτών, στοιχήματα με πρόσωπα που βρίσκονται εντός των ορίων εδαφικής ευθύνης των προαναφερθεισών αρχών.

85 Όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 79 των προτάσεών του, μία τέτοια περίπτωση δεν επαρκεί ωστόσο ούτως ώστε να τεθεί υπό αμφισβήτηση το συμβατό τέτοιων μονοπωλίων προς το δίκαιο της Ένωσης.

86 Αφενός, μολονότι είναι βέβαια αληθές ότι, ως προς τις μέσω του διαδικτύου πραγματοποιούμενες παράνομες συναλλαγές, ιδίως τις έχουσες διασυνοριακό χαρακτήρα, ο έλεγχός τους και η επιβολή κυρώσεων σε αυτές αποδεικνύεται δυσχερέστερος από ό,τι στην περίπτωση άλλων ειδών παραβατικών συμπεριφορών, αυτού του είδους η κατάσταση δεν απαντά μόνον στον τομέα των παιγνίων και των στοιχημάτων. Ωστόσο, κράτος μέλος δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα να επεκτείνει στο διαδίκτυο την εφαρμογή των μονομερών περιοριστικών κανόνων που θεσπίζει για θεμιτούς σκοπούς γενικού συμφέροντος, εξαιτίας και μόνον του γεγονότος ότι το τεχνολογικό αυτό μέσο έχει εκ των πραγμάτων διασυνοριακό χαρακτήρα.

87 Αφετέρου, δεν αμφισβητείται ότι τα κράτη ουδόλως στερούνται νομικών μέσων, τα οποία τους επιτρέπουν να διασφαλίζουν, κατά το δυνατόν αποτελεσματικότερα, την τήρηση των κανόνων που θεσπίζουν εκ μέρους των φορέων που δραστηριοποιούνται στο διαδίκτυο και εμπίπτουν, καθ' οιονδήποτε τρόπο, στη δικαιοδοσία τους.

Επί της απαιτήσεως συστηματικού και συνεπούς περιορισμού των τυχρών παιγνίων

88 Προκαταρκτικώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι στη σκέψη 67 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Gambelli κ.λπ., το Δικαστήριο, αφού επεσήμανε ότι οι περιορισμοί της δραστηριότητας των παιγνίων μπορούν να δικαιολογηθούν για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, όπως η προστασία των καταναλωτών και η αποτροπή της απάτης, καθώς και της παροτρύνσεως των πολιτών σε υπερβολική δαπάνη σε συνδυασμό με το παίγνιο, έκρινε, εντούτοις, ότι τούτο ισχύει μόνον εφόσον οι εν λόγω περιορισμοί, οι οποίοι στηρίζονται σε τέτοιους λόγους καθώς και στην ανάγκη αποτροπής της διαταράξεως της κοινωνικής τάξεως, είναι πρόσφοροι προς διασφάλιση της επιτεύξεως αυτών των σκοπών, υπό την έννοια ότι οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να συμβάλλουν στον περιορισμό της δραστηριότητας των στοιχημάτων κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό.

89 Όπως ειδικότερα προκύπτει από τη σκέψη 66 της παρούσας αποφάσεως, τα αιτούντα δικαστήρια διερωτώνται σχετικά με την έκταση της εν λόγω απαιτήσεως.

90 Κατά τα προαναφερθέντα δικαστήρια, είναι πράγματι αμφίβολο εάν κρατικά μονοπώλια, όπως τα επίμαχα μονοπώλια στις υποθέσεις των κύριων δικών, που αφορούν στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων και δημιουργήθηκαν με σκοπό την αποτροπή της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και την καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, μπορούν να συμβάλλουν στον περιορισμό των δραστηριοτήτων στοιχημάτων κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο, λαμβανομένου υπόψη του τρόπου εμπορίας άλλων ειδών τυχηρών παιγνίων.

91 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει στο παρελθόν ότι εναπόκειται σε κάθε κράτος μέλος να εκτιμήσει εάν, στο πλαίσιο των θεμιτών σκοπών που επιδιώκει, είναι αναγκαία η ολική ή η μερική απαγόρευση των δραστηριοτήτων αυτής της φύσεως ή εάν αρκεί ο περιορισμός τους και η πρόβλεψη προς τούτο αυστηρών κατά το μάλλον ή ήττον τρόπων ελέγχου, καθώς και ότι η αναγκαιότητα και η αναλογικότητα των σχετικών μέτρων που λαμβάνονται πρέπει να αξιολογούνται αποκλειστικά υπό το φως των επιδιωκόμενων σκοπών και του επιπέδου προστασίας που προτίθενται να διασφαλίσουν οι οικείες εθνικές αρχές (βλ., ειδικότερα, προπαρατεθείσες αποφάσεις *Läärä* κ.λπ., σκέψεις 35 και 36, *Zenatti*, σκέψεις 33 και 34, καθώς και *Liga Portuguesa de Futebol Profissional* και *Bwin International*, σκέψη 58).

92 Έκρινε επίσης ότι, στο πλαίσιο νομοθεσίας συμβατής με τη Συνθήκη, η επιλογή του τρόπου οργανώσεως και ελέγχου των δραστηριοτήτων εκμεταλλεύσεως και διενέργειας τυχηρών παιγνίων ή παιγνίων επί χρήμασι, όπως η σύναψη με το Δημόσιο διοικητικής συμβάσεως παραχωρήσεως ή ο περιορισμός της εκμεταλλεύσεως και διενέργειας ορισμένων παιγνίων σε χώρους που διαθέτουν προσηκόντως σχετική άδεια, εναπόκειται στις εθνικές αρχές στο πλαίσιο της εξουσίας εκτιμήσεώς τους (προπαρατεθείσα απόφαση *Anoma* κ.λπ., σκέψη 88).

93 Εξάλλου, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, στον τομέα των τυχηρών παιγνίων, πρέπει καταρχήν να εξετασθεί χωριστά για καθέναν από τους επιβαλλόμενους με την εθνική νομοθεσία περιορισμούς, ιδίως, κατά πόσον είναι πρόσφοροι για τη διασφάλιση της επιτεύξεως του σκοπού ή των σκοπών που επιδιώκει το οικείο κράτος μέλος και κατά πόσον βαίνουν πέραν αυτού που είναι αναγκαίο για την επίτευξη αυτών (προπαρατεθείσα απόφαση *Placanica* κ.λπ., σκέψη 49).

94 Στις σκέψεις 50 έως 52 της προπαρατεθείσας αποφάσεως *Schindler*, η οποία εκδόθηκε αναφορικά με νομοθεσία κράτους μέλους απαγορεύουσα τις λαχειοφόρους αγορές, το Δικαστήριο επεσήμανε ιδίως ότι, παρότι μπορούν να συνεπάγονται διακυβευόμενα ποσά συγκρίσιμα προς αυτά των μεγάλων λαχειοφόρων αγορών και παρότι εξαρτώνται σε σημαντικό βαθμό από την τύχη, άλλα παίγνια επί χρήμασι, όπως τα προγνωστικά στις ποδοσφαιρικές αναμετρήσεις

ή ένα παίγνιο αποκαλούμενο «bingo», τα οποία εξακολουθούν να επιτρέπονται στο οικείο κράτος μέλος, διαφέρουν ως προς το αντικείμενό τους, τους κανόνες τους και τον τρόπο διοργανώσεώς τους από τις μεγάλες λαχειοφόρους αγορές οι οποίες απαντούν σε άλλα κράτη μέλη. Συνήγαγε επομένως εξ αυτού ότι τα υπόλοιπα αυτά παίγνια δεν βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση με αυτή των λαχειοφόρων αγορών που απαγορεύονται από τη νομοθεσία του συγκεκριμένου κράτους μέλους και δεν μπορούν να εξομοιωθούν προς αυτές.

95 Όπως υπογράμμισαν όλες οι κυβερνήσεις που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αμφισβητείται πράγματι ότι τα διάφορα είδη τυχηρών παιγνίων ενδέχεται να παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές, ειδικότερα ως προς τις συγκεκριμένες λεπτομέρειες της διοργανώσεως, το ύψος των διακυβευόμενων ποσών και των κερδών που τα χαρακτηρίζουν, τον αριθμό των παικτών που μπορούν ενδεχομένως να επιδίδονται σε αυτά, την παρουσίασή τους, τη συχνότητά τους, τον σύντομο ή επαναληπτικό τους χαρακτήρα και τις αντιδράσεις που προκαλούν στους παίκτες ή ακόμα, όπως ειδικότερα παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 75 των προτάσεών του, αναλόγως του αν απαιτείται ή όχι η φυσική παρουσία του παίκτη, όπως στην περίπτωση των παιγνίων σε καζίνο και των αυτομάτων μηχανών παιγνίων που ευρίσκονται σε αυτά ή σε άλλους χώρους.

96 Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι, από διάφορα είδη τυχηρών παιγνίων, άλλα υπόκεινται σε κρατικό μονοπώλιο και άλλα σε σύστημα χορηγήσεως αδειών σε ιδιωτικές επιχειρήσεις, δεν μπορεί να έχει από μόνο του ως αποτέλεσμα να μην μπορούν να δικαιολογούνται, λαμβανομένων υπόψη των θεμιτών σκοπών που επιδιώκουν, από μέτρα τα οποία, όπως και το κρατικό μονοπώλιο, προβάλλουν *prima facie* ως τα πιο περιοριστικά και αποτελεσματικά. Συγκεκριμένα, τέτοια απόκλιση μεταξύ νομικών συστημάτων δεν μπορεί, από μόνη της, να επηρεάσει την ικανότητα ενός τέτοιου κρατικού μονοπωλίου να επιτύχει τον σκοπό περί αποτροπής της ενθαρρύνσεως της υποβολής υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, για τον οποίο δημιουργήθηκε.

97 Πάντως, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 88 της παρούσας αποφάσεως, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει, επίσης, ότι η υπαγορευόμενη από τέτοιο σκοπό επιβολή, από κράτος μέλος, περιορισμού στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και στην ελευθερία εγκαταστάσεως δεν μπορεί να δικαιολογηθεί παρά μόνον εφόσον το συγκεκριμένο περιοριστικό μέτρο είναι πρόσφορο προς διασφάλιση της επιτεύξεως του εν λόγω σκοπού, συμβάλλοντας στον περιορισμό της δραστηριότητας των στοιχημάτων κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό.

98 Το Δικαστήριο διευκρίνισε μάλιστα ότι εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια να ελέγξουν εάν η οικεία περιοριστική νομοθεσία, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των

συγκεκριμένων λεπτομερειών εφαρμογής της, ανταποκρίνεται όντως στη μέριμνα για μείωση των δυνατοτήτων συμμετοχής σε παίγνια και για περιορισμό των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτό κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο (βλ., συναφώς, μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσες αποφάσεις Zenatti, σκέψεις 36 και 37, καθώς και Placanica κ.λπ., σκέψεις 52 και 53).

99 Όπως το Δικαστήριο ήδη έκρινε ως προς όλα αυτά τα ζητήματα στην προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λπ. (σκέψεις 7, 8 και 69), στο μέτρο που οι αρχές κράτους μέλους ενισχύουν και ενθαρρύνουν τους καταναλωτές να μετέχουν σε λαχειοφόρους αγορές, σε τυχηρά παίγνια και σε παίγνια στοιχημάτων με σκοπό την άντληση οφέλους για το δημόσιο ταμείο, οι αρχές του εν λόγω κράτους δεν μπορούν να επικαλούνται τη δημόσια κοινωνική τάξη, που απαιτεί τη μείωση των προσφερομένων παιγνίων, προς δικαιολόγηση περιοριστικών μέτρων, ακόμα και αν αυτά αφορούν, όπως στην περίπτωση της προαναφερθείσας υποθέσεως, αποκλειστικώς δραστηριότητες στοιχημάτων.

100 Στην προκειμένη περίπτωση, αφού επεσήμαναν ότι τα στοιχήματα επί ιππικών αγώνων τις αυτόματες μηχανές παιγνίων και τα παίγνια σε καζίνο μπορούν να εκμεταλλεύονται ιδιωτικές επιχειρήσεις που κατέχουν άδεια, τα αιτούντα δικαστήρια διαπίστωσαν επίσης, αφενός, ότι ο φορέας κρατικού μονοπωλίου στον τομέα των στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων επιδίδεται, όσον αφορά τα παίγνια λαχειοφόρων αγορών τα οποία επίσης καλύπτει το εν λόγω μονοπώλιο, σε έντονες διαφημιστικές εκστρατείες προβάλλουσες την ανάγκη χρηματοδότησεως κοινωνικών, πολιτιστικών και αθλητικών δραστηριοτήτων, με τις οποίες συνδέονται τα οφέλη που θα αποκομισθούν, αφήνοντας επομένως να εννοηθεί ότι η μεγιστοποίηση των κερδών, τα οποία προορίζονται για τέτοιες δραστηριότητες, ανάγεται σε ίδιο σκοπό των συγκεκριμένων περιοριστικών μέτρων. Τα προαναφερθέντα αιτούντα δικαστήρια διαπίστωσαν αφετέρου ότι, όσον αφορά τα παίγνια σε καζίνο και τις αυτόματες μηχανές παιγνίων, τα οποία εγκυμονούν εντούτοις υψηλότερο κίνδυνο εξαρτήσεως από ό,τι τα στοιχήματα επί των αθλητικών εκδηλώσεων, οι αρμόδιες δημόσιες αρχές αναπτύσσουν ή ανέχονται πολιτικές επεκτάσεως της προσφοράς. Συγκεκριμένα, οι εν λόγω αρχές ανέχονται την προσφορά νέων παιγνίων καζίνο στο διαδίκτυο, ενώ οι συνθήκες εκμεταλλεύσεως των αυτομάτων μηχανών παιγνίων σε άλλους χώρους πλην καζίνο, λεσχών παιγνίων, εστιατορίων, καφενείων και καταλυμάτων, κατέστησαν προσφάτως σημαντικά ελαστικότερες.

101 Συναφώς, πρέπει ασφαλώς να υπομνησθεί ότι, αναφερόμενο στον επιδιωκόμενο από τον εθνικό νομοθέτη σκοπό της αποτροπής της εκμεταλλεύσεως των τυχηρών παιγνίων για εγκληματικούς σκοπούς ή για απάτες, το Δικαστήριο έκρινε ότι μια πολιτική ελεγχόμενης αναπτύξεως των εν λόγω δραστηριοτήτων

μπορεί να συνάδει με τον σκοπό περί διοχετεύσεώς τους εντός ελεγχόμενων κυκλωμάτων μέσω της προσελκύσεως όσων επιδίδονται σε απαγορευμένες δραστηριότητες παράνομων παιγνίων και στοιχημάτων προς τις δραστηριότητες που ασκούνται κατόπιν αδείας και βάσει των προβλεπόμενων από τον νόμο κανόνων. Συγκεκριμένα, προς επίτευξη του σκοπού αυτού, οι επιχειρήσεις που ασκούν δραστηριότητες κατόπιν αδείας πρέπει να προσφέρουν μια αξιόπιστη και, ταυτοχρόνως, ελκυστική εναλλακτική επιλογή σε σχέση με μία απαγορευμένη δραστηριότητα, τούτο δε συνεπάγεται την προσφορά ευρέος φάσματος παιγνίων, την εκτεταμένη προβολή των δραστηριοτήτων τους μέσω της διαφήμισεως και τη χρησιμοποίηση σύγχρονων μεθόδων διανομής (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Placanica κ.λπ., σκέψη 55).

102 Όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 61 των προτάσεών του, τέτοιος συλλογισμός μπορεί, καταρχήν, να τύχει επίσης εφαρμογής οσάκις τα εσωτερικά περιοριστικά μέτρα αποσκοπούν στην προστασία των καταναλωτών, την αποτροπή της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και την καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, υπό την έννοια, ειδικότερα, ότι ορισμένη διαφήμιση μπορεί, υπό την επιφύλαξη των υπομνησθεισών στις σκέψεις 97 έως 99 της παρούσας αποφάσεως απαιτήσεων, να συμβάλει ενδεχομένως στην προσέλκυση των καταναλωτών προς την προερχόμενη από τον φορέα του κρατικού μονοπωλίου προσφορά, η οποία θεωρείται ακριβώς ότι σχεδιάσθηκε και καθιερώθηκε προς καλύτερη εξυπηρέτηση του προαναφερθέντος σκοπού.

103 Εντούτοις, όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 61 των προτάσεών του, πρέπει συναφώς η διαφήμιση, την οποία ενδεχομένως χρησιμοποιεί ο φορέας του κρατικού μονοπωλίου, να παραμένει ποσοτικώς ελεγχόμενη και να περιορίζεται αυστηρώς σε ό,τι απαιτείται προκειμένου να κατευθυνθούν οι καταναλωτές προς τα δίκτυα παιγνίων που έχουν άδεια. Αυτή η διαφήμιση δεν θα πρέπει, αντιθέτως, να αποσκοπεί στην ενίσχυση της φυσικής ροπής των καταναλωτών προς τα παίγνια μέσω της ενθαρρύνσεως της ενεργούς συμμετοχής τους σε αυτά, καθιστώντας μεταξύ άλλων κοινότυπα τα παίγνια ή προβάλλοντας μία θετική εικόνα σε σχέση με το γεγονός ότι τα πραγματοποιούμενα έσοδα προορίζονται για δραστηριότητες γενικού συμφέροντος, ή ακόμα αυξάνοντας τη δύναμη έλξεως των παιγνίων μέσω διαφημιστικών μηνυμάτων που προβάλλουν παραπλανητικώς σημαντικά κέρδη.

104 Ως προς το ότι οι διαφημιστικές εκστρατείες του φορέα του μονοπωλίου σε σχέση με τα προϊόντα των λαχειοφόρων αγορών προβάλλουν ότι τα προερχόμενα από την εμπορία των εν λόγω αγορών έσοδα προορίζονται για τη χρηματοδότηση φιλοκερδών ή γενικού συμφέροντος δραστηριοτήτων, πρέπει επίσης να

υπομνησθεί, καταρχάς, ότι κατά πάγια νομολογία παρότι δεν στερείται σημασίας το γεγονός ότι τα λοιπά παίγνια επί χρήμασι μπορούν να μετέχουν σημαντικά στη χρηματοδότηση τέτοιων δραστηριοτήτων, ο λόγος αυτός δεν μπορεί να θεωρηθεί αφεαυτού ως αντικειμενική αιτιολογία για τον περιορισμό της ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, οι περιορισμοί αυτοί επιτρέπονται μόνον εφόσον η χρηματοδότηση τέτοιων κοινωνικών δράσεων δεν συνιστά παρά παρεπόμενη ευεργετική συνέπεια και όχι την πραγματική αιτία της ακολουθούμενης περιοριστικής πολιτικής, κάτι που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει (βλ., συναφώς, προπαρατεθείσα απόφαση Zenatti, σκέψεις 36 και 37).

105 Δεδομένου δε ότι το Verwaltungsgericht Stuttgart υπογράμμισε ότι, μετά την ολοκλήρωση της εισφοράς που προβλέπεται από την επίμαχη στις κύριες δίκες νομοθεσία προς όφελος των επιλέξιμων αφιλοκερδών δραστηριοτήτων, τυχόν πλεόνασμα εσόδων αποδίδεται στα δημόσια ταμεία, και στο μέτρο που δεν δύναται να αποκλειστεί ότι χρηματική στήριξη προς αναγνωρισμένους κοινωφελείς οργανισμούς επιτρέπει σε αυτούς να αναπτύξουν δραστηριότητες γενικού συμφέροντος, τις οποίες καλείται κατά κανόνα να αναλάβει το κράτος με αποτέλεσμα να μειώνονται οι δαπάνες αυτού, πρέπει, δεύτερον, να υπομνησθεί επίσης ότι η ανάγκη αποτροπής της μείωσης φορολογικών εσόδων δεν περιλαμβάνεται στις επιτακτικές ανάγκες γενικού συμφέροντος που μπορούν να δικαιολογήσουν έναν περιορισμό ελευθερίας που έχει κατοχυρώσει η Συνθήκη (βλ., συναφώς, απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 2009, C-318/07, Persche, Συλλογή 2009, σ. I-359, σκέψεις 45 και 46 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

106 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, πρέπει να γίνει δεκτό ότι βάσει των διαπιστώσεων στις οποίες προέβησαν τα αιτούντα δικαστήρια και οι οποίες υπομνήσθηκαν στο σημείο 100 της παρούσας αποφάσεως, τα εν λόγω δικαστήρια μπορούν θεμιτώς να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι το γεγονός ότι, όσον αφορά τα τυχηρά παίγνια πέραν εκείνων που εμπίπτουν στο επίμαχο στις κύριες δίκες κρατικό μονοπώλιο, οι αρμόδιες αρχές εφαρμόζουν ή ανέχονται πολιτικές αποσκοπούσες στην ενθάρρυνση της συμμετοχής στα άλλα αυτά παίγνια παρά στη μείωση των προσφερόμενων παιγνίων και στον περιορισμό των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτό κατά συνεκτικό και συστηματικό τρόπο έχει ως συνέπεια ότι ο σκοπός αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, ο οποίος απετέλεσε τη βάση για τη σύσταση του εν λόγω μονοπωλίου, δεν μπορεί πλέον να επιδιώκεται αποτελεσματικώς μέσω αυτού, κατά τρόπο ώστε να μην μπορεί πλέον να δικαιολογείται το μονοπώλιο αυτό βάσει των άρθρων 43 ΕΚ και 49 ΕΚ.

107 Επομένως στο πρώτο υποβληθέν ερώτημα καθεμίας υποθέσεως πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ έχουν την έννοια ότι:

- i) προκειμένου να μπορεί να δικαιολογηθεί κρατικό μονοπώλιο σε σχέση με στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων και λαχειοφόρους αγορές, όπως τα επίμαχα στις υποθέσεις των κυρίων δικών, από τον σκοπό αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, οι οικείες εθνικές αρχές δεν απαιτείται να είναι σε θέση να προσκομίσουν μελέτη, προγενέστερη της υιοθετήσεως του εν λόγω μέτρου, η οποία να αποδεικνύει τον αναλογικό του χαρακτήρα,
- ii) το γεγονός ότι κράτος μέλος επιλέγει τέτοιο μονοπώλιο έναντι συστήματος, το οποίο επιτρέπει στις ιδιωτικές επιχειρήσεις που θα λάβουν άδεια να ασκούν τις δραστηριότητές τους στο πλαίσιο ρυθμίσεως μη αποκλειστικού χαρακτήρα, μπορεί να ανταποκρίνεται στην απαίτηση αναλογικότητας, δεδομένου ότι, όσον αφορά τον σκοπό σχετικά με ένα υψηλό επίπεδο προστασίας των καταναλωτών, η σύσταση του εν λόγω μονοπωλίου συνοδεύεται από την εφαρμογή ενός κανονιστικού πλαισίου που διασφαλίζει ότι ο φορέας του μονοπωλίου θα είναι πράγματι σε θέση να επιδιώξει, κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο, έναν τέτοιο σκοπό, μέσω προσφοράς υπολογιζόμενης ποσοτικώς και διαμορφούμενης ποιοτικώς σε συνάρτηση με τον εν λόγω σκοπό, καθώς και υποκείμενης σε αυστηρό έλεγχο εκ μέρους των δημοσίων αρχών,
- iii) το γεγονός ότι οι αρμόδιες αρχές κράτους μέλους ενδέχεται να αντιμετωπίσουν ορισμένες δυσκολίες κατά τη διασφάλιση της τηρήσεως ενός τέτοιου μονοπωλίου, σε σχέση με εγκατεστημένους στην αλλοδαπή διοργανωτές παιγνίων και στοιχημάτων, οι οποίοι, μέσω του διαδικτύου και κατά παράβαση του εν λόγω μονοπωλίου, συνάπτουν στοιχήματα με πρόσωπα που βρίσκονται εντός του εδάφους των προαναφερθεισών αρχών, δεν είναι ικανό αυτό καθεαυτό να επηρεάσει την ενδεχόμενη συμβατότητα τέτοιου μονοπωλίου προς τις προαναφερθείσες διατάξεις της Συνθήκης,
- iv) σε περίπτωση κατά την οποία εθνικό δικαστήριο διαπιστώνει ταυτόχρονα:
- ότι τα μέτρα διαφημίσεως, τα οποία προέρχονται από τον φορέα τέτοιου μονοπωλίου και αφορούν άλλα είδη τυχηρών παιγνίων που αυτός επίσης προσφέρει, δεν περιορίζονται σε ό,τι είναι απαραίτητο για την προσέλκυση των καταναλωτών προς την εκ μέρους αυτού προσφορά, απομακρύνοντάς τους από μη επιτρεπόμενα παίγνια, αλλά αποβλέπουν στην ενθάρρυνση της ροπής των καταναλωτών προς τα παίγνια και στην προώθηση της ενεργούς συμμετοχής τους σε αυτά με σκοπό τη μεγιστοποίηση των αναμενόμενων εσόδων από τέτοιες δραστηριότητες,
  - ότι άλλα είδη τυχηρών παιγνίων μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εκμεταλλεύσεως εκ μέρους ιδιωτικών επιχειρήσεων που έχουν άδεια, και

– ότι σε σχέση με άλλα είδη τυχηρών παιγνίων, τα οποία δεν εμπίπτουν στο εν λόγω μονοπώλιο και εγκυμονούν επίσης μεγαλύτερο κίνδυνο εξαρτήσεως από ό,τι τα υπαχθέντα στο μονοπώλιο αυτό παίγνια, οι αρμόδιες αρχές εφαρμόζουν ή ανέχονται πολιτικές επεκτάσεως της προσφοράς, ικανές να αναπτύξουν και να προωθήσουν τις δραστηριότητες παιγνίων, με σκοπό κυρίως τη μεγιστοποίηση των εσόδων που προέρχονται από αυτές, το εν λόγω εθνικό δικαστήριο μπορεί θεμιτώς να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι τέτοιο μονοπώλιο δεν είναι κατάλληλο προς διασφάλιση της επιτεύξεως του σκοπού για τον οποίο συστάθηκε, ο οποίος συνίσταται στην αποτροπή της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και στην καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, μέσω της συμβολής στη μείωση της προσφοράς παιγνίων και του περιορισμού των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτό κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο.

Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος σε καθεμία εκ των υποθέσεων

108 Με το δεύτερο ερώτημά τους σε καθεμία εκ των υποθέσεων, τα αιτούντα δικαστήρια διερωτώνται εάν τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ έχουν την έννοια ότι, οσάκις ιδιωτική επιχείρηση κατέχει, εντός του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένη, άδεια να προσφέρει τυχηρά παίγνια, η άδεια αυτή της επιτρέπει να προσφέρει τέτοια παίγνια και σε άλλα κράτη μέλη, βάσει της υποχρέωσης που φέρουν τα κράτη αυτά περί αναγνώρισεως της εν λόγω άδειας.

109 Συναφώς, διαπιστώνεται καταρχάς ότι, όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 94 των προτάσεών του, οσάκις έχει συσταθεί σε κράτος μέλος κρατικό μονοπώλιο στον τομέα των τυχηρών παιγνίων και το εν λόγω μέτρο ανταποκρίνεται προφανώς στους διάφορους όρους βάσει των οποίων μπορεί να δικαιολογηθεί για θεμιτούς σκοπούς γενικού ενδιαφέροντος που αποδέχεται η νομολογία, αποκλείεται, καθ' υπόθεσιν, κάθε υποχρέωση αναγνώρισεως των αδειών που χορηγήθηκαν σε ιδιωτικές επιχειρήσεις εγκατεστημένες σε άλλα κράτη μέλη, εξαιτίας και μόνον της υπάρξεως τέτοιου μονοπωλίου.

110 Μόνον στην περίπτωση που τα επίμαχα στις υποθέσεις των κύριων δικών μονοπώλια κρίνονταν μη συμβατά προς τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ, θα ήταν κρίσιμο το αν υφίσταται τέτοια υποχρέωση αμοιβαίας αναγνώρισεως των χορηγηθεισών εντός άλλων κρατών μελών αδειών, όσον αφορά την επίλυση των διαφορών των κυρίων δικών.

111 Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι, λαμβανομένης υπόψη της υπομνησθείσας στη σκέψη 76 της παρούσας αποφάσεως εξουσίας εκτιμήσεως που έχουν τα κράτη μέλη όσον αφορά τον καθορισμό, σύμφωνα με τη δική τους

κλίμακα αξιών, του επιπέδου προστασίας που προτίθενται να διασφαλίσουν και των απαιτήσεων που περιλαμβάνει η εν λόγω προστασία, το Δικαστήριο τόνισε επανειλημμένα ότι η εκτίμηση της αναλογικότητας του συστήματος προστασίας που υιοθέτησε κράτος μέλος δεν μπορεί, ειδικότερα, να επηρεασθεί από το γεγονός ότι κάποιο άλλο κράτος μέλος επέλεξε διαφορετικό σύστημα προστασίας (βλ., συναφώς, μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 58).

112 Λαμβανομένων υπόψη του περιθωρίου αυτού αξιολογήσεως και της απουσίας οιασδήποτε σχετικής κοινοτικής εναρμονίσεως, δεν μπορεί, στην παρούσα φάση εξελίξεως του δικαίου της Ένωσης, να υπάρξει υποχρέωση αμοιβαίας αναγνώρισεως των αδειών που χορηγούν τα κράτη μέλη.

113 Εκ των ανωτέρω προκύπτει, ειδικότερα, ότι κάθε κράτος μέλος διατηρεί το δικαίωμα να εξαρτά τη δυνατότητα κάθε φορέας, ο οποίος προτίθεται να προσφέρει τυχηρά παίγνια σε ευρισκόμενους στο έδαφός του καταναλωτές, από την κατοχή αδειάς χορηγούμενης από τις αρμόδιες του αρχές, χωρίς να αποτελεί κώλυμα το γεγονός ότι συγκεκριμένος φορέας κατέχει ήδη άδεια χορηγηθείσα εντός άλλου κράτους μέλους.

114 Επιπλέον, λαμβανομένων υπόψη των εμποδίων που θέτει στο δικαίωμα της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών ή στο δικαίωμα της ελευθερίας εγκαταστάσεως, ένα τέτοιο καθεστώς αδειοδοτήσεως πρέπει, προκειμένου να μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει των άρθρων 43 ΕΚ και 49 ΕΚ, να ανταποκρίνεται στις σχετικές απαιτήσεις που απορρέουν από τη νομολογία, ιδίως όσον αφορά τη μη εισαγωγή διακρίσεων και τον αναλογικό του χαρακτήρα (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Placanica κ.λπ., σκέψεις 48 και 49).

115 Λαμβανομένων υπόψη των διευκρινίσεων του Verwaltungsgericht Gießen, οι οποίες επαναλαμβάνονται στη σκέψη 19 της παρούσας αποφάσεως, πρέπει επίσης να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, κράτος μέλος δεν μπορεί να επιβάλλει ποινικές κυρώσεις για τη μη εκπλήρωση προϋποθέσεως διοικητικής φύσεως, οσάκις αυτό το κράτος μέλος, κατά παράβαση του δικαίου της Ένωσης, αποκλείει ή καθιστά αδύνατη την εκπλήρωση αυτής της προϋποθέσεως (προπαρατεθείσα απόφαση Placanica κ.λπ., σκέψη 69).

116 Βάσει των προεκτεθέντων, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ έχουν την έννοια ότι, στο παρόν στάδιο της εξελίξεως του δικαίου της Ένωσης, το γεγονός ότι φορέας διαθέτει, εντός του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένος, άδεια που του επιτρέπει να προσφέρει τυχηρά παίγνια, δεν εμποδίζει άλλο κράτος μέλος να εξαρτά, τηρουμένων των απαιτήσεων του δικαίου της Ένωσης, τη δυνατότητα τέτοιου φορέα να προσφέρει αυτού του είδους υπηρεσίες σε ευρισκόμενους στο έδαφός

του καταναλωτές, από την κατοχή αδείας χορηγούμενης από τις αρμόδιες του αρχές.

**Για τους λόγους αυτούς,
το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως)
αποφαίνεται:**

- 1) Τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ έχουν την έννοια ότι:
  - α) προκειμένου να μπορεί να δικαιολογηθεί κρατικό μονοπώλιο σε σχέση με στοιχήματα επί αθλητικών εκδηλώσεων και λαχειοφόρους αγορές, όπως τα επίμαχα στις υποθέσεις των κυρίων δικών, από τον σκοπό αποτροπής της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, οι οικείες εθνικές αρχές δεν απαιτείται να είναι σε θέση να προσκομίσουν μελέτη, προγενέστερη της υιοθέτησεως του εν λόγω μέτρου, η οποία να αποδεικνύει τον αναλογικό του χαρακτήρα,
  - β) το γεγονός ότι κράτος μέλος επιλέγει τέτοιο μονοπώλιο έναντι συστήματος, το οποίο επιτρέπει στις ιδιωτικές επιχειρήσεις που θα λάβουν άδεια να ασκούν τις δραστηριότητές τους στο πλαίσιο ρυθμίσεως μη αποκλειστικού χαρακτήρα, μπορεί να ανταποκρίνεται στην απαίτηση αναλογικότητας, δεδομένου ότι, όσον αφορά τον σκοπό σχετικά με ένα υψηλό επίπεδο προστασίας των καταναλωτών, η σύσταση του εν λόγω μονοπωλίου συνοδεύεται από την εφαρμογή ενός κανονιστικού πλαισίου που διασφαλίζει ότι ο φορέας του μονοπωλίου θα είναι πράγματι σε θέση να επιδιώξει, κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο, έναν τέτοιο σκοπό, μέσω προσφοράς υπολογιζόμενης ποσοτικώς και διαμορφούμενης ποιοτικώς σε συνάρτηση με τον εν λόγω σκοπό, καθώς και υποκείμενης σε αυστηρό έλεγχο εκ μέρους των δημοσίων αρχών,
  - γ) το γεγονός ότι οι αρμόδιες αρχές κράτους μέλους ενδέχεται να αντιμετωπίσουν ορισμένες δυσκολίες κατά τη διασφάλιση της τηρήσεως ενός τέτοιου μονοπωλίου, σε σχέση με εγκατεστημένους στην αλλοδαπή διοργανωτές παιγνίων και στοιχημάτων, οι οποίοι, μέσω του διαδικτύου και κατά παράβαση του εν λόγω μονοπωλίου, συνάπτουν στοιχήματα με πρόσωπα που βρίσκονται εντός του εδάφους των προαναφερθεισών αρχών, δεν είναι ικανό αυτό καθεαυτό να επηρεάσει την ενδεχόμενη συμβατότητα τέτοιου μονοπωλίου προς τις προαναφερθείσες διατάξεις της Συνθήκης,
  - δ) σε περίπτωση κατά την οποία εθνικό δικαστήριο διαπιστώνει ταυτόχρονα:
    - ότι τα μέτρα διαφημίσεως, τα οποία προέρχονται από τον φορέα τέτοιου μονοπωλίου και αφορούν άλλα είδη τυχηρών παιγνίων που αυτός επίσης προσφέρει, δεν περιορίζονται σε ό,τι είναι απαραίτητο για την προσέλκυση των

καταναλωτών προς την εκ μέρους αυτού προσφορά, απομακρύνοντάς τους από μη επιτρεπόμενα παίγνια, αλλά αποβλέπουν στην ενθάρρυνση της ροπής των καταναλωτών προς τα παίγνια και στην προώθηση της ενεργούς συμμετοχής τους σε αυτά με σκοπό τη μεγιστοποίηση των αναμενόμενων εσόδων από τέτοιες δραστηριότητες,

– ότι άλλα είδη τυχηρών παιγνίων μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εκμεταλλεύσεως εκ μέρους ιδιωτικών επιχειρήσεων που έχουν άδεια, και

– ότι σε σχέση με άλλα είδη τυχηρών παιγνίων, τα οποία δεν εμπίπτουν στο εν λόγω μονοπώλιο και εγκυμονούν επίσης μεγαλύτερο κίνδυνο εξαρτήσεως από ό,τι τα υπαχθέντα στο μονοπώλιο αυτό παίγνια, οι αρμόδιες αρχές εφαρμόζουν ή ανέχονται πολιτικές επεκτάσεως της προσφοράς, ικανές να αναπτύξουν και να προωθήσουν τις δραστηριότητες παιγνίων, με σκοπό κυρίως τη μεγιστοποίηση των εσόδων που προέρχονται από αυτές,

το εν λόγω εθνικό δικαστήριο μπορεί θεμιτώς να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι τέτοιο μονοπώλιο δεν είναι κατάλληλο προς διασφάλιση της επιτεύξεως του σκοπού για τον οποίο συστάθηκε, ο οποίος συνίσταται στην αποτροπή της ενθαρρύνσεως υποβολής σε υπερβολικά υψηλές δαπάνες για παίγνια και στην καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, μέσω της συμβολής στη μείωση της προσφοράς παιγνίων και του περιορισμού των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτό κατά συνεπή και συστηματικό τρόπο.

2) Τα άρθρα 43 ΕΚ και 49 ΕΚ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι, στο παρόν στάδιο της εξελίξεως του δικαίου της Ένωσης, το γεγονός ότι φορέας διαθέτει, εντός του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένος, άδεια που του επιτρέπει να προσφέρει τηχηρά παίγνια, δεν εμποδίζει άλλο κράτος μέλος να εξαρτά, τηρουμένων των απαιτήσεων του δικαίου της Ένωσης, τη δυνατότητα τέτοιου φορέα να προσφέρει αυτού του είδους υπηρεσίες σε ευρισκόμενους στο έδαφός του καταναλωτές, από την κατοχή αδείας χορηγούμενης από τις αρμόδιες του αρχές.

«Άρθρο 49 ΕΚ – Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών – Κάτοχος άδειας χορηγηθείσας στο Γιβραλτάρ, με την οποία επιτρέπεται η συλλογή αθλητικών στοιχημάτων αποκλειστικώς στην αλλοδαπή – Διοργάνωση αθλητικών στοιχημάτων, υποκείμενη σε κρατικό μονοπώλιο σε επίπεδο ομόσπονδου κράτους – Σκοπός της αποτροπής της παροτρύνσεως σε υπερβολικές δαπάνες συνδεδεμένες με τυχηρά παίγνια και της καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά – Αναλογικότητα – Περιοριστικό μέτρο το οποίο πράγματι αποσκοπεί στη μείωση των ευκαιριών συμμετοχής σε τυχηρά παίγνια και στον περιορισμό των δραστηριοτήτων των τυχηρών παιγνίων κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό – Λοιπά τυχηρά παίγνια που μπορούν να προσφέρουν ιδιώτες επιχειρηματίες – Διαδικασία χορηγήσεως άδειας – Διακριτική εξουσία της αρμόδιας αρχής – Απαγόρευση προσφοράς τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου – Μεταβατικά μέτρα επιτρέποντα προσωρινώς την προσφορά αυτή από ορισμένους επιχειρηματίες»

8. Υπόθεση C-46/08,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το Schleswig-Holsteinisches Verwaltungsgericht (Γερμανία) με απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 2008, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 8 Φεβρουαρίου 2008, στο πλαίσιο της δίκης

Carmen Media Group Ltd

Κατά

Land Schleswig-Holstein,

Innenminister des Landes Schleswig-Holstein,

**ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),
εκδίδει την ακόλουθη
Απόφαση**

1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 49 ΕΚ.

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Carmen Media Group Ltd (στο εξής: Carmen Media) και του ομόσπονδου κράτους του Schleswig-Holstein και του Innenminister του ομόσπονδου κράτους του Schleswig-Holstein

ως προς την απόρριψη εκ μέρους του ομόσπονδου κράτους Schleswig-Holstein και του Innenminister του ομόσπονδου κράτους του Schleswig-Holstein της αιτήσεως της Carmen Media με σκοπό να της αναγνωριστεί το δικαίωμα προσφοράς αθλητικών στοιχημάτων μέσω Διαδικτύου στο εν λόγω ομόσπονδο κράτος.

Το εθνικό νομικό πλαίσιο

Το ομοσπονδιακό δίκαιο

3 Το άρθρο 284 του γερμανικού ποινικού κώδικα (Strafgesetzbuch) ορίζει:
«(1) Όποιος, άνευ διοικητικής αδείας, οργανώνει τυχηρά παίγνια με ελεύθερη συμμετοχή του κοινού ή προσφέρει τις απαραίτητες προς τούτο εγκαταστάσεις τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών ή με χρηματική ποινή.

[...]

(3) Ο υπαίτιος των πράξεων της παραγράφου 1

1. αν ενεργεί κατ' επάγγελμα [...]

[...]

τιμωρείται με φυλάκιση από τριών μηνών μέχρι πέντε ετών.

[...]

4 Εξαιρουμένων των στοιχημάτων επί επισήμων ιπποδρομιών, τα οποία εμπίπτουν, μεταξύ άλλων, στον νόμο περί στοιχημάτων επί αγώνων και περί λαχείων (Rennwett und Lotteriegesetz, στο εξής: RWLG), και της εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων με δυνατότητα κέρδους σε λοιπές επιχειρήσεις πλην των καζίνο (αίθουσες παιγνίων, καφεενία, εστιατόρια, ξενοδοχεία), που εμπίπτουν, μεταξύ άλλων, στον κώδικα περί ασκήσεως βιοτεχνικών, εμπορικών και βιομηχανικών δραστηριοτήτων (Gewerbeordnung) και στον κανονισμό περί αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων και λοιπών παιγνίων με δυνατότητα κέρδους (Verordnung über Spielgeräte und andere Spiele mit Gewinnmöglichkeit, στο εξής: SpielV), ο καθορισμός των προϋποθέσεων χορηγήσεως αδειών κατά το άρθρο 284, παράγραφος 1, του StGB στον τομέα των τυχηρών παιγνίων έχει επέλθει σε επίπεδο των διαφόρων ομόσπονδων κρατών.

5 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, του RWLG προβλέπει:

«Για την εκμετάλλευση επιχειρήσεως αμοιβαίων στοιχημάτων επί δημοσίων ιπποδρομιών ή επί άλλων δημοσίων αγώνων ιππικών δεξιοτήτων απαιτείται ειδική άδεια των αρμοδίων κατά τη νομοθεσία του ομόσπονδου κράτους αρχών.»

6 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του RWLG ορίζει:

«Όποιος, με σκοπό την εμπορία, επιθυμεί να διοργανώνει στοιχήματα επί δημοσίων αγώνων ιππικών δεξιοτήτων ή να μεσολαβεί για τα στοιχήματα αυτά

(Bookmaker) υποχρεούται να λάβει προηγουμένως την άδεια των αρμοδίων κατά τη νομοθεσία του ομόσπονδου κράτους αρχών.»

Η GlüStV

7 Με την κρατική συμφωνία περί λαχειοφόρων αγορών στη Γερμανία (Staatsvertrag zum Lotteriewesen in Deutschland, στο εξής: LottStV), η οποία άρχισε να ισχύει την 1η Ιουλίου 2004, τα ομόσπονδα κράτη δημιούργησαν ένα ενιαίο πλαίσιο για τη διοργάνωση, την εκμετάλλευση και την εγκατάσταση, με σκοπό την εμπορία, των τυχηρών παιγνίων, πλην των καζίνο.

8 Με την από 28 Μαρτίου 2006 απόφαση, το Bundesverfassungsgericht έκρινε, όσον αφορά τη ρύθμιση που διασφάλιζε τη μεταφορά της LottStV στο ομόσπονδο κράτος της Βαυαρίας, ότι το ισχύον στο εν λόγω ομόσπονδο κράτος κρατικό μονοπώλιο επί των αθλητικών στοιχημάτων, αντιβαίνει στο άρθρο 12, παράγραφος 1, του Θεμελιώδους Νόμου, που εγγυάται την επιχειρηματική ελευθερία. Το δικαστήριο αυτό έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι το εν λόγω μονοπώλιο, καθόσον αποκλείει τη δραστηριότητα διοργανώσεως ιδιωτικών στοιχημάτων χωρίς ωστόσο να εντάσσεται σε κανονιστικό πλαίσιο, το οποίο να είναι πρόσφορο για να διασφαλίσει κατά τρόπο συνεπή και δραστικό, από νομικής και ουσιαστικής απόψεως, ότι επιδιώκεται πράγματι ο σκοπός περιστολής του πάθους για τα τυχηρά παίγνια και της εξαρτήσεως από αυτά, θίγει δυσανάλογα την ούτως διασφαλιζόμενη επιχειρηματική ελευθερία.

9 Όπως προκύπτει από τις διευκρινίσεις που προσκόμισε το αιτούν δικαστήριο, η κρατική συμφωνία περί των τυχηρών παιγνίων (Glücksspielstaatsvertrag, στο εξής: GlüStV), συναφθείσα μεταξύ των ομόσπονδων κρατών και τεθείσα σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2008, αποτελεί νέο ενιαίο πλαίσιο για τη διοργάνωση, την εκμετάλλευση και την πρακτορεία τυχηρών παιγνίων, με σκοπό τη συμμόρφωση προς τις τεθείσες με την από 28 Μαρτίου 2006 απόφαση του Bundesverfassungsgericht απαιτήσεις.

10 Περαιτέρω, το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι, μεταξύ άλλων, από την αιτιολογική έκθεση επί του σχεδίου της GlüStV (στο εξής: αιτιολογική έκθεση) προκύπτει ότι η συμφωνία αυτή έχει πρωταρχικό σκοπό την αποτροπή και την καταστολή της εξαρτήσεως από τα τυχηρά παίγνια. Κατά την αιτιολογική έκθεση, μια μελέτη του Απριλίου του 2006, πραγματοποιηθείσα κατόπιν αιτήσεως της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, από το ελβετικό ινστιτούτο συγκριτικού δικαίου περί της αγοράς των τυχηρών παιγνίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τονίζει σαφώς την αποτελεσματικότητα, στο πλαίσιο αυτό, η οποία μπορεί να προκύπτει από αυστηρή ρύθμιση και χαλιναγώγηση των οικείων δραστηριοτήτων.

11 Όσον αφορά τον συγκεκριμένο τομέα των αθλητικών στοιχημάτων, η αιτιολογική έκθεση επισημαίνει ότι, ακόμα και αν, για τη μεγάλη πλειονότητα των παικτών, τα στοιχήματα αυτά έχουν απλώς χαρακτήρα ψυχαγωγίας και διασκέδασης, εντούτοις, σε περίπτωση σημαντικής εκτάσεως της προσφοράς των στοιχημάτων αυτών, είναι δυνατό να καταστεί σημαντική η δυνατότητα εξαρτήσεως που μπορεί να δημιουργήσουν, όπως προκύπτει από τα στοιχεία των διαθέσιμων επιστημονικών μελετών και των εκθέσεων εμπειρογνομόνων. Επομένως, δύνανται να ληφθούν μέτρα για την αποτροπή της εξαρτήσεως αυτής θέτοντας όρια στη διοργάνωση, στην εμπορία και στην εκμετάλλευση των τυχηρών αυτών παιγνίων. Η χαλιναγωγή και ο περιορισμός της αγοράς των εν λόγω παιγνίων από την GlüStV πρέπει, συναφώς, μεταξύ άλλων, να επιτευχθεί με τη διατήρηση του ισχύοντος μονοπωλίου στον τομέα της διοργανώσεως των αθλητικών στοιχημάτων και λαχειοφόρων αγορών που έχουν ιδιαίτερη πιθανότητα κινδύνου εξαρτήσεως.

12 Κατά το άρθρο 1 της GlüStV, οι σκοποί της είναι οι εξής:

- «1. η αποτροπή της εξαρτήσεως από τα τυχηρά παίγνια και τα στοιχήματα και η δημιουργία των προϋποθέσεων για αποτελεσματική καταστολή της,
2. ο περιορισμός της προσφοράς τυχηρών παιγνίων και η συγκράτηση της ροπής του κοινού προς τα τυχηρά παίγνια εντός οργανωμένου και ελεγχόμενου πλαισίου, μέσω ιδίως της αποτροπής της εκτροπής της σε μη επιτρεπόμενα τυχηρά παίγνια,
3. η προστασία των ανηλίκων και των παικτών,
4. η εξασφάλιση της ομαλής διεξαγωγής των τυχηρών παιγνίων, η προστασία των παικτών έναντι δολίων συμπεριφορών και η αποτροπή της εγκληματικότητας που συνδέεται με ή εκπορεύεται από τα τυχηρά παίγνια.»

13 Το άρθρο 2 της GlüStV διευκρινίζει ότι, όσον αφορά τα καζίνο, έχουν εφαρμογή μόνον τα άρθρα 1, 3 έως 8, 20 και 23.

14 Το άρθρο 4 της GlüStV προβλέπει:

«1. Η διοργάνωση ή η πρακτορεία δημοσίων τυχηρών παιγνίων επιτρέπεται μόνο με άδεια της αρμόδιας αρχής του οικείου ομόσπονδου κράτους. Κάθε διοργάνωση και πρακτορεία τέτοιων παιγνίων άνευ της αδείας αυτής απαγορεύεται (παράνομα τυχηρά παίγνια).

2. Η άδεια δεν χορηγείται αν η διοργάνωση ή η πρακτορεία αντιβαίνουν στους σκοπούς της παραγράφου 1. Η άδεια δεν πρέπει να χορηγείται για την πρακτορεία παράνομων τυχηρών παιγνίων κατά την παρούσα κρατική συμφωνία. Δεν υφίσταται εκ του νόμου δικαίωμα για τη λήψη της άδειας.

[...]

4. Απαγορεύεται η διοργάνωση και η πρακτορεία δημόσιων τυχηρών παιγνίων στο Διαδίκτυο.»

15 Το άρθρο 10 της GlüStV προβλέπει:

«1. Για την επίτευξη των σκοπών που τίθενται με το άρθρο 1, τα ομόσπονδα κράτη έχουν τη ρυθμιστική υποχρέωση να εξασφαλίζουν επαρκή προσφορά τυχηρών παιγνίων. Επικουρούνται από τεχνική επιτροπή, αποτελούμενη από ειδικούς εμπειρογνώμονες στον τομέα της καταστολής της εξαρτήσεως από τα τυχηρά παίγνια.

2. Δυνάμει του νόμου, τα ομόσπονδα κράτη μπορούν να αναλαμβάνουν την εκπλήρωση της υποχρεώσεως αυτής είτε τα ίδια είτε να αναθέτουν σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ή σε εταιρίες ιδιωτικού δικαίου με, άμεση ή έμμεση, πλειοψηφική συμμετοχή νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

[...]

5. Σε άλλα πρόσωπα εκτός των αναφερομένων στην παράγραφο 2 μπορεί να επιτρέπεται μόνον η διοργάνωση λαχειοφόρων αγορών και λαχείων σύμφωνα με τις διατάξεις του τρίτου τμήματος.»

16 Το τρίτο τμήμα της GlüStV αφορά τις λαχειοφόρους αγορές με αμελητέα πιθανότητα κινδύνου, οι οποίες μπορεί να επιτρέπονται υπό αυστηρότατες συνθήκες και αποκλειστικώς σε επιχειρηματίες που επιδιώκουν σκοπούς γενικού συμφέροντος και κοινής ωφέλειας.

17 Το άρθρο 25, παράγραφος 6, της GlüStV προβλέπει:

«Τα ομόσπονδα κράτη δύνανται να επιτρέπουν, για περίοδο μέγιστης διάρκειας ενός έτους από της ενάρξεως ισχύος της κρατικής συμφωνίας, κατά παρέκκλιση από το άρθρο 4, παράγραφος 4, τη διοργάνωση και την πρακτορεία λαχειοφόρων αγορών στο Διαδίκτυο όταν δεν συντρέχουν λόγοι απαγορεύσεώς τους δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 2, και πληρούνται οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- αποκλεισμός των ανηλίκων ή παικτών των οποίων η συμμετοχή σε τυχηρά παίγνια απαγορεύεται, που διασφαλίζεται με την ταυτοποίηση και επαλήθευση στοιχείων, τηρώντας τις οδηγίες της Επιτροπής για την προστασία των ανηλίκων ως κλειστής ομάδας χρηστών των μέσων ενημερώσεως·
- περιορισμός του διακυβεύματος, όπως καθορίζεται στην άδεια, σε χίλια ευρώ μηνιαίως, διασφαλιζόμενος με την απαγόρευση πιστώσεως·
- απαγόρευση ιδιαίτερων παροτρύνσεων στην εξάρτηση με ταχεία κλήρωση και τη δυνατότητα διαδραστικής συμμετοχής με δημοσίευση των αποτελεσμάτων σε πραγματικό χρόνο· όσον αφορά τις λαχειοφόρους αγορές, περιορισμός σε δύο κερδοφόρες κληρώσεις εβδομαδιαίως·

- εντοπισμός χάρη στις πιο σύγχρονες μεθόδους, για να διασφαλίζεται ότι μόνον τα πρόσωπα που βρίσκονται εντός του πεδίου εφαρμογής της άδειας μπορούν να συμμετέχουν·
- θέσπιση και εφαρμογή προγράμματος κοινωνικών μέτρων, προσαρμοσμένου στις ιδιαίτερες συνθήκες του Διαδικτύου, η αποτελεσματικότητα των οποίων εκτιμάται επιστημονικώς.»

18 Το αιτούν δικαστήριο τονίζει ότι, κατά την αιτιολογική έκθεση, η μεταβατική διάταξη του άρθρου 25, παράγραφος 6, της GlüStV αποσκοπεί στην προσφορά αντισταθμίσεως για λόγους ισότητας στους δύο επιχειρηματίες εμπορικών τυχηρών παιγνίων που δρουν σχεδόν αποκλειστικώς στο Διαδίκτυο και απασχολούν 140 και 151 άτομα, αντιστοίχως, παρέχοντάς τους επαρκή χρόνο για να προσαρμόσουν τη δραστηριότητά τους με τους επιτρεπόμενους από την GlüStV διάυλους διανομής.

Η κανονιστική ρύθμιση του ομόσπονδου κράτους του Schleswig-Holstein

19 Η GlüStV μεταφέρθηκε στο ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein με τον νόμο εφαρμογής της κρατικής συμφωνίας επί των τυχηρών παιγνίων στη Γερμανία (Gesetz zur Ausführung des Staatsvertrages zum Glücksspielwesen in Deutschland), της 13ης Δεκεμβρίου 2007 (GVObI. 2007, σ. 524, στο εξής: GlüStV AG).

20 Το άρθρο 4 του GlüStV AG προβλέπει:

«1. Προς επίτευξη των τεθέντων με το άρθρο 1 της GlüStV σκοπών, το ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein ασχολείται με τον έλεγχο των τυχηρών [παιγνίων] καθώς και με την εγγύηση επαρκούς προσφοράς τυχηρών παιγνίων και την επιστημονική έρευνα, προς αποφυγή και αποτροπή των συνδεομένων με τα τυχηρά παίγνια κινδύνων εξαρτήσεως.

2. Κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, της GlüStV, το ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein πληροί την αποστολή αυτή μέσω της NorthwestLotto Schleswig-Holstein GmbH & Co. KG. (NorthwestLotto Schleswig-Holstein), της οποίας τις μετοχές κατέχει, άμεσα ή έμμεσα, πλήρως ή κυρίως, το ομόσπονδο κράτος. [...]

3. Η NorthwestLotto Schleswig-Holstein δύναται να διοργανώνει λαχειοφόρους αγορές με κλήρωση, χαρτοπαίγνια τύπου «ξυστό» και αθλητικά στοιχήματα καθώς και λοιπές συναφείς λαχειοφόρους αγορές και παίγνια.

[...]]»

21 Το άρθρο 5, παράγραφος 1, του GlüStV AG προβλέπει:

«Η άδεια βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 1, της GlüStV για τα τυχηρά παίγνια που δεν είναι λαχειοφόροι αγορές με αμελητέα πιθανότητα κινδύνων εξαρτήσεως (άρθρο 6) προϋποθέτει

- (1) τη μη συνδρομή των λόγων αρνήσεως του άρθρου 4, πρώτη και δεύτερη περίοδος, της GlüStV,
- (2) την τήρηση
  - (a) των συνδεομένων με την προστασία των ανηλίκων απαιτήσεων κατά το άρθρο 4, παράγραφος 3, της GlüStV,
  - (b) της απαγορεύσεως χρήσεως του Διαδικτύου που προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 4, της GlüStV,
  - (c) των περιορισμών διαφημίσεως του άρθρου 5 της GlüStV,
  - (d) των απαιτήσεων στον τομέα του προγράμματος κοινωνικών μέτρων του άρθρου 6 της GlüStV, και
  - (e) των απαιτήσεων στον τομέα των διευκρινίσεων σχετικά με τους κινδύνους εξαρτήσεως κατά το άρθρο 7 du GlüStV,
- (3) την αξιοπιστία της διοργανώτριας ή του διοργανωτή, ή του διαμεσολαβητή, οι οποίοι πρέπει, μεταξύ άλλων, να διασφαλίζουν ότι η διοργάνωση και η πρακτορεία πραγματοποιούνται τακτικώς και είναι ευκόλως ελέγξιμες από τους μετέχοντες στα παίγνια και τις αρμόδιες αρχές,
- (4) τη συμμετοχή, κατά το άρθρο 9, παράγραφος 5, της GlüStV, της τεχνικής επιτροπής για τη δημιουργία νέων προσφορών τυχηρών παιγνίων, νέων διαύλων διανομής ή για τη σημαντική διεύρυνση των υφισταμένων μέσων διανομής και την εγγύηση ότι έχει καταρτισθεί έκθεση περί των κοινωνικών συνεπειών της νέας προσφοράς ή της διευρυμένης προσφοράς,
- (5) η εγγύηση της συμμετοχής των διοργανωτριών ή διοργανωτών κατά το άρθρο 10, παράγραφος 2, της GlüStV στο εναρμονισμένο σύστημα απαγορεύσεως ορισμένων παικτών κατά τα άρθρα 8 και 23 της GlüStV,
- (6) η εγγύηση του αποκλεισμού παικτών, των οποίων η συμμετοχή σε τυχηρά παίγνια απαγορεύεται, κατά τα άρθρα 21, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, και 22, παράγραφος 2, πρώτη περίοδος, της GlüStV, και
- (7) η τήρηση των απαιτήσεων του άρθρου 19 της GlüStV από τους διαμεσολαβητές εμπορικών παιγνίων.

Αν πληρούνται οι προϋποθέσεις της πρώτης περιόδου, πρέπει να χορηγείται η άδεια.»

22 Το άρθρο 9 του GlüStV AG προβλέπει:

«Κατά παρέκκλιση του άρθρου 4, παράγραφος 4, της GlüStV, μπορεί να επιτραπεί η διοργάνωση και η πρακτορεία μέσω Διαδικτύου στην περίπτωση των

λαχειοφόρων αγορών, μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2008 αν διασφαλίζεται η τήρηση των προϋποθέσεων του άρθρου 25, παράγραφος 6, της GlüStV. [...]»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

23 Η Carmen Media έχει την έδρα της στο Γιβραλτάρ, όπου έλαβε άδεια για τη διοργάνωση στοιχημάτων επί αθλητικών εκδηλώσεων. Πάντως, για φορολογικούς λόγους, η εν λόγω άδεια ίσχυε μόνο για την εμπορία των στοιχημάτων αυτών στην αλλοδαπή («offshore bookmaking»).

24 Η Carmen Media, επειδή επιθυμούσε να προσφέρει τέτοια στοιχήματα μέσω Διαδικτύου στη Γερμανία, κατά τον Φεβρουάριο του 2006, ζήτησε από το ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein να αναγνωρίσει το σύννομο της δραστηριότητας αυτής βάσει της άδειας που είχε λάβει στο Γιβραλτάρ. Επικουρικός, ζήτησε τη χορήγηση άδειας ασκήσεως δραστηριότητας ή, σε αρνητική περίπτωση, να επιτραπεί η δραστηριότητα αυτή μέχρι να θεσπιστεί συνάδουσα προς το κοινοτικό δίκαιο διαδικασία χορηγήσεως άδειας σε ιδιώτες παρέχοντες υπηρεσίες.

25 Επειδή οι αιτήσεις αυτές απορρίφθηκαν στις 29 Μαΐου 2006, η Carmen Media άσκησε στις 30 Ιουνίου 2006 προσφυγή ενώπιον του Schleswig-Holsteinisches Verwaltungsgericht (διοικητικού δικαστηρίου του Schleswig-Holstein). Προς στήριξη της εν λόγω προσφυγής, η Carmen Media ισχυρίζεται, μεταξύ άλλων, ότι το κρατικό μονοπώλιο στον τομέα των αθλητικών στοιχημάτων που ισχύει στο ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein αντιβαίνει στο άρθρο 49 ΕΚ. Συγκεκριμένα, αντιθέτως προς τις τεθείσες από το Δικαστήριο απαιτήσεις, μεταξύ άλλων, με την απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2003, C-243/01, Gambelli κ.λπ. (Συλλογή 2003, σ. I-13031), η νομική και πρακτική διάρθρωση του κρατικού μονοπωλίου σε θέματα αθλητικών στοιχημάτων και λαχειοφόρων αγορών, όπως προκύπτει από τη LottStV, δεν καθιστά δυνατή τη διασφάλιση της καταστολής της εξαρτήσεως από τα τυχερά παίγνια κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό. Κατά την Carmen Media, άλλα είδη παιγνίων και στοιχημάτων, όπως τα αυτόματα μηχανήματα τυχερών παιγνίων με δυνατότητες κέρδους, τα στοιχήματα ιπποδρομιών ή τα παίγνια που προσφέρουν τα καζίνο, δεν αποτελούν το αντικείμενο τέτοιου κρατικού μονοπωλίου και, επιπλέον, έχουν ολοένα και μεγαλύτερη ανάπτυξη, ενώ τα εν λόγω παίγνια και στοιχήματα δημιουργούν μεγαλύτερο κίνδυνο εξαρτήσεως από ό,τι τα αθλητικά στοιχήματα και οι λαχειοφόροι αγορές. Κατά τη διάρκεια της δίκης, η Carmen Media προέβαλε ότι οι ασυνέπειες αυτές εξακολουθούν μετά την έναρξη ισχύος της GlüStV και του GlüStV AG.

26 Το ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein υποστηρίζει ότι το γεγονός ότι η άδεια την οποία έχει λάβει η Carmen Media περιορίζεται σε «offshore bookmaking», την εμποδίζει να επικαλεστεί τις σχετικές με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών κοινοτικές διατάξεις, εκτός εάν, η επιχείρηση αυτή παρέχει νομίμως τις υπηρεσίες αυτές στο κράτος μέλος όπου είναι εγκατεστημένη. Εξάλλου, το ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein διατείνεται ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν απαιτεί να υφίσταται πλήρης συνοχή όλων των ρυθμίσεων περί των τυχηρών παιγνίων. Συγκεκριμένα, οι διάφοροι τομείς των παιγνίων δεν είναι συγκρίσιμοι και τυχόν ελλείψεις σε έναν από τους τομείς αυτούς δεν έχει συνέπειες στη νομιμότητα του εφαρμοστέου στους λοιπούς τομείς συστήματος. Επομένως, η συμβατότητα ενός κρατικού μονοπωλίου με το κοινοτικό δίκαιο πρέπει να εκτιμάται σε σχέση μόνο με τον τομέα του οικείου παιγνίου. Εν προκειμένω, η συμβατότητα αυτή είναι βεβαία, ειδικότερα μετά την έναρξη ισχύος της GlüStV και του GlüStV AG.

27 Το αιτούν δικαστήριο τονίζει ότι η τύχη που επιφυλάσσεται στην αίτηση της Carmen Media να της δοθεί η δυνατότητα να ασκήσει δραστηριότητες ως ιδιώτης παρέχων υπηρεσίες στοιχημάτων on-line επί των αθλητικών εκδηλώσεων στο ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από την απάντηση που θα δοθεί στα δύο πρώτα επιχειρήματα που πρόεβαλε το ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein.

28 Όσον αφορά το πρώτο από τα επιχειρήματα αυτά, κατά το αιτούν δικαστήριο, για να τύχουν εφαρμογής οι κανόνες περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών σε επιχειρηματία ο οποίος επιθυμεί να παρέχει τις υπηρεσίες του μέσω Διαδικτύου, αρκεί η οικεία δραστηριότητα να μην είναι παράνομη στο κράτος μέλος εγκαταστάσεως του εν λόγω παρέχοντος τις υπηρεσίες. Αντιθέτως, δεν έχει σημασία αν οι υπηρεσίες αυτές παρέχονται πράγματι από τον εν λόγω επιχειρηματία. Ωστόσο, η προσφορά στοιχημάτων δεν απαγορεύεται στο Γιβραλτάρ και, εν προκειμένω, για φορολογικούς απλώς λόγους, η χορηγηθείσα στην Carmen Media άδεια καλύπτει μόνον τα στοιχήματα στην αλλοδαπή.

29 Όσον αφορά το δεύτερο επιχείρημα, το αιτούν δικαστήριο, το οποίο διευκρινίζει ότι η εσωτερική νομική ρύθμιση που πρέπει πλέον να λαμβάνεται υπόψη είναι η προκύπτουσα από την GlüStV και τον GlüStV AG, διερωτάται αν το κρατικό μονοπώλιο, και ο συνακόλουθος αποκλεισμός των ιδιωτών επιχειρηματιών, ως προς τα αθλητικά στοιχήματα και τις λαχειοφόρους αγορές με μεγάλη πιθανότητα κινδύνου εξαρτήσεως, που απορρέει από τον συνδυασμό των άρθρων 10, παράγραφοι 1, 2 και 5, της GlüStV και 4, παράγραφος 2, του GlüStV AG, αντιβαίνει στο 49 ΕΚ.

30 Το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει ότι, όπως προκύπτει, μεταξύ άλλων, από την αιτιολογική έκθεση, η GlüStV έχει πρωταρχικό σκοπό την αποτροπή της εξαρτήσεως από τα τυχηρά παίγνια και την καταστολή της εξαρτήσεως αυτής. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο φρονεί ότι, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, αν η εξουσία των κρατών μελών ως προς τον καθορισμό των σκοπών της πολιτικής τους στον τομέα των τυχηρών παιγνίων, μεταξύ άλλων, όσον αφορά την εφαρμογή πολιτικής προς αποτροπή της παροτρύνσεως των πολιτών σε υπερβολική δαπάνη στον τομέα αυτόν, καθορίζοντας επακριβώς το επίπεδο της επιδιωκόμενης προστασίας, τους επιτρέπει κατ' αρχήν να δημιουργούν μονοπώλιο, τούτο δε συμβαίνει υπό την προϋπόθεση ότι οι θεσπιζόμενες συναφώς ρυθμίσεις τηρούν την αρχή της αναλογικότητας, το δε αιτούν δικαστήριο παραπέμπει, μεταξύ άλλων, στην απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 1999, C-124/97, Läära κ.λπ. (Συλλογή 1999, σ. I-6067, σκέψη 39). Ωστόσο, το εν λόγω δικαστήριο αμφιβάλλει ως προς το αν το κρατικό μονοπώλιο στον τομέα των αθλητικών στοιχημάτων της κύριας δίκης πληροί την απαίτηση καταστολής της εξαρτήσεως από τα τυχηρά παίγνια κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό που απορρέει από τη σκέψη 67 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Gambelli κ.λπ.

31 Συναφώς, το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει ότι, πρώτον, όσον αφορά τα αυτόματα μηχανήματα τυχηρών παιγνίων, ως προς τα οποία έχει πάντως διαπιστωθεί, στο παρόν στάδιο εξελίξεως των επιστημονικών γνώσεων και όπως προκύπτει, ιδίως, από την αιτιολογική έκθεση, ότι έχουν τη μεγαλύτερη πιθανότητα κινδύνου εξαρτήσεως μεταξύ των τυχηρών παιγνίων, ο ομοσπονδιακός Υπουργός Οικονομίας προέβη προσφάτως σε άμβλυνση των προϋποθέσεων εμπορικής εκμεταλλεύσεώς τους τροποποιώντας τον κανονισμό περί των αυτόματων μηχανημάτων τυχηρών παιγνίων με δυνατότητα κέρδους (BGBI. 2006 I, σ. 280). Μεταξύ των τροποποιήσεων που τέθηκαν σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2006 περιλαμβάνεται η αύξηση του αριθμού των αυτόματων μηχανημάτων τυχηρών παιγνίων που επιτρέπονται στα καφενεία, ο οποίος ανήλθε από 2 σε 3, η μείωση της ελάχιστης επιφάνειας ανά μηχανήμα στις αίθουσες τυχηρών παιγνίων, η οποία μειώθηκε από 15 m² σε 12 m², και η αύξηση του μέγιστου αριθμού μηχανημάτων στις αίθουσες αυτές, ο οποίος ανήλθε από 10 σε 12. Ομοίως, η ελάχιστη διάρκεια του παιγνίου ανά μηχανήμα μειώθηκε από 12 σε 5 δευτερόλεπτα και το όριο της οικονομικής απώλειας καθορίστηκε σε 80 ευρώ αντί σε 60 ευρώ.

32 Δεύτερον, υφίσταται αντίφαση μεταξύ, αφενός, των σκοπών που δικαιολογούν το κρατικό μονοπώλιο στον τομέα των αθλητικών στοιχημάτων και, αφετέρου, της επεκτατικής πολιτικής των γερμανικών αρχών στον τομέα των τυχηρών παιγνίων των καζίνο, τα οποία, ωστόσο, έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα κινδύνου εξαρτήσεως από ό,τι τα αθλητικά στοιχήματα. Συγκεκριμένα, ο αριθμός

των καζίνο που λειτουργούν με άδεια ανήλθε από 66 σε 81 κατά την περίοδο από το έτος 2000 στο έτος 2006.

33 Τρίτον, τα στοιχήματα επί των δημοσίων ιπποδρομιών ή λοιπών δοκιμασιών ιππικών δεξιοτήτων αποκλείονται του πεδίου εφαρμογής της GlüStV και διέπονται, μεταξύ άλλων, από τον RWLG, που επιτρέπει τα στοιχήματα τα οποία αποτελούν αντικείμενο εμπορικής εκμεταλλεύσεως από ιδιωτικές επιχειρήσεις.

34 Κατά το αιτούν δικαστήριο, η συνοχή της ρυθμίσεως στον τομέα των τυχηρών παιγνίων πρέπει να εκτιμάται στο πλαίσιο σφαιρικής αντιλήψεως των επιτρεπομένων προσφορών τυχηρών παιγνίων, βάσει της οποίας μόνον ο νομοθέτης έχει τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει αποτελεσματικώς τους κινδύνους εξαρτήσεως από τα τυχηρά παίγνια.

35 Κατά το αιτούν δικαστήριο, το γεγονός ότι τα διάφορα είδη τυχηρών παιγνίων και στοιχημάτων εμπίπτουν άλλοτε στην αρμοδιότητα των ομόσπονδων κρατών, άλλοτε στην αρμοδιότητα του ομοσπονδιακού κράτους, δεν πρέπει, συναφώς, να συνυπολογισθεί για την εκτίμηση της συμβατότητας του μονοπωλίου της κύριας δίκης με το κοινοτικό δίκαιο.

36 Αν από την απάντηση του Δικαστηρίου στα δύο πρώτα ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο προκύψει ότι το άρθρο 49 ΕΚ έχει εφαρμογή σε κατάσταση όπως αυτή της προσφεύγουσας της κύριας δίκης και το εν λόγω μονοπώλιο αντιβαίνει στο άρθρο αυτό, τίθεται επομένως το ερώτημα τίνι τρόπω το εθνικό δίκαιο πρέπει να πληροί την υποχρέωση διασφαλίσεως της προστασίας των δικαιωμάτων που αντλούν οι επιχειρηματίες από το εν λόγω άρθρο, και, ειδικότερα, το ζήτημα του συμβατού του εθνικού δικαίου με το άρθρο 4, παράγραφος 2, της GlüStV, εξαρτώντας τη δυνατότητα αποκτήσεως άδειας από τις προϋποθέσεις που θέτει η διάταξη αυτή.

37 Ομοίως, τίθεται το ζήτημα του συμβατού με το άρθρο 49 ΕΚ της απαγορεύσεως διοργανώσεως και πρακτορείας δημοσίων τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου που θέτει το άρθρο 4, παράγραφος 4, της GlüStV. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο αμφιβάλλει αν το μέτρο αυτό μπορεί να θεωρηθεί κατάλληλο για την επίτευξη των επιδιωκομένων, εν προκειμένω, σκοπών προστασίας των ανηλίκων και περιστολής του κινδύνου εξαρτήσεως από τα τυχηρά παίγνια.

38 Υπό τις συνθήκες αυτές το Schleswig-Holsteinisches Verwaltungsgericht αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 49 ΕΚ την έννοια ότι η επίκληση της αρχής της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών προϋποθέτει ότι ο παρέχων την υπηρεσία μπορεί, σύμφωνα με τις διατάξεις του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένος, να παρέχει και

εκεί την υπηρεσία (εν προκειμένω: περιορισμός της ισχύος της χορηγούμενης από το Γιβραλτάρ αδείας προσφοράς τυχηρών παιγνίων σε “offshore bookmaking”);

2) Έχει το άρθρο 49 ΕΚ την έννοια ότι απαγορεύει κρατικό μονοπώλιο στον τομέα της διοργάνωσης αθλητικών στοιχημάτων και λαχείων (συνεπαγόμενο κίνδυνο εξαρτήσεως που δεν συνίσταται σε απλή πιθανότητα), για την επιβολή του οποίου προβάλλεται ως κύριος λόγος ο σκοπός της αποτροπής του κινδύνου εξαρτήσεως από τα τυχηρά παίγνια, όταν το εν λόγω κράτος μέλος επιτρέπει να παρέχονται από ιδιώτες άλλα τυχηρά παίγνια που ενέχουν σημαντική πιθανότητα κινδύνου εξαρτήσεως και όταν οι διαφορετικές νομικές ρυθμίσεις περί των αθλητικών στοιχημάτων, αφενός, και περί των λοιπών τυχηρών παιγνίων, αφετέρου, βασίζονται στις διαφορετικές νομοθετικές αρμοδιότητες των ομόσπονδων κρατών και του ομοσπονδιακού κράτους;

Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο δεύτερο ερώτημα:

3) Έχει το άρθρο 49 ΕΚ την έννοια ότι απαγορεύει εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία καταλείπει στη διακριτική ευχέρεια της αρμόδιας αρχής τη χορήγηση αδείας για τη διοργάνωση και πρακτορεία τυχηρών παιγνίων, ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία πληρούνται οι εκ του νόμου προβλεπόμενες προϋποθέσεις χορηγήσεως;

4) Έχει το άρθρο 49 ΕΚ την έννοια ότι αποκλείει εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία απαγορεύει τη διοργάνωση και την πρακτορεία δημοσίων τυχηρών παιγνίων στο Διαδίκτυο, ιδίως όταν αυτή ταυτοχρόνως επιτρέπει –έστω και για μεταβατική μόνον περίοδο ενός έτους– τη διοργάνωση και την πρακτορεία των εν λόγω παιγνίων στο Διαδίκτυο, υπό τον όρο τηρήσεως των διατάξεων περί προστασίας των νέων και των παικτών, χάριν δίκαιης ρυθμίσεως με βάση την αρχή της αναλογικότητας, ήτοι προκειμένου δύο επιχειρηματίες εμπορικών παιγνίων οι οποίοι δραστηριοποιούνταν μέχρι τούδε αποκλειστικώς μέσω Διαδικτύου, να μπορέσουν να προσαρμόσουν την άσκηση της δραστηριότητάς τους στους επιτρεπόμενους από την κρατική συμφωνία τρόπους εμπορίας [GlüStV];»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος

39 Με το πρώτο του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν επιχειρηματίας ο οποίος επιθυμεί να προσφέρει αθλητικά στοιχήματα σε άλλο κράτος μέλος εκτός αυτού στο οποίο είναι εγκατεστημένος μπορεί να επικαλεστεί τις διατάξεις του άρθρου 49 ΕΚ στην περίπτωση που δεν διαθέτει άδεια βάσει της οποίας μπορεί να προσφέρει τέτοια στοιχήματα σε πρόσωπα ευρισκόμενα στο έδαφος του κράτους

μέλους όπου είναι εγκατεστημένος, αλλά διαθέτει μόνον άδεια παροχής των εν λόγω υπηρεσιών σε πρόσωπα ευρισκόμενα εκτός του εδάφους αυτού.

40 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι οι δραστηριότητες οι οποίες συνίστανται στην παροχή προς τους χρήστες της δυνατότητας να συμμετάσχουν, έναντι αμοιβής, σε παίγνιο επί χρήμασι αποτελούν δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών κατά το άρθρο 49 ΕΚ (βλ. συναφώς, μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 24ης Μαρτίου 1994, C-275/92, Schindler, Συλλογή 1994, σ. I-1039, σκέψη 25, και της 21ης Οκτωβρίου 1999, C-67/98, Zenatti, Συλλογή 1999, σ. I-7289, σκέψη 24).

41 Επομένως, τέτοιου είδους παροχή υπηρεσιών εμπίπτει, κατά πάγια νομολογία, στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 49 ΕΚ εφόσον ο παρέχων τις υπηρεσίες είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος από αυτό όπου παρέχεται η υπηρεσία (βλ., συναφώς, προπαρατεθείσα απόφαση Zenatti, σκέψεις 24 και 25). Τούτο ισχύει, μεταξύ άλλων, όταν ένας επιχειρηματίας παρέχει υπηρεσίες, μέσω Διαδικτύου, σε δυνητικούς αποδέκτες εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη χωρίς να μετακινείται από το κράτος μέλος στο οποίο είναι εγκατεστημένος (βλ., συναφώς, προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λπ., σκέψεις 53 και 54).

42 Το γεγονός ότι η άδεια η οποία χορηγείται σε επιχειρηματία εγκατεστημένο σε άλλο κράτος μέλος καλύπτει μόνον τα στοιχήματα που προτείνονται, μέσω Διαδικτύου, σε πρόσωπα ευρισκόμενα εκτός του εδάφους του εν λόγω κράτους μέλους δεν μπορεί, καθεαυτό, να συνεπάγεται ότι η εν λόγω προσφορά στοιχημάτων δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών που διασφαλίζει το άρθρο 49 ΕΚ.

43 Συγκεκριμένα, το δικαίωμα ενός επιχειρηματία εγκατεστημένου σε κράτος μέλος να παρέχει υπηρεσίες σε άλλο κράτος μέλος, το οποίο τίθεται με τη διάταξη αυτή, δεν εξαρτάται από την προϋπόθεση ο εν λόγω επιχειρηματίας να παρέχει τις υπηρεσίες αυτές και στο κράτος μέλος στο οποίο είναι εγκατεστημένος (βλ. απόφαση της 5ης Ιουνίου 1997, C-56/96, VT4, Συλλογή 1997, σ. I-3143, σκέψη 22). Συναφώς, το άρθρο 49 ΕΚ απαιτεί μόνον ο παρέχων τις υπηρεσίες να είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος εκτός αυτού στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο αποδέκτης.

44 Κατά τα λοιπά, η διαπίστωση αυτή γίνεται με την επιφύλαξη της δυνατότητας που διατηρεί κάθε κράτος μέλος, στο έδαφος του οποίου προσφέρονται στοιχήματα προερχόμενα, μέσω Διαδικτύου, από τέτοιον επιχειρηματία, να του επιβάλει τον σεβασμό των περιορισμών τους οποίους θέτει η νομοθεσία του στον τομέα αυτόν, καθόσον οι περιορισμοί αυτοί πληρούν τις απαιτήσεις που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης, μεταξύ άλλων, όσον αφορά, τον μη δημιουργούνται διακρίσεις χαρακτήρα τους και την αναλογικότητά τους (βλ.

απόφαση της 6ης Μαρτίου 2007, C-338/04, C-359/04 και C-360/04, Placanica κ.λπ., Συλλογή 2007, σ. I-1891, σκέψεις 48 και 49).

45 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, όσον αφορά τους δικαιολογητικούς λόγους που μπορεί να γίνουν δεκτοί ως προς εσωτερικά μέτρα τα οποία περιορίζουν την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, το Δικαστήριο επισήμανε πλειστάκις ότι οι σκοποί τους οποίους επιδιώκουν οι εθνικές νομοθεσίες στον τομέα των τυχηρών παιγνίων και των στοιχημάτων αφορούν, κρινόμενα από κοινού, το συνηθέστερον, την προστασία των αποδεκτών των οικείων υπηρεσιών, και γενικότερα των καταναλωτών, καθώς και την προστασία της κοινωνικής τάξης. Επίσης, το Δικαστήριο τόνισε ότι οι σκοποί αυτοί περιλαμβάνονται στους επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος που δύνανται να δικαιολογήσουν περιορισμούς της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών (βλ. συναφώς, μεταξύ άλλων, αποφάσεις Schindler, προπαρατεθείσα, σκέψη 58· Läärä κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψη 33· Zenatti, προπαρατεθείσα, σκέψη 31· της 11ης Σεπτεμβρίου 2003, C-6/01, Anomar κ.λπ., Συλλογή 2003, σ. I-8621, σκέψη 73, καθώς και Placanica κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψη 46).

46 Επομένως, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι απόκειται σε κάθε κράτος μέλος να εκτιμά αν, στο πλαίσιο των θεμιτών σκοπών που επιδιώκει, πρέπει να απαγορεύει πλήρως ή μερικώς δραστηριότητες τέτοιας φύσεως, ή απλώς να τις περιορίζει και να προβλέπει συναφώς αυστηρές κατά το μάλλον ή ήττον λεπτομέρειες ελέγχου, η δε αναγκαιότητα και η αναλογικότητα των ούτως λαμβανομένων μέτρων πρέπει να εκτιμάται μόνο σε σχέση με τους επιδιωκόμενους σκοπούς και το επίπεδο της προστασίας που επιθυμούν να διασφαλίσουν οι οικείες εθνικές αρχές (βλ. συναφώς, μεταξύ άλλων, αποφάσεις Läärä κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψεις 35 και 36· Zenatti, προπαρατεθείσα, σκέψεις 33 και 34, καθώς και της 8ης Σεπτεμβρίου 2009, C-42/07, Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, που δεν έχει ακόμη δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 58).

47 Η Βελγική και η Αυστριακή Κυβέρνηση, κάνοντας μνεία, μεταξύ άλλων, των αποφάσεων της 3ης Φεβρουαρίου 1993, C-148/91, Veronica Omroep Organisatie (Συλλογή 1993, σ. I-487), καθώς και της 12ης Σεπτεμβρίου 2006, C-196/04, Cadbury Schweppes και Cadbury Schweppes Overseas (Συλλογή 2006, σ. I-7995), εξέφρασαν αμφιβολίες ως προς τη δυνατότητα της Carmen Media να επικαλεστεί, υπό τις περιστάσεις της κύριας δίκης, τους κανόνες της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, για τον λόγο ότι ο επιχειρηματίας αυτός εγκαταστάθηκε στο Γιβραλτάρ, έχοντας ενθαρρυνθεί από φορολογικά κίνητρα, μόνο για να αποφύγει τους αυστηρότερους κανόνες στους οποίους θα είχε υπαχθεί αν είχε εγκατασταθεί

στο έδαφος του κράτους μέλους προς το οποίο στρέφεται η οικονομική του δραστηριότητα.

48 Συναφώς, επισημαίνεται πάντως ότι οι θεωρήσεις αυτές βαίνουν πέραν του πλαισίου του παρόντος προδικαστικού ερωτήματος.

49 Συγκεκριμένα, το προδικαστικό αυτό ερώτημα αφορά αποκλειστικώς το ζήτημα αν η μη κατοχή άδειας χορηγηθείσας από τις αρχές του Γιβραλτάρ βάσει της οποίας ο επιχειρηματίας μπορεί να προσφέρει στοιχήματα και στο έδαφος του Γιβραλτάρ, δύναται να θέτει επιχειρηματία, όπως την Carmen Media, εκτός του πεδίου εφαρμογής των σχετικών με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών διατάξεων της Συνθήκης ΕΚ. Αντιθέτως, το αιτούν δικαστήριο δεν προσκόμισε ακριβή στοιχεία ούτε διατύπωσε ιδιαίτερες αμφιβολίες ως προς τους λόγους που οδήγησαν την Carmen Media να εγκατασταθεί στο Γιβραλτάρ και δεν υπέβαλε ερώτημα στο Δικαστήριο ως προς τις απορρέουσες συναφώς συνέπειες.

50 Εξάλλου, υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το ζήτημα της εφαρμογής του άρθρου 49 ΕΚ διαφέρει του ζητήματος αν κράτος μέλος μπορεί να λαμβάνει μέτρα για να εμποδίζει παρέχοντα υπηρεσίες εγκατεστημένο σε άλλο κράτος μέλος να καταστρατηγεί την εσωτερική του νομοθεσία (βλ., συναφώς, απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 1994, C-23/93, TV10, Συλλογή 1994, σ. I-4795, σκέψη 15, καθώς και, κατ' αναλογία, όσον αφορά την ελευθερία εγκαταστάσεως, απόφαση της 9ης Μαρτίου 1999, C-212/97, Centros, Συλλογή 1999, σ. I-1459, σκέψη 18).

51 Υπό τις συνθήκες αυτές, παρέλκει η απόφαση του Δικαστηρίου, στο πλαίσιο της υπό κρίση διαδικασίας, επί των αμφιβολιών που εξέφρασαν η Βελγική και η Αυστριακή Κυβέρνηση.

52 Κατόπιν όλων των ανωτέρω, στο πρώτο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι επιχειρηματίας ο οποίος επιθυμεί να προσφέρει μέσω Διαδικτύου αθλητικά στοιχήματα σε άλλο κράτος μέλος εκτός αυτού στο οποίο είναι εγκατεστημένος δεν παύει να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως για τον λόγο και μόνον ότι ο επιχειρηματίας αυτός δεν διαθέτει άδεια να προσφέρει τέτοια στοιχήματα σε πρόσωπα ευρισκόμενα στο έδαφος του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένος, αλλά διαθέτει απλώς άδεια να προσφέρει τις εν λόγω υπηρεσίες σε πρόσωπα ευρισκόμενα εκτός του εδάφους αυτού.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

53 Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που περιέχει η απόφαση παραπομπής, όπως επαναλαμβάνονται στις σκέψεις 29 έως 35 της παρούσας αποφάσεως, πρέπει

να θεωρηθεί ότι, με το δεύτερο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι απαγορεύει τη σύσταση, από περιφερειακή οντότητα, κρατικού μονοπωλίου στον τομέα διοργανώσεως αθλητικών στοιχημάτων και λαχειοφόρων αγορών, η οποία δικαιολογείται ουσιαστικώς από την αποτροπή της παροτρύνσεως σε υπερβολική δαπάνη συνδεόμενη με τα τυχηρά παίγνια και την καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, καθόσον είναι αμφίβολο, εν προκειμένω, ότι ο σκοπός αυτός επιδιώκεται κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό, δεδομένου ότι:

– πρώτον, το γεγονός ότι η εκμετάλλευση λοιπών τυχηρών παιγνίων, όπως τα στοιχήματα επί ιπποδρομιών ή τα παίγνια σε αυτόματα μηχανήματα, επιτρέπεται σε ιδιώτες επιχειρηματίες, και

– δεύτερον, το γεγονός ότι οι προσφορές σχετικά με λοιπά τυχηρά παίγνια, όπως τα τυχηρά παίγνια των καζίνο ή τα τυχηρά παίγνια σε αυτόματα μηχανήματα που είναι εγκατεστημένα σε αίθουσες τυχηρών παιγνίων, καφενεία, εστιατόρια και ξενοδοχεία, αποτελούν το αντικείμενο επεκτατικής πολιτικής.

54 Περαιτέρω, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν η απάντηση στο ερώτημα αυτό μπορεί να επηρεαστεί από το γεγονός ότι η ρύθμιση των λοιπών αυτών τυχηρών παιγνίων εμπίπτει τουλάχιστον εν μέρει στην αρμοδιότητα του ομοσπονδιακού κράτους.

55 Εισαγωγικά, υπενθυμίζεται ότι, με τη σκέψη 67 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Gambelli κ.λπ., το Δικαστήριο, αφού τόνισε ότι οι περιορισμοί της δραστηριότητας των παιγνίων μπορούν να δικαιολογηθούν για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, όπως η προστασία των καταναλωτών και η αποτροπή της απάτης, καθώς και της παροτρύνσεως των πολιτών σε υπερβολική δαπάνη συνδεόμενη με τα τυχηρά παίγνια, έκρινε ότι τούτο ισχύει εντούτοις μόνον όταν οι περιορισμοί αυτοί, οι οποίοι στηρίζονται σε τέτοιους λόγους καθώς και στην ανάγκη αποτροπής της διαταράξεως της κοινωνικής τάξεως, είναι πρόσφοροι προς διασφάλιση της επιτεύξεως αυτών των σκοπών, υπό την έννοια ότι οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να συμβάλλουν στον περιορισμό της δραστηριότητας των στοιχημάτων κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό.

56 Όπως προκύπτει, μεταξύ άλλων, από τη σκέψη 53 της παρούσας αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται περί του περιεχομένου της απαιτήσεως αυτής.

57 Κατά το αιτούν δικαστήριο, είναι πράγματι αμφίβολο ότι κρατικό μονοπώλιο όπως αυτό της κύριας δίκης, επί αθλητικών στοιχημάτων, το οποίο έχει συσταθεί για την αποτροπή της παροτρύνσεως σε υπερβολική δαπάνη συνδεόμενη με τα τυχηρά παίγνια και την καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, μπορεί να συμβάλει στον περιορισμό των δραστηριοτήτων των στοιχημάτων κατά τρόπο συνεπή και

συστηματικό, λαμβανομένου υπόψη του τρόπου εμπορίας των λοιπών ειδών τυχηρών παιγνίων.

58 Συναφώς, όπως προκύπτει από την υπομνησθείσα με τη σκέψη 46 της παρούσας αποφάσεως νομολογία, σε κάθε κράτος μέλος απόκειται να εκτιμά αν, στο πλαίσιο των θεμιτών σκοπών που επιδιώκει, πρέπει να απαγορεύει πλήρως ή μερικώς δραστηριότητες τέτοιας φύσεως, ή απλώς να τις περιορίζει και να προβλέπει συναφώς αυστηρές κατά το μάλλον ή ήττον λεπτομέρειες ελέγχου, η δε αναγκαιότητα και η αναλογικότητα των ούτως λαμβανομένων μέτρων πρέπει να εκτιμάται μόνο σε σχέση με τους επιδιωκόμενους σκοπούς και το επίπεδο της προστασίας που επιθυμούν να διασφαλίσουν οι οικείες εθνικές αρχές.

59 Το Δικαστήριο έκρινε μάλιστα ότι, στο πλαίσιο συμβατής με τη Συνθήκη ΕΚ νομοθεσίας, η επιλογή του τρόπου οργανώσεως και ελέγχου των δραστηριοτήτων εκμεταλλεύσεως και διενέργειας τυχηρών παιγνίων, όπως η σύναψη με το Δημόσιο διοικητικής συμβάσεως παραχωρήσεως ή ο περιορισμός της εκμεταλλεύσεως και διενέργειας ορισμένων παιγνίων σε χώρους που διαθέτουν σχετική άδεια, εναπόκειται στις εθνικές αρχές στο πλαίσιο της εξουσίας εκτιμήσεώς τους (απόφαση *Anomar* κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψη 88).

60 Εξάλλου, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, στον τομέα των τυχηρών παιγνίων, πρέπει, κατ' αρχήν, να εξετασθεί χωριστά για καθέναν από τους επιβαλλόμενους με την εθνική νομοθεσία περιορισμούς, ιδίως, το κατά πόσον είναι πρόσφοροι για τη διασφάλιση της επιτεύξεως του σκοπού ή των σκοπών που επιδιώκει το οικείο κράτος μέλος και το κατά πόσο βαίνουν πέραν αυτού που είναι αναγκαίο για την επίτευξή τους (απόφαση *Placanica* κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψη 49).

61 Με τις σκέψεις 50 έως 52 της προπαρατεθείσας αποφάσεως *Schindler*, εκδοθείσας όσον αφορά ρύθμιση κράτους μέλους απαγορεύουσα τις λαχειοφόρους αγορές, το Δικαστήριο επισήμανε, μεταξύ άλλων, ότι, καίτοι μπορούν να συνεπάγονται διακυβεύματα παρόμοια προς αυτά των μεγάλων λαχειοφόρων αγορών και εξαρτώνται σε σημαντικό βαθμό από την τύχη, άλλα είδη τυχηρών παιγνίων όπως τα προγνωστικά επί των ποδοσφαιρικών αγώνων ή το παίγνιο που ονομάζεται μπίνγκο, τα οποία εξακολουθούν να επιτρέπονται σε αυτό το κράτος μέλος, διαφέρουν ως προς το αντικείμενό τους, τους κανόνες τους και τον τρόπο διοργανώσεώς τους από τις μεγάλες λαχειοφόρους αγορές οι οποίες υφίσταντο σε άλλα κράτη μέλη και, επομένως, δεν βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση με αυτή των λαχειοφόρων αγορών που απαγορεύονται από τη νομοθεσία του εν λόγω κράτους μέλους και δεν μπορούν να εξομοιωθούν προς αυτές.

62 Όπως τόνισαν όλες οι κυβερνήσεις που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, συνομολογείται ότι, πράγματι, τα διάφορα είδη τυχηρών παιγνίων μπορεί να έχουν σημαντικές διαφορές, μεταξύ άλλων, ως προς τις συγκεκριμένες

λεπτομέρειες διοργανώσεως, το μέγεθος των διακυβευμάτων και των κερδών που τα χαρακτηρίζουν, τον αριθμό των δυνητικών παικτών, την παρουσίασή τους, τη συχνότητά τους, τη σύντομη διάρκειά τους ή τον επαναληπτικό χαρακτήρα τους και τις αντιδράσεις που προκαλούν στους παίκτες ή, ακόμη, σε σχέση με το γεγονός ότι, όπως στην περίπτωση των παιγνίων που προτείνονται στα καζίνο και στα αυτόματα μηχανήματα τυχηρών παιγνίων που διαθέτουν τα καζίνο ή άλλες επιχειρήσεις, απαιτούν ή δεν απαιτούν τη φυσική παρουσία του παίκτη.

63 Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι διάφορα είδη τυχηρών παιγνίων υπόκεινται, τα μεν σε κρατικό μονοπώλιο, τα δε σε σύστημα αδειών χορηγούμενων σε ιδιώτες επιχειρηματίες δεν μπορεί, καθεαυτό, να συνεπάγεται ότι δεν δικαιολογούνται, από απόψεως των θεμιτών σκοπών που επιδιώκουν, τα μέτρα τα οποία, όπως το κρατικό μονοπώλιο, είναι εκ πρώτης όψεως, προφανώς, τα αυστηρότερα και αποτελεσματικότερα. Συγκεκριμένα, η διαφορά αυτή των νομικών συστημάτων δεν μπορεί, καθεαυτή, να επηρεάσει την ικανότητα ενός τέτοιου κρατικού μονοπωλίου προς επίτευξη του σκοπού της αποτροπής της παροτρύνσεως των πολιτών σε υπερβολική δαπάνη συνδεδεμένη με τα τυχηρά παίγνια και της καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, για τον οποίο δημιουργήθηκε.

64 Ωστόσο, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 55 της παρούσας αποφάσεως, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει επίσης ότι η επιβολή από κράτος μέλος περιορισμού της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών και της ελευθερίας εγκαταστάσεως προς επίτευξη του σκοπού αυτού, δικαιολογείται μόνον υπό την προϋπόθεση ότι το εν λόγω περιοριστικό μέτρο είναι πρόσφορο για τη διασφάλιση της επιτεύξεως του εν λόγω σκοπού, συμβάλλοντας στον περιορισμό των δραστηριοτήτων στοιχημάτων κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό.

65 Ομοίως, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι απόκειται στα εθνικά δικαστήρια να διασφαλίζουν, μεταξύ άλλων, λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων λεπτομερειών εφαρμογής της οικείας περιοριστικής ρυθμίσεως, ότι η ρύθμιση αυτή ανταποκρίνεται πράγματι στη μέριμνα μειώσεως των ευκαιριών συμμετοχής σε τυχηρά παίγνια και να περιορίζουν τις δραστηριότητες στον τομέα αυτόν κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό (βλ. συναφώς, μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσες αποφάσεις Zenatti, σκέψεις 36 και 37, καθώς και Placanica κ.λπ., σκέψεις 52 και 53).

66 Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, όσον αφορά τα διάφορα αυτά ζητήματα, με την προπαρατεθείσα απόφαση Gambelli κ.λπ. (σκέψεις 7, 8 και 69), καθόσον οι αρχές κράτους μέλους ενισχύουν και ενθαρρύνουν τους καταναλωτές να μετέχουν σε λαχειοφόρες αγορές, σε τυχηρά παίγνια και σε παίγνια στοιχημάτων, με σκοπό την άντληση οφέλους για το δημόσιο ταμείο, οι αρχές του εν λόγω κράτους δεν

μπορούν να επικαλούνται την κοινωνική δημόσια τάξη, την απαιτούσα τη μείωση των προσφερομένων παιγνίων, προς δικαιολόγηση περιοριστικών μέτρων, τα οποία, όπως συμβαίνει στην εν λόγω υπόθεση, αφορούν αποκλειστικώς δραστηριότητες στοιχημάτων.

67 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο, αφού τόνισε ότι ιδιώτες επιχειρηματίες οι οποίοι είναι κάτοχοι άδειας μπορούν να εκμεταλλεύονται τα αθλητικά στοιχήματα και τα αυτόματα μηχανήματα παιγνίων, διαπίστωσε ότι οι αρμόδιες δημόσιες αρχές αναπτύσσουν επεκτατική πολιτική όσον αφορά την προσφορά τυχηρών παιγνίων των καζίνο και των αυτόματων μηχανημάτων παιγνίων, τα οποία πάντως έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα κινδύνου εξαρτήσεως από τα αθλητικά στοιχήματα. Συγκεκριμένα, ο αριθμός των καζίνο ανήλθε από 66 σε 81 μεταξύ των ετών 2000 και 2006, ενώ οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να γίνεται εκμετάλλευση των αυτόματων μηχανών τυχηρών παιγνίων σε άλλες πλην των καζίνο επιχειρήσεις, όπως σε αίθουσες τυχηρών παιγνίων, εστιατόρια, καφεενία και ξενοδοχεία, έγιναν προσφάτως σημαντικά ελαστικότερες.

68 Συναφώς, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, βάσει των διαπιστώσεων αυτών, το αιτούν δικαστήριο μπορεί νομίμως να οδηγηθεί στην κρίση ότι το γεγονός ότι, προκειμένου για τέτοια τυχηρά παίγνια, πλην αυτών που εμπίπτουν στο κρατικό μονοπώλιο της κύριας δίκης, οι αρμόδιες αρχές εφαρμόζουν επομένως πολιτικές με σκοπό την ενθάρρυνση της συμμετοχής στα λοιπά αυτά τυχηρά παίγνια αντί για μείωση των ευκαιριών συμμετοχής σε αυτά και περιορισμό των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτόν κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό, συνεπάγεται ότι ο σκοπός της αποτροπής και της παροτρύνσεως σε υπερβολική δαπάνη συνδεόμενη με τα τυχηρά παίγνια και της καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, ο οποίος αποτελεί τη βάση της συστάσεως του εν λόγω μονοπωλίου, δεν μπορεί πλέον να επιδιώκεται αποτελεσματικώς μέσω του μονοπωλίου αυτού, οπότε το εν λόγω μονοπώλιο δεν μπορεί πλέον να δικαιολογείται βάσει του άρθρου 49 ΕΚ.

69 Όσον αφορά το γεγονός ότι τα διάφορα τυχηρά παίγνια εμπίπτουν άλλοτε στην αρμοδιότητα των ομόσπονδων κρατών και άλλοτε στην αρμοδιότητα του ομοσπονδιακού κράτους, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, κράτος μέλος δεν δύναται να επικαλείται διατάξεις, πρακτικές ή καταστάσεις της εσωτερικής έννομης τάξεώς του για να δικαιολογεί τη μη τήρηση των υποχρεώσεων που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης. Η εσωτερική κατανομή των αρμοδιοτήτων κράτους μέλους, ιδίως μεταξύ των κεντρικών, περιφερειακών ή τοπικών αρχών, δεν μπορεί, μεταξύ άλλων, να απαλλάσσει το εν λόγω κράτος μέλος από την τήρηση αυτών των υποχρεώσεων (βλ. συναφώς, μεταξύ άλλων, απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2001, C-417/99, Επιτροπή κατά Ισπανίας, Συλλογή 2001, σ. I-6015, σκέψη 37).

70 Κατά συνέπεια, μολονότι το δίκαιο της Ένωσης δεν απαγορεύει εσωτερική κατανομή των αρμοδιοτήτων σύμφωνα με την οποία ορισμένα τυχηρά παίγνια εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των ομόσπονδων κρατών και άλλα στην αρμοδιότητα του ομοσπονδιακού κράτους, παρ' όλ' αυτά, σε παρόμοια περίπτωση, οι αρχές του οικείου ομόσπονδου κράτους και οι ομοσπονδιακές αρχές καλούνται να εκπληρώσουν από κοινού την υποχρέωση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας να μην αντιβαίνει στο άρθρο 49 ΕΚ. Επομένως, καθόσον επιβάλλεται από την τήρηση της διατάξεως αυτής, οι εν λόγω διάφορες αρχές υποχρεούνται, συναφώς, να συντονίζουν την άσκηση των αντιστοίχων αρμοδιοτήτων τους.

71 Κατόπιν των ανωτέρω, στο δεύτερο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι, όταν έχει συσταθεί περιφερειακό κρατικό μονοπώλιο στον τομέα αθλητικών στοιχημάτων και λαχειοφόρων αγορών, με σκοπό την αποτροπή της παροτρύνσεως σε υπερβολικές δαπάνες συνδεδεμένες με τα τυχηρά παίγνια και την καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, και ένα εθνικό δικαστήριο διαπιστώνει, συγχρόνως:

- ότι ιδιώτες επιχειρηματίες οι οποίοι είναι κάτοχοι άδειας μπορούν να εκμεταλλεύονται λοιπά είδη τυχηρών παιγνίων, και
  - ότι, όσον αφορά τα λοιπά είδη τυχηρών παιγνίων που δεν εμπίπτουν στο εν λόγω μονοπώλιο και, εξάλλου, έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα κινδύνου εξαρτήσεως από τα υπαγόμενα στο μονοπώλιο αυτό τυχηρά παίγνια, οι αρμόδιες αρχές ακολουθούν επεκτατική πολιτική της προσφοράς, δυνάμενη να αναπτύξει και να ενθαρρύνει τις δραστηριότητες τυχηρών παιγνίων, μεταξύ άλλων, για τη μεγιστοποίηση των προερχομένων από αυτά εσόδων,
- το εν λόγω εθνικό δικαστήριο μπορεί θεμιτώς να οδηγηθεί στην κρίση ότι το μονοπώλιο αυτό δεν είναι πρόσφορο για να διασφαλίσει την επίτευξη του σκοπού για τον οποίο δημιουργήθηκε συμβάλλοντας στη μείωση των ευκαιριών συμμετοχής σε τυχηρά παίγνια και στον περιορισμό των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτόν κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό. Το γεγονός ότι τα τυχηρά παίγνια που αποτελούν το αντικείμενο του μονοπωλίου αυτού και τα άλλα αυτά είδη τυχηρών παιγνίων εμπίπτουν, τα μεν πρώτα, στην αρμοδιότητα των περιφερειακών αρχών και, τα δεύτερα, στην αρμοδιότητα των ομοσπονδιακών αρχών δεν ασκεί, συναφώς, επιρροή.

Επί του τρίτου ερωτήματος

72 Με το τρίτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι απαγορεύει εθνική ρύθμιση η οποία καταλείπει στη διακριτική ευχέρεια της αρμόδιας αρχής τη χορήγηση άδειας για τη διοργάνωση και

πρακτορεία τυχηρών παιγνίων, ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία πληρούνται οι εκ του νόμου προβλεπόμενες προϋποθέσεις χορηγήσεως της άδειας αυτής.

73 Το ερώτημα αυτό υποβλήθηκε μόνον επικουρικός, σε περίπτωση που η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα είναι ότι το μονοπώλιο της κύριας δίκης αντιβαίνει στο άρθρο 49 ΕΚ. Πάντως, δεδομένου ότι εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο, βάσει της διατυπωθείσας από το Δικαστήριο απαντήσεως στο δεύτερο αυτό ερώτημα, να καθορίσει αν το εν λόγω μονοπώλιο μπορεί να δικαιολογηθεί από τους θεμιτούς σκοπούς γενικού συμφέροντος, οι οποίοι αποτελούν τη βάση της συστάσεώς του, το Δικαστήριο πρέπει να απαντήσει στο τρίτο ερώτημα.

74 Εν τούτοις, το ομόσπονδο κράτος του Schleswig Holstein αμφισβήτησε το παραδεκτό του ερωτήματος αυτού λόγω του ότι δεν υπάρχει επαρκής σχετική αιτιολογία στην απόφαση παραπομπής.

75 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο που έχει επιληφθεί της ένδικης διαφοράς και φέρει την ευθύνη της εκδοθησομένης δικαστικής αποφάσεως να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιομορφίες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα μιας προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβαλλόμενα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, το Δικαστήριο υποχρεούται κατ' αρχήν να απαντήσει (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 13ης Μαρτίου 2001, C-379/98, PreussenElektra, Συλλογή 2001, σ. I-2099, σκέψη 38, και της 10ης Μαρτίου 2009, C-169/07, Hartlauer, Συλλογή 2009, σ. I-1721, σκέψη 24).

76 Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος υποβληθέντος από εθνικό δικαστήριο μόνον όταν προκύπτει προδήλως ότι η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης που ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμα όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα απαιτούμενα πραγματικά και νομικά στοιχεία για να απαντήσει επωφελώς στα υποβληθέντα ενώπιόν του ερωτήματα (βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις PreussenElektra, σκέψη 39, και Hartlauer, σκέψη 25).

77 Εν προκειμένω, επισημαίνεται ότι, όπως προκύπτει από τη σκέψη 24 της παρούσας αποφάσεως, η ασκηθείσα από την Carmen Media προσφυγή αποσκοπεί, στην περίπτωση, μεταξύ άλλων, που το μονοπώλιο της κύριας δίκης κριθεί αντίθετο προς το δίκαιο της Ένωσης, να υποχρεωθούν οι καθόν της κύριας δίκης να της χορηγήσουν άδεια εμπορίας αθλητικών στοιχημάτων στο ομόσπονδο

κράτος του Schleswig Holstein ή, επικουρικός, να ανεχθούν τη δραστηριότητα αυτή μέχρι τη θέσπιση διαδικασίας χορηγήσεως άδειας, συνάδουσας με το δικαίωμα της Ένωσης.

78 Εξάλλου, από το εφαρμοστέο στη διαφορά της κύριας δίκης εθνικό νομικό πλαίσιο προκύπτει ότι τα άρθρα 4, παράγραφοι 1 και 2, της GlüStV και 5, παράγραφος 1, του GlüStV AG θέτουν διάφορες προϋποθέσεις από τις οποίες εξαρτάται η χορήγηση αδειών για τη διοργάνωση και πρακτορεία των τυχηρών παιγνίων, το δε άρθρο 4, παράγραφος 2, της GlüStV διευκρινίζει πάντως, μεταξύ άλλων, ότι δεν υφίσταται κανένα κεκτημένο δικαίωμα για τη χορήγηση άδειας.

79 Βάσει των στοιχείων αυτών γίνονται κατανοητοί οι λόγοι που ώθησαν το αιτούν δικαστήριο να υποβάλει το τρίτο ερώτημα και η λυσιτέλεια που μπορεί να έχει η απάντηση στο ερώτημα αυτό για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης. Επιπλέον, τα στοιχεία αυτά αρκούν ώστε το Δικαστήριο να απαντήσει επωφελώς στο ούτως υποβληθέν ερώτημα.

80 Κατά συνέπεια, το τρίτο προδικαστικό ερώτημα είναι παραδεκτό.

81 Επί της ουσίας, παρατηρείται ότι, μολονότι από τα στοιχεία που προσκόμισε το αιτούν δικαστήριο προκύπτει ότι το ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein σύστησε μονοπώλιο επί των λαχειοφόρων αγορών και των αθλητικών στοιχημάτων, κάτοχος του οποίου είναι η NordwestLotto Schleswig-Holstein GmbH & Co. KG, η δυνατότητα χορηγήσεως αδειών στον τομέα αυτόν, προφανώς διατηρήθηκε, τουλάχιστον θεωρητικώς, με τα άρθρα 4, παράγραφοι 1 και 2, της GlüStV και 5, παράγραφος 1, του GlüStV AG.

82 Το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν ένα σύστημα χορηγήσεως άδειας όπως το θεσπισθέν με τις διατάξεις αυτές δύναται να πληροί τις απορρέουσες από το άρθρο 49 ΕΚ απαιτήσεις, μολονότι καταλείπει στην ελεύθερη διακριτική ευχέρεια της αρμόδιας αρχής τη χορήγηση άδειας για τη διοργάνωση και πρακτορεία των τυχηρών παιγνίων, ακόμα και αν πληρούνται οι προϋποθέσεις χορηγήσεως της άδειας που προβλέπουν οι εν λόγω διατάξεις.

83 Όπως προκύπτει από τη σκέψη 46 της παρούσας αποφάσεως, σε κάθε κράτος μέλος απόκειται να εκτιμά αν, στο πλαίσιο των θεμιτών σκοπών που επιδιώκει, πρέπει να απαγορεύει πλήρως ή μερικώς δραστηριότητες εμπίπτουσες στον τομέα των τυχηρών παιγνίων, ή απλώς να τις περιορίζει και να προβλέπει συναφώς αυστηρές κατά το μάλλον ή ήττον λεπτομέρειες ελέγχου.

84 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι αν κράτος μέλος επιδιώκει σκοπό μειώσεως των προσφερόμενων παιγνίων, έχει, μεταξύ άλλων, τη διακριτική ευχέρεια να θεσπίσει σύστημα χορηγήσεως αδειών και να προβλέψει, συναφώς, περιορισμούς όσον αφορά τον αριθμό των επιχειρηματιών στους οποίους θα χορηγηθεί άδεια (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Placanica κ.λπ., σκέψη 53).

85 Ωστόσο, το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτουν επομένως τα κράτη μέλη προς περιορισμό της προσφοράς των τυχηρών παιγνίων δεν τα απαλλάσσει από την υποχρέωση να διασφαλίζουν ότι οι περιορισμοί τους οποίους επιβάλλουν πληρούν τις απορρέουσες από τη νομολογία του Δικαστηρίου προϋποθέσεις, μεταξύ άλλων, όσον αφορά την αναλογικότητά τους (βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 59 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

86 Πάντως, υπενθυμίζεται, μεταξύ άλλων, ότι, κατά πάγια νομολογία, όταν θεσπίζεται, σε κράτος μέλος, σύστημα χορηγήσεως άδειας που επιδιώκει θεμιτούς σκοπούς, αναγνωριζόμενους από τη νομολογία, τέτοιο σύστημα δεν μπορεί να νομιμοποιήσει μια κατά διακριτική ευχέρεια συμπεριφορά των εθνικών αρχών ικανή να καταστήσει άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, και ιδίως εκείνες που αφορούν μια θεμελιώδη ελευθερία όπως η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 3ης Ιουνίου 2010, C-203/08, Sporting Exchange, που δεν έχει ακόμη δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 49 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

87 Επίσης, για να δικαιολογηθεί σύστημα προηγούμενης διοικητικής άδειας, ακόμη και αν παρεκκλίνει από θεμελιώδη ελευθερία, πρέπει το σύστημα αυτό να στηρίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια, που δεν δημιουργούν δυσμενείς διακρίσεις και είναι εκ των προτέρων γνωστά, έτσι ώστε να οριοθετεί την άσκηση της διακριτικής ευχέρειας των αρχών προκειμένου η ευχέρεια αυτή να μη χρησιμοποιείται με αυθαίρετο τρόπο. Επιπλέον, κάθε πρόσωπο το οποίο πλήττεται από περιοριστικό μέτρο που στηρίζεται σε μια τέτοια παρέκκλιση πρέπει να μπορεί να διαθέτει ένδικο βοήθημα (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Sporting Exchange, σκέψη 50 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

88 Με τις γραπτές παρατηρήσεις του, το ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein προβάλλει, μεταξύ άλλων, ως προς την άδεια για την οποία γίνεται λόγος στο άρθρο 4 της GlüStV, ότι η εξουσία εκτιμήσεως την οποία διαθέτει η αρμόδια αρχή δεν είναι απόλυτη, αλλά περιορίζεται σαφώς από τον επιδιωκόμενο νομοθετικό σκοπό, την αρχή της αναλογικότητας και τα θεμελιώδη δικαιώματα. Τούτο αποκλείει, μεταξύ άλλων, κάθε αυθαίρετη μεταχείριση και επιτρέπει δικαστικό έλεγχο πληρούντα τις απαιτήσεις του κράτους δικαίου. Κατά το ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein, το άρθρο 5, παράγραφος 1, του GlüStV AG οριοθετεί εξάλλου το περιθώριο εκτιμήσεως της αρχής αυτής θέτοντας διάφορες προϋποθέσεις και διευκρινίζοντας ότι, αν πληρούνται οι προϋποθέσεις αυτές, πρέπει να χορηγείται η εν λόγω άδεια. Η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η γερμανική έννομη τάξη προβλέπει τα κατάλληλα ένδικα

βοηθήματα κατά των διοικητικών αποφάσεων που έχουν εκδοθεί κατά διακριτική ευχέρεια και αποδεικνύονται αυθαίρετες.

89 Απόκειται, ενδεχομένως, στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο είναι το μόνο αρμόδιο για την ερμηνεία του εθνικού δικαίου, να εξακριβώσει αν η ρύθμιση της κύριας δίκης, μεταξύ άλλων, τα άρθρα 4, παράγραφοι 1 και 2, της GlüStV και 5, παράγραφος 1, του GlüStV AG, πληροί τις απαιτήσεις που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης, όπως υπομνήσθηκαν στις σκέψεις 85 έως 87 της παρούσας αποφάσεως.

90 Κατόπιν των ανωτέρω, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι, όταν σε κράτος μέλος θεσπίζεται σύστημα προηγούμενης διοικητικής άδειας για την προσφορά ορισμένων ειδών τυχηρών παιγνίων, το σύστημα αυτό, το οποίο παρεκκλίνει της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών που διασφαλίζει η εν λόγω διάταξη, δύναται να πληροί τις απορρέουσες από τη διάταξη αυτή απαιτήσεις μόνον υπό την προϋπόθεση ότι βασίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια, που δεν δημιουργούν δυσμενείς διακρίσεις και είναι εκ των προτέρων γνωστά, έτσι ώστε να οριοθετεί την άσκηση της διακριτικής ευχέρειας των αρχών προκειμένου η ευχέρεια αυτή να μη χρησιμοποιείται με αυθαίρετο τρόπο. Επιπλέον, κάθε πρόσωπο το οποίο πλήττεται από περιοριστικό μέτρο που στηρίζεται σε μια τέτοια παρέκκλιση πρέπει να μπορεί να διαθέτει ένδικο βοήθημα.

Επί του τέταρτου ερωτήματος

91 Με το τέταρτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι αντίκειται σε εθνική ρύθμιση απαγορεύουσα τη διοργάνωση και πρακτορεία τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου, μεταξύ άλλων, όταν προκύπτει ότι οι δραστηριότητες αυτές εξακολουθούν να επιτρέπονται κατά τη διάρκεια μεταβατικής περιόδου ενός έτους για να επιτραπεί στους επιχειρηματίες που ασκούσαν τις εν λόγω δραστηριότητες μόνο μέσω Διαδικτύου να τις προσαρμόσουν σε άλλους επιτρεπόμενους τρόπους εμπορίας, τηρώντας, κατά τη διάρκεια της μεταβατικής αυτής περιόδου, διάφορους κανόνες σχετικά με την προστασία ανηλίκων και παικτών.

92 Το ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein προβάλλει ότι δεν προκύπτει σαφώς από τον τρόπο που είναι διατυπωμένο το ερώτημα αυτό αν αφορά μόνον το συμβατό με το δίκαιο της Ένωσης μεταβατικής περιόδου, όπως η προβλεπόμενη με τη ρύθμιση της κύριας δίκης, ή αν αφορά και την απαγόρευση αρχής των προσφορών τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου.

93 Πάντως, οι αμφιβολίες αυτές δεν είναι βάσιμες.

94 Συγκεκριμένα, από το γράμμα του παρόντος προδικαστικού ερωτήματος προκύπτει, κατ' αρχάς, ότι το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, γενικώς και κυρίως, αν συμβιβάζεται με το δίκαιο της Ένωσης απαγόρευση διοργάνωσης και πρακτορείας τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου, το δε ερώτημα αυτό αφορά την ύπαρξη των προαναφερθεισών μεταβατικών διατάξεων, όπως επισημαίνει και η χρήση της φράσεως «μεταξύ άλλων», μόνον ως ιδιαιτερότητα η οποία πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη στην υπόθεση της κύριας δίκης.

95 Στη συνέχεια, όπως προκύπτει από τη σκέψη 37 της παρούσας αποφάσεως, οι εκφρασθείσες με την απόφαση παραπομπής αμφιβολίες αφορούν, με πολύ γενικό τρόπο, το ζήτημα αν απαγόρευση όπως αυτή του άρθρου 4, παράγραφος 4, της GlüStV μπορεί να θεωρηθεί πρόσφορη για την επιδίωξη των σκοπών της καταστολής του κινδύνου της εξαρτήσεως από τυχηρά παίγνια και της προστασίας των ανηλίκων, οι οποίοι φέρονται ως βάση της θεσπίσεως της ρυθμίσεως της κύριας δίκης.

96 Τέλος, προφανώς, μόνον υπό την προϋπόθεση ότι η απαγόρευση αρχής προσφοράς τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου θεωρηθεί πρόσφορη για την επίτευξη των επιδιωκομένων θεμιτών σκοπών, μπορεί να τεθεί το ερώτημα αν η πρόβλεψη μεταβατικής περιόδου, όπως αυτή της κύριας δίκης, δύναται να την επηρεάσει.

97 Πρώτον, όσον αφορά την απαγόρευση διοργάνωσης και πρακτορείας τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου, επισημαίνεται ότι το αιτούν δικαστήριο αμφιβάλλει μόνον, με πολύ γενικό τρόπο, ως προς το συμβατό της απαγορεύσεως αυτής με το δίκαιο της Ένωσης, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 95 της παρούσας αποφάσεως.

98 Εφόσον το εν λόγω δικαστήριο δεν διευκρίνισε περαιτέρω τη φύση των αμφιβολιών που έχει επί του σημείου αυτού, παραπέμποντας, συναφώς, μόνο στις απόψεις που υιοθέτησε η Επιτροπή με εμπειριστατωμένη γνώμη που απηύθυνε στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, κατόπιν της κοινοποίησεως εκ μέρους της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας σχεδίου της GlüStV, χωρίς ωστόσο να τις επεξηγήσει καθόλου, το Δικαστήριο θα περιορίσει τον έλεγχό του στο ζήτημα αν μέτρο απαγορεύσεως προσφορών τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου όπως αυτό που θεσπίζεται με το άρθρο 4, παράγραφος 4, της GlüStV μπορεί, κατ' αρχήν, να θεωρηθεί πρόσφορο για την επίτευξη των σκοπών της αποτροπής της παροτρύνσεως σε υπερβολική δαπάνη συνδεδόμενη με τυχηρά παίγνια και της καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά καθώς και της προστασίας των νέων.

99 Συναφώς, επισημαίνεται, εισαγωγικά, ότι το Δικαστήριο δέχθηκε προηγουμένως ότι μέτρο αμιγούς και απλής απαγορεύσεως προσφοράς τυχηρών

παιγνίων στο έδαφος ενός κράτους μέλους, εν προκειμένω, των λαχειοφόρων αγορών, μπορεί να δικαιολογείται από τέτοιους επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Schindler).

100 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, η επίδικη απαγόρευση δεν αφορά την εμπορία ενός συγκεκριμένου είδους τυχηρού παιγνίου, αλλά σαφώς τον δίαυλο προσφοράς στον τομέα των τυχηρών παιγνίων, ήτοι το Διαδίκτυο.

101 Το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να τονίσει τις ιδιαιτερότητες σχετικά με την προσφορά τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 72).

102 Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο παρατήρησε, μεταξύ άλλων, ότι, λόγω της ελλείψεως άμεσης επαφής μεταξύ του καταναλωτή και του επιχειρηματικού φορέα, τα προσβάσιμα μέσω Διαδικτύου τυχηρά παίγνια ενέχουν κινδύνους διαφορετικής φύσεως και σημαντικότερους σε σχέση προς τις παραδοσιακές αγορές των παιγνίων αυτών όσον αφορά τυχόν απάτες εκ μέρους των επιχειρηματικών φορέων σε βάρος των καταναλωτών (προπαρατεθείσα απόφαση Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, σκέψη 70).

103 Επισημαίνεται ότι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσφοράς τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου μπορούν, ομοίως, να καταστούν πηγή κινδύνων διαφορετικής φύσεως και σημαντικότερων στον τομέα της προστασίας των καταναλωτών, και ιδιαίτερα των νέων και των προσώπων με ιδιαίτερη ροπή στα τυχηρά παίγνια ή προσώπων που μπορούν να αναπτύξουν τέτοια ροπή, σε σχέση με τις παραδοσιακές αγορές των παιγνίων αυτών. Εκτός από την προαναφερθείσα έλλειψη άμεσης επαφής μεταξύ του καταναλωτή και του επιχειρηματικού φορέα, η ιδιαίτερη διευκόλυνση και η διαρκής δυνατότητα προσβάσεως των προσφερομένων μέσω Διαδικτύου παιγνίων, καθώς και το τυχόν μεγάλο μέγεθος και η συχνότητα της προσφοράς αυτής διεθνούς χαρακτήρα, σε περιβάλλον το οποίο, εξάλλου, χαρακτηρίζεται από απομόνωση του παίκτη, ανωνυμία και απουσία κοινωνικού ελέγχου, αποτελούν παράγοντες δυνάμενους να ευνοήσουν την αύξηση της εξαρτήσεως από τα τυχηρά παίγνια και της υπερβολικής δαπάνης που συνδέεται με αυτά και, συνεπώς, να αυξήσουν τις συναφείς αρνητικές κοινωνικές και ηθικές συνέπειες, όπως έχει, κατά πάγια νομολογία, τονισθεί.

104 Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι, λαμβανομένης υπόψη της εξουσίας εκτιμήσεως την οποία διαθέτουν τα κράτη μέλη όσον αφορά τον καθορισμό του επιπέδου προστασίας των καταναλωτών και της κοινωνικής τάξεως στον τομέα των τυχηρών παιγνίων, δεν απαιτείται, από απόψεως του κριτηρίου της αναλογικότητας, περιοριστικό μέτρο θεσπιζόμενο από κράτος μέλος να αντιστοιχεί σε κοινή αντίληψη όλων των κρατών μελών ως προς τις λεπτομέρειες εφαρμογής της προστασίας του επίδικου θεμιτού συμφέροντος (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση

της 28ης Απριλίου 2009, C-518/06, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 2009, σ. I-3491, σκέψεις 83 και 84).

105 Κατόπιν των ανωτέρω, πρέπει να γίνει δεκτό ότι μέτρο περί απαγορεύσεως που αφορά κάθε προσφορά τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου μπορεί, κατ' αρχήν, να θεωρηθεί πρόσφορο για την επιδίωξη των θεμιτών επιδιωκόμενων σκοπών της αποτροπής της παροτρύνσεως σε υπερβολική δαπάνη συνδεόμενη με τα τυχηρά παίγνια και της καταστολής της εξαρτήσεως από αυτά, καθώς και της προστασίας των νέων, ενώ η προσφορά των παιγνίων αυτών εξακολουθεί να επιτρέπεται μέσω παραδοσιακότερων διαύλων εμπορίας.

106 Δεύτερον, όσον αφορά τη θέσπιση μεταβατικής περιόδου όπως αυτή της κύριας δίκης, πρέπει, ειδικότερα, να εξακριβωθεί αν η περίοδος αυτή θίγει τη συνοχή της οικείας νομοθεσίας καταλήγοντας σε αποτέλεσμα αντίθετο του επιδιωκόμενου σκοπού.

107 Συναφώς, πρέπει κατ' αρχάς να διαπιστωθεί ότι το μεταβατικό μέτρο της κύριας δίκης έχει εφαρμογή μόνο στις λαχειοφόρους αγορές και όχι σε άλλα είδη τυχηρών παιγνίων.

108 Στη συνέχεια, από τις διευκρινίσεις που προσκόμισε το αιτούν δικαστήριο προκύπτει ότι το μεταβατικό αυτό μέτρο αποσκοπεί αποκλειστικώς στο να επιτρέψει σε ορισμένους επιχειρηματίες οι οποίοι μέχρι τούδε προσέφεραν τις λαχειοφόρους αγορές μέσω Διαδικτύου στο οικείο ομόσπονδο κράτος να προσαρμόσουν τη δραστηριότητά τους κατόπιν της θέσεως σε ισχύ της απαγορεύσεως που πλήττει την αρχική τους δραστηριότητα, και περιορίζεται σε διάρκεια ενός έτους, η οποία δεν μπορεί να θεωρηθεί μη εύλογη στο πλαίσιο αυτό.

109 Τέλος, σημειωτέον επίσης ότι, πρώτον, από τα άρθρα 25, παράγραφος 6, της GlüStV και 9 του GlüStV AG προκύπτει ότι, κατά την εν λόγω μεταβατική περίοδο, οι οικείοι επιχειρηματίες υποχρεούνται να τηρήσουν διάφορες προϋποθέσεις σχετικά με τον αποκλεισμό ανηλίκων και παικτών των οποίων η συμμετοχή σε τυχηρά παίγνια απαγορεύεται, τον περιορισμό των διακυβευμάτων, των λεπτομερειών και της συχνότητας της προσφοράς των τυχηρών παιγνίων, καθώς και την εφαρμογή κοινωνικών μέτρων και, δεύτερον, το ομόσπονδο κράτος του Schleswig-Holstein προέβαλε ενώπιον του Δικαστηρίου ότι όλοι, αδιακρίτως, οι τυχόν ενδιαφερόμενοι επιχειρηματίες λαχειοφόρων αγορών πρέπει να μπορούν να ωφεληθούν από το εν λόγω μεταβατικό μέτρο.

110 Επομένως, δεν προκύπτει ότι η μεταβατική αυτή περίοδος, την οποία προφανώς δικαιολογούν λόγοι ασφάλειας δικαίου (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 17ης Ιουλίου 2008, C-347/06, ASM Brescia, Συλλογή 2008, σ. I-5641, σκέψεις 68 έως 71), δύναται να θίξει τη συνοχή του μέτρου περί απαγορεύσεως της προσφοράς τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου και την καταλληλότητά του για

την επίτευξη των θεμιτών σκοπών που επιδιώκει (βλ. κατ' αναλογία, όσον αφορά προσωρινή εξαίρεση από την απαγόρευση εκμεταλλεύσεως των φαρμακείων από μη φαρμακοποιούς, απόφαση της 19ης Μαΐου 2009, C-171/07 και C-172/07, Apothekerkammer des Saarlandes κ.λπ., Συλλογή 2009, σ. I-4171, σκέψεις 45 έως 50).

111 Κατόπιν όλων των ανωτέρω, στο τέταρτο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι εθνική ρύθμιση απαγορεύουσα τη διοργάνωση και την πρακτορεία τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου για την αποτροπή των συνδεόμενων με τα τυχηρά παίγνια υπερβολικών δαπανών, την καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά και την προστασία των νέων δύναται, κατ' αρχήν, να θεωρηθεί πρόσφορη για την επίτευξη των θεμιτών αυτών σκοπών, ενώ η προσφορά τέτοιων παιγνίων εξακολουθεί να επιτρέπεται με παραδοσιακότερους διαύλους εμπορίας. Το γεγονός ότι η απαγόρευση αυτή συνδυάζεται με μεταβατικό μέτρο, όπως αυτό της κύριας δίκης, δεν καθιστά την απαγόρευση αυτή ακατάλληλη προς επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών.

**Για τους λόγους αυτούς,
το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως)
αποφαίνεται:**

1) Το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι επιχειρηματίας ο οποίος επιθυμεί να προσφέρει μέσω Διαδικτύου αθλητικά στοιχήματα σε άλλο κράτος μέλος εκτός αυτού στο οποίο είναι εγκατεστημένος δεν παύει να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως για τον λόγο και μόνον ότι ο επιχειρηματίας αυτός δεν διαθέτει άδεια να προσφέρει τέτοια στοιχήματα σε πρόσωπα ευρισκόμενα στο έδαφος του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένος, αλλά διαθέτει απλώς άδεια να προσφέρει τις εν λόγω υπηρεσίες σε πρόσωπα ευρισκόμενα εκτός του εδάφους αυτού.

2) Το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι, όταν έχει συσταθεί περιφερειακό κρατικό μονοπώλιο στον τομέα αθλητικών στοιχημάτων και λαχειοφόρων αγορών, με σκοπό την αποτροπή της παροτρύνσεως σε υπερβολικές δαπάνες συνδεόμενες με τα τυχηρά παίγνια και την καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά, και ένα εθνικό δικαστήριο διαπιστώνει, συγχρόνως:

- ότι ιδιώτες επιχειρηματίες οι οποίοι είναι κάτοχοι άδειας μπορούν να εκμεταλλεύονται λοιπά είδη τυχηρών παιγνίων, και
- ότι, όσον αφορά τα λοιπά είδη τυχηρών παιγνίων που δεν εμπίπτουν στο εν λόγω μονοπώλιο και, εξάλλου, έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα κινδύνου

εξαρτήσεως από τα υπαγόμενα στο μονοπώλιο αυτό τυχηρά παίγνια, οι αρμόδιες αρχές ακολουθούν επεκτατική πολιτική της προσφοράς, δυνάμενη να αναπτύξει και να ενθαρρύνει τις δραστηριότητες τυχηρών παιγνίων, μεταξύ άλλων, για τη μεγιστοποίηση των προερχομένων από αυτά εσόδων,

το εν λόγω εθνικό δικαστήριο μπορεί θεμιτώς να οδηγηθεί στην κρίση ότι το μονοπώλιο αυτό δεν είναι πρόσφορο για να διασφαλίσει την επίτευξη του σκοπού για τον οποίο δημιουργήθηκε συμβάλλοντας στη μείωση των ευκαιριών συμμετοχής σε τυχηρά παίγνια και στον περιορισμό των δραστηριοτήτων στον τομέα αυτόν κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό.

Το γεγονός ότι τα τυχηρά παίγνια που αποτελούν το αντικείμενο του μονοπωλίου αυτού και τα άλλα αυτά είδη τυχηρών παιγνίων εμπίπτουν, τα μεν πρώτα, στην αρμοδιότητα των περιφερειακών αρχών και, τα δεύτερα, στην αρμοδιότητα των ομοσπονδιακών αρχών δεν ασκεί, συναφώς, επιρροή.

3) Το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι, όταν σε κράτος μέλος θεσπίζεται σύστημα προηγούμενης διοικητικής άδειας για την προσφορά ορισμένων ειδών τυχηρών παιγνίων, το σύστημα αυτό, το οποίο παρεκκλίνει της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών που διασφαλίζει η εν λόγω διάταξη, δύναται να πληροί τις απορρέουσες από τη διάταξη αυτή απαιτήσεις μόνον υπό την προϋπόθεση ότι βασίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια, που δεν δημιουργούν δυσμενείς διακρίσεις και είναι εκ των προτέρων γνωστά, έτσι ώστε να οριοθετεί την άσκηση της διακριτικής ευχέρειας των αρχών προκειμένου η ευχέρεια αυτή να μη χρησιμοποιείται με αυθαίρετο τρόπο. Επιπλέον, κάθε πρόσωπο το οποίο πλήττεται από περιοριστικό μέτρο που στηρίζεται σε μια τέτοια παρέκκλιση πρέπει να μπορεί να διαθέτει ένδικο βοήθημα.

4) Το άρθρο 49 ΕΚ έχει την έννοια ότι εθνική ρύθμιση απαγορεύουσα τη διοργάνωση και την πρακτορεία τυχηρών παιγνίων μέσω Διαδικτύου για την αποτροπή των συνδεόμενων με τα τυχηρά παίγνια υπερβολικών δαπανών, την καταστολή της εξαρτήσεως από αυτά και την προστασία των νέων δύναται, κατ' αρχήν, να θεωρηθεί πρόσφορη για την επίτευξη των θεμιτών αυτών σκοπών, ενώ η προσφορά τέτοιων παιγνίων εξακολουθεί να επιτρέπεται με παραδοσιακότερους διαύλους εμπορίας. Το γεγονός ότι η απαγόρευση αυτή συνδυάζεται με μεταβατικό μέτρο, όπως αυτό της κύριας δίκης, δεν καθιστά την απαγόρευση αυτή ακατάλληλη προς επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών.

9. Αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης,

(Υπόθεση C-209/11)

Διάδικοι

Αιτούσα:

Sportingbet PLC

Καθών:

Υπουργός Πολιτισμού και Υπουργός Οικονομίας και Οικονομικών

Προδικαστικά ερωτήματα

Είναι συμβατή με τις διατάξεις των άρθρων 43 και 49 της Συνθήκης ΕΚ εθνική ρύθμιση, η οποία, προκειμένου να επιτύχει τον στόχο του περιορισμού της προσφοράς τυχερών παιχνιδιών, παραχωρεί το αποκλειστικό δικαίωμα διεξαγωγής, διαχείρισης, οργάνωσης και λειτουργίας τυχερών παιχνιδιών σε μία μόνον επιχείρηση, η οποία έχει την μορφή ανώνυμης εταιρείας και είναι εισηγμένη στο χρηματιστήριο, όταν, μάλιστα, επιπλέον, η επιχείρηση αυτή διαφημίζει τα τυχερά παιχνίδια που οργανώνει, επεκτείνεται σε χώρες του εξωτερικού, οι παίκτες συμμετέχουν ελεύθερα και το μέγιστο ποσό στοιχηματισμού και κέρδους ορίζεται ανά δελτίο και όχι ανά παίκτη;

Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, είναι συμβατή με τις διατάξεις των άρθρων 43 και 49 της Συνθήκης ΕΚ εθνική ρύθμιση, η οποία, επιδιώκοντας, αυτοτελώς, την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, μέσω της ασκήσεως ελέγχου επί των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον εν λόγω τομέα, ώστε να διασφαλισθεί ότι οι δραστηριότητες αυτές ασκούνται μόνον εντός ελεγχόμενων κυκλωμάτων, παραχωρεί το αποκλειστικό δικαίωμα διεξαγωγής, διαχείρισης, οργάνωσης και λειτουργίας τυχερών παιχνιδιών σε μία μόνον επιχείρηση, ακόμη και όταν η παραχώρηση αυτή έχει ως παράλληλο αποτέλεσμα την χωρίς περιορισμό ανάπτυξη της σχετικής προσφοράς; Ή θα πρέπει, σε κάθε περίπτωση, και προκειμένου ο εν λόγω περιορισμός να θεωρηθεί πρόσφορος για την επίτευξη του σκοπού της καταπολεμήσεως της εγκληματικότητας, η ανάπτυξη της προσφοράς να είναι, πάντως, ελεγχόμενη, δηλαδή τόση και μόνον όση απαιτείται για την εξυπηρέτηση του σκοπού αυτού; Σε περίπτωση δε που η ανάπτυξη αυτή πρέπει, οπωσδήποτε, να είναι ελεγχόμενη, μπορεί να θεωρηθεί ως ελεγχόμενη, από της απόψεως αυτής, η ανάπτυξη, αν η παραχώρηση αποκλειστικού δικαιώματος στον εν λόγω τομέα γίνεται σε έναν

οργανισμό, με τα χαρακτηριστικά που εκτέθηκαν στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα; Τέλος, σε περίπτωση, κατά την οποία η παραχώρηση του εν λόγω αποκλειστικού δικαιώματος θεωρηθεί ότι οδηγεί σε ελεγχόμενη ανάπτυξη της προσφοράς των τυχερών παιγνιδιών, η εν λόγω παραχώρηση σε μία και μόνη επιχείρηση υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο, υπό την έννοια ότι ο ίδιος σκοπός μπορεί να εξυπηρετηθεί, λυσιτελώς, και με την παραχώρηση του δικαιώματος αυτού σε περισσότερες από μία επιχειρήσεις;

Αν, κατόπιν των ανωτέρω δύο προδικαστικών ερωτημάτων, κριθεί ότι η παραχώρηση, με τις κρίσιμες εν προκειμένω εθνικές διατάξεις, αποκλειστικού δικαιώματος διεξαγωγής, διαχείρισης, οργάνωσης κα λειτουργίας τυχερών παιχνιδιών δεν είναι συμβατή με τα άρθρα 43 και 49 της Συνθήκης ΕΚ: (α) Είναι ανεκτό, κατά την έννοια των διατάξεων αυτών της Συνθήκης να μην εξετάζουν οι εθνικές αρχές, κατά τη διάρκεια μιας μεταβατικής περιόδου, αναγκαίας για να θεσπισθούν συμβατές με τη Συνθήκη ΕΚ ρυθμίσεις, αιτήσεις αναλήψεως σχετικών δραστηριοτήτων υποβαλλόμενες από πρόσωπα εγκατεστημένα νομίμως σε άλλα κράτη μέλη; (β) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, βάσει ποίων κριτηρίων καθορίζεται η διάρκεια της μεταβατικής αυτής περιόδου; (γ) Αν δεν συγχωρείται μεταβατική περίοδος, βάσει ποίων κριτηρίων πρέπει να κρίνονται από τις εθνικές αρχές οι σχετικές αιτήσεις;

10. Αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης,

(Υπόθεση C-186/11)

Διάδικοι

Αιτούσα:

Stanleybet International LTD, William Hill Organization Ltd και William Hill Plc

Καθών:

Υπουργός Πολιτισμού και Υπουργός Οικονομίας και Οικονομικών

Προδικαστικά ερωτήματα

Είναι συμβατή με τις διατάξεις των άρθρων 43 και 49 της Συνθήκης ΕΚ εθνική ρύθμιση, η οποία, προκειμένου να επιτύχει τον στόχο του περιορισμού της προσφοράς τυχερών παιχνιδιών, παραχωρεί το αποκλειστικό δικαίωμα διεξαγωγής, διαχείρισης, οργάνωσης και λειτουργίας τυχερών παιχνιδιών σε μία μόνον επιχείρηση, η οποία έχει την μορφή ανώνυμης εταιρείας και είναι εισηγμένη στο χρηματιστήριο, όταν, μάλιστα, επιπλέον, η επιχείρηση αυτή διαφημίζει τα τυχερά παιχνίδια που οργανώνει, επεκτείνεται σε χώρες του εξωτερικού, οι παίκτες συμμετέχουν ελεύθερα και το μέγιστο ποσό στοιχηματισμού και κέρδους ορίζεται ανά δελτίο και όχι ανά παίκτη;

Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, είναι συμβατή με τις διατάξεις των άρθρων 43 και 49 της Συνθήκης ΕΚ εθνική ρύθμιση, η οποία, επιδιώκοντας, αυτοτελώς, την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, μέσω της ασκήσεως ελέγχου επί των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον εν λόγω τομέα, ώστε να διασφαλισθεί ότι οι δραστηριότητες αυτές ασκούνται μόνον εντός ελεγχόμενων κυκλωμάτων, παραχωρεί το αποκλειστικό δικαίωμα διεξαγωγής, διαχείρισης, οργάνωσης και λειτουργίας τυχερών παιχνιδιών σε μία μόνον επιχείρηση, ακόμη και όταν η παραχώρηση αυτή έχει ως παράλληλο αποτέλεσμα την χωρίς περιορισμό ανάπτυξη της σχετικής προσφοράς; Ή θα πρέπει, σε κάθε περίπτωση, και προκειμένου ο εν λόγω περιορισμός να θεωρηθεί πρόσφορος για την επίτευξη του σκοπού της καταπολεμήσεως της εγκληματικότητας, η ανάπτυξη της προσφοράς να είναι, πάντως, ελεγχόμενη, δηλαδή τόση και μόνον όση απαιτείται για την εξυπηρέτηση του σκοπού αυτού; Σε περίπτωση δε που η ανάπτυξη αυτή πρέπει, οπωσδήποτε, να είναι ελεγχόμενη, μπορεί να θεωρηθεί ως ελεγχόμενη, από της απόψεως αυτής, η ανάπτυξη, αν η

παραχώρηση αποκλειστικού δικαιώματος στον εν λόγω τομέα γίνεται σε έναν οργανισμό, με τα χαρακτηριστικά που εκτέθηκαν στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα; Τέλος, σε περίπτωση, κατά την οποία η παραχώρηση του εν λόγω αποκλειστικού δικαιώματος θεωρηθεί ότι οδηγεί σε ελεγχόμενη ανάπτυξη της προσφοράς των τυχερών παιγνιδιών, η εν λόγω παραχώρηση σε μία και μόνη επιχείρηση υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο, υπό την έννοια ότι ο ίδιος σκοπός μπορεί να εξυπηρετηθεί, λυσιτελώς, και με την παραχώρηση του δικαιώματος αυτού σε περισσότερες από μία επιχειρήσεις;

Αν, κατόπιν των ανωτέρω δύο προδικαστικών ερωτημάτων, κριθεί ότι η παραχώρηση, με τις κρίσιμες εν προκειμένω εθνικές διατάξεις, αποκλειστικού δικαιώματος διεξαγωγής, διαχείρισης, οργάνωσης κα λειτουργίας τυχερών παιχνιδιών δεν είναι συμβατή με τα άρθρα 43 και 49 της Συνθήκης ΕΚ: (α) Είναι ανεκτό, κατά την έννοια των διατάξεων αυτών της Συνθήκης να μην εξετάζουν οι εθνικές αρχές, κατά τη διάρκεια μιας μεταβατικής περιόδου, αναγκαίας για να θεσπισθούν συμβατές με τη Συνθήκη ΕΚ ρυθμίσεις, αιτήσεις αναλήψεως σχετικών δραστηριοτήτων υποβαλλόμενες από πρόσωπα εγκατεστημένα νομίμως σε άλλα κράτη μέλη; (β) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, βάσει ποίων κριτηρίων καθορίζεται η διάρκεια της μεταβατικής αυτής περιόδου; (γ) Αν δεν συγχωρείται μεταβατική περίοδος, βάσει ποίων κριτηρίων πρέπει να κρίνονται από τις εθνικές αρχές οι σχετικές αιτήσεις;

IV. ΟΙ ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΔΟΣΕΙΣ

A. Θεωρία

A1. Αρχή της Αναλογικότητας και Τηλεοπτικά Δικαιώματα^{1 2}**1. Η Ιδιοκτησία των Δικαιωμάτων Μετάδοσης Αθλητικών Συναντήσεων**

Σύμφωνα με το άρθρο 345 της Συνθήκης της Ευρ. Ένωσης «Οι Συνθήκες δεν προδικάζουν με κανένα τρόπο το καθεστώς της ιδιοκτησίας στα κράτη μέλη». Οσον αφορά και στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας δεν υπάρχουν άμεσες ρυθμίσεις, που να αναφέρονται στο είδος και στους κανόνες κτήσης των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Καταρχήν τίθεται το ερώτημα κατά πόσο μπορούν οι αθλητικές συναντήσεις να θεωρηθούν πρωτότυπα οπτικοακουστικά έργα, που ως εκ τούτου εγείρουν θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού τους πάνω σε αυτά. Τα δικαιώματα αυτά διακρίνονται συνήθως στα ηθικά δικαιώματα του δημιουργού και στα περιουσιακά δικαιώματα οικονομικής εκμετάλλευσης του προϊόντος.

Το πρώτο προφανές πρόβλημα, που ανακύπτει είναι το κατά πόσο πρόκειται για «έργο» που χρήζει προστασίας από πλευράς πνευματικών δικαιωμάτων, καθώς λόγω του ανταγωνιστικού χαρακτήρα των αθλητικών συναντήσεων το «έργο» δεν μπορεί να αναπαραχθεί επακριβώς όσες φορές κι αν γίνει η ίδια αθλητική συνάντηση. Σε αντίθεση με το αθλητικό γεγονός καθεαυτό, η οπτικοακουστική καταγραφή του γεγονότος με τα σύγχρονα τεχνικά μέσα μπορεί να αποκρυσταλλώσει εκ πρώτης όψεως ένα αθλητικό γεγονός σε ένα συγκεκριμένο δημιούργημα. Το δημιούργημα αυτό όμως δε θα είναι ένα πρωτότυπο πνευματικό οπτικοακουστικό δημιούργημα, ώστε να προστατεύονται τα δικαιώματα του καταγράφοντος το γεγονός, ούτε ο καταγράφων το γεγονός καθίσταται δημιουργός τους. Το εμπορεύσιμο οπτικοακουστικό υλικό αποτελεί μια απλή καταγραφή ενός τέτοιου πνευματικού δημιουργήματος (όπως θα μπορούσε να είναι μια φωτογραφία ενός γλυπτού).

Το δεύτερο πρόβλημα σχετικά με τις αθλητικές συναντήσεις ως οπτικοακουστικά έργα είναι το ερώτημα, ποιός είναι ο δημιουργός τους. Η απάντηση σε αυτό γίνεται πιο περίπλοκη στις περιπτώσεις αθλητικών συναντήσεων ομαδικών αθλημάτων, καθώς εκεί υπάρχουν πολλοί, που από κοινού δημιουργούν το αθλητικό θέαμα

Στον αθλητισμό βέβαια ισχύει από παλαιά ο άγραφος κανόνας, ότι ο διοργανωτής μια αθλητικής συνάντησης έχει και τα αποκλειστικά δικαιώματα οικονομικής εκμετάλλευσης.³ Εκτός από τον άγραφο αυτό κανόνα, τα δικαιώματα αυτά μπορούν να προκύπτουν και από το γεγονός, ότι ο διοργανωτής έχει την

¹ Βλ. Panagiotopoulos, D. (2011). «Sports Law. Lex Sportiva & Lex Olympica». Ant. N. Sakkoulas Publishers. p. 335-348.

² Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Τα Δικαιώματα Αθλητικών Τηλεοπτικών Μεταδόσεων στην Ευρώπη». 2009. Τεύχος 8. Επισκόπηση Αθλητικού Δικαίου. 2009. Σελ. 42-47.

³ Βλ. απόφαση ΔΕΕ, T-185/00, Metropole, παράγρ. 60-66.

κυριότητα του χώρου της συνάντησης ή έχει την νομή ή κατοχή του χώρου αυτού. Ο διοργανωτής μπορεί να θεμελιώσει πιθανώς δικαιώματα μετάδοσης επί του αθλητικού γεγονότος και βάσει του δικαίου του ανταγωνισμού, ισχυριζόμενος, ότι η ζωντανή μετάδοση από τρίτο μπορεί να περιορίσει την προσέλευση θεατών στο χώρο της αθλητικής συνάντησης.⁴

Εάν λοιπόν ο αθλητής δεν μπορεί να χαρακτηριστεί δημιουργός έργου, είναι προφανές, ότι δεν μπορεί να μεταβιβάσει τα περιουσιακά δικαιώματα του δημιουργού προς το διοργανωτή καθώς *nemo dat quod non habet*. Ο αθλητής όμως μπορεί να μεταβιβάσει στο διοργανωτή δικαιώματα επί της εικόνας του, που προέρχονται από το δικαίωμα στην προσωπικότητά του και με τον τρόπο αυτό μπορεί να θεμελιώσει νομικά ο διοργανωτής το δικαίωμα στην εκμετάλλευση της μετάδοσης του αγώνα.⁵

Στις 10 Μαρτίου 2009, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε ψήφισμα σχετικά με την τιμιότητα των τυχερών παιχνιδιών σε απευθείας ηλεκτρονική σύνδεση.⁶ Το ψήφισμα αυτό περιλαμβάνει κλήση προς την Επιτροπή να εξετάσει κατά πόσον είναι δυνατό να δοθεί στους διοργανωτές αγώνων ένα δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας (ένα είδος "δικαιώματος πορτρέτου") για τους αγώνες τους.⁷

2. Οι κανόνες Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Από τη Συνθήκη της Ρώμης για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) του 1957 στο άρθρο 3(f) βλέπουμε, ότι ένας από τους βασικούς στόχους της ΕΟΚ ήταν η δημιουργία ενός συστήματος, που θα εξασφάλιζε τον ελεύθερο ανταγωνισμό μέσα στο χώρο της Εσωτερικής Αγοράς. Οι βασικοί κανόνες του ανταγωνισμού περιλαμβάνονταν στα άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης της Ρώμης και περιλήφθηκαν και στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές Συνθήκες.⁸ Σύμφωνα με τα άρθρα αυτά είναι ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά και απαγορεύονται όλες οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες οι αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική, που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ

⁴ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Η Προστασία της Εικόνας του Αθλητή». Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης και Επικοινωνίας (ΔιΜΕΕ). Τεύχος 31, 3/2011, σελ. 341-348.

⁵ Βλ. Nikolchev, S. «Sport as Reflected in European Media Law», 2004.
(http://www.obs.coe.int/oea_public/iris/iris_plus/iplus04_2004.pdf.en)

⁶ Βλ. Ψήφισμα Ευρ. Κοινοβουλίου 2008/2215 το οποίο έχει καταστεί ευρέως γνωστό ως «Schaldemose Report»
(<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-20090097+0+DOC+XML+V0//EL>)

⁷ Βλ. σημεία 8 έως 10 του Ψηφίσματος του Ευρ. Κοινοβουλίου 2008/2215.

⁸ Βλ. Συνθήκες του Μάαστριχτ, Αμστερνταμ, Νικαιας, Λισσαβώνας.

κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς.⁹

Σύμφωνα όμως με το άρθρο 85(3) προβλέπεται και μια εξαίρεση του κανόνα αυτού. Έτσι επιτρέπονται κατ' εξαίρεση συμφωνίες, αποφάσεις και εναρμονισμένες πρακτικές, που συμβάλλουν στη βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής των προϊόντων ή στην προώθηση της τεχνικής ή οικονομικής προόδου, εξασφαλίζοντας συγχρόνως στους καταναλωτές δίκαιο τμήμα από το όφελος που προκύπτει, εφόσον :

- α) δεν επιβάλλονται στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις περιορισμοί μη απαραίτητοι για την επίτευξη των στόχων αυτών και
- β) δεν παρέχεται στις επιχειρήσεις αυτές η δυνατότητα καταργήσεως του ανταγωνισμού επί σημαντικού τμήματος των σχετικών προϊόντων.

3. Τα Προβλήματα Ανταγωνισμού που έχει Αντιμετωπίσει η Επιτροπή

Η τηλεοπτική μετάδοση αθλητικών συναντήσεων ανήκει στα προγράμματα εκείνα που προσελκύουν τους περισσότερους τηλεθεατές. Οι τηλεθεατές αυτοί είναι συνήθως το αγοραστικό κοινό με τη μεγαλύτερη αγοραστική ικανότητα, δηλαδή άνδρες στην ηλικία μεταξύ 16 και 50 ετών. Το κοινό αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους διαφημιστές καθώς είναι ένα ξεχωριστό κοινό, που πολύ δύσκολα προσελκύεται από άλλα προγράμματα. Το αποτέλεσμα είναι να υπάρχει μεγάλος ανταγωνισμός για την μετάδοση διαφημίσεων στα προγράμματα αυτά καθώς επίσης και για την απόκτηση των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μετάδοσης των αθλητικών συναντήσεων.¹⁰

Η τηλεοπτική μετάδοση αθλητικών συναντήσεων παρουσιάζει ορισμένες ιδιαιτερότητες σε σχέση με τη μετάδοση άλλων γεγονότων. Καταρχήν οι αθλητικές συναντήσεις έχουν εφήμερη τηλεοπτική αξία. Οι τηλεθεατές ενδιαφέρονται κυρίως για τη ζωντανή μετάδοση του αγώνα, όσο το αποτέλεσμα δεν είναι ακόμη γνωστό. Μετά τη λήξη του αγώνα και την ανακοίνωση του αποτελέσματος, το προϊόν χάνει το μεγαλύτερο τμήμα της τηλεοπτικής του αξίας.

Κατά δεύτερον οι αθλητικές συναντήσεις ως τηλεοπτικά προϊόντα έχουν μικρή εναλλακτικότητα με την έννοια, ότι πολύ δύσκολα μπορεί να αντικαταστήσει κανείς στο πρόγραμμα μεταδόσεων τη μετάδοση ενός αγώνα με κάποιον άλλο χωρίς να δυσαρεστήσουν τους τηλεθεατές. Π.χ. ο τηλεθεατής, που επιθυμεί να παρακολουθήσει τον τελικό του παγκοσμίου πρωταθλήματος ποδοσφαίρου πολύ

⁹ Βλ. Papaloukas, M., «Sport Law and the European Union» Χορηγία. Sport Management International Journal. Vol. 3(2): 39-49, 2007.

¹⁰ Βλ. Meltz, M. «Hand it Over: Eurovision Exclusive EU Sports Broadcasting Rights and the Art. 83(1) Exemption», 1999.

(http://www.bc.edu/bc_org/avp/law/lwsch/journals/bciclr/23_1/06_FMS.htm)

δύσκολα θα ικανοποιηθεί παρακολουθώντας αντί αυτού τον τελικό του παγκοσμίου πρωταθλήματος πυγμαχίας.¹¹

Εκτός αυτών η συγκέντρωση των δικαιωμάτων μετάδοσης στις αθλητικές ομοσπονδίες, η συνακόλουθη δημιουργία μεγάλων τηλεοπτικών πακέτων με πολλές αθλητικές συναντήσεις, που συνδυάζουν την αποκλειστική παραχώρηση αυτών και μάλιστα για μεγάλη χρονική διάρκεια, καθιστούν το προϊόν πολύ ακριβό με αποτέλεσμα μόνο πολύ ισχυροί παράγοντες της αγοράς να μπορούν να πλειοδοτήσουν για τα προϊόντα αυτά.¹²

Η πώληση δικαιωμάτων αναμετάδοσης αθλητικών συναντήσεων γίνεται μέσω της διάθεσής τους από την αντίστοιχη αθλητική ομοσπονδία ως ένα συνολικό πακέτο. Με τον τρόπο αυτό οι ομάδες δεν ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την πώληση του προϊόντος. Αντίστοιχα περιορίζεται και ο ανταγωνισμός μεταξύ των υποψηφίων αγοραστών των δικαιωμάτων αυτών. Πρόκειται για τον καλούμενο οριζόντιο περιορισμό του ανταγωνισμού. Επίσης η παραχώρηση αποκλειστικών δικαιωμάτων λόγω της υψηλής τιμής που έχουν, όταν μάλιστα συνδυάζονται με την πώλησή τους ως συνολικό πακέτο, καταλήγουν στην περαιτέρω ενίσχυση των οικονομικά ισχυρών εις βάρος των ασθενέστερων καναλιών στην αγορά των δικαιωμάτων αναμετάδοσης αγώνων. Το αποτέλεσμα είναι στις περιπτώσεις αυτές ο αγοραστής των δικαιωμάτων να μην κάνει αναμετάδοση όλων των αγώνων αλλά των πιο σημαντικών και να περιορίζεται σε αποσπασματική αναμετάδοση των υπολοίπων, ενώ θα μπορούσε να παραχωρήσει τα δικαιώματα αυτά σε άλλα κανάλια, που θα τα μετέδιδαν ζωντανά. Κατάληξη αυτών είναι ο τηλεθεατής να έχει λιγότερες επιλογές. Στις περιπτώσεις αυτές μιλάμε για κάθετο περιορισμό του ανταγωνισμού.

Από την άλλη πλευρά ο κατακερματισμός μιας σειράς αθλητικών συναντήσεων (π.χ. του Euro ή του champions league στο ποδόσφαιρο) παρουσιάζει εγγενείς αδυναμίες αλλά μειώνει και την αξία του προϊόντος.¹³ Οι εγγενείς αδυναμίες έγκεινται στο γεγονός, ότι καθώς είναι άγνωστο από την αρχή ποιές ομάδες θα περάσουν σε κάθε γύρο, με αποτέλεσμα ένας υποψήφιος αγοραστής μόνο των δικαιωμάτων αναμετάδοσης του τελικού, να μη γνωρίζει την ακριβή αξία και τρόπο προώθησης αυτού που αγοράζει, έτσι τελικώς δεν μπορεί να προβλέψει ούτε στο κοινό ποιός χώρας θα απευθύνεται η μετάδοση του τελικού. Από την άλλη

¹¹ Βλ. Toft, T. «Football: Joint Selling of Media Rights», European Commission Competition Policy Newsletter, number 3, Autumn 2003, p. 47-52.

¹² Βλ. Meltz, M. «Hand it Over: Eurovision Exclusive EU Sports Broadcasting Rights and the Art. 83(1) Exemption», 1999.

(http://www.bc.edu/bc_org/avp/law/lwsch/journals/bcicl/23_1/06_FMS.htm)

¹³ Βλ. Rumphorst, W. «Sports Broadcasting Rights and EC Competition Law», International Conference on the Collective Selling of Sports Television Broadcasting Rights, London 12 October 1999. (http://www.ebu.ch/CMSimages/en/leg_p_sports_rights_wr_tcm6-4406.pdf)

πλευρά η αξία του προϊόντος ως ένα σύνολο αυξάνεται, καθώς μπορούν να γίνουν πολύ καιρό πριν προωθητικές ενέργειες, που θα διαφημίζουν το συνολικό προϊόν και θα διαφημίζουν την αξία του συνολικού πρωταθλήματος με αποτέλεσμα να δημιουργείται ενδιαφέρον από όλους τους τηλεθεατές ακόμη και στις φάσεις που δε συμμετέχει η ομάδα τους. Αντίθετα προωθητικές ενέργειες, που θα διαφημίζουν συγκεκριμένο αγώνα εντός του συγκεκριμένου πρωταθλήματος δεν μπορούν να γίνουν προκαταβολικά καθώς δεν είναι γνωστό από πριν ποιές ομάδες θα συναντηθούν και σε ποιά ακριβώς ημερομηνία. Μάλιστα ως γνωστό αυτή η αδυναμία πρόβλεψης είναι που προσδίδει μεγάλη αξία στο προϊόν.¹⁴

4. Η EBU και το Σύστημα της Eurovision

Η Ευρωπαϊκή ένωση ραδιοτηλεόρασης, συνήθως καλούμενη EBU (European Broadcasting Union)¹⁵ είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες στο χώρο των τηλεοπτικών μεταδόσεων. Συστάθηκε το 1950 ως μια μη κερδοσκοπική ένωση ραδιο-τηλεοπτικών οργανισμών.¹⁶ Σκοπός της είναι η προώθηση των ανταλλαγών ραδιο-τηλεοπτικών προγραμμάτων μεταξύ των μελών του. Καθώς δεν έχει κερδοσκοπικό σκοπό, δε δέχεται καθαρά εμπορικές εταιρείες ως μέλη της. Ετσι μέλη της αποτέλεσαν καταρχήν δημόσια κανάλια μετάδοσης προγραμμάτων, τα οποία αναλαμβάνουν να φέρουν σε πέρας μια δημόσια αποστολή, που αντανακλάται στο είδος των προγραμμάτων και στην εμβέλεια που έχουν. Το είδος των προγραμμάτων πρέπει να περιλαμβάνει προγράμματα ποιότητας, που απευθύνονται και σε μικρά τμήματα του πληθυσμού ανεξάρτητα από το πόσο ασύμφορα είναι τα προγράμματα αυτά εμπορικά. Επίσης με την εμβέλειά τους πρέπει να καλύπτουν το μεγαλύτερο τμήμα και κατά προτίμηση ολόκληρο τον εθνικό πληθυσμό. Η Eurovision δημιουργήθηκε και οργανώθηκε το 1954 από την EBU και αποτελεί ένα σύστημα κοινής απόκτησης προγραμμάτων, διανομής κόστους απόκτησής τους και ανταλλαγής τους μεταξύ των μελών. Οσον αφορά στις εθνικές αθλητικές συναντήσεις τα μέλη της EBU ανταγωνίζονται μεταξύ τους και με τα υπόλοιπα ιδιωτικά κανάλια. Το σύστημα της Eurovision αφορά λοιπόν μόνο στις διεθνείς αθλητικές συναντήσεις και συνίσταται στη βάση της αρχής της αμοιβαιότητας ανταλλαγή μεταξύ των μελών ειδήσεων σχετικών με αθλητικά και πολιτιστικά γεγονότα, που αφορούν άλλα μέλη. Όποτε λοιπόν ένα μέλος (δημόσιο

¹⁴ Βλ. Schaub, A. «Sports and Competition: Broadcasting Rights of Sports Events», Jornada dia de competencia, Madrid 26-2-2002.

¹⁵ Σχετικά με την EBU βλ. Zeller, R. «Die EBU – Internationale Rundfunkkooperationen im Wandel», Baden-baden, 1999.

¹⁶ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Το Αθλητικό Δίκαιο στην Ευρώπη», Εκδόσεις Παπαλουκάς, 2008, σελ. 137-138.

κανάλι) καλύπτει ένα αθλητικό γεγονός στο έδαφός του, παραχωρεί δωρεάν το υλικό αυτό και στα υπόλοιπα μέλη.

Όταν δημιουργήθηκε η EBU το 1950 η παροχή στο κοινό ραδιο-τηλεοπτικών μεταδόσεων ανήκε στο δημόσιο τομέα. Σήμερα όμως υπάρχουν στην Ευρώπη πλήθος ιδιωτικών καναλιών μεγάλης εμβέλειας, που ανταγωνίζονται τα δημόσια κανάλια και μάλιστα στις περισσότερες περιπτώσεις προσελκύνοντας το μεγαλύτερο τμήμα της αγοράς. Ήταν θέμα χρόνου λοιπόν να προκύψει και η σύγκρουση των δημόσιων με τα ιδιωτικά κανάλια για την μετάδοση αυτών των πολύ προσοδοφόρων διαφημιστικώς, αθλητικών συναντήσεων.

Δεν πρέπει να λησμονεί κανείς, ότι τα δημόσια κανάλια - μέλη της EBU - λόγω της δημόσιας αποστολής τους αντιμετωπίζουν περιορισμούς, που δεν έχουν τα ιδιωτικά κανάλια. Ετσι υφίστανται περιορισμούς στην ποσότητα των διαφημίσεων και αναλαμβάνουν την υποχρέωση να μεταδίδουν αθλητικά γεγονότα, που δεν είναι ευρέως δημοφιλή. Από την άλλη πλευρά τα ιδιωτικά κανάλια ενδιαφέρονται μόνο για τα σημαντικότερα και ως εκ τούτου εμπορικότερα αθλητικά γεγονότα. Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι το σύστημα της Eurovision και η κοινή διαπραγμάτευση, απόκτηση και ανταλλαγή μεταξύ των μελών της EBU των δικαιωμάτων μετάδοσης περιορίζει ή και εξαλείφει τον ανταγωνισμό μεταξύ των δημοσίων αυτών καναλιών, πράγμα που απαβαίνει σε βάρος των ιδιωτικών καναλιών, που ανταγωνίζονται τα δημόσια κανάλια. Το ερώτημα είναι εάν μπορεί το σύστημα αυτό να ενταχθεί στις κατ'εξάιρεση επιτρεπόμενες περιπτώσεις του άρθρου 85(3).¹⁷

5. Οι Αποφάσεις της Επιτροπής και η Νομολογία του ΔΕΕ

Οι περισσότερες υποθέσεις, που αφορούν τα δικαιώματα μετάδοσης αθλητικών συναντήσεων δεν έχουν κριθεί ενώπιον του ΔΕΕ. Η αντιδικία έχει ολοκληρωθεί ενώπιον της Επιτροπής χωρίς να παραπεμφθεί στο ΔΕΕ.

Από το 1991 ήδη η Επιτροπή είχε εκδώσει μια απόφαση στην υπόθεση Screensport κατά EBU, που αφορούσε στην καταγγελία του συστήματος της Eurovision από την Screensport.¹⁸ Το αθλητικό αυτό κανάλι κατέθεσε καταγγελία σχετικά με το σύστημα της Eurovision, που αποκλείει όσα άλλα κανάλια δεν είναι μέλη της EBU από τη λήψη δικαιωμάτων μετάδοσης αγώνων, δεδομένου μάλιστα ότι ορισμένα μέλη της EBU συμμετείχαν στο κανάλι Eurosport, ανταγωνιστικό κανάλι του Screensport. Μη μέλη της EBU μπορούσαν μιν να λάβουν άδεια

¹⁷ Βλ. Meltz, M. «Hand it Over: Eurovision Exclusive EU Sports Broadcasting Rights and the Art. 83(1) Exemption», 1999.

(http://www.bc.edu/bc_org/avp/law/lwsch/journals/bcicl/23_1/06_FMS.htm)

¹⁸ Βλ. υπόθεση IV/32.524-Screensport/EBU Members.

μετάδοσης αγώνων αλλά με πολλούς περιορισμούς. Αντίθετα το κανάλι Eurosport λάμβανε άδεια χωρίς περιορισμούς.

Η πρακτική αυτή, έκρινε η Επιτροπή, ήταν αντίθετη στις αρχές του ελεύθερου ανταγωνισμού στην Κοινή Αγορά. Παρόλα αυτά σε μεταγενέστερη απόφασή της η Επιτροπή το Μάιο του 2000 έκρινε, ότι το σύστημα της Eurovision μπορεί να παρέχει οφέλη για την παραγωγή και διανομή προγραμμάτων, ενώ μπορεί και να συμβάλει στην τεχνική και οικονομική πρόοδο προς όφελος των καταναλωτών και επομένως μπορεί να ενταχθεί στην εξαίρεση του άρθρου 85(3) της Συνθήκης, σύμφωνα με το οποίο επιτρέπονται κατ' εξαίρεση συμφωνίες, αποφάσεις και εναρμονισμένες πρακτικές, που συμβάλλουν στη βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής των προϊόντων ή στην προώθηση της τεχνικής ή οικονομικής προόδου, εξασφαλίζοντας συγχρόνως στους καταναλωτές δίκαιο τμήμα από το όφελος, που προκύπτει.¹⁹

Το 2002 η απόφαση της Επιτροπής προσβλήθηκε ενώπιον του ΔΕΕ (στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις T-185/00, T-216/00, T-299/00 και T-300/00)²⁰ από ένα γαλλικό κανάλι με την επωνυμία Metropole Television, το οποίο μάλιστα είχε υποβάλει έξι φορές αίτηση να γίνει μέλος της EBU, ώστε να απολαμβάνει των σχετικών προνομίων στη λήψη δικαιωμάτων μετάδοσης αθλητικών συναντήσεων. Καθώς δεν κατόρθωσε να γίνει μέλος, μπορούσε να λάβει δικαιώματα μόνο σε αγώνες, που κάναμε μέλος της EBU δεν επιθυμούσε να μεταδώσει. Αν ένα μέλος επιθυμούσε να μεταδώσει την αθλητική συνάντηση ή ακόμη κι ένα μικρό τμήμα της, όλα τα υπόλοιπα κανάλια μη μέλη της EBU αποκλείονταν και τους επιτρεπόταν μόνο μη ζωντανή μετάδοση της συνάντησης. Το ΔΕΕ έκρινε, ότι η πρακτική αυτή είναι αντίθετη στους κανόνες ανταγωνισμού και εξ αυτού του λόγου απαγορεύεται.

Η διαμάχη μεταξύ των ιδιωτικών και δημόσιων καναλιών, που αποτελούν μέλη της EBU είναι εντονότερη στο θέμα των δικαιωμάτων αποκλειστικής μετάδοσης των Ολυμπιακών Αγώνων. Πολλά έχουν αλλάξει από το 1960, όταν οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Ρώμης μεταδόθηκαν για πρώτη φορά τηλεοπτικά. Σήμερα οι προσφορές για την απόκτηση των αποκλειστικών αυτών δικαιωμάτων ανέρχονται σε δισεκατομμύρια ευρώ, ποσά που τα ευρωπαϊκά ιδιωτικά κανάλια δύσκολα μπορούν να αντέξουν σε αντίθεση με τα δημόσια κανάλια, που εισπράτουν τεράστια ποσά ως τέλη, που επιβάλλονται υποχρεωτικά από την ισχύουσα νομοθεσία στους κατοίκους των ευρωπαϊκών χωρών με αποτέλεσμα να διαθέτουν

¹⁹ Βλ. Van der Wolk, A. «Sports Broadcasting: Fair Play from a Competition Perspective», *International Sports Law Journal*, January-April 2006.

²⁰ Βλ. Papaloukas, M., «Sport: Case Law of the Court of Justice of the E.C.», Papaloukas Editions, 2008, p. 94-108.

τεράστιες οικονομικές δυνατότητες.²¹ Η διαμάχη κορυφώθηκε τον Ιούλιο του 2004, όταν η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή (ΔΟΕ) αποδέχθηκε την προσφορά της EBU για τα δικαιώματα πρώτης μετάδοσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2010 και 2012. Ιδιωτικά κανάλια είχαν υποβάλει και αυτά προσφορές, μεταξύ αυτών και το γερμανικό ιδιωτικό κανάλι Premiere. Η ΔΟΕ προτίμησε την προσφορά της EBU, παρότι τα ιδιωτικά κανάλια είχαν υποβάλει υψηλότερη προσφορά. Η ΔΟΕ αιτιολόγησε την απόφασή της υποστηρίζοντας, ότι επιλέγοντας την παραχώρηση των δικαιωμάτων στην EBU εξασφάλιζε την τηλεοπτική πρόσβαση στους αγώνες σε μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού καθώς τα δημόσια κανάλια, που είναι μέλη της EBU έχουν μεγαλύτερη εμβέλεια από τα ιδιωτικά. Το κανάλι Premiere κατέθεσε καταγγελία στην Επιτροπή κατά της EBU με τον ισχυρισμό, ότι η EBU αποτελεί ένα καρτέλ, που μονοπωλεί τα δικαιώματα μετάδοσης αθλητικών συναντήσεων στην Ευρώπη βασίζοντας τα επιχειρήματά του στην πρόσφατη απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση *Metropole*. Ίσως ήταν η πίεση των γεγονότων αυτών, χάρη στην οποία κατόπιν η EBU δέχθηκε ως μέλη της και πολλά ιδιωτικά κανάλια.²²

Υπάρχουν όμως και άλλες δύο πολύ σημαντικές υποθέσεις που προέρχονται από το χώρο του ποδοσφαίρου και δεν εισήχθησαν ποτέ για κρίση ενώπιον του ΔΕΕ. Πρόκειται για τις υποθέσεις της UEFA²³ και της γερμανικής ποδοσφαιρικής ομοσπονδίας DFB.²⁴

Στην πρώτη από τις υποθέσεις αυτές η UEFA το 1999 υπέβαλε αίτηση στην Επιτροπή για να λάβει την άδεια να πωλήσει ως πακέτο, συνολικά τα εμπορικά δικαιώματα του Champions League. Τα εμπορικά δικαιώματα, που θα πωλούνταν ως πακέτο περιλάμβαναν εκτός από τα δικαιώματα μετάδοσης των αγώνων και τα δικαιώματα χορηγίας, διαφήμισης και πνευματικής ιδιοκτησίας. Η UEFA υποστήριξε, ότι είναι τουλάχιστον συνιδιοκτήτης των εμπορικών δικαιωμάτων του Champions League καθώς δημιούργησε και καθιέρωσε το προϊόν στην αγορά ως θεσμό με ένα δικό του ξεχωριστό όνομα και ένα συγκεκριμένο κοινό ως καταναλωτές. Επίσης η UEFA τόνισε, ότι επιβαρύνεται με ένα πλήθος οργανωτικών υποχρεώσεων, που αφορούν στη διοργάνωση των αγώνων καθεαυτών, τη θέσπιση των κανόνων και την επίβλεψη της εφαρμογής τους, οργάνωση των αγωνιστικών χώρων, θέματα ασφάλειας αγώνων κ.α. Η πιο σημαντική συνεισφορά της όμως έγκειται στην ανάληψη του τεράστιου

²¹ Βλ. Linsey, D. «Media davids vs. Goliath», Deutsche Welle, 19.8.2004. (<http://www2.dw-world.de/southasia/germany/1.106200.1.html>)

²² Βλ. Symposium organised by Max Planck Institute for Comparative and International Private Law «Broadcasting Rights of Sporting Events under European Anti-trust Law», organized in Hamburg on the 20th of May 2005. (<http://www.forumsportrecht.de/>)

²³ Βλ. υπόθεση IV/37.398-UEFA

²⁴ Βλ. υπόθεση IV/37.214-DFB

οικονομικού κινδύνου, που εμπεριέχεται σε μια τέτοια διοργάνωση καθώς μάλιστα εξασφαλίζει στις συμμετέχουσες ομάδες και ένα ελάχιστο ποσό για τη συμμετοχή τους ανεξάρτητα από την έκταση της προσέλευσης του κοινού στους αγωνιστικούς χώρους.²⁵ Η UEFA μάλιστα μέχρι το 2003 είχε τροποποιήσει τον κανονισμό της σχετικά με τη μετάδοση αγώνων, ώστε να παραχωρήσει και στις συμμετέχουσες ομάδες ορισμένα δικαιώματα. Έτσι οι ομάδες διατηρούσαν τα δικαιώματα πάνω στους προκριματικούς αγώνες του Champions League, ενώ η UEFA θα είχε τα αποκλειστικά καταρχήν δικαιώματα στη φάση των ομίλων και στους τελικούς. Αν όμως η UEFA δεν κατορθώσει να πωλήσει τα δικαιώματα εντός μιας εβδομάδας από την επιλογή των ομάδων στη φάση των ομίλων, οι ομάδες επανακτούν το δικαίωμα να πωλήσουν παράλληλα με την UEFA τα δικαιώματα αυτά. Η Επιτροπή έκρινε, ότι συνολική πώληση αυτή των δικαιωμάτων μπορεί να περιληφθεί στις περιπτώσεις εξαιρέσης βάσει του άρθρου 85(3) της Συνθήκης.

Η δεύτερη υπόθεση της γερμανικής ποδοσφαιρικής ομοσπονδίας Deutsche Fussball Bund (DFB), αφορούσε τη χορήγηση άδειας για τη συνολική πώληση δικαιωμάτων τηλεοπτικής και ραδιοφωνικής μετάδοσης αγώνων του γερμανικού πρωταθλήματος. Τα επιχειρήματα της DFB αφορούσαν κυρίως τα οφέλη που αποκόμιζαν από την πρακτική αυτή οι ασθενέστερες οικονομικά ομάδες του πρωταθλήματος καθώς η ομοσπονδία φρόντιζε για μια ορθολογική διανομή των κερδών σε όλες τις ομάδες. Επίσης τα δικαιώματα αυτά δεν απέκλειαν ολοκληρωτικά τις ομάδες από τα δικαιώματα αυτά και έτσι η Επιτροπή έκρινε και πάλι θετικά την πρακτική αυτή.²⁶

6. Εφαρμογή της Αρχής της Αναλογικότητας και στα Τηλεοπτικά Δικαιώματα;

Προσφάτως εκδόθηκε από το ΔΕΕ μια απόφαση, που μπορεί να προσδώσει μια νέα διάσταση στο θέμα των αποκλειστικών δικαιωμάτων μετάδοσης αθλητικών συναντήσεων. Πρόκειται για μια υπόθεση στην οποία η UEFA στρέφεται κατά της Επιτροπής,²⁷ όπου τίθεται το ερώτημα αν κάποια ιδιαίτερα σημαντικά αθλητικά γεγονότα θα πρέπει να ενταχθούν στο άρθρο 3α της οδηγίας του Συμβουλίου 89/552/ΕΟΚ ως "μείζονος σημασίας για την κοινωνία" με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο αποκλειστικών ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων, διότι αλλιώς μια σημαντική μερίδα του κοινού στο εν λόγω κράτος

²⁵ Βλ. Toft, T. «Football: Joint Selling of Media Rights», European Commission Competition Policy Newsletter, number 3, Autumn 2003, p. 47-52.

²⁶ Βλ. Van der Wolk, A. «Sports Broadcasting: Fair Play from a Competition Perspective», International Sports Law Journal, January-April 2006.

²⁷ Βλ. Υπόθεση T-55/08.

μέλος θα εμποδίζεται να παρακολουθήσει τις εκδηλώσεις αυτές μέσω δωρεάν ζωντανής ή αναμεταδιδόμενης κάλυψης.

Στην υπόθεση αυτή και βάσει της ανωτέρω οδηγίας οι αρμόδιες αρχές της Βρετανίας συμπεριέλαβαν στη λίστα των αθλητικών εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία και το ευρωπαϊκό πρωτάθλημα ποδοσφαίρου. Η UEFA έχει αντιτάξει διάφορα επιχειρήματα με σημαντικότερο αυτό της αρχής της αναλογικότητας, με την έννοια, ότι η απόφαση της Επιτροπής, που εκτίμησε ότι ένα αθλητικό γεγονός, όπως το Euro, συμπεριλαμβάνεται στις εκδηλώσεις "μείζονος σημασίας για την κοινωνία", με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αποτελέσει αντικείμενο αποκλειστικών ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων, δεν είναι ούτε η ενεδειγμένη ούτε αναγκαία για την επίτευξη των σκοπών που επιδιώκει.

Το ΔΕΕ έκρινε, ότι το μέτρο αυτό που έλαβε η Βρετανία συνιστά καταρχήν περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Εντούτοις, όπως προκύπτει από τη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36, τα μέτρα που διαλαμβάνονται στο άρθρο 3α της οδηγίας 89/552 αποβλέπουν στην προστασία του δικαιώματος στην ενημέρωση και στη διασφάλιση ευρείας προσβάσεως του κοινού στην τηλεοπτική κάλυψη εκδηλώσεων, εθνικών και μη, μείζονος σημασίας για την κοινωνία. Σύμφωνα με την εικοστή πρώτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36, μια εκδήλωση θεωρείται μείζονος σημασίας οσάκις αποτελεί σημαντικό γεγονός που παρουσιάζει ενδιαφέρον για το ευρύ κοινό, εντός της Ευρωπαϊκής Ενώσεως ή εντός κράτους μέλους ή σε σημαντικό τμήμα συγκεκριμένου κράτους μέλους, και διοργανώνονται εκ των προτέρων από υπεύθυνο ο οποίος νομιμοποιείται να μεταβιβάσει τα σχετικά με την εκδήλωση αυτή δικαιώματα. Ως εκ τούτου, σε περίπτωση κατά την οποία αφορούν εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία, τα μέτρα που διαλαμβάνονται στο άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552 δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος. Εν συνεχεία έκρινε ότι τα επίμαχα μέτρα είναι κατάλληλα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από αυτά σκοπού και δεν υπερβαίνουν το αναγκαίο για την επίτευξή του μέτρο.²⁸

Η υπόθεση αυτή περιλαμβάνει μια πρωτόγνωρη κατάσταση. Συνήθως είναι οι αθλητικοί φορείς αυτοί που προβάλλουν επιχειρήματα υπέρ της σημασίας, που έχει ο αθλητισμός για την κοινωνία και για τη δημόσια αποστολή του αθλητισμού, με στόχο να δικαιολογήσουν την καλούμενη ιδιαιτερότητα του αθλητισμού και την εξαίρεσή του από τους κανόνες του ανταγωνισμού. Στόχος ήταν πάντα ο αθλητισμός να μη θεωρείται απλά άλλη μια οικονομική δραστηριότητα αλλά κάτι περισσότερο, που χρήζει ιδιαίτερης μεταχείρισης. Τώρα το επιχείρημα αυτό επιστρέφεται από την άλλη πλευρά καθώς κράτος μέλος το επικαλείται για να

²⁸ Βλ. απόφαση ΔΕΕ, T-55/2008, παράγραφοι 48-49.

στηρίζει, ότι οι μεγάλες αθλητικές εκδηλώσεις είναι "μείζονος σημασίας για την κοινωνία", με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο αποκλειστικών ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων. Φαίνεται λοιπόν, ότι για άλλη μια φορά το ΔΕΕ καταφεύγει στην αρχή, που απ' ό,τι φαίνεται μέχρι σήμερα αποτελεί την απάντηση σε όλα τα αθλητικά νομικά ζητήματα, την αρχή της αναλογικότητας.

A2. Κατακερματισμός της Ευρωπαϊκής Αγοράς Τηλεοπτικών Δικαιωμάτων

1. Η Υπόθεση Karen Murphy

Στις διάφορες χώρες της Ευρώπης τα τηλεοπτικά δικαιώματα προβολής αθλητικών συναντήσεων²⁹ αποτελούν τη μεγαλύτερη πηγή εισοδήματος για τον αθλητισμό.³⁰ Όταν μάλιστα αναφερόμαστε σε αθλητικές συναντήσεις, που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για το κοινό πολλών χωρών τα ποσά αυτά μεγιστοποιούνται. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς, ότι χωρίς τη διεθνή ή μη τηλεοπτική προβολή ο αθλητισμός δύσκολα θα εξασφάλιζε χορηγίες εμπορικών εταιριών.³¹

Η πώληση δικαιωμάτων αναμετάδοσης αθλητικών συναντήσεων γίνεται μέσω της διάθεσής τους από την ομοσπονδία τους ως ένα συνολικό πακέτο. Με τον τρόπο αυτό οι ομάδες δεν ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την πώληση του κάθε αγώνα. Αντίστοιχα περιορίζεται και ο ανταγωνισμός μεταξύ των υποψηφίων αγοραστών των δικαιωμάτων αυτών. Πρόκειται για τον καλούμενο οριζόντιο περιορισμό του ανταγωνισμού.

Μέχρι τον Οκτώβριο του 2011 αν και η Commission είχε ασχοληθεί με πληθώρα περιπτώσεων αθλητικών τηλεοπτικών μεταδόσεων³² η βασική απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν η περίφημη υπόθεση *Metropole*.³³ Τον Οκτώβριο του 2011 όμως δημοσιεύθηκε μια απόφαση του ΔΕΕ, καλούμενης συνήθως για συντομία «απόφαση Karen Murphy»³⁴ (το περιεχόμενό της παρατίθεται παρακάτω), που αφορά στην πώληση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων του αγγλικού πρωταθλήματος και αναμένεται να αλλάξει τα δεδομένα στην ευρωπαϊκή αγορά της πώλησης δικαιωμάτων δορυφορικής μετάδοσης αθλητικών συναντήσεων.

Η υπόθεση αυτή δεν εμφανίστηκε ως κεραυνός εν αιθρία ενώπιον του ΔΕΕ. Το πρόβλημα των ποδοσφαιρικών τηλεοπτικών μεταδόσεων και ειδικότερα των αγγλικών αγώνων της Premier League είναι γνωστό στην Commission από το 1992 τουλάχιστον, καθώς από το έτος αυτό μέχρι σήμερα η FAPL έχει συνάψει διαδοχικές αποκλειστικές συμφωνίες με τη BSkyB για την πώληση των σχετικών

²⁹ Βλ. Panagiotopoulos, D. (2011). «Sports Law. Lex Sportiva & Lex Olympica». Ant. N. Sakkoulas Publishers. Σελ. 335-343.

³⁰ Βλ. Παναγιωτόπουλος, Δ., «ΑΘΛΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ I», Νομική Βιβλιοθήκη 2005, σελ. 519.

³¹ Βλ. Toft, T. «Football: Joint Selling of Media Rights», European Commission Competition Policy Newsletter, number 3, Autumn 2003, p. 47-52.

³² Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Competition Rules and Sports Broadcasting Rights in Europe». International Sports Law Journal. 2010, Issue 3-4, p. 81-83.

³³ Βλ. συνεκδικαζόμενες υποθέσεις T-185/00, T-216/00, T-299/00 και T-300/00 *M6 and Others v Commission* [2002] ECR II-3805.

³⁴ Βλ. συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-403/08 και C-429/08, *Football Association Premier League Ltd κατά Karen Murphy*.

τηλεοπτικών δικαιωμάτων. Η Commission προέβαλε συνεχώς το πρόβλημα, που παρουσιάζει από πλευράς ανταγωνισμού μια τέτοια συμφωνία τόσο όσον αφορά στην αποκλειστικότητα, όσο και στη διάρκεια (πενταετής σύμβαση) αλλά και στο μεγάλο αριθμό των αγώνων τα δικαιώματα των οποίων πωλούνταν.³⁵ Το 1993 υπήρξε καταγγελία της πρακτικής αυτής και χορηγήθηκε εξαίρεση βάσει του άρθρου 81 παρ.3 της Συνθήκης ΛΕΕ με το σκεπτικό, ότι ο ραδιοτηλεοπτικός σταθμός (που τότε δεν καλούνταν ακόμη BSkyB) είχε συσταθεί μόλις το 1990 και χρειαζόταν ένα μακροχρόνιο συμβόλαιο για να «πατήσει στα πόδια του» και να καθιερωθεί στην αγορά. Όμως αν αυτός ο προστατευτισμός μπορούσε να δικαιολογηθεί το 1993, είναι ανεξήγητο πώς δικαιολογείτο τη δεκαετία του 2000, όταν πλέον το κανάλι αυτό ήταν ισχυρότατο και καταξιωμένο και μάλιστα με δεσπόζουσα θέση στην αγορά.³⁶

2. Ιδιαιτερότητα των Αθλητικών Τηλεοπτικών Μεταδόσεων

Τα αθλητικά γεγονότα άλλοτε παρουσιάζουν μόνο εθνικό ενδιαφέρον ενώ άλλοτε και διεθνές ενδιαφέρον. Ένα από τα σημαντικότερα προϊόντα αθλητικού θεάματος στην Ευρώπη είναι το αγγλικό πρωτάθλημα ποδοσφαίρου, συνήθως αποκαλούμενο «Premier League». Ως γνωστό δεν πρόκειται για ένα αθλητικό γεγονός, μια αθλητική συνάντηση αλλά για μια ολόκληρη (ετήσια) σειρά ποδοσφαιρικών συναντήσεων. Το προϊόν αυτό πωλείται συνολικά ως πακέτο αγώνων καταρχήν στην αγγλική αγορά. Δεδομένου όμως του διεθνούς ενδιαφέροντος που παρουσιάζει, πωλείται και σε τρίτες χώρες, όπως είναι και η Ελλάδα. Βεβαίως είναι προφανές, ότι το κοινό τρίτων χωρών δείχνει μικρότερο ενδιαφέρον για το προϊόν αυτό από ό,τι το αγγλικό κοινό.

Η Football Association Premier League Ltd (στο εξής FAPL) είναι η εταιρία, στην οποία συμμετέχουν οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι του αγγλικού πρωταθλήματος ποδοσφαίρου. Η FAPL μεταξύ άλλων, εκμεταλλεύεται τα δικαιώματα τηλεοπτικής μετάδοσης των αγώνων της Premier League. Εξασφαλίζει δηλαδή την προβολή του αγγλικού πρωταθλήματος προς τους τηλεθεατές όχι μόνο της Αγγλίας αλλά και ολόκληρου του πλανήτη προς όφελος των μελών της. Όμως οι άδειες εκμετάλλευσης των δικαιωμάτων αυτών παραχωρούνται σε διαφορετικούς ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς στην Ευρώπη ανά κράτος συνήθως, με άδειες εθνικής ισχύος. Ο κάθε ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός στον οποίο παραχωρείται το

³⁵ Βλ. Rumphorst, W. «Sports Broadcasting Rights and EC Competition Law», International Conference on the Collective Selling of Sports Television Broadcasting Rights, London 12 October 1999. (http://www.ebu.ch/CMSImages/en/leg_p_sports_rights_wr_tcm6-4406.pdf)

³⁶ Βλ. Geey, D., Day, J., James, M., «The Premier League-European Commission Broadcasting Negotiations». Ειδικά σελ.2. (<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/eslj/issues/volume4/number1/geey>)

δικαίωμα απευθείας μετάδοσης αποκτά αποκλειστικό δικαίωμα ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης τους εντός της εν λόγω περιοχής. Μάλιστα, για να προστατευθεί η εδαφική αποκλειστικότητα όλων των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, καθένας τους δεσμεύεται συμβατικά να εμποδίζει την πρόσβαση του κοινού στις εκπομπές του εκτός της περιοχής που καλύπτει η άδεια αυτή, κατά συνέπεια οι σχετικές εκπομπές τους πρέπει να κωδικοποιούνται. Απαγορεύεται επομένως στους οργανισμούς αυτούς να παρέχουν στο κοινό συσκευές αποκωδικοποίησης των εκπομπών τους, οι οποίες προορίζονται να χρησιμοποιηθούν εκτός της καλυπτόμενης από την άδειά τους περιοχής.³⁷

Στους ραδιοτηλεοπτικούς αυτούς οργανισμούς διαβιβάζονται οι εικόνες και το ηχητικό περιβάλλον του αγώνα, όπως καταγράφονται, σε μονάδα παραγωγής η οποία προσθέτει τους λογοτύπους, τις εγγραφές βίντεο, τα γραφιστικά, που εμφανίζονται επί της οθόνης, τη μουσική και τον σχολιασμό στην αγγλική γλώσσα. Το σήμα αποστέλλεται μέσω δορυφόρου στον ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό, ο οποίος προσθέτει το δικό του λογότυπο και, ενδεχομένως, σχολιασμό. Ο τηλεθεατής στη χώρα του μπορεί να το αποκωδικοποιήσει και να το δει να προβάλλεται στην οθόνη του μέσω ενός δορυφορικού αποκωδικοποιητή. Στην Ελλάδα, κάτοχος της εκ παραχωρήσεως άδειας μετάδοσης των αναμετρήσεων της Premier League είναι η εταιρία NetMed Hellas, η οποία μεταδίδει τους αγώνες αυτούς μέσω της πλατφόρμας NOVA. Πρόσβαση στα εν λόγω κανάλια έχουν οι τηλεθεατές, που είναι συνδρομητές του δορυφορικού πακέτου της NOVA. Όλοι οι συνδρομητές οφείλουν να έχουν δηλώσει όνομα, όπως επίσης διεύθυνση και αριθμό τηλεφώνου στην Ελλάδα. Αντίστοιχα στην Αγγλία κατά τον κρίσιμο χρόνο της υπόθεσης κάτοχος της άδειας για την απευθείας ραδιοτηλεοπτική μετάδοση των αγώνων της Premier League ήταν η BSkyB Ltd. Όμως η κάρτα με την οποία ο τηλεθεατής αποκωδικοποιεί το σήμα της NOVA στην Ελλάδα κοστίζει φθηνότερα από την κάρτα με την οποία ο τηλεθεατής αποκωδικοποιεί το σήμα της BSkyB. Ορισμένα εστιατόρια λοιπόν στην Αγγλία άρχισαν να χρησιμοποιούν συσκευές αποκωδικοποίησης της NOVA από την Ελλάδα για να εξασφαλίζουν φθηνή πρόσβαση στους αγώνες της «Premier League». Οι επίμαχες κάρτες αποκωδικοποίησης έχουν μεν κατασκευαστεί και διατεθεί στην αγορά με την άδεια του παρέχοντος την υπηρεσία, πλην όμως στη συνέχεια γίνεται μη εγκεκριμένη χρήση τους, δεδομένου, ότι οι οικείοι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί τις παραδίδουν στους πελάτες υπό την προϋπόθεση, ότι δεν θα τις χρησιμοποιήσουν εκτός του εδάφους του οικείου κράτους.

---

³⁷ Βλ. συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-403/08 και C-429/08, Football Association Premier League Ltd κατά Karen Murphy, παράγραφοι 30-35.

Η πρακτική αυτή ζημιώνει τα συμφέροντά της FAPL, καθόσον θίγει τον αποκλειστικό χαρακτήρα των δικαιωμάτων, που έχουν παραχωρηθεί βάσει άδειας για συγκεκριμένη περιοχή. Συγκεκριμένα, ο ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός, ο οποίος πωλεί τις φθηνότερες κάρτες αποκωδικοποίησης θα μπορούσε να καταστεί de facto ο οργανισμός, που παρέχει την υπηρεσία ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης σε ευρωπαϊκή κλίμακα, το οποίο θα σήμαινε, ότι τα δικαιώματα ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα έπρεπε να παραχωρούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Κάτι τέτοιο θα επέφερε σημαντική απώλεια εσόδων τόσο για την FAPL όσο και για τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, με συνέπεια να υπονομευθεί η βιωσιμότητα των υπηρεσιών, που παρέχουν. Η πολυπλοκότητα του προβλήματος αυξάνεται εξαιτίας του γεγονότος, ότι δεν πρόκειται για πειρατικές κάρτες αποκωδικοποίησης, καθώς όλες οι κάρτες αυτές έχουν χορηγηθεί και διατεθεί νομίμως στην αγορά, σε ένα άλλο κράτος μέλος, από τον υπεύθυνο για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις οργανισμό.³⁸

3. Περιορισμός της Ελεύθερης Παροχής Υπηρεσιών

Σύμφωνα με το άρθρο 56 της Συνθήκης ΛΕΕ επιβάλλεται η κατάργηση κάθε περιορισμού της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.³⁹ Η σχετική εθνική ρύθμιση στην Αγγλία απαγορεύει την εισαγωγή, την πώληση και τη χρήση στην Αγγλία συσκευών αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προέλευσης, οι οποίες παρέχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες δορυφορικής ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης προερχόμενης από άλλο κράτος μέλος. Η σχετική εθνική ρύθμιση λοιπόν αποκλείει τη λήψη των υπηρεσιών αυτών από πρόσωπα, που κατοικούν εκτός της Αγγλίας. Κατά συνέπεια, η ρύθμιση αυτή έχει ως αποτέλεσμα την παρακώλυση της πρόσβασης των ως άνω προσώπων στις υπηρεσίες αυτές. Ασφαλώς, το εμπόδιο στη λήψη των υπηρεσιών αυτών ανάγεται στις συναφθείσες μεταξύ των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών και των πελατών τους συμβάσεις, οι οποίες αντανακλούν, με τη σειρά τους, το περιεχόμενο των ρητρών περί εδαφικής αποκλειστικότητας, που περιλαμβάνονται στις συμβάσεις των εν λόγω οργανισμών με τους δικαιούχους των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Όμως, η επίμαχη ρύθμιση, παρέχοντας στους περιορισμούς αυτούς έννομη προστασία και επιβάλλοντας την τήρησή τους επ' απειλή αστικών και ποινικών κυρώσεων, περιορίζει την ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών. Ως εκ τούτου, η συγκεκριμένη ρύθμιση συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, ο οποίος απαγορεύεται από το άρθρο 56 ΣΛΕΕ, εκτός αν μπορεί να δικαιολογηθεί αντικειμενικώς. Ένας περιορισμός των

³⁸ Βλ. συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-403/08 και C-429/08, Football Association Premier League Ltd κατά Karen Murphy, παράγραφοι 36-49.

³⁹ Βλ. απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2009, C-42/07, Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, Συλλογή 2009, σ. I-7633, παράγρ. 51.

θεμελιωδών ελευθεριών τις οποίες κατοχυρώνει η Συνθήκη είναι δυνατό να δικαιολογηθεί μόνον από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, εφόσον διασφαλίζεται σκοπός γενικού συμφέροντος και εφόσον δε γίνεται υπέρβαση του αναγκαίου για την επίτευξη του σκοπού αυτού μέτρο.^{40 41}

4. Η Προστασία των Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας

Κατά πάγια νομολογία του ΔΕΕ, ένας περιορισμός των θεμελιωδών ελευθεριών είναι δυνατό να δικαιολογηθεί ειδικώς από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος σχετικούς με την προστασία δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.⁴²

43

Όμως η FAPL δεν είναι σε θέση να προβάλει δικαίωμα δημιουργού επί των αγώνων της Premier League, δεδομένου ότι οι αγώνες δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως «έργο». Κάτι τέτοιο προϋποθέτει ότι το οικείο αντικείμενο είναι πρωτότυπο, υπό την έννοια ότι αποτελεί προϊόν προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού του.⁴⁴ Οι αθλητικές εκδηλώσεις όμως δεν μπορούν να θεωρηθούν πνευματικές δημιουργίες που μπορούν να χαρακτηριστούν έργα κατά την έννοια της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού.⁴⁵ Πολύ περισσότερο ισχύει αυτό για τους ποδοσφαιρικούς αγώνες,⁴⁶ οι οποίοι διέπονται από τους κανόνες του παιχνιδιού που δεν αφήνουν περιθώριο για δημιουργική ελευθερία, όπως νοείται στο πλαίσιο του δικαιώματος του δημιουργού.⁴⁷ Υπό τις συνθήκες αυτές, οι ποδοσφαιρικοί αγώνες δεν απολαύουν προστασίας βάσει του δικαιώματος του δημιουργού. Εξάλλου, το δίκαιο της Ένωσης ουδεμία άλλη βάση για την προστασία τους αναγνωρίζει εντός του τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Βεβαίως οι εσωτερικές έννομες τάξεις των κρατών μελών μπορούν να αναγνωρίζουν στις αθλητικές εκδηλώσεις μοναδικό και, ως εκ τούτου, πρωτότυπο χαρακτήρα, ικανό να τις αναγάγει σε αντικείμενα που χρήζουν προστασίας

⁴⁰ Βλ. απόφαση της 5ης Μαρτίου 2009, C-222/07, UTECA, Συλλογή 2009, σ. I-1407, παραγρ. 25

⁴¹ Βλ. συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-403/08 και C-429/08, Football Association Premier League Ltd κατά Karen Murphy, παράγραφοι 85-93.

⁴² Βλ. απόφαση της 18ης Μαρτίου 1980, 62/79, Coditel κ.λπ., 62/79, γνωστή ως «Coditel I», Συλλογή τόμος 1980/I, σ. 477, παράγρ. 15 και 16, καθώς και απόφαση της 20ής Ιανουαρίου 1981, 55/80 και 57/80, Musik-Vertrieb membran και K-tel International, Συλλογή 1981, σ. 147, παράγρ. 9 και 12.

⁴³ Βλ. συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-403/08 και C-429/08, Football Association Premier League Ltd κατά Karen Murphy, παράγραφοι 94.

⁴⁴ Βλ. απόφαση της 16ης Ιουλίου 2009, C-5/08, Infopaq International, Συλλογή 2009, σ. I-6569, παράγρ. 37.

⁴⁵ Βλ. Παπαλουκάς, Μ., «Competition Rules and Sports Broadcasting Rights in Europe». International Sports Law Journal. 2010, Issue 3-4, p. 81-83.

⁴⁶ Βλ. A. Schaub, «Sports and Competition: Broadcasting Rights of Sports Events», Jornada dia de competencia, Madrid 26-2-2002.

⁴⁷ Βλ. Toft, T. «Football: Joint Selling of Media Rights», European Commission Competition Policy Newsletter, number 3, Autumn 2003, p. 47-52.

ανάλογης με εκείνη, που καλύπτει τα έργα. Επομένως, σε περίπτωση, που σκοπός μιας εθνικής ρύθμισης είναι να παράσχει προστασία στις αθλητικές εκδηλώσεις, το δίκαιο της Ένωσης δεν απαγορεύει κατ' αρχήν την παροχή τέτοιας προστασίας, οπότε μπορεί να δικαιολογηθεί περιορισμός της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Πρέπει, όμως επιπλέον ο εν λόγω περιορισμός να μην υπερβαίνει το μέτρο, που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού της προστασίας της διακυβευόμενης πνευματικής ιδιοκτησίας.⁴⁸ Το ΔΕΕ στην παρούσα υπόθεση έκρινε, ότι ο περιορισμός υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο και επομένως δε δικαιολογείται.⁴⁹

5. Η Ενθάρρυνση της Προσέλευσης του Κοινού στα Γήπεδα

Ο επίμαχος περιορισμός θα μπορούσε να θεωρηθεί πιθανώς, ότι είναι αναγκαίος προς διασφάλιση της τήρησης του λεγόμενου «κανόνα του Μπλακάουτ», ο οποίος απαγορεύει τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση σε ολόκληρη την Αγγλία ποδοσφαιρικών αγώνων το μεσημέρι του Σαββάτου (15:00 έως 17:00 μμ). Ο κανόνας αυτός έχει ως σκοπό να ενθαρρύνει την προσέλευση του κοινού στα γήπεδα, όπου διεξάγονται οι ποδοσφαιρικοί αγώνες. Αν οι τηλεθεατές στην Αγγλία μπορούσαν να παρακολουθήσουν ζωντανά τις αναμετρήσεις της Premier League, που μεταδίδονται από ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς άλλων κρατών μελών, τότε ο κανόνας του Μπλακάουτ δε θα είχε κανένα νόημα. Όμως ακόμη και αν υποθεθεί, ότι ο σκοπός της ενθάρρυνσης της προσέλευσης του κοινού στα γήπεδα μπορεί να θεωρηθεί κατάλληλος, ώστε να δικαιολογήσει περιορισμό των θεμελιωδών ελευθεριών, και πάλι το ίδιο αποτέλεσμα μπορεί να επιτευχθεί με επιβολή στους δικαιούχους των οικείων δικαιωμάτων ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, συμβατικού περιορισμού ο οποίος θα προβλέπει, ότι οι οργανισμοί αυτοί δεσμεύονται να μη μεταδίδουν τις αναμετρήσεις της Premier League κατά τη διάρκεια της περιόδου Μπλακάουτ. Το μέτρο αυτό θα έθιγε τις θεμελιώδεις ελευθερίες πολύ λιγότερο απ' ό,τι η εφαρμογή του επίδικου περιορισμού (αν και θα μειωνόταν η αξία των προς πώληση δικαιωμάτων, εάν απαγορευόταν στους δικαιούχους η ζωντανή μετάδοση των αγώνων).⁵⁰ Επομένως, το ΔΕΕ έκρινε, ότι ο περιορισμός που συνίσταται στην απαγόρευση της χρήσης συσκευών αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προέλευσης δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από το σκοπό της ενθάρρυνσης της προσέλευσης του κοινού στα γήπεδα ποδοσφαίρου.⁵¹

⁴⁸ Βλ. προαναφερθείσα απόφαση UTECA, παράγρ. 31 και 36.

⁴⁹ Βλ. συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-403/08 και C-429/08, Football Association Premier League Ltd κατά Karen Murphy, παράγραφοι 96-106.

⁵⁰ Βλ. Van der Wolk, A. «Sports Broadcasting: Fair Play from a Competition Perspective», International Sports Law Journal, January-April 2006.

⁵¹ Βλ. συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-403/08 και C-429/08, Football Association Premier League Ltd κατά Karen Murphy, παράγραφοι 122-125.

6. Κανόνες της Συνθήκης ΛΕΕ που Αφορούν τον Ανταγωνισμό

Οι ρήτρες σύμβασης, που συνάπτει η FAPL με ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό για την παραχώρηση αποκλειστικής άδειας εκμετάλλευσης, οι οποίες επιβάλλουν στον οργανισμό αυτό την υποχρέωση να μην παρέχει συσκευές αποκωδικοποίησης, όταν πρόκειται να χρησιμοποιηθούν εκτός της περιοχής, που καλύπτει η σχετική άδεια εκμετάλλευσης, μπορεί να συνιστούν και απαγορευμένο από το άρθρο 101 της Συνθήκης ΛΕΕ περιορισμό του ανταγωνισμού.^{52 53} Μια συμφωνία εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ αν έχει ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού. Το γεγονός και μόνον, ότι ο δικαιούχος έχει παραχωρήσει σε έναν και μόνον κάτοχο άδειας εκμετάλλευσης το αποκλειστικό δικαίωμα να μεταδίδει ραδιοτηλεοπτικώς, από συγκεκριμένο κράτος μέλος, προστατευόμενο πρόγραμμα και, ως εκ τούτου, να απαγορεύει τη μετάδοσή του από άλλους για ορισμένη χρονική περίοδο δεν αρκεί για να διαπιστωθεί, ότι η σχετική συμφωνία έχει αντίθετο προς τον ανταγωνισμό αντικείμενο.⁵⁴

Η FAPL μπορεί, κατ' αρχήν, να παραχωρήσει σε έναν και μόνον κάτοχο άδειας εκμετάλλευσης το αποκλειστικό δικαίωμα να μεταδίδει προστατευόμενο πρόγραμμα ραδιοτηλεοπτικώς, είτε μόνον από το κράτος μέλος της εκπομπής είτε από περισσότερα κράτη μέλη, μέσω δορυφόρου και για ορισμένη χρονική περίοδο.⁵⁵ Ωστόσο, όσον αφορά τους εδαφικούς περιορισμούς της άσκησης παρόμοιου δικαιώματος, κατά πάγια νομολογία του ΔΕΕ, συμφωνίες οι οποίες τείνουν να ανασυστήσουν τα στεγανά των εθνικών αγορών ενδέχεται να αντιβαίνουν στον σκοπό της Συνθήκης, που συνίσταται στην ενοποίηση των αγορών αυτών με την εγκαθίδρυση μίας κοινής αγοράς. Έτσι, συμβάσεις οι οποίες αποσκοπούν στη στεγανοποίηση των εθνικών αγορών κατ' αντιστοιχία προς τα εθνικά σύνορα ή παρακωλύουν την οικονομική αλληλοδιείσδυση των εθνικών αγορών πρέπει, κατ' αρχήν, να θεωρούνται συμφωνίες που έχουν ως αντικείμενο

⁵² Βλ. Meltz, M. «Hand it Over: Eurovision Exclusive EU Sports Broadcasting Rights and the Art. 83(1) Exemption», 1999.

(http://www.bc.edu/bc_org/avp/law/lwsch/journals/bcicl/23_1/06_FMS.htm)

⁵³ Βλ. Symposium organised by Max Planck Institute for Comparative and International Private Law «Broadcasting Rights of Sporting Events under European Anti-trust Law», organized in Hamburg on the 20th of May 2005. (<http://www.forumsportrecht.de/>)

⁵⁴ Βλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1982, 262/81, Coditel κ.λπ., γνωστή και ως «Coditel II», Συλλογή 1982, σ. 3381, παράγρ. 15

⁵⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις, ήτοι της οδηγίας 93/83/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Σεπτεμβρίου 1993.

τον περιορισμό του ανταγωνισμού, κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.⁵⁶

Οι συμφωνίες που κατήρτισε η FAPL, είναι προφανές ότι απαγορεύουν στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς κάθε διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών σχετική με τους οικείους ποδοσφαιρικούς αγώνες, έτσι ώστε να αναγνωρίζεται στον κάθε ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό απόλυτη εδαφική αποκλειστικότητα εντός της ζώνης που καλύπτει η άδειά του και, κατά συνέπεια, να εξαλείφεται κάθε ανταγωνισμός μεταξύ των διαφόρων ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών στον τομέα των ως άνω υπηρεσιών. Επομένως το ΔΕΕ έκρινε, ότι οι ρήτρες σύμβασης, που συνάπτει ο δικαιούχος δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας με ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό για την παραχώρηση αποκλειστικής άδειας εκμετάλλευσης συνιστούν απαγορευμένο από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ περιορισμό του ανταγωνισμού.⁵⁷

7. Πνευματικά Δικαιώματα του Δημιουργού

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 2, στοιχείο α', 3, παράγραφος 1, και 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού,⁵⁸ προστατεύονται τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί του βίντεο των τίτλων έναρξης, επί του ύμνου της Premier League, επί μαγνητοσκοπημένων στιγμιότυπων με τις πλέον χαρακτηριστικές φάσεις πρόσφατων αγώνων της Premier League και επί διαφόρων γραφιστικών στοιχείων. Σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ τα διάφορα τμήματα ενός έργου απολαύουν προστασίας δυνάμει της ως άνω διάταξης υπό την προϋπόθεση, ότι περιλαμβάνουν στοιχεία, που αποτελούν την έκφραση της προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού του έργου αυτού.⁵⁹ Επομένως το δικαίωμα αναπαραγωγής καλύπτει τη δημιουργία προσωρινών αποσπασμάτων των έργων στη μνήμη δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης, υπό την προϋπόθεση, ότι τα εν λόγω αποσπάσματα περιέχουν στοιχεία, που αποτελούν έκφραση της προσωπικής πνευματικής εργασίας των οικείων δημιουργών.⁶⁰

8. Η Ερμηνεία της Απόφασης Karen Murphy σε Εθνικό Επίπεδο

⁵⁶ Βλ. π.χ. στον τομέα των φαρμάκων, απόφαση της 16ης Σεπτεμβρίου 2008, C-468/06 έως C-478/06, Σωτ. Λέλος και Σία κ.λπ., Συλλογή 2008, σ. I-7139, παράγρ. 65, καθώς και προαναφερθείσα απόφαση GlaxoSmithKline Services κ.λπ. κατά Επιτροπής κ.λπ., παράγρ. 59 και 61.

⁵⁷ Βλ. συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-403/08 και C-429/08, Football Association Premier League Ltd κατά Karen Murphy, παράγραφοι 134-146.

⁵⁸ Πρόκειται για την οδηγία 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001.

⁵⁹ Βλ. απόφαση της 16ης Ιουλίου 2009, C-5/08, Infopaq International, Συλλογή 2009, σ. I-6569, παράγρ. 39.

⁶⁰ Βλ. συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-403/08 και C-429/08, Football Association Premier League Ltd κατά Karen Murphy, παράγραφοι 152-158.

Η δημοσίευση της απόφασης συνοδεύτηκε από εκτιμήσεις περί απελευθέρωσης της αγοράς τηλεοπτικών δικαιωμάτων αθλητικών συναντήσεων. Στην πραγματικότητα το ΔΕΕ επέλυσε ορισμένα θέματα αλλά έχει αφήσει διάφορα θέματα στην κρίση του εθνικού δικαστηρίου, δηλαδή εν προκειμένω του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Αγγλίας.⁶¹

Αυτό που προκύπτει με βεβαιότητα από την εξεταζόμενη απόφαση είναι, ότι μια εθνική ρύθμιση, που απαγορεύει την εισαγωγή, πώληση και χρήση αλλοδαπών αποκωδικοποιητών δορυφορικών μεταδόσεων αθλητικών γεγονότων είναι αντίθετη στο άρθρο 56 της Συνθήκης ΛΕΕ περί ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών. Επίσης οι συμφωνίες περί πώλησης των τηλεοπτικών δικαιωμάτων σε αθλητικές συναντήσεις κατά τρόπο, ώστε να αναβιώνει ο θεσμός των συνοριακών φραγμών μεταξύ των κρατών μελών έρχεται σε αντίθεση με τις ευρωπαϊκές διατάξεις περί ανταγωνισμού και ειδικότερα το άρθρο 101 της Συνθήκης ΛΕΕ. Τέλος, δεν μπορούν να προβληθούν πνευματικά δικαιώματα για την προβολή καθεαυτής της ποδοσφαιρικής συνάντησης.⁶²

Όμως παρότι τα τηλεοπτικά δικαιώματα δεν μπορούν να πωλούνται με βάση τον εθνικό κατακερματισμό της αγοράς, κατά τρόπο ώστε να καταργείται η έννοια της κοινής ευρωπαϊκής αγοράς, εντούτοις αυτό δε σημαίνει, ότι η εκπομπή που προορίζεται για τη μετάδοση σε μια χώρα μπορεί χωρίς κόστος να μεταδίδεται σε μια άλλη χώρα. Οι δημιουργοί του αθλητικού θεάματος ενσωματώνουν στις σκηνές που προβάλλονται διάφορα επιλεγμένα στιγμιότυπα, τίτλους έναρξης, λογότυπα, εμπορικά σήματα, γραφιστικά στοιχεία, πρωτότυπη μουσική (ύμνος) κ.λ.π. στα οποία μπορούν να προβάλουν τα δικαιώματα του δημιουργού. Κατά την έννοια αυτή όταν γίνεται συμβατική προβολή των αγώνων η άδεια προβολής και των στοιχείων αυτών θεωρείται δεδομένη, όταν όμως αυτός που προβάλλει τους αγώνες δεν καλύπτεται από σχετική σύμβαση, προφανώς χρειάζεται τουλάχιστον κάποια άδεια για να προβάλει τα στοιχεία αυτά.

Επίσης και οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί με τη σειρά τους μπορούν να επικαλεστούν το δικαίωμα υλικής ενσωμάτωσης των εκπομπών τους, τα συγγενικά δικαιώματα, το δικαίωμα παρουσίασης των εκπομπών τους στο κοινό ή ακόμη και το δικαίωμα αναπαραγωγής της υλικής ενσωμάτωσης των εκπομπών τους.⁶³

9. Μελλοντικές Εξελίξεις στο Χώρο των Τηλεοπτικών Μεταδόσεων

⁶¹ Βλ. σχόλια του Daniel Geey στο δίκτυο Sport&EU (<http://www.sportandeu.com/2011/11/sporteu-analysis-of-the-murphy-case-xxxxx/>)

⁶² Βλ. σχόλια του Mark James στο δίκτυο Sport&EU (<http://www.sportandeu.com/2011/11/sporteu-analysis-of-the-murphy-case-mark-james/>)

⁶³ Βλ. συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-403/08 και C-429/08, Football Association Premier League Ltd κατά Karen Murphy, παράγραφοι 149-150.

Οι σύγχρονες εξελίξεις δείχνουν καταρχήν, ότι οι αποκωδικοποιητές και οι σχετικές κάρτες δορυφορικών μεταδόσεων θα μπορούν πλέον να πωλούνται ελεύθερα εντός της ευρωπαϊκής κοινής αγοράς.

Αυτό θα έχει διάφορες συνέπειες για την πώληση τηλεοπτικών δικαιωμάτων αθλητικών συναντήσεων. Η πιο σημαντική είναι, ότι η ευρωπαϊκή αγορά θα αντιμετωπίζεται ως ενιαία αγορά με αποτέλεσμα τα δικαιώματα ενός πρωταθλήματος να πωλούνται συνολικά στην ευρωπαϊκή αγορά και όχι σε κάθε χώρα ξεχωριστά. Αυτό δε σημαίνει απαραίτητα, ότι θα καταργηθεί και η διάκριση ανάμεσα στην πώληση για εμπορική χρήση (δηλαδή για χρήση σε καφετέριες, εστιατόρια κλπ) και στην πώληση για ιδιωτική χρήση (δηλαδή για οικιακή χρήση) των καρτών αποκωδικοποίησης δορυφορικού σήματος για αθλητικές συναντήσεις.

Πέραν αυτού όμως υπάρχουν πολλά πρακτικά προβλήματα και στο πλαίσιο εφαρμογής της οδηγίας 97/36/EK «Τηλεόραση χωρίς Σύνορα». Βάσει αυτής, κάθε χώρα προκαθορίζει, ποιοι αγώνες κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικοί για το κοινωνικό σύνολο και για το λόγο αυτό θα πρέπει να προβάλλονται δωρεάν. Ανακύπτει λοιπόν το πρόβλημα ότι οι αγώνες, που είναι ελεύθερης προβολής σε μια χώρα θα μπορούν να παρακολουθούνται δωρεάν και στις άλλες χώρες, παρότι δεν έχουν χαρακτηριστεί ως ελεύθερης προβολής εκεί. Επομένως κανένας ραδιοτηλεοπτικός σταθμός δε θα αγοράζει τα δικαιώματα αγώνα, που έχει κριθεί ελεύθερης προβολής έστω και σε μια χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τέλος, παρότι οι πρόσφατες αυτές εξελίξεις εμφανίζονται να δίνουν μια μεγαλύτερη ελευθερία στον καταναλωτή, ώστε να μπορεί να παρακολουθεί αθλητικές συναντήσεις διαφόρων χωρών πρέπει εντούτοις να μη λησμονούμε, ότι αυτές προβάλλονται και από διαφορετικά ραδιοτηλεοπτικά δίκτυα, που απαιτούν διαφορετικούς αποκωδικοποιητές. Κατά την έννοια αυτή και μέχρι να υπάρξει ενοποίηση των αποκωδικοποιητών τουλάχιστον πανευρωπαϊκά η ελευθερία αυτή που παρέχεται στον καταναλωτή ασκείται τόσο δύσκολα και είναι τόσο ακριβή, ώστε να τίθεται σε αμφισβήτηση αν μπορεί να ασκηθεί σε όλη της την έκταση. Πράγματι πολύ δύσκολα μπορεί ο καταναλωτής να εγκαταστήσει και να λειτουργεί πολλούς διαφορετικούς αποκωδικοποιητές για να παρακολουθεί διαφορετικά αθλητικά γεγονότα, που μπορεί να τον ενδιαφέρουν.⁶⁴ Τέλος, η παρακολούθηση του σχολιασμού μιας αθλητικής συνάντησης σε γλώσσα, που δεν κατανοεί μπορεί να κουράζει τον τηλεθεατή.

Η υπόθεση αυτή, όπως περιγράφεται ανωτέρω σηματοδοτεί και τον τρόπο με τον οποίο ο αθλητισμός αντιμετωπίζει τις διατάξεις του εθνικού δικαίου και κατ'επέκταση το ευρωπαϊκό δίκαιο και το «ευρωπαϊκό κεκτημένο». Ανάμεσα στη

---

⁶⁴ Βλ. σχόλια του Mark James στο δίκτυο Sport&EU (<http://www.sportandeu.com/2011/11/sporteu-analysis-of-the-murphy-case-mark-james/>)

ΔΟΕ και τις διεθνείς και εθνικές αθλητικές ομοσπονδίες αφενός και τους κρατικούς φορείς αφετέρου, υπάρχει μια αέναη διαμάχη σχετικά με την ανεξαρτησία της αθλητικής έννομης τάξης. Και ενώ έχει καθιερωθεί πλέον σήμερα η άποψη, ότι το αθλητικό σύστημα παράγει μια υπερεθνική ή ανεθνική έννομη τάξη, που καλείται και από τη θεωρία⁶⁵ αλλά και από τη νομολογία του CAS ως “Lex Sportiva”, εντούτοις τα όρια της εξουσίας του αθλητικού κατεστημένου να νομοθετεί αμφισβητούνται. Ιδιαίτερα σκληρή είναι η διαμάχη σε ευρωπαϊκό επίπεδο σχετικά με την έκταση υπαγωγής της δράσης των αθλητικών φορέων στις διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ περί των θεμελιωδών ελευθεριών και του δικαίου του ανταγωνισμού.

Δεν είναι τυχαίο λοιπόν, που έμπειροι νομικοί, οι οποίοι σχολιάζουν συχνά αποφάσεις του ευρωπαϊκού δικαστηρίου, όταν καλούνται να σχολιάσουν αποφάσεις, που αφορούν στον αθλητισμό διαπιστώνουν έκπληκτοι, ότι οι αθλητικοί φορείς είναι διατεθειμένοι να δαπανήσουν τόσο χρόνο και χρήμα για να οδηγήσουν μια υπόθεση ενώπιον του ΔΕΕ με ερωτήματα, των οποίων η απάντηση φαίνεται γνωστή εκ των προτέρων. Κατά την έννοια αυτή και στην παρούσα υπόθεση οι νομικοί εκπρόσωποι της πλευράς των αθλητικών φορέων δείχνουν ιδιαίτερα καταρτισμένοι νομικοί, όταν αναφέρονται σε θέματα συμβάσεων, ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων ή πνευματικής ιδιοκτησίας αλλά δείχνουν να αδιαφορούν για το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργούν οι επίδικες έννομες σχέσεις. Αυτό συμβαίνει, διότι η ιδιαιτερότητα του αθλητισμού θεωρείται από το αθλητικό κατεστημένο, ότι είναι ένα χαρακτηριστικό, που διαπερνάει όλες τις έννομες σχέσεις, που αφορούν τον αθλητικό χώρο με αποτέλεσμα να θεωρούν ότι μπορεί να δικαιολογείται εξαίρεση από σχεδόν οποιοδήποτε κανόνα κρατικής προέλευσης ακόμη και αυτών της Συνθήκης ΛΕΕ.⁶⁶

---

⁶⁵ Βλ. Panagiotopoulos, D. (2011). «Sports Law. Lex Sportiva & Lex Olympica». Ant. N. Sakkoulas Publishers. Σελ. 102-212.

⁶⁶ Βλ. σχόλια του Mark James στο δίκτυο Sport&EU (<http://www.sportandeu.com/2011/11/sporteu-analysis-of-the-murphy-case-mark-james/>)

B. Νομολογία

«Ανταγωνισμός - Απόφαση περί εξαιρέσεως - Δικαιώματα τηλεοπτικών μεταδόσεων - Σύστημα της Eurovision - Άρθρο 81, παράγραφοι 1 και 3, ΕΚ - Πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως»

1. Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις T-185/00, T-216/00, T-299/00 και T-300/00,

Métropole télévision SA (M6),
προσφεύγουσα στην υπόθεση T-185/00,

Antena 3 de Televisión, SA,
προσφεύγουσα στην υπόθεση T-216/00,

Gestevisión Telecinco, SA,
προσφεύγουσα στην υπόθεση T-299/00,

SIC - Sociedade Independente de Comunicação, SA,
προσφεύγουσα στην υπόθεση T-300/00,

υποστηριζόμενες από την

Deutsches SportFernsehen GmbH (DSF),
παρεμβαίνουσα στην υπόθεση T-299/00,

και από την

Reti Televisive Italiane Spa (RTI),
παρεμβαίνουσα στην υπόθεση T-300/00,

ΚΑΤΑ

Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων,
καθής,

υποστηριζόμενη από την

Union européenne de radio-télévision,
παρεμβαίνουσα στις υποθέσεις T-185/00, T-216/00, T-299/00 και T-300/00,

και από την

Radiotelevisión Española (RTVE),
παρεμβαίνουσα στις υποθέσεις T-216/00 και T-299/00,

που έχει ως αντικείμενο αίτημα ακυρώσεως της αποφάσεως 2000/400/EK της Επιτροπής, της 10ης Μαΐου 2000, σχετικά με διαδικασία του άρθρου 81 της Συνθήκης ΕΚ

ΤΟ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
(δεύτερο πενταμελές τμήμα),

εκδίδει την ακόλουθη Απόφαση

Union européenne de radio-télévision και σύστημα της Eurovision

1. Η Ευρωπαϊκή ένωση ραδιοτηλεοράσεως (στο εξής: EBU) αποτελεί μια μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα επαγγελματική ένωση ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών οργανισμών, που συστάθηκε το 1950 και έχει την έδρα της στη Γενεύη (Ελβετία). Σύμφωνα με το άρθρο 2 του καταστατικού της, όπως τροποποιήθηκε στις 3 Ιουλίου 1992, σκοπός της EBU είναι η εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μελών της σε θέματα προγραμμάτων καθώς και σε νομικά, τεχνικά και λοιπά θέματα, όπως, ιδίως, η προώθηση των ανταλλαγών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών προγραμμάτων με όλα τα μέσα - π.χ. την Eurovision και την Euroradio - καθώς και κάθε άλλη μορφή συνεργασίας μεταξύ των μελών της και με άλλους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς ή ομίλους τέτοιων οργανισμών, η αρωγή προς τα ενεργά μέλη της, όσον αφορά κάθε είδους διαπραγματεύσεις, και η διαπραγμάτευση από την ίδια κατόπιν αιτήσεώς τους και για λογαριασμό τους.

2. Η Eurovision αποτελεί το κύριο πλαίσιο ανταλλαγής προγραμμάτων μεταξύ των ενεργών μελών της EBU. Υφίσταται από το 1954 και συνεισφέρει στην επίτευξη σημαντικού μέρους των σκοπών της EBU. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 6, του καταστατικού της EBU, όπως τροποποιήθηκε στις 3 Ιουλίου 1992: «Η Eurovision αποτελεί ένα σύστημα ανταλλαγής τηλεοπτικών προγραμμάτων που έχει οργανωθεί και συντονιστεί από την EBU, με βάση την ανάληψη από τα μέλη της υποχρεώσεως αμοιβαίων παροχών, [...] την εκ μέρους τους κάλυψη των αθλητικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται στο εθνικό έδαφος, στο μέτρο που τέτοιου είδους εκδηλώσεις είναι δυνατό να ενδιαφέρουν τα λοιπά μέρη της Eurovision, καθιστώντας έτσι δυνατή τη διασφάλιση, σε βάση αμοιβαιότητας,

μιας υψηλής ποιότητας υπηρεσίας, όσον αφορά τους τομείς αυτούς, στα αντίστοιχα εθνικά ακροατήρια». Είναι μέλη της Eurovision τα ενεργά μέλη της EBU καθώς και οι συνενώσεις ενεργών μελών αυτής. Όλα τα ενεργά μέλη της EBU μπορούν να συμμετέχουν σε ένα σύστημα από κοινού αποκτήσεως και κατανομής δικαιωμάτων τηλεοπτικών μεταδόσεων (και των σχετικών εξόδων), όσον αφορά διεθνείς αθλητικές εκδηλώσεις, καλούμενα «δικαιώματα της Eurovision».

3. Προκειμένου να γίνει ενεργό μέλος, ένας ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός οφείλει να πληροί τις προϋποθέσεις που έχουν σχέση, μεταξύ άλλων, με το ποσοστό εθνικής καλύψεως, με τη φύση και τη χρηματοδότηση του προγραμματισμού (στο εξής: κριτήρια προσχωρήσεως).

4. Μέχρι την 1η Μαρτίου 1988, η παροχή των εκ μέρους της EBU και της Eurovision υπηρεσιών επιφυλασσόταν αποκλειστικώς στα μέλη τους. Ωστόσο, η αναθεώρηση του καταστατικού της EBU, το 1988, προσέθεσε στο άρθρο 3 μια νέα παράγραφο (στο νυν ισχύον κείμενο, παράγραφος 7) η οποία προβλέπει συμβατική πρόσβαση στην Eurovision, από την οποία θα μπορούσαν να επωφεληθούν τα συνεργαζόμενα μέλη καθώς και τα μη μέλη της EBU.

Προσφεύγουσες

5. Η Métropole télévision (M6) είναι εταιρία γαλλικού δικαίου η οποία εκμεταλλεύεται την παροχή τηλεοπτικών υπηρεσιών εθνικού βεληνεκού που μεταδίδονται, χωρίς αποκωδικοποιητή, μέσω ερτζιανών κυμάτων με πομπούς εδάφους, καθώς και μέσω καλωδίου και δορυφόρου.

6. Από το 1987, η M6 έχει υποβάλει έξι φορές αίτηση να καταστεί μέλος της EBU. Κάθε φορά η αίτησή της απορρίπτεται για τον λόγο ότι δεν πληροί τα κριτήρια προσχωρήσεως που προβλέπονται από το καταστατικό της EBU. Ύστερα από την τελευταία άρνηση της EBU η M6 υπέβαλε, στις 5 Δεκεμβρίου 1997, καταγγελία στην Επιτροπή, καταφερόμενη κατά των πρακτικών που η EBU ακολουθεί εναντίον της και, ειδικότερα, της άρνησης που αντιτάσσει στις αιτήσεις της προσχωρήσεως. Η Επιτροπή απέρριψε την καταγγελία με απόφαση της 29ης Ιουνίου 1999. Το Πρωτοδικείο, με την απόφαση της 21ης Μαρτίου 2001, T-206/99, Métropole télévision κατά Επιτροπής (Συλλογή 2001, σ. II-1057), ακύρωσε αυτήν την απορριπτική απόφαση λόγω ελλείψεως αιτιολογίας και παραβάσεως των υποχρεώσεων που η Επιτροπή υπέχει αναφορικά με το ζήτημα της αντιμετώπισεως των καταγγελιών.

7. Εν τω μεταξύ, στις 6 Μαρτίου 2000, η M6 υπέβαλε νέα καταγγελία στην Επιτροπή ζητώντας από την τελευταία να κηρύξει τα κριτήρια προσχωρήσεως στην EBU, όπως αυτά τροποποιήθηκαν το 1998, περιοριστικά του ανταγωνισμού και μη

επιδεχόμενα εξαίρεση βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ. Με έγγραφο της 12ης Σεπτεμβρίου 2000 η Επιτροπή απέρριψε την καταγγελία αυτή. Η προσφεύγουσα άσκησε προσφυγή ζητώντας την ακύρωση της σχετικής απορριπτικής αποφάσεως. Η προσφυγή κηρύχθηκε απαράδεκτη με διάταξη του Πρωτοδικείου της 25ης Οκτωβρίου 2001, T-354/00, M6 κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. II-3177).

8. Ο Antena 3 de Televisión, SA (στο εξής: Antena 3) είναι εταιρία ισπανικού δικαίου που συστάθηκε στις 7 Ιουνίου 1988 και έλαβε την άδεια από τις αρμόδιες ισπανικές αρχές για την έμμεση διαχείριση της δημόσιας παροχής τηλεοπτικών υπηρεσιών.

9. Με έγγραφο της 27ης Μαρτίου 1990, ο Antena 3 υπέβαλε αίτηση να καταστεί μέλος της EBU. Η αρνητική απάντηση του διοικητικού συμβουλίου της EBU του γνωστοποιήθηκε με έγγραφο της 3ης Ιουνίου 1991.

10. Η Gestevisión Telecinco, SA (στο εξής: Telecinco), είναι εταιρία ισπανικού δικαίου που διαχειρίζεται ένα χερσαίο τηλεοπτικό δίαυλο, εθνικής εμβέλειας που μεταδίδεται χωρίς αποκωδικοποιητή. Η επιχείρηση αυτή είναι, σύμφωνα με την ισπανική έννομη τάξη, ένας από τους ιδιώτες επιχειρηματίες στους οποίους οι ισπανικές αρχές χορήγησαν, το 1989, άδεια, για περίοδο δέκα ετών, σχετικά με την έμμεση διαχείριση της παροχής στο κοινό τηλεοπτικών υπηρεσιών. Η άδεια αυτή ανανεώθηκε, όσον αφορά την Telecinco, για περίοδο επιπλέον δέκα ετών.

11. Η SIC - Sociedade Independente de Comunicaçã, SA (στο εξής: SIC), είναι εταιρία πορτογαλικού δικαίου με αντικείμενο την άσκηση δραστηριοτήτων στον τηλεοπτικό τομέα, η οποία εκμεταλλεύται, από τον Οκτώβριο του 1992, έναν από τους κύριους τηλεοπτικούς διαύλους, εθνικής εμβέλειας που εκπέμπει χωρίς αποκωδικοποιητή στην Πορτογαλία.

Το ιστορικό της διαφοράς

12. Κατόπιν καταγγελίας, στις 17 Δεκεμβρίου 1987, της εταιρίας Screensport, η Επιτροπή ξεκίνησε έρευνα σχετικά με το συμβατό με το άρθρο 81 ΕΚ των κανόνων που διέπουν το σύστημα της Eurovision σχετικά με την από κοινού αγορά και κατανομή δικαιωμάτων τηλεοπτικών μεταδόσεων όσον αφορά αθλητικές εκδηλώσεις. Η καταγγελία αφορούσε, μεταξύ άλλων, την άρνηση της EBU και των μελών της να χορηγήσουν παρεπόμενες άδειες όσον αφορά αθλητικές εκδηλώσεις. Στις 12 Δεκεμβρίου 1988, η Επιτροπή απηύθυνε στην EBU ανακοίνωση αιτιάσεων με αντικείμενο τους κανόνες που διέπουν την κτήση και χρήση, στο πλαίσιο του συστήματος της Eurovision, των δικαιωμάτων τηλεοπτικών μεταδόσεων όσον αφορά αθλητικές εκδηλώσεις, που είναι γενικώς αποκλειστικού χαρακτήρα. Η

Επιτροπή δήλωσε ότι ήταν διατεθειμένη να επιτρέψει εξαίρεση υπέρ των εν λόγω κανόνων υπό την προϋπόθεση ότι η υποχρέωση χορηγήσεως παρεπομένων αδειών στα μη μέλη να προβλέπεται όσον αφορά ουσιώδες μέρος των εν λόγω δικαιωμάτων και υπό λογικούς όρους.

13. Στις 3 Απριλίου 1989, η EBU κοινοποίησε στην Επιτροπή τις διατάξεις του καταστατικού της και τους λοιπούς κανόνες σχετικά με την κτήση των δικαιωμάτων τηλεοπτικών μεταδόσεων όσον αφορά αθλητικές εκδηλώσεις, την ανταλλαγή αθλητικών εκπομπών στο πλαίσιο της Eurovision και τη συμβατική πρόσβαση τρίτων στις εκπομπές αυτές, και τούτο προκειμένου να πετύχει αρνητική πιστοποίηση και, εφόσον δεν συμβεί κάτι τέτοιο, εξαίρεση δυνάμει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ.

14. Ύστερα από την εκ μέρους της EBU τροποποίηση των κανόνων που επιτρέπουν την παροχή παρεπομένων αδειών για τις εν λόγω εκπομπές (το «σύστημα προσβάσεως των μη μελών της EBU του 1993», στο εξής: το σύστημα παρεπομένων αδειών), η Επιτροπή εξέδωσε, στις 11 Ιουνίου 1993, την απόφαση 93/403/ΕΟΚ σχετικά με τη διαδικασία βάσει του άρθρου [81] της Συνθήκης ΕΟΚ (IV/32.150 - Σύστημα EBU/Eurovision) (ΕΕ L 179, σ. 23), σύμφωνα με την οποία το εν λόγω κοινοτικό όργανο χορήγησε εξαίρεση βάσει της παραγράφου 3 του προπαρατεθέντος άρθρου. Η απόφαση αυτή ακυρώθηκε με την απόφαση του Πρωτοδικείου της 11ης Ιουλίου 1996, T-528/93, T-542/93, T-543/93 και T-546/93, Métropole télévision κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1996, σ. II-649).

15. Στη συνέχεια, και επειδή το ζήτησε η Επιτροπή, η EBU θέσπισε και υπέβαλε στο εν λόγω κοινοτικό όργανο, στις 26 Μαρτίου 1999, κανόνες που επιτρέπουν πρόσβαση στα δικαιώματα της Eurovision που εκμεταλλεύονται τηλεοπτικοί δίαυλοι, με καταβολή σχετικού τέλους (τους «κανόνες περί παροχής αδείας εκμεταλλεύσεως του 1999 σχετικά με την εκμετάλλευση των δικαιωμάτων Eurovision για τηλεοπτικούς διαύλους με καταβολή σχετικού τέλους της 26ης Μαρτίου 1999», στο εξής: κανόνες περί παροχής αδείας εκμεταλλεύσεως).

16. Στις 10 Μαΐου 2000 η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση 2000/400/ΕΚ, σχετικά με διαδικασία του άρθρου 81 της Συνθήκης ΕΚ (IV/32.150 - Eurovision) (ΕΕ L 151, σ. 18, στο εξής: προσβαλλομένη απόφαση), με την οποία το εν λόγω κοινοτικό όργανο χορήγησε νέα εξαίρεση βάσει της παραγράφου 3 του προπαρατεθέντος άρθρου.

17. Στο άρθρο 1 της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή δηλώνει ότι, σύμφωνα, μεταξύ άλλων, με το άρθρο 81, παράγραφος 3, ΕΚ, το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ κηρύσσεται ανεφάρμοστο για την περίοδο από 26 Φεβρουαρίου 1993 έως 31 Δεκεμβρίου 2005 όσον αφορά τις ακόλουθες συμφωνίες:

- α) την από κοινού απόκτηση δικαιωμάτων τηλεοπτικής μετάδοσης αθλητικών εκδηλώσεων·
- β) την κατανομή των από κοινού αποκτηθέντων δικαιωμάτων τηλεοπτικής μετάδοσης αθλητικών εκδηλώσεων·
- γ) την ανταλλαγή του σήματος όσον αφορά αθλητικές εκδηλώσεις·
- δ) το σύστημα πρόσβασης μη μελών της EBU στα δικαιώματα μετάδοσης αθλητικών εκδηλώσεων της Eurovision·
- ε) τους κανόνες παραχώρησης αδειών εκμετάλλευσης των δικαιωμάτων της Eurovision σε διαύλους συνδρομητικής τηλεόρασης.

18. Το σύστημα των παρεπομένων αδειών και των κανόνων περί παροχής αδειών εκμεταλλεύσεως αποτελούν, στο σύνολό τους, το πλαίσιο προσβάσεως τρίτων στο σύστημα της Eurovision.

19. Όσον αφορά το πλαίσιο του συστήματος παροχής αδειών εκμεταλλεύσεως, η προσβαλλόμενη απόφαση ορίζει:

«Η EBU και τα μέλη της αναλαμβάνουν να χορηγούν σε οργανισμούς που δεν είναι μέλη της EBU εκτενή πρόσβαση στα αθλητικά προγράμματα της Eurovision για τα οποία αποκτήθηκαν αποκλειστικά δικαιώματα στο πλαίσιο συλλογικών διαπραγματεύσεων. Το σύστημα του 1993 χορηγεί σε τρίτους δικαιώματα ζωντανής και ετεροχρονισμένης μετάδοσης από κοινού αποκτηθέντων αθλητικών δικαιωμάτων Eurovision. Συγκεκριμένα, οι οργανισμοί που δεν είναι μέλη της EBU διαθέτουν εκτενή πρόσβαση σε αχρησιμοποίητα δικαιώματα, δηλαδή για τη μετάδοση αθλητικών εκδηλώσεων των οποίων κανένα ή μόνον ένα μικρό μέρος μεταδίδεται από ένα μέλος της EBU. Οι όροι και οι προϋποθέσεις πρόσβασης αποτελούν αντικείμενο ελεύθερης διαπραγμάτευσης μεταξύ της EBU (για διεθνικά κανάλια), ή των μελών/του μέλους στην οικεία χώρα (για εθνικά κανάλια) και του μη μέλους [...]» (σκέψη 28 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

20. Στο πλαίσιο των κανόνων περί παροχής αδειών εκμεταλλεύσεως, η προσβαλλόμενη απόφαση διασαφηνίζει ότι τα μη μέλη της EBU έχουν τη δυνατότητα να αγοράζουν δικαιώματα τηλεοπτικών μεταδόσεων προκειμένου να διαβιβάζουν στον διάυλο, επί καταβολή τέλους, όμοιους ή ανάλογους αγώνες προς αυτούς που μεταδίδουν τα μέλη της Eurovision από τους δικούς της τηλεοπτικούς διαύλους επί καταβολή τέλους. Τα καταβλητέα από τα μη μέλη τέλη πρέπει να αντικατοπτρίζουν, κατά τρόπο δίκαιο, τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τα δικαιώματα έχουν κτηθεί από το μέλος της Eurovision (παράρτημα II, στοιχείο iii, της προσβαλλομένης αποφάσεως).

21. Η δήλωση περί εξαιρέσεως που περιέχεται στο άρθρο 1 της προσβαλλομένης αποφάσεως συνοδεύεται από μια προϋπόθεση και μια επιβάρυνση. Η προϋπόθεση επιβάλλει στην EBU και στα μέλη της να αποκτούν συλλογικώς δικαιώματα

τηλεοπτικών μεταδόσεων για αθλητικές εκδηλώσεις μόνο στο πλαίσιο συμφωνιών που να τους επιτρέπουν την παροχή προσβάσεως σε τρίτους σύμφωνα με το σύστημα των παρεπομένων αδειών και των κανόνων περί παροχής αδειών εκμεταλλεύσεως ή, υπό την επιφύλαξη της συμφωνίας της EBU, για πλεονεκτικότερες προϋποθέσεις όσον αφορά τα μη μέλη. Η εν λόγω επιβάρυνση επιβάλλει στην EBU την υποχρέωση να ενημερώνει την Επιτροπή για κάθε τροποποίηση ή προσθήκη στο σύστημα παρεπομένων αδειών και στους κανόνες περί παροχής αδειών εκμεταλλεύσεως καθώς και για κάθε διαδικασία διαιτησίας αφορώσα διαφορές σχετικές με αυτό το σύστημα και αυτούς τους κανόνες (άρθρο 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

Διαδικασία και αιτήματα των διαδίκων

22. Οι M6, Antena 3, SIC και Telecinco άσκησαν τις προσφυγές τους με δικόγραφα που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου, αντιστοίχως, στις 13 Ιουλίου, στις 21 Αυγούστου καθώς και στις 18 και 19 Σεπτεμβρίου 2000.

23. Με δικόγραφα που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου στις 5, 17 και 26 Ιανουαρίου 2001, η EBU και η Radiotelevisión Española (στο εξής: RTVE) ζήτησαν να παρέμβουν, αντιστοίχως, στις υποθέσεις T-185/00, T-216/00, T-299/00 και T-300/00 καθώς και, όσον αφορά τις υποθέσεις T-216/00 και T-299/00, υπέρ της καθής. Οι αιτήσεις αυτές έγιναν δεκτές με διατάξεις του προέδρου του τετάρτου τμήματος του Πρωτοδικείου της 7ης Φεβρουαρίου, της 29ης Μαρτίου και της 7ης Μαΐου 2001.

24. Με έγγραφο της 22ας Φεβρουαρίου 2001, η SIC κατέθεσε στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου αίτηση σχετικά με την τήρηση του απορρήτου όσον αφορά ορισμένα στοιχεία του δικογράφου της προσφυγής. Το Πρωτοδικείο έκανε δεκτή την αίτηση αυτή με διάταξη του προέδρου του τετάρτου τμήματος της 30ής Απριλίου 2001.

25. Με δικόγραφα που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου στις 7 και 13 Μαρτίου 2001, η DSF Deutsches SportFernsehen GmbH (DSF) και η Reti Televisive Italiane Spa (RTI) ζήτησαν να παρέμβουν, αντιστοίχως, στις υποθέσεις T-299/00 και T-300/00 υπέρ της προσφεύγουσας. Οι αιτήσεις αυτές έγιναν δεκτές με διατάξεις του προέδρου του τετάρτου τμήματος του Πρωτοδικείου της 7ης Μαΐου και της 7ης Ιουνίου 2001.

26. Λόγω τροποποιήσεως της συνθέσεως των τμημάτων του Πρωτοδικείου ύστερα από τις 20 Σεπτεμβρίου 2001, ο εισηγητής δικαστής τοποθετήθηκε στο δεύτερο τμήμα και οι υπό κρίση υποθέσεις ανατέθηκαν, όπως ήταν επόμενο, στο τμήμα αυτό.

27. Με απόφαση του Πρωτοδικείου της 20ής Φεβρουαρίου 2001, οι υποθέσεις αναπέμφθηκαν σε πενταμελές τμήμα.
28. Με διάταξη της 25ης Φεβρουαρίου 2002, ο πρόεδρος του δεύτερου πενταμελούς τμήματος αποφάσισε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 50 του Κανονισμού Διαδικασίας του Πρωτοδικείου, προς διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και την έκδοση κοινής αποφάσεως, τη συνεκδίκαση των τεσσάρων υποθέσεων.
29. Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή, το Πρωτοδικείο (δεύτερο πενταμελές τμήμα) αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία. Στο πλαίσιο των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας, το εν λόγω δικαιοδοτικό όργανο κάλεσε τους διαδίκους να καταθέσουν ορισμένα έγγραφα και να απαντήσουν εγγράφως σε ορισμένες ερωτήσεις.
30. Οι διάδικοι ανέπτυξαν προφορικώς τις θέσεις τους και απάντησαν στα ερωτήματα του Πρωτοδικείου κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 13ης και της 14ης Μαρτίου 2001.
31. Στην υπόθεση T-185/00, η M6 ζητεί από το Πρωτοδικείο:
- να ακυρώσει την προσβαλλομένη απόφαση·
  - να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα·
  - να καταδικάσει την EBU στα έξοδα παρεμβάσεως.
32. Στην υπόθεση T-216/00, η Antena 3 ζητεί από το Πρωτοδικείο:
- να διατάξει την Επιτροπή να προσθέσει στη δικογραφία διάφορα έγγραφα·
  - να ακυρώσει την προσβαλλομένη απόφαση·
  - να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα·
  - να καταδικάσει τους παρεμβαίνοντες στα δικαστικά έξοδα που υποβλήθηκαν στο πλαίσιο των παρεμβάσεών τους.
33. Στην υπόθεση T-299/00, η Telecinco ζητεί από το Πρωτοδικείο:
- να ακυρώσει την προσβαλλομένη απόφαση·
  - να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.
34. Στην υπόθεση T-300/00, η SIC ζητεί από το Πρωτοδικείο:
- να διατάξει την Επιτροπή να προσκομίσει ορισμένα έγγραφα·
  - να ακυρώσει την προσβαλλομένη απόφαση·
  - να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα·
  - να καταδικάσει την EBU στα έξοδα παρεμβάσεως.
35. Στις τέσσερις συνεκδικαζόμενες αποφάσεις, η Επιτροπή ζητεί από το Πρωτοδικείο:
- να απορρίψει τις προσφυγές,
  - να καταδικάσει τις προσφεύγουσες στα δικαστικά έξοδα.

36. Η DSF, παρεμβαίνουσα υπέρ της Telecinco στην υπόθεση T-299/00, ζητεί από το Πρωτοδικείο να ακυρώσει την προσβαλλομένη απόφαση.

37.

Η RTI, παρεμβαίνουσα υπέρ της SIC στην υπόθεση T-300/00, ζητεί από το Πρωτοδικείο:

- να ακυρώσει την προσβαλλομένη απόφαση·
- να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα, συμπεριλαμβανομένων και αυτών στα οποία υποβλήθηκε η παρεμβαίνουσα.

38. Η EBU, παρεμβαίνουσα στις τέσσερις υποθέσεις υπέρ της Επιτροπής, ζητεί από το Πρωτοδικείο:

- να απορρίψει τις προσφυγές·
- να καταδικάσει τις προσφεύγουσες στα δικαστικά έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν στο πλαίσιο της παρεμβάσεώς της.

39. Η RTVE, παρεμβαίνουσα στις υποθέσεις T-216/00 και T-299/00 υπέρ της Επιτροπής, ζητεί από το Πρωτοδικείο:

- να απορρίψει τις προσφυγές·
- να καταδικάσει τις προσφεύγουσες στα δικαστικά έξοδα που υποβλήθηκαν στο πλαίσιο της παρεμβάσεώς της.

Σκεπτικό

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

40. Οι προσφεύγουσες προβάλλουν, προς στήριξη των προσφυγών τους, επτά, συνολικώς, λόγους ακυρώσεως. Ο πρώτος λόγος, που προτείνεται στις τέσσερις υποθέσεις, αντλείται από παράβαση της υποχρεώσεως εκτελέσεως των αποφάσεων του Πρωτοδικείου. Ο δεύτερος λόγος, που προβάλλεται στις υποθέσεις T-216/00 και T-300/00, στηρίζεται σε πραγματική πλάνη και παράβαση της υποχρεώσεως αιτιολογίας. Ο τρίτος λόγος, που προτείνεται σε όλες τις υποθέσεις, αντλείται από εσφαλμένη εφαρμογή του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ. Ο τέταρτος λόγος, που προβάλλεται στις τέσσερις υποθέσεις, στηρίζεται σε παράβαση του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ. Ο πέμπτος λόγος, που προβάλλεται σε όλες τις υποθέσεις, βασίζεται σε νομικές πλάνες σχετικές με το ουσιαστικό και διαχρονικό πεδίο εφαρμογής της προσβαλλομένης αποφάσεως. Ο έκτος λόγος, που προτείνεται στην υπόθεση T-216/00, στηρίζεται στην παραβίαση της αρχής της εύρυθμης διοικήσεως. Τέλος, ο έβδομος λόγος, που προβάλλεται σε όλες τις υποθέσεις, αντλείται από κατάχρηση εξουσίας.

41. Πρέπει να αναλυθεί, κατά πρώτον, ο τέταρτος λόγος ακυρώσεως, που προτείνεται στις τέσσερις υποθέσεις και αντλείται από παράβαση του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ.

42. Με τον λόγο αυτό, οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται ότι το σύστημα της Eurovision δεν πληροί κανένα από τα κριτήρια εξαιρέσεως που προβλέπονται από το άρθρο 81, παράγραφος 3, ΕΚ, ιδίως αυτό που αφορά τη μη δυνατότητα εξαλείψεως του ανταγωνισμού σε σημαντικό τμήμα των σχετικών προϊόντων. Συναφώς, πρέπει να επαναχαρακτηριστούν τα επιχειρήματα της M6 που έχουν σχέση με τον εισάγοντα δυσμενείς διακρίσεις χαρακτήρα του συστήματος των παρεπομένων αδειών και με την αναγκαιότητα αυτής της δυσμενούς διακρίσεως, στο μέτρο που, κατ' ουσίαν, με τα επιχειρήματα αυτά, η M6 υποστηρίζει ότι το σύστημα των παρεπομένων αδειών δεν παρέχει καμιά εγγύηση προσβάσεως όσον αφορά διαύλους μη μέλη στα δικαιώματα που έχει αποκτήσει η EBU και ότι, κατά συνέπεια, υφίσταται στεγανοποίηση της αγοράς των δικαιωμάτων αναμετάδοσης τηλεοπτικών εκπομπών και, επομένως, εξάλειψη του ανταγωνισμού στην αγορά αυτή.

Όσον αφορά τον τέταρτο λόγο, που αντλείται από παράβαση του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ, καθόσον αφορά το κριτήριο το σχετικό με τη μη δυνατότητα εξαλείψεως του ανταγωνισμού σε σημαντικό τμήμα των σχετικών προϊόντων

Επιχειρήματα των διαδίκων

43. Οι προσφεύγουσες προσάπτουν στην Επιτροπή ότι προέβη, όσον αφορά την προκείμενη περίπτωση, σε εσφαλμένη εφαρμογή του άρθρου 81, παράγραφος 3, στοιχείο β', και τούτο για δύο, κατ' ουσίαν, λόγους.

44. Πρώτον, η Επιτροπή δεν προσδιόρισε επακριβώς ούτε τη σχετική αγορά των προϊόντων ούτε τη σχετική γεωγραφική αγορά. Ελλείπει προσδιορισμού της κρίσιμης αγοράς, το συμπέρασμα της Επιτροπής ότι οι κοινοποιηθείσες συμφωνίες δεν παρέχουν στις επωφελούμενες από την εξαίρεση επιχειρήσεις τη δυνατότητα εξαλείψεως του ανταγωνισμού σε σημαντικό τμήμα των σχετικών προϊόντων στερείται οποιασδήποτε βάσεως αναφοράς. Πράγματι, ελλείπει προηγούμενου προσδιορισμού, είναι αδύνατο να καθοριστεί αν οι παρεχόμενες από το σύστημα προσβάσεως τρίτων στο δίκτυο της Eurovision εγγυήσεις πληρούν την προβλεπόμενη από το άρθρο 81, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΕΚ προϋπόθεση.

45. Εξάλλου, στο μέτρο που με την προσβαλλομένη απόφαση γίνεται δεκτό ότι οι μεγάλες διεθνείς αθλητικές εκδηλώσεις, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες ή τα μεγάλα πρωταθλήματα ποδοσφαίρου, αποτελούν αυτόνομες αγορές, η Επιτροπή όφειλε να συναγάγει ότι, όσον αφορά τις αγορές αυτές, το σύστημα της Eurovision εξαλείφει κάθε ανταγωνισμό.

46. Δεύτερον, καθόσον αφορά της εγγυήσεις που παρέχονται από το σύστημα προσβάσεως τρίτων στο δίκτυο της Eurovision, το οποίο, σύμφωνα με την προσβαλλομένη απόφαση, επιτρέπει να αποφεύγεται η εξάλειψη του ανταγωνισμού στην αγορά, οι προσφεύγουσες θεωρούν ότι, αν η Επιτροπή είχε κάνει ορθή ανάλυση της αγοράς των προϊόντων, θα διαπίστωνε ότι με το σύστημα προσβάσεως τρίτων δεν μπορούσε να αποφευχθεί η εξάλειψη του ανταγωνισμού των γενικού περιεχομένου διαύλων, όπως οι προσφεύγουσες. Πράγματι, αφενός, το σύστημα αυτό επιτρέπει, στην πραγματικότητα, μόνον την αναμετάδοση μαγνητοσκοπημένων αθλητικών εκπομπών και, αφετέρου, δεν λειτουργεί, στην πραγματικότητα, έναντι των γενικού περιεχομένου διαύλων οι οποίοι, όπως οι προσφεύγουσες, ανταγωνίζονται τα μέλη της EBU.

47. Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από την EBU, ισχυρίζεται ότι πάγια πρακτική της είναι να αφήνει ανοιχτό το θέμα του προσδιορισμού της κρίσιμης αγοράς των προϊόντων ή της γεωγραφικής αγοράς όταν, βάσει του όσο το δυνατόν περισσότερο στενού ορισμού της αγοράς, δεν τίθεται κανένα πρόβλημα περιορισμού του ανταγωνισμού.

48. Όσον αφορά την υπό κρίση υπόθεση, είναι σαφές, για την Επιτροπή, ότι οι κοινοποιηθείσες συμφωνίες επηρεάζουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών (αιτιολογική σκέψη 81 της προσβαλλομένης αποφάσεως) και ότι περιορίζεται ο ανταγωνισμός (αιτιολογική σκέψη 71 της προσβαλλομένης αποφάσεως). Όμως, με βάση τον πλέον στενό ορισμό της αγοράς των προϊόντων, όπως η αγορά αποκτήσεως δικαιωμάτων αναμετάδοσης ειδικών αθλητικών εκδηλώσεων, όπως των θερινών Ολυμπιακών Αγώνων, η Επιτροπή φρονεί ότι, ενόψει της δομής της αγοράς και του συνόλου των κανόνων που αφορούν παρεπόμενες άδειες σχετικές με την πρόσβαση μη μελών της EBU οργανισμών αναμετάδοσης στα αθλητικά προγράμματα της Eurovision, οι κοινοποιηθείσες συμφωνίες δεν θέτουν προβλήματα περιορισμού του ανταγωνισμού.

49. Η Επιτροπή θεωρεί ότι, ενόψει του όσον το δυνατόν στενότερου ορισμού της αγοράς, τα περιοριστικά αποτελέσματα των κοινοποιηθεισών συμφωνιών ελύθησαν χάρη στην τροποποίηση των συμφωνιών και στους όρους που επιβλήθηκαν από την Επιτροπή (σχετικά με το σύστημα προσβάσεως τρίτων στο δίκτυο της Eurovision). Επομένως, δεν υπήρξε ανάγκη πλέον συγκεκριμένου προσδιορισμού των οικείων αγορών.

50. Προκειμένου περί του συστήματος προσβάσεως τρίτων στο δίκτυο της Eurovision, η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από την EBU και την RTVE, υπογραμμίζει ότι, κατόπιν των τροποποιήσεων που επηρέασαν στο σύστημα αυτό, τα δικαιώματα άμεσης αναμετάδοσης των οποίων δεν κάνουν χρήση τα μέλη της EBU τίθενται στη διάθεση των ανταγωνιστών τους. Επίσης, η επιβληθείσα από

την Επιτροπή πρόσβαση στα δικαιώματα μαγνητοσκοπημένων αναμεταδόσεων είναι ευρύτατη. Το σύστημα αυτό λειτουργεί στην πράξη και πολλοί ανταγωνιστές των μελών της EBU έχουν προσφύγει σ' αυτό, είτε για απευθείας είτε για μαγνητοσκοπημένη αναμετάδοση, καθώς και για την αναμετάδοση στιγμιότυπων. Τέλος, χάρη στο σύστημα αυτό, δεν είναι δυνατή η εξάλειψη του ανταγωνισμού όσον αφορά σημαντικό τμήμα της αγοράς, έστω και αν ληφθεί ως βάση ένας ορισμός της αγοράς τόσο στενός που να καλύπτονται μόνον τα δικαιώματα αναμετάδοσης των θερινών Ολυμπιακών Αγώνων.

Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

51. Έχοντας υπόψη την επιχειρηματολογία των διαδίκων, πρέπει, κατ' αρχάς, να παρατεθεί το κείμενο της προσβαλλομένης απόφασεως καθόσον αφορά τον προσδιορισμό, με τις κοινοποιηθείσες συμφωνίες, της οικείας αγοράς. Συναφώς, στις αιτιολογικές σκέψεις 38 έως 49 της προσβαλλομένης απόφασεως, διευκρινίζεται:

«4.1. Αγορά προϊόντος

Η EBU θεωρεί ότι σχετική αγορά είναι η αγορά απόκτησης των τηλεοπτικών δικαιωμάτων για σημαντικές αθλητικές εκδηλώσεις σε όλους τους αθλητικούς τομείς, ανεξαρτήτως του εθνικού ή διεθνούς χαρακτήρα της εκδήλωσης. Η EBU ενδιαφέρεται μόνον για την απόκτηση τηλεοπτικών δικαιωμάτων για αθλητικές εκδηλώσεις πανευρωπαϊκού ενδιαφέροντος.

Η Επιτροπή συμμερίζεται την άποψη της EBU ότι τα αθλητικά προγράμματα παρουσιάζουν ιδιάζοντα χαρακτηριστικά, ότι είναι ικανά να επιτύχουν υψηλή ακροαματικότητα και ότι απευθύνονται σε συγκεκριμένο ακροατήριο που αποτελεί ειδικό στόχο για ορισμένους σημαντικούς διαφημιστές.

Ωστόσο, αντίθετα με τα όσα υποστηρίζει η EBU η ελκυστικότητα των αθλητικών προγραμμάτων και κατά συνέπεια ο βαθμός ανταγωνισμού για τα τηλεοπτικά δικαιώματα ποικίλλει ανάλογα με το είδος του αθλήματος και το είδος της εκδήλωσης. Μαζικά αθλήματα, όπως το ποδόσφαιρο, το τένις και οι αυτοκινητιστικοί αγώνες, γενικά, προσελκύουν μεγάλα ακροατήρια αλλά οι προτιμήσεις ποικίλουν από χώρα σε χώρα. Αντίθετα, αθλήματα ελάσσονος σημασίας παρουσιάζουν πολύ χαμηλή ακροαματικότητα. Οι διεθνείς εκδηλώσεις τείνουν να είναι ελκυστικότερες από τις εθνικές για το ακροατήριο μιας χώρας όταν συμμετέχει κάποια εθνική ομάδα ή ένας εθνικός πρωταθλητής ενώ για διεθνείς εκδηλώσεις στις οποίες δεν συμμετέχει εθνικός πρωταθλητής ή ομάδα συχνά το κοινό δεν εκδηλώνει μεγάλο ενδιαφέρον. Την τελευταία δεκαετία με την αύξηση του ανταγωνισμού στις τηλεοπτικές αγορές παρατηρείται σημαντική αύξηση των τιμών των τηλεοπτικών δικαιωμάτων για αθλητικές εκδηλώσεις [...],

πράγμα το οποίο ισχύει ιδίως για πολύ σημαντικές διεθνείς αθλητικές εκδηλώσεις όπως το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου ή οι Ολυμπιακοί Αγώνες.

Οι προτιμήσεις των τηλεθεατών καθορίζουν και την αξία ενός προγράμματος για τους διαφημιστές και τους διανομείς συνδρομητικής τηλεόρασης [...]. Ωστόσο το γεγονός ότι οι αθλητικές εκπομπές επιτυγχάνουν την ίδια ή παρόμοια ακροαματικότητα ανεξάρτητα από το αν ανταγωνίζονται με άλλες παράλληλα μεταδιδόμενες αθλητικές εκδηλώσεις αποδεικνύει σε μεγάλο βαθμό ότι οι εκδηλώσεις αυτές μπορούν να επηρεάσουν την επιλογή συγκεκριμένου ραδιοτηλεοπτικού φορέα από συνδρομητές και διαφημιστές.

Όντως τα στοιχεία που συγκεντρώνονται σχετικά με τη συμπεριφορά των τηλεθεατών όσον αφορά τις σημαντικές αθλητικές εκδηλώσεις αποδεικνύουν ότι για ορισμένες τουλάχιστον αθλητικές εκδηλώσεις που έχουν αναλυθεί όπως οι θερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες, οι χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες, οι τελικοί του Wimbledon και το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου η συμπεριφορά των τηλεθεατών δεν φαίνεται να επηρεάζεται από το εάν η μετάδοση των εκδηλώσεων αυτών συμπίπτει με άλλες σημαντικές αθλητικές εκδηλώσεις μεταδιδόμενες ταυτόχρονα ή σχεδόν ταυτόχρονα. Δηλαδή τα στοιχεία όσον αφορά την ακροαματικότητα των σημαντικών αθλητικών εκδηλώσεων φαίνεται ότι δεν επηρεάζονται από άλλες μεγάλες αθλητικές εκδηλώσεις που μεταδίδονται περίπου τον ίδιο χρόνο. Επομένως, η προσφορά αθλητικών εκδηλώσεων του τύπου αυτού μπορεί να επηρεάσει τους συνδρομητές ή τους διαφημιστές σε τέτοιο βαθμό ώστε ο ραδιοτηλεοπτικός φορέας να είναι διατεθειμένος να καταβάλει πολύ μεγαλύτερες τιμές.

Συμπερασματικά, η ανάλυση της Επιτροπής δείχνει ότι ο προσδιορισμός της αγοράς που προτείνει η EBU είναι πολύ ευρύς και ότι είναι πολύ πιθανό να υπάρχουν χωριστές αγορές για την απόκτηση των δικαιωμάτων για ορισμένες σημαντικές αθλητικές εκδηλώσεις κατά το πλείστον διεθνούς χαρακτήρα.

Ωστόσο δεν είναι απαραίτητο για τους σκοπούς της παρούσας υπόθεσης να προσδιοριστούν επακριβώς οι σχετικές αγορές προϊόντος. Λαμβάνοντας υπόψη τη σημερινή διάρθρωση της αγοράς και τους ισχύοντες κανόνες χορήγησης αδειών εκμετάλλευσης με τους οποίους χορηγείται πρόσβαση σε οργανισμούς μη μέλη της EBU σε αθλητικά προγράμματα Eurovision οι συμφωνίες αυτές δεν δημιουργούν ανησυχίες ως προς τον ανταγωνισμό ακόμα και για τις αγορές που περιστρέφονται γύρω από την απόκτηση δικαιωμάτων για συγκεκριμένες αθλητικές εκδηλώσεις, όπως οι θερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες.

[...]

4.2. Γεωγραφική αγορά

Τα δικαιώματα για ορισμένες αθλητικές εκδηλώσεις αποκτώνται σε αποκλειστική βάση για ολόκληρη την ευρωπαϊκή επικράτεια και κατόπιν, ανεξάρτητα από τα τεχνικά μέσα μετάδοσης, επαναπωλούνται ανά χώρα ενώ για ορισμένες άλλες εκδηλώσεις αποκτώνται σε εθνική βάση. Το είδος των σημαντικών αθλητικών εκδηλώσεων για τις οποίες ενδιαφέρεται η EBU και οι οποίες παρουσιάζουν πανευρωπαϊκό ενδιαφέρον από άποψη τηλεθεατών, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες, κατά κανόνα εμπίπτουν στην πρώτη κατηγορία ευρωπαϊκών αδειών εκμετάλλευσης.

Ανεξάρτητα από το εύρος των αδειών εκμετάλλευσης οι προτιμήσεις των τηλεθεατών μπορεί να διαφέρουν σημαντικά από χώρα σε χώρα ανάλογα με το είδος του αθλήματος και τον τύπο της εκδήλωσης και κατά συνέπεια οι συνθήκες ανταγωνισμού για τα τηλεοπτικά δικαιώματα διαφέρουν ανάλογα.

Όσον αφορά τις παρεπόμενες αγορές που επηρεάζονται με την παρούσα κοινοποίηση, οι αγορές τηλεόρασης ελεύθερης πρόσβασης και συνδρομητικής τηλεόρασης πρέπει να θεωρηθούν ότι έχουν γενικά εθνικό χαρακτήρα ή ότι καλύπτουν ομοιογενείς από γλωσσική άποψη περιοχές κυρίως λόγω των γλωσσικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών, των αδειών εκμετάλλευσης και των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ωστόσο, για τους σκοπούς της παρούσας υπόθεσης δεν είναι απαραίτητο να προσδιοριστεί επακριβώς η σχετική γεωγραφική αγορά. Λαμβάνοντας υπόψη τη σημερινή διάρθρωση της αγοράς και τους κανόνες παραχώρησης αδειών εκμετάλλευσης με τους οποίους χορηγείται πρόσβαση σε οργανισμούς που δεν είναι μέλη της EBU σε αθλητικά προγράμματα της Eurovision, οι συμφωνίες αυτές δεν προκαλούν ανησυχίες ως προς τον ανταγωνισμό, ακόμα και αν ληφθούν ως βάση οι εθνικές αγορές για την απόκτηση αθλητικών δικαιωμάτων, καθώς και για τις παρεπόμενες αγορές τηλεόρασης ελεύθερης πρόσβασης και συνδρομητικής τηλεόρασης.»

52. Από την προσβαλλομένη απόφαση και, ιδίως, τα παρατιθέμενα στην ανωτέρω παράγραφο χωρία της, προκύπτει ότι η θέση της Επιτροπής έναντι του προσδιορισμού των οικείων αγορών συνοψίζεται ως εξής: το σύστημα της Eurovision παράγει αποτελέσματα επί δύο χωριστών αγορών, αυτής της αποκτήσεως δικαιωμάτων τηλεοπτικών μεταδόσεων, όπου η EBU ανταγωνίζεται άλλους μεγάλους ευρωπαϊκούς ομίλους μέσω μαζικής ενημερώσεως (η πρώτη αγορά), και αυτής του συστήματος της αναμετάδοσης αθλητικών εκδηλώσεων βάσει αγορασθέντων δικαιωμάτων, όπου τα μέλη της EBU ανταγωνίζονται, όσον αφορά κάθε χώρα ή ομοιογενή γλωσσική ζώνη, με τους άλλους τηλεοπτικούς, εγχωρίους κατά το πλείστον, διαύλους.

53. Καθόσον αφορά την πρώτη αγορά, η Επιτροπή παραδέχεται ότι «είναι πολύ πιθανό να υπάρχουν» (στο αγγλικό κείμενο, το μόνο αυθεντικό της αποφάσεως: there is a strong likelihood) χωριστές αγορές όσον αφορά την απόκτηση των δικαιωμάτων για ορισμένες σημαντικές διεθνείς αθλητικές εκδηλώσεις, που αποκτώνται συνήθως για ολόκληρη την Ευρώπη. Προκειμένου περί της παρεπόμενης αγοράς, έστω και αν η Επιτροπή δεν το διευκρινίζει σαφώς σε σχέση με τον προσδιορισμό της αγοράς προϊόντων, από την ανάλυσή της προκύπτει, παρ' όλ' αυτά, ότι υφίσταται, ενόψει των προτιμήσεων των τηλεθεατών και της επιρροής των προτιμήσεων αυτών επί της αξίας των εκπομπών για τους διαφημιστές και τις συνδρομητικές τηλεοπτικές εταιρίες, μια ειδική αγορά για την αναμετάδοση των σημαντικών αθλητικών εκδηλώσεων. Η αγορά αυτή, η οποία, κατά την Επιτροπή, υποδιαιρείται στην τηλεοπτική αγορά ελευθέρως προσβάσεως και στην τηλεοπτική αγορά για συνδρομητές, περιορίζεται γενικώς στο εθνικό έδαφος ή σε μια ομοιογενή γλωσσικώς ζώνη.

54. Εντούτοις, η Επιτροπή θεώρησε ότι δεν χρειάζοταν να προσδιορίσει επακριβώς ούτε την αγορά προϊόντων ούτε τη γεωγραφική αγορά την οποία αφορά το σύστημα της Eurovision, εφόσον, έστω και αν τεθεί ως σημείο αναφοράς η στενότερη δυνατή αγορά, δηλαδή αυτή της αποκτήσεως δικαιωμάτων μετάδοσης ορισμένων αθλητικών εκδηλώσεων όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες, η Επιτροπή φρονεί ότι το δίκτυο της Eurovision, ενόψει της διαρθρώσεως της αγοράς, και το σύστημα προσβάσεως τρίτων στο δίκτυο αυτό δεν δημιουργεί προβλήματα ανταγωνισμού.

55. Στη συνέχεια, η Επιτροπή ισχυρίζεται, στις αιτιολογικές σκέψεις 100 έως 103 της προσβαλλομένης αποφάσεως, σχετικά με το ότι δεν υφίσταται περίπτωση εξαλείψεως του ανταγωνισμού σε σημαντικό τμήμα των εν λόγω προϊόντων καθόσον αφορά την από κοινού απόκτηση δικαιωμάτων, ότι, παρά το γεγονός ότι η EBU υφίσταται όλο και εντονότερο ανταγωνισμό εκ μέρους ομίλων μέσων μαζικής ενημερώσεως και πρακτορείων, «ωστόσο, η Επιτροπή εξέφρασε την ανησυχία ότι ορισμένα από τα από κοινού αποκτώμενα δικαιώματα επηρεάζουν αθλητικές εκδηλώσεις ιδιαίτερης βαρύτητας από οικονομική άποψη και από άποψη προσέλκυσης κοινού, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες, και θα μπορούσαν να αποτελέσουν χωριστή αγορά την οποία κατέχουν κατ' αποκλειστικότητα τα μέλη της Eurovision». Και η Επιτροπή συνεχίζει:

«Για να διασκεδάσει τις ανησυχίες αυτές, η EBU τροποποίησε τις κοινοποιηθείσες συμφωνίες ώστε να περιλάβουν ένα σύνολο κανόνων σχετικά με την παραχώρηση αδειών εκμετάλλευσής, πράγμα που εξασφαλίζει ότι οι φορείς που δεν είναι μέλη της EBU έχουν εκτεταμένη πρόσβαση στα δικαιώματα αθλητικών τηλεοπτικών μεταδόσεων της Eurovision. Αυτό αντισταθμίζει τις περιοριστικές επιπτώσεις της

από κοινού απόκτησης των δικαιωμάτων μετάδοσης αθλητικών εκδηλώσεων. Τα σχέδια θα παρέχουν στα μη μέλη εκτεταμένη πρόσβαση σε ζωντανές και ετεροχρονισμένες μεταδόσεις με λογικούς όρους».

56. Επιπλέον, προκειμένου περί των περιορισμών που προκύπτουν από την κατανομή των δικαιωμάτων μετάδοσης μεταξύ των μελών της EBU, που ανταγωνίζονται μεταξύ τους για το ίδιο κοινό, η Επιτροπή συμπέρανε, στη σκέψη 104 της προσβαλλομένης απόφασεως, ότι δεν υφίσταται εξάλειψη του ανταγωνισμού «λόγω της τρέχουσας διάρθρωσης της αγοράς, και λαμβανομένου υπόψη ότι οι φορείς που δεν είναι μέλη της EBU θα μπορούν να συμμετέχουν στη μετάδοση των επίμαχων αθλητικών εκδηλώσεων βάσει του συστήματος παραχώρησης αδειών εκμετάλλευσης της EBU».

57. Έτσι, από την προσβαλλομένη απόφαση προκύπτει ότι, έστω και αν η Επιτροπή δεν έκρινε αναγκαίο να προσδιορίσει επακριβώς την οικεία αγορά προϊόντων, το εν λόγω κοινοτικό όργανο βασίστηκε, παρ' όλ' αυτά, στην υπόθεση της υπάρξεως μιας αγοράς αποτελούμενης αποκλειστικώς από ορισμένες σημαντικές διεθνείς αθλητικές εκδηλώσεις, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες, και τούτο προκειμένου να ελέγξει αν το σύστημα της Eurovision πληρούσε τις προϋποθέσεις εξαιρέσεως του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ. Κατά συνέπεια, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η εξάλειψη ενός τέτοιου ακριβούς προσδιορισμού δεν επηρέασε, όσον αφορά τη συγκεκριμένη περίπτωση, την ανάλυση της Επιτροπής αναφορικά με την πλήρωση, από το σύστημα της Eurovision, της προϋποθέσεως για εξαίρεση που προβλέπεται στο άρθρο 81, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΕΚ, οπότε, όπως είναι επόμενο, αυτό το μέρος της επιχειρηματολογίας των προσφευγουσών πρέπει να θεωρηθεί ως στερούμενο οποιασδήποτε σημασίας.

58. Περαιτέρω, πρέπει να ελεγχθεί αν και, ενδεχομένως, σε ποια έκταση η καθής έχει υποπέσει σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως κατά την εφαρμογή της αναλυθείσας προϋποθέσεως εξαιρέσεως καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι, ακόμη και όσον αφορά την αγορά που αποτελείται από ειδικές διεθνείς αθλητικές εκδηλώσεις, το σύστημα προσβάσεως τρίτων στο δίκτυο της Eurovision επέτρεπε να αντισταθμίζονται οι περιορισμοί του ανταγωνισμού έναντι των τρίτων και, επομένως, να αποφεύγεται η εξάλειψη του ανταγωνισμού σε βάρος τους.

59. Πριν από την ανάλυση του συστήματος αυτού, πρέπει, κατ' αρχάς, να περιγραφούν η διάρθρωση των εν λόγω αγορών και οι περιορισμοί στον ανταγωνισμό που το σύστημα της Eurovision συνεπάγεται.

60. Όσον αφορά τη διάρθρωση των αγορών, από την προσβαλλομένη απόφαση προκύπτει, μεταξύ άλλων, ότι τα δικαιώματα τηλεοπτικών μεταδόσεων για τις αθλητικές εκδηλώσεις παρέχονται για συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, συνήθως κατ' αποκλειστικότητα. Αυτή η αποκλειστικότητα θεωρείται απαραίτητη

από τους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς για τη διασφάλιση της αξίας συγκεκριμένης αθλητικής εκπομπής, όσον αφορά ακροαματικότητα και διαφημιστικά έξοδα (αιτιολογική σκέψη 51 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

61. Γενικώς, τα δικαιώματα τηλεοπτικών μεταδόσεων έχει ο οργανωτής της αθλητικής εκδηλώσεως, ο οποίος ελέγχει και την πρόσβαση στον τόπο διεξαγωγής της. Για τον έλεγχο της τηλεοπτικής καλύψεως της εκδηλώσεως και για τη διασφάλιση της αποκλειστικότητας, ο οργανωτής επιτρέπει σε έναν μόνον ή σε περιορισμένο αριθμό ραδιοτηλεοπτικών φορέων την παραγωγή του τηλεοπτικού σήματος. Στο πλαίσιο της συμβάσεως που συνάπτουν με τον οργανωτή, ο ή οι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς δεν έχουν το δικαίωμα να διαθέτουν το σήμα τους σε τρίτους που δεν έχουν αποκτήσει τα σχετικά δικαιώματα ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης (σκέψη 52 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

62. Προκειμένου περί της θέσεως της EBU στις εν λόγω αγορές, η Επιτροπή διευκρινίζει ότι η θέση αυτή έχει μειωθεί αισθητώς κατά τα δέκα τελευταία έτη. Καθόσον αφορά την απόκτηση δικαιωμάτων τηλεοπτικών μεταδόσεων σχετικά με ορισμένες αθλητικές εκδηλώσεις, η EBU βρίσκεται αντιμέτωπη με τον ανταγωνισμό των σημαντικών ευρωπαϊκών ομίλων μέσω μαζικής ενημερώσεως καθώς και των τηλεοπτικών πρακτορείων. Η EBU έχει απολέσει πάρα πολλές σημαντικές αθλητικές εκδηλώσεις κατά τα τελευταία έτη λόγω υψηλότερων ανταγωνιστικών προσφορών (βλ. αιτιολογικές σκέψεις 54 και 55 της προσβαλλομένης αποφάσεως). Παρ' όλ' αυτά, η θέση της EBU εξακολουθεί να είναι ισχυρή στην αγορά απόκτησεως δικαιωμάτων για σημαντικές διεθνείς αθλητικές εκδηλώσεις, οι οποίες είναι λίαν ελκυστικές για τους Ευρωπαίους τηλεθεατές και των οποίων οι κάτοχοι των σχετικών δικαιωμάτων επιμένουν εισέτι να μη μεταδίδονται μέσω συνδρομητικής τηλεοράσεως. Εξάλλου, η EBU εξακολουθεί να κατέχει μοναδική θέση ως συλλογικός φορέας που εγγυάται στους οργανωτές των εκδηλώσεων τη μεγαλύτερη δυνατή ακροαματικότητα στην Ευρώπη. Ιδιαίτερος ενδεικτικός είναι το γεγονός ότι τα δικαιώματα ευρωπαϊκών τηλεοπτικών μεταδόσεων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες πάντοτε πωλούνταν στην EBU (σκέψεις 55 έως 57 της προσβαλλομένης αποφάσεως).

63. Όσον αφορά τα αποτελέσματα του συστήματος της Eurovision στον ανταγωνισμό, το σύστημα αυτό, όπως προκύπτει από την προσβαλλομένη απόφαση (σκέψεις 71 έως 80), συνεπάγεται δύο τύπους περιορισμών. Αφενός, η απόκτηση από κοινού δικαιωμάτων τηλεοπτικών μεταδόσεων όσον αφορά τις αθλητικές εκδηλώσεις, η κατανομή και η ανταλλαγή του σήματος περιορίζουν ή ακόμα και εξαλείφουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των μελών της EBU τα οποία ανταγωνίζονται μεταξύ τους τόσο στην πρώτη αγορά, αυτήν της απόκτησεως των σχετικών δικαιωμάτων, όσο και στην παρεπόμενη αγορά, δηλαδή αυτήν των

τηλεοπτικών αναμεταδόσεων των αθλητικών εκδηλώσεων. Αφετέρου, το σύστημα αυτό συνεπάγεται περιορισμούς στον ανταγωνισμό έναντι των τρίτων, και τούτο λόγω του ότι αυτά τα δικαιώματα, όπως εκτίθεται στην αιτιολογική σκέψη 75 της προσβαλλομένης αποφάσεως, πωλούνται, γενικώς, υπό όρους αποκλειστικότητας, πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα τα μη μέλη της EBU να μην έχουν, κατ' αρχήν, πρόσβαση σ' αυτά.

64. Συναφώς, καίτοι είναι αληθές ότι η αγορά δικαιωμάτων τηλεοπτικών αναμεταδόσεων ενός γεγονότος δεν συνιστά, αυτή καθαυτή, περιορισμό στον ανταγωνισμό εμπίποντα στο πεδίο του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ και δύναται να δικαιολογείται από τις ιδιαιτερότητες του προϊόντος και της σχετικής αγοράς, εξίσου ακριβές είναι ότι η άσκηση των δικαιωμάτων αυτών, στο πλαίσιο μιας ειδικής νομικής και οικονομικής αλληλουχίας, μπορεί να συνεπάγεται έναν τέτοιο περιορισμό (βλ., κατ' αναλογία, την απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 1982, 262/81, Coditel κ.λπ., Συλλογή 1982, σ. 3381, σκέψεις 15 έως 17).

65. Πράγματι, σύμφωνα με το ίδιο πνεύμα, η Επιτροπή ισχυρίζεται, στην αιτιολογική σκέψη 45 της προσβαλλομένης αποφάσεως, ότι «η απόκτηση αποκλειστικών τηλεοπτικών δικαιωμάτων για ορισμένες σημαντικές αθλητικές εκδηλώσεις έχει μεγάλο αντίκτυπο στις παρεπόμενες αγορές της τηλεόρασης όπου οι αθλητικές εκδηλώσεις μεταδίδονται».

66. Εξάλλου, από την ανάλυση της δικογραφίας και την επιχειρηματολογία των διαδίκων προκύπτει ότι η κτήση των δικαιωμάτων τηλεοπτικής αναμετάδοσης μιας σημαντικής διεθνούς αθλητικής εκδηλώσεως όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες ή το Παγκόσμιο Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου έχει οπωσδήποτε μεγάλο αντίκτυπο στην αγορά της χρηματοδοτήσεως χάριν της προσωπικής προβολής και της διαφημίσεως, κύριας πηγής των εσόδων των τηλεοπτικών διαύλων που αναμεταδίδουν χωρίς αποκωδικοποιητή, και τούτο επειδή τα προγράμματα αυτά ελκύουν σημαντικό αριθμό τηλεθεατών.

67. Εξάλλου, πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι, όπως έχει υπογραμμιστεί από τη SIC, τα περιοριστικά του ανταγωνισμού αποτελέσματα που απορρέουν από το σύστημα της Eurovision έναντι τρίτων καθίστανται εντονότερα, αφενός, λόγω του βαθμού κάθετης ενσωματώσεως της EBU και των μελών της, τα οποία δεν είναι μόνον αγοραστές δικαιωμάτων αλλά και τηλεοπτικοί επιχειρηματίες που μεταδίδουν τις αγορασθείσες εκπομπές, αφετέρου, λόγω της γεωγραφικής εκτάσεως της EBU, τα μέλη της οποίας μεταδίδουν εκπομπές σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατά συνέπεια, όταν η EBU αποκτά δικαιώματα αναμετάδοσης ενός διεθνούς αθλητικού γεγονότος, η πρόσβαση στο γεγονός αυτό αποκλείεται αυτομάτως, κατ' αρχήν, για όλους τους επιχειρηματίες που δεν είναι μέλη. Αντιθέτως, η κατάσταση φαίνεται να είναι διαφορετική όταν η απόκτηση

δικαιωμάτων αναμετάδοσης αθλητικών εκδηλώσεων γίνεται μέσω πρακτορείου, που αγοράζει τα δικαιώματα αυτά με σκοπό να τα μεταπωλήσει, ή αν η εν λόγω αναμετάδοση γίνεται μέσω ομίλου μέσω μαζικής ενημερώσεως που έχει επιχειρηματίες μόνο σε ορισμένα κράτη μέλη, και τούτο για τον λόγο ότι ο όμιλος αυτός θα προσπαθήσει να έλθει σε διαπραγματεύσεις με τους επιχειρηματίες των λοιπών κρατών μελών με σκοπό την πώληση των δικαιωμάτων αυτών. Στην περίπτωση αυτή, παρά την κατ' αποκλειστικότητα αγορά των δικαιωμάτων, οι λοιποί επιχειρηματίες εξακολουθούν να έχουν τη δυνατότητα να διαπραγματευτούν την απόκτηση αυτών των δικαιωμάτων για τις αντίστοιχες αγορές τους.

68. Ενόψει όλων αυτών των στοιχείων, δηλαδή της διαρθρώσεως της αγοράς, της θέσεως της EBU στην αγορά ορισμένων διεθνών αθλητικών εκδηλώσεων και του βαθμού καθετοποιημένης διάρθρωσης της EBU και των μελών της, πρέπει να εξεταστεί το ζήτημα αν το σύστημα προσβάσεως τρίτων στο δίκτυο της Eurovision επιτρέπει να αντισταθμίζονται οι περιορισμοί στον ανταγωνισμό έναντι αυτών των τρίτων και, επομένως, να αποφεύγεται η εξάλειψη, σε βάρος αυτών, του ανταγωνισμού.

69. Πριν από την ανάλυση αυτή, επιβάλλεται να σημειωθεί ότι από την προσβαλλομένη απόφαση (ιδίως τις αιτιολογικές σκέψεις 106 έως 108) προκύπτει ότι, όταν η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα, στις αιτιολογικές σκέψεις 103 και 104 της προσβαλλομένης αποφάσεως (βλ. τις ανωτέρω σκέψεις 55 και 56), ότι οι περιορισμοί στον ανταγωνισμό που προκύπτουν από το σύστημα της Eurovision αντισταθμίζονται από μια σειρά κανόνων περί παροχής αδειών εκμεταλλεύσεως, αναφερόταν στο σύνολο του συστήματος προσβάσεως τρίτων στο δίκτυο της Eurovision που περιλαμβάνει το σύστημα παρεπομένων αδειών και τους κανόνες περί παροχής αδειών εκμεταλλεύσεως (βλ. ανωτέρω σκέψη 18). Παρ' όλ' αυτά, καθώς οι ενάγουσες είναι τηλεοπτικοί δίαυλοι που μεταδίδουν χωρίς αποκωδικοποιητή, μόνον το σύστημα των παρεπομένων αδειών μπορεί να αντισταθμίσει τους περιορισμούς στον ανταγωνισμό για τους οποίους αυτές παραπονούνται. Κατά συνέπεια, η ανάλυση του Πρωτοδικείου θα αφορά μόνον το σύστημα αυτό.

70. Στη σκέψη 107 της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή αναφέρει ότι, στο πλαίσιο του συστήματος παρεπομένων αδειών, «η EBU και τα μέλη της αναλαμβάνουν να χορηγούν σε τηλεοπτικούς φορείς που δεν είναι μέλη εκτεταμένη πρόσβαση σε αθλητικά προγράμματα της Eurovision, τα δικαιώματα των οποίων έχουν αποκτηθεί με συλλογικές διαπραγματεύσεις [...]». Σύμφωνα με την Επιτροπή, «το σύστημα του 1993 χορηγεί σε τρίτους τα δικαιώματα ζωντανής και ετεροχρονισμένης μετάδοσης από κοινού αποκτηθέντων δικαιωμάτων μετάδοσης αθλητικών εκδηλώσεων». Εξάλλου, στην αιτιολογική σκέψη 28 της

προσβαλλομένης αποφάσεως, προβάλλεται, συναφώς, ότι «οι οργανισμοί που δεν είναι μέλη της EBU διαθέτουν εκτενή πρόσβαση σε αχρησιμοποίητα δικαιώματα, δηλαδή για τη μετάδοση αθλητικών εκδηλώσεων των οποίων κανένα ή μόνον ένα μικρό μέρος μεταδίδεται από ένα μέλος».

71. Πρέπει να επισημανθεί ότι, όπως προκύπτει από το παράρτημα I της προσβαλλομένης αποφάσεως, το σύστημα των παρεπομένων αδειών, που ισχύει επί των τηλεοπτικών διαύλων που μεταδίδουν χωρίς αποκωδικοποιητή, προβλέπει τη δυνατότητα χορηγήσεως παρεπομένων αδειών για ζωντανές και μαγνητοσκοπημένες αναμεταδόσεις. Όσον αφορά τις ζωντανές μεταδόσεις (παράγραφος IV, σημείο 1, του παραρτήματος I), οι αναμεταδόσεις αυτές προβλέπονται μόνο για τις υπόλοιπες μεταδόσεις, δηλαδή αυτές των αγώνων ή μερών αγώνων που δεν μεταδίδονται ζωντανές από τα μέλη της EBU, και τούτο εφόσον «θεωρείται ότι μια εκδήλωση μεταδίδεται ζωντανά, εάν μεταδίδεται ζωντανά το μεγαλύτερο μέρος των βασικών αγωνισμάτων που την αποτελούν» (παράγραφος IV, σημείο 1.3, του παραρτήματος I). Κατά συνέπεια, αρκεί ένα μέλος της EBU να επιφυλάξει δι' εαυτόν τη ζωντανή μετάδοση του μεγαλύτερου μέρους των αγώνων μιας εκδηλώσεως για να μη χορηγηθούν παρεπόμενες άδειες στα μη μέλη που το ανταγωνίζονται στην ίδια αγορά αναφορικά με τη ζωντανή μετάδοση όλης της εκδηλώσεως, και μάλιστα αγώνων αυτής της εκδηλώσεως που δεν θα μεταδοθούν ζωντανοί από το μέλος της EBU.

72. Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις της SIC σε ερωτήματα του Πρωτοδικείου, ο πορτογαλικός δημόσιος φορέας (RTP - Radiotelevisão Portuguesa, SA, στο εξής: RTP), μέλος της EBU, αρνήθηκε στη SIC, κατ' εφαρμογήν αυτού του κανόνα, την πώληση παρεπομένων αδειών για τη ζωντανή μετάδοση των αγώνων του Παγκοσμίου Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου του 1994, και τούτο ακόμη και για τους αγώνες που η RTP δεν σχεδίαζε να μεταδώσει, και τούτο λόγω του ότι η RTP είχε την πρόθεση να μεταδώσει ζωντανούς τους περισσότερους αγώνες αυτού του πρωταθλήματος, δηλαδή 47 από τους 52 αγώνες.

73. Όμως, μολονότι προκύπτει ότι είναι ανάγκη, για λόγους συνδεόμενους με την αποκλειστικότητα των δικαιωμάτων αναμετάδοσης των αθλητικών εκδηλώσεων και τη διατήρηση της οικονομικής αξίας τους (βλ. ανωτέρω σκέψη 60), όπως τα μέλη της EBU επιφυλάσσουν δι' εαυτά τη ζωντανή μετάδοση των προγραμμάτων που η EBU έχει αποκτήσει, κανένας από τους λόγους αυτούς δεν δικαιολογεί να έχουν τα μέλη αυτά τη δυνατότητα να επεκτείνουν το εν λόγω δικαίωμα σε όλους τους αγώνες που αποτελούν μέρος της ίδιας αθλητικής εκδηλώσεως, ακόμα και όταν δεν έχουν την πρόθεση να μεταδώσουν ζωντανούς όλους αυτούς τους αγώνες.

74. Εξάλλου, από την από κοινού εφαρμογή του συστήματος παρεπομένων αδειών (που ισχύει για τους διαύλους που μεταδίδουν χωρίς αποκωδικοποιητή) και των

κανόνων περί παροχής αδειών εκμεταλλεύσεως (που ισχύουν για τους συνδρομητικούς διαύλους), προκύπτει ότι, έστω και αν ένα μέλος της EBU μεταδίδει κάτω του ημίσεος των αγώνων μιας αθλητικής εκδηλώσεως, ενώ μεταδίδει, παρ' όλ' αυτά, τους υπόλοιπους αγώνες της εκδηλώσεως αυτής στον συνδρομητικό του δίαυλο, το μη μέλος της EBU έχει πρόσβαση μόνο στη μαγνητοσκοπημένη αναμετάδοση, εκτός αν και το ίδιο αποτελεί συνδρομητικό δίαυλο - οπότε μπορεί να αγοράσει, σύμφωνα με τους κανόνες περί παροχής αδείας εκμεταλλεύσεως, παρεπόμενες άδειες για ζωντανές μεταδόσεις αγώνων ομοίων ή αναλόγων προς αυτούς που μεταδίδονται από το μέλος της EBU.

75. Κατά συνέπεια, και όπως προκύπτει από τη δικογραφία, μεταξύ άλλων από την ανταλλαγήσα μεταξύ M6 και Groupement de radiodiffuseurs français de l'union européenne de radio-télévision (GRF) και μεταξύ της SIC και της RTP αλληλογραφία, η δυνατότητα ζωντανής μετάδοσης των κυρίων αθλητικών εκδηλώσεων από μη μέλη της EBU έχει καταστεί αδύνατη, εφόσον τα μέλη της EBU δύνανται είτε να μεταδίδουν τα ίδια ζωντανά τις αθλητικές εκδηλώσεις είτε να κάνουν χρήση, κατ' εφαρμογήν του συστήματος των παρεπομένων αδειών, ενός δικαιώματος επιφυλάξεως και για τις εκδηλώσεις που δεν έχουν την πρόθεση να μεταδώσουν ζωντανές.

76. Οι περιορισμοί αυτοί είναι ακόμη περισσότερο δεσμευτικοί εφόσον από την υπό κρίση διαφορά προκύπτει ότι, γενικώς, μόνον η ζωντανή μετάδοση παρουσιάζει πραγματικό ενδιαφέρον για τις ενάγουσες, οι οποίες είναι τηλεοπτικοί δίαυλοι γενικού περιεχομένου μεταδίδοντες χωρίς αποκωδικοποιητή και διαθέτοντες εθνική εμβέλεια, και τούτο δοθέντος ότι η τηλεοπτική μετάδοση αθλητικών αγώνων, τουλάχιστον των σημαντικότερων εξ αυτών, δεν επιτρέπει την προσέλκυση μεγάλου ακροατηρίου και, επομένως, τη δικαιολόγηση του οικονομικού κόστους της παρά μόνον εφόσον το αποτέλεσμα των αγώνων αυτών παραμένει άγνωστο, άρα μόνον εφόσον η μετάδοση αυτή είναι ζωντανή. Αντιθέτως, όσον αφορά τους τηλεοπτικούς διαύλους γενικού περιεχομένου, όπως οι ενάγουσες, των οποίων η χρηματοδότηση εξαρτάται αποκλειστικώς από τη διαφήμιση και την ενίσχυση, για λόγους προβολής, εκπομπών μαγνητοσκοπημένης μετάδοσης αθλητικών εκδηλώσεων δεν παρουσιάζει πραγματικό ενδιαφέρον από οικονομική άποψη.

77. Στους περιορισμούς αυτούς προστίθενται επιπλέον - τουλάχιστον στην περίπτωση της Γαλλίας όπου περισσότεροι του ενός τηλεοπτικοί δίαυλοι είναι μέλη της EBU - πρακτικά ζητήματα που καθιστούν δυσχερή την πρόσβαση των μη μελών τόσο στην αγορά «ζωντανών» παρεπομένων αδειών όσο και στην αγορά μέσω πλειστηριασμών των δικαιωμάτων της EBU που δεν έχουν χρησιμοποιηθεί από τα μέλη της (αυτό ακριβώς συνέβη όσον αφορά τα δικαιώματα για την

τηλεοπτική αναμετάδοση των Ολυμπιακών Αγώνων του Σίδνεϋ στη γαλλική τηλεόραση). Οι δυσχέρειες αυτές οφείλονται, κατ' ουσίαν, στο γεγονός ότι οι τηλεοπτικοί δίαυλοι που δεν είναι μέλη της EBU δεν διαθέτουν, εντός μιας επαρκούς προθεσμίας, την αναγκαία πληροφόρηση, αφενός, για να χρησιμοποιήσουν πλήρως τα τεχνικά μέσα που είναι αναγκαία για την τηλεοπτική αναμετάδοση των αθλητικών εκδηλώσεων και, αφετέρου, για να προσαρμόσουν, τόσο τα προγράμματά τους όσο και τη γνωστοποίηση προς το κοινό, προκειμένου έτσι να κερδίσουν την ακροαματικότητα που δικαιολογεί η επένδυση.

78. Έτσι, όταν η M6 ζήτησε, με έγγραφο της 18ης Ιανουαρίου 1996, να της κοινοποιηθούν οι εκδηλώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων της Ατλάντα (Ιούλιος 1996), που θα μπορούσε να μεταδώσει, μόνον ύστερα από συνομιλία της 7ης Ιουνίου 1996, η GRF της γνωστοποίησε, κατά τρόπο λίαν αόριστο, ότι τα γαλλικά μέλη της EBU επρόκειτο να αφιερώσουν δεκαπέντε ώρες ζωντανής μετάδοσης ημερησίως και ότι, κατά συνέπεια, η πρόσβαση της M6 στις ζωντανές μεταδόσεις «θα μπορούσε ενδεχομένως να αφορά ελάχιστους αγώνες ποδοσφαίρου ή άλλους αγώνες μικρού ενδιαφέροντος, όπως το softball».

79. Ενόψει όλων των ανωτέρω, το πρώτο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι, αντίθετα προς όσα η Επιτροπή υποστηρίζει, το σύστημα παρεπομένων αδειών δεν διασφαλίζει ότι τα δικαιώματα ζωντανής μετάδοσης, των οποίων δεν έχουν κάνει χρήση τα μέλη της EBU, τίθενται στη διάθεση των ανταγωνιστών τους.

80. Όσον αφορά τη δυνατότητα αποκτήσεως παρεπομένων αδειών για τη μαγνητοσκοπημένη κάλυψη εκδηλώσεων ή την περιληπτική παρουσίασή τους, και έχοντας πάντα υπόψη το γεγονός ότι αυτός ο τρόπος μετάδοσης είναι περιορισμένου ενδιαφέροντος για τους γενικού περιεχομένου διαύλους που μεταδίδουν χωρίς αποκωδικοποιητή και διαθέτουν εθνική εμβέλεια, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι αυτή η δυνατότητα υπόκειται, επίσης, σε περισσότερους του ενός περιορισμούς. Πρώτον, η μετάδοση αγώνων των οποίων τα δικαιώματα αγοράστηκαν από την EBU δύναται να πραγματοποιηθεί το νωρίτερο μία ώρα ύστερα από τη λήξη της εκδηλώσεως (εμπάργκο μιας ώρας) ή από τον τελευταίο αγώνα της ημέρας, αλλά ποτέ πριν από τις 22:30 τοπική ώρα. Δεύτερον, από τα συνημμένα από τις ενάγουσες στη σχετική δικογραφία έγγραφα προκύπτει ότι, στην πραγματικότητα, τα μέλη της EBU επιβάλλουν, όσον αφορά, εν πάση περιπτώσει, τις χώρες όπου οι ενάγουσες ασκούν δραστηριότητες, ακόμα περισσότερο περιοριστικούς όρους, ιδίως, σχετικά με την ωριαία απαγόρευση και τον τρόπο δημοσιεύσεως των προγραμμάτων.

81. Τέλος, το αναλυθέν σύστημα προβλέπει τη δυνατότητα για τα μη μέλη της EBU της αγοράς δικαιωμάτων για αναμετάδοση δημοσιογραφικών ερευνών επικαιρότητας (δύο ανά εκδήλωση ή ανά ημέρα αγώνων, ενενήντα δευτερολέπτων

εκάστη), γνωστή ως News access. Όμως, όπως επισημάνθηκε από τις ενάγουσες, η δυνατότητα αυτή πάντοτε τους διασφαλιζόταν στις χώρες όπου ασκούν δραστηριότητες, ανεξαρτήτως του συστήματος των παρεπομένων αδειών. Στην περίπτωση της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, η ευχέρεια μετάδοσης περιληπτικών παρουσιάσεων αθλητικών εκδηλώσεων προς ενημέρωση του κοινού διασφαλίζεται κατ' εφαρμογήν του συνταγματικού δικαιώματος για πληροφόρηση. Στην περίπτωση της Γαλλίας, η δυνατότητα αυτή υφίσταται χάρη στον κώδικα δεοντολογίας που ισχύει μεταξύ των γαλλικών τηλεοπτικών διαύλων.

82. Απαντώντας σε ερωτήματα του Πρωτοδικείου σχετικά με το ζήτημα βάσει ποιων στοιχείων ισχυρίστηκε η Επιτροπή ότι το σύστημα προσβάσεως τρίτων στα δικαιώματα Eurovision, που ίσχυε για τους διαύλους μετάδοσης χωρίς αποκωδικοποιητή ύστερα από το 1993, προβλέπει «μεγάλες δυνατότητες ζωντανής και ετεροχρονισμένης αναμετάδοσης για τα μη μέλη υπό λογικές προϋποθέσεις», η Επιτροπή επισύναψε στη δικογραφία πίνακα προερχόμενο από την EBU όπου μνημονεύονταν οι παρεπόμενες άδειες που είχαν χορηγηθεί μέχρι τις 13 Μαΐου 1997. Παρ' όλ' αυτά, τα περιλαμβανόμενα σ' αυτόν τον πίνακα στοιχεία αντί να επιβεβαιώνουν τους ισχυρισμούς της Επιτροπής και της EBU, σχετικά με το σύστημα προσβάσεως τρίτων στο δίκτυο της EBU, τους κλονίζουν. Όντως, από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι, εάν, σε ορισμένα κράτη μέλη, όπως οι Κάτω Χώρες, η Σουηδία και η Νορβηγία, τα μέλη της EBU φαίνεται να χορηγούν παρεπόμενες άδειες σε ανταγωνιστικούς τηλεοπτικούς διαύλους, αντιθέτως, στα λοιπά κράτη μέλη, η χορήγηση παρεπομένων αδειών εξακολουθεί να σπανίζει, περιοριζόμενη σε παρεπόμενες άδειες που χορηγούνται σε περιφερειακούς τηλεοπτικούς διαύλους που ασκούν δραστηριότητα σε λίαν περιορισμένες αγορές, όπως στην Ισπανία (τούτο επιβεβαιώνεται, άλλωστε, από τον πίνακα παρεπομένων αδειών που η RTVE προσκόμισε στο πλαίσιο της παρεμβάσεώς της), ή σε παρεπόμενες άδειες περιοριζόμενες, σε σημαντικό βαθμό, στην αναμετάδοση αποσπασμάτων αγώνων προς ενημέρωση (το News Access), όπως στην Ιταλία ή στη Γερμανία. Όσον αφορά τις χώρες όπου ασκούν δραστηριότητες δύο από τις ενάγουσες, τη Γαλλία και την Πορτογαλία, καμιά παρεπόμενη άδεια δεν μνημονεύεται.

83. Κατά συνέπεια, από το σύνολο των τεθέντων στη διάθεση του Πρωτοδικείου στοιχείων, προκύπτει ότι, αντίθετα προς τα συμπεράσματα που συνάγει η Επιτροπή στην προσβαλλομένη απόφαση, το σύστημα των παρεπομένων αδειών δεν διασφαλίζει στους ανταγωνιστές των μελών της EBU επαρκή πρόσβαση στα δικαιώματα αναμεταδόσεως των αθλητικών εκδηλώσεων που τα τελευταία διαθέτουν λόγω της συμμετοχής τους σ' αυτόν τον όμιλο αγοράς. Το σύστημα αυτό, τόσο λόγω των κανόνων που προβλέπει όσο και λόγω της εφαρμογής του, δεν επιτρέπει - με ελάχιστες εξαιρέσεις - στους ανταγωνιστές των μελών της EBU

να λαμβάνουν παρεπόμενες άδειες για τη ζωντανή μετάδοση εκπομπών των οποίων τα δικαιώματα Eurovision δεν έχουν χρησιμοποιηθεί. Στην πραγματικότητα, το εν λόγω σύστημα επιτρέπει μόνον την απόκτηση παρεπομένων αδειών για τη μετάδοση περιληπτικών παρουσιάσεων αγώνων, υπό λίαν δεσμευτικούς όρους.

84. Το συμπέρασμα αυτό δεν κλονίζεται από το επιχείρημα της EBU με το οποίο επιδιώκεται να αποδειχθεί η εύρυθμη λειτουργία του συστήματος προσβάσεως των τρίτων στο δίκτυο της Eurovision από την ανυπαρξία προσφυγής στις προβλεπόμενες σ' αυτό διαδικασίες διαιτησίας. Κατ' αρχάς, το επιχείρημα αυτό δεν αποδεικνύεται ορθό, εφόσον, από την ανταλλαγή μεταξύ της SIC και της RTP αλληλογραφία, προκύπτει ότι αυτοί οι φορείς προσέφυγαν στη διαιτησία, τουλάχιστον σε σχέση με την αγορά παρεπομένων αδειών για το Παγκόσμιο Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου του 1994. Επιπλέον, η προσφυγή στη διαιτησία προβλέπεται, στο αναλυθέν σύστημα, μόνο για την περίπτωση διαφοράς ως προς την τιμή των παρεπομένων αδειών, πράγμα που συνεπάγεται ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη προσφεύγουν σ' αυτή μόνον όταν έχουν συμφωνήσει επί όλων των λοιπών προϋποθέσεων προσβάσεως (βλ. παράγραφο IV, σημείο 5.1 του παραρτήματος 1 της προσβαλλομένης αποφάσεως και παράρτημα II, στοιχεία iii, της ίδιας αποφάσεως). Κατά συνέπεια, η μη χρησιμοποίηση της διαδικασίας αυτής δεν αποδεικνύει ότι το σύστημα των παρεπομένων αδειών επιτρέπει πραγματική πρόσβαση στα προγράμματα της EBU.

85. Από το σύνολο των ανωτέρω, προκύπτει ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως κατά την εφαρμογή του άρθρου 81, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΕΚ, και τούτο επειδή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, ακόμη και στην περίπτωση της υπάρξεως περιορισμένης αγοράς προϊόντων για ορισμένες σημαντικές διεθνείς αθλητικές εκδηλώσεις, το σύστημα παρεπομένων αδειών διασφαλίζει την πρόσβαση των τρίτων που ανταγωνίζονται τα μέλη της EBU στα δικαιώματα τηλεοπτικών μεταδόσεων Eurovision και επιτρέπει, κατά συνέπεια, να αποφεύγεται η εξάλειψη του ανταγωνισμού στην αγορά αυτή.

86. Καθώς η εκ μέρους της Επιτροπής έκδοση ατομικής αποφάσεως περί εξαιρέσεως προϋποθέτει ότι η συμφωνία ή η απόφαση για την ένωση επιχειρήσεων πληροί, σωρευτικώς, τις τέσσερις προϋποθέσεις του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ, και ότι αρκεί η απουσία μιας από τις προϋποθέσεις αυτές για την άρνηση χορηγήσεως εξαιρέσεως (βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 13ης Ιουλίου 1966, 56/64 και 58/64, Consten και Grundig κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 363, και του Προρωτοδικείου, της 15ης Ιουλίου 1994, T-17/93, Matra Hachette κατά Επιτροπής, Συλλογή 1994, σ. II-593, σκέψη 104), επιβάλλεται η ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως, χωρίς να παρίσταται

ανάγκη εκδόσεως αποφάσεως επί των λοιπών προβαλλομένων λόγων, ούτε η ικανοποίηση των αιτημάτων προσκομίσεως εγγράφων που έχουν υποβάλει οι προσφεύγουσες στις υποθέσεις T-216/00 και T-300/00.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ (δεύτερο πενταμελές τμήμα)

αποφασίζει:

Ακυρώνει την απόφαση 2000/400/EK της Επιτροπής, της 10ης Μαΐου 2000, σχετικά με διαδικασία του άρθρου 81 της Συνθήκης EK (IV/32.150 - Eurovision).

«Προδικαστική παραπομπή - Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών - Άρνηση προβολής διαφημιστικών μηνυμάτων για οινοπνευματώδη ποτά κατά τη διάρκεια αθλητικής εκδηλώσεως που έλαβε χώρα σε κράτος μέλος του οποίου η νομοθεσία επιτρέπει την τηλεοπτική διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών αλλά που μεταδόθηκε τηλεοπτικώς σε άλλο κράτος μέλος του οποίου η νομοθεσία απαγορεύει τη διαφήμιση αυτή»

2. Υπόθεση C-318/00,

μεταξύ

**Bacardi-Martini SAS,
Cellier des Dauphins,**

και

Newcastle United Football Company Ltd,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

εκδίδει την ακόλουθη Απόφαση

1. Με διάταξη της 28ης Ιουλίου 2000, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 14 Αυγούστου 2000, το High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division, έθεσε βάσει του άρθρου 234 ΕΚ δύο προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρου 49 ΕΚ).

2. Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο δίκης που οι Bacardi-Martini SAS και Cellier des Dauphins (στο εξής: ενάγουσες της κύριας δίκης) κίνησαν κατά της Newcastle United Football Company Ltd (στο εξής: Newcastle) για να αποζημιωθούν για τη ζημία που υπέστησαν λόγω της φερόμενης αναμείξεως της Newcastle στην εκτέλεση συμβάσεων προβολής διαφημιστικών μηνυμάτων τις οποίες είχαν συνάψει με την Dorna Marketing (UK) Ltd (στο εξής: Dorna).

Το νομικό πλαίσιο

3. Ο γαλλικός νόμος 91/32, της 10ης Ιανουαρίου 1991, περί καταπολεμήσεως του εθισμού στη νικοτίνη και του αλκοολισμού (JORF της 12ης Ιανουαρίου 1991, σ.

615, στο εξής: νόμος Évin), τροποποίησε το άρθρο L. 17 του κώδικα περί χώρων λιανικής πώλησεως ποτών, το οποίο στη συνέχεια αποτέλεσε το άρθρο L. 3323-2 του κώδικα δημοσίας υγείας.

4. Η διάταξη αυτή επιτρέπει ορισμένες περιοριστικώς απαριθμούμενες μορφές άμεσης ή έμμεσης διαφήμισεως οινοπνευματωδών ποτών.

5. Από τον νόμο Évin προκύπτει ότι απαγορεύεται κάθε μη ρητώς επιτρεπομένη διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών, τα οποία ορίζονται ως ποτά με περιεκτικότητα οινοπνεύματος ανώτερη του 1,2 βαθμού. Η τηλεοπτική διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών, εφόσον δεν επιτρέπεται ρητώς, είναι απαγορευμένη.

6. Η απαγόρευση αυτή επιβεβαιώθηκε από το άρθρο 8 του διατάγματος 92-280, της 27ης Μαρτίου 1992, το οποίο εκδόθηκε για την εφαρμογή της πρώτης υποπεριπτώσεως του άρθρου 27 του νόμου της 30ής Σεπτεμβρίου 1986 περί ελευθερίας επικοινωνίας και περί καθορισμού των γενικών αρχών σχετικά με το καθεστώς που ισχύει για τη διαφήμιση και τη χορηγία (JORF της 28ης Μαρτίου 1992, σ. 4313), το οποίο ορίζει:

«Απαγορεύεται η διαφήμιση που αφορά, αφενός, τα προϊόντα των οποίων η τηλεοπτική διαφήμιση αποτελεί αντικείμενο νομοθετικής απαγορεύσεως και, αφετέρου, τα ακόλουθα προϊόντα και τους ακόλουθους οικονομικούς τομείς:

- ποτά με περιεκτικότητα οινοπνεύματος ανώτερη του 1,2 βαθμού·

[...]».

7. Το Conseil supérieur de l'audiovisuel (ραδιοτηλεοπτικό συμβούλιο, στο εξής: CSA) είναι ανεξάρτητη διοικητική αρχή η οποία εγγυάται την άσκηση της ελευθερίας επικοινωνίας. Ασκεί μεταξύ άλλων έλεγχο επί των διαφημίσεων που μεταδίδονται από ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς. Το CSA δύναται να επιβάλλει διοικητικές κυρώσεις στους σταθμούς που δεν τηρούν τις υποχρεώσεις που υπέχουν μεταξύ άλλων από τον νόμο Évin.

8. Το 1995, το CSA εξέδωσε κώδικα δεοντολογίας, στον οποίο περιέχονται αρχές σχετικά με την τηλεοπτική μετάδοση από γαλλικούς σταθμούς αθλητικών γεγονότων τα οποία λαμβάνουν χώρα στη Γαλλία ή στο εξωτερικό και κατά τη διάρκεια των οποίων στους σχετικούς χώρους είναι τοποθετημένες πινακίδες για τη διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών. Οι αρχές που διατυπώνονται στον κώδικα αυτόν, ο οποίος τροποποιήθηκε κατ' επανάληψη, δεν έχουν κανονιστικό χαρακτήρα, αλλά, κατά το προοίμιο του κώδικα αυτού, θεωρείται ότι πρέπει να εφαρμόζονται οικειοθελώς σύμφωνα με την καλή πίστη.

9. Κατά τον κώδικα δεοντολογίας που εκδόθηκε από το CSA, όπως είχε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, οι Γάλλοι παραγωγοί και διαφημιστές δεν μπορούν να τύχουν διαφορετικής μεταχειρίσεως από εκείνη των

αλλοδαπών ανταγωνιστών τους, εντός των ορίων μόνον του εθνικού νόμου του τόπου της εκδηλώσεως.

10. Ο κώδικας αυτός λαμβάνει ως αφετηρία την αρχή ότι ο τηλεοπτικός σταθμός δεν πρέπει να διευκολύνει διαφημίσεις οινοπνευματωδών ποτών.

11. Προς τούτο, διακρίνει μεταξύ «πολυεθνικών εκδηλώσεων» και «λοιπών εκδηλώσεων» που λαμβάνουν χώρα στο εξωτερικό.

12. Όσον αφορά τις «πολυεθνικές εκδηλώσεις», των οποίων οι εικόνες, εφόσον μεταδίδονται σε μεγάλο αριθμό χωρών, δεν μπορούν να θεωρηθούν ως απευθυνόμενες κυρίως στο γαλλικό κοινό, δεν είναι δυνατόν να υπάρξει υπόνοια ότι οι γαλλικοί τηλεοπτικοί σταθμοί, όταν εκπέμπουν εικόνες των οποίων δεν ελέγχουν τις συνθήκες λήψεως, διευκολύνουν τις σχετικές διαφημίσεις, ακόμη και αν τελικά οι διαφημίσεις αυτές εμφανιστούν στην οθόνη.

13. Για τις «λοιπές εκδηλώσεις», όταν η νομοθεσία της γηπεδούχου ή διοργανώτριας χώρας επιτρέπει τη διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών στους αγωνιστικούς χώρους αλλά η μετάδοση αφορά ειδικά το γαλλικό κοινό, καθήκον όλων όσων συμβάλλονται με τον κάτοχο των δικαιωμάτων μετάδοσης είναι να χρησιμοποιούν κάθε δυνατό μέσο ώστε να μη φθάσουν στην κεραία εμπορικά σήματα που αφορούν οινοπνευματώδη ποτά.

14. Ο British Code of Advertising (βρετανικός κώδικας διαφήμισης) δεν απαγορεύει τη διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών ούτε περιορίζει τον τρόπο διαφήμισέως τους. Ωστόσο, περιορίζει πολλαπλώς το περιεχόμενο των διαφημίσεων αυτών.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

15. Οι ενάγουσες της κύριας δίκης είναι εταιρίες γαλλικού δικαίου, οι οποίες ασκούν μεταξύ άλλων τη δραστηριότητα παραγωγής και εμπορίας οινοπνευματωδών ποτών. Η Newcastle είναι εταιρία αγγλικού δικαίου ιδιοκτήτρια και διαχειρίστρια ποδοσφαιρικού σωματείου και γηπέδου.

16. Στο πλαίσιο συμφωνίας που συνήφθη το 1994 μεταξύ, αφενός, μιας ποδοσφαιρικής ενώσεως και διαφόρων ποδοσφαιρικών σωματείων, περιλαμβανομένης της Newcastle, και, αφετέρου, της Dorna, η τελευταία ανέλαβε να πωλεί και να προβάλλει διαφημιστικά μηνύματα κατά μήκος της γραμμής του πλαγίου άουτ των γηπέδων των σωματείων για κάθε εντός έδρας αγώνα των πρώτων ομάδων των σωματείων αυτών.

17. Κατά τους όρους δύο συμβάσεων που συνήφθησαν τον Νοέμβριο του 1996 μεταξύ των εναγουσών της κύριας δίκης και της Dorna, η τελευταία ανέλαβε την υποχρέωση να δώσει στις πρώτες χρόνο διαφήμισης στο ηλεκτρονικό σύστημά

της εκ περιτροπής διαφημίσεως σε διαφημιστικές πινακίδες κατά τη διάρκεια ενός αγώνα μεταξύ της Newcastle και της Metz, γαλλικού ποδοσφαιρικού σωματείου, ο οποίος επρόκειτο να διεξαχθεί στις 3 Δεκεμβρίου 1996 στο Newcastle στο πλαίσιο του τρίτου γύρου του κυπέλλου UEFA (Union des associations européennes de football - Ένωση Ευρωπαϊκών Ποδοσφαιρικών Ομοσπονδιών).

18. Ο αγώνας αυτός επρόκειτο να μεταδοθεί τηλεοπτικώς στο Ηνωμένο Βασίλειο και στη Γαλλία. Η Newcastle είχε αναλάβει μεταξύ άλλων την υποχρέωση, μέσω συμφωνίας που είχε υπογράψει με τη CSI Ltd (στο εξής: CSI), εταιρία αγγλικού δικαίου της οποίας η δραστηριότητα συνίσταται ιδίως στην πώληση δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως αθλητικών γεγονότων, να επιτρέψει την απ' ευθείας μετάδοση του αγώνα στη γαλλική τηλεόραση.

19. Οι διαφημίσεις οινοπνευματωδών ποτών οι οποίες επρόκειτο να προβληθούν κατά τον αγώνα σύμφωνα με τις συμβάσεις που είχαν συναφθεί μεταξύ των εναγουσών της κύριας δίκης και της Dorna πληρούσαν τις απαιτήσεις του αγγλικού δικαίου.

20. Λίγο πριν από την έναρξη του αγώνα, η Newcastle αντελήφθη ότι η Dorna είχε πωλήσει στις ενάγουσες της κύριας δίκης διαφημιστικούς χώρους με σκοπό την προβολή διαφημίσεων οινοπνευματωδών ποτών κατά τη διάρκεια του αγώνα. Κατόπιν αυτού, η Newcastle πληροφόρησε την Dorna ότι, εφόσον ο αγώνας επρόκειτο να μεταδοθεί από γαλλικό τηλεοπτικό σταθμό, θα εφαρμοζόταν η γαλλική νομοθεσία η οποία περιορίζει τη διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών, οπότε η Dorna έπρεπε να αφαιρέσει από τις διαφημιστικές της πινακίδες τις διαφημίσεις των εναγουσών της κύριας δίκης προκειμένου να συμμορφωθεί προς τη ρύθμιση αυτή.

21. Δεδομένου ότι σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα πριν από την έναρξη του αγώνα οι σχετικές διαφημίσεις δεν μπορούσαν πλέον αφαιρεθούν από το σύστημα της εκ περιτροπής διαφημίσεως σε διαφημιστικές πινακίδες, το σύστημα αυτό προγραμματίστηκε εις τρόπον ώστε, κατά τη διάρκεια του αγώνα, οι διαφημίσεις, σε κάθε εμφάνισή τους στις πινακίδες, να παραμένουν σε αυτές μόνον επί ένα έως δύο δευτερόλεπτα, αντί των τριάντα δευτερολέπτων που προβλέπονταν στις συμβάσεις. Ο αγώνας αυτός μεταδόθηκε απ' ευθείας στη γαλλική τηλεόραση, καθόσον η CSI είχε πωλήσει τα δικαιώματα μεταδόσεως στον γαλλικό τηλεοπτικό σταθμό Canal+.

22. Στις 23 Ιουλίου 1998 οι προσφεύγουσες της κύριας δίκης άσκησαν ενώπιον του High Court (England & Wales), Queen's Bench Division, αγωγή κατά των Dorna και Newcastle, με την οποία ζήτησαν μεταξύ άλλων να επιδικαστεί αποζημίωση και να διαταχθούν οι εναγόμενες να παύσουν να συμπεριφέρονται κατ' αυτόν τον

τρόπο. Στη συνέχεια, οι ενάγουσες παραιτήθηκαν από τα αιτήματά τους κατά της Dorna.

23. Προς στήριξη της αγωγής κατά της Newcastle, οι ενάγουσες της κύριας δίκης ισχυρίζονται ότι η παράβαση των συμβάσεων που συνήφθησαν μεταξύ αυτών και της Dorna πρέπει να καταλογιστεί στη Newcastle, ότι η ανάμειξη της Newcastle στις συμβάσεις αυτές δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από τις διατάξεις για την εφαρμογή του νόμου Évin καθόσον οι διατάξεις αυτές είναι ασύμβατες με το άρθρο 59 της Συνθήκης και ότι επομένως η Newcastle είναι υπεύθυνη για τις ζημίες που οι ενάγουσες της κύριας δίκης υπέστησαν λόγω της αθετήσεως των συμβάσεων αυτών την οποία προκάλεσε η Newcastle.

24. Οι ενάγουσες της κύριας δίκης θεωρούν ότι οι διατάξεις για την εφαρμογή του νόμου Évin, και ειδικότερα όπως αυτές ερμηνεύονται και εφαρμόζονται από το CSA, παραγνωρίζουν το άρθρο 59 της Συνθήκης καθόσον αποτελούν περιορισμό για τη διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών, δεδομένου ότι περιορίζουν τη διαφήμιση οιοπνευματωδών ποτών κατά τη διάρκεια αθλητικών γεγονότων που λαμβάνουν χώρα σε άλλα κράτη μέλη πλην της Γαλλίας, όταν τα γεγονότα αυτά μεταδίδονται τηλεοπτικώς στη Γαλλία, και/ή δεδομένου ότι απαγορεύουν ή περιορίζουν την τηλεοπτική μετάδοση στη Γαλλία αθλητικών γεγονότων που λαμβάνουν χώρα σε άλλα κράτη μέλη και επ' ευκαιρία των οποίων προβάλλονται διαφημίσεις οιοπνευματωδών ποτών στους τόπους όπου τα γεγονότα αυτά λαμβάνουν χώρα.

25. Κατά τις ενάγουσες της κύριας δίκης, το δημόσιο συμφέρον που οι διατάξεις για την εφαρμογή του νόμου Évin επιδιώκουν να διασφαλίσουν προστατεύεται προσηκόντως από την εφαρμοστέα στο Ηνωμένο Βασίλειο ρύθμιση περί διαφημίσεως οιοπνευματωδών ποτών.

26. Επιπλέον, οι ενάγουσες της κύριας δίκης υποστηρίζουν ότι οι περιορισμοί που επιβάλλονται σύμφωνα με τις διατάξεις για την εφαρμογή του νόμου Évin είναι για διάφορους λόγους δυσανάλογοι.

27. Αμυνόμενη, η Newcastle ισχυρίζεται, μεταξύ άλλων, ότι το γεγονός ότι βάσει των διατάξεων για την εφαρμογή του νόμου Évin ανατέθηκε στη Dorna να αποσύρει τις διαφημίσεις των εναγουσών της κύριας δίκης είναι δικαιολογημένο καθόσον οι διατάξεις αυτές είναι συμβατές με το άρθρο 59 της Συνθήκης.

28. Το High Court σημειώνει, αφενός, ότι διάφορα γαλλικά δικαστήρια έχουν εκδώσει δισταμένες αποφάσεις σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής του νόμου Évin στις διασυνοριακές μεταδόσεις αθλητικών γεγονότων. Αφετέρου, αναφέρει μια υποβληθείσα σε αυτό έκθεση πραγματογνώμονα σχετικά με τις συνέπειες που έχουν στην πράξη οι διατάξεις για την εφαρμογή του νόμου Évin. Από την έκθεση αυτή προκύπτει μεταξύ άλλων ότι οι αγώνες που προηγούνται των προημιτελικών

του κυπέλλου UEFA θεωρείται ότι υπάγονται στις «λοιπές εκδηλώσεις» υπό την έννοια του κώδικα δεοντολογίας που εκδόθηκε από το CSA.

29. Αφού βεβαιώθηκε ότι τα ζητήματα που ανέκυψαν ενώπιόν του δεν πρέπει να εξεταστούν υπό το πρίσμα της οδηγίας 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 3ης Οκτωβρίου 1989, για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων (ΕΕ L 298, σ. 23), το High Court εκτίμησε ότι η εφαρμοστέα διάταξη κοινοτικού δικαίου είναι το άρθρο 59 της Συνθήκης.

30. Ωστόσο, δεν θεώρησε ότι προσήκει να αποφανθεί οριστικώς ένα αγγλικό δικαστήριο επί της νομιμότητας γαλλικού νόμου με γνώμονα το άρθρο 59 της Συνθήκης, ειδικότερα δε χωρίς η Γαλλική Κυβέρνηση να έχει δυνατότητα να υποβάλει τις παρατηρήσεις της επί του ζητήματος αυτού.

31. Υπό τις συνθήκες αυτές, το High Court αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να θέσει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Αντίκειται στο άρθρο 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρο 49 ΕΚ) τα άρθρα L.17 έως L.21 του γαλλικού κώδικα περί χώρων λιανικής πώλησεως ποτών (οι αποκαλούμενες διατάξεις για την εφαρμογή του νόμου Évin), το άρθρο 8 του διατάγματος 92-280 της 27ης Μαρτίου 1992 και οι διατάξεις του κώδικα δεοντολογίας της 28ης Μαρτίου 1995, καθόσον εμποδίζουν ή περιορίζουν
α) τη διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών κατά τη διάρκεια αθλητικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη πλην της Γαλλίας, όταν τα γεγονότα αυτά πρόκειται να μεταδοθούν τηλεοπτικώς στη Γαλλία, και
β) τη μετάδοση στη Γαλλία αθλητικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη σε χώρους όπου προβάλλονται διαφημίσεις οινοπνευματωδών ποτών;

2) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, αντίκειται στο άρθρο 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρο 49 ΕΚ) ο τρόπος κατά τον οποίο οι διατάξεις αυτές ερμηνεύονται και εφαρμόζονται στην πράξη από το Conseil supérieur de l'audiovisuel, καθόσον εμποδίζει ή περιορίζει

α) τη διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών κατά τη διάρκεια αθλητικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη πλην της Γαλλίας, όταν τα γεγονότα αυτά πρόκειται να μεταδοθούν τηλεοπτικώς στη Γαλλία, και
β) τη μετάδοση στη Γαλλία αθλητικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη σε χώρους όπου προβάλλονται διαφημίσεις οινοπνευματωδών ποτών;»

32. Εκτιμώντας ότι, βάσει των εγγράφων που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο, είναι ελάχιστα σαφείς οι λόγοι για τους οποίους η απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα είναι αναγκαία στο αιτούν δικαστήριο για να εκδώσει την απόφασή του

στην υπόθεση της κύριας δίκης, το Δικαστήριο, σύμφωνα με το άρθρο 104, παράγραφος 5, του Κανονισμού της ενώπιόν του διαδικασίας, ζήτησε από το αιτούν δικαστήριο να εξηγήσει λεπτομερέστερα πάνω σε ποια βάση η Newcastle θα μπορούσε να επικαλεστεί τον νόμο Ένιν - υποτιθεμένου ότι ο νόμος αυτός είναι συμβατός με το άρθρο 59 της Συνθήκης - προκειμένου να απορριφθεί η αγωγή που ασκήθηκε κατ' αυτής.

33. Απαντώντας στην αίτηση αυτή, το High Court διευκρίνισε ότι τα αιτήματα κατά της Newcastle στηρίζονται «στη βλάβη που προκλήθηκε από την παράτρυνση για την παράβαση συμβατικής υποχρέωσης». Κατά το αγγλικό δίκαιο, είναι δεδομένο ότι ένας διάδικος δύναται να επικαλεστεί ότι μια τέτοια ανάμειξη σε σύμβαση είναι δικαιολογημένη. Το ζήτημα τί αποτελεί δικαιολογία στο πλαίσιο αυτό εμπίπτει στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου, το οποίο θα πρέπει να αποφανθεί λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων της υποθέσεως.

34. Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι η Newcastle ισχυρίστηκε ότι είχε δικαίωμα να δώσει οδηγίες για την αφαίρεση των διαφημίσεων στο γήπεδο, καθόσον μεταξύ άλλων «οι οδηγίες αυτές δόθηκαν για τον λόγο ότι εύλογα μπορούσε να θεωρηθεί ότι διαφορετικά η συνέπεια θα ήταν να παραβιαστεί το γαλλικό δίκαιο».

35. Όσο για τις ενάγουσες της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι προέβαλαν ότι κατά το κοινοτικό δίκαιο ο αμυντικός αυτός ισχυρισμός δεν μπορεί να γίνει δεκτός, καθόσον ο νόμος Ένιν είναι ούτως ή άλλως αντίθετος προς το άρθρο 59 της Συνθήκης.

36. Κατά συνέπεια, το High Court εκτίμησε ότι ήταν σκόπιμο να ζητήσει από το Δικαστήριο να εκδώσει προδικαστική απόφαση επί του προβλήματος κοινοτικού δικαίου το οποίο έφερε ενώπιόν του.

Επί του παραδεκτού

Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου

37. Η Γαλλική Κυβέρνηση και η Επιτροπή υποστηρίζουν ότι τα προδικαστικά ερωτήματα είναι απαράδεκτα. Συγκεκριμένα, κατά τη Γαλλική Κυβέρνηση, δεν υφίσταται εξωεδαφική εφαρμογή της γαλλικής νομοθεσίας. Ο γαλλικός τηλεοπτικός σταθμός είναι εκείνος ο οποίος, έχοντας αγοράσει τα δικαιώματα τηλεοπτικής μεταδόσεως, είναι υπεύθυνος για τυχόν παράβαση του γαλλικού νόμου κατά τη μετάδοση στη Γαλλία του αγώνα που διεξήχθη στην Αγγλία. Όταν επικαλέστηκε την εφαρμογή της γαλλικής νομοθεσίας, η Newcastle είχε ως κίνητρο μόνον τον φόβο να χάσει το αντάλλαγμα των δικαιωμάτων μεταδόσεως.

38. Η Επιτροπή προσθέτει ότι το αιτούν δικαστήριο δεν διευκρίνισε αν και κατά ποιον τρόπο τέτοιες σκέψεις οικονομικού χαρακτήρα θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την ανάμειξη σε σύμβαση μεταξύ τρίτων. Γενικότερα, το αιτούν δικαστήριο δεν παρέσχε στο Δικαστήριο καμία ένδειξη σχετικά με τον τρόπο κατά τον οποίο οι απαντήσεις στα τεθέντα ερωτήματα θα μπορούσαν να το βοηθήσουν να λύσει τη διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί.

39. Αντιθέτως, κατά τις ενάγουσες της κύριας δίκης, το παραδεκτό της προδικαστικής παραπομπής απορρέει από το γεγονός ότι το αιτούν δικαστήριο οφείλει να εξετάσει όλους τους δικαιολογητικούς λόγους που προβλήθηκαν ενώπιόν του. Δεν αμφισβητείται ότι η απόφαση της Newcastle είχε ως κίνητρο την ύπαρξη και τα αποτελέσματα της γαλλικής νομοθεσίας. Οι ενάγουσες της κύριας δίκης ισχυρίζονται ότι η προσπάθεια αυτή δικαιολογήσεως είναι αλυσιτελής εφόσον ο νόμος *Évin* είναι ασύμβατος με το άρθρο 59 της Συνθήκης.

40. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου συντάσσεται με την επιχειρηματολογία αυτή και προσθέτει ότι, αν η σύμβαση μεταξύ της Newcastle και της CSI προβλέπει, ρητώς ή σιωπηρώς, την τήρηση του γαλλικού δικαίου κατά τη μετάδοση του αγώνα, το συμβατό του γαλλικού δικαίου με το άρθρο 59 της Συνθήκης θα έχει όντως σημασία για την κύρια δίκη. Εν πάση περιπτώσει, η απαίτηση να διαπραγματεύεται ο γαλλικός τηλεοπτικός σταθμός την τήρηση του νόμου *Évin* κατά τη μετάδοση αγώνων που διεξάγονται στο εξωτερικό θα προσδίδει στη νομοθεσία αυτή εξωεδαφικά αποτελέσματα.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

41. Πρέπει να υπομνηστεί ότι, κατά πάγια νομολογία, μόνον του εθνικού δικαστηρίου, το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και το οποίο πρέπει να αναλάβει την ευθύνη της δικαστικής αποφάσεως που θα εκδοθεί, έργο είναι να εκτιμήσει, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων της υποθέσεως, τόσο την ανάγκη εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως για να είναι σε θέση να εκδώσει την απόφασή του όσο και τη λυσιτέλεια των ερωτημάτων που θέτει στο Δικαστήριο. Κατά συνέπεια, από τη στιγμή που τα ερωτήματα που τέθηκαν αφορούν την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, το Δικαστήριο, κατ' αρχήν, οφείλει να αποφανθεί (βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, *Bosman*, Συλλογή 1995, σ. I-4921, σκέψη 59· της 13ης Μαρτίου 2001, C-379/98, *PreussenElektra*, Συλλογή 2001, σ. I-2099, σκέψη 38, και της 10ης Δεκεμβρίου 2002, C-153/00, *Der Weduwe*, που δεν έχει ακόμη δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 31).

42. Ωστόσο, το Δικαστήριο έχει κρίνει επίσης ότι, σε εξαιρετικές περιστάσεις, οφείλει να εξετάζει τις συνθήκες υπό τις οποίες του ζητήθηκε από το εθνικό δικαστήριο να εκδώσει προδικαστική απόφαση (βλ., στο ίδιο πνεύμα, την προαναφερθείσα απόφαση PreussenElektra, σκέψη 39). Συγκεκριμένα, το πνεύμα συνεργασίας που πρέπει να πρυτανεύει κατά τη λειτουργία της προδικαστικής παραπομπής συνεπάγεται ότι, από την πλευρά του, το εθνικό δικαστήριο λαμβάνει υπόψη την αποστολή που έχει ανατεθεί στο Δικαστήριο, η οποία συνίσταται στο να συμβάλλει στην απονομή της δικαιοσύνης εντός των κρατών μελών και όχι να διατυπώνει συμβουλευτικές γνώμες επί γενικών ή υποθετικών ζητημάτων (προαναφερθείσες αποφάσεις Bosman, σκέψη 60, και Der Weduwe, σκέψη 32).

43. Έτσι, το Δικαστήριο έχει εκτιμήσει ότι δεν μπορεί να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος εθνικού δικαστηρίου όταν είναι πρόδηλον ότι η ερμηνεία ή η εκτίμηση του κύρους κοινοτικού κανόνα, που ζητούνται από το εθνικό δικαστήριο, δεν έχουν σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμη όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία για να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του τέθηκαν (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Bosman, σκέψη 61, και τις αποφάσεις της 9ης Μαρτίου 2000, C-437/97, EKW και Wein & Co., Συλλογή 2000, σ. I-1157, σκέψη 52, και της 13ης Ιουλίου 2000, C-36/99, Idéal tourisme, Συλλογή 2000, σ. I-6049, σκέψη 20).

44. Για να μπορέσει το Δικαστήριο να εκτελέσει την αποστολή του σύμφωνα με τη Συνθήκη, είναι απαραίτητο τα εθνικά δικαστήρια να διευκρινίζουν, όταν οι λόγοι αυτοί δεν προκύπτουν σαφώς από τη δικογραφία, τους λόγους για τους οποίους θεωρούν ότι η απάντηση στα ερωτήματά τους είναι αναγκαία για τη λύση της διαφοράς (απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1981, 244/80, Foglia, Συλλογή 1981, σ. 3045, σκέψη 17). Έτσι, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι είναι απαραίτητο να παρέχει το εθνικό δικαστήριο ένα minimum διευκρινίσεων όσον αφορά τους λόγους της επιλογής των κοινοτικών διατάξεων των οποίων ζητεί την ερμηνεία και όσον αφορά τη σχέση που θεωρεί ότι υφίσταται μεταξύ των διατάξεων αυτών και της εφαρμοστέας εθνικής νομοθεσίας (διάταξη της 28ης Ιουνίου 2000, C-116/00, Laguillaumie, Συλλογή 2000, σ. I-4979, σκέψη 16).

45. Επιπλέον, το Δικαστήριο πρέπει να είναι ιδιαίτερος προσεκτικό όταν, στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ ιδιωτών, του τίθεται ερώτημα με το οποίο επιδιώκεται να παρασχεθεί στο εθνικό δικαστήριο η δυνατότητα να εκτιμήσει αν η νομοθεσία άλλου κράτους μέλους είναι σύμφωνη με το κοινοτικό δίκαιο (προαναφερθείσα απόφαση Foglia, σκέψη 30).

46. Εν προκειμένω, εφόσον με τα τεθέντα ερωτήματα επιδιώκεται να παρασχεθεί στο αιτούν δικαστήριο η δυνατότητα να εκτιμήσει το συμβατό της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους με το κοινοτικό δίκαιο, το Δικαστήριο πρέπει να πληροφορηθεί με εμπειριστατωμένο τρόπο τους λόγους για τους οποίους το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η απάντηση στα ερωτήματα αυτά είναι αναγκαία για να μπορέσει να εκδώσει την απόφασή του.

47. Από την περιγραφή του νομικού πλαισίου στην οποία προέβη το αιτούν δικαστήριο προκύπτει ότι το δικαστήριο αυτό πρέπει να εφαρμόσει στην κύρια δίκη τις διατάξεις του αγγλικού δικαίου. Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι «το ερώτημα ως προς τη νομιμότητα των διατάξεων για την εφαρμογή του νόμου Ένιν βρίσκεται στο επίκεντρο της υποθέσεως» χωρίς ωστόσο να εκθέτει ότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι αναγκαία για να μπορέσει να εκδώσει την απόφασή του.

48. Κληθέν από το Δικαστήριο να εξηγήσει λεπτομερέστερα πάνω σε ποια βάση η Newcastle θα μπορούσε να επικαλεστεί τον νόμο Ένιν, το αιτούν δικαστήριο στην ουσία περιορίστηκε να παραθέσει το επιχείρημα της εναγόμενης της κύριας δίκης ότι εύλογα μπορούσε να νομίσει ότι η παράλειψη να δοθούν οδηγίες για την αφαίρεση των διαφημίσεων στο γήπεδο θα κατέληγε στο να παραβιαστεί το γαλλικό δίκαιο.

49. Αντιθέτως, το αιτούν δικαστήριο δεν εξέθεσε αν το ίδιο εκτιμά ότι η Newcastle εύλογα μπορούσε να υποθέσει ότι όφειλε να εφαρμόσει τη γαλλική νομοθεσία, το δε Δικαστήριο δεν διαθέτει κανένα στοιχείο που να δείχνει κάτι τέτοιο.

50. Εξάλλου, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου ισχυρίστηκε ότι η προϋπόθεση για να συναχθεί ότι είναι λυσιτελή τα προδικαστικά ερωτήματα μπορεί να συνίσταται στην ύπαρξη υποχρεώσεως της Newcastle να τηρήσει τη γαλλική νομοθεσία βάσει των όρων της συμφωνίας που είχε συνάψει με τη CSI, η οποία προέβλεπε τη μετάδοση του αγώνα Newcastle-Metz από γαλλικό τηλεοπτικό σταθμό. Εν προκειμένω, αρκεί η διαπίστωση ότι το αιτούν δικαστήριο δεν ανέφερε την ύπαρξη τέτοιας συμβατικής υποχρεώσεως.

51. Επιπλέον, όπως ορθώς υπογραμμίζει ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 34 των προτάσεών του, ακόμη και αν το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η Newcastle εύλογα μπορούσε να υποθέσει ότι η τήρηση της γαλλικής νομοθεσίας απαιτούσε την ανάμειξή της στις σχετικές συμβάσεις, δεν είναι σαφές για ποιον λόγο τούτο δεν θα ισχύει πλέον αν η διάταξη που η Newcastle ήθελε να τηρήσει αποδειχθεί αντίθετη προς το άρθρο 59 της Συνθήκης.

52. Πάντως, η διάταξη περί παραπομπής δεν περιέχει καμία πληροφορία ούτε σχετικά με το σημείο αυτό.

53. Υπό τις συνθήκες αυτές, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το Δικαστήριο δεν διαθέτει στοιχεία από τα οποία μπορεί να προκύψει η ανάγκη να αποφανθεί επί του ζητήματος αν είναι συμβατή με τη Συνθήκη ρύθμιση κράτους μέλους άλλου από εκείνο του αιτούντος δικαστηρίου.

54. Κατά συνέπεια, τα προδικαστικά ερωτήματα που τέθηκαν στο Δικαστήριο είναι απαράδεκτα.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με διάταξη της 28ης Ιουλίου 2000 το High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division,

αποφαίνεται:

Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως που διατυπώθηκε με διάταξη της 28ης Ιουλίου 2000 από το High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division, είναι απαράδεκτη.

«Ανταγωνισμός - Έλεγχος των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων - Κανονισμός (ΕΟΚ) 4064/89 - Απόφαση παραπομπής στις εθνικές αρχές - Έννοια της διακεκριμένης αγοράς»

3. Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις T-346/02 και T-347/02,

Cableuropa, SA,

Región de Murcia de Cable, SA,

Valencia de Cable, SA,

Mediterránea Sur Sistemas de Cable, SA,

Mediterránea Norte Sistemas de Cable, SA,

προσφεύγουσες στην υπόθεση T-346/02,

Aunacable, SA,

Sociedad Operadora de Telecomunicaciones de Castilla y León (Retecal), SA,

Euskaltel, SA,

Telecable de Avilés, SA,

Telecable de Oviedo, SA,

Telecable de Gijón, SA,

R Cable y Telecomunicaciones Galicia, SA,

Tenaria, SA,

προσφεύγουσες στην υπόθεση T-347/02,

ΚΑΤΑ

Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

καθής,

υποστηριζόμενης από

το **Βασίλειο της Ισπανίας,**

τη **Sogecable, SA,**

την **DTS Distribuidora de Televisión Digital, SA (Vía Digital),**

και

την **Telefónica de Contenidos, SAU,**

που έχει ως αντικείμενο αίτηση ακυρώσεως της αποφάσεως της Επιτροπής, της 14ης Αυγούστου 2002, με την οποία η εξέταση της πράξεως συγκεντρώσεως που αποβλέπει στη συγχώνευση των εταιριών DTS Distribuidora de Televisión Digital, SA (Vía Digital), και Sogecable, SA, παραπέμπεται στις αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ισπανικές αρχές, σύμφωνα με το άρθρο 9 του κανονισμού (ΕΟΚ) 4064/89 του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1989, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων

ΤΟ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
(τρίτο τμήμα),

εκδίδει την ακόλουθη
Απόφαση

Νομικό πλαίσιο

1. Ο κανονισμός (ΕΟΚ) 4064/89 του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1989, για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (ΕΕ L 395, σ. 1), όπως διορθώθηκε (ΕΕ 1990, L 257, σ. 13), και όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 1310/97 του Συμβουλίου, της 30ής Ιουνίου 1997 (ΕΕ L 180, σ. 1) (στο εξής: κανονισμός 4064/89), προβλέπει ένα σύστημα με το οποίο η Επιτροπή ελέγχει τις πράξεις συγκεντρώσεως που έχουν «κοινοτική διάσταση» υπό την έννοια του άρθρου 1, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 4064/89.
2. Το άρθρο 9 του κανονισμού 4064/89 επιτρέπει στην Επιτροπή να αναθέτει στα κράτη μέλη την εξέταση ορισμένων πράξεων συγκεντρώσεως. Η εν λόγω διάταξη προβλέπει, μεταξύ άλλων, τα εξής:

«1. Με απόφαση την οποία κοινοποιεί αμελλητί στις συμμετέχουσες επιχειρήσεις και για την οποία πληροφορεί τις αρμόδιες αρχές των άλλων κρατών μελών, η Επιτροπή μπορεί να παραπέμψει μια περίπτωση κοινοποιούμενης συγκεντρώσεως στις αρμόδιες αρχές του οικείου κράτους μέλους, υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις.

2. Εντός τριών εβδομάδων από την παραλαβή του αντιγράφου της κοινοποίησεως, ένα κράτος μέλος μπορεί να ανακοινώσει στην Επιτροπή, η οποία και ενημερώνει σχετικά τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις, ότι:

α) μια συγκέντρωση [ενέχει τον] κίνδυνο να δημιουργήσει ή να ενισχύσει μια δεσπόζουσα θέση, η οποία συνεπάγεται σημαντική παρεμπόδιση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού σε μια αγορά στο εσωτερικό αυτού του κράτους μέλους που φέρει όλα τα χαρακτηριστικά μιας διακεκριμένης αγοράς,

ή

β) μια συγκέντρωση επηρεάζει τον ανταγωνισμό σε μια αγορά εντός του εν λόγω κράτους μέλους, η οποία φέρει όλα τα χαρακτηριστικά μιας διακεκριμένης αγοράς και δεν αποτελεί [σημαντικό] μέρος της κοινής αγοράς.

3. Αν η Επιτροπή θεωρήσει ότι, λαμβάνοντας υπόψη την οικεία αγορά αγαθών ή υπηρεσιών και τη γεωγραφική αγορά αναφοράς σύμφωνα με την παράγραφο 7, η διακεκριμένη αυτή αγορά και η προβαλλόμενη απειλή είναι υπαρκτές:

α) είτε χειρίζεται την ίδια την υπόθεση προκειμένου να διατηρήσει ή να αποκαταστήσει έναν αποτελεσματικό ανταγωνισμό στη σχετική αγορά,

β) είτε παραπέμπει την υπόθεση εν όλω ή εν μέρει στην αρμόδια αρχή του οικείου κράτους μέλους προκειμένου να εφαρμοστεί η εθνική νομοθεσία περί ανταγωνισμού του εν λόγω κράτους.

Αν, αντιθέτως, η Επιτροπή κρίνει ότι η διακεκριμένη αυτή αγορά και η προβαλλόμενη απειλή δεν υφίστανται, λαμβάνει σχετική απόφαση, την οποία απευθύνει προς το οικείο κράτος μέλος.

Οσάκις ένα κράτος μέλος πληροφορεί την Επιτροπή ότι μια συγκέντρωση επηρεάζει, εντός του εδάφους του, μια διακεκριμένη αγορά, η οποία δεν αποτελεί [σημαντικό] μέρος της κοινής αγοράς, η Επιτροπή παραπέμπει, εν όλω ή εν μέρει, την υπόθεση που αναφέρεται στην εν λόγω διακεκριμένη αγορά, εάν θεωρεί ότι η αγορά αυτή επηρεάζεται.

[...]

7. Η γεωγραφική αγορά αναφοράς συνίσταται σε μια περιοχή στην οποία οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις προβαίνουν στην προσφορά και την ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών, στην οποία οι συνθήκες ανταγωνισμού είναι επαρκώς ομοιογενείς και η οποία μπορεί να διακριθεί από τις γειτονικές περιοχές, ιδίως λόγω υφισταμένων συνθηκών ανταγωνισμού αισθητά διαφορετικών από τις συνθήκες που επικρατούν στις περιοχές αυτές. Κατά την εκτίμηση αυτή, πρέπει να

λαμβάνονται υπόψη ιδίως η φύση και τα χαρακτηριστικά των σχετικών αγαθών και υπηρεσιών, η ύπαρξη εμποδίων εισόδου στην αγορά, οι προτιμήσεις των καταναλωτών, καθώς και η ύπαρξη, μεταξύ της εξεταζόμενης περιοχής και των γειτονικών περιοχών, μεγάλων διαφορών στα μερίδια που κατέχουν οι επιχειρήσεις στην αγορά ή αξιοσημείωτων διαφορών στις τιμές.

8. Για την εφαρμογή του παρόντος άρθρου, το οικείο κράτος μέλος μπορεί να λαμβάνει μόνον τα μέτρα που είναι απολύτως αναγκαία για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού στη σχετική αγορά.

[...]»

Οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις

3. Η Cableuropa, SA (στο εξής: Cableuropa), η πρώτη από τις προσφεύγουσες στην υπόθεση T-346/02, είναι επιχείρηση καλωδιακών τηλεπικοινωνιών, η οποία αναπτύσσει δραστηριότητες κυρίως στις αγορές συνδρομητικής τηλεόρασης στην Ισπανία και κατέχει την πλειοψηφία των μετοχών των λοιπών προσφευγουσών της εν λόγω υποθέσεως, δηλαδή της Región de Murcia de Cable, SA, της Valencia de Cable, SA, της Mediterránea Sur Sistemas de Cable, SA, και της Mediterránea Norte Sistemas de Cable, SA, οι οποίες είναι επίσης επιχειρήσεις καλωδιακών τηλεπικοινωνιών που δρουν στην Ισπανία.

4. Η Aunacable, SAU (στο εξής: Aunacable), η πρώτη από τις προσφεύγουσες στην υπόθεση T-347/02, είναι εταιρία στην οποία ανήκουν πέντε επιχειρήσεις καλωδιακών τηλεπικοινωνιών που δρουν στην Ισπανία, και συγκεκριμένα η Able στην Αραγονία, η Canarias Telecom στα Κανάρια Νησιά, η Madritel στη Μαδρίτη, η Menta στην Καταλονία και η Supercable στο μεγαλύτερο μέρος της Ανδαλουσίας. Οι λοιπές προσφεύγουσες της εν λόγω υποθέσεως είναι περιφερειακές επιχειρήσεις καλωδιακών τηλεπικοινωνιών, οι οποίες επίσης δρουν στην Ισπανία.

5. Η Sogecable, SA (στο εξής: Sogecable), είναι ανώνυμη εμπορική εταιρία, της οποίας οι δραστηριότητες συνίστανται κυρίως στη διαχείριση και εκμετάλλευση ενός αναλογικού συνδρομητικού τηλεοπτικού σταθμού (του Canal+) εντός της ισπανικής αγοράς. Η Sogecable εκμεταλλεύεται επίσης μια δορυφορική πλατφόρμα ψηφιακής τηλεόρασης, την Canalsatélite Digital, την οποία ελέγχει κατά 83,25 %. Μεταξύ των δραστηριοτήτων της καταλέγονται επίσης η παροχή τεχνικών υπηρεσιών και η διαχείριση της υπηρεσίας συνδρομητών, η παραγωγή και η πώληση θεματικών τηλεοπτικών καναλιών, η παραγωγή, η διανομή και η προβολή κινηματογραφικών έργων, η αγορά και η πώληση δικαιωμάτων για την αναμετάδοση αθλητικών γεγονότων. Η Sogecable είναι, μέσω της Canal+ και της

Canalsatélite Digital, η μεγαλύτερη επιχείρηση συνδρομητικής τηλεόρασης στην Ισπανία.

6. Βάσει της συμβάσεως που συνήψαν στις 28 Ιουνίου 1999 οι μέτοχοι της Promotora de Informaciones, SA (στο εξής: Prisa), και του ομίλου Canal+, SA (στο εξής: όμιλος Canal+), και η οποία ανανεώθηκε το 2002, η Sogecable ελέγχεται από κοινού από τις δύο αυτές εταιρίες, κάθε μία από τις οποίες κατέχει το 21,27 % των μετοχών, ενώ οι λοιπές μετοχές ανήκουν σε διάφορους μειοψηφούντες μετόχους και είναι κατανεμημένες μέσω του Χρηματιστηρίου. Η Prisa αποτελεί ισπανικό όμιλο που δρα στον τομέα των πολυμέσων και έχει συμφέροντα στους τομείς του Τύπου, των εκδόσεων, του ραδιοφώνου και της συνδρομητικής τηλεόρασης. Ο όμιλος Canal+ έχει την ευθύνη για τις ευρωπαϊκές κινηματογραφικές και τηλεοπτικές δραστηριότητες του ομίλου Vivendi Universal (στο εξής: Vivendi). Η Vivendi δρα στους τομείς της μουσικής, της τηλεόρασης και του κινηματογράφου, των τηλεπικοινωνιών, του Διαδικτύου, των εκδόσεων και του περιβάλλοντος.

7. Η DTS Distribuidora de Televisión Digital, SA (στο εξής: Vía Digital), διαχειρίζεται και εκμεταλλεύεται μια ψηφιακή πλατφόρμα τηλεόρασης εντός της ισπανικής αγοράς. Η εταιρία αυτή ασκεί επίσης δραστηριότητες στον τομέα της παραγωγής, της αγοράς, της πώλησεως, της αναπαραγωγής, της διανομής και της προβολής κάθε είδους ραδιοτηλεοπτικών έργων. Η εταιρία αυτή είναι η δεύτερη μεγαλύτερη επιχείρηση συνδρομητικής τηλεόρασης πολλαπλών καναλιών στην Ισπανία.

8. Η Vía Digital ελέγχεται από την Telefónica de Contenidos, SAU (στο εξής: Telefónica de Contenidos), εταιρία της οποίας η επωνυμία ήταν, μέχρι τις 23 Οκτωβρίου 2002, Grupo Admira Media, SA (στο εξής: Admira). Ως θυγατρική κατά 100 % της Telefónica, SA (στο εξής: Telefónica), της μεγαλύτερης επιχειρήσεως τηλεπικοινωνιών στις ισπανόφωνες χώρες, η Telefónica de Contenidos συγκεντρώνει και διαχειρίζεται τα μερίδια που έχει η Telefónica σε επιχειρήσεις ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών στην Ισπανία και στη Λατινική Αμερική.

Ιστορικό της διαφοράς

9. Στις 3 Ιουλίου 2002 κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή, βάσει του κανονισμού 4064/89, η συμφωνία που είχαν συνάψει στις 8 Μαΐου 2002 η Sogecable και η Admira σχετικά με τη συγχώνευση της Vía Digital με τη Sogecable μέσω ανταλλαγής μετοχών. Η συμφωνία προβλέπει επίσης την εκ μέρους της Sogecable αγορά της έμμεσης συμμετοχής της Admira στην Audiovisual Sport, SL (στο εξής:

AVS), επιχείρηση μέσω της οποίας η Sogecable και η Telefónica ελέγχουν τα δικαιώματα αναμεταδόσεως των ποδοσφαιρικών συναντήσεων της πρώτης και της δεύτερης κατηγορίας του ισπανικού πρωταθλήματος, ορισμένων άλλων διοργανώσεων, όπως είναι οι αγώνες του Champions League (Πρωταθλήματος Πρωταθλητριών) της UEFA και του Παγκόσμιου Κυπέλλου της FIFA, καθώς και άλλων αθλητικών γεγονότων.

10. Σύμφωνα με τη συμφωνία που κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή, η Sogecable θα εξακολουθήσει να ελέγχεται από κοινού από την Prisa και τον όμιλο Canal+.

11. Στις 12 Ιουλίου 2002 η Επιτροπή δημοσίευσε στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 3, του κανονισμού 4064/89, την ανακοίνωση για την κοινοποίηση στην υπόθεση COMP/M.2845 (Sogecable/Canalsatélite Digital/Vía Digital) και κάλεσε τους ενδιαφερόμενους τρίτους να της υποβάλουν οποιεσδήποτε παρατηρήσεις για την προτεινόμενη συγκέντρωση.

12. Την ίδια ημέρα η Ισπανική Κυβέρνηση ζήτησε από την Επιτροπή, σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 4064/89, να παραπέμψει την υπόθεση στις αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ισπανικές αρχές, για τον λόγο ότι η προτεινόμενη συγκέντρωση ενείχε τον κίνδυνο δημιουργίας δεσπόζουσας θέσης, η οποία θα επηρέαζε τον ανταγωνισμό σε πολλές ισπανικές αγορές.

13. Στις 18 Ιουλίου 2002 η Επιτροπή ζήτησε, σύμφωνα με το άρθρο 11 του κανονισμού 4064/89, ορισμένα στοιχεία από την ONO (βλ. κατωτέρω σκέψη 72), την Aunacable και τις περιφερειακές επιχειρήσεις καλωδιακών τηλεπικοινωνιών. Οι εν λόγω επιχειρήσεις απάντησαν με έγγραφο της 23ης Ιουλίου 2002 (η ONO), της 26ης Ιουλίου 2002 (οι περιφερειακές επιχειρήσεις καλωδιακών τηλεπικοινωνιών) και της 31ης Ιουλίου 2002 (η Aunacable).

14. Στις 23 Ιουλίου 2002 η Ισπανική Κυβέρνηση συμπλήρωσε, διαβιβάζοντας στην Επιτροπή ένα αναθεωρημένο έγγραφο, την αίτησή της περί παραπομπής της υποθέσεως στις ισπανικές αρχές.

Η προσβαλλόμενη απόφαση της Επιτροπής

15. Με απόφαση της 14ης Αυγούστου 2002, η Επιτροπή παρέπεμψε την υπόθεση COMP/M.2845 (Sogecable/Canalsatélite Digital/Vía Digital) στις αρμόδιες αρχές του Βασιλείου της Ισπανίας, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89 (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

16. Η προσβαλλόμενη απόφαση κάνει διάκριση μεταξύ των διαφόρων αγορών αγαθών και υπηρεσιών τις οποίες αφορά η συγκέντρωση. Πρόκειται για την αγορά της συνδρομητικής τηλεοράσεως και τις αγορές που βρίσκονται στα προηγούμενα

στάδια, δηλαδή την αγορά των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως έργων και αθλητικών ή άλλων γεγονότων, καθώς και για τις αγορές τηλεπικοινωνιών.

17. Κατά την προσβαλλόμενη απόφαση, κάθε μία από τις σχετικές αγορές αγαθών έχει εθνική διάσταση.

18. Όσον αφορά την αγορά συνδρομητικής τηλεοράσεως, η προσβαλλόμενη απόφαση εκθέτει τα εξής (αιτιολογική σκέψη 17):

«Η Επιτροπή υποστηρίζει πάντοτε ότι η αγορά συνδρομητικής τηλεοράσεως οριοθετείται από τα γλωσσικά ή εθνικά σύνορα. Έστω και αν ορισμένα τμήματα αγορών, όπως είναι ο αθλητικός τηλεοπτικός σταθμός Eurosport, εκπέμπουν σε ευρωπαϊκή κλίμακα, η τηλεοπτική εκμετάλλευση πραγματοποιείται κυρίως εντός των εθνικών αγορών, κυρίως λόγω της υπάρξεως διαφορετικών εθνικών διατάξεων, γλωσσικών εμποδίων, πολιτιστικών παραγόντων και διαφορετικών όρων ανταγωνισμού σε κάθε κράτος (για παράδειγμα, ως προς τη διάρθρωση της αγοράς της καλωδιακής τηλεοράσεως). Έτσι, στη συγκεκριμένη περίπτωση της Ισπανίας, η γεωγραφική διάσταση συμπίπτει με την εθνική, για λόγους τόσο γλωσσικούς όσο και νομοθετικούς. Κατά συνέπεια, η ισπανική αγορά αποτελεί τη γεωγραφική αγορά αναφοράς και εμφανίζει όλα τα χαρακτηριστικά μιας διακεκριμένης αγοράς, υπό την έννοια του άρθρου 9, παράγραφοι 2, στοιχείο α', και 7, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων.»

19. Όσον αφορά τις αγορές που βρίσκονται σε προηγούμενο στάδιο παραγωγής σε σχέση με την αγορά της συνδρομητικής τηλεοράσεως, η προσβαλλόμενη απόφαση εξηγεί κατ' αρχάς ότι «τα κυριότερα κίνητρα για να επιλέξουν οι τηλεθεατές τις υπηρεσίες συνδρομητικής τηλεοράσεως στην Ισπανία αποτελούν τα έργα πρώτης προβολής με τις μεγαλύτερες εισπράξεις στις αίθουσες κινηματογράφου (και που είναι συνήθως τα έργα που παράγονται στο Χόλυγουντ από τις μεγάλες αμερικανικές κινηματογραφικές εταιρίες) και οι ποδοσφαιρικές συναντήσεις στις οποίες μετέχουν οι ισπανικές ομάδες, κυρίως δε το Champions League» (αιτιολογική σκέψη 21).

20. Η εθνική διάσταση των αγορών των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως κινηματογραφικών έργων διασαφηνίζεται ως εξής:

«Τα δικαιώματα για την αναμετάδοση έργων με κωδικοποιημένη πρόσβαση μεταβιβάζονται συνήθως κατ' αποκλειστικότητα για διάφορες περιόδους, για συγκεκριμένη γλωσσική ζώνη και για συγκεκριμένη ζώνη μεταδόσεως. Στην περίπτωση της Ισπανίας τα δικαιώματα μεταδόσεως περιορίζονται στην ισπανική επικράτεια· οι γεωγραφικές αγορές που αντιστοιχούν στα δικαιώματα για τα κινηματογραφικά έργα είναι εθνικές. Κατά συνέπεια, η ισπανική αγορά είναι η γεωγραφική αγορά αναφοράς, μια αγορά που εμφανίζει όλα τα χαρακτηριστικά μιας διακεκριμένης αγοράς, υπό την έννοια του άρθρου 9, παράγραφοι 2, στοιχείο

α΄, και 7, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων» (προσβαλλόμενη απόφαση, αιτιολογική σκέψη 26).

21. Όσον αφορά τα δικαιώματα αναμεταδόσεως αθλητικών γεγονότων, η προσβαλλόμενη απόφαση (αιτιολογικές σκέψεις 40 έως 42) διακρίνει κατ' αρχάς την αγορά των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως των ποδοσφαιρικών συναντήσεων στις οποίες μετέχουν ισπανικές ομάδες και εκθέτει τα εξής:

«40. Όσον αφορά την πώληση αφενός των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως των αγώνων του πρωταθλήματος και του κυπέλλου όσο και των δικαιωμάτων για τους αγώνες του Champions League και του Κυπέλλου UEFA, τα δικαιώματα αυτά έχουν μεταβιβαστεί σε ισπανικές τηλεοπτικές επιχειρήσεις. Όσον αφορά το ισπανικό πρωτάθλημα και κύπελλο, οι ισπανικές ποδοσφαιρικές ομάδες έχουν πωλήσει ατομικά τα δικαιώματά τους στην Telefónica, στη Sogecable, στην TV3 και στην AVS μέχρι το έτος [...], πλην του τελικού του Βασιλικού Κυπέλλου. Όσον αφορά το Champions League και το Κύπελλο UEFA, δίδονται άδειες στους τηλεοπτικούς φορείς σε κάθε χώρα, δεδομένου ότι η ζήτηση για ποδοσφαιρικούς αγώνες ποικίλλει, για πολιτιστικούς λόγους, από χώρα σε χώρα. Η UEFA έχει πωλήσει τα δικαιώματα για το Champions League στην Televisión Española (TVE) μέχρι το έτος [...].

41. Όσον αφορά τις αγοραπωλησίες, οι αγορές χονδρικής και λιανικής πώλησεως είναι επίσης εθνικές, διότι η εκμετάλλευση των δικαιωμάτων γίνεται κυρίως στην Ισπανία. Όσον αφορά το ισπανικό πρωτάθλημα και κύπελλο, οι τηλεοπτικοί φορείς έχουν μεταβιβάσει τα δικαιώματα αναμεταδόσεως των αγώνων στην AVS, η οποία στη συνέχεια παραχώρησε άδειες αναμεταδόσεως των αγώνων στις διάφορες συνδρομητικές τηλεοράσεις και στους τηλεοπτικούς φορείς με ελεύθερη πρόσβαση. Η TVE, η οποία, όπως αναφέρθηκε ήδη, έχει αγοράσει τα δικαιώματα αναμεταδόσεως των αγώνων του Champions League της UEFA μέχρι το [...], έχει παραχωρήσει άδειες στη Vía Digital για την εκμετάλλευση των δικαιωμάτων από τη συνδρομητική τηλεόραση μέχρι το [...]. Στη συνέχεια η Vía Digital παραχώρησε άδεια, χωρίς αποκλειστικότητα, στη Sogecable για την εκμετάλλευση των δικαιωμάτων αυτών.

42. Η ισπανική αγορά είναι συνεπώς η γεωγραφική αγορά αναφοράς, μια αγορά που εμφανίζει όλα τα χαρακτηριστικά μιας διακεκριμένης αγοράς, υπό την έννοια του άρθρου 9, παράγραφοι 2, στοιχείο α΄, και 7, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων.»

22. Όσον αφορά τα δικαιώματα αναμεταδόσεως άλλων αθλητικών γεγονότων και άλλων θεαμάτων για τα οποία υπάρχουν αποκλειστικά δικαιώματα, η Επιτροπή τονίζει ότι η αγορά έχει, για λόγους γλωσσικούς και πολιτιστικούς, εθνικό χαρακτήρα (προσβαλλόμενη απόφαση, αιτιολογική σκέψη 57).

23. Όσον αφορά την τελευταία αγορά που βρίσκεται πριν από το στάδιο της αγοράς της συνδρομητικής τηλεοράσεως, δηλαδή την αγορά των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως γεγονότων άλλου περιεχομένου, η προσβαλλόμενη απόφαση διασαφηνίζει τα εξής (αιτιολογική σκέψη 63):

«Η Επιτροπή, με προγενέστερες αποφάσεις, κατέστησε σαφές ότι τα θεματικά κανάλια αποτελούν διακεκριμένη αγορά προϊόντων, η οποία έχει εθνική διάσταση. Γενικά τα θεματικά κανάλια αποτελούν αντικείμενο εμπορίας. Το γεγονός ότι τα θεματικά κανάλια έχουν εθνική γεωγραφική διάσταση επιβεβαιώνεται στην περίπτωση της Ισπανίας από το ότι η διανομή πραγματοποιείται εντός της εθνικής επικράτειας. Η ισπανική αγορά είναι συνεπώς η γεωγραφική αγορά αναφοράς, μια αγορά που εμφανίζει όλα τα χαρακτηριστικά μιας διακεκριμένης αγοράς, υπό την έννοια του άρθρου 9, παράγραφοι 2, στοιχείο α', και 7, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων.»

24. Όσον αφορά τη γεωγραφική διάσταση των αγορών των τηλεπικοινωνιών, στην προσβαλλόμενη απόφαση (αιτιολογικές σκέψεις 80 και 82) παρατίθενται τα εξής:

α) Αγορές υπηρεσιών προσβάσεως στο Διαδίκτυο (Internet)

80. [...] η Επιτροπή, με προγενέστερες αποφάσεις [...], θεώρησε ότι η λιανική παροχή υπηρεσιών προσβάσεως στο Διαδίκτυο στους τελικούς καταναλωτές, είτε ευρείας είτε στενής ζώνης, αντιστοιχεί σε αγορά που έχει ουσιαστικά εθνική διάσταση, για λόγους τόσο τεχνολογικούς (π.χ. λόγω της ανάγκης προσβάσεως στον τοπικό βρόχο και υπάρξεως τοπικών/δωρεάν αριθμών τηλεφώνου προς το εγγύτερο σημείο παρουσίας ή POP) όσο και νομοθετικούς (λόγω της υπάρξεως διαφορετικών εθνικών κανονιστικών πλαισίων). Η ισπανική αγορά είναι συνεπώς η γεωγραφική αγορά αναφοράς, μια αγορά που εμφανίζει όλα τα χαρακτηριστικά μιας διακεκριμένης αγοράς, υπό την έννοια του άρθρου 9, παράγραφοι 2, στοιχείο α', και 7, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων.

β) Αγορές σταθερής τηλεφωνίας και λοιπές αγορές τηλεπικοινωνιών

[...]

82. Από την τρέχουσα πρακτική της Επιτροπής, όπως αποτυπώνεται στις προγενέστερες αποφάσεις της, προκύπτει ότι οι αγορές τηλεπικοινωνιών που απαριθμούνται στο προηγούμενο σημείο έχουν ουσιαστικά εθνικό χαρακτήρα (εθνικός χαρακτήρας των υποδομών, αποκλειστικά εθνικές προσφορές υπηρεσιών, προϋποθέσεις χορηγήσεως άδειας λειτουργίας στους φορείς τηλεπικοινωνιών, κατανομή των συχνοτήτων κινητής τηλεφωνίας, τιμολόγια περιαγωγής κ.λπ.). Η ισπανική αγορά είναι συνεπώς η γεωγραφική αγορά αναφοράς, μια αγορά που εμφανίζει όλα τα χαρακτηριστικά μιας διακεκριμένης αγοράς, υπό την έννοια του άρθρου 9, παράγραφοι 2, στοιχείο α', και 7, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων.»

25. Η Επιτροπή διαπιστώνει ότι, σε κάθε μία από τις αγορές, η πράξη συγκεντρώσεως ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης, με συνέπεια τη σημαντική παρεμπόδιση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού εντός της ισπανικής αγοράς (προσβαλλόμενη απόφαση, αιτιολογικές σκέψεις 20, 29, 51, 55, 61, 68 και 109).

26. Στη συνέχεια η Επιτροπή διατυπώνει τα γενικά πορίσματα στα οποία καταλήγει με την προσβαλλόμενη απόφαση (αιτιολογικές σκέψεις 118 έως 121):

«Πορίσματα

118. Δεδομένου ότι το Βασίλειο της Ισπανίας αποτελεί σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς, η Επιτροπή διαθέτει, σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 3, του κανονισμού περί συγκεντρώσεων, ευρεία διακριτική εξουσία προκειμένου να αποφασίσει αν θα παραπέμψει την υπόθεση περί συγκεντρώσεως στις ισπανικές εθνικές αρχές προκειμένου να εφαρμοστεί η εθνική νομοθεσία.

119. Η πράξη συγκεντρώσεως ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης μόνον εντός αγορών με εθνική διάσταση στο εσωτερικό του Βασιλείου της Ισπανίας.

120. Οι ισπανικές εθνικές αρχές διαθέτουν επαρκή μέσα και είναι σε θέση να εξετάσουν ενδελεχώς τη σχεδιαζόμενη συγκέντρωση, ενόψει κυρίως του εθνικού χαρακτήρα που έχουν οι αγορές εντός των οποίων η σχεδιαζόμενη συγκέντρωση ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης.

121. Η Επιτροπή εξακρίβωσε ότι εν προκειμένω συντρέχουν οι προϋποθέσεις που προβλέπει το άρθρο 9 του κανονισμού περί συγκεντρώσεων για την παραπομπή της υποθέσεως στις εθνικές αρχές και συνεπώς φρονεί, κάνοντας χρήση της διακριτικής εξουσίας που της παρέχει ο κανονισμός, ότι ενδείκνυται να δώσει θετική απάντηση στο αίτημα των ισπανικών αρχών και να τους παραπέμψει την υπόθεση προκειμένου να εφαρμοστεί η εθνική νομοθεσία περί ανταγωνισμού.»

27. Στις 18 Σεπτεμβρίου 2002 η Επιτροπή κοινοποίησε την προσβαλλόμενη απόφαση στις προσφεύγουσες της υποθέσεως T-347/02. Την επόμενη ημέρα η προσβαλλόμενη απόφαση κοινοποιήθηκε στην ΟΝΟ.

28. Η Ισπανική Κυβέρνηση, με δύο αποφάσεις της 29ης Νοεμβρίου 2002, επέτρεψε την επίμαχη συγκέντρωση, επιβάλλοντας συναφώς διάφορες προϋποθέσεις.

Διαδικασία

29. Με δικόγραφα που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου στις 22 Νοεμβρίου 2002, οι προσφεύγουσες άσκησαν τις παρούσες προσφυγές, οι οποίες έλαβαν αριθμούς υποθέσεων T-346/02 και T-347/02.

30. Σε αμφότερες τις υποθέσεις οι προσφεύγουσες υπέβαλαν, με δικόγραφα που κατέθεσαν την ίδια ημέρα, αίτηση εκδίκασεως της υποθέσεως με ταχεία διαδικασία, σύμφωνα με το άρθρο 76α του Κανονισμού Διαδικασίας του Πρωτοδικείου. Στις 16 Δεκεμβρίου 2002 το τρίτο τμήμα του Πρωτοδικείου, στο οποίο είχε ανατεθεί η εκδίκαση των δύο υποθέσεων, αποφάσισε να δεχθεί την αίτηση αυτή.

31. Η Επιτροπή κατέθεσε υπόμνημα αντικρούσεως σε αμφότερες τις υποθέσεις στις 22 Ιανουαρίου 2003.

32. Το Βασίλειο της Ισπανίας αφενός και οι Sogecable, Vía Digital και Telefónica de Contenidos αφετέρου υπέβαλαν στις 19 Φεβρουαρίου και στις 4 Μαρτίου 2003 αντίστοιχα, με δικόγραφα που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου, αίτηση παρεμβάσεως σε αμφότερες τις υποθέσεις υπέρ της Επιτροπής. Οι αιτήσεις αυτές έγιναν δεκτές με διατάξεις του Προέδρου του τρίτου τμήματος του Πρωτοδικείου της 19ης Μαρτίου 2003 και της 10ης Απριλίου 2003. Ο Πρόεδρος του τρίτου τμήματος κάλεσε τους παρεμβαίνοντες να αναπτύξουν τα επιχειρήματά τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

33. Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή, το Πρωτοδικείο (τρίτο τμήμα) αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία και, λαμβάνοντας μέτρα οργανώσεως της διαδικασίας κατά το άρθρο 64 του Κανονισμού Διαδικασίας, κάλεσε τους διαδίκους να απαντήσουν σε ορισμένα γραπτά ερωτήματα και να καταθέσουν ορισμένα έγγραφα. Οι διάδικοι συμμορφώθηκαν προς τα ανωτέρω εμπροθέσμως.

34. Οι διάδικοι αγόρευσαν και απάντησαν στις ερωτήσεις που τους έθεσε προφορικά το Πρωτοδικείο κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 11ης Ιουνίου 2003. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, περιελήφθη στη δικογραφία της υποθέσεως T-346/02 ένα έγγραφο κατόπιν αιτήματος των προσφευγουσών.

35.

Το Πρωτοδικείο (τρίτο τμήμα) αποφασίζει, αφού οι διάδικοι διατύπωσαν τις παρατηρήσεις τους επί του ζητήματος αυτού κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, να συνεκδικάσει τις δύο υποθέσεις προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

Αιτήματα των διαδίκων

36. Στην υπόθεση T-346/02 οι προσφεύγουσες ζητούν από το Πρωτοδικείο:

- να ακυρώσει την προσβαλλόμενη απόφαση,
- να καταδικάσει κάθε διάδικο στα δικαστικά του έξοδα.

37. Στην υπόθεση T-347/02 οι προσφεύγουσες ζητούν από το Πρωτοδικείο:

- να κρίνει την προσφυγή παραδεκτή και βάσιμη,

- να ακυρώσει την προσβαλλόμενη απόφαση,
- να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.

38. Σε αμφότερες τις υποθέσεις η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, ζητεί από το Πρωτοδικείο:

- να απορρίψει τις προσφυγές ως απαράδεκτες,
- επικουρικά, να τις απορρίψει ως αβάσιμες,
- να καταδικάσει τις προσφεύγουσες στα δικαστικά έξοδα.

Επί του παραδεκτού

Επιχειρήματα των διαδίκων

39. Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, τονίζει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση έχει ως μόνο αποδέκτη το Βασίλειο της Ισπανίας, πράγμα που σημαίνει ότι οι προσφεύγουσες, αφού δεν αποτελούν τους αποδέκτες της αποφάσεως αυτής, οφείλουν να αποδείξουν ότι η εν λόγω απόφαση τις αφορά άμεσα και ατομικά σύμφωνα με το άρθρο 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ. Η προσβαλλόμενη απόφαση όμως δεν αφορά τις προσφεύγουσες ούτε άμεσα ούτε ατομικά.

40. Πρώτον, μια απόφαση που έχει το περιεχόμενο της προσβαλλόμενης αποφάσεως δεν προδικάζει σε καμία περίπτωση την οριστική απόφαση που καλούνται να λάβουν οι εθνικές αρχές επί της συγκεντρώσεως. Η ύπαρξη μεταγενέστερης αυτοτελούς κρατικής αποφάσεως αποκλείει συνεπώς το ενδεχόμενο να αφορά η προσβαλλόμενη απόφαση άμεσα τις προσφεύγουσες. Η Επιτροπή παραπέμπει συναφώς στις αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 24ης Μαρτίου 1994, T-3/93, Air France κατά Επιτροπής (Συλλογή 1994, σ. II-121), και της 27ης Απριλίου 1995, T-96/92, CCE de la Société générale des grandes sources κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1995, σ. II-1213, σκέψη 40), καθώς και στη νομολογία σχετικά με το δικαίωμα των ιδιωτών να προσβάλλουν αποφάσεις περί κρατικών ενισχύσεων (απόφαση του Πρωτοδικείου της 5ης Δεκεμβρίου 2002, T-114/00, Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum κατά Επιτροπής, Συλλογή 2002, σ. II-5121, σκέψη 73) ή οδηγίες (απόφαση του Πρωτοδικείου της 27ης Ιουνίου 2000, T-172/98, T-175/98 έως T-177/98, Salamander κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, Συλλογή 2000, σ. II-2487, σκέψη 70).

41. Στο πλαίσιο αυτό η Επιτροπή τονίζει ότι η απόφαση που είχε προσβληθεί στην υπόθεση Air France κατά Επιτροπής (προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 40) δεν παρείχε εγγύηση για την έκδοση αποφάσεως επί της ουσίας της πράξεως συγκεντρώσεως κατ' εφαρμογήν του εθνικού δικαίου περί ανταγωνισμού.

Αντίθετα, στην υπόθεση εκείνη, η προσβαλλόμενη απόφαση είχε επιτρέψει την άμεση πραγματοποίηση της σχεδιαζόμενης πράξεως και είχε στερήσει από τους τρίτους τα διαδικαστικά ή δικονομικά τους δικαιώματα. Εν προκειμένω, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν επιτρέπει την πράξη συγκεντρώσεως. Με την προσβαλλόμενη απόφαση μεταβιβάζεται απλώς η αρμοδιότητα, χωρίς να θίγονται οι διαδικαστικές εγγυήσεις που παρέχονται στους ενδιαφερόμενους τρίτους. Η Επιτροπή προσθέτει, παραπέμποντας στις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 19ης Μαΐου 1993, C-198/91, Cook κατά Επιτροπής (Συλλογή 1993, σ. I-2487), της 15ης Ιουνίου 1993, C-225/91, Matra κατά Επιτροπής (Συλλογή 1993, σ. I-3203), και της 17ης Νοεμβρίου 1998, C-70/97 P, Krudivat κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-7183), ότι αυτό που έχει σημασία για το παραδεκτό της προσφυγής είναι η τήρηση του δικαιώματος ακροάσεως και όχι η τήρηση ειδικών διαδικαστικών προϋποθέσεων. Η προσβαλλόμενη απόφαση δεν αφορά άμεσα τις προσφεύγουσες, εκτός αν θεωρηθεί κατά τεκμήριο ότι τα κράτη μέλη, και συγκεκριμένα το Βασίλειο της Ισπανίας, δεν τηρούν τη θεμελιώδη αυτή εγγύηση. Εν πάση περιπτώσει, η ενεργητική νομιμοποίηση δεν αποτελεί μεταβλητή που συναρτάται προς τις διαδικαστικές ή δικονομικές εγγυήσεις που παρέχει το κράτος στο οποίο μεταβιβάζεται η αρμοδιότητα εξετάσεως της σχεδιαζόμενης συγκεντρώσεως (βλ. συναφώς απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιουλίου 2002, C-50/00 P, Unión de Pequeños Agricultores κατά Συμβουλίου, Συλλογή 2002, σ. I-6677, σκέψη 43). Αν οι προσφεύγουσες φρονούν ότι το δικαίωμα ακροάσεως δεν διασφαλίστηκε επαρκώς στην περίπτωσή τους από τις αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ισπανικές αρχές, μπορούν να αναπτύξουν τα επιχειρήματα και τους ισχυρισμούς τους κατά την άσκηση προσφυγής κατά της τελικής αποφάσεως των αρχών αυτών. Όσον αφορά το επιχείρημα των προσφευγουσών ότι οι ενδιαφερόμενοι τρίτοι δεν έχουν το δικαίωμα να αναπτύξουν προφορικά και κατ' αντιπαράθεση τα επιχειρήματά τους ενώπιον των ισπανικών αρχών, η Επιτροπή τονίζει ότι, κατά το άρθρο 16 του κανονισμού (ΕΚ) 447/98 της Επιτροπής, της 1ης Μαρτίου 1998, σχετικά με τις κοινοποιήσεις, τις προθεσμίες και τις ακροάσεις που προβλέπονται στον κανονισμό 4064/89 (ΕΕ L 61, σ. 1), το δικαίωμα αυτό δεν έχουν οι τρίτοι ούτε κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας ενώπιον της Επιτροπής. Συγκεκριμένα, οι τρίτοι μπορούν να διατυπώσουν προφορικά την άποψή τους μόνον εφόσον η Επιτροπή το κρίνει σκόπιμο.

42. Οι παρούσες υποθέσεις διαφέρουν πολύ από την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του Πρωτοδικείου της 4ης Μαρτίου 1999, T-87/96, Assicurazioni Generali και Unicredito κατά Επιτροπής (Συλλογή 1999, σ. II-203). Με την απόφαση που προσβλήθηκε στην ανωτέρω υπόθεση, η Επιτροπή είχε κρίνει ότι η δημιουργία μιας κοινής επιχειρήσεως δεν αποτελούσε συγκέντρωση

υπό την έννοια του κανονισμού 4064/89. Οι προσφεύγουσες στην ανωτέρω υπόθεση *Assicurazioni Generali και Unicredito κατά Επιτροπής* μετείχαν στην πράξη συγκεντρώσεως και, συνεπώς, ήσαν αποδέκτες της αποφάσεως της οποίας αμφισβητούνταν η νομιμότητα. Η Επιτροπή προσθέτει ότι, αν και οι ενδιαφερόμενοι έχουν αξίωση να εκτιμάται η δημιουργία κοινής επιχειρήσεως με γνώμονα τον κανονισμό 4064/89, εφόσον βέβαια πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του κανονισμού αυτού, δεν υπάρχει αντίθετα καμία δυνατότητα προβολής της αξιώσεως να εξεταστεί η εν λόγω πράξη από την τάδε ή τη δείνα δημόσια αρχή, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις παραπομπής της υποθέσεως σε κράτος μέλος.

43. Όσον αφορά την υπόθεση T-347/02, η Επιτροπή υπενθυμίζει επίσης ότι, σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 8, του κανονισμού 4064/89, το κράτος μέλος στο οποίο παραπέμπεται η υπόθεση μπορεί να λαμβάνει μόνον τα μέτρα που είναι απολύτως αναγκαία για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού στη σχετική αγορά. Η Επιτροπή προσθέτει ότι, αν η τελική απόφαση των εθνικών αρχών αντιβαίνει στην εν λόγω διάταξη, οι προσφεύγουσες μπορούν να επικαλεστούν την παράβαση αυτή με την προσφυγή που θα ασκήσουν κατά της εν λόγω αποφάσεως.

44. Δεύτερον, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν αφορά τις προσφεύγουσες ούτε ατομικά. Το γεγονός ότι ένα πρόσωπο εμπλέκεται, καθ' οιονδήποτε τρόπο, στη διαδικασία που οδηγεί στην έκδοση αποφάσεως δεν αρκεί για την εξατομίκευση του προσώπου αυτού, υπό την έννοια του άρθρου 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ, εκτός αν η συμμετοχή του πραγματοποιείται κατά την εφαρμογή των διαδικαστικών εγγυήσεων που προβλέπει το ίδιο το κοινοτικό δίκαιο (διατάξεις του Πρωτοδικείου της 3ης Ιουνίου 1997, T-60/96, *Merck κ.λπ. κατά Επιτροπής*, Συλλογή 1997, σ. II-849, σκέψη 73, και της 15ης Σεπτεμβρίου 1998, T-109/97, *Molkerei Großbraunshain και Bene Nahrungsmittel κατά Επιτροπής*, Συλλογή 1998, σ. II-3533, σκέψη 68). Τυπικά όμως, οι ιδιώτες δεν διαδραματίζουν κανένα ρόλο στη διαδικασία του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89, η οποία έχει διμερή μόνο χαρακτήρα και διεξάγεται μεταξύ της Επιτροπής και του αιτούντος κράτους μέλους. Το γεγονός επομένως ότι οι προσφεύγουσες κατέθεσαν παρατηρήσεις κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας σχετικά με την αίτηση παραπομπής της υποθέσεως δεν μπορεί να τις εξατομικεύσει υπό την έννοια του άρθρου 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ.

45. Όσον αφορά την υπόθεση T-346/02, η Επιτροπή προσθέτει επίσης ότι από τα έγγραφα που ανακοινώθηκαν από την ΟΝΟ δεν συνάγεται η φύση του δεσμού μεταξύ των προσφευγουσών και της ΟΝΟ. Ούτε είναι δυνατό να εξακριβωθεί κατά πόσον οι παρατηρήσεις που υπέβαλε η ΟΝΟ σχετικά με τις επιπτώσεις που θα είχε

ως προς την ίδια η πράξη συγκεντρώσεως αφορούν τις επιπτώσεις της πράξεως αυτής επί των προσφευγουσών.

46. Οι προσφεύγουσες αμφοτέρων των υποθέσεων υποστηρίζουν ότι η προσβαλλόμενη απόφαση τις αφορά άμεσα και ατομικά.

Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

47. Υπενθυμίζεται ότι, κατά το άρθρο 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ, «[κ]άθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο δύναται [...] να ασκεί προσφυγή κατά των αποφάσεων που απευθύνονται σ' αυτό, καθώς και κατά των αποφάσεων που, αν και εκδίδονται ως κανονισμοί ή αποφάσεις που απευθύνονται σε άλλο πρόσωπο, το αφορούν άμεσα και ατομικά».

48. Οι προσφεύγουσες δεν είναι οι αποδέκτες της προσβαλλόμενης απόφασεως, την οποία η Επιτροπή απηύθυνε στο κράτος μέλος που είχε υποβάλει αίτηση παραπομπής κατ' εφαρμογήν του άρθρου 9, παράγραφος 2, του κανονισμού 4064/89, δηλαδή στο Βασίλειο της Ισπανίας. Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να εξεταστεί αν η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά τις προσφεύγουσες άμεσα και ατομικά.

Επί του ζητήματος αν η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά τις προσφεύγουσες άμεσα

49. Κατά πάγια νομολογία, η προσβαλλόμενη κοινοτική πράξη, για να αφορά άμεσα ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο, πρέπει να επηρεάζει άμεσα τη νομική του κατάσταση, η δε εφαρμογή της να έχει καθαρά αυτόματο χαρακτήρα και να απορρέει από την κοινοτική και μόνο ρύθμιση, χωρίς να παρεμβάλλεται η εφαρμογή άλλων κανόνων (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Μαΐου 1998, C-386/96 P, Dreyfus κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. I-2309, σκέψη 43· απόφαση του Πρωτοδικείου της 22ας Νοεμβρίου 2001, T-9/98, Mitteldeutsche Erdöl-Raffinerie κατά Επιτροπής, Συλλογή 2001, σ. II-3367, σκέψη 47).

50. Αυτό συμβαίνει ιδίως όταν η δυνατότητα των αποδεκτών να μη δώσουν συνέχεια στην εν λόγω πράξη είναι καθαρά θεωρητική, εφόσον δεν υφίσταται αμφιβολία ως προς τη βούλησή τους να συναγάγουν συνέπειες σύμφωνες προς την πράξη αυτή (απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Ιανουαρίου 1985, 11/82, Πειραιϊκή-Πατραϊκή κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1985, σ. 207, σκέψεις 8 έως 10, προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 49 απόφαση Dreyfus κατά Επιτροπής,

σκέψη 44, και προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 40 απόφαση Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum κατά Επιτροπής, σκέψη 73).

51. Εν προκειμένω, επιβάλλεται επομένως να εξακριβωθεί αν η προσβαλλόμενη απόφαση είναι ικανή να παραγάγει άμεσα και αυτόματα έννομα αποτελέσματα έναντι των προσφευγουσών ή αν, αντίθετα, τα αποτελέσματα αυτά αποτελούν απόρροια της αποφάσεως που έχουν εκδώσει οι αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ισπανικές αρχές κατόπιν της παραπομπής της υποθέσεως σ' αυτές.

52. Με την προσβαλλόμενη απόφαση η Επιτροπή δεν αποφάνθηκε επί του συμβατού της συγκεντρώσεως με την κοινή αγορά, αλλά παρέπεμψε την εξέταση της συγκεντρώσεως στις αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ισπανικές αρχές, οι οποίες είχαν υποβάλει σχετική αίτηση στις 12 Ιουλίου 2002. Σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', του κανονισμού 4064/89, οι εθνικές αρχές οφείλουν να εξετάσουν τα αποτελέσματα της συγκεντρώσεως από την άποψη του εθνικού δικαίου περί ανταγωνισμού. Οι μόνες υποχρεώσεις που επέβαλλε συναφώς ο κανονισμός 4064/89 στις αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ισπανικές αρχές ήσαν, αφενός, να αποφανθούν, βάσει του άρθρου 9, παράγραφος 6, εντός τεσσάρων κατ' ανώτατο όριο μηνών μετά την παραπομπή της υποθέσεως από την Επιτροπή και, αφετέρου, να λάβουν, κατά το άρθρο 9, παράγραφος 8, «μόνον τα μέτρα που είναι απολύτως αναγκαία για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού στη σχετική αγορά». Δεδομένου πάντως ότι οι υποχρεώσεις αυτές δεν προσδιορίζουν με ακρίβεια και βεβαιότητα το αποτέλεσμα της εξετάσεως της υποθέσεως επί της ουσίας από τις αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ισπανικές αρχές, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν μπορεί να επηρεάσει άμεσα την ανταγωνιστικότητα των προσφευγουσών, διότι μόνον η τελική απόφαση των αρμοδίων για τον ανταγωνισμό ισπανικών αρχών μπορούσε να έχει τέτοιο αποτέλεσμα.

53. Τα ανωτέρω όμως δεν αποδεικνύουν ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν αφορά άμεσα τις προσφεύγουσες. Συγκεκριμένα, το ζήτημα αν μια κοινοτική πράξη αφορά άμεσα έναν τρίτο, ο οποίος δεν είναι ο αποδέκτης της, πρέπει να εκτιμάται σε συνάρτηση με το αντικείμενο της εν λόγω πράξεως. Η προσβαλλόμενη απόφαση όμως δεν αποσκοπεί στην αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της συγκεντρώσεως στις σχετικές αγορές, τα οποία αφορά η παραπομπή της υποθέσεως, αλλά στη μεταβίβαση της ευθύνης για την εξέταση αυτή στις εθνικές αρχές που υπέβαλαν σχετική αίτηση, προκειμένου οι αρχές αυτές να αποφανθούν κατ' εφαρμογήν της εθνικής νομοθεσίας περί ανταγωνισμού. Ενόψει του σκοπού αυτού, δεν έχει σημασία εν προκειμένω το γεγονός ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν επηρεάζει άμεσα την ανταγωνιστικότητα των προσφευγουσών στις σχετικές αγορές στην Ισπανία (βλ. συναφώς απόφαση του

Πρωτοδικείου της 3ης Απριλίου 2003, T-119/02, Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, που δεν έχει ακόμη δημοσιευθεί στη Συλλογή, σκέψη 276).

54. Για να εξακριβωθεί αν η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά άμεσα τις προσφεύγουσες, πρέπει απλώς να διαπιστωθεί κατά πόσον η προσβαλλόμενη απόφαση παράγει άμεσα και αυτόματα έννομα αποτελέσματα για τις προσφεύγουσες.

55. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά τα άρθρα 1, παράγραφος 1, και 22, παράγραφος 1, του κανονισμού 4064/89, ο εν λόγω κανονισμός είναι κατ' αρχήν ο μόνος που εφαρμόζεται σε όλες τις συγκεντρώσεις με κοινοτική διάσταση, όπως αυτές ορίζονται στο άρθρο 1, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού αυτού. Συνεπώς, κατά το άρθρο 21, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 4064/89, οι νομοθεσίες των κρατών μελών περί ανταγωνισμού δεν εφαρμόζονται κατ' αρχήν στις συγκεντρώσεις που έχουν κοινοτική διάσταση.

56. Στην προκειμένη υπόθεση όμως, η Επιτροπή, παραπέμποντας την εξέταση της επίδικης συγκεντρώσεως στις αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ισπανικές αρχές, περάτωσε τη διαδικασία εφαρμογής του κανονισμού 4064/89 που είχε κινηθεί με την κοινοποίηση της συμφωνίας περί συγχωνεύσεως της Vía Digital με τη Sogecable. Συγκεκριμένα, δυνάμει του άρθρου 9, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', του κανονισμού 4064/89, οι αρμόδιες αρχές του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους εφαρμόζουν, αφού τους παραπεμφθεί η υπόθεση, την εθνική νομοθεσία περί ανταγωνισμού.

57. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση, κατά της οποίας έχει ασκηθεί η παρούσα προσφυγή, έχει ως συνέπεια ότι η πράξη συγκεντρώσεως υποβάλλεται στον αποκλειστικό έλεγχο των αρμόδιων για τον ανταγωνισμό ισπανικών αρχών, οι οποίες αποφαινόμενες βάσει της εθνικής νομοθεσίας τους περί ανταγωνισμού.

58. Επιβάλλεται κατ' ανάγκη η διαπίστωση ότι, με τον τρόπο αυτό, η προσβαλλόμενη απόφαση επηρεάζει τη νομική κατάσταση των προσφευγουσών (βλ. συναφώς την προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψεις 281 έως 287).

59. Συγκεκριμένα, η προσβαλλόμενη απόφαση, η οποία προσδιορίζει, παραπέμποντας στην εθνική νομοθεσία περί ανταγωνισμού, τα κριτήρια εκτιμήσεως του νομότυπου της επίμαχης πράξεως συγκεντρώσεως, καθώς επίσης και τη διαδικασία και τις ενδεχόμενες κυρώσεις, μεταβάλλει τη νομική κατάσταση των προσφευγουσών, διότι τους στερεί τη δυνατότητα να εξετάσει η Επιτροπή το νομότυπο της επίμαχης πράξεως με γνώμονα τον κανονισμό 4064/89 (βλ., κατ' ανάλογη εφαρμογή, την προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 42 απόφαση Assicurazioni Generali και Unicredito κατά Επιτροπής, σκέψεις 37 έως 44).

60. Ο έλεγχος όμως μιας πράξεως συγκεντρώσεως, ο οποίος πραγματοποιείται βάσει εθνικής νομοθεσίας, δεν μπορεί να εξομοιωθεί, από άποψη περιεχομένου και αποτελεσμάτων, με τον έλεγχο που ασκεί η Επιτροπή βάσει του κανονισμού 4064/89 (προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 40 απόφαση Air France κατά Επιτροπής, σκέψη 69).

61. Αντίθετα απ' ό,τι ισχυρίζεται η Επιτροπή, κάθε απόφαση που συνεπάγεται τη μεταβολή του νομικού καθεστώτος που ισχύει για την εξέταση μιας πράξεως συγκεντρώσεως είναι ικανή να επηρεάσει όχι μόνον τη νομική κατάσταση των εμπλεκομένων στην οικεία πράξη προσώπων, όπως συνέβαινε στην υπόθεση Assicurazioni Generali και Unicredito κατά Επιτροπής, η οποία παρατέθηκε ανωτέρω στη σκέψη 42, αλλά και τη νομική κατάσταση τρίτων, οι οποίοι δεν μετέχουν στην πράξη αυτή.

62. Συγκεκριμένα, πρέπει να τονιστεί ότι, ανεξάρτητα από το ζήτημα κατά πόσον η ισπανική νομοθεσία περί ανταγωνισμού παρέχει στους τρίτους ανάλογα διαδικαστικά δικαιώματα με τα δικαιώματα που εγγυάται ο κανονισμός 4064/89, η προσβαλλόμενη απόφαση, με την οποία περατώθηκε η διαδικασία που προβλέπει ο κανονισμός 4064/89, έχει ως αποτέλεσμα να στερεί τους τρίτους από τα διαδικαστικά δικαιώματα που τους παρέχει το άρθρο 18, παράγραφος 4, του εν λόγω κανονισμού.

63. Τέλος, με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή εμποδίζει τους τρίτους να επιδιώκουν την παροχή της ένδικης προστασίας που προβλέπει η Συνθήκη. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή, παραπέμποντας την εξέταση της συγκεντρώσεως στις αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ισπανικές αρχές, οι οποίες αποφαινόμενες βάσει της εθνικής νομοθεσίας περί ανταγωνισμού, στερεί τους τρίτους από τη δυνατότητα να ασκήσουν στη συνέχεια προσφυγή ενώπιον του Πρωτοδικείου, βάσει του άρθρου 230 ΕΚ, προκειμένου να προσβάλουν τις εκτιμήσεις των εθνικών αρχών επί του ζητήματος αυτού, ενώ οι εκτιμήσεις στις οποίες θα προέβαινε η Επιτροπή, αν δεν παρέπεμπε την υπόθεση στις εθνικές αρχές, θα μπορούσαν να προσβληθούν με την άσκηση τέτοιας προσφυγής.

64. Κατά συνέπεια, αφού η προσβαλλόμενη απόφαση έχει ως αποτέλεσμα να στερεί τις προσφεύγουσες από τον έλεγχο της πράξεως συγκεντρώσεως, τον οποίο θα ασκούσε η Επιτροπή βάσει του κανονισμού 4064/89, και από τα δικαιώματα που παρέχει ο κανονισμός αυτός στους τρίτους ως προς τη διαδικασία, καθώς και από την προβλεπόμενη από τη Συνθήκη ένδικη προστασία, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η απόφαση αυτή είναι ικανή να επηρεάσει τη νομική κατάσταση των προσφευγουσών.

65. Ο επηρεασμός αυτός είναι μάλιστα άμεσος, καθόσον η προσβαλλόμενη απόφαση δεν απαιτεί τη λήψη κανενός συμπληρωματικού εκτελεστικού μέτρου,

προκειμένου η παραπομπή να παραγάγει τα αποτελέσματά της. Πράγματι, μόλις η προσβαλλόμενη απόφαση εκδοθεί από την Επιτροπή, η παραπομπή στο οικείο κράτος μέλος είναι άμεση και το κράτος μέλος αυτό καθίσταται, ως εκ τούτου, αρμόδιο να εκτιμήσει βάσει της εθνικής νομοθεσίας περί ανταγωνισμού την πράξη συγκεντρώσεως που αποτελεί το αντικείμενο της παραπομπής.

66. Επιπλέον, ενδείκνυται να υπενθυμιστεί ότι οι ισπανικές αρχές ήταν αυτές που ζήτησαν από την Επιτροπή, σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 2, του κανονισμού 4064/89, να τους παραπέμψει την εξέταση των αποτελεσμάτων της συγκεντρώσεως εντός των σχετικών αγορών στην Ισπανία. Υπό τις περιστάσεις αυτές, αποκλείεται οι ισπανικές αρχές να μη δώσουν συνέχεια στην προσβαλλόμενη απόφαση, πράγμα που άλλωστε επιβεβαιώνεται εν προκειμένω από το γεγονός ότι οι αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ισπανικές αρχές εξέδωσαν στις 29 Νοεμβρίου 2002 απόφαση σχετικά με την επίδικη συγκέντρωση.

67. Κατά συνέπεια, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά άμεσα τις προσφεύγουσες.

68. Η ορθότητα της διαπιστώσεως αυτής δεν αναιρείται από το γεγονός ότι, όπως τόνισε η Επιτροπή, οι προσφεύγουσες μπορούν να ασκήσουν προσφυγή κατά της αποφάσεως της εθνικής αρχής, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα από την εσωτερική νομοθεσία, και ενδεχομένως να ζητήσουν, κατά την εκδίκαση της προσφυγής αυτής, την υποβολή αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως σύμφωνα με το άρθρο 234 ΕΚ. Πράγματι, η δυνατότητα ασκήσεως ενδίκων μέσων ή βοηθημάτων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων δεν αποκλείει τη δυνατότητα απευθείας προσβολής, ενώπιον των κοινοτικών δικαστών, της νομιμότητας αποφάσεως κοινοτικού οργάνου βάσει του άρθρου 230 ΕΚ (προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 40 απόφαση Air France κατά Επιτροπής, σκέψη 69, και προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψη 290).

Επί του ζητήματος αν η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά τις προσφεύγουσες ατομικά

69. Ενδείκνυται να υπενθυμιστεί ότι όποιος δεν είναι αποδέκτης αποφάσεως δεν μπορεί να υποστηρίξει ότι η απόφαση τον αφορά ατομικά παρά μόνον αν η απόφαση αυτή τον αφορά λόγω ορισμένων ιδιαίτερων ιδιοτήτων του ή λόγω ορισμένης πραγματικής καταστάσεως που προσιδιάζει μόνο σ' αυτόν και επομένως τον εξατομικεύει σχεδόν όπως τον αποδέκτη (απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Ιουλίου 1963, 25/62, Plaumann κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1954-1964, σ. 937, και προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 41 απόφαση Union de Pequeños Agricultores κατά Συμβουλίου, σκέψη 36).

70. Εν προκειμένω, η Επιτροπή δεν αμφισβητεί ότι η ανταγωνιστικότητα των προσφευγουσών επηρεάζεται από την πράξη συγκεντρώσεως της οποίας η εξέταση παραπέμφθηκε στις ισπανικές αρχές. Δεν αμφισβητείται, πράγματι, ότι οι προσφεύγουσες είναι σήμερα οι κυριότεροι ανταγωνιστές των μετεχουσών στη συγκέντρωση επιχειρήσεων στις περισσότερες από τις σχετικές αγορές. Για παράδειγμα, στην αιτιολογική σκέψη 84 της προσβαλλόμενης αποφάσεως αναφέρεται ότι «τα αρνητικά αποτελέσματα που θα μπορούσε να έχει επί του ανταγωνισμού η κοινοποιηθείσα πράξη [...] ενέχουν ιδιαίτερη απειλή για τις επιχειρήσεις καλωδιακών τηλεπικοινωνιών στην Ισπανία, οι οποίες αποτελούν την κυριότερη (και σχεδόν τη μόνη, αν ληφθεί υπόψη η κατάσταση της χερσαίας ψηφιακής τηλεοράσεως στην Ισπανία) πηγή ανταγωνισμού έναντι της δορυφορικής τηλεοπτικής πλατφόρμας που θα δημιουργηθεί από τη συγχώνευση» και ότι «αυτές οι επιχειρήσεις καλωδιακών τηλεπικοινωνιών [...] αποτελούν επίσης τους κυριότερους (ουσιαστικούς σε ορισμένες περιπτώσεις, δυνητικούς σε άλλες) ανταγωνιστές της Telefónica σε διάφορες αγορές τηλεπικοινωνιών στις οποίες δεσπόζει ήδη ο παραδοσιακός αυτός ισπανικός τηλεπικοινωνιακός φορέας».

71. Επιπλέον, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι προσφεύγουσες μετέσχον στη διοικητική διαδικασία που οδήγησε στην έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως.

72. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τις προσφεύγουσες της υποθέσεως T-346/02, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι στις 27 Ιουνίου 2002 η ONO ήλθε σε επαφή με την Επιτροπή, η οποία της ζήτησε στις 18 Ιουλίου 2002 ορισμένα στοιχεία βάσει του άρθρου 11 του κανονισμού 4064/89, τα οποία η ONO παρέσχε με έγγραφο της 23ης Ιουλίου 2002. Η συμμετοχή της ONO στη διοικητική διαδικασία μπορεί να θεωρηθεί ότι ισοδυναμεί με συμμετοχή των προσφευγουσών της υποθέσεως T-346/02. Οι προσφεύγουσες αυτές εξήγησαν, κατόπιν ερωτήσεως που τους έθεσε το Πρωτοδικείο, ότι, όπως προκύπτει από το προαναφερθέν έγγραφο της 23ης Ιουλίου 2002, η ONO αποτελεί την επωνυμία υπό την οποία δρουν όλες οι προσφεύγουσες εντός της ισπανικής αγοράς. Με το έγγραφο αυτό και με την απάντηση που έδωσαν στο Πρωτοδικείο οι προσφεύγουσες εξήγησαν, χωρίς να αντικρουστούν από την Επιτροπή, ότι «ONΟ» είναι η επωνυμία υπό την οποία δρα ο όμιλος επιχειρήσεων καλωδιακών τηλεπικοινωνιών που απαρτίζεται από την εταιρία Grupo ONO, η οποία κατέχει το 100 % των μετοχών της Cableuropa, η οποία κατέχει με τη σειρά της την πλειοψηφία των μετοχών των λοιπών επιχειρήσεων καλωδιακών τηλεπικοινωνιών που έχουν ασκήσει την προσφυγή στην υπόθεση T-346/02.

73. Ομοίως, η Aunacable αφενός και οι λοιπές προσφεύγουσες της υποθέσεως T-347/02 αφετέρου απέστειλαν στην Επιτροπή έγγραφα στις 9 και στις 22 Ιουλίου 2002 αντίστοιχα, με τα οποία ισχυρίστηκαν ότι δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89. Στις 18 Ιουλίου 2002 η Επιτροπή ζήτησε

από τις προσφεύγουσες ορισμένα στοιχεία βάσει του άρθρου 11 του κανονισμού 4064/89 και οι προσφεύγουσες ανταποκρίθηκαν στο αίτημα της Επιτροπής στις 26 Ιουλίου 2002 (πλην της Aunacable) και στις 31 Ιουλίου 2002 (η Aunacable).

74. Με δεδομένο αυτό το πλαίσιο, επιβάλλεται, πρώτον, η διαπίστωση ότι οι προσφεύγουσες θα είχαν το δικαίωμα να ακουστούν από την Επιτροπή, αν η Επιτροπή είχε αποφασίσει να μην παραπέμψει την υπόθεση στις ισπανικές αρχές και, αντίθετα, είχε κινήσει τη λεγόμενη «δεύτερη φάση» της διαδικασίας του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 4064/89.

75. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 18, παράγραφος 4, του κανονισμού 4064/89, οι τρίτοι έχουν το δικαίωμα να ακουστούν από την Επιτροπή, κυρίως πριν από την έκδοση αποφάσεως μετά την περάτωση της δεύτερης φάσης, εφόσον έχουν υποβάλει αίτηση ακροάσεως και έχουν αποδείξει ότι έχουν επαρκές συμφέρον προς τούτο (απόφαση του Πρωτοδικείου της 27ης Νοεμβρίου 1997, T-290/94, Kaysersberg κατά Επιτροπής, Συλλογή 1997, σ. II-2137, σκέψη 105). Δεδομένου ότι η πράξη συγκεντρώσεως, της οποίας η εξέταση παραπέμφθηκε στις ισπανικές αρχές, επηρεάζει την ανταγωνιστικότητα των προσφευγουσών, οι προσφεύγουσες θα είχαν συνεπώς επαρκές συμφέρον να πραγματοποιηθεί η ακρόασή τους (βλ. την προπαρατεθείσα απόφαση Kaysersberg κατά Επιτροπής, σκέψη 109).

76. Οι προσφεύγουσες όμως, για τις οποίες ισχύουν οι διαδικαστικές προϋποθέσεις του άρθρου 18, παράγραφος 4, του κανονισμού 4064/89, δεν μπορούν να επιτύχουν την τήρηση των διαδικαστικών αυτών εγγυήσεων παρά μόνον αν έχουν τη δυνατότητα να προσβάλουν την προσβαλλόμενη απόφαση ενώπιον των κοινοτικών δικαστών (βλ. συναφώς την προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 41 απόφαση Cook κατά Επιτροπής, σκέψη 23).

77. Δεύτερον, πρέπει να τονιστεί ότι, αν δεν είχε πραγματοποιηθεί η παραπομπή, η τελική εγκριτική απόφαση που θα είχε λάβει η Επιτροπή βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 4064/89 θα αφορούσε επίσης ατομικά τις προσφεύγουσες, ως ανταγωνιστικές επιχειρήσεις.

78. Πρέπει συνεπώς να γίνει δεκτό ότι, αν δεν είχε πραγματοποιηθεί η παραπομπή, οι προσφεύγουσες θα νομιμοποιούνταν να ασκήσουν προσφυγή ακυρώσεως, βάσει του άρθρου 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ, προκειμένου να προσβάλουν τις εκτιμήσεις στις οποίες θα είχε προβεί η Επιτροπή σχετικά με τα αποτελέσματα της συγκεντρώσεως εντός των σχετικών αγορών στην Ισπανία (βλ. συναφώς την προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψη 295).

79. Δεδομένου ότι η προσβαλλόμενη απόφαση έχει ως αποτέλεσμα να στερεί τις προσφεύγουσες από τη δυνατότητα να προσβάλουν ενώπιον του Πρωτοδικείου

ορισμένες εκτιμήσεις, τις οποίες θα νομιμοποιούνταν να προσβάλουν αν δεν είχε πραγματοποιηθεί η παραπομπή, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά ατομικά τις προσφεύγουσες όπως ακριβώς θα τις αφορούσε η εγκριτική απόφαση που θα εκδιδόταν σε περίπτωση που δεν είχε πραγματοποιηθεί η παραπομπή (βλ. συναφώς την προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψη 297).

80. Κατά συνέπεια, πρέπει να θεωρηθεί ότι η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά τις προσφεύγουσες ατομικά.

81. Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά τις προσφεύγουσες άμεσα και ατομικά.

82. Κατά συνέπεια, οι προσφυγές είναι παραδεκτές.

Επί της ουσίας

83. Προς στήριξη των προσφυγών τους οι προσφεύγουσες προβάλλουν από κοινού τρεις λόγους ακυρώσεως. Ο πρώτος λόγος στηρίζεται σε ισχυρισμό περί παραβάσεως του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89, καθόσον η πράξη συγκεντρώσεως έχει αποτελέσματα που βαίνουν πέραν των ορίων της ισπανικής επικράτειας. Ο δεύτερος λόγος στηρίζεται επίσης σε ισχυρισμό περί παραβάσεως του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89 και περί παραβίασεως της αρχής της χρηστής διοικήσεως, καθόσον η Επιτροπή μπορεί κατ' εξαίρεση μόνο να παραπέμψει στις εθνικές αρχές τις πράξεις συγκεντρώσεως, αν οι αγορές τις οποίες αφορά η συγκέντρωση αποτελούν σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς. Ο τρίτος λόγος ακυρώσεως στηρίζεται σε ισχυρισμό περί παραβάσεως του άρθρου 253 ΕΚ. Οι προσφεύγουσες στην υπόθεση T-346/02 προβάλλουν επίσης ένα τέταρτο λόγο ακυρώσεως, ο οποίος στηρίζεται σε ισχυρισμό περί παραβάσεως του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89, καθόσον η προσβαλλόμενη απόφαση περιέχει παραπομπή στις ισπανικές αρχές «εν λευκώ». Πριν από την εξέταση του τρίτου λόγου ακυρώσεως, ενδείκνυται να εξεταστούν ο πρώτος, ο δεύτερος και ο τέταρτος λόγος.

Επί του πρώτου λόγου ακυρώσεως, ο οποίος στηρίζεται σε ισχυρισμό περί παραβάσεως του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89, καθόσον η πράξη συγκεντρώσεως έχει αποτελέσματα που βαίνουν πέραν των ορίων της ισπανικής επικράτειας

Επιχειρήματα των διαδίκων

84. Οι προσφεύγουσες αμφοτέρων των υποθέσεων ισχυρίζονται ότι εν προκειμένω το άρθρο 9 του κανονισμού 4064/89 δεν επέτρεπε στην Επιτροπή να παραπέμψει στις εθνικές αρχές την εξέταση της επίμαχης πράξεως συγκεντρώσεως.

85. Στην υπόθεση T-346/02 οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν ότι από το άρθρο 9, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν μπορεί να παραπέμψει στις εθνικές αρχές την εξέταση μιας πράξεως συγκεντρώσεως, όταν οι σχετικές αγορές υπερβαίνουν τα όρια ενός κράτους μέλους. Δεδομένου ότι η συγκέντρωση έχει προφανώς διεθνή διάσταση ή, εν πάση περιπτώσει, η Επιτροπή δεν μπορούσε να απορρίψει αυτοδικαίως το ενδεχόμενο αυτό, η Επιτροπή παρέβη το άρθρο 9, παράγραφος 2, του κανονισμού.

86. Για να αποδείξουν τη διεθνή διάσταση της επίμαχης πράξεως συγκεντρώσεως, οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-346/02 εκθέτουν, πρώτον, ότι οι όμιλοι Telefónica, Canal+, Vivendi και Prisa έχουν δυναμική παρουσία στην ευρωπαϊκή αγορά τόσο των τηλεπικοινωνιακών δραστηριοτήτων όσο και της συνδρομητικής τηλεοράσεως. Δεύτερον, οι τηλεπικοινωνιακές αγορές βαίνουν πέραν των εθνικών συνόρων, τα δίκτυα Internet δεν έχουν εθνικό χαρακτήρα και ένας μεγάλος αριθμός υπηρεσιών, π.χ. τα μεταδιδόμενα δορυφορικά σήματα, έχουν διασυνοριακό χαρακτήρα. Τρίτον, η αγορά ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων έχει επίσης διασυνοριακή διάσταση. Η ίδια η Επιτροπή αναγνώρισε, με την απόφαση της 21ης Μαρτίου 2002, B Sky B/Kirch Pay TV (COMP/JV.37), ότι, εντός της αγοράς ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων, η απόκτηση των δικαιωμάτων και η εκμετάλλευσή τους έχουν ευρωπαϊκό, αν όχι παγκόσμιο, χαρακτήρα.

87. Οι ίδιες αυτές προσφεύγουσες τόνισαν, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ότι οι μετέχουσες στην πράξη συγκεντρώσεως επιχειρήσεις ομολόγησαν οι ίδιες, με την κοινοποίηση της πράξεως αυτής, ότι ορισμένες από τις σχετικές αγορές έβαιναν πέραν των ισπανικών συνόρων, και ιδίως η αγορά των υπηρεσιών μέσω δορυφόρου, η αγορά των τεχνικών υπηρεσιών, οι ραδιοτηλεοπτικές αγορές (π.χ. η παραγωγή κινηματογραφικών έργων, η οποία αποτελεί παγκόσμια αγορά), καθώς και η αγορά των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως των αθλητικών γεγονότων, εντός της οποίας οι τηλεοπτικοί φορείς ανταγωνίζονται τηλεοπτικούς σταθμούς που δρουν σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι προσφεύγουσες παρατηρούν ότι τα γλωσσικά εμπόδια βαίνουν εξαφανιζόμενα και ότι η μετάδοση κινηματογραφικών έργων και αθλητικών προγραμμάτων μέσω Internet δίδει πρόσβαση στα έργα και προγράμματα αυτά σε χρήστες που δεν βρίσκονται στην Ισπανία, αλλά σε άλλα κράτη, και τους δίδει τη δυνατότητα να επιλέγουν τη γλώσσα της προτιμήσεώς τους. Με την προσβαλλόμενη απόφαση η Επιτροπή εξέθεσε απλώς ότι ορισμένες από τις αγορές που μνημόνευαν οι εθνικές αρχές στην αίτησή τους περί παραπομπής δεν έπρεπε να εξεταστούν, διότι δεν δημιουργούσαν εμπόδια από

άποψη ανταγωνισμού, αλλά δεν ανέλυσε το ζήτημα αν οι αγορές αυτές αποτελούσαν εθνικές αγορές.

88. Προς στήριξη των επιχειρημάτων τους οι προσφεύγουσες κατέθεσαν, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, αντίγραφο του μη απόρρητου κειμένου της κοινοποίησεως της επίμαχης πράξεως συγκεντρώσεως.

89. Κατά τη διάρκεια της επ' ακροατηρίου συζητήσεως διατύπωσαν ακόμη την παρατήρηση ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να παραπέμψει την υπόθεση στις εθνικές αρχές παρά μόνον αν οι αρχές αυτές είχαν χαρακτηρίσει, με την αίτησή τους περί παραπομπής, τις επίμαχες αγορές ως εθνικές. Στις προσφεύγουσες όμως δεν διαβιβάστηκε το αναθεωρημένο κείμενο αυτής της αιτήσεως παραπομπής ούτε κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας ενώπιον της Επιτροπής ούτε εξάλλου κατά τη διάρκεια των διαδικασιών ενώπιον των ισπανικών αρχών. Δεδομένου ότι το εν λόγω έγγραφο περιελήφθη στη δικογραφία, αφού προηγουμένως το ζήτησε το Πρωτοδικείο, το Πρωτοδικείο οφείλει να εξακριβώσει αν η αίτηση παραπομπής πληρούσε τις προϋποθέσεις που προβλέπει το άρθρο 9 του κανονισμού 4064/89.

90. Στην υπόθεση T-347/02 οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται ότι η Επιτροπή προέβη σε προδήλως εσφαλμένη εκτίμηση, δεχόμενη, με την αιτιολογική σκέψη 119 της προσβαλλόμενης αποφάσεως, ότι «η πράξη συγκεντρώσεως ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης μόνον εντός αγορών με εθνική διάσταση, στο εσωτερικό του Βασιλείου της Ισπανίας», χωρίς να αναλύσει τα ενδεχόμενα διασυνοριακά αποτελέσματα της κοινοποιηθείσας πράξεως. Αν όμως υπήρχαν τέτοια αποτελέσματα, δεν επιτρεπόταν η παραπομπή της υποθέσεως στις ισπανικές αρχές, διότι δεν θα πληρούνταν οι προϋποθέσεις του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89.

91. Οι προσφεύγουσες της υποθέσεως αυτής ισχυρίζονται ότι η πράξη συγκεντρώσεως επρόκειτο να έχει διασυνοριακά αποτελέσματα. Τονίζουν κατ' αρχάς ότι οι επιχειρήσεις που αφορούσε δυνητικά η πράξη συγκεντρώσεως δεν είναι μόνον οι ανταγωνιστικές επιχειρήσεις που δρουν εντός της ισπανικής αγοράς συνδρομητικής τηλεοράσεως πολλαπλών καναλιών, αλλά και άλλες επιχειρήσεις σε συναφείς αγορές (κυρίως στην αγορά μεταδόσεως κινηματογραφικών έργων και αθλητικών προγραμμάτων), οι οποίες δεν είναι εγκατεστημένες κατ' ανάγκη εντός της ισπανικής αγοράς. Για παράδειγμα, αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η Canal+ αποτελεί μία από τις εταιρίες που μετέχουν στον από κοινού έλεγχο της πλατφόρμας που δημιουργείται με την πράξη συγκεντρώσεως και ότι η εταιρία αυτή έχει συμφέροντα εντός της τηλεοπτικής αγοράς σε ευρωπαϊκό επίπεδο, είναι πιθανό ότι η πράξη συγκεντρώσεως θα έχει ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της θέσης της επιχειρήσεως αυτής εντός των διεθνών αγορών κινηματογραφικών έργων και αθλητικών προγραμμάτων, οι οποίες βρίσκονται σε προηγούμενο στάδιο έναντι της

αγοράς της συνδρομητικής τηλεόρασεως. Όπως και οι άλλες προσφεύγουσες, οι προσφεύγουσες στην υπόθεση T-347/02 τονίζουν ότι η ίδια η Επιτροπή ομολόγησε, με την προπαρατεθείσα απόφαση B Sky B/Kirch Pay TV, ότι εντός της αγοράς των ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων η απόκτηση και εκμετάλλευση δικαιωμάτων είναι δραστηριότητες που αφορούν περισσότερα του ενός κράτη μέλη. Τέλος, οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή έπρεπε επίσης, κατά την εξέταση του φακέλου της κοινοποιηθείσας πράξεως συγκεντρώσεως, να αναλύσει τις συμφωνίες τις λεγόμενες output deals, τις οποίες συνάπτουν οι εταιρίες που δρουν στην αγορά της συνδρομητικής τηλεόρασεως με τις μεγάλες αμερικανικές κινηματογραφικές εταιρίες.

92. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-347/02 παρατήρησαν ότι, για να αποδειχθεί η ύπαρξη μιας ή περισσότερων «διακεκριμένων αγορών» υπό την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 4064/89, δεν αρκούσε ο εθνικός χαρακτήρας των σχετικών γεωγραφικών αγορών. Συγκεκριμένα, ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να θεωρείται ως «διακεκριμένη αγορά» παρά μόνον αν η δομή του ανταγωνισμού στο κράτος αυτό διαφέρει από τη δομή του ανταγωνισμού σε άλλα κράτη μέλη.

93. Πρώτον, οι προσφεύγουσες τονίζουν στο πλαίσιο αυτό ότι το γλωσσικό κριτήριο δεν αρκεί για τον χαρακτηρισμό μιας αγοράς ως «διακεκριμένης», δεδομένου μάλιστα ότι το ίδιο περιεχόμενο μπορεί να προσφέρεται σε διάφορες γλώσσες, όπως συμβαίνει π.χ. με τα κινηματογραφικά έργα σε δίσκους DVD. Δεύτερον, η εθνική νομοθεσία για τον ραδιοτηλεοπτικό τομέα δεν δημιουργεί εμπόδια για την είσοδο στην αγορά που να προσιδιάζουν στην Ισπανία, αν ληφθεί υπόψη ο βαθμός κοινοτικής εναρμονίσεως των εφαρμοστέων κανόνων, πράγμα που επισημάνθηκε, μεταξύ άλλων, με την απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Ιανουαρίου 2002, C-390/99, Canal Satélite Digital (Συλλογή 2002, σ. I-607). Τρίτον, το γεγονός ότι η κατανομή των δικαιωμάτων μεταδόσεως έργων και αθλητικών γεγονότων πραγματοποιείται σε περιφερειακή βάση δεν καθιστά την ισπανική αγορά «διακεκριμένη αγορά», δεδομένου ότι η διανομή εκπομπών με το ίδιο περιεχόμενο πραγματοποιείται αλλού με βάση τα ίδια λειτουργικά μορφότυπα και το ίδιο σύστημα τελών.

94. Κατά τις προσφεύγουσες, υπάρχουν πολλά στοιχεία από τα οποία συνάγεται ότι η ισπανική αγορά δεν πρέπει να χαρακτηριστεί ως «διακεκριμένη αγορά». Κατ' αρχάς, το γεγονός ότι η Sogecable ανήκει στον όμιλο Canal+ αντανakλά τη διαδικασία παγιώσεως που βρίσκεται επί του παρόντος σε εξέλιξη σε όλες τις ευρωπαϊκές αγορές, δεδομένων των οικονομικών δυσχερειών του ραδιοτηλεοπτικού τομέα. Επιπλέον, πρέπει να γίνει δεκτό ότι τα προσφερόμενα προϊόντα και οι προσφερόμενες υπηρεσίες είναι ίδιας ακριβώς φύσεως σε όλες τις

ευρωπαϊκές αγορές. Τέλος, τα εμπόδια στην πρόσβαση είναι ακριβώς τα ίδια και αφορούν κυρίως την πρόσβαση στο περιεχόμενο των εκπομπών και στη δεσπόζουσα πλατφόρμα διανομής.

95. Οι προσφεύγουσες αντικρούουν το επιχείρημα ότι προέβαλαν νέους ισχυρισμούς κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Οι προσφεύγουσες εξηγούν ότι προσάρμοσαν την επιχειρηματολογία τους στην προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, η οποία εκδόθηκε μετά την κατάθεση των προσφυγών τους. Απλώς ανέπτυξαν περαιτέρω τα επιχειρήματα τα οποία είχαν ήδη διατυπώσει με τα δικόγραφα των προσφυγών τους. Οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-347/02 προσθέτουν ότι το επιχείρημα ότι η εθνική διάσταση μιας αγοράς δεν αρκεί για να καταστεί η αγορά αυτή «διακεκριμένη», υπό την έννοια του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89, είχε ήδη διατυπωθεί με το έγγραφο που είχαν αποστείλει στην Επιτροπή στις 22 Ιουλίου 2002.

96. Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, απαντά στα ανωτέρω ότι το αποφασιστικό κριτήριο βάσει του οποίου προσδιορίζονται οι περιπτώσεις στις οποίες έχει τη διακριτική ευχέρεια να παραπέμπει μια υπόθεση στις εθνικές αρχές είναι η ύπαρξη κινδύνου διαταράξεως του ανταγωνισμού στις αγορές του κράτους μέλους που εμφανίζουν τα χαρακτηριστικά διακεκριμένων αγορών. Η προσβαλλόμενη απόφαση, αφού προέβη, σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του εν λόγω κανονισμού, στον προσδιορισμό των γεωγραφικών αγορών αναφοράς και στην ανάλυση των αποτελεσμάτων που θα είχε η πράξη συγκεντρώσεως ως προς τον ανταγωνισμό εντός των αγορών αυτών, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η εν λόγω πράξη ενείχε τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης μόνον εντός αγορών του Βασιλείου της Ισπανίας που έχουν εθνική διάσταση.

97. Η παρουσία των ομίλων Telefónica, Canal+ και Vivendi σε ολόκληρη την ευρωπαϊκή αγορά, καθώς και οι διεθνείς δραστηριότητες των εν λόγω ομίλων, δεν αρκούν για να προσδιορίσουν τη γεωγραφική διάσταση των διαφόρων αγορών προϊόντων, εντός των οποίων δρουν οι όμιλοι αυτοί. Ομοίως, τα διασυνοριακά αποτελέσματα μιας συγκεντρώσεως δεν είναι κρίσιμα για να ληφθεί απόφαση αν ένα σχέδιο συγκεντρώσεως πρέπει να παραπεμφθεί στις εθνικές αρχές.

98. Η Επιτροπή επισημαίνει επίσης ότι οι προσφεύγουσες διατύπωσαν για πρώτη φορά κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ορισμένους ισχυρισμούς που δεν περιείχονταν στο δικόγραφο της προσφυγής. Για παράδειγμα, αποτελεί νέο ισχυρισμό το επιχείρημα περί υπάρξεως ορισμένων «άλλων αγορών», στις οποίες αναφέρθηκαν, κατά τις προσφεύγουσες, αφενός οι μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις με το έγγραφο κοινοποίησεως και αφετέρου οι ισπανικές αρχές με την

αίτηση παραπομπής, και ότι η Επιτροπή δεν εξέτασε, με την προσβαλλόμενη απόφαση, τις αγορές αυτές. Επιπλέον, το δικόγραφο της προσφυγής δεν περιέχει, κατά την Επιτροπή, την επιχειρηματολογία περί της διακρίσεως που πρέπει να γίνεται μεταξύ της έννοιας «διακεκριμένη αγορά» του άρθρου 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 4064/89 και της έννοιας της σχετικής γεωγραφικής αγοράς. Το Πρωτοδικείο θα πρέπει επομένως να απορρίψει τους ισχυρισμούς αυτούς ως απαράδεκτους, σύμφωνα με το άρθρο 48, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας. Οι προσφεύγουσες δεν επιτρέπεται να επικαλούνται την απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής (που παρατέθηκε ανωτέρω στη σκέψη 53), η οποία εκδόθηκε μεταξύ της καταθέσεως του δικογράφου της προσφυγής και της επ' ακροατηρίου συζητήσεως, δεδομένου ότι, κατά πάγια νομολογία, η έκδοση δικαστικής αποφάσεως μετά την κατάθεση του δικογράφου της προσφυγής δεν αποτελεί νέο στοιχείο υπό την έννοια του άρθρου 48, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας. Όσον αφορά τον ισχυρισμό των προσφευγουσών ότι ορισμένα επιχειρήματα περιέχονταν ήδη στα έγγραφα που είχαν επισυνάψει στο δικόγραφο της προσφυγής τους, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι το Πρωτοδικείο δεν οφείλει να εντοπίζει στα παραρτήματα της προσφυγής τους ισχυρισμούς που δεν έχουν διατυπωθεί με το δικόγραφο της προσφυγής.

99. Εν πάση περιπτώσει, η επιχειρηματολογία των προσφευγουσών δεν είναι, κατά την Επιτροπή, βάσιμη.

Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

100. Ενδείκνυται να υπενθυμιστεί ότι οι ισπανικές αρχές ζήτησαν την παραπομπή της εξετάσεως της πράξεως συγκεντρώσεως βάσει του άρθρου 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 4064/89. Κατά την προσβαλλόμενη απόφαση η Επιτροπή διαπίστωσε ότι «η πράξη συγκεντρώσεως ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης μόνον εντός αγορών με εθνική διάσταση, στο εσωτερικό του Βασιλείου της Ισπανίας» (αιτιολογική σκέψη 119). Η Επιτροπή αποφάσισε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 9, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 4064/89, να παραπέμψει την υπόθεση στις αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ισπανικές αρχές, οι οποίες όφειλαν να αποφανθούν βάσει της εθνικής νομοθεσίας περί ανταγωνισμού.

101. Από το άρθρο 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 4064/89 προκύπτει ότι η δυνατότητα παραπομπής μιας πράξεως συγκεντρώσεως, βάσει του άρθρου 9 του εν λόγω κανονισμού, εξαρτάται από τη σωρευτική πλήρωση δύο προϋποθέσεων. Πρώτον, η συγκέντρωση πρέπει να ενέχει τον κίνδυνο να δημιουργήσει ή να ενισχύσει μια δεσπόζουσα θέση, με συνέπεια τη σημαντική

παρεμπόδιση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού σε μια αγορά στο εσωτερικό του οικείου κράτους μέλους. Δεύτερον, η αγορά αυτή πρέπει να εμφανίζει όλα τα χαρακτηριστικά μιας διακεκριμένης αγοράς.

102. Όσον αφορά την τήρηση των προϋποθέσεων που προβλέπει το άρθρο 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 4064/89, τονίζεται ότι οι προϋποθέσεις παραπομπής που προβλέπει η εν λόγω διάταξη έχουν νομικό χαρακτήρα και πρέπει να ερμηνευθούν βάσει αντικειμενικών στοιχείων. Για τον λόγο αυτό, ο κοινοτικός δικαστής πρέπει, ενόψει αφενός των συγκεκριμένων στοιχείων της διαφοράς που έχει υποβληθεί στην κρίση του και αφετέρου του τεχνικού ή πολύπλοκου χαρακτήρα των εκτιμήσεων της Επιτροπής, να ασκεί πλήρη έλεγχο ως προς το ζήτημα αν η εν λόγω συγκέντρωση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του εν λόγω κανονισμού (απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53, σκέψη 326).

103. Όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι προσφεύγουσες δεν αμφισβητούν ότι η συγκέντρωση ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης στην Ισπανία στις διάφορες αγορές προϊόντων τις οποίες έχει προσδιορίσει η προσβαλλόμενη απόφαση.

104. Οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν εντούτοις ότι δεν πληρούνται εν προκειμένω η δεύτερη προϋπόθεση. Κατά τις προσφεύγουσες, οι αγορές προϊόντων που προσδιορίστηκαν με την προσβαλλόμενη απόφαση δεν αποτελούν αγορές εντός κράτους μέλους που να εμφανίζουν τα χαρακτηριστικά διακεκριμένης αγοράς.

105. Συναφώς, επιβάλλεται να τονιστεί ευθύς εξ αρχής ότι, κατά το άρθρο 9, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 4064/89, η Επιτροπή διαπιστώνει την ύπαρξη διακεκριμένης αγοράς «λαμβάνοντας υπόψη την οικεία αγορά αγαθών ή υπηρεσιών και τη γεωγραφική αγορά αναφοράς σύμφωνα με την παράγραφο 7».

106. Επομένως, από την ερμηνεία του άρθρου 9, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, σε συνδυασμό με την παράγραφο 7 του ίδιου άρθρου του κανονισμού 4064/89 προκύπτει ότι η Επιτροπή, προκειμένου να εξακριβώσει αν ένα κράτος μέλος αποτελεί διακεκριμένη αγορά υπό την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού, πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα κριτήρια που προβλέπει το άρθρο 9, παράγραφος 7, του κανονισμού αυτού, δηλαδή κυρίως τη φύση και τα χαρακτηριστικά των οικείων αγαθών ή υπηρεσιών, την ύπαρξη εμποδίων εισόδου στην αγορά, τις προτιμήσεις των καταναλωτών και την ύπαρξη σημαντικών διαφορών μεταξύ των διαφόρων περιοχών ως προς τα μερίδια αγοράς ή τις τιμές (προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψη 333).

107. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-347/02 υποστήριξαν ότι, για να μπορεί μια εθνική αγορά να θεωρηθεί ως

«διακεκριμένη αγορά» υπό την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 2, του κανονισμού 4064/89, πρέπει η εν λόγω αγορά να διαφέρει από τις άλλες αγορές όχι μόνο για τον λόγο ότι αποτελεί χωριστή γεωγραφική αγορά, αλλά και για τον λόγο ότι η δομή του ανταγωνισμού εντός της εν λόγω αγοράς διαφέρει από τη δομή του ανταγωνισμού σε άλλα κράτη μέλη.

108. Επιβάλλεται κατ' αρχάς να εξεταστεί το παραδεκτό του επιχειρήματος αυτού, το οποίο προβλήθηκε για πρώτη φορά κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

109. Συναφώς, το Πρωτοδικείο υπενθυμίζει ότι, αν και το άρθρο 76α, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας προβλέπει ότι, στο πλαίσιο της ταχείας διαδικασίας, οι διάδικοι μπορούν να συμπληρώνουν τα επιχειρήματά τους και να προτείνουν αποδεικτικά μέσα κατά την προφορική διαδικασία, αιτιολογώντας την καθυστερημένη πρόταση αυτών των αποδεικτικών μέσων, από το ίδιο το γράμμα της εν λόγω διατάξεως προκύπτει ότι η διάταξη αυτή εφαρμόζεται με την επιφύλαξη του άρθρου 48 του Κανονισμού Διαδικασίας, του οποίου η παράγραφος 2 προβλέπει ότι κατά τη διάρκεια της δίκης απαγορεύεται η προβολή νέων ισχυρισμών, εκτός αν στηρίζονται σε νομικά και πραγματικά στοιχεία που ανέκυψαν κατά τη διαδικασία.

110. Η προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, η οποία εκδόθηκε μετά την άσκηση των προσφυγών και στην οποία παραπέμπουν οι προσφεύγουσες για να αιτιολογήσουν τη διατύπωση του επιχειρήματος που παρατίθεται ανωτέρω στη σκέψη 107, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως στοιχείο που επιτρέπει την προβολή νέου ισχυρισμού. Συγκεκριμένα, η απόφαση αυτή απλώς επιβεβαίωσε μια νομική κατάσταση την οποία οι προσφεύγουσες γνώριζαν κατά τον χρόνο ασκήσεως της προσφυγής τους (απόφαση του Δικαστηρίου της 1ης Απριλίου 1982, 11/81, Dürbeck κατά Επιτροπής, Συλλογή 1982, σ. 1251, σκέψη 17, και απόφαση του Πρωτοδικείου της 11ης Δεκεμβρίου 1996, T-521/93, Atlanta κ.λπ. κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, Συλλογή 1993, σ. II-1707, σκέψη 39).

111. Εντούτοις, ο ισχυρισμός που αποτελεί ανάπτυξη λόγου που προβλήθηκε προηγουμένως, άμεσα ή έμμεσα, με το εισαγωγικό της δίκης δικόγραφο και συνδέεται στενά με τον λόγο αυτόν πρέπει να κρίνεται παραδεκτός (απόφαση του Πρωτοδικείου της 19ης Σεπτεμβρίου 2000, T-252/97, Dürbeck κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. II-3031, σκέψη 39).

112. Εν προκειμένω πάντως επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το επίμαχο επιχειρήμα που παρατίθεται ανωτέρω στη σκέψη 107 δεν υπερβαίνει το πλαίσιο της διαφοράς το οποίο χαραχθηκε με το δικόγραφο της προσφυγής.

113. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-347/02 ισχυρίζονται, με το δικόγραφο της προσφυγής τους, ότι η Επιτροπή,

παραπέμποντας στις εθνικές αρχές μια πράξη συγκεντρώσεως παρά τη μη συνδρομή των προϋποθέσεων του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89, προέβη σε εσφαλμένη εκτίμηση. Χωρίς να χρειάζεται να εξακριβωθεί κατά πόσον οι προσφεύγουσες, με το δικόγραφο της προσφυγής, επικαλέστηκαν την ύπαρξη διαφοράς μεταξύ της έννοιας «διακεκριμένη αγορά» και της έννοιας «γεωγραφική αγορά αναφοράς», από το δικόγραφο της προσφυγής προκύπτει ότι οι προσφεύγουσες έβαλλαν κατά της ελλείψεως νομιμότητας της προσβαλλόμενης αποφάσεως στηριζόμενες στην εκ μέρους της Επιτροπής εσφαλμένη εφαρμογή των προϋποθέσεων του άρθρου 9 του εν λόγω κανονισμού, και συγκεκριμένα της προϋποθέσεως περί υπάρξεως διακεκριμένων αγορών. Στο πλαίσιο αυτό, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι τα επιχειρήματα περί διακρίσεως μεταξύ των εννοιών «διακεκριμένη αγορά» και «γεωγραφική αγορά αναφοράς» αποτελούν απλώς την ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας που είχαν διατυπώσει οι προσφεύγουσες με το δικόγραφο της προσφυγής τους και σύμφωνα με την οποία η Επιτροπή, κρίνοντας ότι οι σχετικές αγορές αγαθών αποτελούσαν αγορές εντός κράτους μέλους που εμφάνιζαν όλα τα χαρακτηριστικά διακεκριμένης αγοράς, παρέβη τις διατάξεις του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89. Το επιχείρημα που παρατίθεται ανωτέρω στη σκέψη 107 συνδέεται στενά με τον πρώτο λόγο ακυρώσεως που προβάλλεται με το δικόγραφο της προσφυγής και συνεπώς πρέπει να κριθεί παραδεκτό.

114. Όσον αφορά το βάσιμο του επιχειρήματος αυτού, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το άρθρο 9 του κανονισμού 4064/89 δεν επιδέχεται την προτεινόμενη από τις προσφεύγουσες ερμηνεία. Συγκεκριμένα, από το ίδιο το γράμμα του άρθρου 9, παράγραφος 3, του κανονισμού αυτού προκύπτει ότι η Επιτροπή οφείλει να εξακριβώνει κατά πόσον πρόκειται για διακεκριμένη αγορά αφού προηγουμένως προσδιορίσει, σε πρώτη φάση, την αγορά των οικείων αγαθών ή υπηρεσιών και, σε δεύτερη φάση, τη γεωγραφική αγορά αναφοράς υπό την έννοια του άρθρου 7.

115. Όπως συνάγεται τόσο από το άρθρο 9, παράγραφος 7, του κανονισμού 4064/89, όσο και από το σημείο 8 της ανακοινώσεως της Επιτροπής όσον αφορά τον ορισμό της σχετικής αγοράς για τους σκοπούς του κοινοτικού δικαίου ανταγωνισμού (ΕΕ 1997, C 372, σ. 5), η γεωγραφική αγορά που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη περιλαμβάνει την περιοχή στην οποία οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις συμμετέχουν στην προσφορά και στη ζήτηση προϊόντων ή υπηρεσιών και οι όροι του ανταγωνισμού είναι επαρκώς ομοιογενείς και η οποία μπορεί να διακριθεί από τις γειτονικές περιοχές για τον λόγο κυρίως ότι οι όροι του ανταγωνισμού διαφέρουν σημαντικά από τους όρους που επικρατούν στις εν λόγω περιοχές. Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω στη σκέψη 106, κατά την εκτίμηση αυτή πρέπει να λαμβάνονται κυρίως υπόψη η φύση και τα χαρακτηριστικά των σχετικών

αγαθών ή υπηρεσιών, η ύπαρξη εμποδίων για την είσοδο στην αγορά, οι προτιμήσεις των καταναλωτών, καθώς και η ύπαρξη μεταξύ της εξεταζόμενης περιοχής και των γειτονικών περιοχών μεγάλων διαφορών ως προς τα μερίδια που κατέχουν οι επιχειρήσεις στην αγορά ή αξιοσημείωτων διαφορών ως προς τις τιμές.

116. Εφόσον η εκτίμηση όλων αυτών των στοιχείων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι όροι του ανταγωνισμού εντός των σχετικών αγορών αγαθών και υπηρεσιών εντός ενός κράτους μέλους διαφέρουν αισθητά και συνεπώς δημιουργούν διαφορετικές γεωγραφικές αγορές, οι αγορές αυτές πρέπει να θεωρούνται ως διακεκριμένες αγορές υπό την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 2, του κανονισμού 4064/89 (βλ. συναφώς την προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψεις 335 έως 337).

117. Από την άποψη αυτή, δεν έχει σημασία, αντίθετα απ' ό,τι υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες, να εξακριβωθεί κατά πόσον ορισμένα διαρθρωτικά στοιχεία των σχετικών αγορών απαντούν επίσης σε άλλες γεωγραφικές αγορές. Εφόσον αποδεικνύεται ότι οι όροι του ανταγωνισμού δεν είναι αρκετά ομοιογενείς και ότι, ειδικότερα, οι προτιμήσεις των καταναλωτών και ορισμένα εμπόδια προσβάσεως έχουν ως αποτέλεσμα να περιορίζεται ορισμένη αγορά στην εθνική επικράτεια κράτους μέλους, δεν αρκεί, προκειμένου να αμφισβητηθεί ότι η εν λόγω αγορά συνιστά διακεκριμένη αγορά, να υπάρχουν σε άλλες περιοχές συγκρίσιμα αγαθά ή συγκρίσιμες υπηρεσίες ή ανάλογες μέθοδοι πώλησεως. Η δε ύπαρξη παρόμοιων εμποδίων προσβάσεως δεν αναιρεί σε καμία περίπτωση το συμπέρασμα ότι οι οικείες γεωγραφικές αγορές αποτελούν διακεκριμένες αγορές. Αντίθετα, το επιβεβαιώνει.

118. Στο σημείο αυτό επιβάλλεται η εξέταση της επιχειρηματολογίας των προσφευγουσών ότι η Επιτροπή κακώς κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρχαν διακεκριμένες γεωγραφικές αγορές υπό την έννοια του άρθρου 9, παράγραφος 2, του κανονισμού 4064/89.

119. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι ο δικαστικός έλεγχος των εκτιμήσεων της Επιτροπής ως προς τον ορισμό των αγορών αναφοράς συνίσταται στη διαπίστωση της υπάρξεως προδήλου ή προφανούς σφάλματος (βλ. συναφώς απόφαση του Πρωτοδικείου της 6ης Ιουνίου 2002, T-342/99, Airtours κατά Επιτροπής, Συλλογή 2002, σ. II-2585, σκέψεις 26 και 32).

120. Από την προσβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι η Επιτροπή στηρίζεται στα ακόλουθα στοιχεία για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η ισπανική αγορά αποτελεί, για κάθε αγορά αγαθών, τη γεωγραφική αγορά αναφοράς.

121. Όσον αφορά την αγορά της συνδρομητικής τηλεόρασεως, η προσβαλλόμενη απόφαση εξηγεί ότι, «έστω και αν ορισμένα τμήματα αγορών, όπως είναι ο

αθλητικός τηλεοπτικός σταθμός Eurosport, εκπέμπουν σε ευρωπαϊκή κλίμακα, η τηλεοπτική εκμετάλλευση πραγματοποιείται κυρίως εντός των εθνικών αγορών, κυρίως λόγω της υπάρξεως διαφορετικών εθνικών διατάξεων, γλωσσικών εμποδίων, πολιτιστικών παραγόντων και διαφορετικών όρων ανταγωνισμού σε κάθε κράτος (για παράδειγμα, ως προς τη διάρθρωση της αγοράς της καλωδιακής τηλεοράσεως)», και ότι, «στη συγκεκριμένη περίπτωση της Ισπανίας, η γεωγραφική διάσταση συμπίπτει με την εθνική, για λόγους τόσο γλωσσικούς όσο και νομοθετικούς» (αιτιολογική σκέψη 17).

122. Όσον αφορά τις αγορές που βρίσκονται σε προηγούμενο στάδιο έναντι της αγοράς της συνδρομητικής τηλεοράσεως, η Επιτροπή εξηγεί κατ' αρχάς, όσον αφορά τα δικαιώματα αναμεταδόσεως κινηματογραφικών έργων, ότι «τα δικαιώματα [...] μεταβιβάζονται συνήθως κατ' αποκλειστικότητα για διάφορες περιόδους, για συγκεκριμένη γλωσσική ζώνη και για συγκεκριμένη ζώνη μεταδόσεως» και ότι «στην περίπτωση της Ισπανίας τα δικαιώματα μεταδόσεως περιορίζονται στην ισπανική επικράτεια· οι γεωγραφικές αγορές που αντιστοιχούν στα δικαιώματα για τα κινηματογραφικά έργα είναι εθνικές» (προσβαλλόμενη απόφαση, αιτιολογική σκέψη 26). Η αγορά των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως ποδοσφαιρικών αγώνων στους οποίους μετέχουν ισπανικές ομάδες είναι επίσης ισπανική. Κατά την Επιτροπή, τα δικαιώματα αναμεταδόσεως των ποδοσφαιρικών αγώνων έχουν παραχωρηθεί σε ισπανικούς τηλεοπτικούς φορείς (προσβαλλόμενη απόφαση, αιτιολογική σκέψη 40) και «η εκμετάλλευση των δικαιωμάτων [αυτών] γίνεται κυρίως στην Ισπανία» (προσβαλλόμενη απόφαση, αιτιολογική σκέψη 41). Όσον αφορά τα δικαιώματα αναμεταδόσεως άλλων αθλητικών γεγονότων και άλλων θεαμάτων για τα οποία ισχύουν αποκλειστικά δικαιώματα, η Επιτροπή τονίζει ότι οι προτιμήσεις των θεατών διαφέρουν από τη μια χώρα στην άλλη και, επομένως, διαφέρουν επίσης οι όροι του ανταγωνισμού για την αγοραπωλησία των δικαιωμάτων αυτών (σκέψη 57). Η αγορά των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως των γεγονότων αυτών έχει στην Ισπανία, για γλωσσικούς και πολιτιστικούς λόγους, εθνική διάσταση (αιτιολογική σκέψη 57). Τέλος, ο γεγονός ότι τα θεματικά κανάλια έχουν εθνική γεωγραφική διάσταση επιβεβαιώνεται «στην περίπτωση της Ισπανίας από το ότι η διανομή πραγματοποιείται εντός της εθνικής επικράτειας» (προσβαλλόμενη απόφαση, αιτιολογική σκέψη 63).

123. Όσον αφορά τη γεωγραφική διάσταση των αγορών των τηλεπικοινωνιών, στην προσβαλλόμενη απόφαση αναφέρεται ότι η λιανική παροχή υπηρεσιών προσβάσεως στο Διαδίκτυο στους τελικούς καταναλωτές, είτε ευρείας είτε στενής ζώνης, αντιστοιχεί σε αγορά που έχει ουσιαστικά εθνική διάσταση, για λόγους τόσο τεχνολογικούς (π.χ. λόγω της ανάγκης προσβάσεως στον τοπικό βρόχο και υπάρξεως τοπικών/δωρεάν αριθμών τηλεφώνου προς το εγγύτερο σημείο

παρουσίας ή POP) όσο και νομοθετικούς (λόγω της υπάρξεως διαφορετικών εθνικών κανονιστικών πλαισίων) (αιτιολογική σκέψη 80). Οι αγορές σταθερής τηλεφωνίας και οι λοιπές αγορές τηλεπικοινωνιών έχουν, κατά την Επιτροπή, εθνικό χαρακτήρα για τους ακόλουθους λόγους: «εθνικός χαρακτήρας των υποδομών, αποκλειστικά εθνικές προσφορές υπηρεσιών, προϋποθέσεις χορηγήσεως άδειας λειτουργίας στους φορείς τηλεπικοινωνιών, κατανομή των συχνοτήτων κινητής τηλεφωνίας, τιμολόγια περιαγωγής κ.λπ.» (αιτιολογική σκέψη 82).

124. Προς στήριξη της απόψεώς της ότι οι σχετικές αγορές έχουν ισπανική διάσταση, η Επιτροπή αναφέρεται επίσης, με την προσβαλλόμενη απόφαση (αιτιολογικές σκέψεις 17, 63, 80 και 82), στην πρακτική που ακολούθησε με προηγούμενες αποφάσεις της.

125. Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι από τα στοιχεία που προσκόμισαν οι προσφεύγουσες αμφοτέρων των υποθέσεων δεν αποδεικνύεται ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως κατά τον ορισμό των επίμαχων γεωγραφικών αγορών.

126. Πρώτον, όσον αφορά τον ισχυρισμό των προσφευγουσών ότι τόσο οι μετέχουσες στην πράξη συγκεντρώσεως επιχειρήσεις όσο και οι μητρικές εταιρίες τους έχουν παρουσία σε ολόκληρη την Ευρώπη, αρκεί να τονιστεί ότι το γεγονός ότι μια επιχείρηση αναπτύσσει δραστηριότητες σε διάφορα κράτη μέλη δεν συνεπάγεται αυτόματα ότι οι αγορές εντός των οποίων δρα η επιχείρηση αυτή έχουν διάσταση που βαίνει πέραν των ορίων της επικράτειας των οικείων κρατών μελών. Είναι δηλαδή πιθανό ότι μια επιχείρηση δρα σε πολλές διακεκριμένες αγορές που έχουν εθνική διάσταση.

127. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι οι επιχειρήσεις που μετέχουν στις πράξεις συγκεντρώσεως τις οποίες αφορά ο κανονισμός 4064/89 έχουν κατά κανόνα διεθνή διάσταση, δεδομένου ότι με το σύστημα των κατωτάτων ορίων που προβλέπει το άρθρο 1 του κανονισμού 4064/89 απαιτείται να πραγματοποιούν οι επιχειρήσεις αυτές ορισμένο τουλάχιστον κύκλο εργασιών σε διάφορα κράτη μέλη, ώστε να διασφαλίζεται ότι όλες οι πράξεις που εμπίπτουν στον εν λόγω κανονισμό, άρα και οι πράξεις των οποίων η εκτίμηση μπορεί να παραπεμφθεί στις εθνικές αρχές δυνάμει του άρθρου 9 του κανονισμού, έχουν «κοινοτική διάσταση».

128. Δεύτερον, όσον αφορά τη γεωγραφική διάσταση των αγορών των ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων, η οποία ορίστηκε με την απόφαση της Επιτροπής B Sky B/Kirch Pay TV, της 21ης Μαρτίου 2002 (η οποία παρατέθηκε ανωτέρω στη σκέψη 86), επιβάλλεται η διαπίστωση ότι δεν υφίσταται καμία αντίφαση μεταξύ του ορισμού της γεωγραφικής αγοράς στην οποία προέβη η Επιτροπή με

την ανωτέρω απόφαση και του ορισμού στον οποίο κατέληξε η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφαση.

129. Συγκεκριμένα, με την απόφαση B Sky B/Kirch Pay TV, η Επιτροπή εκθέτει τα εξής (αιτιολογική σκέψη 45): «Όσον αφορά τη γεωγραφική αγορά των αγοραπωλησιών των δικαιωμάτων μεταδόσεως, μολονότι τα δικαιώματα αυτά μπορούν να αγοραστούν οπουδήποτε στον κόσμο και μολονότι ορισμένες επιχειρήσεις αγοράζουν δικαιώματα που ισχύουν για περισσότερες της μιας περιοχές, επιβάλλεται επίσης η διαπίστωση ότι οι αγοραπωλησίες των δικαιωμάτων πραγματοποιούνται ακόμη σε εθνική κυρίως βάση ή έστω σε γλωσσική. Για παράδειγμα, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι τα δικαιώματα μεταδόσεως κινηματογραφικών έργων παραχωρούνται συνήθως για τη μετάδοση των έργων σε συγκεκριμένη γλώσσα και σε συγκεκριμένη ζώνη». Η Επιτροπή επομένως στήριξε την απόφασή της αυτή, όπως και την προσβαλλόμενη απόφαση, στο γεγονός ότι οι αγοραπωλησίες των τηλεοπτικών δικαιωμάτων πραγματοποιούνται κατά κανόνα για τη μετάδοση σε ορισμένη γλώσσα και σε ορισμένη περιοχή, η οποία συμπίπτει συνήθως με ορισμένη εθνική επικράτεια.

130. Μολονότι η Επιτροπή αναγνωρίζει, με την αιτιολογική σκέψη 46 της αποφάσεως B Sky B/Kirch Pay TV, ότι για ορισμένα αθλητικά γεγονότα, όπως είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες, υπάρχει πανευρωπαϊκό ενδιαφέρον από την πλευρά του καταναλωτή, δεν αποφάνθηκε, με την απόφασή της, αν πρόκειται για διακεκριμένη γεωγραφική αγορά. Αντίθετα, τόνισε ότι τα τηλεοπτικά δικαιώματα για τα αθλητικά αυτά γεγονότα, έστω και αν αγοράζονται πάντοτε για το σύνολο του ευρωπαϊκού εδάφους, μεταπωλούνται εντούτοις στη συνέχεια χωριστά για κάθε χώρα.

131. Κατά συνέπεια, οι σκέψεις που παρέθεσε η Επιτροπή στην απόφαση B Sky B/Kirch Pay TV δεν αποδεικνύουν ότι η Επιτροπή, δεχόμενη με την προσβαλλόμενη απόφαση ότι η ισπανική αγορά αποτελεί, όσον αφορά τα δικαιώματα αναμεταδόσεως γεγονότων διαφόρου περιεχομένου, διακεκριμένη αγορά, υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως.

132. Όσον αφορά, τρίτον, τον ισχυρισμό της προσφεύγουσας στην υπόθεση T-347/02 ότι η Canal+, εταιρία μετέχουσα στον από κοινού έλεγχο της πλατφόρμας που δημιουργείται από την πράξη συγκεντρώσεως, έχει συμφέροντα στην τηλεοπτική αγορά σε ευρωπαϊκή κλίμακα, πράγμα που σημαίνει ότι η πράξη συγκεντρώσεως μπορεί να ενισχύσει τη θέση της στις διεθνείς αγορές του περιεχομένου των εκπομπών, η επιβεβαιωθείσα κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση από τη Sogecable διαπίστωση της Επιτροπής ότι τα δικαιώματα αναμεταδόσεως αγοράζονται για μεταδόσεις σε συγκεκριμένη χώρα ή σε συγκεκριμένη γλώσσα δεν αναιρείται ούτε από τον διεθνή χαρακτήρα των

δραστηριοτήτων της Canal+ ούτε από την ισχύ της στις αγορές του περιεχομένου των εκπομπών.

133. Ούτε το συμπέρασμα της Επιτροπής ως προς την εθνική διάσταση των σχετικών αγορών αναιρείται από τον ισχυρισμό των προσφευγουσών ότι οι τηλεοπτικοί φορείς ανταγωνίζονται, όσον αφορά ορισμένες αθλητικές εκδηλώσεις, τηλεοπτικούς σταθμούς που δρουν σε ευρωπαϊκή κλίμακα. Συγκεκριμένα, η παρουσία, εντός ορισμένης αγοράς, φορέων με διεθνείς δραστηριότητες δεν σημαίνει οπωσδήποτε ότι η γεωγραφική διάσταση της εν λόγω αγοράς υπερβαίνει τα εθνικά όρια. Εξάλλου, η Επιτροπή τόνισε, με την αιτιολογική σκέψη 17 της προσβαλλόμενης αποφάσεως, ότι το γεγονός ότι ορισμένοι τηλεοπτικοί φορείς, όπως ο αθλητικός τηλεοπτικός σταθμός Eurosport, εκπέμπουν σε ευρωπαϊκή κλίμακα δεν αναιρεί το γεγονός ότι η τηλεοπτική εκμετάλλευση πραγματοποιείται κυρίως εντός των εθνικών αγορών, λόγω της διαφοράς μεταξύ των εθνικών διατάξεων, γλωσσικών εμποδίων, πολιτιστικών παραγόντων και όρων ανταγωνισμού που διαφέρουν από το ένα κράτος στο άλλο. Δεν είναι επομένως βάσιμος ο ισχυρισμός των προσφευγουσών ότι η Επιτροπή δεν έλαβε προσηκόντως υπόψη το γεγονός ότι στις ισπανικές αγορές αθλητικών εκδηλώσεων δρα ένας τηλεοπτικός σταθμός που δρα σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

134. Όσον αφορά, τέταρτον, τα επιχειρήματα σχετικά με την περιορισμένη σημασία των γλωσσικών εμποδίων και σχετικά με το γεγονός ότι το περιεχόμενο ορισμένων εκπομπών είναι διαθέσιμο σε διάφορες γλώσσες, επιβάλλεται η παρατήρηση ότι οι προσφεύγουσες επικαλέστηκαν το γεγονός ότι οι καταναλωτές έχουν συνεχώς και μεγαλύτερες δυνατότητες να επιλέγουν τη γλώσσα που επιθυμούν για τους δίσκους DVD, καθώς και για τη μουσική, τα κινηματογραφικά έργα ή τα αθλητικά προγράμματα που διανέμονται μέσω του Διαδικτύου. Εντούτοις, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι προσφεύγουσες δεν προσκόμισαν κανένα αποδεικτικό στοιχείο που να ανασκευάζει τη διαπίστωση της Επιτροπής ότι η γλώσσα αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την εκτίμηση της γεωγραφικής εκτάσεως των αγορών της συνδρομητικής τηλεοράσεως, της αναμεταδόσεως των ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων και των τηλεπικοινωνιών. Επιπλέον, η επίδικη πράξη συγκεντρώσεως δεν αφορά ούτε τις αγορές των κινηματογραφικών έργων σε DVD ούτε τις αγορές της αναμεταδόσεως μουσικών έργων. Όσον αφορά τη διανομή κινηματογραφικών έργων και αθλητικών προγραμμάτων μέσω Διαδικτύου, οι ίδιες οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-346/02 υποστήριξαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι πρόκειται για αναδυόμενες αγορές.

135. Ομοίως, όσον αφορά τον ισχυρισμό των προσφευγουσών ότι το Διαδίκτυο και το σύστημα κινητής τηλεφωνίας τρίτης γενιάς (UMTS) παρέχουν πρόσβαση σε ορισμένα περιεχόμενα εκπομπών σε καταναλωτές ευρισκόμενους σε άλλες χώρες,

εκτός Ισπανίας, επισημαίνεται ότι οι προσφεύγουσες δεν αποδεικνύουν πώς αυτή η δυνατότητα προσβάσεως θα μπορούσε να αναιρεί τον ορισμό των αγορών αφενός της αγοραπωλησίας περιεχομένου εκπομπών και αφετέρου της συνδρομητικής τηλεοράσεως, στον οποίο προβαίνει η προσβαλλόμενη απόφαση. Συγκεκριμένα, η δυνατότητα προσβάσεως από το εξωτερικό στα αγαθά και στις υπηρεσίες που προσφέρονται εντός της ισπανικής αγοράς δεν σημαίνει ότι η αγορά αυτή παύει να αποτελεί διακεκριμένη αγορά, όπως διαπίστωσε η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφαση.

136. Πέμπτον, οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-347/02 υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή έπρεπε, κατά την εξέταση του φακέλου της κοινοποιήσεως της πράξεως συγκεντρώσεως, να αναλύσει επίσης τις «output deals» που είχαν συνάψει οι εταιρίες που δρούσαν εντός της αγοράς συνδρομητικής τηλεοράσεως με τις μεγάλες αμερικανικές κινηματογραφικές εταιρίες.

137. Συναφώς, επισημαίνεται ότι από τις αιτιολογικές σκέψεις 27 έως 29 της προσβαλλόμενης αποφάσεως προκύπτει ότι η Επιτροπή έλαβε πράγματι υπόψη τις εν λόγω συμβάσεις κατά την εκτίμηση του ανταγωνισμού που επικρατούσε εντός της ισπανικής αγοράς των δικαιωμάτων επί των κινηματογραφικών έργων με τις περισσότερες εισπράξεις σε αίθουσες πρώτης και δεύτερης προβολής.

138. Οι προσφεύγουσες όμως δεν εξηγούν πώς η ενδελεχέστερη εξέταση των λεγόμενων «output deals» θα μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι ο γεωγραφικός ορισμός των σχετικών αγορών δεν ήταν ορθός. Η ύπαρξη ανάλογων συμβάσεων σε άλλα κράτη μέλη δεν οδηγεί αυτόματα στη διαπίστωση ότι υφίσταται ευρωπαϊκή αγορά, καθόσον η διαπίστωση αυτή εξαρτάται από την ανάλυση όλων των όρων ανταγωνισμού που επικρατούν στις σχετικές περιοχές. Επομένως, ούτε σε αυτό το σημείο αποδεικνύεται από τα επιχειρήματα των προσφευγουσών ότι η Επιτροπή, διαπιστώνοντας ότι οι αγορές των ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων που αφορούσε η συγκέντρωση συνιστούν διακεκριμένες αγορές με ισπανική διάσταση, υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως.

139. Έκτον, οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-346/02 ισχυρίζονται ότι οι αγορές τηλεπικοινωνιών υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα, ότι τα δίκτυα του Internet δεν έχουν εθνικό χαρακτήρα και ότι ένας μεγάλος αριθμός υπηρεσιών, π.χ. η δορυφορική μετάδοση σημάτων, έχουν διασυνοριακό χαρακτήρα.

140. Όσον αφορά τις αγορές τηλεπικοινωνιών, στις οποίες περιλαμβάνεται η αγορά προσβάσεως στο Internet, επιβάλλεται πάντως η διαπίστωση ότι οι προσφεύγουσες δεν διατυπώνουν κανένα επιχειρήμα που να αναιρεί την ορθότητα των διαπιστώσεων που περιέχονται στις αιτιολογικές σκέψεις 80 και 82 της

προσβαλλόμενης αποφάσεως (βλ. ανωτέρω σκέψη 123) σχετικά με τη γεωγραφική οριοθέτηση των αγορών των τηλεπικοινωνιών.

141. Όσον αφορά τη δορυφορική μετάδοση σημάτων, επιβάλλεται να τονιστεί ότι η αγορά αυτή, όπως ακριβώς και οι αγορές τεχνικών υπηρεσιών και παραγωγής κινηματογραφικών έργων, στις οποίες αναφέρθηκαν οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-346/02 κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, δεν καταλέγονται μεταξύ των αγορών για τις οποίες η Επιτροπή έκρινε ότι αποτελούν αγορές στις οποίες υπάρχει ο κίνδυνος δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης λόγω της πράξεως συγκεντρώσεως.

142. Συναφώς, οι προσφεύγουσες διευκρίνισαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να παραπέμψει την επίδικη πράξη συγκεντρώσεως στις εθνικές αρχές χωρίς προηγουμένως να έχει εξετάσει όλες τις αγορές για τις οποίες είχαν υποστηρίξει είτε οι μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις, με την κοινοποίησή τους, είτε οι ισπανικές αρχές, με την αίτηση παραπομπής, ότι επηρεάζονταν από τη συγκέντρωση.

143. Όσον αφορά το παραδεκτό της επιχειρηματολογίας αυτής, επιβάλλεται η παρατήρηση ότι οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν ουσιαστικά ότι δεν αποκλείεται ορισμένες άλλες αγορές, οι οποίες προσδιορίστηκαν είτε από τις μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις είτε από τις ισπανικές αρχές, να έχουν διάσταση που να υπερβαίνει τα εθνικά όρια της Ισπανίας. Η επιχειρηματολογία αυτή όμως πρέπει να θεωρηθεί ως ανάπτυξη του πρώτου λόγου ακυρώσεως, τον οποίο προέβαλαν οι προσφεύγουσες με το δικόγραφο της προσφυγής τους και σύμφωνα με τον οποίο η Επιτροπή δεν έχει την εξουσία να παραπέμψει στις εθνικές αρχές καμία πράξη συγκεντρώσεως, αν οι σχετικές αγορές επηρεάζουν το ενδοκοινοτικό εμπόριο και αφορούν περισσότερα του ενός κράτη μέλη. Δεδομένου ότι η επιχειρηματολογία αυτή συνδέεται στενά με τον πρώτο λόγο ακυρώσεως που προβλήθηκε με το δικόγραφο της προσφυγής, πρέπει να θεωρηθεί παραδεκτή.

144. Εντούτοις, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι προσφεύγουσες δεν μπορούν να στηρίζουν την επιχειρηματολογία τους στο γεγονός ότι η Επιτροπή δεν εξέτασε ορισμένες αγορές που είχαν προσδιοριστεί με την κοινοποίηση ή με την αίτηση παραπομπής.

145. Κατ' αρχάς, επιβάλλεται να τονιστεί ότι η Επιτροπή, κατά την εξέταση των πράξεων συγκεντρώσεως που της κοινοποιούνται, προσδιορίζει τις αγορές τις οποίες αφορά η εν λόγω συγκέντρωση βάσει δικής της αναλύσεως και δεν δεσμεύεται από την εκτίμηση των αγορών αυτών, στην οποία προέβησαν είτε οι μετέχουσες στην πράξη συγκεντρώσεως επιχειρήσεις είτε το κράτος που ζητεί την παραπομπή. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να καταλογιστεί στην Επιτροπή το γεγονός ότι δεν δέχθηκε τα πορίσματα των μετεχουσών στη συγκέντρωση επιχειρήσεων ως

προς τον προσδιορισμό των επηρεαζόμενων αγορών και ως προς τον προσδιορισμό της γεωγραφικής διαστάσεώς τους.

146. Όσον αφορά τη γεωγραφική οροθέτηση των αγορών, στην οποία προέβησαν οι μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις με την κοινοποίησή τους, επισημαίνεται επιπλέον ότι, ενώ το άρθρο 9, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 4064/89, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με την παράγραφο 2, στοιχείο α', του ίδιου άρθρου, επιβάλλει στην Επιτροπή την υποχρέωση να εξετάζει τις αγορές εντός των οποίων η πράξη συγκεντρώσεως ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης, με συνέπεια τη σημαντική παρεμπόδιση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού σε μια αγορά στο εσωτερικό αυτού του κράτους μέλους που έχει όλα τα χαρακτηριστικά διακεκριμένης αγοράς, από τα μέτρα που λαμβάνει αντίθετα η Επιτροπή σχετικά με την κοινοποίηση πράξεως συγκεντρώσεως που εμπίπτει στον εν λόγω κανονισμό, και συγκεκριμένα στο τμήμα 6 του εντύπου CO, το οποίο αφορά την κοινοποίηση συγκεντρώσεως σύμφωνα με τον κανονισμό 4064/89 και περιλαμβάνεται σε παράρτημα του κανονισμού 447/98, προκύπτει ότι οι μετέχουσες σε πράξη συγκεντρώσεως επιχειρήσεις πρέπει να αναφέρουν με την κοινοποίησή τους όχι μόνον τις «επηρεαζόμενες αγορές» από την πράξη αυτή, στις οποίες περιλαμβάνονται όλες οι αγορές αγαθών εντός των οποίων υπάρχει κάποια αλληλεπικάλυψη των δραστηριοτήτων των συμβαλλομένων επιχειρήσεων, είτε εντός της ίδιας αγοράς αγαθών είτε σε αγορές που βρίσκονται σε προηγούμενο ή επόμενο στάδιο της διαδικασίας παραγωγής σε σχέση με αγορά αγαθών εντός της οποίας δραστηριοποιείται άλλη μετέχουσα επιχείρηση, αλλά και τις «αγορές που συνδέονται με τις επηρεαζόμενες αγορές», εντός των οποίων μία ή περισσότερες από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις αναπτύσσουν δραστηριότητες και οι οποίες δεν αποτελούν, καθεαυτές, επηρεαζόμενες αγορές, καθώς και, αν δεν υπάρχουν επηρεαζόμενες αγορές, τις «μη επηρεαζόμενες αγορές» στις οποίες θα μπορούσε να έχει επιπτώσεις η κοινοποιούμενη πράξη συγκεντρώσεως.

147. Όπως τονίζουν οι παρεμβαίνοντες, το γεγονός και μόνον ότι ορισμένες αγορές προσδιορίζονται από τις μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις με το έγγραφο κοινοποίησεως δεν σημαίνει πάντως ότι πρόκειται οπωσδήποτε για αγορές που επηρεάζονται από την πράξη συγκεντρώσεως. Για παράδειγμα, η Sogecable τόνισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, χωρίς να αντικρουστεί επ' αυτού από τις προσφεύγουσες, ότι οι μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις δεν δραστηριοποιούνται ούτε στην αγορά των δορυφορικών υπηρεσιών ούτε στην αγορά των υπηρεσιών εκπομπής σημάτων, ενώ η Telefónica, η οποία δραστηριοποιείται εντός της δεύτερης αγοράς και κατέχει μειοψηφία μετοχών

εταιρίας που δραστηριοποιείται στην πρώτη αγορά, δεν μετέχει στην πράξη συγκεντρώσεως.

148. Όσον αφορά τη γεωγραφική οριοθέτηση των αγορών που προσδιόρισαν οι εθνικές αρχές με την αίτηση παραπομπής, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι εναπόκειται στην Επιτροπή να εξακριβώνει, πριν παραπέμψει την υπόθεση στις εθνικές αρχές, αν πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 4064/89, και συγκεκριμένα η προϋπόθεση σχετικά με την ύπαρξη διακεκριμένων αγορών. Το Πρωτοδικείο πάντως οφείλει να εξετάζει μόνον τη νομιμότητα της απόφασεως περί παραπομπής. Κατά συνέπεια, κατά την εξέταση της νομιμότητας της προσβαλλόμενης αποφάσεως δεν έχει καμία σημασία το ζήτημα αν οι ισπανικές αρχές χαρακτήρισαν ορισμένες αγορές, με την αίτηση παραπομπής που υπέβαλαν, ως αγορές που υπερβαίνουν τα όρια του εθνικού ισπανικού πλαισίου.

149. Εν πάση περιπτώσει, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι προσφεύγουσες, στις οποίες δόθηκε, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του Πρωτοδικείου, το μη απόρρητο κείμενο της αναθεωρημένης αιτήσεως παραπομπής της 23ης Ιουλίου 2002, δεν στήριζαν στο έγγραφο αυτό κανένα συγκεκριμένο επιχείρημα βάσει του οποίου θα μπορούσε να αμφισβητηθεί η ορθότητα των εκτιμήσεων στις οποίες προέβη η Επιτροπή σχετικά με τις αγορές που επηρεάζονται από τη συγκέντρωση.

150. Επιβάλλεται ακόμη η παρατήρηση ότι η Επιτροπή, στην αιτιολογική σκέψη 14 της προσβαλλόμενης αποφάσεως, δηλώνει ότι διαπίστωσε, κατόπιν της αναλύσεως της αγοράς στην οποία προέβη, τα εξής: «Όσον αφορά ορισμένες από τις αγορές για τις οποίες οι εθνικές αρχές επισήμαναν ότι έπρεπε να εξεταστεί κατά πόσον η συγκέντρωση θα μπορούσε να παρεμποδίσει τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό λόγω της δημιουργίας ή της ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης, ο κίνδυνος αυτός μπορεί να αποκλειστεί. Στη συνέχεια, απαριθμούνται οι αγορές εντός των οποίων υπάρχει ο κίνδυνος να δημιουργηθεί ή να ενισχυθεί δεσπόζουσα θέση λόγω της συγκεντρώσεως.» Από αυτό το χωρίο της προσβαλλόμενης αποφάσεως προκύπτει ότι το γεγονός ότι η Επιτροπή δεν εξέτασε ορισμένες από τις αγορές που είχαν προσδιορίσει οι εθνικές αρχές με την αίτηση παραπομπής εξηγείται από το ότι έκρινε ότι στις αγορές αυτές δεν υπήρχε κίνδυνος δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης λόγω της επίδικης συγκεντρώσεως.

151. Πρέπει να τονιστεί πάντως ότι οι προσφεύγουσες δεν προέβαλαν κανένα επιχείρημα που να αναιρεί την ορθότητα του συμπεράσματος της Επιτροπής ότι δεν υφίστατο κίνδυνος δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης σε άλλες αγορές, πέραν αυτών οι οποίες εξετάστηκαν με την προσβαλλόμενη απόφαση. Οι προσφεύγουσες περιορίζονται απλώς να τονίσουν τον διεθνή χαρακτήρα ορισμένων άλλων αγορών που δεν εξετάστηκαν με την προσβαλλόμενη απόφαση.

152. Κατά συνέπεια, οι προσφεύγουσες δεν απέδειξαν ότι η Επιτροπή έπρεπε να εξετάσει ορισμένες άλλες αγορές, τις οποίες είχαν προσδιορίσει είτε οι μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις με την κοινοποίηση είτε οι ισπανικές αρχές με την αίτηση παραπομπής.

153. Επομένως, οι προσφεύγουσες δεν απέδειξαν ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως, όταν διαπίστωσε ότι οι αγορές που επηρεάζονται από τη συγκέντρωση αποτελούν διακεκριμένες αγορές με ισπανική διάσταση.

154. Τέλος, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι προσφεύγουσες, κατά την ανάπτυξη όλων των επιχειρημάτων τους στο πλαίσιο του πρώτου λόγου ακυρώσεως, επικρίνουν απλώς τη γεωγραφική οριοθέτηση των σχετικών αγορών, χωρίς να εξηγήσουν ποια είναι η γεωγραφική διάσταση την οποία θα έπρεπε, κατ' αυτές, να δεχθεί η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφαση.

155. Επομένως, καλώς η Επιτροπή θεώρησε ότι οι σχετικές αγορές προϊόντων αποτελούσαν διακεκριμένες αγορές με ισπανική διάσταση.

156. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η Επιτροπή ορθώς κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πληρούνταν η δεύτερη προϋπόθεση του άρθρου 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 4064/89 σχετικά με την παραπομπή της υποθέσεως στις ισπανικές αρχές.

157. Κατά συνέπεια, ο πρώτος λόγος ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί.

Επί του δεύτερου λόγου ακυρώσεως, ο οποίος στηρίζεται σε ισχυρισμό περί παραβάσεως του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89 και περί παραβιάσεως της αρχής της χρηστής διοικήσεως, καθόσον η Επιτροπή μπορεί κατ' εξαίρεση μόνο να παραπέμψει στις εθνικές αρχές τις πράξεις συγκεντρώσεως, αν οι αγορές τις οποίες αφορά η συγκέντρωση αποτελούν σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς

Επιχειρήματα των διαδίκων

158. Οι προσφεύγουσες αμφοτέρων των υποθέσεων ισχυρίζονται ότι, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η κοινοποιηθείσα πράξη συγκεντρώσεως επηρεάζει μόνον εθνικές αγορές, η Επιτροπή, οσάκις οι διακεκριμένες αγορές τις οποίες αφορά η πράξη συγκεντρώσεως αποτελούν σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς, μπορεί να παραπέμψει την υπόθεση στις εθνικές αρχές κατ' εξαίρεση μόνο. Συγκεκριμένα, εφόσον οι διακεκριμένες αγορές τις οποίες αφορά η πράξη συγκεντρώσεως αποτελούν σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς, η εφαρμογή του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89 περιορίζεται στις περιπτώσεις μόνο στις οποίες τα συμφέροντα του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους ως προς τον ανταγωνισμό δεν μπορούν να προστατευθούν αποτελεσματικά με κανένα άλλο τρόπο.

159. Οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-346/02 παραπέμπουν συναφώς στις επεξηγηματικές σημειώσεις σχετικά με τον κανονισμό 4064/89 (*Δελτίο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων - Συμπλήρωμα 2/90*), καθώς και στην πρακτική που ακολουθούσε η Επιτροπή ως προς τις αποφάσεις της. Οι προσφεύγουσες τονίζουν ότι η Επιτροπή διεκπεραίωσε στο παρελθόν 180 υποθέσεις συγκεντρώσεων στον τομέα των τηλεπικοινωνιών και των ραδιοτηλεοπτικών δραστηριοτήτων. Οι προσφεύγουσες αναφέρονται ειδικότερα στις υποθέσεις MSG Media Service (υπόθεση IV/M.469), B Sky B/Kirch Pay TV (παρατέθηκε ανωτέρω στη σκέψη 86), Bertelsmann/Kirch/Premiere (υπόθεση IV/M.993) και Newscorp/Telepiù (υπόθεση COMP/M.2876), οι οποίες δεν παραπέμφθηκαν στις εθνικές αρχές.

160. Οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-347/02 παραπέμπουν στην αιτιολογική σκέψη 27 του κανονισμού 4064/89, στις επεξηγηματικές σημειώσεις του κανονισμού αυτού, στις αιτιολογικές σκέψεις 10 και 11 του κανονισμού 1310/97, καθώς και στην πρακτική της Επιτροπής, η οποία παραπέμπει στις εθνικές αρχές τις υποθέσεις συγκεντρώσεων που επηρεάζουν ολόκληρη την εθνική επικράτεια κράτους μέλους μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις [αποφάσεις της Επιτροπής της 12ης Δεκεμβρίου 1992 (υπόθεση IV/M.180 - Steetley/Tarmac IP/92/104), της 29ης Οκτωβρίου 1993 (υπόθεση IV/M.330 - McCormick/CPC/ Rabobank/Ostmann), της 22ας Μαρτίου 1996 (υπόθεση IV/M.716 - GEHE/Lloyds Chemist IP/96/254), της 24ης Απριλίου 1997 (υπόθεση IV/M.894 - Rheinmetall/British Aerospace/STN Atlas), της 10ης Νοεμβρίου 1997 (υποθέσεις IV/M.1001 - Preussag/Hapag-Lloyd και IV/M.1019 - Preussag/TUI), της 19ης Ιουνίου 1998 (υπόθεση IV/M.1153 - Krauss-Maffei/Wegmann) και της 22ας Αυγούστου 2000 (υπόθεση IV/M.2044 - Interbrew/Bass)]. Οι προσφεύγουσες τονίζουν ότι, όσον αφορά την αγορά της συνδρομητικής τηλεοράσεως, η Επιτροπή αρνούνταν στο παρελθόν να δεχθεί τις αιτήσεις των αρμόδιων για τον ανταγωνισμό αρχών να τους παραπεμφθεί η υπόθεση. Συγκεκριμένα, αναφέρονται συναφώς στην απόφαση της Επιτροπής της 27ης Μαΐου 1998 (υπόθεση IV/M.993) Bertelsmann/Kirch/Premiere.

161. Οι ίδιες προσφεύγουσες ισχυρίζονται ότι, αφού η πράξη συγκεντρώσεως αφορά εν προκειμένω ολόκληρη την εθνική αγορά και αφού ολόκληρη η επικράτεια του οικείου κράτους μέλους αποτελεί σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς, η Επιτροπή, εκδίδοντας την προσβαλλόμενη απόφαση, ενήργησε αντίθετα προς το πνεύμα του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89 και προς την ίδια την πρακτική που ακολουθούσε ως προς την έκδοση των αποφάσεών της. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή εξέταζε, κατά πάγια πρακτική, τις πράξεις συγκεντρώσεως αφενός των κατεχουσών δεσπόζουσα θέση επιχειρήσεων προμήθειας προγραμμάτων εκπομπών και αφετέρου των δεσποζουσών επιχειρήσεων στον τομέα των υποδομών και/ή στον τομέα των ραδιοτηλεοπτικών

εκπομπών. Η Επιτροπή απαγόρευε μάλιστα κατά σύστημα τις συγκεντρώσεις αυτές που είχαν κοινοτική διάσταση, εφόσον το αποτέλεσμά τους θα ήταν ο αποκλεισμός των ανταγωνιστών από την αγορά, πράγμα που θα μπορούσε να συμβεί εν προκειμένω. Συναφώς, οι προσφεύγουσες αναφέρονται στις υποθέσεις MSG Media Service (IV/M.469, ΕΕ 1994, L 364, σ. 1), Nordic Satellite Distribution (υπόθεση IV/M.490, ΕΕ 1996, L 53, σ. 20), RTL/Verónica/Endemol (υπόθεση IV/M.553, ΕΕ 1996, L 134, σ. 32), και Telefónica/Sogecable/Cablevisión (υπόθεση IV/M.709). Στην τελευταία από τις ανωτέρω υποθέσεις δεν εκδόθηκε καμία απαγορευτική απόφαση. Τα ενδιαφερόμενα μέρη αποφάσισαν να μην προχωρήσουν στη συγκέντρωση και να αποσύρουν την κοινοποίηση, αφού έλαβαν γνώση της προθέσεως της Επιτροπής να εκδώσει απαγορευτική απόφαση.

162. Αν ληφθούν υπόψη οι υποθέσεις που μνημονεύονται στην προηγούμενη σκέψη, η εκ μέρους της Επιτροπής εξέταση της παρούσας πράξεως συγκεντρώσεως ήταν αναγκαία, κατά τις προσφεύγουσες, προκειμένου να εξακολουθήσουν οι ανταγωνιστές να έχουν πρόσβαση στην ισπανική αγορά συνδρομητικής τηλεοράσεως. Η Επιτροπή θα μπορούσε έτσι να παράσχει την εγγύηση ότι οι παρόμοιες συγκεντρώσεις αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο σε όλα τα κράτη μέλη. Επιπλέον, οι προσφεύγουσες υπενθυμίζουν ότι η Επιτροπή προτίθεται να προβεί σε ελευθέρωση του τομέα των τηλεπικοινωνιών. Η Επιτροπή είναι αυτή που μπορεί να αποτρέψει αποτελεσματικότερα τη διακύβευση της επιτεύξεως των σκοπών της κοινοτικής πολιτικής τηλεπικοινωνιών, λόγω των πράξεων συγκεντρώσεως, σε σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς, όπως είναι η Ισπανία.

163. Οι προσφεύγουσες αναφέρονται επίσης στη συγχώνευση των ψηφιακών πλατφορμών συνδρομητικής τηλεοράσεως στην Ιταλία, η οποία κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή στις 16 Φεβρουαρίου 2002 (υπόθεση COMP/M.2876 - Newscorp/Telepiù), της οποίας όμως η εξέταση από την Επιτροπή βρισκόταν, κατά τον χρόνο της εκδόσεως της προσβαλλόμενης αποφάσεως, στη φάση της «προκοινοποίησεως», όπως προκύπτει από τη χρονική σειρά της αριθμήσεως των υποθέσεων συγκεντρώσεως που κοινοποιούνταν στην Επιτροπή. Στην υπόθεση εκείνη επρόκειτο για νέα απόπειρα συγχωνεύσεως των πλατφορμών Telepiù και Stream, κατόπιν ενός πρώτου σχεδίου συγχωνεύσεως που είχαν εξετάσει οι αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ιταλικές αρχές [pronvedimento de l'Autorità Garante de la Concorrenza e del Mercato, της 13ης Μαΐου 2002 (C5109 - Groupe Canal+/Stream)]. Παρά τη χορήγηση άδειας υπό όρους από τις ιταλικές αυτές αρχές, οι μετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις αποφάσισαν τελικά να μην προχωρήσουν στην πράξη συγκεντρώσεως. Οι ιταλικές αρχές, παρά την πείρα τους στον οικείο τομέα, δεν υπέβαλαν στην Επιτροπή, κατόπιν της κοινοποίησεως της

πράξεως Newscorp/Telepiù στο κοινοτικό αυτό όργανο, καμία αίτηση παραπομπής. Επομένως, η Επιτροπή όφειλε επίσης να εξετάσει την παρούσα πράξη συγκεντρώσεως και να επωφεληθεί από την παράλληλη ύπαρξη δύο παρόμοιων υποθέσεων για να παγιώσει την πολιτική της στον οικείο τομέα.

164. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση οι προσφεύγουσες, οι οποίες είχαν λάβει γνώση του δημοσιοποιηθέντος κειμένου της αποφάσεως της Επιτροπής, της 2ας Απριλίου 2003, για την έγκριση της συγκεντρώσεως Newscorp/Telepiù, τόνισαν τις διαφορές που υπάρχουν αφενός μεταξύ των όρων που ισχύουν για την πρόσβαση των επιχειρήσεων καλωδιακών τηλεπικοινωνιών στα δικαιώματα αποκλειστικότητας που δημιούργησε η απόφαση των ισπανικών αρχών να εγκρίνουν την πράξη συγκεντρώσεως που τους είχε παραπεμφθεί με την προσβαλλόμενη απόφαση και αφετέρου των ευνοϊκότερων όρων προσβάσεως που είχε επιβάλει η Επιτροπή για την ιταλική αγορά με την απόφαση Newscorp/Telepiù.

165. Οι προσφεύγουσες προσθέτουν ότι το μόνο πρόβλημα που δημιουργούσε η παρούσα πράξη συγκεντρώσεως και το οποίο επικαλέστηκαν οι ισπανικές αρχές προς στήριξη της αιτήσεως παραπομπής οφειλόταν στο γεγονός ότι, αν η Επιτροπή ενέκρινε την πράξη συγκεντρώσεως, θα καθίστατο αναγκαία η τροποποίηση του νόμου στην Ισπανία. Αυτός ο λόγος όμως δεν αρκεί για να αιτιολογήσει την παραπομπή της υποθέσεως.

166. Στη συνέχεια, οι προσφεύγουσες αμφοτέρων των υποθέσεων υπενθυμίζουν ότι η Sogecabel και η Telefónica ελέγχουν, μέσω της επιχειρήσεως AVS, τα δικαιώματα αναμεταδόσεως των αγώνων ποδοσφαίρου της πρώτης και της δεύτερης κατηγορίας του ισπανικού πρωταθλήματος ποδοσφαίρου, καθώς και τα δικαιώματα αναμεταδόσεως άλλων αθλητικών συναντήσεων, όπως είναι το Champions League της UEFA ή το Παγκόσμιο Κύπελλο της FIFA, και άλλων αθλητικών γεγονότων. Για να κάνουν χρήση των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως των αθλητικών αυτών συναντήσεων, οι επιχειρήσεις καλωδιακών τηλεπικοινωνιών έπρεπε να υπογράψουν με την Canalsatélite Digital και με την AVS, οι οποίες είχαν την ψιλή κυριότητα και την επικαρπία αντιστοίχως, συμβάσεις για την παραχώρηση τέτοιων δικαιωμάτων. Στις 30 Σεπτεμβρίου 1999 κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή το νέο κείμενο των συμβάσεων αυτών (των λεγόμενων συμβάσεων «AVS II»), με αίτημα την εξαίρεσή τους βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ. Δεδομένου ότι η Επιτροπή διεξήγε έρευνα σε υπόθεση που σχετιζόταν στενά με την πράξη συγκεντρώσεως και αφορούσε τις ίδιες επιχειρήσεις, οι προσφεύγουσες φρονούν ότι η Επιτροπή βρισκόταν σε πλεονεκτικότερη θέση απ' ό,τι οι ισπανικές αρχές για να εκτιμήσει το συμβατό της επίδικης πράξεως συγκεντρώσεως με την κοινή αγορά.

167. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-346/02 αναφέρθηκαν επίσης στην εκκρεμή ενώπιον της Επιτροπής εξέταση των λεγόμενων «output deals».

168. Οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-347/02 υποστηρίζουν ότι, υπό τις περιστάσεις αυτές, η Επιτροπή, εκδίδοντας την προσβαλλόμενη απόφαση, παραβίασε επίσης την αρχή της χρηστής διοικήσεως. Συναφώς, για να αποδείξουν ότι η Επιτροπή βρισκόταν σε πλεονεκτικότερη θέση για την εξέταση της συγκεντρώσεως, επικαλούνται διάφορα άλλα στοιχεία. Η πράξη συγκεντρώσεως θέτει ορισμένα σημαντικά ζητήματα κοινοτικού ενδιαφέροντος, όπως είναι οι σχέσεις μεταξύ των μέσων μαζικής ενημερώσεως και η εν εξελίξει παγίωση των σχέσεων αυτών. Η Επιτροπή είχε ήδη έλθει σε επαφή με τις μετέχουσες στην πράξη συγκεντρώσεως επιχειρήσεις και τους τρίτους που επηρεάζονταν από τη συγκέντρωση αυτή, πράγμα που σήμαινε ότι είχε περισσότερα στοιχεία για την έρευνά της σχετικά με την πράξη συγκεντρώσεως αυτή. Η Επιτροπή, στην οποία είχαν ήδη υποβληθεί καταγγελίες από άλλες επιχειρήσεις που δρούσαν στη σχετική ισπανική αγορά, γνώριζε από κάθε άποψη τα προβλήματα του τομέα. Γνώριζε επίσης τη συγκέντρωση που αφορούσε τις ιταλικές πλατφόρμες τηλεοράσεως Telepiù και Stream.

169. Αντίθετα, οι ισπανικές αρχές είχαν περιορισμένη πείρα στην ανάλυση των πράξεων συγκεντρώσεως στην αγορά συνδρομητικής τηλεοράσεως και στην αγορά τηλεπικοινωνιών. Επιπλέον, η ισπανική νομοθεσία [άρθρα 14 έως 18 του Ley 16/89 de defensa de la competencia (ισπανικού νόμου 16/89 για την προστασία του ανταγωνισμού)] επιτρέπει στις ισπανικές αρχές να εγκρίνουν πράξη συγκεντρώσεως βασιζόμενες σε κριτήρια ξένα προς το άρθρο 2 του κανονισμού, και συγκεκριμένα σε κριτήρια βιομηχανικής και κοινωνικής πολιτικής. Επομένως, η εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας ενέχει κινδύνους για την ομοιομορφία της πολιτικής που εφαρμόζει μέχρι σήμερα η Επιτροπή στις σχετικές αγορές.

170. Οι προσφεύγουσες αμφοτέρων των υποθέσεων υποστήριξαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι το γεγονός ότι η Επιτροπή έκρινε αναγκαίο να επισημάνει, με την προσβαλλόμενη απόφαση, ότι δεν συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις για την εφαρμογή της λεγόμενης θεωρίας «rescue-merger» («συγχώνευση προς τον σκοπό εξυγιάνσεως») αποδεικνύει ότι η ίδια η Επιτροπή φοβείται ότι η εφαρμογή από τις ισπανικές αρχές της εθνικής τους νομοθεσίας ενδέχεται να επηρεάσει αρνητικά την πολιτική που εφαρμόζει η Επιτροπή ως προς τον ανταγωνισμό.

171. Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, ζητεί την απόρριψη αυτού του λόγου ακυρώσεως.

Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

172. Με τον δεύτερο αυτό λόγο ακυρώσεως, οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή, κατά την άσκηση της εξουσίας εκτιμήσεως που έχει στην περίπτωση συνδρομής των δύο προϋποθέσεων του άρθρου 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 4064/89, παρέβη το άρθρο 9 του κανονισμού 4064/89 και παραβίασε την αρχή της χρηστής διοικήσεως.

173. Συναφώς, επιβάλλεται να υπενθυμιστεί ότι, όπως προκύπτει από το άρθρο 9, παράγραφος 3, τρίτο εδάφιο, του κανονισμού 4064/89, αν οι διακεκριμένες αγορές τις οποίες αφορά η πράξη συγκεντρώσεως αποτελούν σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς, η Επιτροπή δεν είναι υποχρεωμένη να παραπέμψει την εξέταση της συγκεντρώσεως στις αρμόδιες αρχές του οικείου κράτους μέλους. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή μπορεί να επιλέξει είτε να χειριστεί η ίδια την υπόθεση είτε να παραπέμψει την εξέταση της συγκεντρώσεως στις εθνικές αρχές.

174. Από το γράμμα του άρθρου 9, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 4064/89 προκύπτει βέβαια ότι η Επιτροπή διαθέτει ευρεία εξουσία εκτιμήσεως κατά την επιλογή αυτή. Αυτή η εξουσία εκτιμήσεως δεν είναι πάντως απεριόριστη. Συγκεκριμένα, επιβάλλεται να τονιστεί ότι το άρθρο 9, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', διευκρινίζει ότι η Επιτροπή μπορεί να αποφασίσει να χειριστεί η ίδια την υπόθεση «προκειμένου να διατηρήσει ή να αποκαταστήσει έναν αποτελεσματικό ανταγωνισμό στη σχετική αγορά». Εξάλλου, το άρθρο 9, παράγραφος 8, προβλέπει ότι το οικείο κράτος μέλος «μπορεί να λαμβάνει μόνον τα μέτρα που είναι απολύτως αναγκαία για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού στη σχετική αγορά».

175. Από τις διατάξεις αυτές προκύπτει ότι, μολονότι το άρθρο 9, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 4064/89 παρέχει στην Επιτροπή ευρεία εξουσία εκτιμήσεως προκειμένου να αποφασίσει αν θα παραπέμψει την εξέταση μιας πράξεως συγκεντρώσεως στις εθνικές αρχές, η Επιτροπή δεν μπορεί να αποφασίσει να προβεί στην παραπομπή, αν, κατά τον χρόνο της εξετάσεως της αιτήσεως του οικείου κράτους μέλους περί παραπομπής της υποθέσεως, προκύπτει, βάσει ενός συνόλου σαφών και πειστικών ενδείξεων, ότι η παραπομπή αυτή δεν μπορεί να διατηρήσει ή να αποκαταστήσει τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό εντός των σχετικών αγορών (προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψεις 342 και 343).

176. Κατά συνέπεια, ο εκ μέρους του κοινοτικού δικαστή έλεγχος του ζητήματος αν η Επιτροπή, όταν αποφάσισε να παραπέμψει ή να μην παραπέμψει ορισμένη πράξη συγκεντρώσεως στις εθνικές αρχές, άσκησε ορθώς την εξουσία εκτιμήσεως που έχει συνίσταται σε περιορισμένο έλεγχο, ο οποίος, ενόψει του γράμματος του άρθρου 9, παράγραφοι 3 και 8, του κανονισμού 4064/89, πρέπει να περιορίζεται

στην εξακρίβωση του ζητήματος αν η Επιτροπή καλώς έκρινε, και επομένως δεν υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως, ότι η παραπομπή της υποθέσεως στις αρμόδιες για τον ανταγωνισμό εθνικές αρχές θα καθιστούσε δυνατή τη διατήρηση ή την αποκατάσταση αποτελεσματικού ανταγωνισμού εντός των σχετικών αγορών, με αποτέλεσμα να μην είναι αναγκαίος ο χειρισμός της υποθέσεως από την ίδια την Επιτροπή (προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψη 344).

177. Στην προκειμένη περίπτωση πάντως επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το οικείο κράτος μέλος διαθέτει ειδική νομοθεσία για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων και εξειδικευμένα όργανα για την εφαρμογή της νομοθεσίας αυτής υπό τον έλεγχο των εθνικών δικαστηρίων.

178. Όπως υποστηρίζει η Επιτροπή, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι αρμόδιες για τον ανταγωνισμό εθνικές αρχές διαθέτουν κατά κανόνα τα ίδια τουλάχιστον με την Επιτροπή μέσα για την εξέταση των συγκεντρώσεων που έχουν αποκλειστικά εθνική διάσταση, καθόσον έχουν άμεση γνώση αφενός των σχετικών αγορών, των μετεχουσών στη συγκέντρωση επιχειρήσεων και των τρίτων και αφετέρου της εφαρμοστέας εθνικής νομοθεσίας.

179. Αφού οι ισπανικές αρχές είχαν προσδιορίσει επακριβώς, με την αίτηση παραπομπής, τα προβλήματα που δημιουργούσε από άποψη ανταγωνισμού η συγκέντρωση εντός των σχετικών αγορών και αφού η Επιτροπή είχε πειστεί ότι πληρούνταν οι προϋποθέσεις του άρθρου 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 4064/89, καλώς έκρινε επομένως, με την απόφαση περί παραπομπής, ότι «οι ισπανικές εθνικές αρχές διαθέτουν επαρκή μέσα και είναι σε θέση να εξετάσουν ενδελεχώς τη σχεδιαζόμενη συγκέντρωση, ενόψει κυρίως του εθνικού χαρακτήρα που έχουν οι αγορές εντός των οποίων η σχεδιαζόμενη συγκέντρωση ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης» (αιτιολογική σκέψη 120).

180. Υπό τις συνθήκες αυτές, ευλόγως η Επιτροπή έκρινε ότι οι αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ισπανικές αρχές θα θέσπιζαν, με την απόφαση που θα εξέδιδαν κατόπιν της παραπομπής, μέτρα που θα καθιστούσαν δυνατή τη διατήρηση ή την αποκατάσταση αποτελεσματικού ανταγωνισμού εντός των σχετικών αγορών.

181. Όσον αφορά τον ισχυρισμό των προσφευγουσών ότι οι ισπανικές αρχές είχαν επικαλεστεί την ανάγκη τροποποιήσεως της εθνικής νομοθεσίας ως δικαιολογητικό λόγο της παραπομπής, ισχυρισμό που αντέκρουσε το Βασίλειο της Ισπανίας κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, αρκεί η διαπίστωση ότι στην προσβαλλόμενη απόφαση δεν αναφέρεται καθόλου ο δικαιολογητικός αυτός λόγος.

182. Όσον αφορά περαιτέρω το ζήτημα αν η παραπομπή στις εθνικές αρχές των πράξεων συγκεντρώσεως με κοινοτική διάσταση πραγματοποιείται μόνον κατ'

εξαίρεση, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, όπως υποστηρίζουν οι προσφεύγουσες, η παραπομπή αυτή πρέπει κατ' αρχήν, αν ληφθεί υπόψη η βούληση του κοινοτικού νομοθέτη κατά την έκδοση του κανονισμού 4064/89, να πραγματοποιείται κατ' εξαίρεση μόνο, όταν οι αγορές αναφοράς καλύπτουν σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς. Η βούληση του νομοθέτη προκύπτει, μεταξύ άλλων, από μια κοινή δήλωση του Συμβουλίου και της Επιτροπής σχετικά με το άρθρο 9 του κανονισμού 4064/89 (*Δελτίο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων - Συμπλήρωμα 2/90*):

«Το Συμβούλιο και η Επιτροπή κρίνουν ότι, οσάκις μια χωριστή αγορά αποτελεί σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς, η διαδικασία παραπομπής που προβλέπεται στο άρθρο 9 πρέπει να εφαρμόζεται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Γνώμονας θα πρέπει να είναι η αρχή ότι μία συγκέντρωση που δημιουργεί ή ενισχύει ακόμα περισσότερο μια κυρίαρχη θέση σε σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς πρέπει να κηρύσσεται ασυμβίβαστη προς την κοινή αγορά. Το Συμβούλιο και η Επιτροπή θεωρούν ότι η κατά ταύτα εφαρμογή του άρθρου 9 πρέπει να περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις που τα συμφέροντα ανταγωνισμού του [ενδιαφερόμενου] κράτους μέλους δεν μπορούν να τύχουν ικανοποιητικής προστασίας με άλλο τρόπο.»

183. Όπως τόνισε το Πρωτοδικείο, με τις σκέψεις 351 έως 353 της παρατεθείσας ανωτέρω στη σκέψη 53 αποφάσεως Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, η δήλωση αυτή εξακολουθεί να έχει σημασία και μετά την τροποποίηση του κανονισμού 4064/89 από τον κανονισμό 1310/97. Οι τροποποιήσεις που επέφερε ο κανονισμός 1310/97 δεν αφορούν ουσιαστικά τις προϋποθέσεις της παραπομπής τις οποίες προβλέπει το άρθρο 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', και οι οποίες έχουν παραμείνει κατ' ουσίαν αμετάβλητες από την έκδοση του κανονισμού 4064/89, αλλά αφορούν τις προϋποθέσεις παραπομπής που προβλέπονται στο άρθρο 9, παράγραφος 2, στοιχείο β', του οποίου δεν τίθεται ζήτημα εφαρμογής εν προκειμένω. Έτσι, με το Πράσινο Βιβλίο που συντάχθηκε πριν από την έκδοση του κανονισμού 1310/97 [Πράσινο Βιβλίο της Επιτροπής σχετικά με την αναθεώρηση του κανονισμού περί συγκεντρώσεων, COM(96) 19 τελικό, της 31ης Ιανουαρίου 1996], η Επιτροπή υπενθύμισε τον σκοπό που επιδιώκεται με τη διαδικασία παραπομπής, εκθέτοντας τα εξής (σημείο 94):

«Η Επιτροπή φρονεί ότι, ειδικότερα στην περίπτωση κατά την οποία δεν μειωθούν τα κατώτατα όρια, το άρθρο 9 δεν θα πρέπει να τροποποιηθεί κατά τρόπον ώστε να διαταράσσεται η λεπτή ισορροπία που έχει δημιουργηθεί χάρη στις ισχύουσες διατάξεις που διέπουν την παραπομπή ή να εκμηδενίζονται τα πλεονεκτήματα που παρέχει η αρχή του ενιαίου ελέγχου. Η υπερβολικά συχνή εφαρμογή του άρθρου 9 θα ενείχε τον κίνδυνο μείωσης της ασφάλειας δικαίου που παρέχεται στις επιχειρήσεις και θα έπρεπε οπωσδήποτε να συνδυαστεί με εναρμόνιση των

κυριότερων χαρακτηριστικών των εθνικών συστημάτων ελέγχου των συγκεντρώσεων.»

184. Ομοίως, στην αιτιολογική σκέψη 10 του κανονισμού 1310/97 το Συμβούλιο τονίζει ότι «οι κανόνες περί παραπομπής των συγκεντρώσεων [...] προστατεύουν δεόντως τα συμφέροντα των κρατών μελών όσον αφορά τον ανταγωνισμό και λαμβάνουν υπόψη την ανάγκη ασφαλείας δικαίου και την αρχή του ενιαίου ελέγχου».

185. Εντούτοις, από τις προηγούμενες δηλώσεις προκύπτει ότι η κατ' εξαίρεση πραγματοποίηση παραπομπής έχει σχέση, σε μεγάλο βαθμό, με την αρχή του ενιαίου ελέγχου, επί της οποίας στηρίζεται ο κανονισμός 4064/89 (βλ. συναφώς την προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψη 350) και η οποία δημιουργεί στις επιχειρήσεις τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ότι οι πράξεις συγκεντρώσεως με κοινοτική διάσταση θα εξετάζονται κατ' αρχήν από μία μόνον αρμόδια για τον ανταγωνισμό δημόσια αρχή.

186. Επιβάλλεται πάντως η διαπίστωση ότι η αρχή αυτή του ενιαίου ελέγχου δεν θίγεται όταν, όπως εν προκειμένω, όλες οι επηρεαζόμενες αγορές έχουν εθνική διάσταση και, κατόπιν της παραπομπής της υποθέσεως στις αρχές ενός κράτους μέλους, η πράξη συγκεντρώσεως εξετάζεται μόνον από τις εθνικές αρχές αυτές βάσει της εθνικής νομοθεσίας περί ανταγωνισμού.

187. Οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν επίσης ότι η Επιτροπή, παραπέμποντας την πράξη συγκεντρώσεως στις ισπανικές αρχές, ενήργησε κατά παράβαση της πρακτικής που ακολουθούσε ως προς τη λήψη των αποφάσεών της. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή απορρίπτει κατά κανόνα τις αιτήσεις των εθνικών αρχών να τους παραπεμφθούν οι υποθέσεις συγκεντρώσεων, ειδικότερα στον τομέα της συνδρομητικής τηλεοράσεως. Οι προσφεύγουσες παραπέμπουν συναφώς στην απόφαση της Επιτροπής της 27ης Μαΐου 1998 (υπόθεση IV/M.993 - Bertelsmann/Kirch/Premiere) και στις λοιπές αποφάσεις που παρατίθενται ανωτέρω στη σκέψη 161.

188. Εντούτοις, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι δεν έχει καμία σημασία αν η Επιτροπή δεν ακολούθησε, με την προσβαλλόμενη απόφαση, την προγενέστερη πρακτική της στον οικείο τομέα, εφόσον η προσβαλλόμενη απόφαση κινείται εντός του νομικού πλαισίου που έχει καθοριστεί από το άρθρο 9 του κανονισμού 4064/89, και ειδικότερα από τις παραγράφους του 2, στοιχεία α' και β', και 3, πρώτο εδάφιο (προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψη 357).

189. Επιπλέον, οι προσφεύγουσες δεν απέδειξαν κατά πόσον η Επιτροπή, εκδίδοντας την προσβαλλόμενη απόφαση, ενήργησε κατά παράβαση των

αποφάσεων τις οποίες επικαλούνται οι προσφεύγουσες και οι οποίες αφορούν αφενός ορισμένες περιπτώσεις στις οποίες η Επιτροπή αρνήθηκε να παραπέμψει την υπόθεση στις εθνικές αρχές και αφετέρου περιπτώσεις στις οποίες παρέπεμψε εν μέρει ή πλήρως την υπόθεση στις εθνικές αρχές. Το γεγονός δηλαδή και μόνον ότι η Επιτροπή αρνήθηκε στο παρελθόν να παραπέμψει την τάδε ή τη δείνα υπόθεση στις εθνικές αρχές δεν σημαίνει ότι κωλύεται να προβεί σε τέτοια παραπομπή, όταν της κοινοποιείται μεταγενέστερα υπόθεση που αφορά άλλες συνθήκες αγοράς ή ανταγωνισμού.

190. Στη συνέχεια, οι προσφεύγουσες επικαλούνται διάφορα στοιχεία, από τα οποία αποδεικνύεται, κατά την άποψή τους, ότι η Επιτροπή ήταν υποχρεωμένη να εξετάσει η ίδια την πράξη συγκεντρώσεως της οποίας την παραπομπή είχαν ζητήσει οι ισπανικές αρχές. Συναφώς, αναφέρονται στην πρακτική που ακολουθούσε η Επιτροπή ως προς την έκδοση των αποφάσεών της στον ραδιοτηλεοπτικό τομέα, στους κινδύνους που θα ενείχε για την ομοιομορφία της πολιτικής της Επιτροπής ως προς τις συγκεντρώσεις η έκδοση αποκλίνουσας εθνικής αποφάσεως, καθώς και σε ορισμένα στοιχεία που προσιδιάζουν στην προκειμένη υπόθεση, όπως είναι η παράλληλη εξέταση από την Επιτροπή της υποθέσεως Newscorp/Telerìu, των συμβάσεων AVS II και των «output deals» και οι επαφές της Επιτροπής με διάφορες επιχειρήσεις της οικείας αγοράς.

191. Συναφώς, επιβάλλεται κατ' αρχάς η παρατήρηση ότι το γεγονός ότι η Επιτροπή αποφάσισε, σε δεδομένο τομέα, να εξετάσει η ίδια την πράξη συγκεντρώσεως και απαγόρευσε στο παρελθόν ορισμένες πράξεις συγκεντρώσεως δεν προδικάζει σε καμία περίπτωση την παραπομπή και/ή την εξέταση μιας μεταγενέστερης πράξεως συγκεντρώσεως, δεδομένου ότι η Επιτροπή είναι υποχρεωμένη να προβαίνει σε εξατομικευμένη ανάλυση κάθε κοινοποιούμενης πράξεως συγκεντρώσεως, βάσει των περιστάσεων κάθε υποθέσεως, και δεν δεσμεύεται από προγενέστερες αποφάσεις, οι οποίες αφορούν άλλες επιχειρήσεις, άλλες αγορές αγαθών και υπηρεσιών ή άλλες γεωγραφικές αγορές σε διαφορετικά χρονικά σημεία. Για τους ίδιους λόγους, οι προγενέστερες αποφάσεις της Επιτροπής σχετικά με τις πράξεις συγκεντρώσεως σε δεδομένο τομέα δεν προδικάζουν την απόφαση της Επιτροπής επί των αιτήσεων των εθνικών αρχών περί παραπομπής πράξεων συγκεντρώσεως που πραγματοποιούνται στον ίδιο τομέα.

192. Όσον αφορά το γεγονός ότι η Επιτροπή, με την προσβαλλόμενη απόφαση, παρέπεμψε την εξέταση μιας πράξεως συγκεντρώσεως στις εθνικές αρχές, ενώ είχε αποφασίσει να χειριστεί η ίδια τη συγκέντρωση που είχε πραγματοποιηθεί στον ίδιο τομέα εντός της ιταλικής αγοράς, πράγμα που οδήγησε στην έκδοση της αποφάσεως Newscorp/Telerìu, της 2ας Απριλίου 2003, αρκεί η διαπίστωση ότι εν

προκειμένω η παραπομπή της εξετάσεως της συγκεντρώσεως είχε ζητηθεί από τις ισπανικές αρχές, δυνάμει του άρθρου 9, παράγραφος 2, του κανονισμού, ενώ στην υπόθεση Newscorp/Telepiù οι ιταλικές αρχές δεν είχαν υποβάλει τέτοια αίτηση.

193. Όσον αφορά τον ισχυρισμό ότι υφίσταται αντίφαση μεταξύ των δεσμεύσεων που δέχθηκε η Επιτροπή με την απόφαση Newscorp/Telepiù και των προϋποθέσεων που επέβαλαν, κατόπιν της παραπομπής, οι ισπανικές αρχές με την απόφαση με την οποία ενέκριναν την επίμαχη εν προκειμένω συγκέντρωση, επιβάλλεται η παρατήρηση ότι το ζήτημα κατά πόσον η εθνική εγκριτική απόφαση συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο, στο οποίο περιλαμβάνονται οι προγενέστερες αποφάσεις της Επιτροπής, βαίνει πέραν του πλαισίου της παρούσας προσφυγής, με την οποία αμφισβητείται η νομιμότητα της αποφάσεως της Επιτροπής περί παραπομπής της υποθέσεως. Στο μέτρο που οι προσφεύγουσες στηρίζουν στην εν λόγω αντίφαση επιχειρήματα με τα οποία επιχειρούν να αποδείξουν την έλλειψη νομιμότητας της προσβαλλόμενης αποφάσεως, αρκεί η διαπίστωση ότι τόσο η απόφαση Newscorp/Telepiù όσο και η απόφαση των ισπανικών αρχών είναι μεταγενέστερες της προσβαλλόμενης αποφάσεως και, επομένως, δεν είναι δυνατό να έχουν επηρεάσει το κύρος της (βλ. συναφώς απόφαση του Δικαστηρίου της 8ης Νοεμβρίου 1983, 96/82 έως 102/82, 104/82, 105/82, 108/82 και 110/82, IAZ κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1983, σ. 3369, σκέψεις 15 και 16, και προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψη 346).

194. Όσον αφορά τον ισχυρισμό των προσφευγουσών ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε πλέον να παραπέμψει την υπόθεση στις ισπανικές αρχές, αφού γνώριζε ότι επρόκειτο να της κοινοποιηθεί πράξη συγκεντρώσεως για τον ίδιο τομέα στην Ιταλία, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι κατά τον χρόνο της εκδόσεως της προσβαλλόμενης αποφάσεως, δηλαδή στις 14 Αυγούστου 2002, δεν είχε περιέλθει ακόμη στην Επιτροπή η κατά τον κανονισμό 4064/89 κοινοποίηση σχετικά με την εν λόγω ιταλική υπόθεση, αφού η κοινοποίηση αυτή πραγματοποιήθηκε στις 16 Οκτωβρίου 2002.

195. Μολονότι η Επιτροπή, όπως ομολόγησε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, γνώριζε κατά τον χρόνο εκδόσεως της προσβαλλόμενης αποφάσεως το σχέδιο συγκεντρώσεως που αφορούσε τις ιταλικές πλατφόρμες συνδρομητικής τηλεοράσεως, επιβάλλεται εντούτοις η παρατήρηση ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε τότε να προβλέψει αν οι ιταλικές αρχές θα υπέβαλλαν αίτηση παραπομπής σχετικά με την υπόθεση Newscorp/Telepiù. Εν πάση περιπτώσει, το ενδεχόμενο και μόνον ότι, στο εγγύς μέλλον, μπορεί να συναφθεί άλλη συμφωνία περί συγκεντρώσεως σε παρόμοιο έστω τομέα, αλλά σε διαφορετική γεωγραφική αγορά, και ότι η συμφωνία αυτή μπορεί να κοινοποιηθεί στην Επιτροπή δεν επηρεάζει την εξουσία

εκτιμήσεως της Επιτροπής, οσάκις η Επιτροπή καλείται να αποφανθεί επί της αιτήσεως που της έχουν υποβάλει οι εθνικές αρχές, σύμφωνα με το άρθρο 9 του κανονισμού 4064/89, να τους παραπεμφθεί η εξέταση μιας πράξεως συγκεντρώσεως που έχει κοινοποιηθεί στην Επιτροπή.

196. Δεν είναι βάσιμος ούτε ο ισχυρισμός των προσφευγουσών ότι η προσβαλλόμενη απόφαση είναι παράνομη για τον λόγο ότι η Επιτροπή, παραπέμποντας την υπόθεση στις ισπανικές αρχές, έβλαψε την ομοιομορφία της πολιτικής ανταγωνισμού που εφαρμόζει στις σχετικές αγορές, για τον λόγο κυρίως ότι η ισπανική νομοθεσία επιτρέπει την έγκριση συγκεντρώσεων βάσει κριτηρίων που δεν έχουν σχέση με τα κριτήρια του κανονισμού 4064/89.

197. Πράγματι, ο κίνδυνος να λάβουν οι εθνικές αρχές, κατόπιν παραπομπής, απόφαση επί πράξεως συγκεντρώσεως σε ορισμένο τομέα, η οποία δεν θα ανταποκρίνεται πλήρως προς τις λύσεις που έχει επιλέξει η ίδια η Επιτροπή με την πρακτική που ακολουθεί ως προς τις αποφάσεις της, είναι συμφυής προς τον μηχανισμό της παραπομπής, τον οποίο προβλέπει το άρθρο 9 του κανονισμού 4064/89. Όπως προκύπτει από τα άρθρα 9, παράγραφος 3, 21, παράγραφος 2, και 22, παράγραφος 1, του κανονισμού 4064/89, οι πράξεις συγκεντρώσεως με κοινοτική διάσταση που παραπέμπονται στις εθνικές αρχές αξιολογούνται εντός νομικού πλαισίου που διαφέρει από το νομικό καθεστώς που ισχύει για τις άλλες πράξεις που εμπίπτουν στον εν λόγω κανονισμό, δεδομένου ότι η Επιτροπή είναι υποχρεωμένη να εξετάζει τις συγκεντρώσεις μόνο βάσει του κανονισμού 4064/89, ενώ οι συγκεντρώσεις που παραπέμπονται στις εθνικές αρχές εξετάζονται με βάση την εθνική νομοθεσία περί ανταγωνισμού.

198. Επιπλέον, αν αποδειχθεί ότι οι εθνικές αρχές έχουν παραβεί τις υποχρεώσεις που υπέχουν από το άρθρο 10 ΕΚ και από το άρθρο 9, παράγραφοι 6 και 8, του κανονισμού 4064/89 (βλ. ανωτέρω σκέψη 52), η Επιτροπή μπορεί ενδεχομένως να αποφασίσει να ασκήσει την προβλεπόμενη στο άρθρο 226 ΕΚ προσφυγή κατά του οικείου κράτους μέλους. Οι δε ιδιώτες έχουν τη δυνατότητα να προσβάλουν την απόφαση που εκδίδουν οι εθνικές αρχές επί της παραπομπής σύμφωνα με τα προβλεπόμενα από την εθνική νομοθεσία ένδικα μέσα ή βοηθήματα (προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψη 383).

199. Εξάλλου, η εξέταση της υποθέσεως AVS από την Επιτροπή δεν αποδεικνύει ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως, όταν αποφάσισε να παραπέμψει στις ισπανικές αρχές την εξέταση της πράξεως συγκεντρώσεως που αφορούσε τη συγχώνευση της Vía Digital με τη Sogecable. Συγκεκριμένα, οι διάδικοι δεν αμφισβητούν ότι η εξέταση της υποθέσεως AVS αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 81 ΕΚ στις συμβάσεις AVS II, και ιδίως την

άσκηση των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως που έχει η εταιρία AVS. Μολονότι η AVS θα ελέγχεται από τη Sogecable μετά την ολοκλήρωση της συγκεντρώσεως, ενώ προηγουμένως ελεγχόταν από κοινού από τις Telefónica/Admira και Sogecable, τούτο δεν σημαίνει ότι η διαρθρωτική αυτή αλλαγή δεν μπορεί να εξεταστεί από άλλη δημόσια αρχή και όχι από αυτήν που εξετάζει, από την άποψη του άρθρου 81 ΕΚ, τη νομιμότητα της εκμεταλλεύσεως των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως από την εταιρία AVS. Εξάλλου, το γεγονός ότι, όσον αφορά τον χειρισμό μιας πράξεως συγκεντρώσεως, το άρθρο 9, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', του κανονισμού 4064/89 προβλέπει τη δυνατότητα μερικής παραπομπής σημαίνει, κατά μείζονα λόγο, ότι μια υπόθεση σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 81 ΕΚ μπορεί να εξετάζεται από άλλη δημόσια αρχή και όχι από αυτήν που εξετάζει μια υπόθεση σχετική με την εφαρμογή του κανονισμού 4064/89, έστω και αν οι υποθέσεις αυτές αφορούν εν μέρει τις ίδιες επιχειρήσεις.

200. Για τους ίδιους αυτούς λόγους, το γεγονός ότι ορισμένες «output deals» αποτελούσαν το αντικείμενο έρευνας της Επιτροπής δεν εμπόδιζε το κοινοτικό αυτό όργανο να παραπέμψει στις ισπανικές αρχές μια υπόθεση συγκεντρώσεως που επηρέαζε, μεταξύ άλλων, τις αγορές των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως κινηματογραφικών έργων.

201. Τέλος, το γεγονός και μόνον ότι η Επιτροπή είχε επαφές με ορισμένες επιχειρήσεις που δρούσαν στις αγορές τις οποίες αφορούσε η πράξη συγκεντρώσεως και ότι ορισμένοι τρίτοι υπέβαλαν καταγγελία στην Επιτροπή δεν σημαίνει ότι το κοινοτικό αυτό όργανο δεν ήταν αρμόδιο να παραπέμψει ορισμένη υπόθεση στις εθνικές αρχές.

202. Συγκεκριμένα, έστω και αν η Επιτροπή διαθέτει ορισμένη πείρα στους οικείους τομείς, καθόσον έχει χειριστεί η ίδια πολλές υποθέσεις συγκεντρώσεως και άλλες υποθέσεις ανταγωνισμού που αφορούσαν τις αγορές που επηρεάζονται από την πράξη συγκεντρώσεως και είχε προς τούτο επαφές με τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις, επιβάλλεται η παρατήρηση ότι οι αποφάσεις της Επιτροπής επί των υποθέσεων αυτών μπορούν πάντοτε να χρησιμοποιηθούν από τις εθνικές αρχές ως βοήθημα κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους. Το γεγονός επομένως ότι η Επιτροπή διαθέτει αυτή την πείρα ουδόλως αποδεικνύει ότι η Επιτροπή, παραπέμποντας την υπόθεση στις ισπανικές αρχές, υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως ή παραβίασε την αρχή της χρηστής διοικήσεως.

203. Απ' όλα τα ανωτέρω προκύπτει ότι η Επιτροπή καλώς θεώρησε ότι η παραπομπή της υποθέσεως στις αρμόδιες για τον ανταγωνισμό ισπανικές αρχές θα καθιστούσε δυνατή τη διατήρηση ή την αποκατάσταση αποτελεσματικού ανταγωνισμού εντός των σχετικών αγορών και ότι επομένως δεν ήταν αναγκαίο να χειριστεί η ίδια την υπόθεση.

204. Κατά συνέπεια, ο δεύτερος λόγος ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί.

Επί του τέταρτου λόγου ακυρώσεως, ο οποίος στηρίζεται σε ισχυρισμό περί παραβάσεως του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89, καθόσον η προσβαλλόμενη απόφαση περιέχει παραπομπή στις ισπανικές αρχές «εν λευκώ»

Επιχειρήματα των διαδίκων

205. Οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-346/02 υπενθυμίζουν ότι το διατακτικό της προσβαλλόμενης αποφάσεως έχει διατυπωθεί κατά τρόπο ώστε η απόφαση να συνεπάγεται την «εν λευκώ» παραπομπή της υποθέσεως στις ισπανικές αρχές, κατά παράβαση του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89.

206. Κατά τις προσφεύγουσες, η Επιτροπή έπρεπε να απαριθμήσει στο άρθρο 1 του διατακτικού της προσβαλλόμενης αποφάσεως τις αγορές που αφορούσε η πράξη συγκεντρώσεως και στις οποίες υφίστατο κίνδυνος δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης λόγω της συγκεντρώσεως, με συνέπεια τη σημαντική παρεμπόδιση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού εντός ορισμένης αγοράς στην Ισπανία. Επιπλέον, κατά τις προσφεύγουσες, με το άρθρο 1 της προσβαλλόμενης αποφάσεως έπρεπε επίσης να διαταχθούν οι ισπανικές αρχές να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για τη διατήρηση του ανταγωνισμού στις αγορές αυτές.

207. Οι προσφεύγουσες προσθέτουν ότι εν προκειμένω οι ισπανικές αρχές ενήργησαν ουσιαστικά σαν να τους είχε μεταβιβαστεί η αρμοδιότητα «εν λευκώ». Οι αρχές αυτές χειρίστηκαν δηλαδή την υπόθεση σαν να επρόκειτο για πράξη συγκεντρώσεως που έπρεπε να εξεταστεί εξ αρχής, καθόσον αγνόησαν την προσβαλλόμενη απόφαση και το κοινοτικό κεκτημένο στον τομέα του ανταγωνισμού.

208. Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, ζητεί την απόρριψη αυτού του λόγου ακυρώσεως.

Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

209. Επισημαίνεται ότι η προσβαλλόμενη απόφαση προβλέπει, στο άρθρο 1 του διατακτικού της, ότι «με την παρούσα απόφαση παραπέμπεται στις αρμόδιες ισπανικές αρχές, σύμφωνα με το άρθρο 9 του κανονισμού 4064/89 του Συμβουλίου, για τις πράξεις συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων, η κοινοποιηθείσα πράξη συγχωνεύσεως της DTS Distribuidora de Televisión Digital, SA (Vía Digital), με τη Sogecable, SA».

210. Επομένως, η Επιτροπή περιορίστηκε να παραπέμψει στις αρμόδιες ισπανικές αρχές την πράξη συγκεντρώσεως όπως της είχε κοινοποιηθεί, χωρίς να αναφέρει, στο διατακτικό της προσβαλλόμενης αποφάσεως, τις αγορές στις οποίες έκρινε ότι υπήρχε ο κίνδυνος δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης λόγω της πράξεως συγκεντρώσεως, με συνέπεια τη σημαντική παρεμπόδιση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού σε μια αγορά εντός της Ισπανίας που να έχει όλα τα χαρακτηριστικά διακεκριμένης αγοράς.

211. Επιβάλλεται πάντως να υπενθυμιστεί ότι το διατακτικό μιας πράξεως είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την αιτιολογία της, πράγμα που σημαίνει ότι πρέπει να ερμηνεύεται, εφόσον τούτο είναι αναγκαίο, με βάση τους λόγους που οδήγησαν στην έκδοσή της (βλ. την απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Μαΐου 1997, C-355/95 P, TWD κατά Επιτροπής, Συλλογή 1997, σ. I-2549, σκέψη 21, και την απόφαση του Πρωτοδικείου της 13ης Ιουνίου 2000, T-204/97 και T-270/97, EPAC κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. II-2267, σκέψη 39).

212. Στις αιτιολογικές σκέψεις όμως που προηγούνται του διατακτικού της προσβαλλόμενης αποφάσεως περιέχονται ο ορισμός καθεμιάς από τις επίμαχες αγορές αγαθών (προσβαλλόμενη απόφαση, αιτιολογικές σκέψεις 15, 16, 21 έως 25, 30 έως 38, 56, 62 έως 64 και 71 έως 79), ο προσδιορισμός των γεωγραφικών αγορών αναφοράς (προσβαλλόμενη απόφαση, αιτιολογικές σκέψεις 17, 26, 39 έως 42, 57, 62 έως 64 και 80 έως 82) και η ανάλυση των αποτελεσμάτων της πράξεως επί του ανταγωνισμού εντός των αγορών αυτών (προσβαλλόμενη απόφαση, αιτιολογικές σκέψεις 18 έως 20, 27 έως 29, 43 έως 55, 58 έως 61, 65 έως 68 και 83 έως 109). Η προσβαλλόμενη απόφαση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι σε καθεμία από τις προσδιορισθείσες αγορές αγαθών, δηλαδή στην αγορά της συνδρομητικής τηλεοράσεως και στις αγορές που βρίσκονται σε προηγούμενο στάδιο εμπορίας (στις αγορές των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως κινηματογραφικών έργων, αθλητικών γεγονότων και λοιπού περιεχομένου εκπομπών), καθώς και στις αγορές των τηλεπικοινωνιών, η πράξη συγκεντρώσεως ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης με συνέπεια τη σημαντική παρεμπόδιση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού εντός της ισπανικής αγοράς (προσβαλλόμενη απόφαση, αιτιολογικές σκέψεις 20, 29, 51, 55, 61, 68 και 109).

213. Αν ληφθεί υπόψη η νομολογία που παρατίθεται ανωτέρω στη σκέψη 211, η Επιτροπή δεν είχε καμία υποχρέωση να επαναλάβει στο διατακτικό της αποφάσεως της ποιες ήταν οι αγορές τις οποίες αφορούσε η πράξη συγκεντρώσεως και στις οποίες υπήρχε ο κίνδυνος δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης λόγω της συγκεντρώσεως.

214. Εξάλλου, πρέπει να τονιστεί ότι στην παρούσα υπόθεση επρόκειτο για ολική παραπομπή. Δεν πρόκειται επομένως για μερική παραπομπή, στην περίπτωση της

οποίας θα ήταν ενδεχομένως αναγκαίο να προσδιοριστούν επακριβώς, με το διατακτικό, οι αγορές των οποίων η ανάλυση θα παραπεμπόταν στις εθνικές αρχές.

215. Όσον αφορά τον ισχυρισμό περί μη επιβολής στις ισπανικές αρχές της υποχρεώσεως να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για τη διατήρηση του ανταγωνισμού στις σχετικές αγορές, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το άρθρο 1 του διατακτικού παραπέμπει στο άρθρο 9 του κανονισμού 4064/89, του οποίου η παράγραφος 8 προβλέπει ότι το οικείο κράτος μέλος μπορεί να λαμβάνει μόνον τα μέτρα που είναι απολύτως αναγκαία για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού στη σχετική αγορά. Η κατά λέξη επανάληψη στο διατακτικό της αποφάσεως μιας υποχρεώσεως που προβλέπεται σαφώς από τις νομοθετικές διατάξεις στις οποίες παραπέμπει το διατακτικό αυτό ήταν περιττή.

216. Όσον αφορά την εξέταση στην οποία προέβησαν οι ισπανικές αρχές μετά την έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως, υπενθυμίζεται ότι η νομιμότητα μιας πράξεως πρέπει να κρίνεται κατά τον χρόνο της εκδόσεώς της (βλ., κατ' αναλογία, την απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Οκτωβρίου 2002, C-394/01, Γαλλία κατά Επιτροπής, Συλλογή 2002, σ. I-8245, σκέψη 34, και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Η συμπεριφορά των ισπανικών αρχών δεν μπορεί συνεπώς να επηρεάσει τη νομιμότητα της προσβαλλόμενης αποφάσεως.

217. Τέλος, υπενθυμίζεται ότι, στο πλαίσιο της εξετάσεως των προϋποθέσεων που προβλέπει για την παραπομπή το άρθρο 9, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 4064/89, η Επιτροπή δεν μπορεί, αν δεν θέλει να καταστήσει κενό περιεχομένου το άρθρο 9, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', του εν λόγω κανονισμού, να εξετάζει το συμβατό της συγκεντρώσεως κατά τρόπο ώστε να δεσμεύει τις οικείες εθνικές αρχές επί της ουσίας, αλλά πρέπει να περιορίζεται να εξακριβώνει, κατόπιν εξετάσεως εκ πρώτης όψεως, αν, βάσει των στοιχείων που διαθέτει κατά τον χρόνο εκτιμήσεως του βασίμου της αιτήσεως παραπομπής, η συγκέντρωση για την οποία έχει υποβληθεί η αίτηση παραπομπής ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης στις σχετικές αγορές (προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψη 377). Εφόσον οι αρμόδιες για τον ανταγωνισμό εθνικές αρχές τηρούν τις υποχρεώσεις που απορρέουν αφενός από το άρθρο 9, παράγραφοι 6 και 8, του κανονισμού 4064/89 και αφετέρου από το άρθρο 10 ΕΚ, είναι ελεύθερες να αποφαινούνται επί της ουσίας της συγκεντρώσεως που τους παραπέμπεται, προβαίνοντας οι ίδιες σε εξέταση της υποθέσεως κατ' εφαρμογήν της εθνικής νομοθεσίας περί ανταγωνισμού (βλ. συναφώς απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψεις 369 έως 371). Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι οι αρμόδιες ισπανικές αρχές δεσμεύονται από τις προσωρινές εκτιμήσεις της καταστάσεως του ανταγωνισμού εντός των σχετικών αγορών, στις οποίες προέβη η

Επιτροπή με την απόφαση περί παραπομπής και μόνο για τους σκοπούς της παραπομπής αυτής, κατόπιν μιας εκ πρώτης όψεως εξετάσεως.

218. Κατά συνέπεια, ο τέταρτος λόγος ακυρώσεως πρέπει επίσης να απορριφθεί.

Επί του τρίτου λόγου ακυρώσεως, ο οποίος στηρίζεται σε ισχυρισμό περί παραβάσεως του άρθρου 253 ΕΚ

Επιχειρήματα των διαδίκων

219. Οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή παρέβη το άρθρο 253 ΕΚ, καθόσον δεν παρέθεσε τους λόγους για τους οποίους δέχθηκε την αίτηση παραπομπής που είχαν υποβάλει οι ισπανικές αρχές.

220. Οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-346/02 ισχυρίζονται ότι η Επιτροπή έπρεπε να παραθέσει στην προσβαλλόμενη απόφαση όχι μόνον τους λόγους για τους οποίους δέχθηκε κατ' εξαίρεση την παραπομπή στην παρούσα υπόθεση, αλλά και τους λόγους για τους οποίους αποφάσισε να μην ακολουθήσει την πάγια πρακτική της ως προς την έκδοση των αποφάσεών της.

221. Κατά τις ίδιες αυτές προσφεύγουσες, η Επιτροπή έπρεπε επίσης να απαντήσει στα επιχειρήματα που είχε διατυπώσει η ΟΝΟ κατά τη διοικητική διαδικασία σχετικά με την ευρωπαϊκή διάσταση της πράξεως συγκεντρώσεως και για τη μη ύπαρξη δυνατότητας παραπομπής της εξετάσεως της πράξεως αυτής στις εθνικές αρχές.

222. Οι προσφεύγουσες της υποθέσεως T-347/02 ισχυρίζονται ότι η προσβαλλόμενη απόφαση είναι παράδοξη. Συγκεκριμένα, η εν λόγω απόφαση περιγράφει λεπτομερώς τα προβλήματα που θα δημιουργούσε από άποψη ανταγωνισμού εντός των σχετικών αγορών η πράξη συγκεντρώσεως, ενώ εκθέτει σε δύο μόνον παραγράφους του αιτιολογικού τους λόγους που οδήγησαν την Επιτροπή να δεχθεί την αίτηση παραπομπής των ισπανικών αρχών.

223. Κατά τις εν λόγω προσφεύγουσες, οι δικαιολογητικοί λόγοι της παραπομπής, οι οποίοι παρατίθενται στην προσβαλλόμενη απόφαση, είναι οι εξής: η πράξη συγκεντρώσεως ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης σε ορισμένες αγορές με εθνική διάσταση· η Επιτροπή έχει διακριτική εξουσία για να αποφασίσει αν θα παραπέμψει την υπόθεση και οι ισπανικές αρχές είναι σε θέση να ερευνήσουν σε βάθος την πράξη συγκεντρώσεως. Οι αιτιολογίες αυτές δεν είναι επαρκείς σε μια εξαιρετική περίπτωση, όπως η παρούσα, όπου η πράξη συγκεντρώσεως επηρεάζει σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς. Με την προσβαλλόμενη απόφαση η Επιτροπή δεν ανέλυσε καν τις διασυννοριακές συνέπειες που θα μπορούσε να έχει η πράξη συγκεντρώσεως. Τέλος, το γεγονός ότι

η Επιτροπή έχει ορισμένη εξουσία εκτιμήσεως δεν σημαίνει ότι δεν υπέχει υποχρέωση αιτιολογήσεως.

224. Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, ισχυρίζεται ότι η προσβαλλόμενη απόφαση είναι επαρκώς αιτιολογημένη, καθόσον αναλύει ενδελεχώς το ζήτημα αν πληρούνται οι προβλεπόμενες από το άρθρο 9 του κανονισμού 4064/89 προϋποθέσεις παραπομπής στις εθνικές αρχές.

Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

225. Επισημαίνεται ότι η υποχρέωση που υπέχουν τα κοινοτικά όργανα βάσει του άρθρου 253 ΕΚ να αιτιολογούν τις αποφάσεις τους έχει ως σκοπό να δίδει τη δυνατότητα αφενός στον κοινοτικό δικαστή να ασκεί τον έλεγχό του ως προς τη νομιμότητα και αφετέρου στον ενδιαφερόμενο να γνωρίζει τους λόγους για τη λήψη του μέτρου, προκειμένου να είναι σε θέση να υπερασπίζεται τα δικαιώματά του και να εξακριβώνει αν η απόφαση είναι βάσιμη (απόφαση του Πρωτοδικείου της 15ης Σεπτεμβρίου 1998, T-126/96 και T-127/96, BFM και EFIM κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. II-3437, σκέψη 57).

226. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι η προσβαλλόμενη απόφαση εκδόθηκε βάσει του άρθρου 9, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 4064/89. Κατά την εξέταση του πρώτου λόγου ακυρώσεως διαπιστώθηκε ήδη ότι, για να επιτρέπεται, βάσει της διατάξεως αυτής, η παραπομπή υποθέσεως περί συγκεντρώσεως, πρέπει να πληρούνται οι δύο προϋποθέσεις του άρθρου 9, παράγραφος 2, στοιχείο α'. Πρώτον, η συγκέντρωση πρέπει να ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης με συνέπεια τη σημαντική παρεμπόδιση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού σε ορισμένη αγορά εντός του οικείου κράτους μέλους. Δεύτερον, η αγορά αυτή πρέπει να έχει όλα τα χαρακτηριστικά διακεκριμένης αγοράς.

227. Κατά συνέπεια, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, για να τηρείται η υποχρέωση αιτιολογήσεως που προβλέπει το άρθρο 253 ΕΚ, η απόφαση περί παραπομπής που εκδίδεται βάσει του άρθρου 9, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 4064/89 πρέπει να παραθέτει επαρκή και λυσιτελή στοιχεία βάσει των οποίων διαπιστώθηκε η ύπαρξη αφενός του κινδύνου δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης με συνέπεια τη σημαντική παρεμπόδιση αποτελεσματικού ανταγωνισμού σε μια αγορά εντός του οικείου κράτους μέλους και αφετέρου μιας διακεκριμένης αγοράς (προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 53 απόφαση Royal Philips Electronics κατά Επιτροπής, σκέψη 395).

228. Όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η προσβαλλόμενη απόφαση παραθέτει σαφώς τους λόγους για τους οποίους η Επιτροπή φρονεί ότι η επίμαχη πράξη ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας δεσπόζουσας θέσης με συνέπεια τη σημαντική παρεμπόδιση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού εντός των αγορών των οικείων αγαθών στην Ισπανία. Οι λόγοι

αυτοί αφορούν, μεταξύ άλλων, τα μερίδια αγοράς που κατέχουν οι εμπλεκόμενες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις εντός των σχετικών αγορών στην Ισπανία, τις συνέπειες που θα είχε η συγχώνευση της δεσπόζουσας επιχειρήσεως και της δεύτερης μεγαλύτερης επιχειρήσεως στην αγορά της συνδρομητικής τηλεοράσεως, η οποία χαρακτηρίζεται από σημαντικά εμπόδια προσβάσεως, και τα αποκλειστικά δικαιώματα των εμπλεκόμενων στη συγκέντρωση επιχειρήσεων (προσβαλλόμενη απόφαση, αιτιολογικές σκέψεις 18 έως 20, 27 έως 29, 43 έως 55, 58 έως 61, 65 έως 68 και 83 έως 109).

229. Όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση, επιβάλλεται επίσης η διαπίστωση ότι η προσβαλλόμενη απόφαση παραθέτει σαφώς τους λόγους για τους οποίους η Επιτροπή φρονεί ότι οι σχετικές αγορές στην Ισπανία είναι διακεκριμένες εθνικές αγορές (προσβαλλόμενη απόφαση, αιτιολογικές σκέψεις 17, 26, 39 έως 42, 57, 62 έως 64 και 80 έως 82).

230. Όσον αφορά την άσκηση της εξουσίας εκτιμήσεως που διαθέτει η Επιτροπή στην περίπτωση κατά την οποία οι διακεκριμένες αγορές αποτελούν σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς, το κοινοτικό αυτό όργανο εξηγεί, με την προσβαλλόμενη απόφαση, ότι «η πράξη συγκεντρώσεως ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης μόνον εντός αγορών με εθνική διάσταση στο εσωτερικό του Βασιλείου της Ισπανίας» και ότι «οι ισπανικές εθνικές αρχές διαθέτουν επαρκή μέσα και είναι σε θέση να εξετάσουν ενδελεχώς τη σχεδιαζόμενη συγκέντρωση, ενόψει κυρίως του εθνικού χαρακτήρα που έχουν οι αγορές εντός των οποίων η σχεδιαζόμενη συγκέντρωση ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας ή ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσης». Η Επιτροπή εκθέτει ότι, αφού εξακρίβωσε τη συνδρομή των προϋποθέσεων του άρθρου 9 του κανονισμού 4064/89, φρονεί, κάνοντας χρήση της διακριτικής εξουσίας που της παρέχει ο κανονισμός 4064/89, «ότι ενδείκνυται να δώσει θετική απάντηση στο αίτημα των ισπανικών αρχών και να τους παραπέμψει την υπόθεση προκειμένου να εφαρμοστεί η εθνική νομοθεσία περί ανταγωνισμού» (αιτιολογικές σκέψεις 119 έως 121 της προσβαλλόμενης αποφάσεως).

231. Η εξήγηση αυτή είναι επαρκής, δεδομένου ότι προκύπτει ότι η Επιτροπή φρονούσε ότι οι ισπανικές αρχές ήσαν σε θέση να διατηρήσουν ή να αποκαταστήσουν τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στις σχετικές αγορές (βλ. ανωτέρω σκέψεις 176 και 177).

232. Όσον αφορά τα επιχειρήματα που διατύπωσε η ΟΝΟ κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, υπενθυμίζεται ότι, μολονότι η Επιτροπή υποχρεούται να αιτιολογεί τις αποφάσεις της μνημονεύοντας τα πραγματικά και νομικά στοιχεία από τα οποία εξαρτάται η νομική αιτιολόγηση του μέτρου καθώς και τους λόγους που την ώθησαν στη λήψη της αποφάσεώς της, δεν είναι υποχρεωμένη να εξετάζει

όλα τα πραγματικά και νομικά ζητήματα που έθεσε κάθε ενδιαφερόμενος κατά τη διοικητική διαδικασία (προπαρατεθείσα ανωτέρω στη σκέψη 75 απόφαση Kayserberg κατά Επιτροπής, σκέψη 150). Η Επιτροπή πάντως, χαρακτηρίζοντας τις σχετικές αγορές προϊόντων ως διακεκριμένες αγορές με εθνική διάσταση και παραθέτοντας τους λόγους στους οποίους στηρίζεται ο χαρακτηρισμός αυτός, έλαβε θέση επί του ισχυρισμού της ΟΝΟ ότι η πράξη συγκεντρώσεως έχει ευρωπαϊκή διάσταση.

233. Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η προσβαλλόμενη απόφαση είναι επαρκώς αιτιολογημένη.

234. Από το σύνολο των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι οι προσφυγές πρέπει να απορριφθούν πλήρως.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ (τρίτο τμήμα)

αποφασίζει:

- 1) Συνεκδικάζει τις υποθέσεις T-346/02 και T-347/02 προς έκδοση κοινής αποφάσεως.
- 2) Απορρίπτει τις προσφυγές.

«Τηλεόραση χωρίς σύνορα – Τηλεοπτικές μεταδόσεις – Διαφήμιση – Εθνικό μέτρο που απαγορεύει την τηλεοπτική διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών που διατίθενται στην αγορά του οικείου κράτους μέλους, καθ' ο μέτρο η απαγόρευση αφορά την έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση που συνίσταται στην εμφάνιση επί οθόνης, κατά την αναμετάδοση ορισμένων διεθνών αθλητικών εκδηλώσεων, εικόνων διαφημιστικών πινακίδων»

4. Υπόθεση C-429/02,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Cour de cassation (Γαλλία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Bacardi France SAS, πρώην Bacardi-Martini SAS,

και

**Télévision française 1 SA (TF1),
Groupe Jean-Claude Darmon SA,
Girosport SARL,**

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία της οδηγίας 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 3ης Οκτωβρίου 1989, για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων (ΕΕ L 298, σ. 23), καθώς και του άρθρου 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 49 ΕΚ),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2002, η οποία περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 27 Νοεμβρίου 2002, το Cour de cassation υπέβαλε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, δύο προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία της οδηγίας 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 3ης Οκτωβρίου 1989, για

τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων (ΕΕ L 298, σ. 23), καθώς και του άρθρου 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 49 ΕΚ).

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Bacardi France SAS, πρώην Bacardi-Martini SAS (στο εξής: Bacardi), αφενός, και της Télévision française 1 SA (στο εξής: TF1), της εταιρίας Groupe Jean-Claude Darmon SA (στο εξής: Darmon) και της εταιρίας Giosport SARL (στο εξής: Giosport), αφετέρου, κατόπιν προσφυγής που άσκησε η Bacardi, με την οποία ζήτησε να υποχρεωθούν οι τρεις ως άνω εταιρίες να παύσουν να ασκούν πιέσεις στους ξένους ομίλους προκειμένου αυτοί να αρνούνται τη διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών της Bacardi στις διαφημιστικές πινακίδες που τοποθετούνται στους χώρους διμερών διεθνών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη.

Το νομικό πλαίσιο

Η κοινοτική κανονιστική ρύθμιση

3 Η οδηγία 89/552 αποσκοπεί στην κατάργηση των περιορισμών της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών μεταδόσεως τηλεοπτικών προγραμμάτων. Προς τούτο, καθιερώνει την αρχή της ελεύθερης λήψεως και μεταδόσεως των εκπομπών διασυνοριακού χαρακτήρα και συντονίζει τους νόμους που εφαρμόζονται επ' αυτών στα διάφορα κράτη μέλη σε τομείς όπως η τηλεοπτική διαφήμιση. Σύμφωνα με το σύστημα που εισάγει η οδηγία αυτή, απόκειται στο κράτος μέλος προελεύσεως να ρυθμίζει σχετικώς και να ελέγχει τις εκπομπές διασυνοριακού χαρακτήρα, υπό τον όρο τηρήσεως των επ' ελάχιστον από αυτήν επιτασσομένων διατάξεων. Αντιθέτως, για τους τομείς που συντονίζει η εν λόγω οδηγία, τα κράτη μέλη προορισμού δεν είναι πλέον, καταρχήν, αρμόδια.

Οι ορισμοί

4 Κατά το άρθρο 1, στοιχείο β', της οδηγίας 89/552, ως «τηλεοπτική διαφήμιση» νοείται «κάθε μορφή τηλεοπτικού μηνύματος που μεταδίδεται, έναντι αμοιβής ή ανάλογης πληρωμής, από μια δημόσια ή ιδιωτική επιχείρηση στα πλαίσια εμπορικής, βιομηχανικής και βιοτεχνικής δραστηριότητας ή άσκησης ελευθέρου επαγγέλματος, με σκοπό την προώθηση της παροχής αγαθών ή υπηρεσιών, έναντι πληρωμής, συμπεριλαμβανομένων ακινήτων και υποχρεώσεων».

Οι ουσιαστικοί κανόνες

5 Το άρθρο 2, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 89/552 ορίζει:

«Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν την ελευθερία λήψεως και δεν εμποδίζουν την αναμετάδοση στο έδαφός τους των τηλεοπτικών εκπομπών που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη, για λόγους που εμπίπτουν σε τομείς τους οποίους συντονίζει η παρούσα οδηγία.»

6 Το άρθρο 10, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας ορίζει:

«Η τηλεοπτική διαφήμιση πρέπει να αναγνωρίζεται εύκολα ως διαφήμιση και να διακρίνεται σαφώς από το υπόλοιπο πρόγραμμα με τη χρησιμοποίηση οπτικών ή/και ακουστικών μέσων επισήμανσης.»

7 Το άρθρο 11, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της ίδιας οδηγίας ορίζει ότι «[η] διαφήμιση πρέπει να παρεμβάλλεται μεταξύ των εκπομπών».

8 Κατά το άρθρο 11, παράγραφος 2, της οδηγίας 89/552:

«Στις εκπομπές που αποτελούνται από αυτόνομα μέρη ή στις αθλητικές εκπομπές και στα γεγονότα και θεάματα ανάλογης διάρθρωσης που περιλαμβάνουν διαλείμματα, η διαφήμιση μπορεί να παρεμβάλλεται μόνο μεταξύ των αυτόνομων μερών ή στα διαλείμματα.»

Η εθνική κανονιστική ρύθμιση

Οι ουσιαστικοί κανόνες

9 Ο νόμος 91-32, της 10ης Ιανουαρίου 1991, περί καταπολεμήσεως του καπνίσματος και του αλκοολισμού, καλούμενος νόμος Evin (*JORF* [Επίσημη Εφημερίδα της Γαλλικής Δημοκρατίας] της 12ης Ιανουαρίου 1991, σ. 6615, στο εξής: νόμος Evin), τροποποίησε, μεταξύ άλλων, τα άρθρα L. 17 έως L. 21 του code des débits de boissons [κώδικα περί καταστημάτων πώλησεως οινοπνευματωδών ποτών], τα οποία απαγορεύουν τη διαφήμιση ορισμένων οινοπνευματωδών ποτών, ήτοι των ποτών με περιεκτικότητα οινοπνεύματος ανώ του 1,2°.

10 Κατά τις εν λόγω διατάξεις, απαγορεύεται η άμεση ή έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών, απαγόρευση η οποία επιβάλλεται και από το άρθρο 8 του διατάγματος 92-280, της 27ης Μαρτίου 1992, το οποίο εκδόθηκε για την εφαρμογή του άρθρου 27 του νόμου της 30ής Σεπτεμβρίου 1986, περί ελευθερίας της επικοινωνίας και περί καθορισμού των γενικών αρχών σχετικά με το καθεστώς που ισχύει για τη διαφήμιση και τη χορηγία (*JORF* της 28ης Μαρτίου 1992, σ. 4313).

11 Η γαλλική κανονιστική ρύθμιση επιτρέπει, αντιθέτως, άλλες μορφές διαφημίσεως. Επί παραδείγματι, επιτρέπεται η διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών σε έντυπα, στο ραδιόφωνο (σε συγκεκριμένες ώρες) ή υπό τη μορφή αφισών και επιγραφών, συμπεριλαμβανομένων των διαφημιστικών πινακίδων που είναι τοποθετημένες στις αθλητικές εγκαταστάσεις, κ.λπ.

12 Κατά το γαλλικό ποινικό δίκαιο, η παράβαση των διατάξεων του νόμου Evin αποτελεί «πλημμέλημα».

Οι δικονομικοί κανόνες

13 Κατά το άρθρο 42, πρώτο εδάφιο, του νόμου 86-1067, της 30ής Σεπτεμβρίου 1986, περί της ελευθερίας της επικοινωνίας, καλούμενου νόμου Léotard (*JORF* της 1ης Οκτωβρίου 1986, σ. 11755), απόκειται στο Conseil supérieur de l'audiovisuel [ανώτατο ραδιοτηλεοπτικό συμβούλιο] (στο εξής: CSA) να μεριμνά για την εφαρμογή του νόμου Evin. Στο πλαίσιο αυτό, το CSA μπορεί να οχλεί τους τηλεοπτικούς φορείς να τηρούν τις υποχρεώσεις τους και, σε περίπτωση μη συμμορφώσεώς τους προς τις επιταγές του εν λόγω νόμου, να τους επιβάλλει διοικητικές κυρώσεις. Επιπλέον, το CSA μπορεί να υποβάλλει μηνύσεις ενώπιον του procureur de la République [εισαγγελικής αρχής] για τις παραβάσεις που διαπράττουν οι τηλεοπτικοί φορείς.

Τα μέτρα εφαρμογής

14 Το 1995, οι γαλλικές αρχές, ήτοι το CSA και το ministère de la Jeunesse et des Sports [υπουργείο νέας γενιάς και αθλητισμού], και οι γαλλικοί τηλεοπτικοί σταθμοί επεξεργάστηκαν έναν «κώδικα δεοντολογίας», ο οποίος δημοσιεύθηκε στο *Bulletin officiel du ministère de la Jeunesse et des Sports*, σχετικά με την ερμηνεία των διατάξεων του νόμου Evin όσον αφορά την εφαρμογή τους επί της τηλεοπτικής μεταδόσεως αθλητικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται στο εξωτερικό (ήτοι, επί των απευθείας μεταδόσεων ή των αναμεταδόσεων), κατά τη διάρκεια των οποίων εμφανίζονται εικόνες διαφημίσεων οινοπνευματωδών ποτών, λόγου χάρη σε διαφημιστικές πινακίδες ή στις στολές των αθλητών, οι οποίες μπορούν, συνεπώς, να συνεπάγονται έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών κατά την έννοια του εν λόγω νόμου.

15 Κατά τον κώδικα δεοντολογίας, ο οποίος δεν είναι νομικώς δεσμευτικός, ως προς τις διμερείς διεθνείς εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται στο εξωτερικό και, κατά τον κώδικα, καλούνται «λοιπές εκδηλώσεις», οι γαλλικοί τηλεοπτικοί φορείς καθώς και κάθε άλλος φορέας που υπόκειται στον γαλλικό νόμο (στο εξής, ομού:

γαλλικοί τηλεοπτικοί φορείς), οι οποίοι δεν ελέγχουν τις συνθήκες της συγκεκριμένης λήψεως, οφείλουν να χρησιμοποιούν κάθε διαθέσιμο μέσο προκειμένου να αποτρέπουν την εμφάνιση επί οθόνης εμπορικών σημάτων οιοπνευματωδών ποτών. Συγκεκριμένα, κατά τον χρόνο αποκτήσεως των δικαιωμάτων μεταδόσεως, οι γαλλικοί τηλεοπτικοί φορείς οφείλουν να ενημερώνουν τους ξένους φορείς για τις επιταγές της γαλλικής νομοθεσίας και για τις διατάξεις του εν λόγω κώδικα. Ομοίως, οι ίδιοι οφείλουν να ενημερώνονται από τους κατόχους των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως, ανάλογα με τις οικονομικές τους δυνατότητες και πριν από τη μετάδοση της αθλητικής εκδηλώσεως, για τις διαφημιστικές πινακίδες που θα τοποθετηθούν στον χώρο των εκδηλώσεων. Τέλος, οι γαλλικοί τηλεοπτικοί φορείς οφείλουν να χρησιμοποιούν όλα τα διαθέσιμα τεχνικά μέσα προκειμένου να προλαμβάνουν την εμφάνιση επί οθόνης εικόνων διαφημιστικών πινακίδων οιοπνευματωδών ποτών.

16 Αντιθέτως, όσον αφορά τις πολυμερείς διεθνείς εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται στο εξωτερικό, δεν μπορεί να προσαφθεί στους γαλλικούς τηλεοπτικούς φορείς ανεκτικότητα ως προς τις διαφημίσεις που εμφανίζονται επί οθόνης, καθόσον πρόκειται για εικόνες των οποίων δεν ελέγχουν τις συνθήκες λήψεως.

17 Κατά το ισχύσαν επί της διαφοράς της κύριας δίκης κείμενό του, ο κώδικας δεοντολογίας όριζε ως πολυμερείς διεθνείς εκδηλώσεις τις εκδηλώσεις που «μεταδίδονται σε μεγάλο αριθμό χωρών και δεν μπορεί, ως εκ τούτου, να θεωρηθεί ότι απευθύνονται κυρίως στο γαλλικό κοινό». Ως διμερείς διεθνείς εκδηλώσεις ορίζονταν «οι πραγματοποιούμενες στο εξωτερικό εκδηλώσεις, πλην των εκδηλώσεων που εμπίπτουν στην προηγούμενη περίπτωση, των οποίων η αναμετάδοση απευθύνεται ειδικά στο γαλλικό κοινό».

18 Πέραν της καταρτίσεως του κώδικα δεοντολογίας, το CSA απηύθυνε συστάσεις προς τους γαλλικούς τηλεοπτικούς φορείς, επισημαίνοντάς τους ότι πρέπει να απαιτούν την αφαίρεση των πινακίδων που διαφημίζουν οιοπνευματώδη ποτά, ειδάλως να αρνούνται την αναμετάδοση της εκδηλώσεως. Σε μία τουλάχιστον περίπτωση, το εν λόγω συμβούλιο προέβη στην υποβολή μηνύσεως ενώπιον του procureur de la République, προκειμένου αυτός να ασκήσει ποινική δίωξη κατά συγκεκριμένου τηλεοπτικού φορέα.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

19 Η Bacardi είναι γαλλική εταιρία του διεθνούς ομίλου Bacardi-Martini, η οποία δραστηριοποιείται στην παραγωγή και εμπορία στις περισσότερες χώρες του

κόσμου πολλών οινοπνευματωδών ποτών, μεταξύ των οποίων του Bacardi (ρούμι), του Martini (βερμούτ) και του Duval (παστίς).

20 Η Darmon και η Gïrosport είναι εταιρίες που διαπραγματεύονται, για λογαριασμό της TF1, τα δικαιώματα τηλεοπτικής αναμεταδόσεως αγώνων ποδοσφαίρου.

21 Η Bacardi, προβάλλοντας τον ισχυρισμό ότι η Darmon και η Gïrosport ασκούσαν πιέσεις σε ξένους ομίλους προκειμένου αυτοί να αρνούνται τη διαφήμιση των εμπορικών σημάτων της Bacardi στις διαφημιστικές πινακίδες που τοποθετούνται στους αγωνιστικούς χώρους, προσέφυγε κατά της Darmon, της Gïrosport και της TF1, ζητώντας από το οικείο δικαστήριο να διατάξει την παύση αυτής της συμπεριφοράς για τον λόγο ότι αντιβαίνει στο άρθρο 59 της Συνθήκης.

22 Δεδομένου ότι το αίτημα αυτό απορρίφθηκε τόσο πρωτοδίκως όσο και κατ' εφέση, η Bacardi άσκησε αναίρεση.

23 Το Cour de cassation, έχοντας αμφιβολίες για τη συμφωνία της γαλλικού καθεστώτος περί απαγορεύσεως της τηλεοπτικής διαφημίσεως οινοπνευματωδών ποτών που διατίθενται στην αγορά της Γαλλίας με το κοινοτικό δίκαιο, καθ' ο μέτρο η απαγόρευση αυτή αφορά την έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση που συνίσταται στην εμφάνιση επί οθόνης, κατά την αναμετάδοση διμερών διεθνών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη, εικόνων διαφημιστικών πινακίδων (στο εξής: υπό κρίση καθεστώς τηλεοπτικής διαφημίσεως), αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) [...] Αντιτίθεται η οδηγία 89/552/ΕΟΚ, της 3ης Οκτωβρίου 1989, γνωστή ως "Τηλεόραση χωρίς σύνορα", όπως ίσχυε πριν από την τροποποίησή της με την οδηγία 97/36/ΕΚ, της 30ής Ιουνίου 1997, στο να απαγορεύουν εθνικές διατάξεις όπως αυτές των άρθρων L. 17 έως L. 21 του γαλλικού κώδικα περί καταστημάτων πωλήσεως ποτών [Code français des débits] και του άρθρου 8 του διατάγματος 92-280 της 27ης Μαρτίου 1992, για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας και επ' απειλή ποινικών κυρώσεων, τη διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών, προελεύσεως είτε του εν λόγω κράτους μέλους ή άλλων κρατών μελών της Ενώσεως, στην τηλεόραση, είτε πρόκειται για διαφημιστικά μηνύματα υπό την έννοια του άρθρου 10 της οδηγίας [(άμεση διαφήμιση)] ή για έμμεση διαφήμιση που συνίσταται στην εμφάνιση στην τηλεόραση πανώ με τα οποία διαφημίζονται οινοπνευματώδη ποτά χωρίς ωστόσο να πρόκειται για συγκεκριμένη διαφήμιση [του] άρθρου 1, στοιχείο γ', της οδηγίας [;]

2) Πρέπει το άρθρο 49 της Συνθήκης ΕΚ και η αρχή της ελεύθερης μεταδόσεως τηλεοπτικών εκπομπών εντός της Ενώσεως να ερμηνεύονται υπό την έννοια ότι απαγορεύουν εθνικό νόμο, όπως τα άρθρα L. 17 έως L. 21 του γαλλικού κώδικα

περί καταστημάτων πωλήσεως ποτών [Code français des débits] και το άρθρο 8 του διατάγματος 92-280 της 27ης Μαρτίου 1992, ο οποίος απαγορεύει, για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας και επ' απειλή ποινικών κυρώσεων, τη διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών, προελεύσεως είτε του εν λόγω κράτους μέλους είτε άλλων κρατών μελών της Ενώσεως, στην τηλεόραση, είτε πρόκειται για διαφημιστικά μηνύματα υπό την έννοια του άρθρου 10 της οδηγίας [άμεση διαφήμιση] ή για έμμεση διαφήμιση που συνίσταται στην εμφάνιση στην τηλεόραση πανώ για τη διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών χωρίς ωστόσο να πρόκειται για συγκεκριμένη διαφήμιση [του] άρθρου 1, στοιχείο γ', της οδηγίας, όταν ο νόμος αυτός έχει ως αποτέλεσμα οι επιφορτισμένοι με τη διάθεση και τη μετάδοση των τηλεοπτικών προγραμμάτων επιχειρηματίες:

α) να αποτρέπονται από τη διάθεση τηλεοπτικών προγραμμάτων, όπως ιδίως η αναμετάδοση αθλητικών συναντήσεων, είτε αυτές πραγματοποιούνται στη Γαλλία είτε σε άλλες χώρες της Ενώσεως, όταν σε αυτά εμφανίζονται διαφημίσεις οι οποίες απαγορεύονται από τον γαλλικό κώδικα περί καταστημάτων πωλήσεως ποτών [Code français des débits de boissons],

β) ή να προβαίνουν στη διάθεση τηλεοπτικών προγραμμάτων υπό την προϋπόθεση ότι δεν εμφανίζονται οι διαφημίσεις που απαγορεύει ο γαλλικός κώδικας περί καταστημάτων πωλήσεως ποτών [Code français des débits de boissons], απαγορεύοντας έτσι τη σύναψη διαφημιστικών συμβάσεων σχετικών με οινοπνευματώδη ποτά είτε αυτά προέρχονται από την εν λόγω χώρα ή από άλλα κράτη μέλη της Ενώσεως [;]»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος: η υποχρέωση διασφάλισης της ελευθερίας λήψεως και αναμεταδόσεως

24 Με το πρώτο του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 2, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 89/552 αντιτίθεται στην εκ μέρους κράτους μέλους απαγόρευση της τηλεοπτικής διαφήμισης οινοπνευματωδών ποτών που διατίθενται στην αγορά του, καθ' ο μέτρο η απαγόρευση αυτή αφορά την έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση που συνίσταται στην εμφάνιση επί οθόνης, κατά την αναμετάδοση διμερών διεθνών αθλητικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη, εικόνων διαφημιστικών πινακίδων που είναι τοποθετημένες στους χώρους αυτών των εκδηλώσεων.

Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν μια τέτοιου είδους έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση πρέπει να θεωρηθεί «τηλεοπτική διαφήμιση» κατά την έννοια των άρθρων 1, στοιχείο β', 10 και 11 της εν λόγω οδηγίας.

25 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι το άρθρο 2, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 89/552 προβλέπει την υποχρέωση των κρατών μελών να εξασφαλίζουν την ελευθερία λήψεως και να μην εμποδίζουν, για λόγους που εμπίπτουν σε τομείς τους οποίους συντονίζει η οδηγία αυτή, την αναμετάδοση στην επικράτειά τους τηλεοπτικών εκπομπών που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη. Τα άρθρα 10 έως 21 της οδηγίας αυτής εναρμονίζουν τους κανόνες περί τηλεοπτικής διαφημίσεως.

26 Κατά τον ορισμό που δίδει το άρθρο 1, στοιχείο β', της οδηγίας 89/552, η «τηλεοπτική διαφήμιση» περιλαμβάνει «κάθε μορφή τηλεοπτικού μηνύματος που μεταδίδεται, έναντι αμοιβής ή ανάλογης πληρωμής, από δημόσια ή ιδιωτική επιχείρηση στα πλαίσια εμπορικής, βιομηχανικής και βιοτεχνικής δραστηριότητας ή άσκησης ελευθερίου επαγγέλματος, με σκοπό την προώθηση της παροχής αγαθών ή υπηρεσιών, έναντι πληρωμής, συμπεριλαμβανομένων ακινήτων και υποχρεώσεων». Κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας, «[η] τηλεοπτική διαφήμιση πρέπει να αναγνωρίζεται εύκολα ως διαφήμιση και να διακρίνεται σαφώς από το υπόλοιπο πρόγραμμα με τη χρησιμοποίηση οπτικών ή/και ακουστικών μέσων επισήμανσης». Το άρθρο 11, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας ορίζει ότι «[η] διαφήμιση πρέπει να παρεμβάλλεται μεταξύ των εκπομπών», ενώ το άρθρο 11, παράγραφος 2, ορίζει ότι «[σ]τις εκπομπές που αποτελούνται από αυτόνομα μέρη ή στις αθλητικές εκπομπές και στα γεγονότα και θεάματα ανάλογης διάρθρωσης που περιλαμβάνουν διαλείμματα, η διαφήμιση μπορεί να παρεμβάλλεται μόνο μεταξύ των αυτόνομων μερών ή στα διαλείμματα».

27 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, για τους λόγους που ανέπτυξε ο γενικός εισαγγελέας με τα σημεία 48 έως 52 των προτάσεών του, η έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση οινοπνευματωδών ποτών που συνίσταται στην εμφάνιση επί οθόνης, κατά την αναμετάδοση αθλητικών εκδηλώσεων, εικόνων διαφημιστικών πινακίδων δεν αποτελεί τηλεοπτικό μήνυμα δυνάμενο να διακριθεί από το υπόλοιπο πρόγραμμα και προοριζόμενο για την προώθηση αγαθών ή υπηρεσιών. Για προφανείς λόγους, η παρεμβολή αυτού του είδους διαφημίσεως κατά τα διαλείμματα μεταξύ των διαφόρων μερών της συγκεκριμένης τηλεοπτικής εκπομπής είναι αδύνατη. Πράγματι, οι διαφημιστικές πινακίδες που εμφανίζονται στο βάθος των μεταδιδόμενων εικόνων, ακανόνιστα και απρόβλεπτα και ανάλογα με τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης αναμεταδόσεως, δεν ενέχουν κανένα στοιχείο ικανό να τις εξατομικεύει έναντι των λοιπών εικόνων αυτής της αναμεταδόσεως.

28 Μια τέτοια έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση δεν μπορεί, επομένως, να θεωρηθεί «τηλεοπτική διαφήμιση» κατά την έννοια της οδηγίας 85/552 και, ως εκ τούτου, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της.

29 Συνεπώς, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο το άρθρο 2, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 89/552/ΕΟΚ δεν αντιτίθεται στην εκ μέρους κράτους μέλους απαγόρευση της τηλεοπτικής διαφημίσεως οινοπνευματωδών ποτών που διατίθενται στην αγορά του, καθ' ο μέτρο η απαγόρευση αυτή αφορά την έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση που συνίσταται στην εμφάνιση επί οθόνης, κατά την αναμετάδοση διμερών διεθνών αθλητικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη, εικόνων διαφημιστικών πινακίδων που είναι τοποθετημένες στους χώρους αυτών των εκδηλώσεων.

Μια τέτοια έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση δεν πρέπει να θεωρηθεί «τηλεοπτική διαφήμιση» κατά την έννοια των άρθρων 1, στοιχείο β', 10 και 11 της εν λόγω οδηγίας.

Επί του δευτέρου ερωτήματος: το δικαίωμα της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών

30 Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ'ουσίαν, αν το άρθρο 59 της Συνθήκης (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 49 ΕΚ) αντιτίθεται στην εκ μέρους κράτους μέλους απαγόρευση της τηλεοπτικής διαφημίσεως οινοπνευματωδών ποτών που διατίθενται στην αγορά του, καθό μέτρο η απαγόρευση αυτή αφορά την έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση που συνίσταται στην εμφάνιση επί οθόνης, κατά την αναμετάδοση διμερών διεθνών αθλητικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη, εικόνων διαφημιστικών πινακίδων που είναι τοποθετημένες στους χώρους αυτών των εκδηλώσεων.

31 Το άρθρο 59 της Συνθήκης επιτάσσει την κατάργηση κάθε περιορισμού της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, ακόμη και αν ο περιορισμός επιβάλλεται αδιακρίτως τόσο σε όσους παρέχουν υπηρεσίες εντός του οικείου κράτους μέλους όσο και σε αυτούς που παρέχουν υπηρεσίες σε άλλα κράτη μέλη, οσάκις ο περιορισμός αυτός δύναται να απαγορεύσει ή να παρακωλύσει με άλλο τρόπο τις δραστηριότητες του παρέχοντος υπηρεσίες που είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος, όπου νομίμως παρέχει ανάλογες υπηρεσίες (βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 25ης Ιουλίου 1991, C-76/90, Säger, Συλλογή 1991, σ. I-4221, σκέψη 12, και της 3ης Οκτωβρίου 2000, C-58/98, Corsten, Συλλογή 2000, σ. I-7919, σκέψη 33). Επιπλέον, η ελευθερία παροχής υπηρεσιών περιλαμβάνει τόσο την ελευθερία του παρέχοντος υπηρεσίες όσο και αυτή του αποδέκτη των

υπηρεσιών (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 1984, 286/82 και 26/83, Luisi Carbone, Συλλογή 1984, σ. 377, σκέψη 16).

32 Η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών μπορεί, εντούτοις, ελλείψει κοινοτικών μέτρων εναρμονίσεως, να περιοριστεί με εθνικές κανονιστικές ρυθμίσεις οι οποίες δικαιολογούνται από τους λόγους που προβλέπονται στο άρθρο 56, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρο 46, παράγραφος 1, ΕΚ), σε συνδυασμό με το άρθρο 66 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 55 ΕΚ), ή από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2003, C-243/01, Gambelli κ.λπ., Συλλογή 2003, σ. I-13031, σκέψη 60).

33 Συναφώς, απόκειται στα κράτη μέλη να καθορίζουν το επιθυμητό επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας και τον τρόπο με τον οποίο θα επιτευχθεί ο σκοπός αυτός. Εντούτοις, κατά την επίτευξη του ως άνω σκοπού, τα κράτη μέλη οφείλουν να ενεργούν εντός των ορίων που έχει θέσει η Συνθήκη και να τηρούν, ιδίως, την αρχή της αναλογικότητας (βλ. απόφαση της 25ης Ιουλίου 1991, C-1/90 και C-176/90, Aragonesa de Publicidad Exterior και Publivia, Συλλογή 1991, σ. I-4151, σκέψη 16), κατά την οποία τα μέτρα που λαμβάνονται πρέπει να είναι πρόσφορα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και να μην υπερβαίνουν το αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού μέτρο (βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα απόφαση Säger, σκέψη 15· απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 1999, C-369/96 και C-376/96, Arblade κ.λπ., Συλλογή 1999, σ. I-8453, σκέψη 35· προπαρατεθείσα απόφαση Corsten, σκέψη 39, και απόφαση της 22ας Ιανουαρίου 2002, C-390/99, Canal Satellite Digital, Συλλογή 2002, σ. I-607, σκέψη 33).

34 Δεδομένου ότι, στο πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης, δεν υφίστανται σχετικά κοινοτικά μέτρα εναρμονίσεως, επιβάλλεται η διαδοχική εξέταση τριών ζητημάτων, ήτοι της υπάρξεως περιορισμού κατά την έννοια του άρθρου 59 της Συνθήκης, της δυνατότητας δικαιολογήσεως ενός καθεστώτος τηλεοπτικής διαφημίσεως, όπως το υπό κρίση, με γνώμονα το άρθρο 56, παράγραφος 1, της Συνθήκης, σε συνδυασμό με το άρθρο 66 της Συνθήκης, και τέλος, του αναλόγου χαρακτήρα αυτού του καθεστώτος.

35 Καταρχάς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι ένα καθεστώς τηλεοπτικής διαφημίσεως όπως το υπό κρίση συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών κατά την έννοια του άρθρου 59 της Συνθήκης. Πράγματι, αφενός, ένα τέτοιο καθεστώς συνεπάγεται περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών διαφημίσεως, καθόσον οι φορείς που εκμεταλλεύονται τις διαφημιστικές πινακίδες πρέπει να αρνούνται, προληπτικώς, όλες τις διαφημίσεις οινοπνευματωδών ποτών, οσάκις η εκδήλωση ενδέχεται να αναμεταδοθεί στη Γαλλία. Αφετέρου, το εν λόγω καθεστώς εμποδίζει την παροχή υπηρεσιών μεταδόσεως τηλεοπτικών

προγραμμάτων. Πράγματι, οι γαλλικοί τηλεοπτικοί σταθμοί πρέπει να αρνούνται τις αναμεταδόσεις αθλητικών εκδηλώσεων κατά τη διάρκεια των οποίων εμφανίζονται εικόνες διαφημιστικών πινακίδων οινοπνευματωδών ποτών που διατίθενται στην αγορά της Γαλλίας. Επιπλέον, οι διοργανωτές αθλητικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται εκτός Γαλλίας δεν μπορούν να πωλούν τα τηλεοπτικά δικαιώματα στους γαλλικούς τηλεοπτικούς φορείς, καθώς η μετάδοση των τηλεοπτικών αυτών προγραμμάτων ενδέχεται να συνεπάγεται έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση των επίμαχων οινοπνευματωδών ποτών.

36 Συναφώς, όπως συνάγεται από τις σκέψεις 28 και 29 της υπό σημερινή ημερομηνία εκδοθείσας αποφάσεως C-262/02, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 2004, σ. I-6569), η επιχειρηματολογία της Γαλλικής Κυβερνήσεως περί των τεχνικών δυνατοτήτων αλλοιώσεως της εικόνας, μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η εσκεμμένη αλλοίωση των εικόνων των πινακίδων που διαφημίζουν οινοπνευματώδη ποτά, αφενός, και περί της υπαγωγής στο εν λόγω καθεστώς όλων αδιακρίτως των οινοπνευματωδών ποτών, ανεξαρτήτως της παραγωγής τους στη Γαλλία ή στο εξωτερικό, αφετέρου, δεν μπορεί να γίνει δεκτή. Συγκεκριμένα, μολονότι οι τεχνικές αυτές δυνατότητες υπάρχουν, η χρήση τους θα συνεπαγόταν πρόσθετο και δη υψηλό κόστος για τους γαλλικούς τηλεοπτικούς φορείς. Εξάλλου, στο πλαίσιο της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, κρίσιμη εν προκειμένω μπορεί να είναι μόνον η προέλευση της επίμαχης υπηρεσίας.

37 Δεύτερον, πρέπει να επισημανθεί ότι, όπως διευκρίνισε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 69 των προτάσεών του, ένα καθεστώς τηλεοπτικής διαφήμισεως όπως το υπό κρίση επιδιώκει σκοπό που άπτεται της προστασίας της δημόσιας υγείας κατά την έννοια του άρθρου 56, παράγραφος 1, της Συνθήκης. Συγκεκριμένα, μέτρα τα οποία περιορίζουν τις δυνατότητες διαφήμισεως των οινοπνευματωδών ποτών και συμβάλλουν, με τον τρόπο αυτό, στην καταπολέμηση του αλκοολισμού, υπηρετούν ανάγκες αναγόμενες στην προστασία της δημόσιας υγείας (βλ. απόφαση της 10ης Ιουλίου 1980, 152/78, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλογή τόμος/II, σ. 509, σκέψη 17· προπαρατεθείσα απόφαση Aragonesa de Publicidad Exterior και Publivia, σκέψη 15, και απόφαση της 8ης Μαρτίου 2001, C-405/98, Gourmet International Products, Συλλογή 2001, σ. I-1795, σκέψη 27).

38 Τρίτον, πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι το υπό κρίση καθεστώς τηλεοπτικής διαφήμισεως είναι πρόσφορο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού προστασίας της δημόσιας υγείας. Επιπλέον, δεν υπερβαίνει το αναγκαίο για την επίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού μέτρο. Το καθεστώς αυτό περιορίζει τις περιπτώσεις εμφανίσεως επί οθόνης εικόνων των πινακίδων που διαφημίζουν οινοπνευματώδη ποτά και μπορεί, ως εκ τούτου, να περιορίσει τη μετάδοση

τέτοιων μηνυμάτων, μειώνοντας συνακόλουθα τον αριθμό των τηλεθεατών που θα μπορούσαν να ωθηθούν στην κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών.

39 Συναφώς, όπως συνάγεται από τις σκέψεις 33 έως 39 της προπαρατεθείσας, εκδοθείσας υπό σημερινή ημερομηνία, απόφασης C-262/02, Επιτροπή κατά Γαλλίας, τα επιχειρήματα που προέβαλαν η Επιτροπή και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου προς απόδειξη του δυσανάλογου χαρακτήρα του εν λόγω καθεστώτος πρέπει να απορριφθούν.

40 Όσον αφορά το μοναδικό επιχείρημα της Bacardi που δεν εξετάστηκε με την προπαρατεθείσα, εκδοθείσα υπό σημερινή ημερομηνία, απόφαση C-262/02, Επιτροπή κατά Γαλλίας, ήτοι το επιχείρημα κατά το οποίο το υπό κρίση καθεστώς τηλεοπτικής διαφήμισης είναι ανακόλουθο καθόσον δεν διέπει τις διαφημίσεις οινοπνευματωδών ποτών που εμφανίζονται στο βάθος των εικόνων των ταινιών, αρκεί η απάντηση ότι η επιλογή αυτή εμπίπτει εντός των ορίων της διακριτικής ευχέρειας που διαθέτουν τα κράτη μέλη, στα οποία απόκειται να καθορίσουν το επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας και τον τρόπο με τον οποίο θα επιτευχθεί αυτός ο σκοπός. (βλ., προπαρατεθείσα απόφαση Aragonesa de Publicidad Exterior και Publivia, σκέψη 16).

41 Κατά συνέπεια, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 59 της Συνθήκης δεν αντιτίθεται στην εκ μέρους κράτους μέλους απαγόρευση της τηλεοπτικής διαφήμισης οινοπνευματωδών ποτών που διατίθενται στην αγορά του, καθ' ο μέτρο η απαγόρευση αυτή αφορά την έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση που συνίσταται στην εμφάνιση επί οθόνης, κατά την αναμετάδοση διμερών διεθνών αθλητικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη, εικόνων διαφημιστικών πινακίδων που είναι τοποθετημένες στους χώρους αυτών των εκδηλώσεων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

αποφαίνεται:

1) Το άρθρο 2, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 3ης Οκτωβρίου 1989, για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων, δεν αντιτίθεται στην εκ μέρους κράτους μέλους απαγόρευση της τηλεοπτικής διαφήμισης

οινοπνευματωδών ποτών που διατίθενται στην αγορά του, καθ' ο μέτρο η απαγόρευση αυτή αφορά την έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση που συνίσταται στην εμφάνιση επί οθόνης, κατά την αναμετάδοση διμερών διεθνών αθλητικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη, εικόνων διαφημιστικών πινακίδων που είναι τοποθετημένες στους χώρους αυτών των εκδηλώσεων.

Μια τέτοιου είδους έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση δεν μπορεί να θεωρηθεί «τηλεοπτική διαφήμιση» κατά την έννοια των άρθρων 1, στοιχείο β', 10 και 11 της εν λόγω οδηγίας.

2) Το άρθρο 59 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρο 49 ΕΚ) δεν αντιτίθεται στην εκ μέρους κράτους μέλους απαγόρευση της τηλεοπτικής διαφήμισης οινοπνευματωδών ποτών που διατίθενται στην αγορά του, καθ' ο μέτρο η απαγόρευση αυτή αφορά την έμμεση τηλεοπτική διαφήμιση που συνίσταται στην εμφάνιση επί οθόνης, κατά την αναμετάδοση διμερών διεθνών αθλητικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται σε άλλα κράτη μέλη, εικόνων διαφημιστικών πινακίδων που είναι τοποθετημένες στους χώρους αυτών των εκδηλώσεων.

**«Τηλεοπτικές εκπομπές – Οδηγία 89/552/ΕΟΚ – Οδηγία 97/36/ΕΚ – Άρθρο 3α
– Εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία»**

5. Υπόθεση T-33/01,

**Infront WM AG, πρώην KirchMedia WM AG, με έδρα το Zug (Ελβετία),
προσφεύγουσα,**

κατά

**Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων,
καθής,**

υποστηριζόμενης από

τη Γαλλική Δημοκρατία,

το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας,

το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,

**το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως,
παρεμβαίνοντες,**

που έχει ως αντικείμενο αίτηση ακυρώσεως της αποφάσεως που προβάλλεται ότι έλαβε η Επιτροπή κατ' εφαρμογήν του άρθρου 3α της οδηγίας 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 3ης Οκτωβρίου 1989, για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων (ΕΕ L 298, σ. 23), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 97/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Ιουνίου 1997 (ΕΕ L 202, σ. 60),

**ΤΟ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
(τέταρτο πενταμελές τμήμα),**

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

Νομικό πλαίσιο

1 Η οδηγία 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 3ης Οκτωβρίου 1989, για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων (ΕΕ L 298, σ. 23), εκδόθηκε βάσει του άρθρου 57, παράγραφος 2, της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 47, παράγραφος 2, ΕΚ) και του άρθρου 66 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (νυν, άρθρο 55 ΕΚ). Η οδηγία αυτή τροποποιήθηκε με την οδηγία 97/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Ιουνίου 1997 (ΕΕ L 202, σ. 60).

2 Η οδηγία 89/552, όπως τροποποιήθηκε, συνιστά το νομικό πλαίσιο για την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων εντός της κοινής αγοράς. Πρωταρχικός σκοπός της είναι η διευκόλυνση της ελεύθερης κυκλοφορίας των τηλεοπτικών εκπομπών εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, θεσπίζοντας τους κατ' ελάχιστον όριο κανόνες την τήρηση των οποίων πρέπει τα κράτη μέλη να επιβάλλουν στους εμπύπτοντες στην αρμοδιότητά τους τηλεοπτικούς φορείς.

3 Οι αιτιολογικές σκέψεις 18 έως 21 της οδηγίας 97/36 έχουν ως εξής:

«(18) ότι είναι σημαντικό τα κράτη μέλη να είναι σε θέση να προστατεύουν το δικαίωμα στην ενημέρωση και να εξασφαλίζουν την ευρεία πρόσβαση του κοινού στην τηλεοπτική κάλυψη εθνικών ή μη εθνικών εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία, όπως οι ολυμπιακοί αγώνες, το παγκόσμιο κύπελλο ποδοσφαίρου και το ευρωπαϊκό πρωτάθλημα ποδοσφαίρου· ότι, προς τον σκοπό αυτό, τα κράτη μέλη διατηρούν το δικαίωμα να λαμβάνουν μέτρα σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο με στόχο τη ρύθμιση της άσκησης εκ μέρους ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, οι οποίοι υπάγονται στη δικαιοδοσία τους, αποκλειστικών ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων όσον αφορά τις ανωτέρω εκδηλώσεις·

(19) ότι είναι ανάγκη να θεσπιστούν ρυθμίσεις σε κοινοτικό πλαίσιο ώστε να αποφευχθούν η ενδεχόμενη νομική αβεβαιότητα και οι στρεβλώσεις της αγοράς και να συγκερασθεί η ελεύθερη κυκλοφορία των τηλεοπτικών υπηρεσιών με την ανάγκη πρόληψης της ενδεχόμενης καταστρατήγησης των εθνικών μέτρων που προστατεύουν ένα έννομο γενικό συμφέρον·

(20) ότι, ιδίως, με την παρούσα οδηγία είναι σκόπιμο να θεσπιστούν διατάξεις για την άσκηση, εκ μέρους των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, των αποκλειστικών δικαιωμάτων που έχουν ενδεχομένως αποκτήσει για τη μετάδοση εκδηλώσεων που θεωρούνται ότι ενέχουν μείζονα σημασία για την κοινωνία σε ένα κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο που έχει δικαιοδοσία επί των

ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών· ότι, για να αποφευχθούν οι κερδοσκοπικές αγορές δικαιωμάτων με σκοπό την καταστρατήγηση των εθνικών μέτρων, οι διατάξεις αυτές είναι ανάγκη να εφαρμόζονται στις συμβάσεις που συνάπτονται μετά τη δημοσίευση της παρούσας οδηγίας και που αφορούν εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται μετά την ημερομηνία εφαρμογής της· ότι, όταν ανανεώνονται, οι συμβάσεις που είχαν συναφθεί πριν από την ημερομηνία δημοσίευσης της παρούσας οδηγίας θεωρούνται νέες συμβάσεις·

(21) ότι οι εκδηλώσεις “μείζονος σημασίας για την κοινωνία” θα πρέπει, για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, να πληρούν ορισμένα κριτήρια, δηλαδή να αποτελούν σημαντικά συμβάντα τα οποία παρουσιάζουν ενδιαφέρον στο γενικό κοινό, στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή σε ένα κράτος μέλος ή σε σημαντικό τμήμα κράτους μέλους και προγραμματίζονται εκ των προτέρων από υπεύθυνο ο οποίος μπορεί να πωλήσει νομίμως τα δικαιώματα που αναφέρονται στην εν λόγω εκδήλωση.»

4 Κατά το άρθρο 1 της οδηγίας 89/552, όπως τροποποιήθηκε (στο εξής: οδηγία), νοείται ως:

α) “τηλεοπτική μετάδοση”: η ασύρματη ή όχι, απευθείας ή μέσω δορυφόρου, με κώδικα ή χωρίς, πρώτη μετάδοση τηλεοπτικών προγραμμάτων που προορίζονται για το κοινό. Περιλαμβάνεται η διαβίβαση προγραμμάτων μεταξύ επιχειρήσεων με σκοπό την αναμετάδοσή τους στο κοινό. Ο όρος δεν περιλαμβάνει τις υπηρεσίες επικοινωνιών που παρέχουν, με προσωπική κλήση, πληροφορίες ή άλλες εξυπηρετήσεις, όπως τις υπηρεσίες τηλεαντιγράφων, τις τράπεζες ηλεκτρονικών δεδομένων και λοιπές παρεμφερείς υπηρεσίες·

β) “ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός”, το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που έχει τη συντακτική ευθύνη για τη σύνθεση των προγραμμάτων τηλεοπτικών εκπομπών κατά την έννοια του στοιχείου α’ και που τα μεταδίδει ή αναθέτει τη μετάδοσή τους σε τρίτους.»

5 Το άρθρο 3α της οδηγίας ορίζει ότι:

«1. Κάθε κράτος μέλος μπορεί να λαμβάνει μέτρα σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο για να εξασφαλίζει ότι οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί που υπάγονται στη δικαιοδοσία του δεν μεταδίδουν αποκλειστικά εκδηλώσεις οι οποίες θεωρούνται από το εν λόγω κράτος μέλος ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία, κατά τρόπον ώστε μια σημαντική μερίδα του κοινού στο εν λόγω κράτος μέλος να εμποδίζεται να παρακολουθήσει τις εκδηλώσεις αυτές μέσω ζωντανής ή αναμεταδιδόμενης κάλυψης σε δωρεάν τηλεοπτικό πρόγραμμα. Σε περίπτωση που πράξει κάτι τέτοιο, το οικείο κράτος μέλος καταρτίζει κατάλογο των εθνικών ή μη εθνικών εκδηλώσεων τις οποίες θεωρεί ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία. Πράττει τούτο με σαφή και διαφανή τρόπο, εγκαίρως. Επίσης, το οικείο κράτος μέλος

καθορίζει εάν οι εκδηλώσεις αυτές θα πρέπει να είναι διαθέσιμες για ολική ή μερική ζωντανή κάλυψη ή, όπου είναι αναγκαίο ή σκόπιμο για αντικειμενικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, ολική ή μερική αναμεταδιδόμενη κάλυψη.

2. Τα κράτη μέλη κοινοποιούν αμέσως στην Επιτροπή τα τυχόν μέτρα που έχουν λάβει ή που πρόκειται να λάβουν δυνάμει της παραγράφου 1. Εντός τριών μηνών από την κοινοποίηση, η Επιτροπή επαληθεύει ότι τα μέτρα είναι συμβατά με την κοινοτική νομοθεσία και τα γνωστοποιεί στα άλλα κράτη μέλη. Ζητεί τη γνώμη της επιτροπής που έχει συσταθεί σύμφωνα με το άρθρο 23α. Δημοσιεύει αμέσως τα ληφθέντα μέτρα στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* και άπαξ τουλάχιστον του έτους ενοποιημένο κατάλογο των μέτρων που έχουν ληφθεί από τα κράτη μέλη.

3. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν με κατάλληλα μέσα, στο πλαίσιο της νομοθεσίας τους, ότι οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους δεν ασκούν αποκλειστικά δικαιώματα τα οποία έχουν αποκτήσει μετά την ημερομηνία δημοσίευσης της παρούσας οδηγίας κατά τρόπον ώστε μια σημαντική μερίδα του κοινού σε άλλο κράτος μέλος να εμποδίζεται να παρακολουθήσει εκδηλώσεις οι οποίες έχουν καθοριστεί από το άλλο κράτος μέλος, σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, μέσω ολικής ή μερικής ζωντανής κάλυψης ή, όπου είναι αναγκαίο ή σκόπιμο για αντικειμενικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, ολικής ή μερικής αναμεταδιδόμενης κάλυψης σε δωρεάν τηλεοπτικό πρόγραμμα όπως ορίζεται από το εν λόγω άλλο κράτος μέλος σύμφωνα με την παράγραφο 1.»

6 Κατά το άρθρο 23α, παράγραφος 1, της οδηγίας:

«Στο πλαίσιο της Επιτροπής, συνιστάται επιτροπή επαφών η οποία απαρτίζεται από εκπροσώπους των αρμόδιων αρχών των κρατών μελών. Η επιτροπή επαφών προεδρεύεται από αντιπρόσωπο της Επιτροπής και συνέρχεται είτε με πρωτοβουλία του είτε κατόπιν αιτήσεως της αντιπροσωπείας ενός κράτους μέλους.»

Ιστορικό της διαφοράς

7 Η Kirch Media GmbH & Co. KGaA, πρώην TaurusFilm GmbH & Co., και η KirchMedia WM AG, νυν Infront WM AG, δραστηριοποιούνται στην αγορά, διαχείριση και εμπορία δικαιωμάτων τηλεοπτικής αναμεταδόσεως αθλητικών γεγονότων, αγοράζοντας συνήθως τα δικαιώματα αυτά από τον διοργανωτή του αντίστοιχου αθλητικού γεγονότος. Στη συνέχεια, μεταπωλούν τα αγορασθέντα δικαιώματα στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς.

8 Στις 10 Σεπτεμβρίου 1996, η TaurusFilm GmbH & Co. και η συνδικαιούχος άδειας εκμεταλλεύσεως Sporis Holding AG συνήψαν σύμβαση με τη Διεθνή

Ομοσπονδία Ερασιτεχνικού Ποδοσφαίρου (FIFA) με αντικείμενο την αγορά των αποκλειστικών δικαιωμάτων αναμετάδοσης σε παγκόσμια κλίμακα –πλην των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής– των ποδοσφαιρικών αγώνων του τελικού σταδίου για το παγκόσμιο κύπελλο ποδοσφαίρου της FIFA και για τα έτη 2002 έως 2006. Με σύμβαση συναφθείσα στις 26 Μαΐου 1998 μεταξύ της FIFA και της TaurusFilm GmbH & Co., η οποία ανέλαβε αποκλειστικώς στο όνομά της την ανωτέρω σύμβαση, αγόρασε, έναντι μιας κατ' ελάχιστον τιμής 1,4 δισεκατομμυρίων ελβετικών φράγκων (CHF), την αποκλειστικότητα των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως αυτών των γεγονότων για τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ηπείρου, καθώς και για τη Ρωσία, τις λοιπές πρώην Σοσιαλιστικές Σοβιετικές Δημοκρατίες και την Τουρκία.

9 Στις 14 Οκτωβρίου 1998, η Kirch Media GmbH & Co εκχώρησε τα δικαιώματά της αυτά αναμεταδόσεως του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA του 2002, πλην των δικαιωμάτων που αφορούν τη Γερμανία, στην ελβετικού δικαίου θυγατρική της FWC Medien AG, νυν KirchMedia WM AG. Μεταγενέστερα, τα δικαιώματα αναμεταδόσεως του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA του 2006 εκχωρήθηκαν, επίσης, στην Kirch Media WM AG.

10 Κατά το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας κοινοποίησε στην Επιτροπή, στις 25 Σεπτεμβρίου 1998, τα μέτρα που έλαβε κατ' εφαρμογήν της πρώτης παραγράφου του εν λόγω άρθρου. Τα μέτρα αυτά περιελάμβαναν τις καθορισθείσες από το εν λόγω κράτος μέλος εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία.

11 Η Επιτροπή, σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, κοινοποίησε τα μέτρα αυτά στα λοιπά κράτη μέλη στις 2 Νοεμβρίου 1998 και παρέλαβε τις παρατηρήσεις τής κατά το άρθρο 23α, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας επιτροπής (στο εξής: επιτροπή επαφών), κατά τη συνεδρίαση της 20ής Νοεμβρίου 1998.

12 Με έγγραφο της 23ης Δεκεμβρίου 1998, η Επιτροπή γνωστοποίησε στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας ότι αδιευκρίνιστα σημεία ως προς το περιεχόμενο των κοινοποιηθέντων μέτρων καθιστούσαν αδύνατη την εκ μέρους της εκτίμηση της συμφωνίας των μέτρων αυτών με το κοινοτικό δίκαιο.

13 Το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας κοινοποίησε στην Επιτροπή, με έγγραφο της 5ης Μαΐου 2000, μια αναθεωρημένη εκδοχή αυτών των μέτρων.

14 Με έγγραφο της 14ης Ιουλίου 2000, απευθυνόμενο στην Επιτροπή, η προσφεύγουσα επισήμανε ότι ο κοινοποιηθείς από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας κατάλογος δεν πρέπει να εγκριθεί, επειδή είναι ασυμβίβαστος με το άρθρο 3α της οδηγίας, αλλά και με άλλες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου. Υπογράμμισε, ιδίως, στο έγγραφό της αυτό, ότι ο εν λόγω κατάλογος δεν καταρτίστηκε κατόπιν μιας σαφώς καθορισμένης και διαφανούς διαδικασίας, ότι περιελάμβανε εκδηλώσεις που δεν ήταν μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, ότι η διαδικασία διαβουλεύσεων σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο εβαρύνετο με σοβαρές πλημμέλειες και κατήγγελλε τον αναδρομικό χαρακτήρα της εν λόγω κανονιστικής ρυθμίσεως.

15 Στις 28 Ιουλίου 2000, ο γενικός διευθυντής της Γενικής Διευθύνσεως (ΓΔ) «Εκπαίδευση και πολιτισμός» της Επιτροπής απηύθυνε επιστολή στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, στην οποία υπογράμμιζε τα εξής:

«Με το από 5 Μαΐου 2000 έγγραφο, το οποίο περιήλθε στην Επιτροπή στις 11 Μαΐου 2000, η Μόνιμη Αντιπροσωπεία του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση κοινοποίησε στην Επιτροπή σειρά μέτρων ληφθέντων σε εθνικό επίπεδο και αφορώντων την τηλεοπτική κάλυψη εκδηλώσεων εθνικού ενδιαφέροντος στο Ηνωμένο Βασίλειο. Τα μέτρα αυτά περιελάμβαναν: τα άρθρα 97, 98, 101, 103, 104 και 105 του τμήματος IV του Broadcasting Act [1996]· τα άρθρα 1, 3 και 9 της Regulation 3, της προσηρτημένης στις Television Broadcasting Regulations 2000· τις σχετικές διατάξεις της [Independent Television Commission] Code on Sports and other Listed Events, που δημοσιεύθηκαν δυνάμει του άρθρου 104 του Broadcasting Act 1996· τα κριτήρια βάσει των οποίων καθορίζονται οι αθλητικές και λοιπές εκδηλώσεις εθνικού ενδιαφέροντος που ανακοίνωσε ο Υφυπουργός Πολιτισμού, Μέσων Ενημερώσεως και Αθλητισμού, στις 25 Νοεμβρίου 1997, καθώς και την ανακοίνωση στην οποία προέβη προς το Κοινοβούλιο, στις 25 Ιουνίου 1998, ο Υφυπουργός Πολιτισμού, Μέσων Ενημερώσεως και Αθλητισμού κατόπιν της ολοκλήρωσεως της αναθεωρήσεως του καταλόγου αθλητικών και λοιπών εκδηλώσεων εθνικού ενδιαφέροντος, η οποία πραγματοποιήθηκε δυνάμει του άρθρου 97, παράγραφος 3, του νόμου περί τηλεοπτικών μεταδόσεων του 1996.

Όπως επιβάλλει το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας [...], η Επιτροπή κοινοποίησε τα [κοινοποιηθέντα σ' αυτήν] μέτρα στα λοιπά κράτη μέλη και ζήτησε γνωμοδότηση εκ μέρους της [επιτροπής επαφών].

Έχω την τιμή να σας πληροφορήσω ότι, κατόπιν εξετάσεως της συμφωνίας των μέτρων αυτών με την οδηγία και λαμβανομένων υπόψη των διαθέσιμων

πραγματικών στοιχείων όσον αφορά τα οπτικοακουστικά ζητήματα του Ηνωμένου Βασιλείου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν προτίθεται να αμφισβητήσει τα κοινοποιηθέντα εκ μέρους των αρμοδίων αρχών σας μέτρα.

Σύμφωνα με τα προβλεπόμενα από το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, η Επιτροπή θα προχωρήσει στη δημοσίευση των μέτρων αυτών στην [Επίσημη Εφημερίδα].»

16 Με το από 7 Νοεμβρίου 2000 έγγραφο, η προσφεύγουσα επισήμανε στην Επιτροπή ότι πληροφόρηθηκε την επικείμενη έγκριση του πίνακα εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία που κατήρτισε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας και κατήγγειλε την προκύπτουσα από τα ληφθέντα εκ μέρους του εν λόγω κράτους μέλους μέτρα προσβολή του δικαιώματός της ιδιοκτησίας, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας.

17 Η Επιτροπή δημοσίευσε στις 18 Νοεμβρίου 2000 (ΕΕ C 328, σ. 2), σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, τα μέτρα που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας, τα οποία, στη συνέχεια, κοινοποίησε στην Επιτροπή, σύμφωνα με την προβλεπόμενη από το άρθρο 3α, παράγραφος 2, διαδικασία.

18 Τα μέτρα αυτά περιλαμβάνουν αποσπάσματα του τμήματος IV της Broadcasting Act 1996 (στο εξής: νόμος περί ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων του 1996), αποσπάσματα της Regulation 3, της προσαρτημένης στις Television Broadcasting Regulations 2000 (στο εξής: κανονιστική απόφαση του 2000 περί ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων), αποσπάσματα της Independent Television Commission (ITC) Code on Sports and other Listed Events, όπως τροποποιήθηκε τον Ιανουάριο του 2000 (στο εξής: κώδικας της ITC περί αθλητικών και λοιπών εκδηλώσεων περιλαμβανομένων στον κατάλογο), περιλαμβάνοντα, σε παράρτημα, τον κατάλογο μείζονος σημασίας εκδηλώσεων για την κοινωνία που κατήρτισε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας και τον κατάλογο των υπηρεσιών που συγκεντρώνουν τις «απαιτούμενες προϋποθέσεις» κατά την κανονιστική απόφαση του 2000 περί τηλεοπτικών μεταδόσεων, καθώς και τις έγγραφες απαντήσεις του Υφυπουργού Πολιτισμού, Μέσων Ενημερώσεως και Αθλητισμού του Ηνωμένου Βασιλείου σε δύο κοινοβουλευτικές ερωτήσεις, της 25ης Νοεμβρίου 1997 και της 25ης Ιουνίου 1998, αντιστοίχως, αναφορικά με την αναθεώρηση του καταλόγου αθλητικών εκδηλώσεων, όπως προβλέπει το μέρος IV του νόμου περί ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων του 1996. Μεταξύ των εκδηλώσεων αυτών περιλαμβανόταν το τελικό στάδιο του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA.

19 Στις 7 Δεκεμβρίου 2000, η προσφεύγουσα απέστειλε επιστολή στην Επιτροπή, στην οποία ετόνιζε μεταξύ άλλων τα ακόλουθα:

«Θα σας ήμουν ευγνώμων εάν επιβεβαιώνατε ότι η Επιτροπή ολοκλήρωσε τη διαδικασία ελέγχου, δυνάμει του άρθρου 3α [της οδηγίας], όσον αφορά τον κατάλογο που κατήρτισε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας και τον νόμο περί ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων του 1996, και αν μας πληροφορούσατε για την έκβαση αυτής της διαδικασίας, καθώς και για τα μέτρα που έλαβε ενδεχομένως η Επιτροπή. Επιπροσθέτως, θα επιθυμούσαμε να μας επιτραπεί η πρόσβαση σε όλα τα σχετικά έγγραφα.»

20 Η προσφεύγουσα επανέλαβε το αίτημά της προς την Επιτροπή με το από 22 Δεκεμβρίου 2000 έγγραφό της.

21 Με το από 22 Ιανουαρίου 2001 έγγραφο, η Επιτροπή απάντησε στην προσφεύγουσα τα εξής:

«Από νομικής απόψεως, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, η δημοσίευση των μέτρων γίνεται κατόπιν της διαδικασίας ελέγχου (τα αποτελέσματα του οποίου υπήρξαν θετικά), την οποία ακολούθησε η Επιτροπή. Ορθώς, κατά συνέπεια, εκλαμβάνετε ότι η εκ μέρους της Επιτροπής διαδικασία ελέγχου έχει ολοκληρωθεί και ότι ο κατάλογος του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας κρίθηκε σύμφωνος προς την οδηγία.»

22 Η Επιτροπή επισύναψε στο έγγραφο αυτό τη γνωμοδότηση της επιτροπής επαφών, της 6ης Ιουνίου 2000.

Διαδικασία

23 Στις 12 Φεβρουαρίου 2001, οι Kirch Media GmbH & Co. KGaA και KirchMedia WM AG άσκησαν την υπό κρίση προσφυγή.

24 Με έγγραφο της 5ης Απριλίου 2001, το Συμβούλιο ζήτησε να παρέμβει υπέρ των αιτημάτων της Επιτροπής.

25 Με χωριστό δικόγραφο, που κατέθεσε στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου στις 11 Ιουνίου 2001, η Επιτροπή ήγειρε ένσταση απαραδέκτου, δυνάμει του άρθρου 114 του Κανονισμού Διαδικασίας του Πρωτοδικείου. Η προσφεύγουσα κατέθεσε, στις 26 Ιουλίου 2001, τις παρατηρήσεις της επί της ενστάσεως αυτής απαραδέκτου στις οποίες επισύναψε, στο παράρτημα 6, το κείμενο από το οποίο είχε απαλείψει ορισμένα σημεία, των συμβάσεών της με τη FIFA αναφορικά με την αγορά των δικαιωμάτων αναμεταδόσεως των ποδοσφαιρικών αγώνων του τελικού σταδίου του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA, για τα έτη 2002 και 2006 (βλ., ανωτέρω, σκέψη 8).

26 Με έγγραφα της 14ης και της 20ής Ιουνίου 2001, το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας και το Βασίλειο της Δανίας, αντιστοίχως, ζήτησαν να παρέμβουν υπέρ των αιτημάτων της Επιτροπής. Με έγγραφα της 25ής Ιουνίου 2001, η Γαλλική Δημοκρατία, η γαλλόφωνη κοινότητα του Βελγίου και το Κοινοβούλιο ζήτησαν, επίσης, να παρέμβουν υπέρ των αιτημάτων της Επιτροπής.

27 Με έγγραφο της 2ας Αυγούστου 2001, οι προσφεύγουσες ζήτησαν, στην περίπτωση που γίνουν δεκτές οι αιτήσεις παρεμβάσεως, να τηρηθούν εμπιστευτικά, έναντι των αιτούντων παρέμβαση, ορισμένα τμήματα του παραρτήματος 6 των παρατηρήσεών τους επί της ενστάσεως απαραδέκτου.

28 Με τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου στις 31 Αυγούστου 2001, οι προσφεύγουσες ζήτησαν από το Πρωτοδικείο να απορρίψει την αίτηση παρεμβάσεως της γαλλόφωνης κοινότητας του Βελγίου και να την καταδικάσει στα έξοδα τα σχετικά με το αίτημα παρεμβάσεως. Οι κύριοι διάδικοι δεν προέβαλαν αντιρρήσεις ως προς τις λοιπές αιτήσεις παρεμβάσεως.

29 Με έγγραφο της 7ης Νοεμβρίου 2001, η Επιτροπή ζήτησε να καταθέσει παρατηρήσεις επί της διαβιβάσεως εκ μέρους των προσφευγουσών, ως παράρτημα 6 των παρατηρήσεών τους επί της ενστάσεως απαραδέκτου, του μη πλήρους κειμένου των συναφθεισών με τη FIFA συμβάσεων, ζήτησε δε, με έγγραφο της 12ης Απριλίου 2002, την κατάθεση του πλήρους κειμένου αυτών των συμβάσεων. Το Πρωτοδικείο ζήτησε από τις προσφεύγουσες, με έγγραφο της 4ης Ιουλίου 2002, να διατυπώσουν παρατηρήσεις αναφορικά με τη διαβίβαση στην Επιτροπή του πλήρους κειμένου των συμβάσεων παραχωρήσεως αδείας εκμεταλλεύσεως που συνήψαν με τη FIFA.

30 Με διάταξη της 11ης Μαρτίου 2002, το Πρωτοδικείο αποφάσισε να συνεξετάσει με την ουσία την ένσταση απαραδέκτου που προέβαλε η Επιτροπή και επιφυλάχθηκε επί των δικαστικών εξόδων.

31 Στις 13 Μαΐου 2002, περιήλθαν στο Πρωτοδικείο τα πλήρη κείμενα των συμβάσεων που συνήφθησαν με τη FIFA στις 10 Σεπτεμβρίου 1996 και στις 26 Μαΐου 1998.

32 Με έγγραφο της 29ης Νοεμβρίου 2002, οι προσφεύγουσες ζήτησαν, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 64, παράγραφος 4, του Κανονισμού Διαδικασίας, να κληθεί η Επιτροπή να καταθέσει ορισμένα έγγραφα. Με έγγραφο της 20ής Ιανουαρίου 2003, η Επιτροπή ζήτησε να αποσυρθεί από τη δικογραφία το παράρτημα 17 του δικογράφου της προσφυγής. Η προσφεύγουσα, με έγγραφο της 26ης Μαρτίου 2003, διατύπωσε σχετικώς παρατηρήσεις.

33 Με έγγραφο της 11ης Φεβρουαρίου 2003, ο Γραμματέας του Πρωτοδικείου ενημέρωσε τους διαδίκους ότι το Πρωτοδικείο θα αποφανθεί μεταγενέστερα επί της αποσύρσεως αυτού του εγγράφου από τη δικογραφία.

34 Με έγγραφο της 26ης Μαρτίου 2003, η Kirch Media GmbH & Co. KGaA παραιτήθηκε της προσφυγής της. Με διάταξη της 24ης Ιουνίου 2003, ο πρόεδρος του πέμπτου τμήματος του Πρωτοδικείου διαπίστωσε την κατάθεση αυτής της παραιτήσεως.

35 Με διάταξη της 9ης Ιουλίου 2003, το Πρωτοδικείο επέτρεψε στο Βασίλειο της Δανίας, στη Γαλλική Δημοκρατία, στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, στο Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο να παρέμβουν υπέρ των αιτημάτων της καθής. Αντιθέτως, δεν επέτρεψε στη γαλλόφωνη κοινότητα του Βελγίου να παρέμβει. Οι διάδικοι στους οποίους επετράπη η παρέμβαση κατέθεσαν υπομνήματα, πλην του Βασιλείου της Δανίας και του Συμβουλίου. Η προσφεύγουσα κατέθεσε παρατηρήσεις επί των εν λόγω υπομνημάτων των παρεμβαινόντων.

36 Με έγγραφο της 19ης Αυγούστου 2003, ο Γραμματέας του Πρωτοδικείου ζήτησε από την προσφεύγουσα να καταθέσει τα υπομνήματά της υπό μη καλυπτόμενη από το απόρρητο μορφή.

37 Με έγγραφο της 19ης Σεπτεμβρίου 2003, η προσφεύγουσα υπέβαλε αίτημα περί τηρήσεως του απορρήτου ως προς ορισμένα στοιχεία του υπομνήματος αντικρούσεως.

38 Με διάταξη της 4ης Δεκεμβρίου 2003, ο πρόεδρος του πέμπτου τμήματος του Πρωτοδικείου αποφάσισε να κοινοποιηθούν στους παρεμβαίνοντες όλα τα έγγραφα της διαδικασίας, υπό τη μη καλυπτόμενη από το απόρρητο μορφή τους, κάλεσε δε τους παρεμβαίνοντες να διατυπώσουν σχετικώς τις παρατηρήσεις τους. Οι παρεμβαίνοντες δεν κατέθεσαν παρατηρήσεις εντός της ταχθείσας σχετικώς προθεσμίας, πλην του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, το οποίο δεν διατύπωσε αντιρρήσεις σχετικώς επί του σημείου αυτού.

39 Με απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2004, περί συνθέσεως των τμημάτων του Πρωτοδικείου, ο εισηγητής δικαστής τοποθετήθηκε στο τέταρτο τμήμα, στο οποίο, κατά συνέπεια, ανατέθηκε η εκδίκαση της υπό κρίση υποθέσεως με απόφαση της 21ης Οκτωβρίου 2004.

40 Κατ' εφαρμογή του άρθρου 14 του Κανονισμού Διαδικασίας και κατόπιν προτάσεως του τετάρτου τμήματος, το Πρωτοδικείο αποφάσισε, αφού άκουσε σχετικώς τους διαδίκους κατά το άρθρο 51 του εν λόγω κανονισμού, να αναθέσει την εκδίκαση της υποθέσεως σε διευρυμένο σχηματισμό.

41 Με έγγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου την 1η Ιουλίου 2005, το Βασίλειο της Δανίας ανακοίνωσε στο Πρωτοδικείο ότι αποσύρει την παρέμβασή του. Δεδομένου ότι η προσφεύγουσα, η καθής και το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας δεν προέβαλαν αντιρρήσεις αναφορικά με το αίτημα αποσύρσεως που κατέθεσε το Βασίλειο της Δανίας και δεδομένου ότι οι λοιποί παρεμβαίνοντες δεν κατέθεσαν παρατηρήσεις, ο πρόεδρος του τετάρτου πενταμελούς τμήματος, με διάταξη της 31ης Αυγούστου 2005, διαπίστωσε την παραίτηση του Βασιλείου της Δανίας και διέταξε ότι οι διάδικοι φέρουν τα δικαστικά τους έξοδα τα σχετικά με την παρέμβαση αυτήν.

42 Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή, το Πρωτοδικείο (τέταρτο πενταμελές τμήμα) αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία, στο πλαίσιο δε των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας που προβλέπει το άρθρο 64, παράγραφος 3, στοιχεία γ' και δ', του Κανονισμού Διαδικασίας, κάλεσε τους κύριους διαδίκους, καθώς και το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, να καταθέσουν ορισμένα έγγραφα, υπέβαλε δε εγγράφως ερωτήσεις στην προσφεύγουσα και στην Επιτροπή, ζητώντας τις απαντήσεις τους πριν από την προφορική διαδικασία. Η προσφεύγουσα, η καθής, καθώς και το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, ανταποκρίθηκαν στις αιτήσεις αυτές εντός της ταχθείσας προθεσμίας.

43 Οι διάδικοι, πλην της Γαλλικής Δημοκρατίας, αγόρευσαν και απάντησαν στις ερωτήσεις του Πρωτοδικείου κατά τη συνεδρίαση της 7ης Ιουλίου 2005.

44 Με έγγραφο της 22ας Αυγούστου 2005, το οποίο κατέθεσε στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου στις 23 Αυγούστου 2005, η προσφεύγουσα ζήτησε να περιληφθεί στη δικογραφία έγγραφο που είχε επισυνάψει στο ως άνω έγγραφό της, το οποίο μπόρεσε να λάβει από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μετά την προφορική διαδικασία.

Αιτήματα των διαδίκων

45 Η προσφεύγουσα ζητεί από το Πρωτοδικείο:

- να ακυρώσει μερικώς ή πλήρως την απόφαση της Επιτροπής, την εκδοθείσα δυνάμει του άρθρου 3α της οδηγίας, με την οποία διαπιστώνεται ότι είναι σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο τα μέτρα που κοινοποίησε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας (στο εξής: προσβαλλόμενη πράξη)·
- να αναγνωρίσει ότι το άρθρο 3α της οδηγίας δεν έχει εφαρμογή και δεν μπορούσε να αποτελέσει το νομικό έρεισμα για την έκδοση της προσβαλλομένης πράξεως·
- να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα·

– να καταδικάσει τη Γαλλική Δημοκρατία, το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας και το Κοινοβούλιο στα δικαστικά τους έξοδα καθώς και σε εκείνα στα οποία η ίδια υποβλήθηκε λόγω των παρεμβάσεών τους.

46 Η Επιτροπή ζητεί από το Πρωτοδικείο:

- να απορρίψει την προσφυγή ως απαράδεκτη·
- επικουρικώς, να απορρίψει την προσφυγή ως αβάσιμη·
- να καταδικάσει την προσφεύγουσα στα δικαστικά έξοδα.

47 Το Κοινοβούλιο, παρεμβαίνον υπέρ της Επιτροπής, ζητεί από το Πρωτοδικείο:

- να απορρίψει την προσφυγή ως απαράδεκτη·
- επικουρικώς, να απορρίψει την προσφυγή ως αβάσιμη.

48 Το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, παρεμβαίνον υπέρ της Επιτροπής, ζητεί από το Πρωτοδικείο να απορρίψει την προσφυγή.

49 Η Γαλλική Δημοκρατία, παρεμβαίνουσα υπέρ της Επιτροπής, ζητεί από το Πρωτοδικείο:

- να απορρίψει την προσφυγή·
- να καταδικάσει την προσφεύγουσα στα δικαστικά έξοδα.

Σκεπτικό

Επί του αιτήματος λήψεως μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας

50 Με έγγραφά της η προσφεύγουσα ζήτησε να κληθεί η Επιτροπή να καταθέσει διάφορα έγγραφα σχετικά με τη διαδικασία ελέγχου της συμφωνίας με το κοινοτικό δίκαιο των μέτρων που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας.

51 Στο πλαίσιο των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 64, παράγραφος 3, στοιχεία γ' και δ', του Κανονισμού Διαδικασίας, το Πρωτοδικείο ζήτησε από την Επιτροπή και από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας να καταθέσουν τα έγγραφα αυτά. Κατά την προφορική διαδικασία, η προσφεύγουσα, απαντώντας σε ερώτηση του Πρωτοδικείου, τόνισε ότι θεωρεί ότι έχει ικανοποιηθεί το αίτημά της περί καταθέσεως εγγράφων.

52 Κατά συνέπεια, το Πρωτοδικείο κρίνει ότι παρέλκει να αποφανθεί σχετικάς.

Επί του αιτήματος αποσύρσεως ενός εγγράφου

53 Η Επιτροπή, με έγγραφο της 20ής Ιανουαρίου 2003, ζήτησε από το Πρωτοδικείο να αποσύρει από τη δικογραφία έγγραφο που είχε καταθέσει η προσφεύγουσα ως παράρτημα 17 του δικογράφου της προσφυγής της, με το αιτιολογικό ότι πρόκειται για έγγραφο που συνέταξαν οι υπηρεσίες της ενόψει της συζητήσεως στο πλαίσιο της επιτροπής επαφών και το οποίο παρουσιάζει εμπιστευτικό χαρακτήρα. Η προσφεύγουσα αντιτάχθηκε στο ενδεχόμενο αποσύρσεως αυτού του εγγράφου.

54 Το αίτημα της Επιτροπής συνίσταται στην απόσυρση από τη δικογραφία του εγγράφου υπό τον τίτλο «Έγγραφο εργασίας για την επιτροπή επαφών σχετικό με το άρθρο 3α της οδηγίας» και τον αριθμό DOC CC TVSF (2000) 6. Επιβάλλεται, πάντως, η διαπίστωση ότι η Επιτροπή δεν ισχυρίστηκε ρητώς ότι πρόκειται για εσωτερικής φύσεως έγγραφο.

55 Επιπροσθέτως, ερωτηθείσα κατά την προφορική διαδικασία από το Πρωτοδικείο επί της εμπιστευτικής φύσεως αυτού του εγγράφου, η Επιτροπή υπογράμμισε ότι η επιτροπή επαφών, στην οποία απευθυνόταν αυτό το έγγραφο, δεν το θεωρεί πλέον ως έγγραφο τέτοιας φύσεως και ότι, κατά τεκμήριο, το έγγραφο αυτό μπορεί πλέον να αποτελέσει αντικείμενο ευρείας κοινοποίησεως.

56 Συνεπώς, παρά το γεγονός ότι η Επιτροπή εξέφρασε, κατά την προφορική διαδικασία, τη βούλησή της να εμμένει στην απόσυρση αυτού του εγγράφου από τη δικογραφία, εντούτοις, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι το έγγραφο αυτό υπήρξε ή ότι εν πάση περιπτώσει παραμένει εμπιστευτικού χαρακτήρα εσωτερικό έγγραφο του εν λόγω οργάνου.

57 Κατά συνέπεια, επιβάλλεται η απόρριψη του αιτήματος της Επιτροπής περί αποσύρσεως του εγγράφου αυτού από τη δικογραφία.

Επί του παραδεκτού

Επί του παραδεκτού του πρώτου αιτήματος της προσφεύγουσας

58 Η Επιτροπή προβάλλει το απαράδεκτο της προσφυγής με το αιτιολογικό ότι, πρώτον, ουδέποτε εξέδωσε δυνάμενη να προσβληθεί πράξη κατ' εφαρμογήν του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, δεύτερον, η προσβαλλόμενη πράξη δεν αφορά ούτε άμεσα ούτε ατομικά την προσφεύγουσα και, τρίτον, η παράλειψη της προσφεύγουσας να επισυνάψει στο δικόγραφο της προσφυγής της αντίγραφα των συμβάσεων που συνήψε με τη FIFA στις 10 Σεπτεμβρίου 1996 και στις 26 Μαΐου 1998, δεν της επέτρεψε να ετοιμάσει την υπεράσπισή της.

59 Όσον αφορά τον τρίτο αυτόν λόγο απαραδέκτου, υπενθυμίζεται ότι η προσφεύγουσα κατέθεσε, στο πλαίσιο της ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασίας, αντίγραφα των επίμαχων συμβάσεων (βλ., ανωτέρω, σκέψεις 25 και 31), τα οποία διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή. Απαντώντας σε σχετική ερώτηση κατά την προφορική διαδικασία, η Επιτροπή, κατόπιν αιτήματος του Πρωτοδικείου, παραιτήθηκε από τον λόγο αυτόν απαραδέκτου.

60 Εξάλλου, στο πλαίσιο της άμυνάς της και κατόπιν της καταθέσεως εκ μέρους της προσφεύγουσας των συμβάσεων που συνήψε με τη FIFA στις 10 Σεπτεμβρίου 1996 και στις 26 Μαΐου 1998, η Επιτροπή ισχυρίστηκε ότι οι συμβάσεις αυτές περιορίζουν σημαντικώς τη δυνατότητα της προσφεύγουσας να εκμεταλλευθεί τα δικαιώματά της παραχωρούσα επί μέρους άδειες εκμεταλλεύσεως, αποκλειστικού χαρακτήρα, σε ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς. Κατά την άποψή της, λαμβανομένου υπόψη του περιεχομένου ορισμένων ρητρών αυτών των συμβάσεων, δεν είναι βέβαιο ότι η ζημία που προβάλλει η προσφεύγουσα προέκυψε από την προσβαλλόμενη πράξη.

61 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η Επιτροπή δεν διατύπωσε αίτημα, στη συνέχεια αυτών των ισχυρισμών, ως προς το παραδεκτό της υπό κρίση προσφυγής. Εν πάση περιπτώσει, στο μέτρο που με τους ισχυρισμούς της αυτούς η Επιτροπή σκοπούσε να αμφισβητήσει το συμφέρον της προσφεύγουσας από την ακύρωση της προσβαλλομένης πράξεως, επιβάλλεται να τονισθεί ότι η Επιτροπή δεν υποστήριξε ότι από το περιεχόμενο των εν λόγω συμβάσεων προκύπτει ότι η προσφεύγουσα δεν έχει τέτοιο συμφέρον, καθώς και ότι ουδόλως προκύπτει από τη δικογραφία ένα τέτοιο στοιχείο, λαμβανομένης μάλιστα υπόψη της απαντήσεως της προσφεύγουσας στις γραπτές ερωτήσεις του Πρωτοδικείου που αφορούσαν, μεταξύ άλλων, την έκταση του προκύπτοντος από τις συμβάσεις περιορισμού του δικαιώματος της προσφεύγουσας να μεταδίδει τους ποδοσφαιρικούς αγώνες του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA.

62 Κατόπιν των ανωτέρω, επιβάλλεται να εξετασθούν μόνον ο πρώτος και ο δεύτερος από τους λόγους απαραδέκτου που προέβαλε η Επιτροπή.

Επί της νομικής φύσεως της προσβαλλομένης πράξεως

Επιχειρήματα των διαδίκων

63 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, αντιθέτως προς το άρθρο 2α, παράγραφος 2, της οδηγίας, στο άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής δεν γίνεται λόγος για «απόφαση» που πρέπει να εκδώσει. Η Γαλλική Δημοκρατία υπογραμμίζει, σχετικώς, ότι το άρθρο 3α δεν παρέχει στην Επιτροπή αρμοδιότητα να αποφασίσει.

Το έργο της συνίσταται στον προκαταρκτικό έλεγχο της συμφωνίας με το κοινοτικό δίκαιο των κοινοποιηθέντων εθνικών μέτρων.

64 Επομένως, εφόσον τα κοινοποιηθέντα εθνικά μέτρα δεν είναι προφανώς αντίθετα προς το κοινοτικό δίκαιο, η Επιτροπή ενημερώνει το οικείο κράτος μέλος περί της προθέσεώς της να μην αντιταχθεί στα μέτρα αυτά και προχωρεί στη δημοσίευσή τους στην Επίσημη Εφημερίδα, ώστε τα λοιπά κράτη μέλη να συμμορφωθούν προς τις υποχρεώσεις που υπέχουν από το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας. Η καθής και η Γαλλική Δημοκρατία επισημαίνουν ότι, στην περίπτωση που τα κοινοποιηθέντα μέτρα αντιβαίνουν προς το κοινοτικό δίκαιο και αν το οικείο κράτος μέλος δεν επιφέρει τις αναγκαίες τροποποιήσεις, η Επιτροπή υποχρεούται να κινήσει την κατά το άρθρο 226 ΕΚ διαδικασία διαπιστώσεως παραβάσεως.

65 Η προκαταρκτική διαπίστωση περί μη παραβιάσεως του κοινοτικού δικαίου συνιστά, επομένως, απόφαση περί μη άμεσης κινήσεως της διαδικασίας διαπιστώσεως παραβάσεως κατά του οικείου κράτους μέλους. Οι ιδιώτες, όμως, δεν μπορούν να αμφισβητούν την άρνηση της Επιτροπής να κινήσει την κατά το άρθρο 226 ΕΚ διαδικασία διαπιστώσεως παραβάσεως, καθόσον απόφαση της Επιτροπής επί ενός τέτοιου ζητήματος δεν συνιστά πράξη παράγουσα οριστικά έννομα αποτελέσματα (διάταξη του Πρωτοδικείου της 13ης Νοεμβρίου 1995, T-126/95, Dumez κατά Επιτροπής, Συλλογή 1995, σ. II-2863, σκέψη 37).

66 Η Γαλλική Δημοκρατία διευκρινίζει, σχετικώς, ότι, κατά το άρθρο 226 ΕΚ, ο καθορισμός των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που υπέχουν τα κράτη μέλη και η εκτίμηση της συμπεριφοράς τους μπορούν να προκύψουν μόνον από απόφαση του Δικαστηρίου (απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Φεβρουαρίου 2001, C-393/98, Gomes Valente, Συλλογή 2001, σ. I-1327). Συνεπώς, η απόφαση της Επιτροπής ως προς τη συμφωνία με το κοινοτικό δίκαιο ενός καταλόγου εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία δεν μεταβάλλει τη νομική κατάσταση του οικείου κράτους μέλους. Επιπροσθέτως, ο δεσμευτικός από νομικής απόψεως χαρακτήρας του εν λόγω καταλόγου, ο οποίος δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα, δεν προκύπτει από το έγγραφο της 28ης Ιουλίου 2000 που απηύθυνε η Επιτροπή στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, με το οποίο το ενημέρωσε περί της συμφωνίας των μέτρων αυτών με το κοινοτικό δίκαιο, αλλά αποκλειστικώς από το εθνικό δίκαιο. Η Επιτροπή διευκρινίζει σχετικώς, ότι ακόμα και αν θεωρηθεί ότι υφίσταται εν προκειμένω απόφαση, δεν μπορεί παρά να πρόκειται για το έγγραφο αυτό της 28ης Ιουλίου 2000.

67 Ασχέτως προς την κρίση που εκφέρει η Επιτροπή επί των κοινοποιουμένων εθνικών μέτρων, δεν μπορεί να επηρεάσει την εφαρμογή τους εντός του

κοινοποιούντος κράτους μέλους. Πράγματι, η Επιτροπή δεν έχει την εξουσία να κρίνει ασυμβίβαστη με το κοινοτικό δίκαιο τη νομοθεσία κράτους μέλους.

68 Η Επιτροπή επισημαίνει, επίσης, ότι στο απευθυνόμενο προς το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας έγγραφο της 28ης Ιουλίου 2000 υπογράμμισε ότι δεν είχε την πρόθεση, «με βάση τα στοιχεία που διαθέτει», να αντιταχθεί στα κοινοποιηθέντα μέτρα, καθώς και ότι η εκτίμησή της αυτή δεν συνιστά απόφαση. Η Επιτροπή επισημαίνει, σχετικώς, ότι, προκειμένου να είναι νομικώς δεσμευτική, η απόφασή της πρέπει να υιοθετηθεί από το Σώμα των Επιτρόπων και να είναι αιτιολογημένη. Συνεπώς, το έγγραφο της 28ης Ιουλίου 2000 μπορεί να εξομοιωθεί με έγγραφο περί θέσεως της υποθέσεως στο αρχείο (απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Ιουλίου 1980, 253/78 και 1/79 έως 3/79, Giry και Guerlain κ.λπ., Συλλογή τόμος 1980/II, σ. 527, και απόφαση του Πρωτοδικείου, της 24ης Μαρτίου 1994, T-3/93, Air France κατά Επιτροπής, Συλλογή 1994, σ. II-121, σκέψη 50).

69 Ω προς την υποχρέωσή της να δημοσιεύει στην Επίσημη Εφημερίδα τα εγκεκριμένα εθνικά μέτρα, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η υποχρέωση αυτή ουδόλως μεταβάλλει τη φύση του από 28 Ιουλίου 2000 εγγράφου της. Σκοπός της δημοσιεύσεως αυτής είναι η ενημέρωση των λοιπών κρατών μελών, προκειμένου αυτά να συμμορφωθούν προς την υποχρέωση που υπέχουν από το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας. Επισημαίνει, πάντως, ότι την υποχρέωση των κρατών μελών να συμμορφωθούν προς τις υποχρεώσεις που υπέχουν από το άρθρο αυτό δεν τη γεννά η προσωρινή έγκριση των κοινοποιηθέντων μέτρων, αλλ' ότι αυτή πηγάζει απ' ευθείας από το εν λόγω άρθρο, το οποίο αναφέρεται σε «εκδηλώσεις οι οποίες έχουν καθοριστεί από το άλλο κράτος μέλος, σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους» και όχι σε «εκδηλώσεις περιλαμβανόμενες σε δημοσιευθέντα από την Επιτροπή κατάλογο». Συνεπώς, τόσο η κοινοποίηση των μέτρων αυτών στα άλλα κράτη μέλη όσο και η δημοσίευσή τους στην Επίσημη Εφημερίδα συνιστούν μέτρα διοικητικής φύσεως, ουδόλως συνεπαγόμενα την άσκηση εκ μέρους της Επιτροπής εξουσίας λήψεως αποφάσεως.

70 Από της απόψεως αυτής, όσον αφορά την παραπομπή του άρθρου 3α, παράγραφος 3, στις «προηγούμενες παραγράφους» και όχι στην «παράγραφο 1», η προσφεύγουσα θεωρεί προφανώς ότι η επιβληθείσα στα κράτη μέλη υποχρέωση εξαρτάται από τον καθορισμό των μέτρων που προβλέπει το άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας, καθώς και από την κοινοποίησή τους και την έγκρισή τους εκ μέρους της Επιτροπής, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας. Εντούτοις, το μόνο που απαιτείται είναι το κράτος μέλος να έχει εκπληρώσει την απορρέουσα από το άρθρο 3α, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας υποχρέωση καθορισμού και κοινοποίησης των μέτρων, σύμφωνα με την προφανή

πρόθεση του νομοθέτη να θεσπίσει σύστημα αμοιβαίας αναγνώρισεως των λαμβανομένων από τα κράτη μέλη μέτρων, και να αναθέσει στην Επιτροπή το έργο του μεσολαβητή. Η ερμηνεία της προσφεύγουσας προσδίδει, συνεπώς, δεσμευτική ισχύ σε μια απλή διαπίστωση της Επιτροπής, η οποία δεν δύναται να αναπτύξει έννομα αποτελέσματα έναντι των λοιπών κρατών μελών. Η απορρέουσα από το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας υποχρέωση αμοιβαίας αναγνώρισεως δεν εξαρτάται από τον εκ μέρους της Επιτροπής έλεγχο της συμφωνίας των κοινοποιηθέντων μέτρων με το κοινοτικό δίκαιο.

71 Επιπροσθέτως, τα λοιπά κράτη μέλη δεν υποχρεούνται, δυνάμει του κοινοτικού δικαίου, να εφαρμόζουν ασυμβίβαστα με το κοινοτικό δίκαιο μέτρα άλλου κράτους μέλους, ασχέτως της κρίσεως που εξέφερε η Επιτροπή αναφορικά με τα μέτρα αυτά. Η Επιτροπή επικαλείται, σχετικώς, το από 23 Δεκεμβρίου 1998 έγγραφό της προς το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, με το οποίο εξέφραζε αμφιβολίες ως προς τη συμφωνία των αρχικώς κοινοποιηθέντων μέτρων με το κοινοτικό δίκαιο. Επισημαίνει, επίσης, ότι τα εθνικά αυτά μέτρα είχαν δημοσιευθεί στη σειρά C της Επίσημης Εφημερίδας και όχι στη σειρά L.

72 Τέλος, η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από το Κοινοβούλιο, υποστηρίζει ότι η προσφεύγουσα δεν αρνείται τη δυνατότητα αμφισβητήσεως των μέτρων αυτών ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου. Το εθνικό δικαστήριο, στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του House of Lords της 25ης Ιουλίου 2001, R κατά ITC, ex parte TV Danmark 1 Ltd, [2001] UKHL 42, στην οποία αναφέρθηκε η προσφεύγουσα, περιορίστηκε να υπογραμμίσει ότι δεν θα αποφανθεί επί του ζητήματος της ισορροπίας μεταξύ του συμφέροντος των διοργανωτών αθλητικών εκδηλώσεων και των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών να διατηρήσουν την ελεύθερη αγορά, αφενός, και του συμφέροντος των πολιτών να παρακολουθούν τις σημαντικές αθλητικές εκδηλώσεις, αφετέρου. Πάντως, δεν αποφάνθηκε ότι δεν θα επανεξετάσει τη νομιμότητα των ληφθέντων δυνάμει του άρθρου 3α της οδηγίας μέτρων. Αν είχε ασκηθεί προσφυγή ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου και είχε γίνει προδικαστική παραπομπή στο Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, δεν θα είχε καμία δυνατότητα η προσφεύγουσα να προβεί σε παραλληλισμό με την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του Δικαστηρίου της 9ης Μαρτίου 1994, C-188/92, TWD Textilwerke Deggendorf (Συλλογή 1994, σ. I-833). Πράγματι, εν προκειμένω, η προσφεύγουσα άφησε να παρέλθουν οι προθεσμίες εντός των οποίων μπορούσε να ασκήσει προσφυγή ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου. Αν το Πρωτοδικείο κρίνει παραδεκτή την παρούσα προσφυγή, τη στρεφόμενη κατά της προβαλλομένης αποφάσεως της Επιτροπής, θα αφήσει άνευ κολασμού απόπειρα

καταστρατηγήσεως της διαδικασίας, όμοια ακριβώς με εκείνη που επέσυρε τον κολασμό του Δικαστηρίου στην προαναφερθείσα απόφαση του TWD Textilwerke Deggendorf.

73 Κατά την Επιτροπή, δεν απόκειται στο Πρωτοδικείο να εξετάσει τη νομιμότητα των μέτρων που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας ούτε να τα ερμηνεύσει. Θα ήταν, άλλωστε, ιδιαίτερος δυσχερές για δικαιοδοτικό όργανο, πλην αυτών του Ηνωμένου Βασιλείου, να προβεί στην ερμηνεία των μέτρων αυτών, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται διατάξεις του κώδικα ITC περί αθλητικών και λοιπών εκδηλώσεων περιλαμβανομένων στον κατάλογο, λαμβανομένου υπόψη του ασαφούς αυτών των διατάξεων.

74 Το Κοινοβούλιο υπογραμμίζει, σχετικώς, ότι η προσφεύγουσα θα μπορούσε να προασπίσει τα δικαιώματά της μέσω μιας προδικαστικής παραπομπής εκ μέρους του High Court του Λονδίνου προς το Δικαστήριο [απόφαση του Δικαστηρίου, της 10ης Δεκεμβρίου 2002, C-491/01, British American Tobacco (Investments) και Imperial Tobacco, Συλλογή 2002, σ. I-11453, σκέψεις 32 έως 41].

75 Το Πρωτοδικείο προσθέτει, επίσης, ότι θα μπορούσε να γίνει ένας παραλληλισμός μεταξύ της υπό κρίση υποθέσεως και της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του Πρωτοδικείου της 26ης Νοεμβρίου 2002, T-74/00, T-76/00, T-83/00 έως T-85/00, T-132/00, T-137/00 και T-141/00, Artegodaπ κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2002, σ. II-4945, σκέψη 142, επιβεβαιωθείσα κατόπιν ασκήσεως αναιρέσεως) από την οποία προκύπτει ότι, ελλείψει ρητής μεταβιβάσεως αρμοδιοτήτων στην Επιτροπή, τα σχετικά θέματα παραμένουν στην αρμοδιότητα των κρατών μελών. Επικαλείται, σχετικώς, το άρθρο 7 ΕΚ, κατά το οποίο τα όργανα ενεργούν εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που τους παρέχει η Συνθήκη. Ούτε, όμως, από την οδηγία 89/552 ούτε από την οδηγία 97/36 προκύπτει ότι τα κράτη μέλη παραιτήθηκαν σιωπηρώς της αρμοδιότητάς τους. Ειδικότερα, το άρθρο 3α της οδηγίας δεν παρέχει ρητώς αρμοδιότητα στην Επιτροπή, όπως υποδηλώνει η απουσία επιτροπής διαχειρίσεως. Το έργο που έχει ανατεθεί στην επιτροπή επαφών δεν σχετίζεται με τις εκτελεστικές αρμοδιότητες του άρθρου 202, τρίτη περίπτωση, ΕΚ. Επιπροσθέτως, ούτε από την όλη οικονομία, τον πρωταρχικό σκοπό και το γράμμα του άρθρου 3α της οδηγίας, αφενός, ούτε από την πρόθεση του νομοθέτη, αφετέρου, προκύπτει επιδίωξη του να παράσχει στην Επιτροπή ειδική αρμοδιότητα λήψεως αποφάσεων.

76 Συμπερασματικώς, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, η κρίση που εξέφερε ως προς τη συμφωνία των επίμαχων μέτρων με το κοινοτικό δίκαιο δεν συνιστά πράξη δυνάμενη να προσβληθεί. Υποστηρίζοντας ότι η Επιτροπή δεν έπρεπε να γνωστοποιήσει τα κοινοποιηθέντα μέτρα στα υπόλοιπα

κράτη μέλη και να τα δημοσιεύσει στην Επίσημη Εφημερίδα, η προσφεύγουσα αμφισβητεί, στην πράξη, το κύρος του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας.

77 Η προσφεύγουσα αντικρούει τα επιχειρήματα της Επιτροπής, υποστηρίζοντας, ουσιαστικώς, ότι η πράξη με την οποία η Επιτροπή ενέκρινε τα κοινοποιηθέντα μέτρα παράγει έννομες συνέπειες τόσο στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας όσο και στα άλλα κράτη μέλη.

78 Η προσβαλλόμενη πράξη συνιστά πράξη παράγουσα δεσμευτικές έννομες συνέπειες, καθόσον είναι αποτέλεσμα της ασκήσεως νομίμως παραχωρηθείσας εξουσίας, κατόπιν μιας εκ του νόμου προβλεπόμενης διοικητικής διαδικασίας και με σκοπό την παραγωγή εννόμων αποτελεσμάτων ικανών να θίξουν τα συμφέροντα της προσφεύγουσας, μεταβάλλοντας την έννομη κατάστασή της (απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Μαρτίου 1982, 182/80, Gauff κατά Επιτροπής, Συλλογή 1982, σ. 799, σκέψη 18).

79 Αναφέρεται, πρώτον, στο γράμμα του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, κατά το οποίο απαιτείται η εκ μέρους της Επιτροπής έκδοση, κατόπιν του ελέγχου της συμφωνίας των κοινοποιηθέντων μέτρων με το κοινοτικό δίκαιο, δεσμευτικής πράξεως.

80 Δεύτερον, όπως σαφώς προκύπτει από την οικονομία και τον σκοπό του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, η διάταξη αυτή αποβλέπει στην παραγωγή εννόμων αποτελεσμάτων. Η προσφεύγουσα επικαλείται, σχετικώς, τη 18η και τη 19η αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36 και διαπιστώνει ότι η κατάρτιση εθνικών καταλόγων, στους οποίους τα κράτη μέλη θα επιθυμούσαν να περιλάβουν τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό εκδηλώσεων, παρέχει τη δυνατότητα στα κράτη αυτά να ευνοήσουν τους εγκατεστημένους εντός της επικρατείας τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς.

81 Τρίτον, από τη διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας 89/552 προκύπτει ότι αυτή αποβλέπει στην έκδοση αποφάσεως παράγουσας δεσμευτικές συνέπειες. Η προσφεύγουσα επικαλείται, σχετικώς, τις προθεσμίες που διέπουν αυτή τη διαδικασία, καθώς και την εξέλιξή της.

82 Η προσφεύγουσα επισημαίνει, επίσης, ότι ούτε από το γράμμα και την οικονομία του άρθρου 3α της οδηγίας ούτε από τις σχετικές αιτιολογικές σκέψεις της οδηγίας 97/36 μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι ευσταθεί το επιχείρημα της Επιτροπής κατά το οποίο η πράξη που αυτή εξέδωσε είναι δυνατόν να εξομοιωθεί με άρνηση κινήσεως της κατά το άρθρο 226 ΕΚ διαδικασίας διαπιστώσεως παραβάσεως. Πράγματι, η παρούσα διαδικασία επιβάλλει στην Επιτροπή την υποχρέωση να ασκεί διαιτησία και να λαμβάνει οριστική απόφαση επί της νομιμότητας των κοινοποιηθέντων μέτρων. Μια τέτοια απόφαση δεν μπορεί να αποσυρθεί χωρίς να μεταβληθεί η κρατούσα στο Ηνωμένο Βασίλειο της

Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας νομική κατάσταση, καθώς και η νομική κατάσταση όλων εκείνων των ιδιωτών που άντλησαν δικαιώματα από την εκ μέρους της Επιτροπής έγκριση των μέτρων αυτών και την αμοιβαία αναγνώρισή τους. Η προσφεύγουσα προσθέτει ότι η άποψη που υποστηρίζει η Επιτροπή στερεί πρακτικής αποτελεσματικότητας την προβλεπόμενη από το άρθρο 3α της οδηγίας διαδικασία.

83 Η προσφεύγουσα υποστηρίζει, επίσης, ότι η προσβαλλόμενη πράξη παράγει έννομες συνέπειες εντός των λοιπών κρατών μελών, καθόσον αυτά υποχρεούνται να διασφαλίσουν την τήρηση, εκ μέρους των εμιπτόντων στη δικαιοδοσία τους ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, των μέτρων που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας. Πράγματι, ελλείψει αποφάσεως της Επιτροπής εγκρίνοντας τα κοινοποιηθέντα μέτρα, αυτά δεν θα μπορούσαν να αναπτύξουν καμία έννομη συνέπεια εντός των υπολοίπων κρατών μελών. Οποιαδήποτε διαφορετική ερμηνεία θα είχε ως αποτέλεσμα να καταστήσει άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας την προβλεπόμενη από το άρθρο 3α, παράγραφος 2, διαδικασία και θα αντέβαινε προς την οικονομία του άρθρου 3α της οδηγίας, με την οποία επιδιώκεται να συμβιβαστεί η ελεύθερη κυκλοφορία τηλεοπτικών υπηρεσιών με την ανάγκη αποτροπής του ενδεχομένου παρακάμψεως εθνικών μέτρων σκοπούντων την προστασία ενός θεμιτού κοινού συμφέροντος.

84 Τέλος, η προσφεύγουσα υποστηρίζει ότι, όπως προκύπτει από τη δικογραφία, η αμοιβαία αναγνώριση εξαρτάται από τον εκ μέρους της Επιτροπής έλεγχο της συμφωνίας των κοινοποιηθέντων μέτρων με το κοινοτικό δίκαιο και δεν προκύπτει αυτομάτως από την κοινοποίηση αυτών των μέτρων.

Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

85 Με το δικόγραφο της προσφυγής της, η προσφεύγουσα ζητεί την ακύρωση της αποφάσεως της Επιτροπής κατά την οποία, αφενός, τα κοινοποιηθέντα από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μέτρα συμβιβάζονται με το κοινοτικό δίκαιο και με την οποία, αφετέρου, τα μέτρα αυτά κοινοποιήθηκαν στα υπόλοιπα κράτη μέλη, προκειμένου να συμμορφωθούν με αυτά οι εμιπτόντες στην αρμοδιότητά τους ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί. Η προσφεύγουσα διευκρινίζει, σχετικώς, ότι το μόνο έγγραφο στο οποίο το κοινό έχει πρόσβαση είναι η εκ μέρους της Επιτροπής δημοσίευση στην Επίσημη Εφημερίδα της 18ης Νοεμβρίου 2000, σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, των μέτρων που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας.

86 Εντούτοις, στο δικόγραφο με το οποίο προέβαλε την ένσταση απαραδέκτου η Επιτροπή επισύναψε έγγραφο του γενικού διευθυντή της ΓΔ «Εκπαίδευση και πολιτισμός», της 28ης Ιουλίου 2000, με το οποίο γνωστοποιείται στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας ότι, κατόπιν εξετάσεως της συμφωνίας των κοινοποιηθέντων στις 5 Μαΐου 2000 μέτρων και λαμβανομένων υπόψη των διαθέσιμων πραγματικών στοιχείων όσον αφορά τα οπτικοακουστικά μέσα στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, η Επιτροπή δεν προτίθεται να αμφισβητήσει τα μέτρα αυτά και θα προχωρήσει στη δημοσίευσή τους στην Επίσημη Εφημερίδα (βλ., ανωτέρω, σκέψη 15). Η Επιτροπή υπογραμμίζει, σχετικώς, ότι ακόμα και αν υποτεθεί ότι εξέδωσε στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως μια απόφαση, πράγμα που δεν συμβαίνει, τότε θα πρόκειται για το έγγραφο αυτό (βλ., ανωτέρω, σκέψη 66).

87 Συνεπώς, πρέπει να θεωρηθεί ότι το έγγραφο της 28ης Ιουλίου 2000 αποτελεί, ουσιαστικώς, την προσβαλλομένη εν προκειμένω πράξη, καθόσον κρίνεται ως το μόνο έγγραφο το οποίο γνωστοποιεί ρητώς στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας την κρίση της Επιτροπής ως προς το κατά πόσο συμβιβάζονται με το κοινοτικό δίκαιο τα κοινοποιηθέντα μέτρα, καθώς και η επικείμενη δημοσίευση των μέτρων αυτών στην Επίσημη Εφημερίδα. Όπως, άλλωστε, διευκρίνισε η προσφεύγουσα κατά την προφορική διαδικασία, απαντώντας σε ερώτηση του Πρωτοδικείου, με την προσφυγή της διώκεται, στην πράξη, η ακύρωση του απευθυνόμενου στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας εγγράφου αυτού της Επιτροπής.

88 Κατά συνέπεια, επιβάλλεται να εξεταστεί αν είναι δεκτικό προσφυγής το απευθυνόμενο στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας έγγραφο της Επιτροπής της 28ης Ιουλίου 2000 (στο εξής: προσβαλλόμενο έγγραφο).

89 Κατά πάγια νομολογία, συνιστούν πράξεις ή αποφάσεις δυνάμενες να αποτελέσουν αντικείμενο προσφυγής ακυρώσεως, κατά την έννοια του άρθρου 230 ΕΚ, τα μέτρα εκείνα των οποίων τα έννομα αποτελέσματα είναι δεσμευτικά και ικανά να επηρεάσουν τα συμφέροντα του προσφεύγοντος μεταβάλλοντας κατά τρόπο σαφή τη νομική του θέση. Η μορφή υπό την οποία οι εν λόγω πράξεις ή αποφάσεις λαμβάνονται είναι, κατ' αρχήν, αδιάφορη, όσον αφορά τη δυνατότητα προσβολής τους με προσφυγή ακυρώσεως (απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Νοεμβρίου 1981, 60/81, IBM κατά Επιτροπής, Συλλογή 1981, σ. 2639, σκέψη 9, και απόφαση του Πρωτοδικείου της 17ης Φεβρουαρίου 2000, T-241/97, Stork Amsterdam κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. II-309, σκέψη 49). Πράγματι, προκειμένου να προσδιοριστεί αν η προσβαλλόμενη πράξη παράγει τέτοια αποτελέσματα, πρέπει να εξεταστεί η ουσία της (απόφαση του Δικαστηρίου της

22ας Ιουνίου 2000, C-147/96, Κάτω Χώρες κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-4723, σκέψεις 25 έως 27).

90 Προκειμένου να εκτιμηθεί, υπό το πρίσμα των ανωτέρω αρχών, η νομική φύση του προσβαλλομένου εγγράφου και να καθοριστεί αν αυτό παράγει έννομες συνέπειες, επιβάλλεται να εξεταστεί στο πλαίσιο του καθεστώτος που προβλέπει για τις εκδηλώσεις που παρουσιάζουν μείζον ενδιαφέρον για την κοινωνία το άρθρο 3α της οδηγίας.

91 Επιβάλλεται, σχετικώς, να υπομνησθεί ότι με την οδηγία επιδιώκεται η διευκόλυνση της ελεύθερης κυκλοφορίας των τηλεοπτικών εκπομπών εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, λαμβανομένων υπόψη των ιδιομορφιών, ιδίως πολιτιστικής και κοινωνιολογικής φύσεως, των ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων.

92 Όσον αφορά το ειδικό καθεστώς των ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων επί εκδηλώσεων μείζονος για την κοινωνία σημασίας, που προβλέπει το άρθρο 3α της οδηγίας, από την αιτιολογική σκέψη 18 της οδηγίας 97/36 προκύπτει ότι είναι σημαντικό να μπορούν τα κράτη μέλη να λαμβάνουν μέτρα για την προστασία του δικαιώματος για ενημέρωση και να διασφαλίζουν την ευρεία πρόσβαση του κοινού στις τηλεοπτικές αναμεταδόσεις εθνικών ή μη εκδηλώσεων που παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία για την κοινωνία. Στο πλαίσιο αυτό, προβλέπεται ότι τα κράτη μέλη διατηρούν το δικαίωμα να λαμβάνουν μέτρα, σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο, προκειμένου να ρυθμίσουν την άσκηση, εκ μέρους των εμιπτόντων στη δικαιοδοσία τους ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών των αποκλειστικών δικαιωμάτων αναμεταδόσεως τέτοιων εκδηλώσεων. Προς αμοιβαία αναγνώρισή τους από τα λοιπά κράτη μέλη, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας, τα μέτρα που λαμβάνει ή προτίθεται να λάβει κράτος μέλος πρέπει να κοινοποιούνται στην Επιτροπή.

93 Το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας προβλέπει, σχετικώς, ότι η Επιτροπή εξετάζει, εντός τριμήνου προθεσμίας από της κοινοποίησής τους, αν τα κρατικά αυτά μέτρα συμβιβάζονται με το κοινοτικό δίκαιο. Στο πλαίσιο αυτού του ελέγχου συμβουλευέται την επιτροπή επαφών, η οποία εκδίδει σχετική γνωμοδότηση.

94 Εν προκειμένω, το προσβαλλόμενο έγγραφο με το οποίο γνωστοποιήθηκε, ουσιαστικώς, στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας η εκ μέρους της Επιτροπής έγκριση των κοινοποιηθέντων εκ μέρους του εν λόγω κράτους μέλους μέτρων και η κατόπιν αυτού δημοσίευσή τους στην Επίσημη Εφημερίδα περατώνει τη διαδικασία ελέγχου στην οποία οφείλει να προβαίνει η Επιτροπή κατ' εφαρμογήν του ως άνω άρθρου. Η δημοσίευση στην Επίσημη Εφημερίδα αυτών των εγκεκριμένων από την Επιτροπή μέτρων παρέχει τη δυνατότητα στα άλλα κράτη μέλη, όπως η ίδια η Επιτροπή επισημαίνει στα

έγγραφα της (βλ., ανωτέρω, σκέψη 69), να τα πληροφορηθούν και, κατόπιν αυτού, να είναι σε θέση να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις που υπέχουν από το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας, στο πλαίσιο του προβλεπόμενου από το άρθρο αυτό μηχανισμού αμοιβαίας αναγνωρίσεως αυτών των μέτρων.

95 Συνεπώς, το προσβαλλόμενο έγγραφο αναπτύσσει έννομες συνέπειες επί των κρατών μελών, καθόσον προβλέπει τη δημοσίευση των εν λόγω κρατικών μέτρων στην Επίσημη Εφημερίδα, διά της οποίας κινείται ο προβλεπόμενος από το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας μηχανισμός αμοιβαίας αναγνωρίσεως.

96 Πρώτον, η ανάλυση αυτή στηρίζεται στο άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας το οποίο προβλέπει την αμοιβαία αναγνώριση των λαμβανομένων από τα κράτη μέλη μέτρων, προκειμένου να διασφαλιστεί η ελεύθερη πρόσβαση του κοινού στις καθορισθείσες στις «προηγούμενες παραγράφους» εκδηλώσεις, δηλαδή, ιδίως, σε εκείνες αναφορικά με τις οποίες τα κοινοποιηθέντα κρατικά μέτρα κρίθηκαν από την Επιτροπή σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο και δημοσιεύθηκαν στην Επίσημη Εφημερίδα, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του εν λόγω άρθρου.

97 Επιπροσθέτως, η εξέλιξη της διαδικασίας ελέγχου, όπως την περιγράφει το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, καθώς και το βάθος αυτού του ελέγχου, δεν δικαιολογούν χαρακτηρισμό του ελέγχου αυτού ως «προκαταρκτικού», κατόπιν του οποίου εκδίδεται μια «γνωμοδότηση». Πράγματι, αφενός, η Επιτροπή οφείλει να προβεί στον έλεγχο αυτό εντός δεσμευτικής προθεσμίας τριών μηνών από της κοινοποίησεως των μέτρων εκ μέρους του οικείου κράτους μέλους υποχρεούμενη, σχετικώς, να συμβουλευθεί την επιτροπή επαφών η οποία γνωμοδοτεί σύμφωνα με προβλεπόμενα στο άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας. Αφετέρου, η Επιτροπή δέχθηκε, κατά την προφορική διαδικασία, ότι οφείλει να προβεί σε επισταμένο έλεγχο της συμφωνίας των μέτρων αυτών με το κοινοτικό δίκαιο, υποχρεούμενη, ιδίως, να διασφαλίσει την τήρηση των διατάξεων της οδηγίας, καθώς και των κανόνων περί ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών και του δικαίου του ανταγωνισμού.

98 Δεύτερον, όπως προκύπτει από την οικονομία του καθεστώτος που έχει διαμορφώσει το άρθρο 3α της οδηγίας, για τις εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία, δεν μπορεί να θεωρηθεί, όπως ισχυρίζεται η Επιτροπή, ότι δεν είναι η έγκριση των μέτρων αυτών ή η δημοσίευσή τους στην Επίσημη Εφημερίδα που γεννά την υποχρέωση των άλλων κρατών μελών να συμμορφωθούν με τις υποχρεώσεις που υπέχουν από το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας.

99 Πράγματι, αφενός, ο έλεγχος στον οποίο οφείλει να προβαίνει η Επιτροπή, δυνάμει του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, αποσκοπεί στη διασφάλιση

της συμφωνίας των μέτρων αυτών με το κοινοτικό δίκαιο (αιτιολογική σκέψη 18 της οδηγίας 97/36).

100 Συναφώς, αναφορικά με την εξέλιξη της διαδικασίας ελέγχου των μέτρων που κοινοποίησε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, η Επιτροπή, στο από 23 Δεκεμβρίου 1998 έγγραφό της (βλ., ανωτέρω, σκέψη 12), υπογράμμισε, μεταξύ άλλων, τα εξής:

«Συνημμένως αποστέλλεται το προσωρινό πόρισμα της εξετάσεως εκ μέρους των υπηρεσιών της Επιτροπής των κοινοποιηθέντων μέτρων [...]. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει η Επιτροπή είναι ότι, εν αναμονή εκτενέστερων διευκρινίσεων εκ μέρους των αρμοδίων αρχών επί πολλών σημαντικών ζητημάτων, δεν δύναται να κινήσει επισήμως τη διαδικασία ελέγχου της συμφωνίας με το κοινοτικό δίκαιο των μέτρων για τα οποία το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας ζητεί την αμοιβαία αναγνώριση των υπολοίπων κρατών μελών.»

101 Από το γράμμα αυτού του εγγράφου προκύπτει, ακριβώς, ότι η Επιτροπή επιβεβαιώνει την εκτεθείσα ανωτέρω, στις σκέψεις 98 και 99, ερμηνεία του άρθρου 3α, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας, κατά την οποία η αμοιβαία αναγνώριση των κοινοποιουμένων εθνικών μέτρων εξαρτάται από τον έλεγχο της συμφωνίας τους με το κοινοτικό δίκαιο.

102 Επιπροσθέτως, ο έλεγχος της συμφωνίας με το κοινοτικό δίκαιο των κοινοποιουμένων μέτρων, στον οποίο υποχρεούται να προβεί η Επιτροπή, δεν θα είχε νόημα, αν η έγκριση των μέτρων αυτών δεν αποτελούσε προϋπόθεση για την αμοιβαία αναγνώρισή τους από τα υπόλοιπα κράτη μέλη. Πράγματι, αν υποθεθεί ότι ο μηχανισμός αμοιβαίας αναγνώρισεως μπορεί να αφορά εθνικά μέτρα τα οποία η Επιτροπή έκρινε ως ασυμβίβαστα με το κοινοτικό δίκαιο, δεν θα μπορούσαν να αποκλεισθούν κίνδυνοι ανασφάλειας δικαίου και στρεβλώσεως της αγοράς, ενώ ακριβώς επιδιώκεται η αποτροπή αυτών των κινδύνων, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 19 της οδηγίας 97/36. Επίσης, η αμοιβαία αναγνώριση εθνικών μέτρων ασυμβίβαστων με το κοινοτικό δίκαιο θα καθιστούσε αδύνατη την εξισορρόπηση μεταξύ της ελεύθερης κυκλοφορίας τηλεοπτικών υπηρεσιών και της ανάγκης αποτροπής ενδεχόμενης καταστρατηγήσεως εθνικών μέτρων σκοπούντων στην προστασία ενός θεμιτού γενικού συμφέροντος, όπως, επίσης, υπογραμμίζει η αιτιολογική σκέψη 19 της εν λόγω οδηγίας.

103 Αφετέρου, από σειρά στοιχείων της δικογραφίας προκύπτει ότι η δημοσίευση εθνικών μέτρων στην Επίσημη Εφημερίδα, προς γνωστοποίηση στα άλλα κράτη μέλη, προκειμένου αυτά να συμμορφωθούν προς τις υποχρεώσεις που υπέχουν από το άρθρο 3α, παράγραφος 3, δεν μπορεί να γίνει παρά μόνον εφόσον η Επιτροπή,

κατόπιν του εκ μέρους της ελέγχου, διαπιστώσει τη συμφωνία των μέτρων αυτών με το κοινοτικό δίκαιο.

104 Πρώτον, η εξέλιξη της διαδικασίας ελέγχου των κοινοποιηθέντων από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μέτρων επιβεβαιώνει αυτή την ερμηνεία. Πράγματι, το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας κοινοποίησε για πρώτη φορά μέτρα στην Επιτροπή στις 25 Σεπτεμβρίου 1998 και, όπως προηγουμένως τονίστηκε, με το από 23 Δεκεμβρίου 1998 έγγραφό της, η Επιτροπή του γνωστοποίησε ότι για ορισμένα εκ των μέτρων αυτών ανέκυπτε ζήτημα συμφωνίας τους με το κοινοτικό δίκαιο. Με το από 5 Μαΐου 2000 έγγραφο, το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας κοινοποίησε τροποποιημένα τα μέτρα αυτά. Μόνον όμως τα δεύτερα, τα οποία κρίθηκαν σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο από την Επιτροπή, δημοσιεύθηκαν στην Επίσημη Εφημερίδα, αφού προηγουμένως η Επιτροπή ενημέρωσε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, με το προσβαλλόμενο έγγραφο, αναφορικά με τη συμφωνία τους με το κοινοτικό δίκαιο.

105 Επιπροσθέτως, με το από 22 Ιανουαρίου 2001 έγγραφό της, η Επιτροπή απάντησε στην προσφεύγουσα ότι «από νομικής απόψεως, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, η δημοσίευση των μέτρων γίνεται κατόπιν της διαδικασίας ελέγχου (τα αποτελέσματα του οποίου υπήρξαν θετικά), την οποία ακολούθησε η Επιτροπή» (βλ., ανωτέρω, σκέψη 21).

106 Δεύτερον, η άποψη της Επιτροπής επί του ζητήματος αυτού προκύπτει από σειρά δικών της εγγράφων που έχουν περιληφθεί στη δικογραφία. Ειδικότερα, στη σελίδα του διαδικτυακού κόμβου που αφορά το άρθρο 3α της οδηγίας, το περιεχόμενο της οποίας επισύναψε η προσφεύγουσα στις παρατηρήσεις της επί της ενστάσεως απαραδέκτου, η Επιτροπή τονίζει ότι, «σε περίπτωση που τα αποτελέσματα αυτής της εκτιμήσεως είναι θετικά [όσον αφορά τη συμφωνία τους με το κοινοτικό δίκαιο], τα μέτρα δημοσιεύονται στην Επίσημη Εφημερίδα». Η άποψη της Επιτροπής υποδηλώνεται, επίσης, στο έγγραφο εργασίας CCTVSF (97) 9/3, το οποίο κατατέθηκε κατόπιν αιτήσεως του Πρωτοδικείου, κατά το οποίο «η απαίτηση αυτή ασφάλειας δικαίου επιβάλλει τη διαπίστωση της συμφωνίας των μέτρων για τα οποία πρόκειται με το κοινοτικό δίκαιο στο πλαίσιο μιας ταχείας διαδικασίας εξετάσεως και –σε περίπτωση που τα αποτελέσματα του ελέγχου είναι θετικά– τη δημοσίευση των μέτρων αυτών στην Επίσημη Εφημερίδα», καθώς και ότι «εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι μόνον ειδικά εθνικά μέτρα εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3α, παράγραφος 1, [...] υπόκεινται στη διαδικασία κοινοποίησεως στην Επιτροπή προς έλεγχο και ενδεχόμενη δημοσίευσή τους», όπως επίσης ότι «σε περίπτωση που τα αποτελέσματα της διαδικασίας ελέγχου

είναι θετικά, τα μέτρα για τα οποία πρόκειται δημοσιεύονται στην [Επίσημη Εφημερίδα]».

107 Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι η Επιτροπή έχει, δυνάμει του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, εξουσία λήψεως αποφάσεως και ότι το προσβαλλόμενο έγγραφο παράγει οριστικές έννομες συνέπειες, χωρίς η διαπίστωση αυτή να ανατρέπεται από το γεγονός ότι το άρθρο 3α της οδηγίας 89/552 δεν αναφέρεται ρητώς στην έκδοση «αποφάσεως» εκ μέρους της Επιτροπής.

108 Συνεπώς, επιβάλλεται να απορριφθεί το επιχείρημα της Επιτροπής και της Γαλλικής Δημοκρατίας ότι το προσβαλλόμενο έγγραφο συνιστά απόφαση περί μη άμεσης κινήσεως της διαδικασίας διαπιστώσεως παραβάσεως κατά του οικείου κράτους μέλους. Εν πάση περιπτώσει, αν η Επιτροπή διαπιστώσει το ασυμβίβαστο των κοινοποιηθέντων μέτρων με το κοινοτικό δίκαιο και το οικείο κράτος μέλος δεν λάβει μέτρα προς άρση του ασυμβίβαστου αυτού, αρκεί στην Επιτροπή να μην δημοσιεύσει τα εν λόγω μέτρα στην Επίσημη Εφημερίδα προκειμένου αυτά να μην έχουν αποτελέσματα στο πλαίσιο του μηχανισμού αμοιβαίας αναγνωρίσεως που καθιερώνει το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας.

109 Όσον αφορά το επιχείρημα ότι η προσφεύγουσα είχε τη δυνατότητα να αμφισβητήσει τα μέτρα αυτά ενώπιον των δικαστηρίων του Ηνωμένου Βασιλείου, τούτο δεν ευσταθεί, καθόσον ο έλεγχος στον οποίο ζητείται να προβεί το Πρωτοδικείο εν προκειμένω αφορά αποκλειστικώς τη νομιμότητα της εκ μέρους της Επιτροπής διαπιστώσεως της συμφωνίας των μέτρων αυτών με το κοινοτικό δίκαιο, προκειμένου να καταστεί δυνατή η εφαρμογή του μηχανισμού αμοιβαίας αναγνωρίσεως των εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία τον οποίο προβλέπει το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας. Η επίκληση, στο πλαίσιο αυτό, της αποφάσεως του House of Lords, R κατά ITC, ex parte TV Danmark 1 Ltd [2001] UKHL 42 (προαναφερθείσα) στερείται λυσιτέλειας, καθόσον στην υπόθεση εκείνη προσφυγή είχε ασκήσει δανικός ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός, εμπόπων στη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου, κατά της αποφάσεως των αρμοδίων αρχών του εν λόγω κράτους μέλους να του απαγορεύσουν την αγορά υπερβάλλουσας εκτάσεως δικαιωμάτων αναμεταδόσεως πέντε προκριματικών συναντήσεων του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA, που περιλαμβάνονταν στον κατάλογο των εκδηλώσεων μείζονος για την κοινωνία σημασίας που είχε καταρτίσει το Βασίλειο της Δανίας. Στην υπόθεση εκείνη, κατά συνέπεια, επρόκειτο περί της αμφισβητήσεως εφαρμογής εκ μέρους του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, δυνάμει της αρχής της αμοιβαίας αναγνωρίσεως, δανικών μέτρων και όχι, όπως εν προκειμένω,

απόφαση της Επιτροπής περί διαπιστώσεως της συμφωνίας τους με το κοινοτικό δίκαιο.

110 Τέλος, το επιχείρημα της καθής κατά το οποίο το γεγονός ότι δεν δεσμεύτηκε νομικώς προκύπτει από τη διατύπωση που χρησιμοποιήθηκε στο προσβαλλόμενο έγγραφο, από την απουσία αιτιολογημένης αποφάσεως εκδοθείσας από το Σώμα των Επιτρόπων και από την επιλογή της δημοσιεύσεως των κριθέντων σύμφωνων με το κοινοτικό δίκαιο εθνικών μέτρων στη σειρά C «Ανακοινώσεις και πληροφορίες» και όχι στη σειρά L «Νομοθεσία» της Επίσημης Εφημερίδας, επίσης δεν ευσταθεί. Πράγματι, αρκεί σχετικώς να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, η μορφή υπό την οποία λαμβάνονται πράξεις ή αποφάσεις δεν έχει, κατ' αρχήν, σημασία όσον αφορά τη δυνατότητα προσβολής τους με προσφυγή ακυρώσεως και ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ουσία τους προκειμένου να καθοριστεί αν συνιστούν δεκτικές προσφυγής πράξεις, κατά την έννοια του άρθρου 230 ΕΚ (βλ., ανωτέρω, σκέψη 89).

111 Όπως προκύπτει από το σύνολο των ανωτέρω νομικών και πραγματικών στοιχείων, το προσβαλλόμενο έγγραφο αναπτύσσει δεσμευτικές έννομες συνέπειες και, επομένως, συνιστά απόφαση κατά την έννοια του άρθρου 249 ΕΚ. Συνεπώς, εφόσον το προσβαλλόμενο έγγραφο συνιστά δυνάμενη να προσβληθεί πράξη, κατά την έννοια του άρθρου 230 ΕΚ, ο παρών λόγος απαραδέκτου πρέπει να απορριφθεί.

Επί της ενεργητικής νομιμοποίησεως της προσφεύγουσας

112 Κατά το άρθρο 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ, τα φυσικά και νομικά πρόσωπα μπορούν να ασκούν προσφυγή κατά των αποφάσεων οι οποίες, καίτοι έχουν ληφθεί υπό μορφή αποφάσεων απευθυνομένων σε άλλα πρόσωπα, τους αφορούν άμεσα και ατομικά.

113 Επειδή, εν προκειμένω, η Επιτροπή προβάλλει το απαράδεκτο της προσφυγής για τον λόγο ότι η προσφεύγουσα δεν νομιμοποιείται ενεργητικώς, επιβάλλεται να εξεταστεί αν το προσβαλλόμενο έγγραφο αφορά άμεσα και ατομικά την προσφεύγουσα.

Ως προς το αν το προσβαλλόμενο έγγραφο αφορά άμεσα την προσφεύγουσα

– Επιχειρήματα των διαδίκων

114 Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τη Γαλλική Δημοκρατία, επικαλείται την απόφαση του Δικαστηρίου, της 5ης Μαΐου 1998, C-386/96 P, Dreyfus κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-2309), καθώς και την απόφαση του Πρωτοδικείου

της 13ης Δεκεμβρίου 2000, T-69/99, DSTV κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. Π-4039, σκέψη 24).

115 Υποστηρίζει ότι, εν προκειμένω, δεν έχει επηρεαστεί η νομική κατάσταση της προσφεύγουσας, καθόσον τόσο η οδηγία όσο και η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου αφορούν αποκλειστικώς δικαιώματα και υποχρεώσεις των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών και ότι οι εν λόγω οργανισμοί δεν δύνανται να αναμεταδώσουν απ' ευθείας μια από τις περιλαμβανόμενες στον κατάλογο εκδηλώσεις παρά μόνον υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Η προσφεύγουσα υφίσταται μόνον τις έμμεσες οικονομικές συνέπειες αυτών των υποχρεώσεων, οι οποίες συναρτώνται με τον κίνδυνο να αρνηθούν οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί να καταβάλουν ένα τόσο υψηλό τίμημα, όπως αυτό που η ίδια υπολόγιζε να εισπράξει παραχωρούσα επί μέρους άδειες εκμεταλλεύσεως των δικαιωμάτων της για αναμετάδοση των ποδοσφαιρικών αγώνων του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA.

116 Επιπροσθέτως, η Επιτροπή επισημαίνει ότι μόνον ορισμένες διατάξεις του νόμου περί ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων του 1996, σε συνδυασμό με τον κώδικα ITC περί αθλητικών και λοιπών εκδηλώσεων περιλαμβανομένων στον κατάλογο, έχουν απ' ευθείας επηρεάσει την προσφεύγουσα. Η Γαλλική Δημοκρατία υπογραμμίζει, σχετικώς, ότι οι αρνητικές για την προσφεύγουσα συνέπειες δεν προκύπτουν από το προσβαλλόμενο έγγραφο, αλλά από την ισχύουσα στο Ηνωμένο Βασίλειο νομοθεσία, η οποία προβλέπει τον κατάλογο των εκδηλώσεων μείζονος για την κοινωνία σημασίας. Καίτοι, όμως, η οικονομική της κατάσταση ήταν σαφής ήδη από της ενάρξεως της εφαρμογής του νόμου περί ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων του 1996, καθόσον ο κατάλογος των εκδηλώσεων είχε ήδη καταρτιστεί και περιελάμβανε το τελικό στάδιο των αγώνων Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA, η προσφεύγουσα ουδέποτε αμφισβήτησε τη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου ή τον κατάλογο των μείζονος σημασίας για την κοινωνία εκδηλώσεων που κατήρτισε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας.

117 Συναφώς, λαμβάνοντας τα επίμαχα μέτρα, οι αρμόδιες αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας άσκησαν πλήρως τη διακριτική ευχέρεια που έχουν κατά τη λήψη νομοθετικών μέτρων. Πράγματι, το άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να λαμβάνουν μέτρα αναφορικά με τις εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία. Όσον αφορά τον έλεγχο της συμφωνίας των κοινοποιούμενων μέτρων με το κοινοτικό δίκαιο, η Επιτροπή και το Κοινοβούλιο υποστηρίζουν ότι προσομοιάζει με τη διαδικασία του άρθρου 2α, παράγραφος 2, της οδηγίας, αναφορικά με την οποία το Πρωτοδικείο έχει αποφανθεί ότι πράξη που εξέδωσε η

Επιτροπή επ' αυτού του ερείσματος δεν επηρεάζει άμεσα τον προσφεύγοντα (προαναφερθείσα απόφαση DSTV κατά Επιτροπής, σκέψεις 26 και 27).

118 Η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι, εν προκειμένω, μετέθεσε την εκ μέρους της εκτίμηση της συμφωνίας των κοινοποιηθέντων από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μέτρων με το κοινοτικό δίκαιο σε χρόνο μεταγενέστερο της λήψεώς τους και ότι μόνο τα μέτρα αυτά επηρέασαν άμεσα τα οικονομικά συμφέροντα της προσφεύγουσας.

119 Αντικρούει τον ισχυρισμό της προσφεύγουσας ότι η δημοσίευση των κοινοποιηθέντων από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μέτρων στην Επίσημη Εφημερίδα είχε ως συνέπεια την επιβολή υποχρεώσεων στα άλλα κράτη μέλη. Εν πάση περιπτώσει, το στοιχείο αυτό δεν συνεπάγεται ότι η προσβαλλόμενη πράξη αφορά άμεσα την προσφεύγουσα. Πράγματι, τα υπόλοιπα κράτη μέλη οφείλουν να βεβαιωθούν ότι οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί που εμπίπτουν στα όρια της αρμοδιότητάς τους τηρούν τον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος για την κοινωνία σημασίας που κατήρτισε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, οφείλουν δε να ανταποκριθούν στην υποχρέωσή τους αυτή εφαρμόζοντας τους κανόνες της εθνικής τους νομοθεσίας. Επομένως, οι πρακτικές συνέπειες της εκτιμήσεως που εξέφερε η Επιτροπή ως προς τη συμφωνία των κοινοποιηθέντων μέτρων δεν προκύπτουν «εντελώς αυτομάτως» ούτε απορρέουν αποκλειστικώς από την κανονιστική ρύθμιση.

120 Επιπροσθέτως, η Επιτροπή επισημαίνει ότι, ακόμα και στην περίπτωση που ο εκ μέρους της προκαταρκτικός έλεγχος των κοινοποιηθέντων μέτρων συνεπαγόταν για τα λοιπά κράτη μέλη την υποχρέωση να διασφαλίσουν ότι οι εμπίπτοντες στην αρμοδιότητά τους ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί θα τηρήσουν τον κατάλογο των εκδηλώσεων μείζονος για την κοινωνία σημασίας, τούτο δεν θα είχε καμία συνέπεια εν προκειμένω. Πράγματι, δύσκολα μπορεί να υποτεθεί ότι η προσφεύγουσα θα παραχωρούσε επί μέρους άδειες εκμεταλλεύσεως των τηλεοπτικών της δικαιωμάτων που αφορούν το Ηνωμένο Βασίλειο σε ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό μη εγκατεστημένο στο Ηνωμένο Βασίλειο, καθόσον τα δικαιώματα αυτά παραχωρούνται επί εθνικής βάσεως. Σε εθνικό επίπεδο, τα έσοδα των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών προέρχονται από διαφημίσεις που στοχεύουν το εγχώριο κοινό από τα τέλη των εθνικών αδειών εκμεταλλεύσεως ή από συνδρομές σε εθνικό επίπεδο για την έναντι αντιτίμου παρακολούθηση τηλεοπτικών προγραμμάτων. Επομένως, εφόσον οι οργανισμοί αυτοί έχουν συμφέρον να προσφέρουν εκπομπές στο εγχώριο κοινό, μόνον όσοι καλύπτουν μεγάλο μέρος του εθνικού πληθυσμού θα δέχονταν να αγοράσουν, σε ιδιαίτερα υψηλή τιμή, τα δικαιώματα τηλεοπτικής αναμεταδόσεως που έχει η

προσφεύγουσα. Επομένως, εφόσον οι δυνητικοί αγοραστές επί μέρους αδειών εκμεταλλεύσεως τέτοιων δικαιωμάτων για το Ηνωμένο Βασίλειο είναι οργανισμοί εμπύπτοντες στην αρμοδιότητα των αρχών του Ηνωμένου Βασιλείου, μόνον τα μέτρα που λαμβάνονται σε εθνικό επίπεδο θα μπορούσαν να αφορούν άμεσα την προσφεύγουσα.

121 Η Επιτροπή επισημαίνει, ότι στο Ηνωμένο Βασίλειο, η τηλεοπτική αγορά είναι μία από τις πλέον ανταγωνιστικές στην Ευρώπη και ότι το 25 % των οργανισμών τηλεοπτικής αναμεταδόσεως που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό κατέχουν άδεια εκμεταλλεύσεως για το Ηνωμένο Βασίλειο.

122 Συνεπώς, ακόμα και αν υποτεθεί ότι η δημοσίευση στην Επίσημη Εφημερίδα των κοινοποιηθέντων μέτρων γεννά την υποχρέωση των άλλων κρατών μελών να συμμορφώνονται προς την απορρέουσα από το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας υποχρέωση, το στοιχείο αυτό στερείται σημασίας εν προκειμένω.

123 Η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο έλεγχος και η δημοσίευση στην Επίσημη Εφημερίδα των κοινοποιηθέντων από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μέτρων δεν αφορά άμεσα την προσφεύγουσα.

124 Η προσφεύγουσα αμφισβητεί το σύνολο των επιχειρημάτων της Επιτροπής.

125 Κατ' ουσίαν, ισχυρίζεται ότι επηρεάζεται άμεσα η νομική της κατάσταση, δεδομένου ότι τα μέτρα του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας που εγκρίθηκαν με το προσβαλλόμενο έγγραφο αναπτύσσουν συνέπειες ως προς τους όρους υπό τους οποίους δύναται να μεταπωλεί τα δικαιώματά της για απ' ευθείας αναμετάδοση των ποδοσφαιρικών αγώνων του τελικού σταδίου του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA για το Ηνωμένο Βασίλειο. Επικαλείται, σχετικώς, τα άρθρα 99 και 101 του νόμου του 1996 περί ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων.

126 Όσον αφορά τις συνέπειες εντός των λοιπών κρατών μελών, η προσφεύγουσα υποστηρίζει ότι το προσβαλλόμενο έγγραφο τους επιβάλλει την υποχρέωση να διασφαλίσουν την εκ μέρους των ραδιοτηλεοπτικών τους οργανισμών τήρηση των εν λόγω μέτρων. Από αυτής της απόψεως, οι επιβαλλόμενες στους εμπύπτοντες στην αρμοδιότητα άλλων κρατών μελών ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών υποχρεώσεις έχουν αυτόματο χαρακτήρα και απορρέουν από την κοινοτική και μόνο νομοθεσία, χωρίς εφαρμογή άλλων ενδιάμεσων κανόνων. Πράγματι, τα κράτη αυτά δεν υποχρεούνται να διασφαλίσουν ότι οι εμπύπτοντες στην αρμοδιότητά τους ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί θα συμμορφωθούν προς τα ληφθέντα από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μέτρα, όσο η Επιτροπή δεν εκδίδει την απόφασή της περί διαπιστώσεως της συμφωνίας των κοινοποιηθέντων μέτρων με το κοινοτικό δίκαιο. Κατά

συνέπεια, το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας μεταφέρθηκε στην εσωτερική νομοθεσία από την πλειοψηφία των κρατών μελών και εφαρμόζεται αυτομάτως επί όλων των κοινοποιηθέντων εθνικών μέτρων που εγκρίθηκαν και δημοσιεύθηκαν από την Επιτροπή.

127 Η προσφεύγουσα δεν έχει τη δυνατότητα παραχωρήσεως αποκλειστικής αδείας εκμεταλλεύσεως των δικαιωμάτων της σε ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό εδρεύοντα σε άλλο κράτος μέλος, η δε Επιτροπή δεν μπορεί βασίμως να ισχυρίζεται, υπό τις προϋποθέσεις αυτές, ότι το προσβαλλόμενο έγγραφο παράγει έννομες συνέπειες μόνον έναντι των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών.

128 Η προσφεύγουσα ισχυρίζεται, επίσης, ότι, αντιθέτως προς όσα προβάλλει η Επιτροπή, η προαναφερθείσα (σκέψη 27) απόφαση DSTV κατά Επιτροπής, η οποία αφορά το άρθρο 2α, παράγραφος 2, της οδηγίας, δεν έχει εν προκειμένω εφαρμογή, καθόσον τα μέτρα κοινοποιήθηκαν στην Επιτροπή, σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, πριν τεθούν σε ισχύ. Συνεπώς, δεν είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι τα κοινοποιηθέντα από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μέτρα υφίσταντο ανεξαρτήτως της αποφάσεως της Επιτροπής, καθόσον η υπόστασή τους εξαρτάται από το αποτέλεσμα του ελέγχου στον οποίο υποχρεούται να προβεί η Επιτροπή.

129 Τέλος, η προσφεύγουσα αντικρούει το επιχείρημα της Επιτροπής ότι δεν είναι πιθανό να επιθυμεί ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός μη εγκατεστημένος στο Ηνωμένο Βασίλειο να αγοράσει δικαιώματα απ' ευθείας αναμεταδόσεως στο Ηνωμένο Βασίλειο ποδοσφαιρικών συναντήσεων του τελικού σταδίου του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA.

– Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

130 Κατά πάγια νομολογία, για να αφορά άμεσα έναν ιδιώτη, κατά την έννοια του άρθρου 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ, η αμφισβητούμενη κοινοτική πράξη πρέπει να έχει άμεσες συνέπειες επί της νομικής καταστάσεως του ενδιαφερομένου, η δε εφαρμογή της να έχει καθαρώς αυτόματο χαρακτήρα και να απορρέει αποκλειστικώς από την κοινοτική ρύθμιση, χωρίς εφαρμογή άλλων παρεμβαλλομένων κανόνων (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Dreyfus κατά Επιτροπής, σκέψη 43, καθώς και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

131 Εν προκειμένω, προκειμένου να καθορισθεί, υπό το πρίσμα αυτής της νομολογίας, αν το προσβαλλόμενο έγγραφο αφορά άμεσα την προσφεύγουσα, επιβάλλεται να εξεταστούν τα δύο ενδεχόμενα που προβάλλει η προσφεύγουσα, δηλαδή η περίπτωση κατά την οποία τα δικαιώματα τηλεοπτικής αναμεταδόσεως των ποδοσφαιρικών αγώνων του τελικού σταδίου του Παγκόσμιου Κυπέλλου

Ποδοσφαίρου της FIFA, που έχει αγοράσει για τα έτη 2002 και 2006, πωλούνται, με σκοπό την αναμετάδοσή τους στο Ηνωμένο Βασίλειο, σε ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό εμπίπτοντα στην αρμοδιότητα του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς και η περίπτωση κατά την οποία τα δικαιώματα αυτά πωλούνται σε οργανισμό εγκατεστημένο σε άλλο κράτος μέλος.

132 Όσον αφορά την πρώτη περίπτωση, η προσφεύγουσα τονίζει ότι τα κοινοποιηθέντα μέτρα «υποσκάπτουν τα ίδια τα θεμέλια της αγοράς των προϊόντων [της] όσον αφορά τους εγκατεστημένους στο Ηνωμένο Βασίλειο πελάτες της». Πράγματι, προκειμένου να συμμορφωθεί με την ισχύουσα στο Ηνωμένο Βασίλειο νομοθεσία, η προσφεύγουσα δεν θα είχε πλέον τη δυνατότητα να παραχωρήσει αποκλειστική άδεια εκμεταλλεύσεως σε τηλεοπτικό σταθμό εγκατεστημένο στο Ηνωμένο Βασίλειο.

133 Εντούτοις, ακόμα και στην περίπτωση κατά την οποία ο συγκεκριμένος ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός έχει την έδρα του στο Ηνωμένο Βασίλειο, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι απ' ευθείας εφαρμοστέα θα είναι αυτά καθεαυτά τα μέτρα που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, καθόσον η εκ μέρους της Επιτροπής έγκριση των μέτρων αυτών, προς τον σκοπό της αμοιβαίας αναγνώρισέως τους, δεν επηρεάζει την εντός του κράτους μέλους αυτού εφαρμογή τους.

134 Επιπροσθέτως, υπενθυμίζεται ότι, κατά το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, τα κράτη μέλη κοινοποιούν στην Επιτροπή τα λαμβανόμενα ή σχεδιαζόμενα μέτρα. Εν προκειμένω, τα ληφθέντα από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μέτρα τέθηκαν σε ισχύ πριν την κοινοποίησή τους στην Επιτροπή, στις 5 Μαΐου 2000, όπως η ίδια η Επιτροπή διαβεβαίωσε κατά την προφορική διαδικασία, επομένως δε, κατά τον χρόνο της κοινοποίησεώς τους, μπορούσαν να έχουν ήδη αναπτύξει έννομες συνέπειες εντός του εν λόγω κράτους.

135 Με το προσβαλλόμενο έγγραφο, συνεπώς, η Επιτροπή δεν ήταν σε θέση να χορηγήσει στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας προηγούμενη έγκριση για τη λήψη των μέτρων αυτών. Η Επιτροπή, επίσης, δεν ενέκρινε την αναδρομική διατήρηση σε ισχύ αυτών των μέτρων, στο πλαίσιο της εφαρμογής τους στο Ηνωμένο Βασίλειο (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Νοεμβρίου 1971, 62/70, Bock κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1969-1971, σ. 977), αλλά παρέσχε στο εν λόγω κράτος μέλος τη δυνατότητα να επωφεληθεί της αναγνώρισέως των μέτρων αυτών από τα λοιπά κράτη μέλη.

136 Απ' αυτής της απόψεως, το επιχείρημα που αντλεί η προσφεύγουσα από το γεγονός ότι το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας

Ιρλανδίας κοινοποίησε, για πρώτη φορά, μέτρα στην Επιτροπή με το από 25 Σεπτεμβρίου 1998 έγγραφο στερείται λυσιτέλειας, καθόσον η Επιτροπή με το από 23 Δεκεμβρίου 1998 έγγραφο έκρινε ότι, αναφορικά με τα έγγραφα αυτά, ανέκυπταν προβλήματα συμφωνίας με το κοινοτικό δίκαιο και δεν προχώρησε στη δημοσίευσή τους στην Επίσημη Εφημερίδα. Πέραν του ότι ορισμένα εκ των αρχικώς κοινοποιηθέντων μέτρων τέθηκαν σε ισχύ κατά την ημερομηνία της κοινοποίησής τους, εντούτοις το σύνολο των μέτρων που η Επιτροπή έκρινε σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο, μέσω του προσβαλλομένου εγγράφου, ήταν, εν πάση περιπτώσει, σε ισχύ στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά τον χρόνο αυτής της κοινοποίησης.

137 Συνεπώς, σε περίπτωση παραχωρήσεως εκ μέρους της προσφεύγουσας των δικαιωμάτων της ραδιοτηλεοπτικής αναμεταδόσεως των ποδοσφαιρικών αγώνων του τελικού σταδίου του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA σε ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό εγκατεστημένο στο Ηνωμένο Βασίλειο, προς τον σκοπό της αναμεταδόσεως αυτών των αγώνων εντός του εν λόγω κράτους, τα ληφθέντα από τις αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου μέτρα αποκτούν αυτοτελή νομική υπόσταση σε σχέση με το προσβαλλόμενο έγγραφο (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, προαναφερθείσα απόφαση DSTV κατά Επιτροπής, σκέψη 25). Καθόσον τα κοινοποιηθέντα μέτρα έχουν εφαρμογή επί των εγκατεστημένων στο Ηνωμένο Βασίλειο ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, δυνάμει του ισχύοντος εντός του εν λόγω κράτους μέλους νόμου και όχι δυνάμει της αποφάσεως της Επιτροπής, το προσβαλλόμενο έγγραφο δεν αφορά άμεσα την προσφεύγουσα, κατά την έννοια του άρθρου 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ, και, συνεπώς, δεν είναι παραδεκτή η αίτηση ακυρώσεως.

138 Στη δεύτερη περίπτωση, στην οποία η προσφεύγουσα παραχωρεί τα δικαιώματά της αναμεταδόσεως των ποδοσφαιρικών αγώνων του τελικού σταδίου του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA σε ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό εγκατεστημένο σε κράτος μέλος εκτός του Ηνωμένου Βασιλείου, προς τον σκοπό της αναμεταδόσεως αυτών των αγώνων στο κράτος αυτό, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το άλλο αυτό κράτος μέλος θα ήταν υποχρεωμένο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας, να ελέγξει μήπως ο εν λόγω οργανισμός δεν συμμορφώνεται προς τα εγκριθέντα από την Επιτροπή και δημοσιευθέντα στην Επίσημη Εφημερίδα μέτρα.

139 Επιβάλλεται σχετικώς η υπόμνηση ότι η υποχρέωση που υπέχουν τα άλλα κράτη μέλη είναι να διασφαλίσουν, με τα κατάλληλα μέσα, στο πλαίσιο της νομοθεσίας τους ότι οι εμπύκτοντες στην αρμοδιότητά τους ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί ασκούν τα αποκλειστικά δικαιώματα που αγοράζουν μετά από την ημερομηνία δημοσίευσής της οδηγίας κατά τρόπο που να μην στερεί από

σημαντική μερίδα του κοινού ενός άλλου κράτους μέλους τη δυνατότητα παρακολουθήσεως, κατά τις θεσπισθείσες από το άλλο αυτό κράτος μέλος διατάξεις, σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφος 1, των εκδηλώσεων που έχει καθορίσει το άλλο αυτό κράτος μέλος, σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφοι 1 και 2.

140 Κατά συνέπεια, τα κράτη μέλη, αποδέκτες της οδηγίας, όφειλαν να λάβουν, έκαστο στο πλαίσιο της δικής του εννόμου τάξεως, όλα τα απαιτούμενα μέτρα προς διασφάλιση της πλήρους αποτελεσματικότητας της εν λόγω οδηγίας, σύμφωνα με τον επιδιωκόμενο απ' αυτήν σκοπό, στο πλαίσιο αυτό δε να μεταφέρουν στην εσωτερική τους έννομη τάξη ιδίως το άρθρο 3α, παράγραφος 3.

141 Στο πλαίσιο αυτού του ελέγχου, του ασκούμενου από τις αρμόδιες αρχές τους στο πλαίσιο του μηχανισμού αμοιβαίας αναγνώρισεως, τα λοιπά κράτη μέλη όφειλαν να διασφαλίσουν ότι τα κοινοποιηθέντα από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μέτρα δεν θα παρακαμφθούν από τους ραδιοτηλεοπτικούς εκείνους οργανισμούς οι οποίοι επιθυμούν να αναμεταδώσουν εκδήλωση καθορισθείσα από το εν λόγω κράτος μέλος και οι οποίοι εμπίπτουν στη δικαιοδοσία αυτού του κράτους.

142 Όπως, όμως, επισημάνθηκε ανωτέρω (βλ. σκέψη 94), μόνον η απόφαση της Επιτροπής η διαπιστώνουσα ότι τα κοινοποιηθέντα από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μέτρα είναι σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο και η προβλέπουσα την, κατ' ακολουθία, δημοσίευση αυτών των μέτρων στην Επίσημη Εφημερίδα παρέχει τη δυνατότητα εφαρμογής στην πράξη του μηχανισμού αμοιβαίας αναγνώρισεως, ενεργοποιώντας την υποχρέωση των λοιπών κρατών μελών να συμμορφωθούν προς τις υποχρεώσεις που υπέχουν σχετικώς δυνάμει του άρθρου 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας.

143 Κατά συνέπεια, στην περίπτωση αυτή, το προσβαλλόμενο έγγραφο επικυρώνει, *ex nunc*, τα ληφθέντα από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μέτρα προς τον αποκλειστικό σκοπό της αμοιβαίας αναγνώρισεώς τους από τα λοιπά κράτη μέλη.

144 Όσον αφορά, στο πλαίσιο αυτό, την εκ μέρους της Επιτροπής επίκληση της προαναφερθείσας αποφάσεως DSTV κατά Επιτροπής, πρέπει να τονισθεί ότι το άρθρο 2α, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας, το οποίο αφορά η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η εν λόγω απόφαση, προβλέπει τον *a posteriori* έλεγχο της συμφωνίας με το κοινοτικό δίκαιο των μέτρων που έλαβε κράτος μέλος προκειμένου να απαγορεύσει τη μετάδοση εντός τους εδάφους του εκπομπών από άλλα κράτη μέλη και όχι έλεγχο της συμφωνίας με το κοινοτικό δίκαιο που θα καθιστούσε δυνατή την αμοιβαία αναγνώριση των εθνικών μέτρων.

145 Επιπροσθέτως, αντιθέτως προς την ειδική διάταξη περί της οποίας επρόκειτο στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προαναφερθείσα απόφαση *Artgodan* κ.λπ. κατά Επιτροπής, την οποία επικαλέσθηκε το Κοινοβούλιο, το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας παρέχει στην Επιτροπή αρμοδιότητα λήψεως αποφάσεων διασφαλίζουσα την πρακτική αποτελεσματικότητα του μηχανισμού αμοιβαίας αναγνώρισεως και δεν αποσκοπεί μόνο στη θέσπιση διαδικασίας συμβουλευτικής φύσεως.

146 Επιπροσθέτως, δεδομένου ότι η αμοιβαία αναγνώριση των ληφθέντων από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μέτρων εξαρτάται από την έγκρισή τους από την Επιτροπή και την κατ' ακολουθία δημοσίευσή τους στην Επίσημη Εφημερίδα, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το προσβαλλόμενο έγγραφο, μετά τη δημοσίευση αυτή, δεν αφήνει στις εθνικές αρχές κανένα περιθώριο εκτιμήσεως ως προς την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους. Πράγματι, καίτοι οι λεπτομέρειες του ελέγχου στον οποίο οφείλουν να προβαίνουν οι εθνικές αρχές στο πλαίσιο του μηχανισμού αμοιβαίας αναγνώρισεως καθορίζονται από κάθε κράτος μέλος, στο πλαίσιο της νομοθεσίας του περί μεταφοράς του άρθρου 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας, εντούτοις οι εν λόγω αρχές οφείλουν να διασφαλίζουν την τήρηση, εκ μέρους των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία τους, των προϋποθέσεων αναμεταδόσεως των εν λόγω εκδηλώσεων όπως αυτές καθορίστηκαν από το οικείο κράτος μέλος με τα μέτρα που ενέκρινε και δημοσίευσε στην Επίσημη Εφημερίδα η Επιτροπή.

147 Τέλος, όσον αφορά το επιχείρημα της Επιτροπής κατά το οποίο μόνον οι εγκατεστημένοι στο Ηνωμένο Βασίλειο ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί έχουν συμφέρον να αγοράσουν από την προσφεύγουσα τα δικαιώματα αναμεταδόσεως των αγώνων του τελικού σταδίου του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA, προκειμένου να τους αναμεταδώσουν στο Ηνωμένο Βασίλειο, επιβάλλεται να τονισθεί ότι αν γινόταν δεκτό το επιχείρημα αυτό θα καθίστατο άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας. Πράγματι, πρέπει να τονισθεί ότι, κατά τις αιτιολογικές σκέψεις 18 και 19 της οδηγίας 97/36, σκοπός αυτής της διατάξεως είναι να παράσχει στο κοινό τη δυνατότητα ελεύθερης προσβάσεως στην εκ μέρους των κρατών μελών αναμετάδοση εκδηλώσεων θεωρουμένων ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία και, βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισεως, να υποχρεώσει τα κράτη μέλη να διασφαλίζουν ότι οι εμπίπτοντες στη δικαιοδοσία τους ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί θα τηρούν τους καταλόγους εκδηλώσεων που έχει καταρτίσει άλλο κράτος μέλος, ώστε να μην αποστερούν από σημαντικό μέρος του κοινού του εν λόγω κράτους τη δυνατότητα παρακολουθήσεως εκδηλώσεων που αυτό το κράτος έχει καθορίσει.

148 Εξάλλου, τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του House of Lords, R κατά ITC, ex parte TV Danmark 1 Ltd [2001] UKHL 42 (προαναφερθείσα), καίτοι αφορούν εκδηλώσεις καθορισθείσες από το Βασίλειο της Δανίας, επιβεβαιώνει την ύπαρξη περιπτώσεων περί εφαρμογής του μηχανισμού αμοιβαίας αναγνώρισεως που θέσπισε το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας. Επίσης, η Επιτροπή, με την 3η έκθεση του 2001 προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, περί εφαρμογής της οδηγίας (COM/2001/009 τελική), επισημαίνει ότι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί εμπύπτοντες στην αρμοδιότητα του Ηνωμένου Βασιλείου αναμετέδωσαν, τρεις φορές, εκδηλώσεις περιλαμβανόμενες στον κατάλογο του Βασιλείου της Δανίας, κατά τέτοιο τρόπο ώστε σημαντικό τμήμα του δανικού πληθυσμού να μην έχει τη δυνατότητα παρακολουθήσεως αυτών των εκδηλώσεων.

149 Υπό τις περιστάσεις αυτές, παρά τους αθεμελίωτους ισχυρισμούς της Επιτροπής ως προς την ιδιομορφία της ραδιοτηλεοπτικής αγοράς του Ηνωμένου Βασιλείου (βλ., ανωτέρω, σκέψη 121), δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι τα δικαιώματα τηλεοπτικής αναμεταδόσεως εντός αυτού του κράτους μέλους των ποδοσφαιρικών αγώνων του τελικού σταδίου του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA θα τα αγοράσουν οπωσδήποτε ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί εγκατεστημένοι εντός αυτού του κράτους.

150 Συνεπώς, το προσβαλλόμενο έγγραφο αφορά απ' ευθείας την προσφεύγουσα, καθόσον παρέχει τη δυνατότητα εφαρμογής μηχανισμού αμοιβαίας αναγνώρισεως εκ μέρους των λοιπών κρατών μελών των κοινοποιηθέντων από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας μέτρων, καθώς και ότι η εγερθείσα από την Επιτροπή ένσταση απαραδέκτου πρέπει να απορριφθεί.

Ως προς το αν η προσβαλλόμενη πράξη αφορά ατομικώς την προσφεύγουσα

– Επιχειρήματα των διαδίκων

151 Η Επιτροπή αμφισβητεί το επιχείρημα της προσφεύγουσας ότι το προσβαλλόμενο έγγραφο την αφορά ατομικώς, επειδή αποτελεί μέλος ενός «κλειστού κύκλου» επιχειρήσεων οι οποίες, πριν ακόμη τεθεί σε ισχύ το άρθρο 3α της οδηγίας, είχαν τα αποκλειστικά δικαιώματα αναμεταδόσεως εκδηλώσεων μείζονος για την κοινωνία σημασίας που είχε καθορίσει το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας.

152 Κατά την Επιτροπή, το κριτήριο αυτό της κατοχής αποκλειστικών δικαιωμάτων δεν είναι λυσιτελής, διότι στην περίπτωση αυτή θα έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη όλοι οι άλλοι οργανισμοί και επιχειρήσεις που έχουν

δικαιώματα μεταδόσεως εκδηλώσεων περιλαμβανομένων στον κατάλογο του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας. Αυτοί, όμως, οι άλλοι κάτοχοι τηλεοπτικών δικαιωμάτων θα είχαν ίσως ριζικότερα επηρεαστεί από τον κατάλογο αυτόν σε σχέση με την προσφεύγουσα.

153 Επίσης, αντιθέτως προς τους κατόχους τηλεοπτικών δικαιωμάτων που αφορούν μείζονος σημασίας για την κοινωνία εκδηλώσεις οι οποίες περιλαμβάνονται στον κατάλογο του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, οι επιχειρήσεις ή οργανισμοί που είχαν τη δυνατότητα συνάψεως συμβάσεων περί παροχής άδειας εκμεταλλεύσεως με έναν από τους κατόχους αυτών των δικαιωμάτων είναι δυνητικώς μεγάλου αριθμού και η Επιτροπή δεν έχει τη δυνατότητα εξατομικεύσεώς τους. Συνεπώς, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η προσφεύγουσα περιλαμβάνεται σε κλειστό κύκλο επιχειρήσεων.

154 Επιπροσθέτως, ένα μέτρο της Επιτροπής δεν μπορεί να αφορά ατομικώς ούτε την προσφεύγουσα ούτε τους κατόχους τηλεοπτικών δικαιωμάτων σχετικών με μείζονος για την κοινωνία σημασίας εκδηλώσεων που έχει καθορίσει το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, απλώς επειδή το μέτρο αυτό επηρεάζει την οικονομική τους δραστηριότητα (βλ., υπό αυτή την έννοια, διάταξη του Πρωτοδικείου της 15ης Δεκεμβρίου 2000, T-113/99, Galileo και Galileo International κατά Συμβουλίου, Συλλογή 2000, σ. II-4141). Τα κοινοποιηθέντα μέτρα και, εμμέσως, η εκ μέρους της Επιτροπής αποδοχή τους επηρεάζουν την οικονομική δραστηριότητα της προσφεύγουσας. Πάντως, δεν τίθεται ζήτημα οποιουδήποτε επηρεασμού της νομικής τους καταστάσεως.

155 Η προσφεύγουσα προβάλλει, επίσης, τα μέτρα που αφορούν ατομικώς μια επιχείρηση η οποία επανειλημμένως απευθύνθηκε γραπτώς στην Επιτροπή προκειμένου να της εκφράσει τους φόβους της όσον αφορά την εφαρμογή, εκ μέρους του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, του άρθρου 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας. Κατά την άποψη της Επιτροπής, μόνον το από 14 Ιουλίου 2000 έγγραφο της προσφεύγουσας μπορεί, σχετικώς, να ληφθεί υπόψη, καθόσον τα λοιπά έγγραφα συντάχθηκαν μετά τη διατύπωση της γνώμης της επί της συμφωνίας των κοινοποιηθέντων μέτρων με το κοινοτικό δίκαιο. Εν πάση περιπτώσει, κανένα από τα έγγραφα αυτά δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως καταγγελία, καθόσον δεν είχαν ως αντικείμενο τη διατύπωση αιτήματος προς την Επιτροπή να λάβει μέτρα έναντι του οικείου κράτους μέλους, αλλά απλώς την άσκηση επιρροής επί της Επιτροπής όσον αφορά την εκ μέρους της εξέταση της συμφωνίας των κοινοποιηθέντων μέτρων με το κοινοτικό δίκαιο. Συνεπώς, η αποστολή τέτοιων εγγράφων στην Επιτροπή δεν είναι ικανή να εξατομικεύσει μια επιχείρηση.

156 Η Γαλλική Δημοκρατία επικαλείται, ιδίως, τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 15ης Ιουλίου 1963, 25/62, Plaumann κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1954-1964, σ. 937), και της 25ης Ιουλίου 2002, C-50/00 P, Unión de Pequeños Agricultores κατά Συμβουλίου (Συλλογή 2002, σ. I-6677), και τονίζει ότι η γενική ισχύς και, κατά συνέπεια, ο κανονιστικός χαρακτήρας μιας πράξεως δεν θίγεται από τη δυνατότητα, κατά το μάλλον ή ήττον, ακριβούς προσδιορισμού του αριθμού ή ακόμα και της ταυτότητας των υποκειμένων δικαίου επί των οποίων εφαρμόζεται σε μια δεδομένη στιγμή, εφόσον διαπιστώνεται ότι η εφαρμογή αυτή πραγματοποιείται δυνάμει αντικειμενικής νομικής ή πραγματικής καταστάσεως καθοριζόμενης από την πράξη σε σχέση με τον σκοπό που αυτή επιδιώκει (διάταξη του Πρωτοδικείου της 29ης Ιουνίου 1995, T-183/94, Cantina cooperativa fra produttori vitivinicoli di Torre di Mosto κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1995, σ. II-1941, σκέψη 48). Καίτοι, όμως, η προσφεύγουσα έχει το δικαίωμα αναμεταδόσεως των αγώνων του τελικού σταδίου του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA για τα έτη 2002 και 2006, το στοιχείο αυτό δεν αρκεί να την εξαιτομικεύσει, κατά την έννοια του άρθρου 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ, σε σχέση με οποιονδήποτε άλλο επιχειρηματία δυνάμενο να αγοράσει ή να αποκτήσει δικαιώματα ραδιοτηλεοπτικής αναμεταδόσεως εκδηλώσεων περιλαμβανομένων στον κατάλογο αυτόν.

157 Η προσφεύγουσα αντιτάσσει, ουσιαστικώς, ότι η προσβαλλόμενη πράξη την αφορά ατομικώς, λαμβανομένου υπόψη, αφενός, ότι περιλαμβάνεται σε «κλειστό κύκλο» επιχειρήσεων που αγόρασαν δικαιώματα μεταδόσεως εκδηλώσεως περιλαμβανομένης στον κατάλογο του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας πριν από την πρόταση εκδόσεως του άρθρου 3α της οδηγίας και πριν τεθούν σε ισχύ τα μέτρα που κοινοποίησε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας στην Επιτροπή. Στο πλαίσιο αυτού του κύκλου, η προσβαλλόμενη πράξη τη θίγει κατά τρόπο ειδικό και διάφορο του τρόπου που θίγει τους λοιπούς κατόχους δικαιωμάτων μεταδόσεως. Αφετέρου, η προσβαλλόμενη πράξη την αφορά ατομικώς λόγω της συμμετοχής της στη διαδικασία ελέγχου εκ μέρους της Επιτροπής της συμφωνίας των κοινοποιηθέντων μέτρων με το κοινοτικό δίκαιο. Στο πλαίσιο αυτό, προέβαλε, ιδίως, παραβίαση εκ μέρους του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας της υποχρεώσεως που υπέχει να καταρτίσει τον κατάλογό του των εκδηλώσεων που παρουσιάζουν μείζονα για την κοινωνία σημασία σύμφωνα με μια σαφώς καθορισμένη και διαφανή διαδικασία, όπως επιτάσσει το άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας.

– Εκτίμηση του Πρωτοδικείου

158 Όσον αφορά, πρώτον, τα στοιχεία που την χαρακτηρίζουν, η προσφεύγουσα προέβαλε τον ισχυρισμό ότι αγόρασε δικαιώματα αναμεταδόσεως εκδηλώσεως περιλαμβανομένης στον καταρτισθέντα από το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας κατάλογο πριν ο κατάλογος αυτός τεθεί σε ισχύ και, μάλιστα, πριν από την πρόταση θεσπίσεως του άρθρου 3α της οδηγίας.

159 Κατά πάγια νομολογία, πρόσωπα άλλα από τους αποδέκτες μιας αποφάσεως δεν μπορούν να ισχυριστούν ότι η απόφαση τα αφορά ατομικά, παρά μόνον αν η απόφαση αυτή τα θίγει λόγω ορισμένων ιδιαιτέρων χαρακτηριστικών τους ή λόγω μιας πραγματικής καταστάσεως η οποία τα διακρίνει έναντι κάθε άλλου προσώπου και, ως εκ τούτου, τα εξατομικεύει κατά τρόπο ανάλογο προς αυτόν του αποδέκτη (αποφάσεις του Δικαστηρίου Plaumann κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα, σ. 942, και της 18ης Μαΐου 1994, C-309/89, Codorniu κατά Συμβουλίου, Συλλογή 1994, σ. I-1853, σκέψη 20· απόφαση του Πρωτοδικείου της 27ης Απριλίου 1995, T-435/93, ASPEC κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1995, σ. II-1281, σκέψη 62).

160 Εν προκειμένω, όμως, επισημαίνεται ότι η προσφεύγουσα έχει, για τα έτη 2002 και 2006, το αποκλειστικό δικαίωμα τηλεοπτικής αναμεταδόσεως των αγώνων του τελικού σταδίου του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA, που αποτελεί εκδήλωση περιλαμβανόμενη στον κατάλογο των μείζονος σημασίας για την κοινωνία εκδηλώσεων που κατήρτισε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας και ενέκρινε η Επιτροπή με το προσβαλλόμενο έγγραφο.

161 Συνεπώς, οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία κρατών μελών πλην του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας είναι υποχρεωμένοι να συνάψουν συμβάσεις με την προσφεύγουσα, υπό την ιδιότητά της του μεσολαβητή δικαιωμάτων αναμεταδόσεως αυτής της εκδηλώσεως, προκειμένου να αποκτήσουν άδειες τηλεοπτικής αναμεταδόσεως αυτής της εκδηλώσεως.

162 Βεβαίως, τα μέτρα που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας δυνάμει του άρθρου 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας και τα οποία εγκρίθηκαν με το προσβαλλόμενο έγγραφο, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του ανωτέρω άρθρου, επιβάλλουν στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς περιορισμούς ως προς την αποκλειστική αναμετάδοση εκδηλώσεων μείζονος σημασίας περιλαμβανομένων στον κατάλογο, πλην εκείνων οι οποίοι αγόρασαν δικαιώματα πριν τεθούν σε ισχύ τα εν λόγω μέτρα. Πάντως, τα όρια αυτά συνδέονται με τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι εν λόγω ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί, νοούμενοι γενικώς και αφηρημένως, αγοράζουν τα αποκλειστικά αυτά δικαιώματα αναμεταδόσεως από τους δικαιούχους τους.

163 Πράγματι, κατά τα άρθρα 98 και 101 του τμήματος IV του νόμου περί ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων του 1996, όπως τροποποιήθηκε με την κανονιστική απόφαση του 2000 περί τηλεοπτικών αναμεταδόσεων:

«98 – 1) Για τους σκοπούς του παρόντος τμήματος, οι υπηρεσίες τηλεοπτικών προγραμμάτων και οι υπηρεσίες μεταδόσεως μέσω δορυφόρου που εμπίπτουν στον [Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ)] κατανέμονται σε δύο κατηγορίες ως ακολούθως:

- α) οι υπηρεσίες τηλεοπτικών προγραμμάτων και οι υπηρεσίες μεταδόσεως μέσω δορυφόρου που εμπίπτουν στον (ΕΟΧ), οι οποίες μέχρι νεωτέρας, ανταποκρίνονται στις απαιτούμενες προϋποθέσεις, και
- β) όλες οι λοιπές υπηρεσίες τηλεοπτικών προγραμμάτων και υπηρεσίες μεταδόσεως μέσω δορυφόρου που εμπίπτουν στον (ΕΟΧ).

2) Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, οι “απαιτούμενες προϋποθέσεις” στις οποίες πρέπει να ανταποκρίνεται μια συγκεκριμένη υπηρεσία είναι οι ακόλουθες:

- α) οι αποδέκτες της υπηρεσίας δεν πρέπει να καταβάλουν καμία αμοιβή, και
- β) πρέπει να έχει δυνατότητα αποδοχής της υπηρεσίας τουλάχιστον το 95 % του πληθυσμού του Ηνωμένου Βασιλείου.

[...]

101 – 1) Άπαντες οι παρέχοντες τηλεοπτικά προγράμματα που προσφέρουν υπηρεσία εμπίπτουσα σε μια από τις δύο κατηγορίες του άρθρου 98, παράγραφος 1, (“πρώτη υπηρεσία”) με δυνατότητα αποδοχής της σε ολόκληρη ή σε μέρος της επικράτειας του Ηνωμένου Βασιλείου δεν έχουν τη δυνατότητα απ’ ευθείας μεταδόσεως, στο πλαίσιο παροχής αυτής της υπηρεσίας, ολόκληρης ή μέρους μιας από τις εκδηλώσεις που περιλαμβάνονται στον κατάλογο, χωρίς την προηγούμενη συναίνεση της επιτροπής (ITC), εκτός αν:

- α) ένας άλλος από τους παρέχοντες τηλεοπτικά προγράμματα που προσφέρει υπηρεσία εμπίπτουσα στην έτερη κατηγορία εκ των οριζομένων στην εν λόγω παράγραφο (“δεύτερη υπηρεσία”) δεν έχει αποκτήσει το δικαίωμα να περιλάβει στην προσφερόμενη υπηρεσία την απ’ ευθείας αναμετάδοση ολόκληρης της εκδηλώσεως ή του εν λόγω μέρους της εκδηλώσεως, και
- β) η περιοχή εντός της οποίας μεταδίδεται η δεύτερη υπηρεσία καλύπτει το σύνολο (σχεδόν) της περιοχής εντός της οποίας λαμβάνεται η πρώτη υπηρεσία.

[...]

101 – 4) Το άρθρο 101, παράγραφος 1, δεν έχει εφαρμογή εάν ο παρέχων τηλεοπτικά προγράμματα που προσφέρει την πρώτη υπηρεσία ασκεί δικαιώματα κτηθέντα προ της θέσεως σε ισχύ του παρόντος άρθρου.»

164 Στο πλαίσιο αυτό, όσον αφορά την προϋπόθεση συναινέσεως της ITC, περί της οποίας κάνει μνεία το άρθρο 101 του νόμου περί ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων του 1996, όπως τροποποιήθηκε, το οποίο παρατέθηκε ανωτέρω, προκύπτει από το σύνολο των μέτρων που ενέκρινε η Επιτροπή και, ειδικότερα, από τον κώδικα ITC περί αθλητικών και λοιπών εκδηλώσεων περιλαμβανομένων στον κατάλογο ότι οι παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται η χορήγηση της συναινέσεως της ITC συνίστανται, ουσιαστικώς, στη δημόσια ανακοίνωση της πώλησεως δικαιωμάτων τηλεοπτικής αναμεταδόσεως και στην παροχή στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς της πραγματικής δυνατότητας κτήσεως τέτοιων δικαιωμάτων υπό εύλογους και δίκαιους όρους. Συναφώς, η ITC έχει, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα να εξετάζει αν η πρόταση πώλησεως ανακοινώθηκε δημοσίως και ταυτοχρόνως στις δύο κατηγορίες ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών που ορίζει το άρθρο 98 του νόμου περί ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων του 1996, αν η τιμή που ζητείται είναι δίκαιη, εύλογη και μη συνεπαγόμενη δυσμενή διάκριση μεταξύ των δύο κατηγοριών ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών και αν έχει παρασχεθεί στους εν λόγω οργανισμούς εύλογη προθεσμία διασφαλίζουσα στην πράξη τη δυνατότητά τους να αγοράσουν αυτά τα δικαιώματα.

165 Ειδικότερα, μολοντί οι διατάξεις αυτές δεν αφορούν την προσφεύγουσα υπό την ιδιότητά της του μεσολαβητή δικαιωμάτων τηλεοπτικής αναμεταδόσεως των αγώνων του τελικού σταδίου του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA για τα έτη 2002 και 2006, εντούτοις περιορίζουν τη δυνατότητά της να διαθέτει ελευθέρως τα δικαιώματα αυτά, θέτοντας προϋποθέσεις για την κατ' αποκλειστικότητα εκχώρησή τους σε ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό εγκατεστημένο σε κράτος μέλος πλην του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας ο οποίος επιθυμεί να μεταδώσει τη συγκεκριμένη εκδήλωση εντός αυτού του κράτους.

166 Επιπροσθέτως, μολοντί το προσβαλλόμενο έγγραφο δεν επηρεάζει το νομικό κύρος των συμβάσεων που συνήψε η προσφεύγουσα με τη FIFA, καθόσον το έγγραφο αυτό ουδόλως παρακώλυσε την εκτέλεση αυτών των συμβάσεων κατά την έννοια της σχετικής νομολογίας, όπως αυτή προκύπτει από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 17ης Ιανουαρίου 1985, 11/82, Πειραιϊκή-Πατραϊκή κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1985, σ. 207), και της 26ης Ιουνίου 1990, C-152/88, Sofrimport κατά Επιτροπής (Συλλογή 1990, σ. I-2477), εντούτοις η προσφεύγουσα απέκτησε την αποκλειστικότητα αυτών των δικαιωμάτων πριν τεθεί σε ισχύ το άρθρο 3α της οδηγίας και, κατά μείζονα λόγο, πριν από την έκδοση του προσβαλλομένου εγγράφου.

167 Συνεπώς, κρίνεται ότι το προσβαλλόμενο έγγραφο αφορά την προσφεύγουσα λόγω ειδικού χαρακτηριστικού της, δηλαδή υπό την ιδιότητά της του

αποκλειστικού δικαιούχου δικαιωμάτων αναμεταδόσεως μιας από τις εκδηλώσεις που καθόρισε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας.

168 Κατά συνέπεια, πρέπει να κριθεί ότι το προσβαλλόμενο έγγραφο αφορά ατομικώς την προσφεύγουσα, υπό την ιδιότητά της του κατόχου δικαιωμάτων τηλεοπτικής αναμεταδόσεως εκδηλώσεως περιλαμβανομένης στον κατάλογο των μέτρων που κοινοποίησε το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας και ως έχουσα αποκτήσει αυτά τα δικαιώματα πριν από τη λήψη των εφαρμοστέων στο Ηνωμένο Βασίλειο μέτρων και, κατά μείζονα λόγο, πριν από την έγκρισή τους από την Επιτροπή.

169 Κατά συνέπεια, πρέπει να απορριφθεί η εγερθείσα από την Επιτροπή ένσταση απαραδέκτου.

2. Επί του παραδεκτού του δεύτερου σκέλους των αιτημάτων της προσφεύγουσας

170 Μεταξύ των αιτημάτων της, η προσφεύγουσα ζητεί από το Πρωτοδικείο να κρίνει ότι το άρθρο 3α της οδηγίας δεν έχει εφαρμογή και δεν μπορεί να αποτελέσει νομικό έρεισμα για την έκδοση του προσβαλλομένου εγγράφου.

171 Συναφώς, αρκεί η διαπίστωση ότι δεν υφίσταται κοινοτικό μέσο παροχής ενδίκου προστασίας που να παρέχει στον δικαστή τη δυνατότητα να αποφαίνεται επί γενικού ζητήματος ή επί ζητήματος αρχής (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση του Πρωτοδικείου της 14ης Φεβρουαρίου 2001, T-62/99, Sodima κατά Επιτροπής, Συλλογή 2001, σ. II-655, σκέψη 28, και διάταξη του Πρωτοδικείου της 7ης Ιουνίου 2004, T-338/02, Segi κ.λπ. κατά Συμβουλίου, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 48· βλ., επίσης, κατ' αναλογία, απόφαση του Πρωτοδικείου της 28ης Οκτωβρίου 2004, T-76/03, Meister κατά ΓΕΕΑ, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 38).

172 Κατά συνέπεια, το αίτημα αυτό είναι απαράδεκτο.

Δ – Επί της ουσίας

173 Προς στήριξη της προσφυγής της, η προσφεύγουσα προβάλλει τέσσερις λόγους αντλούμενους, πρώτον, από την παραβίαση γενικών αρχών του κοινοτικού δικαίου, δεύτερον, από την παράβαση του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας, τρίτον, από τη μη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 3α, παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας και, τέταρτον, από την παραβίαση ουσιωδών τύπων.

174 Επιβάλλεται, αρχικώς, να εξεταστεί ο τέταρτος λόγος που αντλείται από την παραβίαση ουσιωδών τύπων.

175 Στο πλαίσιο αυτού του λόγου, η προσφεύγουσα αντλεί, μεταξύ άλλων, επιχείρημα από την αναρμοδιότητα του συντάκτη του προσβαλλόμενου εγγράφου, δηλαδή του γενικού διευθυντή της ΓΔ «Εκπαίδευση και πολιτισμός». Ισχυρίζεται, σχετικώς, ότι το προσβαλλόμενο έγγραφο δεν εκδόθηκε σύμφωνα με τους κανόνες της Επιτροπής περί συλλογικής λειτουργίας, μεταβιβάσεως αρμοδιοτήτων και εκτελέσεως αποφάσεων.

176 Προς αντίκρουση αυτού του επιχειρήματος, η Επιτροπή περιορίστηκε, στις γραπτές παρατηρήσεις της και απαντώντας σε ερώτηση του Πρωτοδικείου, να προβάλλει τον ισχυρισμό ότι το προσβαλλόμενο έγγραφο δεν συνιστά απόφαση κατά την έννοια του άρθρου 249 ΕΚ και ότι, κατά συνέπεια, δεν υποχρεούται να εφαρμόσει τους σχετικούς διαδικαστικούς κανόνες.

177 Ειδικότερα, η Επιτροπή δέχθηκε, απαντώντας σε γραπτή ερώτηση του Πρωτοδικείου και κατά την προφορική διαδικασία, ότι δεν είχε υπάρξει διαβούλευση του Σώματος των Επιτρόπων και ότι ο γενικός διευθυντής που υπογράφει το προσβαλλόμενο έγγραφο δεν είχε καμία ειδική εξουσιοδότηση του Σώματος των Επιτρόπων.

178 Συνεπώς, το προσβαλλόμενο έγγραφο, το οποίο, όπως διαπιστώθηκε στο πλαίσιο εξετάσεως του παραδεκτού, συνιστά απόφαση κατά την έννοια του άρθρου 249 ΕΚ, βαρύνεται με έλλειψη αρμοδιότητας και, κατά συνέπεια, χωρίς να παρίσταται ανάγκη εξετάσεως του άλλου επιχειρήματος που προβλήθηκε προς στήριξη αυτού του λόγου, καθώς και των λοιπών τριών λόγων που προβλήθηκαν προς στήριξη της προσφυγής, πρέπει να ακυρωθεί.

179 Στο πλαίσιο αυτό, το Πρωτοδικείο κρίνει ότι δεν πρέπει να γίνει δεκτό το αίτημα που διατύπωσε η προσφεύγουσα με το από 22 Αυγούστου 2005 έγγραφό της (βλ., ανωτέρω, σκέψη 44), καθόσον το αίτημα αυτό στερείται σημασίας για την επίλυση της διαφοράς (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση του Πρωτοδικείου της 25ης Ιουνίου 2002, T-311/00, British American Tobacco (Investments) κατά Επιτροπής, Συλλογή 2002, σ. II-2781, σκέψη 50).

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ (τέταρτο πενταμελές τμήμα)

αποφασίζει:

1) Ακυρώνει την απόφαση της Επιτροπής, την περιεχόμενη στο από 28 Ιουλίου 2000 έγγραφό της, το απευθυνόμενο στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας.

- 2) Απορρίπτει την προσφυγή κατά τα λοιπά.

«Τηλεοπτικές εκπομπές – Άρθρο 3α της οδηγίας 89/552/ΕΟΚ – Μέτρα που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο όσον αφορά τις εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία αυτού του κράτους μέλους – Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου – Απόφαση κρίνουσα τα μέτρα συμβατά με το κοινοτικό δίκαιο – Αιτιολογία – Άρθρα 49 ΕΚ και 86 ΕΚ – Δικαίωμα ιδιοκτησίας»

**6. Στην υπόθεση T-55/08,
Μεταξύ των:**

**Union des associations européennes de football (UEFA),
προσφεύγουσα,**

κατά

**Ευρωπαϊκής Επιτροπής,
καθής,**

υποστηριζόμενης από

το Βασίλειο του Βελγίου,

και από

**το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας,
παρεμβαίνοντα,**

με αντικείμενο αίτημα μερικής ακυρώσεως της αποφάσεως 2007/730/ΕΚ της Επιτροπής, της 16ης Οκτωβρίου 2007, για τη συμβατότητα με το κοινοτικό δίκαιο των μέτρων που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου, για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων,

ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έβδομο τμήμα),

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

Το νομικό πλαίσιο

1 Το άρθρο 49, πρώτο εδάφιο, ΕΚ ορίζει τα εξής:

«Στο πλαίσιο των κατωτέρω διατάξεων, οι περιορισμοί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών στο εσωτερικό της Κοινότητας απαγορεύονται όσον αφορά τους υπηκόους των κρατών μελών που είναι εγκατεστημένοι σε κράτος της Κοινότητας άλλο από εκείνο του αποδέκτου της παροχής.»

2 Κατά το άρθρο 86, παράγραφος 1, ΕΚ, «[τ]α κράτη μέλη δεν θεσπίζουν ούτε διατηρούν μέτρα αντίθετα προς τους κανόνες της παρούσας συνθήκης, ιδίως προς εκείνους του άρθρου 12 [ΕΚ] και των άρθρων 81 [ΕΚ] μέχρι και 89 [ΕΚ], ως προς τις δημόσιες επιχειρήσεις και τις επιχειρήσεις στις οποίες χορηγούν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα».

3 Το άρθρο 3α της οδηγίας 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 3ης Οκτωβρίου 1989, για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων (ΕΕ L 298, σ. 23), το οποίο προστέθηκε με την οδηγία 97/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Ιουνίου 1997, για την τροποποίηση της οδηγίας [89/552] (ΕΕ L 202, σ. 60), ορίζει ότι:

«1. Κάθε κράτος μέλος μπορεί να λαμβάνει μέτρα σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο για να εξασφαλίζει ότι οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί που υπάγονται στη δικαιοδοσία του δεν μεταδίδουν αποκλειστικά εκδηλώσεις οι οποίες θεωρούνται από το εν λόγω κράτος μέλος ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία, κατά τρόπον ώστε μια σημαντική μερίδα του κοινού στο εν λόγω κράτος μέλος να εμποδίζεται να παρακολουθήσει τις εκδηλώσεις αυτές [σε απευθείας ή μαγνητοσκοπημένη μετάδοση μέσω δωρεάν τηλεοπτικού προγράμματος]. Σε περίπτωση που πράξει κάτι τέτοιο, το οικείο κράτος μέλος καταρτίζει κατάλογο των εθνικών ή μη εθνικών εκδηλώσεων τις οποίες θεωρεί ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία. Πράττει τούτο με σαφή και διαφανή τρόπο, εγκαίρως. Επίσης, το οικείο κράτος μέλος καθορίζει εάν οι εκδηλώσεις αυτές θα πρέπει [να μεταδίδονται απευθείας, στο σύνολό τους ή εν μέρει,] ή, όπου είναι αναγκαίο ή σκόπιμο για αντικειμενικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, [να μεταδίδονται, στο σύνολό τους ή εν μέρει, σε μαγνητοσκόπηση].

2. Τα κράτη μέλη κοινοποιούν αμέσως στην Επιτροπή τα τυχόν μέτρα που έχουν λάβει ή που πρόκειται να λάβουν δυνάμει της παραγράφου 1. Εντός τριών μηνών από την κοινοποίηση, η Επιτροπή επαληθεύει ότι τα μέτρα είναι συμβατά με την κοινοτική νομοθεσία και τα γνωστοποιεί στα άλλα κράτη μέλη. Ζητεί τη γνώμη της επιτροπής που έχει συσταθεί σύμφωνα με το άρθρο 23α. Δημοσιεύει αμέσως τα

ληφθέντα μέτρα στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και άπαξ τουλάχιστον του έτους ενοποιημένο κατάλογο των μέτρων που έχουν ληφθεί από τα κράτη μέλη.

3. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν με κατάλληλα μέσα, στο πλαίσιο της νομοθεσίας τους, ότι οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους δεν ασκούν αποκλειστικά δικαιώματα τα οποία έχουν αποκτήσει μετά την ημερομηνία δημοσίευσης της παρούσας οδηγίας κατά τρόπον ώστε μια σημαντική μερίδα του κοινού σε άλλο κράτος μέλος να εμποδίζεται να παρακολουθήσει εκδηλώσεις οι οποίες έχουν καθοριστεί από το άλλο κράτος μέλος, σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, [σε απευθείας, συνολικά ή εν μέρει, μετάδοση] ή, όπου είναι αναγκαίο ή σκόπιμο για αντικειμενικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, [σε μαγνητοσκοπημένη, συνολικά ή εν μέρει, μετάδοση μέσω δωρεάν τηλεοπτικού προγράμματος] όπως ορίζεται από το εν λόγω άλλο κράτος μέλος σύμφωνα με την παράγραφο 1.»

4 Οι αιτιολογικές σκέψεις 18 έως 22 της οδηγίας 97/36 έχουν ως εξής:

«(18) [εκτιμώντας] ότι είναι σημαντικό τα κράτη μέλη να είναι σε θέση να προστατεύουν το δικαίωμα στην ενημέρωση και να εξασφαλίζουν την ευρεία πρόσβαση του κοινού στην τηλεοπτική κάλυψη εθνικών ή μη εθνικών εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία, όπως οι ολυμπιακοί αγώνες, το παγκόσμιο κύπελλο ποδοσφαίρου και το ευρωπαϊκό πρωτάθλημα ποδοσφαίρου· ότι, προς τον σκοπό αυτό, τα κράτη μέλη διατηρούν το δικαίωμα να λαμβάνουν μέτρα σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο με στόχο τη ρύθμιση της άσκησης εκ μέρους ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, οι οποίοι υπάγονται στη δικαιοδοσία τους, αποκλειστικών ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων όσον αφορά τις ανωτέρω εκδηλώσεις·

(19) ότι είναι ανάγκη να θεσπιστούν ρυθμίσεις σε κοινοτικό πλαίσιο ώστε να αποφευχθούν η ενδεχόμενη νομική αβεβαιότητα και οι στρεβλώσεις της αγοράς και να συγκερασθεί η ελεύθερη κυκλοφορία των τηλεοπτικών υπηρεσιών με την ανάγκη πρόληψης της ενδεχόμενης καταστρατήγησης των εθνικών μέτρων που προστατεύουν ένα έννομο γενικό συμφέρον·

(20) ότι, ιδίως, με την παρούσα οδηγία είναι σκόπιμο να θεσπιστούν διατάξεις για την άσκηση, εκ μέρους των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, των αποκλειστικών δικαιωμάτων που έχουν ενδεχομένως αποκτήσει για τη μετάδοση εκδηλώσεων που θεωρούνται ότι ενέχουν μείζονα σημασία για την κοινωνία σε ένα κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο που έχει δικαιοδοσία επί των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών· [...]

(21) ότι οι εκδηλώσεις “μείζονος σημασίας για την κοινωνία” θα πρέπει, για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, να πληρούν ορισμένα κριτήρια, δηλαδή να

αποτελούν σημαντικά συμβάντα τα οποία παρουσιάζουν ενδιαφέρον στο γενικό κοινό, στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή σε ένα κράτος μέλος ή σε σημαντικό τμήμα κράτους μέλους και προγραμματίζονται εκ των προτέρων από υπεύθυνο ο οποίος μπορεί να πωλήσει νομίμως τα δικαιώματα που αναφέρονται στην εν λόγω εκδήλωση·

(22) ότι, για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, “δωρεάν τηλεοπτικό πρόγραμμα” σημαίνει μετάδοση σε ένα δίαυλο, δημόσιο ή εμπορικό, προγραμμάτων στα οποία έχει πρόσβαση το κοινό χωρίς επιπλέον καταβολή τέλους εκτός από τους [πλέον διαδεδομένους εντός κάθε κράτους μέλους] τρόπους χρηματοδότησης των εκπομπών (όπως η εισφορά ή/και η βασικ[ή] συνδρομή σε καλωδιακό δίκτυο)».

Ιστορικό της διαφοράς και η προσβαλλόμενη απόφαση

5 Η Union des associations européennes de football [Ένωση ευρωπαϊκών ποδοσφαιρικών ομοσπονδιών] (UEFA), προσφεύγουσα στην υπό κρίση υπόθεση, είναι η διοικούσα αρχή του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου. Κύρια αποστολή της είναι η μέριμνα για την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου, είναι δε υπεύθυνη για ορισμένες διεθνείς ποδοσφαιρικές διοργανώσεις, μεταξύ των οποίων καταλέγεται και η τελική φάση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου (στο εξής: Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου), στο πλαίσιο της οποίας αναμετρώνται ανά τέσσερα έτη 16 εθνικές ομάδες και η οποία περιλαμβάνει συνολικά 31 αγώνες. Τα έσοδα από την πώληση των εμπορικών δικαιωμάτων που αφορούν τις διοργανώσεις αυτές καθιστούν δυνατή την προώθηση του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου. Στο πλαίσιο αυτό, η UEFA διατείνεται ότι ποσοστό 64 % των εσόδων από την πώληση των εμπορικών δικαιωμάτων που αφορούν το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου προέρχονται από τη μεταβίβαση των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως των αγώνων.

6 Με απόφαση της 25ης Ιουνίου 1998, ο Υπουργός Πολιτισμού, Μέσων Ενημερώσεως και Αθλητισμού του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας (στο εξής: υπουργός) κατήρτισε, δυνάμει του τμήματος IV του Broadcasting Act 1996 (νόμου του 1996 περί ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών), κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, στον οποίο περιλαμβανόταν και το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου.

7 Πριν καταρτισθεί ο κατάλογος αυτός, ο υπουργός οργάνωσε, τον Ιούλιο του 1997, κύκλο διαβουλεύσεων στις οποίες μετείχαν 42 διαφορετικοί φορείς, σχετικά με τα κριτήρια βάσει των οποίων θα έπρεπε να αξιολογηθεί η σημασία που έχουν οι διάφορες εκδηλώσεις για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου. Η διαδικασία αυτή είχε ως αποτέλεσμα, τον Νοέμβριο του 1997, τη σύνταξη καταλόγου

κριτηρίων περιλαμβανομένου σε έγγραφο του Υπουργείου Πολιτισμού, Μέσων Ενημερώσεως και Αθλητισμού, τα οποία θα έθετε σε εφαρμογή ο υπουργός προκειμένου να καταρτίσει τον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου. Κατά το έγγραφο αυτό, μια εκδήλωση μπορεί να καταχωρισθεί στον κατάλογο ιδίως σε περίπτωση κατά την οποία έχει ιδιαίτερη απήχηση σε εθνικό επίπεδο και όχι μόνο σ' αυτούς που παρακολουθούν συνήθως το οικείο άθλημα. Κατά το ίδιο αυτό έγγραφο, μπορεί να χαρακτηριστεί ως τέτοια κάθε εθνική ή διεθνής αθλητική διοργάνωση η οποία είναι εξέχουσας σημασίας ή στην οποία μετέχει η εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου ή αθλητές από αυτό. Μεταξύ των διοργανώσεων που πληρούν τα κριτήρια αυτά, όσες έχουν υψηλή τηλεθέαση ή μεταδίδονται κατά παράδοση απευθείας από τηλεοπτικούς σταθμούς ελεύθερης προσβάσεως είχαν περισσότερες πιθανότητες να περιληφθούν στον κατάλογο. Επιπλέον, ο υπουργός θα ελάμβανε υπόψη, κατά την εκτίμησή του, και άλλους παράγοντες που αφορούν τις συνέπειες για το οικείο άθλημα, όπως η δυνατότητα απευθείας μεταδόσεως ολόκληρης της εκδηλώσεως, το αντίκτυπο ως προς τα έσοδα στον οικείο τομέα του αθλητισμού, τις συνέπειες όσον αφορά την αγορά των τηλεοπτικών μεταδόσεων και την ύπαρξη συνθηκών που να διασφαλίζουν την πρόσβαση στην εκδήλωση μέσω μαγνητοσκοπημένης τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής μεταδόσεως.

8 Εν συνεχεία, ο υπουργός, σύμφωνα με το άρθρο 97 του Broadcasting Act 1996, οργάνωσε κύκλο διαβουλεύσεων όσον αφορά τις συγκεκριμένες εκδηλώσεις που έπρεπε να περιληφθούν στον κατάλογο. Στο πλαίσιο της διαβουλεύσεως αυτής, ο υπουργός ζήτησε τη γνώμη διαφόρων ενδιαφερομένων φορέων και επιχειρήσεων, καθώς και των κατόχων των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως, όπως η UEFA. Επιπλέον, η συμβουλευτική επιτροπή, η οποία είχε συσταθεί από τον υπουργό με την ονομασία «Advisory Group on listed events» (συμβουλευτική ομάδα για τις περιλαμβανόμενες στον κατάλογο εκδηλώσεις) υπέβαλε τη γνωμοδότησή της για τις εκδηλώσεις που θα έπρεπε να περιληφθούν στον κατάλογο, προτείνοντας, όσον αφορά το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου, να περιληφθούν στον κατάλογο ο τελικός, οι ημιτελικοί και οι αγώνες των εθνικών ομάδων του Ηνωμένου Βασιλείου.

9 Βάσει του άρθρου 98 του Broadcasting Act 1996, όπως τροποποιήθηκε με τις Television Broadcasting Regulations 2000 (κανονιστικές αποφάσεις του 2000 περί τηλεοπτικών εκπομπών), οι τηλεοπτικοί οργανισμοί διακρίνονται σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τους οργανισμούς που παρέχουν υπηρεσίες δωρεάν και για τους οποίους πρέπει επίσης το 95 % τουλάχιστον του πληθυσμού του Ηνωμένου Βασιλείου να έχει δυνατότητα λήψεως του σήματος των

εκπομπών τους. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τους τηλεοπτικούς οργανισμούς που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις αυτές.

10 Εξάλλου, βάσει του άρθρου 101 του Broadcasting Act 1996, όπως τροποποιήθηκε με τις Television Broadcasting Regulations 2000, ο παρέχων τηλεοπτικά προγράμματα ο οποίος εμπίπτει σε μία από τις κατηγορίες αυτές δεν μπορεί να μεταδίδει απευθείας, εν όλω ή εν μέρει, εκδήλωση περιλαμβανόμενη στον κατάλογο, εκτός αν άλλος οργανισμός μεταδόσεως τηλεοπτικών προγραμμάτων ο οποίος εμπίπτει στην έτερη κατηγορία έχει αποκτήσει το δικαίωμα να μεταδώσει απευθείας το σύνολο της ίδιας εκδηλώσεως ή το ίδιο τμήμα της εκδηλώσεως εντός της ίδιας ή ουσιαστικά της ίδιας γεωγραφικής περιοχής. Σε περίπτωση κατά την οποία δεν πληρούται η προϋπόθεση αυτή, ο οργανισμός που επιθυμεί να μεταδώσει απευθείας ολόκληρη την επίμαχη εκδήλωση ή τμήμα αυτής πρέπει να λάβει προηγουμένως σχετική άδεια από την Office of Communications (Αρχή Επικοινωνιών).

11 Κατά το άρθρο 3 του Code on sports and other listed and designated events (κώδικα περί αθλητικών διοργανώσεων και λοιπών εκδηλώσεων που περιλαμβάνονται στον κατάλογο), όπως ίσχυε το 2000, οι εκδηλώσεις που περιλαμβάνονται στον κατάλογο αυτών που χαρακτηρίζονται ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία κατανέμονται σε δύο ομάδες. Η «ομάδα Α» περιλαμβάνει εκδηλώσεις που δεν μπορούν να καλυφθούν απευθείας κατ' αποκλειστικότητα εφόσον δεν πληρούνται ορισμένα κριτήρια. Η «ομάδα Β» περιλαμβάνει εκδηλώσεις των οποίων επιτρέπεται η κατ' αποκλειστικότητα απευθείας μετάδοση μόνον εφόσον έχουν ληφθεί μέτρα για να διασφαλισθεί η μαγνητοσκοπημένη αναμετάδοσή τους.

12 Κατά το άρθρο 13 του Code on sports and other listed and designated events, μπορεί να χορηγηθεί άδεια από την Office of Communications για εκδηλώσεις που ανήκουν στην «ομάδα Α» του καταλόγου, μεταξύ των οποίων καταλέγεται και το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου, εφόσον τα σχετικά δικαιώματα τηλεοπτικής μεταδόσεως προσφέρθηκαν μέσω ανοιχτής διαδικασίας και με ισότιμους και εύλογους όρους σε όλους τους τηλεοπτικούς οργανισμούς, χωρίς να ενδιαφερθεί για την αγορά τους οργανισμός της ετέρας κατηγορίας.

13 Με την από 25 Σεπτεμβρίου 1998 επιστολή, το Ηνωμένο Βασίλειο διαβίβασε στην Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, βάσει του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας 89/552, τον κατάλογο εκδηλώσεων που κατήρτισε ο υπουργός. Κατόπιν αλληλογραφίας μεταξύ του Ηνωμένου Βασιλείου και της Επιτροπής και κατόπιν της από 5 Μαΐου 2000 κοινοποιήσεως εκ νέου των μέτρων, ο γενικός διευθυντής της Γενικής Διευθύνσεως (ΓΔ) «Εκπαίδευση και πολιτισμός» της Επιτροπής πληροφόρησε το Ηνωμένο Βασίλειο, με την από 28 Ιουλίου 2000

επιστολή, ότι η Επιτροπή δεν είχε αντιρρήσεις όσον αφορά τα μέτρα αυτού του κράτους μέλους, τα οποία, ως εκ τούτου, θα δημοσιεύονταν στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

14 Το Πρωτοδικείο [νυν Γενικό Δικαστήριο], με απόφαση που εξέδωσε στις 15 Δεκεμβρίου 2005, T-33/01, Infront WM κατά Επιτροπής (Συλλογή 2005, σ. II-5897), ακύρωσε την περιεχόμενη στην επιστολή της 28ης Ιουλίου 2000 απόφαση, για τον λόγο ότι αυτή συνιστούσε απόφαση κατά την έννοια του άρθρου 249 ΕΚ, την οποία έπρεπε να εκδώσει το σώμα των Επιτρόπων (προπαρατεθείσα απόφαση Infront WM κατά Επιτροπής, σκέψη 178).

15 Κατόπιν της εκδόσεως της αποφάσεως Infront WM κατά Επιτροπής, σκέψη 14 ανωτέρω, η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση 2007/730/ΕΚ, της 16ης Οκτωβρίου 2007, για τη συμβατότητα με το κοινοτικό δίκαιο των μέτρων που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας [89/552] (ΕΕ L 295, σ. 12, στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

16 Το διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως έχει ως εξής:

«Άρθρο 1

Τα μέτρα που ελήφθησαν δυνάμει του άρθρου 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας [89/552] και κοινοποιήθηκαν από το Ηνωμένο Βασίλειο στην Επιτροπή στις 5 Μαΐου 2000, όπως δημοσιεύθηκαν στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C 328, της 18ης Νοεμβρίου 2000, είναι συμβατά με το κοινοτικό δίκαιο.

Άρθρο 2

Τα μέτρα που παρατίθενται στο παράρτημα της παρούσας απόφασης δημοσιεύονται στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας [89/552].»

17 Η προσβαλλόμενη απόφαση περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τις ακόλουθες αιτιολογικές σκέψεις:

«(4) Ο κατάλογος των εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία που περιλαμβάνεται στα μέτρα του [Ηνωμένου Βασιλείου] καταρτίστηκε με σαφήνεια και διαφάνεια, ενώ [στο κράτος μέλος αυτό] είχε δρομολογηθεί εκτεταμένη διαδικασία διαβούλευσης.

(5) Η Επιτροπή διαπίστωσε ότι οι εκδηλώσεις που περιλαμβάνονται στα μέτρα που κοινοποίησε το [Ηνωμένο Βασίλειο] πληρούν δύο τουλάχιστον από τα ακόλουθα κριτήρια, τα οποία θεωρούνται αξιόπιστοι δείκτες της σημασίας των εκδηλώσεων για την κοινωνία: i) ιδιαίτερη γενική απήχηση εντός του κράτους μέλους και όχι απλώς σπουδαιότητα για όσους παρακολουθούν τακτικά το συγκεκριμένο άθλημα ή δραστηριότητα· ii) γενικά αναγνωρισμένη, διακριτή πολιτιστική σημασία για τον πληθυσμό του κράτους μέλους, με καταλυτικό ρόλο

για την πολιτιστική του ταυτότητα· iii) συμμετοχή της εθνικής ομάδας στη συγκεκριμένη εκδήλωση στο πλαίσιο αγώνα ή διοργάνωσης διεθνούς σημασίας· και iv) το γεγονός ότι η εκδήλωση μεταδίδεται κατά παράδοση από την τηλεόραση δωρεάν και έχει μεγάλη τηλεθέαση.

(6) Σημαντικός αριθμός των εκδηλώσεων που περιλαμβάνονται [στον κατάλογο των μέτρων] που κοινοποίησε το [Ηνωμένο Βασίλειο], συμπεριλαμβανομένων των θερινών και των χειμερινών Ολυμπιακών Αγώνων, των αγώνων της τελικής φάσης του παγκόσμιου κυπέλλου ποδοσφαίρου και των αγώνων της τελικής φάσης του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, εμπίπτουν στην κατηγορία των εκδηλώσεων που κατά παράδοση θεωρούνται μείζονος σημασίας για την κοινωνία, όπως αναφέρεται ρητά στη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας [97/36]. Οι εν λόγω εκδηλώσεις έχουν ιδιαίτερη γενική απήχηση στο [Ηνωμένο Βασίλειο] στο σύνολό τους, δεδομένου ότι είναι ιδιαίτερα δημοφιλείς στο ευρύ κοινό (ανεξαρτήτως της ιθαγένειας των συμμετεχόντων) και όχι μόνο σε όσους παρακολουθούν τακτικά [στην τηλεόραση] αθλητικές εκδηλώσεις.

[...]

(18) Οι εκδηλώσεις [του καταλόγου], περιλαμβανομένων και εκείνων που αποτελούν ενιαίο σύνολο και όχι σειρά μεμονωμένων εκδηλώσεων, μεταδίδονται κατά παράδοση από την τηλεόραση δωρεάν και έχουν μεγάλη τηλεθέαση [...]

(19) Τα μέτρα [του Ηνωμένου Βασιλείου] φαίνονται αναλογικά, ούτως ώστε να δικαιολογείται παρέκκλιση από τη θεμελιώδη αρχή της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών, που θεσπίζεται στη συνθήκη ΕΚ, [βάσει] επιτακτικού λόγου δημοσίου συμφέροντος, που είναι η διασφάλιση της ευρείας πρόσβασης του κοινού στις τηλεοπτικές μεταδόσεις εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία.

(20) Τα μέτρα [του Ηνωμένου Βασιλείου] είναι συμβατά με τους κανόνες [περί] ανταγωνισμού [της Συνθήκης ΕΚ], διότι ο προσδιορισμός των κατάλληλων ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών για την τηλεοπτική μετάδοση των εκδηλώσεων που περιλαμβάνονται στον κατάλογο βασίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια, τα οποία επιτρέπουν πραγματικό και δυναμικό ανταγωνισμό για την απόκτηση των δικαιωμάτων μετάδοσης αυτών των εκδηλώσεων. Επιπλέον, ο αριθμός των εκδηλώσεων του καταλόγου δεν είναι δυσανάλογος σε βαθμό που να συνεπάγεται στρεβλώσεις του ανταγωνισμού στις αγορές που προηγούνται αυτών των τηλεοπτικών σταθμών ελεύθερης προσβάσεως και της συνδρομητικής τηλεόρασης.

(21) Η αναλογικότητα των μέτρων του Ηνωμένου Βασιλείου ενισχύεται από το γεγονός ότι ορισμένες από τις εκδηλώσεις που περιλαμβάνονται στον κατάλογο απαιτούν επαρκή αναμετάδοση και μόνον.

[...]

(24) Όπως προκύπτει από την απόφαση [Infront WM κατά Επιτροπής], η [κρίση περί του] ότι μέτρα που ελήφθησαν σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας [89/552] είναι συμβατά με το κοινοτικό δίκαιο συνιστά απόφαση, η οποία πρέπει, επομένως, να εκδοθεί από την Επιτροπή. Συνεπώς, πρέπει να δηλωθεί με την παρούσα απόφαση ότι τα μέτρα που κοινοποιήθηκαν από το Ηνωμένο Βασίλειο είναι συμβατά με το κοινοτικό δίκαιο. Τα μέτρα που παρατίθενται στο παράρτημα της παρούσας απόφασης πρέπει να δημοσιευθούν στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας [89/552].»

Διαδικασία και αιτήματα των διαδίκων

18 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του τότε Πρωτοδικείου στις 5 Φεβρουαρίου 2008, η UEFA άσκησε την υπό κρίση προσφυγή.

19 Η UEFA ζήτησε επίσης από το νυν Γενικό Δικαστήριο, στο πλαίσιο των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας, να υποχρεώσει την Επιτροπή να προσκομίσει διάφορα έγγραφα τα οποία, κατά την προσφεύγουσα, θα συνέβαλαν στην αποτελεσματική διεξαγωγή της έγγραφης διαδικασίας, στη διασαφήνιση των επίμαχων ζητημάτων και θα καθιστούσαν ευχερέστερο τον δικαστικό έλεγχο που πρέπει να ασκήσει το Γενικό Δικαστήριο.

20 Με δικόγραφα που κατατέθηκαν στη Γραμματεία του νυν Γενικού Δικαστηρίου στις 11 και 16 Ιουνίου 2008, αντιστοίχως, το Ηνωμένο Βασίλειο και το Βασίλειο του Βελγίου ζήτησαν να παρέμβουν στην παρούσα δίκη προς στήριξη των αιτημάτων της Επιτροπής.

21 Με διάταξη της 29ης Σεπτεμβρίου 2008, ο πρόεδρος του εβδόμου τμήματος του νυν Γενικού Δικαστηρίου δέχθηκε τις παρεμβάσεις αυτές. Οι παρεμβαίνοντες κατέθεσαν τα υπομνήματά τους και η UEFA τις παρατηρήσεις της επ' αυτών εντός των προθεσμιών που τάχθηκαν.

22 Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή, το Γενικό Δικαστήριο αποφάσισε να κινήσει την προφορική διαδικασία και, στο πλαίσιο των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας, έθεσε εγγράφως μία ερώτηση στην UEFA και δύο ερωτήσεις στην Επιτροπή. Οι ερωτήσεις του Γενικού Δικαστηρίου απαντήθηκαν εντός της ταχθείσας προθεσμίας.

23 Η UEFA ζητεί από το Γενικό Δικαστήριο:

- να ακυρώσει την προσβαλλόμενη απόφαση, καθόσον εγκρίνει κατά το κοινοτικό δίκαιο την καταχώριση συνολικώς του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στον εθνικό κατάλογο του Ηνωμένου Βασιλείου·
- να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.

- 24 Η Επιτροπή ζητεί από το Γενικό Δικαστήριο:
- να απορρίψει την προσφυγή·
  - να καταδικάσει την UEFA στα δικαστικά έξοδα.
- 25 Το Ηνωμένο Βασίλειο και το Βασίλειο του Βελγίου ζητούν από το Γενικό Δικαστήριο να απορρίψει την προσφυγή.

Σκεπτικό

Επί του παραδεκτού

Επιχειρήματα των διαδίκων

26 Το Βασίλειο του Βελγίου υποστηρίζει ότι η προσφυγή είναι απαράδεκτη για τον λόγο ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν αφορά την UEFA ούτε ατομικά ούτε άμεσα και για τον λόγο ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να εξετάσει τη νομιμότητα των εθνικών μέτρων. Επιπλέον, η UEFA δεν άσκησε ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων προσφυγή κατά των μέτρων που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο, οπότε η ενώπιον του γενικού Δικαστηρίου προσφυγή της ασκήθηκε εκπροθέσμως, δεδομένου ότι ενδεχόμενη ακύρωση της προσβαλλόμενης αποφάσεως δεν θίγει το κύρος της επίμαχης εθνικής νομοθεσίας.

27 Η UEFA φρονεί ότι η προσβαλλόμενη απόφαση την αφορά άμεσα και ατομικά.

Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

28 Οι λόγοι απαραδέκτου τους οποίους εγείρει το Βασίλειο του Βελγίου αφορούν τη δημόσια τάξη, δεδομένου ότι θέτουν εν αμφιβόλω την ενεργητική νομιμοποίηση της UEFA, την τήρηση της προθεσμίας για την άσκηση προσφυγής και την αρμοδιότητα του Γενικού Δικαστηρίου. Συνεπώς, το Γενικό Δικαστήριο πρέπει να εξετάσει αυτεπαγγέλτως αυτούς τους λόγους απαραδέκτου, μολονότι το Βασίλειο του Βελγίου, ως παρεμβαίνον, δεν νομιμοποιείται να τους προβάλλει κατά το άρθρο 40, τέταρτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου και το άρθρο 116, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν αμφισβήτησε το παραδεκτό της προσφυγής (βλ., σχετικώς και κατ' αναλογία, απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Μαρτίου 1993, C-313/90, CIRFS κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 1993, σ. I-1125, σκέψεις 21 έως 23).

29 Όσον αφορά το αν θίγεται άμεσα η UEFA, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, η προϋπόθεση του άρθρου 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ, ότι η απόφαση που αποτελεί το αντικείμενο της προσφυγής πρέπει να αφορά άμεσα ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο, απαιτεί το αμφισβητούμενο κοινοτικό μέτρο να παράγει άμεσα αποτελέσματα έναντι της νομικής καταστάσεως του ιδιώτη και να μην καταλείπει κανένα περιθώριο εκτιμήσεως στους αποδέκτες του, οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με την εφαρμογή του, καθόσον αυτή έχει καθαρά αυτόματο χαρακτήρα και απορρέει αποκλειστικά από την κοινοτική ρύθμιση, χωρίς εφαρμογή άλλων παρεμβαλλομένων κανόνων (βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Μαρτίου 2008, C-125/06 P, Επιτροπή κατά Infront WM, Συλλογή 2008, σ. I-1451, σκέψη 47 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

30 Συναφώς, κατά το άρθρο 101 του Broadcasting Act 1996 (βλ. ανωτέρω σκέψη 10), κανένας τηλεοπτικός οργανισμός που υπάγεται σε μία από τις κατηγορίες που προπαρατέθηκαν στη σκέψη 9 δεν μπορεί να μεταδώσει απευθείας και κατ' αποκλειστικότητα εκδήλωση η οποία περιλαμβάνεται στον κατάλογο του Ηνωμένου Βασιλείου. Μόνο σε περίπτωση κατά την οποία κανείς από τους οργανισμούς που υπάγονται στην άλλη κατηγορία δεν εξεδήλωσε ενδιαφέρον να αποκτήσει τα δικαιώματα μεταδόσεως της εκδηλώσεως αυτής και εφόσον πληρούνται οι λοιπές προϋποθέσεις που προπαρατίθενται στη σκέψη 12 η Office of Communications μπορεί να επιτρέψει στον οργανισμό που απέκτησε τα δικαιώματα να μεταδώσει απευθείας και κατ' αποκλειστικότητα την επίμαχη εκδήλωση.

31 Από τη ρύθμιση αυτή προκύπτει ότι η μεταβίβαση των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, του οποίου διοργανώτρια, κατά την έννοια της εικοστής πρώτης αιτιολογικής σκέψεως της οδηγίας 97/36, είναι η UEFA, σε τηλεοπτικούς οργανισμούς που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του Ηνωμένου Βασιλείου κατά τρόπο που να στερεί από άλλους οργανισμούς, οι οποίοι εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του ίδιου κράτους μέλους και είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον για την απόκτηση των δικαιωμάτων αυτών, τη δυνατότητα να μεταδώσουν εν όλω ή εν μέρει την εκδήλωση αυτή εντός του εν λόγω κράτους, δεν παράγει τα έννομα αποτελέσματα που έχει συνήθως μια τέτοια ρήτρα αποκλειστικότητας.

32 Μολονότι οι έννομες συνέπειες αυτές απορρέουν από τη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου και όχι από την προσβαλλόμενη απόφαση, εντούτοις βάσει του μηχανισμού αμοιβαίας αναγνώρισεως που ενεργοποιεί η δεύτερη, σύμφωνα με το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας 89/552, τα κράτη μέλη υπέχουν υποχρέωση διασφαλίσεως των εννόμων αποτελεσμάτων αυτών. Ειδικότερα, τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν την τήρηση, εκ μέρους των τηλεοπτικών

οργανισμών που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία τους, των προϋποθέσεων τηλεοπτικής μεταδόσεως εντός του Ηνωμένου Βασιλείου των εκδηλώσεων που περιλαμβάνονται στον κατάλογο του εν λόγω κράτους μέλους, όπως αυτές καθορίστηκαν από το Ηνωμένο Βασίλειο με τα μέτρα του τα οποία εγκρίθηκαν και δημοσιεύθηκαν στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η υποχρέωση, όμως, επιτεύξεως του αποτελέσματος αυτού θίγει άμεσα τη νομική κατάσταση των τηλεοπτικών οργανισμών οι οποίοι εμπίπτουν στη δικαιοδοσία άλλων κρατών μελών, εκτός του Ηνωμένου Βασιλείου, και επιθυμούν να αποκτήσουν τα δικαιώματα τηλεοπτικής μεταδόσεως εντός του Ηνωμένου Βασιλείου, των οποίων κάτοχος ήταν αρχικώς η UEFA (βλ., σχετικώς, απόφαση Επιτροπή κατά Infront WM, σκέψη 29 ανωτέρω, σκέψεις 62 και 63).

33 Ως εκ τούτου, ο μηχανισμός αμοιβαίας αναγνώρισεως τον οποίο ενεργοποίησε η προσβαλλόμενη απόφαση υποχρεώνει τα κράτη μέλη να απαγορεύουν σε τηλεοπτικούς οργανισμούς που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία τους τη χρήση δικαιωμάτων όπως τα προεκτεθέντα στη σκέψη 31, οπότε θίγονται και τα δικαιώματα των οποίων αρχική κάτοχος ήταν η UEFA σε περίπτωση κατά την οποία αυτά προσφέρονται με ανοιχτή διαδικασία σε οργανισμούς που δεν εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του Ηνωμένου Βασιλείου, αλλά ετέρου κράτους μέλους.

34 Επομένως, η προσβαλλόμενη απόφαση παράγει αποτελέσματα άμεσα έναντι της νομικής καταστάσεως της UEFA, προκειμένου περί δικαιωμάτων τα οποία κατείχε αρχικώς αυτή, και δεν παρέχει καμία εξουσία εκτιμήσεως στα κράτη μέλη όσον αφορά το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, το οποίο επιβάλλεται άνευ άλλου τινός και απορρέει αποκλειστικώς από την κοινοτική νομοθεσία, ανεξαρτήτως του περιεχομένου των ειδικών μηχανισμών που θα θεσπίσουν τα κράτη μέλη προς επίτευξη του αποτελέσματος αυτού (βλ., σχετικώς, προπαρατεθείσα στη σκέψη 29 απόφαση Επιτροπή κατά Infront WM, σκέψεις 60 και 61).

35 Συνεπώς, η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά άμεσα την UEFA.

36 Όσον αφορά το ζήτημα αν η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά ατομικά την UEFA, πρέπει να υπομνησθεί ότι πρόσωπα άλλα από τους αποδέκτες μιας αποφάσεως δεν μπορούν να ισχυρισθούν ότι η απόφαση τα αφορά ατομικά, παρά μόνον αν η απόφαση αυτή τα θίγει λόγω ορισμένων ιδιαιτέρων χαρακτηριστικών τους ή λόγω μιας πραγματικής καταστάσεως η οποία τα διακρίνει έναντι κάθε άλλου προσώπου και, ως εκ τούτου, τα εξατομικεύει κατά τρόπο ανάλογο προς αυτόν του αποδέκτη (βλ. απόφαση Επιτροπή κατά Infront WM, σκέψη 29 ανωτέρω, σκέψη 70 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

37 Εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται ότι, ανεξαρτήτως της νομικής φύσεως και της πηγής των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως του Ευρωπαϊκού

Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, αυτό αποτελεί εκδήλωση κατά την έννοια της εικοστής πρώτης αιτιολογικής σκέψεως της οδηγίας 97/36, καθόσον διοργανώνεται εκ των προτέρων από υπεύθυνο ο οποίος νομιμοποιείται να μεταβιβάσει τα δικαιώματα αυτά και καθόσον ο εν λόγω υπεύθυνος διοργανωτής είναι η UEFA. Δεδομένου ότι τούτο ίσχυε κατά τον χρόνο εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως, η UEFA μπορούσε σαφώς να εξατομικευθεί κατά τον χρόνο αυτόν.

38 Ως εκ τούτου, η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά ατομικά την UEFA.

39 Όσον αφορά τα επιχειρήματα του Βασιλείου του Βελγίου που αντλούνται από το ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να εξετάσει τη νομιμότητα των εθνικών μέτρων στο πλαίσιο του άρθρου 230 ΕΚ και από το ότι η UEFA δεν προσέβαλε τα μέτρα του Ηνωμένου Βασιλείου ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, αρκεί να επισημανθεί ότι, με την προσφυγή της, η UEFA βάζει ιδίως κατά της νομιμότητας του άρθρου 1 της προσβαλλομένης αποφάσεως, με το οποίο τα μέτρα του Ηνωμένου Βασιλείου κηρύσσονται συμβατά με το κοινοτικό δίκαιο.

40 Ως εκ τούτου, ο έλεγχος στον οποίο ζητείται να προβεί εν προκειμένω το Γενικό Δικαστήριο αφορά τη νομιμότητα της διαπιστώσεως αυτής, χωρίς η παράλειψη αμφισβήτησεως των μέτρων που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων να θίγει κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο το παραδεκτό της προσφυγής, η οποία κατά τα λοιπά ασκήθηκε εντός της προθεσμίας που προβλέπει το άρθρο 230 ΕΚ (βλ., σχετικώς, απόφαση Infront WM κατά Επιτροπής, σκέψη 14 ανωτέρω, σκέψη 109).

41 Κατά συνέπεια, τα επιχειρήματα περί απαραδέκτου της προσφυγής τα οποία προέβαλε το Βασίλειο του Βελγίου πρέπει να απορριφθούν.

Επί της ουσίας

42 Η UEFA προβάλλει οκτώ λόγους ακυρώσεως, οι οποίοι αντλούνται, πρώτον, από παράβαση του άρθρου 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552, δεύτερον, από έλλειψη αιτιολογίας, τρίτον, από παράβαση του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας 89/552, τέταρτον, από παράβαση των σχετικών με τον ανταγωνισμό διατάξεων της Συνθήκης, πέμπτον από παράβαση των διατάξεων της Συνθήκης περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, έκτον, από προσβολή του δικαιώματος ιδιοκτησίας της προσφεύγουσας, έβδομον, από παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας και, όγδοον, από παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως.

43 Πριν εξετασθούν οι λόγοι ακυρώσεως τους οποίους προβάλλει η UEFA, πρέπει να εκτεθούν ορισμένα στοιχεία γενικού χαρακτήρα που πρέπει να ληφθούν υπόψη προκειμένου να εκτιμηθεί αν οι λόγοι αυτοί είναι βάσιμοι.

44 Καταρχάς, πρέπει να επισημανθεί ότι το άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552 συγκεκριμενοποίησε τη δυνατότητα των κρατών μελών να περιορίζουν, για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, την άσκηση, στον τομέα των οπτικοακουστικών μέσων, των θεμελιωδών ελευθεριών που διασφαλίζει το πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο.

45 Συγκεκριμένα, ακόμη και αν τα μέτρα που έλαβαν τα κράτη μέλη στο πλαίσιο του άρθρου 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552 εφαρμόζονται κατά τρόπο που δεν ενέχει διακρίσεις μεταξύ των εγκατεστημένων στην ημεδαπή επιχειρήσεων και των επιχειρήσεων που είναι εγκατεστημένες σε άλλα κράτη μέλη, αρκεί τα μέτρα αυτά να ευνοούν ορισμένες επιχειρήσεις εγκατεστημένες στην ημεδαπή για να γίνει δεκτό ότι αποτελούν περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών κατά την έννοια του άρθρου 49 ΕΚ (βλ., σχετικώς, αποφάσεις του Δικαστηρίου της 5ης Ιουνίου 1997, C-398/95, SETTG, Συλλογή 1997, σ. I-3091, σκέψη 16, και της 13ης Δεκεμβρίου 2007, C-250/06, United Pan-Europe Communications Belgium κ.λπ., Συλλογή 2007, σ. I-11135, σκέψεις 37 και 38).

46 Τέτοιοι περιορισμοί θεμελιωδών ελευθεριών τις οποίες εγγυάται η Συνθήκη μπορούν να δικαιολογηθούν από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, εφόσον είναι κατάλληλοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και δεν υπερβαίνουν τα αναγκαία για την επίτευξη του σκοπού αυτού όρια (βλ., σχετικώς, απόφαση United Pan-Europe Communications Belgium κ.λπ., σκέψη 45 ανωτέρω, σκέψη 39 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

47 Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι η ελευθερία εκφράσεως, όπως αυτή προστατεύεται από το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, καταλέγεται μεταξύ των θεμελιωδών δικαιωμάτων που διασφαλίζει η κοινοτική έννομη τάξη και αποτελεί επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος δυνάμενο να δικαιολογήσει τέτοιους περιορισμούς (βλ., σχετικώς, απόφαση United Pan-Europe Communications Belgium κ.λπ., σκέψη 45 ανωτέρω, σκέψη 41 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Επιπλέον, κατά το άρθρο 10, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η ελευθερία εκφράσεως περιλαμβάνει και την ελευθερία στην ενημέρωση.

48 Εν προκειμένω, όπως επισημαίνεται με τη δέκατη ένατη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, τα μέτρα που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο συνιστούν περιορισμούς της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Εντούτοις, όπως προκύπτει από τη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36, τα μέτρα που διαλαμβάνονται στο άρθρο 3α της οδηγίας 89/552 σκοπούν στην προστασία του δικαιώματος στην ενημέρωση και στη διασφάλιση ευρείας προσβάσεως του

κοινού στην τηλεοπτική κάλυψη εκδηλώσεων, εθνικών και μη, μείζονος σημασίας για την κοινωνία. Σύμφωνα με την εικοστή πρώτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36, μια εκδήλωση θεωρείται μείζονος σημασίας οσάκις αποτελεί σημαντικό γεγονός που παρουσιάζει ενδιαφέρον για το ευρύ κοινό, εντός της Ευρωπαϊκής Ενώσεως ή εντός κράτους μέλους ή σε σημαντικό τμήμα συγκεκριμένου κράτους μέλους, και διοργανώνονται εκ των προτέρων από υπεύθυνο ο οποίος νομιμοποιείται να μεταβιβάσει τα σχετικά με την εκδήλωση αυτή δικαιώματα.

49 Ως εκ τούτου, σε περίπτωση κατά την οποία αφορούν εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία, τα μέτρα που διαλαμβάνονται στο άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552 δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος.

50 Εν συνεχεία, όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 46 ανωτέρω, τα επίμαχα μέτρα πρέπει επίσης να είναι κατάλληλα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από αυτά σκοπού και να μην υπερβαίνουν το αναγκαίο για την επίτευξή του μέτρο.

51 Τέλος, όσον αφορά το περιεχόμενο της δέκατης όγδοης αιτιολογικής σκέψεως της οδηγίας 97/36, πρέπει να επισημανθεί, πρώτον, ότι, όπως αναφέρει η Επιτροπή, με το άρθρο 3α της οδηγίας 89/552, στο οποίο παραπέμπει η αιτιολογική σκέψη αυτή, δεν επιχειρείται εναρμόνιση σε επίπεδο των συγκεκριμένων εκδηλώσεων που μπορούν να χαρακτηρισθούν από τα κράτη μέλη ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία. Συγκεκριμένα, αντιθέτως προς το γράμμα του άρθρου αυτού, ως είχε στην απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την κοινή θέση που καθόρισε το Συμβούλιο για την έκδοση της οδηγίας 97/36 (ΕΕ 1996, C 362, σ. 56), όπου μνημονεύονταν ρητώς οι χειμερινοί και θερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες, το Παγκόσμιο Κύπελλο και το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου, η διάταξη αυτή δεν παραπέμπει σε συγκεκριμένες εκδηλώσεις δυνάμενες να περιληφθούν στους εθνικούς καταλόγους.

52 Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36 συνεπάγεται ότι η καταχώριση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου σε εθνικό κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία καθίσταται άνευ άλλου τινός συμβατή με το κοινοτικό δίκαιο. Κατά μείζονα λόγο, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι αυτή η αιτιολογική σκέψη έχει την έννοια ότι το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου μπορεί ευλόγως σε κάθε περίπτωση να περιληφθεί στο σύνολό του σε τέτοιο κατάλογο, ανεξαρτήτως του ενδιαφέροντος που προκαλεί η διοργάνωση αυτή εντός του οικείου κράτους μέλους.

53 Αντιθέτως, λαμβανομένων υπόψη όσων εκτέθηκαν στις ανωτέρω σκέψεις 44 έως 49, η αιτιολογική σκέψη αυτή συνεπάγεται ότι, σε περίπτωση κατά την οποία κράτος μέλος περιλάβει αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου

στον κατάλογο που επέλεξε να καταρτίσει, δεν απαιτείται ειδική δικαιολόγηση, στην κοινοποίηση προς την Επιτροπή, όσον αφορά τον χαρακτηρισμό τους ως εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία.

54 Το βάσιμο των λόγων ακυρώσεως που προβάλλει η UEFA πρέπει να εκτιμηθεί με γνώμονα τις σκέψεις αυτές.

55 Τέλος, καθόσον η UEFA, στο πλαίσιο του δευτέρου λόγου ακυρώσεως, προβάλλει έλλειψη αιτιολογίας όσον αφορά την εκτίμηση της Επιτροπής περί σαφήνειας και διαφάνειας της διαδικασίας που ακολούθησε το Ηνωμένο Βασίλειο, το Γενικό Δικαστήριο θα εξετάσει αυτόν τον λόγο ακυρώσεως πριν από τον πρώτο, με τον οποίο τίθεται εν αμφιβόλω το αν η εκτίμηση αυτή είναι βάσιμη. Επίσης, το Γενικό Δικαστήριο θα εξετάσει τον πέμπτο λόγο ακυρώσεως πριν από τον τέταρτο. Επί του δευτέρου λόγου ακυρώσεως ο οποίος αντλείται από έλλειψη αιτιολογίας

– Επιχειρήματα των διαδίκων

56 Η UEFA υποστηρίζει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση είναι πλημμελώς αιτιολογημένη, στοιχείο το οποίο εμποδίζει το Γενικό Δικαστήριο να ασκήσει τον έλεγχό του. Καθόσον περιορίζει την ελευθερία παροχής υπηρεσιών, τον ανταγωνισμό και το δικαίωμα ιδιοκτησίας, η προσβαλλόμενη απόφαση έπρεπε να περιέχει εμπεριστατωμένη αιτιολογία. Η προσβαλλόμενη απόφαση, όμως, δεν είναι επαρκώς αιτιολογημένη όσον αφορά τη σαφήνεια και τη διαφάνεια της διαδικασίας που εφαρμόστηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο, την ελευθερία παροχής υπηρεσιών και το δίκαιο του ανταγωνισμού.

57 Συγκεκριμένα, από το γράμμα της προσβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη καμία από τις εξελίξεις που συνέβησαν μετά το 2000 προκειμένου να εκδώσει την απόφαση αυτή, οπότε δεν είχε στη διάθεσή της τα αναγκαία στοιχεία για να εκδώσει το 2007 δεόντως αιτιολογημένη απόφαση. Τα στοιχεία, όμως, όσον αφορά την τηλεθέαση των Ευρωπαϊκών Πρωταθλημάτων Ποδοσφαίρου του 2000 και του 2004 αποδεικνύουν ότι οι αγώνες στους οποίους δεν συμμετείχε εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου παρακολούθηθηκαν, στη χώρα αυτή, μόλις από το ένα τρίτο των τηλεθεατών που παρακολούθησαν αγώνες εθνικής ομάδας της χώρας αυτής. Παραλείποντας να συλλέξει στοιχεία όσον αφορά κάθε μεταβολή συνθηκών που επήλθε μετά την έκδοση της προπαρατεθείσας στη σκέψη 14 αποφάσεως Infront WM κατά Επιτροπής, η οποία κατέστησε αναγκαία την έκδοση αποφάσεως σχετικής με τον κατάλογο του Ηνωμένου Βασιλείου, η Επιτροπή παραβίασε την αρχή της χρηστής διοικήσεως. Επιπλέον, η τελευταία αυτή απόφαση δεν επικύρωσε την εκτίμηση που περιέχεται

στην από 28 Ιουλίου 2000 επιστολή (βλ. ανωτέρω σκέψεις 13 και 14) περί του ότι ο κατάλογος του Ηνωμένου Βασιλείου είναι συμβατός με το κοινοτικό δίκαιο.

58 Η Επιτροπή, όμως, απλώς μετέφερε το περιεχόμενο της επιστολής της 28ης Ιουλίου 2000 στην απόφαση, χωρίς να προβεί σε ενδελεχέστερη ανάλυση από τη στοιχειώδη που περιλαμβάνεται στο ενώπιον του τότε Πρωτοδικείου υπόμνημά της, στο πλαίσιο της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα στη σκέψη 14 απόφαση Infront WM κατά Επιτροπής. Η παράβαση αυτή του καθήκοντος εμπεριστατωμένης διερευνήσεως είχε ως αναπόδραστη συνέπεια την παράβαση της υποχρέωσης αιτιολογήσεως, καθώς και πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως όσον αφορά την ελευθερία παροχής υπηρεσιών και το δίκαιο του ανταγωνισμού.

59 Η UEFA υποστηρίζει συναφώς ότι ο περιορισμός της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών δικαιολογείται με απλή επίκληση της τηλεοπτικής προσβάσεως στις εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία, στοιχείο που συνιστά απλώς παραπομπή στο άρθρο 3α της οδηγίας 89/552, χωρίς να εκτίθενται τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που δικαιολογούν την παρέκκλιση αυτή από θεμελιώδη διάταξη της Συνθήκης. Επιπλέον, όσον αφορά το δίκαιο του ανταγωνισμού, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν επιχειρεί καν να καθορίσει τις οικείες αγορές.

60 Τέλος, η UEFA ισχυρίζεται ότι η Επιτροπή έπρεπε να αιτιολογήσει ειδικώς την επιλογή της να ακολουθήσει διαφορετική προσέγγιση από αυτήν που υιοθέτησε στην περίπτωση των κρατών μελών τα οποία περιέλαβαν στους αντίστοιχους καταλόγους τους ορισμένους μόνο αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου.

61 Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, αμφισβητεί το βάσιμο αυτού του λόγου ακυρώσεως.

– Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

62 Κατά πάγια νομολογία, η απαιτούμενη κατά το άρθρο 253 ΕΚ αιτιολογία πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στη φύση της συγκεκριμένης πράξεως, από αυτή δε πρέπει να προκύπτει κατά τρόπο σαφή και μη διφορούμενο η συλλογιστική του θεσμικού οργάνου το οποίο εξέδωσε την πράξη κατά τρόπο που να παρέχεται στους ενδιαφερομένους η δυνατότητα να λάβουν γνώση των λόγων για τους οποίους ελήφθη το μέτρο και να καθίσταται δυνατή η άσκηση του ελέγχου εκ μέρους του αρμόδιου δικαστηρίου. Η υποχρέωση αιτιολογήσεως πρέπει να εκτιμάται αναλόγως των περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως και ιδίως του περιεχομένου της πράξεως, της φύσεως των προβαλλομένων λόγων και του συμφέροντος που ενδέχεται να έχουν προς παροχή διευκρινίσεων οι αποδέκτες ή

άλλα πρόσωπα τα οποία η πράξη αφορά άμεσα και ατομικά. Η αιτιολογία δεν απαιτείται να εξειδικεύει όλα τα ουσιώδη πραγματικά και νομικά στοιχεία, καθόσον το ζήτημα κατά πόσον η αιτιολογία αποφάσεως είναι σύμφωνη προς τις απαιτήσεις του άρθρου 253 ΕΚ πρέπει να κρίνεται βάσει όχι μόνον του περιεχομένου της, αλλά και του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται, καθώς και του συνόλου των κανόνων δικαίου που διέπουν το σχετικό θέμα (απόφαση του Δικαστηρίου της 30ής Μαρτίου 2000, C-265/97 P, VBA κατά Florimex κ.λπ., Συλλογή 2000, σ. I-2061, σκέψη 93).

63 Πρέπει να υπομνησθεί, επίσης, ότι η υποχρέωση αιτιολογήσεως αποτελεί ουσιώδη τύπο που πρέπει να διακρίνεται από το ζήτημα του βασίμου της αιτιολογίας, δεδομένου ότι αυτό αφορά την επί της ουσίας νομιμότητα της επίμαχης πράξεως (απόφαση του Πρωτοδικείου της 12ης Δεκεμβρίου 2007, T-112/05, Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2007, σ. II-5049, σκέψη 94).

64 Όσον αφορά το ζήτημα αν η διαδικασία την οποία εφήρμοσε το Ηνωμένο Βασίλειο πληροί τις προϋποθέσεις της σαφήνειας και της διαφάνειας, η Επιτροπή επισήμανε, με την τέταρτη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, ότι ο κατάλογος εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου καταρτίστηκε με σαφήνεια και διαφάνεια και αφού στο κράτος μέλος αυτό είχε δρομολογηθεί εκτεταμένη διαδικασία διαβουλεύσεως (βλ. σκέψη 17 ανωτέρω).

65 Συναφώς, πρέπει να επισημανθεί ότι, πρώτον, η ίδια η UEFA μετείχε στη διαδικασία αυτή, ως διοργανώτρια του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, υποβάλλοντας, με την απευθυνόμενη προς τον υπουργό επιστολή της 23ης Δεκεμβρίου 1997, τις παρατηρήσεις της όσον αφορά το ενδεχόμενο να περιληφθεί η διοργάνωση αυτή στον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου.

66 Δεύτερον, οι διατάξεις του Broadcasting Act 1996 σχετικά με τις εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία περιλαμβάνονται σε παράρτημα της προσβαλλομένης αποφάσεως. Το άρθρο 97 του νομοθετήματος αυτού προβλέπει ότι ο κατάλογος καταρτίζεται από τον υπουργό κατόπιν διαβουλεύσεως, μεταξύ άλλων, με το πρόσωπο που διαθέτει προς πώληση τα δικαιώματα τηλεοπτικής μεταδόσεως κάθε εκδηλώσεως που παρουσιάζει ενδιαφέρον σε εθνικό επίπεδο, ανεξαρτήτως αν ο υπουργός προτείνει την καταχώρισή της ή όχι στον κατάλογο αυτόν.

67 Τρίτον, από την πέμπτη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, σε συνδυασμό με την έκτη και τη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της ίδιας αυτής αποφάσεως, προκύπτει ότι η καταχώριση του Ευρωπαϊκού

Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στον κατάλογο του Ηνωμένου Βασιλείου εγκρίθηκε από την Επιτροπή με το σκεπτικό ότι η διοργάνωση αυτή έχει ιδιαίτερη απήχηση σ' αυτό το κράτος μέλος κι όχι μόνο σε όσους παρακολουθούν συνήθως στην τηλεόραση τα αθλητικά γεγονότα και ότι μεταδιδόταν ανέκαθεν από τηλεοπτικούς σταθμούς ελεύθερης προσβάσεως έχοντας υψηλή τηλεθέαση. Τα ως άνω κριτήρια, όμως, καταλέγονται μεταξύ αυτών που έθεσε το υπουργείο πριν από τη διαδικασία διαβουλεύσεως σχετικά με τις συγκεκριμένες εκδηλώσεις που έπρεπε να περιληφθούν στον κατάλογο του Ηνωμένου Βασιλείου (βλ. ανωτέρω σκέψεις 7 και 8).

68 Ως εκ τούτου, η προσβαλλόμενη απόφαση περιλαμβάνει τα αναγκαία στοιχεία που καθιστούν δυνατό στη μεν UEFA να λάβει γνώση του λόγου για τον οποίο η Επιτροπή έκρινε ότι η διαδικασία την οποία ακολούθησε ο υπουργός χαρακτηριζόταν από σαφήνεια και διαφάνεια όσον αφορά τα κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν για την επιλογή των εκδηλώσεων που έπρεπε να περιληφθούν στον κατάλογο, τη διαβούλευση σχετικά με την επιλογή αυτή και τον καθορισμό της αρμόδιας προς τούτο αρχής, στο δε Γενικό Δικαστήριο να ασκήσει τον έλεγχο του όσον αφορά το βάσιμο της κρίσεως αυτής.

69 Καθόσον η UEFA επικαλείται ακόμη, εν γένει, ανεπαρκή αιτιολόγηση ως προς τα ζητήματα της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών και του δικαίου του ανταγωνισμού, πρέπει να υπομνησθεί ότι, με τη δέκατη ένατη και την εικοστή αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή παρέθεσε το σκεπτικό βάσει του οποίου εκτιμά ότι τα μέτρα που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο δεν αντιβαίνουν στις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου περί των ζητημάτων αυτών (βλ. ανωτέρω σκέψη 17).

70 Συναφώς, η Επιτροπή επισήμανε ότι τα μέτρα του Ηνωμένου Βασιλείου είναι κατά τα φαινόμενα αναλογικά και δικαιολογούν παρέκκλιση από την ελευθερία παροχής υπηρεσιών για επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος, όπως είναι η τηλεοπτική πρόσβαση του ευρύτερου κοινού στις εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία. Από τη δέκατη ένατη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι η Επιτροπή εξέθεσε τους λόγους για τους οποίους εκτιμά ότι οι σχετικές με την ελευθερία παροχής υπηρεσιών διατάξεις της Συνθήκης δεν απαγορεύουν να περιληφθεί το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου στον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου κατά τρόπο που να καθίσταται δυνατό στη μεν UEFA να λάβει γνώση τους και να αμφισβητήσει το βάσιμό τους, στο δε Γενικό Δικαστήριο να ασκήσει τον εκ μέρους του έλεγχο. Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι στην πέμπτη, στην έκτη και στη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως παρατίθεται το σκεπτικό βάσει του οποίου η Επιτροπή έκρινε ότι το

Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου αποτελεί εκδήλωση μείζονος σημασίας για την κοινωνία, η UEFA, ως αρχική κάτοχος των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, είναι σε θέση να εκτιμήσει αν υφίστανται στοιχεία δυνάμενα να θέσουν εν αμφιβόλω την κρίση αυτή ή να αποδείξει ότι η καταχώριση του συνόλου των αγώνων της διοργάνωσης αυτής στον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου είναι ενδεχομένως δυσανάλογο μέτρο ή ότι αντιβαίνει για άλλο λόγο στο κοινοτικό δίκαιο.

71 Όσον αφορά το δίκαιο του ανταγωνισμού, η Επιτροπή επισήμανε, στην εικοστή αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, ότι τα κριτήρια που εφαρμόστηκαν για την κατάταξη σε κατηγορίες των τηλεοπτικών οργανισμών είναι αντικειμενικά και ότι τα μέτρα του Ηνωμένου Βασιλείου καθιστούν δυνατή την ανάπτυξη ουσιαστικού και δυναμικού ανταγωνισμού για την απόκτηση των δικαιωμάτων μεταδόσεως των επίμαχων εκδηλώσεων. Επίσης, η Επιτροπή έκρινε ότι ο αριθμός των εκδηλώσεων που περιελήφθησαν στον κατάλογο δεν είναι δυσανάλογος, οπότε η καταχώρισή τους δεν συνεπάγεται στρεβλώσεις του ανταγωνισμού στις αγορές που έπονται αυτών στις οποίες δραστηριοποιούνται οι τηλεοπτικοί σταθμοί ελεύθερης προσβάσεως και η συνδρομητική τηλεόραση.

72 Διαπιστώνεται ότι, με την αιτιολογική σκέψη αυτή, η Επιτροπή επισήμανε τους λόγους για τους οποίους τα μέτρα που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο δεν αντιβαίνουν στο άρθρο 86 ΕΚ. Επιπλέον, από την ίδια αυτή αιτιολογική σκέψη προκύπτει ότι η Επιτροπή εκθέτει την άποψή της παραπέμποντας τόσο στην αγορά εντός της οποίας αποκτώνται τα δικαιώματα τηλεοπτικής μεταδόσεως των επίμαχων εκδηλώσεων όσο και στις αγορές που έπονται αυτών στις οποίες δραστηριοποιούνται οι τηλεοπτικοί σταθμοί ελεύθερης προσβάσεως και της συνδρομητικής τηλεοράσεως. Πρέπει εξάλλου να διευκρινισθεί ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν σκοπεί στην εξέταση της νομιμότητας της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων από απόψεως των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ και, ενδεχομένως, της λήψεως μέτρων βάσει του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης (ΕΚ L 1, σ. 1), αλλά να κρίνει αν τα κρατικά μέτρα είναι συμβατά με το άρθρο 86 ΕΚ. Στο πλαίσιο αυτό, πληρούται η υποχρέωση αιτιολογήσεως την οποία υπέχει η Επιτροπή βάσει του άρθρου 253 ΕΚ εφόσον το θεσμικό αυτό όργανο εκθέτει άνευ αμφισημίας τους λόγους για τους οποίους εκτιμά ότι η εθνική νομοθεσία δεν συνεπάγεται περιορισμό του ανταγωνισμού που αντιβαίνει στους εφαρμοστέους κανόνες της Συνθήκης προκειμένου περί επιχειρήσεων στις οποίες παρέχονται ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα.

73 Δεδομένου ότι οι λόγοι αυτοί περιέχονται στην εικοστή αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, η UEFA έχει τη δυνατότητα να κατανοήσει το σκεπτικό της Επιτροπής και να αμφισβητήσει το βάσιμό της ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, το οποίο δύναται εξάλλου να ασκήσει τον έλεγχο του προς τούτο.

74 Όσον αφορά το επιχείρημα της UEFA ότι η Επιτροπή δεν αιτιολόγησε επαρκώς την προσβαλλόμενη απόφαση από νομικής απόψεως, καθόσον δεν έλαβε υπόψη στοιχεία μεταγενέστερα του 2000 προκειμένου να ελέγξει την ακρίβεια των εκτιμήσεων του υπουργού, βάσει των οποίων περιελήφθη το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου στον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, διαπιστώνεται ότι δεν αφορούν την αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως, αλλά το ζήτημα αν είναι βάσιμο το σκεπτικό της. Συγκεκριμένα, καθόσον η Επιτροπή εξέθεσε, με την πέμπτη, την έκτη και τη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, τους λόγους για τους οποίους εκτιμά ότι ευλόγως περιελήφθη το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου στον επίμαχο κατάλογο, το γεγονός ότι δεν ελήφθησαν υπόψη στοιχεία δυνάμενα να αναιρέσουν τη σχετική εκτίμηση του θεσμικού οργάνου, αν υποτεθεί ότι είχε η εκτίμηση αυτή εδραιωθεί, αφορά την επί της ουσίας νομιμότητα της προσβαλλομένης αποφάσεως. Επομένως, τα επιχειρήματα αυτά θα εξετασθούν στο πλαίσιο του τρίτου λόγου ακυρώσεως.

75 Όσον αφορά το επιχείρημα ότι η Επιτροπή όφειλε να αιτιολογήσει ειδικώς την επιλογή της να εφαρμόσει διαφορετική προσέγγιση από εκείνη που είχε υιοθετήσει στην περίπτωση των κρατών μελών που περιέλαβαν στους αντίστοιχους καταλόγους τους ορισμένους μόνον αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η Επιτροπή ουδόλως είχε τέτοια υποχρέωση εν προκειμένω.

76 Συναφώς, δεδομένου ότι με το άρθρο 3α της οδηγίας 89/552 δεν επιχειρείται εναρμόνιση σε επίπεδο συγκεκριμένων εκδηλώσεων που μπορούν να χαρακτηρισθούν από τα κράτη μέλη ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία (βλ. ανωτέρω σκέψεις 51 και 52), πλείονες προσεγγίσεις του ζητήματος της καταχώρισεως αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου σε εθνικό κατάλογο δύναται να είναι συμβατές με την ως άνω διάταξη.

77 Υπό τις συνθήκες αυτές, εφόσον η καταχώριση του συνόλου των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου σε εθνικό κατάλογο είναι συμβατή με το κοινοτικό δίκαιο, ουδόλως αποκλείεται να είναι επίσης συμβατή η καταχώριση ορισμένων μόνο αγώνων της διοργανώσεως αυτής. Ως εκ τούτου, το γεγονός ότι η Επιτροπή, με τις αποφάσεις της, έκρινε διαφορετικές προσεγγίσεις ως εξίσου συμβατές με το κοινοτικό δίκαιο δεν ενέχει αφεαυτού καμία αντίφαση

και δεν απαιτεί ειδική αιτιολόγηση, αντιθέτως προς ό,τι διατείνεται η προσφεύγουσα.

78 Συνεπώς, ο δεύτερος λόγος ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί.

Επί του πρώτου λόγου ακυρώσεως, ο οποίος αντλείται από παράβαση του άρθρου 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552

– Επιχειρήματα των διαδίκων

79 Η UEFA υπενθυμίζει ότι το άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552 υποχρεώνει τα κράτη μέλη να καταρτίζουν εγκαίρως τον κατάλογο των εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία βάσει σαφούς και διαφανούς διαδικασίας. Συναφώς, με την προσβαλλόμενη απόφαση απλώς επισημαίνεται, στην τέταρτη αιτιολογική σκέψη, ότι πληρούται η προϋπόθεση αυτή και ότι οργανώθηκε εκτεταμένος κύκλος διαβουλεύσεων στο Ηνωμένο Βασίλειο.

80 Κατά την προσφεύγουσα, όμως, η διαβούλευση αυτή δεν ολοκληρώθηκε, καθόσον ο υπουργός δεν έλαβε δεόντως υπόψη τις παρατηρήσεις που διατύπωσε η UEFA στο πλαίσιο της διαβουλεύσεως. Επιπλέον, ο υπουργός αγνόησε τη γνωμοδότηση της Advisory Group on listed events (βλ. σκέψη 8 ανωτέρω), η οποία υποστήριζε ότι οι αγώνες στους οποίους δεν μετείχαν οι εθνικές ομάδες του Ηνωμένου Βασιλείου έπρεπε να περιληφθούν στην «ομάδα Β» του καταλόγου, καθώς και αυτήν της Office of Fair Trading (OFT, βρετανικής αρχής ανταγωνισμού), η οποία πρότεινε να περιληφθούν οι αγώνες στον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία μόνον οσάκις αυτό απαιτείται βάσει «υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος». Εντούτοις, ο υπουργός δεν εξέθεσε τους λόγους για τους οποίους δεν ακολούθησε τις γνωμοδοτήσεις αυτές, ούτε και εξήγησε γιατί κάθε αγώνας του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου έπρεπε να χαρακτηριστεί ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου.

81 Επίσης, δεν υπήρξε καμία διαβούλευση όσον αφορά τα κριτήρια για την κατάταξη των τηλεοπτικών οργανισμών στις κατηγορίες που προβλέφθηκαν με το άρθρο 98 του Broadcasting Act 1996 (βλ. σκέψη 9 ανωτέρω), κριτήρια που επιτείνουν τους περιορισμούς του ανταγωνισμού τους οποίους επιβάλλει η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου και καθιστούν ουσιαστικά αδύνατη την εκ μέρους τηλεοπτικών οργανισμών εγκατεστημένων στην αλλοδαπή απόκτηση των αποκλειστικών δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως των εκδηλώσεων που περιλαμβάνονται στον κατάλογο. Η κατάταξη των τηλεοπτικών οργανισμών σε κατηγορίες επηρεάζει εξάλλου την έκταση των συνεπειών που απορρέουν από την καταχώριση εκδηλώσεως στον κατάλογο.

82 Η UEFA επισημαίνει ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν τροποποίησε τον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία μετά το 1998, μολονότι έκτοτε η αγορά είχε μεταβληθεί ουσιωδώς. Δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι διαβούλευση αναγόμενη στα έτη 1997 και 1998 είναι κατάλληλη για να εκδοθεί απόφαση της Επιτροπής τον Οκτώβριο του 2007.

83 Ο Broadcasting Act 1996 δεν πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 3α της οδηγίας 89/552, καθόσον δεν υποχρεώνει τον υπουργό να εξετάζει αν μαγνητοσκοπημένη μετάδοση αρκεί προκειμένου να διασφαλισθεί το γενικό συμφέρον της τηλεοπτικής προσβάσεως σε εκδήλωση μείζονος σημασίας. Επιπλέον, η διαδικασία βάσει της οποίας επιλέγεται η ομάδα του καταλόγου στην οποία κατατάσσεται κάθε εκδήλωση δεν είναι ούτε σαφής ούτε διαφανής. Στο πλαίσιο αυτό, η περιεχόμενη στην εικοστή πρώτη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως κρίση ότι η αναλογικότητα των μέτρων του Ηνωμένου Βασιλείου ενισχύεται από το γεγονός ότι για ορισμένες από τις εκδηλώσεις που περιλαμβάνονται στον κατάλογο απαιτείται απλώς μετάδοση κατά πρόσφορο τρόπο, δεν εξηγεί για ποιο λόγο ήταν εύλογο και αναλογικό να περιληφθεί το σύνολο των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στην «ομάδα Α» του καταλόγου.

84 Η UEFA διατείνεται ότι τα μέτρα του Ηνωμένου Βασιλείου περιορίζουν τα αποκλειστικά δικαιώματα που αποκτήθηκαν από 1ης Οκτωβρίου 1996, ενώ το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου περιελήφθη στον κατάλογο αυτού του κράτους μόλις στις 25 Ιουνίου 1998. Η Επιτροπή, όμως, δεν εξέτασε αν είναι νόμιμη η επιβολή περιορισμών αναδρομικώς στα δικαιώματα που αφορούν το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου, μολονότι η ενέργεια αυτή δεν είναι κατά τα φαινόμενα συμβατή ούτε με τη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου ούτε με το άρθρο 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας 89/552.

85 Τέλος, η UEFA υπογραμμίζει ότι οι αιτιάσεις της θέτουν εν αμφιβόλω τη νομιμότητα της προσβαλλομένης αποφάσεως, καθόσον η Επιτροπή δεν έκρινε ότι η διαδικασία που ακολουθήθηκε σε εθνικό επίπεδο δεν ήταν ούτε σαφής ούτε διαφανής, χωρίς η μη αμφισβήτηση των μέτρων που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων να της στερεί τη δυνατότητα να προβάλει αυτόν τον λόγο ακυρώσεως.

86 Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, αμφισβητεί ότι αυτός ο λόγος ακυρώσεως είναι βάσιμος.

– Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

87 Πρέπει καταρχάς να υπομνησθεί ότι το άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552 δεν παραθέτει ειδικώς τα στοιχεία που πρέπει να χαρακτηρίζουν τις διαδικασίες που προβλέπονται σε εθνικό επίπεδο ως προς την κατάρτιση του καταλόγου εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία. Η διάταξη αυτή παρέχει στα κράτη μέλη περιθώριο εκτιμήσεως για την οργάνωση των διαδικασιών αυτών όσον αφορά τα στάδια που αυτές θα περιλαμβάνουν, την ενδεχόμενη διαβούλευση με τους ενδιαφερομένους και την ανάθεση διοικητικών αρμοδιοτήτων, διευκρινίζοντας πάντως ότι οι διαδικασίες πρέπει να χαρακτηρίζονται από σαφήνεια και διαφάνεια στο σύνολό τους.

88 Συγκεκριμένα, οι περιορισμοί στην άσκηση των θεμελιωδών ελευθεριών που διασφαλίζονται με τη Συνθήκη από εθνικά μέτρα δικαιολογούμενα από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος πρέπει επίσης να είναι κατάλληλοι να διασφαλίσουν την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και να μην υπερβαίνουν το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του σκοπού αυτού (βλ. σκέψη 46 ανωτέρω).

89 Έτσι, ακόμη και σε περίπτωση κατά την οποία εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις, όπως οι διαλαμβανόμενες στο άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552, σκοπούν στη διασφάλιση του δικαιώματος της ελευθερίας εκφράσεως (βλ. ανωτέρω σκέψεις 47 έως 49), οι απαιτήσεις που απορρέουν από τα μέτρα τα οποία σκοπούν στην εφαρμογή της πολιτικής αυτής πρέπει οπωσδήποτε να είναι αναλογικές προς τον εν λόγω σκοπό, ο δε τρόπος εφαρμογής τους δεν πρέπει να ενέχει διακρίσεις σε βάρος των υπηκόων άλλων κρατών μελών (βλ., σχετικώς, αποφάσεις του Δικαστηρίου της 28ης Νοεμβρίου 1989, C-379/87, Groener, Συλλογή 1989, σ. 3967, σκέψη 19, και της 12ης Ιουνίου 2003, C-112/00, Schmidberger, Συλλογή 2003, σ. I-5659, σκέψη 82).

90 Οι διαδικασίες που προβλέπουν τα κράτη μέλη για την κατάρτιση του καταλόγου εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία πρέπει να είναι σαφείς και διαφανείς σε αυτό το πλαίσιο, υπό την έννοια ότι πρέπει να στηρίζονται σε αντικειμενικά κριτήρια που είναι εκ των προτέρων γνωστά στους ενδιαφερομένους, έτσι ώστε να αποτρέπεται η κατ' αυθαίρετο τρόπο άσκηση της εξουσίας εκτιμήσεως που διαθέτουν τα κράτη μέλη όσον αφορά την καταχώριση συγκεκριμένων εκδηλώσεων στους καταλόγους τους (βλ., σχετικώς, απόφαση United Pan-Europe Communications Belgium κ.λπ., σκέψη 45 ανωτέρω, σκέψη 46). Συγκεκριμένα, μολονότι πράγματι η καταχώριση εκδηλώσεως στον κατάλογο προϋποθέτει, κατά το άρθρο 3α της οδηγίας 89/552, ότι πρόκειται για εκδήλωση μείζονος σημασίας για την κοινωνία, εντούτοις ο εκ των προτέρων καθορισμός ειδικών κριτηρίων, βάσει των οποίων εκτιμάται η σημασία αυτή, αποτελεί ουσιώδες στοιχείο προκειμένου οι εθνικές αποφάσεις να εκδίδονται με διαφάνεια

και εντός του πλαισίου της διακριτικής ευχέρειας που διαθέτουν προς τούτο οι εθνικές αρχές (βλ. σκέψη 119 κατωτέρω).

91 Η απαίτηση σαφήνειας και διαφάνειας ως προς τη διαδικασία συνεπάγεται επίσης ότι οι σχετικές διατάξεις πρέπει να καθορίζουν την αρμόδια αρχή για την κατάρτιση του καταλόγου των εκδηλώσεων, καθώς και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους.

92 Αντιθέτως, η ύπαρξη απλώς στοιχείων δυνάμενων να αναιρέσουν την εκτίμηση εθνικής αρχής ως προς τη σημασία που έχει για την κοινωνία συγκεκριμένη εκδήλωση δεν αφορά ούτε τη σαφήνεια ούτε τη διαφάνεια της ακολουθούμενης διαδικασίας, αλλά το βάσιμο της εκτιμήσεως αυτής. Το αυτό ισχύει οσάκις τα στοιχεία αυτά συνίστανται σε γνωμοδοτήσεις ή παρατηρήσεις συμβουλευτικών οργάνων, υπηρεσιών της αρμόδιας αρχής ή ενδιαφερομένων οι οποίοι μετείχαν στη διαδικασία.

93 Ως εκ τούτου, τα επιχειρήματα της UEFA που αντλούνται από το ότι δεν ελήφθησαν υπόψη οι συστάσεις της Advisory Group on listed events, της Office of Fair Trading, καθώς και οι δικές της παρατηρήσεις δεν δύνανται να θέσουν εν αμφιβόλω την εκτίμηση της Επιτροπής επί της σαφήνειας ή της διαφάνειας της διαδικασίας την οποία ακολούθησε ο υπουργός για την κατάρτιση του καταλόγου εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου (βλ. ανωτέρω σκέψεις 6 έως 8).

94 Εξάλλου, η κατά το άρθρο 3α της οδηγίας 89/552 απαίτηση σαφήνειας και διαφάνειας ούτε σκοπεί ούτε έχει ως αποτέλεσμα να υποχρεώνει την αρμόδια εθνική αρχή να εκθέτει τους λόγους για τους οποίους δεν δέχθηκε γνωμοδοτήσεις ή παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν σ' αυτήν κατά τη διαδικασία διαβουλεύσεως. Τα επιχειρήματα της UEFA που αντλούνται από το ότι ούτε ο υπουργός αλλά ούτε και η Επιτροπή δεν εξέθεσαν τους λόγους για τους οποίους δεν έγινε δεκτή η γνωμοδότηση της Advisory Group on listed events δεν μπορούν, επομένως, να καταδείξουν ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ενέχει πλάνη ως προς τον χαρακτηρισμό ως σαφούς και διαφανούς της διαδικασίας που εφαρμόσθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο.

95 Η εκτίμηση αυτή επιβάλλεται κατά μείζονα λόγο στην περίπτωση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, το οποίο μνημονεύεται στην δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36 και δύναται ευλόγως να θεωρηθεί ενιαία εκδήλωση και όχι συμπίλημα μεμονωμένων εκδηλώσεων που διακρίνονται σε αγώνες «εξαιρετικού ενδιαφέροντος», αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» και σε αγώνες της οικείας εθνικής ομάδας (βλ. σκέψη 103 ανωτέρω).

96 Υπό τις συνθήκες αυτές, εφόσον ενδιαφερόμενος εκτιμά ότι οι γνωμοδοτήσεις που υποβλήθηκαν κατά τη διαδικασία διαβουλεύσεως περιέχουν

στοιχεία που αναιρούν την τελική εκτίμηση της αρμόδιας αρχής όσον αφορά τη σημασία που έχει η επίμαχη εκδήλωση για την κοινωνία, τότε έχει τη δυνατότητα, πρώτον, να αμφισβητήσει την εκτίμηση αυτή ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και, δεύτερον, να αμφισβητήσει ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου το βάσιμο της αποφάσεως που θα εκδώσει ενδεχομένως η Επιτροπή και με την οποία θα εγκρίνει την εκτίμηση αυτή, όπως άλλωστε έπραξε η UEFA στο πλαίσιο του τρίτου λόγου ακυρώσεως.

97 Εξάλλου, το γεγονός ότι δεν υπήρξε διαβούλευση όσον αφορά τα κριτήρια κατατάξεως των τηλεοπτικών οργανισμών σε κατηγορίες, αν υποτεθεί ότι τα πράγματα έχουν έτσι, δεν αναιρεί την εκτίμηση της Επιτροπής περί της σαφήνειας ή της διαφάνειας της διαδικασίας που ακολούθησε ο υπουργός προκειμένου να καταρτισθεί ο κατάλογος των εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου. Συγκεκριμένα, η υποχρέωση σαφήνειας και διαφάνειας αφορά, κατά το άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552, τη διαδικασία καταρτίσεως του επίμαχου καταλόγου και όχι τη διαδικασία θεσπίσεως συνολικά του νομικού πλαισίου για τη διασφάλιση του δικαιώματος στην ενημέρωση. Κατά τα λοιπά, το ζήτημα αν το νομικό πλαίσιο αυτό είναι συμβατό με το κοινοτικό δίκαιο εξετάζεται από την Επιτροπή βάσει της δεύτερης παραγράφου της διατάξεως αυτής.

98 Το ζήτημα αν η Επιτροπή μπορούσε ευλόγως να στηριχθεί στα στοιχεία που προέκυψαν από διαβούλευση η οποία έλαβε χώρα πριν το 1998 προκειμένου να εκδώσει το 2007 την προσβαλλόμενη απόφαση δεν αφορά τη σαφήνεια και τη διαφάνεια της διαδικασίας που εφαρμόσθηκε σε εθνικό επίπεδο, αλλά το αν είναι βάσιμη η εκτίμηση της Επιτροπής σχετικά με την καταχώριση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στον κατάλογο του Ηνωμένου Βασιλείου, ζήτημα το οποίο θα εξετασθεί στο πλαίσιο του τρίτου λόγου ακυρώσεως.

99 Ομοίως, δεν μπορούν να γίνουν δεκτά τα επιχειρήματα της UEFA που αντλούνται από το ότι ο Broadcasting Act 1996 δεν υποχρεώνει τον υπουργό να εξετάσει καταρχάς αν το δημόσιο συμφέρον μπορεί να διασφαλισθεί επαρκώς με την εκ μέρους τηλεοπτικών σταθμών ελεύθερης προσβάσεως μαγνητοσκοπημένη κάλυψη των εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου. Επιβάλλεται, συναφώς, η διαπίστωση ότι η επιχειρηματολογία αυτή στηρίζεται σε πεπλανημένη ερμηνεία της τελευταίας περιόδου του άρθρου 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552. Συγκεκριμένα, το τμήμα αυτό της επίμαχης διατάξεως δεν υποχρεώνει τα κράτη μέλη να εξετάζουν αν ο σκοπός της τηλεοπτικής προσβάσεως σημαντικού μέρους του κοινού σε εκδήλωση μείζονος σημασίας για την κοινωνία μπορεί να διασφαλισθεί δεόντως σε περίπτωση απευθείας μεταδόσεως της εκδηλώσεως από συνδρομητικό τηλεοπτικό σταθμό και

μαγνητοσκοπημένης μεταδόσεως από σταθμό ελεύθερης προσβάσεως. Με την περίοδο αυτή της διατάξεως παρέχεται στα κράτη μέλη η δυνατότητα να προβλέπουν ότι μια εκδήλωση μείζονος σημασίας για την κοινωνία πρέπει να μεταδίδεται τηλεοπτικώς, δυνατότητα της οποίας δεν έκανε χρήση το Ηνωμένο Βασίλειο. Συγκεκριμένα, η επίμαχη εθνική νομοθεσία δεν προβλέπει υποχρεώσεις αναμεταδόσεως που βαρύνουν τους τηλεοπτικούς οργανισμούς, όπως άλλωστε προκύπτει από το άρθρο 9 του Code on sports and other listed and designated events.

100 Συναφώς, το άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552 δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη υποχρέωση να προβλέπουν χωριστές διαδικασίες για την κατάρτιση εκάστης των κατηγοριών μεταξύ των οποίων κρίνουν χρήσιμο να κατανεύουν τις εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία τους. Συγκεκριμένα, βάσει της διατάξεως αυτής απαιτείται οι εκδηλώσεις που περιλαμβάνονται στον κατάλογο να είναι πράγματι μείζονος σημασίας για την κοινωνία, χωρίς πάντως να περιλαμβάνεται ρύθμιση που να αφορά την εκτίμηση του κράτους μέλους όσον αφορά τη δυνατότητα οι εκδηλώσεις αυτές να κατανέμονται μεταξύ πλειόνων κατηγοριών. Συνεπώς, η ύπαρξη μίας μόνο διαδικασίας καταρτίσεως του επίμαχου καταλόγου δεν αναιρεί την κρίση της Επιτροπής περί της σαφήνειας και της διαφάνειας της διαδικασίας που προέβλεψε προς τούτο το Ηνωμένο Βασίλειο. Επομένως, η αιτίαση της UEFA δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

101 Κατά συνέπεια, η Επιτροπή δεν ήταν υποχρεωμένη να εκθέσει στην προσβαλλόμενη απόφαση ειδικώς τους λόγους για τους οποίους έπρεπε να περιληφθεί στην «ομάδα Α» του καταλόγου του Ηνωμένου Βασιλείου το σύνολο των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, οπότε το σχετικό επιχείρημα της UEFA πρέπει επίσης να απορριφθεί.

102 Όσον αφορά το επιχείρημα ότι ο υπουργός δεν εξέθεσε τους λόγους για τους οποίους κάθε αγώνας του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου έπρεπε να χαρακτηριστεί ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία, πρέπει, πρώτον, να υπομνησθεί ότι το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου μνημονεύεται στην δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36 ως παράδειγμα εκδηλώσεως μείζονος σημασίας για την κοινωνία. Δεύτερον, στο πλαίσιο του τρίτου λόγου ακυρώσεως, η UEFA ισχυρίζεται ότι μόνον οι αγώνες τους οποίους χαρακτηρίζει ως «εξαιρετικού ενδιαφέροντος», όπως ο εναρκτήριο αγώνας και ο τελικός, καθώς και οι αγώνες εθνικής ομάδας του Ηνωμένου Βασιλείου αποτελούν πράγματι εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία του κράτους μέλους αυτού.

103 Τρίτον, μολονότι η δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36 δεν θίγει το ζήτημα της καταχωρίσεως του συνόλου ή μέρους των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου σε εθνικό κατάλογο εκδηλώσεων

μείζονος σημασίας για την κοινωνία (βλ. σκέψη 52 ανωτέρω), ουδόλως συνάγεται ότι, καταρχήν, μόνον οι αγώνες «εξαιρετικού ενδιαφέροντος» και οι αγώνες εθνικής ομάδας του Ηνωμένου Βασιλείου μπορούν να χαρακτηρισθούν ως τέτοιες εκδηλώσεις για την κοινωνία αυτού του κράτους μέλους και, ως εκ τούτου, να περιληφθούν στον κατάλογο αυτόν. Συγκεκριμένα, το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου αποτελεί διοργάνωση που μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ενιαία εκδήλωση και όχι συμπίλημα μεμονωμένων εκδηλώσεων που διακρίνονται σε αγώνες «εξαιρετικού ενδιαφέροντος», αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» και σε αγώνες της οικείας εθνικής ομάδας. Συναφώς, είναι αξιοσημείωτο ότι, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, τα αποτελέσματα των αγώνων «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» καθορίζουν την τύχη των ομάδων στη διοργάνωση σε τέτοιο βαθμό που η συμμετοχή τους σε αγώνες «εξαιρετικού ενδιαφέροντος» ή σε αγώνες στους οποίους μετέχει η οικεία εθνική ομάδα μπορεί να εξαρτάται από αυτά. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» καθορίζουν τους αντιπάλους της οικείας εθνικής ομάδας στις επόμενες φάσεις της διοργανώσεως. Επιπλέον, τα αποτελέσματα των αγώνων «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» μπορούν ακόμη και να καθορίσουν την παρουσία ή όχι αυτής της εθνικής ομάδας στην επόμενη φάση της διοργανώσεως.

104 Λαμβάνοντας υπόψη το ειδικό πλαίσιο που καθιστά δυνατό να θεωρηθεί το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου ενιαία εκδήλωση, ο υπουργός δεν ήταν υποχρεωμένος να αιτιολογήσει ενδελεχέστερα την κρίση του για κάθε αγώνα της διοργανώσεως αυτής, δηλαδή και όσον αφορά τους αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος», ιδίως όταν τα σχετικά στατιστικά στοιχεία δεν αποδεικνύουν ότι οι αγώνες αυτοί προσελκύουν κατά σύστημα μικρό αριθμό τηλεθεατών (βλ. σκέψεις 126 έως 135 κατωτέρω).

105 Εξάλλου, το επιχείρημα που αντλείται από την προβαλλόμενη αναδρομική ισχύ της νομοθεσίας του Ηνωμένου Βασιλείου δεν αφορά τη σαφήνεια και τη διαφάνεια της διαδικασίας που εφαρμόστηκε για να καταρτισθεί ο κατάλογος των εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία αυτού του κράτους μέλους. Καθόσον η UEFA υπονοεί, προβάλλοντας το επιχείρημα αυτό, παράβαση του άρθρου 3α, παράγραφος 3, της οδηγίας 89/552, αρκεί η διαπίστωση ότι με τη διάταξη αυτή καθορίζονται, στο πλαίσιο του μηχανισμού αμοιβαίας αναγνώρισεως, οι υποχρεώσεις των κρατών μελών που δεν έχουν καταρτίσει κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία. Ως εκ τούτου, η μνεία των δικαιωμάτων που αποκτήθηκαν κατόπιν της δημοσιεύσεως της οδηγίας 97/36 αφορά τη ρύθμιση την οποία πρέπει να θεσπίσουν τα λοιπά αυτά κράτη μέλη προκειμένου να τηρήσουν τις υποχρεώσεις τους αμοιβαίας αναγνώρισεως και όχι

τις ενέργειες του κράτους μέλους που κατήρτισε τον κατάλογο, εν προκειμένω του Ηνωμένου Βασιλείου.

106 Επομένως, τα επιχειρήματα της UEFA δεν αποδεικνύουν ότι η Επιτροπή υπέπεσε σε πλάνη κρίνοντας ότι η εκτεθείσα στις ανωτέρω σκέψεις 7 και 8 διαδικασία ήταν σαφής και διαφανής.

107 Ο πρώτος λόγος ακυρώσεως πρέπει, κατά συνέπεια, να απορριφθεί.

Επί του τρίτου λόγου ακυρώσεως, ο οποίος αντλείται από παράβαση του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας 89/552

– Επιχειρήματα των διαδίκων

108 Η UEFA διατείνεται ότι όσον αφορά το σύνολο των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου δεν πληρούται κανένα από τα κριτήρια που παραθέτει η Επιτροπή στην πέμπτη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως (βλ σκέψη 17 ανωτέρω).

109 Όσον αφορά το πρώτο κριτήριο, η UEFA υποστηρίζει ότι η εκτίμηση της Επιτροπής που παρατίθεται στην έκτη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, περί του ότι το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου έχει στο σύνολό του ιδιαίτερη απήχηση στο Ηνωμένο Βασίλειο, διότι είναι ιδιαίτερος δημοφιλής στο ευρύ κοινό και όχι μόνο στους τηλεθεατές που συνήθως παρακολουθούν στην τηλεόραση τα αθλητικά γεγονότα, ενέχει πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως. Η πλάνη αυτή αφορά τον χαρακτηρισμό του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στο σύνολό του ως εκδήλωση μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, διότι, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου δεν πληροί το πρώτο από τα κριτήρια που παρατίθενται στην πέμπτη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως.

110 Συγκεκριμένα, από δύο έρευνες για το Ηνωμένο Βασίλειο τις οποίες ανέθεσε η UEFA σε εξειδικευμένη εταιρία προκύπτει ότι μεταξύ των ατόμων που «συνήθως δεν ενδιαφέρονται» ή «δεν ενδιαφέρονται καθόλου για το ποδόσφαιρο» μικρό μόνο ποσοστό ενδιαφέρεται για τους αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στους οποίους δεν μετέχει εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου. Έτσι, ποσοστό 20 % αυτών που «συνήθως δεν ενδιαφέρονται» για το ποδόσφαιρο επιδεικνύει κάποιο ενδιαφέρον για τέτοιους αγώνες, το 1 % ενδιαφέρεται ιδιαίτερος, ενώ το 45 % ενδιαφέρεται για αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στους οποίους μετέχει εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου. Επιπλέον, μεταξύ αυτών που παρακολουθούν περιστασιακά τις τηλεοπτικές μεταδόσεις ποδοσφαιρικών αγώνων, μόνο το 33 %

ενδιαφέρεται για έναν αγώνα στον οποίο δεν μετέχει εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου έναντι του 56 % που επιδεικνύει ενδιαφέρον σε αντίθετη περίπτωση, ενώ, μεταξύ όσων δεν παρακολουθούν ποτέ ποδόσφαιρο στην τηλεόραση, μόνο το 4 % ενδιαφέρεται για έναν αγώνα στον οποίο δεν μετέχει εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου

111 Τα αποτελέσματα αυτά ενισχύονται από τα στοιχεία σχετικά με την τηλεθέαση στο Ηνωμένο Βασίλειο, σύμφωνα με τα οποία οι αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου του 2004 στους οποίους δεν μετείχε εθνική ομάδα από το Ηνωμένο Βασίλειο προσήλκυσαν, κατά μέσο όρο, ποσοστό μόλις 32 % του κοινού που παρακολουθούσε τηλεόραση κατά τον χρόνο διεξαγωγής τους, ενώ το 67 % των τηλεθεατών, κατά μέσο όρο, παρακολούθησε τους αγώνες στους οποίους μετείχε εθνική ομάδα από αυτό το κράτος μέλος. Από τα στοιχεία για τα Ευρωπαϊκά Πρωταθλήματα Ποδοσφαίρου του 2000 και του 2008 προκύπτει ανάλογη εικόνα, ενώ, όσον αφορά το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου του 1996, οι αγώνες της φάσεως των ομίλων στους οποίους δεν μετείχε εθνική ομάδα από το Ηνωμένο Βασίλειο προσήλκυσαν, κατά μέσο όρο, το ήμισυ των τηλεθεατών που παρακολούθησαν τους αγώνες εθνικής ομάδας αυτού του κράτους μέλους στο ίδιο στάδιο της διοργανώσεως. Τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν, κατά την UEFA, ότι οι αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στους οποίους δεν μετέχει εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου δεν έχουν ιδιαίτερη απήχηση στην κοινωνία αυτού του κράτους μέλους, οπότε είναι εσφαλμένη η εκτίμηση ότι οι τηλεθεατές που συνήθως δεν παρακολουθούν ποδόσφαιρο ενδιαφέρονται για τους αγώνες αυτούς και ότι αυτοί αποτελούν γεγονότα μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου.

112 Επιπλέον, η UEFA υποστηρίζει ότι δύο αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου του 2004 και δύο αγώνες της αντίστοιχης διοργανώσεως του 2008 μεταδόθηκαν, κατόπιν αδείας της Office of Communications, από τηλεοπτικούς σταθμούς της δεύτερης εκ των κατηγοριών που καθόρισε η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου (βλ. σκέψη 9 ανωτέρω) προσελκύνοντας μεταξύ 4 000 και 739 000 τηλεθεατών. Κατά την UEFA, όμως, αν αυτοί οι αγώνες ήταν πράγματι μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, το BBC και η ITV δεν θα ζητούσαν την άδεια για να τα τους μεταδώσουν από τους δευτερεύοντες σταθμούς τους, ενώ οι αγώνες αυτοί δεν θα είχαν τόσο χαμηλή τηλεθέαση. Η UEFA προσθέτει ότι οι τηλεοπτικοί σταθμοί που μετέδωσαν τους αγώνες αυτούς καλύπτουν σημαντικό μέρος του κοινού του Ηνωμένου Βασιλείου (31,6 εκατομμύρια το 2004 και 50,4 εκατομμύρια το 2008), οπότε τα εν λόγω στοιχεία τηλεθέσεως δεν μπορούν να αποδοθούν σε χαμηλό ποσοστό καλύψεως του πληθυσμού.

113 Όσον αφορά το τέταρτο από τα κριτήρια αυτά, το οποίο έχει κατά τα φαινόμενα επιλέξει η Επιτροπή στην δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως για την περίπτωση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, η UEFA ισχυρίζεται ότι είναι ακατάλληλο για την αξιολόγηση της σημασίας εκδηλώσεως για την κοινωνία. Συγκεκριμένα, πριν τη διάδοση της συνδρομητικής τηλεοράσεως το κριτήριο αυτό πληρούταν ως προς όλες τις αθλητικές εκδηλώσεις τις οποίες κάλυπτε η τηλεόραση.

114 Εξάλλου, οι αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στους οποίους δεν μετέχει εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου προσελκύουν συστηματικά εντός αυτού του κράτους μέλους σημαντικά μικρότερο αριθμό τηλεθεατών από αυτόν των τηλεθεατών που παρακολουθούν αγώνες στους οποίους μετέχει μια τέτοια ομάδα, οπότε, εκτός των αγώνων «εξαιρετικού ενδιαφέροντος», μόνον αυτοί στους οποίους μετέχει τέτοια ομάδα έχουν όντως σημασία για το σύνολο της κοινωνίας του Ηνωμένου Βασιλείου. Το στοιχείο αυτό έχει μάλιστα αναγνωρισθεί με απόφαση της Επιτροπής σχετική με τον ανταγωνισμό στον τομέα των οπτικοακουστικών μέσων. Ενδεικτικό είναι άλλωστε το γεγονός ότι οι αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στους οποίους δεν μετείχε εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου δεν έφθασαν τα ποσοστά τηλεθέασης της τελευταίας από τις 10 δημοφιλέστερες αθλητικές εκδηλώσεις του έτους 2007, ούτε της τελευταίας από τις 100 δημοφιλέστερες τηλεοπτικές εκπομπές του 2006 και του 2007.

115 Το υπέρτερο ενδιαφέρον για την εθνική ομάδα χαρακτηρίζει επίσης τις συνήθειες των τηλεθεατών σε άλλα κράτη μέλη, όπως είναι η Γερμανία, η Ισπανία, η Γαλλία, η Ιταλία και οι Κάτω Χώρες, τα δε στοιχεία για το Ηνωμένο Βασίλειο καταδεικνύουν ακόμη εντονότερη τάση προς την κατεύθυνση αυτή και μάλιστα και όσον αφορά κι άλλα αθλήματα. Εκτός, όμως, του Βασιλείου του Βελγίου και του Ηνωμένου Βασιλείου, όλα σχεδόν τα κράτη μέλη που κατήρτισαν καταλόγους εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία περιέλαβαν, όσον αφορά το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου, μόνον τους αγώνες «εξαιρετικού ενδιαφέροντος» και τους αγώνες της αντίστοιχης εθνικής ομάδας. Εντούτοις, καμία αντικειμενική διαφορά δεν δικαιολογεί τη διαφορετική προσέγγιση που ακολούθησε το Ηνωμένο Βασίλειο, στοιχείο που η Επιτροπή θα μπορούσε να διαπιστώσει αν διερευνούσε το ζήτημα αυτό.

116 Συνεπώς, αποφαινόμενη ότι το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου αποτελεί, στο σύνολό του, εκδήλωση μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, η Επιτροπή υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως. Η πλάνη αυτή συνεπάγεται επίσης εκ των πραγμάτων δυσμενή διάκριση σε βάρος της UEFA, στο πλαίσιο της μεταβιβάσεως των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως

του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στο Ηνωμένο Βασίλειο. Έτσι, η Επιτροπή δεν διακρίβωσε δεόντως αν τα εθνικά μέτρα είναι συμβατά με το κοινοτικό δίκαιο, παραβαίνοντας την υποχρέωση που υπέχει από το άρθρο 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας 89/552.

117 Η UEFA προσθέτει ότι, αν η δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36 έπρεπε να ερμηνευθεί ως έχουσα την έννοια ότι το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου είναι στο σύνολό του εκδήλωση μείζονος σημασίας για την κοινωνία, τότε στερείται νομιμότητας, στοιχείο που μπορεί να αναγνωρισθεί βάσει του άρθρου 241 ΕΚ.

118 Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, αμφισβητεί το βάσιμο αυτού του λόγου ακυρότητας και επισημαίνει ότι η UEFA δεν είχε το δικαίωμα να εγείρει ένσταση βάσει του άρθρου 241 ΕΚ κατά της οδηγίας 97/36. Επιπλέον, η Επιτροπή επιβεβαιώνει ότι το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου στο σύνολό του πληροί το πρώτο και το τέταρτο κριτήριο της πέμπτης αιτιολογικής σκέψεως της προσβαλλομένης αποφάσεως, όπως προκύπτει άλλωστε από την έκτη και τη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της.

– Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

119 Πρέπει να υπομνησθεί καταρχάς ότι, ορίζοντας ότι στα κράτη μέλη απόκειται να καθορίσουν τις εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία τους, κατά την έννοια της εικοστής πρώτης αιτιολογικής σκέψεως της οδηγίας 97/36, το άρθρο 3α της οδηγίας 89/552 παρέχει προς τούτο στα κράτη μέλη σημαντικό περιθώριο εκτιμήσεως.

120 Εν συνεχεία, ανεξαρτήτως του ότι το άρθρο 3α της οδηγίας 89/552 δεν προβαίνει σε εναρμόνιση των συγκεκριμένων εκδηλώσεων που μπορούν να χαρακτηρισθούν από κράτος μέλος ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία (βλ. σκέψεις 51 και 52 ανωτέρω), η μνεία του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36 δηλώνει ότι η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρήσει ότι η καταχώριση αγώνων της διοργανώσεως αυτής σε κατάλογο εκδηλώσεως αντιβαίνει στο κοινοτικό δίκαιο, για τον λόγο ότι το οικείο κράτος μέλος δεν της κοινοποίησε τους ειδικούς λόγους που τους καθιστούν εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία (βλ. σκέψη 53 ανωτέρω). Πάντως, ενδεχόμενη κρίση της Επιτροπής ότι η καταχώριση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στο σύνολό του σε κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία κράτους μέλους είναι συμβατή με το κοινοτικό δίκαιο, για τον λόγο ότι η διοργάνωση αυτή, ως εκ των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της, μπορεί πράγματι να θεωρηθεί ενιαία

εκδήλωση, δύναται να αμφισβητηθεί βάσει ειδικών στοιχείων που θα αποδεικνύουν ότι οι αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» δεν έχουν τέτοια σημασία για την κοινωνία του κράτους αυτού.

121 Συγκεκριμένα, όπως προεκτέθηκε στις σκέψεις 51 και 52, ούτε η δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36 ούτε το άρθρο 3α της οδηγίας 89/552 εξετάζουν το ζήτημα αν το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου ορθώς περιελήφθη στο σύνολό του σε κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία, ανεξαρτήτως του ενδιαφέροντος που προκαλούν εντός του οικείου κράτους μέλους οι αγώνες του και ειδικά οι αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος».

122 Συνεπώς, η όποια συζήτηση περί της νομιμότητας της οδηγίας 97/36 όσον αφορά τον χαρακτηρισμό του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στο σύνολό του, και όχι μόνον των αγώνων «εξαιρετικού ενδιαφέροντος» και των αγώνων εθνικής ομάδας του Ηνωμένου Βασιλείου, ως εκδηλώσεως μείζονος σημασίας για την κοινωνία αυτού του κράτους μέλους (βλ. σκέψη 117 ανωτέρω), θα ήταν άνευ αντικειμένου, δεδομένου ότι η δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της δεν αφορά το ζήτημα αυτό. Επομένως, δεν απαιτείται να αποφανθεί το Γενικό Δικαστήριο επί του ζητήματος αν ορθώς η UEFA ήγειρε σχετικώς, με το υπόμνημά της απαντήσεως, ένσταση βάσει του άρθρου 241 ΕΚ.

123 Επιπλέον, όπως επισημάνθηκε με την ανωτέρω σκέψη 103, το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ενιαία διοργάνωση και όχι συμπίλημα μεμονωμένων εκδηλώσεων που διακρίνονται σε αγώνες διαφορετικών επιπέδων ως προς το ενδιαφέρον που προκαλούν, οπότε η προσέγγιση που υιοθέτησε ο υπουργός δεν είναι αυθαίρετη, αλλά εντός του περιθωρίου εκτιμήσεως που διαθέτει.

124 Η σημασία των αγώνων «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» συνάγεται εξάλλου και από το γεγονός και μόνον ότι αποτελούν μέρος της διοργανώσεως αυτής, ακριβώς όπως και άλλα αθλήματα, για τα οποία το ενδιαφέρον, μολονότι είναι συνήθως περιορισμένο, αυξάνεται οσάκις αυτά διεξάγονται στο πλαίσιο των Ολυμπιακών Αγώνων.

125 Ως εκ τούτου, μη θέτοντας εν αμφιβόλω την άποψη ότι δεν πρέπει να γίνεται διάκριση, όσον αφορά την εκτίμηση περί της σπουδαιότητας του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, μεταξύ, αφενός, αγώνων «εξαιρετικού ενδιαφέροντος» και αγώνων εθνικής ομάδας αυτού του κράτους μέλους, και, αφετέρου, αγώνων «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος», αλλά η διοργάνωση πρέπει να τυγχάνει συνολικής αντιμετώπισεως και όχι να θεωρείται σειρά μεμονωμένων εκδηλώσεων (έκτη και

δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, βλ. σκέψη 17 ανωτέρω), η Επιτροπή ουδόλως υπέπεσε σε πλάνη.

126 Τέλος, τα αποτελέσματα των ερευνών των οποίων τη διενέργεια παρήγγειλε η UEFA επιβεβαιώνουν, αντί να αναιρούν, την εκτίμηση αυτή, οπότε τα επιχειρήματα που προβάλλει η προσφεύγουσα κατά της εν λόγω εκτιμήσεως στο πλαίσιο του υπό κρίση λόγου ακυρώσεως δεν θέτουν εν αμφιβόλω τις κρίσεις που περιλαμβάνονται στην έκτη και στη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως.

127 Συγκεκριμένα, πρώτον, πρέπει να επισημανθεί ότι η καταχώριση των αγώνων «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» στον εθνικό κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία δεν απαιτεί οι αγώνες αυτοί να προσελκύουν τον αριθμό τηλεθεατών που προσελκύουν οι αγώνες «εξαιρετικού ενδιαφέροντος» και οι αγώνες της οικείας εθνικής ομάδας, ούτε να προκαλούν ενδιαφέρον ίσης εντάσεως με αυτό που προκαλούν οι αγώνες «εξαιρετικού ενδιαφέροντος» και οι αγώνες της οικείας εθνικής ομάδας.

128 Δεύτερον, αντιθέτως προς ό,τι διατείνεται η UEFA, το γεγονός ότι το 21 % των κατοίκων του Ηνωμένου Βασιλείου οι οποίοι δεν ενδιαφέρονται συνήθως για το ποδόσφαιρο δηλώνουν ότι ενδιαφέρονται για τους αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στους οποίους δεν μετέχει εθνική ομάδα από το Ηνωμένο Βασίλειο, έναντι ποσοστού 45 % οι οποίοι δηλώνουν ότι ενδιαφέρονται για τους αγώνες στους οποίους μετέχει τέτοια ομάδα (βλ. σκέψη 110 ανωτέρω), αποδεικνύει ότι η πρώτη εκ των κατηγοριών αυτών αγώνων προκαλεί, σε αυτούς που δεν καταλέγονται στους φίλους του ποδοσφαίρου, ενδιαφέρον σαφώς μεγαλύτερο από αυτό που προκαλούν, στην ίδια ομάδα τηλεθεατών, αγώνες που δεν αποτελούν μέρος μεγάλης διεθνούς ποδοσφαιρικής διοργανώσεως σε επίπεδο εθνικών ομάδων και στους οποίους δεν μετέχει εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου. Το ίδιο ισχύει και όσον αφορά το 7 % των κατοίκων του Ηνωμένου Βασιλείου οι οποίοι δεν ενδιαφέρονται καθόλου για το ποδόσφαιρο και οι οποίοι δηλώνουν εντούτοις ότι ενδιαφέρονται για τους αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στους οποίους δεν μετέχει εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου, έναντι ποσοστού 17 % της ίδιας ομάδας τηλεθεατών οι οποίοι δηλώνουν ότι ενδιαφέρονται για τους αγώνες τέτοιας ομάδας. Συγκεκριμένα, αντιθέτως προς ό,τι συμβαίνει στην περίπτωση των αγώνων «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, τα άτομα που, σύμφωνα με τα ίδια τα δεδομένα της επίμαχης έρευνας, δεν ενδιαφέρονται συνήθως ή δεν ενδιαφέρονται καθόλου για το ποδόσφαιρο δεν επιδεικνύουν εξ ορισμού ενδιαφέρον για αγώνες που δεν εντάσσονται στο πρόγραμμα μεγάλης διεθνούς ποδοσφαιρικής διοργανώσεως σε επίπεδο εθνικών

ομάδων και στους οποίους, επιπροσθέτως, δεν μετέχει εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου.

129 Οι κρίσεις αυτές επιβεβαιώνονται και από το γεγονός ότι, κατά την ίδια έρευνα, το 33 % των κατοίκων του Ηνωμένου Βασιλείου που παρακολουθούν περιστασιακά ποδόσφαιρο στην τηλεόραση ενδιαφέρεται για τους αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στους οποίους δεν μετέχει εθνική ομάδα αυτού του κράτους μέλους, έναντι ποσοστού 56 % το οποίο ενδιαφέρεται για τους αγώνες τέτοιας ομάδας. Τα ποσοστά αυτά αυξάνονται αντιστοίχως στο 36 και στο 55 % σε περίπτωση διευρύνσεως του δείγματος κατά τρόπο που να περιλαμβάνει και όσους δεν παρακολουθούν ποτέ ποδόσφαιρο στην τηλεόραση και καταδεικνύουν ότι η εκτίμηση της Επιτροπής ότι το σύνολο των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου έχει ιδιαίτερη απήχηση στο ευρύ κοινό δεν ενέχει πλάνη.

130 Όσον αφορά τα στοιχεία σχετικά με τα ποσοστά τηλεθέσεως που προσκόμισε η UEFA όσον αφορά το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου του 2004, πρέπει να επισημανθεί ότι οι αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» προσήλκυσαν ποσοστό κυμαινόμενο μεταξύ του 25,5 και του 44,2 % του συνόλου των τηλεθεατών, με μέγιστο αριθμό τα 8,8 εκατομμύρια τηλεθεατές, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για τους αγώνες της εθνικής ομάδας της Αγγλίας κυμαίνονται μεταξύ του 65,9 και του 72,5 %, με μέγιστο αριθμό τα 20,7 εκατομμύρια τηλεθεατές.

131 Τα στοιχεία για το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου του 2000 παρουσιάζουν παρεμφερή εικόνα, καθόσον οι αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» προσήλκυσαν ποσοστό που κυμαίνεται μεταξύ του 25,7 και του 49,6 % του συνόλου των τηλεθεατών, με μέγιστο αριθμό τα 9,7 εκατομμύρια τηλεθεατές, ενώ οι αγώνες της εθνικής ομάδας της Αγγλίας προσήλκυσαν ποσοστά που κυμαίνονται μεταξύ του 58,5 και του 74,9 % του ιδίου συνόλου, με μέγιστο αριθμό τα 16,9 εκατομμύρια τηλεθεατές.

132 Τα στοιχεία για το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου, τα οποία εκφράζονται σε απόλυτους αριθμούς τηλεθεατών, καταδεικνύουν ότι οι αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» προσήλκυσαν αριθμό τηλεθεατών κυμαινόμενο μεταξύ των 2,9 και των 8,5 εκατομμυρίων, ενώ οι αγώνες της εθνικής ομάδας της Αγγλίας προσήλκυσαν αριθμό τηλεθεατών κυμαινόμενο μεταξύ των 8,7 και των 23,8 εκατομμυρίων.

133 Πρέπει να προστεθεί ότι, κατά την ίδια έρευνα, ο τελικός του Football Association Cup του έτους 2007 (της εθνικής διοργανώσεως κυπέλλου ποδοσφαίρου) προσήλκυσε περίπου 10,1 εκατομμύρια τηλεθεατές.

134 Τόσο απολύτως όσο και συσχετιζόμενα με τα ποσοστά και τα στοιχεία τηλεθέσεως που σημείωσαν οι αγώνες της εθνικής ομάδας της Αγγλίας, αλλά και με τα στοιχεία τηλεθέσεως του τελικού του Football Association Cup του 2007, τα ποσοστά και τα στοιχεία τηλεθέσεως σχετικά με τους αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» επιβεβαιώνουν ότι οι αγώνες αυτοί προσελκύουν, στο Ηνωμένο Βασίλειο, ιδιαίτερος ευρύ κοινό, γεγονός που εξηγείται αποκλειστικώς και μόνο από το ότι περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου. Τα στατιστικά στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν τις εκτιμήσεις που προεκτέθηκαν στις σκέψεις 103 και 124 και ενισχύουν την άποψη που εκτίθεται στη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, ότι δηλαδή οι αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, περιλαμβανομένων των αγώνων «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» έχουν κατά παράδοση υψηλή τηλεθέαση. Ως εκ τούτου, ακόμη κι αν υποτεθεί ότι, όπως διατείνεται η UEFA, η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη στοιχεία μεταγενέστερα του 2000, αυτό δεν δύναται να θέσει εν αμφιβόλω τις κρίσεις που διαμόρφωσε βάσει παλαιότερων στοιχείων.

135 Η ανάλυση αυτή δεν τίθεται εν αμφιβόλω από τα φερόμενα ως ιδιαίτερος χαμηλά ποσοστά τηλεθέσεως που επικαλείται η UEFA για τους δύο αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου του 2004 και τους δύο αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου του 2008 (βλ. σκέψη 112 ανωτέρω). Συγκεκριμένα, όπως επισημαίνει η UEFA, τρεις από τους αγώνες αυτούς διεξήχθησαν ταυτόχρονα με άλλους στους οποίους δεν μετείχε εθνική ομάδα από το Ηνωμένο Βασίλειο και οι οποίοι προσήλκυσαν μεταξύ 4,6 και 8,8 εκατομμυρίων τηλεθεατών μεταδιδόμενοι από σταθμούς ελεύθερης προσβάσεως εμπίπτοντες στην πρώτη από τις κατηγορίες που καθορίστηκαν με τη νομοθεσία αυτού του κράτους μέλους. Επομένως, το επιχείρημα αυτό δεν αποδεικνύει ότι οι αγώνες στους οποίους δεν μετέχει εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου δεν προσελκύουν, εν γένει, μεγάλο αριθμό τηλεθεατών. Όσον αφορά τον τέταρτο αγώνα, μεταξύ της Γαλλίας και της Ελβετίας, αυτός διεξήχθη ταυτόχρονα με αγώνα της εθνικής ομάδας της Αγγλίας ο οποίος προσήλκυσε 18,2 εκατομμύρια τηλεθεατές, γεγονός που εξηγεί σαφώς γιατί παρακολούθησαν τη μετάδοση του αγώνα μόνο 4 000 τηλεθεατές, κατά μείζονα λόγο όταν ο αγώνας μεταδόθηκε από διαδικτυακό σταθμό, όπως είναι το BBCi.

136 Όσον αφορά το επιχείρημα ότι αν οι εν λόγω αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» ήταν πράγματι μείζονος σημασίας για την κοινωνία, τότε οι τηλεοπτικοί οργανισμοί θα έπρεπε να τους μεταδίδουν μέσω των κύριων τηλεοπτικών σταθμών τους, αυτό δεν μπορεί να γίνει δεκτό. Πρέπει να υπομνησθεί συναφώς ότι, πρώτον, η καταχώριση των αγώνων αυτών στον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου

δικαιολογείται από το γεγονός ότι το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου μπορεί ευλόγως να χαρακτηριστεί ως τέτοια εκδήλωση στο σύνολό του (βλ. ανωτέρω σκέψη 103) και, δεύτερον, ότι η καταχώριση των αγώνων «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» στον κατάλογο αυτό δεν προϋποθέτει ότι οι αγώνες αυτοί έχουν την ίδια σπουδαιότητα με τους αγώνες «εξαιρετικού ενδιαφέροντος» ή τους αγώνες της οικείας εθνικής ομάδας (βλ. ανωτέρω σκέψη 127). Επιπλέον, δεν απαιτείται κατ' ανάγκη όλοι οι αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» να είναι μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου προκειμένου το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου να μπορεί ευλόγως να περιληφθεί στο σύνολό του στον κατάλογο των εκδηλώσεων αυτών του εν λόγω κράτους μέλους. Αντιθέτως, αρκεί το χαρακτηριστικό γνώρισμα που προεκτέθηκε στη σκέψη 103 να αφορά ορισμένους από τους αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος», των οποίων ούτε ο αριθμός ούτε οι αντίπαλες ομάδες μπορούν να προσδιορισθούν κατά τον χρόνο καταρτίσεως του καταλόγου ή τον χρόνο κτήσεως των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως, για να δικαιολογηθεί η έλλειψη διακρίσεως μεταξύ των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου αναλόγως της σημασίας τους για την κοινωνία. Επομένως, λαμβάνοντας υπόψη ότι τα στοιχεία τηλεθέσεως για τους συγκεκριμένους αυτούς αγώνες συνιστούν εξαίρεση από τον κανόνα και μπορούν να εξηγηθούν (βλ. σκέψεις 134 και 135 ανωτέρω), το γεγονός ότι το BBC ή η ITV δεν επέλεξαν να μεταδώσουν τους αγώνες αυτούς σε κάποιον από τους κύριους σταθμούς τους δεν αναιρεί την προεκτεθείσα στη σκέψη 125 κρίση.

137 Εξάλλου, η προεκτεθείσα στη σκέψη 134 κρίση δεν αντιβαίνει σ' αυτήν που περιέχεται στην τεσσαρακοστή αιτιολογική σκέψη της αποφάσεως 2000/400/EK της Επιτροπής, της 10ης Μαΐου 2000, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 81 [ΕΚ] (υπόθεση αριθ. IV/32.150 – Eurovision, EE L 151, σ. 18), την οποία υπονοεί η UEFA (βλ. σκέψη 114 ανωτέρω). Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη εκείνη, οι διεθνείς διοργανώσεις είναι συνήθως πιο ελκυστικές για το κοινό ορισμένης χώρας απ' ό,τι οι εθνικές διοργανώσεις εφόσον μετέχει σ' αυτές η εθνική ομάδα ή η πρωταθλήτρια της χώρας, ενώ οι διεθνείς διοργανώσεις στις οποίες δεν μετέχει εθνική ομάδα ή η πρωταθλήτρια της χώρας προκαλούν συνήθως μικρό ενδιαφέρον. Στη μεγάλη πλειονότητα των περιπτώσεων, όμως, στο Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου μετέχει εθνική ομάδα από το Ηνωμένο Βασίλειο. Επιπλέον, ακόμη κι όταν κατ' εξαίρεση δεν συνέβη αυτό, το γεγονός ότι στην τελική φάση δεν θα μετάσχει καμία από τις εθνικές ομάδες του Ηνωμένου Βασιλείου διαπιστώνεται συνήθως μετά την κατάρτιση του καταλόγου των εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία αυτού του κράτους μέλους, αλλά

και κατόπιν της μεταβιβάσεως των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως για τη διοργάνωση του οικείου έτους.

138 Το γεγονός ότι το Ηνωμένο Βασίλειο ακολούθησε διαφορετική προσέγγιση απ' ό,τι άλλα κράτη μέλη, τα οποία περιέλαβαν στους καταλόγους τους κυρίως αγώνες «εξαιρετικού ενδιαφέροντος» ή αγώνες της αντίστοιχης εθνικής ομάδας τους, δεν αναιρεί τις προηγούμενες εκτιμήσεις, βάσει των οποίων ορθώς κρίθηκε ότι η διοργάνωση αυτή στο σύνολό της αποτελεί εκδήλωση μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου. Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι με το άρθρο 3α της οδηγίας 89/552 δεν επιχειρείται εναρμόνιση σε επίπεδο συγκεκριμένων εκδηλώσεων οι οποίες μπορούν να χαρακτηρισθούν από τα κράτη μέλη ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία (βλ. σκέψεις 51 και 52 ανωτέρω), πλείονες προσεγγίσεις όσον αφορά την καταχώριση των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου σε εθνικό κατάλογο μπορούν να είναι συμβατές με την επίμαχη διάταξη.

139 Ως εκ τούτου, τα επιχειρήματα της UEFA προς απόδειξη του ότι οι εκτιμήσεις που περιλαμβάνονται στην έκτη και στη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως σχετικά με την ιδιαίτερη απήχηση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στο σύνολό του για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου και με τον αριθμό των τηλεθεατών που παρακολουθούν όλους τους αγώνες της διοργανώσεως αυτής ενέχουν πλάνη και δεν μπορούν να γίνουν δεκτά.

140 Το αυτό ισχύει και όσον αφορά το επιχείρημα που αντλείται από το ότι, πριν την εμφάνιση της συνδρομητικής τηλεοράσεως, όλες οι εκδηλώσεις μεταδίδονταν από σταθμούς ελεύθερης προσβάσεως, οπότε το σχετικό κριτήριο δεν ασκεί επιρροή. Πρέπει να επισημανθεί συναφώς ότι, μολονότι η συνδρομητική τηλεόραση εμφανίστηκε σαφώς αργότερα από την τηλεόραση ελεύθερης προσβάσεως, το γεγονός ότι προγενέστερα μια εκδήλωση μεταδιδόταν κατά παράδοση από σταθμό ελεύθερης προσβάσεως εξακολουθεί να συνιστά κριτήριο που ασκεί επιρροή. Συγκεκριμένα, ακόμη και πριν την εμφάνιση της συνδρομητικής τηλεοράσεως, σημαντικός αριθμός εκδηλώσεων δεν μεταδίδονταν από τους σταθμούς ελεύθερης προσβάσεως της εποχής εκείνης, οπότε δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι σήμερα στην περίπτωση τέτοιας εκδηλώσεως το κριτήριο αυτό πληρούται άνευ άλλου τινός. Όπως, όμως, προκύπτει από ανακοίνωση του Ηνωμένου Βασιλείου προς την Επιτροπή, της 24ης Μαρτίου 1999, της οποίας το περιεχόμενο παρατίθεται και σε έγγραφο που φέρει τον τίτλο «Σχέδιο απαντήσεως στην από 23 Δεκεμβρίου 1998 επιστολή της Επιτροπής» και επισυνάπτεται στο υπόμνημα αντικρούσεως, το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου μεταδιδόταν κατά παράδοση στο Ηνωμένο Βασίλειο από σταθμούς ελεύθερης προσβάσεως και

ότι από το 1998 όλοι οι αγώνες του μεταδίδονται απευθείας. Δεδομένου ότι η UEFA δεν αμφισβήτησε τα στοιχεία αυτά, το επιχείρημά της σχετικά με την κατά παράδοση κάλυψη του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου από σταθμούς ελεύθερης προσβάσεως πρέπει να απορριφθεί.

141 Δεδομένου ότι το επιχείρημα της UEFA ότι η Επιτροπή, επιβεβαιώνοντας την εκτίμηση του υπουργού ότι το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου αποτελεί, στο σύνολό του, εκδήλωση μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, υπέπεσε σε πλάνη δεν μπορούν να γίνουν δεκτά, ο υπό κρίση λόγος ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί.

Επί του πέμπτου λόγου ακυρώσεως, ο οποίος αντλείται από παράβαση των σχετικών με την ελευθερία παροχής υπηρεσιών διατάξεων της Συνθήκης

– Επιχειρήματα των διαδίκων

142 Η UEFA ισχυρίζεται ότι, όπως αναγνωρίζεται με τη δέκατη ένατη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, με την απόφαση αυτή οι εγκατεστημένοι σε άλλα κράτη μέλη τηλεοπτικοί οργανισμοί στερούνται τη δυνατότητα να μεταδώσουν απευθείας τους αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στο Ηνωμένο Βασίλειο, οπότε η προσβαλλόμενη απόφαση περιορίζει την ελευθερία παροχής υπηρεσιών. Μολονότι, όμως, τυχόν περιορισμοί της ελευθερίας αυτής δύνανται να δικαιολογηθούν από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, πρέπει πάντως να είναι συμβατοί με τους σκοπούς της Συνθήκης, να ισχύουν αδιακρίτως και να έχουν αναλογικό χαρακτήρα. Το σχετικό βάρος αποδείξεως το φέρει αυτός που επικαλείται ότι ο επίμαχος περιορισμός είναι δικαιολογημένος.

143 Εν προκειμένω, ο κατάλογος του Ηνωμένου Βασιλείου περιλαμβάνει εκδηλώσεις, όπως αγώνες στους οποίους δεν μετέχει εθνική ομάδα αυτού του κράτους μέλους, που δεν μπορούν ευλόγως να χαρακτηρισθούν ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία. Ο περιορισμός της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών εκ του λόγου ότι οι αγώνες αυτοί περιλαμβάνονται στον κατάλογο του Ηνωμένου Βασιλείου δεν εξυπηρετεί γενικό συμφέρον και δεν είναι συμβατός με τους σκοπούς της Συνθήκης.

144 Επιπλέον, οι επίμαχοι περιορισμοί έχουν εκ των πραγμάτων ως αποτέλεσμα δυσμενή διάκριση σε βάρος των τηλεοπτικών οργανισμών που είναι εγκατεστημένοι σε άλλα κράτη μέλη εκτός του Ηνωμένου Βασιλείου, καθόσον στην πρώτη κατηγορία εμπίπτουν μόνο τρεις τηλεοπτικοί οργανισμοί του κράτους μέλους αυτού, δηλαδή το BBC, η ITV και το Channel 4. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η

επίμαχη νομοθεσία προστατεύει τους τρεις αυτούς οργανισμούς από οποιονδήποτε ανταγωνισμό εκ μέρους τηλεοπτικών οργανισμών εγκατεστημένων σε άλλα κράτη μέλη. Η εμπειρία, όμως, αποδεικνύει ότι τέτοιοι τηλεοπτικοί οργανισμοί μπορούν να εισδύσουν στην αγορά του Ηνωμένου Βασιλείου αποκτώντας τα δικαιώματα τηλεοπτικής μεταδόσεως των ποδοσφαιρικών αγώνων που δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία αυτού του κράτους μέλους.

145 Η UEFA αμφισβητεί επίσης τον αναλογικό χαρακτήρα των μέτρων που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο, για τον λόγο ότι πλείονες αγώνες του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου δεν είναι εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία αυτού του κράτους μέλους, οπότε η προσβαλλόμενη απόφαση αντιβαίνει επίσης και στην αρχή αυτή. Η μη αναλογικότητα των μέτρων του Ηνωμένου Βασιλείου επιτείνεται από τις απαιτήσεις που πρέπει να πληροί ένας τηλεοπτικός οργανισμός προκειμένου να ενταχθεί στην πρώτη κατηγορία τηλεοπτικών οργανισμών.

146 Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, αμφισβητεί ότι ο λόγος ακυρώσεως αυτός είναι βάσιμος.

– Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

147 Όπως γίνεται δεκτό με τη δέκατη ένατη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, ο μηχανισμός αμοιβαίας αναγνωρίσεως ο οποίος ενεργοποιείται με την προσβαλλόμενη απόφαση, βάσει του άρθρου 3α της οδηγίας 89/552, έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών στην κοινή αγορά, την οποία καθιερώνει το άρθρο 49 ΕΚ.

148 Συγκεκριμένα, όπως υπογραμμίζει η UEFA, ανεξαρτήτως αν η προπαρατεθείσα στις σκέψεις 9 και 10 νομοθεσία εφαρμόζεται αδιακρίτως τόσο στις επιχειρήσεις που εμπίπτουν στις δύο κατηγορίες που καθόρισε η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου, στην πράξη είναι σαφώς λιγότερο πιθανό να μην ενδιαφερθεί κανένας τηλεοπτικός οργανισμός της πρώτης κατηγορίας, εγκατεστημένος κατά πάσα πιθανότητα σ' αυτό το κράτος μέλος, να καλύψει το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου παρέχοντας έτσι σε ανταγωνιστή εγκατεστημένο σε άλλο κράτος μέλος τη δυνατότητα να ζητήσει από την Office of Communications άδεια μεταδόσεως της εν λόγω εκδηλώσεως ουσιαστικά κατ' αποκλειστικότητα (βλ. σκέψη 12 ανωτέρω), παρά να συμβεί το αντίθετο.

149 Πάντως, οι περιορισμοί αυτοί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών μπορούν να δικαιολογηθούν εφόσον σκοπούν στην προστασία του δικαιώματος στην ενημέρωση και στη διασφάλιση ευρείας προσβάσεως του κοινού στις τηλεοπτικές

μεταδόσεις, εθνικών ή όχι, εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία, υπό την πρόσθετη προϋπόθεση ότι είναι κατάλληλοι για να διασφαλισθεί η επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και ότι δεν υπερβαίνουν το αναγκαίο για την επίτευξή του μέτρο (βλ. σκέψεις 44 έως 50 ανωτέρω).

150 Συναφώς, επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι η UEFA αμφισβητεί τη νομιμότητα της προσβαλλομένης απόφασης από απόψεως των διατάξεων της Συνθήκης οι οποίες αφορούν την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, καθόσον η Επιτροπή εγκρίνει την καταχώριση αγώνων στους οποίους δεν μετέχει εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου στον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία αυτού του κράτους μέλους. Κατά την UEFA, οι αγώνες αυτοί δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για να χαρακτηρισθούν ως εκδηλώσεις μείζονος σημασίας, οπότε ο περιορισμός της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών είναι δυσανάλογος.

151 Πρέπει να επισημανθεί ότι το επιχείρημα της UEFA καταδεικνύει σύγχυση μεταξύ, αφενός, της μείζονος σημασίας που έχει για την κοινωνία μια εκδήλωση, στοιχείο που αποτελεί την πρώτη προϋπόθεση η οποία πρέπει να πληρούται και η οποία αποτελεί τον επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος που δικαιολογεί τον περιορισμό θεμελιώδους ελευθερίας διασφαλιζομένης από τη Συνθήκη (βλ. σκέψεις 44 έως 49 ανωτέρω), και, αφετέρου, του αναλογικού χαρακτήρα του επίμαχου περιορισμού, στοιχείο που αποτελεί τη δεύτερη προϋπόθεση την οποία πρέπει να πληροί η περιορίζουσα τέτοια ελευθερία εθνική νομοθεσία προκειμένου να είναι συμβατή με το κοινοτικό δίκαιο (βλ. σκέψη 50 ανωτέρω).

152 Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να επισημανθεί ότι, όπως προκύπτει από τις ανωτέρω σκέψεις 123 έως 141, το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ενιαία εκδήλωση μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, δεδομένου ότι τα στοιχεία τηλεθέασης σχετικά με τους αγώνες στους οποίους δεν μετείχε εθνική ομάδα από αυτό το κράτος μέλος επιβεβαιώνουν και δεν αναιρούν την εκτίμηση που παρατίθεται στην έκτη και στην όγδοη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης απόφασης. Επιβάλλεται, επομένως, η διαπίστωση ότι η αιτίαση ότι οι επίμαχοι αγώνες δεν είναι μείζονος σημασίας για την κοινωνία, οπότε τα μέτρα που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο δεν είναι αναλογικά, στηρίζεται, εν πάση περιπτώσει, σε εσφαλμένη μείζονα πρόταση συλλογισμού. Συνεπώς, η αιτίαση αυτή δεν αναιρεί την κρίση της Επιτροπής όσον αφορά την καταλληλότητα και τον αναλογικό χαρακτήρα της καταχωρίσεως του συνόλου των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, δεδομένου ότι η διοργάνωση αυτή αποτελεί ενιαία εκδήλωση.

153 Ο πέμπτος λόγος ακυρώσεως πρέπει συνεπώς να απορριφθεί.

Επί του τετάρτου λόγου ακυρώσεως, ο οποίος αντλείται από παράβαση των σχετικών με τον ανταγωνισμό διατάξεων της Συνθήκης

– Επιχειρήματα των διαδίκων

154 Η UEFA διατείνεται ότι, παραβλέποντας τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την απόφαση Infront WM κατά Επιτροπής, σκέψη 14 ανωτέρω, η Επιτροπή δεν εξέτασε τις επιπτώσεις των μέτρων του Ηνωμένου Βασιλείου στον ανταγωνισμό. Συγκεκριμένα, από το γράμμα της εικοστής αιτιολογικής σκέψεως της προσβαλλομένης αποφάσεως (βλ. σκέψη 17 ανωτέρω) προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν καθόρισε καν τις οικείες αγορές. Η UEFA παρατηρεί συναφώς ότι, όπως συνάγεται από την απόφαση 2000/400, η απόκτηση των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως ορισμένων μεγάλων αθλητικών διοργανώσεων, όπως το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου, αποτελεί χωριστή αγορά. Η Επιτροπή, όμως, δεν εξέτασε αν η απόκτηση των δικαιωμάτων απευθείας μεταδόσεως του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου αποτελεί αφεαυτής αγορά που προηγείται της τηλεοπτικής αγοράς, εντός της οποίας ανταγωνίζονται πλείονες τηλεοπτικοί οργανισμοί.

155 Εάν γινόταν δεκτό ότι υφίσταται τέτοια αγορά, τότε η προσβαλλόμενη απόφαση, και όχι η οδηγία 89/552, θα είχε ως συνέπεια σοβαρή μείωση και στρέβλωση του ανταγωνισμού στο πλαίσιο της αγοράς αυτής. Η UEFA επισημαίνει συναφώς ότι ο καθορισμός των τηλεοπτικών οργανισμών που εμπίπτουν στην πρώτη κατηγορία την οποία όρισε η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου (βλ. ανωτέρω σκέψη 9) έχει στην πράξη ως αποτέλεσμα να επιτρέπει μόνο στο BBC, στην ITV και στο Channel 4 να αποκτούν τα δικαιώματα απευθείας μεταδόσεως των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, οπότε όλοι οι ανταγωνιστές τους που εκμεταλλεύονται συνδρομητικούς σταθμούς αποκλείονται ευθύς εξαρχής από την αγορά αυτή.

156 Τα μέτρα του Ηνωμένου Βασιλείου έχουν επομένως ως αποτέλεσμα να φέρουν σε προνομιακή θέση τους τρεις αυτούς τηλεοπτικούς οργανισμούς, δύο εκ των οποίων εκμεταλλεύθηκαν το προνόμιο αυτό σε βάρος της UEFA. Ουσιαστικά η κατάσταση αυτή είναι παρεμφερής της παραχωρήσεως ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων κατά την έννοια του άρθρου 86, παράγραφος 1, ΕΚ. Συγκεκριμένα, βάσει της νομοθεσίας του Ηνωμένου Βασιλείου, σε περιορισμένο αριθμό τηλεοπτικών οργανισμών, εν προκειμένω σ' αυτούς που υπάγονται στην πρώτη εκ των κατηγοριών που καθορίζει η νομοθεσία αυτή, παρέχεται η δυνατότητα να

αποκτήσουν τα δικαιώματα απευθείας μεταδόσεως του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στο Ηνωμένο Βασίλειο και αποκλείονται εκ των πραγμάτων οι σταθμοί συνδρομητικής τηλεοράσεως από τη διαδικασία αυτή. Στο πλαίσιο αυτό, υφίσταται ένας μόνο δυνητικός αγοραστής των δικαιωμάτων μεταδόσεως των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου για το Ηνωμένο Βασίλειο, καθόσον το BBC και η ITV, οι μόνες επιχειρήσεις που επέδειξαν σχετικό ενδιαφέρον, κατά παράδοση υποβάλλουν προσφορές από κοινού. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο περιοριστικός καθορισμός των τηλεοπτικών οργανισμών που υπάγονται στην πρώτη κατηγορία κατά τη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου έχει ως αποτέλεσμα να ενισχύσει και να ενθαρρύνει, σε βάρος της UEFA και των καταναλωτών αυτού του κράτους μέλους, την αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορά των τηλεοπτικών οργανισμών που προστατεύονται από κάθε ανταγωνισμό εκ μέρους επιχειρήσεων εγκατεστημένων στο Ηνωμένο Βασίλειο ή σε άλλα κράτη μέλη. Σε κάθε περίπτωση, οι τηλεοπτικοί οργανισμοί που υπάγονται στην πρώτη από τις κατηγορίες που καθορίστηκαν με τη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου κατέχουν από κοινού δεσπόζουσα θέση στην αγορά αποκτήσεως των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στο εν λόγω κράτος μέλος.

157 Όπως προκύπτει, όμως, από την εικοστή αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη τα αποτελέσματα αυτά επί του ανταγωνισμού πριν αποφανθεί ότι τα μέτρα του Ηνωμένου Βασιλείου είναι συμβατά με τις περί ανταγωνισμού διατάξεις της Συνθήκης. Επιπλέον, η Επιτροπή αγνόησε την άποψη του γενικού διευθυντή της Office of Fair Trading, ότι η καταχώριση εκδηλώσεως στον κατάλογο των εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία πρέπει να συνιστά μέτρο που λαμβάνεται κατ' εξαίρεση και σε πρόδηλες μόνο περιπτώσεις, ακριβώς λόγω των αντίθετων προς τον ανταγωνισμό αποτελεσμάτων που έχει.

158 Η Επιτροπή υπέπεσε επίσης σε πλάνη διακρίνοντας, στην εικοστή αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως, μεταξύ αγοράς τηλεοράσεως ελεύθερης προσβάσεως και αγοράς συνδρομητικής τηλεοράσεως, παρότι οι επιχειρήσεις των δύο τύπων εκμεταλλεύσεως ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την απόκτηση των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως, το κοινό και τη διαφήμιση. Το στοιχείο αυτό αναγνωρίστηκε από την αρχή ανταγωνισμού του Ηνωμένου Βασιλείου (Competition Commission).

159 Οι παραλείψεις αυτές καθίστανται ακόμη πιο προφανείς στην προκειμένη περίπτωση, καθόσον η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη τα στοιχεία σχετικά με τις μεταβολές της αγοράς οπτικοακουστικών μέσων μετά το 2000. Πλην όμως,

οποιαδήποτε ανάλυση επί θεμάτων ανταγωνισμού πρέπει να λαμβάνει υπόψη την κατάσταση κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως της Επιτροπής.

160 Κατά συνέπεια, η Επιτροπή υπέπεσε σε πλάνη κρίνοντας ότι τα μέτρα του Ηνωμένου Βασιλείου δεν συνεπάγονται ουσιώδη και δυσανάλογη στρέβλωση του ανταγωνισμού.

161 Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, αμφισβητεί ότι ο λόγος ακυρώσεως αυτός είναι βάσιμος.

– Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

162 Πρέπει να επισημανθεί ότι η επιχειρηματολογία που προβάλλει η UEFA στο πλαίσιο του υπό κρίση λόγου ακυρώσεως αναλύεται σε δύο αιτιάσεις.

163 Η πρώτη αιτίαση αφορά τις συνέπειες του γεγονότος ότι, λαμβανομένης υπόψη της σημασίας που έχει η αποκλειστικότητα της τηλεοπτικής μεταδόσεως των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου για τους τηλεοπτικούς οργανισμούς που υπάγονται στη δεύτερη κατηγορία που καθορίστηκε με τη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου, οι οργανισμοί αυτοί δεν ενδιαφέρονται για την αγορά μη αποκλειστικών δικαιωμάτων μεταδόσεως. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται, κατά την UEFA, περιορισμούς του ανταγωνισμού σε πλείονες αγορές, όπως είναι αυτή της αποκτήσεως των εν λόγω δικαιωμάτων, η αγορά της διαφημίσεως και η αγορά της μεταδόσεως των αθλητικών εκδηλώσεων από συνδρομητικούς τηλεοπτικούς σταθμούς, εξαιτίας της μείωσης του αριθμού των τηλεοπτικών οργανισμών που δραστηριοποιούνται στις αγορές αυτές. Στο ίδιο πλαίσιο, η UEFA προσάπτει επίσης στην Επιτροπή ότι δεν καθόρισε τις αγορές αυτές και δεν εξέθεσε την εκτίμησή της σχετικά με τους ως άνω περιορισμούς.

164 Πρέπει να επισημανθεί συναφώς ότι οι επίμαχες συνέπειες απορρέουν εμμέσως από τους περιορισμούς της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών που έχουν ως αποτέλεσμα τα μέτρα του Ηνωμένου Βασιλείου. Όπως, όμως, κρίθηκε στο πλαίσιο του πέμπτου λόγου ακυρώσεως, οι περιορισμοί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών λόγω της καταχωρίσεως του συνόλου των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος και δεν είναι ούτε ακατάλληλοι ούτε δυσανάλογοι. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι τα αποτελέσματα όσον αφορά τον αριθμό των δυνητικών ανταγωνιστών, τα οποία εμφανίζονται ως αναπότρεπτη συνέπεια αυτών των περιορισμών της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών, αντιβαίνουν στα άρθρα της Συνθήκης που αφορούν τον ανταγωνισμό. Υπό τις συνθήκες αυτές, η

Επιτροπή δεν όφειλε να προβεί σε ενδελεχέστερη ανάλυση ως προς τις συνέπειες από αυτήν στην οποία όντως προέβη.

165 Η δεύτερη αιτίαση αφορά τα ειδικά δικαιώματα τα οποία, κατά την προσφεύγουσα, παρασχέθηκαν στο BBC και στην ITV και τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα να επιτρέψουν ή να καταστήσουν δυνατή την κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσεως που κατέχουν οι τηλεοπτικοί οργανισμοί αυτοί στη σχετική αγορά, δηλαδή, κατά την UEFA, στην αγορά δικαιωμάτων μεταδόσεως των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου.

166 Συγκεκριμένα, κατά το άρθρο 86, παράγραφος 1, ΕΚ, δηλαδή τον εφαρμοστέο κανόνα περί ανταγωνισμού στην περίπτωση κρατικών μέτρων (απόφαση του Δικαστηρίου της 16ης Σεπτεμβρίου 1999, C-22/98, Becu κ.λπ., Συλλογή 1999, σ. I-5665, σκέψη 31), απαγορεύεται τα κράτη μέλη να περιάγουν, με νομοθετικά, κανονιστικά ή διοικητικά μέτρα, τις δημόσιες επιχειρήσεις και τις επιχειρήσεις στις οποίες παρέχουν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα σε κατάσταση στην οποία οι εν λόγω επιχειρήσεις θα μπορούσαν να περιέλθουν με δικές τους αυτοτελείς ενέργειες μόνον αν παρέβαιναν τις διατάξεις των άρθρων 12 ΕΚ και 81 ΕΚ έως 89 ΕΚ (βλ., σχετικώς, απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Δεκεμβρίου 1991, C-18/88, GB-Inno-BM, Συλλογή 1991, σ. I-5941, σκέψη 20).

167 Συναφώς, μολονότι ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα κατά την έννοια της διατάξεως αυτής παρέχονται οσάκις το κράτος προστατεύει περιορισμένο αριθμό επιχειρήσεων και εφόσον η προστασία αυτή δύναται να επηρεάσει ουσιαστικά την ικανότητα των λοιπών επιχειρήσεων να ασκούν την εν λόγω οικονομική δραστηριότητα στην ίδια γεωγραφική περιοχή και υπό ουσιαστικά παρόμοιες συνθήκες (απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Οκτωβρίου 2001, C-475/99, Ambulanz Glöckner, Συλλογή 2001, σ. I-8089, σκέψη 24), εντούτοις, βάσει της νομοθεσίας του Ηνωμένου Βασιλείου, δεν παρέχεται τέτοια προστασία στους εν λόγω τηλεοπτικούς οργανισμούς.

168 Έτσι, πρόκειται για τέτοια δικαιώματα σε περίπτωση κατά την οποία οι αρχές του Δημοσίου παρέχουν δικαίωμα μονοπωλιακής εκμεταλλεύσεως (απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Φεβρουαρίου 1998, C-163/96, Raso κ.λπ., Συλλογή 1998, σ. I-533, σκέψη 23), οσάκις μπορούν να εμποδίσουν την είσοδο ανταγωνιστή στην αγορά όπου δραστηριοποιείται ο κάτοχος των δικαιωμάτων ή σε παρεμφερή αγορά για λόγους σχετικούς με τα αρνητικά αποτελέσματα που θα είχε μια τέτοια είσοδος όσον αφορά τη λειτουργία και την αποδοτικότητα του εν λόγω δικαιούχου (απόφαση Ambulanz Glöckner, σκέψη 167 ανωτέρω, σκέψεις 7, 23 και 25) ή τις ανάγκες σε εργατικό δυναμικό (απόφαση Becu κ.λπ., σκέψη 166 ανωτέρω, σκέψη 23), ή οσάκις ο δικαιούχος δύναται, μέσω της σχετικής νομοθεσίας, να επηρεάσει τις προϋποθέσεις ασκήσεως της επίμαχης

δραστηριότητας εκ μέρους των ανταγωνιστών του, αναλόγως των συμφερόντων του ή των συνεπειών που θα είχε η δραστηριότητα των δεύτερων στην αγορά αυτή ή ακόμη και σε παρεμφερή αγορά (βλ., σχετικώς, αποφάσεις του Δικαστηρίου της 19ης Μαρτίου 1991, C-202/88, Γαλλία κατά Επιτροπής, Συλλογή 1991, σ. I-1223, σκέψη 51, και της 18ης Ιουνίου 1991, C-260/89, EPT, Συλλογή 1991, σ. I-2925, σκέψη 37, απόφαση GB-Inno-BM, σκέψη 166 ανωτέρω, σκέψη 25, και απόφαση της 1ης Ιουλίου 2008, C-49/07, ΜΟΤΟΕ, Συλλογή 2008, σ. I-4863, σκέψη 43).

169 Εντούτοις, αντί να απαγορεύει η ίδια ή να παρέχει στο BBC, στην ITV ή στο Channel 4 το δικαίωμα να απαγορεύουν σε οποιονδήποτε τηλεοπτικό οργανισμό την απόκτηση των δικαιωμάτων μεταδόσεως των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου ή να επηρεάσει τις προϋποθέσεις μεταδόσεως των αγώνων αυτών, η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου περιορίζεται να αποκλείσει τη δυνατότητα μεταδόσεώς τους κατ' αποκλειστικότητα εντός αυτού του κράτους μέλους, χωρίς να διακρίνει προς τούτο μεταξύ των δύο κατηγοριών τηλεοπτικών οργανισμών (βλ. σκέψεις 9 και 10 ανωτέρω). Πρέπει να διευκρινισθεί σχετικώς ότι η UEFA διατείνεται πεπλανημένα ότι το BBC και η ITV είναι οι μόνοι τηλεοπτικοί οργανισμοί που έχουν δικαίωμα να αποκτήσουν τα δικαιώματα τηλεοπτικής μεταδόσεως του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου για το Ηνωμένο Βασίλειο. Όπως αντιθέτως, καταρχάς, το άρθρο 101 του Broadcasting Act 1996 θέτει, κατ' ουσίαν, απαγόρευση αποκλειστικής μεταδόσεως. Εν συνεχεία, όπως μόλις επισημάνθηκε, η απαγόρευση αυτή αφορά αδιακρίτως όλους τους τηλεοπτικούς οργανισμούς που υπάγονται στις δύο κατηγορίες τις οποίες καθόρισε η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου. Τέλος, η επίμαχη απαγόρευση συνοδεύεται από τη διάταξη του άρθρου 99 του Broadcasting Act 1996, βάσει της οποίας κηρύσσεται άκυρη κάθε σύμβαση με αντικείμενο τη μετάδοση εκδηλώσεως που περιλαμβάνεται στον κατάλογο καθόσον σκοπεί στην παροχή αποκλειστικού δικαιώματος, ανεξαρτήτως τηλεοπτικού οργανισμού.

170 Ως εκ τούτου, η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου απαγορεύει την αποκλειστικότητα όλων των τηλεοπτικών οργανισμών όχι μόνο στο στάδιο της μεταδόσεως, αλλά και σε αυτό της συνάψεως των συμβάσεων με αντικείμενο τη μετάδοση, οπότε κανένας τηλεοπτικός οργανισμός που εμπίπτει στη δικαιοδοσία του κράτους μέλους αυτού δεν μπορεί να συνάψει εγκύρως σύμβαση με αντικείμενο την κατ' αποκλειστικότητα τηλεοπτική μετάδοση εκδηλώσεως περιλαμβανομένης στον κατάλογο. Αντιθέτως, βάσει της νομοθεσίας αυτής επιτρέπεται αδιακρίτως στους τηλεοπτικούς οργανισμούς των δύο κατηγοριών που καθορίστηκαν με την εν λόγω νομοθεσία να υποβάλουν προσφορά για την απόκτηση των δικαιωμάτων μη αποκλειστικής τηλεοπτικής μεταδόσεως των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου.

171 Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι ορισμένοι μόνο τηλεοπτικοί οργανισμοί της πρώτης κατηγορίας, όπως το BBC και η ITV, μεταδίδουν τελικώς, κατόπιν αδειας της Office of Communications, το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου στο Ηνωμένο Βασίλειο, δεδομένου ότι οι ανταγωνιστές τους ενδιαφέρονται μόνο για την αποκλειστική μετάδοση και, ως εκ τούτου, δεν υποβάλλουν προσφορά για την απόκτηση των σχετικών δικαιωμάτων (βλ. σκέψη 12 ανωτέρω), δεν ισοδυναμεί με παροχή ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων στους ως άνω οργανισμούς, κατά την έννοια του άρθρου 86, παράγραφος 1, ΕΚ. Συγκεκριμένα, το στοιχείο αυτό, αν υποθεθεί ότι έτσι έχουν τα πράγματα, είναι το αποτέλεσμα της σημασίας που προσδίδεται στην αποκλειστικότητα στο πλαίσιο του επιχειρηματικού προτύπου που ακολουθούν οι τηλεοπτικοί οργανισμοί οι οποίοι εκμεταλλεύονται συνδρομητικούς σταθμούς και όχι κάποιας απαγορεύσεως που θέτει η νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου, δεδομένου ότι αυτή ισχύει αδιακρίτως για τους τηλεοπτικούς οργανισμούς αμφοτέρων των κατηγοριών. Ως εκ τούτου, τα μέτρα του Ηνωμένου Βασιλείου δεν περιορίζουν τη δυνατότητα των επιχειρήσεων που εκμεταλλεύονται σταθμούς συνδρομητικής τηλεόρασης να ασκούν, όσον αφορά την απόκτηση των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μετάδοσης του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, τη δραστηριότητά τους υπό ουσιαστικά ισότιμους όρους με τους ισχύοντες για το BBC ή την ITV.

172 Ο τέταρτος λόγος ακυρώσεως πρέπει, συνεπώς, να απορριφθεί.

Επί του έκτου λόγου ακυρώσεως, ο οποίος αντλείται από προσβολή του δικαιώματος ιδιοκτησίας της UEFA

– Επιχειρήματα των διαδίκων

173 Η UEFA επισημαίνει ότι το δικαίωμα ιδιοκτησίας διασφαλίζεται από την κοινοτική έννομη τάξη ως γενική αρχή της και μνημονεύεται στο άρθρο 17 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που διακηρύχθηκε στη Νίκαια στις 7 Δεκεμβρίου 2000 (ΕΕ C 364, σ. 1). Η UEFA παρατηρεί ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα κατά την εφαρμογή διατάξεως όπως αυτή του άρθρου 3α της οδηγίας 89/552.

174 Εν προκειμένω, όπως δέχθηκε η Επιτροπή και το τότε Πρωτοδικείο στο πλαίσιο της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση Infront WM κατά Επιτροπής, σκέψη 14 ανωτέρω, ο κατάλογος που ενέκρινε η Επιτροπή έθιγε το δικαίωμα ιδιοκτησίας της UEFA, καθόσον απέκλειε τη δυνατότητα μεταβιβάσεως των δικαιωμάτων της κατ' αποκλειστικότητα μετάδοσης του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, γεγονός που περιορίζει ουσιωδώς τον κύκλο των

ενδιαφερομένων για μια τέτοια αγορά. Ο περιορισμός αυτός του δικαιώματος ιδιοκτησίας της UEFA, ο οποίος αναγνωρίστηκε εξάλλου εν προκειμένω από την Επιτροπή, δεν αιτιολογήθηκε, καθόσον η προσβαλλόμενη απόφαση δεν περιλαμβάνει ανάλυση των μέτρων του Ηνωμένου Βασιλείου από της απόψεως αυτής.

175 Επιπλέον, η Επιτροπή δεν ενέκρινε εν προκειμένω την καταχώριση μόνο των αγώνων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, αλλά του συνόλου των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, οπότε τα επίμαχα μέτρα δεν είναι τα κατά το δυνατόν λιγότερο περιοριστικά, λαμβανομένου υπόψη του επιδιωκόμενου σκοπού.

176 Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, αμφισβητεί το βάσιμο αυτού του λόγου ακυρώσεως.

– Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

177 Πρέπει να υπομνησθεί, όπως δεν αμφισβητείται μεταξύ των διαδίκων, ότι η UEFA είναι η διοργανώτρια του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου κατά την έννοια της εικοστής πρώτης αιτιολογικής σκέψεως της οδηγίας 97/36, οπότε οποιοσδήποτε επιθυμεί την εκμετάλλευση των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως της διοργανώσεως αυτής πρέπει να τα αποκτήσει από την UEFA ή από πρόσωπο που τα απέκτησε από αυτήν.

178 Έτσι, στο μέτρο που η αξία των δικαιωμάτων αυτών μπορεί να θιγεί από τα νομικά αποτελέσματα της προσβαλλομένης αποφάσεως (βλ. σκέψεις 30 έως 34 ανωτέρω), μπορεί να υπάρξει και προσβολή του δικαιώματος ιδιοκτησίας της UEFA.

179 Επιπλέον, από τη νομολογία προκύπτει ότι σε περίπτωση κατά την οποία κράτος μέλος επικαλείται διατάξεις όπως αυτές των άρθρων 46 ΕΚ και 55 ΕΚ προκειμένου να δικαιολογήσει ρύθμιση δυνάμενη να παρακωλύσει την άσκηση της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών ή της ελευθερίας εγκαταστάσεως, η δικαιολόγηση αυτή, την οποία προβλέπει το κοινοτικό δίκαιο, πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα των γενικών αρχών του δικαίου, ιδίως δε των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Επομένως, η επίμαχη εθνική ρύθμιση μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει των εξαιρέσεων που προβλέπουν οι διατάξεις αυτές μόνον εφόσον είναι σύμφωνη με τα θεμελιώδη δικαιώματα των οποίων την τήρηση διασφαλίζουν τα κοινοτικά δικαιοδοτικά όργανα (βλ., σχετικώς, απόφαση ΕΡΤ, σκέψη 168 ανωτέρω, σκέψη 43). Ομοίως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι εθνικό μέτρο αντίθετο προς τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως το δικαίωμα της ιδιοκτησίας (βλ., σχετικώς, απόφαση του Δικαστηρίου της 10ης Ιουλίου 2003, C-20/00 και C-64/00, Booker

Aquaculture και Hydro Seafood, Συλλογή 2003, σ. I-7411, σκέψη 67), δύναται να συνιστά επιτρεπόμενη εξαίρεση δικαιολογούμενη από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, όπως είναι η τηλεοπτική πρόσβαση του ευρύτερου κοινού στις εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία.

180 Εντούτοις, η αρχή της προστασίας του θεμελιώδους δικαιώματος της ιδιοκτησίας στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου δεν αποτελεί απόλυτη αξία, αλλά πρέπει να λαμβάνεται υπόψη σε συνάρτηση με τη λειτουργία του στην κοινωνία. Κατά συνέπεια, επιτρέπεται η επιβολή περιορισμών κατά την άσκηση του δικαιώματος ιδιοκτησίας, υπό τον όρο ότι οι περιορισμοί αυτοί ανταποκρίνονται πράγματι σε σκοπούς γενικού συμφέροντος και δεν συνιστούν, από απόψεως του επιδιωκόμενου σκοπού, υπέρμετρη και απαράδεκτη επέμβαση που θίγει την ίδια την ουσία του εν λόγω δικαιώματος (βλ., σχετικώς, αποφάσεις του Δικαστηρίου της 12ης Μαΐου 2005, C-347/03, Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia και ERSA, Συλλογή 2005, σ. I-3785, σκέψη 119, και της 12ης Ιουλίου 2005, C-154/04 και C-155/04, Alliance for Natural Health κ.λπ., Συλλογή 2005, σ. I-6451, σκέψη 126).

181 Πρέπει να επισημανθεί συναφώς ότι, για τους προεκτεθέντες στις σκέψεις 123 έως 141 λόγους και αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η UEFA, το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ενιαία εκδήλωση μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, δεδομένου ότι τα στατιστικά στοιχεία για τους αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» επιβεβαιώνουν, αντί να αναιρούν, την εκτίμηση που εκτίθεται στην έκτη και στη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως. Στο πλαίσιο αυτό, όπως κρίθηκε με την ανωτέρω σκέψη 152, ο χαρακτήρας του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου ως ενιαίας εκδηλώσεως συνεπάγεται ότι η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πλάνη κρίνοντας ότι η καταχώριση του συνόλου των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στον κατάλογο του Ηνωμένου Βασιλείου αποτελεί μέτρο αναλογικού χαρακτήρα.

182 Επιβάλλεται, επομένως, η διαπίστωση ότι η αιτίαση ότι η καταχώριση των αγώνων «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» στον κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου συνιστά υπέρμετρη και απαράδεκτη προσβολή του δικαιώματος ιδιοκτησίας της UEFA για τον λόγο ότι οι αγώνες αυτοί δεν αποτελούν τέτοιες εκδηλώσεις στηρίζεται σε πεπλανημένη μείζονα πρόταση συλλογισμού.

183 Εξάλλου, μολονότι η επίμαχη νομοθεσία δύναται να επηρεάσει το τίμημα που θα μπορούσε να λάβει η UEFA για τη μεταβίβαση των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στο Ηνωμένο Βασίλειο, δεν εκμηδενίζει πάντως την εμπορική αξία των δικαιωμάτων

αυτών, καθόσον, πρώτον, δεν υποχρεώνει την UEFA να τα μεταβιβάσει με οποιουδήποτε όρους και, δεύτερον, αυτή προστατεύεται από το ενδεχόμενο συμπαιγνιών ή καταχρηστικών πρακτικών εκ μέρους των δυνητικών αγοραστών των δικαιωμάτων αυτών τόσο βάσει του κοινοτικού όσο και του εθνικού δικαίου περί ανταγωνισμού. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πλάνη αποφαινόμενη ότι τα μέτρα του Ηνωμένου Βασιλείου είναι αναλογικά.

184 Ο έκτος λόγος ακυρώσεως πρέπει συνεπώς να απορριφθεί.

Επί του εβδόμου λόγου ακυρώσεως, ο οποίος αντλείται από παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας

– Επιχειρήματα των διαδίκων

185 Κατά την UEFA, η Επιτροπή παραβίασε την κατά το άρθρο 5 ΕΚ αρχή της αναλογικότητας, καθόσον ενέκρινε την καταχώριση του συνόλου των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στον κατάλογο των εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, μολονότι οι αγώνες στους οποίους δεν μετέχει εθνική ομάδα από αυτό το κράτος μέλος δεν πληρούν τις προϋποθέσεις του χαρακτηρισμού αυτού.

186 Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, αμφισβητεί τα όσα σχετικώς υποστηρίζει η UEFA.

– Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

187 Πρέπει να υπομνησθεί ότι οποιοδήποτε μέτρο λαμβάνεται για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος και περιορίζει την άσκηση θεμελιώδους ελευθερίας που διασφαλίζεται από τη Συνθήκη πρέπει να τελεί σε σχέση αναλογίας προς τον επιδιωκόμενο σκοπό (βλ. σκέψη 46 ανωτέρω). Επιπλέον, ο λόγος ακυρώσεως αυτός ενέχει τη σύγχυση που διαπιστώθηκε όσον αφορά τον πέμπτο λόγο ακυρώσεως (βλ. σκέψη 151 ανωτέρω).

188 Αρκεί συναφώς η επισήμανση ότι, για τους προεκτεθέντες στις σκέψεις 123 έως 141 λόγους και αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η UEFA, το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ενιαία εκδήλωση μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, δεδομένου ότι τα στατιστικά στοιχεία για τους αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» της διοργανώσεως αυτής και οι αγώνες στους οποίους δεν μετείχε εθνική ομάδα αυτού του κράτους μέλους επιβεβαιώνουν, αντί να αναιρούν, την εκτίμηση που εκτίθεται

στην έκτη και στη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως.

189 Ως εκ τούτου, η αιτίαση περί του ότι η καταχώριση των αγώνων «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» και των αγώνων στους οποίους δεν μετέχει εθνική ομάδα του Ηνωμένου Βασιλείου στον κατάλογο των εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου αντιβαίνει στην αρχή της αναλογικότητας για τον λόγο ότι οι αγώνες αυτοί δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για να χαρακτηρισθούν ως μείζονος σημασίας στηρίζεται, εν πάση περιπτώσει, σε πεπλανημένη μείζονα πρόταση συλλογισμού.

190 Συνεπώς, ο έβδομος λόγος ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί.

Επί του ογδού λόγου ακυρώσεως, ο οποίος αντλείται από παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως

– Επιχειρήματα των διαδίκων

191 Στο πλαίσιο του υπό κρίση λόγου ακυρώσεως, η UEFA υποστηρίζει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση συνεπάγεται άνιση ή δυσμενή σε βάρος της μεταχείριση όσον αφορά την εμπορική εκμετάλλευση των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου. Συγκεκριμένα, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν εκθέτει αντικειμενικούς λόγους δικαιολογούντες την καταχώριση του συνόλου των αγώνων του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στον κατάλογο των εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, ενώ άλλες εκδηλώσεις έχουν προδήλως μεγαλύτερη απήχηση σ' αυτό το κράτος μέλος, χωρίς, όμως, να περιλαμβάνονται στον κατάλογο αυτό. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Επιτροπή ενήργησε κατά τρόπο μη συνεπή και εύλογο, οπότε η παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως στην οποία υπέπεσε έχει ως συνέπεια στρέβλωση του ανταγωνισμού, θίγει δε τη λειτουργία της κοινής αγοράς.

192 Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τους παρεμβαίνοντες, αμφισβητεί το βάσιμο αυτού του λόγου ακυρώσεως.

– Εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου

193 Πρέπει καταρχάς να επισημανθεί ότι η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων απαγορεύει, αφενός, να αντιμετωπίζονται διαφορετικά παρόμοιες καταστάσεις και, αφετέρου, να αντιμετωπίζονται κατά τον ίδιο τρόπο διαφορετικές καταστάσεις, εκτός αν η αντιμετώπιση αυτή δικαιολογείται αντικειμενικά

[απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Ιανουαρίου 2005, C-422/02 P, Europe Chemi-Con (Deutschland) κατά Συμβουλίου, Συλλογή 2005, σ. I-791, σκέψη 33].

194 Εν συνεχεία, πρέπει να υπομνησθεί ότι το άρθρο 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552 δεν υποχρεώνει τα κράτη μέλη να καταρτίζουν κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία, ούτε τους επιβάλλει, σε περίπτωση καταρτίσεως τέτοιου καταλόγου, να περιλαμβάνουν σ' αυτόν μια εκδήλωση, ακόμη κι αν αυτή θα μπορούσε ευλόγως να περιληφθεί στον κατάλογο. Συγκεκριμένα, εκτός του ότι η διάταξη αυτή επισημαίνει ότι κάθε κράτος μέλος «μπορεί» να λάβει μέτρα προς επίτευξη των σκοπών που εκτίθενται σ' αυτήν, καθιστά συγκεκριμένες τις δυνατότητες που έχουν τα κράτη μέλη να παρεκκλίνουν από ορισμένους κανόνες της Συνθήκης, όπως αυτοί που διέπουν την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών. Όσον αφορά, όμως, την επιλογή μεταξύ πλειόνων συγκεκριμένων εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία, κατά την έννοια της οδηγίας 97/36, τα κράτη μέλη δεν είναι δυνατό να υποχρεωθούν, αμέσως ή εμμέσως, να περιλάβουν στους καταλόγους τους άλλες εκδηλώσεις πέραν αυτών που επέλεξαν να περιλάβουν και να παρεκκλίνουν από τους κανόνες της Συνθήκης κατά ευρύτερο τρόπο απ' ό,τι επιθυμούν. Πρέπει να προστεθεί συναφώς ότι ο έλεγχος στον οποίο προβαίνει η Επιτροπή στο πλαίσιο του άρθρου 3α, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/552, όσον αφορά το αν οι εκδηλώσεις που περιλαμβάνονται είναι μείζονος σημασίας για την κοινωνία, διενεργείται σε σχέση με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των εκδηλώσεων αυτών και όχι σε σχέση με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα άλλων εκδηλώσεων που δεν περιλήφθηκαν στον κατάλογο.

195 Ως εκ τούτου, σε περίπτωση κατά την οποία μια εκδήλωση είναι μείζονος σημασίας για την κοινωνία κράτους μέλους, η Επιτροπή δεν παραβιάζει την αρχή την ίσης μεταχειρίσεως αν, στο πλαίσιο του ελέγχου που ασκεί δυνάμει του άρθρου 3α, παράγραφος 2, της οδηγίας 89/552, δεν αντιταχθεί στην καταχώρισή της στον κατάλογο που κατήρτισε το οικείο κράτος μέλος για τον λόγο ότι μια άλλη εκδήλωση, με ακόμη μεγαλύτερη σημασία για την κοινωνία αυτή, δεν περιελήφθη στον εν λόγω κατάλογο.

196 Συνεπώς, αν υποθεθεί ότι υφίστανται άλλες εκδηλώσεις, κατά την έννοια της εικοστής πρώτης αιτιολογικής σκέψεως της οδηγίας 97/36, με ακόμη μεγαλύτερη σημασία για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου απ' ό,τι το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου, αλλά δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο που κατήρτισε ο υπουργός, η Επιτροπή, που εξέδωσε την πράξη της οποίας εξετάζεται η νομιμότητα από το Γενικό Δικαστήριο, δεν παραβίασε την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως δεχόμενη την καταχώριση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στον κατάλογο αυτό.

197 Κατά τα λοιπά, έχει κριθεί ότι το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ενιαία εκδήλωση μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, δεδομένου ότι τα στατιστικά στοιχεία για τους αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» της διοργανώσεως αυτής και τους αγώνες στους οποίους δεν μετείχε εθνική ομάδα αυτού του κράτους μέλους επιβεβαιώνουν, αντί να αναιρούν, την εκτίμηση που παρατίθεται στην έκτη και στη δέκατη όγδοη αιτιολογική σκέψη της προσβαλλομένης αποφάσεως (βλ. σκέψεις 123 έως 141 ανωτέρω).

198 Επομένως, αντιθέτως προς ό,τι διατείνεται η UEFA, η Επιτροπή δεν ενήργησε εν προκειμένω κατά τρόπο μη συνεπή και εύλογο και δεν παραβίασε την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

199 Κατά συνέπεια, ο όγδοος λόγος ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί.

Επί του αιτήματος λήψεως μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας που υπέβαλε η UEFA

200 Οι κρίσεις που εκτέθηκαν στο πλαίσιο της εξετάσεως των λόγων ακυρώσεως τους οποίους προέβαλε η UEFA συνεπάγονται ότι παρέλκει η λήψη των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας που ζήτησε η προσφεύγουσα (βλ. σκέψη 19 ανωτέρω).

201 Επισημαίνεται συναφώς ότι, όπως κρίθηκε κατά τον έλεγχο των λόγων ακυρώσεως που προέβαλε η UEFA, το σύνολο των επιχειρημάτων σε στήριξη των οποίων επιθυμεί η προσφεύγουσα να επικαλεσθεί στοιχεία που ενδέχεται να περιλαμβάνονται στα έγγραφα τα οποία ζητεί να προσκομισθούν στερούνται σημασίας όσον αφορά το ζήτημα της νομιμότητας της προσβαλλομένης αποφάσεως.

202 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να απορριφθεί τόσο το αίτημα λήψεως μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας όσο και η προσφυγή στο σύνολό της.

**Για τους λόγους αυτούς,
ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έβδομο τμήμα)
αποφασίζει:**

Απορρίπτει την προσφυγή.

«Δορυφορική ραδιοτηλεοπτική μετάδοση – Μετάδοση ποδοσφαιρικών αγώνων – Λήψη του ραδιοτηλεοπτικού προγράμματος μέσω καρτών δορυφορικού αποκωδικοποιητή – Κάρτες δορυφορικού αποκωδικοποιητή οι οποίες έχουν διατεθεί νομίμως στην αγορά ενός κράτους μέλους και χρησιμοποιούνται σε άλλο κράτος μέλος – Απαγόρευση εμπορίας και χρήσεως σε κράτος μέλος – Προβολή εκπομπών χωρίς να γίνονται σεβαστά παραχωρηθέντα αποκλειστικά δικαιώματα – Δικαίωμα του δημιουργού – Δικαίωμα τηλεοπτικής μεταδόσεως – Αποκλειστικές άδειες εκμεταλλεύσεως για ραδιοτηλεοπτική μετάδοση εντός ενός και μόνον κράτους μέλους – Ελεύθερη παροχή υπηρεσιών – Άρθρο 56 ΣΛΕΕ – Ανταγωνισμός – Άρθρο 101 ΣΛΕΕ – Εξ αντικειμένου περιορισμός του ανταγωνισμού – Προστασία των υπηρεσιών που βασίζονται στην πρόσβαση υπό όρους – Παράνομη συσκευή – Οδηγία 98/84/ΕΚ – Οδηγία 2001/29/ΕΚ – Αναπαραγωγή έργων στη μνήμη δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης – Εξαίρεση από το δικαίωμα αναπαραγωγής – Παρουσίαση έργων στο κοινό σε καφέ-εστιατόρια – Οδηγία 93/83/ΕΟΚ»

7. Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-403/08 και C-429/08, με αντικείμενο αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως και διαδίκους τους ακόλουθους:

Football Association Premier League Ltd,

NetMed Hellas SA,

Multichoice Hellas SA

Κατά

QC Leisure,

David Richardson,

AV Station plc,

Malcolm Chamberlain,

Michael Madden,

SR Leisure Ltd,

Philip George Charles Houghton,

Derek Owen

Και

Karen Murphy

Κατά

Media Protection Services Ltd

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Οι αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία:
- της οδηγίας 98/84/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Νοεμβρίου 1998, για τη νομική προστασία των υπηρεσιών που βασίζονται ή συνίστανται στην παροχή πρόσβασης υπό όρους (EE L 320, σ. 54, στο εξής: οδηγία για την πρόσβαση υπό όρους),
  - της οδηγίας 93/83/EOK του Συμβουλίου, της 27ης Σεπτεμβρίου 1993, περί συντονισμού ορισμένων κανόνων όσον αφορά το δικαίωμα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα που εφαρμόζονται στις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις και την καλωδιακή αναμετάδοση (EE L 248, σ. 15, στο εξής: οδηγία για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις),
  - της οδηγίας 89/552/EOK του Συμβουλίου, της 3ης Οκτωβρίου 1989, για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων (EE L 298, σ. 23), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 97/36/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Ιουνίου 1997 (EE L 202, σ. 60, στο εξής: οδηγία «τηλεόραση χωρίς σύνορα»),

– της οδηγίας 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ L 167, σ. 10, στο εξής: οδηγία για το δικαίωμα του δημιουργού),
 – καθώς και των άρθρων 34 ΣΛΕΕ, 36 ΣΛΕΕ, 56 ΣΛΕΕ και 101 ΣΛΕΕ.

2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο της διαφοράς μεταξύ, αφενός, της Football Association Premier League Ltd (στο εξής: FAPL), της NetMed Hellas SA (στο εξής: NetMed Hellas) και της Multichoice Hellas SA (στο εξής: Multichoice Hellas) (στο εξής καλούμενων, από κοινού, FAPL κ.λπ.) και, αφετέρου, της QC Leisure, του D. Richardson, της AV Station plc (στο εξής: AV Station), του M. Chamberlain, του M. Madden, της SR Leisure Ltd, του P. G. C. Houghton και του D. Owen (στο εξής καλούμενων, από κοινού: QC Leisure κ.λπ.) (στην υπόθεση C-403/08), καθώς και της διαφοράς μεταξύ της K. Murphy και της Media Protection Services Ltd. (στο εξής: MPS) (στην υπόθεση C-429/08), με αντικείμενο την εμπορία και τη χρήση, στο Ηνωμένο Βασίλειο, συσκευών αποκωδικοποίησεως οι οποίες παρέχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες δορυφορικής ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως ενός ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού, κατασκευάζονται και διατίθενται στην αγορά με την έγκριση του εν λόγω οργανισμού, αλλά χρησιμοποιούνται, αντιθέτως προς τη βούληση του οργανισμού αυτού, εκτός της γεωγραφικής ζώνης που καλύπτει η σύμβαση με τους πελάτες του (στο εξής: συσκευές αποκωδικοποίησεως αλλοδαπής προελεύσεως).

I – Το νομικό πλαίσιο

A – Το διεθνές δίκαιο

3 Η συμφωνία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στον τομέα του εμπορίου, η οποία αποτελεί το Παράρτημα 1Γ της Συμφωνίας για την ίδρυση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) που υπεγράφη στις 15 Απριλίου 1994 στο Μαρακές, εγκρίθηκε με την απόφαση 94/800/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 1994, σχετικά με την εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σύναψη των συμφωνιών που απέρρευσαν από τις πολυμερείς διαπραγματεύσεις του Γύρου της Ουρουγουάης (1986-1994) (ΕΕ L 336, σ. 1).

4 Το άρθρο 9, παράγραφος 1, της ως άνω συμφωνίας ορίζει τα ακόλουθα:
 «Τα μέλη οφείλουν να εφαρμόζουν τα άρθρα 1 έως 21 της συμβάσεως της Βέρνης (1971), καθώς και το προσάρτημα της ίδιας συμβάσεως. Παρ' όλα αυτά, τα μέλη δεν αποκτούν δικαιώματα ούτε υποχρεώσεις βάσει της παρούσας συμφωνίας αναφορικά με τα δικαιώματα που παραχωρούνται βάσει του άρθρου 6α της

προαναφερθείσας συμβάσεως και με τα δικαιώματα που απορρέουν από την εν λόγω διάταξη.»

5 Κατά το άρθρο 11, πρώτο εδάφιο, της συμβάσεως της Βέρνης για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων (Πράξη των Παρισίων της 24ης Ιουλίου 1971), ως έχει μετά την τροποποίηση της 28ης Σεπτεμβρίου 1979 (στο εξής: σύμβαση της Βέρνης):

«Οι δημιουργοί θεατρικών, μουσικο-θεατρικών και μουσικών έργων έχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν:

- i) τη δημόσια αναπαράσταση ή εκτέλεση των έργων τους, συμπεριλαμβανομένης της δημόσιας εκτέλεσης με οποιοδήποτε μέσο ή τρόπο·
- ii) τη με όλα τα μέσα δημόσια μετάδοση της αναπαράστασης ή εκτέλεσης των έργων τους.»

6 Το άρθρο 11α, πρώτο εδάφιο, της συμβάσεως της Βέρνης έχει ως εξής:

«Οι δημιουργοί λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων έχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν:

- i) τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση των έργων τους ή την παρουσίαση στο κοινό των έργων αυτών με κάθε άλλο μέσο που χρησιμεύει για την ασύρματη μετάδοση σημάτων, ήχων ή εικόνων·
- ii) οποιαδήποτε καλωδιακή ή ασύρματη παρουσίαση στο κοινό του ραδιοτηλεοπτικού έργου, όταν η παρουσίαση αυτή πραγματοποιείται από οργανισμό άλλον από αυτόν από τον οποίο προέρχεται,
- iii) την παρουσίαση του ραδιοτηλεοπτικού έργου στο κοινό μέσω μεγαφώνου ή κάθε άλλου αναλόγου μέσου μετάδοσεως σημάτων, ήχων ή εικόνων.»

7 Η Παγκόσμια Οργάνωση Πνευματικής Ιδιοκτησίας (Organisation mondiale de la propriété intellectuelle, στο εξής: OMPI) συνήψε στη Γενεύη, στις 20 Δεκεμβρίου 1996, τη συνθήκη του OMPI για τις εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα (στο εξής: συνθήκη για τις εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα), καθώς και τη συνθήκη του OMPI για την πνευματική ιδιοκτησία (στο εξής: συνθήκη για την πνευματική ιδιοκτησία). Οι δύο αυτές συνθήκες εγκρίθηκαν εξ ονόματος της Κοινότητας με την απόφαση 2000/278/EK του Συμβουλίου, της 16ης Μαρτίου 2000 (EE L 89, σ. 6).

8 Κατά το άρθρο 2, στοιχείο ζ', της συνθήκης για τις εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα:

«Στο πλαίσιο της παρούσας συνθήκης νοούνται ως
[...]

ζ) “παρουσίαση στο κοινό” μιας εκτέλεσης ή φωνογραφήματος, η μετάδοση στο κοινό με κάθε μέσο, εκτός από τη ραδιοτηλεοπτική εκπομπή, των ήχων μιας εκτέλεσης ή των ήχων ή των αναπαραστάσεων ήχων που έχουν ενσωματωθεί σε

φωνογράφημα. Στο πλαίσιο του άρθρου 15, η “παρουσίαση στο κοινό” περιλαμβάνει την παροχή της δυνατότητας ακοής από το κοινό των ήχων ή των παραστάσεων τους που έχουν ενσωματωθεί σε φωνογράφημα.»

9 Το άρθρο 15, παράγραφος 1, της συνθήκης αυτής ορίζει τα εξής:

«Οι ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες και οι παραγωγοί φωνογραφημάτων έχουν δικαίωμα ενιαίας και εύλογης αμοιβής για την άμεση ή έμμεση χρήση των φωνογραφημάτων τους που δημοσιεύονται για εμπορικούς σκοπούς, για ραδιοτηλεοπτική μετάδοση ή για οποιαδήποτε παρουσίαση στο κοινό.»

10 Το άρθρο 1, παράγραφος 4, της συνθήκης για την πνευματική ιδιοκτησία προβλέπει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη συμμορφώνονται με τα άρθρα 1 έως 21 και με το παράρτημα της συμβάσεως της Βέρνης.

B– Το δίκαιο της Ένωσης

1. Οι οδηγίες που αφορούν τις ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις

11 Η τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας «τηλεόραση χωρίς σύνορα» έχει ως εξής:

«[...] οι διασυνοριακές εκπομπές που πραγματοποιούνται χάρη στις διάφορες τεχνολογίες αποτελούν ένα από τα μέσα για την επιδίωξη των στόχων της Κοινότητας. [...] θα πρέπει να θεσπιστούν μέτρα που να διασφαλίζουν τη μετάβαση από τις εθνικές αγορές σε μια κοινή αγορά παραγωγής και διανομής προγραμμάτων και να δημιουργούν όρους θεμιτού ανταγωνισμού χωρίς να θίγεται ο χαρακτήρας δημοσίου συμφέροντος τον οποίο πρέπει να έχουν οι παρεχόμενες τηλεοπτικές υπηρεσίες.»

12 Κατά την εικοστή πρώτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36:

«[...] οι εκδηλώσεις “μείζονος σημασίας για την κοινωνία” θα πρέπει, για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, να πληρούν ορισμένα κριτήρια, δηλαδή να αποτελούν σημαντικά συμβάντα τα οποία παρουσιάζουν ενδιαφέρον στο γενικό κοινό, στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή σε ένα κράτος μέλος ή σε σημαντικό τμήμα κράτους μέλους και προγραμματίζονται εκ των προτέρων από υπεύθυνο ο οποίος μπορεί να πωλήσει νομίμως τα δικαιώματα που αναφέρονται στην εν λόγω εκδήλωση.»

13 Η τρίτη, η πέμπτη, η έβδομη, η δέκατη τέταρτη, η δέκατη πέμπτη και η δέκατη έβδομη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις αναφέρουν τα κάτωθι:

«(3) [...] οι διασυνοριακές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις εντός της Κοινότητας, ιδίως μέσω δορυφόρου και καλωδίου, αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα μέσα

προς επίτευξη των [...] στόχων της Κοινότητας, οι οποίοι είναι συγχρόνως πολιτικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί και νομικοί·

[...]

(5) [...] οι δικαιούχοι αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο τα έργα τους να τύχουν εκμεταλλεύσεως χωρίς καταβολή αμοιβής ή οι μεμονωμένοι δικαιούχοι αποκλειστικών δικαιωμάτων να δημιουργούν, σε διάφορα κράτη μέλη, προσκόμματα στην εκμετάλλευση των δικαιωμάτων τους· [...] αυτή η νομική αβεβαιότητα συνιστά κυρίως έμμεσο εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των προγραμμάτων εντός της Κοινότητας·

[...]

(7) [...] εξάλλου, η ελεύθερη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση προγραμμάτων εμποδίζεται από την υφιστάμενη νομική αβεβαιότητα σχετικά με το αν η ραδιοτηλεοπτική μετάδοση μέσω δορυφόρων, των οποίων τα σήματα είναι δυνατόν να ληφθούν απευθείας, θίγει τα δικαιώματα μόνο στη χώρα εκπομπής ή σε όλες μαζί τις χώρες λήψης· [...]

[...]

(14) [...] η νομική αβεβαιότητα όσον αφορά την κτήση των σχετικών δικαιωμάτων, η οποία παρακωλύει τη διασυνοριακή ραδιοτηλεοπτική μετάδοση μέσω δορυφόρου, πρέπει να εκλείψει με τον ορισμό της έννοιας της παρουσίασης στο κοινό μέσω δορυφόρου σε κοινοτικό επίπεδο· [...] με τον εν λόγω ορισμό, πρέπει να προσδιορίζεται συγχρόνως και ο τόπος που λαμβάνει χώρα η πράξη παρουσίασης στο κοινό· [...] ένας τέτοιος ορισμός είναι απαραίτητος για να αποφευχθεί η σωρευτική εφαρμογή περισσότερων εθνικών δικαίων σε μία μόνον πράξη ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης· [...]

(15) [...] η συμβατική κτήση αποκλειστικών δικαιωμάτων ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης πρέπει να είναι σύμφωνη με όλες τις νομοθετικές διατάξεις περί του δικαιώματος του δημιουργού και των συγγενικών δικαιωμάτων που ισχύουν στο κράτος μέλος στο οποίο γίνεται η παρουσίαση στο κοινό μέσω δορυφόρου·

[...]

(17) [...] για να καταλήξουν στο ποσό της αμοιβής που καταβάλλεται κατά την κτήση των σχετικών δικαιωμάτων, τα μέρη θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη όλα τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την εκπομπή, όπως η πραγματική ακροαματικότητα, η δυνητική ακροαματικότητα και η γλώσσα στην οποία μεταδίδεται.»

14 Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχεία α' έως γ', της οδηγίας αυτής:

«α) Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, ως “παρουσίαση στο κοινό μέσω δορυφόρου” νοείται η πράξη της εισαγωγής, υπό τον έλεγχο και με ευθύνη του ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού, των σημάτων-φορέων προγραμμάτων που

προορίζονται για λήψη από το κοινό σε μια αδιάκοπη αλληλουχία μετάδοσης προς τον δορυφόρο και από εκεί προς το έδαφος·

β) η πράξη παρουσίασης στο κοινό μέσω δορυφόρου τελείται μόνο στο κράτος μέλος όπου, υπό τον έλεγχο και την ευθύνη του ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού, τα σήματα-φορείς προγραμμάτων εισάγονται σε μια αδιάκοπη αλληλουχία μετάδοσης προς το δορυφόρο και από εκεί προς το έδαφος·

γ) εάν τα σήματα-φορείς προγραμμάτων έχουν κωδικοποιημένη μορφή, τότε υπάρχει παρουσίαση στο κοινό μέσω δορυφόρου εφόσον τίθενται στη διάθεση του κοινού από τον ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό ή με τη συγκατάθεσή του τα μέσα για την αποκωδικοποίηση του προγράμματος.»

15 Το άρθρο 2 της οδηγίας για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις προβλέπει ότι:

«Σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος κεφαλαίου, τα κράτη μέλη προβλέπουν αποκλειστικό δικαίωμα, για τον δημιουργό, να επιτρέπει την μέσω δορυφόρου παρουσίαση στο κοινό έργων ως προς τα οποία ισχύει το δικαίωμα του δημιουργού.»

16 Η δεύτερη, η τρίτη, η έκτη και η δέκατη τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για την πρόσβαση υπό όρους έχουν ως εξής:

«(2) [...] η διασυνοριακή παροχή των υπηρεσιών ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης και των υπηρεσιών της κοινωνίας των πληροφοριών μπορούν να συμβάλουν, σε ατομικό επίπεδο, στην πλήρη άσκηση της ελευθερίας έκφρασης ως θεμελιώδους δικαιώματος, και, σε συλλογικό επίπεδο, στην επίτευξη των στόχων που ορίζονται στη Συνθήκη·

(3) [...] η Συνθήκη προβλέπει την ελεύθερη κυκλοφορία όλων των υπηρεσιών που κατά κανόνα προσφέρονται αντί αμοιβής· [...] το δικαίωμα αυτό, το οποίο εφαρμόζεται στις υπηρεσίες ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης και στις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών, αποτελεί επίσης την εξειδικευμένη εφαρμογή στο κοινοτικό δίκαιο μιας γενικότερης αρχής, και συγκεκριμένα της ελευθερίας έκφρασης όπως προβλέπεται στο άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών· [...] το άρθρο αυτό ρητώς αναγνωρίζει το δικαίωμα των πολιτών να λαμβάνουν και να μεταδίδουν πληροφορίες ανεξαρτήτως των συνόρων και ότι οποιοσδήποτε περιορισμός αυτού του δικαιώματος πρέπει να βασίζεται στην απαιτούμενη στάθμιση των άλλων νομίμων συμφερόντων που αξίζουν να τύχουν νομικής προστασίας·

[...]

(6) [...] οι δυνατότητες που προσφέρουν οι ψηφιακές τεχνολογίες επιτρέπουν να εξασφαλιστεί μεγαλύτερη δυνατότητα επιλογής για τους καταναλωτές και

συμβάλλουν στην πολιτιστική πολυφωνία, με την ανάπτυξη ενός ακόμη μεγαλύτερου φάσματος υπηρεσιών κατά την έννοια των άρθρων [56 ΣΛΕΕ και 57 ΣΛΕΕ]. [...] η βιωσιμότητα των υπηρεσιών αυτών θα εξαρτάται συχνά από τη χρησιμοποίηση της πρόσβασης υπό όρους, προκειμένου να λάβει την αμοιβή ο φορέας παροχής των υπηρεσιών. [...] επομένως, η νομική προστασία των φορέων παροχής υπηρεσιών κατά παράνομων συσκευών που επιτρέπουν την πρόσβαση στις υπηρεσίες αυτές ατελώς, εμφανίζεται απαραίτητη, προκειμένου να εξασφαλιστεί η οικονομική βιωσιμότητα των υπηρεσιών.

[...]

(13) [...] φαίνεται απαραίτητο να εξασφαλισθεί ότι τα κράτη μέλη παρέχουν επαρκή νομική προστασία κατά της διάθεσης στην αγορά, για άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος, παράνομων συσκευών που καθιστούν δυνατή ή διευκολύνουν την καταστρατήγηση, χωρίς άδεια, κάθε τεχνολογικού μέτρου που λαμβάνεται με σκοπό την προστασία της αμοιβής μιας νομίμως παρεχόμενης υπηρεσίας.»

17 Το άρθρο 2 της οδηγίας αυτής ορίζει τα ακόλουθα:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

α) “προστατευόμενη υπηρεσία”: μία από τις ακόλουθες υπηρεσίες, όταν η παροχή της γίνεται έναντι αμοιβής και βάσει πρόσβασης υπό όρους:

– τηλεοπτική μετάδοση, όπως ορίζεται στο άρθρο 1, στοιχείο α΄, της οδηγίας “τηλεόραση χωρίς σύνορα”,

[...]

β) “πρόσβαση υπό όρους”: οποιοδήποτε τεχνικό μέτρο ή/και [συσκευή] με την οποία η πρόσβαση στην προστατευόμενη υπηρεσία σε κατανοητή μορφή παρέχεται μετά από προηγούμενη ατομική έγκριση·

γ) “συσκευή για την πρόσβαση υπό όρους”: οποιοσδήποτε εξοπλισμός ή λογισμικό που έχει σχεδιαστεί ή προσαρμοστεί έτσι ώστε να καθιστά δυνατή την πρόσβαση σε μία προστατευόμενη υπηρεσία σε κατανοητή μορφή·

[...]

ε) “παράνομη συσκευή”: κάθε εξοπλισμός ή λογισμικό που έχει σχεδιαστεί ή προσαρμοστεί ώστε να επιτρέπει την πρόσβαση σε προστατευόμενη υπηρεσία σε κατανοητή μορφή χωρίς την έγκριση του φορέα παροχής της υπηρεσίας·

στ) “τομέας που διέπεται από την παρούσα οδηγία”: οποιαδήποτε διάταξη αφορά τις παράνομες δραστηριότητες που αναφέρονται στο άρθρο 4.»

18 Το άρθρο 3 της ίδιας οδηγίας έχει ως εξής:

«1. Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα απαιτούμενα μέτρα για την απαγόρευση στο έδαφός του των δραστηριοτήτων που απαριθμούνται στο άρθρο 4 και την πρόβλεψη κυρώσεων και μέσων αποκατάστασης που ορίζονται στο άρθρο 5.

2. Με την επιφύλαξη της παραγράφου 1, δεν επιτρέπεται στα κράτη μέλη:

- α) να περιορίζουν την παροχή προστατευόμενων υπηρεσιών ή παρεπόμενων υπηρεσιών που προέρχονται από άλλο κράτος μέλος ή
- β) να περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των συσκευών για την πρόσβαση υπό όρους, για λόγους που εμπίπτουν στον τομέα που διέπεται από την παρούσα οδηγία.»

19 Το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας ορίζει ότι:

«Τα κράτη μέλη απαγορεύουν στο έδαφός τους όλες τις ακόλουθες δραστηριότητες:

- α) κατασκευή, εισαγωγή, διανομή, πώληση, εκμίσθωση ή κατοχή παράνομων συσκευών για εμπορικούς σκοπούς·
- β) εγκατάσταση, συντήρηση ή αντικατάσταση παράνομων συσκευών για εμπορικούς σκοπούς·
- γ) χρησιμοποίηση εμπορικών επικοινωνιών για την προώθηση των παράνομων συσκευών.»

2. Οι οδηγίες που αφορούν την πνευματική ιδιοκτησία

20 Η ένατη, η δέκατη, η δέκατη πέμπτη, η εικοστή, η εικοστή τρίτη και η τριακοστή πρώτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού έχουν ως εξής:

«(9) Κάθε εναρμόνιση του δικαιώματος του δημιουργού και των συγγενικών δικαιωμάτων πρέπει να βασίζεται σε υψηλό επίπεδο προστασίας, διότι τα εν λόγω δικαιώματα είναι ουσιώδη για την πνευματική δημιουργία. [...]

(10) Για να συνεχίσουν τη δημιουργική και καλλιτεχνική τους εργασία, οι δημιουργοί ή οι ερμηνευτές και εκτελεστές καλλιτέχνες πρέπει να λαμβάνουν εύλογη αμοιβή για τη χρήση των έργων τους. [...]

[...]

(15) [...] Η παρούσα οδηγία συμβάλλει [...] στην εκπλήρωση ορισμένων από τις νέες [...] διεθνείς υποχρεώσεις [οι οποίες απορρέουν από τη συνθήκη για την πνευματική ιδιοκτησία και από τη συνθήκη για τις εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα].

[...]

(20) Η παρούσα οδηγία βασίζεται σε αρχές και ρυθμίσεις ήδη κατοχυρωμένες από τις ισχύουσες οδηγίες στον [τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας], ιδίως δε από [την οδηγία 92/100/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Νοεμβρίου 1992, σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας (ΕΕ L 346, σ. 61)], και αναπτύσσει αυτές τις αρχές και ρυθμίσεις εντάσσοντάς τες στην κοινωνία της πληροφορίας. Οι διατάξεις της παρούσας οδηγίας εφαρμόζονται

υπό την επιφύλαξη [της] εν λόγω [οδηγίας], εκτός εάν ορίζεται διαφορετικά στην παρούσα οδηγία.

[...]

(23) Η παρούσα οδηγία θα πρέπει να εναρμονίσει περαιτέρω το δικαίωμα του δημιουργού να παρουσιάζει [το έργο] στο κοινό. Το δικαίωμα αυτό θα πρέπει να θεωρηθεί κατά ευρεία έννοια ότι καλύπτει κάθε παρουσίαση σε κοινό το οποίο δεν παρίσταται στον τόπο της παρουσίασης. Το δικαίωμα αυτό θα πρέπει να καλύπτει κάθε σχετική μετάδοση ή αναμετάδοση ενός έργου στο κοινό με ενσύρματα ή ασύρματα μέσα, συμπεριλαμβανομένης της ραδιοτηλεοπτικής εκπομπής. Το δικαίωμα αυτό δεν θα πρέπει να καλύπτει άλλες πράξεις.

[...]

(31) Πρέπει να διατηρηθεί μια ισορροπία περί τα δικαιώματα και τα συμφέροντα μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών δικαιούχων, καθώς και μεταξύ αυτών και των χρηστών προστατευομένων αντικειμένων.

[...]

(33) Πρέπει να εξαιρεθούν από το αποκλειστικό δικαίωμα αναπαραγωγής ορισμένες προσωρινές πράξεις αναπαραγωγής οι οποίες είναι μεταβατικές ή βοηθητικές, αποτελούν αναπόσπαστο και ουσιώδες τμήμα μιας τεχνολογικής μεθόδου και επιδιώκουν αποκλειστικώς είτε την αποτελεσματική μετάδοση μεταξύ τρίτων εντός δικτύου μέσω διαμεσολαβητή είτε τη νόμιμη χρήση ενός έργου ή άλλου αντικειμένου. Οι σχετικές πράξεις αναπαραγωγής δεν θα πρέπει να έχουν, αυτές καθαυτές, ίδια οικονομική αξία. Όταν πληρούνται αυτές οι προϋποθέσεις, η εν λόγω εξαίρεση θα πρέπει να καλύπτει τις πράξεις που καθιστούν δυνατή την αναζήτηση (browsing) καθώς και την αποθήκευση σε κρυφή μνήμη (caching), συμπεριλαμβανομένων εκείνων που καθιστούν δυνατή την αποτελεσματική λειτουργία των συστημάτων μετάδοσης, εφόσον ο διαμεσολαβητής δεν τροποποιεί τις πληροφορίες και δεν παρεμποδίζει τη νόμιμη χρήση της τεχνολογίας, η οποία αναγνωρίζεται ευρέως και χρησιμοποιείται από τη βιομηχανία, προκειμένου να αποκτήσει δεδομένα σχετικά με τη χρησιμοποίηση των πληροφοριών. Η χρήση θεωρείται νόμιμη εφόσον επιτρέπεται από τον δικαιούχο ή δεν περιορίζεται από τον νόμο.»

21 Κατά το άρθρο 2, στοιχεία α' και ε', της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού:

«Τα κράτη μέλη παρέχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν, την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή με οποιοδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει:

α) στους δημιουργούς, όσον αφορά τα έργα τους,

[...]

ε) στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, όσον αφορά την υλική ενσωμάτωση των εκπομπών τους, που μεταδίδονται ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, συμπεριλαμβανομένης της καλωδιακής ή δορυφορικής μετάδοσης.»

22 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής ορίζει ότι:

«Τα κράτη μέλη παρέχουν στους δημιουργούς το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν κάθε παρουσίαση στο κοινό των έργων τους, ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, καθώς και να καθιστούν προσιτά τα έργα τους στο κοινό κατά τρόπο ώστε οποιοσδήποτε να έχει πρόσβαση σε αυτά όπου και όταν επιλέγει ο ίδιος.»

23 Το άρθρο 5 της ίδιας οδηγίας προβλέπει τα ακόλουθα:

«1. Οι αναφερόμενες στο άρθρο 2 προσωρινές πράξεις αναπαραγωγής, οι οποίες είναι μεταβατικές ή παρεπόμενες και οι οποίες αποτελούν αναπόσπαστο και ουσιώδες τμήμα μιας τεχνολογικής μεθόδου, έχουν δε ως αποκλειστικό σκοπό να επιτρέψουν:

α) την εντός δικτύου μετάδοση μεταξύ τρίτων μέσω διαμεσολαβητή, ή

β) τη νόμιμη χρήση

ενός έργου ή άλλου προστατευομένου αντικειμένου και οι οποίες δεν έχουν καμία ανεξάρτητη οικονομική σημασία, εξαιρούνται από το δικαίωμα αναπαραγωγής που προβλέπεται στο άρθρο 2.

[...]

3. Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν εξαιρέσεις ή περιορισμούς στα δικαιώματα που αναφέρονται στα άρθρα 2 και 3, στις ακόλουθες περιπτώσεις:

[...]

ι) περιστασιακή ενσωμάτωση ενός έργου ή άλλου προστατευομένου αντικειμένου σε χρησιμοποιούμενο υλικό,

[...]

5. Οι εξαιρέσεις και οι περιορισμοί που αναφέρονται στις παραγράφους 1, 2, 3 και 4 εφαρμόζονται μόνο σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις οι οποίες δεν αντίκεινται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου ή άλλου προστατευομένου αντικειμένου και δεν θίγουν αδικαιολογήτως τα έννομα συμφέροντα του δικαιούχου.»

24 Η πέμπτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2006/115/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας (κωδικοποίηση) (ΕΕ L 376, σ. 28, στο εξής: οδηγία για τα συγγενικά δικαιώματα), έχει ως εξής:

«Για τη συνέχεια του δημιουργικού και καλλιτεχνικού έργου των δημιουργών και των καλλιτεχνών ερμηνευτών ή εκτελεστών είναι αναγκαία η ύπαρξη επαρκούς εισοδήματος και οι επενδύσεις που απαιτούνται, ιδίως για την παραγωγή φωνογραφημάτων και ταινιών, είναι ιδιαίτερα υψηλές και ριψοκίνδυνες. [...]»

25 Το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής προβλέπει ότι τα κράτη μέλη παρέχουν στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την υλική ενσωμάτωση των εκπομπών τους είτε οι εκπομπές αυτές μεταδίδονται ενσυρμάτως είτε ασυρμάτως, συμπεριλαμβανομένης της καλωδιακής ή δορυφορικής μετάδοσης.

26 Το άρθρο 8, παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη προβλέπουν για τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την ασύρματη ραδιοτηλεοπτική αναμετάδοση των εκπομπών τους, καθώς και την παρουσίαση των εκπομπών τους στο κοινό, εάν η παρουσίαση αυτή γίνεται σε μέρη όπου η είσοδος επιτρέπεται στο κοινό έναντι καταβολής αντιτίμου.»

27 Η πέμπτη αιτιολογική σκέψη και τα άρθρα 7, παράγραφος 2, και 8, παράγραφος 3, της οδηγίας για τα συγγενικά δικαιώματα επαναλαμβάνουν, κατ' ουσίαν, το περιεχόμενο της έβδομης αιτιολογικής σκέψεως και των άρθρων 6, παράγραφος 2, και 8, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/100.

Γ– Η εθνική ρύθμιση

28 Κατά το άρθρο 297, παράγραφος 1, του νόμου του 1988 για το δικαίωμα του δημιουργού, τα υποδείγματα και τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας (Copyright, Designs and Patents Act 1988, στο εξής: CDPA 1988):

«Όποιος εξασφαλίζει, με απατηλά μέσα, τη λήψη προγράμματος περιλαμβανομένου σε υπηρεσία ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων, η οποία παρέχεται από τόπο ευρισκόμενο στο Ηνωμένο Βασίλειο, με την πρόθεση να αποφύγει την καταβολή του τιμήματος για τη λήψη του προγράμματος αυτού διαπράττει αδίκημα και του επιβάλλεται, με δικαστική απόφαση εκδιδόμενη κατόπιν συνοπτικής διαδικασίας, χρηματική ποινή που δεν πρέπει να υπερβαίνει το ποσό το οποίο αντιστοιχεί στον δείκτη 5 της σχετικής κλίμακας.»

29 Το άρθρο 298 του ίδιου νόμου προβλέπει τα εξής:

«1. Όποιος

a) ζητεί την καταβολή τιμήματος για τη λήψη προγραμμάτων περιλαμβανομένων σε υπηρεσία ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων, η οποία παρέχεται από τόπο ευρισκόμενο είτε στο Ηνωμένο Βασίλειο είτε σε άλλο κράτος μέλος, ή

b) στέλνει κωδικοποιημένο σήμα οποιουδήποτε άλλου είδους από τόπο ευρισκόμενο είτε στο Ηνωμένο Βασίλειο είτε σε άλλο κράτος μέλος,

[...]

έχει [...] δικαιώματα και μέσα ένδικης προστασίας [που ορίζονται στην παράγραφο 2].

2. Συγκεκριμένα, έχει έναντι προσώπου

a) το οποίο

i) κατασκευάζει, εισάγει, διανέμει, πωλεί ή εκμισθώνει, προσφέρει ή εκθέτει προς πώληση ή εκμίσθωση, ή διαφημίζει με σκοπό την πώληση ή την εκμίσθωση,

ii) έχει στην κατοχή του για εμπορικούς σκοπούς, ή

iii) εγκαθιστά, συντηρεί ή αντικαθιστά για εμπορικούς σκοπούς,

οποιαδήποτε συσκευή έχει σχεδιαστεί ή προσαρμοστεί ώστε να καθιστά δυνατή την πρόσβαση προσώπων σε προγράμματα ή άλλες εκπομπές ή να τους παρέχει συνδρομή προς τον σκοπό αυτό ή να παρακάμπτει τα τεχνολογικά μέσα παροχής προσβάσεως υπό όρους σε προγράμματα ή άλλες εκπομπές, όταν τα οικεία πρόσωπα δεν έχουν άδεια προς τούτο, [...]

[...]

τα ίδια δικαιώματα και ένδικα μέσα προστασίας, όπως ο δικαιούχος του δικαιώματος του δημιουργού σε περίπτωση προσβολής του δικαιώματος αυτού.

[...]»

II – Οι διαφορές των κύριων δικών και τα προδικαστικά ερωτήματα

30 Η FAPL έχει τη διαχείριση της «Premier League», της πρώτης κατηγορίας του επαγγελματικού πρωταθλήματος των αγγλικών ποδοσφαιρικών συλλόγων.

31 Οι δραστηριότητες της FAPL περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την οργάνωση της καλύψεως των αγώνων της «Premier League» και την άσκηση, όσον αφορά τις ποδοσφαιρικές αυτές αναμετρήσεις, των δικαιωμάτων τηλεοπτικής τους μεταδόσεως, ήτοι των δικαιωμάτων διαθέσεως στο κοινό του οπτικοακουστικού περιεχομένου των αθλητικών συναντήσεων μέσω τηλεοπτικής μεταδόσεως (στο εξής: δικαιώματα μεταδόσεως).

A– Η παραχώρηση αδειών εκμεταλλεύσεως των δικαιωμάτων μεταδόσεως των αγώνων της «Premier League»

32 Η FAPL παραχωρεί άδειες εκμεταλλεύσεως των εν λόγω δικαιωμάτων απευθείας μεταδόσεως, ανά περιοχή και με τριετή διάρκεια. Η στρατηγική της FAPL συνίσταται, συναφώς, στην προσπάθειά της να εξασφαλίσει την προβολή

του πρωταθλήματος για τους τηλεθεατές ολόκληρου του πλανήτη, μεγιστοποιώντας παράλληλα την αξία των δικαιωμάτων αυτών προς όφελος των μελών της, τα οποία είναι οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι.

33 Έτσι, οι άδειες εκμεταλλεύσεως των δικαιωμάτων αυτών παραχωρούνται σε ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς μετά από ανοικτό διαγωνισμό, στον οποίο προσκαλούνται κατ' αρχάς οι υποψήφιοι να υποβάλουν προσφορές για δικαιώματα παγκόσμιας, περιφερειακής ή τοπικής ισχύος. Βάσει της ζήτησεως καθορίζεται, ακολούθως, η περιοχή ισχύος των διεθνών δικαιωμάτων τα οποία πωλεί η FAPL. Κατά κανόνα, πάντως, οι άδειες είναι εθνικής ισχύος, καθόσον οι προσφορές που αφορούν παγκόσμια ή πανευρωπαϊκά δικαιώματα είναι περιορισμένες, δεδομένου ότι οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί λειτουργούν συνήθως απευθυνόμενοι σε γεωγραφικώς προσδιορισμένο κοινό και παρέχουν υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά είτε της ίδιας της χώρας τους είτε μιας μικρής ομάδας όμορων χωρών με κοινή γλώσσα.

34 Ο υποψήφιος στον οποίο κατακυρώνεται, για συγκεκριμένη περιοχή, μια δέσμη δικαιωμάτων απευθείας μεταδόσεως των αναμετρήσεων της «Premier League» αποκτά αποκλειστικό δικαίωμα ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεώς τους εντός της εν λόγω περιοχής. Κατά την FAPL, αυτό είναι αναγκαίο προς μεγιστοποίηση της αξίας του συνόλου των οικείων δικαιωμάτων, δεδομένου ότι οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί είναι διατεθειμένοι να καταβάλουν πρόσθετο τίμημα προς εξασφάλιση της αποκλειστικότητας αυτής, καθόσον έτσι διακρίνονται οι υπηρεσίες τους από εκείνες των ανταγωνιστών τους και, κατά συνέπεια, αυξάνονται τα έσοδά τους.

35 Προκειμένου δε να προστατευθεί η εδαφική αποκλειστικότητα όλων των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, καθένας εξ αυτών αναλαμβάνει, με τη σύμβαση παραχωρήσεως αδείας την οποία συνάπτει με την FAPL, την υποχρέωση να εμποδίζει την πρόσβαση του κοινού στις εκπομπές του εκτός της περιοχής που καλύπτει η άδεια αυτή. Τούτο προϋποθέτει, αφενός, ότι κάθε οργανισμός προβαίνει στις απαραίτητες ενέργειες ώστε όλες οι εκπομπές του, των οποίων η λήψη είναι δυνατή εκτός της καθορισμένης περιοχής –ιδίως οι μεταδιδόμενες μέσω δορυφόρου–, να κωδικοποιούνται με απόλυτη ασφάλεια και να αποκλείεται η λήψη τους σε μη κρυπτογραφημένη μορφή. Αφετέρου, οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί πρέπει να διασφαλίζουν ότι ουδεμία συσκευή θα διανέμεται, εν γνώσει τους, με σκοπό να παρακολουθήσει οποιοσδήποτε τις εκπομπές τους εκτός της οικείας περιοχής. Κατά συνέπεια, απαγορεύεται, μεταξύ άλλων, στους οργανισμούς αυτούς να παρέχουν στο κοινό συσκευές αποκωδικοποίησης των εκπομπών τους οι οποίες προορίζονται να χρησιμοποιηθούν εκτός της καλυπτόμενης από την άδειά τους περιοχής.

B– Η ραδιοτηλεοπτική μετάδοση των αγώνων της «Premier League»

36 Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της, η FAPL είναι επίσης επιφορτισμένη με την οργάνωση της καλύψεως των αναμετρήσεων της «Premier League» και με τη διαβίβαση του σήματος στους οργανισμούς που έχουν το δικαίωμα της ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεώς τους.

37 Προς τον σκοπό αυτό, οι εικόνες και το ηχητικό περιβάλλον του αγώνα διαβιβάζονται, όπως καταγράφονται, σε μονάδα παραγωγής η οποία προσθέτει τους λογοτύπους, τις εγγραφές βίντεο, τα γραφιστικά που εμφανίζονται επί της οθόνης, τη μουσική και τον σχολιασμό στην αγγλική γλώσσα.

38 Το σήμα αποστέλλεται μέσω δορυφόρου στον ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό, ο οποίος προσθέτει τον δικό του λογότυπο και, ενδεχομένως, σχολιασμό. Στη συνέχεια, αφού το σήμα συμπιεστεί και κωδικοποιηθεί, διαβιβάζεται στους συνδρομητές, οι οποίοι το λαμβάνουν μέσω παραβολικής κεραίας. Τέλος, το σήμα αποκρυπτογραφείται και αποσυμπιέζεται εντός του δορυφορικού αποκωδικοποιητή, για τη λειτουργία του οποίου απαιτείται κάποιο μέσο αποκωδικοποίησεως, όπως η σχετική κάρτα.

39 Στην Ελλάδα, κάτοχος της εκ παραχωρήσεως αδείας μεταδόσεως των αναμετρήσεων της «Premier League» είναι η NetMed Hellas. Οι ποδοσφαιρικοί αγώνες μεταδίδονται μέσω δορυφόρου από τα κανάλια «SuperSport» της πλατφόρμας «NOVA», της οποίας τόσο την κυριότητα όσο και την εκμετάλλευση έχει η Multichoice Hellas.

40 Πρόσβαση στα εν λόγω κανάλια έχουν οι τηλεθεατές που είναι συνδρομητές του δορυφορικού πακέτου της NOVA. Όλοι οι συνδρομητές οφείλουν να έχουν δηλώσει όνομα, όπως επίσης διεύθυνση και αριθμό τηλεφώνου στην Ελλάδα. Η συνδρομή μπορεί να αφορά είτε ιδιωτική είτε εμπορική χρήση.

41 Στο Ηνωμένο Βασίλειο, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών των υποθέσεων των κύριων δικών, κάτοχος της αδείας για την απευθείας ραδιοτηλεοπτική μετάδοση των αγώνων της «Premier League» ήταν η BSkyB Ltd. Όποιο φυσικό ή νομικό πρόσωπο επροτίθετο να προβάλλει, εντός του Ηνωμένου Βασιλείου, τις αναμετρήσεις της «Premier League», είχε τη δυνατότητα να συνάψει με την ως άνω εταιρία μια σύμβαση παροχής συνδρομητικής υπηρεσίας για εμπορική χρήση.

42 Εντούτοις, ορισμένα καταστήματα εστίασεως στο Ηνωμένο Βασίλειο έχουν αρχίσει να χρησιμοποιούν συσκευές αποκωδικοποίησεως αλλοδαπής προελεύσεως για να εξασφαλίζουν πρόσβαση στους αγώνες της «Premier League». Προμηθεύονται από διανομέα την κάρτα και τον αποκωδικοποιητή που καθιστούν

δυνατή τη λήψη εικόνας από δορυφορικό κανάλι άλλου κράτους μέλους, όπως τα κανάλια της NOVA, τα οποία παρέχουν συνδρομητική υπηρεσία με ευνοϊκότερους όρους απ' ό,τι η BSkyB Ltd. Οι επίμαχες κάρτες αποκωδικοποίησης έχουν μεν κατασκευαστεί και διατεθεί στην αγορά με την άδεια του παρέχοντος την υπηρεσία, πλην όμως στη συνέχεια γίνεται μη εγκεκριμένη χρήση τους, δεδομένου ότι οι οικείοι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί τις παραδίδουν –σύμφωνα με τις περιγραφείσες στη σκέψη 35 υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει– στους πελάτες υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα τις χρησιμοποιήσουν εκτός του εδάφους του οικείου κράτους.

43 Η FAPL θεωρεί ότι οι δραστηριότητες αυτές ζημιώνουν τα συμφέροντά της, καθόσον θίγουν τον αποκλειστικό χαρακτήρα των δικαιωμάτων που έχουν παραχωρηθεί βάσει αδειάς για συγκεκριμένη περιοχή και, ως εκ τούτου, την αξία τους. Συγκεκριμένα, ο ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός ο οποίος πωλεί τις φθηνότερες κάρτες αποκωδικοποίησης θα μπορούσε να καταστεί, στην πράξη, ο οργανισμός που παρέχει την υπηρεσία ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως σε ευρωπαϊκή κλίμακα, όπερ θα σήμαινε ότι τα δικαιώματα ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα έπρεπε να παραχωρούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το ενδεχόμενο αυτό θα επέφερε σημαντική απώλεια εσόδων τόσο για την FAPL όσο και για τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, με συνέπεια να υπονομευθεί η βιωσιμότητα των υπηρεσιών που παρέχουν.

44 Ως εκ τούτου, οι FAPL κ.λπ. άσκησαν αγωγές, στο πλαίσιο της αιτήσεως C-403/08, σε τρεις αντιπροσωπευτικές, κατά τους ίδιους, υποθέσεις ενώπιον του High Court of Justice (England & Wales), Chancery Division. Δύο από τις αγωγές αφορούν την QC Leisure, τον D. Richardson, την AV Station και τον M. Chamberlain, οι οποίοι προμηθεύουν καφέ-εστιατόρια με εξοπλισμό και κάρτες δορυφορικού αποκωδικοποιητή που καθιστούν δυνατή τη λήψη εκπομπών από αλλοδαπούς ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς, όπως η NOVA, οι οποίοι μεταδίδουν απευθείας τις αναμετρήσεις της «Premier League».

45 Η τρίτη αγωγή στρέφεται κατά των M. Madden, SR Leisure Ltd, P. G. C. Houghton και D. Owen, κατόχων των αδειών ή υπευθύνων τεσσάρων καφέ-εστιατορίων στα οποία προβάλλονταν αγώνες της «Premier League» σε απευθείας μετάδοση, με τη χρήση συσκευής αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως.

46 Οι FAPL κ.λπ. ισχυρίζονται ότι τα ως άνω πρόσωπα προσβάλλουν τα προστατευόμενα από το άρθρο 298 του CDPA 1988 δικαιώματά τους, καθόσον εμπορεύονται ή, στην περίπτωση των εναγομένων στην τρίτη υπόθεση, έχουν στην κατοχή τους για εμπορικούς σκοπούς συσκευές αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως οι οποίες έχουν σχεδιαστεί ή προσαρμοστεί ώστε να καθιστούν δυνατή την πρόσβαση στις υπηρεσίες που παρέχουν οι FAPL κ.λπ. χωρίς έγκριση.

47 Επιπλέον, οι εναγόμενοι στην τρίτη υπόθεση προσέβαλαν δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, δημιουργώντας αντίγραφα των έργων στο πλαίσιο της εσωτερικής λειτουργίας του δορυφορικού αποκωδικοποιητή για να προβληθούν σε οθόνη, καθώς και εκτελώντας, μεταδίδοντας ή προβάλλοντας δημοσίως τα έργα και παρουσιάζοντάς τα στο κοινό.

48 Επιπροσθέτως, οι QC Leisure και AV Station προσέβαλαν δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ως συνεργοί στα αδικήματα που διέπραξαν οι εναγόμενοι στην τρίτη υπόθεση, καθώς και άλλα πρόσωπα στα οποία παρείχαν κάρτες αποκωδικοποίησης.

49 Κατά την άποψη των QC Leisure κ.λπ., οι αγωγές είναι αβάσιμες στο μέτρο που δεν πρόκειται για πειρατικές κάρτες αποκωδικοποίησης, εφόσον όλες οι επίμαχες κάρτες έχουν χορηγηθεί και διατεθεί νομίμως στην αγορά, σε ένα άλλο κράτος μέλος, από τον υπεύθυνο για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις οργανισμό.

50 Στην αίτηση C-429/08, η K. Murphy, ιδιοκτήτρια καφέ-εστιατορίου, προμηθεύτηκε κάρτα αποκωδικοποιητή NOVA για να προβάλλει αγώνες της «Premier League».

51 Υπάλληλοι της MPS, οργανισμού που εξουσιοδοτήθηκε από την FAPL να κινήσει τις διαδικασίες για την επιβολή ποινικών κυρώσεων στους ιδιοκτήτες καφέ-εστιατορίων οι οποίοι χρησιμοποιούν συσκευές αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως, διαπίστωσαν ότι η K. Murphy ελάμβανε, στο καφέ-εστιατόριό της, το δορυφορικό σήμα της NOVA για να προβάλλει τους αγώνες της «Premier League», όπως μεταδίδονταν από αυτό το κανάλι.

52 Κατά συνέπεια, η MPS εγκάλεσε την K. Murphy ενώπιον του Portsmouth Magistrates' Court, το οποίο την καταδίκασε για δύο αδικήματα του άρθρου 297, παράγραφος 1, του CDPA 1988, επειδή εξασφάλισε, με απατηλά μέσα, τη λήψη προγράμματος περιλαμβανομένου σε υπηρεσία ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων που παρέχεται από τόπο ευρισκόμενο στο Ηνωμένο Βασίλειο, με την πρόθεση να αποφύγει την καταβολή του τιμήματος για τη λήψη των οικείων ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών.

53 Αφού το Portsmouth Crown Court απέρριψε, κατ' ουσίαν, την έφεση κατά της καταδικαστικής αποφάσεως, η K. Murphy άσκησε αναίρεση ενώπιον του High Court of Justice, προβάλλοντας επιχειρηματολογία αντίστοιχη με εκείνη των QC Leisure κ.λπ.

54 Υπό τις περιστάσεις αυτές, το High Court of Justice (England and Wales), Chancery Division, αποφάσισε, στην υπόθεση C-403/08, να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) α) Στην περίπτωση που συσκευή προσβάσεως υπό όρους κατασκευάζεται από τον παρέχοντα υπηρεσία ή με την έγκρισή του και πωλείται με περιορισμένου εύρους άδεια για χρήση της συσκευής μόνον προς τον σκοπό αποκτήσεως προσβάσεως στην προστατευόμενη υπηρεσία υπό συγκεκριμένες περιστάσεις, καθίσταται η εν λόγω συσκευή “παράνομη συσκευή” κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο ε΄, της οδηγίας [για την πρόσβαση υπό όρους], αν χρησιμοποιείται για πρόσβαση στην εν λόγω προστατευόμενη υπηρεσία σε τόπο ή με τρόπο ή από πρόσωπο που δεν καλύπτεται από την άδεια του παρέχοντος την υπηρεσία;

β) Ποια είναι η έννοια της φράσης “που έχουν σχεδιαστεί ή προσαρμοστεί”, όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 2, στοιχείο ε΄, της οδηγίας;

2) Στην περίπτωση που ένας πρώτος παρέχων υπηρεσίες διαβιβάζει περιεχόμενο προγράμματος σε κωδικοποιημένη μορφή σε άλλον παρέχοντα υπηρεσίες, ο οποίος μεταδίδει το περιεχόμενο αυτό βάσει συστήματος προσβάσεως υπό όρους, ποιοι παράγοντες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για να εκτιμηθεί αν θίγονται τα συμφέροντα του πρώτου παρέχοντα προστατευόμενη υπηρεσία κατά την έννοια του άρθρου 5 της οδηγίας [για την πρόσβαση υπό όρους];

Ειδικότερα:

Στην περίπτωση που μία πρώτη επιχείρηση διαβιβάζει περιεχόμενο προγράμματος (περιλαμβάνοντος οπτικές εικόνες, ηχητικό περιβάλλον και σχολιασμό στα αγγλικά) σε κωδικοποιημένη μορφή σε δεύτερη επιχείρηση, η οποία με τη σειρά της μεταδίδει στο κοινό το εν λόγω περιεχόμενο προγράμματος (στο οποίο έχει προσθέσει το λογότυπό της και, ενδεχομένως, συμπληρωματικό ηχητικό σχόλιο):

α) Συνιστά η διαβίβαση από την πρώτη επιχείρηση προστατευόμενη υπηρεσία “τηλεοπτικής μετάδοσης” κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α΄, της οδηγίας [για την πρόσβαση υπό όρους] και του άρθρου 1, στοιχείο α΄, της οδηγίας [“τηλεόραση χωρίς σύνορα”];

β) Είναι απαραίτητο η πρώτη επιχείρηση να είναι ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο β΄, της οδηγίας [“τηλεόραση χωρίς σύνορα”] για να μπορεί να θεωρηθεί ότι παρέχει προστατευόμενη υπηρεσία “τηλεοπτικής μετάδοσης”, κατά την έννοια του άρθρου 2, πρώτη περίπτωση, στοιχείο α΄, της οδηγίας [για την πρόσβαση υπό όρους];

γ) Πρέπει το άρθρο 5 της οδηγίας [για την πρόσβαση υπό όρους] να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι παρέχει δικαίωμα ασκήσεως αγωγής αποζημιώσεως στην πρώτη επιχείρηση σε σχέση με παράνομες συσκευές οι οποίες καθιστούν δυνατή την πρόσβαση στο πρόγραμμα όπως αυτό μεταδίδεται από τη δεύτερη επιχείρηση, είτε:

ι) διότι οι εν λόγω συσκευές πρέπει να θεωρηθούν παρέχουσες πρόσβαση στις υπηρεσίες της πρώτης επιχειρήσεως, μέσω του σήματος μετάδοσης, είτε

ii) διότι η πρώτη επιχείρηση είναι η παρέχουσα προστατευόμενη υπηρεσία και τα συμφέροντά της θίγονται από παράνομη δραστηριότητα (καθόσον οι εν λόγω συσκευές παρέχουν μη καλυπτόμενη από άδεια πρόσβαση στην προστατευόμενη υπηρεσία που παρέχει η δεύτερη επιχείρηση);

δ) Επηρεάζεται η απάντηση στο σημείο γ' από το αν ο πρώτος και ο δεύτερος παρέχων υπηρεσίες χρησιμοποιούν διαφορετικά συστήματα αποκωδικοποίησης και διαφορετικές συσκευές προσβάσεως υπό όρους;

3) Αφορά η φράση “κατοχή παράνομων συσκευών για εμπορικούς σκοπούς”, κατά την έννοια του άρθρου 4, στοιχείο α', της οδηγίας [για την πρόσβαση υπό όρους], μόνον την κατοχή για τον σκοπό εμπορικών συναλλαγών (παραδείγματος χάριν πωλήσεων) επί των παρανόμων συσκευών, ή καλύπτει και την κατοχή συσκευής από τελικό χρήστη στο πλαίσιο οποιασδήποτε επιχειρηματικής δραστηριότητας;

4) Όταν αλληλουχία αποσπασμάτων κινηματογραφικής ταινίας, μουσικού έργου ή ηχογραφήσεως (στην προκειμένη περίπτωση, πλαίσια ψηφιακών εικόνων και ήχων) παράγονται i) στη μνήμη ενός αποκωδικοποιητή ή ii), προκειμένου για ταινία, σε τηλεοπτική οθόνη, και το όλο έργο αναπαράγεται αν τα διαδοχικά αποσπάσματα ληφθούν υπόψη στο σύνολό τους, αλλά, σε κάθε δεδομένη στιγμή, είναι διαθέσιμος περιορισμένος μόνον αριθμός των αποσπασμάτων αυτών:

α) Πρέπει το ζήτημα αν τα εν λόγω έργα έχουν αναπαραχθεί εν όλω ή εν μέρει να κρίνεται με βάση τους κανόνες του εθνικού δικαίου περί πνευματικής ιδιοκτησίας, οι οποίοι ορίζουν τι συνιστά παράνομη αναπαραγωγή ενός πνευματικού έργου, ή πρόκειται για ζήτημα ερμηνείας του άρθρου 2 της οδηγίας [για το δικαίωμα του δημιουργού];

β) Αν πρόκειται για ζήτημα ερμηνείας του άρθρου 2 της οδηγίας [για το δικαίωμα του δημιουργού], πρέπει το εθνικό δικαστήριο να αντιμετωπίσει όλα τα αποσπάσματα κάθε έργου ως ενιαίο σύνολο ή μόνον τον περιορισμένο αριθμό αποσπασμάτων που υφίστανται σε δεδομένο χρονικό σημείο; Στη δεύτερη περίπτωση, με βάση ποια κριτήρια θα εκτιμήσει το εθνικό δικαστήριο αν πρόκειται για μερική αναπαραγωγή των έργων κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου;

γ) Καλύπτει το δικαίωμα αναπαραγωγής [κατά την έννοια του ως άνω] άρθρου 2 τη δημιουργία μεταβατικών εικόνων σε τηλεοπτική οθόνη;

5) α) Πρέπει οι μεταβατικές αναπαραγωγές ενός έργου, οι οποίες δημιουργούνται στο εσωτερικό συσκευής αποκωδικοποίησης δορυφορικών τηλεοπτικών εκπομπών ή σε τηλεοπτική οθόνη συνδεδεμένη με τον αποκωδικοποιητή, και μοναδικός σκοπός των οποίων είναι να καταστήσουν δυνατή μια χρήση του έργου που δεν υπόκειται κατά τα άλλα σε νομικούς περιορισμούς, να θεωρείται ότι έχουν “αυτοτελή οικονομική σημασία” κατά την

έννοια του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για τα δικαιώματα του δημιουργού, λόγω του ότι αυτές οι αναπαραγωγές αποτελούν τη μοναδική βάση στην οποία μπορεί να στηριχθεί ο δικαιούχος προκειμένου να λάβει αμοιβή για τη χρήση των δικαιωμάτων του;

β) Επηρεάζεται η απάντηση στο ερώτημα 5α από: i) το αν οι μεταβατικές αναπαραγωγές έχουν οποιαδήποτε εγγενή αξία ή ii) το αν οι μεταβατικές αναπαραγωγές περιλαμβάνουν ένα μικρό τμήμα μιας συλλογής έργων και/ή άλλο αντικείμενο, το οποίο κατά τα άλλα μπορεί να χρησιμοποιηθεί χωρίς να προσβάλλονται τα δικαιώματα του δημιουργού, ή iii) το αν ο κάτοχος αποκλειστικής αδείας που του έχει χορηγηθεί από τον δικαιούχο σε άλλο κράτος μέλος έχει ήδη λάβει αμοιβή για τη χρησιμοποίηση του έργου στο εν λόγω άλλο κράτος μέλος;

6) α) Παρουσιάζεται ένα καλυπτόμενο από την προστασία των δικαιωμάτων του δημιουργού έργο στο κοινό ενσυρμάτως ή ασυρμάτως, κατά την έννοια του άρθρου 3 της οδηγίας για τα δικαιώματα του δημιουργού, στην περίπτωση που δορυφορική αναμετάδοση λαμβάνεται σε εμπορικό χώρο (παραδείγματος χάριν σε μπαρ) και παρουσιάζεται ή προβάλλεται επιτόπου στο κοινό που βρίσκεται στον χώρο αυτό μέσω μιας μόνο τηλεοπτικής οθόνης και μεγαφώνων;

β) Επηρεάζεται η απάντηση στο ερώτημα 6α στην περίπτωση που:

i) το κοινό που βρίσκεται στον χώρο είναι νέο κοινό, απαρτιζόμενο από πρόσωπα που δεν είχε προβλέψει ο ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός (εν προκειμένω, διότι κάρτα αποκωδικοποίησης προοριζόμενη για χρήση σε ένα κράτος μέλος χρησιμοποιείται για εμπορικό ακροατήριο σε άλλο κράτος μέλος)·

ii) τα πρόσωπα που απαρτίζουν το κοινό δεν πληρώνουν για τη θέαση με βάση το εθνικό δίκαιο, και

iii) το τηλεοπτικό σήμα λαμβάνεται μέσω απλής ή παραβολικής κεραίας στη σκεπή είτε του κτιρίου όπου βρίσκεται ο χώρος στον οποίο είναι εγκατεστημένη η τηλεοπτική συσκευή είτε γειτονικού κτιρίου;

γ) Αν η απάντηση σε οποιοδήποτε από τα ερωτήματα υπό στοιχείο β' είναι καταφατική, ποιοι παράγοντες θα πρέπει να ληφθούν υπόψη προκειμένου να κριθεί αν υφίσταται παρουσίαση του έργου προερχόμενη από τόπο διαφορετικό από τον τόπο στον οποίο βρίσκονται τα πρόσωπα που απαρτίζουν το ακροατήριο;

7) Συμβιβάζεται με την οδηγία [για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις] ή με τα άρθρα 28 ΕΚ, 30 ΕΚ και 49 ΕΚ εθνική νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία η οποία προβλέπει ότι, όταν τελούνται μεταβατικές αναπαραγωγές έργων που περιλαμβάνονται σε δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις εντός αποκωδικοποιητή ή σε τηλεοπτική οθόνη, υφίσταται προσβολή των δικαιωμάτων του δημιουργού κατά το δίκαιο της χώρας λήψεως των οικείων

προγραμμάτων; Μεταβάλλεται η κατάσταση στην περίπτωση που η μετάδοση αποκωδικοποιείται με τη χρησιμοποίηση κάρτας αποκωδικοποιητή δορυφορικών μεταδόσεων η οποία έχει χορηγηθεί από τον παρέχοντα υπηρεσίες δορυφορικής τηλεόρασης σε άλλο κράτος μέλος, υπό τον όρον ότι η κάρτα αποκωδικοποιήσεως επιτρέπεται να χρησιμοποιείται μόνο στο άλλο αυτό κράτος μέλος;

8) α) Αν η απάντηση στο ερώτημα 1 είναι ότι μία συσκευή προσβάσεως υπό όρους που έχει κατασκευαστεί από τον παρέχοντα υπηρεσία ή με την έγκρισή του καθίσταται “παράνομη συσκευή” κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο ε΄, της οδηγίας 98/84 στην περίπτωση που χρησιμοποιείται εκτός του πεδίου της αδείας η οποία έχει παραχωρηθεί στον παρέχοντα την υπηρεσία, με σκοπό την παροχή προσβάσεως σε προστατευόμενη υπηρεσία, ποιο είναι το ειδικό αντικείμενο του δικαιώματος λαμβανομένης υπόψη της θεμελιώδους λειτουργίας που του απονέμει η οδηγία για την πρόσβαση υπό όρους;

β) Αποκλείουν τα άρθρα 28 ΕΚ ή 49 ΕΚ την εφαρμογή, σε ένα πρώτο κράτος μέλος, διατάξεως εθνικού δικαίου κατά την οποία είναι παράνομη η εισαγωγή ή πώληση κάρτας αποκωδικοποίησης δορυφορικών μεταδόσεων που έχει χορηγηθεί από τον παρέχοντα υπηρεσίες δορυφορικής τηλεόρασης σε άλλο κράτος μέλος υπό τον όρο ότι ο δορυφορικός αποκωδικοποιητής επιτρέπεται να χρησιμοποιείται μόνο στο δεύτερο αυτό κράτος μέλος;

γ) Επηρεάζεται η απάντηση αν η κάρτα αποκωδικοποίησης δορυφορικών προγραμμάτων προορίζεται μόνο για ιδιωτική και οικιακή χρήση στο άλλο κράτος μέλος αλλά χρησιμοποιείται για εμπορικούς σκοπούς στο πρώτο κράτος μέλος;

9) Αποκλείουν τα άρθρα 28 ΕΚ, 30 ΕΚ ή 49 ΕΚ την εφαρμογή διατάξεως του εθνικού δικαίου περί πνευματικής ιδιοκτησίας, η οποία προβλέπει ότι είναι παράνομο να εκτελείται δημοσίως, ζωντανά ή από ηχογράφηση, μουσικό έργο, εφόσον το έργο αυτό περιλαμβάνεται σε προστατευόμενη υπηρεσία στην οποία το κοινό αποκτά πρόσβαση και παρακολουθεί τη μετάδοση μέσω κάρτας αποκωδικοποίησης δορυφορικών προγραμμάτων, σε περίπτωση που η εν λόγω κάρτα έχει εκδοθεί από τον παρέχοντα την υπηρεσία σε άλλο κράτος μέλος, υπό τον όρο ότι η χρήση της επιτρέπεται μόνο στο άλλο αυτό κράτος μέλος; Διαφέρει η κατάσταση αν το μουσικό έργο αποτελεί επουσιώδες στοιχείο της προστατευόμενης υπηρεσίας θεωρούμενης στο σύνολό της και η δημόσια προβολή ή εκτέλεση των λοιπών στοιχείων της υπηρεσίας δεν απαγορεύονται από το εθνικό δίκαιο περί πνευματικής ιδιοκτησίας;

10) Στην περίπτωση που ο παρέχων περιεχόμενο προγραμμάτων προβαίνει στη σύναψη σειράς συμβάσεων αποκλειστικών αδειών, καθεμία από τις οποίες καλύπτει το έδαφος ενός ή πλειόνων κρατών μελών και με τις οποίες παρέχεται στον ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό άδεια μεταδόσεως του περιεχομένου του

προγράμματος μόνον εντός του εδάφους αυτού (περιλαμβανομένης της δορυφορικής μεταδόσεως) και σε κάθε άδεια έχει περιληφθεί ρήτρα που επιβάλλει στον ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό την υποχρέωση να απαγορεύει τη χρησιμοποίηση των καρτών αποκωδικοποίησης δορυφορικών προγραμμάτων οι οποίες καθιστούν δυνατή τη λήψη του καλυπτομένου από την άδεια προγράμματος εκτός του εδάφους για το οποίο παραχωρήθηκε η άδεια, ποια νομικά κριτήρια πρέπει να εφαρμόσει το εθνικό δικαστήριο και ποιες περιστάσεις πρέπει να λάβει υπόψη προκειμένου να κρίνει αν ο ως άνω συμβατικός περιορισμός αντιβαίνει στην απαγόρευση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ;

Ειδικότερα:

α) Πρέπει να γίνει δεκτό ότι το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ έχει εφαρμογή σε σχέση με την υποχρέωση αυτή για τον λόγο και μόνον ότι η ως άνω υποχρέωση θεωρείται ότι έχει ως σκοπό να παρεμποδίσει, να περιορίσει ή να νοθεύσει τον ανταγωνισμό;

β) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, χρειάζεται να αποδειχθεί επίσης ότι η εν λόγω συμβατική υποχρέωση παρεμποδίζει, περιορίζει ή νοθεύει αισθητά τον ανταγωνισμό, προκειμένου να εμπίπτει στο πεδίο της απαγορεύσεως του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ;»

55 Στην υπόθεση C-429/08, το High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Administrative Court) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Σε ποιες περιπτώσεις μια συσκευή προσβάσεως υπό όρους καθίσταται “παράνομη συσκευή” κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο ε΄, της οδηγίας [για την πρόσβαση υπό όρους];

2) Ειδικότερα, είναι “παράνομη συσκευή” μια συσκευή προσβάσεως υπό όρους αν αυτή αποκτάται ως ακολούθως:

i) η συσκευή προσβάσεως υπό όρους κατασκευάζεται από τον παρέχοντα την οικεία υπηρεσία ή με την έγκρισή του και μεταβιβάζεται αρχικά στο πλαίσιο περιορισμένης αδειας χρήσεώς της με σκοπό την πρόσβαση σε προστατευόμενες υπηρεσίες μόνον εντός ενός συγκεκριμένου κράτους μέλους, χρησιμοποιείται όμως για την πρόσβαση στις ως άνω προστατευόμενες υπηρεσίες εντός άλλου κράτους μέλους, ή/και

ii) η συσκευή προσβάσεως υπό όρους κατασκευάζεται από τον παρέχοντα την οικεία υπηρεσία ή με την έγκρισή του και μεταβιβάζεται αρχικά ή/και καθίσταται ενεργή με τη δήλωση ψευδούς ονόματος και ψευδούς διευθύνσεως εντός του ως άνω κράτους μέλους, προς καταστρατήγηση των συμβατικών περιορισμών που

επιβάλλονται όσον αφορά την εξαγωγή τέτοιων συσκευών για χρήση εκτός του εν λόγω πρώτου κράτους μέλους, ή/και

iii) η συσκευή προσβάσεως υπό όρους κατασκευάζεται από τον παρέχοντα την οικεία υπηρεσία ή με την έγκρισή του και μεταβιβάζεται αρχικά υπό τη συμβατική προϋπόθεση ότι προορίζεται μόνο για οικιακή ή ιδιωτική χρήση και όχι για εμπορικούς σκοπούς (οπότε οφείλεται μεγαλύτερο ποσό σχετικής συνδρομής), όμως χρησιμοποιείται στο Ηνωμένο Βασίλειο για εμπορικούς σκοπούς, ήτοι για τη λήψη απευθείας αναμεταδόσεως ποδοσφαιρικών αγώνων σε μπουραρία [pub];

3) Αν η απάντηση σε οποιοδήποτε σημείο του ερωτήματος 2 είναι αρνητική, αποκλείει το άρθρο 3, παράγραφος 2, της ως άνω οδηγίας δυνατότητα κράτους μέλους να επικαλεστεί εθνική ρύθμιση απαγορεύουσα τη χρήση τέτοιων συσκευών όταν συντρέχουν οι περιστάσεις που περιγράφονται στο ερώτημα 2;

4) Αν η απάντηση στο ερώτημα 2 είναι αρνητική, είναι ανίσχυρο το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής:

α) για τον λόγο ότι εισάγει δυσμενείς διακρίσεις ή/και αντιβαίνει προς την αρχή της αναλογικότητας, ή/και

β) για τον λόγο ότι προσβάλλει το προβλεπόμενο από τη Συνθήκη δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας, ή/και

γ) για οποιοδήποτε άλλο λόγο;

5) Αν η απάντηση στο ερώτημα 2 είναι καταφατική, είναι ανίσχυρα τα άρθρα 3, παράγραφος 1, και 4 της οδηγίας για τον λόγο ότι υποχρεώνουν τα κράτη μέλη να επιβάλλουν περιορισμούς στην εισαγωγή και εμπορία από άλλα κράτη μέλη “παράνομων συσκευών” σε περιπτώσεις όπου οι συσκευές αυτές μπορούν νομίμως να εισάγονται ή/και να χρησιμοποιούνται για τη λήψη από το εξωτερικό ραδιοτηλεοπτικού σήματος βάσει των κανόνων περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων δυνάμει των άρθρων 28 ΕΚ και 30 ΕΚ ή/και βάσει της ελευθερίας παροχής υπηρεσιών δυνάμει του άρθρου 49 ΕΚ;

6) Αποκλείουν τα άρθρα 28 ΕΚ, 30 ΕΚ ή/και 49 ΕΚ την εφαρμογή διατάξεως εθνικού δικαίου (όπως είναι το άρθρο 297 του [CDPA] 1988), κατά την οποία είναι παράνομη η λήψη τηλεοπτικού σήματος προερχόμενου από κάποιον τόπο εντός του Ηνωμένου Βασιλείου με σκοπό την αποφυγή αντιτίμου που πρέπει να καταβάλλεται για τη λήψη του σχετικού προγράμματος, σε οποιαδήποτε από τις ακόλουθες περιπτώσεις:

i) η συσκευή προσβάσεως υπό όρους κατασκευάζεται από τον παρέχοντα την οικεία υπηρεσία ή με την έγκρισή του και μεταβιβάζεται αρχικά στο πλαίσιο περιορισμένης αδείας χρήσεώς της με σκοπό την πρόσβαση σε προστατευόμενες υπηρεσίες μόνον εντός συγκεκριμένου κράτους μέλους, χρησιμοποιείται όμως για την πρόσβαση στις ως άνω προστατευόμενες υπηρεσίες εντός άλλου κράτους

μέλους (εν προκειμένω, εντός του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας), ή/και

ii) η συσκευή προσβάσεως υπό όρους κατασκευάζεται από τον παρέχοντα την οικεία υπηρεσία ή με την έγκρισή του και μεταβιβάζεται αρχικά ή/και καθίσταται ενεργή με τη δήλωση ψευδούς ονόματος και ψευδούς διεύθυνσεως στο πρώτο κράτος μέλος, προς καταστρατήγηση των συμβατικών περιορισμών που επιβάλλονται όσον αφορά την εξαγωγή τέτοιων συσκευών για χρήση εκτός του εν λόγω πρώτου κράτους μέλους, ή/και

iii) η συσκευή προσβάσεως υπό όρους κατασκευάζεται από τον παρέχοντα την οικεία υπηρεσία ή με την έγκρισή του και μεταβιβάζεται αρχικά υπό τη συμβατική προϋπόθεση ότι προορίζεται μόνο για οικιακή ή ιδιωτική χρήση και όχι για εμπορικούς σκοπούς (οπότε οφείλεται μεγαλύτερο ποσό σχετικής συνδρομής), όμως χρησιμοποιείται στο Ηνωμένο Βασίλειο για εμπορικούς σκοπούς, ήτοι για τη λήψη απευθείας αναμεταδόσεως ποδοσφαιρικών αγώνων σε μπουραρία [pub];

7) Αποκλείεται η εφαρμογή της ως άνω εθνικής ρυθμίσεως λόγω επιβολής δυσμενών διακρίσεων αντίθετων προς το άρθρο 12 ΕΚ ή για άλλον λόγο, καθόσον η εθνική νομοθεσία εφαρμόζεται μόνο σε ραδιοτηλεοπτικά προγράμματα που μεταδίδονται από περιοχή του Ηνωμένου Βασιλείου, και όχι από άλλο κράτος μέλος

8) Στην περίπτωση που ο παρέχων τηλεοπτικό πρόγραμμα προβαίνει στη σύναψη σειράς συμβάσεων αποκλειστικών αδειών, καθεμία από τις οποίες καλύπτει το έδαφος ενός ή πλειόνων κρατών μελών και με τις οποίες παρέχεται στον εκπέμποντα το τηλεοπτικό σήμα άδεια μεταδόσεως του προγράμματος μόνον εντός του εδάφους αυτού (περιλαμβανομένης της δορυφορικής μεταδόσεως) και σε κάθε άδεια έχει περιληφθεί ρήτρα που επιβάλλει στον εκπέμποντα το τηλεοπτικό σήμα την υποχρέωση να απαγορεύει τη χρησιμοποίηση των καρτών του αποκωδικοποίησης δορυφορικών προγραμμάτων οι οποίες καθιστούν δυνατή τη λήψη του καλυπτομένου από την άδεια προγράμματος εκτός του εδάφους για το οποίο παραχωρήθηκε άδεια, ποια νομικά κριτήρια πρέπει να εφαρμόσει το εθνικό δικαστήριο και ποιες περιστάσεις πρέπει να λάβει υπόψη προκειμένου να κρίνει αν ο ως άνω συμβατικός περιορισμός αντιβαίνει στην απαγόρευση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ;

Ειδικότερα:

α) Πρέπει να γίνει δεκτό ότι το άρθρο 81, παράγραφος 1, έχει εφαρμογή στην υποχρέωση αυτή για τον λόγο και μόνον ότι η ως άνω υποχρέωση θεωρείται ότι έχει ως σκοπό να παρεμποδίσει, να περιορίσει ή να νοθεύσει τον ανταγωνισμό;

β) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, χρειάζεται να αποδειχθεί επίσης ότι η εν λόγω συμβατική υποχρέωση παρεμποδίζει, περιορίζει ή νοθεύει αισθητά τον

ανταγωνισμό προκειμένου να εμπίπτει στο πεδίο της απαγορεύσεως του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ;»

56 Με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 3ης Δεκεμβρίου 2008, αποφασίστηκε η συνεκδίκηση των υποθέσεων C-403/08 και C-429/08 προς διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

III – Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

A– Επί των κανόνων που διέπουν τη λήψη κωδικοποιημένων εκπομπών προερχομένων από άλλα κράτη μέλη

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

57 Κατ' αρχάς, επιβάλλεται η διευκρίνιση ότι οι υπό κρίση υποθέσεις αφορούν μόνον τη δορυφορική ραδιοτηλεοπτική μετάδοση των αγώνων της «Premier League» στο κοινό από τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, όπως είναι η Multichoice Hellas. Επομένως, το μοναδικό τμήμα της οπτικοακουστικής μεταδόσεως το οποίο έχει σημασία για τις υπό κρίση υποθέσεις είναι εκείνο που συνίσταται στη μετάδοση των εκπομπών αυτών από τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς στο κοινό κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχεία α' και β', της οδηγίας για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις, εφόσον η οικεία πράξη τελείται στο κράτος μέλος όπου τα σήματα-φορείς προγραμμάτων εισάγονται σε μια αδιάκοπη αλληλουχία δορυφορικής μεταδόσεως (στο εξής: κράτος μέλος της εκπομπής), ήτοι, εν προκειμένω, στην Ελληνική Δημοκρατία.

58 Αντιθέτως, το τμήμα της μεταδόσεως το οποίο πραγματοποιείται στο προηγούμενο στάδιο, μεταξύ της FAPL και των εν λόγω οργανισμών, και συνίσταται στη διαβίβαση του συνόλου των οπτικοακουστικών δεδομένων για τους ως άνω ποδοσφαιρικούς αγώνες δεν ασκεί επιρροή εν προκειμένω, δεδομένου ότι η μετάδοση αυτή μπορεί, εξάλλου, να γίνει και με άλλα μέσα τηλεπικοινωνίας από εκείνα που χρησιμοποιούν οι διάδικοι των κύριων δικών.

59 Ακολούθως, από τη δικογραφία προκύπτει ότι, σύμφωνα με τους όρους των συμβάσεων που συνάπτει η FAPL με τους οικείους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς για την παραχώρηση αδειών εκμεταλλεύσεως, οι επίμαχες εκπομπές προορίζονται μόνο για το κοινό του κράτους μέλους της εκπομπής και οι οργανισμοί αυτοί οφείλουν, κατά συνέπεια, να διασφαλίζουν ότι το δορυφορικό τους σήμα μπορεί να ληφθεί μόνον εντός του συγκεκριμένου κράτους. Ως εκ τούτου, είναι υποχρεωμένοι να κωδικοποιούν το σήμα τους και να παρέχουν

συσκευές αποκωδικοποίησης μόνο σε πρόσωπα τα οποία κατοικούν στο έδαφος του κράτους μέλους της εκπομπής.

60 Τέλος, δεν αμφισβητείται ότι οι ιδιοκτήτες καφέ-εστιατορίων χρησιμοποιούν τέτοιες συσκευές αποκωδικοποίησης εκτός της επικράτειας του οικείου κράτους μέλους και, επομένως, κατά τρόπο αντίθετο προς τη βούληση των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών.

61 Αυτό είναι το πλαίσιο εντός του οποίου τα αιτούντα δικαστήρια διερωτώνται, με την πρώτη ομάδα ερωτημάτων τους, αν μια τέτοια χρήση συσκευών αποκωδικοποίησης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για την πρόσβαση υπό όρους και ποιες είναι οι συνέπειες της οδηγίας για τη χρήση αυτή. Εν συνεχεία, τα εν λόγω δικαστήρια ερωτούν, στην περίπτωση κατά την οποία η ως άνω οδηγία δεν προβλέπει εναρμόνιση του ζητήματος αυτού, αν αντιβαίνουν στα άρθρα 34 ΣΛΕΕ, 36 ΣΛΕΕ, 56 ΣΛΕΕ και 101 ΣΛΕΕ εθνική ρύθμιση και συμβάσεις παραχωρήσεως αδειών που απαγορεύουν τη χρήση συσκευών αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως.

2. Η οδηγία για την πρόσβαση υπό όρους

α) Επί της ερμηνείας της έννοιας «παράνομη συσκευή» του άρθρου 2, στοιχείο ε΄, της οδηγίας για την πρόσβαση υπό όρους (πρώτο ερώτημα στην υπόθεση C-403/08, πρώτο και δεύτερο ερώτημα στην υπόθεση C-429/08)

62 Με τα ερωτήματα αυτά, τα αιτούντα δικαστήρια ζητούν κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν ο όρος «παράνομη συσκευή», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 2, στοιχείο ε΄, της οδηγίας για την πρόσβαση υπό όρους, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι καλύπτει και τις συσκευές αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως, περιλαμβανομένων εκείνων που αποκτώνται ή ενεργοποιούνται με τη δήλωση ψευδούς ονόματος και ψευδούς διευθύνσεως, καθώς και των χρησιμοποιούμενων κατά παράβαση συμβατικού περιορισμού, βάσει του οποίου επιτρέπεται μόνον η ιδιωτική τους χρήση.

63 Συναφώς, υπενθυμίζεται αφενός ότι, κατά το άρθρο 2, στοιχείο ε΄, της οδηγίας για την πρόσβαση υπό όρους, ως παράνομη συσκευή νοείται κάθε εξοπλισμός ή λογισμικό που έχει σχεδιαστεί ή προσαρμοστεί ώστε να επιτρέπει την πρόσβαση σε προστατευόμενη υπηρεσία σε κατανοητή μορφή χωρίς την έγκριση του παρέχοντος την υπηρεσία.

64 Επομένως, το γράμμα της διατάξεως αναφέρεται μόνο σε εξοπλισμό ο οποίος, πριν τεθεί σε χρήση, έχει αποτελέσει αντικείμενο χειρωνακτικών ή αυτοματοποιημένων εργασιών και καθιστά δυνατή την πρόσβαση σε προστατευόμενες υπηρεσίες χωρίς τη συγκατάθεση του παρέχοντος τις υπηρεσίες

αυτές. Κατά συνέπεια, ο ορισμός καλύπτει μόνον τον εξοπλισμό που έχει κατασκευαστεί, υποστεί επεξεργασία, προσαρμοστεί ή αναπροσαρμοστεί χωρίς την έγκριση του παρέχοντος τις υπηρεσίες, και όχι τη χρήση συσκευών αποκωδικοποίησεως αλλοδαπής προελεύσεως.

65 Αφετέρου, επισημαίνεται ότι η έκτη και η δέκατη τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για την πρόσβαση υπό όρους, οι οποίες περιέχουν διευκρινίσεις ως προς το περιεχόμενο της έννοιας «παράνομη συσκευή», κάνουν λόγο για την ανάγκη εξοβελισμού των παράνομων συσκευών «που επιτρέπουν την πρόσβαση στις [προστατευόμενες υπηρεσίες] ατελώς» και εξαλείψεως από την αγορά των παράνομων συσκευών «που καθιστούν δυνατή ή διευκολύνουν την καταστρατήγηση, χωρίς άδεια, κάθε τεχνολογικού μέτρου», το οποίο έχει ληφθεί προς διασφάλιση της καταβολής αμοιβής για νομίμως παρεχόμενη υπηρεσία.

66 Κατά συνέπεια, δεν εμπίπτουν στις ως άνω κατηγορίες ούτε οι συσκευές αποκωδικοποίησεως αλλοδαπής προελεύσεως, ούτε οι συσκευές που αποκτώνται ή ενεργοποιούνται με τη δήλωση ψευδούς ονόματος και ψευδούς διευθύνσεως, ούτε οι συσκευές που έχουν χρησιμοποιηθεί κατά παράβαση συμβατικού περιορισμού, βάσει του οποίου επιτρέπεται μόνον η ιδιωτική τους χρήση. Πράγματι, όλες αυτές οι συσκευές κατασκευάζονται και διατίθενται στην αγορά με την έγκριση του παρέχοντος τις υπηρεσίες, δεν εξασφαλίζουν δωρεάν πρόσβαση σε προστατευόμενες υπηρεσίες και δεν καθιστούν δυνατή ούτε διευκολύνουν την παράκαμψη τεχνικού μέτρου που έχει ληφθεί προς διασφάλιση της καταβολής αμοιβής για τις οικείες υπηρεσίες, δεδομένου ότι, στο κράτος μέλος όπου διατέθηκαν στην αγορά, έχει καταβληθεί αμοιβή.

67 Κατόπιν των ανωτέρω, στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η έννοια «παράνομη συσκευή» του άρθρου 2, στοιχείο ε΄, της οδηγίας για την πρόσβαση υπό όρους δεν καλύπτει τις συσκευές αποκωδικοποίησεως αλλοδαπής προελεύσεως, ούτε τις συσκευές που αποκτώνται ή ενεργοποιούνται με τη δήλωση ψευδούς ονόματος και ψευδούς διευθύνσεως, ούτε τις συσκευές που έχουν χρησιμοποιηθεί κατά παράβαση συμβατικού περιορισμού, βάσει του οποίου επιτρέπεται μόνον η ιδιωτική τους χρήση.

β) Επί της ερμηνείας του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας για την πρόσβαση υπό όρους (τρίτο ερώτημα στην υπόθεση C-429/08)

68 Με το ερώτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν αντιβαίνει στο άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας για την πρόσβαση υπό όρους εθνική ρύθμιση η οποία παρακωλύει τη χρήση συσκευών αποκωδικοποίησεως αλλοδαπής προελεύσεως, περιλαμβανομένων εκείνων που

αποκτώνται ή ενεργοποιούνται με τη δήλωση ψευδούς ονόματος και ψευδούς διευθύνσεως, καθώς και των χρησιμοποιούμενων κατά παράβαση συμβατικού περιορισμού, βάσει του οποίου επιτρέπεται μόνον η ιδιωτική τους χρήση.

69 Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας για την πρόσβαση υπό όρους, δεν επιτρέπεται στα κράτη μέλη, υπό την επιφύλαξη των υποχρεώσεων που απορρέουν από το άρθρο 3, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας, να περιορίζουν, για λόγους οι οποίοι εμπίπτουν στον τομέα που διέπεται από την οδηγία, την ελεύθερη κυκλοφορία προστατευόμενων υπηρεσιών και συσκευών για την παροχή προσβάσεως υπό όρους.

70 Συναφώς, τονίζεται ότι η τελευταία αυτή διάταξη επιβάλλει υποχρεώσεις όσον αφορά τον διεπόμενο από την οδηγία για την πρόσβαση υπό όρους τομέα –ο οποίος περιλαμβάνει, κατά το άρθρο 2, στοιχείο στ', της ίδιας οδηγίας, όλες τις διατάξεις που αφορούν τις παράνομες δραστηριότητες κατά την έννοια του άρθρου της 4– απαιτώντας, μεταξύ άλλων, από τα κράτη μέλη να απαγορεύουν τις απαριθμούμενες στο εν λόγω άρθρο 4 δραστηριότητες.

71 Το άρθρο 4 αναφέρεται, ωστόσο, αποκλειστικώς σε δραστηριότητες οι οποίες είναι παράνομες καθόσον σχετίζονται με τη χρήση παράνομων συσκευών κατά την έννοια της οδηγίας αυτής.

72 Εντούτοις, οι συσκευές αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως, περιλαμβανομένων εκείνων που αποκτώνται ή ενεργοποιούνται με τη δήλωση ψευδούς ονόματος και ψευδούς διευθύνσεως, καθώς και των χρησιμοποιούμενων κατά παράβαση συμβατικού περιορισμού, βάσει του οποίου επιτρέπεται μόνον η ιδιωτική τους χρήση, δεν αποτελούν παράνομες συσκευές, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 63 έως 67 της παρούσας αποφάσεως.

73 Κατά συνέπεια, ούτε οι δραστηριότητες στο πλαίσιο των οποίων χρησιμοποιούνται τέτοιες συσκευές ούτε εθνική ρύθμιση που απαγορεύει τις δραστηριότητες αυτές εμπίπτουν στον τομέα που διέπεται από την οδηγία για την πρόσβαση υπό όρους.

74 Υπό τις συνθήκες αυτές, στο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι δεν αντιβαίνει στο άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας για την πρόσβαση υπό όρους εθνική ρύθμιση η οποία παρακωλύει τη χρήση συσκευών αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως, περιλαμβανομένων εκείνων που αποκτώνται ή ενεργοποιούνται με τη δήλωση ψευδούς ονόματος και ψευδούς διευθύνσεως, καθώς και των χρησιμοποιούμενων κατά παράβαση συμβατικού περιορισμού, βάσει του οποίου επιτρέπεται μόνον η ιδιωτική τους χρήση, δεδομένου ότι μια τέτοια ρύθμιση δεν εμπίπτει στον τομέα που διέπεται από την εν λόγω οδηγία.

γ) Επί των λοιπών ερωτημάτων που αφορούν την οδηγία για την πρόσβαση υπό όρους

75 Λαμβανομένων υπόψη των απαντήσεων που δόθηκαν στο πρώτο ερώτημα της υποθέσεως C-403/08, καθώς και στο πρώτο, το δεύτερο και το τρίτο ερώτημα της υποθέσεως C-429/08, παρέλκει η εξέταση τόσο του δεύτερου, του τρίτου και του όγδοου ερωτήματος, στοιχείο α', στην υπόθεση C-403/08 όσο και του τέταρτου και του πέμπτου ερωτήματος στην υπόθεση C-429/08.

3. Οι κανόνες της Συνθήκης ΛΕΕ σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων και των υπηρεσιών

α) Επί της απαγορεύσεως της εισαγωγής, της πώλησεως και της χρήσεως συσκευών αποκωδικοποιήσεως αλλοδαπής προελεύσεως [όγδοο ερώτημα, στοιχείο β', και πρώτο σκέλος του ένατου ερωτήματος στην υπόθεση C-403/08, καθώς και έκτο ερώτημα, στοιχείο i, στην υπόθεση C-429/08]

76 Με τα ερωτήματα αυτά, τα αιτούντα δικαστήρια ζητούν κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν τα άρθρα 34 ΣΛΕΕ, 36 ΣΛΕΕ και 56 ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αποκλείουν την εφαρμογή ρυθμίσεως κράτους μέλους η οποία προβλέπει ότι είναι παράνομη η εισαγωγή, η πώληση και η χρήση στο εν λόγω κράτος συσκευών αποκωδικοποιήσεως αλλοδαπής προελεύσεως που καθιστούν δυνατή την πρόσβαση σε κωδικοποιημένη υπηρεσία δορυφορικής ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως προερχόμενης από άλλο κράτος μέλος και περιέχουσας προγράμματα τα οποία προστατεύονται από τη ρύθμιση του πρώτου αυτού κράτους.

i) Επί του ζητήματος ποιες είναι οι εφαρμοστέες διατάξεις

77 Εθνικές ρυθμίσεις, όπως η επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών, αφορούν τόσο τη διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών κωδικοποιημένης ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως όσο και την κυκλοφορία, εντός της Ένωσης, συσκευών αποκωδικοποιήσεως αλλοδαπής προελεύσεως οι οποίες καθιστούν δυνατή την αποκωδικοποίηση των υπηρεσιών αυτών. Υπό τις συνθήκες αυτές, τίθεται το ζήτημα αν η επίμαχη ρύθμιση πρέπει να εξεταστεί υπό το πρίσμα της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών ή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων.

78 Συναφώς, από τη νομολογία προκύπτει ότι, όταν εθνικό μέτρο συνδέεται τόσο με την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων όσο και με την ελεύθερη

παροχή υπηρεσιών, το Δικαστήριο το εξετάζει, κατ' αρχήν, με γνώμονα μόνο μία από τις δύο αυτές θεμελιώδεις ελευθερίες, εφόσον αποδεικνύεται ότι η μία από αυτές είναι εντελώς δευτερεύουσα σε σχέση με την άλλη και μπορεί να συναρτηθεί με αυτήν (βλ. αποφάσεις της 24ης Μαρτίου 1994, C-275/92, Schindler, Συλλογή 1994, σ. I-1039, σκέψη 22, και της 2ας Δεκεμβρίου 2010, C-108/09, Ker-Optika, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 43).

79 Πάντως, στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, οι δύο αυτές παράμετροι συνδέονται συχνά τόσο στενά, ώστε δεν μπορεί η μία να θεωρηθεί εντελώς δευτερεύουσα σε σχέση με την άλλη. Τούτο ισχύει ιδίως όταν η εθνική νομοθεσία ρυθμίζει την παράδοση εξοπλισμού τηλεπικοινωνιών, όπως οι συσκευές αποκωδικοποίησης, προκειμένου να θέσει τις προδιαγραφές που πρέπει να πληροί ο εν λόγω εξοπλισμός ή να καθορίσει τις προϋποθέσεις στις οποίες υπόκειται η κυκλοφορία του στο εμπόριο, οπότε, στην περίπτωση αυτή, ενδείκνυται η ταυτόχρονη εξέταση και των δύο θεμελιωδών ελευθεριών (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 22ας Ιανουαρίου 2002, C-390/99, Canal Satélite Digital, Συλλογή 2002, σ. I-607, σκέψεις 29 έως 33).

80 Μολαταύτα, όταν η σχετική εθνική ρύθμιση αφορά δραστηριότητα που είναι απολύτως χαρακτηριστική των υπηρεσιών τις οποίες παρέχουν οι επιχειρήσεις, ενώ η παράδοση εξοπλισμού τηλεπικοινωνιών αποτελεί εντελώς δευτερεύον τμήμα της, η οικεία δραστηριότητα πρέπει να εξετάζεται αποκλειστικώς και μόνο βάσει της ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών.

81 Τούτο ισχύει, ιδίως, όταν η διάθεση του σχετικού εξοπλισμού αποτελεί απλώς συγκεκριμένη πτυχή της οργανώσεως ή της λειτουργίας της οικείας υπηρεσίας και η εν λόγω δραστηριότητα δεν συνιστά αυτοσκοπό, αλλά μέσο που θα καταστήσει δυνατή την πρόσβαση στην υπηρεσία αυτή. Υπό τις περιστάσεις αυτές, η δραστηριότητα της διαθέσεως τέτοιου εξοπλισμού δεν πρέπει να εξεταστεί χωριστά από τη συνυφασμένη με την υπηρεσία δραστηριότητα, με την οποία συναρτάται η διάθεση του εξοπλισμού (βλ., κατ' αναλογία, προαναφερθείσα απόφαση Schindler, σκέψεις 22 και 25).

82 Στις υποθέσεις των κύριων δικών, διαπιστώνεται ότι η εθνική ρύθμιση δεν αναφέρεται ειδικώς στις συσκευές αποκωδικοποίησης προκειμένου να θέσει τις προδιαγραφές που πρέπει να πληρούν ή να καθορίσει υπό ποιες προϋποθέσεις επιτρέπεται η κυκλοφορία τους στο εμπόριο. Πράγματι, ο εθνικός νομοθέτης τις αντιμετωπίζει μόνον ως το μέσο το οποίο καθιστά δυνατή την παροχή κωδικοποιημένων υπηρεσιών ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως στους συνδρομητές.

83 Επομένως, δεδομένου ότι η ρύθμιση αυτή αφορά πρωτίστως την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, ενώ η παράμετρος της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων αποδεικνύεται όλως δευτερεύουσα σε σχέση με την ελεύθερη

παροχή υπηρεσιών, η ρύθμιση αυτή πρέπει να εξεταστεί υπό το πρίσμα της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

84 Κατά συνέπεια, η ρύθμιση αυτή πρέπει να εξεταστεί βάσει του άρθρου 56 ΣΛΕΕ.

ii) Επί του ζητήματος αν υφίσταται περιορισμός της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών

85 Το άρθρο 56 ΣΛΕΕ επιτάσσει την κατάργηση κάθε περιορισμού της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, ακόμη και αν πρόκειται για περιορισμό ο οποίος εφαρμόζεται αδιακρίτως τόσο στους ημεδαπούς παρέχοντες υπηρεσίες όσο και σε εκείνους των άλλων κρατών μελών, εφόσον ο περιορισμός αυτός ενδέχεται να αποκλείσει, να παρακωλύσει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστική την άσκηση των δραστηριοτήτων του παρέχοντος υπηρεσίες που είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος, όπου νομίμως παρέχει ανάλογες υπηρεσίες. Άλλωστε, η αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών παράγει αποτελέσματα τόσο υπέρ του παρέχοντος τις υπηρεσίες όσο και υπέρ του αποδέκτη τους (βλ., ιδίως, απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2009, C-42/07, Liga Portuguesa de Futebol Profissional και Bwin International, Συλλογή 2009, σ. I-7633, σκέψη 51 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

86 Στις υποθέσεις των κύριων δικών, η εθνική ρύθμιση απαγορεύει την εισαγωγή, την πώληση και τη χρήση στην ημεδαπή συσκευών αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως οι οποίες παρέχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες δορυφορικής ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως προερχόμενης από άλλο κράτος μέλος.

87 Δεδομένου ότι η πρόσβαση σε υπηρεσίες δορυφορικής ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως, όπως οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών, εξαρτάται από την κατοχή παρόμοιας συσκευής, η οποία παρέχεται, βάσει συμβατικού περιορισμού, υπό την προϋπόθεση ότι θα χρησιμοποιηθεί μόνον εντός του κράτους μέλους της εκπομπής, η σχετική εθνική ρύθμιση αποκλείει τη λήψη των υπηρεσιών αυτών από πρόσωπα που κατοικούν εκτός του κράτους μέλους της εκπομπής, εν προκειμένω του Ηνωμένου Βασιλείου. Κατά συνέπεια, η ρύθμιση αυτή έχει ως αποτέλεσμα την παρακώλυση της προσβάσεως των ως άνω προσώπων στις οικείες υπηρεσίες.

88 Ασφαλώς, το εμπόδιο στη λήψη των υπηρεσιών αυτών ανάγεται στις συναφθείσες μεταξύ των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών και των πελατών τους συμβάσεις, οι οποίες αντανακλούν, με τη σειρά τους, το περιεχόμενο των ρητρών περί εδαφικής αποκλειστικότητας που περιλαμβάνονται στις συμβάσεις των εν λόγω οργανισμών με τους δικαιούχους των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Ωστόσο, η επίμαχη ρύθμιση, παρέχοντας στους περιορισμούς αυτούς έννομη

προστασία και επιβάλλοντας την τήρησή τους επ' απειλή αστικών και ποινικών κυρώσεων, περιορίζει την ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών.

89 Ως εκ τούτου, η συγκεκριμένη ρύθμιση συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, ο οποίος απαγορεύεται από το άρθρο 56 ΣΛΕΕ, εκτός αν μπορεί να δικαιολογηθεί αντικειμενικώς.

iii) Επί της δικαιολογήσεως του περιορισμού της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών βάσει του σκοπού της προστασίας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας

– Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο

90 Οι FAPL κ.λπ., η MPS και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η Γαλλική και η Ιταλική Κυβέρνηση ισχυρίζονται ότι ο περιορισμός που αποτελεί το θεμέλιο της επίμαχης στις υποθέσεις των κύριων δικών εθνικής ρυθμίσεως μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, καθότι είναι, κατά την άποψή τους, αναγκαίος προς διασφάλιση της καταβολής εύλογης αμοιβής στους οικείους δικαιούχους, δεδομένου ότι απαραίτητα στοιχεία μιας τέτοιας αμοιβής είναι το δικαίωμα των δικαιούχων να τη διεκδικούν σε αντάλλαγμα για τη χρήση των έργων τους ή άλλων προστατευόμενων προγραμμάτων σε κάθε κράτος μέλος και να τη συνδυάζουν με την αναγνώριση εδαφικής αποκλειστικότητας.

91 Συναφώς, οι ως άνω ενδιαφερόμενοι θεωρούν ιδίως ότι, ελλείψει οποιασδήποτε προστασίας της εδαφικής αυτής αποκλειστικότητας, ο δικαιούχος των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας δεν θα ήταν πλέον σε θέση να εξασφαλίσει ότι θα λάβει από τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς εύλογη αμοιβή για την παραχώρηση αδειών, εφόσον θα έχει μειωθεί η αξία της απευθείας μεταδόσεως αθλητικών εκδηλώσεων. Συγκεκριμένα, οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί δεν ενδιαφέρονται να αποκτήσουν άδειες εκτός του εδάφους του κράτους μέλους της εκπομπής. Η απόκτηση αδειών για όλα τα εθνικά εδάφη όπου διαμένουν δυνητικοί πελάτες δεν είναι συμφέρουσα από οικονομικής απόψεως, λόγω της εξαιρετικά υψηλής τιμής των αδειών αυτών. Έτσι, οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί αποκτούν άδειες μεταδόσεως των οικείων έργων εντός του εδάφους ενός και μόνον κράτους μέλους. Είναι, μάλιστα, διατεθειμένοι να καταβάλουν σημαντικό πρόσθετο τίμημα υπό την προϋπόθεση ότι θα λάβουν εγγυήσεις εδαφικής αποκλειστικότητας, καθόσον αυτή αποτελεί διακριτικό τους γνώρισμα σε σχέση με τους ανταγωνιστές τους και τους παρέχει, ως εκ τούτου, τη δυνατότητα να προσελκύσουν περισσότερους πελάτες.

92 Οι QC Leisure κ.λπ., η K. Murphy, η Επιτροπή και η Εποπτεύουσα Αρχή της ΕΖΕΣ υποστηρίζουν ότι αυτός ο περιορισμός της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών

δεν μπορεί να δικαιολογηθεί, εφόσον έχει ως αποτέλεσμα την κατάτμηση της εσωτερικής αγοράς.

– Απάντηση του Δικαστηρίου

93 Στο πλαίσιο της εξέτασεως του ζητήματος αν μπορεί να δικαιολογηθεί περιορισμός όπως ο επίμαχος στις υποθέσεις των κύριων δικών, υπενθυμίζεται ότι τυχόν περιορισμός των θεμελιωδών ελευθεριών τις οποίες κατοχυρώνει η Συνθήκη είναι δυνατό να δικαιολογηθεί μόνον από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, εφόσον είναι κατάλληλος προς διασφάλιση της υλοποίησης σκοπού γενικού συμφέροντος και δεν υπερβαίνει το αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού μέτρο (βλ., σχετικά, απόφαση της 5ης Μαρτίου 2009, C-222/07, UTECA, Συλλογή 2009, σ. I-1407, σκέψη 25 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

94 Όσον αφορά τους δικαιολογητικούς λόγους που μπορούν να γίνουν δεκτοί, κατά πάγια νομολογία, ένας τέτοιος περιορισμός είναι δυνατό να δικαιολογηθεί ειδικώς από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος σχετικούς με την προστασία δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας (βλ., σχετικά, απόφαση της 18ης Μαρτίου 1980, 62/79, Coditel κ.λπ., 62/79, γνωστή ως «Coditel I», Συλλογή τόμος 1980/I, σ. 477, σκέψεις 15 και 16, καθώς και απόφαση της 20ής Ιανουαρίου 1981, 55/80 και 57/80, Musik-Vertrieb membran και K-tel International, Συλλογή 1981, σ. 147, σκέψεις 9 και 12).

95 Πρέπει, λοιπόν, να διαπιστωθεί κατ' αρχάς αν η FAPL δύναται να επικαλεστεί τέτοια δικαιώματα, που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν το γεγονός ότι η επίμαχη στις υποθέσεις των κύριων δικών εθνική ρύθμιση προβλέπει ευνοϊκό για την ίδια σύστημα προστασίας, το οποίο συνιστά περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

96 Συναφώς, επισημαίνεται ότι η FAPL δεν είναι σε θέση να προβάλει δικαίωμα δημιουργού επί των αγώνων της «Premier League», δεδομένου ότι οι αγώνες δεν μπορούν να χαρακτηριστούν «έργο».

97 Πράγματι, ο χαρακτηρισμός αυτός προϋποθέτει ότι το οικείο αντικείμενο είναι πρωτότυπο, υπό την έννοια ότι αποτελεί προϊόν προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού του (βλ., σχετικά, απόφαση της 16ης Ιουλίου 2009, C-5/08, Infopaq International, Συλλογή 2009, σ. I-6569, σκέψη 37).

98 Οι αθλητικές εκδηλώσεις, όμως, δεν μπορούν να θεωρηθούν πνευματικές δημιουργίες δυνάμενες να χαρακτηριστούν έργα κατά την έννοια της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού. Τούτο ισχύει, ειδικότερα, για τους ποδοσφαιρικούς αγώνες, οι οποίοι διέπονται από τους κανόνες του παιχνιδιού που δεν αφήνουν

περιθώριο για δημιουργική ελευθερία, όπως νοείται στο πλαίσιο του δικαιώματος του δημιουργού.

99 Υπό τις συνθήκες αυτές, οι ποδοσφαιρικοί αγώνες δεν χρήζουν προστασίας βάσει του δικαιώματος του δημιουργού. Δεν αμφισβητείται, εξάλλου, ότι το δίκαιο της Ένωσης ουδεμία άλλη βάση για την προστασία τους αναγνωρίζει εντός του τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας.

100 Μολαταύτα, οι αθλητικές εκδηλώσεις έχουν καθ' εαυτές μοναδικό και, ως εκ τούτου, πρωτότυπο χαρακτήρα, ικανό να τις αναγάγει σε αντικείμενα που χρήζουν προστασίας ανάλογης με εκείνη που καλύπτει τα έργα και παρεχόμενης, ενδεχομένως, από τις διαφορές εσωτερικές έννομες τάξεις.

101 Επ' αυτού υπογραμμίζεται ότι, κατά το άρθρο 165, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, η Ένωση συμβάλλει στην προώθηση των ευρωπαϊκών επιδιώξεων στον τομέα του αθλητισμού, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τις ιδιαιτερότητές του, τις δομές του που βασίζονται στον εθελοντισμό, καθώς και τον κοινωνικό και εκπαιδευτικό του ρόλο.

102 Υπό τις συνθήκες αυτές, τα κράτη μέλη μπορούν θεμιτώς να προστατεύσουν τις αθλητικές εκδηλώσεις, ενδεχομένως στο πλαίσιο της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, είτε θεσπίζοντας ειδική εθνική ρύθμιση είτε, εφόσον δεν παραβιάζεται το δίκαιο της Ένωσης, αναγνωρίζοντας την προστασία που παρέχουν στις ως άνω εκδηλώσεις οι συμβάσεις τις οποίες συνάπτουν τα πρόσωπα που έχουν το δικαίωμα να θέτουν στη διάθεση του κοινού το οπτικοακουστικό περιεχόμενο των εν λόγω εκδηλώσεων με πρόσωπα τα οποία προτίθενται να μεταδίδουν το περιεχόμενο αυτό σε κοινό της επιλογής τους.

103 Σημειωτέον δε ότι ο νομοθέτης της Ένωσης είχε προβλέψει το ενδεχόμενο να κάνουν τα κράτη μέλη χρήση της ευχέρειας αυτής, καθόσον αναφέρεται, με την εικοστή πρώτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 97/36, σε εκδηλώσεις που προγραμματίζονται εκ των προτέρων από υπεύθυνο ο οποίος μπορεί νομίμως να πωλήσει τα σχετικά με την οικεία εκδήλωση δικαιώματα.

104 Επομένως, σε περίπτωση που σκοπός της επίμαχης εθνικής ρυθμίσεως είναι να παράσχει προστασία στις αθλητικές εκδηλώσεις –ζήτημα το οποίο εμπίπτει στον έλεγχο του αιτούντος δικαστηρίου–, το δίκαιο της Ένωσης δεν απαγορεύει κατ' αρχήν την παροχή τέτοιας προστασίας, οπότε μπορεί να δικαιολογηθεί περιορισμός της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών όπως ο προβλεπόμενος στη ρύθμιση αυτή.

105 Πρέπει, ωστόσο, επιπλέον ο εν λόγω περιορισμός να μην υπερβαίνει το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού της προστασίας της διακυβευόμενης πνευματικής ιδιοκτησίας (βλ., σχετικώς, προαναφερθείσα απόφαση UTECA, σκέψεις 31 και 36).

106 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι τυχόν παρεκκλίσεις από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας γίνονται δεκτές μόνον εφόσον δικαιολογούνται από τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων τα οποία αποτελούν το ειδικό αντικείμενο της οικείας πνευματικής ιδιοκτησίας (βλ., σχετικώς, απόφαση της 23ης Οκτωβρίου 2003, C-115/02, Rioglass και Transremar, Συλλογή 2003, σ. I-12705, σκέψη 23 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

107 Επί τούτου, από πάγια νομολογία προκύπτει ότι το ειδικό αυτό αντικείμενο αφορά ιδίως τη διασφάλιση της προστασίας της δυνατότητας των δικαιούχων των οικείων δικαιωμάτων να εκμεταλλεύονται εμπορικώς τη θέση σε κυκλοφορία ή τη διάθεση στο κοινό προστατευόμενων αντικειμένων, παραχωρώντας άδειες έναντι αμοιβής (βλ., σχετικώς, προαναφερθείσα απόφαση Musik-Vertrieb membran και K-tel International, σκέψη 12, και απόφαση της 20ής Οκτωβρίου 1993, C-92/92 και C-326/92, Phil Collins κ.λπ., Συλλογή 1993, σ. I-5145, σκέψη 20).

108 Επιβάλλεται, εντούτοις, η διαπίστωση ότι το εν λόγω ειδικό αντικείμενο δεν εγγυάται στους δικαιούχους των οικείων δικαιωμάτων τη δυνατότητα να αξιώσουν την υψηλότερη δυνατή αμοιβή. Πράγματι, στο πλαίσιο του αντικειμένου αυτού, τους διασφαλίζεται απλώς –όπως προβλέπουν τόσο η δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού όσο και η πέμπτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για τα συγγενικά δικαιώματα– εύλογη αμοιβή για κάθε χρήση των προστατευόμενων αντικειμένων.

109 Πάντως, για να είναι εύλογη, η αμοιβή πρέπει να τελεί σε σχέση αναλογίας με την οικονομική αξία της παρεχόμενης υπηρεσίας. Ειδικότερα, η αμοιβή πρέπει να είναι ανάλογη προς τον πραγματικό ή τον πιθανό αριθμό των αποδεκτών της υπηρεσίας ή των προσώπων που προτίθενται να αποκτήσουν πρόσβαση σε αυτή (βλ., κατ' αναλογία, αποφάσεις της 22ας Σεπτεμβρίου 1998, C-61/97, FDV, Συλλογή 1998, σ. I-5171, σκέψη 15, και της 11ης Δεκεμβρίου 2008, C-52/07, Kanal 5 και TV 4, Συλλογή 2008, σ. I-9275, σκέψεις 36 έως 38).

110 Επομένως, στον τομέα των ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων, πρέπει πρωτίστως, κατά τον καθορισμό της αμοιβής αυτής, να λαμβάνονται ευλόγως υπόψη –όπως επιβεβαιώνει και η δέκατη έβδομη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις– παράμετροι των οικείων εκπομπών όπως η πραγματική και η δυνητική τους ακροαματικότητα, καθώς και η γλώσσα στην οποία μεταδίδονται (βλ., σχετικώς, απόφαση της 14ης Ιουλίου 2005, C-192/04, Lagardère Active Broadcast, Συλλογή 2005, σ. I-7199, σκέψη 51).

111 Στο πλαίσιο αυτό υπογραμμίζεται, κατ' αρχάς, ότι οι δικαιούχοι των επίμαχων στις υποθέσεις των κύριων δικών δικαιωμάτων εισπράττουν αμοιβή για τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση των προστατευόμενων προγραμμάτων από το κράτος μέλος της εκπομπής εντός του οποίου λογίζεται ότι τελείται η πράξη της

παρουσίασης στο κοινό μέσω δορυφόρου, κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις, και, επομένως, οφείλεται η εύλογη αμοιβή.

112 Επισημαίνεται, ακολούθως, ότι όταν η σχετική αμοιβή συμφωνείται μεταξύ, αφενός, των δικαιούχων των οικείων δικαιωμάτων και, αφετέρου, των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών με πλειοδοτικούς διαγωνισμούς, τίποτε δεν εμποδίζει τον δικαιούχο να ζητήσει, στο πλαίσιο αυτό, ένα ποσό το οποίο να αποτελεί συνάρτηση της πραγματικής και της δυνητικής ακροαματικότητας τόσο στο κράτος μέλος της εκπομπής όσο και σε κάθε άλλο κράτος μέλος όπου είναι επίσης δυνατή η λήψη των εκπομπών που περιέχουν τα προστατευόμενα προγράμματα.

113 Συναφώς, πρέπει ιδίως να υπομνησθεί ότι η λήψη δορυφορικών ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων, όπως οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών, εξαρτάται από την κατοχή συσκευής αποκωδικοποίησης. Κατά συνέπεια, είναι δυνατό να υπολογιστεί, με ιδιαίτερα υψηλό βαθμό ακρίβειας, το σύνολο των τηλεθεατών που απαρτίζουν το πραγματικό και το δυνητικό κοινό της οικείας εκπομπής, οπότε και ο αριθμός των τηλεθεατών οι οποίοι κατοικούν εντός και εκτός του κράτους μέλους της εκπομπής αντιστοίχως.

114 Τέλος, όσον αφορά το πρόσθετο τίμημα που καταβάλλουν οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί προς εξασφάλιση εδαφικής αποκλειστικότητας, δεν πρέπει ασφαλώς να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η εύλογη αμοιβή να αντανακλά και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των οικείων εκπομπών, ήτοι την εδαφική τους αποκλειστικότητα, με συνέπεια να είναι δυνατή η καταβολή πρόσθετου τιμήματος για τον λόγο αυτό.

115 Μολαταύτα, εν προκειμένω, το πρόσθετο τίμημα καταβάλλεται στους δικαιούχους των οικείων δικαιωμάτων προς εξασφάλιση απόλυτης εδαφικής αποκλειστικότητας, η οποία είναι πιθανό να καταλήξει σε τεχνητές διαφορές των τιμών στις στεγανοποιημένες εθνικές αγορές. Όμως, αυτή η στεγανοποίηση και η επακόλουθη τεχνητή διαφοροποίηση των τιμών δεν συμβιβάζονται με τον βασικό σκοπό της Συνθήκης, ήτοι την πραγμάτωση της εσωτερικής αγοράς. Υπό τις συνθήκες αυτές, το εν λόγω τίμημα δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά τμήμα της εύλογης αμοιβής η οποία πρέπει να εξασφαλίζεται στους δικαιούχους των οικείων δικαιωμάτων.

116 Κατά συνέπεια, η καταβολή πρόσθετου τιμήματος βαίνει πέραν του μέτρου που είναι αναγκαίο για την εξασφάλιση εύλογης αμοιβής στους δικαιούχους.

117 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, επιβάλλεται το συμπέρασμα ότι ο περιορισμός που συνίσταται στην απαγόρευση της χρήσεως συσκευών

αποκωδικοποιήσεως αλλοδαπής προελεύσεως δεν δικαιολογείται από τον σκοπό της προστασίας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

118 Το συμπέρασμα αυτό δεν ανατρέπεται από την προαναφερθείσα απόφαση Coditel I, την οποία επικαλέστηκαν τόσο οι FAPL κ.λπ. όσο και η MPS προς στήριξη της επιχειρηματολογίας τους. Αληθεύει βεβαίως ότι, στη σκέψη 16 της ως άνω αποφάσεως, το Δικαστήριο έκρινε, αφενός, ότι οι κανόνες της Συνθήκης δεν απαγορεύουν κατ' αρχήν στα συμβαλλόμενα μέρη των συμβάσεων εκμεταλλεύσεως δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας να συμφωνούν γεωγραφικά όρια προκειμένου να διασφαλιστεί η προστασία του δημιουργού και των δικαιούχων του και, αφετέρου, ότι το γεγονός και μόνον ότι τα γεωγραφικά αυτά όρια ενδέχεται να συμπίπτουν με τα σύνορα μεταξύ κρατών μελών δεν συνεπάγεται διαφορετική λύση.

119 Ωστόσο, το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται οι εν λόγω διαπιστώσεις διαφέρει από εκείνο των υποθέσεων των κύριων δικών. Πράγματι, στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προαναφερθείσα απόφαση Coditel I, οι εταιρίες διανομής τηλεοπτικού προγράμματος είχαν παρουσιάσει έργο στο κοινό χωρίς να έχουν, στο κράτος μέλος όπου έγινε η παρουσίαση στο κοινό, την άδεια των δικαιούχων των οικείων δικαιωμάτων και χωρίς να τους έχουν καταβάλει αμοιβή.

120 Αντιθέτως, στις υποθέσεις των κύριων δικών, οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί πραγματοποιούν παρουσίαση στο κοινό έχοντας, στο κράτος μέλος της εκπομπής, που είναι το κράτος μέλος όπου τελείται η πράξη της παρουσιάσεως στο κοινό μέσω δορυφόρου, την άδεια των δικαιούχων των οικείων δικαιωμάτων και καταβάλλοντας σε αυτούς αμοιβή, για τον καθορισμό της οποίας μπορεί, μάλιστα, να ληφθεί υπόψη η πραγματική και η δυνητική ακροαματικότητα των σχετικών εκπομπών στα άλλα κράτη μέλη.

121 Τέλος, πρέπει να ληφθεί υπόψη και ο τρόπος κατά τον οποίο εξελίχθηκε το δίκαιο της Ένωσης ιδίως λόγω της θεσπίσεως της οδηγίας «τηλεόραση χωρίς σύνορα» και της οδηγίας για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις που έχουν, αμφότερες, ως σκοπό να διασφαλίσουν τη μετάβαση από τις εθνικές αγορές σε μία, ενιαία αγορά παραγωγής και διανομής προγραμμάτων.

iv) Επί της δικαιολογήσεως του περιορισμού της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών βάσει του σκοπού της ενθαρρύνσεως της προσελεύσεως του κοινού στα γήπεδα ποδοσφαίρου

122 Οι FAPL κ.λπ. και η MPS υποστηρίζουν, επικουρικώς, ότι ο επίμαχος στις υποθέσεις των κύριων δικών περιορισμός είναι αναγκαίος προς διασφάλιση της τηρήσεως του λεγόμενου κανόνα της «περιόδου αποκλεισμού», ο οποίος

απαγορεύει τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση, στο Ηνωμένο Βασίλειο, ποδοσφαιρικών αγώνων το μεσημέρι του Σαββάτου. Ο κανόνας αυτός έχει ως σκοπό να ενθαρρύνει την προσέλευση του κοινού στα γήπεδα όπου διεξάγονται οι ποδοσφαιρικοί αγώνες, ιδίως χαμηλότερων κατηγοριών, και ο εν λόγω σκοπός δεν θα ήταν δυνατό να επιτευχθεί, κατά την άποψη των FAPL κ.λπ. και της MPS, αν οι τηλεθεατές στο Ηνωμένο Βασίλειο μπορούσαν να παρακολουθήσουν ελεύθερα τις αναμετρήσεις της «Premier League» που μεταδίδονται από ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς άλλων κρατών μελών.

123 Επί τούτου, ακόμη και αν υποθεθεί ότι ο σκοπός της ενθαρρύνσεως της προσελεύσεως του κοινού στα γήπεδα είναι δυνατό να δικαιολογήσει περιορισμό των θεμελιωδών ελευθεριών, αρκεί να επισημανθεί ότι η τήρηση του κανόνα αυτού μπορεί να διασφαλιστεί εν πάση περιπτώσει με την προσθήκη, στις συμφωνίες που συνάπτουν για την παραχώρηση αδείας εκμεταλλεύσεως οι δικαιούχοι των οικείων δικαιωμάτων με τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, συμβατικού περιορισμού ο οποίος θα προβλέπει ότι οι οργανισμοί αυτοί δεσμεύονται να μη μεταδίδουν τις αναμετρήσεις της «Premier League» κατά τη διάρκεια της περιόδου αποκλεισμού. Πράγματι, δεν αμφισβητείται ότι το μέτρο αυτό θα έθιγε τις θεμελιώδεις ελευθερίες πολύ λιγότερο απ' ό,τι η εφαρμογή του επίμαχου στις υποθέσεις των κύριων δικών περιορισμού.

124 Επομένως, ο περιορισμός που συνίσταται στην απαγόρευση της χρήσεως συσκευών αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από τον σκοπό της ενθαρρύνσεως της προσελεύσεως του κοινού στα γήπεδα ποδοσφαίρου.

125 Κατόπιν όλων των ανωτέρω σκέψεων, στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 56 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι αποκλείει την εφαρμογή ρυθμίσεως κράτους μέλους, η οποία προβλέπει ότι είναι παράνομη η εισαγωγή, η πώληση και η χρήση στο εν λόγω κράτος συσκευών αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως που καθιστούν δυνατή την πρόσβαση σε κωδικοποιημένη υπηρεσία δορυφορικής ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως προερχόμενης από άλλο κράτος μέλος και περιέχουσας προγράμματα τα οποία προστατεύονται από τη ρύθμιση του πρώτου αυτού κράτους.

β) Επί της χρήσεως συσκευών αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως κατόπιν δηλώσεως ψευδούς ονόματος και ψευδούς διεύθυνσεως και επί της χρήσεως των συσκευών αυτών για εμπορικούς σκοπούς [όγδοο ερώτημα, στοιχείο γ', στην υπόθεση C-403/08 και έκτο ερώτημα, στοιχεία ii) και iii), στην υπόθεση C-429/08]

126 Με τα ερωτήματά τους, τα αιτούντα δικαστήρια ζητούν κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν το συμπέρασμα που συνήγαγε το Δικαστήριο στη σκέψη 125 της παρούσας αποφάσεως ανατρέπεται στις περιπτώσεις που, αφενός, η συσκευή αποκωδικοποιήσεως αλλοδαπής προελεύσεως αποκτήθηκε ή ενεργοποιήθηκε κατόπιν δηλώσεως ψευδούς ονόματος και ψευδούς διευθύνσεως με την πρόθεση να καταστρατηγηθεί ο επίμαχος στις υποθέσεις των κύριων δικών εδαφικός περιορισμός και, αφετέρου, η εν λόγω συσκευή χρησιμοποιείται για εμπορικούς σκοπούς, ενώ προοριζόταν αποκλειστικώς για ιδιωτική χρήση.

127 Όσον αφορά την πρώτη περίπτωση, ενδέχεται ασφαλώς να έχει επιπτώσεις στις συμβατικές σχέσεις του αποκτώντος, ο οποίος δήλωσε το ψευδές όνομα και την ψευδή διεύθυνση, με το πρόσωπο που παρέχει τη συσκευή, ιδίως καθόσον το πρόσωπο αυτό δύναται να ζητήσει αποζημίωση από τον αποκτώντα εφόσον τα δηλωθέντα ψευδή στοιχεία του προκαλούν ζημία ή γεννούν ευθύνη του έναντι οργανισμού όπως η FAPL. Αντιθέτως, το γεγονός αυτό δεν ανατρέπει το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το Δικαστήριο με τη σκέψη 125 της παρούσας αποφάσεως, διότι δεν ασκεί επιρροή ως προς τον αριθμό των χρηστών που έχουν πληρώσει για τη λήψη των εκπομπών.

128 Το ίδιο ισχύει και για τη δεύτερη περίπτωση, κατά την οποία η συσκευή αποκωδικοποιήσεως χρησιμοποιείται για εμπορικούς σκοπούς, ενώ προοριζόταν αποκλειστικώς για ιδιωτική χρήση.

129 Συναφώς, επιβάλλεται η διευκρίνιση ότι τίποτε δεν εμποδίζει να ληφθεί υπόψη, στο πλαίσιο του υπολογισμού της αμοιβής που συμφωνείται μεταξύ των δικαιούχων των οικείων δικαιωμάτων και των ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, το γεγονός ότι ορισμένοι πελάτες χρησιμοποιούν τις συσκευές αποκωδικοποιήσεως για εμπορικούς σκοπούς, ενώ άλλοι τις αγοράζουν για ιδιωτική χρήση.

130 Μετακυλίοντας το σχετικό κόστος στους πελάτες του, ο ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός μπορεί κάλλιστα να χρεώνει διαφορετική τιμή για την παροχή προσβάσεως στις υπηρεσίες του, ανάλογα με το αν η πρόσβαση ζητείται για εμπορικούς σκοπούς ή για ιδιωτική χρήση.

131 Πάντως, ο κίνδυνος να χρησιμοποιήσουν ορισμένα πρόσωπα τις συσκευές αποκωδικοποιήσεως αλλοδαπής προελεύσεως κατά τρόπο αντίθετο προς τον σκοπό για τον οποίο προορίζονται είναι αντίστοιχος με τον κίνδυνο που υφίσταται σε περίπτωση χρήσεως των συσκευών αποκωδικοποιήσεως σε αμιγώς εσωτερικές καταστάσεις, ήτοι σε περίπτωση χρήσεώς τους από πελάτες οι οποίοι κατοικούν εντός του εδάφους του κράτους μέλους της εκπομπής. Υπό τις συνθήκες αυτές, το ως άνω γεγονός δεν δικαιολογεί εδαφικό περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών και, επομένως, δεν ανατρέπει το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το Δικαστήριο με τη σκέψη 125 της παρούσας αποφάσεως. Τούτο, πάντως, δεν

προεξοφλεί τη νομική εκτίμηση –από πλευράς του δικαιώματος του δημιουργού– επί της χρήσεως δορυφορικών εκπομπών για εμπορικούς σκοπούς κατόπιν της λήψεώς τους, καθόσον η εκτίμηση επί του ζητήματος αυτού ακολουθεί στο δεύτερο τμήμα της παρούσας αποφάσεως.

132 Κατόπιν τούτου, στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το συμπέρασμα που συνήγαγε το Δικαστήριο στη σκέψη 125 της παρούσας αποφάσεως δεν ανατρέπεται ούτε από το γεγονός ότι η συσκευή αποκωδικοποιήσεως αλλοδαπής προελεύσεως αποκτήθηκε ή ενεργοποιήθηκε κατόπιν δηλώσεως ψευδούς ονόματος και ψευδούς διευθύνσεως, με την πρόθεση να καταστρατηγηθεί ο επίμαχος εδαφικός περιορισμός, ούτε από το γεγονός ότι η εν λόγω συσκευή χρησιμοποιείται για εμπορικούς σκοπούς, ενώ προοριζόταν αποκλειστικώς για ιδιωτική χρήση.

γ) Επί των λοιπών ερωτημάτων σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία (δεύτερο σκέλος του ένατου ερωτήματος στην υπόθεση C-403/08 και έβδομο ερώτημα στην υπόθεση C-429/08)

133 Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που δόθηκε στο όγδοο ερώτημα, στοιχείο β', και στο πρώτο σκέλος του ένατου ερωτήματος στην υπόθεση C-403/08, καθώς και στο έκτο ερώτημα, στοιχείο i, στην υπόθεση C-429/08, παρέλκει η εξέταση τόσο του ένατου ερωτήματος στην υπόθεση C-403/08 όσο και του έβδομου ερωτήματος στην υπόθεση C-429/08.

4. Οι κανόνες της Συνθήκης ΛΕΕ που αφορούν τον ανταγωνισμό

134 Με το δέκατο ερώτημα στην υπόθεση C-403/08 και το όγδοο ερώτημα στην υπόθεση C-429/08, τα αιτούντα δικαστήρια ζητούν κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν οι ρήτρες συμβάσεως που συνάπτει ο δικαιούχος δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας με ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό για την παραχώρηση αποκλειστικής αδείας εκμεταλλεύσεως συνιστούν απαγορευόμενο από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ περιορισμό του ανταγωνισμού, εφόσον επιβάλλουν στον οργανισμό αυτό την υποχρέωση να μην παρέχει συσκευές αποκωδικοποιήσεως οι οποίες καθιστούν δυνατή την πρόσβαση σε προστατευόμενα αντικείμενα του εν λόγω δικαιούχου, όταν πρόκειται να χρησιμοποιηθούν εκτός της περιοχής που καλύπτει η οικεία άδεια εκμεταλλεύσεως.

135 Εισαγωγικώς, υπενθυμίζεται ότι μια συμφωνία εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ αν έχει ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού. Ο διαζευκτικός σύνδεσμος μεταξύ των δύο όρων σημαίνει ότι πρέπει, σε πρώτο επίπεδο, να εξεταστεί αν πληρούνται ένα και μόνον κριτήριο, ήτοι το σχετικό με το αντικείμενο

της συμφωνίας. Μόνον εφόσον από την ανάλυση του περιεχομένου της συμφωνίας δεν προκύψει ότι αυτή είναι αρκούντως επιζήμια για τον ανταγωνισμό, εξετάζονται, σε δεύτερο επίπεδο, τα αποτελέσματά της και, προκειμένου να απαγορευθεί η εφαρμογή της, ελέγχεται αν συντρέχουν όλες οι προϋποθέσεις για να διαπιστωθεί ότι πράγματι ο ανταγωνισμός είτε παρεμποδίστηκε είτε περιορίστηκε είτε νοθεύτηκε αισθητά (βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 4ης Ιουνίου 2009, C-8/08, T-Mobile Netherlands κ.λπ., Συλλογή 2009, σ. I-4529, σκέψη 28, και της 6ης Οκτωβρίου 2009, C-501/06 P, C-513/06 P, C-515/06 P και C-519/06 P, GlaxoSmithKline Services κ.λπ. κατά Επιτροπής κ.λπ., Συλλογή 2009, σ. I-9291, σκέψη 55).

136 Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του ζητήματος αν το αντικείμενο συμφωνίας είναι αντίθετο προς τον ανταγωνισμό, πρέπει να λαμβάνονται ιδίως υπόψη το περιεχόμενο των όρων της, οι σκοποί που επιδιώκει, καθώς και το οικονομικό και νομικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται (βλ., σχετικώς, προαναφερθείσα απόφαση GlaxoSmithKline Services κ.λπ. κατά Επιτροπής κ.λπ., σκέψη 58 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

137 Όσον αφορά τις συμβάσεις για την παραχώρηση αδείας εκμεταλλεύσεως δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, το γεγονός και μόνον ότι ο δικαιούχος έχει παραχωρήσει σε έναν και μόνον κάτοχο αδείας εκμεταλλεύσεως το αποκλειστικό δικαίωμα να μεταδίδει ραδιοτηλεοπτικώς, από συγκεκριμένο κράτος μέλος, προστατευόμενο πρόγραμμα και, ως εκ τούτου, να απαγορεύει τη μετάδοσή του από άλλους για ορισμένη χρονική περίοδο δεν αρκεί για να διαπιστωθεί ότι η σχετική συμφωνία έχει αντίθετο προς τον ανταγωνισμό αντικείμενο (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1982, 262/81, Coditel κ.λπ., γνωστή και ως «Coditel II», Συλλογή 1982, σ. 3381, σκέψη 15).

138 Υπό τις συνθήκες αυτές, και κατά το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις, ο δικαιούχος μπορεί, κατ' αρχήν, να παραχωρήσει σε έναν και μόνον κάτοχο αδείας εκμεταλλεύσεως το αποκλειστικό δικαίωμα να μεταδίδει προστατευόμενο πρόγραμμα ραδιοτηλεοπτικώς, είτε μόνον από το κράτος μέλος της εκπομπής είτε από περισσότερα κράτη μέλη, μέσω δορυφόρου και για ορισμένη χρονική περίοδο.

139 Ωστόσο, όσον αφορά τους εδαφικούς περιορισμούς της ασκήσεως παρόμοιου δικαιώματος, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, συμφωνίες οι οποίες τείνουν να ανασυστήσουν τα στεγανά των εθνικών αγορών ενδέχεται να αντιβαίνουν στον σκοπό της Συνθήκης που συνίσταται στην ενοποίηση των αγορών αυτών με την εγκαθίδρυση μίας κοινής αγοράς. Έτσι, συμβάσεις οι οποίες αποσκοπούν στη στεγανοποίηση των εθνικών

αγορών κατ' αντιστοιχία προς τα εθνικά σύνορα ή παρακωλύουν την οικονομική αλληλοδιείσδυση των εθνικών αγορών πρέπει, κατ' αρχήν, να θεωρούνται συμφωνίες που έχουν ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ (βλ., κατ' αναλογία, στον τομέα των φαρμάκων, απόφαση της 16ης Σεπτεμβρίου 2008, C-468/06 έως C-478/06, Σωτ. Λέλος και Σία κ.λπ., Συλλογή 2008, σ. I-7139, σκέψη 65, καθώς και προαναφερθείσα απόφαση GlaxoSmithKline Services κ.λπ. κατά Επιτροπής κ.λπ., σκέψεις 59 και 61).

140 Δεδομένου ότι η νομολογία αυτή μπορεί κάλλιστα να τύχει εφαρμογής στον τομέα της διασυνοριακής παροχής υπηρεσιών ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως, όπως προκύπτει ιδίως από τις σκέψεις 117 έως 120 της παρούσας αποφάσεως, διαπιστώνεται ότι, όταν βάσει συμβάσεως για την παραχώρηση αδείας εκμεταλλεύσεως απαγορεύεται ή περιορίζεται η διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως, η σύμβαση αυτή πρέπει να θεωρηθεί ότι έχει ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, εκτός αν από άλλες περιστάσεις, σχετικές με το οικονομικό και το νομικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται, είναι δυνατό να συναχθεί το συμπέρασμα ότι δεν θίγει τον ανταγωνισμό.

141 Στις υποθέσεις των κύριων δικών, δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση αυτή καθ' εαυτήν η παραχώρηση αποκλειστικών αδειών για τη μετάδοση των αγώνων της «Premier League». Πράγματι, οι υπό κρίση υποθέσεις αφορούν μόνον τις πρόσθετες υποχρεώσεις σχετικά με τη διασφάλιση της τηρήσεως των εδαφικών περιορισμών της εκμεταλλεύσεως των ως άνω αδειών, οι οποίες απορρέουν από τις ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτουν οι δικαιούχοι των δικαιωμάτων με τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, συγκεκριμένα δε την υποχρέωση των εν λόγω οργανισμών να μην παρέχουν συσκευές αποκωδικοποιήσεως οι οποίες καθιστούν δυνατή την πρόσβαση σε προστατευόμενα στοιχεία, όταν αυτές προορίζονται για χρήση εκτός της περιοχής που καλύπτει η σύμβαση παραχωρήσεως αδείας.

142 Όσον αφορά τις ρήτρες αυτές, διαπιστώνεται, αφενός, ότι απαγορεύουν στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς κάθε διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών σχετική με τους οικείους ποδοσφαιρικούς αγώνες, με συνέπεια να αναγνωρίζεται στον κάθε ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό απόλυτη εδαφική αποκλειστικότητα εντός της ζώνης που καλύπτει η άδειά του και, κατά συνέπεια, να εξαλείφεται κάθε ανταγωνισμός μεταξύ των διαφόρων ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών στον τομέα των ως άνω υπηρεσιών.

143 Αφετέρου, ούτε οι FAPL κ.λπ. ούτε η MPS επικαλέστηκαν οποιοδήποτε άλλο στοιχείο, σχετικό με το οικονομικό και νομικό πλαίσιο αυτών των ρητρών, από το οποίο θα μπορούσε να συναχθεί ότι, παρά τα διαλαμβανόμενα στην αμέσως

προηγούμενη σκέψη, οι εν λόγω ρήτρες δεν είναι δυνατό να θίξουν τον ανταγωνισμό και δεν έχουν, επομένως, αντικείμενο επιζήμιο για τον ανταγωνισμό.

144 Υπό τις συνθήκες αυτές, δεδομένου ότι οι επίμαχες ρήτρες των συμβάσεων παραχωρήσεως αποκλειστικής αδείας εκμεταλλεύσεως έχουν αντίθετο προς τον ανταγωνισμό αντικείμενο, επιβάλλεται το συμπέρασμα ότι συνιστούν περιορισμό του ανταγωνισμού, απαγορευόμενο από το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

145 Σημειωτέον ακόμη ότι, μολονότι κατ' αρχήν το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ δεν εφαρμόζεται επί συμφωνιών που εμπίπτουν στις κατηγορίες στις οποίες αναφέρεται η παράγραφος 3 του ίδιου άρθρου, εφόσον οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών συμβατικές ρήτρες δεν πληρούν τις απαιτήσεις της παραγράφου αυτής για τους λόγους που εκτέθηκαν στις σκέψεις 105 έως 124 της παρούσας αποφάσεως, δεν τίθεται ζήτημα ανεφαρμόστου της διατάξεως του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

146 Κατόπιν των ανωτέρω, στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι οι ρήτρες συμβάσεως που συνάπτει ο δικαιούχος δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας με ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό για την παραχώρηση αποκλειστικής αδείας εκμεταλλεύσεως συνιστούν απαγορευόμενο από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ περιορισμό του ανταγωνισμού, εφόσον επιβάλλουν στον οργανισμό αυτό την υποχρέωση να μην παρέχει συσκευές αποκωδικοποιήσεως οι οποίες καθιστούν δυνατή την πρόσβαση σε προστατευόμενα αντικείμενα του εν λόγω δικαιούχου, όταν πρόκειται να χρησιμοποιηθούν εκτός της περιοχής που καλύπτει η σύμβαση για την παραχώρηση αδείας εκμεταλλεύσεως.

B– Επί των κανόνων που διέπουν τη χρήση των εκπομπών μετά τη λήψη τους

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

147 Η δεύτερη ομάδα προδικαστικών ερωτημάτων αφορά το ζήτημα αν η λήψη εκπομπών που περιέχουν τους αγώνες της «Premier League» και τα συναρτώμενα έργα υπόκειται σε περιορισμούς βάσει της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού και της οδηγίας για τα συγγενικά δικαιώματα λόγω του ότι συνεπάγεται αναπαραγωγή των έργων αυτών εντός της μνήμης δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης, καθώς και λόγω της δημόσιας προβολής των ως άνω έργων από τους ιδιοκτήτες των οικείων καφέ-εστιατορίων.

148 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 37 και 56 της παρούσας αποφάσεως, δύο κατηγορίες προσώπων δύνανται να προβάλουν δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας σχετικά με τηλεοπτικές εκπομπές όπως οι

επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών, ήτοι, αφενός, οι δημιουργοί των οικείων έργων και, αφετέρου, οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί.

149 Όσον αφορά κατ' αρχάς τους δημιουργούς, αυτοί μπορούν να στηριχθούν στο δικαίωμα του δημιουργού επί των έργων των οποίων γίνεται εκμετάλλευση στο πλαίσιο των σχετικών εκπομπών. Στις υποθέσεις των κύριων δικών, δεν αμφισβητείται ότι η FAPL μπορεί να προβάλλει δικαίωμα του δημιουργού επί πλειόνων έργων που περιέχονται στις ραδιοτηλεοπτικώς μεταδιδόμενες εκπομπές, ήτοι ιδίως επί του βίντεο των τίτλων ενάρξεως, επί του ύμνου της «Premier League», επί μαγνητοσκοπημένων στιγμιότυπων με τις πλέον χαρακτηριστικές φάσεις πρόσφατων αγώνων της «Premier League» και επί διαφόρων γραφιστικών στοιχείων.

150 Όσον αφορά εν συνεχεία τους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς, όπως η Multichoice Hellas, αυτοί μπορούν να επικαλεστούν το δικαίωμα υλικής ενσωματώσεως των εκπομπών τους, κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 2, της οδηγίας για τα συγγενικά δικαιώματα, ή το προβλεπόμενο από το άρθρο 8, παράγραφος 3, της ίδιας οδηγίας δικαίωμα παρουσιάσεως των εκπομπών τους στο κοινό, ή ακόμη και το δικαίωμα αναπαραγωγής της υλικής ενσωματώσεως των εκπομπών τους, το οποίο τους αναγνωρίζει το άρθρο 2, στοιχείο ε', της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού.

151 Πάντως, τα ερωτήματα που υποβλήθηκαν στις υποθέσεις των κύριων δικών δεν αφορούν συγγενικά δικαιώματα.

152 Υπό τις περιστάσεις αυτές, η εξέταση του Δικαστηρίου πρέπει να περιοριστεί στα άρθρα 2, στοιχείο α', 3, παράγραφος 1, και 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού, που προστατεύουν τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί των έργων των οποίων γίνεται εκμετάλλευση στο πλαίσιο των επίμαχων στις υποθέσεις των κύριων δικών τηλεοπτικών εκπομπών, ήτοι ιδίως επί του βίντεο των τίτλων ενάρξεως, επί του ύμνου της «Premier League», επί μαγνητοσκοπημένων στιγμιότυπων με τις πλέον χαρακτηριστικές φάσεις πρόσφατων αγώνων της «Premier League» και επί διαφόρων γραφιστικών στοιχείων.

2. Επί του δικαιώματος αναπαραγωγής, το οποίο προβλέπεται από το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού (τέταρτο ερώτημα στην υπόθεση C-403/08)

153 Με το ερώτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού καλύπτει τη δημιουργία προσωρινών αποσπασμάτων των έργων στη

μνήμη δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης, τα οποία διαδέχονται το ένα το άλλο και διαγράφονται αμέσως για να αντικατασταθούν από τα επόμενα αποσπάσματα. Στο πλαίσιο αυτό ερωτά, ειδικότερα, αν για την εκτίμησή του επί του ζητήματος πρέπει να λάβει υπόψη όλα τα αποσπάσματα, τα οποία συνθέτουν ένα σύνολο, ή μόνον τα αποσπάσματα που υφίστανται σε μια δεδομένη χρονική στιγμή.

154 Εισαγωγικώς, υπενθυμίζεται ότι η έννοια «αναπαραγωγή», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 2 της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού, είναι έννοια του δικαίου της Ένωσης, η οποία πρέπει να τυγχάνει αυτοτελούς και ομοιόμορφης ερμηνείας σε ολόκληρη την Ένωση (προαναφερθείσα απόφαση Infopaq International, σκέψεις 27 έως 29).

155 Όσον αφορά το περιεχόμενό της, επισημάνθηκε ήδη, στη σκέψη 97 της παρούσας αποφάσεως, ότι το δικαίωμα του δημιουργού κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', μπορεί να εφαρμοστεί μόνο σε σχέση με αντικείμενο το οποίο αποτελεί προϊόν προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού του (προαναφερθείσα απόφαση Infopaq International, σκέψη 37).

156 Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει, συνακόλουθα, ότι τα διάφορα τμήματα ενός έργου απολαύουν προστασίας δυνάμει της ως άνω διατάξεως υπό την προϋπόθεση ότι περιλαμβάνουν στοιχεία που αποτελούν την έκφραση της προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού του έργου αυτού (προαναφερθείσα απόφαση Infopaq International, σκέψη 39).

157 Τούτο σημαίνει ότι πρέπει να εξεταστεί η δέσμη των αποσπασμάτων τα οποία αναπαράγονται ταυτοχρόνως –και, επομένως, υφίστανται σε μια δεδομένη χρονική στιγμή– προκειμένου να διαπιστωθεί αν περιέχει τέτοια στοιχεία. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, η δέσμη αυτή πρέπει να χαρακτηριστεί εν μέρει αναπαραγωγή κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού (βλ., σχετικώς, προαναφερθείσα απόφαση Infopaq International, σκέψεις 45 και 46). Συναφώς, δεν έχει σημασία αν το έργο αναπαράγεται με τη γραμμική διαδοχή αποσπασμάτων, τα οποία ενδέχεται να υπάρχουν μόνο στιγμιαία και να διαγράφονται αμέσως στο πλαίσιο μιας τεχνολογικής μεθόδου.

158 Βάσει αυτών των στοιχείων πρέπει το αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει αν η δημιουργία προσωρινών αποσπασμάτων των έργων στη μνήμη δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης καταλήγει σε αναπαραγωγές τους κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού.

159 Κατά συνέπεια, στο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού έχει την έννοια

ότι το δικαίωμα αναπαραγωγής καλύπτει τη δημιουργία προσωρινών αποσπασμάτων των έργων στη μνήμη δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης, υπό την προϋπόθεση ότι τα εν λόγω αποσπάσματα περιέχουν στοιχεία που αποτελούν έκφραση της προσωπικής πνευματικής εργασίας των οικείων δημιουργών, όπερ μπορεί να διαπιστωθεί μόνον κατόπιν εξετάσεως της δέσμης των αποσπασμάτων τα οποία αναπαράγονται ταυτοχρόνως.

3. Επί της προβλεπόμενης από το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού εξαιρέσεως από το δικαίωμα αναπαραγωγής (πέμπτο ερώτημα στην υπόθεση C-403/08)

160 Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν πράξεις αναπαραγωγής έργων, όπως οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών, οι οποίες πραγματοποιούνται στη μνήμη δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού και, ως εκ τούτου, επιτρέπονται χωρίς τη συγκατάθεση των δικαιούχων των δικαιωμάτων του δημιουργού.

α) Εισαγωγικές παρατηρήσεις

161 Κατά το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού,

μια πράξη αναπαραγωγής εξαιρείται από το προβλεπόμενο στο άρθρο 2 της οδηγίας αυτής δικαίωμα αναπαραγωγής αν πληροί πέντε προϋποθέσεις, ήτοι όταν:

- η πράξη αυτή είναι προσωρινή·
- είναι μεταβατική ή παρεπόμενη·
- αποτελεί αναπόσπαστο και ουσιώδες τμήμα μιας τεχνολογικής μεθόδου·
- έχει ως αποκλειστικό σκοπό να καταστήσει δυνατή την εντός δικτύου μετάδοση μεταξύ τρίτων μέσω διαμεσολαβητή ή τη νόμιμη χρήση ενός έργου ή άλλου προστατευμένου αντικειμένου και
- η πράξη αυτή δεν έχει καμία ανεξάρτητη οικονομική σημασία.

162 Από τη νομολογία προκύπτει ότι οι ως άνω προϋποθέσεις πρέπει να ερμηνεύονται συσταλτικώς, διότι το άρθρο 5, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας συνιστά παρέκκλιση από τον γενικό κανόνα που θέτει η οδηγία αυτή, ότι δηλαδή απαιτείται η συγκατάθεση του δικαιούχου του δικαιώματος του δημιουργού για κάθε αναπαραγωγή προστατευόμενου έργου του (προαναφερθείσα απόφαση Infopaq International, σκέψεις 56 και 57).

163 Πάντως, η ερμηνεία των εν λόγω προϋποθέσεων πρέπει να μη θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητα της ούτως θεσπισθείσας εξαιρέσεως και να μην έρχεται σε αντίθεση με τον σκοπό της, όπως αυτός προκύπτει ιδίως από την τριακοστή πρώτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού και από την κοινή θέση (ΕΚ) 48/2000, η οποία εγκρίθηκε από το Συμβούλιο στις 28 Σεπτεμβρίου 2000 για την έκδοση της ως άνω οδηγίας (ΕΕ C 344, σ. 1).

164 Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον σκοπό της, η εξαίρεση αυτή πρέπει να καθιστά δυνατή και να διασφαλίζει την ανάπτυξη και τη λειτουργία νέων τεχνολογιών, καθώς και την επίτευξη μιας ισορροπίας μεταξύ των δικαιωμάτων και των συμφερόντων, αφενός, των δικαιούχων και, αφετέρου, των χρηστών προστατευόμενων έργων, οι οποίοι επιθυμούν να επωφεληθούν από τις εν λόγω νέες τεχνολογίες.

β) Επί της συνδρομής των προϋποθέσεων του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού

165 Δεν αμφισβητείται ότι οι οικείες πράξεις αναπαραγωγής πληρούν την πρώτη και την τρίτη από τις προϋποθέσεις του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού, καθόσον είναι προσωρινές, μεταβατικές και αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα μιας τεχνολογικής μεθόδου η οποία καθιστά δυνατή τη λήψη ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών με τη χρήση δορυφορικού αποκωδικοποιητή και συσκευής τηλεοράσεως.

166 Επομένως, μένει να ελεγχθεί αν συντρέχουν η τέταρτη και η πέμπτη προϋπόθεση.

167 Όσον αφορά κατ' αρχάς την τέταρτη προϋπόθεση, επισημαίνεται εκ προοιμίου ότι οι οικείες πράξεις αναπαραγωγής δεν έχουν ως σκοπό να καταστήσουν δυνατή την εντός δικτύου μετάδοση μεταξύ τρίτων μέσω διαμεσολαβητή. Πρέπει, συνεπώς, να εξεταστεί η δεύτερη εναλλακτική, αν δηλαδή έχουν ως αποκλειστικό σκοπό να καταστήσουν δυνατή τη νόμιμη χρήση ενός έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου.

168 Συναφώς, όπως προκύπτει από την τριακοστή τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού, η χρήση θεωρείται νόμιμη όταν είτε την επιτρέπει ο δικαιούχος του οικείου δικαιώματος είτε δεν περιορίζεται από την εφαρμοστέα ρύθμιση.

169 Δεδομένου ότι, στις υποθέσεις των κύριων δικών, η χρήση των επίμαχων έργων δεν γίνεται με τη συγκατάθεση των δικαιούχων, τίθεται μόνον το ζήτημα αν οι οικείες πράξεις έχουν ως σκοπό να καταστήσουν δυνατή μια χρήση των έργων η οποία δεν περιορίζεται από την εφαρμοστέα ρύθμιση.

170 Επί τούτου, δεν αμφισβητείται ότι οι στιγμιαίες αυτές πράξεις αναπαραγωγής συνδέονται με την ορθή λειτουργία του δορυφορικού αποκωδικοποιητή και της τηλεοπτικής οθόνης. Από τη σκοπιά των τηλεθεατών, καθιστούν δυνατή τη λήψη των εκπομπών που περιέχουν τα προστατευόμενα έργα.

171 Η λήψη και μόνον των εκπομπών αυτών, ήτοι η χρήση δέκτη και οθόνης για τη θέασή τους σε ιδιωτικό κύκλο, δεν συνιστά πράξη περιοριζόμενη από τη νομοθεσία ούτε της Ένωσης ούτε του Ηνωμένου Βασιλείου, όπως προκύπτει άλλωστε και από τη διατύπωση του πέμπτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-403/08, οπότε πρόκειται για νόμιμη πράξη. Επιπλέον, από τις σκέψεις 76 έως 131 της παρούσας αποφάσεως συνάγεται ότι αυτή η λήψη πρέπει να θεωρείται νόμιμη όταν αφορά εκπομπές προερχόμενες από άλλο κράτος μέλος πέραν του Ηνωμένου Βασιλείου και πραγματοποιείται με συσκευή αποκωδικοποιήσεως αλλοδαπής προελεύσεως.

172 Υπό τις περιστάσεις αυτές, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι οι οικείες πράξεις αναπαραγωγής έχουν ως αποκλειστικό σκοπό να καταστήσουν δυνατή μια «νόμιμη χρήση» των έργων, κατά την έννοια του άρθρου 5, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού.

173 Επομένως, πράξεις αναπαραγωγής έργων όπως οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών πληρούν την τέταρτη προϋπόθεση της ως άνω διατάξεως.

174 Όσον αφορά, τέλος, την πέμπτη προϋπόθεση του ίδιου άρθρου, υπογραμμίζεται ότι οι εν λόγω πράξεις αναπαραγωγής, οι οποίες εντάσσονται στο πλαίσιο μιας τεχνολογικής μεθόδου, καθιστούν δυνατή την πρόσβαση σε προστατευόμενα έργα. Εφόσον τα έργα έχουν οικονομική αξία, η πρόσβαση σε αυτά έχει επίσης, κατ' ανάγκην, οικονομική σημασία.

175 Ωστόσο, για να διασφαλιστεί ότι η εξαίρεση του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού δεν στερείται πρακτικής αποτελεσματικότητας, απαιτείται επιπλέον η σημασία αυτή να είναι ανεξάρτητη, υπό την έννοια ότι πρέπει να βαίνει πέραν του οικονομικού πλεονεκτήματος που αντλείται από την απλή λήψη εκπομπής η οποία περιέχει προστατευόμενα έργα, ήτοι του πλεονεκτήματος που συνδέεται με τη δυνατότητα προσβάσεως στην εκπομπή και προβολής της επί οθόνης.

176 Στις υποθέσεις των κύριων δικών, οι προσωρινές πράξεις αναπαραγωγής έργων στη μνήμη του δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί της τηλεοπτικής οθόνης συνιστούν αδιαχώριστο και μη αυτοτελές τμήμα της διαδικασίας που καθιστά δυνατή τη λήψη των ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών οι οποίες περιέχουν τα επίμαχα έργα. Εξάλλου, πραγματοποιούνται χωρίς τα πρόσωπα που αποκτούν κατ' αυτόν τον τρόπο πρόσβαση στα προστατευόμενα έργα να επηρεάζουν, ή ακόμη και να αντιλαμβάνονται, τη σχετική διαδικασία.

177 Κατά συνέπεια, οι προσωρινές αυτές πράξεις αναπαραγωγής δεν συνεπάγονται πρόσθετο οικονομικό πλεονέκτημα το οποίο να βαίνει πέραν του πλεονεκτήματος που αντλείται από τη λήψη και μόνον των οικείων εκπομπών.

178 Επομένως, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών πράξεις αναπαραγωγής έργων έχουν ανεξάρτητη οικονομική σημασία. Ως εκ τούτου, πληρούν την πέμπτη προϋπόθεση του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού.

179 Η διαπίστωση αυτή, όπως και η περιεχόμενη στη σκέψη 171 της παρούσας αποφάσεως, ενισχύονται άλλωστε και από τον σκοπό της εν λόγω διατάξεως, ο οποίος έγκειται στη διασφάλιση της αναπτύξεως και της λειτουργίας των νέων τεχνολογιών. Πράγματι, αν οι επίμαχες πράξεις δεν θεωρούνταν σύμφωνες με τις προϋποθέσεις του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού, θα ήταν αδύνατη για όλους τους τηλεθεατές που χρησιμοποιούν σύγχρονες συσκευές, των οποίων η λειτουργία στηρίζεται σε αυτές τις πράξεις αναπαραγωγής, η λήψη ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών που περιέχουν προστατευόμενα έργα, χωρίς τη συγκατάθεση των δικαιούχων των σχετικών δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Τούτο θα ισοδυναμούσε με παρακώλυση, αν όχι πλήρη παράλυση, όσον αφορά τις δυνατότητες διαδόσεως και εφαρμογής στην πράξη των νέων τεχνολογιών, αντιθέτως προς τη βούληση του νομοθέτη της Ένωσης, όπως εκφράζεται στην τριακοστή πρώτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού.

180 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, επιβάλλεται το συμπέρασμα ότι πράξεις αναπαραγωγής όπως οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών πληρούν όλες τις προϋποθέσεις του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού.

181 Πάντως, για να μπορεί να γίνει επίκληση της εξαιρέσεως που προβλέπεται από την προβαλλόμενη διάταξη, απαιτείται επιπλέον οι πράξεις αυτές να πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 5, παράγραφος 5, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού. Επί τούτου, αρκεί η διαπίστωση ότι, λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων στις σκέψεις 163 έως 179 της παρούσας αποφάσεως, οι εν λόγω πράξεις είναι σύμφωνες και με αυτές τις προϋποθέσεις.

182 Κατά συνέπεια, στο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι πράξεις αναπαραγωγής έργων όπως οι επίμαχες στην υπόθεση C-403/08, οι οποίες τελούνται στη μνήμη δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης, πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού και μπορούν, επομένως, να πραγματοποιηθούν χωρίς τη συγκατάθεση των δικαιούχων των οικείων δικαιωμάτων του δημιουργού.

4. Επί της «παρουσιάσεως στο κοινό» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού (έκτο ερώτημα στην υπόθεση C-403/08)

183 Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν ο όρος «παρουσίαση στο κοινό» όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι καλύπτει την περίπτωση κατά την οποία παρέχεται στους πελάτες καφέ-εστιατορίου, μέσω τηλεοπτικής οθόνης και ηχείων, πρόσβαση σε ραδιοτηλεοπτικά έργα.

184 Εισαγωγικώς, επισημαίνεται ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού δεν παρέχει διευκρινίσεις ως προς την έννοια «παρουσίαση στο κοινό» (απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2006, C-306/05, SGAE, Συλλογή 2006, σ. I-11519, σκέψη 33).

185 Υπό τις συνθήκες αυτές, κατά πάγια νομολογία, η σημασία και το περιεχόμενό της πρέπει να προσδιοριστούν βάσει των σκοπών που επιδιώκει η οδηγία αυτή και του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται η ερμηνευόμενη διάταξη (προαναφερθείσα απόφαση SGAE, σκέψη 34 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

186 Συναφώς, υπενθυμίζεται κατ' αρχάς ότι η οδηγία για το δικαίωμα του δημιουργού έχει ως βασικό σκοπό την καθιέρωση υψηλού επιπέδου προστασίας των δημιουργών, ώστε να μπορούν να λαμβάνουν εύλογη αμοιβή για τη χρήση των έργων τους, ιδίως σε περίπτωση παρουσιάσεώς τους στο κοινό. Επομένως, η έννοια της παρουσιάσεως στο κοινό πρέπει να ερμηνεύεται διασταλτικώς, όπως άλλωστε αναφέρει ρητώς η εικοστή τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας αυτής (βλ. προαναφερθείσα απόφαση SGAE, σκέψη 36).

187 Στη συνέχεια, τονίζεται ότι η οδηγία αυτή, όπως προκύπτει από την εικοστή αιτιολογική της σκέψη, στηρίζεται σε αρχές και κανόνες που έχουν ήδη τεθεί με τις ισχύουσες οδηγίες στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας, όπως η οδηγία 92/100, η οποία κωδικοποιήθηκε με την οδηγία για τα συγγενικά δικαιώματα (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Infopaq International, σκέψη 36).

188 Υπό τις συνθήκες αυτές και λαμβανομένης υπόψη της απαιτήσεως για ενότητα και συνοχή της έννομης τάξεως της Ένωσης, οι έννοιες που χρησιμοποιούνται στο σύνολο των ως άνω οδηγιών πρέπει να έχουν την ίδια σημασία, εκτός αν ο νομοθέτης της Ένωσης έχει εκφράσει, εντός συγκεκριμένου νομοθετικού πλαισίου, διαφορετική βούληση.

189 Τέλος, το εν λόγω άρθρο 3, παράγραφος 1, πρέπει να ερμηνεύεται, στο μέτρο του δυνατού, υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου και, ειδικότερα, της συμβάσεως της Βέρνης και της συνθήκης για την πνευματική ιδιοκτησία.

Συγκεκριμένα, σκοπός της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού είναι να θέσει σε εφαρμογή τη συνθήκη αυτή, της οποίας το άρθρο 1, παράγραφος 4, υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα μέρη να συμμορφωθούν με τα άρθρα 1 έως 21 της συμβάσεως της Βέρνης. Η ίδια υποχρέωση προβλέπεται, άλλωστε, και στο άρθρο 9, παράγραφος 1, της συμφωνίας για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στον τομέα του εμπορίου (βλ., σχετικώς, προαναφερθείσα απόφαση SGAE, σκέψεις 35, 40 και 41 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

190 Αυτά είναι τα τρία στοιχεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την ερμηνεία της έννοιας «παρουσίαση στο κοινό», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού, και κατά την εκτίμηση του ζητήματος αν αυτή καλύπτει την περίπτωση κατά την οποία παρέχεται στους πελάτες καφέ-εστιατορίου, μέσω τηλεοπτικής οθόνης και ηχείων, πρόσβαση σε ραδιοτηλεοπτικά έργα.

191 Όσον αφορά κατ' αρχάς την έννοια της παρουσιάσεως, από το άρθρο 8, παράγραφος 3, της οδηγίας για τα συγγενικά δικαιώματα και από το άρθρο 2, στοιχείο ζ', και 15 της συνθήκης για τις εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα προκύπτει ότι η έννοια αυτή περιλαμβάνει «την παροχή της δυνατότητας ακοής από το κοινό των ήχων [...] που έχουν ενσωματωθεί σε φωνογράφημα» και καλύπτει τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση και «οποιαδήποτε παρουσίαση στο κοινό».

192 Ειδικότερα, και όπως ρητώς ορίζει το άρθρο 11α, πρώτο εδάφιο, στοιχείο iii, της συμβάσεως της Βέρνης, η εν λόγω έννοια καλύπτει την παρουσίαση στο κοινό μέσω μεγαφώνου ή κάθε άλλου αναλόγου μέσου μεταδόσεως σημάτων, ήχων ή εικόνων, περιλαμβανομένης –σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση της προτάσεως που αφορούσε την έκδοση της οδηγίας το δικαίωμα του δημιουργού [COM(97) 628 τελικό]– της προβολής των έργων επί οθόνης.

193 Υπό τις συνθήκες αυτές, και δεδομένου ότι ο νομοθέτης της Ένωσης δεν έχει εκφράσει διαφορετική βούληση όσον αφορά την ερμηνεία της έννοιας αυτής στην οδηγία για το δικαίωμα του δημιουργού και, ιδίως, στο άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας (βλ. σκέψη 188 της παρούσας αποφάσεως), η έννοια της παρουσιάσεως πρέπει να ερμηνευθεί διασταλτικώς, ως καλύπτουσα κάθε μετάδοση προστατευόμενων έργων, ανεξαρτήτως του μέσου ή της τεχνολογικής μεθόδου που χρησιμοποιείται.

194 Βάσει μιας τέτοιας ερμηνείας, το Δικαστήριο έχει ήδη αποφανθεί ότι υφίσταται παρουσίαση όταν ο ιδιοκτήτης ξενοδοχείου παρέχει στους πελάτες του πρόσβαση, μέσω συσκευών τηλεοράσεως, σε έργα που μεταδίδονται ραδιοτηλεοπτικώς, διανέμοντας, με πλήρη επίγνωση των συνεπειών της συμπεριφοράς του, στα δωμάτια του ξενοδοχείου το σήμα-φορέα των προστατευόμενων έργων. Συναφώς, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η παρέμβαση

αυτή δεν συνιστά απλώς και μόνον τεχνικό μέσο για την εξασφάλιση ή τη βελτίωση της λήψεως της αρχικής εκπομπής εντός της ζώνης καλύψεώς της, αλλά μια πράξη χωρίς την οποία οι συγκεκριμένοι πελάτες, ευρισκόμενοι εντός της ζώνης αυτής, δεν θα μπορούσαν να έχουν πρόσβαση στο μεταδιδόμενο έργο (βλ., σχετικώς, προαναφερθείσα απόφαση SGAE, σκέψη 42).

195 Στην υπόθεση C-403/08, ο ιδιοκτήτης καφέ-εστιατορίου παρέχει επί τούτω στους θαμώνες του καταστήματός του, μέσω τηλεοπτικής οθόνης και ηχείων, τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν ραδιοτηλεοπτική εκπομπή η οποία περιέχει προστατευόμενα έργα, εξυπακούεται δε ότι, χωρίς την παρέμβαση του εν λόγω ιδιοκτήτη, οι πελάτες αυτοί δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση στα μεταδιδόμενα έργα, ακόμη και αν βρίσκονται εντός της ζώνης λήψεως της σχετικής εκπομπής. Επομένως, πρόκειται για περιστάσεις παρεμφερείς με εκείνες της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η προαναφερθείσα απόφαση SGAE.

196 Υπό τις συνθήκες αυτές, διαπιστώνεται ότι υφίσταται παρουσίαση όταν ο ιδιοκτήτης καφέ-εστιατορίου παρέχει επί τούτω στους θαμώνες του καταστήματός του, μέσω τηλεοπτικής οθόνης και ηχείων, πρόσβαση σε έργα που μεταδίδονται ραδιοτηλεοπτικώς.

197 Πάντως, για να πρόκειται, στις περιστάσεις των υποθέσεων των κύριων δικών, περί παρουσιάσεως στο κοινό κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού, πρέπει επιπροσθέτως ένα νέο κοινό να αποκτά πρόσβαση στο ραδιοτηλεοπτικό έργο, ήτοι ένα κοινό το οποίο δεν είχε ληφθεί υπόψη από τους δημιουργούς των προστατευόμενων έργων όταν επέτρεψαν τη χρήση τους μέσω της παρουσιάσεώς τους στο αρχικό κοινό (βλ., υπ' αυτή την έννοια, προαναφερθείσα απόφαση SGAE, σκέψεις 40 και 42, και διάταξη της 18ης Μαρτίου 2010, C-136/09, Οργανισμός Συλλογικής Διαχείρισης Δημιουργών Θεατρικών και Οπτικοακουστικών Έργων, σκέψη 38).

198 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι οι δημιουργοί, επιτρέποντας τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση των έργου τους, λαμβάνουν κατ' αρχήν υπόψη μόνον τους κατόχους συσκευών τηλεοράσεως οι οποίοι, είτε μεμονωμένα είτε στο πλαίσιο του ιδιωτικού ή οικογενειακού τους περιβάλλοντος, λαμβάνουν το σήμα και παρακολουθούν τις σχετικές εκπομπές. Από τη στιγμή που ο κάτοχος συσκευής τηλεοράσεως προβάλλει, εντός χώρου προσβάσιμου στο κοινό, το ραδιοτηλεοπτικό έργο, με σκοπό να προσέλθει στον χώρο του επιπλέον κοινό για να ακούσει ή να δει το έργο αυτό, μια τέτοια συνειδητή παρέμβαση πρέπει να θεωρηθεί πράξη παρουσιάσεως του οικείου έργου σε ένα νέο κοινό (βλ., υπ' αυτή την έννοια, προαναφερθείσα απόφαση SGAE, σκέψη 41, και προαναφερθείσα διάταξη Οργανισμός Συλλογικής Διαχείρισης Δημιουργών Θεατρικών και Οπτικοακουστικών Έργων, σκέψη 37).

199 Τούτο συμβαίνει όταν ο ιδιοκτήτης καφέ-εστιατορίου προβάλλει ραδιοτηλεοπτικά έργα για τους θαμώνες του καταστήματός του, καθόσον οι πελάτες αυτοί αποτελούν επιπλέον κοινό το οποίο δεν είχε ληφθεί υπόψη από τους δημιουργούς όταν επέτρεψαν τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση των έργων τους.

200 Επιπλέον, για να υφίσταται παρουσίαση στο κοινό, το ραδιοτηλεοπτικό έργο πρέπει να μεταδίδεται σε «κοινό που δεν παρίσταται στον τόπο της παρουσίασης» κατά την έννοια της εικοστής τρίτης αιτιολογικής σκέψης της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού.

201 Επί τούτου, από την προαναφερθείσα κοινή θέση 48/2000 προκύπτει ότι η ως άνω αιτιολογική σκέψη είναι απόρροια της προτάσεως του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου το οποίο επιθυμούσε να διευκρινιστεί, με την εν λόγω αιτιολογική σκέψη, ότι η παρουσίαση στο κοινό όπως ορίζεται στην οικεία οδηγία δεν καλύπτει τις «ζωντανές εκτελέσεις και ερμηνείες», έννοια που παραπέμπει στην προβλεπόμενη από το άρθρο 11, πρώτο εδάφιο, της συμβάσεως της Βέρνης «δημόσια αναπαράσταση ή εκτέλεση», η οποία αφορά την ερμηνεία των έργων ενώπιον του κοινού που βρίσκεται σε φυσική και άμεση επαφή με τον ηθοποιό ή τον ερμηνευτή των έργων (βλ. τον οδηγό της συμβάσεως της Βέρνης, επεξηγηματικό έγγραφο το οποίο καταρτίστηκε από τον ΟΜΠΙ και, μολονότι δεν έχει δεσμευτική νομική ισχύ, συμβάλλει ωστόσο στην ερμηνεία της συμβάσεως αυτής, όπως επισήμανε το Δικαστήριο με τη σκέψη 41 της προαναφερθείσας αποφάσεως SGAE).

202 Έτσι, για να αποκλειστεί αυτή η περίπτωση της ζωντανής δημόσιας ερμηνείας και εκτελέσεως από το πεδίο εφαρμογής της έννοιας της παρουσιάσεως στο κοινό, όπως χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού, διευκρινίστηκε με την εικοστή τρίτη αιτιολογική σκέψη ότι ως παρουσίαση στο κοινό νοείται κάθε παρουσίαση έργου σε κοινό το οποίο δεν παρίσταται στον τόπο της παρουσιάσεως.

203 Αυτό ακριβώς το στοιχείο της φυσικής και άμεσης επαφής δεν υπάρχει στην περίπτωση της παρουσιάσεως, σε χώρους όπως είναι τα καφέ-εστιατόρια, ραδιοτηλεοπτικού έργου, μέσω τηλεοπτικής οθόνης και ηχείων σε κοινό το οποίο βρίσκεται στον τόπο αυτής της παρουσιάσεως, αλλά δεν παρίσταται στον τόπο της αρχικής παρουσιάσεως κατά την έννοια της εικοστής τρίτης αιτιολογικής σκέψεως της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού, ήτοι στον τόπο όπου πραγματοποιείται η ραδιοτηλεοπτικώς μεταδιδόμενη εκτέλεση του έργου (βλ., υπ' αυτή την έννοια, προαναφερθείσα απόφαση SGAE, σκέψη 40).

204 Πρέπει, τέλος, να υπογραμμιστεί ότι έχει σημασία αν μια «παρουσίαση» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του

δημιουργού έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα (βλ., υπ' αυτή την έννοια, προαναφερθείσα απόφαση SGAE, σκέψη 44).

205 Στην περίπτωση των υποθέσεων των κύριων δικών, δεν αμφισβητείται ότι, αφενός, ο ιδιοκτήτης του καφέ-εστιατορίου παρουσιάζει στο κοινό τα ραδιοτηλεοπτικά έργα με σκοπό το κέρδος και, αφετέρου, η παρουσίαση αυτή μπορεί να προσελκύσει πελάτες που ενδιαφέρονται για τα έργα τα οποία προβάλλονται κατ' αυτόν τον τρόπο. Κατά συνέπεια, η εν λόγω παρουσίαση έχει αντίκτυπο στον αριθμό των πελατών που θα προσελκύσει το κατάστημα και, εν τέλει, στον τζίρο του.

206 Επομένως, η επίμαχη παρουσίαση στο κοινό έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα.

207 Κατόπιν όλων των ανωτέρω, στο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η «παρουσίαση στο κοινό» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού καλύπτει την περίπτωση κατά την οποία παρέχεται στους πελάτες καφέ-εστιατορίου, μέσω τηλεοπτικής οθόνης και ηχείων, πρόσβαση σε ραδιοτηλεοπτικά έργα.

5. Επί του ζητήματος αν ασκεί επιρροή η οδηγία για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις (έβδομο ερώτημα στην υπόθεση C-403/08)

208 Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσία να διευκρινιστεί αν η οδηγία για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις ασκεί επιρροή όσον αφορά τη νομιμότητα των πράξεων αναπαραγωγής έργων στη μνήμη δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης.

209 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι η οδηγία για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις προβλέπει μόνον την ελάχιστη εναρμόνιση ορισμένων πλευρών της προστασίας των δικαιωμάτων του δημιουργού και των συγγενικών δικαιωμάτων σε περιπτώσεις δορυφορικών ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων και καλωδιακής αναμετάδοσης εκπομπών προερχόμενων από άλλα κράτη μέλη. Ως εκ τούτου, αντιθέτως προς ό,τι ισχύει στην περίπτωση της οδηγίας για το δικαίωμα του δημιουργού, οι κανόνες αυτοί για την ελάχιστη εναρμόνιση δεν παρέχουν κρίσιμα στοιχεία ως προς το ζήτημα της νομιμότητας των πράξεων αναπαραγωγής έργων στη μνήμη δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 3ης Φεβρουαρίου 2000, C-293/98, Egeda, Συλλογή 2000, σ. I-629, σκέψεις 25 και 26, και προαναφερθείσα απόφαση SGAE, σκέψη 30).

210 Κατά συνέπεια, στο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις δεν ασκεί επιρροή όσον αφορά τη νομιμότητα των πράξεων αναπαραγωγής έργων στη μνήμη δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης.

**Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως)
αποφαινεται:**

- 1) Η έννοια «παράνομη συσκευή» του άρθρου 2, στοιχείο ε΄, της οδηγίας 98/84/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Νοεμβρίου 1998, για τη νομική προστασία των υπηρεσιών που βασίζονται ή συνίστανται στην παροχή πρόσβασης υπό όρους, δεν καλύπτει τις συσκευές αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως –οι οποίες παρέχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες δορυφορικής ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως ενός ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού, κατασκευάζονται και διατίθενται στην αγορά με την έγκριση του εν λόγω οργανισμού, αλλά χρησιμοποιούνται, αντιθέτως προς τη βούλησή του οργανισμού αυτού, εκτός της γεωγραφικής ζώνης που καλύπτει η σύμβαση με τους πελάτες του–, ούτε τις συσκευές που αποκτώνται ή ενεργοποιούνται με τη δήλωση ψευδούς ονόματος και ψευδούς διευθύνσεως, ούτε τις συσκευές που έχουν χρησιμοποιηθεί κατά παράβαση συμβατικού περιορισμού, βάσει του οποίου επιτρέπεται μόνον η ιδιωτική τους χρήση.
- 2) Δεν αντιβαίνει στο άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 98/84 εθνική ρύθμιση η οποία παρακωλύει τη χρήση συσκευών αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως, περιλαμβανομένων εκείνων που αποκτώνται ή ενεργοποιούνται με τη δήλωση ψευδούς ονόματος και ψευδούς διευθύνσεως, καθώς και των χρησιμοποιούμενων κατά παράβαση συμβατικού περιορισμού, βάσει του οποίου επιτρέπεται μόνον η ιδιωτική τους χρήση, δεδομένου ότι μια τέτοια ρύθμιση δεν εμπίπτει στον τομέα που διέπεται από την εν λόγω οδηγία.
- 3) Το άρθρο 56 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι
  - αποκλείει την εφαρμογή ρυθμίσεως κράτους μέλους, η οποία προβλέπει ότι είναι παράνομη η εισαγωγή, η πώληση και η χρήση στο εν λόγω κράτος συσκευών αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως που καθιστούν δυνατή την πρόσβαση σε κωδικοποιημένη υπηρεσία δορυφορικής ραδιοτηλεοπτικής μεταδόσεως προερχόμενης από άλλο κράτος μέλος και περιέχουσας προγράμματα τα οποία προστατεύονται από τη ρύθμιση του πρώτου αυτού κράτους,
  - συμπέρασμα που δεν ανατρέπεται ούτε από το γεγονός ότι η συσκευή αποκωδικοποίησης αλλοδαπής προελεύσεως αποκτήθηκε ή ενεργοποιήθηκε κατόπιν δηλώσεως ψευδούς ονόματος και ψευδούς διευθύνσεως, με την πρόθεση να καταστρατηγηθεί ο επίμαχος εδαφικός περιορισμός, ούτε από το γεγονός ότι η εν λόγω συσκευή χρησιμοποιείται για εμπορικούς σκοπούς, ενώ προοριζόταν αποκλειστικώς για ιδιωτική χρήση.

- 4) Οι ρήτρες συμβάσεως που συνάπτει ο δικαιούχος δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας με ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό για την παραχώρηση αποκλειστικής αδείας εκμεταλλεύσεως συνιστούν απαγορευόμενο από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ περιορισμό του ανταγωνισμού, εφόσον επιβάλλουν στον οργανισμό αυτό την υποχρέωση να μην παρέχει συσκευές αποκωδικοποίησης οι οποίες καθιστούν δυνατή την πρόσβαση σε προστατευόμενα αντικείμενα του εν λόγω δικαιούχου, όταν πρόκειται να χρησιμοποιηθούν εκτός της περιοχής που καλύπτει η σύμβαση για την παραχώρηση αδείας εκμεταλλεύσεως.
- 5) Το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας, έχει την έννοια ότι το δικαίωμα αναπαραγωγής καλύπτει τη δημιουργία προσωρινών αποσπασμάτων των έργων στη μνήμη δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης, υπό την προϋπόθεση ότι τα εν λόγω αποσπάσματα περιέχουν στοιχεία που αποτελούν έκφραση της προσωπικής πνευματικής εργασίας των οικείων δημιουργών, όπερ μπορεί να διαπιστωθεί μόνον κατόπιν εξετάσεως της δέσμης των αποσπασμάτων τα οποία αναπαράγονται ταυτοχρόνως.
- 6) Πράξεις αναπαραγωγής έργων, όπως οι επίμαχες στην υπόθεση C-403/08, οι οποίες τελούνται στη μνήμη δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης, πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29 και μπορούν, επομένως, να πραγματοποιηθούν χωρίς τη συγκατάθεση των δικαιούχων των οικείων δικαιωμάτων του δημιουργού.
- 7) Η «παρουσίαση στο κοινό» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29 καλύπτει την περίπτωση κατά την οποία παρέχεται στους πελάτες καφέ-εστιατορίου, μέσω τηλεοπτικής οθόνης και ηχείων, πρόσβαση σε ραδιοτηλεοπτικά έργα.
- 8) Η οδηγία 93/83/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Σεπτεμβρίου 1993, περί συντονισμού ορισμένων κανόνων όσον αφορά το δικαίωμα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα που εφαρμόζονται στις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις και την καλωδιακή αναμετάδοση, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν ασκεί επιρροή όσον αφορά τη νομιμότητα των πράξεων αναπαραγωγής έργων στη μνήμη δορυφορικού αποκωδικοποιητή και επί τηλεοπτικής οθόνης.

Στο παρόν βιβλίο επιδιώκεται μια συνολική επισκόπηση και ανάλυση της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα του αθλητισμού. Μετά από μια εκτενή εξέταση των ιδιαιτεροτήτων της αθλητικής αγοράς σε σχέση με όλες τις άλλες αγορές διαπιστώνεται, ότι κάθε απόφαση του Δικαστηρίου σχετικά με τον αθλητισμό μπορεί να ενταχθεί σε μια από τρεις συνολικά θεματικές ενότητες. Η πρώτη είναι η αρχή της εξαιρέσης του αθλητισμού από τις διατάξεις του ευρωπαϊκού δικαίου, η δεύτερη θεματική ενότητα τα αθλητικά στοιχήματα και η τρίτη οι αθλητικές τηλεοπτικές μεταδόσεις. Κάθε θεματικής ενότητας προηγείται ένα κεφάλαιο με τον τίτλο “Θεωρία”, το οποίο περιλαμβάνει παράθεση νομικών απόψεων και σχολιασμό των αποφάσεων και της επιρροής τους στο αθλητικό κατεστημένο με εκτενείς βιβλιογραφικές αναφορές και ακολουθεί κεφάλαιο με τον τίτλο “Νομολογία” όπου παρατίθενται οι αποφάσεις του Δικαστηρίου.

ISBN: 978-960-92616-7-8

